ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד קונטרס הכללים מערכת כ

הרב חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד קונטרס הכללים מערכת כ

הרב חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-קונטרס-הכללים-מערכת-כ/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

כלל ב' 4
כלל ג' 4
כלל ד' 4
כלל ה' 4
כלל ו' 4
כלל ז' 8
כלל ח' 10
כלל ט' 19
כלל י"א 20
כלל י"ב 20
כלל י"ג 21
כלל י"ד 21
כלל ט"ו 21
כלל ט"ז 21
כלל י"ז 59
כלל י"ט 61
כלל כ' 62
כלל כ"א 62
כלל כ"ב 63
כלל כ"ג 79
כלל כ"ד 79
כלל כ"ה 80
כלל כ"ו 83
כלל כ"ז 83
כלל כ"ח 83
כלל כ"ט 83
כלל ל' 84
כלל ל"א 84
כלל ל"ב 91
כלל ל"ג 97
כלל ל"ד 98
כלל ל"ה 101
כלל ל"ו 103
כלל ל"ז 104
כלל ל"ח 111
כלל ל"ט 114
כלל מ 120
כלל מ"א 122
כלל מ"ב 129
כלל מ"ג 134
כלל מ"ד 136
כלל מ"ה 138
כלל מ"ו 138
כלל מ"ז 138
כלל מ"ח 139
כלל מ"ט 139
כלל נ"א 141
כלל נ"ב 142

מערכת כף כלל א') כבוד רבו אם יכול תלמיד לומר רבי אומר כך וכך ואני אומר כך וכך או הוי לשון זילזול רשמתי לעיל במערכת הוי"ו אות י"ג בס"ד: ואם כשמדבר עם חברו רשאי לומר לו על רבו רבך או חשיב זילזול וצריך לומר לו רבינו או רבי כיון שגם לו הוא רבי עיין במה שכתבתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האלף אות שמ"ח: ועל חיוב קבלת פני רבו ברגל אם הוא מדאוריתא ואם נוהג בזמן הזה רשמתי במערכת החי"ת אות ק':

כלל ב'

) כל פיטורי שבת פטור אבל אסור באיזה כללים שנאמרו בזה רשמתי בס"ד לקמן במערכת הפ"ה עיין שם:

כלל ג'

) כל מקום שאמר ר"י אמתי לפרש ובמה לחלוק בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות קל"ג ובמערכת הבי"ת רשמתי בכלל זה בס"ד:

כלל ד'

) כפיה אי כייפינן אמידי דהוא משום לפנים משורת הדין רשמתי לקמן במערכת הלמ"ד בס"ד:

כלל ה'

) כל הנטפל לשם מלאחריו אינו נמחק אם הוא מדאוריתא רשמתי לקמן במערכת הנו"ן אות י"ד בס"ד:

כלל ו'

כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן אם יש חילוק בזה בין חייבי כריתות לחייבי מיתה בידי שמים הנה מרן מוהרד"ף בשושנים לדוד בריש מסכת כריתות כתב בשם הרמ"ז יש שואלים שמצינו במשניות שנויים כל העונשין שיש בתורה ארבע מיתות ב"ד בסנהדרין מלקות במכות וכאן יש הכריתות ולמה לא שנה התנא גם מיתות בידי שמים ונ"ל שלא רצה לשנות אלא כל מה שנעשה ע"י בני אדם שצריך להעשות מעשה ופועל להתקן מה שאין כן מיתה בידי שמים כי המשפט לאלהים הוא ואין בני אדם מטפלים בו וכמו שהוא בכריתות שיוכלו להנצל במלקות ע"כ.

וכתב הרב שושנים לדוד שנראה מדבריו דמה דתנינן חייבי כריתות שלקו נפטרו מכריתתן הוא דוקא בחייבי כריתות ולא בחייבי מיתה בידי שמים דהנהו אף דלקו לא נפטרו מן המיתה וקשה להלום דבר זה דהא ידוע דכרת חמור טפי ממיתה בידי שמים ואיך יתכן לומר שהמלקות אלים להצילו מן המלקות (נראה דצריך להיות מן הכרת) ולא ממיתה בידי שמים דקולא מניה ותו דקרא דונקלה אחיך דמניה ילפינן דכיון שלקה הוא כאחיך סתמא כתיב בכל הלוקין ולא בחייבי כריתות דוקא ודתנן חייבי כריתות שלקו וכו' לאו לאפוקי חייבי מיתה בידי שמים דהנהו בכלל חייבי כריתות נינהו ובמכל שכן אתו אלא לאפוקי מיתות בית דין וכו' וכן נראה מדברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק י"ז דין ז שכתב כל מי שחטא ולקה חוזר לכשרותו שנאמר ונקלה וכו' אף כל מחוייבי כרת וכו'.

ועוד שם ריש פרק י"ט מנה כל אותם שחייבים מיתה בידי שמים שלוקין עליהם עי"ש ואטו מצי למימר שילקה בכדי דהא לפי דברי הרב לא מהני ליה ולא מידי ואם כן מה המכות האלה ומה היו משמשות עכ"ל מרן מוהרד"ף בשושנים לדוד ובספר זכרון יהודה לרב גדול בדורנו אבד"ק עיר ישן במדינת גאליציא יצ"ו העתיק דברי הרב קול הרמ"ז כי לפי הנראה לא היה אצלו הספר היקר שושנים לדוד ודבריו נכונים וישרים וממילא אזדא לה תשובת הרמ"ז ועי"ש בשושנים לדוד מה שהשיב על השאלה הנ"ל והרב יד מלאכי בכללי הדינים אות שמ"א הביא מה שכתב הרב שושנים לדוד דכל שכן מיתה בידי שמים דקילא מכרת כנודע וסיים וכדבריו כתב (הרדב"ז) בספר יקר תפארת בפרק ו' מהלכות תרומות וציין לעיין בתוספות שבועות י"ז סע"א ואין מצוי אצלי ספר יקר תפארת לעיין בדב"ק: ואני הדל תמיה לי על הרב שושנים לדוד שהוצרך לדקדק מדברי הרמב"ם על פי הוכחה מסברא שגם במיתה בידי שמים יש מלקות והמלקות מכפר ולא זכרו שרים דברי הרמב"ם בספר המצות בשרש ארבעה עשר שכתב וז"ל ומהם מה שייעד עליהם במיתה בלבד והוא שימיתהו השם בחטאו ויתכפר לו במותו וכבר ביארו בסוף מכות ד' כ"ג שכל אזהרה שיתחייב עליה העובר בכרת בלבד או מיתה בידי שמים כשיתאמת שעבר העובר על האזהרה ההיא ועשה העון ההוא בעדים והתראה ילקוהו ואף על פי שעיקר משפטו שיהא מסור לשמים עכ"ל.

ומה שכתב שביארו בסוף מכות ד' כ"ג היינו מתניתין דכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ואמר מר שביארו שם שכל אזהרה שיתחייב עליה כרת או מיתה בידי שמים וכו' אלמא משמע ליה לרבינו דבכלל חייבי כריתות ששנו חכמים בלשון המשנה איתנהו חייבי מיתה בידי שמים דבכלל מאתים מנה ועל כולם אמר התנא שהמלקות

מצילו וכדמשמע ליה להרב שושנים לדוד והיה העלמה מעיני קדשם: ומה שציין (ביד מלאכי) לדברי התוספות דשבועות כונתו למה שכתבו בד"ה או דשהה בר כרת הוא ונראה שכונתו לומר דמדברי התו"ס יש להבין לכאורה דמלקות אינו מציל מידי מיתה בידי שמים אלא שאינו מוכרח להבין כן ולכן לא בא ביד חזקה לסתור סברת הרדב"ז בס' יקר תפארת ושושנים לדוד הנ"ל אלא כתב ועיין להעיר אזן ואפרש שיחתי והוא זה דבגמרא שם בעי אביי מרבה בא לו בארוכה שיעור קצרה מהו שיעורא גמירי לה והא ליכא או דילמא דוקא גמירי בארוכה חייב בקצרה פטור ואמר ליה רבה לא ניתנה ארוכה לידחות אצלו להתיר בבא במרוצה ומתקיף עלה ר' זירא אלא דקימא לן טמא ששימש במיתה (בידי שמים) היכי משכחת לה אי דלא שהה היכי עביד עבודה ואי דשהה בר כרת הוא אי אמרת בשלמא שיעורא גמירי משכחת לה דאניס נפשיה בקצרה ועביד עבודה וכו' וכתבו התוספות בד"ה אי דשהה בר כרת הוא שהקשה רבינו תם מה בכך אם הוא בר כרת מכל מקום איכא נפקותא טובא דהא קיימא לן חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ואם בטל כרת נשאר עליו מיתה (בידי שמים) ועוד נפקא מינה וכו' עי"ש שהניחו בקושיא ומשמע לכאורה דמלקות אינו מציל אלא מן הכרת ולכן כתבו שאם בטל ממנו הכרת על ידי המלקות נשאר עליו מיתה בידי שמים:

אמנם באמת אין מזה הכרח כלל דלעולם אימא לך דמלקות מצילו מידי מיתה בידי שמים כדרך שמצילו מידי כרת וקושית רבינו תם היא משום דאף דמלקות מציל מן הכרת או מן המיתה אם התרו לו ועבר ומלקין אותו מכל מקום מצינן לאוקמי הא דטמא ששימש חייב מיתה בידי שמים כגון שהותרו בו על כניסתו למקדש בטומאה ולא התרו בו על העבודה והלקוהו על שעבר ונכנס ובזה נפטר מידי כרת אבל לא נפטר מידי מיתה בידי שמים שלא התרו בו ולא לקה על זה אבל אין הכי נמי דאם התרו בו על עבודה במקדש ולקה היה נפטר מידי מיתתו וכסברת הרבנים הרדב"ז ושושנים לדוד הנ"ל כן נראה פשוט לדעתי הקצרה: ודברי הרדב"ז בס' יקר תפארת ראיתי שהביאם הרב מקנה אברהם בדף ז"ך ע"ג ולזכות את מי שאין בידו הספר היקר (יקר תפארת) אעתיק דב"ק כפי מה שהביאם שם ודבריו הם בדף ס"ג ע"ג על מה שכתב הרמב"ם בששי מהלכות תרומות דין ו' זר שאכל תרומה בזדון וכו' חייב מיתה בידי שמים שנאמר ומתו בו כי יחללוהו ולוקה על אכילתה כתב הרב ומשמע מדברי רבינו דכל היכא דאיכא תרתי מלקות ותשלומין לוקה ואינו משלם ובמסכת מכות משמע איפכא דקתני וחכמים אומרים כל המשלם לוקה ומדקתני משלם ואינו לוקה ולא קתני לוקה ואינו משלם משמע דכל היכא דאיכא תרתי אין אומרים ילקה אלא ישלם ואינו לוקה וכתב

רבינו כן בפרק י"ו מהלכות סנהדרין וז"ל לפיכך כל המכה את חבירו אפילו היכא עבד הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה אבל אם יש בה שוה פרוטה הואיל והוא חייב לשלם ממון אין אדם משלם ולוקה כמו שביארנו בכמה מקומות ויש לומר דמודה רבינו היכא דהוי לאו גרידא ותשלומין דמשלם ואינו לוקה אבל היכא דאיכא כרת או מיתה בידי שמים לוקה ואינו משלם לפטור אותו מהכרת או ממיתה בידי שמים עכ"ל הרי דדעתו וביאר כן דעת הרמב"ם דגם במיתה בידי שמים במלקות נפטר ממנהוכתב כן הרדב"ז בפשיטות כמדבר על הידוע שהדין שוה בכרת ובמיתה שלא כמו שנראה מדברי הרמ"ז: הן אמת שראיתי שם להרב מקנה אברהם בריש סי' קס"ד שכתב בשם הרב הליכות אלי סי' שנ"ז שנראה מדברי התוס' בשבועות ד' י"ז ד"ה אי דשהה דחייבי מיתות בידי שמים שלקו לא נפטרו מידי המיתה וכתב הרב מקנה אברהם שכן כתוב בחידושי שבועות להרמב"ן שם וכן בחידושי הר"ן לשבועות ודבריהם הם שהביאו קושיית רבינו תם שהביאו התוספות הנ"ל ותירצו דאין הכי נמי אלא דחדא מתלת שינויי נקט ע"ש אמנם לדעתי העניה אין הכרח מדברי התוספות כמו שכתבתי למעלה וממילא גם מדברי הרמב"ן והר"ן אין הכרח כמובן: ולאידך גיסא נמי מאי דהדר ביה רב מאריה דאברהם שם וכתב לאוכוחי כסברת הרב שושנים לדוד ואייתי תנא דמסייע ליה תנא תוספאה בתוספתא דשילהי מכות אנא עניא לדידי חזי לי דלא מכרעא ובכל זאת אעתיק דב"ק והמעיין יבחר וז"ל ולע"ד מלשון התוספתא אההיא מתניתין דאלו הן הלוקין נראה כדעת הרב שושנים לדוד דהכי איתא התם אלו הן הלוקין כל עוברי לא תעשה שעברו על מצות לא תעשה שיש בה קום עשה (לשון התוספתא הוא לא תעשה שאין בה קום עשה) אף על פי שחייבין מיתה בידי שמים או כרת מלקין אותו מיתת בית דין אין מלקין אותו שנאמר כדי רשעתו וכו' ולכאורה נראה מדתני בסיפא מיתת בית דין אין מלקין אותו שנאמר כדי רשעתו דהיינו כדי רשעה אחת אתה מחייבו דהיינו ממיתת בית דין ולא שתי רשעיות ומשום הכי אין מלקין אותו דאף דמלקין אותו אין נפטר ממיתת בית דין ומשום הכי אין מלקין אותו אלא הוא במיתת בין דין והוי רשעה אחת ומינה דכריתות ומיתות בידי שמים במלקות נפטר במיתה בידי שמים דומה דכריתות דבבת אחת כייליהו דכיון דחייבי כריתות לוקין ונפטרו משום רשעה אחת הוא הדין מיתה בידי שמים עכ"ל וכבר כתבתי דנראה לי הדל דאין ראייתו מכרעת והדין אמת כדעת הרדב"ז ושושנים לדוד הנ"ל ואין להאריך: והא דנפטרו מידי כריתתן אם הוא דוקא כשעשו תשובה או אפילו בלא תשובה עיין לרבינו מוהרלנ"ח בפסק סמיכה (בד"ה ועוד אני צריך להאריך לבאר זה וכו') והגאון חתם סופר בחלק א"ח סי' קע"ה כתב שהרמב"ם סובר כל חייבי כריתות

שלקו דקימא לן שנפטרו מידי כריתתן היינו עם התשובה עי"ש (בד"ה וקצת): עוד הביא הרב יד מלאכי שם, מה שכתב הרב המגיה במשנה למלך סוף פרק י"ז מהלכות סנהדרין (לדעת הרמב"ם) דהא דנפטרו מידי כריתתן היינו דוקא כשלקה שלא כדין היינו על לאו דמיתת בית דין כגון שחלל שבת במזיד בלא עדים שיש עליו חיוב כרת ואין בו חיוב מלקות בזה הוא שאם לקה נפטר מן הכרת אבל האוכל חמץ בפסח וכיוצא דחייב מלקות וכרת לא נפטר מן הכרת על ידי מלקות וזו היא ששנינו כל חייבי כריתות לוקין וכיון דבדין לקה לא נפטר אלו תורף דברי הרב המגיה שהביא בידי מלאכי ולא ערער על דבריו.

אמנם הרב חתם סופר בחלק א"ח סי' קע"ה הנ"ל כתב על דבריו ששגגה היא דהא בפרק קמא דמגילה דתנן אין בין שבת ליום הכיפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת ופרכינן אידי ואידי בידי אדם הוא דחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ומאי פריך הא כרת דיום הכיפורים נלקה כדין ולא נפטרו אלא אם כן נלקה שלא כדין היינו על לאו דמיתת בית דין דלא ניתן למלקות אלא על כרחין דלא כהגה"ה הנ"ל אלא כל חייבי כריתות שלקו נפטרו עם התשובה גם מדברי הרדב"ז שהבאתי למעלה (בד"ה ודברי הרדב"ז) מתבאר גם כן שסובר דאף היכא דבדין לוקה כגון מי שחיובו כרת או מיתה בידי שמים שהאזהרה שבהן ניתנה למלקות לוקה ונפטר מהכרת ומהמיתה בידי שמים וראיתי להרב מקנה אברהם בסי' קס"ד (בד"ה ומדברי) שפלפל בזה ולא יכולתי לעמוד על דבריו עי"ש גם מדברי הרא"ם בריש פרשת חיי שרה (בד"ה שהרי אינה בת עונשין) שפירש מה שכתב רש"י גבי וערל זכר אשר לא ימול משיגיע לכלל עונשין דהינו מבן שלש עשרה שנה ולמעלה שכונתו לחייבו בבית דין של מטה מלקות דכל חייבי כריתות לוקין ונפטרין מידי כריתתן אם היה בעדים והתראה והיו מחייבי כריתות עכ"ל הרי דאפילו רק בחייבי כריתות בעלמא סובר הרב שהדין הוא שמלקין אותו ופוטרין אותו מהכרת (בדברי הרא"ם הללי כבר עמדו רבנן בתראי דבמצות עשה אין שייך מלקות עיין להגאון חכם צבי בסי' מ"ט ואין כאן מקומו):

כלל ז'

כגון לשון זה מורה דיש עוד דברים בדין ההוא וחדא מניהו נקט כן משמע ליה להרב תוספת יום טוב בסוף פרק ג' דמסכת נגעים (בד"ה פחות) ואהכי לא ניחא ליה לשון הרע"ב כגון שחין וכו' כגון נגעי בתים וכו' דהא ליתנהו אלא הני והוה ליה למימר והן וכו' עי"ש גם בפרק ד' דמסכת נדה משנה ו' בד"ה המקשה כתב והיינו דכתב הרב כגון לומר

דאיכא נמי גוונא אחרינא עי"ש וכן מתבאר מדברי רש"י במסכת סנהדרין ד' צ"ח סוף ע"ב שעל מה שאמרו בש"ס אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש וכו' כתב והאי כגון לאו דוקא עי"ש ועל כל פנים על צד הדוחק וההכרח נוכל לפרש דלשון זה לאו דוקא ואין לנו אלא מה שאמור בענין וכן ראיתי להרב פתח הדביר בח"ג סי' רפ"ה דף קל"ו ע"ד שכתב לפרש כן דברי הרב כנסת הגדולה סי' רפ"ה שהביא שם עי"ש ומרן כסף משנה בפרק ששי מהלכות תלמוד תורה דין י"ד על מה שכתב הרמב"ם המכשיל את העור כגון מכה בנו גדול מפורש דלשון כגון הכונה זו ודכוותא עי"ש: ומצאתי להרב יד מלאכי במערכת השי"ן אות תרי"ח דממה שכתבו התוספות בפסחים דף י"א ד"ה קוצרין דאיכא מילי טובא דבעינן שישנה עליו הכתוב כגון קדשים משמע ליה דכונתו דדוקא בקדשים הוא דבעינן שנה הכתוב לעכב וכתב שסברת התוס' הנ"ל היא דלא כמו שכתב הרב נמקי יוסף בפרק השואל דבשאלה בבעלים והפרת נדרים שנה לעכב עי"ש ואף דמרן חיד"א בספר יעיר אזן מערכת השי"ן אות יו"ד חלק עליו ומשמע ליה דהתוספות הנ"ל קיימי בשיטת הרב הנמקי יוסף דגם בשאר מילי איכא דשנה הכתוב לעכב נראה דלאו משום לישנא דכגון דנקטי התוספות סובר הכי אלא ממה שכתבו דאיכא מילי טובא דבעינן שישנה עליו הכתוב הוא דמשמע ליה הכי דלשון זה מוכח מתוכו דכונתם לומר דכמו בקדשים דבעינן שנה הכי נמי איכא מילי טובא אבל בעלמא מודה דנוכל לפרש לשון זה דהן הן הדברים האמורים בענין ותו לא וכן כתבתי במערכה זו באות קכ"ט (בד"ה ומאי דמשמע) דלשון הרמב"ם כגון וכו' לאו דאיכא מילי אחריני אלא הני דווקא עי"ש: וראיתי בחוברת תורה מציון (היו"ל בעיק"ו ירושת"ו) בחוברת א' לשנת תרמ"ז בסי' ח' שכתב הרב הגדול מוהרר"י ישראל נר"ו דהרב לימודי ה' בס' אלופי יהודה בקונטריס למד מלמד ד' ל"ה ע"ב הבין מדברי התוספות בפסחים הנזכר לעיל כמו שהבין מדבריהם הרב יד מלאכי ומני"ר יצ"ו כתב לפרש כן דברי מוהרש"א בחולין ד' ע"א ע"ב על דברי התוס' ד"ה אטו דמה שכתבו כמו בית הסתרים הוא דוקא והביא דמרן חיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ה' תמה על היד מלאכי וכתב על דבריו ואחרי המחי"ר נראה דכגון הוא דוקא קדשים.

שוב ראיתי מה שכתב הרב יקר הערך ד' ק' ע"ג (ד"ה ודרך אגב) והרב רוח יעקב שבספר לב שמח ד' י"ט ע"ד הבין כדברי הרב חיד"א עד כאן תורף דברי הרב יצ"ו עי"ש שנראה מדבריו שסובר דבהא פליגי אם יתכן לפרש לשון כגון דלא בא לרבות עוד איזה דברים או לא וספר חיים שאל אין מצוי אצלי לראות דב"ק שאם הם בסיגנון דבריו שביעיר אזן נראה

דגם הוא מודה דיתכן לפרש בעלמא דלא בא לרבות שום דבר וכמו שכתבתי למעלה וגם שלשה ספרים הנז"ל (אלופי"י ויקר הערך ולב שמח) אין מצויים אצלי לראות דב"ק:

כלל ח'

כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו הכי אמרינן ביבמות ד' ע"ז ע"א ובשאר דוכתי ונראה מדברי רש"י (במה שאמרו בש"ס שאני הכא דשמואל ובית דינו קיים) דהטעם דאין שומעין לו דחיישינן דמשקר והרב נמקי יוסף שם (בד"ה גרסינן) כתב בשם הריטב"א דהקשו על רש"י דח"ו לא חיישינן לתלמידי חכמים שישקר אלא שאומר כן בדדמי וכו' עיי"ש ולכאורה יש להעיר ממה שכתב הריטב"א בחידושיו למגילה ד' י"ד הביא דבריו מרן חיד"א ביעיראזן מערכה זו אות י"ט דמצינו דכופר האמורא דאף שעומד בשמועתו כופר במה ששמע מרבותיו כדי שלא נקשה עליו ומביא ראיה ממה שאמרו בבבא קמא דף י"ב אמר ר"נ אישתמטין עולא ופירש רש"י שמתיירא שמא אקפחנו בהלכות ובקושיות ועוד הביא ממה שאמרו במכות דף ט"ו ע"א אמרו לו אמרת אמר להו לא שעומד במשנתו אלא שכופר בדבריו שלא נקשה לו ע"כ אם כן מוכח מזה דמשכחת לה דמשקר האמורא ח"ו משום סבה שתהיה ומדוע לא נחה דעתו בפירש"י בההיא דיבמות ומה שהביא ממכות יש לומר דמדברי רש"י שכתב חזר בו מתבאר דאינו עומד בסברתו ומכחיש כדי שלא יקשו עליו אלא האמת הוא דחזר בו ומה שהשיב ואמר לא אינו משקר בזה אלא כונתו לא עמדתי בשמועתי שחזר בו ולפי שמשמעות לשונו דלא אמר כלל דבר זה הוצרך רבה לומר האלקים אמרה וכו' ומיהדר הוא דהדר ביה ומצינו כן בעירובין דף י"ד סוף ע"ב אמרו ליה אמרת אמר להו לא אמר רבא האלקי"ם אמרה וכו ומאי טעמא הדר ביה וכו' עי"ש נראה דמה שהשיב לא רוצה לומר איני עומד בסברתי ולגלות זה אמר רבא האלקי"ם אמרה ומוכח דמה שאמר לא רוצה לומר לא עמדתי באמירתי ומפרש טעמו ונימוקו דהדר ביה (בחידושי הריטב"א שם כתב וז"ל פירוש כפר בדבריו משום דהוה הדר ביה וסובר דהלכה כר"י וכו' עיי"ש וק"ל) וההיא דאישתמטין עולא מצאתי במלא הרועים מערכת עבדא כמטלטלי דמי אות ג' שכתב דעולא לא כחש לרב נחמן אלא דבתחלה השיב עולא לשיטת ר"ן דסובר שעבודא לאו דאורייתא אך לבתר דנפיק אמר לפי שיטתיה דסובר שעבודא דאורייתא עיי"ש:

וראיתי להרב באר מים חים מוצירי בקונטרס גירסא דינקותא סי' כ"ח ד' מ"א ע"ב שהקשה על דברי הריטב"א שהביא הרב נמקי יוסף הנ"ל שהרי מצינו בפרק כיצד

מברכין ד' מ"ג ע"ב דרב פפא אמר בשם רבא הלכה כבית הלל ומסיים הש"ס ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד הרי דרב פפא הוציא שקר מפיו ח"ו לאשתמוטי נפשיה על מאי דעבד משום כיסופא וצדקו דברי רש"י ודברי הריטב"א צ"ע עד כאן לשונו והנה קושייתו היא על פי גירסת רש"י ופירושו (לא אמר רבא הלכה כב"ה אלא ר"פ איכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך ע"כ) ותמיה לי שלא הביט עין בדברי התוספות והרא"ש שם שהוכיחו דהרי"ף לא גרים האי ולא היא כלל ואם כן כיון שכל עיקר דברי הריטב"א והנמק"י הוא לחלוק על דברי רש"י דיבמות הנ"ל איך יתכן להקשות עליהם מההיא דברכות שאינו אלא לפי גירסת רש"י ופירושו ובאמת הם יכולים לומר דלקושטא לא גרסינן האי ולא היא כלל דלא יתכן לומר שמפני הבושה אמר בשם רבא מה שלא אמר ונפיק חורבא שישמעו ויעשו השומעים כדבריו ונמצא מכשיל רבים ח"ו עיין להרב מעדני יום טוב על דברי הרא"ש ואף אי גרסינן ולא היא אינם מוכרחים לפרש כפירוש רש"י אלא יפרשו כמו שצדד הרב מעדני יום טוב שם דהוא עצמו הדר הוא שכן ראוי להיות חוזר ואומר ולא היא כדי שלא יכשלו רבים (מה שכתב הרב מעדני יום טוב שהלשון לא משמע כן כונתו ממה שאמר לאשתמוטי הוא דעבד והוה ליה למימר דעבידנא אך בדוחק יש לומר דבתר דאמר רב פפא ולא היא מסיים הש"ס לאשתמוטי וכו' כלומר מאי דאמר מעיקרא בשם רבא לאישתמוטי הוא דקאמר) או יש לומר שמפרשים מה שאמרו בש"ס לאשתמוטי וכו' דהוא משום חסידות כמו שראיתי בגליון הש"ס חדשים דפוס ווארשא שהובא שם בשם שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ה' דרב פפא לא מחמת כיסופא בעי לאישתמוטי אלא מסברא דנפשיה פליג על ר"י אלא דמדת חסידות לתלות הגדולה ברבו:

ובאמת לא זכיתי להבין אמאי לא ניחא ליה לרש"י לפרש כן שהרי בפסחים קי"ב סוף ע"א דאמרינן אם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול פירש רש"י דאם ירצו לומר דבר שיהיה נשמע לבריות ויקבלו ממנו יאמר בשם אדם גדול ומדוע לא נפרש מה שאמרו בש"ס ולא היא על דרך זה דכוונת הש"ס לומר דמה שאמר רב פפא בשם רבא לא ששמע כן מרבא אלא דרך ענוה משתמט בכך וגם מה שכתבו התוספות והרא"ש דלא גריס הרי"ף ולא היא מדפסק כרב פפא נראה דאינו מוכרח דלא גרים דאפשר דגריס ומפרש דדרך ענוה הוא דאמר ואולי הם מפרשים מה שאמרו בפסחים היתלה באילן גדול כפירש רשב"ם למוד בפני רב ואחזר שמועותיו משמו וקרוב לזה הוא פירש הערוך (המובא בגליון הש"ס בערך חנק ובפירוש רבינו חננאל לפסחים בדפוס רא"ם) ולפי זה לא מצינו שיהיה מדרך ענוה לומר בשם רבו מה שלא שמע ממנו אבל פשט דברי רש"י שם מורים

דאומר בשמו מה שלא שמע ממנו וצ"ע באופן דהרבה פתחים ליישב קושית הרב באר מים חיים על הריטב"א הנ"ל אך זוהי שקשה דברי הריטב"א אהדדי כמש"ל ועיין עוד לקמן במערכת השי"ן אות כ"ז:

והנה בהאי עובדא דרב פפא האריכו הרבנים מוהרלנ"ח ומוהר"י בי רב בפסק הסמיכה (שבסוף תשובת מוהרלאנ"ח) דמוהרלנ"ח בדף נ"ט ע"ד (מדפוס לעמבערג) הביא הא דכל ת"ח וכו' שיש לחוש כשאומר אחר מעשה וכו' ושם (בד"ה ובר מן דין) הביא הא דר"פ ומוכיח מזה לפי גירסת רש"י דכשהאמורא עשה מעשה בטעות משום כיסופא יאמר מה שלא היה ומוהר"י בי רב שם בדף ס"ט ע"א (בסוף ד"ה אמר הכותב לולא שאני רגיל) כתב שלא יעלה על הדעת כלל שיהיה שום חכם חשוד שישקר מפני שיהיה לו גנאי לחזור מדבורו וההיא דרב פפא כבר עשה מעשה שבירך על ההדס תחלה ולא היה אפשר לתקן וגם לא היה נמשך מזה נזק שישמעו אחרים ויקבעו כן הלכה דלגירסת רש"י על כרחין לומר דאחר שעה חזר רב פפא והודה שטעה וממנו ידע בעל הש"ס לומר ולא היא וכו' ומוהרל"ח כשחזר להשיב על דבריו כתב בפרט זה (בד"ה עוד כתב וז"ל עוד כתב בעל המגילה השנית) בדף ע"ג ע"א דמצינו בכמה מקומות דגנאי גדול הוא למי שיורה ויעשה מעשה בטעות כדאמרינן בפרק קמא דע"א דף כ"ב ע"א איתיביה רבינא לרבא וכו' איכסוף וקרוב לזה שם בדף נ"ז ע"ב ונ"ח ע"א ופירש רש"י דמשום כיסופא קאמר והתוספות הקשו על רש"י דמצינו לרבא דאומר דברים שאמרתי לפניכם טעות הם בידי ולא מיכסיף יש לומר לדעת רש"י דדוקא באמירה בעלמא לאכסיפא ליה אבל לומר שעשה מעשה בטעות כסיפא ליה וכו' ואההיא דר"פ לא הונח לו במה שכתב מוהר"י בי רב דחזר והודה וכו' דאיכא למיחש דאיכא דשמע בהא ולא שמע בהא וכו' וסיים ועם כל זה אני לא סמכתי על הא דרב פפא הן מהטעם דהוא דוקא לגירסת ולא היא והן מטעם דהוי דבר זר מאד עי"ש ולפי הנראה נעלם זה מהרב באר מים חיים דהדבר מבואר דבין למוהרל"ח בין למוהר"י בי רב לא קשיא מידי על הריטב"א דלמוהר"י בי רב כל שלא הודה וחזר בו אין לנו לחושדו שמשקר ורב פפא חזר והודה ומצינו מעין זה שאומר האמורא דבר שאינו אמת רק לנסיון וחוזר ומודה שמה שאמר אינו אמת עיין נזיר ד' ל"ט ע"א אמר רב פפא אנא סברי לאו גמרא הוא בידיה והדר ביה וכו' ובדברי התוספות שם ולמוהרלנ"ח על כל פנים לאו כולי עלמא מודו בגירסא דולא היא ואם כן לא קשיא מידי על הריטב"א (ומצאתי בספר דרכי שלום בפרשת מקץ ד' ל"ג ע"ג שהביא קושית הרב באר מים חיים והביא מה שיישב לזה הרב יוסף אומץ סי' ס"ג ותמה עליהם שלא ראו דברי תשובת מוהרלנ"ח הנ"ל עיין שם):

ועל הגאונים מוהרל"ח ומוהריב"ר יש לתמוה דלא זכרו שרים דברי רש"י ביבמות הנ"ל דמתבאר דסובר דחיישינן דמשקר ואם כן אינו מוכרח לומר בההיא דרב פפא סבירא ליה לרש"י דחזר והודה וגם לא הוזכר בדב"ק מה שכתב הרב נמקי יוסף בשם הריטב"א דהקשו על רש"י וכי נחשדו חברים לשקר וכו' ועיין להרב תוספות יום טוב בפרק ה' דאבות מ"ז אמאי דתנן ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי שכתב הרע"ב שאם פוסק דין מסברתו לא יאמר כך שמעתי מרבותי שהקשה דזו מדת כל אדם שלא לשקר כל שכן בפסק דין שיתלה עצמו באילן גדול ואולי השומעים יסמכו עליו שכך קבל ונמצא מכשיל הרבים שאפשר שאין הדין כן ע"כ ולכאורה יש לתמוה על מאי דפשיטא ליה לרבינו התוספת יום טוב שדבר זה אסור שהרי לפי פירש"י בההיא דפסחים קי"ב התלה באילן גדול כל כי האי גוונא שרי ומצאתי להרב תפארת ישראל שהעיר בזה וכתב ליישב זה על פי מה שכתב רשב"ם שם (ולא הזכיר דברי רש"י בזה אולי משמע ליה שכן גם כוונת רש"י): אך לי הדל אי אפשר לומר כן בדעת הרב תוספת יום טוב שהרי בדברי חמודות פרק ד' דברכות ס"ק כ"ד שהזכיר הרב תפארת ישראל כתב דמה שאמרו בש"ס ברכות ד' כ"ז האומרדבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל דהטעם הוא שאפשר שיש לפקפק בדבר ההוא ונמצא שמתגנה רבו על ידו וסיים על זה ומפני כן לא הקפידו (כן צריך להיות ובאיזה דפוסים ראיתי שכתוב ומפני כן הקפידו ונראה לי דטעות סופר הוא וכן מצאתי להרב מחצית השקל על דברי הרב מגן אברהם סי' קנ"ו סק"ב שהעתיק כן כיעי"ש) ואמרו במסכת פסחים אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול עכ"ל וכוונתו כיון דהטעם הוא שמא יפקפקו בדבר ויהיה גנאי לרבו אם כן כשיודע שהדבר ברור ואין בו לפקפק ודאי או שיודע ברבו שאינו מקפיד בזה אם כוונתו לשם שמים כי היכי דליקבלו מיניה מותר וכי האי גוונא מיירי בפסחים עי"ש במחצית השקל הרי מבואר דמפרש ההיא דפסחים כפשט משמעות פירוש רש"י דאי סובר כפירוש רשב"ם למוד בפני רב וכו' נראה דאין קשר והבנה לסיום לשון הנ"ל ועי"ש עוד להרב תפארת ישראל מה שכתב בזה ועיין להרב שושנים לדוד שכתב ליישב קושית הרב תוספת יום טוב (ושכן כתב הע"ח) על פי מה שמצינו בפסחים דף כ"ז דשמואל אפיך דברי ר"י לרבנן כדי שיקובלו קא משמע לן מתניתן דלאו משנת חסידים היא לעשות כן ובהורמנותיה דמר נראה לי הדל דלא יתכן לומר כן דסוף סוף קשה אם כן היא כונת התנא למה לא קיים שמואל מתניתן דאבות ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומי חשיד שמואל דלא מקיים משנת חסידים:

וראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף ח"מ סי' י"ב אות י"ב הביא מה שכתב הרב מוהריב"ל דדיינים נאמנים לומר שנטלו קנין על הפשרה ולא חשיבי נוגעים בעדותם ושהרב אדמת קדש כתב דהוו נוגעים דלא לימרו עלייהו דלא ידעו דפשרה צריכה קנין כדאשכחן ברב פפא דעבד משום כיסופא וכו' ומר בריה השיבו דשאני בההיא דרב פפא דעבד כבית הלל דהלכה כמותם בכל מקום וכו' ומני"ר ברכי יוסף שקיל וטרי בדחיה זו ושוב תמה על הרב אדמת קדש דמוכיח בפשיטות מהא דרב פפא דחשוד לומר מה שאינו אמת שהרי אינו פשוט כן להרי"ף דלא גריס ולא היא והביא מה שכתב מרן כסף משנה בפרק ט' דברכות דגם הרי"ף והרמב"ם גרסי ולא היא ורוצה לומר דהאמת הוא דרבא לא אמרה אלא דאיהו סובר דכן הלכה דההיא דר"ג לאו הכרעה היא וכתב דלפי זה לא דמי נדון מוהריב"ל להא דרב פפא דרב פפא עשה כדין אלא דכי היכי דלקבלו מיניה אמרה משמיה דרבא וכדאמרינן בעלמא הרוצה ליחנק וכו': ועוד האריך והזכיר תשובת הרב מוהרל"ח הנ"ל עי"ש ולפי דברי מרן כסף משנה על כרחין לומר דמה שאמרו לאשתמוטי הוא דאמר כלומר להשתמט משררה וגדולה תלה הדבר ברבא על דרך שכתב הרמ"ע הנ"ל וצל"ע בתשובת הרמ"ע לראות אם הביא תנא דמסייע ליה דברי מרן כסף משנה הנ"ל ומה שכתב הרב בברכי יוסף כדאמרינן בעלמא הרוצה וכו' קצת קשה שלא זכר שר דלפירוש רשב"ם שם אין הכרח לזה ועל כל פנים למדנו מדב"ק שמבין בדברי רש"י כפשוטם דלא כדמשמע מדברי הרב תפארת ישראל הנ"ל דגם רש"י כוונתו לפירוש רשב"ם ועין עוד בברכי יוסף א"ח סי' רט"ז אות י"ב שהאריך בגוף הדין ההוא (ובד"ה אכן) כתב דקצת קשה על מרן כסף משנה לשון הש"ס דמסיים לאשתמוטי וכו' וי"ל עכ"ל ולפי הנראה לא ראה שו"ת הרמ"ע הנ"ל דמה שאמרו בש"ס לאשתמוטי וכו' כלומר דכבורח מהשררה והכבוד השמיט עצמו ותלה הדבר במי שגדול ואולי זהו כוונתו במה שכתב ויש ליישב היינו על דרך הנ"ל:

גם מדברי הרב קרבן העדה בפרק ז' דמסכת נזיר הלכה א' בשירי קרבן בד"ה איתוניה ואנא מלקי ליה מתבאר דמבין דברי רש"י בפסחים הנ"ל כפשטן ולא נתכוון לפירוש רשב"ם ועי"ש מה שכתב על דברי המג"א סי' קנ"ו הנ"ל ובמחזיק ברכה שם אות ז ובקונטרס אחרון שם: ובעיקר כללין עיין בבית שמואל בשמות אנשים בשם גרשון שכתב בשם רש"ל דחכם שסדר גט וכתב גרשם או גרשון ואחר כך העיד שכן הגידו לו את שמו אינו נאמן דנקיטינן כל תלמיד חכם וכו' ומיהו אם מלתא דעבידא לגלויי נאמן ומצינו ביבמות (ס"ש) והנה משמע דגם הס"ש מודה לרש"ל דאין המסדר נאמן ורק במילתא דעבידא לגלויי הוא דסובר דנאמן וכל זה לשיטת רש"י ופירש במה שאמרו

בש"ס שאני הכא דשמואל וביד קיים ודברי רש"ל הם בפרק ד' דגטין סי' ל"א באות הגימ"ל עי"ש וספר ס"ש אין בידי לראות אם הזכיר דברי הנמקי יוסף בשם הריטב"א דלא חיישינן שישקר ח"ו אלא דאומר בדדמי וכששמואל ביד קיים דייק טפי ולא אמר בדדמי עי"ש ולפירושו אינו מבואר בש"ס דבמילתא דעבידא לאיגלויי מהימן דאעיקרא לאו משום חסרון אמונה אתינן עלה ועיין בטיב גטין שם ס"ק כ"ו שהאריך דלא מסתבר כמ"ש הס"ש דמשום שכבר חלה הוראתו לא מהימן להחזיק הוראתו דאם כן כל תלמיד חכם שמורה הוראות יצטרך עדים באיזו סגנון נשאל ומההיא דר"פ אין ראיה דאף על גב דזימנין מיקרי ואמר משום כיסופא מסתמא לא נחוש לזה והרי"ף לא גרסי ולא היא וכו' ובשו"ת הרמ"ע וכו' ודברי רש"י צ"ע ובנדון שברש"ל היו רגולים לדבר שלא להאמין להמסדר וכו' ועיין בנמקי יוסף וכו' וגם לא היה מוחזק המסדר וכו' הא לאו הכי אין לחוש כלל אלו תורף דב"ק והעתקתי תורף דב"ק לפי שראיתי במכתב גלוי אחד מרבני דורינו יצ"ו שבעסק סידור גט אשר סדר רב מובהק בדורנו יצ"ו ולפי הענין היה הכחשה בין הרב המסדר והמתגרשת בגופא דעובדא היכי הוה ומרוב הענוה פנה אל האזוב כמוני לחוות דעתי בענין ההוא ואנכי תולעת כתבתי לקיים דעת המסדר ובענין הכחשה הנ"ל כתבתי דאין דברי המתגרשת עומדים נגד דברי הרב המובהק אשר בית ישראל נשען עליו בכל הוראתיו והרב החולק כתב לי בקונטריסו דאין להאמין את הרב המסדר דהא נקיטינן כל תלמיד חכם שמורה וכו' וכיון שלא אמר כן הרב המסדר אלא אחר מעשה אין שומעין לו וציין בקונטריסו שו"ת רש"ל סי' ל"ו ותמים סי' י"ז וספר נחלת יעקב ח"ב סי' ג' (עיינתי בתמים ולא מצאתי מזה) ושו"ת רש"ל ונחלת יעקב אינם מצויים אצלי לראות בדב"ק אך לפי הנראה נעלם מהרב החולק דברי הגאון טיב גיטין הנ"ל ודבריו נאמנו מאד והרב פתחי תשובה בקונטריס השמות כתב דגם הגאון גט מקושר האריך לתמוה בזה על מה שכתב הרב בית שמואל עי"ש ולכן נראה דודאי יש לנו לסמוך בכל כיוצא על דברי הרב המורה ולא לחוש לחשדו ח"ו שמשקר:

ועתה השגתי ספר גט מקושר שציין הרב פתחי תשובה וראיתי שם בשם גרשם שהביא דברי הרב בית שמואל בשם רש"ל וס"ש וכתב דאינו רואה מקום לדברים אלו דהא דכל תלמיד חכם שמורה וכו' לא נאמר אלא בבא להתיר דבר שהוא בחזקת איסור וכו' והוא נוגע בדבר וכו' אבל בהך מילתא אמאי לא נימא דחקר ועשה כדין ואפילו בסתם ספרי דדייני אמרו מגמר גמירי וכו' ואם המסדר אינו בקי הרי בלאו הכי יש לחוש לכמה פסולים כמו שכתב הרמ"א בסי' קמ"א סוף סעיף ל' וכו' ומסיק בצ"ע ויראה שאין זה אלא לפי ראות עיני גדול בטיב המסדר וכו' עי"ש שלא הזכיר דברי הנמק"י הנ"ל ועיין

להרב שם אריה בחיו"ד סי' ו' דדוקא בזמנם שהיו מורים מהלכות שקבלו הוא דאמרו כל תלמיד חכם וכו' אבל עכשיו שמורים מפי סופרים וספרים לא שייך זה ע"כ ולא היה לו להחליט כן דודאי גם בזמן הזה משכחת לה דאיבעי לן למיחש ולא זכר דברי הפוסקים הנ"ל בדין שם גרשם אלא דהכל לפי הענין ובעיקר כללין ראיתי להרב השיב משה סי' ס"ה מאות ו' והלאה שהאריך מאד בענייניים אלו ולא יכלתי כעת לעיין בדב"ק ואתה תחזה ועיין גם כן בשו"ת צמח צדק החדש באה"ע סי' ס"ו אות ב' וג': ובענין זה כתב לי ידידי הגאון נפתלי הירץ הלוי אבד"ק יפו יצ"ו וז"ל הגיעני מחברתו הק' ס' שדי חמד וכאשר לא יכולתי כעת לעיין בדבריו הנעימים ככל הצורך אכתוב לכ"ת איזה דבר חידוש אשר עלה על רעיוני בהביטי בספרו הנ"ל בחלק התשובות הנקרא דברי חכמים סי' כ"א בענין ת"ח שמורה הלכה ובא כו' והביא מעכ"ת הפלוגתא אי חשדינן לו דמשקר או דחיישינן שאמר בדדמי והביא מעכ"ת הא דברכות מ"ג ב' הא דרב פפא דקאמר הש"ס ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד ופירש"י ולא היא לא אמר רבא הלכתא כב"ה אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך והנה דברי רש"י צ"ע דאפילו לפי שיטת רש"י דחשדינן ליה דמשקר זהו רק לענין דינא אם נוכל אנן להאמינו אבל הת"ח בעצמו בודאי אסור לו לשקר רק שיוכל לתלות באילקץ גדול במקום דקים ליה שהלכה כן כדי שישמעו לו כמו שמצינו בכמה מקומות בש"ס וכן צוה ר' עקיבא לר' שמעון בן יוחאי אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול (עמ"ש בזה הראשונים ז"ל) אבל אם טעה וכדי להשמיט עצמו מכיסופא יאמר שקר זה אי אפשר לומר כלל ובפרט לחשוד זה על רב פפא ואם כן צריך להבין פירש"י.

ומה שנראה לי הוא דהנה שם בברכות אמר ר' יוחנן הלכה כדברי המכריע וכתבו התוספות בפסחים כ"א א' וז"ל לאו משום דמכריע גמור הוא אלא מפרש ונותן טעם לדבריו ותדע דאי מכריע הוא למה הוצרך לפסוק הלכה כמותו הא כבר אמר רבי יוחנן בפרק כירה הלכה כדברי המכריע עכ"ל ובבבא קמא ד' קט"ז ע"א כתבו בהדיא דהטעם דרבן גמליאל לא הוי מכריע משום דלא אמר פלגא כמר ופלגא כמר אלא דמפרש טעמא דחד מינייהו וסובר כמותו לגמרי וכן בכל מקום שאם תנא אחד יסבור כתנא אחר לא יקרא בכך מכריע עכ"ל והנה רש"י לא סבירא ליה כותייהו וכן כתב רש"י להדיא בחולין ד' קל"ז ע"א בסוף העמוד וז"ל דהכרע לשון כף מאזנים הוי בשנים חולקין ובא שלישי ומכריע המשקל כאחד מהן או בכל הדבר או בחציו כזה ובחציו כזה עכ"ל ובנזיר דף נ"ג כתב רש"י דדוקא אם מכריע כאחד בכל הדבר הוי הכרעה אבל אם במקצת כזה ובמקצת כזה הוי דעת שלישית ולא הוי הכרעה וכן כתב ר"ח בשם רב האי בפסחים סוף פ"ק

(נדפס בש"ס החדש דפוס ווילנא) ונראה דאינם חולקים דבמקום דלא גילו הראשונים דעתם דיש לחלק באיזה דבר אז הוא כרב האי וכרש"י דנזיר דאם מכריע כאחד מהם בכולו הוי הכרעה ואם בפלגא כחד ובפלגא כאידך דעת שלישית היא ובמקום שגילו דעתם שיש לחלק אלא שלא חלקו ובא השלישי וחילק זה נקרא הכרעה ומעתה לפי שיטת רש"י הא דר"ג בברכות הכרעה מעליא היא (וא"ל דר"ג תלמיד הוא עיין במהרש"א שבת מ' ע"א על תוס' ד"ה דילמא ה"מ ע"ש) ואם כן קשה קושית התוס' דלמה ליה לר' יוחנן למימר שם בברכות הלכה כדברי המכריע הא כבר אמר כללא בשבת (ד' ל"ט ע"ב) דבכל מקום הלכה כמכריע וצריך לומר לרש"י דהא דאמר ר' יוחנן בברכות הלכה כדברי המכריע לא אמרה כלל אהאי מימרא אלא מכללא איתמר מההיא דשבת הנ"ל תדע דלא הזכיר כאן שם התנא דהוה ליה למימר הלכה כרבן גמליאל כמו שאמר שם בשבת הלכה כר' יהודה ולא אמר בדרך כלל הלכה כדברי המכריע ועוד דשם בשבת אף דאמר סתמא הלכה כר' יהודה שאלו בפירוש שמיע לך או מכללא שמיע לך ואם כן בברכות דלא שאלו אף דאמר סתמא נוכל לפרש דמכללא איתמר ואם כן סרה קושית התוספות ומעתה נוכל לפרש דברי רב פפא שאמר הכי אמר רבא הלכה כבית הלל באופן אחר דהנה בפסחים ד' י"ג ע"א אמר ליה רבא לרב נחמן ונימא מר הלכה כרבי מאיר דסתם לן תנא כוותיה כו' ונימא מר הלכה כרבן גמליאל דהוי מכריע אמר ליה רבן גמליאל לאו מכריע הוא הרי דאף דהוה סבירא ליה לרבא דרבן גמליאל מכריע הוא מכל מקום שאלו בתחלה דלימא הלכה כר' מאיר משום סתם משנה הרי דכללא דסתם משנה עדיף מכללא דמכריע וכן מצאתי להדיא שהתוספות בשבת ד' ל"ט ע"ב כתבו ראיה זאת בד"ה אמר רבב"ח ע"ש.

והנה בית הלל חשיבי כסתם כדכתב רש"י בשבת ד' קנ"ז ע"א בד"ה סתמא אחרינא וכיון דבית הלל חשיב כסתמא אם כן אליבא דרבא דאמר בפסחים הנ"ל דכללא דהלכה כסתם עדיף מכללא דהלכה כמכריע לדידיה הוא הדין דכללא דהלכה כבית הלל עדיף מכללא דהלכה כמכריע וזו היתה תשובת רב פפא דהם שאלו לו לא סבר לה מר הלכה כמכריע פירוש דכללא נקיט ר' יוחנן הלכה כדברי, המכריע בכל מקום ואם כן הלכה כרבן גמליאל ואמר להם הכי אמר רבא הלכה כבית הלל פירוש דלא אמר רבא בהדיא כן אלא דיש למשמע מכללא כיון דאמר רבא בפסחים הנ"ל דלימא הלכה כר' מאיר משום סתמא אם כן כללא דהלכה כסתם (עדיף) מכללא דהלכה כמכריע אם כן הוא הדין כאן הלכה כבית הלל דכללא דהלכה כבית הלל עדיף גם כן מפני שהוא כסתם ומה שמסיים הש"ס ולא היא היינו דמהא דרבא בפסחים אין ראיה דהנה המהרש"א הנ"ל בשבת דף

מ' ע"א כתב וז"ל רבן גמליאל בדורו שהיו מחולקין תלמידי שמאי ותלמידי הלל והם היו חבריו והוא הכריע ביניהם עכ"ל וחולק שם על הרש"ל ע"ש הנה לפי דברי המהרש"א אין ראיה מהא דרבא הנ"ל דכיון דרבן גמליאל גופיה מתלמידי בית הלל הוה אם כן אף דקימא לן הלכה כבית הלל וחשיב כסתמא ועדיף מכללא דהלכה כמכריע מכל מקום בכאן הלכה כדברי המכריע דכללא דהלכה כבית הלל אינו רק אם כל התלמידים עומדים בשיטה אחת אבל כיון דרבן גמליאל שהוא מבית הלל הכריע לצד בית שמאי אז עדיף כללא דהלכה כמכריע כדכתבו התוספות בשבת ד' ל"ט ע"ב בד"ה אמר רבה בר בר חנא דבכללא דסתמא גם ן אם הסתמא נגרע כחו כגון דאיכא מחלוקת בברייתא אז כללא דהלכה כמכריע עדיף וכמו כן כאן אם נגרע כח האי כללא דהלכה כבית הלל כגון מחמת כי אחד מהם נטה לב"ש אז כללא דהלכה כהמכריע עדיף (והנה על דברי המהרש"א הנ"ל א"ל מחגיגה כ"ב ב' דהלך ר' יהושע ונשתטח על קברי ב"ש הרי שהיה ר' יהושע אחר ב"ש ור"ג ור"י חברים היו כידוע ול"ק כי האריך ר' יהושע ימים אחריהם) וזה כוונת הש"ס ולא היא פירוש דהא באמת לא אמר רבא הלכתא כבית הלל רק שהוא רצה להוכיח מהא דרבא דפסחים והוא טעה בזה כי לא דמי כנ"ל רק לפי שרב פפא אכסיף לפי שטעה והתווכח עמהם והיה רוצה לראות אם יש להעמיד דבריו והטעהו השכל והיה רוצה להוכיח מדברי רבא שהלכה כבית הלל ובאמת אינה הוכחה כנ"ל זה נראה לי להליץ בעד רש"י ז"ל שודאי לא יאמר רש"י לחלוטין על רב פפא שיאמר שקר בשביל להנצל מכיסופא וה' יצילנו משגיאות ולרב פפא לא קשה למה להם לרבנן להשיב לר' ישמעאל בר"י בפסחים סוף פרק קמא אין הכרעת שלישית מכרעת יאמרו לו דכללא דהלכא כבית הלל עדיף מכללא דהלכה כהמכריע ואפילו אם אמר כולו כבית שמאי ולא הוי דעת שלישית אין הלכה כמותו דיש לומר דאדרבא היא הנותנת דכללא דהלכה כבית הלל לא מהני לדחות אלא אם המכריע פוסק כבית שמאי אבל לא אם מכריע מקצת בזה ומקצת כזה לכן צריך לומר אין הכרעה שלישית מכרעת ולמסקנא יש לומר דלכאורה הא דבעי רבא מרב נחמן ולימא הלכה כרבן גמליאל דמכריע הוא אם כן לא הוה סבר כרב נחמן דרבן גמליאל טעמיה דנפשיה קאמר ולאו מכריע הוא ואם כן איך יפרש הא דאמרו לו אין הכרעה שלישית מכרעת דלפי פירש"י היינו תשובת רב נחמן וצריך לומר דיפרש רבא הכרעה שלישית דור שלישי כדכתבו התוספות וכוונתו רק לענין בית הלל משום דקימא לן הלכה כבית הלל ועדיף מהלכה כמכריע אך אצל רבן גמליאל הוי הכרעה כהא דברכות הנ"ל משום דהוי בדורם ומתלמידי בית הלל ונטה אחרי ב"ש ונגרע כח בית הלל והלכה כמכריע אבל דור שלישי שלא היה מתלמידי בית

הלל ולא נגרע כח בית הלל מחמתו ואיפסקא הלכתא כבית הלל לא עדיף כח ההכרעה אחר כך לדחות ההלכה ולכן לא מצינו האי לישנא אין הכרעה שלישית מכרעת אלא גבי ר' ישמעאל בר' יוסי נגד בית שמאי ובית הלל בפסחים ובחולין ואפילו בנזיר שר"א קאמר התם והוא היה בזמן בית שמאי ובית הלל היינו משום דקאמר בית דין של אחריהם משמע שלא היו באותו מנין לכן קאמר אין הכרעה שלישית מכרעת אמנם שיטת רש"י הוא כמסקנת ר"נ בפסחים הנ"ל והנני דו"ש ומברכו בשיבה טובה כאות נפשו הטהורה ונפש הצעיר נפתלי הירץ הלוי החונה פעה"ק יפו ת"ו:

כלל ט'

כיון דנפל גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בארבע אמות לא ניחא ליה דליקני הכי אמרינן בפ"ק דמציעא ד' יו"ד ועיין בדברי מרן הב"י ח"מ סי' רס"ח בשם הר"ן בחידושיו שהביא מחלוקת אי נקיטינן כהאי שינוייא ועיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' פ"ד וסי' צ"א וסי' צ"ג ובמהדורא תנינא ח"ב סי' ע"ז וח"ד סי' פ' ובמהדורא תליתאה ח"א סי' ס"ג ומים חיים ראפאפורט בחלק א"ח סי' ז' ובמה שכתבתי בזה בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות י"ג מאות קטן ה' והלאה ועיין עוד בשו"ת מוהר"ם מרוטרנבורוג האחרונים בחלק א"ח סי' יו"ד בענין זה אהלי יהודה הכהן ד' פ"ג ע"ב ותמיה לי על הרב מחצית השקל בסי' תמ"ח סק"ד שלא זכר מדברי מרן הב"י סי' רס"ח הנ"ל עי"ש.

גם הרב חתם סופר ביו"ד סי' ש"י שהביא דברי הרב מחצית השקל (עיי"ש בד"ה וראיתי) לא זכר מדברימרן הב"י (ועל השגתו על דברי הרב מחצית השקל עיין בס' שבילי דוד ליו"ד ד' קכ"ז סוף ע"ב) ועיין עוד בחתם סופר סי' שי"א (ד"ה ועוד מסופק): ואם יש לחלק בין קנין ארבע אמות שהוא רק מדרבנן לקנין שהוא של תורה ככסף ומשיכה וכיוצא מבואר שם בדברי מרן הב"י דבמחלוקת הוא שנוי והרשב"א סובר דגם לגבי קנין של תורה אמרינן גלי דעתיה דלא ניחא ליה ביה ולא קני ובשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות של"ד הבאתי תשו' הרדב"ז שפוסק בזה כהרשב"א ועיין בקונטריס אסיפת דינים הנ"ל וראיתי בשו"ת מוהר"ם מרוטרונבורג הנ"ל שכתב בפשיטות דרק נגד קנין ארבע אמות שהוא מדרבנן מהני הגילוי דעת ולא נגד קנין דאוריתא כמו שכתב הר"ן וכתב הוא שכן מוכח ממה שכתב רש"י בסוגיא הנ"ל וסבור בדעתו שלא יקנה בתקנת חכמים וכו' דמשמע דוקא בדבר שהוא תקנת חכמים עי"ש ולענ"ד מדברי רש"י אין הכרח דדרכו לפרש כפי הענין וכיון דבש"ס איירינן בקנין ד' אמות קאמר שסבור בדעתו

שלא לקנות בתקנת חכמים ועכ"פ לא ידעתי אמאי העלים עיניו מדעת הרשב"א שהביא הר"ן עצמו דגם נגד קנין תורה נמי אמרינן דלא ניחא ליה והרב מחצית השקל שם כתב דהעולם סומכין במכירת חמץ על דעת הסוברים דלגבי קנין של תורה לא אמרינן גלי דעתיה עי"ש ועיין בס' שבילי דוד ליו"ד בקונטרס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) בד' קכ"ז ע"א אות ו' ושם ע"ב אות א' ובספר עמודי אש ד' מ"ח ע"ג חתם סופר א"ח סוף סי' קל"ו מחנה אפרים הלכות קנין משיכה סי' ד' חתם סופר ד' ז"ן ע"ד: כלל יו"ד) כל שיעורי חכמים להחמיר היינו דוקא במשנה ובריתא ולא במימרא כן כתבו התוס' בחולין ד' מ"ו ע"א ועיין להרבנים פרי חדש יו"ד סי' ל"ב סק"ו ויד מלאכי אות שי"ז והרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות רכ"ב הביא דעת הסוברים דגם במימרא ומכללם הרב פר"ח ביו"ד סי' מ"ד סק"י עי"ש ולפי זה יושב בסתר ממה שכתב בסי' ל"ב הנ"ל דשם נקיט כהתוס' הנ"ל אלא דהאמת הוא דהרפ"ח בסי' מ"ד כבר הביא דברי התוס' הנ"ל ואפי' הכי פסק להחמיר משום דסבירא ליה דבמימרא מספקא לן ואזלינן לחומרא כיעי"ש ובכן מהא דפסקו בסי' מ"ד לחומרא אין הכרח שלא כדעת התוס' וק"ל ומה שכתב הרב ארעא דרבנן אות ש"ב שמצא בס' ת"ח שכתב לחלק בין משנה למימרא עי"ש לפי הנראה נעלם מהרב דברי תוס' דחולין הנ"ל ואולי הת"ח הביא דבריהם ואין מצוי אצלי לראות דב"ק והרב חת"ס יו"ד סי' ק"ז (בד"ה ויש) נקיט בפשיטות דלא אמרינן כן במימרא ועיין להרב השיב משה א"ח סי' י"ד:

כלל י"א

) כל שיעורי חכמים להחמיר היינו דוקא היכא דלא מוכחא מילתא כן כתב הרב פרי חדש ביו"ד סי' ל"ב סק"ו ועיין להרב מקנה אברהם במהדורא תניינא אות רכ"ב ואות שמ"ב:

כלל י"ב

) כל שיעורי חכמים להחמיר דלא אמרינן במימרא אין הכונה דבמימרא אזלינן לקולא אלא ליכא למפשט מהאי כללא כן כתב הרב יד מלאכי אות שי"ז בשם הרב חק לישראל וכן כתב הרב פרי חדש יו"ד סי' מ"ד סק"י ועיין להרב דברי מנחם בסי' ר"י הגב"י אות ב':

כלל י"ג

) כל שיעורי חכמים וכו' אם הוא דוקא באיסורי תורה עיין להרבנים יד מלאכי אות שי"ח ערוך השלחן א"ח סי' ר"י שכתבו בשם הרשב"א דדוקא באיסורי תורה ועיין תוספות ברכות ד' כ"ו ד"ה איבעיא להו דמוכח מדבריהם דגם בעניינים דרבנן נאמר כלל זה דהא זמני תפלה מדרבנן נינהו שוב מצאתי במקנה אברהם מ"ב תוך אות רכ"ב שכתב כן על פי דברי תוס' הנ"ל ועיין חתם סופר סי' ק"ץ (ד"ה ויש) ודו"ק ובשו"ת השיב משה חא"ח סי' י"ד:

כלל י"ד

) כהן בעל מום שעבד במזיד פליגי רבי וחכמים ולחכמים אינו חייב מיתה עיין סנהדרין ד' פ"ג ופ"ד ע"א וכן פסק הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש פרק ו' הלכה ב' וכן מתבאר מהסיפרי שהביא הרמב"ן בהשגותיו במצות לא תעשה מצוה ס"ט ודברי הרב מגילת אסתר שם שפירש דעונש מיתה אין בו עד שיעבור וכו' עי"ש תמוהים לקוצר דעתי:

כלל ט"ו

) כהן בעל מום דאסור ליכנס מבין האולם והמזבח אם אסור מדאוריתא הוא מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן עיין בספר המצות מל"ת ס"ט ולהרב מגילת אסתר שם והרב פתח הדביר בח"א סי' קכ"ח אות כ"א הביא דהריטב"א בחידושיו לסוכה על ד' מ"ד כתב מפורש דאינו אלא מעלה מדרבנן ושכן דעת הרשב"ץ בספר זהר הרקיע והרב החינוך בסי' עז"ר והראב"ד בהשגות סוף פרק ראשון מהלכות ביאת מקדש והרבנים מגילת אסתר ולב שמח סברי דהוא מדאוריתא ושקיל וטרי הרב פתח הדביר לענין אם כהן בעל מום היה יכול ליכנס מבין האולם ולמזבח לנשיאות כפים בזמן המקדש עי"ש:

כלל ט"ז

כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט הכי תני חזקיה בירושלמי בפרק היה קורא סוף הלכה ט' ובפרק קמא דשבת הלכה ב' והביאוהו הראשונים עיין בתוספות גטין ד' ו' ד"ה אמר ר' יצחק ובסוטה ד' י"ז ד"ה כתבה אגרת ובמנחות ד' ל"ב ע"ב ד"ה הא מורידין עושין ובהגהות מיימונית פרק ששי מהלכות סוכה והרא"ש בפרק מי שמתו סי' ב' בשם מוהר"ם וכן המרדכי במועד קטן סי' תתק"ל כתב כן בשם מוהר"ם וכן הביא הרא"ש בהלכות קטנות בהלכות ספר תורה סי' ז' והרב המרדכי בהלכות קטנות בפרק

התכלת סי' תתקס"א ובאור זרוע הגדול בח"א סי' תקמ"ג והרמב"ם בפירוש המשנה בשלישי דמסכת סוטה גבי חסיד שוטה הביא הירושלמי הזה וכן הרב תרומת הדשן בסי' ק"א ורבין חסידא בספר מנחה טהורה בדף ח"ן ע"ב על דברי התוספות במנחות ד' ל"ב בד"ה הא מורידין (במנחה טהורה כתוב תוס' ד"ה מורידין והוא טעות וצריך להיות הא מורידין) שכתבו כדאמרינן בירושלמי כל הפטור מן הדבר וכו' אחר שכתב שכן כתבו התוספת בסוטה ד' י"ז והרא"ש והמרדכי בהלכות ספר תורה כתב שגם רבינו ירוחם בנתיב ב' חלק ב' כתב כן וסיים (במנחה טהורה) דמוכח מדבריהם של ראשונים דסברי דהא דכל הפטור מן הדבר וכו' גם הש"ס דילן הכי סבירא ליה מדכתבו ליישב מאי דלא מוקי הש"ס במשורטטין דהיינו טעמא משום כל הפטור וכו' נקרא הדיוט דלא כדכתב השבות יעקב בח"ב סי' ל' דש"ס דילן לא סבירא ליה הכי ועיין בבאר שבע בתשובה ד' צ"ק ע"ד שהאריך לחלק בזה ובמגן אברהם סי' ל"ב וחק יעקב סי' תע"ב עכ"ל והמעיין בדברי הראשונים (התוספות בגטין ובסוטה והרא"ש והמרדכי בהלכות ספר תורה) הנז"ל יראה שאין לשון הרב מדוקדק במה שכתב דמוכח מדברי הראשונים וכו' גם הש"ס דילן הכי סבירא ליה וכו' מדכתבו ליישב וכו' אלא כן היה צריך לכתוב והראשונים הוכיחו דש"ס דילן הכי סבירא ליה מדלא מוקי לה במשורטטין והוצרך לומר תנאי היא וכו' עיין בדברי קדשם ודוק וגם בשם הרב יד אהרן א"ח סי' י"ז כתב דודאי הש"ס דילן לא פליג אהא דירושלמי דלא ראינו גילוי בש"ס מזה ואדרבא מדאמר ר' טרפון וסכנתי בעצמי מפני הליסטים וכו' מוכח כן והוא דחה ראייתו ורצה להוכיח ממקור אחר דש"ס דילן לית ליה הא דהירושלמי וחזר בו עי"ש ויובאו דב"ק להלן איה"ש (עיין לקמן בסק"ד בד"ה גם רבין חסידא):

ודבר זה הוא מקצוע גדול ודברו בו רבני האחרונים במקומות רבים ורשום בקונטריס זכרונות שלי לעיין בדברי הרבנים מגן אברהם בסי' ל"ב סק"ח וסי' ע' סק"ה וסי' תע"ב סק"ו ובחק יעקב שם וברכי יוסף א"ח סי' טו"ב וסי' ל"ב (במקומות הנ"ל בקל יוכל המעיין לחפש בדברי שאר רבני האחרונים החונים על השלחן הטהור וכן כיוצא לזה) קרית חנה סי' ב' שבות יעקב ח"ב סי' מ"ד שלחן ערוך הרב מוהרש"ז סי' ל"ב אות ח' זכור לאברהם אלקלעי בח"א ד' ס"ד ע"ב ובחלק ג' ד' מ' עמוד ג' וע"ד חיי אדם כלל קמ"ו בקונטריס נשמת אדם סק"א ועי"ש מה שכתב לחלק בזה דרכי שלום ד' פ"א ע"א חסדי אבות ריש פרק שני דאבות תפארת ישראל בפרק קמאדברכות משנה ג' אות כ"ה על מה שאמר ר' טרפון והטתי לקרות ובפרק שני דברכות משנה ה' ומשנה ז' יעיר אזן במערכת הפ"ה אות י"ג מקנה אברהם במערכה זו אות קנ"ד חינא וחסדא ח"א ד' קכ"ג

ע"ד נחמד למראה ח"ב ד' ח"ן פתח הדביר בסי' ל"ח ובסי' קמ"ו ד' ק"ס ובס' משק ביתי סי' רל"ח ובשו"ת מעשה אברהם א"ח סי' כ"ז ד' כ"א (בד"ה ואפשר) באר מים חיים מוצירי בדרשותיו בקונטריס מעשה נסים ד' ו' ע"ג והנה בספר משק ביתי סי' רל"ח האריכו הרבנים המחבר והמגיה לציין בכלל זה מקומות רבים בדברי רבני האחרונים והרבה מהספרים שציינו שם אינם אצלי ולא אדע מאי אמור רבנן בהאי מילתא וארשום פה רק מה שנאמר שם בפירוש:

א') כתב שם בשם מרן חיד"א בספר פתח עינים בחידושיו לבבא מציעא ד' ל' דדוקא בדברים שבין אדם למקום הוא דהפטור ועושה נקרא הדיוט אבל בדברים שבין אדם לחבירו כל העושה לפנים משורת הדין תבא עליו ברכה וכן כתב הרב מקנה אברהם בסוף סי' קנ"ד בשמו ואנכי הרואה שכן כתב גם בספרו יעיר אזן במערכת הפ"ה אות י"ג וישנו בנותן טעם לשבח דבמצות שבין אדם לחבירו אין שייך כל הפטור וכו' לפי שכבר נצטוינו בכללות לעשות לפנים משורת הדין כדתני רב יוסף והיינו דאיתא בבבא מציעא ד' ל' דבמאי דפריך והא ר' ישמעאל בר' יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה פריק לפנים משורת הדין הוא דעבד דתני רב יוסף וכו' וגם בדרשותיו בספר דברים אחדים דרוש כ"ג שבת הגדול ד' קי"ט ע"א (ד"ה ואמרינן) כתב חילוק זה עי"ש ובספר לב שומע במערכה זו אות ל"ג כתב בשם הרב אהלי יהודה ד' ק"א ע"א כל הפטור וכו' הני מילי בדברים שבינו למקום ולא בדברים שבין אדם לחבירו אי נמי דוקא במצות ולא בדבר שבממון עכ"ל וכן כתב בשמו בס' אברהם אזכור במערכה זו אות מ"ז ואין ספר אהלי יהודה (נאבארו) מצוי אצלי לראות אם הזכיר דברי מרן חיד"א שאם לא כן קצת תימה על הרבנים טובים השנים יצ"ו שלא הזכירו דברי מרן חיד"א בזה וגם הרב פתח הדביר בסי' ל"א אות ד הביא חילוק זה: וחידוש הוא בעיני שהרב דרכי שלום שדרכו תמיד להביא דברי מרן חיד"א בכל ספריו הקדושים כידוע לרגיל בספרו לא ראה דבריו שבדין זה והוא שבפרשת קדושים בדף פ"א ע"א הביא מחלוקת הפוסקים במוצא אבדה והוא זקן ואינו לפי כבודו אם רשאי להחמיר על עצמו ותמה על הסוברים דרשאי להחמיר מהא דאמרינן כל הפטור ועושה נקרא הדיוט וניחא ליה על פי הכלל שכתבתי לקמן בסק"ב דכיון דאחרים חייבים בה (כל מי שאינו זקן וכו') אף הפטור ממנה אם רוצה לקיימה שפיר דמי וכו' עי"ש ונעלם מעיני דמר דברי מרן חיד"א הנז"ל דבדבר שבין אדם לחברו ובמידי דממונא לא אמרו דנקרא הדיוט כיון שמצוה עלינו לעשות לפנים משורת הדין:

ב') לא אמרו דנקרא הדיוט אלא במצוה שאינו חייב בה שום אדם בעולם אבל במצוה שיש מי שחייב בה אף מי שהוא פטור אם מחמיר תבא עליו ברכה כמו שכתבו הרמב"ן

והריטב"א בחידושיהם לקידושין ד' ל"א והרב ארחות חיים בד' ס"ג ע"ד כן כתב הרב משק ביתי בסי' רל"ח בסתם ולא כתב מבטן מי יצאו דברים אלו או שהוא עצמו הוא כותב כן והנה דברי הריטב"א בקידושין שציין הם (בד"ה דאמר רבי חנינא) וז"ל והא דאמרינן גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה פירשו טעם הדבר שזה שטן מקטרגו כשהוא מצווה וזה אין שטן מקטרגו ולפום צערא אגרא ורבינו הגדול פירש שהמצות אינן להנאת האל יתברך המצוה אלא לזכותינו ומי שהוא מצווה קיים גזירת המלך ולפיכך שכרו הרבה יותר מזה שלא קיים מצות המלך מכל מקום אף הוא ראוי לקבל שכר שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצות השם יתברך ודוקא במצות שצוה השם יתברך לאחרים שיש לו בהן רצון אבל העושה מאליו מצות שלא ציותה בהם תורה כלל זו היא שאמרו כל שאינו מצווה בדבר ועושהו נקרא הדיוט עכ"ל הריטב"א: ועל פי דברי הריטב"א הללו נראה ליישב מה שהצריך עיון הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם כלל קמ"ו בהא דאמרו בירושלמי דנקרא הדיוט מהא דאיתא בירושלמי ריש פרק מי שמתו והביאוהו התוספות שם תני אם רצה להחמיר על עצמו אינו רשאי מפני כבודו של מת מוכח דאי לאו הכי היה מותר להחמיר על עצמו והא התם קורא ומברך ומתפלל ואיך יברך כיון שהוא פטור עכ"ל ולפי דברי הריטב"א תנוח דעתינו דכיון שהוא עושה מצוה שכל ישראל חייבים בה אף שהוא אינו חייב בה אם מקיימה מקבל שכר ואין שייך בכי הא לומר דמיקרי הדיוט אלא דמשום כבודו אינו רשאי להחמיר על עצמו:

וראיתי לידידי הגאון מוהרי"א יצ"ו בס' עמודי אש בחידושיו על הירושלמי בפרק שני דברכות הנ"ל שהביא קושית הנשמת אדם דברי הירושלמי אהדדי ותירץ דהוצרכו בירושלמי לומר הטעם משום כבודו דאי משום פטור מן הדבר וכו' הוה אמינא דבקריאת שמע שפיר דמי משום קבלת מלכות שמים כדאמרו בירושלמי לכן אמרו טעמא דמשום כבודו שלא יהא רשאי להחמיר גם בקריאת שמע ועם שתירוצו נכון לפי הפירוש שכונת הירושלמי היא לחלק באמת בין שאר דברים לקבלת מלכות שמים מכל מקום תמיה לי די כל רז לא אניס ליה ובזה נעלם ממנו דברי הריטב"א הנז"ל דלפי דבריו מתיישבים שפיר דברי הירושלמי כאמור (ועל מה שכתב הרב יצ"ו על דברי הרב זכור לאברהם עיין ס"ק יו"ד בד"ה והנה הרב) ומתיישב גם כן מה שהוקשה להרב תפארת ישראל בפרק שני דברכות משנה ה' דרבן גמליאל קרא בלילה הראשון שנשא ואמר איני שומע לבטל עול מלכות שמים והא כל הפטור וכו' ותירץ בשם הרב ב"ש (באר שבע) סי' כ"א דזה דוקא באפשר על ידי זה צד קולא והוא תירץ דביכול לכוין אינו פטור ולא נקרא הדיוט גם שם

במשנה ח' דתני תנא קמא חתן אם רצה לקרות קורא כתב דאף דפטור והפטור ועושה נקרא הדיוט אפילו הכי קריאת שמע שאני ולפי דברי הריטב"א מעיקרא לא קשיא מידי כמובן (אך לפי מה שכתבתי לקמן בשם מרן חיד"א בברכי יוסף סי' של"ג תירוץ זה חלף הלך לו): וחידושי הרמב"ן לקידושין אין אצלי ואדמה כי מה שכתב הריטב"א בשם רבינו הגדול כוונתו על הרמב"ן וכן כתב בברכי יוסף א"ח סי' טו"ב עי"ש ובברכי יוסף יו"ד סי' של"ג המובא להלן (בד"ה ומצאתי) גם בספרו יעיר אזן במערכת הפ"ה הביא דברי הרמב"ן והריטב"א הללו עי"ש וכתב הרב המגיה (במשק ביתי שם) בשם מרן חיד"א בספר שער יוסף ד' כ"ה ע"א שלפי דברי הרמב"ן והריטב"א הנז' צ"ל דמ"ש בירושלמי דהפוסק בשעת מנחה נקרא הדיוט אף דכולי עלמא חייבים בתפלת מנחה בעת ההיא יע"ש ובס' מראית העין בליקוטיו סי' י"ד ד' פ"א ע"ג ובס' שבת של מי ד' רנ"ג ע"ד ועיין להרב ארחות חיים שם אות כ' מה שכתב לפי חילוק זה בכונת הירושלמי עי"ש עכ"ל ואין גם אחד מהספרים הנז' מצויים אצלי לראות מה היתה תשובותיהם למה שקשה על חילוק זה מהירושלמי דשבת: ומצאתי שבברכי יוסף יו"ד סי' של"ג אות א' (שציין ביעיר אזן) הביא סברת הרמב"ן והריטב"א הנ"ל וכתב שבספרו שער יוסף ד' כ"ה ע"א הביא דברי הריטב"א הנ"ל על קושית הרב שלטי הגבורים על הוראת רבינו תם דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא ושוב ראה שבחידושי הרמב"ן לקידושין כתב כן על סברת רבינו תם וז"ל ואי קשיא והא אמרינן בירושלמי כל העושה דבר שאינו מצווה בו נקרא הדיוט התם שעושה דבר שאינו מצווה מן התורה כלל שהוא מוסיף על, התורה אבל מי שעושה מצות התורה כתקנן אף שלא נצטוה הוא בהם כגון נשים ועכומ"ז מקבלים עליהם שכר ומדברי הרמב"ן.

והריטב"א הללו הוקשה לו על מה שכתב מהרש"ל בים של של שלמה סוף פרק ראשית הגז אהא דאמר רב נחמן בר יצחק האידנא נהוג עלמא כר' אלעאי בראשית הגז וז"ל כל הבא לנהוג ולחייב עצמו בדבר שפטרוהו חכמים כגון במקומות שנהגו נקרא הדיוט כדאיתא בירושלמי כל הפטור וכו' דלפי דברי הרמב"ן והריטב"א קשה על הרב מהרש"ל דכיון דמצוה זו, רמיא על יושבי ארץ ישראל היכי קרי למי שמקיימה בחוצה לארץ הדיוט הרי זו היא מצות ה' ואינו הדיוט אלא מי שעושה דבר שמוסיף על התורה אבל מצות שנתחייבו יושבי הארץ המקיימם בחוצה לארץ דיניה דההוא גבראכנשים המקיימות מצות עשה שהזמן גרמא דנוטלים עליהם שכר כיון דהאנשים נצטוה בהן ומצות ה' הן: וכתב ליישב דהנה עיקר הדבר דכל הפטור וכו' הם דברי הירושלמי בפיטור חתן מקריאת שמע ובמתחיל לאכול והגיע זמן תפלה שאינו מפסיק כמבואר בירושלמי

דשבת וברכות והרי התם כולי עלמא חייבים בקריאת שמע ותפלה ואף שהוא פטור הרי אחרים חייבים ותיקשי לשיטת הרמב"ן והריטב"א דהרי עיקר דברי הירושלמי במידי דאחריני מחייבי וזה פטור מעין דוגמא דנשים פטורות וגברי מחייבי (נראה דחסרי תיבות וצריך לומר) כדכתיבנא בעניותין בשערי שם דאף דכולי עלמא חייבים בקריאת שמע ותפלה מכל מקום כיון דהני גברי בני חיובי נינהו אלא דאיתרע בהו מילתא ונפטרו לפי שעה קורא אני עליהם הדיוטות דכל בר חיובא נמי אם קרה מקרהו בזה ובזה פטור ועטיר וכן צ"ל במה שכתב הגהות מימוניות פרק ו' דסוכה בשם רבינו שמחה והביאו מור"ם או"ח סוף סי' תרל"ט דמי שהוא פטור מסוכה ויושב דהוי הדיוט דאף על גב דכמה אינשי מיחייבי בסוכה כיון דהאי דפטור השתא בר חיובא הוא אלא כי עתה קרה לו מקרה שפטור קרינן ביה הדיוט ולפי זה יש ליישב גם דברי מוהרש"ל הנזכר דהכא נמי אין הפיטור בא לו מחמתו ומסבתו עצמותו רק שהמקום גורם שהוא חוצה לארץ וכל איש ישראל אם הוא בחוץ לארץ הוא פטור וכשהוא בארץ ישראל הוא חייב ודמי לירדו גשמים בסוכה שכתבו ההגהות מיימוניות והביאו הרמ"א בסוף סי' תרל"ט ולאונן שכתב מוהר"ם והובא בהרא"ש ריש פרק מי שמתו ובמרדכי סוף מועד קטן בסי' תתק"ל וכיוצא וגם הרמב"ן והריטב"א מודו בזה:

ועל פי דברי מרן חיד"א הללו מובן דשפיר כתב הרש"ל הביאו דבריו הרבנים טורי זהב ומגן אברהם בסי' תע"ב סק"ו דכל הפטור מהיסבה ומיסב נקרא הדיוט ותהי בה הרב מג"א דכמה חומרות אינו עושים וכו' ועי"ש להרב חק יעקב ולהנ"ל ניחא שהרי זה דומה למה שכתב הרש"ל גבי ראשית הגז: שוב כתב (בברכי יוסף שם) איברא דלדעת הרמב"ן והריטב"א יש לדון דלא נאמר דהוי הדיוט אלא מי שפטור לפי שעה אבל מי שדר בחוצה לארץ ואין לו אופן לעלות לארץ כלל הרי זה דומה לנשים ועכו"ז ואין זה הדיוט שוב ראה בארחות חיים הלכות שבת ד' ס"ג ע"ד שכתב וז"ל ירושלמי בשבת הוו יתבי בסעודתא קם חד מנייהו מפסיק אמר ליה אידך כל הפטור וכו' יש מפרשים שנקרא הדיוט היכא דליכא אחריני דעביד כוותיה כגון הכא דליכא מאן דאפסיק אלא איהו לכן נקרא הדיוט משום דמתחזי כגסי הרוח כלומר ראו שאני חסיד אבל אי איכא אחריני דעבדי כוותיה ודאי אינו נקרא הדיוט אף שהוא פטור כדחזינן רב יוסף דהוה סגי נהור וסומא פטור ממצות עשה ואף על פי כן היה עושה אותם כיון שאחרים עושין אותן עכ"ל ולפי זה יש לצדד בדר בחוצה לארץ ומקיים מצות דחייבים באי הארץ דמחזי כגסות הרוח כיון דכל בני חוצה לארץ לא עבדי כוותיה ויש לדחות כאשר יראה המעיין ובשיטה מקובצת קמא פ"ז ע"א כתב משם הרב המאירי וז"ל ודבר זה אינו אלא בדבר

שכל כיוצא בזה העושה פטור ממנו ואינו דבר שיצא ממנו או מוסר או סלסול או הכנעת לב וכיוצא ועושה על עצמו מצוה עכ"ל ויש לדון בדבריו כאשר יראה המעיין ובהגהות מיימוניות פרק ג' דחנוכה על מה שכתב הרמב"ם דין ז' דהלל בר"ח מנהג ואין מברך כתב בשם השר מקוצי דלא הוי ברכה לבטלה כיון שרוצה האדם להחמיר להתחייב מידי דהוה אלולב ותפלין דנשי מברכות אף שאינן חייבות לכאורה משמע דלא סבר כהרמב"ן והריטב"א הנ"ל דהלל אין שום אדם חייב לאומרו בר"ח ואפילו הכי מדמי ליה לנשים במצות עשה שהזמן גרמא וקצת קשה על מה שכתב הרב תורת חסד שמשמע מדבריו דהגהות מיימוניות סברי כהריטב"א וראיתי שם שתמה מאד על התוספות איך לא זכרו הירושלמי בחולין ולא זכר שהתוספות הזכירוהו בפרק הקומץ גבי שירטוט תפלין עי"ש וכבר כתבתי למעלה (בראש אות זו) שגם בתוספות בגיטין ד' ו' ובסוטה ד' י"ז הביאו דברי הירושלמי:

ובספרו מחזיק ברכה בחלק יו"ד סי' ס"א אות ט"ז האריך מאד בזה ושם כתב לבאר איזה פקפוקים שפקפק בברכי יוסף הנ"ל וכתב ליישבם וגם האריך לפלפל בדברי התוספות והרא"ש ושאר הראשונים בפרק כל הבשר ד' ק"י בדין טלת שאולה דפטורה מציצית אם רוצה להחמיר ולצייצה אם יכול לברך עליה שיש שכתבו דלשיטת רבינו תם דנשים מברכות על מצות שהזמן גרמא אף דפטורות הוא הדין בטלת שאולה ויש שכתבו שלא לברך עי"ש דב"ק גם הרב מקנה אברהם בסי' קנ"ד (בדף ה"ן בד"ה ולכאורה) שקיל וטרי בההיא דטלת שאולה אי מצי לברך או נימא כל הפטור וכו' ונשא ונתן על דברי הרב הלק"ט בח"ב סי' צ"ה במי שרוצה להחמיר על עצמו לקבוע מזוזה בפתח הבית ששכר בחוץ לארץ ועודנו תוך שלשים יום אם יכול לברך או לא והמעיין בגוף דב"ק יראה שלא היה בידו ספר מחזיק ברכה ולכן לא זכר שר את יוסף צדיקא מה שכתב שם בזה באורך: והרב פתח הדביר בסי' ל"ח אות ד הביא מה שכתב הרב מגן אברהם דחולי מעיים אסור להחמיר על עצמו להניח תפלין ושכתב הרב פרי מגדים באשל אברהם שם סעיף קטן א' ומיהו שאר חולה מצטער דפטור אבל אין אסור דטעמא שיסיח דעתו הוא מצוה מן המובחר דבקלות ראש הוי היסח הדעת ואסור עיין סי' מ"ד במגן אברהם ס"ק ב' עכ"ל וכן כתב בס"ק י"א ותמה עליו דמשמע מדבריו דמתיר לכתחלה לחולה ומצטער להחמיר להניח תפלין והא אמרינן בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט והביא מה שכתבו לחלק בין קום עשה לשב ואל תעשה ובין מצות שבין אדם למקום ובין מצות שבין אדם לחבירו ולכל החילוקים בנדון זה שהוא קום עשה ובדברים שבין אדם למקום הדרינן לכללין כל הפטור מן הדבר וכו' ורצה ליישב על פי מה שכתבו

הרמב"ן והריטב"א בקידושין דף ל"א הנז"ל (בס"ק ב') ולא הונח לו דהרואה יראה בדברי מרן חיד"א במחזיק ברכה יו"ד סי' ס"א אות ט"ז מה שהאריך לצדד בחילוק זה דהרמב"ן והריטב"א ומכלל דבריו נראה דיש ללמוד לנדון דידן לחלק בהיפך דאף דכולי עלמא מנחי תפלין מכל מקום חולה זה המצטער לא דמי לנשים וסומים דהנהו שינוי שבגופם פטר להו ולעולם פטירי ברם הכא דגברא בר חיובא הוא ושעתא הוא דגרמא ליה ששעה זו הוא חולה הרי זה דומה לחתן ולסעודה בשעת מנחה דהגם דכולי עלמא מחייבי בק"ש ותפלה בההיא שעתא כיון דאי מתרע להו הכי פטירו אם מחמיר על עצמו נקרא הדיוט וכן כתב להדיא בברכי יוסף יורה דעה סי' של"ג וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש:

מכלל הדברים אתה תחזה דמה שכתב הרב באר מים חיים (מוצירי) בקונטריס מעשה נסים ד' וי"ו ע"ג שהפוסקים דנשים רשאות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא שאף שאינן מצוות יש להם שכר וכו' חולקים על הא דתני חזקיה בירושלמי כל הפטור וכו' נקרא הדיוט עי"ש הא גרמא ליה למר למימר הכי דלא חזיתינהו להני מילי דמרנא הרמב"ן בחידושיו לקידושין הנז"ל (בד"ה ומצאתי) שעל סברת רבינו תם דנשים מברכות על מצות עשה קשיא ליה מדאמרינן בירושלמי וכו' ותירץ יתיב אך בחלקות ישית כאמור למעלה ולפי דבריו בטלה מחלוקת ואף רבינו תם ודעמיה דסברי דנשי מברכי אמצות עשה שהזמן גרמא סברי להא דהירושלמי גם הרב זכור לאברהם בח"א ד' ס"ד ע"ב כתב דממה שכתב הר"ן וכן התוספות בסוף ראש השנה בשם רבינו תם דיכולות נשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא וכן ממה שכתב הרמב"ם בהלכות ציצית פרק ג' דין ט' ונשים ועבדים שרוצים להתעטף מתעטפים בלא ברכה א שאר מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות אם רצו לעשות בלא ברכה אין ממחין בידן דמבואר מזה דלא כהירושלמי דנקרא הדיוט וכתב שבדבר זה נחלקו רשב"ג ורבנן בברכות ד' י"ו בחתן דפטור מקריאת שמע ורצה לקרות דלתנא קמא קורא וכן פסק הרמב"ם דרשאי לקרות ולרשב"ג אינו רשאי לקרות ולזה כתב ליישב דשאני קריאת שמע דאית בה מלכות שמים ולכן פסק הרמב"ם דאם רצה לקרות קורא אך מה שהוכיח משיטת הפוסקים המתירים לנשים לברך אמצות עשה שהזמן גרמא וכן ממה שהרמב"ם מתיר להן לעשות המצוה בלא ברכה משמע ליה דסברי דהפטור ועושה לא הוי הדיוט ומכל מקום כתב דמדברי התוספות במנחות ד' ל"ב מוכח דסברי דגם תלמוד דידן סוברכהירושלמי וכן מתבאר מדברי מרן הב"י בא"ח סי' ל"ב והגהות מיימוניות והרמ"א בסי' תרל"ט הביאו הא דפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט מוכח דסברי דגם ש"ס דילן סבר הכי ובסוף דבריו ציין למגן אברהם סי' רל"ב ס"ק ט' שהביא הירושלמי הזה ומה שכתב בסי' תע"ב סק"ו בשם הבאר שבע ולבאר היטב

סי' רל"ב סק"ד ותע"ב ס"ק ט"ז ושגם בתרומת הדשן סי' ק"א לענין נר חנוכה הביא הא דפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וצריך לומר דיש איזה חילוק וכו' וציין שלמי צבור מדף ד' והלאה שהאריך במילי דיוהרא אלו תורף דב"ק עי"ש.

וכתב כל זה לפי שלא ראה דברי הריטב"א הנ"ל וצריך לומר שבו בפרק לא היה בידו ספר ברכי יוסף ולכן לא הזכיר מדבריו אבל הרב המגיה בזכור לאברהם ח"ג בחלק א"ח במערכת הפ"ה (דף מ' ע"ד) הן כל יקר ראתה עינו ובא לציון דברי מרן חיד"א שבברכי יוסף שבסי' ל"ב ותרל"ט וביו"ד סי' של"ג ומחזיק ברכה סי' קכ"ח אות ו' ובמראית העי"ן בליקוטיו סי' י"ד עי"ש ועוד הביא שם מה שכתב בשארית יעקב פרשת פנחס ד' צ"ו ע"א בשם הרב שבות יעקב סי' מ"ד לחלק בין צנעא לפרהסיא וכתב על דבריו שיש לעמוד על חילוקו ואין ספר שבות יעקב אצלו וכו' עי"ש וכבר מרן חיד"א כתב על דבריו שאין נראה כן מדברי הפוסקים ועיין לקמן סק"י (בד"ה הן אמת) ומה שהרב זכור לאברהם מצדד בדעת הרמב"ם אי נקיט כהא דירושלמי כל הפטור וכו' או שסובר דש"ס דילן פליג אהא דירושלמי נראה שכתב כן לפי שלא ראה דברי הרמב"ם בפירוש המשנה בסוטה שרשמתי בראש אות זו שהזכיר הא דפטור ועושה נקרא הדיוט ומתבאר שסובר דג"ם ש"ס דילן איתליה הכי: ועל פי דברי הרמב"ן הנ"ל לפי פשוטן של דברים שעיקר החילוק הוא דדוקא בדבר שאין שום אדם חייב בו והוא עושה כמוסיף על מה שציותה תורה הוא הנקרא הדיוט נראה דאפשר ליישב מה שהקשה הרב מוהרש"י שהביא הרב זכור לאברהם בח"א ד' ס"ד ע"ב מדכתב הרמב"ם בעשירי מהלכות כלי המקדש דין ו' דכהן בשעת עבודה לא יניח תפלה של יד משום חציצה אבל של ראש אם רצה להניח בשעת עבודה מניח הרי דאף דכהנים בשעת עבודה פטורים מתפלין כדפסק הרמב"ם ברביעי מהלכות תפלין דין י"ג בכל זאת קאמר דשל ראש דאין בה משום חציצה אם רצה מניח ולא הוו הדיוט ולפי פשט דברי הרמב"ן ניחא דכיון דכל ישראל חייבים במצות תפלין מה שהכהנים פטורים בשעת עבודה דמו לנשום במצות עשה שהזמן גרמא שיש להן שכר ויכולות להחמיר על עצמן ואף למה שהעלה מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' של"ג דמה שאחרים חייבים באותה מצוה לא מהני להציל את מי שאינו חייב בה מלקרותו הדיוט אלא דוקא אם הוא מצוה שהאחרים חייבים לעולם אבל אם האחרים כשיארע להם מקרה כזה הם פטורים אף שעתה שלא אירע להם מקרה זה חייבים אם בא זה שאירע לו המקרה הזה לקיימה מקרי הדיוט מכל מקום בנדון זה מיקרי אחרים חייבים לעולם דכיון דכל ישראל לבר מהני כהני לאו בני עבודה נינהו ולא שייך למימר בהו דאי מתרמי להו כי האי מילתא מיפטרי (כמו גבי הפסק סעודה לתפלה דאף דכולי עלמא

מיחייבי בהאי שעתא מכל מקום אי מיתרמי להו כי האי גוונא פטירי משום הכי מיקרי הדיוט) אם כן כל ישראל חייבים והני כהני הוא דמפטרי הוו כנשים במצות עשה שהזמן גרמא ומצו לקיים מצות תפלין ולא מקרי הדיוט: ג') עוד כתב שם (במשק ביתי) בשם מרן חיד"א בחידושיו לחולין דל"ז בספר פתח עינים דכל מידי דהוי בשב ואל תעשה שאינו ניכר דעושה להחמיר תבא עליו ברכה אבל בקום עשה או בשב ואל תעשה וניכר שעושה להחמיר הדיוט הוא והרב המגיה כתב שהמעיין יראה שחילוק זה דומה למה שחילק הרב שבות יעקב בח"ב סי' מ"ד בין צנעא לפרהסיא ומרן חיד"א בשער יוסף דכ"ה (שם מטושטש אולי הוא נ"ה) ריש ע"ג דחה סברא הלזו דלאו מטעם יוהרא נקרא הדיוט אלא אפילו עושה ביחיד נקרא הדיוט וכן כתב בברכי יוסף סי' ל"ב גם הרב פרי מגדים באגרותיו שבתחלת חלק א"ח באגרת שניה סי' ה' וז"ל מילת הדיוט משמע כהן הדיוט פשוט שאין כהן גדול ויש הדיוט קל ריש ונקלה הדיוט כל הפטור ועושה נקרא הדיוט ועיין תוספת יום טוב פרק קמא דשבת משנה ט' יש לומר לתירוץ א' דוקא בעושה הא בשב ואל תעשה ומחמיר יש לומר שאין נקרא הדיוט.

וכן כתב הרב פתח הדביר בסי' ל"א אות ד' והרב זכור לאברהם בדף ס"ד ע"ב בשם כתבי הקודש להחה"ש הרחב"י על הקושיא מדברי הרמב"ם גבי תפלין לכהנים בשעת עבודה הנז"ל (בד"ה ועל פי דברי הרמב"ן) כתב לתרץ וז"ל דהתם גבי כהנים איירי שלא בתורת חיוב רוצה להניחם אלא כדי לעמוד ביותר קדושה וכגון שמניח אותם קודם העבודה ורוצה לעמוד בתפלין כל היום על זה פסק הרמב"ם דשרי אבל אם כונתו לקיים מצות תפלין אין הכי נמי דגם הרמב"ם אפשר מודה דהוי הדיוטות עכ"ל הנה לפום מאי דמוקים דיניה דהרמב"ם דמיירי בהניחם קודם עבודה בפשיטות יש לתרץ כפי חילוק שאנו דנים בו שהרי זה עושה בשב ואל תעשה שאינו חולץ התפלין שלבש כבר ובכי האי גוונא ליכא משום פטור מן הדבר ועושה כאמור: והרב באר מים חיים (מוצירי) בדרשותיו בדף ו' ע"ג לא שמיע ליה לחלק בין קום עשה לשב ואל תעשה והוא שהקשה שם בענין המן שציוה משה רבינו לישראל על אפיה ובישול (את אשר תאפו וכו') בלבד ולמה לא הזהירם על הוצאה בשבת לא יוציאו ולא יביאו וכו' והשיב שכיון שמשמעות דברי הקדוש ברוך לא משמע איסור הוצאה והכנסה רק איסור אפיה ובישול לכן לא אמר להם על ההוצאה דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט והשם יתברך אמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי דסובר כרוב הפוסקים שגם מי שאינו מצווה ועושה נוטל שכר עליהם ואם כן אף שלא נצטוו על ההוצאה היה להם לקיים כן מדעתם אלו תורף דב"ק.

ועם כי אן משיבין על הדרוש הנה לפי דברי מרן חיד"א ונקטי כוותיה רבנן בתראי הנ"ל ודייק הכי לישנא דכל הפטור מן הדבר ועושהו וכו' נראה דמשה רבינו היה יכול לצוותם על ההוצאה שלא יצאו בשבת דבזה אין שייך לומר דנקרא הדיוט כיון דהוא בשב ואל תעשה ולא מיסתבר לומר דאם לא היו יוצאים כל ישראל חשיב שב ואל תעשה דמינכר ובכי האי גוונא אף בשב ואל תעשה הוי הדיוט ולפי דרך הרב שתשובת השם יתברך היתה לפי שאין שייך בזה הא דפטור מן הדבר וכו' נוכל לומר לא כדברי הרב משום שרוב הפוסקים סוברים דאף מי שאינו מצווה נוטל שכר שנראה מדבריו שהרוב הפוסקים לית להו הא דפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ולא יתכן לומר לפי מה שרשמתי בראש אות זו דהתוספות והרא"ש והרמב"ם בפירוש המשנה והרב המרדכי ואור זרוע הגדול ומוהר"ם ורבינו ירוחם וגם בסק"ב הבאתי דהרמב"ן והריטב"א ולדעת רבינו תם כולם קדושים נקטי הא דכל הפטור ועושה וכו' אלא נוכל לומר דמה שאמר ה' עד אנה מאנתם וכו' היינו דכיון שהוא בשב ואל תעשה היה לו לצוות על ההוצאה אף שלא נצטוו: ד') בדבר שיש מחלוקת וקימא לן כהמיקל אם רשאי אדם להחמיר הנה בשם ספר פתח עינים לבבא מציעא ד' ל' כתב (במשק ביתי) דכל מקום אשר החומרא ההיא הויא טיבותא וזריזות אלא דאין צורך לזה אזי המחמיר תבא עליו ברכה אבל בדבר דלית ביה סרך מצוה כלל נקרא הדיוט ובספרו יעיר אזן במערכת הפ"ה אות י"ג כתב כלשון זה ואנכי איש צעיר נראה לי דכל דאיכא פלוגתא והלכה כמיקל אם החומרא ההיא זריזות וזהירות גם לסברת המיקל אזי אמרינן המחמיר תבא עליו ברכה אבל כשהחומרא לדעת המיקל אין בה זריזות וטיבותא אז נאמר.

כל הפטור וכו' נקרא הדיוט כמו שכתבתי בשער יוסף סי' ח' ועל פי הדברים האלה כתב הרב פתח הדביר בסי' קמ"ו אות ד' דף קס"א ע"א למה שנשאל בצורבא מרבנן שמחמיר ועומד כל זמן קריאת התורה ותולה עמידתו בדבר אחר ולא משום פרישות דאין בזה משום כל הפטור וכו' דאף דקבלנו הוראות מרן והוא פסק שאין צריך לעמוד מכל מקום כיון דאיכא כמה מרבוואתא דמצרכי לעמוד לית לן בה כמו שכתב מרן חיד"א בספרו שער יוסף ד' כ"ה ע"ב דהיכא דאיכא פלוגתא אף דאיפסיקא הלכתא כחד מנייהו אם בדבר ההוא יש גם להחולק איזו טיבותא וזריזות וסרך מצוה המחמיר תבא עליו ברכה ולא אמרו כל הפטור אלא במילתא פסיקתא כההיא דאם התחילו אין מפסיקין דלא שמעינן לשום תנא דמחמיר עכ"ל ואם כן בעמידה בשעת קריאת התורה אף דנפסקה ההלכהשאין צריך לעמוד מכל מקום גם הסוברים כן מודו שכן ראוי ונכון וכו' עי"ש באריכות.

והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' ל"ב סק"ח שציין שם כתב העושה להחמיר שיש איזה ספק או צורך קצת אין נקרא הדיוט אף דהלכה לקולא כיון שיש פלוגתא לא הוי הדיוט עכ"ל גם בחלק משבצות בסי' תע"ב סק"י כתב מיהו כל שרוצה להחמיר כחד דעה אף דהלכה כאידך אין נקרא הדיוט: גם רבין חסידא בספר מנחה טהורה ד' חן ע"ב כתב מדנפשיה לחלק בהכי והוא ששם אחר שהראה שהראשונים בכמה מקומות הזכירו הא דהירושלמי דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט תמה על זה דמש"ס דילן בברכות ד' ג"ן ע"ב מוכח בהיפך דאמרינן התם דהנהו תרי תלמידי חד עביד כבית שמאי (דאמרי מי ששכח ולא בירך יחזור למקומו ויברך) ואשכח ארנקי וכיון דהלכה כבית הלל דאמרי יברך במקום שנזכר אם כן הוי פטור מן הדבר ועושה ואם כן מוכח דש"ס דילן לית ליה כהא דירושלמי ומלבד שאינו נקרא הדיוט אדרבא הנה שכרו אתו דאשכח ארנקי וארנקי יוכיח דשפיר עביד ואין לומר דשאני ההיא דגם בית הלל מודים שאם רוצה להחמיר לחזור למקומו לברך שפיר דמי אלא שלא הטריחוהו על זה וכדכתב הרר"י דאכתי קשה מאי שנא התם דכי לא אטרחוהו רבנן ועביד מקבל שכר ומאי שנא בהתחיל לאכול דלא אטרחוהו רבנן להפסיק אם הפסיק נקרא הדיוט אלא מוכח דש"ס דילן לא סבירא ליה כהירושלמי והתפלא על הרב יד אהרן בחלק א"ח סי' י"ז שכתב דודאי ש"ס דילן לא פליג אהא דירושלמי דמלבד דאין שום גילוי בש"ס דילן דפליג אלא אדרבא מוכח הכי ממתניתין דאמר ר' טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי וכו' ומלבד שדחה ראיתו דשאני התם דעבר על דברי בית הלל בכונה וכדכתב ר"י בהדיא וז"ל אף על פי שאומרים בית הלל מטין וקורין מודו דאין לו להטות במתכוין אלא שאם היה מוטה יכול לקרות וכו' (אמר המחבר לפי הנראה לא ראה הרב דברי הרמב"ם בפירוש המשנה המובא להלן בס"ק י"א בד"ה ודברי הרב מוהרשד"ם וכו' שהוא הכניס עצמו בסכנה וכו' ואם כן אין מזה ראיה למחמיר ואינו מכניס עצמו לסכנה וכמו שכתב הרב מוהרשד"ם שהבאתי שם ועיין לקמן בס"ק י"א בד"ה וממה שתמה) ועוד הרי מעובדא הנ"ל מוכח להדיא דש"ס דילן פליג על הירושלמי ונתעצם בהוכחה זו ויש להעיר על הרב שהיה לו לבאר שהוכחתו זו אינה אלא להפוסקים כהרמב"ם במחלוקת זו כבית הלל ולדידהו הוי פטור מן הדבר דאילו לדעת בעל הלכות גדולות ומקצת גאונים ועוד כמה פוסקים שסוברים שבמחלוקת זו הלכה כבית שמאי ומיסתייעים מהאי עובדא עיין בדברי הרא"ש ורבינו יונה ובדברי מרן הבית יוסף בסי' קפ"ד משם בארה הפוסקים כבית שמאי והפוסקים כבית, הלל ואם כן חקירתו תפול רק להפוסקים בזה כבית הלל כבעלמא שמדבריהם הוא שיכול להכריח לכאורה דש"ס

דילן לית ליה להא דירושלמי ואף לפי שיטה זו לא יוכל להכריח כן לדעת הרמב"ם עצמו שהרי מצינו לו בפירוש המשנה בפרק שלישי דמסכת סוטה שהביא הירושלמי הזה משמע שסובר שאין תלמוד דידן חולק בזה ורק להעומדים בסברתו לפסוק בזה כבית הלל הוא דיש לומר (לפי הסלקא דעתין של הרב) דש"ס דילן חולק על הירושלמי בזה: אחר כל אלה הדברים כתב (במנחה טהורה) ואפשר ליישב דעתייהו דרבנן קדישי דסברי דש"ס דילן לא פליג אהא דכל הפטור מהדבר וכו' דלא קשיא מההיא דארנקי דהתם שאני דכיון דעל כל פנים איכא פלוגתא הגם דלא קימא לן כבית שמאי הבא להחמיר תבא עליו ברכה וגם בית הלל לא אמרו אלא דלא מטרחינן ליה אבל, בהא דאין מפסיקין לא מצינו לשום תנא דמחמיר משום הכי נקרא הדיוט עכ"ל והרבה יש להתיישב בדב"ק דלפי הנראה בפלוגתא דבית שמאי.

במקום בית הלל אינו פשוט לומר כן ותלי לכאורה במאי דאיפליגו אמוראי בפרק קמא ד' י"א ע"א בעשה כבית שמאי מר אמר עשה ומר אמר לא עשה כלום ומר אמר חייב מיתה עי"ש (ועיין לקמן בס"ק י"א בד"ה עוד ראיתי שם וכו' מה שכתבתי בזה): ועוד יש להעיר על הרב שקבע חקירתו על פי עובדא דהנהו תרי תלמידי וכו' דלא ידעינן מאן נינהו וטפי הוה ליה לאקשויי מעובדא דרבה בר בר חנא (דרב גובריה ופקיע שמיה) דאכל ואישתלי ולא בריך ואמר לבני שיירתיה אנשאי יונה דדהבא אזל ובריך ואשכח יונה דדהבא עי"ש על כל פנים למדנו מדברי הרב שדעתו מסכמת שבדבר שיש מחלוקת ולדעת המיקל נמי אי אחמיר שפיר דמי אלא דאמר דלא צריך בכל כי האי לא נקרא הדיוט ורשאי להחמיר וכן הביא חילוק זה הרב מקנה אברהם בסי' קנ"ד (בד"ה וראיתי) ועיין בדברי שלחן ערוך הרב שהבאתי לקמן בס"ק ט': גם במה שכתב לדחות דברי הרב יד אהרן דשאני בההיא דר' טרפון שעשה בכוונה וכו' יש להעיר שלא זכר שר מדברי הרב מוהרשד"ם בחלק יו"ד סי' קב"ץ על פי דברי הרמב"ם בפירוש המשנה והבאתי תורף דב"ק לקמן בס"ק י"א ומדבריו יש ללמוד כדעת הרב דגם כבית שמאי במקום בית הלל יכול להחמיר (רק שלא יכניס עצמו לידי סכנה) אם אין לחוש שיקבעו הלכה עי"ש: עתה ראיתי כתוב בקונטריסי בענין זה בזה הלשון כתב הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' ל"ב סק"ח שאם עושה משום ספק דפלוגתא אף דההלכה לקולא לא הוי הדיוט עי"ש אך הרב קרית חנה בסי' ב' והובא גם בשבות יעקב ח"ב סי' מ"ד כתב דהיכא דסוגיין דעלמא כמאן דמיקל אסור להחמיר וכמו שכתב הרב טורי זהב בסי' תקנ"א ס"ק יו"ד והמעיין בדברי הרב טורי זהב יראה שלא אמר בדרך כלל שכל מקום דסוגיין להקל אסור להחמיר אלא היכא דלפי ההלכה אין נכון להחמיר כדברי החולקים ועיין בפרי מגדים

באשל אברהם סי' תע"ב סק"ו והרבנים בס' מנחה טהורה ד' ח"ן ופתח הדביר בסי' קמ"ו אות ג' כתבו בכלל זה ובפתח הדביר באר מה שנמצא בפוסקים זימנין אמרי דאין לעשות הדבר משום יוהרא וזימנין אמרי לה משום כללא דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אלה הדברים אשר מצאתי בקונטריסי ולא אוכל כעת לעיין בדברי הרבנים הנ"ל: ה') ובשם הרב מעיל שמואל בהגהותיו על הרמב"ם בראשון מהלכות תלמוד תורה כתב (במשק ביתי) דמה שאמרו נקרא הדיוט היינו דוקא היכא דאיכא יוהרא וביטול דברי חבירו אבל כשעושה לשם שמים הנה שכרו אתו וציין לעיין בפתח עינים לשבת ד' יו"ד ובס' שבת של מי שם ודברי הרב מעיל שמואל הנז' הביאם הרב יד מלאכי בכללי הדינים סי' שכ"ד וז"ל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט היינו דווקא כשעושה אותו ליוהרא ולבטל דברי חבירו אבל כשעושה לשם שמים אז יש לו שכר וציין ביד מלאכי לעיין בהריטב"א בפ"ק דקדושין ואם כוונתו לדברי הריטב"א שהבאתי למעלה (בסק"ב) איני יודע מה הציון הלז כמובן ודברי הרב יד מלאכי הביאם מרן חיד"א בברכי יוסף סי' ל"ב אות ב' ולא העיר עליו על מה שציין לדברי הריטב"א הנ"ל ואנכי לא ידעתי (ועיין לקמן בד"ה הן אמת) ונתקשיתי בזה כמה זמן וגרם לי זאת מה שלא עיינתי בגוף דברי הרב מעיל שמואל כי לא היה בידי ועתה ראיתי דב"ק והם בהגהותיו על הרמב"ם בפרק ראשון מהלכות תלמוד תורה על מה שכתב הרמב"ם אשה יש לה שכר אם למדה תורה הקשה איך יש לה שכר הא אמרו בירושלמי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ותירץ דכשעושה ליוהרא ולבטל דברי חברו נקרא הדיוט אבל כשעושה לשם שמים יש שכר ונסתייע מההוא עובדא דבבבא קמא ד' פ"א ע"ב גבי ר' יהודה בן קנוסא דאמר רבי מי הוא זה שמראה גדולה לפנינו ופירש רש"י דמיחזי כיוהרא ואמר ליה ר' חייא שמא ר' יהודה בן קנוסא הוא שכל מעשיו לשם שמים וכו' הרי מה שכתבנו בפירוש שוב מצאתי און לי בפרק הקורא (היה קורא) רבן שמעון בן גמליאל אומר כל הרוצה (לא כל הרוצה) ליטול את השם יטול ורבינו פסק כתנא קמא וכן הרי"ף והטור בסי' ע"א פסק כרשב"ג עכ"ל ומעתה ירדנו להבין מה שציין הרב יד מלאכי לדברי הריטב"א הנ"ל וכונתו ליישב עיקר קושייתו על פי דברי הרמב"ן והריטב"א שהבאתי ברישׁ ס"ק א' כמובן וכן תירץ רבין חסידא בס' מנחה טהורה ד' חן ע"ג קושית הרב מעיל שמואל על פי דברי הריטב"א הנ"ל דהכא נמי כיון שהאנשים מצווים בתלמוד תורה גם לנשים יש שכר ולא ראה דברי הרב יד מלאכי עי"ש ומובן לפי זה דאין דברי הרב מעיל שמואל מוכרחים שהואכתב כן על צד ההכרח מכח קושיתו וכיון שנפל היסוד שהרי לפי דברי הרמב"ן והריטב"א מעיקרא לא קשיא ממילא נסתר גם מה שחידש ומרן חיד"א כתב על דבריו שבספרו

שער יוסף כתב דלא משמע כדבריו מדברי הפוסקים עי"ש (והבאתי דבריו לקמן בסק"י בד"ה הן אמת):

ותמיה לי קצת על הרב נחמד למראה בפרק ר' אליעזר דמילה בדף ח"ן ע"ב והוא שבדף ז"ן ע"ב (בד"ה וחזה הוית) הביא שם מה שכתב הרב פחד יצחק באות גדול המצווה ועושה וכו' שחקר בספר אהבת ה' בחקירה א' דכיון דאברהם אבינו היה ירא את ה' למה המתין להקריב את בנו עד שנצטווה ותירץ משום דגדול המצווה ועושה ועל זה הביא בנחמד למראה מה שהרבה להקשות הרב יצחק דיאס בעיקר החקירה ובישובה ומכלל הדברים אחת היא על פי דברי הרמב"ן והריטב"א שהבאתי למעלה בסק"ב דדוקא במצות שציוה השי"ת לאחרים לעשותם הוא שיש לו בהן שכר שעושה רצון קונו וכו' ואם כן במצוה שלא צוה הקב"ה בתורה לא לו ולא לאחרים אדרבא העושה אותו נקרא הדיוט ואיך היה לו לאברהם להקריב בנו בלא ציווי של הקב"ה מאחר שלא צוה לשום נברא שבעולם לשחוט בנו אלא לאברהם לניסיון בעלמא לפרסם חסידותו וזה אי אפשר לעשות קודם הציווי דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ולזה תירץ הרב המחבר על פי דברי הרב מעיל שמואל דלא אמרו כל הפטור וכו' אלא כשעושה אותו ליוהרא וכו' אבל כשעושה לשם שמים יש לו שכר ואם כן אברהם אבינו שכל מעשיו לשם שמים אין שייך לומר בו כל הפטור מן הדבר וכו' יעו"ש שתירץ עוד באופנים אחרים והוא חידוש די כל רז לא אניס ליה ולא ראה בזה דברי מרן חיד"א שאין רוח חכמתו נוחה במה שחילק הרב מעיל שמואל משום דמשמע מדברי הפוסקים דאף כשאינו עושה ליוהרא אמור רבנן דהפטור ועושה נקרא הדיוט:

ו') מה שכתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות רצ"א וז"ל כל הפטור מן הדבר וכו' לא אמרינן אלא כשעושה אותו דרך חומרא אבל היכא שאין עושה אותו דרך חומרא כי אם לתכלית אחר לא כן כתב מרן הב"י בא"ח סי' ל"ב לדעת ספר התרומה וכן כתב הבאר שבע ד' צ"ה ועיין בארוכה בשער יוסף בתשובותיו סי' ח' עכ"ל דברי מרן הב"י הם בדין שירטוט דמי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט יכול לשרטט אף שאינו צריך שירטוט כיון שאינו מכוין אלא לכתוב ביושר אינו נקרא הדיוט וכתב בברכי יוסף שם אות ב' שדומה לזה כתב הרמ"א בסי' קנ"ח דין ד' דאף דנוטל ידיו לפירות הוא מגסי הרוח אם נטל לנקיות מותר וכן כתבו התוספות בפרק קמא דגטין ד' ו' ע"ב בד"ה אמר ר' יצחק ואומר רבינו תם דאין לשרטט תפלין על כל שיטה ושיטה כדאמר עלה בירושלמי בפרק במה מדליקין (טעות הדפוס הוא וצריך להיות בפרק קמא דשבת הלכה ב' כאשר הוגה בגליון שם) כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט וכן משמע בהקומץ רבה ד' ל"ב ע"ב

דקאמר תפלין אין צריכין שירטוט ופריך מדתניא ס"ת שבלה ותפלין שבלו אין עושין מהן מזוזות לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקלה הא מורידין עושין והא מזוזה בעי שירטוט ומשני תנאי היא ומדלא משני הכא במאי עסיקינן במשורטטין משמע דאין רגילות לשרטט לא ספר תורה ולא תפלין והיינו משום דנקרא הדיוט מיהו אם אין הסופר יכול לכתוב יפה בלא שירטוט צריך לשרטט על כל שיטה ושיטה משום זה אלי ואנוהו עכ"ל הרי דאף שכתבו דאין לשרטט משום דנקרא הדיוט והביאו שכן מוכח מש"ס דילן דנקרא הדיוט בכל זאת כתבו דאם אין הסופר יודע להיישיר הכתב צריך לשרטט והיינו משום שכיון שאין כונתו משום חומרא אלא לכונה אחרת לא אמרינן בכי האי גוונא דנקרא הדיוט ובדרך זו הם דברי הרא"ש בהלכות קטנות בהלכות ספר תורה סי' ז' עי"ש באריכות בדברי הרב מעדני יום טוב וגם דברי הרב המרדכי בהלק"ט בפרק התכלת סי' תתקס"א הם בדרך זו ממש כיעויין שם:

ז') לאו דוקא במקום דליכא למיחש שמא יבא לידי איסור אלא אפילו על דבר שיכול לבוא לידי איסור אמרינן כל הפטור וכו' נקרא הדיוט כן כתב ביד מלאכי כללי הדינים ס"י שי"ב בשם הרב באר שבע צ"ה וכתב שהאריך בקושיות נכוחות וממה שכתב מרן הבית יוסף בא"ח סי' ל"ב על דברי ספר התרומה בדין שירטוט נראה דיותר פשוט לומר דנקרא הדיוט בדבר שעושה משום חומרא מחשש שלא יבא לידי איסור עי"ש ובמעדני יום טוב על דברי הרא"ש בהלכות קטנות הלכות ספר תורה סוף סי' ז' ועיין לקמן ס"ק ט' שהבאתי בשם שלחן ערוך הרב שבמקום שיש לחוש שיבא לידי איסור ומפני זה הוא מחמיר אין בזה משום כל הפטור וכו': ומרן חיד"א בספר פתח עינים (אין מצוי אצלי רק ראיתי דב"ק בעין יעקב החדשים הקטנים דפוס רא"ם) המציא שבדבר זה נחלקו ר' ירמיה ור' זירא והוא דאיתא בפרק קמא דשבת דף יו"ד ע"א ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא והוו עסקי בשמעתא נגה לצלויי והוה קא מסרהב ר' ירמיה (ממהר לעמוד) קרי עליה ר' זירא מסיר אונו משמוע תורה גם תפלתו תועבה וכתב לפרש במה שחקר הרב באר שבע בסי' כ"א (רמזו הרב מגן אברהם בסי' ל"ב וסי' תע"ב והרב חק יעקב שם) בהא דאמרינן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט איך מצאנו ידנו ורגלנו בחומרות שאנו עושים למאות ולאלפים ותירץ דהא דנקרא הדיוט היינו במידי דלא מצי אתי לידי איסורא דבהא לא שייך חומרא ופרישות ושוב הוקשה לו דמהירושלמי בהא דאם התחילו אין מפסיקין משמע בהיפך וכתב מרן חיד"א דר' זירא ור' ירמיה תורתם אומנותם הוה כדכתבו התוס' לקמן ודינא הוא דאין מפסיקין כר' שמעון וחביריו ור' ירמיה סבר דהא דאמרו כל הפטור ועושה נקרא הדיוט היינו במידי דלא אתי לידי איסורא אבל כגון זו דאפשר שיעבור

הזמן ולא יתפללו אף דלדידהו אין מפסיקין מכל מקום שפיר מצי להחמיר ולא מיקרי הדיוט ור' זירא סבר כהירושלמי דבכל גוונא איתמר כל הפטור וכו' נקרא הדיוט ולכן אמר לו גם תפלתו וכו' מלבד דנקרא הדיוט גם לרבות תפלתו תועבה דכל הפטור נקרא הדיוט בכל מילי דלא כמו שעלה על דעת ר' ירמיה ונמצא דלר' זירא גם במידי דאתי לידי איסורא סבר דנקרא הדיוט ויתכן דגם ר' ירמיה הודה לר' זירא שהרי אין גילוי בש"ס דלא קבלה מיניה ועיין לקמן (בד"ה ומצאתי בספר הנכבד) מה שהבאתי על ר' זירא אי סבירא ליה הא דפטור ועושה נקרא הדיוט:

ח') הרב חק יעקב בסי' תב"ע סקיו"ד רצה לחלק בין אם יש במה שמחמיר צד איסור דאז אינו רשאי להחמיר לאם אין שום צד איסור בחומרתו דאז רשאי להחמיר וחזר בו משום דמשמע מדברי התוספות דאף בכי האי גוונא אמרינן דנקרא הדיוט והוא ששם הביא מה שכתב הרב מגן אברהם בשם רש"ל וטורי זהב דהפטור ומיסב נקרא הדיוט ושיצא לו מהירושלמי דשבת ובאמת כתב הבאר השבע וצריך להתיישב בדבר שהרי כמה פעמים מצינו שמחמירים בדבר שאנו פטורים בו ועל זה כתב בחק יעקב וז"ל ואף שלקמן סוף סי' תרל"ט כתב הרב בהגהה לענין גשמים שאם אינו יוצא מסוכתו נקרא הדיוט שאני התם כיון דתורה פטרתו שלא יצטער גופו כי דרכיה דרכי נועם על כן אסור לו להחמיר ולצער גופו וכל שכן ביום טוב וכן מבואר להדיא בתשובת מוהרי"ו סי' קצ"א בדיני סוכות מה שאין כן בשאר דברים אפשר דמותר להחמיר היכא דליכא צד איסור אכן בתוספות בסוטה ד' י"ז ע"ב משמע קצת דאף כי האי גוונא נקרא הדיוט וצ"ע עכ"ל וכונתו שהתוספות שם בד"ה כתבה איגרת הוכיחו מסוגיא דמנחות דכשהדין נותן שאין צריך שירטוט אינו רשאי לשרטט משום מאי דאמרינן בירושלמי כל הפטור ועושהו נקרא הדיוט והתם אין מגיע לו צער בגופו במה שמחמיר לשרטט ואין שום צד איסור אחר במה שישרטט ואפילו הכי כתבו התוספות דהוי הדיוט והרב אפי זוטרי בסי' תע"ב דף קל"מ (כן רשום בספר הנ"ל וצריך להיות ק"מ) ע"ב הביא מה שכתב הרב מגן אברהם שצריך להתיישב וכתב על זה וז"ל ונראה דכל מקום שמחמיר על עצמו כגון ההיא דסי' תרל"ט מקרי הדיוט כיון שהוא פטור ומורה שמחוייב נגד דברי חכמים אבל דבר שמחמיר על עצמו משום סייג או משום פרישות היינו ככל גזרות חכמים שגזרו משום סייג וגדר וסיים וכדו מצאתי כן להרב חק יעקב אלא שכתב דבתוספות סוטה ד' י"ז ע"ב מוכח קצת דאף בכי האי גוונא מקרי הדיוט ולא מצאתי שם מזה כלומעכ"ל (וציין שם למה שכתב הוא עצמו בסימן ל"ב ובסי' תרל"ט ואין אצלי כי אם חידושיו על הלכות פסח) וכבר כתבתי כונת הרב חק יעקב אלא דבעניותי לדידי חזה דמגוף דברי

הירושלמי מתבאר דכשאמרו נקרא הדיוט היינו כשאין עושה בחומרתו שום צד איסור שהרי דברי הירושלמי הם על מי שהפסיק הסעודה לתפלה ואמור רבנן אם התחילו אין מפסיקין וכשם שאין שום צד איסור למשרטט במקום שאין צריך לשרטט כן נראה דאין שום צד איסור במפסיק סעודתו לתפלה כשאין הדין מצריכו להפסיק ואתמר עלה הא דתני חזקיה כל הפטור וכו' נקרא הדיוט שלא כמו שרצה הרב חק יעקב לחלק בזה ומה שכתב הרב אפי זוטרי שכדבריו מצא בחק יעקב לא יכולתי לכוון דבריו לדברי הרב חק יעקב וכבר העתקתי דברי שניהם למעלה והמעיין יבחר ועיין לקמן בסק"ט על דברי הרב אפי זוטרי:

וממה שכתב הרב תפארת ישראל בפרק שני דברכות משנה ה' אהא דאמר רבן גמליאל איני שומע לבטל עול מלכות שמים ואין להקשות דכל הפטור וכו' נקרא הדיוט תירץ ב"ש (באר שבע) סי' כ"א דזה דוקא באפשר על ידי זה צד קולא עכ"ל נראה שדעת הרב באר שבע לחלק דדוקא כשיש לחוש שעל ידי מה שמחמיר יבא לידי איזו קולא הוא דנקרא הדיוט אך כבר כתבתי בסק"ז (בד"ה ומרן חיד"א) שכתב בפתח עינים שבתחלה רצה לחלק כן וחזר בו מכח דברי הירושלמי: ט') בשלחן ערוך הרב מוהרש"ז בסי' ל"ב סעיף ח' בדין שירטוט אחר שכתב דאין להחמיר לשרטט משום דכל הפטור וכו' נקרא הדיוט ורק כשאינו יכול ליישר הכתב ישרטט כל השורות כדי שיהיה הכתב מיושר משום זה אלי ואנוהו סיים ואפילו אם יודע ליישר אף בלא שירטוט ומשרטט כדי לכתוב יותר נאה ויותר ישר אינו נקרא הדיוט כיון שאינו עושה בדרך חומרא אלא כדי לכתוב יותר ביושר שהוא הידור מצוה ולא אמרו כל הפטור וכו' אלא כשעושה דרך חומרא במקום שלא יבא לידי איסור אם לא ינהוג כחומרא זו וגם אין בה משום הידור מצוה אבל אם יש בה הידור למצוה וכן אם הוא נוהג בה לסייג וגדר שלא יבא לידי איסור אינו נקרא הדיוט וזהו טעם כל החומרות שהחמירו האחרונים שהן אחת משתים או לסייג וגדר שלא יבואו לעבור על איזה לא תעשה אפילו איסור קל של דברי סופרים כשראו שצריך לכך או משום הידור מצוה אפילו של דברי סופרים אבל במקום שלא שייך הידור כגון היושב בסוכה בשעת הגשמים הרי זה הדיוט כדאיתא בסי' תרל"ט וכן כל כיוצא בזה עכ"ל ודברי הרב אפי זוטרי שהבאתי בסק"ח נוטים שכונתו גם כן לחלק כדברי הרב הללו ולפי הנראה סברא זו היא שלא כדעת הרב באר שבע שהבאתי בסק"ז ועיין לקמן בס"ק י"א (בד"ה ובעיקר כללין) מה שהבאתי בשם הרב דברי יוסף בסי' מ"ה שגם דעתו כן היא דדוקא במחמיר בדבר שאין בו טעם לחומרא זו הוא דנקרא הדיוט:

יו"ד) ראה זה חדש הוא (אצלי) דחזיתיה לרבין חסידא הרב בעל ספר החרדים שדי נרגא בהאי מילתא דהוה בידן ואמר מר דבפלוגתא מיתנייא ולא קיימא אליבא דהלכתא והני מילי דמר הנה הנם בפירושו על הירושלמי בפרק שני דברכות סוף הלכה ט' בעובדא דר' יסא ור' שמואל בר רב יצחק שהיו אוכלים והגיע זמן התפלה ועמד ר' שמואל להתפלל ואמר לו ר' מיישא לא כן אלפן רבי אם התחילו אין מפסיקין ותני חזקיה כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט אמר ליה והא תנינן חתן פטור חתן אם רוצה אמר ליה ולאו דרבן גמליאל היא אמר ליה יכיל אנא פתר כרבן גמליאל דרבן גמליאל איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים פירש על זה וז"ל ותני חזקיה כלומר ואם תשיב שאתה רוצה להחמיר הא תני חזקיה כל הפטור וכו' דחיישינן ליוהרא אמר ליה והא תנינן חתן פטור ואפילו הכי תנן נמי חתן אם רצה לקרות קורא ולא חיישינן ליוהרא ואף (נראה דצריך להיות ואני) סומך על המשנה ולא על הבריתא אמר ליה ולא דרבן גמליאל היא חזר רבי מיישא להקשות לר' שמואל וכי סתם משנה זו אי אתה מודה דיחידאה היא ורבנן פליגי עלה והיכי שבקת רבים ועבדת כיחיד דהא תנן לעיל חתן פטור מקריאת שמע מעשה ברבן גמליאל שקרא אמרו לו תלמידיו לא למדתנו שחתן פטור ומה הקשו לו הרי אפשר דאף על גב דפטור מחמיר על נפשיה אלא על כרחין כך אמרו לו למדתנו דחתן פטור וידענו דדעת רבנן דכל דבר שאדם פטור אין ראוי לעשות דחיישינן ליוהרא והשיב איני שומע לכם דלא סבירא לי כרבנן אלא אני חולק עליהם וסובר דלא חיישינן ליוהרא וסתם משנה זו דסוף פרקין דקתני חתן אם רצה קורא רבן גמליאל היא ולא רבנן אמר ליה יכיל אנא פתר לה כרבן גמליאל כלומר יכול אני לעשות כרבן גמליאל הואיל וסתם לן תנא כוותיה דלא חיישינן ליוהרא וכן פסק רי"ף ורמב"ם וטור ומוהר"ם עכ"ל ונמצא לפי פירושו דר' שמואל סובר דלא חיישינן ליוהרא וחזקיה דתני כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט היינו משום דסובר דחיישינן ליוהרא וגדולי הפוסקים הנ"ל הרי"ף והרמב"ם וטור ומוהר"ם לית להו להא דחזקיה מדפסקו דלא חיישינן ליוהרא:

והנה עם כי לא פניתי כעת לחזור ולעיין בספרי הפוסקים שרשמתי למעלה מזה זמן רב כי ברבים היו ולמגמר בעתיקא קשה אך לפי הרשום בזכרוני כל רבני האחרונים תופסים כהא דתני חזקיה כל הפטור וכו' נקרא הדיוט אלא שכתבו לחלק שיש עניינים ששייך לומר כן ויש ששייך לומר המחמיר תבא עליו ברכה דכולי עלמא מיהא אית להו הא דתני חזקיה כל הפטור וכו' וכן בדין לפי מה שרשמתי בראש אות זו דהתוספות בכמה מקומות והרא"ש והרב המרדכי ובשם מוהר"ם ובס' אור זרוע הגדול ורבינו ירוחם והרב תרומת הדשן והרמב"ם בפירוש המשנה הנשיאים הביאו דברי הירושלמי דהפטור מן

הדבר ועושהו נקרא הדיוט ובסק"ב מובא שכן נקטי הריטב"א וכן הרמב"ן ולדעת רבינו תם ואם כן פשיטא דהכי אית לן למינקט ונראה ודאי שהם מפרשים הירושלמי כמו שפירשוהו הרבנים פני משה בברכות שם ובפרק קמא דשבת וקרבן העדה שם שלפי פירושם וגרסתם שבירושלמי כולי עלמא נקטי כהא דתני חזקיה כל הפטור וכו' והא דתנן חתן אם רצה לקרות קורא הוא דוקא בקריאת שמע דאית בה קבלת מלכות שמים ולפי גרסתם רבי שמואל הוה סבר דמתניתין דאם רצה לקרות אתיא דלא כדתני חזקיה והשיב רבי מייאשא דשאני קריאת שמע וכו' ורבי שמואל דשתיק ליה משמע דאזדי ליה ולכן נקטי רבני האחרונים כהא דחזקיה דנקרא הדיוט:

והא לך לשון הירושלמי בסוף פרק היה קורא לפי גירסת הרב פני משה ר' ייסא ור' שמואל בר יצחק הוו יתבין ואכלין (באחת מהעליות שבבית הכנסת) אתת עונתא דצלותא קם ר' שמואל מצלייא אמר ליה ר' מיישא לא כן אולפן רבי אם התחילו אין מפסיקין ותני חזקיה כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אמר ליה והא תנן חתן פטור חתן אם רוצה אמר ליה יכיל אנא פתר כרבן גמליאל דאמר איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים וזהו פירושו קם ר' שמואל והפסיק מאכילה להתפלל אמר ליה והא תנן חתן פטור חתן אם רוצה כלומר דאף דשנינו חתן פטור אפילו הכי שנה רבי כאן חתן אם רוצה לקרות קורא אלמא דלא נקרא הדיוט כשמחמיר על עצמו בדבר שפטור מן הדין אמר ליה יכיל אנא פתר כרבן גמליאל (ולא גרסינן אמר ליה ולאו דרבן גמליאל וכו' כגירסת הפירוש ספר החרדים) כלומר דמתניתין דהכא כרבן גמליאל אתיא דאמר איני שומע וכו' שלא רצה לפטור עצמו מקריאת שמע כמו שהשיב לתלמידיו ושאני קריאת שמע דאית בה מלכות שמים והרב קרבן העדה בפרק קמא דשבת הלכה ב' לפירוש השני שנראה בעיניו עיקר כתב גם כן כפירוש הרב פני משה דמה שאמר יכיל אנא פתר כרבן גמליאל וכו' כלומר דרבן גמליאל אף שסובר שפטור לא רצה לפטור עצמו מקבלת מלכות שמים ובפירוש ראשון כתב יכיל אנא פתר כרבן גמליאל כלומר דרבן גמליאל סובר דחתן חייב וסיים דפירוש השני עיקר הרי לכל הפירושים האלו אין לנו מי שחולק על הא דתני חזקיה (לפי מה שהשיב ר' מיאשא) דלפירוש שני שהוא העיקר לא מצינו לרבן גמליאל שאמר כן אלא בקריאת שמע דמשום קבלת מלכות שמים מחמיר היה אף שפטור מן הדין ולפי פירוש הראשון רבן גמליאל שקרא לא משום חומרא הוא אלא שסובר שמן הדין חתן חייב והא דתנן חתן אם רצה לקרות קורא נמי אתיא כרבן גמליאל דסובר חתן חייב ואין הכי נמי דמודה רבן גמליאל שבדבר שמן הדין פטור אינו רשאי להחמיר אף על קריאת שמע (ובפירוש זה יש בו מן הקושי הא דתני אם רצה

לקרות מה אם רצה אם מן הדין חייב ויש ליישב בדוחק וכבר ריחקו הרב קרבן העדה) וכיון שלא נזכר בירושלמי שר' שמואל השיב על דברי ר' מיאשא האחרונים מסתמא ודאי יש לומר שהודה לו שכן הוא האמת ובריייתא דתני חזקיא קמה וגם ניצבה וכולי עלמא מודו דפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט כמו שראינו דעת רבותינו הראשונים התוספות והרמב"ן ומוהר"ם והרא"ש וכו' (כמו שזכרתי בראש אות זו) דנקטי בפשיטות כי הא דחזקיה ופלא בעיני על מרן חק לישראל הרב בעל ספר החרדים שנעלם מעיני קדשו מילתייהו דרבנן קדישי הנז"ל דנקטי ואזלי בשפולי גלימא דהא דתני חזקיה ומר ניהו רבה נדחה קרי לה ואמר מר דלית הלכתא כי הא דחזקיה ואנא עבדא שמא קא גרים וסיועי מסייענא לתנא דבי חזקיה דכולהו רבוותא נקטי כוותיה כדאמרן:

והנה הרב זכור לאברהם אלקלעי בח"א ד' ס"ד ודף ס"ה אף שבתחלה כתב שמכמה מקומות מתבאר דרשאי אדם להחמיר וליכא משום הא דפטור וכו' מכל מקום כתב אחר כך דההגהות מיימוניות כתבו הא דפטור מן הדבר וכו' ושמקור הדברים הוא מהירושלמי שאמרו כן גבי מפסיק סעודתו לתפלה וכתב שהקשו בירושלמי והתנן חתן אם רצה לקרות קורא ותירצו שאני קריאת שמע דהוא קבלת עול מלכות שמים וכתב שאין לומר דלא קימא לן כהירושלמי שהרי הפוסקים הביאוהו והזכיר קצת פוסקים שהביאוהו ושוב כתב ואגב אורחין ראיתי להרב באר מים חיים בקונטריס מעשה נסים ד' ו' ע"ג שאחר שהביא לשון הירושלמי כתב דבתלמוד דידן נחלקו תנא קמא ורשב"ג לענין חתן ומבין ריסי עיניו ומשטח לשונו נראה לכאורה דהא דירושלמי פליגי בפלוגתא דרשב"ג ורבנן ואם כיוון לזה ודאי קשה דהירושלמי עצמו הקשה מהא דחתן רשאי לקרות ותירץ דשאני קריאת שמע וכו' ואפשר דלא כיוון לזה וכו' והגאון עמודי אש יצ"ו בחידושיו על הירושלמי בדף ראשון סוף עמוד רביעי כתב על דבריו נראה דהזכור לאברהם לא עיין בגוף דברי הירושלמי דלפי המבואר בירושלמי יש לפרשו דמתרץ דהמשנה דסוברת דחתן אם רצה לקרות קורא היא סוברת כרבן גמליאל דחייב בקריאת שמע וכן כתב הקרבן העדה בפירוש ראשון ואם כן תלי זה במחלוקת עכ"ל ואיני מבין השגתו על הרב זכור לאברהם שהרי כונת הרב היא לומר דבירושלמי מוכח דגם תנא קמא דתני אם רצה לקרות קורא מצי סבר דכל הפטור ועושה נקרא הדיוט אך זה דוקא בשאר דברים אבל בקריאת שמע משום קבלת מלכות שמים שפיר דמי דלא כהרב באר המים שנראה שסובר שדבר זה הוא מחלוקת דתנא קמא דאמר אם רצה לקרות קורא לית ליה לדחזקיה דזה אינו דשאני קריאת שמע משום קבלת מלכות שמים ולפי זה מה יושיענו פי' ראשון של הרב קרבן העדה (דכונת תירוץ הירושלמי היא דהא דתני חתן אם רצה קורא

אתיא כרבן גמליאל דסבר דחתן חייב) הרי לפירוש ראשון כל שכן דמילתיה דחזקיה אתי ככולי עלמא דמאי דתנן דרשאי החתן לקרות הוא משום ששורת הדין מחייבתו אבל אם היה הדין נותן שפטור לא היה רשאי להחמיר אף משום קבלת מלכות שמים משום דהפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט ונמצא דגם לפי פירוש זה כולי עלמא מודו לדחזקיה שלא כדברי הרב באר מים חיים ושפיר משיג עליו הרב זכור לאברהם ודברי הרב עמודי אש יצ"ו לא זכיתי להבינם: עוד ראיתי שם בעמודי אש יצ"ו שכתב וקצת קשה על השני פירושים שפירש בקרבן העדה דהא איתא בירושלמי קם ר' שמואל בר יצחק לצלויי דהיינו תפלה ומאי שיאטה דעול מלכות שמים לכאן וצריך לומר דהוא שם מושאל לקריאת שמע עכ"ל ולא ידעתי מאי קשיא ליה על הפירושים של.

הרב קרבן העדה ומה יש לנו לפרש בדברי הירושלמי דלפי הנראה כונת ר' שמואל היא להביא ראיה דאף מי שפטור מן הדבר אם רוצה רשאי לעשות ויליף מקריאת שמע לתפלה דכי היכי דבקריאת שמע אם רצה לקרות אף שאינו חייב שפיר דמי הכי נמי מי שאינו חייב להפסיק סעודתו לתפלה אם רוצה להפסיק ולהתפלל רשאי ור' מיאשא דחה ראיתו אי משום דמתניתין דתני אם רצה קורא אתיא כרבן גמליאל דחייב מן הדין כפירוש ראשון או משום שיש לחלק בין קריאת שמע להפסק לתפלה וכיוצא משום דשאני קריאת שמע דאיכא קבלת מלכות שמים אבל בעלמא אם רצה להחמיר אינו רשאי כדתני חזקיה כל הפטור ועושה נקרא הדיוט כן נראה לי הדל פשט דברי הירושלמי ופירושי הרב קרבן העדה ודברי ידידי הרב הנ"ל יצ"ו נפלאו ממני: נחזור לפירוש הרב ספר החרדים ויש להעיר עליו דאף לפי פירושו דהא דחזקיה דכל הפטור ועושה נקרא הדיוט תלי בפלוגתא דתנא קמא ורשב"ג אינו פשוט דנקיטינן כתנא קמא שהרי הרא"ש פוסק בזה כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול וכתב רבינו הטור בסי' ע' שכן פסק רבינו חננאל וכן דעתו לפסוק כאביו ואף שמרן הבית יוסף שם פירש בכונת רבינו הטור שפוסק כתנא קמא רבני האחרונים שם כתבו שאין דרך הטור לפסוק שלא כדעת הרא"ש בסתם אם אינו מפרש כן (עיין שם בהגהות מוהרל"ח) ואם כן דל מהכא סברת רבינו הטור דתליא בפלוגתא ומה שכתב עוד (בפירוש הרב ספר החרדים) בשם מהר"ם דפוסק כתנא קמא לא ידעתי היכא רמיזא דעת מוהר"ם וכבר רמזתי בראש אות זו דברי הרא"ש והמרדכי שכתבו בשם מוהר"ם שסובר להא דכל הפטור ועושה הדיוט נקרא ולפי דבריו דתלי הא בהא הני מילי דמוהר"ם סתראי נינהו ואם כן הוא ספק שקול במחלוקת הרי"ף והרמב"ם עם רבינו חננאל והרא"ש בעיקר הדין אלא דהאידנא דאין כל בני אדם מכוונים אין חילוק בין שאר אדם לחתן אבל מעיקר הדין אין לנו הכרע דקימא

לן כתנא קמא ודליתא להא דחזקיה: ומה שכתב (בפירוש ספר החרדים) דקיימא לן דלא חיישינן ליוהרא נראה שאינו פשוט לומר כן ואנא חזיתיה לחד מרבוותא קמאי דפשיטא ליה לאידך גיסא מר ניהו הגאון מוהר"י מברונא בתשובה סי' צ"ו שנשאל על בחורים שלובשים הטלת קטן על בגדיהם בפרהסיא אי חיישינן ליוהרא והשיב דכיון שעכשיו הוא לבוש תלמידי חכמים שבו ניכר בין רב לבחור שאין רגילים ללבוש בפרהסיא כי אם הרבנים העושה כן הוא מן המתמיהים והוה מחינן בידיה (במקומות שיש רשות לזה מהשררה) והביא ראיה מבבא קמא בפרק הכונס דף ט"ן ריש ע"ב גבי אלעזר זעירא דסיים מסאניה אוכמיה וכו' אלמא מחינן בידי מאן דמשני משאר העם וכן בפרק מקום שנהגו דף ה"ן מדפריך למימרא דרבנן חיישי ליוהרא ורשב"ג לא חייש אלמא מאן דחייש מחינן ביה והוי איסורא ותנן סוף פרק קמא דברכות אמר רבן שמעון בן גמליאל לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ומפרש בגמרא דאף רבנן לא פליגי עליה אלא משום כיון דכולי עלמא קרו קריאת שמע לכן אם הוא קורא לא מיחזי כיוהרא הא לאו הכי כולי עלמא מודו דחיישינן ואף לר' יוחנן דאמר מוחלפת השיטה קיימא לן כרשב"ג במשנתינו אלו תורף דב"ק.

ושוב כתב ואשכחן יוהרא שהיו חייבים עליה נידוי בזמן התלמוד כדאמרינן בסוף פרק מרובה ד' פ"א יהודה בן קנוסא הוה קמפסע ואזיל קמיה דרבי ורבי חייא וכו' עי"ש כל המעשה עד אי לאו יהודה בן קנוסא את גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא פירוש נידוי על דמיחזי כיוהרא עכ"ל ובסוף התשובה הביא דאמרו בירושלמי כל מאן דעביד מילתא דלא צריך נקרא הדיוט הנך רואה כמה דפליג הרב דיש לחוש ליוהרא והיו מכין ועונשין על זה בזמן חכמי התלמוד וכתב מפורש דאסור לעשות דבר שיש בו חשש יוהרא והרואה יראה דמה שכתב דהוה מחינן בידיה הן הן דברי רש"י בפסחים שם שכתב בד"ה ליטול בו את השם לא כל הרוצה ליטול יטלנו דמיחזי כיוהרא ומחינן בידיה והרב לא הזכיר דברי רש"י כי סמך על המעיין בסוגיא אשר ישר יחזו פנימו דברי רש"י שם ולכן כתב כן כמדבר על הידוע: אמנם מה שהוכיח מההיא דאלעזר זעירא שהדין נותן שהיו מכין בזמן התלמוד משום חשש יוהרא נראה לי הדל דאינו מוכרח והוא על פי מה שכתב הרב השואל בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' מ"ד בההיא דאלעזר זעירא שלא היה מנהגם ללילך במנעלים שחורים ועל כן הקפידו עליו מבי ריש גלותא שהלך בחוקותיהם עד שחקרו וידעו שהוא תלמיד חכם וכונתו לשם שמים עי"ש.

הנה לפי זה אין ראיה מההיא דאלעזר זעירא דהוה מחינן במידי דאיכאחשש יוהרא דשאני התם דהוה מידי דאיסורא דעבר על ובחוקותיהם וכו' אבל במידי דיוהרא ואין

בדבר שום איסור מאן לימא לן דהוו מחו בידיה: גם מה שכתב ואף לר' יוחנן דאמר מוחלפת השיטה קימא לן כרשב"ג במשנתינו הנה לפום מאי דכיילו לן זה כלל גדול הרא"ש והר"ן בפרק שני דגטין בסוגיא דדף י"ז ע"ב דכי קאמר בש"ס איפוך ההיא דמייתי מדוכתא אחריתי מחליף עי"ש לפי זה הוי ראיה לסתור שהרי בפסחים הביאו מתניתין דברכות דאמר רשב"ג לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ואמר ר' יוחנן עלה מוחלפת השיטה ואם כן רשב"ג סובר דלא חיישינן ליוהרא וכיון דקיימא לן לפי שיטת הרב כרשב"ג במשנתינו היכי יליף מינה הרב דמחינן משום יוהרא דקיימא לן כרשב"ג במשנתינו והא איפכא הוא ולזה יש ליישב על פי מה שכתבו בעלי הכללים דלא נאמר כלל זה אלא כשהסתמא דש"ס או המקשה עצמו אומר איפוך מה שאין כן היכא דהש"ס פריך ואמורא אחרינא אמר איפוך דהש"ס פריך ור' יוחנן הוא דאמר מוחלפת השיטה אפשר דקאי אמתניתין דפסחים דההיא הוא דמחליף ודברכות כדקיימא קיימא ואם כן רשב"ג הוא דחייש ליוהרא וכיון דקיימא לן כרשב"ג במשנתינו הכי נקיטינן כן אפשר לצדד בדעת הרב: אלא דאכתי לא איפרק מחולשא דכי נמי לית לן כללא בכי האי גוונא הא ודאי לאו למימרא דאז הוי היפך הכלל וההיא דאיירינן בה מחליף אלא הכונה דלא מסיימי ואיכא למימר דהא מחליף ואיכא למימר דאידך מחליף ואי הכי לא ברירא לן מילתיה ודעתיה דרשב"ג היכי הוי ואולי יש לומר שכונתו דכיון דמספקא לן בדעת רשב"ג אזלינן לחומרא ואמרינן דהא דפסחים מחליף ודעת רשב"ג היא דחיישינן ליוהרא ואי נמי יש לומר דמה שכתב הרב ומפרש בגמרא דאף רבנן לא פליגי עליה וכו' ואף לר' יוחנן וכו' אין כונתו על הסוגיא דפסחים אלא כונתו על הסוגיא דסוף פרק היה קורא דאיתא נמי התם כי האי גוונא עי"ש בדף י"ז ע"ב והזכירה הרב שם ולפום כללא דכיילו לן הר"ן והרא"ש ההיא דפסחים הוא דמחליף ולא שמיע ליה ולא סבירא ליה מה שכתבו בעלי הכללים לחלק בין כשאומר המקשה גופיה לכשאומר אמורא אחר מכל מקום מלבד הלחץ זה הדחק להעמיס כן בכונתו אעיקרא דמילתא קשיא במאי דפשיטא ליה דקיימא לן כרשב"ג במשנתינו שנראה שכונתו היא למאי דאמרינן בכמה דוכתי כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ואי לזאת קשה דאין זה כלל מוסכם כמו שמתבאר מדברי הרב תוספת יום טוב בעירובין פרק שמיני משנה ז' דהרי"ף והרמב"ם (והרא"ש מוכח גם כן שסובר כן) לית להו האי כללא וכבר האריכו הרבנים יד מלאכי ויעיר אזן.

ואני הדל כתבתי בכלל זה באריכות בס"ד לקמן באות ק"ל ועוד מלבד זה קשה שהרי בדין זה עצמו עין רואה דהרי"ף והרמב"ם סברי דאין לחוש ליוהרא וכמו שכתב מרן בבית

יוסף סי' ע' ואף דהתוספות והרא"ש פסקו דחיישינן ליוהרא וכן דעת רבני האחרונים בכמה מקומות דחיישי ליוהרא מכל מקום כיון דלדעת הרי"ף והרמב"ם הדין נותן דאין לחוש ליוהרא מי מחינן בידיה מאן דעביד כהרי"ף והרמב"ם אתמהה: והראיה שהביא שהיו מנדין משום יוהרא מההיא דפרק מרובה גבי יהודה בן קנוסא הנה לפי מה שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' ס"ג בשם הרב מוהר"ר מנחם לבית מאיר הובאו דבריו בשיטה מקובצת לבבא קמא שם נראה דאין משם ראיה לנדות לסתם אדם המחמיר בדבר שגם אחרים גדולים ממנו מחמירים שכתב וז"ל דבר שהיתרו פשוט אין ראוי להחמיר בפני גדול בחכמה בשעה שהגדול נוהג היתר ואם עשה כן היה יכול הגדול לנדותו ואם נודע המחמיר בחסידות הרי זה עושה עכ"ל הרי דמה שהיו מנדין הוא דוקא למי שמחמיר בשעה שהגדול מיקל הא לאו הכי לא היו מנדין אף אם הגדולים לא היו מחמירים בשום זמן בדבר ההוא כל שכן כשגדולים אחרים מחמירים בדבר וזה גם כן בא להחמיר על עצמו נראה דלא מצינן למילף מהתם דהיו מנדין אותו ועל כל פנים למדנו מדברי הרב דנקיט בפשיטות דחיישינן ליוהרא וזה שלא כמו שנראה מדברי הרב ספר החרדים הנ"ל וכבר כתבתי למעלה (בד"ה והנה עם כי) דלפי מה שפירושו הירושלמי הרבנים פני משה וקרבן העדה כולי עלמא איתי להו להא דחזקיה דתני כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ולא תלי האי מילתא בפלוגתא דחיישינן ליוהרא או לא: הן אמת שהרב המרדכי בריש מסכת ברכות כתב דהמחמיר לקרות קריאת שמע בלילה מיחזי כיוהרא שכל העושה דבר שאינו צריך לעשות נקרא הדיוט אלא אם כן הורגל בפרישות בשאר דברים והוא תנא דמסייע לפירוש הרב ספר החרדים דהא דנקרא הדיוט היינו משום יוהרא אך כבר עמד בזה מרן חיד"א בברכי יוסף סי' ל"ב אות ב' על מה שכתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים סי' שכ"ד דהא דכל הפטור מן הדבר וכו' היינו דוקא כשעושה אותו ליוהרא ולבטל דברי חברו אבל כשעושה לשם שמים אז יש לו שכר ומטי בה משם הגהות הרמב"ם שבספר מעיל שמואל וכתב בברכי יוסף שדבריו קרובים לדברי הרב שבות יעקב בח"ב סי' מ"ד שכתב דדוקא בפרהסיא דמחזי כיוהרא אבל בצנעא רשאי להחמיר והביא גם דברי המרדכי הנ"ל וכתב שבספרו שער יוסף ביאר דלא משמע הכי מלשון הפוסקים אלא אפילו אם עושה בצנעא והוא באחד מקרי הדיוט ולאו מטעם יוהרא נגעו בה וכן נראה דאפילו עושה לשם שמים זה שמו אשר יקראו הדיוט אלו תורף דב"ק.

ולי הדל הדבר תמוה לומר דאם עושה לשם שמים רשאי להחמיר שאם כן מה הקשה ר' מיאשא לר' שמואל מדתני חזקיה כל הפטור מן הדבר וכו' וכי נחשד ר' שמואל בעיני ר'

מיאשא שאינו עושה לשם שמים כי אם לבטל דברי חברו וגם לחלק בין פרהסיא לצנעא קשה בעיני דאין משמעות העובדא שבירושלמי שהיו רבים מסובים עמהם כי הם לבדם היו ולא מקרי זה בעלמא פרהסיא ועיינתי עתה שנית בדברי רבין חסידא בספר מנחה טהורה וראיתי שבדף ח"ן ע"ג הביא דברי הרב מעיל שמואל ותמה עליו מגופא דעובדא שבירושלמי ולכן כתב דאין תירוצו מחוור כלל: והביא שם (בברכי יוסף) מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' ל"ב דצריך להתיישב בדין זה דמצינו הרבה חומרות שמחמירין על עצמינו ולא אמרינן דנקרא הדיוט וגם בס' באר שבע תמה על זה ובים של שלמה פרק שמיני דחולין בענין אכילת בשר אחר גבינה כתב בשם מוהר"ם שנראה כחולק על התלמוד אלא אם כן עושה משום גדר ופרישות וכתב על דבריו ואנן בעניותין הארכנו בענין זה בספרי שער יוסף סי' ד' ושם יישבתי הא דאמרינן המחמיר תבא עליו ברכה באיזה אופן מיירי והארכתי בדברי הרב שבות יעקב ח"ב סי' ל' וסי' מ"ד ומדברי המרדכי למדנו דאם הורגל בפרישות בשאר דברים אינו נקרא הדיוט ויכול להחמיר ובזה תנוח דעתינו בחקירת הרבנים באר שבע ומגן אברהם דזימנין אמרי נקרא הדיוט וזמנין מצינו כמה חומרי דיש לומר דלמאן דנקיט חומרי מתניתא והוא נוהג תדיר בפרישות שרי ליה להחמיר אבל מי שאינו נוהג בפרישות נקרא הדיוט וציין למה שכתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים סי' של"ו בשם הרב יד אהרן א"ח סי' י"ז וכתב על דבריו וקצת קשה דהן הן דברי הריטב"א בקידושין כמו שכתבתי בספרי שם והוא רמז בסי' שכ"ד דברי הריטב"א ומאחר שכן אמאי באות של"ו מטי בה משם הרב יד אהרן ועוד ציין לעיין בפירוש המשנה להרמב"ם בפרק ג' דסוטה גבי חסיד שוטה אלו תורף דב"ק ושם בפירוש המשנה הזכיר הא דאמרו בירושלמי כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וגם בספרו מחזיק ברכה בא"ח סי' קכ"ח אות ו' (בסוף ד"ה זאת) כתב וכבר כתבנו במקום אחר דגדולי הפוסקים נשתמשו בהא דכל הפטור וכו' נקרא הדיוט עי"ש:

המורם מכל האמור דהא דתני חזקיה כל הפטור וכו' נקרא הדיוט הוא כלל מוסכם שריר וקיים מפי כל הראשונים והאחרונים עליונים למעלה ולא משמע להו דפליגי בהא מילתא בירושלמי כדמשמע ליה לרבין חסידא בעל ספר החרדים כפירושו הנ"ל וראיתי בספר חדש דברי מלכיאל לידידי הגאון אבד"ק לאמזא יצ"ו בסי' כ"ב אות ו' שפירש הירושלמי דברכות על דרך שפירש הרב בעל תפר החרדים ושוב ראה דבריו והוקשה לודבאמת כל האחרונים תופסים לכלל גמור דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וכתב לחלק דדוקא כשאינו עושה בזה שום מצוה נקרא הדיוט כמו בירדו גשמים וכו' אבל כשעושה קצת מצוה שפיר דמי והיינו משום דמשני בירושלמי דעבד כרבן גמליאל

דאף דחתן פטור מכל מקום כיון שיש קצת מצוה שפיר דמי וכתב שכן נראה לו לדינא ובכונת הירושלמי וציין ברכי יוסף סי' ל"ב אלו תורף דב"ק וקיצר מאד בעיקר כלל זה לפי שדבריו בענין זה היו באגב גררא כיעי"ש: אמנם בספר אבן שתיה הנדפס חדש ממש לידידי הגאון אבד"ק לוצין יצ"ו העמיק בענין זה ומשום חבת הקודש אעתיק תורף דב"ק והם בסי' כ"ב שנשאל בהולכי דרכים שפטורים מן הסוכה ורוצה להחמיר על עצמו לישב בסוכה אם יכול לברך גם כן דאף דבירדו גשמים מבואר בסי' תרל"ט בטורי זהב ס"ק י"ט דאינו רשאי לברך שאני התם דדמי לעבד שמוזג כוס לרבו וכו' ובתשובתו אחר שהאריך במחלוקת הפוסקים בדין טלת שאולה שפטור מן הציצית ודעת התוספות והרא"ש בפרק כל הבשר ד' ק"י דהרוצה לברך על טלת שאולה לא הפסיד לדעת רבינו תם במצות עשה שהזמן גרמא דרשאות לברך ולדעת הגהות מיימונית ושאר פוסקים יש בזה משום ברכה לבטלה וכתב שאין הכרע להלכה במחלוקת זו וגם כתב כמה חילוקים בין טלת שאולה לנדון שנשאל עליו הנה אחר כל מאי דשקיל וטרי בזה הביא לשון הירושלמי בעיקר כללין (כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט) ומה שכתב בפירוש הרב בעל ס' החרדים דתלי הא מילתא בפלוגתא דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכתב שלא מצינו בזה הכרעה מבוררת בפוסקים זימנין אמור רבנן המחמיר תבא עליו ברכה וזימנין אמרי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט וכמו שכתב במגן אברהם סי' ל"ב בשם הבאר שבע:

ומצא שהגאון בספר שנות אליהו בפרק קמא דברכות התעורר על זה וכתב שהחילוק הוא בין אם הדבר שרוצה להחמיר הוא מצוה בעצם רק שכעת לא הצריכהו חכמים לעשות מצוה זו מאיזה טעם שיש להם אז אם עושה מצוה זו אף שהוא פטור מקבל עליה שכר מה שאין כן דבר שאין בעצם מצוה כגון היסבה בליל פסח או שירטוט ספרים וכיוצא שזאת בעצם אינה שום מצוה מחמת עצמה רק שהצריכוהו חכמים כדי ליפות הכתב או כדי לישב דרך חידות אזי בכי האי גוונא כל שפטרוהו מלעשות אם עושה נקרא הדיוט כיון שאינו מקיים שום מצוה בעשייה זו וכתב שסברא זו נמצאת בחידושי הריטב"א לקידושין ד' ל"א אהא דאמרינן גדול המצווה ועושה וז"ל ורבינו הגדול פירש שהמצות אינן להנאת השם יתברך אלא לזכותינו ומי שהוא מצווה מקיים בגזירת המלך ולפיכך שכרו הרבה יותר מזה שלא קיים מצות המלך ומכל מקום אף הוא ראוי לקבל שכר שהרי מטוב לבב וכו' הכניס עצמו לעשות מצות השם יתברך ודוקא במצות שצוה השם יתברך לאחרים שיש לו בהן רצון אבל העושה מעצמו מצות שלא ציותה בהם התורה כלל זו היא שאמרו וכו' שנקרא הדיוט עכ"ל הובאו דבריו בשו"ת שו"מ ח"ד ומה

מאד מכוונים דברים אלו לדברי הגאון בשנות אליהו וביאר עוד שכל זה הוא לדידן שאין לנו הכרע אם לפסוק כהרי"ף והרמב"ם שפסקו כתנא קמא דרשב"ג חתן אם רצה לקרות קורא או הלכה כהרא"ש שפסק כרשב"ג אבל שיטת הרא"ש שפוסק כרשב"ג אינה כן דלדידיה אף בדבר שהוא מצוה בעצם מכל מקום כיון שעכשיו פטרוהו חכמים אם עושה נקרא הדיוט היפך דברי הריטב"א ושנות אליהו הנ"ל כמו שכתב הרא"ש להדיא בריש פרק מי שמתו לענין אם מת לו מת בשבת שאוכל במוצאי שבת בלא הבדלה שאם רוצה להחמיר אינו רשאי כדאמרו בירושלמי כל הפטור וכו' הרי דאף אם מקיים מצוה שהיא בעצם מצוה מכל מקום כיון שהוא פטור נקרא הדיוט:

שוב כתב להעיר בדברי הרא"ש עצמו דבטלת שאולה פסק דהרוצה לברך לא הפסיד לדעת רבינו תם דנשים מברכות אמצות עשה אלמא דהמחמיר לא נקרא הדיוט ואילו באונן פסק דהוי הדיוט וכתב לחלק דבטלת שאולה כיון דהבעלים חייבים שייך לברך מטעם ערבות ועוד הוצרך לחלק בין עוסק בדבר הרשות שבזה יכול להחמיר לעסוק במצוה כמשמר את מתו ועוסק בצרכי צבור שאינו רשאי להפסיק מצותו ונקרא הדיוט וכו' וגם הרא"ש מודה לסברת הריטב"א ושנות אליהו הנ"ל ומסיק לענין השאלה הנ"ל שאם מה שפטור מסוכה הוא משום שהוא מהולכי דרכים וכיוצא מדבר הרשות אז אף שמן הדין פטור אם רוצה להחמיר להכניס עצמו במצות רשאי לברך גם כן ומקבל שכר אבל אם הוא פטור משום שעוסק במצוה אחרת אז הוי ספקא דדינא דלשיטת הרי"ף והרמב"ם רשאי לברך ולשיטת הרא"ש ושאר פוסקים אינו מברך אלו תורף דב"ק עי"ש באריכות וכפי אשר התענגתי בפילפולו הנעים הייתי חפץ מאד להשתעשע בהם ולבאר איזה דברים אך לא יכולתי כעת והמעיין בכל אשר כתבתי אני הדל באות זו עיניו תחזנה מישרים שהגאון הנ"ל יצ"ו כיוון בדעתו הגדולה לדעת רבנן קדישי שקדמוהו ולא העלם על שפתיו לפי שאין מצויים באמתחת ספריו ובפרטות במה שנשא ונתן בדין טלת שאולה אם היה רואה דברי מרן חיד"א במחזיק ברכה יו"ד סי' ס"א כמו שרשמתי למעלה (בד"ה ובספרו מחזיק) היה שמח לקראתם ומסלסל בדב"ק וגם במה שכתב בשם הרמב"ן והריטב"א הארכתי אני הדל בס"ק ב' ואפריון נמטייה דדלי לן מרגניתא דברי הגאון בשנות אליהו שדבריו מכוונים לדברי שני המאורות הגדולים הרמב"ן והריטב"א והבאתי כן גם בשם איזה מרבני האחרונים ואם היה רואה הרב יצ"ו מה שחילק מרן חיד"א בזה כמו שכת בתי בשמו שם (בד"ה ומצאתי) כנראה דלא הוה קשיא ליה מה שהקשה מדברי הרא"ש שכתב לגבי אונן הא דכל הפטור מן הדבר וכו':

עוד כתב שבשו"מ חלק ד' סי' י"א כתב שדוקא לענין מצות סוכה כתב הרמ"א שנקרא הדיוט משום שאם רוצה אינו אוכל ואינו חייב בסוכה הלכך הוי כדבר הרשות ולכן המחמיר הוי הדיוט אבל לא בשאר דוכתי דאיכא מצוה אז לא נקרא הדיוט אבל לא נראה בעיניו חילוק זה דודאי ישיבת סוכה נחשבת למצוה מדמברכינן לישב בסוכה וכמו שחלקו הפוסקים בין סוכה דמברכינן כל שבעה למצה שאין מברכין כל שבעה והיינו משום דילפינן מבסוכות תשבו כעין תדורו שכל שבעת הימים עושה סוכתו קבע וכו' ואם יעשה ביתו קבע וסוכתו עראי מבטל מצות סוכה בידים ולכן אין חילוק בין מצוה זו למצוה אחרת ובפרט כי המעיין בירושלמי שבת שם ובהראשונים מבואר דליתא להאי חלוקא: י"א) הרב תפארת ישראל בפרק קמא דברכות משנה ג' אמאי דתנו אמר ר' טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הליסטים אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל כתב דבגדול הדור לא אמרינן פטור ועושה נקרא הדיוט וז"ל (באות כ"ה) תימה הרי איהו נמי הכי קאמר דאין לומר דאישתבוחי משתבח שהכניס את עצמו לסכנה לקרות כב"ש (כרשד"ם ד' ק"ל ע"א) ליתא דהרי אינו בכלל יהרג ואל יעבור רק עבודת אלילים גילוי עריות שפיכות דמים ואם תמצא לומר אף למאי דקיימא לן כירושלמי פרק שני דשבת כל הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט מכל מקום אדם גדול שאני וכרבן גמליאל בפרק שני משנה ה' ואף למאי דקיימא לן ביו"ד סי' קנ"ז דבמקום דיעבור ואל יהרג אינו רשאי להחמיר על עצמו על כל פנים היכא דליכא ודאי סכנה ולא שכיח היזקא מצוה בעידנא דעסיק בה אגוני מגנא וראיה מר' עקיבא שהכניס עצמו לספק סכנה בנטילת ידים בעירובין ד' כ"א ע"ב שהיה סומך עצמו שלא יניחו שומר בית האסורים למות בצמא כל שכן הכא בקריאת שמע דאית בה קדושת ה' ויחוד שמו יתברך על כל פנים או אישתבוחי מישתבח לא הוה ליה למימר והטתי ומדאמר וסכנתי לבסוף שמעת מינה דאחר כך מעצמו היה מתגלגל הסכנה וגם הוא ראה אותו העונש משמיא ול"מ ונראה דהכי קאמרי ליה לאו משום שהיית בדרך וכל הדרכים בחזקת סכנה כבירושלמי פרק רביעי דברכות אלא כדאי היית לחוב בעצמך דייקא אפילו אם לא היה בדרך עכ"ל:

הרי שכתב דבגדול ליתא להא דנקרא הדיוט והוכיח כן מדרבן גמליאל שקרא בלילה הראשון ואין משם הכרח לפי מה שכתב הוא עצמו שם דכיון דפיטור החתן הוא משום שאינו יכול לכוין רבן גמליאל הרי היה יכול לכוין ואינו פטור ולא נקרא הדיוטעי"ש על כל פנים הרי כתב בטעמו של ר' טרפון ולדעתו כאן גם טעמו של רבן גמליאל הוא מפני זה דבגדול ליכא משום נקרא הדיוט ונראה לפי זה דאזיל בשיטת רבינו הספר החרדים

שהבאתי בס"ק יו"ד ועוד איזה רבני האחרונים שנראה שסוברים כן דהא דפטור ועושה נקרא הדיוט הוא משום דמיחזי כיוהרא ועל זה שייך שפיר לחלק בין שאר אינשי דעלמא לאדם גדול אבל לפי מה שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' ל"ב שהבאתי שם (בד"ה הן אמת שהרב המרדכי) דמשמע מדברי הפוסקים דהא דנקרא הדיוט לא נגע ולא פגע ביוהרא ואפילו בצנעא אם עושה מה שפטור נקרא הדיוט נראה דאין לחלק בין שאר אינשי לגדול ויתכן שגם הרב תפארת ישראל לא כתב כן לקושטא דמילתא רק כתב לצדד כן בכדי ליישב פירוש של הרב מוהרשד"ם דאישתבוחי אישתבח: ואף שכתבו התוספות בדף ט"ז (בד"ה מעשה) דהא דתנן מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הראשון שנשא לאו מעשה לסתור הוא דקמשמע לן אם גדול הדור והוא בוטח בעצמו שיוכל לכוין והוא ראוי ליטול את השם הרשות בידו והרי רבותינו התוספות נקטי להא דכל הפטור ועושה נקרא הדיוט כדכתיבנא בראש אות זו ואם כן בהכרח לומר דסברי דלגבי גדול לא איתמר הא דפטור וכו' נראה דאין מזה הכרח משום דיש לומר דמה שכתבו התוספות כן הוא דוקא לדבר התלוי בכונה שמפני שאינו יכול לכוין הוא שפטור אבל לא בשאר דבר שאין הפיטור משום חסרון כהונה ואי נמי דדוקא שלא לבטל קבלת מלכות שמים הוא דגדול יכול להחמיר ואין ללמוד מזה לשאר דברים שאין בהם ביטול קבלת מלכות שמים וכן ממה שכתב הרב המרדכי בריש מסכת ברכות המחמיר לקרות קריאת שמע בלילה מיחזי כיוהרא וכו' נקרא הדיוט אלא אם כן הורגל בפרישות בשאר דברים אין להביא ראיה דלאדם גדול שרי בכל דבר הפטור דיש לומר דדוקא בקריאת שמע משום קבלת מלכות שמים הוא דשרי ליה ועיין לקמן בסמוך:

וראיתי לידידי הגאון מוהרי"א יצ"ו בס' עמודי אש בנימוקיו על הירושלמי בדף א' סוף ע"ד וז"ל ועיין בתפארת ישראל ברכות שכתב דאף דקיימא לן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט בירושלמי פרק ב' דשבת מכל מקום אדם גדול שאני וכרבן גמליאל פרק ב' משנה ה' עכ"ל ולא ראה בירושלמי גופיה כאן ובפרק א' דשבת דמקשה מרבן גמליאל ומתרץ דקריאת שמע שאני דאית ביה מלכות שמים ושמעת מינה דגם אדם גדול כרבן גמליאל אין לו להחמיר בשאר דברים עכ"ל משמעות דבריו הוא דבירושלמי מקשינן אדתני חזקיה כל הפטור ועושה נקרא הדיוט מדרבן גמליאל דקרא קריאת שמע בלילה הראשון ומשנינן דשאני קריאת שמע דאית בה מלכות שמים וכפי אשר העתקתי דברי הירושלמי בזה לעיל בס"ק יו"ד (בד"ה והא לך לשון הירושלמי) מובן שלא נזכר בירושלמי מזה רק מה שאמרו שם הוא דר' שמואל (מאריה דעובדא דאיפסיק לתפלה) רצה להביא ראיה שיכול אדם להחמיר במה שפטור מן הדין מדתנן חתן פטור ותנן

נמי חתן אם רצה לקרות קורא ולפי גירסת הרב קרבן העדה (שהזכיר בעמודי אש) דחה ר' מיאשא ראיה זו דמשנה דחתן אם רצה קורא אתיא כרבן גמליאל דאמר איני שומע לבטל מלכות שמים וסיים הרב קרבן העדה (בפירוש השני שעשאו עיקר) ודוקא בקריאת שמע דאיכא מלכות שמים כלומר דמאי דתני תנא חתן אם רצה קורא ודין זה הוא לכל אדם היינו דוקא בקריאת שמע זו היא סוגית הש"ס ירושלמי ואין מזה ראיה דגם אדם גדול אינו רשאי להחמיר בשאר דברים חוץ מקריאת שמע כדאמר רב עמודי אש יצ"ו משמא דגמרא ואנכי לא ידעתי איה מקום דברי הש"ס ירושלמי כזה: ודברי הרב מוהרשד"ם שרמז הרב תפארת ישראל הנה לא הראה מקומם כדרך כל המחברים (לציין החלק והסימן) והספר שבידי הוא דפוס חדש ואין בשום אחד מהחלקים הדף שציין (ד' ק"ל) ואשר היה ביד הרב הוא דפוס ישן וכפי הנראה כונתו לדבריו שבחלק יו"ד סי' קב"ץ (בד"ה אין ספק) ואם האמת הוא כן תימה בעיני שדוחה דבריו בשתי ידים כאילו מפי עצמו אמרם (הרב מוהרשד"ם) ועין רואה שמה שכתב בזה כן גם בשם הרמב"ם בפירוש המשנה ותורף דברי הרב מוהרשד"ם הם שהביא מה ששמע שחכמי צפת ברשות השררה היו מחרימין ומנדין לשומרי השמיטה וכתב (בסוף ד"ה ולענין שנת השמיטה) שיש להביא קצת ראיה שיש לרבים להכריח ליחיד אפילו להקל מפרק ערבי פסחים דף ק' ע"א רצונך נפסיק וכו' עד שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר' יוסי עי"ש.

ואחר שביאר הוכחתו סיים וז"ל ואם כן נראה קצת מכאן שאין לתמוה טובא מחכמי צפת תובב"א וגם הראיה מרבי טרפון שהטה לקרות כבית שמאי ורצה השואל לדחות ראיה זו דחייתו אינה דחיה אף על פי שבמה שפירש והסכנתי בעצמי מפני הלסטים הוא פירוש אמאי שכתב (שאמר) שסכנתי בעצמו ולא אמר נסתכנתי דהיה משמע ממילא אלא שהוא בעצמו הכנים עצמו בסכנה לעשות כדברי בית שמאי וכולי האי ודאי לא היה לו לעשות נראה שהשואל לא ראה פירוש המשנה להרמב"ם שרן פירש הוא בפירושו וז"ל שמתי נפשי בכפי לפי שהוא ירד מעל בהמתו וישב לארץ והטה ועל דעת בית הלל היה יכול לקרות קריאת שמע והוא הולך רוכב על בהמתו עכ"ל מכל מקום יש משם ראיה כפי מה שבא בגמרא מעשה ברבי ישמעאל ור' אלעזר שהיו מסובין במקום אחד והיה ר' ישמעאל מוטה ור' אלעזר זקוף וכיון שהגיע זמן הקריאה הטה ר' אלעזר וזקף ר' ישמעאל אמר ליה אמשול לך משל וכו' עד אני עשיתי כבית הלל ואתה כבית שמאי ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות וכי תימא בית הלל נמי אית להו מטין הני מילי דמוטה מעיקרא וכו' משמע בפירוש דאיכא קפידא ושאין להחמיר במקום

דאיכא למיחש שמא יטעו לומר שכן הלכה ואינה הלכה ולא עוד דאמרינן התם אמר רב נחמן עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה הרי בפירוש דאפילו מי שרוצה להחמיר בדבר שאינו מן הדין שאינו רשאי לעשות כן וכמדומה לי שהחכם השואל לא ראה הגמרא ולכן כתב שאפילו כדברי בית שמאי רשאי להחמיר אלא שאין לו להסתכן וכבר הוכחנו שאינו כדבריו אלא שאין אדם רשאי להחמיר במקום דאיכא למיחש שמא יטעו ויקבעו הלכה לדורות לפי שחותמו של הקדוש ברוך הוא אמת וצריך לקיים האמת במה שהוא אמת אפילו לקולא אלא שמכל מקום אני אומר שודאי הפריזו על המדה יותר מדאי כמו שכתבתי שם (בפסק הראשון שהזכיר שם ולא ידעתי איה מקום כבודו).

ועוד ראיה לדעתי שראוי לאדם להסתכן כדי לקיים מדת חסידות כדאמרינן בירושלמי (סוף פרק שמיני דמסכת תרומות) והביאו הר"ן בפרק יום הכיפורים האי בר נש תבעיה מלכותא וערק ללוד לגבי ר' יהושע בן לוי ואקיף מלכא מדינתא ויהב להו והוה אליהו רגיל ליה ותו לא איתגלי ליה וצם כמה צומין עד דאיתגלי ליה אמר ליה לדילטור אנא מיתגלי אמר ליה ולא משנה עשיתי אמר ליה וזו משנת חסידים היא הרי בפרוש שאף שהדין היה מה שעשה ר' יהושע עם כל זה נתכעס אליהו עמו מפני שלא עשה מדת חסידות ואם כן איך אפשר לילך אל קצה האחר לנדות ולהחרים למי שרוצה לנהוג מדת חסידות הא אמרינן בפרק במה טומנין אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה הטמין לי צונן וכו' שמע ר' אמי איקפד וכו' משום דאדם חשוב שאני עי"ש הרי שאדם חשוב יש לו להחמיר לפנים מן הדין אלו דברי רבינו הרשד"ם בזה (העתקתי ממנו אף מה שאינו צריך לדאתן עלה הואיל ואתא לידן ואין ספר היקר הזה מצוי ביד כל אדם ומזקנים אתבונן כן ארחות צדיקים רבותינו בעלי הש"ס שמביאים בריתא שלמה אף כשאין צריכין אלא למיעוטא דמיעוטא השנוי בה) ועל זכר לדבר שכתב שראוי להסתכן אף על מדת חסידות עיין במה שהבאתי לקמן (בד"ה ובמה שהבאתי) בשם הרב דברי יוסף: הנך רואה שמה שכתב רבינו הרשד"ם בפירוש דברי ר' טרפון במה שאמר וסכנתי בעצמי שכונתו היא לומר שהכניס את עצמו לסכנה כדי להטות כדברי בית שמאי הן הן דברי רינו הגדול בפירוש המשנה ואם הרב תפארת ישראל אין דעתו נוחה בפירוש זה היה לו לכתוב הדברים בשם אמרם הרמב"ם בפירוש המשנה ולדחותם ואין לו עסק עם הרב מוהרשד"ם כי הוא כתב כן על סמך דברי הרמב"ם ואולי מה שכתב הרב תפארת בשם הרב מוהרשד"ם דבריו הם במקום אחר ואנכי לא ידעתי:

ודאתאן עלה אם אדם גדול יכול להחמיר על עצמו ואין חשש משום פטור מן הדבר וכו' נראה לכאורה דשפיר דמיונלמד כן מדברי מרן הב"י בסי' תר"מ (בד"ה וחתן כתב

הרמב"ם) שהביא מה שאמר ר' אבא בר זבדא בפרק הישן ד' כ"ה דחתן פטור מסוכה וכן פסק הרמב"ם וכן נראה מדברי הרי"ף וסיים על זה ואף דבתר הכי אמרינן אמר ר' זירא אנא אכלי בסוכה וחדאי בחופה וכל שכן דחדאי לבאי דעבידנא תרתי מצות סוכה ומצות נישואין איכא למימר דמדת חסידות היתה עכ"ל דמתבאר שסובר שר' זירא מודה לר' אבא בר זבידא דמן הדין פטור אלא שממדת חסידות היה מחמיר על עצמו וקשה הלא כל הפטור ועושה נקרא הדיוט ובפרט לפי מה שהבאתי למעלה בסק"ז (בד"ה ומרן חיד"א) שבספר פתח עינים מפרש בעובדא דר' ירמיה ור' זירא דנגה להו לצלוייי דר' ירמיה סובר לחלק בהא דכל הפטור וכו' ור' זירא סובר דבכל גוונא אתמר כל הפטור וכו' נקרא הדיוט עי"ש ואי הכי תיקשי לן טפי היכי עביד ר' זירא הכי ואם שאפשר לומר דר' זירא דלא נחה דעתו במאי דעביד ר' ירמיה הוא דוקא לגבי להפסיק הלימוד כמו שרמז באומרו מסיר אזנו משמוע תורה וכו' אך מדברי מרן חיד"א לא משמע הכי אלא דבכל מילי סבר ר' זירא דהמחמיר במה שפטור נקרא הדיוט: והיה נראה ליישב על פי דברי הריטב"א והרמב"ן שהבאתי בסק"ב דדוקא אם בא לעשות דבר שאין מי שחייב בדבר ההוא הוא דנקרא הדיוט אבל אם הוא ושאר בני אדם חייבים כיון שהוא עושה מצוה אשר ציוה ה' לאחרים אף שהוא פטור יכול לעשותה ומקבל עליה שכר כמי שאינו מצווה ועושה והיינו טעמא דנשים במצות עשה שהזמן גרמא וכמו כן בחתן נוכל לומר אף שהוא פטור מכל מקום כיון דכולי עלמא מיחייבי מצי שפיר להחמיר על עצמו ואין בזה משום פטור ובדין הוא שיטול שכרו: אלא דאין זה מן הישוב שכבר הבאתי שם מה שביאר מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' של"ג ובמחזיק ברכה יו"ד סי' ס"א שהקשה על דברי הריטב"א והרמב"ן הנ"ל מדברי הירושלמי עצמן דמוכח דאף במצוה שאחרים חייבים מכל מקום זה שפטור מאיזו סבה אם מחמיר נקרא הדיוט והוצרך לפרש בכוונתם דנשים וסומים הם פטורים לעולם ואחרים חייבים לכן אם יקיימו גם הם שפיר דמי ומקבלים עליה שכר אבל אונן וכיוצא שפיטורו הוא מפני סיבה ומקרה שאירע לו ואם יארע מקרה כזה לאחרים גם הם היו פטורים אזי אם מי שהוא פטור עתה ורוצה לקיימה מיקרי הדיוט אם כן בחתן נמי אף שהאחרים חייבים מכל מקום אם יארע להאחרים מקרה כזה הרי גם הם יהיו פטורים ולכן אם רוצה.

החתן להחמיר נראה דהדרינן לדינא דפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ולכן אין לנו ליישב דברי מרן הב"י לדעת הפוסקים דחתן פטור אלא לומר דאדם גדול רשאי להחמיר ור' זירא עשה ממדת חסידות ומיסתייעא מילתיה דרב תפארת ישראל הנ"ל אלא שהדבר תמוה דלפי זה צריך לומר דעיקרא דהאי דינא (פטור מהדבר ועושה וכו') הוא משום

יוהרא דבזה הוא ששייך לחלק בין כולי עלמא לאדם גדול ואילו מרן חיד"א כתב דמשמעות הפוסקים הוא דלאו משום יוהרא הוא ולכן אף אם עושה בצינעא נקרא הדיוט כמו שכתבתי בשמו ש בסמוך (בד"ה הרי שכתב) וצריך עיון: וראיתי להרב דברי מנחם בסי' תר"מ בהגהות הטור אות ב' שכתב וז"ל חתן פטור וכו' עמ"ש הגהות מיימוניות בשם רבינו שמחה דכל שפטור מסוכה ואינו יוצא אינו מקבל שכר וכו' הקשה הרב כסא אליהו דבסוכה ד' כ"ה ע"ב אמר ר' זירא אנא אכלי בסוכה וחדאי בחופה ע"כ עיין בבית יוסף (בד"ה חתן) שכתב ואף על גב דאמרינן אמר ר' זירא וכו' איכא למימר דמדת חסידות היתה ע"כ ודייקא נמי דאמר אנא אכלי בסוכה כלומר דוקא כגון אנא ולא לאחרים ועיין בשלמי צבור בענין יוהרא ובס' זכור לאברהם ד' ס"ד ע"ב עכ"ל הרב דברי מנחם.

ואין אצלי ספר כסא אליהו להבין מאי קשיא ליה על רבינו שמחה שהרי מדברי מרן הבית יוסף מתבאר יפה דזו מחלוקת בין הפוסקים אם מה שעשה ר' זירא הוא מן הדין או ממדת חסידות דמה שכתב מרן שעשה ממדת חסידות לא כתב כן אלא לדעת הפוסקים דחתן פטור אבל דעת הרא"ש ודעמיה דחתן חייב בסוכה ולדידהו ודאי ר' זירא דעבד לאו לגרמיה הוא דעבד וממדת חסידות אלא לדידיה דינא הכי הוי לכל אדם ומה שכתב הרא"ש (בפרק הישן סי' ח') יש פוסקים כר' זירא ומביאים ראיה משני מעשים שבירושלמי שהורו לשני שואלים לישב בסוכה וכו' וסיים ונראה שיש לעשות כעובדין דבירושלמי וכן כתב בעל העיטור נראה דמה שהוצרכו לעובדי דבירושלמי ולא סגי לן במעשה רב דעבד ר' זירא דאין לומר דלא אמרינן מעשה רב כשבעל השמועה עביד כשמעתיה דמלבד דאינו פשוט לומר כן ושלמים וכן רבים סוברים דגם במעשה שעושה בעל השמועה כשמעתיה אמרינן מעשה רב כמו שרשמתי במערכת המ"ם אות מ"ו ועוד דר' זירא נראה שלא בא לחלוק על מה שאמר ר' אבא בר זבדא (חתן פטור וכו') מדלא אמרו בש"ס ור' זירא אמר חתן חיוב ואמר ר' זירא אנא אכלי בסוכה וכו' אלא סתמא דתלמודא מייתי מאי דאמר ר' זירא אנא אכלי וכו' ואם שבזה יש לפקפק על כל פנים הרי אינו פשוט דבבעל השמועה לא אמרינן מעשה רב ואם כן לדעת הסוברים דגם בכי האי גוונא אמרינן מעשה רב היה לנו להביא ראיה ממעשה דר' זירא עצמו אך יש לומר דמשום דיש לדחות דר' זירא מדת חסידות הוא דעבד כדכתב מרן הב"י לדעת הרמב"ם והרי"ף לכן הוצרכו לעובדי דבירושלמי שהורו כן לשואליהם: ועל כל פנים לדעת הרא"ש ודעמיה דחתן חייב בסוכה מה שעשה ר' זירא הוא מן הדין ואם כן אינו מובן מאי מקשי הרב כסא אליהו על רבינו שמחה דאמר דהפטור מן הסוכה ואינו יוצא נקרא הדיוט מהא דר' זירא דאימור רבינו שמחה סובר כדעת הפוסקים דחתן חייב בסוכה ולדידהו ר'

זירא עשה כן מחמת הדין ואין כאן פטור מן הדבר ועושה וצריך לומר שהרב כסא אליהו הביא קודם לזה שסברת רבינו שמחה כדעת הרמב"ם דחתן פטור ואם כי לא ראיתי כעת מי שכתב כן בשם רבינו שמחה אין לא ראינו ראיה ונזדמן לידי בשאלה ספר העיטור עם ביאור פתח הדביר לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי בעשרת הדברות בהלכות סוכה שער חמישי שכתב בפתח הדביר אות כ"ד שבאור זרוע סי' רצ"ט פסק כר' אבא בר זבדא ושכן כתב בס' הפרדס סי' קפ"ז ואם כן יתכן שגם רבינו שמחה פוסק כן.

אמנם עיינתי באור זרוע שם (בחלק שני) וראיתי שהביא דברי ר' אבא בר זבדא ודרבי זירא ולא ראיתי שום הוכחה שפוסק כר' אבא גם בספר הפרדס שבידי הוא דפוס קושטאנדינא שנת תקס"ב לא מצאתי שדבר מזה ובשבולי הלקט שנדפס מקרוב בווילנא דפוס רא"ם ראיתי בערוגה שתים עשרה בסי' שמ"ב וז"ל כתב בעל הדברות מסתברא דליתא לדרבי אבא ורבינו יצחק פאסי ורבינו ישעיה לא הזכירו דברי ר' זירא ונראה דסברי כר' אבא ומסתברא כר' זירא דגרסינן בירושלמי וכו' עכ"ל הנך רואה דשלמים וכן רבים סוברים כר' אבא דחתן פטור ואפשר שכן דעת רבינו שמחה: ואם כן צריך לומר לדידיה דר' זירא לא עשה כן מחמת הדין דמן הדין היה פטור רק שהחמיר על עצמו ועל זה מקשה שפיר הרב כסא אליהו על מה שאמר רבינו שמחה דהפטור מן הסוכה ואינו יוצא נקרא הדיוט מהא דר' זירא שהחמיר על עצמו אף שמן הדין פטור כן נראה לי כעת וכבר כתבתי שאין אצלי ספר כסא אליהו ואני כותב לפי מה שכתב בשמו הרב דברי מנחם ומה שהביא על זה דברי מרן הבית יוסף שכתב דר' זירא ממדת חסידות הוא שעשה וכנראה שכונתו ליישב בזה קושיית הרב כסא אליהו לא ירדתי לסוף דעתו דאדרבא נהפוך הוא ואם נאמר שגם רבינו שמחה סובר כן דר' זירא ממדת חסידות קאמר תגדל תמיהת הרב כסא אליהו על רבינו שמחה דאמר דהמחמיר ואינו יוצא מן הסוכה נקרא הדיוט כמובן:

ומצאתי בספר הנכבד שערי רחמים לידידי הרה"ג החריף מארעא דישראל יצ"ו אשר דבר בקדשו בדין זה (כל הפטור מן הדבר וכו') וארשום בזה תורף דב"ק שאינו מצוי במדינות אלו וגם אני הדל מקרוב השגתיו והוא שנשאל בחלק א"ח סי' ט' מחכם אחד ששמע באומרים בשם הרב יצ"ו במי שהיה בסוכה וירדו גשמים שאינו רשאי להחמיר על עצמו לעמוד שם משום דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ולזה הקשה לו מהא דאיתא בסוכה ד' כ"ח חתן וכו' פטורים מן הסוכה משום דבעושמחה ואין שמחה אלא במקום סעודה ובחופה וכו' ואמר ר' זירא אנא אכלי בסוכה וחדאי בחופה וכל שכן דחדי לבאי דעבידנא תרתי וקשה איך אכל ר' זירא בסוכה מאחר שהוא פטור והפטור ועושה נקרא

הדיוט אלו דברי השואל וכנראה שכונתו להוכיח מהא דר' זירא דתלמוד דידן לית ליה הא דתני חזקיה בירושלמי דכל הפטור וכו' ואם החכם השואל יצ"ו היה רואה דברי מרן חיד"א בספר פתח עינים בחידושיו לשבת שהבאתי אני הדל בסק"ז (בד"ה ומרן חיד"א) שכתב שר' זירא סובר הא דכל הפטור ועושה נקרא הדיוט היה מקשה עליו (לפי שיטתו) מהא דר' זירא דאכל בסוכה דמוכח דלית ליה האי דינא: ועל זה השיב הרב המחבר יצ"ו דע לך דהא דכל הפטור אתמר בירושלמי דברכות ושבת והביא דברי הירושלמי וכתב שמתברר מדברי התוספות במנחות ד' ל"ב דכלל זה דכל הפטור וכו' הוא מוסכם גם מתלמוד דידן ומהא דרבי זירא דאכל בסוכה אין ראיה דלית ליה האי כללא דאיהו סבירא ליה דמדינא חייב חתן בסוכה כמו שמתבאר ממה שפסקו הרא"ש ורבינו הטור בסי' תר"מ דחתן חייב בסוכה שאפשר לו לשמוח בסוכה וסיים הרא"ש דיש לפסוק כר' זירא ואי ר' זירא לאו מדינא קאמר היכי יליף הרא"ש מניה חיובא על כל אדם אלא ודאי לרבי זירא דינא הכי הוי דחתן חייב וכתב שעיקר דינו שאמר בירדו גשמים שאינו רשאי להחמיר (כמו ששמע השואל בשמו) ראה שמפורש כן במרדכי שם בשם רבינו שמחה כל מי שפטור מן הסוכה ואינו יוצא אינו מקבל שכר אלא הדיוט הוי כדאיתא בירושלמי והביא שהרב כסא אליהו בסי' תר"מ הקשה על רבינו שמחה מהא דר' זירא אכל בסוכה ותמה עליו שהרי מדברי הרא"ש ומר בריה בטור מתבאר דסברי דר' זירא סובר דמן הדין חייב ואי הכי מאי קושיא על רבינו שמחה אלו תורף דב"ק יצ"ו: והנה על השואל אין לנו לערער דלא פקיע שמיה ולא ידענא מנו אמנם על ידידי הרה"ג המחבר יצ"ו נפלאת היא בעיני שלא ראה דברי הרמ"א בדרכי משה ובש"ע בסי' תרל"ט סעיף ז' שהביא לפסק הלכה הא דרבינו שמחה דהפטור מן הסוכה ואינו יוצא אינו מקבל שכר ונקרא הדיוט ולא זו הדרך להעלות על הספר שאלה ותשובה בדבר המפורש ועלה על שלחן מלכים עד בלי הגיד שדבר זה מפורש יוצא בשלחן הטהור.

ואשר כתב דבר זה בשם המרדכי שם (כלומר בפרק הישן בסוגיא שהזכיר הרב יצ"ו) יגעתי ולא מצאתי דבר זה במרדכי כי אם בהגהות מיימוניות בששי מהלכות סוכה אות ב' והרמ"א שהביא הא דרבינו שמחה וכן שאר מחברים כתבו כן בשם ההגהות שהביא בשם רבינו שמחה ומה שכתב שמדברי התוספות במנחות ד' ל"ב מתברר שסוברים דגם תלמוד דידן סובר להא דירושלמי דכל הפטור ועושה נקרא הדיוט דבריו נאמנו מאד וכבר כתבתי בראש אות זו שכן כתבו התוספות עוד בגטין ד' ו' ובסוטה ד' י"ז ועוד רשמתי שכן דעת כמה ראשונים שסוברים שדין זה מוסכם ושריר וקיים: אך בזאת במה שכתב להכריח דר' זירא דעבד עובדא בנפשיה ואכל בסוכה סובר דדינא הכי הוא

מדסיים הרא"ש שיש לפסוק כר' זירא ואי ר' זירא לאו מדינא קאמר היכי יליף הרא"ש מניה חיובא לכל אדם אומר אני הדל עמו הסליחה רבה דאין מזה הכרח כלל שהרי הרא"ש כתב בזה הלשון יש פוסקין כר' זירא ומביאים ראיה מן הירושלמי וכו' ואחר שהביא דברי הירושלמי ושהרי"ף לא הביא הא דר' זירא סיים ואמר ונראה שיש לעשות כעובדין שבירושלמי וכן כתב בעל העיטור עכ"ל הפירוש הפשוט בדברי הרא"ש הוא שיש פוסקים כמו שעשה ר' זירא וראייתם מן הירושלמי וכו' וכן מסיק הרא"ש על פי הנהו עובדי דבירושלמי דמוכח דלא מפני מה שאמר ר' זירא אנא אכלי וכו' הוא שפסקו כן אלא מפני מה שאמרו בירושלמי וכבר כתבתי למעלה (בסמוך בד"ה וראיתי להרב) דמה שלא כתבו כן על פי מעשה שעשה ר' זירא הוא משום שיש לומר דמדת חסידות הוא וכדכתב מרן הב"י לדעת הרמב"ם ואם כן מתבאר שמגוף דברי ר' זירא וכן מדברי הרא"ש אין שום הכרח דדינא הוא דקאמר וחידוש הוא בעיני שנעלמו מעיני הרב יצ"ו דברי מרן הב"י שבסי' תר"מ שהבאתי למעלה בסמוך (בד"ה ודאתאן עלה) שכתב לדעת הרמב"ם דר' זירא מדת חסידות היתה בו ואילו הרב יצ"ו פסקיה בסכינא חריפא דרבי זירא אינו סובר כר' אבא דאמר חתן פטור וכו' אלא מן הדין חתן חייב כנז"ל:

וממה שתמה על הרב כסא אליהו כנז"ל מובן שהרב כסא אליהו לא היה לו שום הכרח שרבינו שמחה פוסק כהרמב"ם דחתן פטור מסוכה (כמו שכתבתי אני ההדיוט בסמוך בד"ה ועל כל פנים) ואי הכי שפיר קא מותיב עליה והוא תימה איך לא ראה הרב כסא אליהו דברי מרן הבית יוסף באותו פרק באותו מקום דעסיק ביה שמתבאר שדעת הרא"ש היא דחתן חייב מן הדין ולא נפלאת היא לומר שכן דעת רבינו שמחה וכמו שהשיב ידידי הרה"ג יצ"ו וראיתי עוד שם האריך קצת בכלל זה והביא מה שכתב הרב יד אהרן (שהביא רבין חסידא בספר מנחה טהורה שהבאתי דבריו לעיל בסק"ד) דמהא דר' טרפון שנסתכן מפני הלסטים מוכח דתלמודין נמי אית ליה הא דפטור מן הדבר אינו רשאי להחמיר וכתב שלפי דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שהוא הכניס עצמו לסכנה אין ראיה וכו' וכתב הרב יצ"ו שגם הרב מוהר"י אירגז בשו"ת דברי יוסף סי מ"ה כתב שממעשה דר' טרפון אין להוכיח שאין אדם רשאי להחמיר על עצמו דשאני התם שהוא הכניס עצמו לסכנה וכו' וכדכתב הרמב"ם בפירוש המשנה והרב הורשד"ם וכו' ועיינתי בדברי יוסף ודבריו הם בדף צ' ע"ג (בד"ה עוד) על מה שכתב הגאון רש"ל בתשובה סי' ל"ד על מה שנשאל במי שנהג שלא לאכול בשר אחר תשעה באב עד שבת נחמו אי הוי מנהג או לא והשיב שאינו מנהג מאחר דלא קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל שאוסר כל אותה שבת אלא כרבי מאיר שאינו אסור אלא עד התענית ובסוף דבריו כתב דאפילו

בא להחמיר לאסור כל שבוע שחל תשעה באב כרשב"ג לא יאות עביד וראיה מהא דר' טרפון וכו' דמאחר שבא לעבור על דברי בית הלל נגד ההלכה אף שהוא להחמיר חייב מיתה והוא הדין הכא דקבעו הלכה כר' מאיר והוא בא להחמיר כרשב"ג להתאבל יותר מדאי וכל שכן לסגף עצמו שהוא חוטא ודחה דבריו על פי דברי הרמב"ם בפירוש המשנה ובזה יישב הרב דברי יוסף קושית הרשב"א בחידושיו לברכות ד' י"א ע"א תני רב יחזקאל עשה כדברי בית שמאי עשה כדברי בית הלל עשה דאיך סלקא דעתין לרב יחזקאל למימר הכי והתנן אמר ר' טרפון וכו' ולא תירץ כלום והוא כתב ליישב על פי זה דמה ששנינו דר' טרפון עשה שלא כהוגן הוא בשביל שסכן עצמו כדי לעשות כבית שמאי אבל בלאו הכי סבירא ליה לרב יחזקאל דמי שעשה כבית שמאי עשה העתקתי דב"ק בישוב קושית הרשב"א אף שאינו מעניינו לפי שבספרי הקטן מכתב לחזקיהו בסוגיא דברכות הנ"ל הבאתי קושית הרשב"א ונשאתי ונתתי בזה כיעויין שם ובו בפרק לא ראיתי דברי הרב דברי יוסף בזה ואפריון נמטייה לידידי הרה"ג הנ"ל יצ"ו: עוד ראיתי שם בדברי יוסף (בד"ה גם הראיה) שכתב שהראיה שהביא מוהרש"ל ממאי דאמרינן בגמרא ד' י"א ע"א רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה וכו' אינה ראיה.

חדא וכו' ועוד אין ללמוד מהתם דהרוצה להחמיר במידי דפליגי תנאי או אמוראי דאינו רשאי דשאני התם דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה משום הכי אסור לעשות כבית שמאי וכו' עי"ש והוא תנא דמסייע לן במה שכתבתי למעלה בס"ק ד' על דברי הרב מנחה טהורה (עי"ש בד"ה אחר כל אלה) דאין לדמות מחלוקת בית שמאי ובית הלל למחלוקת שאר תנאים דאף אם נאמר במחלוקת שאר תנאים שאם רוצה להחמיר כמאן דלא קימא לן כוותיה שפיר דמי מכל מקום בית שמאי במקום בית הלל דאינה משנה שאני: ובמה שהבאתי למעלה בס"ק זה (בד"ה ודברי הרב) בשם הרב מוהרשד"ם שראוי לאדם להסתכן כדי לקיים מדת חסידות וכו' ראיתי להרב דברי יוסף שם בד' צ"א ע"א שדחה ראייתו דהתם מה שנתכעס עמו אליהו הוא לפי שר' יהושע בן לוי בעצמו נעשה דלטור למסרו להם והיה לו להניח שימסרהו אחרים ולא הוא בעצמו וכן הובא מעשה זה בבראשית רבה סוף פרשה צ"ד בזה הלשון וכי משנת חסידים היא מיבעי להאי מילתא מיתעבדא על ידי אחריני ולא על ידך ומטעם זה פסק הרמב"ם בחמישי מיסודי התורה שאין מורין כן לכתחלה כדכתב הטורי זהב יו"ד סי' קנ"ז אי נמי יש לומר דמה שכעס הוא כמו שפירש הרב המאירי וז"לנראה לי שלא אמרה אלא על שמיהר הדבר ולא המתין עד שיראה אם יחריבו את העיר ואם לאו ומכל מקום יש מפרשים

שלא על מדת חסידות לבד היה מתרעם עליו אלא גם ממה שלא היה חייב מיתה בדיני ישראל עכ"ל ואפילו תימא דכונת אליהו היתה להוכיח לר' יהושע בן לוי על שלא הסכין עצמו לקיים מדת חסידות אין למדין משם לשאר מצות דאיבוד נפש אחת שאני דחמיר טפי ומצוה להשתדל להצילו בכל מאמצי כחו מיד עכומ"ז אפילו בהכניס עצמו בסכנה לא כן בשאר מצות דודאי אין ראוי להסתכן כדי לקיים מדת חסידות עכ"ל ועובדא דר' עקיבא בעירובין כ"א ע"ב שאני שלא היה ודאי סכנה כמו שפירש הרב תפארת ישראל הנז"ל בראש ס"ק זה דסמך עצמו שלא יניחו שומר בית האסורים למות בצמא: ובעיקר כללין (כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט) הנה הרב דברי יוסף בדף צ"א ע"ד אחר שהאריך להוכיח דרשאי אדם להחמיר על עצמו בדבר המותר וכתב ליישב המקומות שנראה מהם סתירה לזה סיים וז"ל והשתא תבין מה דאיתא בירושלמי פרק קמא דשבת כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט דלא אמרו כן אלא במי שבא להחמיר על עצמו במילתא דלית בה דררא דאיסורא ולא שום טעם כלל להחמיר וכההיא שהביאו שם בירושלמי דמי שהיה אוכל קודם זמן המנחה וכשהגיע זמנה הפסיק והתפלל דזה נקרא הדיוט דהא חומרא בלי טעם היא דלמה לו להפסיק כיון שהתחיל בהיתר ויש שהות להתפלל אחר גמר אכילתו דאין לומר דנכון להפסיק פן ישכח ויפשע דליתא דהא אמרינן בתלמודא דידן פרק קמא דשבת ד' יו"ד דמנחה כיון דקביעא לה זמנה מירתת ולא אתי למיפשע וכו' ואם כן כל המפסיק הוי מחמיר בחומרא בלי טעם ולפיכך נקרא הדיוט וכיוצא בזה הוא המשרטט ספר תורה ותפלין כשעושה השירטוט דרך חומרא ולא כדי לכתוב ביושר דכיון דאין טעם לחומרא זו נקרא הדיוט כמו שכתבו התוס' במנחות ד' ל"ב (בד"ה הא מורידין וכו') ויש לומר דלא הוו רגילין לשרטט ס"ת ותפילין כיון דלא בעו שירטוט וכדאמרינן בירושלמי כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט עכ"ל וכמו כן הוא הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם דכתבו הגהות מיימוניות פרק ו' דאינו מקבל שכר ונקרא הדיוט היינו נמי מהאי טעמא דהוי חומרא בלי טעם וכלל הדברים הוא דכל חומרא במידי דלית ביה שום צד סרך איסור ולא שום טעם להחמיר עליה הוא שאמרו רז"ל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט:

כלל י"ז

כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות הכי אמר ר' אלעזר בסוף גטין ונחלקו הפוסקים אם יש חילוק בין נשואה לארוסה עיין מה שרשמתי בס"ד במערכת הגימ"ל אות ס"ג (בשדי חמד ח"א) ושם באות ט"ז וי"ז רשמתי בענין מגרש

אשתו בלא שום עילה וסבה ובמחלוקת בית שמאי ובית הלל במגרש בלא דבר ערוה או הקדיחה תבשילו אם הוא דוקא בעל כרחה עי"ש: שוב השגתי שו"ת שמחה לאיש לתנא ירושלמאה מר קשישא רלי"ן יצ"ו וראיתי בחלק אהע"ז סי' ז"ך שהאריך קצת ודעתו להוכיח דאסור לגרש בלי שום עילה אפילו בזיווג שני ולא אוכל כעת לעיין בדב"ק ואיה"ש אכתוב בל"ן שנית בקונטריס פאת השדי במערכת הגימ"ל אך בזאת אודיע דמה שתופס שם שדעת הרשב"א דאסור לגרש ומכריח כן מדברי הרשב"א לאלפים בסי' ח"י ותמה על הרב מוהר"י כולי שלא הכריח כן בדעת הרשב"א עי"ש דב"ק לדבר הזה עמו הסליחה שנעלם ממנו דהתשובה שבסי' ח"י אינה להרשב"א ואין הרשב"א סובר כאותה תשובה כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים בסי' יו"ד אות י"ג גם בס' יאודה יעלה בחלק יו"ד סי' א' ד' ל"ג ע"א (רשמתי שם) שקיל וטרי קצת בדינא דקמן עי"ש וכן בס' עבודת השם לרב גדול משאלוניקי נשא ונתן קצת בזה עי"ש: כלל ח"י) כולי עלמא לא פליגי וכיוצא בלשון זה כתב מרן המשנה למלך בפרק ב' מהלכות קרבן פסח דין י"ג דאף על גב דאמרינן בש"ס דכולי עלמא לאו דוקא ויתכן דאיכא חולקים ולמד כן ממה דמצינו דאף בדבר שיש מחלוקת אומר בש"ס הכל מודים עי"ש ואני עני מצאתי להרשב"א בחידושיו לקידושין על ד' י"ג ע"ב (בד"ה ולענין פסק) שכתב כן על מה שאמרו בש"ס דכ"ע מלוה על פה אינה גובה מהיורשים וכתב דאיכא כיוצא בזה ביבמות פ' ר"ג דכ"ע יש תנאי בחליצה וכו' ויש אחרות בתלמוד עי"ש ואילו היה רואה דברי הרשב"א לא היה צריך להתלמד מהכל מודים ומרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכה זו הביא כן בשם הרשב"א במקום אחר ובשם התוס' והריטב"א ורב"ץ בא"ז למס' מציעא עיש"ב.

ואם כן תגדל התימה על רבינו המשל"מ שנעלם ממנו כל זה ונזדמן לידי ס' מצות חליצה וראיתי בס"ק כ"ה שכתב כן בשם הריטב"א דמה שאמרו ביבמות ד' ק"ד ע"א דכולי עלמא לא מקישינן ריבים לנגעים לאו כולי עלמא ממש דהא ר' מאיר סובר דמקישינן גם הרב באר יעקב בד' קל"ב ע"ד כתב בשם ס' הכריתות דמה שאמרו בכריתות ד' כ"ב דכולי עלמא אין גזרה שוה למחצה כלומר הני תנאי אבל איכא תנאי בדוכתא אחרינא דסברי יש גזרה שוה למחצה וקצת יש לפקפק בכללין מדאמרינן בגטין ד' כ"ב ע"א ובדאשרוש לא פליגי עי"ש וברש"י וק"ל ועיין להרבנים ט"ז יו"ד סוף סי' פ"ז פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ז ס"ק ל"ח (ד"ה אם) זכור לאברהם אביגדור ד' מ' ע"ד (בד"ה עוד) ויש לתמוה על מרן כסף משנה בפרק י"א מהלכות אבות הטומאה הלכה ב' דנראה דמשמע ליה דמה שאמרו בש"ס דכולי עלמא אין שני עושה שלישי בחולין הכונה לומר דליכא מאן דפליג והרב יד מלאכי במערכת השי"ן ריש אות תרנ"א כתב על דבריו ולי

המך אי משום הא לא אריא דהא דקאמר לכ"ע קאי דוקא אר"א ורבנן דפליגי התם ולא אכולהו תנאי דעלמא שכן דרך הש"ס לומר כולי עלמא על התנאים דפליגי באותה משנה או ברייתא כמ"ש הליכות עולם בשער ד' פרק ב' גבי כולי עלמא גזרה שוה עדיף עכ"ל ונעלם מנייהו מלכי דברי הראשונים הנז"ל מעידים בגדלם שכן דרך הש"ס במקומות הרבה ועיין במה שהבאתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת הדל"ת אות י"ג ובספר אברהם אזכור במערכה זו אות ע"ד ציין לעיין בכללין בספר דינא דחי' לאוין דף קנ"ג ע"ג ובספר חמרא וחיי ד' קי"ב ע"ד ואין מצויים אצלי: ואי אמרינן הכי בדברי הפוסקים רשמתי בקונטריס כללי הפוסקים בסי' ט"ז אות כ"ב:

כלל י"ט

) כחא דהיתרא עדיף מתבאר מרשב"ם בבבא בתרא ד' צ"ז ע"א דאם יש חידוש בסברת המחמיר טפי מסברת המיקל עדיף כחא דאיסורא עי"ש ומה שהביא הרב מקנה אברהם במהדורא בתרא סוף סי' קצ"ז דברי רשב"ם פסחים ד' ק"ב ע"א ותוס' ע"ז מ"א עי"ש הן הן הדברים אשר דבר בקדשו מרן בכלליו כמו שכתב בשמו ה"ה מוהרש"א בספר יבין שמועה כלל תקפ"ה ואין כל חדש כן מצאתי כתוב בקונטריסי מזמן רב ועתה אין אצלי ספר יבי"ש ועיין מכתב לחזקיאו בחי' לשבת ד' י"ט ועיין נדרים י"ט ע"ב בפירוש הר"ן (ד"ה אלא להודיעך) ותוס' ברכות ד' ט"ו ע"א ועי"ש בס' ברכה המשולשת בתוספי ריה"ח ותוספי הרא"ש ובמכתב לחזקיאו ד' ג"ל ע"ג ובהשמטות לדף ז"ך ע"ג: ואי אמרינן כחא דהיתרא עדיף אליבא דמאן דלית הלכתא כוותיה כתבתי במכתב לחזקיהו בכמה מקומות לך נא ראה שם במפתחות הספר ועיין להרבנים מקנה אברהם מהדורא בתרא אות קצ"ז אות היא לעולם ח"א ד' צ"ח ע"ג וד' ק"ה ע"א וע"ב והעולה מכל האמור בס' הנ"ל דגם אליבא דמאן דלא קיים לן כותיה אמרינן כחא דהיתרא עדיף שכן היא שיטת הש"ס בכמה מקומות כיעי"ש וכן מתבאר לענ"ד מדברי האור זרוע בתשו' שבח"א סי' תש"ס דבפלוגתא דרבנן ורשב"ג בכתובות ד' ע"ז ע"א באיש שנולדו בו מומין גדולים אי כופין אותו להוציא ואמרי' בש"ס דמומין גדולים היינו נסמא עינו אחת וכו' וכתב דאין לומר דבשתי עיניו גם רבנן מודו דיש לומר דלהודיעך כחו דרשב"ג דאפילו בעין אחת כופין נקט עינו אחת דכחא דהיתירא עדיף עי"ש והרי בההיאנקיטינן כרבנן וכמו שכתב בא"ז שם דאית לן למינקט כרבא אמר ר"ן שמעת מינה דאמרינן להודיעך כחו דהיתרא אליבא דמאן דלא קי"ל כותיה אלא דתמיה לי בדברי הא"ז דלא היה צריך לומר בזה דלהודיעך כחו דרשב"ג וכו' דאם היה תנא אחר מפרש דמומין גדולים היינו עינו אחת או

אי הוה תני תנא בהאי לישנא נולדו בו מומין גדולים שנקטעה ידו או נסמית עינו אחת אין כופין ורשב"ג אומר כופין אז כי הוה בעינן למימר דעד כאן לא פליגי רבנן אלא בעינו האחת אבל בשתי עיניו מודו הוה צריכינן לדיחויא דלהודיעך כחו דרשב"ג הוא דנקט פלוגתייהו בעינו אחת ולעולם לרבנן אפילו בשתי עיניו אין כופין אבל עינינו הרואות שם בש"ס דהכי אתמר ואלו הן מומין גדולים פירוש רשב"ג כגון נסמית עינו אחת וכו' ואם כן לא הוה שום סלקא דעתין להכריח דרבנן מודו בנסמא בשתי עיניו מדלא תני אלא נסמא עינו אחת דהא לא רבנן ולא תנא אחר תני להאי מילתא אלא רשב"ג גופיה הוא דפירש הכי והא ודאי רשב"ג גופיה לא הוה ליה למתני אלא כפום שיטתי' אף אי הוה חומרא ומה הלשון אומרת דמשום דכחא דהיתרא עדיף נקט להודיעך כחו דרשב"ג וכן תמיה לי על הרב מוהראנ"ח בח"ב סי' ל"א שכתב לקושטא דמילתא דלרבנן בשתי עיניו כופין דעד כאן לא פליגי אלא בעינו אחת וכו' עי"ש ובעניותי לא ידעתי הכרח מזה כנז"ל וצ"ע:

כלל כ'

) כל הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח כתב הרב ארעא דרבנן אות ש"ה דלהרמב"ם בפרק ה' מהלכות ערכין דין ז הוא מדאוריתא ולהתוס' זבחים ד' ט"ן ע"ב הוא מדרבנן ועיין להגאונים משנה למלך ושער המלך שם דמה יענה הרמב"ם להכרח התוס' ועיין למוהר' בסה"ב מנחה טהורה ד' קי"ז ע"ב ולמרן מוהריט"א בס' הלכות יו"ט פ"ה דבכורות ד' ס"ז ע"ב (מדפוס ווארשא בד"ה וראיתי להרמב"ן) ובשו"ת בן יהודה סי' ק"י:

כלל כ"א

כד ניים ושכיב רב אמרה להא שמעתא הכי איתמר בש"ס יבמות ד' כ"ד ובשאר דוכתי כמצויין בגליון שם ולא נמצא לשון זה אלא ברב ששת שאמר כן על רב וכיון דר"ש תלמידיה דרב הייתי דורש אותו לשבח דהכונה לומר דכיון שהוא דבר תמוה לא נתלי ביה בוקי וכו' ותולים לומר דאילו היה בהקיץ לא היה אומר כך.

אך ראיתי להרב מוהריט"ץ בסי' רח"ל שכתב דלשון שאינו הגון הוא ואוריתא הוא דמרתחא לומר דבר שאינו הגון ולדבר שלא כדת גם אשו"ר להרב ויקרא אברהם בד' קי"ח ע"ד בהדי דקא מייתי לישני טובא דאיכא בש"ס דמיחזו כקינטור וזילזול הוא היה מונה להא דכד ניים ושכיב וכו' בהדייהו עי"ש ועיין להרב פתחי תשובה יו"ד סי' רמ"ב ס"ק כ"ב בשם הרב חו"י סי' קצ"ב ולמרן חיד"א ביעיר אזן מערכת האל"ף אות מ"ד בשם

הרב חו"י בסוף דבריו שהוא לשבח ועיין להרב ישרי לב ד' מ"ג אות י"ז והרב משנה למלך בפרק א' מהלכות מלוה דין ה' נראה דמשמע ליה דהוא לשון גנאי וכן נראה מדברי הרב שבות יעקב בח"ב סי' י"ג שעמ"ש בס' הלכה ברורה על דברי המג"א כד ניים ושכיב וכו' כתב ושארי ליה מאריה שכתב כן על המג"א כי דברי המג"א ברורים וכו' ולענ"ד נראה כדעת הרב חו"י דחס ליה לרב ששת דלימא לישנא דזילותא לרביה רב תנא הוא ואינו אלא לשבת כנז"ל.

עתה השגתי ס' לב שומע לידידי הרה"ג מוהרח"ך אבד"ק טראבלוס יצ"ו וראיתי שכתב במערכה זו אות ל"א בשם הרב מתן בסתר (ספר זה לא ידעתיו) בחידושיו לנדה דף ס' ע"א דמדאמרו כד ניים ושכיב ולא אמרו כד שכיב וניים מורה שהוא לשון שבח כמ"ש התוספות בפ' ע"פ שיש שתי מיני תנומה אחת בתחלה השינה ואחת בסוף השינה ובאותה שבתחלת השינה אפשר שיטעה מה שאין כן באותה שבסוף השינה שמתעורר והולך מרגיש אחר כך מטעותו עכ"ל ומשמע מדבריו דרב ששת גופיה לא בא לסתור דברי רב כי השבח השביח שדבריו נאמרו בסוף השינה ואם היה בדבריו טעות היה מרגיש בעצמו וכפי המשוער בדעתי לא יתכן לפרש כן בכל המקומות שאמר רב ששת כן ואיה"ש אשובה אראה בל"ן:

כלל כ"ב

כל איסורין שבתורה און לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן הכי אמרינן בפרק כל שעה ד' כ"ד ע"ב ודקדקו הראשונים מילקא הוא דלא לקי הא איסורא איכא ונחלקו אם האיסור הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן.

הנה הר"ן שם בהלכות בד"ה מר בר רב אשי כתב דבכל האיסורין חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם אינו אסור שלא כדרך הנאתן אלא מדרבנן. וכן כתב בסוף פרק האיש המקדש אמתניתין דהמקדש בערלה וכו' (בד' נ"ו ע"ב) אלא ששם כתב כן כמסתפק (דמשמע דלא מתסרי אלא מדרבנן כיון שאין לוקין עליה) והריטב"א בחידושיו שם כתב דהני דלית בהו איסורא דאורייתא איסור דרבנן מיהא איכא.

וכן דעת התוס' בשבועות ד' כ"ב ד"ה אהיתרא ועי"ש בד' כ"ג ד"ה דמוקי וכתב הרב משנה למלך בהלכות יסודי תורה פרק ה' דין ח' (בד"ה שם אבל שלא כדרך הנאתן) דגם מה שכתבו התוס' במסכת עבודת אלילים דף י"ב (ד"ה אלא) דהא דאמרינן אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן איסורא מיהא איכא ר"ל איסור דרבנן וכדבריו כתב הרב פרי חדש בספר מים חיים בנימוקיו למסכת עבודת אלילים דמה שכתבו התוס' דאיסורא

איכא רוצה לומר מדרבנן עי"ש בד' י"ג ע"ג: אך הרב המגיד בפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות דין ט"ז כתב על מה שכתב הרמב"ם כל מאכל שאסור בהנאה אם נהנה ולא אכל כגון שמכר או נתן לעכומ"ז כו' אינו לוקה ומכין אותו מכת מרדות דנפקא ליה להרמב"ם מדאמרינן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקונו וכו' ולפי זה איסור הנאה כדין חצי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו עי"ש משמע דסובר דמה שאמר ר' יוחנן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן רוצה לומר דמלקות הוא דליכא אבל איסור תורה מיהא איכא אפילו שלא כדרך הנאתן.

וכן הוכיח הרב קרבן אליצור ד' ע"ז ע"ג מדברי הרשב"א בחידושיו לקידושין ד' נ"ו ע"ב אמה שאמרו בש"ס מנין שלא יהנה ממנו ולא ידליק בו הנר. תלמוד לומר וערלתם ערלתו את פריו שכתב דמאי דמצרכינן קרא לאסור הדלקה היינו לשמנים שאין דרכם להדלקה דהוי שלא כדרך הנאתן ואף דשלא כדרך הנאה מישרא שרי כדאמרינן בפרק כל שעה דהוה שייף לברתי בגוהרקי דערלה ואמר מידי דרך הנאתן קעבידנא יש לומר דהתם שלא כדרך הנאה כלל אי נמי במקום חולי הוא אבל שלא במקום חולי אפילו שלא כדרך הנאתו אסור עכ"ל דמתירוץ השני מוכח דסובר הרשב"א דאסור מן התורה וסובר דגם אם אסור מן התורה מותר לחולה שאין בו סכנה כיון שאינו אלא איסור תורה בלבד בלא מלקות (והשיג על כמה רבנים שהביא שם דמשמע להו מסברא דאין להתיר איסור תורה אף שאין בו מלקות לחולה שאין בו סכנה עי"ש) וכדעת הרב המגיד: ומרן חיד"א במחזיק ברכה סי' עת"ה אות ה' (ד"ה שוב ראיתי) כתב בשם הרב אור חדש לפסחים דבאיסורין שלא כדרך הנאתן איסורא איכא ודייק דר"י דאמר לא לקי סבר הכי ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דסבר חצי שיעור אסור מן התורה עכ"ל וספר הנ"ל אין מצוי אצלי לראות אם הזכיר דברי הרב המגיד הנ"ל וכן נראה מדברי הרב לחם משנה בפרק יו"ד מהלכות מאכלות אסורות דין כ"ב דשלא כדרך הנאתן אסור מן התורה וכן הבין הרב זרע אמת בח"ב סי' מ"ב ד' ל"ו ע"ב (בד"ה והן אמת) ממה שכתב הרמב"ם דעל משקים היוצאים משאר פירות אין לוקין עליהם דרוצה לומר דאיסורא דאורייתא מיהא איכא וכתב שכן נראה מדברי הרא"ש בפרק כל שעה ד' כ"ד שכתב בסי' ב' וז"ל אבל שלא לצורך רפואה אפילו שלא כדרך הנאתו אסור מדאמר ר' יוחנן אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתו משמע מלקות הוא דליכא הא איסורא מיהא איכא עי"ש:

ורב אחד הביא דבריו בספר באר יעקב באר"ח סי' תמ"ב כתב בנדונו דשלא כדרך הנאתן דמשמע דאיסורא איכא הוא מדין טעם כעיקר ובאנו למחלוקת דלמאן דאמר טעם כעיקר

דאורייתא שלא כדרך הנאתו אסור מדאורייתא ולדעת רש"י אסור מדרבנן (עי"ש בד' י"ז ע"א) והרב המחבר שקיל וטרי במשקין היוצאין מהפירות על ידי בישול אי חשיב שלא כדרך הנאתן וכתב דאף אם נאמר דחשיב שלא כדרך הנאתן ונקיטינן דאין לוקין בשלא כדרך הנאתנמכל מקום לא הוי מדרבנן כמו שהוכיח הרא"ש בפסחים מדאמר אין לוקין שלא כדרך הנאתו משמע דאיסורא איכא ומשמע דאיסור דאורייתא קאמר וכן הרב לחם משנה בפרק י"ב (צ"ל בפרק יו"ד כיעי"ש) כתב בפשיטות שאסור מדאורייתא וכו' והדבר פשוט בעיני דאסור מדאורייתא כדקיימא לן טעם כעיקר דאורייתא וכו', ושוב כתב דיש לומר דאסור מדין חצי שיעור דאסור מדאורייתא ואין לוקין עליו ותמה על הגאון פני יהושע בתשו' סי' י"ג דסובר דשלא כדרך הנאתו אסור מדרבנן וכתב דאולי סבירא ליה כדברי הרב משנה למלך ברישׁ ספרו ד' ג' ע"ב שהאריך דאינו אסור אלא מדרבנן אבל אין דבריו מוכרחים כל כך מהש"ס וגם לשון הרמב"ם בפרק י"ב (פ' יו"ד) מהלכות מאכלות אסורות גבי טבל וחדש לא משמע הכי (עי"ש בד' י"ט ע"א) ושם בע"ג הביא דהגאון פני יהושע (שיטה) בקונטריס אחרון פשיטא ליה דהוא מדרבנן ושהשיג על מה שכתב הרב לחם משנה דהוא מדאורייתא וכו' וגם על דבריו השיב כמו שכתב על דברי הרב פני יהושע הראשון עי"ש: ותמיה לי על שניהם שנעלם מהם דברי הרב המגיד שבפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות הנ"ל שכתב שדין ההנאה הוא כדין חצי שיעור שאסור מדאורייתא ואין לוקין עליו כנז"ל ושם בד' כ' עמוד ד' הובא מה שהשיב רב אחד על דברי הרב המחבר ובדין זה (דשלא כדרך הנאתו) כתב בסוף ד' כ"א ומה שהלחם משנה מבאר דברי הרמב"ם דסובר דשלא כדרך הנאתו אסור מן התורה וכן כתב רום מעלתו כמה פעמים אני תמה דבש"ס פסחים ד' כ"ה מוכח בהדיא דליכא איסור תורה מדקאמר מידי דרך הנאה קעבידנא וכו' וכן מצאתי להרב פרי חדש סי' תמ"ג סק"א והלחם משנה עצמו בפרק ח' דין י"ו כתב דאינו אלא מדרבנן וסותר דברי עצמו ועוד ראיה שאין עליה תשובה שהרי הרמב"ם סובר דאין מלקות על ההנאה ואם כן על כרחין לומר דמה שכתב אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן דמשמע דכדרך הנאתן לוקה לאו דוקא אלא כלומר אינו אסור מן התורה אלא כדרך הנאתו וכו' אלו תורף דב"ק שם.

וגם בד' כ"א ע"א מחזיק סברתו דאינו אסור אלא מדרבנן ושכן כתב הרב פני יהושע בשם התוס' והרב המחבר בד' כ"ו השיב על דברי הרב המשיגו ועל מה שכתב הרב המשיג דשלא כדרך הנאתו ליכא איסורא דאורייתא השיבו דדבריו נכונים וכן האריך הרב משנה למלך וכן הוא בדוכתי טובא בתוס' וכו' ואני כתבתי דברי לשיטת הרא"ש דסובר דאית ביה איסור תורה והיה נראה לי דגם הרמב"ם סובר כן והטעני דברי הרב

לחם משנה וכו' אבל האמת אינו כן וכמו שכתב רום מע"ל ומכל מקום נראה לי דבמשקין היוצאין מהפירות אף דהוי שלא כדרך הנאתו אסור מדאוריתא לדעת הסוברים דטעם כעיקר דאורייתא וכו' אלו תורף דברי שלשת הרועים רבנן קדישי בעניו זה: ותמיה לי על מה שמחליט הרב המחבר דדעת הרא"ש דאסור מן התורה וכן כתב הרב זרע אמת כמו שכתבתי לעיל בשמו ואנכי לא ידעתי מי הכריחם לזה דשפיר יש לומר דמה שכתב הרא"ש דאיסורא מיהא איכא היינו דאסור מדרבנן שהרי גם התוס' בע"א ד' י"ב כתבו דאיסורא מיהא איכא ופירש דבריהם הרב משנה למלך דרוצה לומר דאסור מדרבנן וכן מה שהכריח הרב זרע אמת מדכתב הרמב"ם אין לוקין עליו דרוצה לומר דאיסור מיהא איכא כבר חזר בו ומסיק כמו שנראה מדברי מרן כסף משנה שם דאינו אסור אלא מדרבנן עי"ש וכבר רשמתי במערכת האל"ף אות ל"ח (בשדי חמד ח"א) דנמצא בכמה מקומות לשון זה (אין לוקין עליו אינו לוקה) ואינו אסור אלא מדרבנן ומה שהקשה הרב המשיג דברי הרב לחם משנה אהדדי הנה לפי מה שכתב הרב חיים מדבר בד' י"ג ע"א בדעת הרב המגיד דמאי דסבירא ליה דשלא כדרך הנאתן הוא כחצי שיעור דאסור מן התורה ואין לוקין עליו היינו דוקא בכגון הנאה דמיירי הרמב"ם שמוכר או נותן או מאכיל לכלב דלא חשיב שלא כדרך הנאתן לגמרי.

אבל כשהוא שלא כדרך הנאתו לגמרי כההיא דרבינא דסך בבוסר דזתים קטנים דלא הוי דרך הנאתן מאחר שלא נתבשלו ולא כתשם בבית הבד כמו שכתב רש"י בכי האי גוונא גם הרב המגיד מודה דאינו אסור אלא מדרבנן ולמד חילוק זה מדברי הרב לחם משנה בפרק א' מהלכות מאכלות אסורות דין י"ו עי"ש: לפי זה עלו כהוגן דברי הרב לחם משנה ואין נסתר מחמתו דמה שכתב בפרק יו"ד הלכה כ"ב דאסור מן התורה היינו במשקים היוצאין מן הפירות דאין זה שלא כדרך הנאה גמורה ומה שאמרו בש"ס כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן דמשמע דאיסורא איכא היינו איסור דרבנן וכשהוא שלא כדרך הנאתן לגמרי כן היא דעת הרב לחם משנה בזה ויתכן דגם מדברי הרשב"א בחידושיו לקידושין הנ"ל אין להכריח דסובר דמה שאמרו בש"ס דאין לוקין שלא כדרך הנאתן דמשמע דאיכא איסורא רוצה לומר איסור תורה דאפשר לפרש כונתו דבתחלה כתב ליישב דההיא דשייף לברתיה וכו' מיירי בשלא כדרך הנאתן כלל דמפרש כפירש"י שהיה בוסר ולא כתשם בבית הבד וכו' והדר קאמר אי נמי אפילו נימא דההיא לא הוה שלא כדרך הנאתן גמורה ואפילו הכי שרי היינו משום שהוא במקום חולי אבל שלא במקום חולי אסור מן התורה והיינו דוקא במונח דההיא דשייף לברתיה לא הוה שלא כדרך הנאתן לגמרי אבל אם הוא שלא כדרך הנאה כלל לא אסור מן התורה כלל:

ומצאתי להרב כתב סופר א"ח סי' קי"א אות ב' שכתב וז"ל הנה בכל איסורי תורה שיטת הרא"ש בפרק כל שעה והרשב"א ור"ן והריטב"א בקידושין ד' נ"ז דשלא כדרך הנאתו מדרבנן מיהא אסור דלא אמר ר"י רק דפטור אבל אסור מדרבנן וכן שיטת הרמב"ם הלכות יסודי התורה דדוקא לחולה שאין בו סכנה מותר שלא כדרך הנאתן אבל לבריא אסור ועיין משנה למלך דמצדד דאסור מן התורה כחצי שיעור ולא נניח מפני ספקתו פשיטותן של ראשונים הנ"ל ותוס' בשבועות ובדוכתי טובא דכשלא כדרך הנאתן אסור מדרבנן עכ"ל.

מדברי הרב הללו שתים זו שמענו דדעת הרא"ש וגם הרשב"א בקידושין הנ"ל היא דאינו אסור אלא מדרבנן דלא כמו שכתבו הרבנים באר יעקב וזרע אמת הנ"ל בדעת הרא"ש וגם דלא כדמשמע מריהוט לישניה דהרשב"א דלתירוץ שני שלא כדרך הנאתן אסור מן התורה כמו שהבין הרב קרבן אליצור הנ"ל וכן כתב הרב שאגת אריה בסוף סי' ע"ד דדעת הרשב"א בחידושיו לקידושין הוא דאסור מדרבנן ומה שהביא מהמשנה למלך שמצדד בזה הנה הרואה יראה דאף שצדד לומר דאסור מן התורה מכל מקום כבר גילה דעתו דאין רוח חכמתו נוחה לומר כן אלא אינו אסור כי אם מדרבנן והביא על זה דברי התוס' שכתבו בפירוש דהוא מדרבנן ופשוט דצד זה אצלו הוא העיקר ולפי זה לא נמצא מפורש מאן דסובר דמה שאמר כל איסורין אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן דרוצה לומר דאיסורא דאורייתא איכא ומאחר דמפורש יוצא בדברי הר"ן והריטב"א והתוס' בקצת מקומות דסברי דהוא רק מדרבנן מסתברא ודאי דיש לנו לייחס כן גם בדעת שאר רבוואתא שלא נמצא מפורש דסוברים בהיפך ולא להוליד מחלוקת ביניהם ומה גם דיש איזה פוסקים דסוברים שלא כדרך הנאתן מותר אף מדרבנן כמו שאכתוב להלן בס"ד אם כן אין לרחק הדעות כל כך ואית לן למינקט מילתא מציעתא דאסור רק מדרבנן: הן אמת דראיתי להרב אגורה באהלך בד' מ' ע"ג שכתב דלדעת הרמב"ם והרב המגיד והרא"ש והטור יו"ד סי' קמ"ב אסור מן התורה ולדעת התוס' והר"ן רק מדרבנן עי"ש אבל אין דבריו מוכרחים לי הדל דמה שכתב בדעת הרמב"ם והרב המגיד הוא על פי מה שכתב הרב המגיד בפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות הי"ו דדינו כדין חצי שיעור וכבר כתבתי למעלה דאינו מוכרח דסובר כן בעלמא רק במוכר או נותן או מאכיל לכלב הוא דסובר כן.

וכן מה שכתב בדעת הרא"ש הוא ממה שכתב בפרק כל שעה סימן ב' דאיסורא מיהא איכא ומשמע ליה דרוצה לומר דאסור מן התורה ואינו מוכרח כמו שכתבתי למעלה. ומה שכתב לדעת רבינו הטור הוא מה שהביא שם בד' ט"ל ע"ב דברי הריב"א ביו"ד

סי' קמ"ב וכתב הראב"ד דוקא אשרה וכו' אבל בית עבודת אלילים תוכו ונגד פתחו תוך ארבע אמות אסור אחוריו לצל מותר ומדלא חלק עליו משמע דסובר כוותיה דשלא כדרך הנאתן מותר אפילו מדרבנן ותמה עליו שהוא היפך דעת הרא"ש דסובר דשלא כדרך הנאתן אסור מן התורה.

ותירץ דסובר הטור דדוקא היכאדנהנה מגופו של איסור שהניח חלב על גבי מכתו וכיוצא הוא דאסור מדאוריתא אבל נהנה מצל קליש איסוריה ואף רבנן לא גזרו וסיים נמצא לפי זה דגם הטור סובר דכשנהנה מגופו של איסור שלא כדרך הנאתו איסורו מדאורייתא עכ"ל. ולי הדל נראה אף אם היה מפורש בדברי הרא"ש דכשנהנה שלא כדרך הנאתו אסור מן התורה לא היה לנו להכריח דגם הריב"ה סובר כן רק שהיינו אומרים דמסתמא הטור לא יחלוק על הרא"ש ועל כל פנים אינו הכרח גמור להחליט שכן היא דעתו כל שכן במאי דקמן דערביך ערבא צריך ואינו מוכרח דמה שכתב הרא"ש דאיכא איסורא רוצה לומר מן התורה כנז"ל ואם כן דל מהכא גם דעת הרא"ש והטור: ואדרבא מקום יש בראש להוכיח דהטור סובר דאין באיסורין שלא כדרך הנאתן איסור תורה לפי מה שכתב הרב הרב שאגת אריה בסי' ע"ד שאביא בסמוך בסיעתא דשמיא ואף שיש לפקפק בדבריו כמו שאכתוב להלן מכל מקום לפי דעתו ודאי לא יתכן לומר דדעת הטור דשלא כדרך הנאתן אסור מן התורה ולדידן על כל פנים אין לנו הכרח דסובר דאסור מן התורה פש גבן דברי הרב המגיד שכתב כן לדעת הרמב"ם וכבר הכריח הרב המשיג שבספר באר יעקב דהרמב"ם סובר דאיסורו רק מדרבנן כמו שכתבתי לעיל ואם כן ודאי יש לעשות עיקר מה שמפורש בדברי התוס' והריטב"א והר"ן דאינו אלא מדרבנן וכדמסיק הרב זרע אמת הנ"ל דנקיטינן דאינו אסור שלא כדרך הנאתן אלא מדרבנן (עי"ש בסוף ד"ה יצא לו) וכן כתב הרב באר יעקב והרב המשיג וכתבו כן גם בשם הפני יהושע הראשון ואחרון ועיין להרב פני יהושע בח"ב בתשובות שבסוף הספר (המועתקות משו"ת בית אפרים) בסי' ט' דנקיט התם נמי דהוא מדרבנן וכן כתב הרב חכמת אדם בקונטריס בינת אדם בשער איסור והיתר סי' ע"ב.

ובקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ב' אות ד' הבאתי דעת כמה מרבנן בתראי דנקטי הכי דשלא כדרך הנאתן אסור מדרבנן עי"ש וכן כתב בפשיטות בישועות יעקב אבן העזר סי' כ"ח סק"ד דאסור רק מדרבנן: ודעת ראבי"ה שבמרדכי פרק כל שעה דכל שהוא שלא כדרך הנאתן מותר אפילו מדרבנן והרב פרי מגדים בשושנת העמקים כלל ט' (סוף ד"ה עיין בשו"ת) תמה על הרב ש"ך ביו"ד סי' נק"ה ס"ק י"ד שהעתיק דברי ראבי"ה ולא יעיר דסברא יחידאה היא דכל הפוסקים סוברים דאף דאין לוקין על

שלא כדרך הנאתן איסורא מיהא איכא עי"ש וכן תמה עליו הרב שאגת אריה בסי' ע"ד איך העתיק דברי ראבי"ה ולא שת לבו לדברי שאר פוסקים דסברי דאיסורא מיהא איכא וראיתי עוד שם שהביא מה שכתב הטור א"ח סי' תרי"ב דאוכל פחות מכשיעור ביום הכיפורים איסורא איכא אבל דבר שאינו ראוי לאכילה כתב אבי העזרי דאפילו איסורא ליכא וכו'.

והאריך לפלפל בזה ובמסקנתו כתב דראבי"ה אזיל לשיטתיה דמה שאמרו כל האיסורין אין לוקין על שלא כדרך הנאתן היינו דפטור ומותר ומשום הכי כתב בדבר שאינו ראוי לאכילה דאיסורא נמי ליכא אך דעת התוס' והרשב"א והריטב"א והר"ן אינו כן כמו שכתבו בקידושין ד' נ"ו במקדש באיסורי הנאה דאף על גב דכל איסורין שרו שלא כדרך הנאתן מכל מקום אסור מדרבנן כמו שכתב בשמם בדיני קידושין והוכחתי שם דכן עיקר ואם כן גם מאי דתנן ביום הכיפורים הכל אוכלין שאינן ראויים לאכילה פטור הוא פטור אבל אסור אלו תורף דב"ק.

ולי הדל יש לפקפק דלפי זה על כרחין לומר דגם רבינו הטור שהביא דברי ראבי"ה בשתיקה כהודאה סובר נמי דכל איסורין שבתורה מותרים שלא כדרך הנאתן שלא כדעת התוס' והרשב"א וכו' דסברי דאיסור מיהא מדרבנן כמו שכתב הוא עצמו ואם כי לא יקשה עלינו כל כך איך פסק כראבי"ה היפך דעתם אבל מה נענה למה שמבואר בדברי הרא"ש בפרק כל שעה סי' ב' שכתב מפורש דדוקא במקום חולי הוא דשרו שלא כדרך הנאתן אבל בלא שום חולי אסור ואין דרך רבינו הטור לפסוק שלא כדעת אביו הר"ש בלתי שיזכיר דעתו וסברתו לכן מוכרחים אנו לומר דסובר רבינו הטור דאוכלין שאין ראויים לאכילה קילי מאוכלין הראויים לאכילה ואוכלם שלא כדרך הנאתן דחשיבי כעפרא בעלמא (כמו שצדד לומר כן הרב שאגת אריה שם בסי' ע"ה עי"ש) ואם כן אינו מוכרח דראבי"ה כתב כן לפי שיטתו אלא אף אם בכל איסורין שלא כדרך הנאתן אסור אוכלין שאין ראויים לאכילה מישרא שרו לדברי הכל.

גם מה שכתב בשם התוס' בקידושין דתירצו לקושיתם דאסור מדרבנן הוא תמוה דהרי התוס' לא כתבו כן כמו שיראה הרואה ואדרבה הבינו איזה מרבנן קדישי דהתוס' בקידושין סברו דשלא כדרך הנאתן מותר אפילו מדרבנן מדלא תירצו לקושיתם כמו שכתבו הר"ן והריטב"א כמו שאכתוב להלן בס"ד: איך שיהיה דעת ראבי"ה היא דשלא כדרך הנאתן מותר אפילו מדרבנן גם שלא במקום חולי והרב משנה למלך בפרק ה' מהלכות יסודי התורה הנז"ל הבין בדעת התוס' בקידושין ד' נ"ו ע"ב (גבי המקדש בערלה וכלאי הכרם) דסברי דגם מדרבנן מותר ותמה עליהם כיעי"ש ומה שכתב שם שכן דעתם

גם בפרק כל שעה ד' כ"ח הוא טעות סופר וצריך להיות ד' כ"ט בתוד"ה (אין פודין עי"ש) ויש להעיר על הרב עצמות יוסף בקידושין שם שהבין גם כן מדברי התוס' דסברי דמותר ושתיק להו זולת שכתב דהר"ן סובר דאסור כיעי"ש וראיתי בספר יד יהודה (להרב דק"ק ראדחוב) בסוגיא דפסחים ד' כ"ד שצדד בכונת התוס' דקידושין דגם הם סוברים דשלא כדרך הנאתן אסור ורק כונתם שאם היא חולה אף חולי שאין בו סכנה תוכל ליהנות מהם שלא כדרך הנאתן (עי"ש בד' מ"ז סוף ע"ד) ולפי הנראה לא ראה דברי התוס' שם בד"ה מנין שלא יצבע בו קמשמע לן דאסור בכל ענין וכדרך הנאתו אבל שלא כדרך הנאתן שרי עכ"ל והתם לא מיירו התוס' מדין קידושין ומיהו לפי מה שצדד הרב משנה למלך בכונתם דשרי מן התורה (אלא דלא הונח לי דסוף סוף כיון דאסור מדרבנן הוה ליה מקדש באיסורין דרבנן שיש להם עיקר עי"ש) אם כן הכי נמי יש לומר דמה שכתבו בד"ה מנין דשלא כדרך הנאתן שרי רוצה לומר מדאורייתא ולפי זה אין הכרח מדברי התוס' בקידושין דסברי דשלא כדרך הנאתן מותר ומר בריה דרב שמש צדקה בחלק יו"ד סימן כ"ח בהגהה אות ג' נמשך אחר מה שכתב הרב משנה למלך דהתוס' בקידושין סברי דשלא כדרך הנאתן מותר ואינו מוכרח כאמור:

ומצאתי שהרב יד דוד בחידושיו למס' פסחים על ד' כ' ע"ב (בד"ה יין נמי ראוי לזילוף) הבין גם כן מדברי התוספות בקידושין דסברי דשלא כדרך הנאתן מותר לכתחלה ושכן דעתם בפסחים ד' כ"ט וכתב שאפשר גם ק שזה דעת התוס' בריש פסחים שכתבו ולא דמי לשאר איסורי הנאה דסברי דאין צריך ביעור כיון דיכול ליהנות מהן שלא כדרך הנאתן ודבריו תמוהים לעניות דעתי שהרי התוס' כתבו ולא דמי לבשר בחלב וערלה וכלאי הכרם וכו' והרי בכלאי הכרם אמרינן בהדיא בד' כ"ד ע"ב הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין עליהם שלא כדרך הנאתן ועי"ש לענין בשר בחלב ולדעת ר"ת שבתוס' בב"ק ד' ק"א ד"ה ולא יצבע גם בערלה אסור שלא כדרך הנאתן דגלי קרא עי"ש ואם כן איך אפשר לפרש בכונתם דמשום שיכול ליהנות שלא כדרך הנאתן אין צריך ביעור ואולי נוכל לומר לפי מה שכתבו התוס' שם (לשיטת ר"ת הנ"ל) דההיא דפרק כל שעה דהוה שייף לברתיה בגוהרקי דערלה ואמר מידי דרך הנאה קעבידנא התם לא הוה דרך הנאה כלל אם כן יש לומר דאין צריך ביעור דהא יכול ליהנות מהם באופן שאינו דרך הנאה כלל וכתב עוד שם דהרב כפות תמרים כתב דהתוס' בקידושין מיירו כגון שהיתה האשה חולה (וכונתו לפי הנראה דגם התוספות בקידושין מודו דשלא כדרך הנאתן אסור) וכתב על דבריו ואי אפשר לומר כן דהא בדבור לא יצבע כתבו כן ושם לא מיירי מדין קידושין עכ"ל ואין מזה הכרח לי הדל דשפיר נוכל לומר דמה שכתב שם

דשרי רוצה לומר מדאורייתא דכיון דלא מיירו לענין קידושין לא דחיקא לן לפרש כן בדבריהם אך מה שקשה לזה הוא מה שהקשה הרב קרבן אליצור בד' ע"ו ע"ג דאם כונת התוס' להקשות בכי האי גוונא (דאשה חולה חולי שאין בו סכנה יכולה ליהנות שלא כדרכן) טפי הוה להו להקשות דיכולה אשה ליהנות כדרכן אם יש לה חולי שיש בו סכנה וכו' עי"ש דב"ק: ועל כל פנים דעת ראבי"ה שבמרדכי הנ"ל דמותר אפילו מדרבנן ועם שמר בריה דרב שמש צדקה בחלק יו"ד סי' כ"ח בהגהה אות ט' כתב דנראה מדברי הרב ש"ך בסי' נק"ה ס"ק י"ד דסובר דהמרדכי לא התיר כי אם לחולה ומה שכתב ומיהו אם אדסבריא יזהר אינו רוצה לומר זהירות בעלמא אלא מן הדין הוא דקאמר וכן נראה שהבין הרב משאת משה בחלק יו"ד סי' ה' דף ל"ה ע"א וכו' עי"ש וכן נראה שהבין הרב באר הטב שכתב בסעיף קטן ח' וכתב המרדכי דמותר לאכול חלב חי אפילו חולה שאין בו סכנה ומיהו אדם בריא יזהר עכ"ל הרי שכתב מפורש דמה שהתיר המרדכי הוא לחולה שאין בו סכנה וחלב חי היינו שלא כדרך הנאתו ומתיישב בזה מה שהרב ש"ך עצמו בס"ק י"ג כתב דשלא כדרך הנאתן אסור שלא במקום רפואה כמו שכתב הרא"ש בפרק כל שעה וכן העתיק דבריו הרב באר הטב סק"ז ונראין הדברים כסותרים תוך כדי דיבור אבל לפי מה שהבין בדעתו הרב בש"ך הנ"ל ניחא.

מ"מ הרב בשמש צדקה שם סיים דמדברי המרדכי מוכח דסובר דשלא כדרך הנאתן מותר לגמרי אפילו שלא במקום חולי שהרי הוכיח כן מדאמר ר' יוחנן שאם הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו פטור וכל שכן אוכל חלב חי שפטור והאי פטור פטור ומותר הוא דלאו מפטירי שבת וכו' ואם כן ודאי שדעתו דמותר לבריא לכתחלה וכו' אלו תורף דב"ק שם.

ונמצא דקושטא קאי דדעת ראבי"ה דשלא כדרך הנאתן מותר לכתחלה ובלאו הכי איני מבין איך נוכל לפרש כן בדעת הרב ש"ך (דסובר דמה שכתב המרדכי להתיר לאכול חלב חי הוא דוקא לחולה שאין בו סכנה ומה שכתב דבריא יזהר רוצה לומר דמן הדין אסור) שמלבד שלשון יזהר אינו במשמע שאסור מן הדין וכיון דראבי"ה דסובר דפטור הנאמר בשאר מילי חוץ מדיני שבת רוצה לומר פטור ומותר אם כן קאמר ר"י בלישנא קמא אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן למעוטי שאם אכל חלב חי פטור היינו ודאי פטור ומותר לכולי עלמא: ועוד הרי הרש"ך בס"ק י"ג אחר שכתב בשם הרא"ש דשלא לצורך רפואה אפילו שלא כדרך הנאתן אסור סיים ואמר מר והיינו באיסורי הנאה אבל באיסורי אכילה שרי כדאיכא בפוסקים עכ"ל ובודאי שכונתו לומר דאיסורין שאינם אסורין אלא באכילה מותר לאוכלם שלא כדרך אכילתן (דאי אפשר לפרש כונתו דמותר ליהנות מהם שלא

כדרך הנאתן דכיון דאיסורי אכילה לבד הם אפילו כדרך הנאתן מותר) ואם כן ודאי מה שכתב בס"ק י"ד בשם המרדכי מותר לאכול חלב חי דהיינו איסורי אכילה שלא כדרך אכילתן היינו דמותר לבריא גם כן לאכול מעיקר הדין כמו שכתב בס"ק י"ג דבאיסורי אכילה לא אסרינן לבריא שלא כדרכן ורק זהירות בעלמא הוא דאיכא לבריא ובכן דברי הרב בן השמש צדקה במה שהבין בדעת הש"ך בזה נפלאו ממני דודאי אין לפרש בכונת הש"ך דרוצה לומר דהמרדכי מודה דאסור לבריא ונהפוך הוא דכונתו לומר דבחלב חי דהוא איסור אכילה שלא כדרך אכילתן מותר לבריא אלא שדברי הרב ש"ך תמוהים דמנא ליה לחלק בכך דלשיטת הפוסקים מה שאמרו בש"ס בענין זה פטור רוצה לומר אבל אסור איסורי אכילה ואיסורי הנאה נראה דשוו אהדדי דכי היכי דאיסורי הנאה שלא כדרך הנאתן אסור הכי נמי איסורי אכילה שלא כדרך אכילתן נראה דלדידהו אסור וכבר עמד על זה הרב חכמת אדם כמו שאכתוב להלן בס"ד:

גם הרב קרבן אליצור בד' ע"ו ע"ב לא נתקררה דעתו במה שכתב הרב ש"ך דבאיסורי אכילה שלא כדרך אכילתן מותר לבריא לכולי עלמא דלפי דיוקו של הרא"ש מדקאמר אין לוקין וכו' מוכח דגם באיסורי אכילה הדין כן ושמח שמצא שכדבריו כתב הרב זרע אברהם חיו"ד סי' ה' והרב ערך השלחן בחיו"ד סי' קנ"ה אות ו' (בד"ה ומ"מ) כתב בשם הרב כנסת הגדולה יו"ד ריש סי' ס"ד דמדהשמיטו הרי"ף והרא"ש ושאר פוסקים הא דאמרינן בפרק כל שעה האוכל חלב חי פטור מוכח דסברי דפטור אבל אסור וכתב הרב ערוך השלחן דלפי זה יש להוכיח גם כן דסברי דכל איסורי אכילה אפילו שלא כדרך אכילתן אסור לחולה שאין בו סכנה וכדעת הרא"ה בבדק הבית ד' פ"ט והריטב"א בחידושיו לע"א סוף פרק אין מעמידין דאי סברי דמותר לחולה שאין בו סכנה היה להם להביא דין אוכל חלב חי שפטור דנפקא מינה דמותר לחולה שאין בו סכנה עי"ש שצדד בזה על כל פנים נראה ברור דלבריא מיהא אסור אפילו איסורי אכילה שלא כדרך אכילתן (ואין מצוי אצלי ספר כנסת הגדולה הנ"ל לראות אם הביא דברי המרדכי בריש פרק כל שעה הנ"ל): גם דברי הרב באר הטב שכתב בשם המרדכי דמותר לאכול חלב חי אפילו חולה שאין בו סכנה דמשמע דלבריא אסור מדינא קשים לי הדל דמלבד שאין כן האמת אלא להמרדכי מותר אף לבריא ועוד איך יפול הלשון של הרב באר היטב לומר אחר כך ומיהו אדם בריא יזהר והוא סותר הקודם ואף אם נפרש דיזהר דנקיט דינא קאמר מכל מקום אי אפשר לומר כן בדעת המרדכי כאמור ועל כל פנים למדנו מדברי הרב בן שמש צדקה דסובר בבירור דדעת ראבי"ה שבמרדכי דשלא כדרך הנאתן מותר גמור הוא אפילו לבריא ורק זהירות הוא דאיכא לבריא וכן הבין בדעת ראבי"ה הרב חכמת

אדם בבינת אדם בשער איסור והיתר סי' ב"ן דבין באיסורי אכילה בין באיסורי הנאה מותר לכתחלה שלא כדרך הנאתן רק זהירות הוא דאיכא לבריא והביא שם מה שכתב הרב ש"ך בסוף ס"ק י"ג דדוקא באיסורי הנאה הוא דאסור שלא כדה"ן אבל באיסורי אכילה שרי (פירוש שלא כדרך אכילתו דאילו להנאה אפילו כדרך הנאתו שרי כיון דאינו אלא איסור אכילה): ותמה עליו דכיון שהרא"ש דקדק מלשון אין לוקין (אלא כדרך הנאתן) דאיסורא איכא אם כן הכי נמי ללישנא קמא דאמר ר"י כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך אכילתן יש לדקדק דשלא כדרך אכילתן איסורא מיהא איכא ואף דאיכא מאן דסבירא ליה דשלא כדרך הנאתן מותר כמו שכתב המשנה למלך וכו' מכל מקום אין לחלק בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה אלא בין בזה ובין בזה מותר או בתרווייהו אסור אלו תורף דב"ק והצ"ע דברי הש"ך עי"ש.

הנה מפורש בדבריו דלדעת ראבי"ה מותר מעיקר הדין אף שלא במקום חולי גם הרב קרבן אליצור בד' ע"ז ע"ב פשיטא ליה הכי בדעת ראבי"ה גם הרב אגורה באהלך בד' מ' סוף ע"ב הבין כן בדעת ראבי"ה וכתב שכן דעת הרמב"ן במלחמות פרק כיצד צולין גבי ההיא דריחא לאו מילתא דיין נסך שלא כדרך הנאתו מותר עי"ש: אך ראיתי להרב כתב סופר שם שכתב שסברת ראבי"ה יחידאה היא רק שהרמב"ן בפרק כצד צולין נראה לכאורה דסבירא ליה כראבי"ה ושוב האריך לסתור זה ואדרבא הוכיח דהרמב"ן שם סובר דשלא כדרך הנאתן אסור מדרבנן וכו' וגם מדברי התוספות בקידושין שהבין הרב משנה למלך דסובר דשלא כדרך הנאתן מותר תמה עליו וכתב דממקום שבא המשנה למלך להוכיח דסברי דמותר לכתחלה נהפוך הוא ויש להוכיח בהיפך עי"ש (בד"ה איידי דאיידי ובד"ה והנה המרדכי ומחמת שהאריך לא אוכל להעתיק דב"ק) שלפי דבריו לא נמצא חבר לסברת ראבי"ה בזה גם בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ סי' ב' אות ד' הבאתי תורף דב"ק גדול בדורנו בספר תורת חסד יצ"ו שתמה על הרב כריתי ופליתי דנראה דסובר דשלא כדרך הנאתו מותר דזו אינה משנה ופשוט דאסור מדרבנן ושדחה מה שהבין הרב משנה למלך בכונת התוס' בקידושין עי"ש ועיין לקמן במערכת העי"ן אות ס"ט שהעירותי כן על דברי רב אחד מידידי נפשי בספר ימי שלמה ד' י"ח דודאי אית לן למינקט כדעת כל הפוסקים דאסור שלא כדרך הנאתן מדרבנן דלא כסברת ראבי"ה וכן כתב הרב בית שמואל בסי' כ"ח ס"ק נ"ה דשלא כדרך הנאתן רק לחולה הוא דשרי אף שאין בו סכנה ומה שכתב הרב הלק"ט הביאו הרב באר היטב יו"ד בסוף סי' פ"ד דהשואף דבר איסור דרך נחיריו פטור אפילו נהנה בכזית כיון שאין דרך אכילתו בכך ודאי דאין כונתו דמותר אלא רוצה לומר פטור אבל אסור: ואוכלין שאינם ראויים

לאכילה אם שוים לאוכלים שלא כדרך אכילתן והנאתן עיין במה שרשמתי במערכת הבי"ת אות כ"ה (בשדי חמד ח"א): ואם לחולה שאין בו סכנה מותר אוכלין שאינם ראויים לאכילה או אסור לדעת הרא"ש דסובר בפרק כל שעה גבי חמץ שחרכו דאף על גב דעפרא בעלמא נינהו כיון דאכליה אחשביה הוא מחלוקת בין הרב שאגת אריה סי' ע"ה הנ"ל דסובר דאסור דאף על גב דעפרא בעלמא הוא הרי אחשביה על ידי אכילתו ובין הרב ערך השלחן בא"ח סי' תרי"ב אות ד' שדחה דברי הרב שאגת אריה דאין מדברי הרא"ש ראיה לחולה דבחולה יש לומר דלאו משום דאחשביה אכליה דאף אי לא אחשביה אלא כעפראבעלמא הוא מוכרח לאכלו לצורך רפואתו כמו שהוא אוכל כמה דברים בע"כ שלא ברצונו משום שהם צורך רפואתו ואם כן למאן דסובר דאיסורי הנאה דרבנן מותרים באכילה גם כן לחולה שאין בו סכנה אין לאסור באוכלים שאינם ראויים לאכילה מטעם דכיון דאכליה אחשביה וכו' עי"ש ואעיקרא מה שחדש הרא"ש לאסור מטעם זה דכיון דאכליה אחשביה (ואיסורו מדרבנן כמו שכתב הרב ט"ז בסי' תמ"ב סק"ח) נראה דאינו מוסכם כמו שמתבאר ממה שכתבתי במערכת הבי"ת אות כ"ה הנ"ל ואם כן מסתברא דלא לאפושי בפלוגתא ונאמר דבחולה גם הרא"ש מודה.

ובעיקר מחלוקת הפוסקים אם איסורי הנאה מדרבנן מותרים באכילה לחולה שאין בו סכנה עיין במה שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת יין נסך אות ב': ואם עושה מדבר האסור בהנאה איזה עישון וקיטור דרך סגולה להתרפאות בו אם הרפואה עצמה חשיבה הנאה עיין במה שכתבתי לעיל במערכת הה"א (בשדי חמד ח"א) אות ע"ח (בד"ה ודבר): אחר זמן רב ראיתי בספר דרכי הוראה הנדפס מחדש לאחד מגאוני דורינו יצ"ו בח"ב פרק ס"ט שהביא תמיהת הרב שאגת אריה על השפתי כהן שהעתיק דברי ראבי"ה דשלא כדרך הנאתן מותר ולא שת לבו לדברי שאר פוסקים דסברי דאסור ועל זה השיב דלפי דעתו יש להפליא ביותר על הש"ך שהרי בסעיף קטן י"ג פסק כהרא"ש דאסור ונמצא דסותר דבריו תוך כדי דבור אבל אמיתות הדבר דלפי מה שכתב הש"ך לחלק בין איסורי הנאה לאיסורי אכילה דאיסורי אכילה מותר דשלא כדרך הנאתן לגמרי אבל איסורי הנאה פטור אבל אסור אף שלא כדרך הנאתן א"כ לא קשיא מידי משיטת הפוסקים דסברי לענין מקדש באיסורי הנאה דאינה מקודשת דאסור ליהנות אף שלא כדרך הנאתן דהתם באיסורי הנאה אבל באיסורי אכילה כולהו סברי כראבי"ה דמותר לכתחלה וכתב שיגע ומצא דבר ברור דכולי עלמא סברי דבאיסורי אכילה מותר שלא כדרכן לכתחלה והוא מדאמרינן בד' כ"ה כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן שלא כדרך הנאתן למעוטי אם הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו שפטור וכ"ש אוכל

חלב חי שפטור ואם כן כי היכי דחלוקה של הניח חלב על גבי מכתו פטור דקאמר היינו מותר דכיון דיש לו מכה הוי חולה ואף אם אין בו סכנה מותר לכתחלה להתרפאות באיסורי הנאה שלא כדרך הנאתן כדמוכח מההיא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה וכמו שכן פסקו הפוסקים הכי נמי בסיום המאמר דקאמר וכל שכן אוכל חלב חי שפטור אפילו בלא שום חולי בהכרח לפרש דפטור ומותר קאמר דומיא דרישא והיינו משום דכיון דאינו אלא איסור אכילה (דהא דאוכל חלב אי לא מיירי בחלב של שור הנסקל אלא בחלב דעלמא דאינו אסור אלא באכילה) מותר אפילו לכתחלה וכדברי ראבי"ה ודברי השפתי כהן בחילוקו הנ"ל ברורים כשמש ודלא כהרב שאגת אריה אלו תורף דב"ק יצ"ו: ומתוך מה שכתבתי למעלה בענין זה אתה תחזה דעם היות שדברי הרב הנ"ל יצ"ו נכונים ליישב דברי הרב ש"ך דלא תיקשי עליה מדברי הראשונים בההיא דמקדש באיסורי הנאה מכל מקום דברי הרב ש"ך תמוהים שכתב לחלק בין איסורי הנאה לאיסורי אכילה וכתב שכן כתבו הפוסקים ואנחנו לא נדע באיזה פוסקים נמצא לחלק בכך דמאחר דבשתי החלוקות נאמר בלשון פטור אין לנו לומר אלא או דבשתיהם פטור אבל אסור או דבשתיהם פטור ומותר וכבר כתבתי למעלה בשם הרב כנסת הגדולה דמדהשמיטו הפוסקים ההיא דאוכל חלב חי פטור מוכח דסברי דפטור אבל אסור וכתבו כמה מרבנן בתראי דממאי דדייק הרא"ש מלישנא דאין לוקין דאיסורא מיהא איכא מוכח דגם בשלא כדרך אכילתן דאמרינן ללישנא קמא דאין לוקין עליו איסורא מיהא איכא.

ומה שהכריח הרב יצ"ו דכי היכי דחלוקה דהניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו פטור ומותר הכי נמי חלוקה דאוכל חלב חי פטור ומותר. בהורמנותיה דמר נראה לי הדל דאין מזה הכרע לסברת ראבי"ה דלכשתמצא לומר סיפא דומיא דרישא ותרווייהו להתירה הכי נמי אמינא לך אנא סיפא דומיא דרישא כי היכי דרישא דפטור ומותר הוא לחולה שאין בו סכנה הכי נמי סיפא דמותר היינו נמי בחולה שאין בו סכנה דמי הגיד לנו דסיפא דאוכל חלב חי איירי אף בלא שום חולי אדרבא דומיא דרישא מיבעי לן למימר ולא שרי אלא במקום חולי: ובאמת מה שכתב הרב כנסת הגדולה דמדהשמיטו הפוסקים הא דאוכל חלב חי פטור מוכח דסברי דפטור אבל אסור (כמו שכתב בשמו הרב ערך שלחן שהבאתי למעלה) לא ידעתי מי הכריחו לזה שהוא דוחק לפי עניות דעתי מתרי טעמי.

א) דעל כל פנים היה להם לכתוב הדין בפירוש דאסור. ב) הכרח הרב הנ"ל יצ"ו סיפא דומיא דרישא וכי היכי דרישא פטור ומותר הכי נמי סיפא דאוכל חלב חי פטור ואם שיש לומר דלא שייך כל כך בכי האי גוונא לדיוקי סיפא דומיא דרישא.

מכל מקום נראה דאין אנו מוכרחים לומר דסברי הפוסקים דפטור אבל אסור אלא דפטור ומותר קאמר דומיא דהניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו והיינו נמי דומיא דרישא דוקא במקום חולי הוא דשרי אבל לא לבריא וכיון שכתבו באיסורי הנאה דשלא כדרך הנאתן שרי במקום חולי שאין בו סכנה ושלא במקום חולי אסור לא איצטריך להו להא דאוכל חלב חי דהיינו שלא כדרך אכילתו דפשיטא לן ודאי דבמקום חולי מותר ושלא במקום חולי אסור ובכן מה שנראה מדברי הרב הנ"ל יצ"ו דדעתו להלכה ולמעשה כדעת ראבי"ה דאיסורי אכילה מותרים לבריא מעיקרא דדינא ורק זהירות הוא דאיכא אין דבריו נראין לעניות דעתי ופשוט דנקיטינן כדעת כל רבנן בתראי הנז"ל דסברי דאסור מז הדין. ואילו מני"ר הוה חזי אמבוהא דספרי דרשימנא לעילא דסברי מרנן דנקיטינן דאסור הוה הדר ביה שכן ראוי להיות חוזר ומבטל דעתו נגד רובא דאורייתא: ויש דברים שלוקין עליהם גם בכשלא כדרך הנאתן כמו שאמרו בש"ס דפסחים ד' כ"ד ע"ב לגבי כלאי הכרם ולגבי בשר בחלב כיון דלא כתיב בהו אכילה חייב אף שלא כדרך הנאתן ומזה למד הרב שאגת אריה בסי' ע"ו דאוכל ביום הכיפורים אוכלין שלא כדרך אכילתן חייב כיון דלא כתיב ביום הכיפורים אכילה דמלא תעונה הוא דילפינן ומר בריה דרב נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' קט"ו דחה ראייתו ורב אחד בקונטריס אחרון שבשו"ת שאגת אריה האריך לקיים דברי הרב שאגת אריה עי"ש והאריך הרב כתב סופר א"ח סי' קי"א על דברי הרב שאגת אריה ומסיק דכל שאוכל ביום הכיפורים שלא כדרך הנאת בני אדם כגון אוכל בשר חי של בהמה או עירב בדבר מר שאין הגרון נהנה ממנו ליכא איסור תורה.

אבל אם המאכל הוא טוב אלא שלא כדרך הנאת דבר זה כגון משקין היוצאין מן הפירות וכן אוכלין מרים והמתיקם עד שנהנה גרונו חייב ביום הכיפורים כיון שנהנה בגרונו ונפקא מינה לחולה שיש בו סכנה שאם אפשר לו באופן הראשון אסור לאכול מאופן השני שזה אסור מן התורה והראשון מותר מן התורה אלו תורף דברי קדשו: ועל עשה שאינו זבוחה כתב הרב שם אריה בחיו"ד סי' ב' דבספרו ערוגת הבושם כתב דלפי מה שכתב הרב פרי מגדים בפתיחה להלכות שחיטה דעל עשה שאינה זבוחה חייבים בכל שהוא משום דלא כתיב בהו אכילה הוא הדין דחייבים עליו שלא כדרך אכילתו מהאי טעמא.

אך עתה ראה שאין קיום לדברי הרב פרי מגדים וכו' עי"ש: ולענין חמץ בפסח כתב הרב מקור חיים בסי' תמ"ב בביאורים סק"ב דאסור מן התורה שלא כדרך אכילה נמי ומאי דלא אמרינן בגמרא הכל מודים בחמץ בפסח שאסור היינו משום דאין בו מלקות דאינו לוקה משום לאו דאכילת חמץ כשהוא שלא כדרך אכילתו רק משום עשה דתשביתו הוא

דעובר וכו' עי"ש ואישי כהן גדול הגאון המפורסם מוהרש"ך מווילנא יצ"ו בספרו הבהיר בנין שלמה בסוף סי' כ"ג תמה על דבריו דנעלם ממנו דברי הרמב"ם פרק ה' מהלכות יסודי התורה דין ה' דמותר לעשות מלוגמא מחמץ אפילו שלא במקום סכנה ובכלאי הכרם אסור וכן כתבו התוס' בעבודת אלילים ד' מ"ג ד"ה אמרו דחמץ כיון דכתיב לא יאכל אינו אסור אלא דרך הנאה עי"ש ולפום ריהטא נראה דיש ליישב דברי הרב מקור חיים על פי מה שצדד קרבן אליצור בד' ע"ז ע"ג דאפילו באיסורי תורה מתרפאין שלא במקום סכנה כל שאינו אלא איסור תורה לחוד בלי מלקות והכריח כן ממה שכתב הר"ן בהלכות סוף פרק שני דקידושין (אמתניתין דמקדש בערלה וכו') דשלא כדרך הנאתו נהי דמילקא לא לקי איסורא מיהא איכא ומשמעדאסור רק מדרבנן וכו' דאמאי כתב דמשמע היה לו להחליט כן מההיא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה (פסחים ד' כ"ה) דאמרינן ללישנא בתרא מידי דרך הנאתן קעבידנא דמוכח דשלא כדרך הנאתו מותר שלא במקום סכנה ואם איתא דאסור מן התורה היכי שרי איסור שלא במקום סכנה אלא ודאי דסובר הר"ן דאין מזה הכרח דנוכל לומר דאסור מן התורה ולפי שאין בו מלקות מותר לחולה שאין בו סכנה עי"ש שייחס כן גם להרשב"א בחידושיו שם.

והשיג על המה רבנים דפשיטא להו דכל שאסור מן התורה אף שאין בו מלקות לא הותר לחולה שאין בו סכנה עי"ש וכן כתב הרב חיים מדבר בד' י"ג בשם הרב מקראי קדש דללמד יצא ממה שכתב הרב המגיד בפרק ח' הלכה ט"ז מהלכות מאכלות אסורות דדין ההנאה שלא (כדרך הנאתו) הוא כחצי שיעור דאסור מן התורה ואין לוקין עליו דכי היכי דשלא כדרך הנאתו מותר לחולה שאין בו סכנה הכי נמי חצי שיעור כדרך אכילתו אף על גב דאסור מן התורה מותר לחולה שאין בו סכנה והרב המחבר דחה דבריו וגם כתב לחלק דאף על גב דבשלא כדרך הנאתן שרינן לחולה שאין בו סכנה אף על גב דאית ביה איסור תורה מכל מקום חצי שיעור כדרך אכילתו והנאתו חמיר טפי ואין להתיר לחולה שאין בו סכנה וכו' עי"ש שמעת מינה דלא נפלאת לומר דאף אי שלא כדרך הנאתו אסור מן התורה מותר לחולה שאין בו סכנה ואם כן לגבי חמץ בפסח אף אם נאמר כמו שכתב הרב מקור חיים דשלא כדרך אכילתו אסור מן התורה אין סתירה לדבריו מדברי הרמב"ם ממה שהתיר לעשות רטיה מחמץ לחולה שאין בו סכנה וק"ל:

אחר זמן רב השגתי קובץ תורה מציון וראיתי בחוברת א' סי' ל"ג הן לו הובא שם דברי רב גדול מוהר"ר מענדל מונעשטר יצ"ו פלפלא אריכא בדברי הגאון מקור חיים הנ"ל במה שתמה על הר"ן שכתב דפת שעיפשה ונפסלה מאכילת אדם דצריכה ביעור עד שתפסל מאכילת כלב אף דנבלה שאינה ראויה לגר לא שמה נבלה ונותן טעם לפגם שרי

גם בפסח שאני הכא מפני שראוי לחמע בה כמה עיסות ולזה תמה דהא אפילו בכלאי הכרם ובשר בחלב דאסירי אף שלא כדרך אכילתן מותר טעם לפגם וכן ביין נסך ועל כרחין צריך לומר דנותן טעם לפגם מותר מטעם אחר דהא טעם כעיקר ממשרת ילפינן וכיון דבנזיר גופיה טעם לפגם מותר אמרינן דיו לבא מן הדין וכו' ולכן בכל איסורין מותר טעם לפגם אבל שלא כדרך אכילה אסור בחמץ בפסח אבל כשנפסל מאכילת כלב מותר אף בחמץ כמו שנעשה עפרא לענין טומאת נבלות.

ותמה עליו הרב הנ"ל דמה ענין שלא כדרך אכילה לנפסל מאכילת אדם והוא עצמו בחוות דעת סי' ק"ג ביאר דאיסור שלא כדרך אכילה הוא רק כשלא נפסל מאכילת אדם מצד עצמו ואם כן עדיין לא נפקע האיסור ממנו רק שאכלו חי או שעירב בו דבר מר בזה הוא דאסור בכלאי הכרם ובשר בחלב דלא כתיב בהו אכילה לא כן בנפסל מאכילת אדם דנפקע האיסור כדילפינן מנבלה שאינה ראויה לגר אף בכלאי הכרם ובשר בחלב מותר כמו בטעם לפגם.

ויפה הקשה הר"ן דבחמץ כיון דגם בנפסל מאכילת אדם עדיין לא פקע ממנו האיסור גם טעם לפגם יאסר ומה שכתב דטעמא דנותן טעם לפגם הוא משום דילפינן ממשרת וכו' משמעות לשון הש"ס בעבודת אלילים ד' ס"ח דעיקר טעם היתר טעם לפגם מנבלה שאינה ראויה לגר הוא וכן מבואר בהר"ן בסוף עבודת אלילים שסובר דזהו עיקר הטעם וכן כתב הט"ז בריש סי' ק"ג ובפרי מגדים שם כתב לדעת הרשב"א כסברת המקור חיים אך ודאי אין להקשות על פי זה על הר"ן והאריך קצת בזה ושוב תמה על המקור חיים מדברי הרמב"ם גבי מלוגמא מחמץ דמותר לצורך חולה וגם הקשה דבתוס' פסחים ד' כ"ח ד"ה ותנן כתבו דבחמץ כתיב אכילה ואינו אסור שלא כדרך.

הנאתן משום דליכא שום איסור תורה ואף עשה דתשביתו ליכא וכתב לחלק לדעת המקור חיים דהתוס' והרמב"ם לא כתבו כן רק לענין הנאה דלענין חמץ ליכא איסור שלא כדרך הנאתן משום דאיסור הנאה לא ילפינן אלא מלא יאכל כדכתבו התוספות והרא"ש שם ד' כ"ח ע"ב לר' שמעון דמתשביתו לא יליף אלא איסור אכילה ולא איסור הנאה ולכן סוברים התוס' והרא"ש דלר' שמעון מותר בהנאה עד הלילה ולכן אין טעם לאסור בשלא כדרך הנאתן אבל לענין אכילה דנפיק מתשביתו משום הכי אסור אף שלא כדרך אכילה אלו תורף דב"ק והאריך עוד בענייניים אלו:

כלל כ"ג

כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור כתב הרב כנסת הגדולה בחלק או"ח בכללי התלמוד אות פ"ג דלא אמרו כן אלא בעכום"ז ולא בשאר איסורין ודברים כפשטן תמוהים שהם היפך הש"ס בכמה דוכתי והפך כל הפוסקים והראיתי דבריו לחכמי הישיבה וידי"ן הרב מוהר"ר יהודה מיימון אמר שכונתו למה שכתבו התוס' בכתובות ד' ס' ד"ה ממעכן שיש לחלק בין איסור תורה לדרבנן עי"ש וזהו כונתו דלא אמרינן באיסורין דרבנן אלא בעכום"ז אלו דבריו.

ולא נתקררה דעתי דהעיקר חסר ותו מנ"ל חילוק זה שלא הוזכר בתוספות ע"כ נמצא כתוב בקונטריס שכתבתי בילדותי ועתה ראיתי מה שכתבו הרבנים יד מלאכי סי' שמ"ג ויעיר אזן במערכה זו אות ז מקנה אברהם באות קנ"ו (חידוש הוא שלא הזכיר דברי הרב יד מלאכי בזה וכל יומא שמעתתיה בפומיה) ובספר זל"ח בח"ב ד' ז"ך לא ראה דברי הרבנים הנ"ל שלפי מה שכתב ביעיר אזן ניצול אותו צדיק הכנסת הגדולה כיעי"ש אך הערתו על הרב פחד יצחק שהביא דבריו בשתיקה היא נכונה ואין ס' פחד יצחק (מערכת הכ"ף אות כל מקום) מצוי אצלי ועיין עוד בזה בברכ"י א"ח סי' ש"א אות י"ד:

כלל כ"ד

כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור היא מימות רב כידוע ורבינו נסים גאון פוסק דבחדרי חדרים מותר והרי"ף בפרק חבית חלק עליו וכן דעת כל הפוסקים דנקיטינן כרב דאסור ומה שכתב הרב מגן אברהם סי' ש"א ס"ק נ"ו שדעת התוספות דסוגיא דשבת נדחית מפני סוגיא דצינור שעלו בו קשקשים בכתובות ד' ס' נראה ברור שכונתו לומר לדעת התוס' דלא קים לן כמשמעות הש"ס שבת ד' ס"א דאפילו בדרבנן אסור בחדרי חדרים אלא כההיא דכתובות דבדרבנן שרי ועיין להרב מחצית השקל שם והרב תפארת ישראל בפירוש המשנה בפרק כ"ב דמס' שבת משנה ד' נראה שהבין מדברי הרב מג"א דהתוספות לא נקטי כרב כלל עי"ש.

ולי הדל אין נראה אלא כמו שכתבתי והמעיין יבחר ומה שכתב שם שכן כתבו התוס' להדיא בע"א ד' י"ב אינו מוכרח כן דעין רואה דהתוספות אחר שהביאו דברי ר"ן גאון דפוסק דלא כרב סיימו בשם ר"י דקים לן כרב וכן כתבו בפסקי תוספות כרב ולא ראיתי לשום חד מהפוסקים שייחסו להתוס' דסברי כרנ"ג וצ"ע וכזאת תמיה לי על הרב מוהר"ש הילליער נר"ו בקונטריס טהרת הקודש (הוא פסק ארוך על ענין צורות בתוך

בהכ"ן) שכתב בד' ט' ע"א דהתוס' ע"א י"ב ובשאר דוכתי סברי דלא קי"ל כרב דאפילו בחדרי חדרים אסור עי"ש ולא ידעתי מנא להו להחליט כן בדעת התוס'.
הן אמת אגיד כי עתה ראיתי בס' אור זרוע הגדול בח"א בהלכות שחיטה סוף סי' שפ"ה שכתב דלית הלכתא כרב דאמר. כל שאסרו וכו' אסור בחדרי חדרים גם השגתי ס' יקר העמק שאלה (פירוש על השאלתות) וראיתי בח"ג בהשמטה שאחר פתח העמק כתב הגאון חתן מרן המחבר יחיו דהרז"ה ור"ן גאון הנ"ל פסקו דלא כרב וכן דעת הריטב"א בחי' לע"א ד' י"ב ובעל העיטור בהלכות שחיטה בשער השני ומכל מקום אין מזה הכרח שכן דעת התוספות ובספר הנ"ל שם שקיל וטרי טובא על דברי הרב קרבן העדה על הירושלמי בסוף פרק ח' דעירובין עי"ש דב"ק בשיירי קרבן שכתב לראיה מבוררת מדברי הירושלמי שם (דאמרו הדא פליגא אדרב ולית ליה קיום) דאין הלכה כרב ותמה על הפוסקים שפסקו כרב ולזה כתב הרב הנ"ל יצ"ו דנעלם ממנו דבירושלמי פ"ב (צ"ל פ"ט) דכלאים הלכה א' מייתינן במה מתנייתא דלא כרב ואמרינן כולהו פליגי אדרב ולית להון קיום דמשמע דהלכה כרב נגד הנהו מתנייתא וכתב ליישב דברי הירושלמי דיש לחלק בין איסור תורה לאיסור דרבנן דבדאוריתא אמרינן אפי' בחדרי חדרים אסור ולא בדרבנן עי"ש דב"ק.
ולפי מה שכתב שם בסוף דבריו דבחידושי הריטב"א גריס בירושלמי דכלאים ולית לן קיום ואדרב קאי דאין הלכה כרב עי"ש ממילא מתיישבתתמיהתו על הרב שיירי קרבן דיש לומר שכן היתה גירסתו גם כן ועיין בס' עמודי אש הנד"מ בחידושיו על הירושלמי בסוף כלאים מה שהאריך הרב יצ"ו בעניינים אלו להעיר בצדק על דברי כמה רבנים בחריפותו ובקיאותו:

כלל כ"ה

כל מקום שאסרו וכו' כתבו הראשונים דדוקא בדבר שיחשדוהו לאיסור תורה אבל בדרבנן שרי עיין תוס' כתובות ד' ס' והביא דבריהם מרן הב"י א"ח סי' של"ו והרא"ש בפרק חבית ולרבני האחרונים בסי' רמ"ג וסי' של"ו והרב מגן אברהם סי' ש"א ס"ק נ"ו הקשה דא"כ מאי פריך בשבת ד' ס"ה וכו' עי"ש והרבנים נתיב חיים שם ובצל"ח לביצה ד' צ' ומלא הרועים במערכת מראית עין ד' ק"ד אות ז תירצו דרב גופיה ודאי בכל ענין סובר דאסור בחדרי חדרים אלא דאנן לא נקיטינן כותיה בדרבנן עי"ש ותמיה לי הלא המג"א ציין ב"י סי' של"ו ושם הביא מרן הב"י דברי תוס' כתובות הנ"ל דמוכח דרב גופיה מחלק בין דאוריתא לדרבנן וכן כתבו התוס' חולין ד' מ"א (בד"ה ובשוק) להדיא וכן

כתב הרב לשון לימודים סי' זק"ן ואם כן הדרא קושיא לדוכתא ובלי ספק נעלם מעיני קדשם תוס' הנ"ל ומה שתירץ הרב יד המלך בד' ק"ז ע"א דאפשר דהתוס' סברי דמקח וממכר דאוריתא כחד שינויא דרש"י ותוס' ביצה ד' ל"ז ע"א אינו מחוור דמלבד דלההוא שינויא נמי אינו פשוט דסברי דהוי דאוריתא עיין להרב עפרא דארעא על דברי הרב ארעא דרבנן מהדורא בתרא אות קמ"ד אף גם זאת מסתמא שינויא בתרא עיקר ואינו אלא מדרבנן והנכון מה שכתבו הרבנים לשון לימודים שם ונהר שלום דהש"ס קושטא דמילתא קאמר וכו' עי"ש.

וכיוצא לזה כתב הרב שושנים לדוד פרק ה' דמס' שבת מ"ד והנה השה"ג שרמז הרמג"א כתב דהגם דאזיל לחינגא הוא מדרבנן אינו מתיישב על פי מה שכתבו התוס' לחלק בין דאוריתא לדרבנן עי"ש ולא זכיתי להבין אמאי לא מתיישב בהכי והרמג"א וסיעתיה לא הרגישו בגוף דברי השלטי הגבורים והוא תימה ומצאתי להרב אות היא לעולם בח"ב ד' כ"א שביאר כונתו דאם באנו לתרץ ולחלק כן קשה מאי פריך הש"ס שבת ס"ה וכו' כדקשיא ליה להרמג"א והתפלא עליו דמאי חדית לן הלא קושיתו היא גופה קושית השה"ג וכו' עי"ש ולענ"ד אין זה במשמעות דברי השה"ג כלל דקושית המג"א היא לסתור החילוק והשה"ג לא בא לכללי מדה זאת רק דקשיא ליה על דברי הפוסקים דסתרי אהדדי ולזה כתב דאין לתרץ עפ"י חילוק התוס' וכו' משמע דכוונתו דחילוק התוס' אמת ויציב אלא דלא שייך הכא ואין אתנו יודע כונתו (ועיין לקמן אות כ"ט) ומכל מקום דברי הרמג"א אינם מדוקדקים (מה שכתב והב"י וכו' עד וא"כ לא קשיא מידי עי"ש) אחר שכבר ראה דברי השה"ג וק"ל: ודע דהגאון שער המלך הלכות יום טוב הלכה ד' כתב דהר"ן בפרק קמא דביצה בסוגיא דאין מוליכין את הסולם לא סבירא ליה לחלק בין דאוריתא לדרבנן מדהוצרך ליישב ההיא דצינור בפנים אחרים עי"ש.

ולי הדל אינו מוכרח משום דאיהו סובר דקושטא דמילתא דלא שייכי הנהו במילתא דרב ואין הכי נמי דבמילתא דשייך לומר כל מקום שאסרו וכו' מודה לענין דינא דמחלקינן בין דאוריתא לדרבנן וכן מתבאר מדברי מרן הב"י בסי' של"ו שכשהביא חילוק התוס' סיים וז"ל וקרוב לזה כתב הר"ן בפ"ק דביצה ולדברי הרב שער המלך רחוקים הם ולא קרב זה אל זה אלא ודאי משמע ליה דלא פליגי וכדכתיבנא ואף אי נימא דפליגי מכל מקום נראה דמוסכם מהפוסקים לחלק בין דאוריתא לדרבנן וכמו שכתבו הרבנים הנז"ל ועיין עוד להרבנים מוהריק"ש בסי' ש"א סעיף מ"ה דברי יוסף סי' ט' ובמים רבים מסי' י"ד ואילך ארעא דרבנן אות ש' פתחי תשובה יו"ד סי' פ"ז בנחלת צבי ובפ"ת יו"ד סי' קכ"ז סק"ז ועיין להרט"ז סי' רמ"ג סק"ג מה שהקשה ותירצו הרבנים מאמר מרדכי ונהר

שלום דקי"ל אמירה לעכומ"ז שבות ולכן לא חיישינן למראית עין ולא ידעתי מה יענו להרב הלבוש דסובר בסי' רמ"ג דלא יעשה דרשה גמורה היא ואפילו הכי כתב כדברי הרמ"א כיעי"ש ועיין בשו"ת מים רבים הנז"ל מ"ש בדעת הרב הלבוש וק"ל.
והרב פרי מגדים בחיו"ד סי' ס"ו בשפתי דעת ס"ק י"ו כתב דבהלכות שבת יש מחלוקת אי גם בדרבנן אסרו בחדרי א חדרים או לא. ואני עני לא ראיתי מחלוקת מפורש בזה ואף לדברי הרב בשעה"מ הנז"ל אין כאן אלא משמעות מדברי הר"ן ועיין להרב בית חדש יו"ד סוף סי' רצ"ח והרב פתחי תשובה ביו"ד סוף סי' ש"ל הביא בשם הרב פרי תבואה סי' ס"ז שכתב דלא נקיטינן לדינא כתוס' כתובות הנ"ל לחלק בין דאוריתא לדרבנן ואין הס' מצוי אצלי לראות דב"ק.
ועתה הגיע לידי ס' העמק שאלה (פירוש על השאלתות) וראיתי להגאון חתנו נר"ו בח"ג בהשמטה שאחר פתח העמק שהאריך בענין זה עי"ש ושם הביא דברי הריטב"א בחידושיו לכתובות שכתב להדיא בשם התו"ס דרב גופיה סובר לחלק בין איסורא דאוריתא לדרבנן וגם דברי התוס' דחולין הנ"ל הזכיר שם ודרך בדרך היד המלך הנז"ל עיש"ב.
ובשו"ת שואל ומשיב מהדו' ג' ח"א סי' צ"א (ד"ה והנה) כתב דש"ס דילן ס"ל לחלק בין דאוריתא לדרבנן והירושל' בעירובין פרק ח' ה"ט ס"ל דאין חילוק ועיין בס' חתן סופר ד' קל"ג ובכנסת הגדולה החדש בחוברת רביעית צ"ד ה"ן אות ו': וכתב בתפארת ישראל בפרק כ"ב דשבת משנה ד' דדבר שמן הדין מותר בפרהסיא משום הפסד וכיוצא אלא דמצרכינן ליה מהיות טוב בצנעא אין לומר בזה אפילו בחדרי חדרים אסור ולפי הנראה לא ראה דברי הר"ן בפרק קמא דביצה בסוגיא דשובך בשם קצת מרבוואתא שכתבו לחלק דבדבר שאף לפי החשד אינו איסור רק שהרואין טועין וסוברין שעושה איסור כמו בהך דצינור דעלו קשקשים דהוי מתקן כלאחר יד וטועין לומר דאסור אפילו במקום פסידא בזה לא אסרינן בחדרי חדרים כיון דאף לפי דעת הרואים אינו אסור רק שהם טועין והר"ן כתב הסברא בהיפך וכשמותר מן הדין ואנו אוסרין מחמת מראית העין אסור אפילו בחדרי חדרים דאם נתיר לו בצנעא יעשה גם בפרהסיא כיון שמותר מן הדין אבל דבר שאסור מן הדין רק דהוכרח להתיר לו בצנעא משום פסידא לא חיישינן שמא יעשה בפרהסיא כיון שהוא אסור מן הדין וגם אנו מוכרחים להתיר לו בצנעא משום פסידא עי"ש ועיין להרב מלא הרועים ד' ק"ד ע"ד:

כלל כ"ו

) כל מקום שאסרו וכו' כתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות שי"ז בשם תוס' חולין ד' מ"א דהיכא דיש לרואים לתלות בדבר היתר לא אסרינן בחדרי חדרים ועיין הר"ן בפ"ק דביצה בסוגיא דאין מוליכין הסולם משובך לשובך:

כלל כ"ז

) כל מקום שאסרו כו' דבר שברשות הרבים אסור מן התורה לא הוזקקו רז"ל לאוסרו משום מראית עין וא"כ ממילא ברשות היחיד שרי ולא אסרו בחדרי חדרים כן כתב הג' שואל ומשיב נר"ו בח"ב סי' ע"א ועיין במה שרשמתי בכיוצא בזה בשדי חמד ח"א מערכת האל"ף אות חש"ן:

כלל כ"ח

) כל מקום שאסרו חכמים כו' עיין להרב מלא הרועים במערכת מראית עין אות חי' שהמציא מתוספות שבת דף ס"ב ע"א דדוקא בדבר שאם יעשנו ברשות הרבים יראו אותו אז אסרינן בחדרי חדרים אבל אם ברשות הרבים עצמו יוכל לימלט על ידי איזה תחבולה שלא יראו אותו לא אסרינן בחדרי חדרים עי"ש וקצת תימה שלא זכר בזה דברי הרב שער המלך הלכות יום טוב פרק ה' הלכה ד' שכתב כן על פי דברי התוספות הנ"ל ויישב בזה קושית הרב באר שבע על דברי רש"י בכתובות ד' ס' אההיא דדם שבין השנים מוצצו ואוכלו (שכתב דליכא דחזי ליה) והקשה דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור ויישב עפ"י חילוק זה עי"ש:

כלל כ"ט

כל מקום שאסרו חכמים וכו' כתב הגאון מלא הרועים במערכת מראית העין אות ח בשם הגאון הפלאה דבדאוריתא אסור בחדרי חדרים אפילו במקום פסידא ובדרבנן במקום פסידא שרי בחדרי חדרים ע"כ.
ובזה אפשר ליישב דברי הרב שלטי הגבורים שכתבתי באות כ"ד דלכאורה אינו מובן עי"ש אך לפי האמור ניחא דהתם אם לא יטייל ליכא פסידא ואפי'הכי פסקו דמטייל בחצר אהכי קשיא ליה דנהי דליכא באזיל לחינגא אלא איסור דרבנן כיון דליכא פסידא הוה לן לאסור אלא דבעיקר הדבר יש לפקפק מנא ליה הא אדרבא מדפסקינן להקל בזוג בחצר נילף מינה דכללא הוא דכל בדרבנן לא אסרו בחדרי חדרים אף דליכא פסידא

ומצאתי שנחלקו בזה רבנן בתראי בשו"ת מים רבים מסי' י"ד ואילך דהרב המחבר סובר דלא התירו בחדרי חדרים בדרבנן אלא בדאיכא הפסד והרב מוהר"י ארגז סובר דשלא במקום פסידא נמי כל שאין החשש אלא בדרבנן לא גזרו בחדרי חדרים יעיש"ב.
וכן נלע"ד מסתמיות דברי הפוסקים וכדמוכח מההיא דזוג בחצר ומה שכתב הרב מקנה אברהם סוסי' קמ"ו (ד"ה והר"ן) לדקדק מדברי הר"ן דדוקא במקום פסידא עי"ש לא זכיתי להבין דבריו עיין במים רבים ד' י"א סוף ע"ד וק"ל גם מה שכתב שם המקנ"א (בד"ה אמנם) דהמעיין בשה"ג יראה דלא קשיא מה שהקשה המג"א וכו' לא הבנתי מאי קאמר כיעי"ש:

כלל ל'

) כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין וכו' הא דאמרינן דבדרבנן בחדרי חדרים שרי מסתברא דבאיסורי אכילה לא שייך לחלק דכבר הוא חתיכה דאיסורא ואף בדרבנן אסור בחדרי חדרים כן כתב הרב פרמ"ג ביו"ד סי' ס"ו בשפתי דעת ס"ק י"ו והעתיקו דב"ק הרבנים מחזיק ברכה ומסגרת השלחן ויד דוד שם והוא חידוש ולפי דבריו יש להציל את הארי מוהרש"ל מקושית הרב פת"ש יו"ד סי' פ"ז בנחלת צבי עי"ש ועיין עוד פת"ש סי' קכ"ז סק"ז ועיין שפתי דעת סי' פ"ז סק"ו ולפי מה שכתב בסי' ס"ו הנז"ל היה לו לאסור מדינא אפי' בחדרי חדרים ולאו דוקא בסעודות גדולות ומדרך חומרא כיעי"ש ויש ליישב וק"ל ועיין להרב לשון לימודים באורח חיים ד' ע"ג ע"ד:

כלל ל"א

כבוד אביו ורבו דקיימא לן דכבודם מחול כתב הרב דרכי שלום בדף כ"ד ע"ב בשם הריב"ש בסי' ל"ג דדוקא כבודם מחול (שלא לעמוד מפניהם וכיוצא) אבל בזיונם אינו מחול גם הרב החסיד בס' קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות ח"ק ואות רצ"ה כתב כן בשם הריב"ש בסי' ל"ג ותמה על הרב כנסת הגדולה ביורה דעה סי' ר"מ שכתב חילוק זה בשם ס' צפחת המים ולא זכר שכן כתב הריב"ש בין ברב ובין באב ובאות רצ"ה הוסיף לתמוה שלא הביא שהן דברי הר"ן בסוף פרק קמא דראש השנה והריב"ש בסי' ל"ג ופסקים וכתבים בסי' קכ"ז ומרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכה זו אות י"א הביא גם הוא חילוק זה בשם הריב"ש אך כתב שאין זה בסי' ל"ג כי אם בסי' ר"ך.
והרב דרכי שלום לפי הנראה לא ראה בגוף דברי הריב"ש רק נמשך אחר מה שכתב בקהלת יעקב ולכן כתב זה בשמו בסי' ל"ג עי"ש והרבנים הנ"ל לא זכרו שמרן כסף משנה

בסוף הלכות תלמוד תורה כתב כן בשם הריב"ש שכתב בשם הראב"ד ע"ש והרב מראה הגדול בח"א ד' י"ב גם הוא תמה על הרב כנה"ג שלא הזכיר תשו' הריב"ש בסי' ר"ך והרב ישרי לב בדף י"ז סוף ע"ג הביא תמיהת הרב קהלת יעקב על הרב כנה"ג שלא הביא תשו' הריב"ש בסי' ל"ג וכתב על דבריו ואחרי המחי"ר לא ראיתי בדברי הריב"ש שום זכר מזה דעל בזיונו אינו מחול עכ"ל והאמת אתו שאין רמז מזה בסי' ל"ג (כמו שהעיד מרן חיד"א) אך לא ראה הרב שט"ס הוא בקהלת יעקב ודברי הריב"ש הם בסי' ר"ך ולא זכר שר דברי מרן הכ"מ בסוף הלכות תלמיד תורה הנ"ל וגם הרב אמר יוסף שהביא שם לא ראה דברי הריב"ש וכסף משנה הנ"ל ע"ש: ועל מה שכתב בקהלת יעקב בשם הר"ן כתב בישרי לב שם דליכא למישמע מידי דמה שכתב דכל היכא דלא מיפייס ליה בעי למינקט בלביה היינו בזלזול ובפרהסיא דאי מיפייס לא בעי למינקט וצריך למחול ומעביר על מדותיו בלי פיוס היינו שלא בזהו ומדברי הרב פו"כ יש קצת תימה עכ"ל ולא הבנתי דב"ק בזה ואנכי הרואה דהר"ן והריב"ש קיימי בחד שיטתא דעל בזיונו אינו יכול למחול וכתב הר"ן דאי מיפייסו ליה מצי מחיל ושו"ת הריב"ש אין מצוי אצלי אך ממה שהביא בשמו מרן בכסף משנה בסוף הלכות תלמוד תורה הנ"ל מתבאר שסובר דמהני פיוס לבזיונו שהרי אחר שכתב לחלק בין כבוד לבזיון סיים והיינו דאמרינן ביומא כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח והרי איתא התם דאי מיפייסו ליה מיפייס אלא שבצד מה נראה שיש חילוק בין הר"ן להריב"ש שהר"ן כתב דהיכא דמבזו ליה בצנעא דליכא בזיון דתורה מצי מחיל אף דלא מפייסי ליה והריב"ש שאינו מחלק בזה משמע קצת שסובר דאף בצנעא אינו יכול למחול בלי פיוס וצריך לעיין בגוף דברי הריב"ש אולי יתברר זה מתוך דב"ק.

אמנם מדברי הרב תה"ד בפסקים סי' קכ"ז נראה שסובר דלא מהני פיוס שכתב ולכן הוו נזהרים לנהוג כבוד למוהרי"ב שלא יסייע לשכנגדו המכוונים לזלזלו אעפ"י שמוהר"י מוחל על כבודו אפילו לרב יוסף דס"ל הכי (כונתו לפי הנראה למה שאמר רב יוסף בקידושין ד' ל"ב ע"א רב שמחל על כבודו כבודו מחול) לזלזולי ביה מודה דאינו יכול כדמוכח מההוא טבחא דאתפקר ברב טובא וכו' (כונתו לפי הנראה למ"ש במועד קטן ד' ט"ז ע"ש) עוד אמר אביי היכי ליעביד וכו' לישרו ליה וכו' לא ה"מ א"כ בהא אתפייס כדאיתא התם וכש"כ לאביי כן כתב רבינו שמחה עכ"ל נראה שכונתו לומר דאף דאיפייס מכל מקום לא מהני ליה עד שיקבל ענשו הראוי לפי חטאו: ומכל מקום דעת הר"ן והריב"ש דהיכא דמפייסו ליה מצי מחיל בזיוניה ומרן חיד"א ב"ס שיורי ברכה יו"ד סי' ר"מ אות ח' כתב ראיתי בס' מנחה בלולה פרשת משפטים שכתב וז"ל ומקלל תרגם

הירושלמי ודי מבזה ואף על גב דהאב יכול למחול על בזיונו מכל מקום מאחר דהכתוב מדבר בעדים והתראה ודאי לא מחל דהעדים יאמרו אותו עכ"ל ובס' פענח רזא כתב וז"ל ומקלל אביו תימא איך יפסוק בזה מיתה ימחול האב ויפטר שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול וי"ל דמכה ומקלל אין חייבין בלא התראה ועדים ומשקבל התראה בעדים שוב אינו יכול למחול עכ"ל וליתנהו להני מילי דהריב"ש בתשובה סי' ר"ך כתב בשם הראב"ד דאין האב יכול למחול על בזיונו עכ"ד מרן חיד"א ולפי מה שכתבתי דלהריב"ש מהני פיוס יש ליישב רצת דהס' פענח רז"א כונתו להקשות דאיך ימסר זה למיתה יפייס את אביו וימחול לו דבכי האי גוונא גם בזיונו מחול דאף שהיה בפני עדים לא מיקרי זה פרהסיא כל שלא היה בפני עשרה מישראל ולזה חדש דאחר ההתראה לא מהני ליה מחילה והרב מנחה בלולה סובר דכל דפייסיה לאבוה ואיפייס מהני ליה מחילה אף אחר ההתראה אלא דקרא מיירי בדלא מחיל ליה ואהכי חייב מיתה: ואם כנים אנו בזה דלהר"ן והריב"ש מהני פיוס גם לבזיון יש ליישב חקירת מרן חיד"א ביעיר אזן בקונטריס מדבר קדמות במערכה זו אות ה' דלפי מה שכתבו המפרשים דטעם דתשובה מהני לישראל הוא משום שנקראו בנים ואב שמחל על כבודו מחול הא תינח בשאר עבירות אבל אותן העבירות שהחוטא הוא מזלזל ח"ו כהנהו דפרק חלק דנאמר עליהם כי דבר ה' בזה ובזהר הקדוש אמרו דעבדין קלנא לשכינתא איך מהני להו תשובה וניחא ליה דכי היכי דאמרינן דאף שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול מכל מקום לגבי קודשא ב"ה דכולי עלמא דיליה כבודו מחול הכי נמי לגבי בזיון אף דקים לן דאין בזיון האב מחול מכל מקום לגבי קודשא ב"ה דכולי עלמא דיליה מהני מחילה.

ולי הדל במח"כ קדושתו דבריו תמוהים דבשלמא לגבי מאי דקים לן דמלך שמחל על כבודו אינו מחול מהני טעמא דרכוליה עלמא דיליה לומר שכבודו מחול משום דמה שאין כבוד המלך מחול הוא משום שכבודו הוא כבוד בני מלכותו ואם הוא מוחל אין בני מלכותו מוחלים ואין בידו למחול כבודם אבל הקב"ה כביכול דכולי עלמא דיליה לכן יש בידו למחול כי הכל שלו וכמו שהאב יכול למחול על כבודו כן הוא יתברך יכול למחול על כבודו אף שהוא מלך הכבוד יתברך שמו וכל זה לגבי כבוד אבל לגבי בזיון דבאביו אף שכבוד שלו הוא ואין לזרים אתו בכל זאת אינו יכול למחול על בזיונו שמעת מינה דמחילת הבזיון אינו תלו באם הכבוד שלו לבדו או של אחרים אלא כך שורת הדין מחייבת דעל בזיון אינו, מועיל מחילה ואם כן אף דהקב"ה כביכול כולי עלמא דיליה והוא לבדו מלך הכבוד ולכן יכול למחול על כבודו אבל על בזיון חלילה הרי אינו תלוי בזה ואיך יכול למחול בעבירות שנאמר עליהן כי דבר ה' בזה:אמנם לפי מה שכתבתי

דהא דלא מהני מחילה לבזיון האב היינו דוקא בלא פיוס והרצאת הבן את האב אבל אם הבן מפייס את אביו ואיפייס ומחיל מהני מחילתו מתיישבת שפיר חקירתו לפי שעל ידי התשובה אנחנו מפייסים אותו יתברך והוא ברחמיו מתרצה ברחמים ומתפייס בתחנונים כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו כי חפץ חסד הוא ולכן תשובה מועלת על כל העבירות אף על אותן שח"ו הוא כמזלזל בכבודו כי כן שורת הדין דמחילה מהניא על ידי פיוס וריצוי ולפי מה שכתב הרב זכור לאברהם בח"א בחיו"ד ד' ר"ס ע"א (ד"ה ת"ח אי מותר) וז"ל ועיין כנה"ג סי' של"ד דהא דאמרו ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול היינו דוקא כבודו אבל בזיונו אסור והוא מדברי הריב"ש וראיתי בס' חסדי אבות להרב חיד"א בפ"ו ד' קכ"ה שהביא מהרב חות יאיר בסי' ר"ה דאף דאסור לת"ח למחול על בזיונו אם הוא מפורסם בחסידות שרי עכ"ל הנה לפי זה מתיישבת חקירתו בענין התשובה דמהניא דמי כה' אלקינו יתברך שמו צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו ויכול למחול ותשובה מועלת שפיר על כל העבירות אלא דבעניותי איני מבין טעם ההיתר בזה למפורסם בחסידות דחילוק כזה נכון הוא במה שאנו אוסרים לכל אדם משום יוהרא אזי נאמר דלמפורסם בחסידות אין לחוש משום יוהרא אבל זה שאסור לת"ח למחול על בזיונו משום כבוד התורה איך יהיה היתר בזה מפני שהנעלב הוא מפורסם בחסידות ואדרבא כל הגדול מחבירו יהיה אסור לו למחול על בזיונו שבזיונו גדול משאר אדם ושני הספרים חות יאיר וחסדי אבות אין מצוים אצלי לראות דב"ק ומה שכתבתי למעלה בישוב החקירה דעל ידי פיוס מהני הנה נבון לדעתי העניה.

(אחר זמן רב ראיתי בס' עדות ביהוסף להגאון מסלאנים בחלק הדרוש בדרוש ט' שנשא ונתן בדין זה אם בבזיון אמרינן דמחול ומתוך מה שכתב שם באות י"ז בשם הגאון חות יאיר בסי' ר"ה מובן שדבריו הם בדין אם יכול לבזות את עצמו לכבוד חתן וכלה שעל זה הוא שנשאל שם ואם על זה הוא מה שכתב דאם הוא מפורסם בחסידות שרי נראה דיש לומר דדוקא משום דיש בזה סרך מצוה הוא דשרי וגם בזיון שהאדם מבזה את עצמו אינו דומה למה שאחר יבזהו דרך אפקירותא ואין מזה הכרח לרב מפורסם בחסידות שביזהו אחר שיהא מותר למחול לו זולת בצדדים המותרים גם לשאר רב וכתב שם בשם החו"י על שאלתו אם ת"ח רשאי לבזות עצמו לכבוד חתן וכלה דתלי במחלוקת הפוסקים אם רשאי החכם להשיב אבידה שאינה לפי כבודו דלהאוסרים שם כל שכן בדבר שאינו מצוה ולהמתירים יש לומר דדוקא משום מצוה הוא דשרי והרב המחבר המציא שזו מחלוקת ר' מאיר ור' יהודה בסנהדרין ד' י"ח גבי מלך ישראל אם רשאי לחלוץ משום שהוא מצוה ועמד לבאר פסקי הרמב"ם דבהשבת אבידה פוסק דרשאי משום מצוה

ובחליצה פוסק כר' יהודה דאינו רשאי ועל השאלה שבחות יאיר כתב שנעלם ממנו שמפורש בדברי התוס' בסנהדרין ד' י"ח ד"ה מצוה שאני דאף למי שסובר דמשום מצוה רשאי למחול עם כל זה לא כן לגבי חתן וכלה עי"ש דב"ק):

ומצאתי להרב המגיה בס' שלמי צבור ד' קכ"ד ע"ג שהביא מה שכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה א"ח סי' קט"ו דאף שכתבו הפוסקים ביו"ד סי' רמ"ב דאב שמחל על בזיונו אינו מחול מכל מקום קודשא ב"ה דכולי עלמא דיליה יכול למחול אף על מה שאנחנו פושעים כנגדו ח"ו וכתב על דבריו וז"ל גם מה שכתב בשם הפוסקים שאין האב יכול למחול על זלזולו ועפ"י זה דרש ופירש כונת הברכה לגבי אבינו נזכיר חטא דוקא לא פשע שהוא זלזול (השיבנו אבינו לתורתך וכו' סלח לנו אבינו כי חטאנו) משא"כ במלכות (מחול לנו מלכנו) מזכיר פשע דכ"ע דיליה ומצי מחיל לא ידעתי מנין לו לחלק בהכי דאם כנים הדברים גבי אב דאף דכבודו מחול בזלזולו אינו רשאי למחול הוא הדין נמי גבי הקב"ה דהא דכולי עלמא דיליה אימא דלא מהני אלא לחלק בין מלכותא דארעא למלכותא דרקיע ואולם האמת הוא דכל כי האי מילתא שאנו מתפללים ונפשנו לשאול הגיע בריצוי ובפיוס אין חילוק בזה דאפילו האב יכול למחול היכא דמפייסו ליה והפוסקים שזכר הרב לא ידעתי מי הם שהרי אנכי הרואה כי לדעת רמב"ם וסמ"ג והטור ומרן אפי' בזיון וזלזול וחירוף וגדוף יכול אפילו דלא מיפייסי ליה ואף לדעת הר"ן ספ"ק דרה"ש והריב"ש הביא דבריו מרן כ"מ סוף הלכות ת"ת והכנסת הגדולה יו"ד סי' רמ"ד וסוף סי' של"ד דמחלק בין כבוד לביזוי מבואר דהיינו דוקא היכא דלא מיפייסי ליה וכן כתב להדיא בס' דינא דחיי עי"ש עכ"ל ונראין הדברים שכיונתי לדעתו עלץ לבי אמנם ראיתי שמרן חיד"א בהשמטות להמדבר קדמות הנ"ל הביא דברי הרב המגיה שבש"ץ הנ"ל והשיב על כל דבריו ומחזיק בסברתו דמאי דכולי עלמא דיליה מהני גם לגבי זלזול וגם באר דאף לדעת הר"ן והריב"ש דסברי דמהני פיוס למחול הבזיון יש לומר דלגבי הקב"ה כביכול לא מהני לולא הטעם דכולי עלמא דיליה עי"ש ובס' ברכת מועדיך לחיים ד' ג' ע"א וע"ב:

וכתב בברכת מועדיך לחיים שם שמצא בס' קצור ציצת נובל ד וי"ו ע"ב שכ' דאף לדעת הפוסקים המדקדקים לומר דוקא למחול על כבודו כגון לקום מפניו אבל לא על זלזולו וכל שכן על הכאתו הכל הוא אם לא נתן רשות מתחלה אבל אם נתן רשות רצונו זהו כבודו וכתב על דבריו וז"ל ונראה להביא ראיה לדבריו מדקימא לן בדין מעלין בקודש ולא מורידין דאם התנה מתחלה שיהא לזמן מהני התנאי ואין בזה משום מעלין בקודש ולא מורידין כמו שהכריח מרן בחקרי לב ח"ג ליו"ד סי' צ"ט עכ"ל ותמיה לי עליה דרב

דכל רז לא אניס ליה ונעלם ממנו שהגאון טורי אבן והביא דבריו מרן חיד"א בס' שיורי ברכה ביו"ד סי' ר"מ אות ח' הוכיח דלא מהני מחילה ורשות להכאה מהא דאמרינן בריש הנחנקין דרב ומר בריה דרבינא לא שבקי לברייהו למישקל סילוא ולמיפתח כוותא דילמא חביל להו ואם איתא דמהני מחילה ורשות להכאה היה להם למחול ולהרשות אותם על זה ולא היה להם עוד לחוש אלא מוכח דלא מהני מחילה ורשות ועיין בגוף דברי מרן חיד"א שכתב לדעת הרב טורי אבן שמחלק בין רבו לאביו דברבו אין בזיונו מחול כלל ובאביו לבזיון מהני מחילה אבל לא להכאה ואם כן הרב ציצת נובל צבי שנראה שסובר דמהני מחילה ורשות להכאה גם כן אף אם דבריו הם לגבי אביו קשים דמהש"ס מוכח דלא מהני מחילה ורשות להכאה וכל שכן לדעת מרן חיד"א שאב ורב שוים והביא מה שכתוב בשאלתות דאב שמחל על כבודו מחול אבל הכאתו וקללתו לא ויש נוסחא שכתוב בה אבל הכאתו וקללתו וצערו לא וכתב דלנוסחא דמוסיף צערו בזיון האב אינו מחול ולנוסחא דידן אפשר דבזיון דאב מחול ולכל הנוסחאות על הכאתו אינו מחול ומסתמא מוכיח כן מההיא דריש פרק הנחנקין ומשם מוכח דגם המחילה שקודם המעשה לא מהני כמו שכתב הרב טורי אבן (ומה שכתב מרן חיד"א דלנוסחא דידן דלא גריס צערו אפשר דעל בזיונו מחול יש לפקפק דהא גם לנוסחא דידן הא קאמר דעל קללתו אינו מחול וקללה היינו בזיון כדמתרגם הירושלמי ומקלל אביו ודי מבזה) באופן שדברי הרב ציצת נובל צבי הנ"ל אינם מוסכמים ומוכרחים ומסוגיית הש"ס דסנהדרין הנ"ל מוכח דלא מהני רשות ומחילה של קודם ההכאה:

ומה שהביא הרב ברכת מועדיך לחים ראיה לדבריו מדין מעלין בקודש דמהני ביה תנאי לי הדל במחכה"ר אין דמיונו עולה יפה דבמילתא דתלי קדושתיה בדעת המקדשו ולאו ממילא הוא קדוש אמרינן שפיר דהמקדיש דאחית ליה קדושה איהו גופיה אסיק לה על ידי תנאי והפה שאסור הוא הפה שהתיר אבל באב ואם ורבו דזכי להו רחמנא מורא וכבוד ולא האב והבן המציאו הדבר רק גזרת מלך רב יכול היא מאן לימא לן דמהני תרי שפיר יש לומר דלא בזה בחר ה' שיהא האב רשאי למחול על הכאתו כלל בין אחר מעשה ובין לפני מעשה ואין ראיה מדמהני תנאי לגבי העלאה בקודש כאמור: ומה שכתבתי למעלה דמה שכתוב בשאלתות לחלק בין כבוד להכאה וקללה מסתמא למד כן מההיא דפרק הנחנקין דנא שבקי לברייהו למישקל סילוא ולמיפתח כותא וכו' הנה לא היה אז אצלי ס' השאלתות ועתה עיינתי וראיתי בפרשת משפטים סוף שאלתא ס' שדבריו הם בדין דאסור לבן לעשות חבורה לאביו והביא ההיא דפרק הנחנקין וכתב דאע"ג דמדאוריתא שרי חיישינן דילמא אתי למיעבד חבורה וכי אמרינן האב שמחל על

כבודו כבודו מחול הני מילי כבודו אבל הכאתו וקללתו לא עכ"ל הרי דעל פי סוגיא דסנהדרין הנ"ל הוא שהוכרח לחלק כן וכמו שכתבתי וראיתי שם להגאון העמק שאלה יצ"ו שהביא מה שכתב הריב"ש לחלק בין כבוד לבזיון דעל בזיונו אינו מחול וכתב שהרד"ל הביא ראיה לזה ממ"ש במועד קטן ד' י"ז דשמתה שפחה של רבי לאחד שהיה מכה בנו גדול דילמא מחל לו על הכאה ודחה ממה שכתבו התוס' בקידושין ד' ל"ב ד"ה דמחיל וצריך לומר שהודיעו קודסלכן שלא יהא כמי שנתכוון לאכול בשר טלה וכו' וכתב על דבריו ואין זה דיחוי חדא דילמא באמת הודיעו ותו דבשביל זה אינו חייב נידוי כיון שלא עבר על לאו ממש אלא ודאי לא מהני ממילא ועוד ציין הרד"ל לס' החסידים סי' תק"ע ותקע"ג ותקע"ד ובאמת לא נצרכנו לראיות אלא על בזיון בעלמא דלא מהני מחילה אבל קללה והכאה פשיטא שהרי אפילו במקלל עצמו עובר בלא תעשה וקי"ל דאסור לחבול בעצמו הרי דלא מהני מחילה עכ"ד הגאון העמק שאלה יצ"ו ומרן חיד"א בשיורי ברכה שם (מד"ה וחזה הוית) הרבה לדקדק בדברי ס' החסידים בסימנים הנ"ל עי"ש: גם הרב נחמד למראה בח"א ד' קכ"ב ע"ד כתב בשם הרב אביו שהוכיח כדברי הריב"ש מעובדא דשפחתו של רבי במ"ק ד' י"ז ע"ב הנ"ל והוקשה לו מעובדא דר' טרפון בירושלמי בפרק ד' דשביעית שנכנס לגינתו לאכול פירות שביעית שלא בטובה כסברת בית שמאי ולא הכירוהו פועלין והיו מכים אותו וכשידעו שהוא ר' טרפון השתטחו לפניו ובקשו ממנו מחילה ואמר להם שקודם כל מכה שהיו מכים אותו היה מוחל להם דשמעת מיניה דמהני מחילה להכאה והני תרי עובדי סתראי נינהו.

וכתב ליישב דיש לחלק בין שוגג למזיד דעובדא דר' טרפון חשיבי שוגגים שלא עלה על דעתם שהוא תלמיד חכם שאם כן לא היה עושה כבית שמאי ובעובדא דשפחת רבי אם היה הבן בועט באביו היה מזיד ולכן אינו מועיל לו מחילה ועוד חלק בין צנעא לפרהסיא דעובדא דר' טרפון היה בצינעא ומהני מחילה ועובדא דאמתיה דרבי פרהסיא הוה ולא מהני מחילה אלו תוד"ק ולפי דבריו אם רוצה אדם להכות את בנו הגדול בסתר ומוחל לו על מה שיבעוט בו מותר לו להכותו דבכי האי גוונא מהני מחילה והוא חידוש גדול ואין נראה כן מסתמיות דברי הפוסקים וצ"ע ולסתירת הני תרי עובדי דבש"ס דילן עם עובדא דר' טרפון שבש"ס ירושלמי יתכן ליישב על פי שיטת מרן חיד"א שכתב הרב זכור לאברהם דחסיד מפורסם מותר למחול על בזיונו ור' טרפון מפורסם בחסידות ומצי מחיל: ועל מה שכתב הרב צפחת המים דאם הכה אביו בעדים והתראה שוב אינו יכול למחול כתב הרב קהלת יעקב במענה לשון באות ח"ק וז"ל ועיין בס' משנה למלך בהלכות ממרים פרק ז' הלכה ח' בשם הירושלמי לענין בן סורר ומורה דאפילו

אחר שאביו ואמו הביאוהו לבית דין יכולין למחול כל שלא נגמר דינו עכ"ל הנה כונתו מבוארת להקשות על הצפחת המים שכתב דלא מהני מחילה אחר התראה והלא בבן סו"מ מהני מחילה קודם שנגמר דינו ולא זכיתי להבין למה תלה קושיתו על פי מה שאמרו בירושלמי הלא מגוף הדין שנאמר גם בתלמוד דידן ד' פ"א בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול מוחלין לו אף אם נאמר דהפירוש הוא כמו שכתב רש"י דמוחלין לו היינו עד שלא הביאוהו לבית דין דמשמע דאחר שהביאו לב"ד אף שלא נגמר דינו אין יכולים למחול מכל מקום שמעינן מיהא דמהני מחילה אף אחר ההתראה שהרי אם לא הביאוהו עדין לבית דין יכולים למחול אף אחר שהתרו בו וקלקל ותקשי לסברת הרב צפחת המים אלא דלי הדל נראה דיש לחלק דבזיון דמכה או מקלל חמיר טובא ולא דמי לבזיון דבן סו"מ על שגנב משל אביו ואכל תרטימר בשר ולפי חומר הבזיון אפשר דלא מהני ביה מחילה אחר ההתראה: וראיתי בס' זכרנו לחיים ד' ע' ע"א אות א' שכתב שבס' עיר מקלט (המחובר לס' נחל קדומים) פר' ויקרא מצוה קל"ב כתב מרן חיד"א וז"ל אח"י ואף בחטא לאביו ומחל לו נשאר מה שחטא לה' בזה וכמ"ש הרב פ"ח עכ"ל ונראה דבחטא לאביו שהקל בכבודו הוא דקאמר דאף דכבודו מחול נשאר לו מה שחטא לה' וכמו שכתב בשיורי ברכה סי' ר"מ אות ח' ואות ט' בשם ס' החסידים דאף דכבודו מחול חייב בדיני שמים וסייעיה מדנענש יעקב אע"ה על שלא קיים כבוד אב ואם עי"ש (ואולי בס' זל"ח יש טעות ובמקום הרב פ"ח צריך להיות ס"ח והוא ר"ת ס' חסידים) ומה שקשה על זה מההיא דקידושין ד' ל"ב דרב הונא קרע שיראי באפי' רבה בריה וכו' דמחיל ליקריה ואם נשאר לו חלק גבוה אכתי קשה היכי עביד הכי ומה אהני דמחיל ליה כבר ראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף סי' ר"מ אות י"ג אך חילק בין מחילה לאחר שחטא למחילה מקודם עי"ש:

כלל ל"ב

כל או כלם אי שייך על שני דברים או דוקא על שלשה ויותר הרב יד מלאכי בסי' של"ו האריך להוכיח דגם על שנים נאמר לשון זה והביא מקרא מלא עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' וכתב הרב דרך המלך דף א' ע"ג דיש לדחות דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד ולפי הנראה לא ראה דברי הרב מוהראנ"ח בפרשת חיי שרה (שעל דבריו הוא מה שנשא ונתן הרב יד מלאכי) כי משם באר"ה דגם בלישנא דקרא סבר הרב מוהראנ"ח דלא שייך לשון זה בפחות משלשה ובהכי דרשינהו להני קראי את כל המעשים האלה וכל שלחנות מלאו וכו' ומאמר רז"ל בת היתה לאברהם ובכל שמה עי"ש אלמא מאן

דסבר הכי לא שאני ליה בין לשון חכמים ללשון תורה ואהכי מקשי עליה ומאן דמותיב שפיר קא מותיב ומה שכתב על ראית הרב יד מלאכי מדתנן על כלם אם אמר שהכל דיש לומר דקאי נמי על פת ויין ואף דאיכא מאן דאמר חוץ מפת ויין כבר נדחה סברא זו וכו' עי"ש.

לדעתי יש להליץ בעד הרב דנהי דלית הלכתא הכי מיהו שמעינן דלא נפלאת לפרש כן ובהכי לא פליגי האמוראים ולא מפני לשון כולם נדחית סברתו ועיין למרן חיד"א בספר יעיר אזן מערכה זו אות ה' וק"ל ועל מה שהקשה הרב יד מלאכי שם על מרן בכלליו (שהוכיח מדברי התוס' בב"מ ד' ט"ל ע"א בד"ה וכולן שמין דעל שנים בלבד שייך לומר וכולן דאמאי לא יליף מגוף דברי הש"ס ושוב כתב דאין ראיה לא מן הש"ס ולא מהתוס' עי"ש) כתב הרב דרך המלך שם דהדין עם מרן דלרש"י וכלן שמין להם קאי אשבויין ונטושין ובורח ולהתוס' לא קאי אשבויין עי"ש באמת שכן נראה אמתות הדבר והתימה על מרן חיד"א ביעיר אזן שם שבקש להציל את מרן הקדוש ואמר דמשום הכי הביא מהתוס' דבש"ס אינו מפורש חלוקת שבויין והתוס' הוא שפירשו אשבויין נמי עי"ש והוא פלא דלהתוס' לא קאי אשבויים אלא אנטושים וכמו שהוכיח במישור הרב דרך המלך שם ומה שנרגש דא"כ הוי תלתא ודחה זה דאינו פירוש וכלן אלא מכח היתור וכו' אחרי המחי"ר אין נראה כן אלא האמת הוא דהשנים הם בורח ונטושים אבל שבוים אינו מן המנין.

ודברי הרב קהלת יעקב שהביא שם דמוכיח מהש"ס דלשון זה נאמר על שנים והם נטושים ובורח הנה מה שכלל בורח אתי שפיר לפי האמור אך זוהי שקשה דמסתמא מפרשינן הסוגיא כפירש"י ואם כן הוו תלתא וכמו שהקשה ביעיר אזן שם על דבריו עי"ש: ועל מה שתמה הרב יד מלאכי על מרן בכלליו ממה שכתב בכסף משנה סוף פרק ו' מיסודי התורה דלא יוצדק לומר כל על שנים בלבד כתב הרב דרך המלך שם שהוא טעות דהתם ליכא אלא תרי וכי דליית חד תו ליכא אלא חד וזהו כונת הכ"מ וכו' עי"ש. האמת דהלשון דחוק קצת דמי סאני למרן למימר דלא יצדק כל על אחד אבל כיון שהאמת שאין שם אלא אחד על כרחין למשכוני אנפשין ודברי מרן צדקו יחדיו ואין נסתר מחמתו ועיין רשב"ם בבבא בתרא ד' מ"א סוף ע"ב ד"ה וכלן בשטר אשני לקוחות אחרונים קאי ובד' ק"ז ע"א הלכתא בכל הני שמעתתי מקמצין עי"ש ברשב"ם: והנה התוס' בכתובות ד' ח' (בד"ה שהכל) כתבו בשם ר"ת דבברכות ד' י"א גרסינן הילכך נימרינהו לתרווייהו ולא גרסינן לכולהו דאם כן הוה משמע דשלש ברכות הן והרב חינא וחסדא בח"א ד' קל"ז (ע"א וע"ב) כתב שנראה שסובר ר"ת דתיבת כל לא יוצדק על פחות

משלשה אבל התוס' עצמם בכתובות ד' ד"ן בד"ה לית הלכתא אין סוברים כר"ת דהא התם ליכא אלא תרי שמעתי וקאמר ככל הני שמעתי וכו'.
אך הקשה דהריטב"א כתב שם בשם ר"ת בדברי התוס' ואם כן דברי ר"ת סתרי ורצה לומר דטעמיה דר"ת דאמר דבברכות גרסינן לתרוייהו משום שהם דברי רב פפא ורב פפא בכמה מקומות מישתעי בהאי לישנא בברכות ד' ט"ן ע"א גבי ברכת הקשת ובמגילה ד' כ"א הילכך נימרינהו לתרוייהו אבל בלשון שאר אמוראים מודה דנקטי כולהו וקאי אתרי אלו תוד"ק.
ולפי הנראה נעלם ממנו לפי שעה סוגיא דבבא בתרא ד' ק"ז ע"א דרב פפא קאמר והלכתא בכל הני שמעתתי מקמצין וקאי אתרי לחוד עי"ש: ואני ההדיוט רשמתי מאז בקונטריסי בענין זה איזהו מקומן דרך לימודי בש"ס ובמפרשים ולא פניתי לעיין בספרן שלצדיקים אם קדמוני. ואלו הן.
א) במס' שבועות ד' י"ט ע"א ת"ר שני שבילין וכו' ור' שמעון בן יהודה פוטר בכולן משום רש"מ וקאי אתרי גווני דאיתנו בבריתא ותו ליכא. ב) גיטין ד' ל' כולהו כרב לא אמרי וכו' והיינו שמואל ועולא.
ג) בהוריות ד' י"ג ע"א היה הוא ואביו ורבו בשביה הוא קודם לרבו ורבו לאביו ואמו קודמת לכולן ונחלקו הפוסקים אם אמו קודמת גם לדידיה ודעת הרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' רב"ן אות ג' בהגהת ב"י דחייו קודמין לחיי אמו כמו שכתב בשמו הרב דרכי שלום בפרשת וישלח ד' כ"ח ע"ד והביא בשם הרב טל אורות שכן מפורש בירושלמי הוא קודם לאמו (והוא דחה הוכחתו עי"ש) ונמצא דלדעת הרבנים כנה"ג וטל אורות הא דתני אמו קודמת לכולן אינו אלא אביו ורבו וקתני כולן.
ד) נדה ד' כ"א ע"ב כסומכוס וקילא מכולהו עי"ש בדברי רש"י מדסומכוס ומדר' אחא.
ה) קידושין ד' ז"ך ע"א תא שמע דקתני כל הני ולא קתני אגב וכתב הרא"ה הביאו הר"ן בהלכות (שם בד"ה מה"מ) דלא קאי אלא אדרבן גמליאל וזקנים ואמימרא דרבה בר יצחק.
וי"ו) בבבא קמא ד' ל"א ע"א ראשון חייב בנזקי כולם. זיי"ן) בכורות ד' כ"ג ע"ב אמר רב נחמן משמיה דרב הלכתא בכוליה פרקין בר מפלוגתא ואוקמינא דקאי ארשב"ג דמתני' רשב"ג אומר הלוקח בהמה מניקה מן העכום"ז והן שתי בבות הא חדא ואידך נכנס לתוך עדרו וכו' וקאמר בכוליה פירקין.
אך מרן מוהריט"א בהלכות יו"ט אהאי מתני' דקדק מהא דרב נחמן דלא ככלליה דרב מוהראנ"ח ודחה זה משום דאף דבמשנתינו לא אמר רשב"ג אלא שתי בבות בתוספתא

יש בבא שלישית וכו' עיי"ש (הרב משנת ר' אליעזר בח"ב בזכרונותיו ד' טו"ב אות ח' ציין לדברי מרן מוהריט"א בדף נ"א וציונו הוא על הס' הלכות יו"ט הנדפס בפני עצמו ואשר בידי הוא הנספח להש"ס ואשר נמצא בידו יראה אולי דבר בקדשו גם במקום אחר שוב ראיתי בחינא וחסדא ח"א ד' קל"ז ע"ג עי"ש וק"ל).

ח) בכתובות ד' מ"ח ע"ב תיובתא דכולהו תיובתא כתבו שם התוס' לאו דוקא דכולהו אלא להנהו דאמרי אף לתרומה (והם ר' יוחנן ור' חנינא) וכענין זה מצינו ביש נוחלין גבי מחלק נכסיו על פיו תיובתא דכולהו אף דלא הוי תיובתא אלא לחד עכ"ל. ט) קידושין ד' ע"ט סוף ע"ב אמר רבה בר רב הונא וכולן (דקתני מתני' אין צריך להביא ראיה על הבנים) בכרוכין אחריה ואין שם אלא שתי בבות כיעי"ש: ומרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכה זו אות וי"ו האריך לדחות כל הוכחות הרב יד מלאכי ומסקנתו דמשמעות תיבת כלם ותיבת כל הוא על שלשה וזימנין דמשכחת על שנים ולאו דוקא כל ואם הוא אגב חלוקות אחרות מצינו דנאמר כל על אחד נמי כמו שכתבו הריטב"א והרא"ש וכן כתב הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' ס"ז וכן כתב הרב מרכבת המשנה אלפאנדארי בפרק ו' מהלכות יסודי התורה.

גם הרב מקנה אברהם במהדורא ב' במערכת הוי"ו אות קנ"ח ד' מ"ד עמד בכלל זה ודחה ראיית הרב יד מלאכי מקרא דעושה כלם ה' על פי מה שפירשו הראב"ע והרלב"ג ומה שרוצה לחלק בין כלם לכל עי"ש אין דעתי העניה נוחה בזה והרב משנת ר' אליעזר בזכרונותיו שבחלק ב' במערכת הכ"ף אות ח' אחר שציין דברי הרבנים יד מלאכי ויעיר אזן וקהלת יעקב בקונטריס לשון חכמים סי' רצ"ב ציין לעיין בס' הלכות יום טוב למרן מוהריט"א בפרק שלישי ד' נ"ח (או נ"א) ולא פניתי כעת לחפש דב"ק כי הוא מציין דפי הספר שנדפס בפני עצמו ואצלי נמצא הנספח להש"ס מסכת בכורות: והגרל"ם בס' התורה והמצוה בפרשת ויקרא סי' קצ"ו כתב בזה דברים נמרצים כדרכו בקודש וז"ל ויש כלל במלת כל שגם אם בא על שם בלשון יחיד אינו פחות משלשה כמ"ש התוס' בכתובות (ד' ז') והרא"ש (פ"ק דברכות) דלר"ת יש לגרוס בברכות (ד' י"א ע"ב) גבי בה"ת הלכך נימרינהו לתרווייהו ולא גרסינן נימרינהו לכולהו דאז הוה משתמע מלשנא דג' ברכות ק א כתב הרמב"ן בספר הזכות (ספ"ב דמכות) ומהא לא מחוור לי הא דאמרינן לקמן במיתת כולן הא חוזר דהא ליכא בזמן אחד אלא שנים מהן וכו' אלא כיון שיש זמן ששלשתן קיימין משום הכי אמר במיתת כולן הוא חוזר וכו' וכ"כ התוי"ט (סוף פרה) ועיין באילת השחר (כלל תקפ"ג) והגם שאחרי החיפוש ימצא בגמ' ומשנה לשון כל על שנים כמו שבקרו ע"ז האחרונים בכ"ז בלשון הכתוב כלל זה דוקא שעל שני נושאים

ישמש בלשון שניהם כמו וילכו שניהם יחדיו ויכרתו שניהם ברית ולא יצדק לשון כולם כלל רק על מספר שלשה יוכל לתפוס מלת הכוללות כולם (או יוכל לומר צאו שלשתכם אם יש לו איזה כונה לספור הנושאים כמו ויפלו ארבעתן וכדומה) וברבה מצורע (פ' י"ט) מאן דאמר י"ג חופות עביד כל אבן יקרה מסוכתך תלת הרי מלת כל מורה שלשה ובב"ר (פ' צ') ויהי רעב בכל הארצות בשלש ארצות בפנקי ובערביא ובפלסתיני וברש"י יתרו (י"ח א') את כל אשר עשה ה' בירידת המן ובבאר ובעמלק (ט') על כל הטובה טובת המן והבאר והתורה כי מלת כל מציין עכ"פ שלשה דברים ובב"ר (פ' נ"ט) וה' ברך את אברהם בכל ר' לוי אמר תלת וכו' עכ"ל וחידוש הוא שלא נרגש ליישב מה שקשה על החלטתו (דבמקרא לא יבא מלת כולם על פחות משלשה) ממקרא מלא עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה' ותרגם המתרגם תרויהון ואי משמע ליה כדכתב מרן חיד"א דכיון דאיכא בעשיר כמה מינים וכן בעני מינים ממינים שונים שייך שפיר לשון כולם על כל פנים היה לו לבאר וכפי הנראה לא היה בידו ספר יד מלאכי ויעיר אזן כמו שיראה הרואה במלתייהו דרבנן קדישי שיש הרבה דברים בבקיאותו שכבר קדמוהו רבנן הנ"ל: ותיבת כל יש לה שני פירושים לפעמים ר"ל הכל ולפעמים ר"ל שום דבר ומ"ש רמ"י (בלבוש סי' זר"ת) שלא לומר אין כל דבר נעלם ממך דמשמע דמקצת נעלם נראה דאין בכך כלום דהא כתיב לא תעשה כל מלאכה לא תעשה לך פסל ותמונת כל ורבים כאלה ותשב"י כתב דהיכא שכתוב שם באותו פסוק אין או לא משמעותו אין שום דבר והכא נמי כתיב אין כל דבר כן כתב בספר קנין פירות במערכת ראש השנה אות ס"ו בשם הרב של"ה ונראה ודאי דאין כונת התשב"י לומר דכשאין כתוב בסמוך אין או לאו מוכרח שרוצה לומר הכל דהא כתיב הממני יפלא כל דבר והיינו שום דבר אלא כונתו דכשכתוב אין או לא הוא ודאי שום דבר הא לאו הכי משמע הכי והכי הכל לפי הענין ומה שכתב דכל יש לו שני פירושים כן כתב הר"ן בחי' לסנהדרין ד' ל' ע"ב הביא דבריו הרב יד מלאכי באות ש"ג כל כולל שתי משמעיות יש שכולל כל הדבר כגון כל צפור טהורה תאכלו כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם ויש שמשמעות מקצת הדבר כגון לא תחיה כל נשמה החייתם כל נקבה לא תאכל כל תועבה ומשום הכי פליגי בכל נפש אדם אם הוא כוללות הנפש או מקצת הנפש בהשאלת לשון כל וזה נכון עכ"ל והרב חק"ל בזכרונותיו שבסוף ס' ישרי לב ד' ק"י אות ל"א כתב בשם הרשב"א בסי' תק"ץ כל לפעמים רוצה לומר שום או כלל לא דומה לא תעשה כל מלאכה דהיינו שום מלאכה או כלל לא דהא לא בעי שיעשה כל מלאכות עכ"ל (עיינתי שם בקשתיהו ולא מצאתיהו) וסיים הרב וכנ"ל ממ"ש כל חלב לרבות חצי שיעור והיינו אפילו כל שהוא עי"ש מ"ש עוד בזה

והרב שלמי ציבור בדיני ערב יום הכיפורים ד' שי"ט ע"א כתב דנוסח הרמב"ם והרד"א אין כל דבר ומכל מקום יותר טוב שלא לאומרו כי לשון תפלה צריך שיהא מבורר יותר: ואם משמעות כל הוא כולו או אפילו מקצתו ידוע פלוגתא דתנאי בפרק כל הנשרפין ד' ע"ח גבי הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות ומה דאמר ר' יוחנן דפליגי בקרא דאיש כי יכה כל נפש אדם דרבנן סברי עד דאיכא כל נפש ור' יהודא בן בתירה סבר כל דהוא נפש והוה קשיא לי דר' יוחנן סובר חצי שיעור אסור מן התורה ומותיב לר"ל מדתניא כל לרבות חצי שיעור ודחי ר"ל מדרבנן וקרא סמכתא בפב"ת דיומא ד' ע"ד ומאי קושיא דילמא הא בריתא ריב"ב היא דדריש כל נפש כל דהו נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע אבל לרבנן דבעו כל נפש לא דרשינן כל לרבות ח"ש אלא לדרשה אחריתי.

ועיינתי בדברי המפרשים וראיתי למרן מוהרמב"ח בתוספת יום הכיפורים שהקשה לריש לקיש דאמר מדרבנן וקרא אסמכתא אם כן תיבת כל מה בא לרבות וניחא ליה עפ"י סוגיא דפסחים ד' מ"ג ע"ב דר"א הוא דדריש כל ורבנן לא דרשי וכתבו שם התוס' דהיכא דמסתברא כולי עלמא דרשי והיכא דליכא סברא רבנן לא דרשי ור"א דריש וא"כ ר"י דס"ל דאיכא סברא דחזי לאיצטרופי ס"ל דהא בריתא דברי הכל היא וריש לקיש דלית ליה סברא דחזי לאיצטרופי הוה מצי למימר האמני ר' אליעזר היא אלא דניחא ליה לאוקומא כדברי הכל עי"ש ומתיישבת שפיר גם קושיתנו דהא דפליגי רבנן עליה דריב"ב וסברי דבעינן כל נפש הוא משום דליכא סברא אבל הכא דאיכא סברא דחזי לאיצטרופי לכ"ע דרשינן לרבות כל דהו כמ"ש הרב תורת חיים שם גבי ולא יעיר כל חמתו דלא מסתברא לומר מקצתו יעיר וכן ואל יבא בכל עת אל הקדש עי"ש ועפ"י מחלוקת זו פירש רבין חסידא בס' נאות יעקב בקונטריס מענה לשון ד' כ"ב ע"ג כמה מאמרי רז"ל בדרך דרש עי"ש דברים נחמדים ועיין להרב מלא הרועים בח"ב ד' ל"ג מי ומי הסוברים דדרשינן כל וכן בהיפך ולא ידעתי למה לא הזכיר ההיא דפ"ק דברכות ד' י"ב ע"ב בקרא דכל ימי חייך דכולהו רבנן דהתם דרשי כל לרבות ועי"ש עוד הסוברים דכל ר"ל כולו וכן הסוברים אפילו מקצתו.

וכתב באות ב' דר' יהודה נראה שסובר כל מקצתו משמע בבכורות ד' ג' גבי בכור וכו' וצדד לדחות זה עי"ש וחידוש הוא שלא הזכיר בריתא דתורת כהנים בפרשת אמור על פסוק ואיש כי יכה כל נפש אדם (ויקרא כ"ד י"ז) דדריש דהאחרון חייב והיינו כר' יהודה בן בתירה וסתם ספרא ר' יהודה וכן כתב הגרל"ם בהתורה והמצוה שם סי' רמ"ו עי"ש ואם כן היה לו לייסד כל המשא ומתן שלו בסברת ר' יהודה על דברי הבריתא דתורת

כהנים הנ"ל: וראיתי להביא מה שכתב הגאון נחלת יהושע בהקדמה לחלק שני (בד"ה וכן) שהר"ן הקשה בסנהדרין ד' ע"ח דרבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש ור"י בן בתירה סבר כל נפש כל דהו נפש והתוס' הקשו בבכורות ד' ג' על הא דקי"ל כל דם ואפילו מקצת ולענין כל נפש קי"ל כרבנן דלא אמרינן מקצת נפש ככל נפש אלא דקי"ל כרבנן דכל דוקא כוליה ועוד קשה הא קי"ל ביומא דכל לרבות חצי שיעור וכן בפסחים ד' מ"ג שאור בל תקטירו אין לי אלא כולו מקצתו מניין תלמוד לומר כל אלמא דלשון כל הוא אפילו כל דהו לכן נראה לי דכל דבר שיש בו התחלקות ואצטרפות הוי הלשון כל אפילו כל דהו כמו דאמרינן גבי דם ואפילו מקצת דם דמקצת דם נמי הוי כל דכל פרט ופרט נקרא בשם כל מה שאין כן בכל נפש דאמרינן כל כוליה נפש משום דמקצת לא מיקרי נפש דנפש אין בו התחלוקות והצטרפות כמו שבארתי אבל גבי דם כל פרט ופרט נקרא בשם כל דהא אפילו מקצת דם נמי קרוי דם לכן אמרינן דכל אפילו כל דהו וכן בחלב כל מקצת נקרא בשם חלב לכן אפילו מקצת נמי קרוי בשם כל מה שאין כן בדבר השלימות לא נקרא מקצת בשם כל וע"כ חצי אבר לא מרבינן מכל לרבות חצי שיעור ועיין בספרי ע"י סי' יו"ד עכ"ל: וכתב הרב תורת חיים דגם בלשון חכמים מצינו כל שר"ל כל דהו ולא כולו ממש דאמרינן בפ' האיש מקדש ע"מ שאני תלמיד אין אומרים כשמעון בן עזאי אלא כל ששואלין אותו בכ"מ דבר אחד ואפילו במס' כלה והיינו נמי בכל דהו מקום אפילו במס' כלה עכ"ל וכתב כן עפ"י דברי רש"י שם בד' מ"ט ע"ב שכתב בכל מקום באחד מן המקומות אמנם רש"י ותוספות במס' שבת ד' קי"ד ע"א והרי"ף והרא"ש לא גרסי בכל מקום אלא כל ששואלין דבר אחד בתלמודו ואפילו במסכת כלה עי"ש וק"ל: ואי דרשינן כל לרבות או לא באר בזה הרב מלא הרועים בח"ב במערכת הכ"ף ד' ל"ג דעות הסוברים דכל הוא לרבות והסוברים דלא דרשינן כל לרבות עי"ש וכתב ידידי הגאון מפרעמישלא יצ"ו בס' בית יצחק בחלק א"ח סי' יו"ד דכמו שחלקו התוס' במנחות ד' י"א ד"ה ור"ש דאף מאן דלא דריש את דריש ואת הכי נמי יש לומר דאף מאן דלא דריש כל דריש וכל וכתבתי אני הדל במערכת החי"ת אות ה' (ד"ה ודע) דתיבת בכל ותיבת וכל שוו אהדדי עי"ש באות ב' (בד"ה ובגוף דברי):

כלל ל"ג

כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא רבים ידי חובתם הוא מדאוריתא עיין להרמג"א סי' קצ"ט סק"ז שאגת אריה סי' ו' ד"ה ואין לדחות.

פתח הדביר ח"א ד' פ"ד ע"ב ועיין מכתב לחזקיאו ד' צ"ז ע"ג ואור לי סי' ס' (ד"ה אכן) ובסי' קכ"ח (ד"ה ולקוע"ד) ובס' בית מנוחה על הרמב"ם בריש פרק ב' מהלכות שופר:

כלל ל"ד

כל שהו מצינו בהרבה מקומות שיש לו שיעור הריב"ש סי' תע"א ועיין ביצה י"ז ע"ב (מאי כל שהו לאו אע"ג דליכא כזית לא דאיכא כזית ולגבי ככר שלם קורהו כל שהו) ובתרא ק"ן ע"א ותוס' בשבת ד' ס"ג ד"ה ארג וברש"י שם וכסף משנה פרק א' מהלכות ביאת מקדש סוף הלכה ב' כן כתב הרב יד מלאכי באות מש"ה ועיין באהלות פרק י"א משנה א' ובית הלל אומרים כל שהו וכתבו המפרשים בשם התוספתא כחוט המשקולת אלמא דתני כל שהוא ואיכא שיעורא וכן כתב רבינו בצלאל בכלליו כת"י הביא דבריו מרן חיד"א בס' יעיר אזן מערכה זו אות כ"א בשם התוס' בבבא בתרא סוף פרק לא יחפור ד' ז"ך ע"ב והריטב"א בעירובין בפרק קמא ושהתוס' בקידושין פרק קמא האריכו בענין כל שהו ושבבא בתרא ד' ק"ן מסיק כל היכא דתני כל שהו לית ליה שיעורא והזכיר סוגיא דביצה הנ"ל וחידוש הוא שלא הזכיר בזה דברי הרב יד מלאכי הנ"ל כיעי"ש והנה בבבא בתרא ד' ק"ן הנ"ל פריך הש"ס וכל היכא דתני כל שהו לית ליה שיעורא והתנן חמש רחלות גוזזות כל שהן ואמרינן וכמה כל שהן וכו' ומשני איידי דתני תנא קמא שיעורא רבה ואמר איהו שיעורא זוטא קרי ליה כל שהו עיין שם: ולפי הנראה סוגיא זו נעלמה לפי שעה מעיני מרן המשנה למלך בפרק ששי מהלכות מתנות עניים דין ו' (בד"ה שוב ראיתי) שהקשה על מה שכתבו הרמב"ם והטור דהמחלק מעשר עני בשדה צריך ליתן לכל אחד כדי שביעה ואם מחלק בבית יכול לחלק לכל אחד אפילו כזית כזית דמשמע דפחות מכזית לא והרי בתוספתא תני דבתוך ביתו נותן כל שהו וכתב ליישב דסברי דלעולם בעינן כזית אלא דקרי ליה כל שהוא לאפוקי השיעור הנאמר במתניתין דאין פוחתין לעני ומצינו כיוצא בזה בפרק ראשית הגז ד' קל"ז שכתב רש"י דכל שהו לאו דוקא אלא איידי דאמר ר' דוסא שיעורא רבה אמור רבנן לשון שיעור מועט וגוזמא הוא עכ"ל ולא היה צריך להביא מדברי רש"י שהרי הכי אמרינן בש"ס דבבא בתרא דאיידי דתני תנא קמא שיעורא רבה וכו' קרי ליה כל שהו וכיוצא לזה צריכים אנו לומר בההיא דאמרינן בחולין ד' ק"ך ע"ב וליכתוב רחמנא בשרצים וליתו הנך וליגמרו איכא למיפרך מה לשרצים שכן טומאתן במשהו והרי שרצים שיעורן בכעדשה כידוע (עי"ש ברש"י) וקאמר טומאתן במשהו והיינו משום דלגבי שאר איסורים ששיעורם בכזית קרי לשיעורא דשרצים כל שהו והתוס' שם (בעמוד ראשון בד"ה שכן) לא הוקשה להם מה

דקרי לטומאה כל שהו ולפי האמת היא בכזית רק קושיתם היא מאי שנא דבכל דוכתא לא קרי לכעדשה כל שהו אלא מזכיר בפירוש כעדשה ולמה לא יזכיר כן הכא נמי עי"ש: ובסוגיא דבבא בתרא הנ"ל קשיא לי למה לא הקשו ממתני' באהלות שהבאתי דקתני כל שהו ומפרש בתוספתא דאיכא שיעורא והתם ליכא לשנוי דתני הכי באיידי ולולא דברי הרב"א הנ"ל היינו יכולים לומר דאף דאמרינן בש"ס דבבא בתרא הנ"ל דכל היכא דתני כל שהוא לית ליה שיעורא לא אמרינן הכי לקושטא אלא דרך שקלא וטריא ואין הכי נמי דהוה מצי לאתויי ממתני' דאהלות הנ"ל וכן אתה מוצא לרבותינו בעלי התוס' במנחות ד' ט"ל ע"א בד"ה שיירי גרדומיו כל שהוא וז"ל פ' מי שמת הוה מצי לאתויי הך גבי הא דפריך וכל היכא דתני כל.

שהוא לית ליה שיעורא עכ"ל והיינו שהוקשה להם למה לא הביאו בש"ס דב"ב הך דשיירי גרדומיו וכתבו דהוה מצי לאתויי ולא אייתי הך וסגי ליה לש"ס במאי דאייתי על דרך שכותבים הראשונים באיכא בינייהו דאיכא טובא בש"ס דהוה מצי מימר דאיכא בינייהו הא מילתא נמי ולא אמר ותירוץ זה יספיק לנו אם לא נאמר דהמסקנא היא דכל היכא דתני כל שהוא לית ליה שיעורא אבל לדברי הרב"א דמסקנת הש"ס היא דכל היכא דתני כל שהוא לית ליה שיעורא ודאי קשה היכי מסקינן הכי והא איכא ההיא דאהלות וההיא דשיירי גרדומיו דתני כל שהוא ואית להו שיעורא ועוד מצינו דתני תנא בעלי מומין אוסרין בכל שהן ומוקי לה בגיזי בכור בעל מום שנתערבו בגיזי חולין וכתב רבינו שמשון בפרק ג' דמס' ערלה משנה ג' דלאו דוקא כל שהן דמלא היסט בעי וכתב הגאון מליבוויץ בשו"ת צמח צדק החדש בחלק יו"ד סי' רל"ב שזוהיא שיטת הרא"ש ומר בריה הטור עי"ש וראיתי להרב אשדות הפסגה בליקוטים בד' קכ"ד ע"ד שהאריך בכלל זה (כל הוא אי אית ביה שיעורא) ולא אוכל כעת לעיין בדב"ק ואתה תחזה: ועל פי כללין (דיתכן לומר כל שהו אף בדבר שיש בו שיעור) כתב גדול בדורנו מר קשישא מגן אברהם יצ"ו בספרו ויקרא אברהם ד' כ"ט ע"ג ליישב מה שהקשה על מה שאמרו בתורת כהנים פרשת צו פרשה ב' פסקא י"א על פסוק והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל (ויקרא ו' ט') שדרשו אין לי אלא כולה מניין אף מקצתה תלמוד לומר תאכל אפילו כל שהו דמשמע מזה דיש אכילה פחותה מכזית מדאמרו כל שהו והוא היפך מה שאמרו בתורת כהנים בפרשת שמיני על פסוק והאוכל מנבלתה (ויקרא י"א מ') שבא ליתן שיעור לנוגע ולנושא בכזית כאוכל וכן אמרו שם בפרשת אחרי פי"ב פסקא ב' על פסוק אשר תאכל נבלה (ויקרא י"ז ט"ו) אין אכילה פחותה מכזית ועוד ציין לעיין בפי"ג פסקא ט' על פסוק והנפש האוכלת ממנו עונה תשא (ויקרא ז י"ח) אוכלת אכילה כזית

ובפרשה י"ד פסקא יו"ד על פסוק ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה (ויקרא זיי"ן כ"ה) אוכלת כדי אכילה כזית ובסדר שמיני פ"ט פסקא א' דאין אכילה פחות מכזית (כעת לא מצאתי מקום זה) וכל זה הוא היפך מה שדרשו מצות תאכל כל שהו וכתב שהרב מועדי ה' בדף ח' ע"ב הביא ההיא דשמיני ושוב הביא ברייתא זו למיגמר מינה דהוא פחות מכזית ושייר הרב יצ"ו ברייתא דתורת כהנים בפרשת אמור על פסוק וכל זר לא יאכל קדש (ויקרא כ"ב יו"ד) לא יאכל אין אכילה פחותה מכזית וכן דרשו על פסוק ואיש כי יאכל קדש בשגגה (ויקרא כ"ב י"ד) כי יאכל אין אכילה פחותה מכזית:

אך מני"ר מדנפשיה כתב דאין מכאן ראיה כלל דאיכא למימר דכל שהו שאמרו אינו פחות מכזית אלא לפי מאי דקאמר אף מקצתה דבעשרון שלם אחר שהוציא קומץ ממנו השיור הוא דבר גדול ובמקצתה איכא כמה כזית והיינו על דרך שכתבו התוספות בבבא בתרא דף ק"ן בד"ה ואיידי דקרי כל שהו בערך חברו וציין קהלת יעקב ויעיר אזן ומשק ביתי שרשמתי למעלה והליכות אלי אות הת"ך ובמתניתין בחולין ד' קכ"ה ע"א ובדף קכ"ו ע"א תנן כל שהו ובברייתא שם אמרו כחוט השערה ותלי טעמא דאפשר ליגע כחוט השערה אלו תורף דב"ק השייכים לכללין: ובהורמנותיה דמר לדידי חזי דלא צריכנא לכללין משום יתובי דעתא מאי דקשיא ליה למר דבההיא דמצות תאכל אין שייך לומר אין אכילה פחותה מכזית כמו שבאר הגרל"מ בספר התורה והמצוה שם בסי' ל"א וז"ל יש הבדל בין פעל אכל בקל ובין הנפעל שפעל אכל בקל מוסב על האדם האוכל ולא יקרא אוכל אלא בכזית שפחות מזה נקרא טועם כי טעמתי מעט דבש (ש"א) וכמ"ש בספרא לקמן (פרשה יו"ד משנה יו"ד אחרי פי"ב מ"ב אמור פ"ד מט"ז ופ"ו מ"ג ובפסחים ד' ל"ב) סתם אכילה בכזית אבל הנפעל מוסב על הדבר ואף אם נאכל כל שהו הגם שלא יקרא אכילה מצד האוכל שלא אכל רק טעם מכל מקום הדבר נאכל ואיננו וזה שאמרו בספרא שלכן שינה ואמר מצות יאכל בנפעל ולא תפס הלשון שדבר בו עד עתה יאכלו אהרן יאכלוה והיל"ל מצות יאכלו ללמד שאף שלא נשאר רק מקצתה בכל זה תאכל ומזה תערה מקור הדבר שכתב הרמב"ם בראשון מהלכות חמץ דין ז' שהאוכל חמץ בפסח אפילו כל שהו אסור שנאמר לא יאכל ומפרשים ראשונים ואחרונים לא ידעו נתיבותיו מאין הוציא דבר זה והנה פורש שיש לו יסוד בספרא עכ"ל והרגיל בספר הבהיר ויקרא אברהם וכן בשאר ספריו הקדושים יודע שהרב יצ"ו כל יומא שמעתתי דרב בספר התורה והמצוה בפומיה ואין ספק שכשכתב דברים אלו לא היה בידו ספר זה ולכן לא ראה מה שכתב באותו פרק באותו מקום שלפי דבריו אין כאן קושיא מעיקרא ואין אנו צריכים להכלל דכל שהו לאו דוקא כמובן: עוד ראיתי להרב עליון יצ"ו בספרו

הבהיר אברהם אזכור במערכה זו אות מ"ד בענין זה כתב וז"ל עיין תורת כהנים פרשת שמיני פיו"ד פ' יו"ד דכל שהו יתפרש נמי אפילו יותר מן השיעור ועיין בספרי ויקרא אברהם פרשת צו בלשון כל שהו אם הוא פחות מכזית וכו' עכ"ל דברי התורת כהנים לפי הנראה הם בפרק יו"ד פסקא יו"ד על פסוק תנור וכירים יותץ טמאים הם (ויקרא י"א ל"ה) ולפי שלא ראיתי בעניותי שום הוכחה לזה אעתיק דברי בריתא דתורת כהנים ככתבה וכלשונה והמעיין ישכיל ויבין כונתו וז"ל יותץ יכול יתצם ודאי ת"ל טמאים יהיו מקיימים אותם בטומאתם יהיו לכם כל שהוא לצרכיכם לרבות ידות הכלים מכאן אמרו האבן היוצאת מן התנור טפח ומן הכירה ג' אצבעות חיבור היוצא מן הכופח עשאו לאפיה שיעורו כתנור עשאו לבישול שיעורו ככירה אמר ר' יהודה והלא אמרו האבן היוצא מן התנור כל שהו טמאה לא אמרו טפח אלא בין התנור לכותל היו שני תנורים סמוכים זה לזה נותן לזה טפח ולזה טפח והשאר טהור או יכול שאני מרבה יתר מכשיעור תלמוד לומר הם:

כלל ל"ה

כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו הרב שבות יעקב בח"ג סי' קל"ה כתב בשם הרב השואל דאינו אלא מדרבנן והשיג עליו דביבמות ד' כ"ד (צ"ל ק"ד) ע"ב ד"ה אמר איתא להדיא דמדאורייתא הוא ויליף מקראי ודחה מה שהרב השואל עשה סניגרון לדבריו עי"ש ומדברי הרמב"ן בס' אוריין תליתאי ד' י"א ע"ג שהביא הרב מקנה אברהם בסי' קס"ה מתבאר גם כן שסובר דמדאוריתא הוא מאי דבעינן ראוי לבילה שכתב (על מה שאמרו בקידושין ד' כ"ה נהי דביאת מים לא בעינן ראוי לביאת מים בעינן) וז"ל ואיכא למידק בשלמא בדר' זירא ראוי לבילה בעי דכתיב בלולה אלא הכא מנא לן כלל דבעינן ראוי לבא בו מים ויש מפרשים ראוי לבא בו מים בעינן מדרבנן שאף שלא הצריך הכתוב שיהא צריך לבא בו מים הצריכו שיהא ראוי לכך כשם שמצינו בתורה שהחמירה בראוי לבילה וכו' ותקון רבנן כעין דאוריתא ואפשר דהואיל ומצינו לענין טומאה שהוא גלוי אף לענין טבילה הוא שצריך שיהא ראוי לבא בו מים עכ"ל הרי מפורש דבדבר שמפורש בתורה שצריך לזה בעינן מדאוריתא שיהא ראוי לכך: וכתב גדול בדורינו הרב המפורסם מוהר"א קוב"ו בס' שער אשר בתשובה לא"ח סי' ג' וז"ל בתר דבדקית אשכחית דלאו בכל גוונא אמרינן כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו ולא שאנו אלא בכגון דלכתחלה הוא בילה מעכבת אמטו להכי לפחות בעינן שיהא ראוי לבילה וכל שאינה ראוי לא מהני מה שאין כן היכא דלכתחלה נמי לא הוה בילה מעכבת דהגם שאינו ראוי מהני וכן

כתבו התוס' בפרק הקומץ ד' ח"י ע"ב כדי ראה הרואה וכתב ששוב ראה בשו"ת שאגת אריה סי' ו' שכתב דאלם יכול לצאת ידי חובת קריאת שמע כששומע מאחר אף שאינו ראוי ליתיה בכללא דר' זירא כיון דלכתחלה שומע כעונה וכתב שנעלם ממנו שכן כתבו התוס' במנחות הנ"ל וכונתו לדברי התוס' שם בסוף ד"ה ואמר ר' זירא אההיא דאמרינן בנדרים ד' ע"ג חרש מהו שיפר לאשתו שהקשו דמאי מספקא ליה ותירצו משום דדילמא ושמע דכתב רחמנא אורחא דמילתא נקט שאין ראוי להפר אלא ע"י שמיעה דמתבאר דאי אמרנין כן דליכא שום מצוה לכתחלה אינו נכנס בכלליה דר' זירא דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו ודבריו נאמנו מאד דמתבאר כן מדברי התוס' וכן מתבאר לענ"ד מדברי הרשב"א בחידושיו לקידושין על ד' כ"ה במה שאמרו בש"ס שם לענין טבילה דנהי דביאת מים לא בעינן מקום הראוי לביאת מים בעינן וכד"ר זירא והקשה דלא דמי לדר"ז דבשלמא בדר"ז בעינן ראוי לבילה משום דכתיב בילה ולכתחלה צריכה בלילה וכן כל שאר מקומות שהוזכרו דברי ר' זירא אבל כאן שאין צריך ביאת מים אפילו לכתחלה למה הוצרך למקום הראוי לביאת מים ולפי הנראה נעלם זה מעיני הגאון איש ירושלים הובאו דבריו בקובץ יגדיל תורה קונטריס ט' ד' רכ"ג ע"ב שהשיג על הרב שאגת אריה הנ"ל מסוגיית הש"ס דנדרים ד' ע"ג עפ"י מה שפירש בסוגיית הש"ס עי"ש ולא ראה דברי התוס' דמנחות הנ"ל העומדים כנגדו ולפי שכתב בסוף דבריו דאינו מחליט ששגה שאגת אריה בזה רק מבקש מבני הדור להודיע דעתם הנני להודיע שכבר בא חכם גדול בדורינו הרב שער אשר והביא לנו דברי התוס' דקיימי בשיטת הרב שאג"א כנז"ל.

שוב נדפס קונטריס עשירי מקובץ יגדיל תורהוראיתי שם בסי' ק"ן ד' חר"ן ע"ד שהושג מרב גדול יצ"ו על זה וגם הזכיר שם דברי התוס' דמנחות הנ"ל וכתב שגם הג' שיבת ציון בסי' צ"ח ס"ל כדעת הג' שאגת אריה שכתב דקריאה בחליצה מעכב לכתחלה דאם לא כן ליתיה לכללא דכל הראוי וכו' עי"ש ולא יכולתי כעת לעיין בדברי השב"ץ ואף לא במ"ש רב אחד שם ביגד"ת ד' ש"א סוף ע"ג ואתה תחזה: ואם יש חולקים בכלל זה הנה מרן הב"י ביו"ד סוף סי' קצ"ח הביא תוספתא באספלנית ומלוגמא שבבית הסתרים ר' אומר חוצץ וריב"י אומר אינו חוצץ וכתב דריב"י סובר דלא בעינן ראוי לביאת מים והוסיף שכן סובר גם רע"ק עי"ש וכתב בס' בית יצחק (לידידי הגאון מפארעמישלא יצ"ו) בחיו"ד סי' ב' בהערות שבשולי המכתב דיש לומר דלית להו סברת ר' זירא דכל שאינו ראוי לבילה וכו' אלא דהלכה כרבי דאית ליה כרבי זירא והאריך ליישב כמה קושיות עפ"י הנחה זו עי"ש באות קטן ה' ו' ז אך בהגהות ומפתחות שבסוף ספרו כתב דמצא בהגהת יד שאול

שהביא דברי מרן הב"י ודברי הרש"מ סוף מקואות שכתב דטעמא דריב"י משום דבבית הסתרים אין מקפידין אבל ראוי לביאת מים בעי ויפה כתב עכ"ד:

כלל ל"ו

כל הראוי לבילה וכו' כתב הרב יד מלאכי בכללי דינים אות שכ"ב בשם הרב ט"ז א"ח סי' ה"ן סק"ד דדוקא בדיעבד ולא לכתחלה בדבר שיש בידינו לתקן והרב פרי מגדים שם במשבצות כתב על דבריו וז"ל עיין מנחות ח' בזה ושם לכתחלה התורה אמרה שיבלול ועיין ק"י כ"ה ע"א מזה עכ"ל ולא הבנתי מאי קשיא ליה ממנחות דהתם איירינן להכשיר המנחה שנעשית בלא בלילה ואין לך דיעבד גדול מזה ומההיא דקידושין אין ראיה לפי מה שכתבו הרמב"ן והרשב"א הנז"ל באות הקודמת דשם אינו שייך מילתיה דר' זירא אלא משום חומרא בעלמא מדרבנן ופוק חזי למהר' בסה"ב מנחה טהורה שהקשה על הרב ט"ז מתשו' הרשב"א שהביא הרט"ז בסי' ל"ב ס"ק ח"י ואילו מסוגיית מנחות דאיירי בה וכן מההיא דקידושין שכבר הביאה שם לא חלי ולא מרגיש להקשות עליו והיינו ודאי משום דאין משם ראיה וכמו שכתבתי ואחר זמן ראיתי לגדול בדורינו הרב פתח הדביר שעמד על דברי הפרמ"ג והביא דברי התוס' בכמה דוכתי שכתבו דדוקא בדיעבד ומה. שפירש בכונת הרב פרמ"ג אינו מחוור לדעתי הקצרה: ובמאי דאמרינן כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו כתב גדול בדורנו הרב המפורסם מוהרא"ק בס' שער אשר בתשו' לא"ח סי' ג' וז"ל בתר דבדקית אשכחית דלאו בכל גוונא אמרינן כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו ולא שאנו אלא בכגון דלכתחלה הוה בילה מעכבת אמטו להכי לפחות בעינן שיהא ראוי לבילה וכל שאינו ראוי ל"מ משא"כ היכא דלכתחלה נמי לא הוה בילה מעכבת דהגם שאינו ראוי מהני וכ"כ התוס' בפרק הקומץ ד' ח"י ע"ב כדיראה הרואה וכתב ששוב ראה בשו"ת שאגת אריה סי' ו' שכתב דאלם יכול לצאת י"ח ק"ש ע"י ששמע מאחר אף שאינו ראוי ליתיה בכללא דר' זירא כיון דלכתחלה שומע כעונה וכתב שנעלם ממנו שכ"כ התוס' במנחות הנ"ל וכונתו למ"ש התוס' שם בסוף ד"ה ואמר ר' זירא אההיא דאמרינן בנדרים ד' ע"ג חרש מהו שיפר לאשתו וכו' דמאי מספק"ל ותירצו משום דדילמא ושמע דכתב רחמנא אורחא דמלתא נקט שאין ראוי להפר אלא ע"י שמיעה דמתבאר דאי אמרינן כן דליכא שום מצוה לכתחלה אינו נכנס בכלליה דר' זירא דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.

ודבריו נאמנו מאד דמתבאר כן מדברי התוס' וכן מתבאר לענ"ד מדברי הרשב"א בחידושיו לקידושין על ד' כ"ה במה שאמרו בש"ס שם לענין טבילה דנהי דביאת מים לא

בעינן מקום הראוי לביאת מים בעינן וכד"ר זירא וכו' והקשה על זה דלא דמי לדר' זירא דבשלמא בדר"ז בעינן ראוי לבילה משום דכתיב בילה ולכתחלה צריכה בלילה וכן כל שאר מקומות שהוזכרו דברי ר' זירא אבל כאן שאין צריך ביאת מים אפילו לכתחלה למה הוצרך למקום הראוי לביאת מים ולפי הנראה נעלם זה מעיני הגאון איש ירושלים הובאו דבריו בקובץ יגדיל תורה קונטריס ט' ד' רכ"ג ע"ב שהשיג על השאג"א הנ"ל מסוגיית הש"ס דנדרים ד' ע"ג על פי מה שפירש בסוגיית הש"ס עי"ש ולא ראה דברי התוס' דמנחות הנ"ל העומדים כנגדו ולפי שכתב בסוף דבריו דאינו מחליט ששגה השאג"א בזה רק מבקש מבני הדור להודיע דעתם הנני להודיע שכבר בא חכם גדול בדורנו הרב שער אשר והביא לנו דברי התוס' דקיימי בשיטת הרב שאג"א כנז"ל.

שוב נדפס קונטריס עשירי מקובץ יגדיל תורה וראיתי שם בסי' ק"ן ד' חר"ן ע"ד שהושג מרב אחד בזה וגם הזכיר שם דברי התוס' דמנחות הנ"ל וכתב שגם הג' שיבת ציון בסי' צ"ח סובר כדעת הג' שאג"א שכתב דקריאה בחליצה מעכב לכתחלה דאם לא כן ליתיה לכללא דכל הראוי וכו' עי"ש ולא יכולתי כעת לעיין בדברי השב"ץ ואף לא במה שכתב רב אחד שם ביגדיל תורה ד' ש"א סוף ע"ג עי"ש:

כלל ל"ז

כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו כתב הרב ארעא דרבנן באות ד"ש דהרב בני יעקב נסתפק אם נאמר כלל זה במידי דרבנן ולא איפשיטא ליה ומני"ר כתב על זה דבכל הסוגייאות שהוזכר כלל זה לא נאמר אלא במידי דאוריתא לענין נדרים בנדרים דף ע"ג ולחליצה ביבמות דף ק"ד לטבילה בקידושין דף כ"ה ולביכורים במכות דף י"ח ושכן הסכים הרב בנימין זאב סי' ס"ב דלא אמרינן כלל זה לעכב אלא במידי דאוריתא לא בדרבנן.

שוב כתב דהרא"ם בתוספותיו למגילה כתב דאף בדרבנן אמרינן כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו וציין לעין בדברי מרן הב"י א"ח סי' נ"ה (דף מ"ז ע"ב שיטה נ"ב) והנה ממאי דכייל בהדי סוגייאות הנאמרות בדאוריתא ההיא דקידושין ד' כ"ה ע"א דאמרינן מעשה בשפחה של בית רבי שטבלה ועלתה ונמצא עצם בין שיניה והצריכה טבילה אחרת דאף דביאת מים לא בעינן מקום הראוי לבא בו מים בעינן וכד"ר זירא וכו' הבין מזה הרב מקנה אברהם סי' קס"ה דף כ"ח ע"א דסובר דמאי דבעינן בטבילה שיהא ראוי לבא בו מים הוא מדאוריתא ולזה הביא מה שכתב בחידושי הרמב"ן לקידושין בספר אוריין תליתאי ד' י"א ע"ג וזה לשונו איכא למידק מנא לן כלל דבעינן ראוי לבא בו

מים ויש מפרשים ראוי לבא בו מים בעינן מדרבנן שאף על פי שלא הצריכו שיבאו בו מים הצריכו שיהא ראוי לכך כשם שמצינו בתורה שהחמיר ראוי לבילה וכו' תקון רבנן כעין דאוריתא ואפשר דהואיל ומצינו לענין טומאה שהוא גלוי אף לענין טבילה הוא שצריך שיהא ראוי שיבא בו מים עכ"ל נמצא לדעת היש מפרשים נזכר בגמרא גם בדרבנן אמרינן כל הראוי וכו' וכדעת הרא"ם עכ"ד הרב מקנה אברהם.

והנה לפי שיטתו בכונת הרב ארעא דרבנן היה לו לתמוה עליו דבמערכת חי"ת אות רכ"ו כתב הרב ארעא דרבנן עצמו וז"ל ודע דכתב הריטב"א בפרק ב' דקידושין דהא דבעינן בטבילה דבית הסתרים ראוים שיבואו בהם מים דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו חומרא דרבנן בעלמא דכיון דלענין טומאה מן התורה דינו כגלוי שויינהו רבנן לענין טהרה נמי כגלוי עכ"ל ואחר שכבר ראה דברי הריטב"א שענין זה הוא מדרבנן איך פה קדוש יאמר דבכל הסוגיאות לא נאמר זה אלא במידי דאוריתא ומביא וקורא ההיא דקידושין והלא לפי דברי הריטב"א אינו אלא מדרבנן (עיין מה שרשמתי בזה במערכת החי"ת אות צ"ו) גם מה שנראה מדברי הרב מקנה אברהם דרק להיש מפרשים הוא דהוי מדרבנן (לא כן לדברי הרמב"ן שכתב ואפשר דהואיל ומצינו וכו') אין נראה כן לעניות דעתי אלא גם למה שכתב דהואיל ומצינו וכו' אינו אלא מדרבנן כמבואר בדברי הריטב"א הנ"ל ואם כן יקשה על הרב ארעא דרבנן מדברי הכל: אך לי הדל נראה דכונת הרב ארעא דרבנן היא דבעניינים שהם של תורה הוא שמצינו שנשתמשו בש"ס בכלל זה (אם מדאוריתא או מדרבנן) וטבילה כיון שהיא מצוה מן התורה איתיה להאי כללא דרבי זירא דאם אינו ראוי לבילה בילה מעכבתו אבל גם הוא מודה דמאי דבעינן שיהא ראוי לבא בו מים הוא רק מדרבנן וכמו שכתבו הרמב"ן והריטב"א ואם כן אין מזה הכרח דבעניינים דרבנן גם כן אמרינן להאי כללא ולכן הוכרח להביא מדברי הרא"ם וממהשכתב מרן בב"י בסי' נ"ה דנראה דגם בעניינים דרבנן כמקרא מגילה וצירוף עשרה לקדיש וכיוצא נשתמשו בכלל זה.

והרב החסיד בספר מנחה טהורה בד' ל"ג ע"ד עמד בחקירה זו אם נאמר הא דר' זירא גם במידי דרבנן או דוקא במידי דאוריתא ורצה לפשוט ספקו ממה שכתב הרשב"א בחידושיו לקידושין בשם יש מפרשים דמה שאמרו בש"ס ראוי לביאת מים בעינן הוא מדרבנן וכו' (וכמו שהוכיח הרב מקנה אברהם מדברי הרמב"ן הנ"ל) ודחה לזה דדוקא היכא דאשכחן בהדיא בש"ס דאמרו כן אית לן למימר דכך היתה תקנתם.

אבל מסתמא בכל מידי דרבנן אמרינן דלא אמרו אלא למצוה ולא לעכב באינו ראוי ודבריו נכונים. והביא עוד לפשוט ספק זה ממה שכתב הרא"ש (בשם גאון) בפרק מצות

חליצה סי' ז' שנשתמש בכלל זה גבי דחיסת רגל בחליצה אף על גב דמוכח מדברי הרא"ש שם דהא דדחיסה לכרעיה אינו אלא מדרבנן ושכן כתב מפורש הרב מוהרשד"ם באה"ע סי' צ"ו ועוד הוכיח כן מדברי האגור בשם מוהר"י מולין שהביא מרן הב"י בסי' נ"ה לענין צירוף לעשרה ושכן דעת הרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג בהלכות מגילה (תורף דברי הרא"ם הביא הרב פתח הדביר בח"א דף ס"ג ע"ב ועיין להרבנים ב"ח וט"ז בסי' תרפ"ט) ומסיק דכולי עלמא סברי דהא דרבי זירא נאמר גם במידי דרבנן ולא מצינו חולק בזה זולת שהרב משאת בנימין סי' ס"ב (בד"ה ה"א מצד הוכחות וראיות) כתב לענין קריאת התורה דהיא מדרבנן דלא אמרינן בה כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו דזה לא נאמר אלא בדאורייתא והוכיח כן מדפסקו כל הפוסקים דמי שעומד בתפלה ושמע קדיש וקדושה שותק ושומע כעונה אף על גב דלא הוי ראוי לענות אלמא דבדרבנן לא אמרינן כל שאינו ראוי וכו' ותמה עליו דנעלם ממנו דברי כל הפוסקים הנז"ל דנקטי להאי כללא גם בדרבנן וגם ראיתו יש לדחות דהא דאמרינן הכי היינו היכא דמצי לתקן כגון במנחה דאי אמרינן בילה מעכבת יביא בשני כלים וכן כל כיוצא בזה מה שאין כן הכא דאם נאמר דעניה מעכבתו אם כן אין לו לתקן ויאבד קדיש או קדושה זו דאף דיענה אחר כך קדיש או קדושה אחרת מכל מקום אותו קדיש נאבד ממנו וכו' ומשום הכי לא אמרינן כל שאינו ראוי וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש שלא זכר שר את דברי הרב ארעא דרבנן בזה והוא חידוש.

(וציין לעיין במרדכי פרק ד' אחין ולא ידעתי מה הציון הלז דהתם לא מיירי במילי דרבנן אלא גבי עדות בכתב אי מהני לשאינו אלם שנחלקו הפוסקים עיין בח"מ סי' כ"ח ואינו ענין למאי דקעסיק מר עי"ש): ועם שאינו כדאי להשיב על דבריו נראה לי הדל דאין להזניח כל כך סברת הרב משאת בנימין דאיכא מרבוותא דקיימי בשיטתיה שהרי הרב הלק"ט בח"ב סי' רל"ט כתב דשאל מאי שנא גבי אלם שחלץ דפסולה דבעינן ראוי לבילה וגבי יושב אם אינו יכול לעמוד כשרה והשיב אפשר דועמד לאו דוקא בעמידה אלא עמידה מדרבנן ובדרבנן לא בעינן ראוי לבילה עכ"ל והביא דבריו הרב מקנה אברהם בסוף סי' קס"ה וכן מורין דברי הרש"ל בים של שלמה פרק י"ב דיבמות סי' ט"ו דשקיל וטרי על דברי הרי"ף והרא"ש בדין דחיסת כרעיה לחליצה (שהביא הרב מנחה טהורה) וכתב וז"ל ומכל מקום לא נראה לי דברי הרי"ף דהיכא כתיב בקרא שינעוץ רגלו בכח על הארץ דבעי למימר דאי לאו בר הכי מיפסלא (משום דכל שאינו ראוי לבילה וכו' כעי"ש) אלא עיקר כמו שכתב הראב"ד וכו' עכ"ל משמע דסובר דלא אמרינן כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת אלא במידי דכתיב באוריתא וכיון דלא כתיב בקרא שינעוץ

רגלו לא ניחא ליה למימר דכשאינו ראוי יהא מעכב בו: ומה שהביא ראיה מדברי האגור שהביא מרן הב"י כבר כתבתי על דבריו במקום אחר דאיכא למישדי נרגא דאם באמת מדה זו אמורה גם במידי דרבנן מה זה שכתב האגור ואף על פי שלבי מגמגם דשמא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבתו ומה מקום להסתפק מאחר דכלל זה נאמר בכל מידי דרבנן.

ולכן יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר דגם האגור סובר דמדה זו לא נאמרה אלא בדאוריתא אלא דמספקא ליה אם הא דבעינן עשרה לצירוף לקדיש וקדושה הוא מדאורייתא וכדפשיטא ליה להרשב"ץ שהביא מרן חיד"א בברכ"י סי' קל"ה אות א' (בד"ה איברא). וכתב שם בשיורי ברכה שבברכ"י שכן היא באמת דעת הרשב"ץ אף שצדד כמה צדדים בתשובה עי"ש.

ואם כן יש לומר בזה כל הראוי לבילה ושאינו ראוי וכו' או דאינו אלא מדרבנן וכדעת הפוסקים כן ולכן כתב דלבו מגמגם דשמא כל הראוי וכו' ועל כל פנים הא חזינן דלא פשיטא ליה דאמרינן בזה כל הראוי לבילה ובלשון גמגום ושמא אמרה ואילו הרב מוהר"י מולין שהוכיח ממאי דמצרפינן לעשרה אף על פי שמשיחין שיחת חולין דהוא הדין דאם אחד ישן מצטרף מוכרח דאינו סובר לומר בזה כלליה דר' זירא אם כן יש לומר דטעמו משום כיון דענין הצירוף הוא מדרבנן לא אמרינן ביה כל הראוי לבילה וכו' דאין לומר דטעמו הוא משום דלא חשיב אינו ראוי לבילה אלא כשאינו ראוי לגמרי אבל ישן מיקרי ראוי כיון שכשיקיץ יכול לענות דהרי בההיא דקידושין דף כ"ה בשפחה של בית רבי שנמצא עצם בין שיניה דאמרינן כל הראוי וכו' מוכח דאף שראוי אחר כך לא מהני וכמו שהוכיח כן הרב שער אשר וכן מתבאר מהוכחת הרב משאת בנימין כמובן אלא עכ"ל דטעמו משום דכיון דהוא ענין דרבנן לא אמרינן ביה כל הראוי וכו': ומה שדחה ראית הרב משאת בנימן ממה שפסקו כל הפוסקים דמי שעומד בתפלה ושמע קדיש דשותק ואמר מר דהתם שאני דאין לו לתקן באופן אחר דיאבד אותו קדיש וכו' נראה לי הדל דאין בזה כדי שביעה דהתינח אם היו כותבים הפוסקים שחייב על כל פנים לחזור ולשמוע קדיש אחר וקדושה אחרת שלא יצא בזה ידי חובתו כיון שלא היה ראוי לענות בתפלתו אבל בדברי הפוסקים לא נזכר שיהא צריך לחזור לשמוע קדיש או קדושה ומסתמיות דבריהם משמע דעל ידי ששתק יוצא בזה י"ח ואם איתא דכשאינו ראוי לענות בילה מעכבתו נהי דרשאי לשתוק ולשמוע כדי שלא לאבד קדיש זה מכל מקום כיון דמן הדין לא חשיב כעונה היה ראוי לחייבו לחזור לשמוע אחר תפלתו קדיש או קדושה ולענות אלא ודאי מדיצא י"ח שמעת מינה דשומע כעונה אף היכא דאינו

יכול לענות: ואי קשיא על הרב משאת בנימין הא קלע"ד דאיך הפה יכולה לדבר דכל הפוסקים פסקו דמי שעומד בתפלה ושמע קדיש או קדושה ישתוק וישמע דשומע כעונה דאין האמת כן שהרי ר"ת ור"י וכמה פוסקים סברי דאינו רשאי לשתוק כמו שיראה הרואה בדברי התוס' והרא"ש והר"ן והרר"י והמרדכי וההגמ"י והאגור שציינו מרן הב"י והרמ"א בדרכי משה סוף סי' ק"ד ובדברי מרן הב"י בסי' כ"ה (בד"ה ולא יפסיק ביניהם) בשם הרשב"א והאגור ואף שאפשר לפרש דכונתו דאף הפוסקים שאינו רשאי לשתוק כיון שכתבו הטעם משום דכיון דשומע כעונה חשיב הפסק ולא כתבו הטעם משום כיון שאינו ראוי לענות לא הוי שומע כעונה מוכח דגם הם סוברים דלא אמרינן בזה כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו.

הנה מלבד שאין זה במשמעות דבריו ועוד הרי הר"ן בפרק לולב הגזול כתב (אההיא דשומע כעונה שבדף ל"ח) דהחולקים על רש"י ובה"ג (שכתבו שישתוק וישמע) הביאו ראיה מההיא דאמרינן דשמע ולא ענה יצא היינו דוקא כשראוי לענות אבל אם אינו יכול לענות כגון שאינו בקי או שמתפלל ואינו רשאי להפסיק אינו יוצא בשמיעה וכו' (ודחה דבריהם עי"ש) ומוכח דנקטי כהא דר' זירא דכיון שאינו ראוי לענות עניה מעכבת בו: וכתב הרב ערך השלחן בסי' ק"ד דהרד"א כתב דיש אומרים דלא אמרינן שומע כעונה אלא אם כן יכול הוא לענות וכן כתב הרב שבה"ל בשם ר' אברהם ב"ר שלמה עכ"ל ודברי השבה"ל הם בערוגה ראשונה סוף סי' כ' וז"ל (אחר שהזכיר מחלוקת רש"י ור"ת ור"י אם העומד בתפלה ישתוק וישמע קדיש וקדושה) והראב"ש כתב היכא אמרינן שמע ולא ענה יצא במקום שיוכל לענות אבל העומד בתפלה שאינו יכול לענות לא יצא בשמיעה ודמיא לד"ר זירא כל הראוי לבילה וכו' עכ"ל הרי לך דכמה מרבוותא בדין העומד בתפלה ושמע קדיש או קדושה אמור רבנן בטעמא שאין לו לשתוק ולשמוע דלא מהני ליה השמיעה למיחשביה כעונה משום שאינו ראוי לענות ומדמו לה להההיא דר' זירא כל שאינו ראוי לבילה וכו' דלא כמו שכתב הרב משאת בנימין וצ"ע: ועוד נראה דנעלם מהרב משאת בנימין דברי הרא"ש בפרק ד' דמסכת תענית סי' מ' גבי ט"ב שחל באחד בשבת שכתבהבה"ג דאפילו למאן דאמר דאם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל כל היום כולו דמשמע כל היום אין טפי לא מודה בכי האי גוונא דלא הוה מצי לאבדולי במוצאי שבת דיבדיל בליל שני והרמב"ן כתב על דבריו דאיפכא מסתברא דאפילו למאן דאמר דמבדיל והולך כל השבת כולה היינו דוקא היכא דהוה חזי לאבדולי במוצאי שבת אבל כשחל ט"ב במוצאי שבת דלא מצי אז לאבדולי לא מבדיל כלל וכד"ר זירא וכו' עי"ש.

הרי דגם בהבדלה על היין שהיא מדרבנן קאמר הרמב"ן דכיון דלא היה ראוי אז לא מצי להבדיל משום דבעינן שיהא במוצאי שבת ראוי להבדיל וכל שאינו ראוי להבדיל לא מצי להבדיל תו דכל שאינו ראוי לבילה וכו' ולפי מה שכתב הרב משאת בנימין דהפוסקים דמי שעומד בתפלה ושמע קדיש דשותק ושומע סברי דבדרבנן לא אמרינן כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו אתי שפיר סברת בה"ג הנ"ל דאזיל לשיטתיה גבי שמע קדיש וקדושה דס"ל דשותק ושומע כמו שכתבו הפוסקים בשמו ומשום הכי לא אמר בהבדלה דט"ב כסברת הרמב"ן וכן דעת הר"ן ומרן כבה"ג בין בעומד בתפלה ושמע קדיש ובין בהבדלה במוצאי ט' באב כמו שיראה הרואה ומכל מקום למדנו מכל האמור דאינו פשוט לומר דבמידי דרבנן לא אמרינן כל שאינו ראוי לבילה דאף דהפוסקים דשותק ושומע קדיש וקדושה (בעודו מתפלל) סברי הכי כמו שכתב הרב משאת בנימין מכל מקום הא איכא מרבוותא דפליגי על זה מטעם כיון שאינו ראוי לענות לא אמרינן דשומע כעונה וכדר' זירא דכל שאינו ראוי לבילה וכו' שמעת מניה דנקטי האי כללא גם בדרבנן כאמור: וכל זה לפי שיטת הרב משאת בנימין הנז"ל אמנם אנכי הרואה להרב שאגת אריה בסי' ו' שנשאל באלם ששומע ואינו מדבר איך יצא ידי חובת קריאת שמע והביא מחלוקת הש"ס והפוסקים בדין הרהור אי כדיבור דמי או לא וכתב דבקריאת שמע דכתיב בה דיבור ודברת בם גם הרמב"ם מודה דהרהור לאו כדיבור דמי ואם כן אין תקנה לאלם על ידי הרהור כי אם ע"י שישמע מאחר דשומע כעונה וכתב ואף שהראב"ש שבשה"ל כתב גבי עומד בתפלה ושמע קדיש דאינו יכול לשתוק משום דלא הוי שומע כעונה כיון שאינו ראוי לענות וכל שאינו ראוי לבילה וכו' מכל מקום שאר הפוסקים חולקים והאוסרים לא אסרו אלא משום הפסק.

שוב כתב דאפשר דעד כאן לא פליגי על ראב"ש אלא בעומד בתפלה דבאמת ראוי לענות אלא דאריא דאיסור ההפסק רביע עליה מה שאין כן באלם שאינו ראוי בעצמו לענות כולי עלמא מודו דלא אמרינן שומע כעונה משום דר' זירא כל שאינו ראוי לבילה וכו' אלו תורף דברי קדשו: ולפי זה אזדא לה ראיית הרב משאת בנימין דבדרבנן לא אמרינן כלליה דר' זירא מדפסקו הפוסקים דשותק ושומע קדיש וקדושה וכו' דיש לומר דכולי עלמא סברי דגם בדרבנן איתיה להאי כללא אלא דסברי דדוקא כשאינו ראוי מחמת עצמו הוא דלא מהני אבל כשהוא בעצמו ראוי רק דאריה דהאיסור רביע עליה דהיינו דאסור להפסיק לענות בתפלה לא אמרינן בכי האי גוונא כל שאינו ראוי לבילה וכו' ואף שגוף דינו של הרב משאת בנימין אינו נסתר בזה דגם מני"ר מיירי באינו ראוי מחמת איסור דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה כיעי"ש מכל מקום נסתר הכלל

שכלל לנו דדוקא בדאורייתא אמרינן כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו על פי הראיה שהביא כנז"ל דלפי מה שכתב הרב שאגת אריה אין ראיה כלל כאמור: ועל פי כלליה דהרב שאגת אריה (דמה שאינו ראוי מחמת איסור לא חשיב אינו ראוי לבילה) ניחא לי מאי דהוה קלע"ד על מה שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף א"ח סי' ס"ב דהנעור בלילה וצמא למים ואינו יכול לקום ממטתו ליטול ידיו שיש שכתבו שיקנח ידו בכותל וכו' ועל זה כתב על פי מה שכתב בשם הזה"ק דאסור לברך בעוד שרוח רעה על ידיו והרו"ר אינו הולך כי אם על ידי נטילת ידים ולא מהני קינוח בכותל אם כן אין לו תקנה אלא לברך בהרהור ויר"ש ידחוק עצמו ויטול ידיו וכו' עי"ש.

וקשה לכאורה דמאי אהני ליה הרהור הא כיון שאסור לברך בפיו ובשפתיו מפני הרוח רעה הוה ליה אינו ראוי לבילה ובילה מעכבת לדעת הסוברים דגם במידי דרבנן איתיה להאי כללא אמנם לפי דברי הרב שאגת אריה ניחא שהרי גופו חזי ואיסורא הוא דרביע עליה ולא אמרינן בכי האי גוונא כל שאינו ראוי לבילה וכו' והרב שער אשר בחא"ח סי' ג' ייחס להרב ט"ז בסי' ס"ב סק"א דסובר לחלק בין אינו ראוי לבילה מחמת עצמו דבזה הוא דאמרינן בילה מעכבת בו לכשאינו ראוי מחמת איסור דבזה לא אמרינן בילה מעכבת בו והוקשה לו ממה שאמרו במסכת בתרא דף פ"א ע"ב גבי קריאת ביכורים דלא מעכבא ואקשינן מדר' זירא דכל שאינו ראוי לבילה וכו' ונשא ונתן עוד בזה ומעומק המושג לא יכולתי להבין כונת דבריו בזה עי"ש: ובעיקר כללין (אי אמרינן בדרבנן כל שאינו ראוי לבילה וכו') ראיתי להגאון שואל ומשיב במהדורא קמא חלק שלישי סוף סי' כ"ה שהביא דברי הרב משאת בנימין הנ"ל וכתב דבשו"ת מגן גבורים סי' קל"ט מבואר כמה השגות על דברי המשאת בנימין גם במהדורא תליתאה ח"ג סי' ק"ה כתב דדברי המשאת בנימין תמוהים כמבואר במגן גבורים סי' ק"ד וספר מגן גבורים אין בידי לעיין בדב"ק על כל פנים הוא מסכים לדעת הרב מנחה טהורה שחולק על הרב משאת בנימין וסובר דגם בדרבנן איתיה להאי כללא וכן ראיתי לידידי הגאון מוהרי"א יצ"ו בספר עמודי אש סי' ד' כלל יו"ד שהאריך לפלפל בענין זה וכתב במסקנתו מכל זה מוכח דלא כהמשאת בנימין ועי"ש כמה דברים מכוונים למה שהבאתי למעלה (שהביא ההיא דבית הסתרים דרבנן ודחה דכך היתה התקנה ועל ראית המשאת בנימין כתב לדחות דיש לחלק בין אינו ראוי בעצמו לאינו ראוי מחמת איסור דבזה לא אמרינן כל שאינו ראוי וכו' כמו שכתב בב"ח א"ח סי' ל"ב וחידוש הוא בעיני לפי רוב בקיאותו וזכרונו העצום שלא זכר דברי הרב שאגת אריה שהבאתי) ועוד הביא דברי הרא"ש בפרק ד' דתענית גבי הבדלה במוצאי ט"ב הנז"ל להוכיח דגם בדרבנן אמרינן כל שאינו ראוי לבילה וכו' ודחה לזה

דאולי סובר הבדלה ד"ת עי"ש ובמטו מניה דמר אין דבריו נראים בזה שנראה לי הדל דאף להרמב"ם דסובר הבדלה ד"ת וכוותיה נקיטינן כמו שכתבו רבני האחרונים בסי' רצ"ו מכל מקום להבדיל על היין ודאי אינו אלא מדרבנן ואנן בהבדלה על היין עסיקינן וכן כתב בספר החרדים במצות התלויות בפה בקנה ובזמן אות ד בשם סמ"ג דעל הכוס בקידוש והבדלה הוא מדרבנן והוא פשוט:

שוב נדפס ספר מנחת משה לידידי הגאון מוהר"ר משה נחום ירושלמיסקי יצ"ו וראיתי שעמד בענין זה בסי' א' וסי' ב' על מה שהקשה הרב השואל יצ"ו במה שכתב הב"ח והביא דבריו הט"ז בסי' ל"ב ס"ק י"ח דבאינו ראוי מחמת איסור לא אמרינן כל שאינו ראוי לבילה וכו' מדברי הרא"ש בסוף תענית הנ"ל לענין הבדלה במוצאי ט"ב ומדברי הרשב"ם בב"ב דף קנ"ו ע"ב גבי מה שאמר שם ר' יהושע בשבת אמרו ק"ו בחול והאריך ליישב קושיותיו והביא מה שכתב לו בזה הגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ג סי' ק"ל ועוד הביא מה שכתב הגאון מוהרש"ק בספר קנאת סופרים סי' ק"ל דאין ראיה מההיא דהיה עומד בתפלה ושמע קדיש וכו' דלא אמרינן במידי דרבנן כל שאינו ראוי וכו' על פי מה שכתב הרב ב"ח הנ"ל דמה שאינו ראוי מחמת איסור לא מיקרי אינו ראוי לבילה עי"ש כל דבריו ולא ראיתי שהזכירו דברי הגאון שאגת אריה שהבאתי למעלה שכבר קדם בדחיה זו (אף שלא כתב כן ע"ד המ"ב עצמו): שוב נדפס עוד ספר נחמד מר ואהלות לידידי הרב גדול בדורנו מוהר"א פוסק יצ"ו ואתה תחזה מה שכתב בזה באהל ברכות והודאות סי' ל"ו ובמקומות שציין שם ועיין לקמן במערכת הקו"ף סוף אות א' מה שכתבתי לדעת הרב מוהר"ש גאון בזה ובמה שכתבתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות כ' על דברי הרב בית יהודה באה"ע סי' י"א:

כלל ל"ח

כל הנקברין אפרן אסור והנשרפין אפרן מותר תמורה ל"ד ע"א ופשט דברי התוס' שם דף ל"ג ד"ה הנשרפין וכו' הוא דמדאורייתא אסורין אולם עיין לה"ה זרע אמת יו"ד סי' מ"ב (ד"ה יצא לנו מזה) שפלפל בחכמה מאד להוכיח דאינו אלא מדרבנן הן מצד כמה הוכחות בגוף הדין והן משום דהוי שלא כדרך הנאתן דקיימא לן בכל האיסורין דמאי דאסורין כדרך הנאתן הוא רק מדרבנן.

ועם כי יש סוברים דשלא כדרך הנאתן אסור מן התורה מ"מ מתבאר ממה שרשמתי באות כ"ב דהעיקר כהסוברים דאינו אלא מדרבנן. גם בכרתי ופלתי סי' פ"ז סק"ד הכריח דהא דאפר הנקברין אסור הוא מדרבנן למפרש מאיסורא אבל מן התורה מותר אם

נפסד כל כך: וראיתי לידידי הגאון מוהר"י על יצ"ו בספר דרכי הוראה בח"ב דף ל"ז ע"ג ד"ה ובהכי שתמה על הרב כרתי ופלתי ממה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה סוף תמורה ודבר זה קבלה והיינו הלכה למשה מסיני ולי ההדיוט תמיה על תמיהתו אנה מצא בדברי הרמב"ם שכתב על פרט זה שהוא הלכה דהרואה יראה דלא כתב כן אלא אעיקרא דדינא דטעונים קבורה על זה כתב הקבלה בידינו לקבור אותם עי"ש אמתניתין דואלו הן הנקברים אבל בדין דהנקברים אפרן אסור לא מיירי כלל כי אין דבר זה שנוי במשנה אלא דבש"ס אמרינן הכי למיהב טעמא אמתניתין דתני כל הנקברין לא ישרפו וכו' כיעי"ש וגם בקבורה עצמה עם היות שמשמעות לשון הרמב"ם בפירוש המשנה הנ"ל אינו דהוא מדרבנן מכל מקום כבר רשמתי במערכת האל"ף אות ש"ה (בשדי חמד ח"א) דרבנן בתראי סברי דהוא מדרבנן והרב שבילי דוד שרשמתי שם אחר שהביא מה שכתב הרמב"ם הנ"ל סיים וז"ל וכן כתב הרב מקור חיים סי' תל"א דקבורה באיסורי הנאה רק מדרבנן מחשש תקלה עכ"ל מבואר דהבין דמה שכתב הרמב"ם קבלה לא הלכה למשה מסיני קאמר אלא דלי הדל קשה לפרש כן בדברי הרמב"ם דמשמעות לשון קבלה הוא דהוא ממשה רבינו ועיין למרן כסף משנה בפרק א' מהלכות אישות הלכה ו' שהוקשה לו על מה שכתב הרמב"ם ויש נשים אחרות שאסורות מפי הקבלה וכו' דכיון דאינן אלא מדרבנן אין שייך לומר בהן לשון קבלה ועי"ש להרב לחם משנה וצריך להתיישב במה שציין הרב יד מלאכי בכללי הרמב"ם אות מ עי"ש ועל כל פנים אין לנו שום משמעות דהרמב"ם כתב כן אדנקברים אפרן אסור כאמור.

ומה שדחה דברי הרב כרתי ופלתי על פי דברי התוס' בתמורה דף ל"ג סוף ע"ב אתה תחזה בשו"ת זרע אמת הנ"ל שהאריך להוכיח דאין כוונתם לומר דאסור מן התורה אלא מדרבנן הוא דאסור דהוי כדבר שלא נעשתה מצותו: ואפר הנשרפין דמותר כתב הרב פרי מגדים בסי' פ"ד במשבצות ס"ק כ"ג אמנם מה שכתב המ"י עוד ראיה מסוף תמורה כל הנשרפין אפרן מותר אין ראיה דהתם באיסורי הנאה דאפרן מותר בהנאה לא לענין אכילה ועמ"ש בק"ג ואפשר דכל שכן אכילה עכ"ל הנה ספר מ"י אין מצוי אצלי לראות דב"ק כי לפום ריהטא אינו מבין מה הוסיף המ"י על דברי המרדכי (שהביא הפרמ"ג שם) שכתב שרץ שרוף מותר דכל הנשרפין אפרן מותר ומיהו אדם בריא יזהר ע"כ הרי דכל חיליה דהמרדכי הוא מהא דכל הנשרפין אפרן מותר ומה שדחה דברי המ"י אך חילק בין הנאה לאכילה לא אדע מה לו כי יזעק על המ"י ולא על המרדכי ומה שכתב ואפשר דכל שכן אכילה משמע דרוצה לומר דאם בהנאה מותר כל שכן באכילה אינו מבין מה קולא באכילה מהנאה ובכל דוכתא פשוט לאסור באכילה טפי מבהנאה וצ"ע:

וראיתי בספר דרכי הוראה הנ"ל יצ"ו בח"ב דף ז"ל ע"ג (ד"ה והפרי מגדים) שתמה על הפרי מגדים דבשלמא הנאה משכחת לה בנשרפין ואצטריך למיתני דמותרין דאפשר למכור האפר אבל באכילה שהוא עפרא בעלמא ואין לו שום הנאה של כלום פשיטא דמותר ונראה לי דאפילו בנקברין דאפרן אסור היינו בהנאה משום דלא אתעביד מצותו אבל באכילה גם שם אפרן מותר הואיל ואין לו בהם שום הנאה ואיסור אכילה לית ביה כלל דלא עדיף מקיבת נבילה שנתייבשה כעץ בסוף סי' פ"ז דמותרת עכ"ל.

הנה אסברה לן לחלק בזה בין הנאה לאכילה ואולי לכך נתכון הגאון פרי מגדים שכתב דאפשר כל שכן אכילה ולפי דבריו דכולה מתניתין דתמורה בהנאה מיירי אבל באכילה אפילו אפר הנקברין שרי, חף אנו נאמר דמאי דתנן חוץ מעצי אשרה דאסורין היינו דוקא בהנאה אבל באכילה שרי והמעיין בתשו' הריב"ש בסי' הר"ן בפסק דאגוה ארדיינטי ישר יחזה מפשיטיות דבריו משמע ליה דחוץ מעצי אשרה רוצה לומר דאסור אפרן ש באכילה ואם כן הוא הדין לדידיה הא דנקברין אפרן אסור רוצה לומר באכילה כן נראה לי הדל: והנה בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ש"ה כתבתי דאיסורי הנאה דטעונים קבורה הוא מדרבנן כי היכי דלא ליתו לידי תקלה וכתבתי שכן כתבו הרבנים פני יהושע בשו"ת חלק א"ח סי' י"ב לענין חמץ בפסח ומקור חיים בהפתיחה לסי' תל"א (בד"ה לכן נראה) ועוד הבאתי מה שכתב הרב זרע אמת בחלק יו"ד סי' מ"ב בשם הרב פנים מאירות גבי עבודת אלילים דלאחר ששרפה אינו חייב לאבדה אלא מדרבנן שלא יבא לידי תקלה וכתבתי דמה שהבין הרב מקור חיים ממה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה בסוף תמורה (בד"ה ואלו הן הנקברין) דהקבורה קבלה בידינו היא שרוצה לומר שהיא מדרבנן אינו פשוט בעיני דמדרבנן בעלמא הוא דקאמר ועל זה בנויה כל השקלא וטריא שבדברי חכמים הנ"ל שהרב זרע אמת שם הוכיח דהא דאפר הנקברין אסור הוא רק מדרבנן הן מצד כמה הוכחות בגוף הדין והן מצד דהוי שלא כדרך הנאתו דאינו אסור אלא מדרבנן ושכן כתב הרב בכרתי ופלתי בסי' פ"ז סק"ד והבאתי מה שהגאון דרכי הוראה יצ"ו הבין מדברי הרמב"ם הנ"ל דהלכה למשה מסיני הוא ופלפלתי בדב"ק עי"ש.

עתה השגתי ס' יקר שו"ת מוהר"ם שיק וראיתי בחלק א"ח סי' ר"ח שכתב דאיסור הנאה מהנקברים שנשנו בסוף תמורה כתב הרמב"ם שהוא מדברי הקבלה ולא מצינו בשום מקום שיש מצוה בקבורתן ואפילו בעגלה ערופה שדרשו חז"ל כריתות ד' ו' וערפו שם וכו' שם תהא קבורתה ותו דאפשר ללמוד מגז"ש שם שם מקבורת מת דאיכא מצוה אפי"ה מבואר מתוס' תמורה ד' ל"ג ע"ב ד"ה הנשרפין דס"ל דאין מצוה לקברו ונהי

שאין מצוה מ"מ מחוייב לקברו ולא יניחם במקום התורפה שלא יבואו בהם לידי תקלה ונראה דתקלה סברא דאורייתא הוא ובכמה דוכתי אמרו לא אמרה תורה שלח לתקלה וכן מוכח מדברי רש"י בעבודת אלילים דף נ"ב ע"א בד"ה מאי מזבח טעון גניזה פירש"י דהא אסור בהנאה מבואר כיון דאסור בהנאה טעון גניזה עכ"ל ויש לפקפק במה שנראה מדבריו דכל חשש תקלה הוא מדאורייתא ולדעתי העניה אין דבר זה ברור וגם ממה שאמרו לא אמרה תורה שלח לתקלה אין הכרח שמן התורה יש לנו לחוש לתקלה אלא דאמרינן דעת נותן התורה יתברך שמו שלא ציוה לנו בענין שיש בו דבר תקלה:

כלל ל"ט

כפיה דקיימא לן שהיו כופין בארץ ישראל בזמן המקדש לקיים מצות עשה כדאמרינן בפרק הכותב ד' פ"ו ע"א אבל במצות עשה אומרים לו טול לולב ואינו רוצה עשה סוכה ואינו רוצה מכין אותו עד שתצא נפשו דעת רש"י דדוקא משום מצוה דאוריתא היו כופין אבל לא משום מצוה דרבנן והתוס' חולקים עליו עי"ש בתוספות בד"ה פריעת בעל חוב מצוה וגם הרב"א בשיטה מקובצת שם הזכיר מחלוקת זו שכתב וז"ל כתב רבינו חננאל וכן דין היתומים שירשו מטלטלין דקיימא לן מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם ומשמע שמכין אותו מכת מרדות ואינו נכון כלל וכו' אלא מצוה על היתומים וכו' לאו מדאוריתא אלא מדרבנן משום כבוד אביהן ובתוספות תמהו דהא אשכחן דבמצוה דרבנן כייפינן להו כגון במצוה לקיים דברי המת כדאמרינן בפרק השולח כופין את היורשין ועושין אותה בת חורין ונראה לי שיש לחלק בין מה שצוה המת מנכסיו שבזה חייבים יותר משום כבוד אביהן הן מעצמן חייבים ריב"ש עכ"ל.

והמובן מלשון זה הוא דהריב"ש מביא שדעת רבינו חננאל דגם על מצוה שעל היתומים לפרוע וכו' מכין אותו עד שתצא נפשו והוא חולק על זה כיון שאינו אלא מדרבנן וכו' ואם כן דעת רבינו חננאל היא שגם על דרבנן מכין אותו וכן מפורש בתשובת הרשב"א בחלק רביעי סי' רס"ד וז"ל אבל למי שאינו רוצה לקיים את המצוה ואפילו מצוה דרבנן מלקין אותו בלא קצבה עד שיקבל ויעשה ואפילו עד שתצא נפשו וכאותה ששנינו במה דברים אמורים במצות לא תעשה אבל במצות עשה כגון לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו וכן אפילו מי שמחויב לפרוע חוב ואינו רוצהוכדעת רבינו חננאל וכן נראין לי דבריו ויש ראיות ראויות לסמוך עליהם עכ"ל הרי כתב מפורש שדעת רבינו חננאל שגם אמצות עשה דרבנן כופין אמנם הריב"ש קאי בשיטת רש"י דעל מצוה ליתומים לפרוע חוב אביהם אין כופין משום שהיא מצוה דרבנן ויישב מה שהתוספות הוכיחו

בזה דגם משום מצוה דרבנן כופין: והנה אף שדברי הריב"ש הללו לא ידעתי מקום כבודם אם בתשובותיו או באיזה חידושין שלו בכתובים מכל מקום מתבאר ממה שכתב בתשובה סי' צ' דעל מצות עשה דרבנן לא הי' מכין אותו עד שתצא נפשו שהרב השואל תמה על מה שכתב בערוך ערך מרד דאם אומרים לא עשה סוכה ואינו רוצה הי' מכין אותו בלא אומד ובלא מכה משולשת וכן עובר על דברי חכמים הי' מכין אותו בלא אומד ובלא מספר דאיך אפשר שיחמירו וילקו העובר על דברי חכמים עד שתצא נפשו והעובר על דין תורה באיסור כרת מכין אותו באומד נמצא שיותר יענש על איסור קל מעל איסור חמור וכו' והשיב לו דמכת מרדות היא בדרך תוכחות מוסר והיא מדרבנן וכו' ואין בשום מקום בעובר על דברי חכמים שהי' מכין עד שתצא נפשו ולא נזכר זה אלא במצות עשה של תורה שיש לו זמן לקיימה ובית דין מתרין בו לקיימה והוא מעיז פניו ואינו רוצה כדאמרינן בפרק הכותב (הביא כל דברי הש"ס עד ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו) וזה משום דבכל שעתא בקום עשה ואי עבר זמן המצוה לא מלקינן ליה כלל שאין מלקין למי שעבר על מצות עשה ובעל הערוך בסוכה ולולב הוא שהזכיר מלקות עד שתצא נפשו ובעובר על דברי חכמים הזכיר בלא אומד ובלא מספר ולא אמר עד שתצא נפשו עכ"ל.

והמתבאר מזה הוא דהרב השואל הבין מדברי רבינו הערוך דגם אעובר על דברי חכמים קאמר דמכין אותו עד שתצא נפשו ולכן תמה דאיך יתכן דמי שעובר על דין תורה אין בו מכת מות ולהעובר על דברי חכמים יכו עד שתצא נפשו יציבא בארעא וכו' והשיבו דאעובר על דברי חכמים לא הוזכר כלל עד שתצא נפשו כי אם מכה בלא אומד ובלא מספר אבל לא עד שתצא נפשו ועד שתצא נפשו לא נאמר אלא בממאן לקיים מצות עשה של תורה אבל בממאן לקיים מצות עשה דרבנן מוכח מדבריו דאין מכין אותו עד שתצא נפשו שאם לא כן היה לו לפרש כן דלא תיסק אדעתין לומר דדוקא בסוכה ולולב וכיוצא בהם מצות דאורייתא הוא דמכין אותו עד שתצא נפשו אלא ודאי דעתו היא דבמצות עשה דרבנן אין מכין אותו עד שתצא נפשו ואף אם אין לנו הכרח מדברי תשובתו מאחר שכתב הרב"א באסיפת זקנים הנ"ל כן בשמו לא נפלאת לפרש כן דברי תשובתו בפרט שכן משמעות דבריו.

והרב פני משה על דברי הירושלמי בפרק קמא דקידושין הלכה ז' במאי דבעי הש"ס אההיא דמצות הבן על האב מה למצוה או לעכב פירש דהבעיא היא על להשיאו אשה דהדרשה היא רק אסמכתא עי"ש נראה דמשמע ליה דדוקא משום מצות עשה דאורייתא הוא דכופין אבל לא אמצות דרבנן והוא תימה שנעלם ממנו שנחלקו בזה אבות העולם

ולרבותינו התוס' גם משום מצוה דרבנן כופין: ומצאתי להרב שנות ימין בח"א ד' ע"ח ע"א שהביא מה שכתב הרב יפה מראה והוא כדברי הרב פני משה ותמה עליו שפירש כשיטת רש"י ולא זכר שהתוס' חולקים עליו ועיין להרב אורים ותומים בריש סי' ק"ז מה שהליץ ליישב קושית התוספות על רש"י ועל כל פנים שיטת התוספות היא דאין לחלק בין מצות דאורייתא לדרבנן והיא שיטת רבינו חננאל והרמב"ן שאביא דבריו להלן בס"ד והרשב"א כנז"ל ומדברי הרב אהל יעקב במערכת החי"ת אות ה' מתבאר שסובר דלהתוס' פליגי בזה הירושלמי וש"ס דילן דהירושלמי בפרק קמא דקידושין הנ"ל סובר דעל מצות דרבנן אין כופין ותלמודין סובר דגם על מצות עשה דרבנן כופין ונקיטינן כתלמודין עי"ש ומדברי הרב לחם משנה בפרק א' מהלכות תלמוד תורה דין ג' נראה דנקיט בפשיטות דלא נאמר דין זה דמכין אותו וכו' על מצות עשה דרבנן שנסתפק במה שכתב הרמב"ם דחייב לשכור מלמד לבנו אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן וכתב דאם הוא מדרבנן קשה מה שכתב מוהר"ם והובא בהגהות מיימוניות שם בריש הלכות תלמוד תורה דכופין ללמד את בנו או לשכור לו מלמד דמאי שנא האי עשה דולמדתם אותם משאר עשה דכפינן לקיים עשה כסוכה וכו' ואם הוא מדרבנן מאי קאמר מאי שנא הא האי עשה אינו אלא מדרבנן וכו' עי"ש מה שנדחק ליישב דברי מוהר"ם משמע דסובר דעל עשה דרבנן אין כופין ויש לדחות דלשון מוהר"ם קא קשיא ליה מאי קאמר מאי שנא דודאי שנא ושנא ואם היה אומר מוהר"ם דאף שהוא, מדרבנן כופין לא הוה קשיא ליה מידי משום דכן שורת הדין דגם אדרבנן כופין אבל לומר מאי שנא מכל עשה ודאי לא יתכן אם אינו אלא מדרבנן: ואני ההדיוט מצאתי שדעת הרמב"ן במלחמות דכופין על מצות עשה דרבנן ומכין עד שתצא נפשו אם היא מצוה שתקנו חכמים כשאר תקנותיהן והוא שעל מה שאמרו בש"ס יבמות ד' ס"ב אמר רב מתנה הלכה כר' יהושע (דאמר נשא אשה בילדותו ישא בזקנותו) וכתב עלה הרי"ף והא מלתא דרבנן היא וכתב על זה הרמב"ן דנפקא מינה למידע קושטא דמילתא מיהו לענין דינא נמי נפקא מינה דאי דאורייתא מכין אותו כענין שאמרו באומרים לו עשה לולב ואינו עושה כו' שמכין אותו עד שתצא נפשו והיו משמתין ומחרימין והיו עושין הרדפה אבל משום מצוה דרבנן דלאו תקנתא היא אלא כעין ישוב דרך ארץ אין מחמירין עליו כל כך עכ"ל מתבאר מדב"ק דדוקא במצות דרבנן שאינן תקנתא ואינן אלא משום ישוב דרך ארץ הוא דאין מחמירין עליו כל כך אבל בשאר מצות דרבנן שהן תקנות חכמים מכין אותו כמו שמכין על קיום עשה של תורה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון: והנה הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תרפ"ז סק"ב כתב דאם נאמר דמכין על מצות דרבנן

נמי יש לומר דעל קריאת המגילה בלילה אין מכין לפי מה שכתב הר"ן לחד שינויא דבני הכפרים לא היו קורין בלילה דעיקר מצותו ביום ועי"ש לענין מתנות לאביונים ומשלוח מנות והוא כתב כמסתפק בדבר אם על מצות עשה דרבנן כופין או לא ואנן בדידן לפי כל הרשום נראה דנקיטינן כדעת התוס' דגם על מצות דרבנן כופין שכן היא דעת התוס'. ורבינו חננאל והרמב"ן והרשב"א וקל וחומר למקרא מגילה דדברי קבלה כדברי תורה ולכל הפחות היה לו להזכיר מחלוקת רש"י ותוס' בזה ואולי בחידושיו למגילה (שהזכיר שם) הביא מחלוקת זו ולא הכריע בדבר ולכן כתב גם בפרי מגדים כמסתפק שוב זכיתי להתבשם בערוגת הבשם בספרו ראש יוסף על מסכת ברכות שבת מגילה שנדפס בימינו וראיתי שם בפתיחה למסכת מגילה וז"ל ודע דאם אין רוצה לקיים מצות קריאת מגילה אפשר דמכין אותו כל היום כמו לולב וסוכה שאין מקיים דעל דרבנן נמי מכין מכת מרדות ובספר שושנת העמקים ביארנו בכלל מ"א באורך ולא זכיתי להבין דמאחר דנראה דפשיטא ליה דגם אדרבנן מכין למה יסתפק בקריאת מגילה ואולי לשון אפשר לאו דוקא אלא כותב כן דרך ענוה.

שוב כתב דאקריאה דלילה יש לומר דאין מכין אותו וכו' (כמו שכתב בפרי מגדים) (ובספר ראש יוסף הנ"ל יש טעות המדפיס או המעתיק שבכתבי הרב היה כתוב ביארנו בכלל מ"מ וחשב שהוא טעות (שאם כוונתו לסיים הכלל שהוא כלל ארבעים היה לו לכתוב מ' או מ"ם וכל שכן שאין כוונתו לכלל שמנים שאין זה דרך המחברים) ותקן לפי דעתו) מ"א במקום מ"מ אבל האמת הוא שצריך להיות בכלל מ"מ והוא ראשי תיבות מכת מרדות ודבריו בזה הם בכלל ט' (תוך ד"ה עוד יש להסתפק) שאותו הכלל מיוחד לדיני מכת מרדות וכבר כל יקר ראתה עינו שם מחלוקת רש"י ותוס' בכתובות הנ"ל והאריך ברמזיו הנפלאים כדרכו בקדש עי"ש): ועל משלוח מנות כתב שם בפרי מגדים דלפי מה שכתב בסי' תרצ"ו ס"ו בהגה"ה דאי מחיל לחברו מהני אם כן תלוי בדעת חברו ומיהו אונס שגרש דבדידיה תליא מלתא אפילו הכי מכין מכת מרדות עכ"ל וכן יש להוכיח מדשקלו וטרו הפוסקים במצות כיבוד אב ואם וכן במצות צדקה אי מכין מכת מרדות משום דהוי מתן שכרה בצדה ונאמרו כמה ישובים ולא אישתמיטו לומר דאף אי לא הוה מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין מכין משום דתלוי בדעת האב אי בעי מחיל וכן בצדקה ומטעם זה אין מברכין עליהם לפי שתלוי בדעת שכנגדו אלא מוכח דלענין כפיה דכופיןאותו לקיים המצוה אינו תלוי בזה ועל כל מצוה דאורייתא מכין והוא הדין למצוה דרבנן למאי דנקיטינן דגם אדרבנן כופין וכן מוכח מדכופין משום פריעת בעל חוב והרי ביד המלוה למחול חובו ובכל זאת כשאינו מוחל כופין את הלוה: וראיתי למרן

החבי"ף בספר נשמת כל חי ח"א ריש סי' י"ט שכתב ואפילו במצות עשה דרבנן שאומר שאינו רוצה לקיים הי' מכין אותו עד שתצא נפשו כמבואר בתשובת הרשב"א ח"ד סי' רס"ד והרשב"ץ ח"ב סי' צ"א ושלטי הגבורים סביב המרדכי בפרק יש נוחלין עכ"ל.

ולא ידעתי למה לא הזכיר מחלוקת רש"י ותוס' בזה וראיתי שם בסי' כ"א שקבע מקום לדין זה בפרטות אם גם על מצות עשה דרבנן הי' מכין אותו עד שתצא נפשו כמו בלולב וסוכה והביא על זה ממה שכתבו בתשובת הגאונים הישנות סי' שי"ד וז"ל אבל מכת מרדות מדרבנן והוא אם עבר על דרבנן או עבר על מצות עשה כגון שאומרים לו לעשות סוכה ואינו עושה ליטול לולב ואינו נוטל עכ"ל וכתב על זה דכי היכי דבעבר על מצות עשה של תורה דמכין אותו עד שתצא נפשו פירושו שיש בידו לקיים את המצוה ואינו רוצה לקיימה שמכין אותו לקיימה הכי נמי במצות עשה דרבנן דקאמרי הגאונים דאם עבר על דרבנן מכין אותו היינו שאם יש בידו עדיין לקיים המצות עשה דרבנן ואינו רוצה לקיים מכין אותו דאין לומר דמה שכתבו עבר אדרבנן רוצה לומר שכבר עבר זמן המצוה דזה דוחק לפרש לשון אחד לשתי כונות ועוד דנלמוד בקל וחומר דאם על מצוה שכבר עבר זמנה מכין אותו כל שכן שמכין אותו שיקיים אותה קודם שיעבור זמנה וצדד עוד בזה ומסיק דהאמת יורה דרכו דכוונת התשובה הנ"ל דאפילו במצות עשה דרבנן ויש בידו לקיים המצוה ואינו רוצה הי' מכין אותו עד שתצא נפשו כמו במצות עשה של תורה דמאן פלג לן עכ"ל.

ובהורמנותיה דמר אין דבריו נראין לעניות דעתי ופשוט בעיני דהגאונים לא דברו על מצות עשה דרבנן כלל ומה שכתבו אבל מרדות הוא מדרבנן והוא אם עבר על דרבנן כוונתם שעבר איסור דרבנן בקום עשה דבדאורייתא כי האי גוונא מפורש דינו בתורה מלקות כרת מיתה בידי שמים או מיתת בית דין ועל דרבנן לוקה מכת מרדות אבל כשאינו רוצה לקיים מצות עשה דרבנן אין לנו להוכיח מדבריהם שמכין אותו עד שתצא נפשו כמו במצות עשה של תורה ומדנקטי לישנא דש"ס סוכה ולולב נוכל לדקדק שסוברים הגאונים דדוקא במצות עשה של תורה הוא דמכין עד שתצא נפשו וכדעת רש"י והריב"ש הנז"ל ועל כל פנים אין לנו הכרח דגם על מצות עשה דרבנן סוברים דמכין אותו עד שתצא נפשו: שוב כתב בנשמת כל חי שם שמפורש בתשובת הרשב"א ח"ד סי' רס"ד ובתשב"ץ ח"ב סי' צ"א ובחידושי הריטב"א לסוף מכות דאפילו במצות עשה מדרבנן ובידו לקיים המצוה עדיין ואינו רוצה לקיים מכין אותו עד שתצא נפשו וכן נראה מדברי הר"ן בהלכות והריטב"א בחידושיו בריש פרק ד' דכתובות וכו' באופן שדעת כל הראשונים הנ"ל שאין חילוק בין מצות עשה דאורייתא למצות עשה דרבנן ומה שנראה

מדברי הריב"ש בסי' צ' דעל מצות עשה דרבנן אין מכין אותו עד שתצא נפשו אינו אלא לאחר שעבר זמן המצוה אבל קודם שיעבור זמן המצוה גם הריב"ש מודה דמכין אותו עד שתצא נפשו ותמה על פי זה על מה שכתב הרב מוהרי"ן בספר שבות יהודה בהשמטות ד' ק"מ ע"ד דהריב"ש בסי' צ' כתב מפורש דעל מצות עשה דרבנן אפילו תוך זמנו ואינו רוצה לקיים אין מכין אותו עד שתצא נפשו אבל הריטב"א דמכין אותו עד שתצא נפשו ודבריו תמוהים דודאי גם הריב"ש מודה דמכין אותו עד שתצא נפשו כשיש זמן לקיים המצוה ואינו רוצה וגם נעלם ממנו תשובת הגאונים והרשב"א והרשב"ץ והר"ן וכן תמה על הרב מוהר"ר עראמה בריש הלכות שבת שכתב אבל כשאינו רוצה לעשות המצוה דאורייתא המרדות שלו עד שיאמר רוצה אני דמשמע דדוקא מצוה דאורייתא וזה אינו דגם בדרבנן הדין כן אלו תורף דב"ק.

וכבר גליתי דעתי העניה דמדברי תשובת הריב"ש מוכח דסובר דעל מצות עשה דרבנן אין מכין אותו עד שתצא נפשו ובפרש שכן כתב בשמו הרב"א באסיפת זקנים ונעלם מעיני דמר והרב שבות יהודה הנז"ל שכתב שמפורש כן בדברי הריב"ש ודאי אינו מדוקדק והיה לו לכתוב שמוכח כן בפרט אם לא הזכיר בספרו (אינו מצוי אצלי) דברי הריב"ש שבאסיפת זקנים הנ"ל ואין להאריך: והנה מה שכתב שדעת הרשב"א דגם לקיים מצות עשה דרבנן מכין אותו הנה אמת נכון והיה לו לכתוב שכן גם דעת רבינו חננאל כמו שכתב בשמו הרשב"א שם ושו"ת הרשב"א חלק ד' אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק מה שכתב בשם הרב שלטי הגבורים בפרק יש נוחלין עיינתי שם וז"ל מכת מרדות היה פחות מארבעים לפי מה שיראו הדיינים ואם לא ירצה לקבל שלא לאכול פירוש בשעה ששית של ערב פסח חובטין אותו עד שתצא נפשו עכ"ל.

ומדאמר על שעה ששית בערב פסח דחובטין אותו עד שתצא נפשו אין להוכיח שדעתו דגם אמצות עשה דרבנן כופין עד שתצא נפשו דאין מדברים אלו הכרח שסובר כן דיש לומר דבקום עשה שאני וכיון שבא לעבור בקום עשה משום הכי ניתן להצילו מיד עבירה אפילו בנפשו אבל מי שמתעצל מלקיים מצוה דרבנן אפשר דאין מכין אותו עד שתצא נפשו ועוד יש לדקדק בדברי הרב שלטי הגבורים מאי שנא שעה ששית דנקט והלא שעה חמישית נמי אסורה באכילה מדרבנן ובהכרח לומר דיש טעות ובמקום ששית צריך להיות חמישית וכיון שצריך לתקן אף אנו נאמר שצריך להיות שביעית או שצריך להיות אחר שעה (במקום בשעה) ששית ואי הכי מהני מילי דרב ליכא למשמע מידי.

אמנם עוד כתב שם בסמוך אבל דברים שאפשר לתקן כגון ליטול לולב יום שני מכין אותו עד שתצא נפשו עכ"ל הרי שכתב מפורש דעל לולב ביום שני שהוא מדרבנן מכין

אותו עד שתצא נפשו ומתבאר מהאמור שדעת מרן החבי"ף דנקיטינן דגם למצות עשה דרבנן כופין עד שתצא נפשו: גם בספר לב חיים ח"ב סי' עק"ד אזיל בשיטתו שבנשמת כל חי דגם על מצות עשה דרבנן כופין וכו' וכתב שם דמי שקראוהו בשמו לעלות לספר תורה ואינו רוצה לעלות כופין אותו כמו בשאר מצות דרבנן ואף שיכול לפטור עצמו בשמיעה מכל מקום כיון דאיכא משום סכנה דאמור רבנן שלשה דברים וכו' (ברכות ד' ד"ן) ואחד מהם מי שנותנים לו ספר תורה לקרות ואינו קורא בית דין היו כופין אותו כמו שכתבו הראשונים גבי קטלנית דאם רוצה לישא בית דין כופין אותו וכתב הרב תרומת הדשן דכי היכי דבית דין חייבים להפרישו מאיסורא הכי נמי מסכנה וכן כתב הרא"ם ח"א סי' כ"ב וכן כתב בתשובת מוהר"י ן' מגא"ש דמי שרוצה לישא קטלנית אין שומעין לו אם יאמר שרוצה לסכן בעצמו אין לו רשות לאבד עצמו ובפרט הואיל ואסרוהו חז"ל הרי הוא מכלל הדברים האסורים וממה שכתבו התוס' במנחות ד' ס"ד ד"ה ארור ויש לומר דמעיקרא קאי בארור בעלמא ואי בעי לקבולי עליה לטותא דרבנן שרי ולבסוף גדרו ואסרו לגמרי ומיהו קשה הא אמרינן ארור בו קללה בו נידוי אין הכרח לענין אם בית דין כופין אותו למונעו מדבריהם הם על העושה הדבר אם עובר איסור או לא ועיין בענין זה במה שהבאתי בקונטריס פאת השדי לחלק דברי חכמים בסי' י"ג (בד"ה גם ידידי):

כלל מ

כפיה שהיו בית דין כופין במקומות ובזמנים שהיו ישראל נוהגין ודנין ע"פ ד"ת למי שאינו רוצה לקיים מ"ע חדש הרב חכמת אדם בקונטריס בינת אדם שער איסור והיתר סי' ז' (בד"ה מה) שלא היו כופין אלא על גוף המצוה כגון שאינו רוצה לעשות סוכה וליטול לולב וכיוצא אבל דבר שאינו אלא ענף מצוה כגון במצות כיסוי שענף מצוה הוא שמי ששחט יכסה וכן במילה ענף מצוה שהאב עצמו ימול את בנו אם אינו רוצה לכסות בעצמו ולמול בעצמו לא היו כופין אותו אלו תורף דב"ק עי"ש שהאריך.

ואין להקשות על זה ממה שכתב מוהר"ם הובא בהגמ"יי ריש הלכות תלמוד תורה(גבי חיוב האב ללמד את בנו תורה) כתב מוהר"ם דכפינא ליה ללמדם או להשכיר להם מלמדים דמאי שנא האי עשה דולמדתם אותם משאר עשה דכופין לקיים עשה דסוכה וכן למאן דאמר פריעת ב"ח מצוה אמרינן בפרק הכותב דכופין אותו וכשם שהאב חייב בבנו למולו ולפדותו דכופין אותו לקיים הכי נמי כפינן ליה ללמדו תורה וכו' עי"ש דמדנקט תרי מילי (ללמדם או להשכיר להם מלמד) ולא סגי ליה דלימא כפינא ליהעצמו וכופין אותו ולא את האב שדבר זה למצוה נאמר ולא לעיכוב וכתב שכן גם כן דעת

הרא"ש אליבא דרב ש"ך עי"ש מתבאר שגם הוא סובר שדעת הרשב"א דאין כופין את האב על פדיון בנו (וצ"ל דמה שכתב בספרו אהל יעקב דש"ס דילן פליג אירושלמי כנז"ל לא כתב כן אלא טרם שראה תשובת הרשב"א הלזו):

אמנם אנכי הרואה דנעלם מעיני הרבנים הנ"ל דברי הרב חכם צבי דממקום שהכריחו הם שדעת הרשב"א היא שאין כופין הכריע הוא שדעתו שכופין והוא שבסי' ק"ה נשאל לחכם אב שאינו רוצה לפדות את בנו כופין אותו לפדותו או לא והשיב לא ידענא מאי מספקא לך מאי שנא מצוה זו מכל מצות שבתורה שמכין אותו כו' ולא עוד אלא דנחתינן לנכסיה וכו' והביא מה שכתב הרב חוט השני בסי' צ"ב ומה שתהמת למה לא נכוף לאביו למפרקיה כמו בכל מצות עשה שבתורה היינו טעמא כיון דגמרינן דכתיב תפדה תפדה דהיכא דלא פרקיה האב חייב לפדות את עצמו הוי כאילו נתנה לו התורה ברירה שיכול לסלק מצות פדיון הבן מעליו ולהניחו לבן עצמו והוא דומה ללאו הניתק לעשה שאין לוקין עליו ופשטות דבריו הם בבן קטן ואם כן אין להם מקום שכבר הוכחנו שכופין את האב וכו' וכו' וכן מצאתי מפורש בתשובת הרשב"א החדשות סי' שכ"א שכתב בהדיא שכופין את האב ודוקא כשהגדיל הבן ויש לו נכסים לבן ואנו יכולים לכופו אזי אין כופין את האב ועל זה הוצרך להביא ראיה מהירושלמי ואי לאו הירושלמי בכי האי גוונא נמי הוה סליק אדעתיה למיכפייה לאב אבל בבן קטן פשיטא ופשיטא דכופין עכ"ל הרב חכם צבי הרי שכתב שמפורש בתשובת הרשב"א הנ"ל שבבנו קטן כופין אותו לפדותו היפך ממה שייחסו הרבנים טובים השנים הנ"ל בדעת הרשב"א וגם על הרבנים חוט השני וחכם צבי יש לתמוה שלפי דברי הרב חוט השני גם במילה כיון שלא מל אותו אביו חייב הוא למול את עצמו הוי כאילו נתנה לו התורה ברירה ואין כופין עליו ולדעת הרב חכם צבי כופין ולא ראו דברי מוהר"ם שהבאתי בראש האות שכתב מפורש דלמולו ולפדותו כופין אותו ולמר הוי תיובתא ולמר הוי סיעתא והרב מעשה אברהם (הנז"ל בד"ה אלא) כשהביא תשובת הרשב"ץ על דבר האב שאינו רוצה למול בנו בשמיני כתב דדוקא במילה דיש לה זמן קבוע דמי שלא מל בשמיני בכל יום עובר בעשה משום הכי כתב דחייבים לכופו (עיין לעיל בד"ה אלא מה שדקדקתי על דברי הרשב"ץ) אפילו על ידי הכאה מה שאין כן במצות פדיון הבן דאחר שלשים יום כל יומא זימניה הוא ואינו עובר על מצות עשה וכו' ע"כ נראה שכונתו לומר דבפדיון הבן אין כופין והוא חידוש שנעלם ממנו מחלוקת החוה"ש והח"ץ והביא מחלוקת זו מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' ש"ה ולדברי הרב ח"ץ גם הרשב"א סובר כן ולא כתב שאין כופין את האב אלא אחר שהגדיל הבן אבל בהיותו קטן כופין וכבר כתבתי שכן

מפורש בדברי מוהר"ם ועתה ראיתי בספר מר ואהלות הנדפס חדש ממ"ש (לרב גדול חריף ומפולפל מוהר"א פוסק יצ"ו) בקונטריס אהל ברכות והודאות סי' כ"ה שהאריך בזה ולא פניתי לעיין באמרות טהורות ואתה תחזה: ובמה שכתבתי בראש אות זו בשם הרב חכמת אדם דדוקא משום קיום גוף המצוה היו כופין ולא משום ענף מצוה הנה ראיתי עתה בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' שכ"ב שכתב כיוצא לזה וגדולה מזו דאף במצוה עצמה כל שאין עיקרה אלא למשמרת וסייג לתורה לא היו כופין עליה עי"ש והבאתי תורף דב"ק לקמן בסי' ק"ו (בד"ה גם אשור בס' מוהר"ם):

כלל מ"א

כפיה שהיו כופין ומכין עד שתצא נפשו בארץ ישראל בזמן המקדש מבואר בדברי רש"י בכתובות ד' פ"ו ע"ב דהיינו דוקא קודם שעבר על העשה ויש בידו לקיים וכן כתב הריטב"א שם בשם רש"י קודם שיעבור ויש בידו לקיים וכן הביא הרב"א באסיפת זקנים (ולפי הנראה הוא בשם הריטב"א עי"ש) וז"ל והא דאמרינן דמכין אותו עד שתצא נפשו ופירש רש"י מכין אותו קודם שיעבור על המצוה ויש בידו לקיים אבל מצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו משום דכל שעתא ושעתא בקום עשה ואי עבר זמן המצוה לא מלקינן ליה כלל עכ"ל וכן כתב הריב"ש בסי' צ' עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו וזה משום דבכל שעתא בקום עשה קאי ואם עבר זמן מצוה לא מלקינן ליה כלל שאין מלקין למי שעבר על מצות עשה עכ"ל וכן כתב הרב החינוך בפרשת בא סי' ו' וכלל גדול בכל התורה לכל שאומר שיבטל מצות עשה כופין אותו בית דין אם יש כח בידם עד שיקימנו וכבר ראיתי שהרב יד מלאכי במערכת העי"ן אות תקי"ד הביא דברי רש"י דכתובות והאסיפת זקנים והחינוך הנז"ל והוסיף ידו המלאה שכן כתב הרב כנסת הגדולה יו"ד קובץ ג' ופשיטא שאם עבר ראש השנה ולא עשה שופר וכיוצא שאין מכין אותו עד שתצא נפשו כיון שכבר עבר על העשה וכן כתב בשם הרשב"ץ ח"ב סי' נ"א ובספר זהר הרקיע במצות לא תעשה סי' מ"ד ולא נזכר מכת מרדות גבי עשה רק קודם שיעבור עליו אם אינו רוצה לקיים מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקבל עליו לקיימה וכן כתב בשם הרב ראש יוסף לסי' תפ"ד ס"ג ועוד הביא בידו דברי מי שגדול אדונינו הרמב"ם בספר המצות סוף שרש י"ד וז"ל וכל מה שלא נזכר בו עונש מן העונשים דע שאם היא מצוה ממצות לא תעשה כמו שאמרו בעובר על מצות המלך ואין לנו לענשו אמנם מצוה עשה בכללם כל מצוה מהם כשתתחייב עשייתה יש לנו שנלקה הנמנע מלעשותה עד שימות או יעשה וכשיסתלק זמן החיוב נמנע מזה כמו שעבר ולא

ישב בסוכה אין לנו להלקותו אחר הסוכות על עבירתו ודע זה עכ"ד היקרים וסיים על זה הכהן הגדול י"מ המל"ך שם דכל זה מעיקר הדין אבל משום מגדר מלתא אם נראה בעיני הב"ד וכו' עי"ש ולמרן החבי"ף בספר נשמת כל חי ח"א סי' כ' (אגב ריהטאי לא ראיתי שהזכיר בזה דברי הרב יד מלאכי) והאריך קצת בענין זה להוכיח מדברי כמה פוסקים דהא דמכין אותו עד שתצא נפשו לא נאמר אלא קודם שיעבור על העשה ויש זמן לקיימו אלא שצריך ליישב מה שכתב הרמב"ם בהלכות חמץ פרק ו' דין י"ב מי שאכל מצה בערב פסח מכין אותו עד שתצא נפשו ופשט דבריו מורין דעל מה שאכל כבר מכין אותו עד שתצא נפשו אף אחר שכבר פירש מהעבירה והוא היפך ממה שכתבו כל הרבנים הנ"ל והוא עצמו בספר המצות שרש י"ד הנז"ל ותימה על הרב יד מלאכי שלא העיר בזה ועיין לקמן:

והרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למסכת מועד קטן ד' ג' ע"ב על מה שאמרו בש"ס יכול ילקה על התוספות הביא בשם הריטב"א שכתב בשם רש"י וז"ל יכול ילקה מכת מרדות על התוספות כמו דנקיטינן לולב ואינו עושה מכין עד שתצא נפשו וכתב על זה ברש"י שלפנינו ליתא דבר זה וביותר זה דברים תמוהים שכתב דמכין בתוספת שביעית עד שתצא נפשו וחלילה לומר כן דרק היכא דכופין לקיים מצות עשה ובידו לקיים רק דאינו רוצה ומקרי מבעט עיין רמב"ן פרשת יתרו ובזה הדין דכופין עד שתצא נפשו והך דכתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות חמץ בערב פסח מכין אותו עד שתצא נפשו הנה לא כתב מי שאכל כבר ובודאי בכי האי גוונא ליכא מכת מרדות רק האוכל אז מכין אותו בשעת אכילה למען ימנע מלאכול ויקיים מצוה כתיקונה מקרי מצה ואינו אוכל אבל היכא דכבר עבר ואין בידו לתקן כגון בנדון דידן שכבר חרש בתוספת שביעית הנה מה שעבר אין ואין כאן רק מכת מרדות ל"ט מלקות כמלקות של תורה אבל לא עד שתצא נפשו דלא מצינו רק בכופין על קום ועשה וצריך עיון גדול עכ"ל ובעניותי אומר אני אם גירסת הרב בדברי הרמב"ם היתה כגירסתינו במחכתה"ר אין מקום לדבריו בזה דז"ל הרמב"ם בפרק ו' דין י"ב אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח וכו' ומי שאכל מצה בערב פסח מכין אותו עד שתצא נפשו עכ"ל דעת שפתיו ברור מללו דעל מה שאכל כבר קאמר דמכין אותו עד שתצא נפשו דאם לא כן מי שאוכל או האוכל מיבעי ליה והרב מדקדק מדלא כתב מי שאכל אלא האוכל ואינו כן בגירסא שלפני: ולפי הנראה נעלמו ממנו דברי הר"ן בהלכות בפרק ד' דכתובות אההיא דאמרינן מוציא שם רע ולא בעל לוקה מכת מרדות (בד' מ"ה סוף ע"ב) שהערוך בערך מרד כתב מלקות תורה הוא על חייבי לאוין באומד ובהתראה ומכה משולשת וכו' אבל עובר על מצות עשה סוכה

ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו בלא אומדעד שתצא נפשו ודוקא כשאינו מקבל עליו דברי חכמים והכי אמרינן במסכת נזיר ירושלמי גבי כהן שנכנס לבית הפרס או למדור העמים או שיצא חוצה לארץ שמכין אותו מכת מרדות ואמרינן התם מכת מרדות חובטין אותו עד שיקבל עליו או עד שתצא נפשו ואותם שמחקו מספר הרב הא דעד שתצא נפשו אילו ידעו פירוש הדבר לא עשו כן עכ"ל.

וגירסתו בדברי הרמב"ם היתה גם כן כגירסתינו מי שאכל מצה בערב פסח ובכל זאת מפרש דהכונה שאומרים לו שלא יאכל ואוכל ואינו שומע לדברי חכמים ואם כן מה שמכין אותו עד שתצא נפשו היינו כדי שלא יעבור עוד והיינו עבירה נמשכת וכדמתרגם הרב מוהרצה"ח לדברי הרמב"ם הללו אלא שיש חילוק ביניהם דהרב מוהרצה"ח הוצרך להמציא דחשיב זה כאומרים לו אכול מצה ואינו אכול דמשמע דדוקא בשמבטל עשה דאכילת מצה דאוריתא הוא דמכין עד שתצא נפשו אבל משום דרבנן בעלמא אין מכין עד שתצא נפשו ואילו מדברי רבינו מנוח נראה דבכל מידי דרבנן הדין כן אמנם דברי רבינו מנוח לא זכיתי להבינם בעניותי דלפי מה שמפרש דברי הרמב"ם בעומד במרדו ומכין אותו עד שתצא נפשו היינו כדי שיפרוש מהעבירה שאינו רוצה לפרוש ממנה אם כן מאי קשיא ליה מדאמרינן במה דברים אמורים במצות לא תעשה וכו' והא נמי לא תעשה היא והוצרך לחלק בין לאו דאורייתא ללאו דרבנן הלא ההיא דבמה דברים אמורים וכו' איירינן בעבר על לא תעשה דהיינו שאכל נבלה וכיוצא שאין בידינו לתקן מה שעבר משום הכי הוא דאינו לוקה אלא מה שענשו הכתוב ואין הכי נמי דאם הוא אוכל נבלה וטרפה ומוחין בו ואינו שומע מכין עד שתצא נפשו כדי להפרישו דאין סברא לומר דבכי האי גוונא בלאו של תורה אין מכין אותו עד שתצא נפשו כדי להפרישו וצ"ע: ודע שלשעבר ראיתי שקלא וטריא בספר אחד אם הא דכופין אותו וכו' הוא דוקא על ביטול מצות עשה אבל לא באיסורי לאוין או לא שנא וכתבתי אז דאפשר לפשוט ספק זה מדברי הרב בית חדש בח"מ ריש סי' רכ"ח בשם המרדכי בפרק מי שמת אהא דתנן התם ד' קנ"ו ע"ב בני רוכל תקברם אמם שלפי שרשעים היו לא חשו לקיים צואת אמם שהקשה הראמ"ר היכן מצינו שיהא מותר לגזול ממון של העובר על דברי תורה ותירץ דאין הכי נמי היכא דאין בידינו לכופו בענין אחר לקיים דברי תורה דהשתא גופו מכין ממונו לא כל שכן עכ"ל וההיא דבני רוכל מה שהיו רשעים היינו שהיו מקיימים קוצם בכרם דלר' אליעזר קדשי וקאמר דאם גופו מכין וכו' מתבאר דלאו דוקא משום ביטול מצות עשה אלא גם משום העברת איסור מכין כדי שלא יעבור וכן הוכיח הרב בהפלאה לכתובות על ד' מ"ט ע"ב (על דברי התוס' ד"ה אכפייה) מדברי התוס' במסכת

בבא בתרא דמשמע דפסיקא להו דהיכא דאיכא לאו כופין אותו שלא יעבור ומה שאמרו בגמרא במה דברים אמורים במצות לא תעשה אבל במצות עשה כופין אותו וכו' דמשמע דבמצות לא תעשה אין כופין היינו אחר שעבר הלא תעשה אבל קודם שעבר אלא תעשה כופין אותו דלא תעשה חמור מעשה וכו' וכן מבואר בדברי הר"ן בחידושיו לחולין ד' קל"ב שהביא הרב נשמת א חי בח"א סי' כ' בד"ה איברא עי"ש (הבאתי דב"ק לעיל בד"ה והנה) ונראה דלאו דוקא קודם שעבר כלל אלא אף אם כבר עבר כל שעדין הוא עובר ויש בידינו לכופו שלא יעבור כופין אותו כמו במצות עשה כמו שמתבאר ממה שכתב במרדכי הנ"ל.

ועתה אנכי הרואה שדבר זה לימוד ערוך בפי הפוסקים שארשום דב"ק פה כי המעיין בדברי הרב פרי מגדים בספר שושנת העמקים כלל ט' (בד"ה יש להסתפק) יראה דפשוט בעיניו דאין חילוק בזה בין מצות עשה למצות לא תעשה ואף שמדברי הרב חוט השני בסי' צ"ב מתבאר דאין כופין על מצות לא תעשה הניתק לעשה הנה הרב חכם צבי בסי' ק"ה כתב על דבריו דאף בלאו שניתק לעשה אם הוא דבר שאפשר לתקן ודאי בית דין היו כופין אותו שלא יעבור הלאו מכאן ולהבא ולא מצינו אלא מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין של מטה מוזהרין עליה עכ"ל מתבאר מדבריו דגם על לא תעשה כופין אותו שלא יעבור ואחר שעבר נידון בדינו מלקות וכיוצא אבל קודם שעבר ודאי הי' מכין אותו שלא יעבור: והרב מוהר"ן טריויטש בקובץ על יד בחידושיו על הרמב"ם בהלכות חמץ פרק ו' דין י"ב על מה שכתב הרמב"ם דמי שאכל מצה בערב פסח מכין אותו עד שתצא נפשו כתב וטעם רבינו שהחמיר כאן מה שלא מצינו במקום אחר יראה קצת ראיה למה שכתב החק יעקב בשם יש מי שאומר שהאוכל מצה בערב פסח הוא מן התורה מדכתיב בערב תאכלו מצות ולא ביום ולאו הבא מכלל עשה הוא אף דכתב רבינו אמרו חכמים אין מזה סתירה עיין ריש הלכות יום טוב (על דבריו אלו עיין מה שכתבתי בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות רג"ע בס"ד) עכ"ל והנה על פי דבריו היה אפשר ליישב תמיהת הרב פרי חדש בסי' תע"א ס"ב על דברי הריב"ש בסי' צ' שנעלם ממנו דברי הרמב"ם הללו עי"ש ולדברי הרב הנ"ל לא קשיא מידי כיעי"ש אלא דלעניות דעתי במחכתה"ר דבריו תמוהים שנראה שנעלם ממנו דברי הר"ן בהלכות פרק ד' דכתובות אמה שאמרו בש"ס ד' מ"ה הוציא שם רע ולא בעל לוקה מכת מרדות (והבאתי דבריו לעיל בד"ה והרב מוהר"ץ) שמפורש שהבין מדברי הרמב"ם דמשום שעובר על איסור דרבנן הוא דסובר דמכין אותו מכת מרדות והיותר תימה שכבר ציין שם בראש דבריו לעיין בפרי חדש סי' תע"א ושם בפרי חדש הביא דברי הר"ן הנ"ל:

גם מה שהביא שהחק יעקב כתב דיש מי שאומר שהאוכל מצה בערב פסח הוא מן התורה הנה עיינתי בחק יעקב ולא מצאתי דברים אלו רק ראיתי שהרב פרי חדש בסי' תע"א ס"ב (בד"ה כתב הרוקח) כתב בשם רבינו הרוקח דאסור לאכול מצה בערב פסח דכתיב בערב תאכלו מצות ובתחלה הבין מדבריו דאסור מדאורייתא קאמר דהוי לאו הבא מכלל עשה אבל הרבה להשיב על זה דודאי אינו אלא מדרבנן ומסיק דהרוקח מדנפשיה אסמכיה אקרא עי"ש ואם כונת הרב קובץ על יד היא על דברי רבינו הרוקח הללו הרי לא כתב בפירוש שהוא מדאורייתא ושפיר יש לומר דכונתו כמו שכתב מרן הפרי חדש ועל כל פנים למדנו מדבריו דפשיטא ליה דמשום לאו הבא מכלל עשה מכין עד שתצא נפשו וגם מדברי הר"ן בהלכות בפרק ד' דכתובות שהבאתי למעלה (בד"ה והרב מוהר"ץ) מתבאר כן שהרי כתב שעל עבירה נמשכת מכין אותו עד שתצא נפשו וכן מתבאר מדברי התוס' בנזיר ד' כ' ע"ב בד"ה ר' יהודה אומר (השייך לד' כ"ג ע"א) וכן מתבאר מדברי הריטב"א בחידושיו למועד קטן ד' ג' ע"ב בשם רש"י (עיין מה שכתבתי לעיל בד"ה אמנם) וממה שכתב בחידושיו לכתובות שם שכתב ככל דברי הר"ן עי"ש:

וראיתי בספר עמודי אש לידידי הגאון מוהרי"א יצ"ו בכלל ד סי' ז' (ד' כ"ט ע"ד) שכתב וראיתי בספר ארחות חיים למוהר"ג ליפשיץ ד' ח' ע"ב דהא דעשה חמור מלא תעשה היינו היכא שכבר עבר אבל קודם עשה חמור טפי (ספר זה לא ידעתיו ונראה שיש טעות סופר וק"ל) דמכין אותו עד שתצא נפשו עכ"ל והא ליתא דגם על לא תעשה מכין אותו מקודם עד שתצא נפשו וכמו שכתב הר"ן בחידושיו לחולין (קל"ב ע"ב) והפלאה לכתובות (מ"ט ע"ב) ואמת שגם במגילת אסתר שרש ד' והאבני מילואים (וקונטריס משובב נתיבות) ס"ג כתבו כן אבל הם לא ראו דברי הר"ן הללו ועיין יד המלך פרק ו' מהלכות חמץ שהקשה על הגירסא שם ברמב"ם דעל דרבנן מכין עד שתצא נפשו דכי חמור הוא מלא תעשה עי"ש אולם גם בלא תעשה באמת הדין כן עכ"ל יצ"ו והנה במה שכתב דגם בלא תעשה הדין כן הנה אמת נכון וכבר כתבתי למעלה שכן כתבו כמה פוסקים אמנם מה שכתב ליישב בזה תמיהת הרב יד המלך (כונתו לפי הנראה היא על יד המלך למר נכדו של הרב נודע ביהודה שאינו מצוי אצלי כי ביד המלך להרב מוהר"א פאלומבו עיינתי וליתנהו להני מילי כיעי"ש) דבריו תמוהים במחכתה"ר דנהי דגם בלא תעשה הדין כן מיהו היינו בעובר על לא תעשה דומיא דעשה סוכה ואינו עושה דמכין אותו עד שתצא נפשו כדי שיקיים המצות עשה ודכוותא במצות לא תעשה כדי שיפרוש מהעבירה וקושית הרב יד המלך היא על מה שכתב הרמב"ם מי שאכל מצה בערב פסח דהיינו שכבר עבר העבירה ולא שעודנו עומד במרדו כמשמעות לשונו וכמו

שהבינו מדבריו הר"ן והריטב"א והרב פרי חדש כמו שכתבתי למעלה ובכי האי גוונא בלא תעשה שבתורה אין מכין אותו עד שתצא נפשו ולכן קשיא ליה להרב יד המלך וכי חמור הוא מלא תעשה ואם כוונת הרב יצ"ו לפרש דברי הרמב"ם כמו שמפרשים רבינו מנוח והרב מוהרצה"ח אין זה במשמעות דבריו והעיקר חסר מן הספר ותימה הוא בעיני שנעלם מעיניהם דברי הר"ן והריטב"א הנז"ל:

ועל כל פנים לדאתאן עלה הנך רואה שגם מני"ר יצ"ו אף שהביא לנו דהרבנים מגלת אסתר ואבני מילואים כתבו לחלק בזה בין מצות עשה ללא תעשה מכל מקום מני"ר גופיה סובר דאין חילוק בין מצות עשה ללא תעשה ויפה אמר רב שהם כתבו כן לפי שלא ראו דברי הר"ן בחידושיו לחולין וכבר הבאתי עוד אמבוהא דרבנן קדישי דסברי הכי גם במאמר הלכות גדולות (שבספר כנסת הגדולה החדש שרשמתי למעלה באות מ' בסוף ד"ה אלא דמאי דמשמע) כתב שדברי החוט השני נשגבים דמשמע מדבריו דאין כופין על קיום מצות עשה המנתקת ללאו וקשה שאם על מצות עשה שאין מלקות בהעדרה כופין קל וחומר למצות עשה המנתקת לאו שלולא ההנתקה יש בו מלקות בהלאו דכופין לקיים המצות עשה כדי להפקיע הלאו ובחידושי הר"ן לחולין ד' קל"ב ע"ב מפרש מה שאמרו בבריתא במה דברים אמורים במצות לא תעשה אבל במצות עשה מכין אותו וכו' אין הדברים כפשטן רק רוצה לומר קודם שעבר ואחר שעבר ואם הרוצה לעבור בשב ואל תעשה מכין אותו כל שכן כשבא לעבור על מצות לא תעשה בקום עשה שאין מניחין אותו לעבור והביא לנו מה שכתב בספר החרדים בהקדמה דעשה חמור ממצות לא תעשה מדכופין על עשה ולא על מצות לא תעשה אבל האמת תורה דרכה כמו שכתב הר"ן ואם כן ודאי כל שבידו לינתק הלאו כופין אותו שיקיימנה וינתק הלאו ודברי הרב חוט השני צ"ע עכ"ד יצ"ו הא למדת שדבר זה שנוי במחלוקת והעיקר נראה דגם שלא לעבור על מצות לא תעשה כופין וכל דברי הרב עליון יצ"ו טובים ונכוחים ובמה שכתבתי למעלה על דברי הרב עמודי אש הנה עתה ראיתי מה שכתב בדף ד' אות י"ג בעניינים אלו וכתב שהפוסקים חלוקים אם מכין מכת מרדות על מצות עשה אחר שכבר עבר ולא פניתי לעיין בבקיאותו לך נא ראה נפלאות תורתו ועיין לקמן (בד"ה עתה יוצא לאור) מה שהבאתי בענין אם היו מכין משום מצות לא תעשה: ועל דברי הר"ן בפרק ד' דכתובות הנז"ל כתב לי ידידי הגאון מוהר"ר יצחק דיסקינד מעיר אומען יצ"ו וז"ל הר"ן בפרק ד' דכתובות תמה על הרמב"ם בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה שכתב מי שאכל מצה בערב פסח מכין אותו עד שתצא נפשו דאם כן מכת מרדות חמור ממלקות של תורה ובאמת בכל דוכתא לא כתב הרמב"ם עד שתצא נפשו רק מכת מרדות סתם

ונראה לפי עניות דעתי ליישב על פי דברי הרוקח דאיסור אכילת מצה בערב פסח מן התורה בלאו הבא מכלל עשה בערב תאכלו מצות ולא ביום והתוס' בפרק ב' בפסחים ל"ה ע"ב ד"ה מי פירות כתבו בשם רבינו תם דאיסור אכילת מצה בערב פסח נוהג דוקא במצה הראויה לצאת בה ידי חובה והנה נקיטינן דמצה של טבל אין יוצאים בה ואפילו טבל דרבנן כדמוכח מדמאי אליבא דבית שמאי שאין יוצאים ודברי בעל תפארת ישראל שם תמוהים שהם נגד הגמרא עי"ש והנה נקיטינן להלכה דתרומה בזמן הזה דרבנן והגאון בעל מקור חיים כתב דמשום הכי חשיב חמץ דבר שיש לו מתירין אף דחמץ שעבר עליו הפסח נמי אסור משום דנגד איסור דאוריתא חשיב איסור דרבנן היתר ע"ש והתוס' בפרק ה' דכתובות הקשו כיון דהקדש חמץ ושחרור מפקיע מידי שעבוד אם כן כל בעל חוב יאסור נכסים בקונם ויפקיע שעבודו ותירץ בשטה מקובצת שם דכופין אותו שישאל על הקונם ועל פי כל הנ"ל יצא כנגה טעם שיטת הרמב"ם דמכין אותו עד שתצא נפשו דמקור הדין בירושלמי פרק ערבי פסחים מימרא דר' לוי שם ובארץ ישראל קאי היינו עד שישאל על תרומת ומעשר של המצה ויהיה למפרע טבל דרבנן ואין יוצאין בה ידי חובת מצה.

וממילא אין נוהג בה איסור לאו הבא מכלל עשה של אכילת מצה בערב פסח כמו שכתב רבינו תם ואף שלא ימלט על כל פנים מאיסור דרבנן של טבל בזמן הזה מכל לענין איסור דאוריתא חשיב היתר וכמו שכתב המקור חיים ואם כן שאני איסור זה דמצה בערב פסח דחשיב יש לו המשך כיון שיש היתר לאיסורו על ידי שאלה כן יש לומר בדרך פלפול: ודרך אגב נסתפקתי להלכה האוכל מצה בערב פסח ואחר כך עשה מלאכה ביום טוב שני דמכין מכת מרדות אם חייב שתים או לא משום תרתי דסתרי וכי האי גוונא בספק חלל בדין המבואר בש"ע אהע"ז סי' ז' סעיף כ' וברמב"ם שאם אכל תרומה או נשא גרושה מכין אותו מכת מרדות ולא כתבו רבותא דמשכ"ל שתים אם אכל תרומה ונשא גרושה אך זה יש לומר דלדידן דנקיטינן התראה ספק שמא התראה ובמלקות לכולי עלמא ואם כן בכי האי גוונא משכחת לה חיוב מלקות מן התורה על ידי התראה בממה נפשך או משום זר שאכל תרומה או משום גרושה לכהן ואם נאמר להאי גיסא דחייב שתים אף דהוי תרתי דסתרי יש מקום ליישב בזה קושית הש"ך ביו"ד סי' של"ד ס"ק פ"ח דמשום הכי חשיב שם מלאכה ביום טוב שני ומלאכה בערב פסח ללמדנו דבכי האי גוונא שעשה מלאכה בערב פסח ואחר כך ביום טוב שני של פסח דחייב שתים אף דהוי תרתי דסתרי: באמת לפי דברי הד"ג בחבורו בשם האחרונים דהאי טעמא דליכא בל תוסיף באוכל מצה בשמיני משום דמצה כל שבעה אינו מצוה רק רשות אם כן בערב

פסח אמאי לא יגעו בה משום בל תוסיף דהא לילה ראשונה חובה ומה לי אם מוסיף לאחר זמן המצוה או לפני זמנה עכ"ד יצ"ו: עתה יוצא לאור חוברת כנסת חכמי ישראל וראיתי בסי' כ"ט בקונטריס קהלת שלמה (לידידי הגאבד"ק ליאדי יצ"ו) מה שכתב באות ג' ד' ל' ע"א אף הוא היה מתכוין להשיב על דברי הגאון קצות החשן בקונטריס משובב נתיבות וז"ל במשובב נתיבות כתב בח"מ סי' ג' דבמצות לא תעשה לא היו כופין בזמן הבית עד שתצ"נ וראיה מדאמרינן גבי עריות ניתן להצילו בנפשו משמע דבשאר לא תעשה לא היו מכין אותו עד שתצ"נ והובא בתורה מציון חוברת ד' סי' כ"ב ולא הבנתי ראיתו דמה שבזמן הבית היו מכין אותו משום עשה עד שתצ"נ הוא רק מדרבנן כדכתב הפרי מגדים בפתיחה הכוללת חלק ד' אות ח' ואם כן שפיר נוכל לומר דגם בלא תעשה היו מכין אותו בזמן הבית עד שתצ"נ מדרבנן אבל גבי עריות הוי חידוש דמדאורייתא ניתן להצילו בנפשו עכ"ל ומי כהחח"מ הידע כבוד עושר בקיאות ידידי הגאון הנ"ל יצ"ו די כל רז לא אניס ליה ובטח ראה וידע מכל אשר רשמתי אני הדל למעלה בענין זה אלא שלא נטפל רק להשיב על ראית הגאון משובב נתיבות ודבריו נכונים דודאי הא דניתן להצילו בנפשו הוא מדין תורה כנודע וכיון דמה שהיו מכין על מצות עשה אינו אלא מדרבנן כדכתב בשם הגאון פרי מגדים (אלא שאין זה פשוט עיין לקמן) הא ודאי טובא איכא בינייהו וכן לפי מה שכתב הרא"ם בספר היראים במצוה רע"ח דהא דהיו כופין אותו הוא דיני קנסות ואין דנין אותו אלא בארץ ישראל אבל לא בחוצה לארץ הרי אם כן יש הפרש גדול בין שאר מצות לרודף: ואני הדל מצאתי שעמד בחקירה זו הגאון מנחת חינוך בפרשת בא ד' ח"י קרוב לסופו אם גם בבא לעבור אלא תעשה היו מכין אותו שלא יעבור ואחר שכתב שנראה ברור ופשוט שגם אלא תעשה היו מכין עד שתצ"נ הוקשה לו מההיא דרודף וכתב ליישב בכמה פנים עי"ש דב"ק ולפום ריהטא יש לתמוה שנראה פשוט מה שתירץ ידידי הרב בקהלת שלמה הנ"ל וגוף דברי הרב מנחת חינוך הנ"ל אביא לקמן באות ק"ו איה"ש ושם אתה מוצא שדעתו היא שגם מה שהיו מכין עד שתצ"נ הוא מן התורה ולפי שיטתו שפיר הוצרך ליישב בענין אחר עי"ש:

כלל מ"ב

כבוש כמבושל דבר היתר ששהה בכלי של איסור בן יומו מעת לעת אם נאסר מחמת הכלי הנה הרבנים ט"ז ביו"ד סי' ק"ה סק"א וש"ך שם סק"ב כתבו בשם האו"ה דנאסר והשיגו עליו שהכלי לא נעשה כבוש אלא אחר מעל"ע ואז הוי פליטת הכלי נותן טעם

לפגם ומותר בדיעבד והרב פרי חדש כתב דלא כיונו יפה משום דהכבישה היא בסוף מעת לעת ונטל"פ לא הוי עד אחר מעל"ע עי"ש שמסכים לדינא כדעת האו"ה.
ונראה דלדעת האו"ה אם נשתהה ציר היתר בכלי של איסור בן יומו כדי שיעור כבישתו דהיינו כדי שיתננו על האור וירתיח ויתחיל להתבשל נאסר הציר (עיין בסי' ק"ה ס"א בדין חומץ וציר) של היתר אף שלא שהה מעת לעת ובזה אפשר ליישב דברי הרב פר"ח בא"ח סי' תמ"ז ס"ו גבי מלח ששמו במדוכה חמץ שכתב שאפילו היא בת יומא מותר לפי שאף שהמלח חריף כיון שהוא דבר יבש אינו מפליט מה שבלוע בכלים ע"כ ומשמע דאם היה המלח לח היה נאסר והיינו משום דאזיל לשיטתו שביו"ד דמסכים לדעת האו"ה דדבר היתר ששהה בכלי של איסור נאסר ובמלח ששמו במדוכה אף שמשמעות הלשון הוא שלא שהה בו מעת לעת מכל מקום אם היה לח היה נאסר בשיעור שאוסר בציר וחומץ שהוא שיעור קטן והרב שלחן גבוה שם ס"ק כ"ח דקדק מדברי הפ"ח דאם המלח לח נאסר וכתב על דבריו דלא ידע מנין לו זה וכו' עי"ש.
ולי הדל יתכן ליישב כמו שכתבתי ואפשר דבזה גם הט"ז וש"ך מודו דיש לאסור דעד כאן לא נחלקו על האו"ה אלא בחלב תפל דמיירי האו"ה ומטעם דכיון דאין כבישתו אלא במעל"ע הוי טעם הכלי לפגם אבל במלח דשיעור כבישתו בכדי שיתננו על האור וכו' כ"ע מודו דאסור כיון דנכבש טרם שנעשה הטעם פגום ועיין בש"ך סי' ס"ט ס"ק ס"ח ובחכמת אדם כלל ז"ן אות יו"ד וק"ל: ובעיקר מחלוקת הנ"ל הנה מרן החבי"ב בכנסת הגדולה שם אות ו' בהגהט"ו אף שצדד ליישב קושית הט"ז וש"ך על האו"ה דיש לומר דכיון שהכלי מלא אינו מניח לטעם שבכלי ליפגם וכו' מכל מקום כתב דלענין הלכה נקיטינן כט"ז וש"ך דהיתר תפל ששהה בכלי של איסור ב"י מעל"ע לא נאסר משום דהוי נטל"פ ובבאר היטב שם ריש סי' ק"ה כתב בשם הרב מג"א ששמע לחלק כמו שכתב בכנה"ג הנ"ל ולכן אסור ושכן כתב בבית הלל דאסור דלא כהאחרונים דמקילים עי"ש ואין את"י ספר בי"ה לראות סמוכות שלו דאם הוא על פי שמועתו של המג"א הרי הכנה"ג אף שעלה בדעתו ליישב כן לא נחה דעתו בזה ומסיק להקל בדיעבד גם הרב פרי תואר מסיק כהט"ז וש"ך דמותר החלב שהושם בכלי איסור בדיעבד כדין נותן טל"פ בעלמא והרב יד דוד (ליו"ד) בהגהט"ו אות א' כתב בשם הרב לחם הפנים דנראה מדבריו דמביא ראיה לשמועתו של המג"א ממ"ש ברסי' קל"ז דיינו של ישראל ששהה כ"ד שעות בכלי של יי"נ אסור והיד דוד דחה דבריו דשאני יי"נ כיון דאסור במשהו לא אמרינן ביה נטל"פ מותר ולא אטפל כעת בזה כי הוא מקצוע גדול אם באיסורי משהו אמרינן נטל"פ מותר רק את זה אגיד דלפי הנראה לא ראה דברי הרב פר"ח שם שכתב

דאין ראיה מדין זה דיין כל שמתיישן הוא משביח וכו' לא כן בחלב תפל וכן שאר דברים עי"ש ומרן חיד"א בשיורי ברכה אות ב' הביא מה שכתב הרב פר"ח דהכבישה הוי בסוף מעל"ע ונטל"פ הוא אחר מעל"ע ולא נתקררה דעתו דהרי קדרה זו כבר יש לה שעה או קרוב שבלעה ויגיע זמן מעל"ע של נטל"פ קודם שהיה כבוש ועוד וכו' וכתב שראה להרב בני חיי שכתב כן על דברי הפר"ח ושאמרו לו שגם הרב פרי תואר דחה דברי הרב פר"ח גם מרן מוהרד"ף בס' מזמור לדוד כתב שדברי הרב פרי תואר כניתנו מסיני הם דודאי הפגימה קודמת לכבישה שהרי עד שיגיע המעל"ע של הנחת החלב הוי צונן גמור וכמאן דליתיה דמי וכן כתב הרב חכמת אדם כלל ז"ן אות ט' גם הרב קהל יהודה בד' כ"ה סוף ע"ב כתב דנקיטינן כהרבנים ט"ז וש"ך דמותר ושכן דעת רבינו מוהרלנ"ח והרב כנה"ג והרב באר יעקב רסי' ק"ה כתב דאפשר דמה שאוסר האו"ה מיירי דתכף שהסירו האיסור נתנו לתוכו ההיתר דבזה אמרינן דשניהם באים כאחד וכלומר דאם שהה הכלי ריקן מכי הוסר האיסור איזה זמן עד שנתנו בתוכו ההיתר הרי הפגם קודם להכבישה ושרי גם לדעת האו"ה גם הרב חות דעת כתב דהעיקר כט"ז וש"ך דלא נאסר מחמת כבוש כיון שהפגם קודם להכבישה ובהגהות מוהרל"ח בסי' תנ"א כתב ליישב תמיהת מרן הב"י בסי' תמ"ז (בד"ה כתב רבינו וכו') על רבינו האיי דלמה אסר היין שנתנו בעריבה בצונן וכו' משום דשהה בעריבה מעל"ע וכבוש כמבושל עי"ש שלא ראה דברי הד"מ בסי' תמ"ז אות י"ב בזה ולפי מה שנתבאר אין תירוץ זה נכון דכיון דמסתמא עד שהדיחו וניגבו העריבה עבר איזה זמן ששהתה העריבה ריקנית קודם שנתנו בה היין הרי אם כן הוי נטל"פ וקודם הפסח דמותר לכולי עלמא כידוע ועיין עוד להרב טורי זהב א"ח סי' תמ"ז סק"ט ובמגן האלף סי' תנ"א סכ"א:

ומכל מקום אף שדעת רבנן בתראי הנ"ל מסכמת להתיר בחלב תפל ששהה מעת לעת בכלי של איסור בן יומו (משום דעד זמן דהכבישה נעשה פגום כנז"ל) יש פוסקים שכתבו ליישב סברת האו"ה דמה שאמרו כבוש כמבושל היינו שבולע מעט מעט ורוב הבליעה היא לשבח דאין סברא לומר דכל כ"ד שעות חוץ מרגע אחרון לא בלע כלל וברגע אחרון הוא בולע וכיון שהבליעה רובה ככלה לשבח אסור עיין קהל יהודה שם בשם חו"י סי' ק"א ובמחצית השקל ע"ד המג"א סי' תמ"ז ס"ק י"ו בשם הפליתי דהסכים לדחו"י בזה והרב מסגרת השלחן סי' ק"ה הביא מה שכתב הרב הפליתי ושהסכים עמו בס' בי"ה ותמה על הט"ז דבסי' ס"ט ס"ק מ"א מסכים לדינו של האו"ה ובסי' ק"ה משיגו וכבר תמה עליו הפר"ח והאחרונים וסיים במסגרת השלחן ועל כל פנים לדינא יש לחוש לדברי האו"ה כיון דגלו דעתם הפ"ח ופלתי ובה"י דהדין עמו והט"ז בסי' ס"ט סובר כמותו וכן

נראה דס"ל להלה"פ ואף שבמזמור לדוד כתב על דברי הפרי תואר דהדברים כנתינתם מסיני מ"מ אף דמסתבר להתיר טוב להחמיר ולחוש לדברי האו"ה וציין חגורת שמואל וארח מישור ואין מצויים אצלי הנך רואה דלא נחה דעתו להקל בזה אלא דמה שצירף סברת הט"ז בסי' ס"ט לפי הנראה לא ראה מה שכתב המנח"י כלל י"ב אות י"ד (הובא באמרי ברוך סי' ס"ט ע"ד הט"ז הנ"ל) ליישב דברי הט"ז דשאני בההיא דסי' ס"ט דהציר הוי דבר חריף ומחלי לשבח עי"ש ועיין בבאר יעקב סי' ס"ט סט"ז שהאריך בזה ובחק יעקב סי' תמ"ז ס"ק י"ט ובס' ערוך השלחן סי' תמ"ז אות י"ט הביא מה שכתב הרמ"א בסי' ס"ט ומ"ש הש"ך שם ס"ק ס"ט דהבשר מותר בדיעבד דלא נעשה כבוש עד אחר מעל"ע ואז הוי נ"ט לפגם וכתב על דבריו ואנן לא קי"ל הכי עי"ש בפר"ח ע"כ וביד דוד סי' ק"ה בהגהט"ו אות א' כתב בשם אחרון חביב בס' שערי דעה סק"ב שעמד עכ"ד האחרונים ומסיק דבהפ"מ יש להקל אחר שכמה אחרונים חזקו את דבריו הגם דאין ראיה גמורה לסברת האו"ה מכל מקום קשה להקל אם לא בהפ"מ ובשע"ת סי' תמ"ז אות י"ו כתב בשם מקום שמואל בשר שמלחוהו לקיום לפסח בכלי שנשתמש בו חמץ תוך מעל"ע אף שנוהגים בכל המקומות כבוש מעל"ע בכלי איסור דלא כט"ז וש"ך י"ל דקודם פסח שרי וכו' עי"ש:

וראיתי בס' כרם שלמה סי' ק"ה ד' כ"א אות ו' שציין דברי הט"ז וש"ך וסיים אבל המג"א בסי' תמ"ז ס"ק י"ו חולק על הש"ך וכתב דאם הכלי עומד ריקן נפגם הטעם אבל כאן שעומד היתר תדיר א"כ קבל הטעם בשעת שבחו ולאחר מעל"ע נעשה כמבושל ולכן אסור וכו' עי"ש והרואה יראה דליתנהו להני מילי במג"א הנ"ל ודבר זה לחלק בין היה הכלי ריקן וכו' כתבו האחרונים בשמו בתורה שבע"פ ולא נמצא כתוב בספרו ואדרבא ממ"ש במג"א הנ"ל לחלוק על הש"ך בטענה דהפגימה והבליעה באים כאחד מתבאר דלא ס"ל כחילוק הנ"ל וכבר כתב הרב מאמר מרדכי בסי' תמ"ז ס"ק י"ז דמ"ש בגליון המג"א בסי' תמ"ב (ע"ד המג"א בסק"ט) בשם הרב חקי חיים ליישב קושית מוהרנ"ש על המג"א עפ"י חילוק זה אינו נכון דהא מבואר במג"א סי' תמ"ז הנ"ל שאינו סובר כן ועכ"ל שאחר שחבר ספרו שמע שמועה זו עי"ש וראיתי ביד דוד הנ"ל שהשיג על הכ"ש בזה עי"ש ובשו"ת כתב סופר יו"ד סי' ע"ב האריך בדברי הפוס' המדברים בדינו של האיסור והיתר עי"ש ובס' דרכי הוראה (הנדפס מחדש לגאון בדורנו יצ"ו) בחלק שני פרק מ"ו: וכלי היתר שנשתהה בתוכו דבר איסור מעל"ע אם נאסר הכלי או אמרינן אין כבישה בכלים עיין בט"ז וש"ך רסי' ק"ה ומרן החבי"ב בכנה"ג הגהט"ו אות ו' הביא ג"כ מ"ש האו"ה דנאסר הכלי ודקדק מדברי הש"ך דאף דנחלק עמ"ש האו"ה לאסורדבר

היתר שנשרה בכלי איסור מטעם דאין הכבישה מועלת אלא אחר מעל"ע ואז כבר הוא נטל"פ כמש"ל מ"מ במה שאוסר הכלי שנשרה בו איסור מעל"ע מודה ששם לא שייך נטל"פ כיון שבאנו לאסור הכלי מחמת האיסור שנבלע בו כיון שהאיסור אינו מבליע עד מעל"ע הרי באותה שעה קבל הכלי איסור והרי הוא כאילו נתבשל האיסור בתוכו באותה שעה ותמה על מה שמתבאר מדברי הט"ז דגם בחלוקה זו חולק על האו"ה וס"ל דמותר בדיעבד עי"ש שמתבאר דדעתו בחלוקה זו לאסור וכדעת האו"ה ובקהל יהודה ד' כ"ה ע"ג אף שהביא דיש פוסקים דלא ס"ל כהאו"ה ואין הכלי נאסר מ"מ כתב למעשה יש להחמיר כהאו"ה דיש כבישה בכלים ונאסר הכלי עי"ש והרב מוהר"י עייאש בבית יהודה ד' קט"ו ע"א ס"ה כתב דכלי שנשרה בו בשר, שלא נמלח עם שמן ושהה מעל"ע לא נאסר הכלי לפי שלא נאסר הבשר אלא אחר מעל"ע ובאותה שעה טעם הכלי הוא פגום כסברת הט"ז וש"ך רסי' ק"ה עכ"ל.

וכתב על דבריו הרב ערוך השלחן בסי' תמ"ז אות י"ט דלא דק דהכלי ודאי אסור להשתמש בו דמה שייך פגימה באיסור בעין שהיה כבוש בתוכו וכ"כ רמ"א בסי' ס"ט דהבשר והכלים אסור ועיין להרב חכמת אדם כלל ז"ן אות י"א והרב יבא הלוי ד' מ"ד ע"א כתב דמבואר מדברי הט"ז וש"ך דלא קשיא ליה על דברי האו"ה אלא אחלוקה דהיתר שנשרה בכלי איסור אבל באיסור שנשרה בהיתר דנאסר הכלי לא ק"ל וכו' וכ"כ הכנה"ג וכו' (תמוה בעיני דהרי בכנה"ג מבואר דמכריח מדברי הט"ז דגם באיסור הכלי חולק על האו"ה וסובר דמותר כמש"ל) ועמד מתמיה על הרב מזמור לדוד דלא נחית לחלק בזה עי"ש ובספר משנת רבי אליעזר ח"ב בזכרונותיו במערכת האל"ף דף ד' אות מ"ט כתב דקי"ל כבוש כמבושל אפי' בכלים כמו שכתב האיסור והיתר והביאו דבריו הרבנים ט"ז וש"ך ופ"ח ופר"ת וכנה"ג סי' ק"ה ומתברר מדבריהם דכלהו סברי דכלי של היתר שנתנו בו איסור יותר מכ"ד שעות נאסר הכלי כולו (כבר כתבתי מה שכתב הכנה"ג בדעת הט"ז בזה) וכו' ומסיק להקל במידי דרבנן וכתב שהרב חקרי לב חיו"ד סי' ע"ז חולק על הש"ך וכו' עי"ש והרב יד דוד אות ב' כתב בשם החק"ל שהאריך להוכיח מתורתן של ראשונים דלא אמרינן כבוש כמבושל לגבי כלי ולא ראה מקום לאסור והצריך תלמוד מפני הכרעת האחרונים ושם באות ה' כתב בשמו דדעת רוב הראשונים דאין כבישה לכלים ואף הרא"ש שסובר יש כבישה הרי סובר דבעי ג' ימים בכלי בדבר שאינו חריף ויש לצרף דעת הסוברים דאין כבישה בפחות משלשה ימים ודעת הסוברים דאין כבישה אלא בחומץ ומלח וציר ואין לאסור בהנאה כי אם בהפסד מועט לחוש להכרעת האחרונים והרב מקנה אברהם במערכת האל"ף אות כ"ג הביא ג"כ מסקנת החק"ל דאינו ברור לומר

דיש כבישה בכלים והרב מסגרת השלחן ד' ק"ה ע"א כתב בשם החק"ל בסי' ע"ז ע"ח דהעלה דכלי שנכבש בו איסור צריך הגעלה ויועיל גם בכלי חרס אם אינו דבר חריף וסיים הוא ולדידי צ"ע והרב עיקרי הד"ט א"ח סי' ח"י אות ט"ז כתב ועיין מקום שמואל סי' נ"ב וס"א אי אמרי' בחמץ בפסח כבוש כמבושל לאסור הכלי כסברת הב"ח שהביא הט"ז להלכה בסי' תמ"ז דיש כמה צדדי היתר אך משום חומרת פסח לא התיר אם לא בהסכמת הרב השואל וכתב הוא על זה ולע"ד דע"כ לא נתקררה דעת הרב בענין הכלי משום דאין מליחה לכלים להפליט הבלוע אבל להבליע נלע"ד דלא מספקא ליה ושיש לאסור ודין מליח כרותח ובכל מקום שוין לאסור הכלי עכ"ל: וכתב בשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' ס' דמה שאמרו כבוש הרי הוא כמבושל רוצה לומר כבישול דכלי שני דמבליע ומפליט אבל אינו כמבושל בכלי ראשון עי"ש שהאריך ועיין בשו"ת פרי צדיק סי י"ט ובמה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ג' אות ז:

כלל מ"ג

) כבוש כמבושל בשאר איסורין הוא מדאוריתא ובבשר בחלב מדרבנן ואזילינן בספקו לקולא ובספק דשאר איסורין לחומרא ואם יש לחלק בין איקבע איסורא ללא איקבע עיין ביו"ד סי' ק"ה במפרשים על הטוש"ע ומה שכתב הרב פתחי תשובה בסק"ג בשם כו"פ עיין חכמת אדם כלל ח"ן אות ד' שכן דעת רוב הפוסקים ויש להתיר בהפ"מ עי"ש והנה הרב ארעא דרבנן באות צ"ג כתב בשם האיסור והיתר דספק כבוש בבשר בחלב אינו אלא מדרבנן והשיגו הרב עפרא דארעא שם דלא היה צריך להביא מהאו"ה כי תלמוד ערוך הוא בפסחים ומרן חיד"א ביעיר אזן מערכת הבי"ת אות ט"ז השיבו שכן דרך האחרונים להביא בשם איזה פוסק והפוסק ההוא מביא מהש"ס וכן באמת האו"ה מביא כן מהש"ס דפסחים והרב מוהרימ"ט שכתב דהוא מדאוריתא כבר דחה דבריו הרב פרי חדש בסי' פ"ז סק"ב ועל כל פנים בשאר איסורין פשוט דכבוש כמבושל הוא מדאוריתא ודברי הרב מוהרמ"ג בשו"ת בירך משה סי' ל' גבי כבישת דגים טהורים עם טמאים שכתב דכבוש כמבושל הוא מדרבנן לכל הפוסקים עי"ש נעלמו ממני דמשמע דכונתו דבכל האיסורין הא דכבוש כמבושל הוא רק מדרבנן והוא תמוה ואם כונתו רק על ציר דגים דאיירי ביה נמי אינו פשוט דהוא מדרבנן עיין בנו"ב מ"ק חיו"ד סי' כ"ו (ד"ה ועוד שהרי) ועיין בשו"ת מגן שאול סי' ה' ד' ח' ע"ב ובדברי הרב גנת ורדים חיו"ד כלל ו' סי' כ"ב הבאתי דב"ק בקונטריס אסיפת דינים במערכת הדל"ת אות ו' ומצאתי שהרב יד דוד בסי' פ"ז הגב"י אות כ"ו שהביא דברי הרב ברך משה ציין לעיין

בדברי הגנת ורדים הנ"ל אולי כונתו להשיגו ממ"ש הגנת ורדים דכבוש כמבושל הוא מדאוריתא כמ"ש שם מפורש עי"ש והא פשוט ומוסכם ואפילו בספק כבוש בבב"ח דן הרב כנה"ג בתשו' סי' קכ"ה להחמיר כיון דהוי פלוגתא הוי ספק כבוש ואזלינן לחומרא אלא שהרב ערך השלחן ביו"ד סי' צ"ח אות ד' השיגו דהא דספק כבוש לחומרא לא נאמר בבשר בחלב וכל שכן בספק דפלוגתא עי"ש וכן הרב פר"ח בסי' פ"ז סק"ב שהשיג על הרב מוהרימ"ט בחיו"ד סי' ג' הוא על שבבשר בחלב כתב דאסור מן התורה אבל בשאר איסורין פשוט דספק כבוש אסור דכבוש כמבושל מדאוריתא ומה שתמה על הרב עפרא דארעא על הרב ארעא דרבנן הנז"ל שהביא בשם האו"ה דכבוש בבב"ח הוא מדרבנן דלא היה צריך להביא מאו"ה כי תלמוד ערוך הוא דאי תרו ליה כולי יומא וכו' ומרן חיד"א ביעיר אזן השיבו דהאו"ה גופיה אייתי ש"ס הנ"ל וכן דרך האחרונים וכו' הנה ראיתי להרב ערוך השלחן ביו"ד סי' פ"ז אות ד' (בד"ה ומדברי) שהקשה על הרב מוהרימ"ט מסוגיא זו (ולא זכר שכבר השיבו הרב פר"ח) וכתב דאין מגוף הסוגיא ראיה דיש לפרש כמ"ש ר' אלחנן בשה"ג פ' בתרא דע"א וכו' וכן השיב שם (בד"ה אבל) על דברי העפ"ד ויעיר אזן הנ"ל וכן השיב על הרב כנה"ג בסי' צ"א שכתב על מה שכתב רבינו ירוחם כן בשם ראבי"ה והרא"ש והרי תלמוד ערוך הוא בידינו עי"ש שכתב דהרא"ש והרא"ם בס' היראים והסמ"ג וסה"ת כתבו דבשר כבוש בחלב אינו אלא מדרבנן והרב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכתא תמה על הרב אד"ר שכתב זה בשם האו"ה והוא תלמיד ערוך עי"ש שנעלם ממנו דברי מרן חיד"א ביעיר אזן הנ"ל שכתב דרך כלל שכן דרך האחרונים להביא איזה דבר בשם איזה פוסק והוא תלמוד ערוך והפוסק עצמו משם חפר אוכל ואין זה מן התימה ודבריו הם בפרטות בדין זה:

והא דקימא לן דבבשר בחלב הוא מדרבנן ואזלינן לקולא כתב בשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' ס"א דלאו דוקא בספק אם נכבש או לא אלא אפילו בודאי נכבש ויש ספק אם יש ששים אזלינן לקולא עין שם: ואם באתרוג ספק כבוש אזלינן לחומרא עיין ביגדיל תורה קונטריס ט' סי' קכ"ז אות ט' שאלה ותשובה: ולענין שבת אי כובש חשיב כמבשל האריך בזה הרב ט"ל אורות מדף ס"ה ע"ג ואילך ובאר דמה שכתב הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות שבת הלכה יו"ד מערב אדם מים ומלח וכו' והכובש אסור מפני שהוא כמבשל כונתו דאסור מדרבנן והביא דברי הר"ן בסוף פרק השוכר את הפועלים והרמב"ן הביא עוד ראיה דאמרינן בפרק כל הבשר קדרה שמלח בה וכו' ומה שתמה הר"ן ע"ז דמוכח דלהר"ן מליח וכובש בשבת אסור מן התורה ושהרבהלתמוה עליו הרב פרי חדש ביו"ד סי' ס"ח ס"ק י"ח (ד"ה עוד הביא) והתפלא מאד דאיך יעלה על הדעת שיהיה כבוש כמבשל

בשבת הא בעינן תולדת אש כמ"ש בפרק כירה ד' מ"א ע"ב ופסחים ד' מ"ח דמבשל בחמי טבריה פטור דתולדת אש בעינן וכן כתב הרמב"ם בפרק ט' וכן כתב בס' היראים במלאכת מעבד וכו' עיש"ב והוצרכתי לרשום תורף דברי הרב הנ"ל (שאינו מצוי כל כך) מפני מראית עין שראיתי להרב כו"ף בסי' ק"ה אות ב' שכתב דמדברי הרמב"ם בהלכות שבת הנ"ל משמע דכובש כמבשל בשבת מדאוריתא ולפי הנז"ל דבר זה לא ניתן ליאמר בדעת הרמב"ם שהרי הוא פסק מ"ש בש"ם דבעינן תולדת אש ועל כרחין דמה שכתב בפרק כ"ב הוא מדרבנן וגם גוף דבריו דמשמע שם בהרמב"ם דהוא מן התורה לא ידעתי כונתו ואדרבא יותר נראין דברי הרב טל אורות שנראה מדברי הרמב"ם דהוא מדרבנן וכונתו מדכתב זה בפרק השבותין ולא כתבו בפרק המלאכות וצ"ע ומצאתי שהרב חכמת אדם בכלל ח"ן כתב גם כן שהוא מדרבנן והשיג טל הרב כו"ף וכן כתב הרב פתח הדביר בח"ג סי' שכ"א אות ה' ובסי' ש"מ אות ט' ד' ר"ע ע"ב ושם הביא מה שכתב במר וקציעה סי' ש"ך דכובש הוא תולדה דמבשל ותמה על דבריו עי"ש: ודע דמדברי הרמב"ם בפרק כ"ב מהלכות שבת הנ"ל הוה תמיה לי על מה שכתב הגאון נודע ביהודה במ"ק יו"ד סי' כ"ו (ד"ה ודע) דלא נמצא בהרמב"ם דפוסק הא דאמר שמואל כבוש כמבושל והאריך בזה כיעי"ש ולפי הנראה נעלם ממנו דברי הרמב"ם הנ"ל אך המדקדק בלשונו שכתב דבכל הלכות מאכלות אסורות ברמב"ם לא מצאתי בו דין זה וכו' נראה דכונתו דלענין איסורין שיהיה כבוש כמבושל ויהיה אסור מן התורה זה לא נמצא בהרמב"ם ואין הכי נמי דלענין בישול בשבת שיהיה אסור מדרבנן (כמו שכתבו הרבנים הנ"ל דהרמב"ם לא אסר אלא מדרבנן) זה ודאי מפורש בהרמב"ם ומצאתי בס' אבני יהושע בדיני נו"ט ברנ"ט בהגהה אות י"ב שכתב דבס' שמן רקח סי' י"א ה"ק להנו"ב ממ"ש הרמב"ם בהל' שבת פי"ד ה"י והשיב לו לחלק בין שבת לשאר איסורין ע"כ ויש ט"ס וצ"ל פכ"ב מהל' שבת כי בפי"ד אין שייכות מזה: ושם בטל אורות שקיל וטרי לענין בשר בחלב אי כבוש מדאוריתא ודברי הרב המגיה שם תמוהים וכבר עמד על דבריו הרב פתח הדביר בח"ג ד' רל"ב:

כלל מ"ד

) כבוש כמבושל אם נכבש מעת לעת בסירוגין אי מהני להחשיבו כבוש הוא מחלוקת דהרב זכור לאברהם בח"א ד' רי"ג וריי"ד וגם בחלק ג' כתב בשם הרב חקרי לב דחשיב כבוש דלא בעינן שיהיה מעת לעת בצירוף והוא נחלק עליו דלא חשיב כבוש אלא דיש לחוש לדעת הרב חקרי לב משום על צד היותר טוב ואנכי הרואה להגאונים מוהר"ש

זלמן בש"ע שלו סי' תע"ג סעיף כ"ט ופרמ"ג בא"א ס"ק י"ד וחת"ס יו"ד סוף סי' פ"א דפשיטא להו דלא הוי כבוש כמבושל אלא בששהה כ"ד שעות בצירוף ולא בסירוגין עי"ש ועיין להרבנים יד דוד סי' ק"ה הגב"י אות ה' יבא הלוי ד' מ"ג ע"ד ובמחכ"ת הרב ישרי לב ד' י"ט ע"ב שהטיח דברים נגד הרב יבא הלוי הנ"ל אשר לא כדת כי באמת דברי הרש"ך שהביא הרב יבא הלוי שם מאיש לוקחו הרמ"א בדרכי משה שם (ובמה שנחלקו בסברא אי אמרי' כבוש כמבושל בין שתי חתיכות בזה אחר זה והיה ביניהן שהיית כ"ד שעות עיי"ש עיין להג' חו"י בסי' ק"ה הביא דבריו הרב כסף נבחר כלל ס"ב אות ז ודו"ק) ועיין להגאון מוהר"מ מליבוויץ בשו"ת צמח צדק החדש בחיו"ד סי' פ' לענין כבישה בסירוגין והגאון כתב סופר סי' קכ"ב (ד"ה ובגוף הדין) כתב דדבר זה אינו מפורש בראשונים אלא הרב מנחת יעקב כלל כ"ד אות ב' כתב כן משם חותנו דלא הוי בסירוגין והיה נראה לו דתליא במחלוקת ראשונים בסי' קל"ה סי"ג עי"ש ט"ז וש"ך ונה"כ ומצא שהעיר ע"ז שב יעקב סי' ז"ך ומסקנתו לדינא כסברת המנח"י וביד אפרים ליו"ד סי' ס"ט סט"ו כתב בשם השב יעקב סי' ז"ך דאין נקרא כבוש רק כ"ד שעות רצופים וכתב שבשו"ת כתר כהונה סי' ל"ו האריך בזה ומסיק גם כן להתיר וגם בחשש איסור דאוריתא המיקל אף באין הפסד מרובה ק הפסיד ע"כ ועיין להרב פרי מגדים סי' ק"ה סק"ה אות ו' (ד"ה כמה) ובנועם מגדים שם כתב שמצא בנקה"כ סי' קל"ה על דברי הרט"ז ס"ק י"ו דבסירוגין לא מהני כדעת הרב מנחת יעקב ודברי הרבנים הש"י ונקה"כ הובאו במסגרת השלחן סי' ק"ה דין א' וכתב שנראה לו להקל כשאין המעל"ע רצופין דלא כהחק"ל שהחמיר גם בגליון רש"א בסי' ס"ט סט"ו בדין בשר שנשרה במים מעל"ע כתב דאם נתנו תוך מעת לעת מים אחרים אף דבצירוף שהה מעל"ע לא נאסר ובריש סי' ק"ה כתב מעל"ע רצוף אבל אם היה קצת הפסק אם הוא הפסד מרובה אין הזמן מצטרף ובחי' רעק"א הביא דברי המנ"י והנקה"כ הנ"ל וכתב שבשו"ת מעיל שמואל סי' ל"ה כתב כמדומה נוהגים להתיר אם נלקח החתיכה תוך מעל"ע זמן מועט אפילו אם החזיר אח"כ כל שלא נשרו מעל"ע בלי הפסק גם בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' י"ג כתב תקנה בנדונו על פי דברי הכתר כהונה הנ"ל והרב עיקרי הד"ט ביו"ד סי' ז' אות י"ט כתב על דברי הרב חק"ל הנ"ל דחומרא יתירה היא ומה גם בכבוש במים ולא בחומץ יש לצרף לסניף סברת מאן דאמר דלא חשיב כבוש כלל כמ"ש מרן הב"י סוף סי' צ"א אף דלא קיים לן הכי: וכתב רב אחד הובאו דבריו בזכרון צבי מנחם סי' י"ד (ד"ה גם) דעד כאן לא כתב הכתר כהונה דבסירוגין לא חשיב כבוש אלא כשיהיה בין כל הכבישות רק מעל"ע אבל כשנכבש כמה מעל"ע אז אף דלא היה רק בסירוגין מודה דדינו ככבוש

גמור וחוש הראות מעיד על זה וכו' ע"כ ומדברי החת"ס הנ"ל מתבאר דגם בזה לא חשיב כבוש וצריך לעיין בדברי הפוסקים שרשמתי אולי יתברר מדבריהם דעתם בזה:

כלל מ"ה

) כבוש כמבושל אפשר לעשות סניף סברת הפוסקים דלא מיקרי כבוש פחות מג' ימים עיין להרבנים ש"ך יו"ד סי' ק"ה סוף סק"ב וגליון רש"א וכנסת הגדולה וזכור לאברהם ועיין פרי מגדים שם במשבצות סק"א ובשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' ס"א משנת ר' אליעזר ח"ב בזכרונותיו ד' כ"ח ע"ד אות ט"ז חק יעקב סי' תע"ג סק"כ הבאתי דבריהם בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ט"ו אות ב' עי"ש ולעיל אות מ"ב (ד"ה וכלי): ואם אפשר לעשות סניף הסברא שהביא מרן הב"י בסוף סי' צ"א דלא אמרינן כבוש כמבושל אלא בחומץ הנה הרב חקרי לב ביו"ד סי' פ"ו כתב דרבו הסוברים כן ובעיקרי הד"ט חיו"ד סי' ז' אות י"ט כתב לעשות סברא זו סניף עיי"ש ובקונטריס אסיפת דינים הנזכר בסמוך הבאתי דהרב משנת ר' אליעזר עשה ספק ספקא על פי סברא זו עי"ש ולעיל אות מ"ב (ד"ה וכלי):

כלל מ"ו

) כבוש כמבושל אי אמרינן במידי דהיתרא בלע עיין להגאונים שו"ת מוהרי"מ סי' מ"ד שואל ומשיב ח"ג סי' ס' וסי' קנ"ג ולמרן הב"י בא"ח סי' תנ"א (ד"ה וכל כלי השתיה) בשם הגמ"י ומקנה אברהם סוף סי' חל"ק שערי תשובה סי' תמ"ז ס"ק ט"ז שלחן גבוה סי' תס"ב ס"ק י"א וי"ג ובמחצית השקל שם ס"ק י"ו גליון רש"א ריש סי' ק"ה ובס' דרכי הוראה ח"ב פרק מ"ו:

כלל מ"ז

) כתיבה אי כדבור דמי לענין כמה דברים עיין שקלא וטריא באורך בענין זה בשו"ת אור לי בסי' ט' ובהשמטות ד' חל"ק ע"ב ואילך הן לו הובאו שם מלתייהו דרבנן קדישי המדברים בזה ועיין עוד שו"ת רבינו עקיבא ד' קכ"ו ע"ב תפארת יוסף בשו"ת יו"ד סי' ל' וצמח צדק החדש בחיו"ד בסי' קע"ז אות ג' וסי' קע"ח אות ג' וסי' קפ"ה חתם סופר אה"ע ק"ב סי' פ"ד ובחלק ח"מ סי' ע"ט (בד"ה וגם החרם בכתב) ובס' מצות חליצה בביאורו ס"ק צ"ב בית שלמה ביו"ד סי' ג' דף ו' וסימן ה' וסי' ו' שואל ומשיב ח"א סי' נ' (ד"ה ובענין) ובמהדורא ג' ח"ב סי' קכ"ה כתב וז"ל ומ"ש מענין שבועה בכתב הנה

לדבר הזה יחרד לבבי ורואה אני שעל זה סמכו כל השו"ב שנשבעים בכתב ואחר כך חזרו בהם באמרם שהרבנים יחפשולהם היתר שהיה בכתב ועל כן תפוג תורה שברוב הימים יבוטל על ידי זה כל שבועה בכתב וכבר השבתי כן וכו' ומעשה השו"ב דעירנו נודע לכל שאסרנו אותו ע"י שבועה בכתב עכ"ל ועיין בתשובה שבקונטריס עין המים להגאון מוהר"י מפאדאווא (שבסוף ספרו נחלי מים) סי' ב' ובשו"ת הרי"מ (החדש שנדפס בווארשא) להגאון יצחק מאיר בחלק יו"ד סי' י"ג וסי' י"ד אגודת אזוב מדברי חלק יו"ד סי' טו"ב וסי' ח"י אורי וישעי סי' כ' אברהם את ידו (שבסוף ספר ויען אברהם) בדרוש שמיני להלבשה ד' ז"ן ע"ג ערוך השלחן יו"ד סי' רכ"א אות כ"ג משיב דבר בחלק יו"ד סוף סי' ב' בית יצחק להגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בחלק יו"ד ח"ב שנדפס עתה בסי' ס"ד ושם שקיל וטרי אי חתימה במסירת הקולמוס חשיבא כחתם בעצמו (ועיין לקמן באות זק"ן סעיף קטן ה' והלאה): ומצינו בש"ס דאמרו לשון כתיבה והכונה אמירה כן כתב הרב חקרי לב הובא בקונטריס אחרון שבישרי לב ד' צ"ח אות קס"ג על פי ש"ס כתובות ק"ב ע"ב:

כלל מ"ח

) כשר מצינו דקאמר בש"ס כשר אף שאינו כשר ממש אלא הכונה דמטעם זה כשר ואין הכי נמי דמטעם אחר פסול כן כתב מרן הב"י א"ח סי' תקפ"ו (סוף ד"ה כ' הג"א בסוף ר"ה בשם הא"ז) וכיוצא לזה עיין לקמן במערכת המ"ם אות ח' ועיין תוס' בזבחים ד' פ"ג ד"ה הנסכין:

כלל מ"ט

כשר כשרה אי משמעות לשון זה הוא לכתחלה או דיעבד ארשום פה קצת מקומות אשר ראיתי בש"ס ופוסקים בזה.

א) עיין חולין ד' ח' ע"א אמר ר' זירא ליבן סכין ושחט בה שחיטתו כשרה והנראה מדברי הפוסקים בדין זה הוא דר"ז לא אמר אלא בדיעבד אבל לא לכתחלה וכן כתב הראב"ד ז"ל כמו שכתב בשמו הריב"ה ביו"ד סי' ט' והר"ן בהלכות ומה שהקשה הרב יד דוד בהגהת הטור אות ג' דברי הראב"ד אהדדי ממה שכתב הטור למה שכתב הר"ן בשם הראב"ד הם דברים תמוהים דהרואה יראה כי הכל שפה אחת ודבריו אחדים ועיינתי בס' שונה הלכות ח"ב ד' ל"ז שציין ביד דוד וראיתי דמאי דשקיל וטרי הרב שונה הלכות הוא על דברי הרא"ש בסוגיא הנ"ל בשם הראב"ד ולפי הנראה ביד דוד יש ט"ס וק"ל: ב) עיין

חולין ד' ט"ו ע"ב תניא השוחט במוכני שחיטתו כשרה ונחלקו הפוסקים להרשב"א וטור יו"ד סי' ז' ומרן והרפ"ח אפילו לכתחלה ולהרבנים רש"ל וב"ח וש"ך ופרי תואר דוקא דיעבד ופלוגתייהו בשיטת הש"ס כיעויין בד"ה ולא הכריחו מלשון כשרה דתני בבריתא שמעת מינה סברי מרנן דאין מלשון זה הכרח והרב יד דוד שם הגהט"ו אות ג' הקשה על מרן דפסק כהרשב"א שהיה לו לפסוק דאסור לכתחלה כדמשמע מהרמב"ם והרא"ש שכתבו כשרה דמשמע דיעבד עי"ש ולשיטתו היה לו להקשות על הרשב"א ודעמיה מלשון הבריתא דקתני כשרה ואם אין הכרח מלשון הבריתא גם מלשונם אין הכרח דהם נקטו לשון הבריתא ומה שנפרש בברייתא נפרש בדבריהם וכל הפוסקים הנ"ל כתבו דמשמע מלשון הרמב"ם דדוקא דיעבד אבל ודאי אינו מוכרח כן וכיון דבהרשב"א והריב"ה מפורש דגם לכתחלה שפיר דמי ומידי דרבנן הוא פסק כן וק"ל (ומ"ש הרב פרי תואר דהרמב"ם כתב דאסור לכתחלה אינו מדוקדק וכן מה שכתב הרב פרמ"ג במשבצות ד"ה ודע עי"ש) ומה שהקשה הרב יד דוד שם להאוסרים לכתחלה מדקי"ל כלישנא בתרא וכו' עי"ש לפי הנראה לא ראה דברי הרבנים ים של שלמה פ"ק סי' ל"ה וב"ח ופר"ת כמו שיראה הרואה שוב ראיתי מה שכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה שם וקצת תימה על הרב יד דוד שלא הזכירו: ג) בפרק ג' דחולין דף ל' ע"ב תנן אבל אם הוליך והביא וכו' כשרה ופסקו הפוסקים ביו"ד סי' ח' דאפילו לכתחלה שוחטין בסכין כל שהוא והרב פרי תואר שם משמע ליה מלשון המשנה דאינו אלא דיעבד ונדחק ליישב המשנה לדעת הפוסקים עיש"ב: ד) היה נלע"ד פשוט לחלק בין כשמלת כשר או כשרה קאי על הדבר הפועל להיכא דקאי על הפעולה הנפעלת דרך משל בענייני גט אם נאמר כשר ר"ל דכשר להתגרש בו לכתחלה וכן כל כיוצא לזה ויש משמעותו דיעבד כגון חליצתה כשרה משמע דיעבד מדלא אמר חולץ וכן כיוצא לזה ועיין להרב"ח סי' קכ"ה ס"ה דלשון כשר בגט הוא לכתחלה וכן כתב הרב בית יאודה אבן העזר סי' י"ד ובחליצה עיין ביבמות ד' ק"ג רע"א החולצת מן הגדול כשרה ומפרש הרב הנמק"י שם דהיינו דיעבד ושם ע"ב גבי חליצה בסנדל שמאל וכן בסנדל שאינו שלו אמרינן אימור דאמור רבנן (חליצתה כשרה) בדיעבד לכתחלה מי אמור ועיין להרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות רצ"ט ובאור לי ד' קמ"ג ע"ד ועיין להרב פרי תואר בסי' ח' שכתב דאי גרסי' כשר ומשמעותו על הסכין היינו שכשר לשחוט בו לכתחלה ואי גרסינן כשרה ומשמע טפי דקאי על השחיטה משמע דוקא דיעבד עי"ש והוא תנא דמסייען וק"ל אולם ראיתי להרב מגן אברהם בסי' תרמ"ז סק"ג גבי ערבה כמושה שכתב מרן דכשרה כתב הוא דלכתחלה לא יקח אותה ונמשכו אחריו הרבנים מוהרש"ז בש"ע שלו שם ובית השואבה

ד' ח"ק ולפי האמור היה לנו לומר דלכתחלה נמי שרי ומש"ע הנ"ל אין כל כך סתירה משום דמשמע מדבריו שלא כתב כן אלא למצוה מן המובחר.
והרב מחצית השקל שם כתב בשם הרב אליהו רבא דגם לכתחלה כשר וסיים ומכל מקום כיון דערבות מצויות יש להחמיר לכתחלה ועיין להרב נודע ביהודה במ"ת אה"ע סי' קי"ג (ד"ה עוד אני תמה) ועיין במתני' ריש פרק י"ב דיבמות חלצה במנעל חליצתה כשרה בסנדל שיש לו עקב כשר וכו' לא כריך ותני להו אהדדי וגם ברישא תני כשרה והדר תני כשר לממרא דרישא דיעבד ואידך כשר קאי אסנדל והכונה דכשר גם לכתחלה לחלוץ בו כן נראה לי הדל ודברי הרב תוי"ט שם צ"ע ויש להעיר על הרבנים בית דוד ושושנים לדוד שלא נחתו לזה שוב ראיתי דברי התוס' בד' ק"ב ע"א ד"ה ה"ה דאפילו שכתבו כדברי הרב בית דוד דאיידי דתני שאין לו עקב פסול וכו' והוא פלא שנעלם ד"ק מהרבנים הנ"ל ומדבריהם למדנו שלא לחלק כדכתיבנא בעניותין דהא אי לאו דיש לומר איידי וכו' נראה דהיו מפרשים דסנדל שיש לו עקב הוא דיעבד ולא משמע להו לומר כיון דקאי אסנדל ולא אפעולה כשר אף לכתחלה כיעי"ש: שוב התבוננתי דאפשר לומר דמשום דגירסתם היא בסנדל (בבי"ת) שיש לו כשר משמע להו כשר כמו כשרה אך לגירסת הרי"ף והרא"ש סנדל שיש לו (בלא בי"ת) וכו' שפיר אפשר לומר דכשר אפילו לכתחלה ועיין בים של שלמה שם סי' ה' שכתב ג"כ דסנדל שיש לו עקב כשר לכתחלה ואיידי וכו' ומדבריו למדתי לקיים תירוץ הרב ב"ד שהביא הרב שושנים לדוד שם דאף דמה שהכריח מארכובה דחאו הרב שם מכל מקום יש הכרח ממנעל דתנן חלצה במנעל חליצתה כשרה ואיכא למ"ד בש"ס דחולצין לכתחלה ועל כרחין דבמתני' הוא איידי דאנפליא כמו שכתב בים של שלמה שם עיין שם: כלל נו"ן) כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה בשדי חמד ח"א בקונטריס אסיפת דינים במערכת ברכות סי' א' אות י"ב וט"ו ול"ו רשמתי בענין זה:

כלל נ"א

) כלאי הכרם כיון דלא כתוב בהו לשון אכילה נסתפק הרב פרי מגדים בגנת ורדים שלו כלל ח"ן אם לוקה אפילו על חצי שיעור ועיין בשו"ת שואל ומשיב מ"ק ח"א סי' י"ז מה שהאריך לפלפל בזה:

כלל נ"ב

כני מתניתין האמור בירושלמי משמע ליה להרב אליהו רבא דכונת הירושלמי לפסוק הלכה כן ושעל זה סמך הטור לפסק הלכה ומרן חיד"א בברכי יוסף א"ח סי' הר"ן אות ב' כתב על דבריו דאינו מוחוור ואין כונת הירושלמי לפסוק הלכה כלל עי"ש גם הרב מאמר מרדכי שם (ד"ה הגם הלום) כתב על דברי האליהו רבא דאין כונת הירושלמי לפסוק הלכה רק לפרש כן אמיתות המשנה והביא מה שאמרו בירוש' בפרק במה מדליקין המכבה את הנר מפני שהוא מתיירא וכו' כני מתני' מפני עכום"ז של סכנה וכו' והיינו לאוקמי מתני'חסד סי' רס"ט וסי' ס"ז להרב שע"א ועיין בני חיי בח"מ סי' ר"ח וביו"ד סי' של"ד עכ"ל ומכל הספרים הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי למען דעת במאי קמפלגי הרב שער אפרים והרב שכנגדו ובס' זכור לאברהם אביגדור ראיתי שהביא הרב (בדף צ' ע"ג ועמוד ד' ובד' צ"א שקיל וטרי בזה עי"ש) הוכחת הרב שע"א מדאמרינן בכתובות ד' פ"א ע"ב כיון דאמור רבנן לא ליזבין אי זבין לאו זבינא אמנם דחה ראיתו ותורף דבריו דאביי ורב יוסף חלוקים בפירוש אמרם לא ימכור דרב יוסף סבר דפירוש לא ימכור הוא שהפסידו רשותו וזכותו מנכסים הללו לענין שאם מכרן אינן מכורין ואביי סבר דלא ימכור הוא ציווי לומר שאם בא לימלך אמרינן ליה לא תזבין אבל אם לא נמלך ומכר לא הפקיעו חכמים מכירתו ואם היה מודה רב יוסף דפירוש לא ימכור הוא ציווי אף הוא היה אומר דאם מכר מעשיו קיימים משום דבדרבנן לא אמרינן אי עביד לא מהני וציין לדברי התוס' בקידושין ד' ה"ן ד"ה אין לוקחין שהקשו אמאי תני לשון אין מתחללין דמשמע אפילו בדיעבד לא מהני הא אמר בכל דוכתא דכל דבר שהוא דרבנן בדיעבד מהני ואם כן מחללין מיבעי ליה עי"ש בד' צ' ע"ג וע"ד ובדף צ"א ע"ב רצה להביא ראיה דגם בדרבנן סובר רבא דאי עביד לא מהני מדאמר רבא בזבחים ד' ע"ד השתא דאמור רבנן לא ליקריב אי אקריב לא מרצי ודחי דהתם טעמא משום דיחוי דכיון דנדחה שוב אינו נראה וזה שייך גם בנדחה שלא מחמת איסור דאוריתא או דרבנן ועוד דאפשר רבא כר"י סבירא ליה דכל היכא דבעינן ראוי צריך שיהא ראוי גמור אפילו מדרבנן משום הכי קאמר דלא מרצי ואין הטעם משום דאי עביד לא מהני אלו תורף דב"ק ועם שהרב הסמ"ע בסי' ר"ח סק"ג מבין מסוגיא דכתובות הנ"ל דגם באיסורין דרבנן אי עביד לא מהני ומיישב על פי זה דעת ההגהות מרדכי בסוף שבועות סי' תשפ"ד בשם הרר"י בר' פרץ דהנשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום הנה הרב זכור לאברהם שם בעמוד ד' נרגש מההגמר' הנ"ל ומיישב דבריו בענין שאינו סותר מה שכתב דברבנן אי עביד

מהני עי"ש וחידוש הוא שלא זכרו שרים דברי הסמ"ע בזה גם הגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' ו' דחה הראיה מדאמר רב יוסף בכתובות כיון דאמור רבנן לא ליזבין וכו' עי"ש: ובתשובות רבינו עקיב"א סי' קכ"ט כתב (בד' קכ"ד סוף ע"ד) דיפה כתב הפנים מאירות בח"א סי' ל"ד דהתם הוא הפקעת זכותא דאחריני ובזה כיון דחסו חז"ל ואמרו שלא להפקיע זכותא גם דיעבד לא מהני ובד' קכ"ה ע"א צדד לומר דהתוס' לית להו כסברת הרב פנים מאירות וסברי כדמשמע פשט דברי הש"ס בכתובות הנ"ל עי"ש ובסי' קע"ד ד' קס"ה ע"ד (בד"ה אך עכ"ז) כתב דיש לומר דבעבירה דרבנן אמרינן אי עביד מהני ואינו דומה להיא דריש פרק האשה שנפלו דאמרינן כיון דאמור רבנן לא ליזבין לא הוי זבינא דהתם דאמרי לא ליזבין דלא להפקיע כח הבעל להפסידו בזה אלמוה כח הבעל אף אם מכרה לא הוי זבינא להפקיע כח הבעל אבל בעלמא מצד עבירה י"ל דאי עביד מהני בדרבנן עכ"ל וכיונה דעתו בתשובה זו לדברי הרב פנים מאירות שהביא בסי' קכ"ט הנ"ל:

גם מצאתי להרב חתם סופר בחלק ח"מ סי' ע"ט שכתב דהא דרב יוסף אינו ענין לכל דאמר רחמנא לא תעביד וכו' וז"ל (בד"ה תו מייתי) דאשכחן רב יוסף סבר כיון דאמור רבנן לא ליזבין וכו' ובט"ז א"ח סי' תקכ"ד ובח"מ סי' ר"ח עירב זה עם מה דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ובמח"כ לא דק דהתם עביד איסורא והכא איירי בדיני ממונות מטעם הפקר בית דין אי עבדי תקנתם מעיקרא שאם מכר קיים או גם להפסיד מיקרי בדיעבד ועיין סמ"ע סי' רל"ד סק"ד וש"ך יו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ד ובהא מיירי רב יוסף ולית הלכתא כוותיה ועיין זבחים ע"ג ע"ב השתא דאמור רבנן לא נקריב וכו' ולא קימא לן כטעמיה דרב יוסף עם שבגוף הדין הלכה כמותו וכו' אך לא מטעמא וכללא דידיה וכו' עי"ש והרב פרי מגדים במשבצות סי' קכ"ח ס"ק ט"ל כתב דקיימא לן גם בדרבנן אי עביד לא מהני עיין סמ"ע סי' ר"ח עכ"ד שם בסוף האות (בד"ה ולפ"ז) וכן כתב באשל אברהם סי' ע"א אות ה' דכי קימא לן כרבא דלא מהני הוא אפילו בדרבנן (אמנם מיחלפא שיטתיה בזה דבסי' קל"ה באשל אברהם ס"ק ט' לא החליט לומר דגם בדרבנן לא מהני שכתב וז"ל או אף למ"ד לא מהני י"ל בד"ת הא בדרבנן מהני עכ"ל) ועיין בדברי הרב אהל יעקב שהבאתי לקמן בד"ה ואדרבא גם הרב חתם סופר בחלק ח"מ סי' ק"ד כתב כיון דמספק אסור לשכור דספ' דאוריתא לחומרא שוב הוי כל מאי דאמ"ר לא תעביד ולא מהני ואפילו להרמב"ם דספקא דאוריתא לחומרא רק מדרבנן מכל מקום הא גם מאי דאמר רבנן לא תזבין לא הוי זבינא כדאמר רב יוסף בהכותב עי"ש (בד"ה ועוד בלשון) לענין שוכר בית שהחזיק בו חבירו שיש ספק חרם וספק איסורא

לחומרא ולכאורה דבריו סותרים למה שכתב ביו"ד סי' ו' (בד"ה הנה כל) דהתם טעמא כיון שהוא דברים שבין אדם לחברו כיון דאמור רבנן לא ליזבין הפקירו כחו שלא יהא לו כח למכור והפקר ב"ד הפקר וכו' וסיים מתוך הדברים למדנו שצדקו דברי הג' מוהר"י הורוויץ בנוב"י קמא סוף סי' ע"ו דבדרבנן לא אמרינן אי עביד לא מהני ולחנם השיג עליו הנוב"י ססי' ע"ז עכ"ל וצ"ע:

והרב מים רבים בתשו' לחלק א"ח סי' ל' (בד' כ"א ע"ד) אף הוא היה מתכוין להכריח מסוגיא דכתובות הנ"ל דגם בדרבנן אי עביד לא מהני ותמה על מה שפסקו הפוסקים דמקח שנעשה באיסור המקח קיים והא קימא לן דגם בדרבנן אי עביד לא מהני וכתב לדחות דההיא דכתובות אינו דבר כללי אלא דוקא ביבמה כדמוכח התם שכתבו התוס' שהחמירו ביבמה לפי שלא כתב לה כל נכסיך אחראין לכתובתיך ולכך תקנו שאינו יכול למכור כלל ואם כן נראה דבעלמא לא אמר רב יוסף אי זבין לא הוי זביני ומצינן להחזיק בחילוק הנ"ל דשאני מילי דאוריתא ממילי דרבנן וכתב שמצא להרב גור אריה הלוי בח"מ סי' ר"ח בשם הרב עזריאל דיאנה שחלק בין איסור דאוריתא לאיסור דרבנן וכתב (הרב מים רבים) וז"ל ונראה דמוכרח החילוק הנ"ל משום דאי לא תימא הכי רבא גופיה פליג דידיה אדידיה דבפרק איזהו נשך ד' ס"ה ע"א אמר האי מאן דמסיק זוזי דרביתא מחבריה ויהב ליה גלימא בגווייהו כי מפקינן מיניה הרבית גלימא מפקינן מניה כי היכי דלא לימרו קא מיכסי בגלימא דרביתא משמע הא לאו האי טעמא הויא מכירה מעליתא גם בפרק מרובה דף ע' ע"ב מוכח דמכר שנעשה באיסור כשאין המיתה והמכר באים כאחד המכר קיים (גבי גנב ומכר בשבת) ואי תבע ליה לוקח אמרינן ליה זיל שלים נמצא דאי לא מחלקינן כנ"ל ניתוסף לנו קושיא אחרת היינו הסתירה שיש בדברי רבא מדידיה אדידיה ע"כ תורף דב"ק ולי ההדיוט מלבד שאין מהוכחות אלו הכרח לחלק בין איסור דאוריתא לדרבנן לפי הכללים שנאמרו בעיקר דין זה דאי עביד לא מהני וכאשר יבואו להלן בס"ד ועוד איני מבין בעניותי הוכחתו מההיא דפרק איזהו נשך דהתם ברבית קצוצה של תורה דמוציאין בדיינין איירינן והדרא קושיא דרבא אדרבא דס"ל בעלמא אי עביד לא מהני והכא סבר דזביני זבינא אי לאו טעמא דשלא יאמרו קא מיכסי בגלימא דרביתא וצ"ע:

ומכל מקום דעת הרבנים מים רבים וגור אריה בשם הרב עזריאל דיש לחלק בין מידי דאוריתא לדרבנן והרב מלא הרועים במערכה זו אות ח' נראה דמיסתמיך ואזיל כמאן דאמר דגם בדרבנן לא מהני רק שיש לחלק בנושאים ועיין שם באות ט"ו וט"ז וי"ז ושם הביא מה שכתב בשושנת העמקים בשם מוהר"ח גאלי פאפא דבדרבנן אי עביד

מהני וכתב שאין דבריו מוכרחים וראיה מהשה"ג בסוף פרק משילין מדמקשי על הרי"ף שהביא הירושלמי דהקנאה בשבת הויא הקנאה מהא דאי עביד לא מהני וכן הקשה מהלואה ביום טוב וכו' והני מדרבנן נינהו עי"ש ואיני מבין בעניותי מה זו תדע מן הקושיא והרי שערי תירוצים על קושיא זו לא ננעלו כמו שהאריכו כל הרבנים ליישב דברי הרי"ף שכמותו פסקו הרמב"ם והפוסקים על פי כמה חילוקים שחלקו בזה ואם כן אין לנו להכריח מזה דאית לן למינקט דגם בדרבנן לא מהני ולא היה לו לכתוב בלשון ראיה (דלא מהני) רק היה לו לומר שהשה"ג סובר דגם בדרבנן אי עביד לא מהני: עוד כתב שם (במלא הרועים) בהגהה ונראה להביא ראיה דמהני בדרבנן מדאמרינן ביבמות כ"א ע"א ביאת כהן גדול באלמנהפוטר צרתה וכן בפצוע דכה אם בעלו קנו משום דמדאוריתא עשה דוחה ל"ת רק דרבנן גזרו ביאה ראשונה אטו שניה אלמא דבדרבנן אי עביד מהני והאריך קצת בזה עי"ש ובעניותי לא זכיתי להבין דב"ק דאי טעמא דהתם משום הכי הוא קשה הרי יבם קונה את יבמתו אפילו בא עליה כשהיא נדה וכן קידושין תוספין בחייבי לאוין לא שנא קדש בכסף ושטר לא שנא קדש בביאה ואף על גב דהויא ביאה אסורה מן התורה מהניא ולא אמרינן דאי עביד לא מהני ואם כן ביאת כהן גדול ביבמתו אף אם היתה אסורה מן התורה היתה פוטרת צרתה ועל כרחין לאו משום דבדרבנן אי עביד מהני אלא מפני שאר חילוקים שנאמרו בדין זה ועיין להרב שער המלך בהלכות אישות בקונטריס חופת חתנים סעיף ט' ועל כל פנים דעת הרב מלא הרועים נוטה דגם בדרבנן אי עביד לא מהני וההיא דאלמנה לכה"ג כתב דהתם שאני משום דאם נאמר לא מהני הוי עקירת דבר תורה בקום עשה וכו' וצדד עוד בזה עי"ש וכן דעת הרב תפארת ישראל (פירוש המשניות) בחידושים שבסוף פרק ג' דמס' סוכה אמאי דתנן במשנה ב' ואם מיעטן כשר שהקשה בשם מר אביו דכיון דאמרו אין ממעטין ביו"ט אמאי כשר והרי כל דאמר רחמנא וכו' הוא אפילו בדרבנן כדאמרינן כיון דאמור רבנן לא תיזבין וכו' ותירץ דשאני הכא דאין איסור מצד עצמו אלא מכח היום עי"ש:

אמנם הרב זכור לאברהם שם הכריח דלא אמרינן הכי בדרבנן מדאמרינן בפרק קמא דתמורה במסקנא דאיכא בין אביי ורבא הא דאמר ר' אלעזר רבית קצוצה יוצאה בדיינים אבק רבית אינה יוצאה בדיינים אלמא דבאבק רבית אי עביד מהני והרב מקנה אברהם בסי' קמ"ז (בד"ה ולכאורה) כתב לדעת מרן בש"ע יו"ד סי' קכ"א ס"ב שסובר דבדרבנן אי עביד מהני ומיישב בזה קושית הרב יד מלאכי סי' שמ"ד על הרב חזון נחום (והיה בהניח שדעת מרן שטבילת כלים דרבנן ואינו פשוט לומר כן כמו שמתבאר ממה שכתבתי לעיל במערכת הטי"ת אות ב' ונעתק בס' שדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' י"ג עי"ש)

אמנם בסי' קמ"ח (בד"ה כתב הרב) כתב בשם הרב אדמת קודש סי' ע"ז ד' קנ"ח ע"א דאפילו במילי דרבנן אמרינן אי עביד לא מהני זולת כשפירשו דהם אמרו והם אמרו ואינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק מנא ליה לומר כן בהחלט:

ואדרבא לעומת זה חזה הוית להרב אהל יעקב בד' ז"ן (מד"ה הא) שסובר דמסתמא בכל מידי דרבנן אמרינן אי עביד מהני זולתי היכא שפירשו דלא מהני והוא ששם הביא מה שכתב הרב מוהרימ"ט בח"א סי' ס"ט דהא דאי עביד לא מהני היינו דוקא בדבר שאם נאמר לא מהני נתקן האיסור ויהיו דברי תורה קיימים כמו תמורה דאי לאו דגלי קרא והיה הוא ותמורתו יהיה קדש הוה אמינא דאינו מומר ויהיו מעשיו בטלים ודברי תורה קיימים אבל בדבר שאף אם נאמר דאי עביד לא מהני לא נתקן האיסור בזה דאיסורא דעבד עבד בכי הא לא אמרינן אי עביד לא מהני אלא המעשה קיים אם כן לפי זה יש ללמוד דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא באיסורין דאוריתא דוקא והכי דייקא לישנא דכל מלתא דאמר רחמנא משום דבדאוריתא הוא דמשכחת האיסור בגוף המעשה ושנתקן האיסור על ידי ביטול המעשה אבל באיסורין דרבנן לא משכחת לעולם שיהיה האיסור בגוף המעשה וממילא דאין האיסור נתקן על ידי ביטול המעשה ומפני זה כתבו הרי"ף והרא"ש בסוף מסכת ביצה על פי דברי הירושלמי דמי שעבר והקנה לחברו מקרקעי או מטלטלי בשבת ויום טוב הקנאתו הקנאה וכן פסקינן בא"ח סי' של"ט ס"ד ובחשן משפט סוף סי' קצ"ה וסוף סי' רל"ה וכתב דממה שכתב בהגהות מרדכי סוף פרק ג' דשבועות בשם הר"י בר פרץ מתבאר דגם בדרבנן אמרינן דלא מהני וכן נראה דעת הסמ"ע והט"ז בח"מ סי' ר"ח וכן פסק הרב שער אפרים סי' קי"ג והיינו משום שנמשכו אחר סברת הר"י בר פרץ אבל באמת התוס' והרא"ש חולקים על סברתו וכותייהו אית לן למינקט וכן פסק השלטי הגבורים שם וכן פסקו הרבנים ש"ך בח"מ סי' ר"ח ופרי חדש ביו"ד סי' א' ס"ק ל"ח בקונטריס אחרון וסיים וכתב וכן עיקר וכן פסק הרב מוהרשד"ם ביו"ד סוף סי' קמ"ב ואף שבסי' קט"ז כתב דגם בדרבנן אי עביד לא מהני לא כתב כן אלא לדעת הר"י בר פרץ ויגיד עליו רעו תשו' דסי' קמ"ב עי"ש וכתב ואף שמצינו בכמה מקומות בדברי חכמים שאם עשה אינו עשוי אין לך אלא מה שאמרו בפירוש אלו תורף דב"ק הרי דמסתמא אית לן למימר במידי דרבנן אי עביד מהני שלא כדברי הרב אדמת קדש דמסתמא בדרבנן נמי אי עביד לא מהני זולת במקום שפירשו דמהני (מה שדקדק הרב אהל יעקב מלשון דאמר רחמנא עיין לקמן במערכת הרי"ש אות ט"ל הנה הבאתי מה שכתבו הרבנים קהלת יעקב במערכת התי"ו אות שי"ג ומוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' מציעא על דברי התוס' בדף צ"ב ד"ה לא זכי ליה רחמנא

בשם הרמב"ן בס' המצות בשרש א' שיש מקומות בש"ס שנאמר לשון זה אדברים דרבנן וראיתי עתה בס' חתן סופר ד' קמ"ו אות ל' שכתב בשם מר זקנו רעק"א שדקדק מלשון רחמנא למעט דרבנן ודחה זה על פי דברי הרמב"ן ועוד דאביי הוא דאמר מלת רחמנא והוצרך לומר רחמנא לריבותא וכל שכן דבדרבנן מהני ורבא לא הזכיר מלת רחמנא כלל רק ורבא אמר לא מהני ויוכל להיות דקאי אתרוייהו הכלולים בדברי אביי דבין בדאוריתא בין בדרבנן אי עביד לא מהני עי"ש מה שפלפל בעיקר כלל זה ודבריו נאמנו מאד ושפתים ישק משיב דבריו נכוחים) ועיין לקמן באות ז"ן בד"ה והרב פרי חדש מה שכתבתי על דברי הרב אהל יעקב הללו:

ועוד קשה לדברי הרב אדמת קדש דמסתמא בדרבנן נמי אמרינן אי עביד לא מהני זולת במקומות שפירשו חז"ל דהם אמרו והם אמרו דמלבד דמדברי התוס' בקידושין ד' ה"ן ע"ב ד"ה אין לוקחין הנ"ל קשה לדבריו שהרי כתבו דבכל מקום בדרבנן בדיעבד מהני ועוד לפי דבריו אם כן מאי מקשי אביי לרב יוסף (בההיא דכתובות ד' פ"א ע"ב) וכל היכא דאמור רבנן לא ליזבין וזבין לא הוי זביניה והתנן ב"ש אומרים תמכור ובית הלל אומרים לא תמכור אלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה קיים ומאי קושיא אימור דאמר רב יוסף בסתמא והכא שאני דאמור בפירוש אם מכרה ונתנה קיים ומצאתי להגאון שואל ומשיב בספרו יד שאול בסי' ר"ל סוף סק"ב שכתב בשם הרבנים מוהרשד"ם ושער אפרים שהקשה בגוף הסוגיא דמאי מקשי אביי מהמשנה נימא שאני התם דהם אמרו והם אמרו והוא כתב דלא קשיא מידי דאטו ב"ש וב"ה אמרו בעצמם שאם מכרה קיים רבי הוא דדייק כן דלא נחלקו אלא לכתחלה ומה שהוציא רבי מדבריהם דבדיעבד מועיל יש לומר כיון דלא חשיבנא הך גם כן בקולי ב"ש וחומרי ב"ה דלא מנה בעדויות רק ששה על כרחין דבדיעבד מכרן קיים ועיין בתוס' בד' ע"ח בד"ה שנפלו שנדחקו בהירושלמי והרי"ף (בסוף הפרק) כתב דכונת הירושלמי כיון דבדיעבד מכרה קיים לכך לא מנינהו ולכן שפיר מקשי אביי למה לא יהא לב"ה מכרה בטל אף דיעבד וכתב שמצא בשיטה מקובצת לכתובות הך קושיא והך פירוקא ודבריו אמת וצדק שכן כתב בשטמ"ק שם בשם הריטב"א וכן הוא בחידושי הריטב"א לכתובות וא"ת מה ראיה מזו שאני התם דפריש דבדיעבד מהני י"ל דהתם נמי לא אמרו ב"ה אלא לא תמכור ואף על פי כן למד רבי דמודו ב"ה דאם מכרה ונתנה קיים עכ"ל וממילא אזלא קושיתו על דברי הרב אדמת קודש כמובן אלא דמה שכתב הרב יד שאול דמה שהכריחו לרבי להבין כן מדברי בית הלל הוא מה שלא נשנה בעדויות לא זכיתי להבין דב"ק דמדבריו משמע דלולא ההכרח הזה לא היה לו לרבי לומר כן אלא היה מפרש דלא תמכור היינו שאין לה היתר מכירה

כלל ואפילו בדיעבד וכיון שרבי עצמו תני תנא בפרק רביעי דעדויות כמה וכמה דברים מקולי בית שמאי וחומרי ב"ה אם כן תיקשי לן ארבי גופיה דליתני הא דלא תמכור בעדויות ולא יהא הדין שאם מכרה ונתנה קיים ואם לא היה שונה בעדויות אלא מה ששנו התנאים בפרק ה' ר' יהודה אומר ששה דברים מקולי ב"ש וכו' ר' יוסי אומר וכו' היה אפשר לו לדקדק כן מדלא שנו הא נמי מוכח דסברי דלבית הלל אם מכרה ונתנה קיים אבל מאחר שהוא עצמו כאן שנה רבי בפרק ד' דברים רבים מקולי בית שמאי איך יכול להכריח דלבית הלל אם מכרה קיים ממה שלא שנה הוא עצמו להא דבית שמאי ובית הלל וצ"ע:

ודאתאן עלה אי במילי דרבנן נמי אמרינן אי עביד לא מהני ראיתי להרב זכור דבר בחלק יו"ד ד' י"ג ע"א שכתב דהרב בני חיי ביו"ד סי' של"ד פסק כהרב שער אפרים דגם בדרבנן אי עביד לא מהני וציין לעיין בשרשי הים ח"ג ד' קנ"א (או קכ"א) ע"ג ובח"ב ד' כ"ה (או כ"ח) ע"ב שמחת יום טוב ד' קס"ד ע"ד וקס"ה ע"ד מלך שלם ד' קל"ז ע"א חקרי לבד' קמ"ח סוף ע"ב ומספרים הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי לראות דב"ק ומדברי הר"ן בפרק קמא דקידושין (בד"ה גרסינן בגמרא איבעיא להו תחלת ביאה קונה) נראה דגם במידי דרבנן אי עביד לא מהני שכתב ואיכא למידק ביאה דקניא בתר קידושין היכי דמי אי דאיכא חופה למה לי ביאה ואי דליכא חופה כיון שביאת איסור היא דהא קימא לן דבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה אינו בדין שתקנה וכו' ותירץ דדוקא בבא עליה דרך זנות הוא דלוקה ואינו קונה אבל בבא עליה לשם נישואין קונה ואינו לוקה עכ"ל והא דבא על ארוסתו לוקה הוא איסור דרבנן וקאמר בדין הוא דאינו קונה אלמא דגם בדרבנן אי עביד לא מהני אמנם כבר בא חכם הגאון שער המלך בקונטריס חופת חתנים סעיף ט' והרבה לתמוה על דבריו והוכיח מכמה מקומות דגם ביאה דאיסור קונה (כמו מקדש נדה בביאה וכן מקדש בביאה אחת מחייבי לאוין וכיוצא) ודחה ראית הר"ן מדאמרינן מאמר דהיתרא קני מאמר דאיסורא לא קני דהתם אם נאמר לא קני נתקן האיסור אבל ביאה אסורה אם נאמר דלא קניא איסורא דעבד עבד ואינו מתקן האיסור ולכן קונה אף שהיא באיסור וכמו שכתב הרב מוהריט"ץ לחלק כן במאי דאמרינן כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דאם אין נתקן האיסור אי עביד מהני ולכן כתב דכונת הר"ן היא דוקא לחופה שאחר קידושין שבא לזכות במעשי ידיה וכו' דבזה דין הוא שלא יקנה כדי שלא יהא חוטא נשכר וכו' עי"ש דב"ק ואם כן אין מדברי הר"ן הכרח דבאיסור דרבנן אי עביד לא מהני: וראיתי להרב אבני שהם בנימוקיו להלכות כתובות בסי' ס' ד' פ"ג ע"ג שכתב להוכיח דבאיסורין דרבנן אי עביד מהני ממה שכתב הר"ן בריש כתובות (בד"ה

או שפירסה נדה) אבל אם פירסה נדה כיון דאסורה להתייחד למאן דאמר דחופה היינו יחוד לאו בת חופה היא ומיהו בדיעבד מהניא כיון דאסיקנא דיש חופה לפסולות אף דלא חזו לביאה וליחוד הא נמי לא גריעא מנייהו עכ"ל הרי שכתב דאפילו דהוי יחוד דאיסור מהניא (באבני שהם כתוב ביאה דאיסור והוא ט"ס) ודחה לזה וז"ל אמנם כד דייקינן שפיר ליכא ראיה מהכא כלל דזכורני דיש מן הפוסקים ואחד מהן הוא הרב מוהרימ"ט שכתבו דהא דאמרינן אי עביד לא מהני היינו דוקא דבמאי דאמרינן לא מהני חלף הלך האיסור לגמרי ברם היכא דלא נסתלק האיסור כי הכא דכבר בעל (צ"ל כנס) אותה וכבר נעשה האיסור דאף אי נימא דלא מהני איסורא בדוכתיה קאי בההיא אפילו בדאוריתא מהני אבל אין הכי נמי דבאיסור דנסתלק לגמרי כשאנו אומרים לא מהני יודה הר"ן דאפילו בדרבנן אמרינן לא מהני אלא דהמעיין יראה דזה אינו דאם כן הא דקידושין (היינו ההיא דבועל ארוסתו בבית חמיו שכתב הר"ן דלוקה ואינו קונה באיסור כמ"ש מאמר דאיסורא לא קני וכו' כנז"ל) קשה דאמאי לא קנה דהתם נמי הוי כי האי גוונא וכבר בא עליה ואי אמרינן דלא קנה לא נתקן האיסור כלל ולומר דכיון דאיכא מלקות אף דהוי דרבנן אמרינן דלא מהני אף דהאיסור לא נתקן קשה לומר כן דיהיה חמור איסור דרבנן דאיכא מלקות יותר מאיסור תורה דליכא מלקות עכ"ל.

והנה מה שסתר דחיית הוכחתו מדברי הר"ן דכתובות מכח דברי דקידושין לא ירדתי לסוף דעתו היכי תלי הא בהא דאף אם לא נאמר כסברת הרב מוהרימ"ט (לחלק בין כשנתקן האיסור לכשלא יתוקן) קשו דברי הר"ן אהדדי וכמו שבאמת כן הקשה הרב שער המלך שם והניח דברי הר"ן בצריך עיון ועיקר קושיתו מדברי הר"ן דקידושין כבר כתבתי מה שפירש הרב שער המלך בכוונתו אשר לפי פירושו אין להוכיח מדבריו הנ"ל דגם בדרבנן אי עביד לא מהני ומה שנראה מדברי הרב (אבני שהם) דהא דבאיסור דאוריתא אי עביד לא מהני היינו דוקא בלאו שיש בו מלקות אבל באיסור תורה שאין בו מלקות אי עביד מהני כעת לא ידעתי מנא הא מילתא לפלוני כי האי גוונא (עיין לקמן אות ס"ט).

ומדברי הרב שלטי הגבורים בפרק משילין על דברי הרי"ף (בפיסקא דולא מגביהין תרומות ומעשרות) שהביא הירושלמי דכולן שעשו בין שוגגין בין מוטעין וכו' מה שעשה עשוי ולמד הרי"ף מזה דמקח שנעשה בשבת המקח קיים והאריך בזה בשלטי הגבורים נראה מדבריו דבעיקר פלוגתא דאביי ורבא גריס כל מלתא דאמור רבנן לא תעביד ויתכן שהוא טעות הדפוס וצריך להיות דאמר רחמנא (וכן ראיתי עתה בדפוסים חדשים שהגיהו כן) אמנם ראיתי שגם בים של שלמה בפרק משילין סוף סי' ח' מביא

שם דברי הגהה דסמ"ג בזה הלשון ובפ"ק דתמורה אמר אביי כל מלתא דאמור רבנן לא תעביד אי עביד מהני ורבא אמר לא מהני וכו' וגם שם צריך לומר שהיה כתוב בים ש"ש כל מלתא דא"ר והוא ר"ת דאמר רחמנא וטעה המעתיק וחשב שהוא ר"ת דאמור רבנן וכתב כן בפירוש ומגרעות נתן כמדת כל המוסיף והדברים שכתב בים ש"ש בשם הגהה דסמ"ג הן הן הדברים שהביא בהגהת מרדכי סוף פרק ב' דשבועות סי' תשפ"ד ושם כתוב כהוגן כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' עי"ש ובתשובת הרב מוהריט"ץ בסי' ט"ז העתיק דברי השה"ג כמו שהם לפנינו והוא ט"ס ומתבאר מדברי הרב מוהריט"ץ (בד"ה ונראה) דאין חילוק בין איסור תורה לדרבנן אלא עיקר החילוק בין אם מתתקן האיסור במה שנאמר דאי עביד לא מהני להיכא דלא מיתקן האיסור וכחילוקו של הרב מוהריט"ץ עי"ש ודברי הרב שלטי הגבורים מוקשים מאד וכבר עמד הרב מים רבים בד' כ"ב על דבריו עי"ש שלא מצא ליישב דבריו: ובספר זכרנו לחיים ח"ב במערכת תפלין אות ב' (בד"ה וחזה הוית) כתב בשם הרב אהל יעקב שסובר הרב מוהרימ"ט דבדרבנן אי עביד מהני וכתב שגם הרב כנה"ג בס' בעי חיי ח"ב סי' מ"ג ד' מ"ד ע"א סובר כן ותמה על הרבנים שער אפרים ובר פלוגתיה שלא זכרו תשו' הרב מוהרימ"ט.

ולי הדל אין זו מן התימה מאחר שלא כתב הרב מוהרימ"ט מפורש לחלק בין דאוריתא לדרבנן רק שהרב אהל יעקב המציא כן לפי חלוקו וראיתי שם שכתב בשם הרב חקרי לב בא"ח ריש סי' י"ג דאף באיסור דרבנן אי עביד לא מהני אך כתב דמיחלפא שיטתיה בזה דשם בסי' קי"ב ובחלק ח"מ ד' קס"ה ע"א מתברר מדבריו שסובר דבאיסורין דרבנן אי עביד מהני ובשו"ת שואל ומשיב (במהדורא קמא) ח"ב סי' קע"ז (בד"ה ומה) כתב שהרב השואל הקשה על מה שכתבו הפוסקים דגם בדרבנן אי עביד לא מהני מסוגיא דתמורה דאבק רבית אינה יוצאה בדיינים (וכמו שהכריח הרב זכור לאברהם שהבאתי למעלה בד"ה והרב מים רבים) וכתב ליישב על פי דעת הרמב"ם דכל איסורי דרבנן אית בהו לא תסור והקשה הרמב"ן דאם כן אמאי ספיקא דרבנן לקולא ותירץ במגלת אסתר בשם הרשב"ץ דזה הוי כמחילה מאתם שלא יהיה איסור דרבנן דומה לגמרי לאיסור תורה ולפ"ז ברבית דרבנן עשו בזה גופא גם כן א"ח דהיינו בדרך מכירה ולכך התנו שלא יצא בדיינים כדי שלא להשוות דבריהם לשל תורה ממש ודוק היטב כי הוא כלל מחודש ועוד אפ"ל עפ"י מ"ש הש"ך סי' שי"ט (קי"ט בחיו"ד) לענין מוכר איסור דדבריהם דחז"ל לא עשו איסור דדבריהם להפסיד ממונן וא"כ לכך אבק רבית אינה יוצאה בדיינים אבל דברי הש"ך תמוהים והארכתי בזה בתשובה ומה שכתבתי בראשונה הוא מחוור עכ"ל ועיין (בשדי חמד ח"א) במערכת האל"ף אות שצ"ו מה שכתבתי בשיטת הרמב"ם

הנ"ל ובדברי הרב ש"ך מתמיהת הרב שו"מ בספרו יד שאול (וגם בקונטריס פאת השדי במערכת האל"ף אות מ"ח כתבתי על שיטת הרמב"ם ושם באות ע"ו על השגת היד שאול על הש"ך עי"ש) ומשמעות לשון הרב שואל ומשיב הוא דדבר זה הוא פשוט דגם בדרבנן אי עביד לא מהני ומתוך מה שרשמתי האדם יראה לעינים שאין הדבר כן ויתכן שכונתו להקשות לשיטת הפוסקים הסוברים כן ואין כונתו דהכי נקיטינן אמנם הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' בבא מציעא ד' ט' ע"א (במה שאמרו בש"ס אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת הכי נמי דלא קני) כתב כמדבר על הידוע דאפילו בדרבנן אי עביד לא מהני כדאמרינן בכתובות ד' פ"א וכו' עי"ש והוא תימה שלא זכר שר כמה דיות נשתפכו בזה והראיה מכתובות נדחה קרו לה בספרי הפוסקים הנז"ל והרב אהל יעקב עמד בשמועתו גם בתשובה בספרו באר המים סי' קל"ה דבדרבנן אי עביד מהני עי"ש וכן נראה דעת הרב ישועות יעקב באהע"ז סי' א' סק"ז שכתב בגזרת רגמ"ה שלא לישא שתי נשים דמוכח מדברי הפוסקים דאם עבר וקדש חלו דקידושין והקשה דמבואר בתשו' הר"ן דחרגמ"ה הוא מדאוריתא ואם כן נימא כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וניחא ליה דבענייני קידושין לא אמרינן אי עביד לא מהני ומדתלה קושיתו במה שמבואר בתשובת הר"ן דחרגמ"ה דאוריתא משמע שסובר דבדרבנן אי עביד מהני:ובשו"ת בית שלמה בחלק יו"ד סי' ו' כתב יש פוסקים דבאיסור דרבנן אי עביד מהני ועי' ברי"ף פרק משילין ובשה"ג שם ובתשו' הג' רע"א סי' קכ"ט וקע"ד והך דכתובות פ"א ע"ב שאני משום דאלמוה רבנן לשיעבודי כמ"ש בתשו' פמ"א ח"א סי' ל"ד ויש ראיה לזה מש"ס תמורה דקאמר דהא דפליגי בר"ק אי יוצאה בדיינים תליא בפלוגתא דאביי ורבא אי עביד מהני והא אבק ריבית א"י בדיינים לכ"ע ש"מ דבדרבנן לכ"ע א"ע מהני ובהגהה מבן המחבר כתב לכאורה מוכח איפכא מדברי הש"ס זבחים ע"ג אמר רבא השתא דאמור רבנן לא נקריב אי נקרב לא מרצי אבל המעיין ברש"י שם יש ליישב וראיית אדמו"ר נכונה וברורה ולכאורה הוא תמוה עצומה לשיטת הסוברים דאף בדרבנן אעל"מ.

ומה נעמו דברי הברית אברהם בתשו' בחאה"ע סי' קכ"א אות י"ב דתירץ בזה דהיכא דאמרי רבנן בסתם אעל"מ אבל יש מקומות דאמרו דמהני הם אמרו והם אמרו ולק"מ לענ"ד הוא קרוב לאמת דכן מבואר בכ"מ פ"ב מה' סנהדרין הלכה י' ובלחמ"מ שם על מאי דקשה על הרמב"ם שפסק דמדאורייתא בחד סגי לדיני ממונות וכו' עי"ש והנה מה שכתב הגאון המחבר ראיה מתמורה באבק רבית וכו' כיונה דעתו לדעת הרב זכור לאברהם שהבאתי למעלה (בד"ה והרב מים) שהוכיח מסוגיא זו דבדרבנן אי עביד מהני

ומה שמר בריה רצה להוכיח בהיפך ממאי דאמר רבא בזבחים השתא דאמור רבנן לא ליקריב וכו' כבר כתבתי בריש אות זו מה שדחה זה הרב זל"א ומה שהביא בשם הרב ברית אברהם אין ס' זה מצוי אצלי לראות אם הזכיר דברי התוס' דקידושין ד' ה"ן ד"ה אין לוקחין שכתבו דבכל דוכתא דבר שהוא מדרבנן בדיעבד מהני וכבר כתבתי למעלה (בד"ה ועוד קשה) על דברי הרב אדמת קודש שכתב כדברי הרב ברית אברהם עי"ש ומה שהביא מדברי מרן בפרק ב' מהלכות סנהדרין דין יו"ד דמבואר כדברי הרב ברית אברהם לי ההדיוט בהורמנותיה דמר נראה דאין מדבריו הכרח לזה דשם כתב לדעת הרמב"ם דאף דמן התורה לדיני ממונות סגי בדיין אחד מכל מקום מדרבנן צריך שלשה ואלמוה לתקנתייהו דשנים שדנו בדיעבד אין דיניהם דין וכן כתב בתשו' הרשב"א שהביא מרן שם וביארו מי הכריחו לרבינו לומר כן ואין כונתם לומר שכן הדין בכל מידי דרבנן דבדיעבד אי עביד לא מהני רק בתקנתא זו סובר (על פי ההכרחיות) דאלמוה דלא תיהני אפילו בדיעבד אבל בכל מילי דרבנן מסתמא אית לן למימר דאי עביד מהני ועיין בשו"ת תפארת יוסף בחלק א"ח סי' כ"א אות ג' ובהגהת כליל תפארת שם מה שכתבו על דברי הרב ברית אברהם שהזכיר מר בריה דרב בית שלמה הנ"ל:

וכתב הרב מלא הרועים במערכה זו באות י"ז דבאיסורין דרבנן יש לחלק דבאיסור שהוא איסור מצד עצמו כגון מכירה בשבת ויו"ט וכן הלואה בכי האי גוונא לא מהני וכמ"ש בשלטי הגבורים פרק משילין אבל איסור דרבנן שהוא משום גזרה אי עביד מהני עי"ש והרמב"ם בהלכות בכורות פרק ו' דין ב' כתב ואם עבר ועשה הרי זה מעשר וכתב מרן כסף משנה דהוא פשוט כיון שהוא משום תקלה היכא דעבר למה לא יהא קדוש ולפי דברי הרב הנ"ל מובן דאין להכריח מדבריו דפשיטא ליה באיסורין דרבנן דאי עביד מהני דיש לומר דשאני הא דהוא משום גזרה דתקלה אלא דמה שנראה מדבריו הנ"ל וכן ממה שכתב עוד באותיות הקודמות דתופס עיקר דבאיסורין דרבנן גם כן אי עביד לא מהני כשהוא איסור מצד עצמו כמכירה בשבת וכו' כבר כתבתי לעיל (בד"ה ואדרבא) דברי הרב אהל יעקב דפסקינן בכמה דוכתי דאם עובר והקנה בשבת מעשיו קיימין ועיין עוד בא"ח סי' תט"ו ואם עבר וערב בין השמשות ערובו עירוב וגם בעיקר דבריו דקחשיב למכירה בשבת ויו"ט איסור מחמת עצמו קשה לי הדל והרי מקח וממכר בשבת דאסור רק מדרבנן (להסוברים כן) הוא משום גזרה שמא יכתוב עיין במה שרשמתי לקמן במערכת השי"ן אות ז"ן דיש סוברים דאינו איסור דרבנן אלא איסור תורה חשיב אבל להסוברים שהוא מדרבנן הא ודאי היינו טעמא משום גזרה שמא יכתוב ומה בין זו לשאר איסורי דרבנן שהם משום גזרה:

וראיתי להרב אשל אברהם (בש"ע הקטנים) בסי' ת"ר על מה שכתב מרן בסעיף ג' אם חל יום ראשון של ר"ה בשבת אומרים שהחיינו בשופר ביום שני וכו' כתב וז"ל ביום שני הא דאין תוקעין בשבת היינו משום גזירה דרבה מעתה אם עבר ותקע ובירך זמן מי נימא דלא יברך שוב זמן בב' או דילמא הואיל ועבר אאיסור דבריהם אין במעשיו כלום וחוזר ומברך עיין תשו' פ"ה ח"ב סי' ד' העלה פלפול ארוך אי נימא במידי דרבנן אי עביד לא מהני ועיין לעיל סי' של"ט ובח"מ סי' ר"ח ובהגהות מרדכי דשבועות והביאו מור"ם בהג"ה ליו"ד סי' ר"ל ובתשו' מוהרשד"ם ליו"ד סי' קט"ו עד כי העלה המחבר הנ"ל דעכ"פ מידי ספקא לא נפיק וקי"ל ספק ברכות להקל והמעיין בדברי מהרי"ט דכתב הא דבדברי תורה לא מהני היינו אם אפשר לתקן הלאו בהא דלא מהני מעשיו משא"כ אי כבר נעשה המעשה והאיסור במקומו עומד וכן הדין נמי בלולב ופשוט הוא עכ"ל ולפי מה שהסביר הרב מלא הרועים דבאיסור דרבנן שהוא רק משום גזרה אי עביד מהני נראה פשוט דבאיסור תקיעה בשבת דאינו אלא משום גזרה אי עביד מהני אף אם לא נאמר כחילוקו של הרב מוהרימ"ט שהזכיר הרב אשל אברהם:

עתה השגתי ספרים חדשים מקרוב באו לידי ואציין דב"ק בס"ד את אשר ראיתי שדברו בכלל זה וזהו הגאון מהר"ם שיק בחלק א"ח סי' כ"ט (בד"ה וא"כ) כתב בפשיטות דבדרבנן אי עביד מהני וציין לעיין בתשו' מרן החת"ס בסי' ו' ומסתמא כוונתו לתשובתו שבחלק יו"ד סי' ו' הנ"ל אלא שנראה דמחלפא שיטתיה בזה דממה שכתב בחלק יו"ד סי' ש"א נראה שסובר שגם בדרבנן אי עביד לא מהני והוא שנשאל שם במעשה שנעשה שלא במקום תורה שעשו בשבת פדיון בכור שחל יום ל"א בשבת ויש מי שהורה שצריך לפדותו שנית והשיב שאין צריך לפדותו דבדיעבד הבן פדוי כמ"ש בא"ח סי' של"ט סעיף ד' בכמה דברים שאסורים משום שבות ובתוכם פדיון הבן דכולן שעשו בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשו עשוי ושוב כתב ומאי דקשה על זה מהא דקי"ל כרבא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני כבר האריכו המפורשים בזה ונהי דהטעם שכ' המהרי"ט בסי' ס"ט והובא בשעה"מ בפ"ג מגירושין דין י"ט באריכות דדווקא אם עי"ז שנאמר לא מהני הוקל האיסור אז אמרינן לא מהני אינו מעלה ארוכה לנידון שלנו דהרי כאן אם נימא לא מהני הוקל האיסור ובזה באמת ישבתי קושית הש"ג בפ' משילין על הרי"ף בביצה שם על מתניתן דאלו אסורין משום שבות שהביא הירושלמי דמה שעשו עשוי קאמר הרי"ף דמכאן ילפינן מקח הנעשה באיסור מועיל וה"ק הא הוי מצי להוכיח כן מפ' מרובה ד' ע' ע"ב ממכר בשבת דאמר זרוק גניבותיך לחצרי דמוכח אעפ"י שחילל שבת דמועיל המקח ולהנ"ל יש לחלק מהתם אין ראי'

אלא היכא דהאיסור נשאר בכל אנפין משא"כ בנידון הרי"ף דאם לא מהני הוקל האיסור אין ראי' מהתם ודלמא כתי' מהרי"ט הנ"ל ולכך הביא מירושלמי הנ"ל דמוכח דאפילו אם הוקל האיסור אמרינן דמהני והטעם באמת עיין בסמ"ע וש"ך וטו"ז בחו"מ סי' ר"ח ובשעה"מ פ"ג מגירושין דין י"ט הנ"ל שכ' כמה סברות וטעמים מספיקים בזה ועכ"פ זה ברור דבכה"ג מהני עכ"ל ולפי שיטתו שבחלק א"ח הנ"ל דבדרבנן אי עביד מהני היה לו ליישב קושיתו בפשיטות ולומר גם כן שזהו טעמו של הרי"ף דכיון דאיסור זה הוא משום שבות בדרבנן אי עביד מהני וכמו שכן תירץ באמת רבינו עקיבא כמו שכתבתי לקמן באות ט"ן (בד"ה ורבינו) בשמו עי"ש:

וכתב הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' ע"א אות ה' דמשמעות הפוסקים דהלכה כרבא ואף בדרבנן (כ"ש אי מלא תסור כמ"ש הר"מ בשרש ה"א) אלא בדרבנן בעינן שיהא האיסור מעצמו מה שאין כן בדבר תורה אף בדה האיסור עיין סמ"ע ח"מ סי' ר"ח אות ג' עכ"ל (בחילוק זה דבדה מלבו עיין לקמן אות ז"ן) ועיין בשו"ת דברי מלכיאל לידידי הגאון אבד"ק לאמזא בסי' כ"ב אות כ"א בעניינים אלו ובס' לב שומע לידידי הרה"ג אבד"ק טראבלוס במערכה זו אות י"ז כתב דהרב ידי אליהו בדף ק"ד הרבה בראיות דבדרבנן אי עביד מהני ומיישב הרב יצ"ו ההיא דכ"מ ד' ט' אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת והעיר על הרב מוהרצה"ח שלא זכר דברי השער אפרים שהביא בידי אליהו שם בענין זה ובספר דלתי תשובה לידידי הגאון אבד"ק פיקעלין יצ"ו בסי' י"אאות ב' בד' י"ג ע"ב כתב וז"ל ועיין בס' ברית אברהם באהע"ז סי' קכ"א ס"ק י"ב הקשה בהא דקידושין ד' נ"ב במקדש בפירות שביעית קידושין תופסין אף דעבד איסורא ועיין בתוס' שם ד"ה המקדש ומכר פירות שביעית בדיעבד המקח קיים אע"ג דעבר באיסור דלאכלה ולא לסחורה והנה לפי מ"ש בערוך ערך אבק דעיקר איסור סחורה בפירות שביעית אינו אלא מדרבנן בודאי לא קשיא מידי ואף להפוסקים דהוא דאוריתא וכו' ע"כ לענינו הנה נקיט בפשיטות דבדרבנן אי עביד מהני ונראין הדברים שאלו הן דברי הרב המחבר יצ"ו לתרץ קושית הרב ברית אברהם ולפי מה שכתבתי למעלה (בד"ה ובשו"ת בית שלמה) בשם הרב המגיה לס' בית שלמה דהרב ברית אברהם סובר דמסתמא בדרבנן אי עביד לא מהני והיכא דאמור בהדיא דמהני הם אמרו והם אמרו צריך לומר דהרב ברית אברהם קשיא ליה לדעת הסוברים דהאיסור סחורה בפירות שביעית מן התורה או אולי לא נחית אדעתיה כלל דאיסור זה מדרבנן ומשמע ליה בפשיטות דהוא מן התורה ומשום הכי קשיא ליה:

ובספר המקנה ח"ב (הנדפס בשנת תר"מ להגאון זוסמאן אליעזר אבד"ק חאללנש) ריש כלל כ"ד שקיל וטרי בכלל זה אם בדרבנן אי עביד מהני והביא מה שכתב רעק"א בתשו' סי' קכ"ט דיש לומר דרבא לא אמר אלא כל מלתא דאמר רחמנא ומהא דכתובות ד' פ"א כיון דאמור רבנן לא ליזבין אי זבין לא הוי זבינא אין ראיה דגם בדרבנן אי עביד לא מהני דכבר כתב הפ"מ ח"א סי' ל"ד דהתם הוא הפקעת זכות דאחרינא וכיון דחשו חז"ל שלא להפקיע זכותו גם בדיעבד לא מהני וכתב וחידוש הוא שלא ראו האחרונים דברי הט"ז בסי' תקכ"ד שכתב ושם בכתובות עבדו רבנן תקנתא דלא ליזבין הנכסים בשביל טובת האשה ואם תאמר שאם מכר מועיל מה אהני תקנתם ודאי כל אחד ימכור שהרי אין עליו עבירה אלא שחכמים נתנו יפוי כח לאשה בנכסים אלו מה שאין כן בדבר שהוא עבירה ודאי מועיל תקנת חכמים שכל אדם יזהר מעשות איסור דרבנן אלא דאם עבר אחד קולר העבירה תלוי בראשו ומעשיו קיימין עכ"ד הט"ז והיא הערה נכונה שנעלם מכל הרבנים הנז"ל דברי הרב ט"ז: עוד ראיתי שם (בס' המקנה ח"ב הנ"ל) דבר נחמד על מה שכתב הרב שלטי הגבורים בסוף פרק משילין דמדאמר רבא הלואת יום טוב ניתנה ליתבע מוכח דבדרבנן אי עביד מהני והרב ש"ך בח"מ סי' ר"ח דחה דבריו דאדרבא אי אמרינן דלא מהני הוי כאילו לא הלוה ובגזלה בא לידו וצריך להחזיר והרב חתם סופר ביו"ד סי' ו' כתב שלא עיין הש"ך בחה"ר בשבת דהוי מתנה בידו ולא גזל ועל זה הביא בס' המקנה בשם הרב מרדכי לעוו כשנדייק לשון השה"ג שכתב דהלואת יו"ט ניתנה ליתבע לאחר זמן כונתו כי סתם הלואה שלשים יום ואי לא מהני היה צריך להחזיר לו תיכף ולא אחר זמן ההלואה ודפח"ח: ובספר מנחת חינוך (לגאון נפלא אבד"ק טרניפאל) בסוף ספר ויקרא במצוה שס"א בדף קמ"ו ע"ד נקיט בפשיטות דגם בדרבנן אי עביד לא מהני וז"ל שם והנה קשה בכל מקום שאמרו לא תנשא ואם נשאת לא תצא הא אמרינן בפרק אעפ"י כיון דאמור רבנן לא ליזבין אי עבר וזבין לא הוי זביני דקי"ל דאי עביד לא מהני אף בדרבנן אם כן היה ראוי לומר בכל מקום שאמרו לא תנשא אם נשאת תצא וניחא ליה ליישב על פי מה שחידש הרב פמ"א דבדבר הנעשה בשני אדם והמעשה ההוא אינו אסור כי אם לאחד לא אמרינן אי עביד לא מהני כיון שחברו אינו מוזהר בזה לא נוכל להפקיע המעשה ממנו שלא קנסה התורה אלא להעובר אמימרא דרחמנא וכל מקום שאמרו לא תנשא האיסור הוא רק עליה ולא על הנושא אותה ולכן אם נשאת לא תצא אלו תורף דב"ק.

ותמיה לי על גאון כביר שכותב כן בפשיטות ולא זכר שר ששלמים וכן רבים סוברים דבדרבנן מהני ושאין הכרח מסוגיא דכתובות הנ"ל דהתם שאני דחשו חז"ל ואמרו שלא

להפקיע זכותא דאחריני ולכן גם בדיעבד לא מהני ואם כונתו להקשות על כל פנים להסוברים דגם בדרבנן אי עביד לא מהני וסומכים על משמעות הסוגיא דכתובות הנ"ל מכל מקום תימה בעיני דכי נמי נימא בדרבנן לא מהני היינו בסתם שלא גילו דעתם בפירוש דאי עביד מהני אבל אם אמרו בפירוש דמהני הא ודאי הם אמרו והם אמרו והכא הרי אמרו בפירוש ואם נשאת לא תצא ובזה לכ"ע שפיר אמרינן אי עביד מהני: כלל נ"ו) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד שנחלקו אביי ורבא בעביד אי מהני כתב הרב מלא הרועים במערכה זו אות כ"ג דר' אלעזר ור' יוחנן סברי דאי עביד לא מהני והכריח כן מדאמרינן ביבמות ד' כ' סוף ע"ב אתו אתמר ביאת כהן גדול באלמנה ר"א ור"י חד אמר פוטרת צרתה וחד אמר אינה פוטרת ואמרינן באלמנה מן הנשואין דכולי עלמא אינה פוטרת דלא אתי עשה ודחי לא תעשה וביאר עליה דהיינו משום כל מילתא דא"ר לא תעביד וכו' עי"ש ויש לפקפק בזה בלא ימנע אם נאמר דמסתמא.

דש"ס מדנפשיה הוא דקאמר דמסתברא דכולי עלמא מודו באלמנה נשואה קשה מנא ליה למימר הכי דילמא לא סברי כרבא דאי עביד לא מהני דהא במסקנא דתמורה בד' ו' ע"ב הוה בעינן למימר דר' יוחנן דאמר רבית קצוצה אינה יוצאה בדיינים סובר כאביי דאי עביד מהני לולא דדחינן דבקראי פליגי אלמא לא נפלאת היא למימר הכי ואי דקים ליה להש"ס ושמיעא ליה הכי דבנשואה מודו משום האי טעמא דאי עביד לא מהני קשיא סוגיא דתמורה היכי בעינן למימר דר"י סובר כאביי והא איפכא שמעינן ליה בביאת אלמנה מן הנישואין דאי עביד לא מהני אלא ודאי מוכח דלא מן השם הוא זה ולא תלי הא בהא: כלל ז"ן) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד בתמורה ד' ו' ע"א דאמרינן והשתא דשנינן כל האי שינויי אביי ורבא במאי פליגי הקשו התוס' דנימא דפליגי בנשבע שלא לגרש אשתו ועבר וגרשה לאביי מגורשת ולרבא אינה מגורשת כיון דעבר אמימרא דרחמנא ותירצו כיון שאין האיסור כמו לא יוכל לשלחה אלא שהוא בדה את האיסור בכי האי גוונא לא אמר רבא דלא מהני והרבנים עפרא דארעא במהדורא בתרא על דברי ארעא דרבנן במערכת ההי' אות ז"ן ס"ק י"ט ויעיר אזן שם אות כ"ט בדין התרת נדר של איסור אי מהני בדיעבד שקלו וטרו על פי דברי התוס' הללו גם רב אחד בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' כ"ג (בד"ה מה שכתב) על מה שכתב הרב חות דעת דדמי לנשבע שלא לשחוט דשמעת מינה שסובר דבנשבע שלא לשחוט אי עביד לא מהני תמה מדברי התוס' הללו דבשבועה אי עביד מהני ושקיל וטרי בדברי התוס' שנראה שסותרים למה שכתבו בד"ה מתיבי עי"ש הנה הרבנים הנז"ל נקטי דברי התוס' כפשטן דבכל דבר שנשבע עליו אם עבר מהני מהטעם שהוא בדה את האסור וכן תופסים שלמים וכן רבים בדעת התוס'

ויש סוברים דלא כתבו כן התוס' אלא לגבי נשבע שלא לגרש אבל בנשבע שלא למכור וכיוצא גם להתוס' אי עביד לא מהני ואיה"ש יתבאר להלן ועל כל פנים דעת רובא דרובא קמאי ובתראי להבין דברי התוס' כפשטן כנז"ל:

והנה היה פשוט בעיני להבין מדבריהם דאף אם נשבע על דעת רבים בענין שאין לו התרה כלל ועבר וגרשה מהני גם לרבא מטעם שהוא בדה האיסור ולא שהתורה אסרה עליו כן הוא לדעתי העניה משמעות דברי התוס' אמנם ראיתי להרב אהל יעקב במערכה זו אות ג' (בד"ה וסימנים) שהביא תשובת הרא"ש בכלל ז סי' ד' דקהל שעשו תקנה בחרם וחזרו ועשו, תקנה אחרת המנגדת תקנה הראשונות ולא התירו את החרם אם מה שעשו בתקנה השניה עשוי או בטל מכח החרם שבתקנה הראשונות והשיב דאף דלא יפה עשו במה שלא התירו החרם ונתנו מכשול להקהל מכל מקום מה שעשו על פי תקנה השניה עשוי ולא דמי למאי דקים לן כרבא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני דהתם פליגי במצות שאי אפשר לבטלן ולא עבדינן באונס שגרש ותורם מהרעה על היפה וכאלה רבות אבל התקנה שאפשר לשנותה ולבטלה וגם אפשר לבטל החרם בהא מודה רבא דמהני מאי דעבד והרי חכם עוקר הנדר מעיקרו וכשיתירו החרם כאילו לא היה מעולם הרי התקנה השניה קיימת וכן נזיר ששתה יין ונטמא למתים ושוב נשאל אינו לוקה כאילו לא נדר מעולם אלו תורף דבריהרא"ש שרמז באהל יעקב וכתב הרב שלזה כיונו התוס' במה שחלקו בין איסור הכתוב בתורה לאיסור שבדה מלבו וכן כתב בספרו באר המים בסי' קל"ה דכונת התוס' במה שכתבו דבשבועה שהוא בדה האיסור מהני היינו משום דאיתיה בתקנתא על ידי שאלת חכם וכן כתב הרב חכמת אדם בקונטרס בינת אדם בשער בית הנשים סי' ל"א (בד"ה נחזיר) דהתוס' בחילוק זה כונתם לדברי הרא"ש לחלק בין אי אפשר לבטלה לאפשר לבטלה גם מדברי הגאון מליבוויץ בשו"ת צמח צדק בחלק יו"ד סי' קצ"ו נראה דמה שכתב הרא"ש לחלק בין אי אפשר לבטלה לאפשר לבטלה היינו הך שכתבו התוס' לחלק בין איסור שאסרה תורה עליו לאיסור שהוא הביאו על עצמו שאחר שכתב לחלק בדין נדרי אונסים בין איסור עצמיי לאיסור שהביאו על עצמו כתב (בד"ה והנה) דחילוק זה מבואר בתוס' בפ"ק דתמורה דאף רבא דסבר אי עביד לא מהני מודה בנשבע דמהני והש"ך ביו"ד סי' ר"ל סק"ד הביא שהרא"ש בכלל ז סי' ד' סובר בפשיטות כדעת התוס' ואם כן לדעת התוס' והרא"ש יש ללמוד במכל שכן הדין שכתבתי דבאיסור שהביא על עצמו יש להחשיב ענין כזה אונס היכא שאומדנא הוא דאדעתא דהכי לא נדר עכ"ל ריהטא דלישניה משמע שסובר דכונת הרא"ש גם כן לחלק בין איסור הבא מאליו לאיסור שבדה מעצמו כדברי התוס' הנ"ל

וקצת נראה כן מדברי הגאון תפארת יוסף בשו"ת חלק א"ח סי' י"ד (בד"ה ובהכי) במה שכתב ליישב שתי תשובות הרא"ש על פי מה שהסביר בטעם חילוק התוס' בין איסור עצמו לבדה מלבו עי"ש: ולי ההדיוט אין נראה כן שהרי הרא"ש תלה הדבר באי אפשר לבטל ואפשר לבטל ומשמע דאם נשבע בענין שאי אפשר לבטלה הרי הוא דומה לאיסור שבתורה ואי עביד לא מהני ואילו מדברי התוס' דתלו טעמא משום שבדה האיסור משמע דגם אם נשבע על דעת רבים וכיוצא שאין לו התרה אי עביד מהני.

אחר זמן ראיתי שכן כתב הגאון נודע ביהודה בתניינא בחלק אהע"ז סי' קכ"ט בהיתר ג' (בסוף ד"ה ובזה) וז"ל לדינא שוים התוס' והרא"ש אלא שחלוקים בטעמם ויש אפילו נפקא מיניה לדינא בנייהו בנשבע על דעת רבים שאין לו התרה והיינו בדבר שאין בו שייכות לדבר מצוה שודאי אין לו התרה דלדעת התוס' אפילו הכי אי עביד מהני שעל כל פנים הוא בדה מלבו ולדעת הרא"ש בזה אי עביד לא מהני כיון שאי אפשר לו לבטל השבועה עכ"ל והרב מלאכת שלמה חכים בדף ס"ג ע"ג הביא סברת ר"י בר פרץ שהביאו הפוסקים ביו"ד סי' ר"ל דאם נשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום דקים לן כרבא דאי עביד לא מהני וכתב שהתוס' בתמורה הנ"ל חולקים על הר"י בר פרץ והעתיק כל דברי התוס' וסיים וכן גם כן הרא"ש בכלל ז סי' ד' פליג על הר"י בר פרץ עכ"ל נראה שדקדק שלא לכתוב (אחר דברי התוס') וכן כתב הרא"ש וכו' דהוה משמע שגם הרא"ש כתב כדברי התוס' ואינו כן לכן כתב שגם הרא"ש חולק על הר"י בר פרץ אבל התוס' והרא"ש ודאי אינם שוים בסברתם ויש לעיין בענין זה בס' ידי אליהו תיקון קט"ו וחזון נחום על סדר קדשים ד' קכ"ד וכנסת הגדולה ח"מ סי' ר"ח שציינם הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות ש' ובס' קצות החושן סי' ר"ח שציין הרב מלא הרועים במערכה זו אות ח' בני יהודה ד' ח' ע"ד שציין הרב עפרא דארעא במהדורא ב' ס"ק י"ט על דברי הארעא דרבנן במערכת הה' אות ז"ן ובשו"ת בית אפרים בחלק יו"ד סי' ד"ן שציין הרב פתחי תשובה בריש סי' רל"ט במי שנשבע שלא ישבע שלא יאכל בשר ועבר ונשבע אם חלה שבועתו שניה או לא משום כל מלתא דאמר רחמנא וכו' פני יוסף (להגאון מוהרי"ל מייזליש) בסי' ק"ס שהזכיר בשו"ת תפארת יוסף (להגאון הנ"ל) סי' י"ז בחיו"ד אשר הרב השואל מפלפל בדבריו שבפנ"י על פי סברת מוהרי"ט והמחבר מבאר כונתו שבפנ"י וגם הסביר היטב דברי המוהרי"ט ואין מצוים אצלי לעיין בדב"ק אולי דברו בסברת התוס' והרא"ש בזה גם הרב מוהר"י אלפאנדארי בשו"ת פרת יוסף בחלק אהע"ז סי' ח' ד' ב"ן ע"ד (בסוף ד"ה עוד) הביא דברי התוס' והרא"ש וכתב דקיימי בחדא שיטתא דבנדרים ושבועות אי עביד מהני אלא שחלוקים בטעמם וכו' עי"ש הרי שכתב דטעמים חלוקים הם ולא נחית

לבאר דאיכא בינייהו נשבע על דעת רבים דלא עסיק בהכי וכל עצמו לא בא אלא לומר דהתוס' והרא"ש לא סברי כהר"י בר פרץ (וכן ראיתי עתה בספר חתן סופר שבדף קמ"ה אות י"ז הביא דברי הרא"ש וכתב דלפי דבריו בנדר על דעת רבים דליתיה בהתרה אמרינן אי עביד לא מהני ובאות י"ח כתב אבל התוספות בתמורה ד' ו' העלו כלל חדש דבכל נדר ושבועה כיון שבדה מלבו לא אמרינן אי עביד לא מהני ואם כן אפילו בנדר על דעת רבים גם כן מהני כיון שבדה מלבו ויש קולא בצד זה בסברת התוס' מסברת הרא"ש וכו' וביאר דאיכא צד קולא בטעמו של הרא"ש מבטעם התוס' עי"ש ולקמן באות ח"ן בד"ה והרב חתן סופר):

ומלבד שפשט דברי התוס' מורים כמו שכתבתי מצאתי בתשו' רבינו עקיב"א ברישׁ סי' קכ"ט שכתב שדוחק לומר שכונת התוס' גם כן לסברת הרא"ש דבבודה איסור מלבו כיון דאפשר לבטלה משום הכי אי עביד מהני דאם כן עדיין תשאר קושיתם אמאי לא אמרו בש"ס דאיכא בינייהו בנשבע על דעת רבים ואפילו להסוברים דעל דעת רבים היינו שמפרש על דעת פ' ופ' הא מכל מקום אין בידו בלי הסכמתם ומיקרי אי אפשר לבטל וכו' עי"ש הרי שמכריח שלדברי התוס' גם בנשבע על דעת רבים שאי אפשר לבטל מכל מקום כיון שהוא בדה האיסור אי עביד מהני ולהרא"ש דתלי באפשר לבטל ואי אפשר משמע דאף שהוא בדה האיסור אם הוא בענין שאי אפשר לבטל אי עביד לא מהני (ועיין עוד בתשו' רעק"א בסי' צ"ה בד"ה ובזה נ"ל לכאורה שכתב להוכיח כשיטת התוס' דבאיסור שבדה מלבו אי עביד מהני ושוב דחה זה):

גם מדברי הגאון חתם סופר ביו"ד סי' ו' מתבאר שלדברי התוס' דתלו בבדה האיסור מלבו אף אם נשבע על דעת רבים אי עביד מהני שהביא דברי רבינו מוהרימ"ט בסי' ס"ט בקהל שעשו תקנה ועשאוה בפני הערכאות ורצה השואל לבטל אותה משום שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וכו' והשיב דמשום כל מלתא דאמר רחמנא וכו' לא שייך הכא כיון דאין האיסור נתקן בזה ואיסורא דעבדו עבדו ואם באנו לבטלה מטעם שתקנה שניה מנגדת להראשונה ולא התירו החרם הראשון הרי כתבו התוס' דבאיסור שבדה מלבו מהני וכי תימא תקנת צבור אף שבדו מלבם חמיר ואלים טפי גם זה אינו דכתב הרא"ש דקילי הואיל ויכולים לבטלם וכתב בביאור הענין שסובר (רבינו המוהרי"ט) בכונת התוס' דהא דאי עביד לא מהני חידוש הוא ולא אמרו רבא אלא משום דאיכא כתובים מיותרים בכמה מצות דמאי דעביד מהני ומדאצריך כל הני קראי שמעת מינה בעלמא לא מהני ואם כן אין לך בו אלא חידושו כגון הני מצות שצוה הקב"ה אבל שבדה הוא מנא לן דלא מהני וכו' ושוב אתי הרא"ש וחייש בצבור דאלימי טפי הוי איסור שבדו

מלבם באיסור קדום לכן אתי עלה מטעם שאפשר לבטלו פירוש שניתר על פי עצמם מכאן ולהבא ועל פי חכם למפרע אם כן קיל טפי כדאמרינן שאני נזיר דאי בעי מיתשיל עליה והכא נמי קיל וצריך לומר דהתוס' לא ר"ל קולא זו ביחיד דמכל מקום משכחת בנשבע על דעת רבים דאין לו התרה על כן כתבו שאפילו יהיה כן מכל מקום הוא בדה מלבו והרא"ש אייר בצבור שבדו מלבם אלים טפי לכן אתי עלה מטעם דאפשר לבטל ובצבור אפילו על דעת המקום ועל דעת הקהל יש להם התרה הרי שכתב דלדברי התוס' אף בנשבע על דעת רבים דאין לו התרה אי עביד מהני משום שהוא בדה האיסור וחדית לן דגם הרא"ש מודה בזה ולא הוצרך לטעם דאפשר לבטלה אלא בתקנת הקהל דאלים דאף דאינהו בדו האיסור חשיב כאיסור תורה לולא הטעם שיש בידם לבטל וזה שלא כמו שכתבתי להבין מדברי הרא"ש דאם נשבע בענין שאין לו התרה אי עביד לא מהני דלפי דברי הרב חת"ס בכי האי גוונא גבי יחיד מודה הרא"ש לסברת התוס' דמשום שבדה האיסור מלבו אי עביד מהני על כל פנים במה שכתבתי שנראה דלטעם התוס' אף אם נשבע בענין שאין לו התרה אי עביד מהני הנה בזה הוא תנא דמסייען דלא כמו שנראה מדברי הרב אהל יעקב דכל שאי אפשר לבטלה גם לסברת התוס' אי עביד לא מהני: הן אמת שראיתי להרב מים רבים בחלק א"ח סי' ל' ד' כ"ב ע"ב שכתב בשם הרב בני חיי (כדברי הרב אהל יעקב) שדעת הרא"ש היא דעת התוס' וזה תלוי בזה דבבדה הוא האיסור אמרינן ביה דמהני והוא משום שבידו לבטלה ע"י חכם שעוקר הנדר דאילא תימא הכי דברי התוס' הם כהלכתא בלא טעמא ואף שאין לשון התוס' ולשון הרא"ש שוים מה בכך אין שני נביאים מתנבאין בסגנון אחד והתוס' כתבו עיקר החילוק בלא טעם וסמכו על המבין והרא"ש כיוון לחילוק התוס' וטעמו ונימוקו עמו ע"כ תורף דברי הרב בני חיי והוא תנא דמסייע להרב אהל יעקב.

אמנם הרב המחבר כתב שאין הדבר כן אלא התוס' קפדי אם האיסור הוא קדום או בדוי דדייקי בלישניה דרבא כל מלתא דאמר רחמנא דוקא ולא שהוא בדה האיסור אבל הרא"ש תלה טעמו לפי שיש בידו לשנותו ולדידיה הכל תלוי באפשר לבטלו ולא קפיד אם הוא בדה האיסור או לא ואיכא בנייהו דרך משל אם קהל אחד הסכימו הסכמה אחת וקמו בניהם תחתיהם ודור אחר ועברו על ההסכמת דלהתוס' לא מהני כי אלו לא בדו את האיסור אלא ממילא בא להם ואיסור קדום הוא מאבותיהם ולהרא"ש מהני כיון שיש ביד הבנים לבטל הסכמותיהם ולהחליפה על ידי בית דין אחר שגדול בחכמה ובמנין אי נמי כשהב"ד וטובי העיר התקינו תקנה אחת על הקהל ויחיד אחד עבר על התקנה אליבא דתוס' לא מהני מאחר שזה היחיד לא בדה את האיסור אלא אתיא עליה

ממילא מגזרת ב"ד וכל בית דין בעירם הוא כב"ד הגדול לגזור ולאסור את המותר ולא גריעא גזרתם מגזרת רז"ל שכל דבריהם אינן אלא גזרה וגזרת צבור הוי דכוותה וכל שכן היכא דאיכא חרם ואליבא דהרא"ש מהני הואיל ויש בידו לבטלו ע"י שאלה ואם כן נראה דלא דמו אהדדי חילוק התוס' עם חילוק הרא"ש עכ"ד הרי שדחה דברי הרב בני חיי ותופס בפשיטות דטעמים חלוקים הם לא ראי זה כראי זה וחידוש הוא שנעלמו מהרב אהל יעקב דברי הרבנים הנ"ל: ויש להעיר על הרב מים רבים דמיהדר לאשכוחי נפקותא דדינא בין סברת התוס' לסברת הרא"ש ולימא מר דנפקא מינה ליחיד שנשבע לגרש דלסברת התוס' אף אם נשבע באופן שאין לו התרה אי עביד מהני כיון שהוא בדה האיסור ולפי דברי הרא"ש דתלי באפשר לבטלה או לא אם נשבע באופן שאי אפשר לו לבטלה אי עביד לא מהני ואין לומר דמפרש דברי הרא"ש כמו שכתב הרב חת"ס דמודה הרא"ש ביחיד שנשבע לדברי התוס' דמשום שהוא בדה האיסור אף אם נשבע בענין שאין לו התרה אי עביד מהני דמלבד דאין זה במשמעות דבריו ועוד אם באנו לומר כן אף אנו נאמר דלא פליגי התוס' והרא"ש כלל דגם התוס' מודו דאף באיסור הקדום אם הוא בענין שאפשר לבטלו אי עביד מהני דדוקא דומיא דלא יוכל לשלחה דהוא איסור קדום שאין בידו לבטלו הוא דאי עביד לא מהני וכמו שנראה באמת שכן כונת הרב חת"ס דלא פליגי הרא"ש והתוס' ואם כן גם הנפקותא שכתב הרב ליתא כמבואר:

ומדברי הרב פרי חדש ביו"ד בקונטריס אחרון סי' א' ס"ק צ"ח מתבאר דקאי בשיטת הרב בני חיי שכתב וז"ל ולא דמי למאי דאמרינן לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי הוא בלא תאכל ואמרינן בתמורה כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני שהרי כתבו התוס' שם דכולא סוגיא דהתם מיירי באיסורין שאסרה תורה לא באיסורין הבדנים דומיא דנדרים וחרמות וכיוצא וכן כתב הרא"ש בכלל ז' דהא דאמר רבא אי עביד לא מהני היינו במצות שאי אפשר לבטלן וכו' אבל התקנה וחרם וכיוצא שאפשר לבטלן מודה רבא דאי עביד מהני וכן פסק המחבר בח"מ סי' ר"ח וכן עיקר דלא כהסמ"ע והגהה לקמן סי' ר"ל דליתא עכ"ל פשוט דבריו מורים דק"י בשיטת הרב בני חיי הנז"ל דגם התוס' כונתם למה שכתב הרא"ש דטעמא דאי עביד לא מהני הוא משום דאי אפשר לבטלן וכו': וראיתי להרב טל אורות בתשו' לאהע"ז בסי' א' על מה שנשאל במי שנשבע שלא לקדש אשה אחת ועבר וקדשה ע"י שליח אם קידושיו קידושין והביא לזה סוגיא דתמורה דמלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וגם דברי התוס' דלא אמרינן דלא מהני אלא כגון לא יוכל לשלחה וכו' וסיים ואם כן בנשבע שלא לקדש הוא הוליד האיסור ולכולי עלמא מהני אלא שהוא עברין וראיתי להרא"ש בתשו' כלל ז סי'

ד' שכתב וז"ל קהלה שהסכימו לעשות תקנה בחרם וחזרו ונמלכו לעשות תקנה אחרת לפי צורך הקהל וכו' ולא דמי למחלוקת אביי ורבא בכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דקי"ל כרבא יע"ש א"כ בנדון דידן ראוי היה לומר דלא מהני דתקנה לא דמי לביטול החרם ובהא מודה רבא דמהני מאי דעבד ועוד חכם עוקר הנדר מעיקרו והוי כאילו לא היה חרם מעולם ותקנה השנייה קיימת עכ"ל הרי דהרא"ש מסכים לדברי התוס' דכיון שהאיסור אינו מן הדין אלא הוא בדה איסרא מלבו ועוד נתן טעם אחר לשבח כיון שבידו לבטל האיסור דאיתיה בשאלה אע"ג דעדיין לא נשאל עליה המעשה קיים עוד הוסיף טעם אחר שאפילו אחר שעבר האיסור התקנה השאלה למפרע דמי לחכם שעוקר הנדר מעיקרו הוא הדין חרם ושבועה מוקדם מעיקרו ומאחר שכן אהנו מעשיו לכולי עלמא בין לאביי בין לרבא בין נשאל בין לא נשאל עכ"ל משמעות דבריו הנה שהרא"ש הביא טעם התוס' לחלק בין איסור שאסרה תורה לאיסור שבדה מלבו והוסיף עוד טעם לפי שישנו בשאלה וכו' ולפי שאנכי הדל לא ראיתי בדברי הרא"ש שהזכיר טעם התוס' כלל הנני להעתיק תשובת הרא"ש כולה כמות שהיא בדפוס אשר לפני וז"ל.

שאלה.

קהל שעשו תקנה והטילו חרם עלי' שכל מי שהוא סופר בית דין שיכתוב שטרות של העיר כולה בכתב ידו וכל שטר שלא יהי' כולו מכתב ידו שלא יגבה בו ואחר כך מת סופר בית דין ומנו אחר ותקנו ששנים ברורים שיבררו יכתבו השטרות חוץ משיטה אחרונה שיכתוב אותה סופר בית דין ונמצא זו התקנה נגד החרם של התקנה הראשונה ולא התירו חרם הראשון היוכלו לגבות בשטרות שיעשה הסופר החדש וגם כתיבת שני הברורים כיון שהסכימו ביניהם שלא יגבו בשום שטר שלא יהא עשוי כתקנה הראשונה ולא בטלוה.

תשובה.

קהל שהסכימו לעשות תקנה בחרם ושוב נמלכו לעשות תקנה אחרת לפי צורך הקהל ומגדר מילתא הרשות בידם ומלבד שיתירו החרם שעשו ואם עשו תקנה אחרת ולא הזכירו להתיר החרם לא יפה עשו שעשו מכשול לקהל שעברו על החרם ומכל מקום לא נפסלו השטרות שנעשו על פי תקנת הקהל והקהל יש להם כח לשנות התקנה אלא שהיה להם להתיר החרם לא נזכרו להתירה שבזה גרמו מכשול ומכל מקום התקנה השנייה קיימת ולא דמי להא דפליגי אביי ורבא בפרק קמא דתמורה (ד' ע") אמר אביי כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני דאי ס"ד לא מהני אמאי לקי ורבא אמר לא מהני והא דלקי משום דעבר אמימרא דרחמנא וקיי"ל הלכתא כרבא וא"כ בנדון

זה (שעברו) על החרם ראוי היה דלא מהני התקנא השנייה לא דמי דהתם פליגי במצות שאי אפשר לבטלן ולא עבדינן ככל הנהו דמייתי התם אונס שגירש ותורם מן הרעה על היפה וממין על שאינו מינו וכאלה רבות דמייתי גמרא התם אבל התקנה שאפשר לשנותה ולבטלה וגם אפשר לבטל החרם בהא מודה רבא דמהני מאי דעבד ועוד חכם עוקר את הנדר מעיקרו וכשיתירו את החרם כאלו לא היה חרם מעולם הרי התקנה השניה קיימת וכן נזיר ששתה יין ונטמא למתים ואח"כ נשאל על נזרו אינו לוקה כאלו לא נדר מעולם עכ"ל ואם בספר תשו' הרא"ש שהיה ביד הרב כתוב כדברים האלה לא ידענא היכן כתיב טעם התוס' (לחלק בין איסורין שאסרה תורה לאיסור שבודה האדם מלבו) שלא הוזכר בדבריו אלא לחלק בין אי אפשר לבטלה לאפשר לבטלן: ומתבאר יפה ממה שהבאתי מדברי הרב פרי חדש בקונטריס שביו"ד סי' א' ס"ק ל"ח דנקיט כדעת התוס' דבאיסור שבדה מלבו אי עביד מהני ויתכן שזו היא דעתו במה שכתב בא"ח סי' תקפ"ט סעיף ז' גבי מודר הנאה מחבירו דאסור לומר לו תקע והוציאני וכתב בשם הר"ן דאם אמר כל השומע קולי יתקע ויוציאני הוי שלוחו ואסור וסיים הרב פר"ח ואם תקע ועשה שליחותו מסתברא דיוצא בו אף שעובר על לא יחל שנהנה מחבירו עכ"ל (ונראה ודאי דאף באמר לא בפירוש תקע והוציאני דעת הרב דיצא בדיעבד) ואמאי לא נימא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ולפי מה שכתב ביו"ד הנ"ל דנקיטינן כדעת התוס' דבאיסור שבדה מלבו אי עביד מהני ניחא דנדרים איסור שבדה מלבו הוא ועוד אפשר לומר בטעם דין זה (דאם תקע בשליחותו יצא) משום דלא יתוקן האיסור דאיסורא דעבד במה שעשה הלה שליחותו עבד ובכי הא אמרינן אי עביד מהני כדכייל לן הרב מוהרימ"ט אלא דלקמן באותט"ן (בד"ה וממה שהרב) כתבתי שנראה מדברי הרב פרי חדש בס' מים חיים דלא שמיע ליה כלליה דרב מוהרימ"ט עי"ש ולכן צריך לומר שטעמו משום דקים לן כסברת התוס' דבבדה האיסור מלבו מהני וכן דעת הרבה מרבני האחרונים דנקיטינן כדעת התוספות והרב נודע ביהודה בתניינא באהע"ז סי' קכ"ט (בסוף היתר הראשון בד"ה ובזה מתורץ).

הכריח שגם הרמב"ם סובר כדעת התוס' דאיסור שבדה מלבו גם לרבא אי עביד מהני ותמה על הסמ"ע וב"ח וש"ך שחששו כלל לדברי ההגהות מרדכי נגד התוס' והרא"ש והרמב"ם שסוברים דבשבועה אי עביד מהני ולכן העיקר כטו"ז ומוהרשד"ם והפר"ח שהחליטו כדעת התוס' עכ"ל ומכל מקום סיים דלא מלאו לבו להקל נגד מה שהב"ח וש"ך מסתפקים לדינא בפרט שהסמ"ע החליט כדעת ההגהות מרדכי עי"ש: וראיתי להרב פרי מגדים במשבצות בסוף סי' הנ"ל שכתב וז"ל ועפר"ח אם אמר לחבירו תקע

והוציאני יצא דיעבד אע"פ שעבר על בל יחל יע"ש ואף למ"ד כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני י"ל היכא שלא יצויר הא כה"ג שבדה האיסור מעצמו כגון דאיתא בח"מ ר"ח וכדומה לזה ועוד הא ישנו בשאלה וכמו השוחט בשבת שחיטתו כשרה דומה קצת לזה ואין להאריך עכ"ל ודבריו סתומים וחתומים ונראה לבאר דב"ק שכונתו ליישב מה שנרגש (מהא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני) על פי הכללים שנאמרו בענין זה והם כללא דכיילו לן רבותינו התוספות וכללא דהרא"ש וכללא דהרב מוהרימ"ט וכבר ידוע דרכו בקודש למינקט נפשיה בקיצרי ברמז הרומז על הראש דבתחלה כתב ליישב על פי כלל התוס' דדוקא במלתא דאמר רחמנא אי עביד לא מהני אבל באיסור שבדה מלבו אי עביד מהני וזהו שכתב יש לומר היכא שלא יצוייר כלומר בדבר שלא היה באפשרות לינצל ממנו שבעל כרחו חל עליו איסור שאסרה תורה מה שאין כן כשבדה האיסור מעצמו כההיא דבח"מ סי' ר"ח בנשבע שלא למכור דאי עביד מהני וכן נמי במודר הנאה מחבירו אי עביד מהני ועוד מתרץ על פי מה שכתב הרא"ש דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא במצות שבתורה שאי אפשר לבטלן אבל שבועה שאפשר לבטלה על ידי שאלת חכם אי עביד מהני ומה שכתב וכמו השוחט בשבת וכו' נראה שכונתו לרמוז כלליה דרב מוהרימ"ט דדוקא כשיתוקן האיסור במה שנאמר לא מהני הוא דאמרינן דלא מהני אבל אם לא יתוקן אי עביד מהני ומטעם זה השוחט בשבת שחיטתו כשרה משום דאף אם נאמר דלא מהני אינו מתקן איסור נטילת נשמה שעשה כבר וכן הוא במודר הנאה ותקע לו בשליחותו כבר נעשה האיסור ואין בידו לתקנו ולכן אי עביד מהני כן נראה לדעתי הקצרה ביאור דבריו ואם אמת כפי השערתי נראין דבריו כסותרין למה שכתב באשל אברהם סי' ע"א ריש אות ה' דבאיסור דרבנן נמי אי עביד לא מהני אלא דבדרבנן בעינן שיהא האיסור מעצמו מה שאין כן בדבר תורה אף בבדה האיסור עיין סמ"ע סי' ר"ח אות ג' עכ"ל:

ומה שכתב ואפילו למ"ד כ"מ דאמ"ר ל"ת אי עביד לא מהני הלא מאז הייתי סובר שאין לשונו מדוקדק וצריך להיות למאי דקיימא לן (במקום למאן דאמר) שוב מצאתי שדעתו היא שלא נתבררה הלכה זו אי נקיטינן בהא נמי כרבא כבכוליה תלמודא או בהא הלכתא כאביי עיין באשל אברהם סי' ע"א אות ה' והבאתי דברו לקמן באות ס' ושם כתבתי דאפשר דלא אמר כן אלא אליבא דהרמב"ם אבל מודה דדעת שאר פוסקים היא דהלכה כרבא ושוב הבאתי דבריו שבמשבצות סי' ע"ד עי"ש: ובסתירת דברי תשובות הרא"ש בענין זה עיין להרבנים טורי זהב בסי' רכ"ח ס"ק מ"ד ושפתי כהן שם ס"ק צ"ו ופתחי תשובה ס"ק ל"א וכתב סופר בחלק יו"ד סי' א' (בד"ה הנה הפר"ח) ומסיק שם דהעיקר

כונת הרא"ש כמו שבאר מר אביו בחתם סופר חלק יו"ד סי' ו' בסופו שדבריו בזה דברי אלקי"ם חיים:

ובעיקר סברת התוס' דבשבועה אי עביד מהני הנה ידוע מה שהביאו הפוסקים בח"מ סי' ר"ח דעת הרר"י בר פרץ בהגהות מרדכי בשבועות סי' תשפ"ד דאם נשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום דגם בזה אמרינן אי עביד לא מהני וכתב הסמ"ע בס"ק ג' שסובר הרר"י בר פרץ דמה שכתבו התוס' דבאיסור שבדה מלבו אי עביד מהני שינוייא הוא ואשינויי לא סמכינן וסיים דברי המרדכי נראין לי שרירין וקיימין לדינא וכן משמע מתשו' מוהרי"ו וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' ר"ל בלי חולק (היפך ממה שפסק בח"מ שם דהנשבע שלא למכור ומכר המקח קיים) והרב ש"ך שם בסוף סק"ב כתב הב"ח פסק דהוי ספיקא דדינא והמע"ה וכן פסקתי בש"ך יו"ד סי' ר"ל וכן נראה בתשו' מוהראנ"ח וכו' עי"ש (סיום לשונו במה שכתב וזה פשוט לכ"ע לפי מ"ש התוס' בתמורה ובהגהות מרדכי דשבועות כתב ר' פרץ ע"כ לא זכיתי להבין שנראה היפך ממה שכתב שהוא ספיקא דדינא ואיך כותב דפשוט לכ"ע וגם שנראה שהתוספות והגמרא שוים בדין ולפי האמת הם חולקים וגם מה שכתב בתחלה כלל העולה דברי המרדכי שרירין וקיימין לדינא ואחר כך כתב בשם הב"ח דהוא ספיקא דדינא ושכן פסק בעצמו בש"ך יו"ד סי' ר"ל איני יודע אם כונתו לחזור ממה שכתב ביו"ד לפי מה שהכריח כאן שדברי המרדכי קיימין או בהיפך ותופס עיקר כמו שכתב ביו"ד ועיין להרב חכמת אדם בקונטריס בית הנשים סי' ל"א [בד"ה אך ובד"ה נחזור לענייננו] מה שכתב בכונת הרב ש"ך וצריך להתיישב היטב בל"ן וזאת לזכרון ומכל מקום דעת הרב בית חדש נראה דנוטה יותר לסברת התוס' מעיקר הדין אלא דלמעשה כתב דמידי פלוגתא לא נפיק וכו' וסיים דלא כמו שכתב מוהרז"ך לדחות דברי התוס' בדברים שאין בהם ממש) והרב ט"ז כתב שם דהעיקר כמו שפסק הרמ"א דאם נשבע שלא למכור ומכר המקח קיים משום דאין האיסור בגוף המכירה (כמו בדאמרו רבנן לא ליזבין דלא הוי זבינא משום דגוף המכר באיסור) בפרט שכן דעת הב"י וכאן הוא עיקר דיני מכירה ולא ביו"ד וכו' עי"ש (ובשו"ת זכר יהודה להגאון מוהרי"ל בטלן בסי' ו' בד"ה ועוד נחקור אחר שהביא סברת התוס' דבאיסור שבדה אי עביד מהני ושכן נפסק בח"מ סי' ר"ח כתב וכן הסכים הש"ך וט"ז אבל דעת הסמ"ע לאסור עי"ש ולי הדל אי אפשר להחליט שכן הסכמת הרב ש"ך בזה):

והרב פרי חדש ביו"ד בקונטריס אחרון סי' א' ס"ק ל"ח הביא דעת התוס' והרא"ש דבשבועה לא אמרינן אי עביד לא מהני וסיים וכן פסק המחבר בח"מ סי' ר"ח וההגהה לשם וכן עיקר דלא כהסמ"ע שם וההגהה לקמן סי' ר"ל דליתא עכ"ל והרב אהל יעקב בד'

ז"ן ע"ב אחר שכתב דבמידי דרבנן אי עביד מהני כתב ואין להביא ראיה דאף בדרבנן אי עביד לא מהני מ"ש המרדכי בהגהה בסוף פ"ג דשבועות בשם הר"י בר פרץ עי"ש וכן נראה דעת הסמ"ע בסי' ר"ח והט"ז שם וכן פסק הרב שע"א בסוסי' קי"ג דלא איריא שהרי הם נמשכו אחר סברת הר"י בר פרץ והרי התוס' והרא"ש חלקו עליו ובודאי נקיטינן כוותייהו וכן פסק השה"ג בסוף משילין וכן פסק הש"ך בח"מ סי' ר"ח וכן פסק הפר"ח בקו"א יו"ד סי' א' וכן פסק הרב מוהרשד"ם ביו"ד סוף סי' קמ"ב ואף דבסי' קט"ו כתב דגם בדרבנן אי עביד לא מהני לא כתב כן אלא לדעת הר"י בר פרץ עכ"ל הנה מה שכתב בשם הרב ש"ך כבר כתבתי לשונו למעלה דאין הכרע שסובר כדעת התוס' בפשיטות ונראה שדעתו נוטה לדברי הרב ב"ח דהוי ספקא דדינא וכמו שפסק ביו"ד סי' ר"ל שהביא בעצמו ומה שכתב דהרבנים סמ"ע וט"ז ושע"א שסוברים שגם בדרבנן אי עביד לא מהני כתבו כן לפי שנמשכו אחר סברת הר"י בר פרץ והרי אין הלכה כמותו וכו' הנה כבר כתבתי דברי הרב ט"ז שחולק על הסמ"ע (במה שפוסק כדעת הר"י בר פרץ דבשבועה אי עביד לא מהני) וכתב דהעיקר כמו שפסק הרמ"א בח"מ סי' ר"ח דאם נשבע שלא למכור ומכר המקח קיים הרי דלא תלי הא בהא וגם מצד הסברא נראה דאינו מוכרח לתלות זה בזה אלא שהרב אהל יעקב כתב כן לפי מה שנראה לו שמה שכתבו התוס' דבאיסור שבדה מלבו אי עביד מהני הוא משום דדייקי לישנא בכל מלתא דאמר רחמנא ומשמע ליה דהוא למעט מלתא דלא אמר רחמנא אלא שהאדם בדה מלבו ומזה משמע ליה למעט מידי דרבנן דהא נמי לא אמר רחמנא הוא אבל כבר רמזתי למעלה באות ה"ן (בד"ה ואדרבא) דיש מקומות שבלשון רחמנא נכלל גם מידי דרבנן לכן נראה לדעתי הקצרה שלא מפני דקדוק הלשון כתבו כן התוס' אלא מסברא דנפשם ואינו מוכרח לומר שהסוברים דבדרבנן נמי אי עביד לא מהני סוברים בשבועה שהאדם בודה האיסור מלבו דאי עביד לא מהני:

ועל כל פנים סברת הר"י בר פרץ אינה דחויה דהסמ"ע פסק כמותו והרבנים ב"ח וש"ך נקטי דהוא ספקא דדינא ומרוחיד"א בס' שיורי ברכה יו"ד סי' קי"ט אות ו' (בד"ה ועוד אחר שהזכיר דברי התוס' דתמורה) כתב וז"ל והגם דר"י בר פרץ פליג עלה ומוהר"י ווייל סי' קנ"ו ומוהרשד"ם ויתר אחרונים סמכו עלה כמ"ש בפרח מטה אהרן סי' ס"ח וכו' עי"ש הרי מעיד בגדלו דהאחרונים סמכו על דברי הר"י ב"ר פרץ ושגם הרב מוהרשד"ם סובר כן וזה שלא כדברי הרב אהל יעקב דהרב מוהרשד"ם פוסק כהתוס' והרא"ש הן אמת דהמעיין בדברי הרב מוהרשד"ם בסוף סי' קמ"ב יראה לעינים כמו שכתב הרב אהל יעקב שאחר שהביא סברת הריב"פ דאם נשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום

והקשה עליו מדברי הרמב"ם במוכר בשבת שמעשיו קיימים וכו' וסיים זה כתבתי קודם ראיתי דברי התוס' ושוב הביא קושית התוס' דאמאי לא משני דאיכא בין אביי לרבא בנשבע שלא לגרש וגרש דלאביי מהני ולרבא לא מהני וקושיא דידי נמי הוי בקידושין אלא ודאי כמו שכתבו התוס' דלא פליגי אביי ורבא באיסור שאסרה תורה אלא באיסור שבדה מעצמו (כן כתוב בס' שבידי והוא דפוס חדש אבל נראה ודאי שהוא טעות הדפוס וצריך להיות דלא פליגי אביי ורבא אלא באיסור שאסרה תורה ולא באיסור שבדה מעצמו) ובדברים אלו סיים דברי תשובתו ומתבאר כמו שייחס אליו הרב אהל יעקב ומרן חיד"א לא הראה מקום דברי הרב מוהרשד"ם שתופס כסברת הריב"פ ואיך שיהיה מלבד הרב מוהרשד"ם גם כן יש פוסקים אחרים שחששו לסברתו.

והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' ע"א סק"ה כתב דיש חילוק בעיקר הכלל דכל מלתא דאמר רחמנא וכו' בין איסור דרבנן לדאוריתא דבדרבנן דוקא אם הוא איסור מעצמו ובשל תורה אף בבדה האיסור עיין סמ"ע סי' ר"ח עכ"ל הרי מוכח דנקיט כסברת הסמ"ע שפוסק דגם באיסור שבדה מלבו אי עביד לא מהני והרב משנה למלך בפרק ח' מהלכות מלוה דין א' (סמוך לד"ה ודע שאף שכתבנו לעיל) תמה על מרן הב"י בח"מ סי' ר"ח שדחה דברי הרר"י ב"ר פרץ על פי מה שכתבו הפוסקים דמקח שנעשה באיסור המקח קיים דיש לומר דלא דמי למקח הנעשה באיסור וכו' עי"ש שכתב שמצא להרב מוהרש"ך בח"א סי' קנ"ז שתפס על מרן הב"י בזה גם הרב מטה אהרן במערכת הבית ד' מ"ב האריך לתמוה על מרן הב"י במה שדחה סברת הרר"י ב"ר פרץ דיש לומר דרבית שאני וכו' עי"ש: ובשו"ת פרת יוסף להרב מוהר"י אלפאנדארי בחלק אהע"ז סי' ז' הובאה תשובת הרב אליהו יוסף שלטון בדין מגרש שלא מדעתה ורצונה שאינו רשאי מכח תקנת רגמ"ה וכתב הרב מוהר"י מינן שאם עבר וגרשה הגט בטל וכתב הרב יד אהרן בשם הרב החבי"ב דהוא משום כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והרב המחבר בסי' ח' ד' ב"ן ע"ד כתב על זה דיסוד דברי מוהר"י מינץ הם מדברי ההגהות מרדכי בשם הר"י בר פרץ דבנדרים שבועות חרמים אם עבר עליהם אין במעשיו כלום וכו' והמעין בכנה"ג ח"מ סי' ר"ח ובמטה שמעון שם יראה דרובא דרבוואתא לית להו סברת הר"י בר פרץ וכמעט שסברתו דחויה מהפוסקים והביא דברי התוס' והרא"ש דבשבועה אי עביד מהני וכו' עי"ש צר לי כי אין בידי ס' כנה"ג ח"מ ב' ולא ס' מט"ש ואולי במטה שמעון הזכיר דברי הרב פרח מטה אהרן שכתב שחששו לסברת הר"י בר פרץ והרב פרת יוסף לא ראה דברי רבינו המשנה למלך והרב מטה אהרן הנז"ל ולא מה שהעיד מרן חיד"א הנז"ל ואולי הובא בס' מטה שמעון ומדברי הרב דברי אמת בקונטריס י"א סי' ג' נראה

קצת שמחלוקת שקולה היא בין התוס' והר"ש עם המרדכי ומוהר"י ווייל עי"ש (ועיין להרב חקרי לב הבאתי דבריו לקמן באות ס"ג בד"ה והרב חכמת אדם):

ולפי מה שכתבתי דיש איזה פוסקים שתופסים כסברת הר"י בר פרץ דאמרינן בעובר על החרם דאי עביד לא מהני לא נפלאת היא מה שפירש הרב כנסת הגדול' בדברי הרב מוהר"ם מינץ שכתב דהעובר על חרגמ"ה וגרש בעל כרחה אין הגט כלום שהוא מטעם כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והגאון נודע ביהודה בתניינא חלק אהע"ז סי' קכ"ט (בד"ה ומעתה אחר אשר העמדנו) תמה עליו שהרי דעת התוס' והרא"ש דבנשבע שלא לגרש לא אמרינן אי עביד לא מהני עי"ש וכיון שיש פוסקים כהר"י ב"ר פרץ כנ"ל לא נפלאת לומר שגם מוהר"ם מינץ סובר כן אלא שהגאון נו"ב הכריח דגם המרדכי מודה בגט ומה שכתב מוהרמ"מ דאין הגט כלום הוא לענין חיובי הבעל לאשתו וכו' או משום שהעדים נפסלים וכו' עי"ש ובשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת גירושין סי' ב' אות ב' (דף ר"ס בד"ה שו"ר בג"פ) ובחכמת אדם בקונטריס שער בית הנשים סי' ל"א (בד"ה ואין להביא ראיה): וראה זה חדש אשר ראיתי להרב מים רבים שדקדק מדברי התוס' שלא כמו שהבינו כל הפוסקים הנז"ל בדעתם דבאיסור שבדה מלבו סברי התוס' לקושטא דמלתא דאי עבוד מהני שאם כן בתירוצם היה להם לומר כיון שאין האיסור כמו לא יוכל שלחה אלא הוא בדה את האיסור מודה רבא דמהני והם לא כתבו כן אלא כיון שאין האיסור וכו' לא אמר רבא דמהני לכן כתב דכונת התוס' היא דלא מצי הש"ס למימר דבהא פליג אביי ורבא בנשבע שלא לגרש וגרש דלאביי מהני ולרבא לא מהני דכיון שהוא בדה את האיסור אינו נכלל זה באמרם כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דאין זה מלתא דאמר רחמנא ולכן אף שיוכל להיות הדין כן דאם נשבע שלא לגרש וגרש לאביי מהני ולרבא לא מהני מכל מקום לא נוכל לומר שזה הוא פירוש מאמרם כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' דאין זו מלתא דאמר רחמנא אלא הוא בדה האיסור מלבו וכל כוונתם היא רק לומר שלא יתכן לפרש שמחלוקותם היא בזה לפי שאינו סובל דבריהם פירוש זה אבל לדינא מודו התוס' לסברת הר"י ב"ר פרץ דהנשבע בכיוצא לזה ועבר פליגי בה אביי ורבא ואם כן למאי דנקיטינן כרבא דינא הוא דלא מהני ומוכרחים אנו לומר כן כי היכי דלא תיקשי עליה לפי שיטתו דבנשבע נמי אי עביד לא מהני אמאי לא אמרו בש"ס דבהא פליגי והיינו משום דאין זה מלתא דאמר רחמנא כיון שהוא בדה האיסור אלו תורף דב"ק בחלק א"ח ד' כ"ג ע"ד.

ובעמוד ג' כתב ליישב מה שהביאו הפוסקים מבבא קמא דף ע' ע"ב גבי טבח ומכר בשבת וכן מבבא מציעא ד' ס"ה ע"א גבי גלימא דרביתא ומה שהרי"ף והפוסקים למדו

הדין דמקח שנעשה בשבת הוא קיים מהירושלמי ולא למדוהו מש"ס דילן כמו שהקשה הרב שלטי הגבורים בסוף פרק משילין וכו' עי"ש דב"ק: הרי לך שיטה חדשה בדברי התוספות שיתכן שגם הם סוברים כהרר"י ב"ר פרץ דבשבועה גם כן אי עביד לא מהני אלא שיש לפקפק בדברי הרב בפירוש זה דהתינח אם היה נזכר בדברי רבא עצמו כל מלתא דאמר רחמנא הוה מצינן למימר דלא נוכל לפרש בכונתו שרוצה לומר דאם נשבע שלא לגרש ועבר לא מהני דהא קאמר כל מלתא דאמר רחמנא ואין זו מלתא דאמר רחמנא אבל כיון שלא נזכר בדברי רבא כלל לשון זה אלא אביי הוא דאמר כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני ולאביי שייך שפיר לישנא דכל מלתא דאמר רחמנא וכו' לומר דאף במלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני וכל שכן בדבר דלאו מלתא דאמר רחמנא הוא אלא שהוא בדה האיסור דמהני וכיון דבדברי אביי נכללו תרווייהו בין דאמר רחמנא בין דבר שבדה מלבו ורבא לא נקיט בלישניה למימר כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני רק אמר בסתם לא מהני (דהכי אמרינן בש"ס ורבא אמר לא מהני והא דלקי וכו') שפיר היה אפשר לומר דמאי דאמר לא מהני סובב הולך על שני הדברים שלסברת אביי מהני דאיהו סבר בתרווייהו דלא מהני ומשום הכי לא אמרינן ורבא אמר כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני כי היכי דלא לישתמע בדעתיה דרבא דדוקא במידי דאמר רחמנא לא תעביד הוא דסבר דלא מהני ואם כן אם באמת סוברים התוס' לדעת רבא דאם נשבע שלא לגרש אי עביד לא מהני שפיר הוה מצי הש"ס לשנויי דאיכא בנייהו נשבע שלא לגרש אלא ודאי משמע שכונת התוס' לומר דלקושטא דמלתא סובר רבא דבדבר שבדה מלבו אי עביד מהני ושפיר נקטי הפוסקים בדעת התוס' שסוברים כן באמת דגם רבא מודה בדבר שבדה מלבו דאי עביד מהני:

ומכל מקום יתכן שהרר"י ב"ר פרץ הבין בדברי התוס' כמו שפירש הרב מים רבים וגם מה שדקדק מדלא כתבו התוס' בלשון מודה רבא דמהני אלא כתבו לא אמר רבא לא מהני הוא דקדוק נכון ושוב דקדקתי וראיתי שזו היא כונת הסמ"ענם כן שהרי כתב וז"ל ועד כאן לא כתבו התוס' חילוק בין איסור לאיסור אלא דמהאי טעמא לא רצה התלמוד לאוקומי פלוגתייהו דאביי ורבא בהכי חדא דלישנא דאמרי כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד הכי משמע דמיירי במילי דאוריתא באיסור שלא בדה ועוד שאפשר דגם לדינא מודה רבא היכא שהוא בדה האיסור משום הכי מיהדר תלמודא לאשכוחי בנייא אחריתי אבל לפי המסקנא דבכתובות דאפילו באיסור דרבנו לא מהני מסתברא דלא גרע איסור תורה אף שהוא בדה אותו מאיסור דרבנן והוא קדום עכ"ל ונראין הדברים שכונתו למאי

דאמר מר הרב מים רבים הנ"ל: ובזה מתיישב אצלי מה שהיה קשה לי שלא הוזכר דבר זה בפסקי התוספות דמי שנשבע שלא לגרש וגרש לרבא נמי מהני לפי דעת הפוסקים שכן היא דעת התוס' באמת אבל לדברי הרב ניחא דהתוס' לא כתבו כן לדינא אלא לומר שאין לנו לפרש בדבריהם שבדבר זה הוא שנחלקו אבל לענין הדין לא כתבו התוס' דגם לרבא מהני בדבר שהוא בדה מלבו ונוכל לומר דהתוס' סוברים כדעת הר"י ב"ר פרץ דאם נשבע שלא למכור וכיוצא ועבר על שבועתו אין במעשיו כלום גם ראיתי להרב מעין גנים (הוא ס' עצי לבונה ח"ב) בחלק ח"מ סי' ר"ח (בד"ה ולפי זה) שכתב שדוקא בנשבע שלא לגרש הוא שכתבו התוס' דמשום שהוא בדה האיסור אי עביד מהני משום דבגירושין אי אפשר לומר דאי עביד לא מהני שלא יהיו חלין הגירושין כלל דזה לא יתכן מדאיתקש גירושין למיתה כמו שכתבו התוס' בדף ה' בד"ה מתיבי וקושית התוס' בדף ו' ד"ה והשתא וכו' היא דנימא דלרבא לא מהני כלומר דאף שודאי חלו הגירושין מכל מקום יהא חייב להחזירה כמו באונס שגרש ולזה תירצו דבאיסור שבדה מלבו לא אמרינן אי עביד לא מהני לענין גירושין שיצטרך להחזירה דכיון דעל כל פנים חלו הגירושין משום דאיתקש גט למיתה ולענין זה צריכים אנו לומר אי עביד מהני מהניא סברא דבדה מלבו לומר גם לענין חזרה אי עביד מהני אבל בנשבע שלא למכור ומכר גם התוס' מודים לדעת הרר"י ב"פ דאי עביד לא מהני אלו תורף דב"ק.

ובחתם סופר יו"ד סי' ו' (בד"ה אך סוף דברי) כתב והקצה"ח בדה מלבו ובמחכ"ת דבריו אינם וכו' ולפי שס' קצוה"ח אין מצוי אצלי לא הייתי יודע מה הם דבריו אך עתה ראיתי בס' חתן סופר ד' קמ"ה אות כ' שהביא דברי הרב קצות החשן בסי' ר"ח סק"א והן כדברי הרב מעין גנים הנ"ל דהתוס' לא כתבו לחלק כן אלא בגט עי"ש ואם כן אין לנו לדחות לגמרי סברת הר"י בר פרץ מכח דברי התוס' הללו וממה שהביא הרב טל אורות (בתשובותיו) בד' י"ג ע"א בשם הרב מוהראנ"ח בח"א מתבאר דאף שלדעתו כל הפוסקים חולקים על סברת הרר"י ב"ר פרץ מכל מקום חושש לדעתו להחמיר עי"ש: ודע דעל פי שיטת הגהות מרדכי הנ"ל דבנשבע שלא ימכור וכו' אמרינן אי עביד לא מהני נסתפק ידידי הגאון מנחת משה אבד"ק קאמינקא יצ"ו בחלק יו"ד סי' כ"ו מה יהיה הדין באם שחטו היום שור אחד ושוב נשבע השוחט שלא ישחוט בנו באותו היום ועבר ושחטו מה דינו דמצד איסור אותו ואת בנו מותר כמבואר בסי' ט"ז ולא שייך בו אי עביד לא מהני דמדאסר רחמנא מחוסר זמן לגבוה מכלל דלהדיוט שרי כמ"ש הפר"ח והפרמ"ג אמנם מצד השבועה שייך אי עביד לא מהני לדעת ההגמ"ר והוי נבילה ואף דמושבע מהר סיני ואין שבועה חלה על המצות מקום הספק הוא כיון דספיקא הוא

אם חוששין לזרע האב ולחומרא אמרינן דחוששין אבל בנדון דידן יש להסתפק ולומר להיפך לחומרא דילמא אין חוששין וחלה השבועה ולא מהני השחיטה לדעת ההגמ"ר דבשבועה נמי אמרינן אי עביד לא מהני והביא סוגיא דחולין ד' פ"ה בפלוגתא אי חוששין לזרע האב דמוכח דתליא בפלוגתא דלחלק אי צריך קרא וסוגיא דתמורה ד' ה' דמוכח דפלוגתא דאי עביד מהני תליא בלחלק אי צריך קרא והאריך בפלפול נחמד דאם נאמר מצד חומרא אין חוששין לזרע האב אין חשש גם משום אי עביד לא מהני ושלדינא יש ספק ספיקא להיתרא שמא הלכה חוששין לזרע האב ולא חלה השבועה ושמא הלכה כהתוס' דבשבועה שהוא איסור שבדה מלבו אי עביד מהני וכו' אלו תורף דב"ק עיש"ב:

ועל סתירת דברי הרמ"א דביו"ד סי' ר"ל פסק כההגהות מרדכי דאם נשבע שלא למכור אי עבר לא מהני ובח"מ סי' ר"ח פסק דמהני עיין במסגרת השלחן (שסביב הש"ע) בסי' ר"ח והגאון חתם סופר בחלק אהע"ז ח"ב סוף סי' ס"ג מחלק דביו"ד מיירי בנשבע שלא למכור חפץ ידוע בזה אם עבר ומכר לא מהני דהוי כנשבע על הככר ואכלה כולה דאין נשאל עליה ובח"מ מיירי בנשבע שלא למכור שום דבר ומכר איזה דבר ועוד יש לו חפצים רבים ויכול לישאל על שבועתו עי"ש טעמו ונימוקו וכן כתב בשו"ת תפארת יוסף בחלק א"ח סי' י"ד (בד"ה אולם) בדף י"ג ע"א וע"ב ליישב סתירת דברי הרמ"א ומדקדק בלשונו ועיין שם בסוף הסי' ועיין עוד בחתם סופר חלק יו"ד סי' ו' (בד"ה אבל מ"מ) ובחלק ח"מ סי' ק"ד (בד"ה ונקל ליישב) ומר נכדו בש"ות חתן סופר ד' קמ"ה אות כ' הביא דבריו וכתב באות כ"א ליישב סתירת הרמ"א אפילו להמרדכי דסבירא ליה לא מהני דיש נפקא מינה באיזה קנין הוא מקנה אם מקנה על ידי קנין מעות או סודר או אגב דהקנין מצד המקנה והוא נשבע שלא למכור אז נתבטל מעשה שלו אבל כשעשה הלוקח קנין מצדו כגון משיכה נהי דלא מהני הקנאת המוכר אבל על כל פנים לא יגרע מה שמכר לו מאילו הפקיר חפצו ומהני משיכת הקונה מתורת קניה בהפקר וזה אתי שפיר אפילו לדעת המרדכי אבל כבר כתבנו דדעת האחרונים כהתוספות והביא מה שכתב מר זקנו רעק"א בסי' צ"ה (שציינתי לעיל בד"ה ומלבד) עי"ש ובאות כ"ג כתב לדקדק מה שכתבו התוס' לשון בדה מלבו ולא כתבו בדה מעצמו ועל פי דקדוק זה מצא להסביר חילוק זה (דבבדה מלבו מהני):

ובשו"ת מים רבים בא"ח סי' ל' ד' כ"ב סוף ע"ג ובדף כ"ג ע"א כתב דהרב כנסת הגדולה בח"מ סי' ר"ח דחה מה שכתבו הב"ח והש"ך בדעת הרמ"א שהוא ספיקא דדינא שאם דעת הרב לומר דאין להוציא מיד המוחזק אדרבא כאן בח"מ היה לו לכתוב סברת י"א לומר שיכול המחזק להשען עליה וביו"ד להביא סברת המרדכי והנכון שדעת הרב שאם

רוצה הקונה או המקבל לזכות במכר או במתנה אעפ"י שאינו בורר הדין עמו ומוציאין מיד הנותן וביו"ד דלענין איסור שבועה קעסיק כתב סברת ההגהות לומר שאף שמצד הדין קונה יראת ה' על פניו יחלוף ולא יעשה הקונה בענין שהמוכר יעבור על שבועתו אלו תוכן דבריו ולבסוף העלה דברי הרמ"א בצ"ע והרב המחבר (שם בד"ה ויצא לנו) מיישב דברי הרמ"א וכתב דביו"ד מיירי בנשבע על דבר פרטי שלא למכרו ועבר ומכר בזה אין מכירתו מכירה וכו' וכמו שמחלק הרב חתם סופר ולא מטעמיה עי"ש ועיין בשו"ת כתב סופר יו"ד סי' א' שהאריך בענייניים אלו ולא יכלתי להתיישב בדב"ק ואתה תחזה: ובמה שכתב הרא"ש (שהבאתי בריש אות זו) דבשבועות וחרמין שאפשר לבטלן על ידי התרת חכם גם רבא מודה דאי עביד מהני ראיתי בס' לב שומע לידידי הרה"ג חיים הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו במערכה זו אות ח' שכתב בשם ספר משמרות כהונה להרב מוהר"א הכהן בחידושיו לתמורה שכתב דעד כאן לא קאמר הרא"ש אלא בחרם שאפשר לבטלו על ידי חרטה מה שאין כן בהקדש שצריך פתח וחרטה ושמא לא ימצא פתח והוא בכלל אי אפשר לבטלו ובזה מיישב מה שמקשים על הרא"ש מדפרכינן בתמורה לרבא דאמר לא מהני מחרמי כהנים והלא אפשר לבטלם על ידי התרה כל זמן שהן בבית הבעלים וכו' עי"ש: כלל ח"ן) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד במה שכתבו התוס' דבאיסור שבדה מלבו מהני גם לרבא כמו שכתבתי באות ז"ן חדש הגאון מוהרש"ל בשו"ת נודע ביהודה תניינא בחיו"ד סוף סי' ט' דיש לחלק בין כשהדבר אינו מתייחס אלא להבודה לכשמתייחס גם לאחרים כמו בהקדש וכיוצא וז"ל מה שנראה לענ"ד לחלק בין שבועה למקדיש דגבי שבועה כתבו התוס' דהוא בדה את האיסור בכה"ג לא אמרינן אי עביד לא מהני הואיל ואיסור שבועה אינו מתייחס אלא על הנשבע ולא על שאר אדם בזה לא אמרינן אי עביד לא מהני כיון שהוא בדה את האיסור לאסור איסור על נפשו מה שהי' מותר לו אבל בהקדש כיון דמעשיו מהני בהקדישו לאסור איסור על כל העולם ונקרא שם איסורההקדש על כל אדם וממילא שייך ביה אי עביד לא מהני דכל שהאיסור מתיחס על זולתו לא שייך לומר שהוא בדה האיסור דהרי ע"י הקדישו של זה חל על אדם אחר איסור הקדש בע"כ שלא ברצונו וכיון דלגבי אחרים לא שייך לומר בדה האיסור שוב אין לחלק בין המקדיש לאדם אחר.

ועוד יש לחלק דאיסור שבועה שהוא בלאו דלא יחל דברו זה הלאו אינו במציאת שיבא ממילא ואם לא ישבע אדם מעולם לא ימצא מקום ללאו הזה משא"כ בקדשים יש במציאות איסור קדשים שיחול ממילא כגון בכור שקדוש מרחם וקדושתו בא מאליו וכיון שאיסור הקדישות שייך ממילא בלי פעולת אדם שוב אם נעשה דבר הקדש ע"י

סיבת המקדיש נתפס עליו האיסור ונכנס בגדר ההקדשות ושייך בי' אי עביד לא מהני ויש עוד כמה סברות לחלק בין איסור שבועה להקדש עכ"ל והנה הרשב"א בחידושיו לקידושין ד' ס"ז ע"א הביא דבריו הגאון ישועות יעקב באהע"ז סי' א' סק"ז כתב דבקידושין דחזינא דגלי קרא דחילולין עושה ולא ממזרות אמרי' בכל מידי דקידושין אי עביד מהני עי"ש ועיין להריטב"א שם ולכאורה נראה דחולק על סברת התוס' דהא קידושין נמי הוא בודה האיסור וטעמא דגלי קרא חילולין עושה ולא ממזרות הא לאו הכי הוה אמינא דלא מהני ודוחק לומר דמהתם הוא דילפינן דבבודה האיסור מהני אך למ"ש מוהרש"ל הנ"ל ניחא דבקידושין דאהנו מעשיו לאוסרה על כל העולם אית לן למימר אי עביד לא מהני אי לאו דגלי קרא וק"ל ואין סברא לחלק דלא דמי להקדש דאוסר עליו ועל כל העולם מה שאין כן בקידושין דאינו אוסר על עצמו וק"ל ואין להקשות נילף מינה דגם באיסור המתייחס לאחרים אי עביד מהני דהא על כרחין לומר לדעת הרשב"א דלא ילפינן מקידושין לעלמא יהיה מאיזה טעם שיהיה וק"ל ועיין להרב פתחי תשובה ביו"ד סי' יו"ד בנחלת צבי שכתב לענין שחיטת אותו ואת בנו ביום אחד דלא שייך לומר אי עביד מהני מפני שהוא בודה האיסור לפי שהאיסור מתייחס גם לזולתו וכמ"ש בשו"ת נו"ב וכו':

אמנם לפום ריהטא לידידי חזי דאיכא למישדי נרגא במאי דחדית לן הרב מוהרש"ל הנ"ל דהנה מה שהוצרכו התוס' לומר דבבדה האיסור מעצמו גם לרבא אי עביד מהני הוא מפני קושיתם דלימא דאיכא בינייהו מי שנשבע שלא לגרש אשתו ועבר וגרשה דלאביי מהני ולא לרבא ובדברי התוס' לא הוזכר כי אם נשבע שלא לגרש אמנם בשיטה מקובצת לתמורה הוסיף בקושית התוס' וז"ל אי נמי נשבע שלא יעשה סאה זו תרומה ועשאה תרומה דלאביי הויא תרומה ולרבא לא הויא תרומה עכ"ל ותירוץ התוס' (לחלק בין איסור קדום לבודה מלכו) הוא על שני הדינים שהקשו ועל שניהם אמרו כיון שהוא בדה האיסור מהני והרי תרומה דומה להקדש דאהנו מעשיו לכולי עלמא ובכל זאת אמרינן דאי עביד מהני ואין לומר דהתם לא אהנו מעשיו לאסרה לאחרים שבלאו הכי היתה אסורה לכל שהיא טבל ואדרבא מעשיו גרמו היתר לכהנים כיון שהיא עתה תרומה דזה אינו שהרי אם לא היה עושה סאה זו תרומה היתה מתוקנת ונעשית חולין במה שהיה תורם סאה אחרת ומה שנעשית סאה זו תרומה הוא הגורם בזה ואוסרה לכל העולם וכתבו התוס' בזה (לפי הנסחא שבשטה מקובצת הנ"ל) דאי עביד מהני אלמא דאף בדבר המתיחס גם לזולתו אמרינן דבבדה האיסור מלבו אי עביד מהני גם לרבא: והרב חתן סופר הביא דברי הרב מוהרש"ל (הנ"ל בריש אות זו) וכתב על דבריו וז"ל

ובמחכ"ת דבריו דחוקים אבל נראה לענ"ד פשוט דלא שייך היתר דמהני מפני שבדה אלא כשעובר עבירה זו שמיחל דיבורו כגון נשבע שלא לגרש ומגרש אבל בשוחט בחוץ עבירה זו שעובר הוא דיבור התורה שלא ישחוט קדשים בחוץ והסברא כך כיון שהוחזק לקדשים מה שהוא עושה אח"כ עובר בציווי הבורא כשאר דיני תורה אבל זה נ"ל דעכ"פ שייך בו סברת הרא"ש דקילא משאר איסור' תורה מפני שאפשר לבטלנו ולשאול עליו והנה מזה הטעם איכא קולא טפי בטעם של תשוב' הרא"ש מבטעם התוס' עכ"ל: כלל ט"ן) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני כתב רבינו מוהרימ"ט בח"א סי' ס"ט (בד"ה עוד בא) בשם הרב השואל דהואיל וההסכמה נעשית על פי דייני וכו' ועברו חק אשר תשים לפניהם ולא לפני וכו' המעשה בטל דקי"ל כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכתב על דבריו וכמדומה לי שלמד לומר כן ממה שכתב בהגהות מרדכי בסוף פרק שבועות שתים בשם הר"י ב"ר פרץ מי שנשבע או קבל בחרם שלא יתן דבר או לא ימכור או לא ימחול ועבר ומכר או נתן אין במעשיו כלום כדאמרינן בכתובות כיון דאמור רבנן לא ליזבין אי ובין לא הוי זביני ואין אמירה דרבנן גדולה משבועתו וא"כ אין במעשיו כלום ובפ"ק דתמורה אמר רבא אי עביד לא מהני עיין בפרק כל המנחות באות מצה נתן עליה לבונה ילקטנה ובפרק ד' אחין למאן דאמר מאמר קונה קנין גמור מאמר דהיתרא קני מאמר דאיסורא לא קני.

ואני אובין ואדון לפניך דבענין זה ולא כיוצא בו לא שייכא ההיא דתמורה כלל דעד כאן לא אמרינן הכי אלא בשעשה המעשה היפך מה שאמרו תורה לא מהני ליה ומעשיו בטלים ודברי תורה קיימין כגון לא יחליפנו ולא ימיר אותו אם המיר אי לאו קרא והיה הוא ותמורתו וכו' הוה אמינא לא מהני ליה ואינו מומר לקיים מה שאמרה תורה לא ימיר וכן חרמי כהנים דאמרה תורה לא ימכור ולא יגאל אף שפדאו לא עשה כלום שהרי אמרה תורה לא יגאל וכן כל הנך דמייתי בתמורה וכל מי שעשה מעשה באיסור דאותו האיסור כבר נעשה ואי אתה יכול לתקנו כגון מי שהולך לעש"ג כלום יש בידך לתקן מה שעיות מעתה אותו מעשה שנעשה בפניהם נעשה כדין אטו לפי שהיה בפניהם יתבטל דבענין זה שנעשה לא אמרה תורה לא תעביד דאין איסור בגוף המעשה אלא במה שהיה בפניהם והעמדה בפניהם אי אפשר לבטלה וכו' דאי לא תימא הכי מושך בשור ובחמור על מנת להקנותם לא יקנה דעבר אמימרא דרחמנא וכן גדר ופרץ בשבת לא ליקני דעבר אמימרא דרחמנא וכן המקדש אחת מחייבי לאוין בביאה לא תקדש משום דעבר אמימרא דרחמנא לא יתפסו בה קידושין וכי תימא הכי נמי אם כן מאי פריך בתמורה ד' ו' והשתא דשנינן כל הני שנויי אבייי ורבא במאי פליגי וכו' (הביא דברי הסוגיא ופירוש רש"י וגם

מה שכתוב בסוף דברי רש"י ונראה בעיני וכו' כתב שאינם דברי רש"י אלא גליון הוא מבחוץ ולדבריו קשה הלכתא אהלכתא וכו') והא טובא איכא בינייהו דכל מלתא דעביד באיסור אי מהני אי לא מהני ובפרק מרובה אמתניתין דגנב ומכר בשבת חייב ומוקי לה באומר זרוק גניבותיך לחצרי ותקנה לי ועוד מוקמינן לה באומר עקוץ תאנה מתאנתי וכו' ועוד לשיטתו המאנה את חברו פחות משתות לא יתקיים המקח ועוד העובר על בל תוסיף שמא אם הוסיף לא עשה כלום משום דעבר אמימרא דרחמנא והא אמרינן בריש פרק המוצא תפלין דכולי עלמא לצאת לא בעי כונה כי פליגי לעבור בבל תוסיף ת"ק סבר לא בעי כונה ונפיק ידי חובתיה ועבר משום בל תוסיף וההיא דהנוטל שכר לדון דיניו בטלים מעולם היתה קשה עלי וכו' והייתי מעמידה בשודא דדייני וכו' ובפרק איזהו נשך ד' ס"ה ע"א אמרינן יהב ליה גלימא ברביתא כי מפקינן מניה גלימא מפקינן מניה כי היכי דלא לימרו קא מיכסי בגלימא דרביתא אלמא דאי לאו האי טעמא קניא ליה גלימא אף שהמקח נעשה באיסור וסיים ועוד יש שמועות רבות בתלמוד לסתור זה הענין וכו' ואההיא דהמרדכי כתב כבר אנהירו עיינין רבותינו התוס' במה שחלקו בין איסור שאסרה תורה להיכא דבדה האיסור מלבו וכו' והביא דברי הרא"ש בתשובה לחלק בין איסורין דאוריתא שאי אפשר לבטלן וכו' (הוא הכלל אשר כתבתי לעיל באות ז"ן עי"ש) ובפרק תמיד נשחט תנן השוחט הפסח על החמץ עובר בלא תעשה והפסח עצמו כשר כמו שכתבו התוס' שם שהיא בריתא שנויה בתוס' וכו' ועוד יש שמועות רבות בתלמוד וכו' אלו תורף דברי הגאון מוהרימ"ט והביא דבריו בקצרה הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות של"ד והרב אהל יעקב במערכה זו והעתקתי דב"ק לזכות את מי שאין בידו ס' התורה הזה שידע על כל פנים באיזה שמועות שקיל וטרי הרב מוהרימ"ט בתשובה זו.

והרב קרית ארבע בדף ק"א ע"ד בסעיף ב' ציין לעיין בס' חזון נחום ד' נ"ג וד' קמ"ד ובס' בית אברהם בח"מ סי' צ"ז והרב משנת ר' אליעזר בח"ב בקונטריס הזכרונות במערכה זו אות יו"ד הביא כלליה דרב מוהרימ"ט בקצרה בלתי שום חידושולא היה בידו לפי הנראה ס' יד מלאכי ושם ביד מלאכי שם ציין לעיין בכנסת הגדולה ח"מ ח"ב בסי' ר"ח ואינם אצלי וראיתי שלמים וכן רבים נבוכים באר"ש מיימינים ומשמאלים בזה ויש אשר סברו וקבילו כללא דכייל לן רב מוהרימ"ט ומיישבים בזה כמה עניינים ואציין בס"ד ספרי דבי רב אשר ראיתי שדברו בזה (עיין בקונטריס נשמת אדם שבס' חיי אדם בכלל ג' סי' ו' בד"ה אך צ"ע וכו' במה שהבין מדברי הרב מוהרימ"ט בכלל זה שכונתו לכללא דרב הסמ"ע וש"ך שהבאתי לקמן באות ס"א ומדברי הרבנים המובאים בדברינו מתבאר

שלא הבינו כן והם כללים נפרדים כמו שכתבתי על דבריו באות ס"א בד"ה אמנם תמיה לי): הנה הרב מוהריט"ץ בסי' ט"ז הביא קושית הרב שלטי הגבורים בסוף פרק משילין גבי מה שהביא הרי"ף שם (בפסקא דלא מקדישין וכו') דברי הירושלמי וכלן שעשו בין שוגגין בין מזידין מעשיו קיימין ולמד הרי"ף מזה דמקח שנעשה בשבת אף שעשה איסור מעשיו קיימין וכן פסקו הפוסקים וכתב בשה"ג דכן מבואר בפרק מרובה ד' ע' ע"ב גבי טבח ומכר בשבת דאף אם נעשה מעשה באיסור תורה המעשה קיים והקשה מהא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו'.

ועוד הקשה בשלטי הגבורים מדאמר רבא בריש פרק שואל הלואת יום טוב ניתנה ליתבע דאלמא אהנו מעשיו ואילו בתמורה אמר דאי עביד לא מהני והשיב לזה הרב מוהריט"ץ דמהלואה ביו"ט לא קשיא דבההיא ליכא איסורא וכו' אלא דההיא דפרק מרובה ודאי קשה ושוב כתב (בדף י"א ע"ג) וז"ל ונראה לתרץ דהיכא דעבד איסורא כמוכר או קונה בשבת או מלוה ביו"ט אי חשובא איסורא בהא ליכא מאן דפליג דמעשיו קיימין כמו שאמרו בירושלמי ופסקו כן הפוסקים וטעמא משום דאפילו נימא דלא אהנו מעשיו משום קנס לא פלטי ליה מאיסור קונה או מכר בשבת הא למה זה דומה לבונה כותל בשבת האם נאמר שיסתור הכותל אחר השבת ובזה סר עונו הא ודאי זה אינו דאפילו יסתור אותו משום קנס העון עצמו אינו נמחק ולהכי אמרינן דמעשיו קיימין אמנם מאי דסבר רבא אי עביד לא מהני הוי כשהדבר ההוא שעשה מיתקן במאי דאמרינן דלא מהני ככל הני דמייתינן בתמורא דכולהו ניתקנין במאי דאמרינן ליה דלא מהני כההיא דאונס שגרש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה ואם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר דמייתינן מינה תיובתא לאביי משום דבמה שיחזיר תקן המעוות והוי לאו הניתק לעשה מה שאין כן בקונה בשבת דלית ליה תקנתא אפילו תימא דלא אהנו מעשיו וכן בכל הנהו תיובתי דהתם כולהו הוו הכי דוק ותשכח והשתא לא קשה לרבא מההיא דמרובה ולא תלי פלוגתא דהלואה ביו"ט אם נתנה ליתבע בפלוגתא דאביי ורבא בתמורה עכ"ל הרי שכתב כסברת הרב מוהרימ"ט דיש לחלק בין היכא דיתוקן האיסור לכשלא יתוקן אלא שנראה שחלוקים בדבר אחד דהרב מוהריט"ץ חשיב למוכר בשבת לא יתוקן האיסור ומשום הכי לא אמרינן ביה אי עביד לא מהני ולהרב מוהרימ"ט המוכר בשבת אם נאמר דלא מהני מידי מה שעשה חשיב נתקן האיסור דומיא דמוכר חרמי כהנים דאמרינן אי עביד לא מהני ומעשיו בטלין ודברי תורה קיימין ולדבריו יקשה מה שפסקו הפוסקים בסי' של"ט על פי דברי הרי"ף בסוף משילין שלמד מהירושלמי דמקח שנעשה באיסור המקח קיים כמו שהקשה הרב שלטי הגבורים וכבר נאמרו בזה תירוצים רבים ובאמת שהסברא

נותנת דמוכר בשבת אם נאמר דלא מהני מידי נתקן האיסור ומה שהרב מוהרימ"ט הביא ההיא דגנב ומכר בהדי הנהו דאי עביד מהני משום דלא יתוקן האיסור היינו הזריקה לרשות היחיד או קציצת התאנה אבל גוף המכירה ודאי מתתקן אי נימא דלא מהני וצ"ע: והרב מקנה אברהם במערכה זו אות קמ"ח ד' כ"ג ע"ב (בד"ה עוד שם) לפי הנראה לא ראה דברי הרבנים מוהרימ"ט ומוהריט"ץ הנ"ל וכתב כלל זה בשם מרן מוהריט"א בס', שמחת יום טוב ד' קס"ד ע"ד דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא בדבר שאם אומרים לא מהני נתקן הדבר למפרע דנמצא שלא נעשית מחשבתו ולא העבירה אבל בדבר דאפילו אם נאמר דלא מהני אכתי העבירה נעשית כגון שוחט קרבן יחיד בשבת דאפילו נאמר דלא מהני ולא עלו לבעלים לשם חובה לא נתקן העבירה שכבר נעשית לא שייך לומר דאי עביד לא מהני ואין אצלי ספר שמחת יו"ט ואולי כבר הוזכרו שם דברי הרבנים מוהריט"ץ ומוהרימ"ט (שוב ראיתי במקנה אברהם שם בעמוד ד' (בד"ה ולע"ד) שראה בס' פרחי כהונה שכתב בשם תשו' מוהרימ"ט כמ"ש הרב שמחת יו"ט ותמה על הרב שמחת יו"ט שלא זכר דברי מוהרימ"ט): וכתב הרב מקנה אברהם שעל פי דברי השמחת יו"ט הנ"ל יש ליישב דברי התוס' בפסחים ד' ס"ג ד"ה השוחט גבי שוחט פסח על חמץ אומר ריב"א דהפסח כשר דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב דקשה מהא דאי עביד לא מהני ולהנ"ל ניחא כיון דאפילו נימא לא מהני לא יתוקן העבירה שכבר נעשית לא שייך לומר אי עביד לא מהני משום הכי כתבו דהפסח כשר משום דלא שנה הכתוב לעכב.

שוב כתב לסתור כלל זה מדברי התוס' בתמורה ד' ד' ד"ה רבא אמר לא מהני שהקשו דאם כן שוחט פסח על חמץ ליפסול ותירצו דבירושלמי יש קרא להכשיר וכתב מרן כסף משנה בפרק א' מהלכות קרבן פסח הלכה ה' דהיינו משום דזבח קרייה רחמנא ואם איתא לחילוק זה למה לי קרא להכשיר בלאו הכי לא קשיא לרבא דכגון דא דלא נתקן העבירה שכבר נעשית לא שייך לומר אי עביד לא מהני אלא ודאי סברי התוס' דלרבא דאמר דאי עביד לא מהני גם כשכבר נעשית העבירה אמרינן דאי עביד לא מהני אלו תורף דברי הרב.

ולי ההדיוט מה שיישב על פי כלל זה דברי ריב"א שבתוס' פסחים לכאורה יש לפקפק דלא דמי לשוחט קרבן יחיד בשבת שכתב הרב שמחת יו"ט דלא אמרינן ביה אי עביד לא מהני משום דגבי שבת דהאיסור הוא משום מלאכה דהיינו נטילת נשמה בזה ודאי שייך לומר דאי עביד מהני משום דאף אם נאמר דלא מהני אי אפשר להחזיר נשמתה ואיסורא דעבד עבד אבל שוחט על חמץ אם נאמר דלא מהני והוי כאילו לא שחטו כלל אם כן לא עבר אמימרא דרחמנא דאמר לא תשחט ואין זו שחיטה ואם כן אף דלא שנה הכתוב נימא

דהפסח פסול משום דאי עביד לא מהני ויתוקן האיסור וכן מה שסתר כלל זה מכח דברי התוס' דתמורה יש לומר דלא קשיא משום דאי לאו דזבח קרייה רחמנא הוה לן למימר דאי עביד לא מהני ולא תיהוי שחיטתו שחיטה שלא יעבור אמימרא דרחמנא לא תשחט על חמץ ולא דמי לשוחט קרבן יחיד בשבת דהתם ודאי לא יתוקן איסור דנטילת נשמה בשבת ומשום הכי הוא דלא שייך לומר בו אי עביד לא מהני כן היה אפשר לפקפק שאין לדמות שוחט הפסח על החמץ לשוחט קרבן יחיד בשבת שכתב הרב שמחת יו"ט דלא שייך ביה אי עביד לא מהני: אבל באמת הרי עינינו הרואות לרבינו מוהרימ"ט שמכלל השמועות שהביא לחזק דבריו (דהיכא דלא יתוקן האיסור לא אמרינן אי עביד לא מהני) אחת היא הא דשוחט פסח על חמץ שכתבו התוס' דהפסח כשר ולא אמרינן ביה אי עביד לא מהני שמעת מינה דחשיב ליה אין האיסור נתקן בכך וכדמשמע ליה להרב מקנה אברהם וצריך לומר כיון דאזהר רחמנא בפירוש ואמר לא תשחט על חמץ על מעשה השחיטה קפיד שלא יעשה מעשה השחיטה בעוד הפסח קיים ובין אם נפסול הפסח ובין אם נכשירנו עבר אמימרא דרחמנא מיקרי שעשה מעשה השחיטה והרי שור שחוט לפניך ואי אתה יכול לומר שמעשיו בטלים וכמו באונס שגרש דרחמנא אמר לא יוכל שלחה וכשמגרש עבר אמימרא דרחמנא מיקרי שהרי כתב לה ספר כריתות ונתן בידה כן נראה ליישב לפום ריהטא (ועדין צריך עיון היטב ליישב כל העניינים שנראים סותרים ואני ההדיוט אין בכח שכלי הדל להעמיק העיון ומי שדעתו רחבה יברר וילבן כל דבר ואני על משמרתי אעמוד לרשום בס"ד דברי המחברים המדברים בזה):

ועל פי כלל הנ"ל כתב הרב מקנה אברהם שם ליישב מה שהקשה מרן הפרי חדש בסי' מים חיים בפרק ו' מהלכות בכורות אהא דאמרינן בפרק תמיד נשחט ד' ס"א ע"א במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו שחטו שלא למנוייו יכול יהא כשר תלמוד לומר במכסת תכוסו שנה הכתוב לעכב למה לי עיכוכא הרי כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ועוד הקשה מאותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד דאם שחט שניהם כשרים ואמאי לא נימא אי עביד לא מהני וניחא ליה על פי כלל זה דאף אם נאמר דלא מהני לא נתקן האיסור ומשום הכי באותו ואת בנו כשרים וגם בשוחט שלא למנוייו אי לאו דשנה הכתוב הוה אמינא דכשר והרבפתחי תשובה ביו"ד סי' יו"ד בנחלת צבי הביא כלל זה (דכשלא יתוקן האיסור במה שנאמר דלא מהני כגון שוחט בשבת דהאיסור הוא נטילת נשמה בזה אי עביד מהני) בשם הגאונים מוהרי"ט וחות דעת ורבינו עקיב"א בתשו' (וכן נראה דעת הבית יהודה שהביא בפתחי תשובה בסי' א' ס"ק ט"ז עי"ש) וכתב דקשה לסברת' מאותו ואת בנו דאם שחטם ביום אחד מותר לאכלם כמ"ש ביו"ד סי' ט"ז

ס"ג ואף להאוסר שם להאחרון בו ביום אינו אלא משום קנס ואמאי לא אסרינן לעולם משום דאי עביד לא מהני שהרי יתוקן האיסור שאין איסור אלא בשוחט אבל באירע פיסול בשחיטה לא כמ"ש שם ס"ט אך הא בורכא דודאי לא יתוקן האיסור דאם כן לא משכחת כלל איסור אותו ואת בנו והרי גזרת הכתוב היא דהוי שחיטה ראויה עיין תוס' חולין ד' פ' ע"ב בד"ה שחיטה שא"ר עי"ש בנחלת צבי:

עוד כתב הרב פתחי תשובה בנחלת צבי שם דשוחט בהמה מסוכנת בסכין של משמשי עכומ"ז פסק בס' זכרון יצחק דכל הבהמה אסורה באכילה מדאוריתא דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכתב על דבריו דלפי כלל זה (דיש לחלק בין היכא דיתוקן האיסור להיכא דלא יתוקן) הדין נותן דאי עביד מהני שהרי האיסור דבסכין של משמשי עכומ"ז לאו דוקא בשוחט אלא גם בנוחר הדין כן כמ"ש בשו"ת פני אריה וזה לא יתוקן ואם כן אי עביד מהני עי"ש ולפי הנראה לא היו למראה עיני הרב (כשכתב דבר זה) חידושי רבינו עקיבא איגר ואעתיק דב"ק להועיל למי שאין בידו חידושים אלו וז"ל בסי' יו"ד (אחר שציין לעיין בש"ך שכתב דבדיעבד הבהמה מותרת ויולך הנאה לים המלח) וקשה לי כיון דאסור ליהנות הוי בכלל לא תעביד ואי עביד לא מהני והוי כלא נשחטה בשלמא בהמת חברו לעבודת כומ"ז דס"ל לרוב פוסקים למאן דאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו דמותר אפילו באכילה בזה ליכא קושיא דנימא דאי עביד לא מהני דהא העבירה לא תליא דוקא בשחיטה דאף אם נוחר לעבודת כומ"ז איסור עביד ואם כן לא שייך לומר אי עביד לא מהני דמכל מקום הרי נחור לפניך ואיסור דעבד עבד ואי אפשר לתקנו על ידי דלא מהני ומהאי טעמא נ"ל דלא קשה מה שהק' המוהרי"ט בתשו' במתני' דהשוחט בשבת שחיטתו כשרה דנימא דאי עביד לא מהני דהתם ג"כ אין העבירה משום השחיטה אלא משום נטילת נשמה והוי תיקון להוציא מידי אמ"ה ובזה לא שייך לא מהני דהרי מתה לפניך ואזדא איסור אמ"ה אבל הכא בשוחט מסוכנת בסכין עבודת כומ"ז דהעבירה הוא מה שנהנה מעבודת כומ"ז שלא תמות הבהמה ואם נדון דהשחיטה לא מהני והוי כמתה מאליה וכנחירה בעלמא לא נהנה כלום מסכין וביותר למ"ש הטורי אבן בר"ה (דף כ"ה) גבי תקע בשופר של עולה דאפילו למ"ד אי עביד מהני היינו בעלמא דאף אם יהיה הדין דלא מהני מ"מ עשה עבירה דעבר אמימרא דרחמנא אבל בתוקע בשופר של עולה דההנאה הוא קיום מצוה ואם אינו יוצא לא נהנה ולא עבר אמימרא דרחמנא בזה לכ"ע לא מהני עי"ש וא"כ הכא בשוחט מסוכנת נימא ג"כ דלא מהני ולא עבר כלום וצ"ע עכ"ל ומצאנו חבר לדעת הגאון זכרון יצחק שהביא בנחלת צבי שדעתו לאסור אם שחט מסוכנת בסכין של משמשי עכומ"ז משום לתא דאי עביד לא מהני:

איברא דלפום ריהטא שפיר קאמר הרב פתחי תשובה דאין לומר בזה אי עביד לא מהני דאף אם נאמר דיתוקן האיסור במה שנאמר דלא מהני משום דאין איסור אלא בשחיטה ולא בנחירה (שלא כדעת הרב פני אריה) מכל מקום לפי מה שחלקו הרבנים ש"ך ונו"ב וחות דעת דדוקא בדבר שאי אפשר לעשותו אלא באיסור הוא דאמרינן אי עביד לא מהני בשוחט בסכין של משמשי עכומ"ז שהיה יכול לשחוט בסכין אחרת יש לנו לומר אי עביד מהני וכמו שכתב הרב פתחי תשובה ולקמן באות ס"א כתבתי בכלל זה (עי"ש בד"ה והנה מריש) שוב מצאתי שבתשובותיו בסי' קכ"ט (ד' קכ"ה ע"ג בד"ה זאת) כתב ליישב דבשוחט מסוכנת בסכין של ע"א אין שייך לומר אי עביד לא מהני עי"ש מה שהסביר בזה ודברי תורה עשירים במקומן ואין להכריח מדבריו שבחידושיו הנ"ל שדעתו לאסור כדעת הזכרון יצחק שהביא בנחלת צבי: ומה שכתב (בחידושי רעק"א) ליישב קושית הרב מוהרימ"ט משוחט בשבת על פי חילוק זה דאם לא יתוקן האיסור לכולי עלמא אי עביד מהני ומשמע לפי זה דהרב מוהרימ"ט שהקשה משחיטה בשבת לא סבירא ליה לחלק בהכי אנכי הדל לא ידעתי איה מקום כבוד דברי הרב מוהרימ"ט בזה שהרי בתשובה שבח"א סי' ס"ט לא זו בלבד דקרי בחיל לחלק בין היכא דלא יתוקן האיסור להיכא דיתוקן האיסור והכריח חילוק זה מכמה שמועות אף גם המעיין בגוף דב"ק ישר יחזה שלא הוזכר כלל בדברי הרב מוהרימ"ט מדין שחיטה בשבת דשחיטתו כשרה אלא שרבני האחרונים הזכירו הא דשחיטה בשבת ומהם כתבו ליישב על פי חילוק זה שחדשו סופרים הרבנים מוהרימ"ט ומוהריט"ץ והוא מוכרח מדבריהם שכתבו ליישב בזה ההיא דגנב ומכר על ידי עקיצת תאנה וכו' ושחיטה נמי דכוותא היא אבל לא הוזכר כלל בגוף דבריהם הא דשוחט בשבת שחיטתו כשרה וראיתי שגם הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' חולין ד' י"ד כתב כבר התעוררו מוהרי"ף ומוהרי"ט למה לא תהיה שחיטתו פסולה משום דמלתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' עי"ש.

ולי ההדיוט נעלמו מקום דברי הרב מוהרי"ט בזה ולפי דרכנו למדנו שדעת רעק"א לחלק באמת בין היכא דיתוקן האיסור להיכא דלא יתוקן וכדעת הרבנים מוהרימ"ט ומוהריט"ץ (ועיין לקמן בד"ה ורבינו עקיב"א מה שהבאתי מדבריו בתשובה בזה ונחזור לדברי הרב פרי חדש בס' מיים חיים בהלכות בכורות הנ"ל): וממה שהרב פרי חדש תירץ לקושיותיו בענין אחר (דההיא דשלא למנוייו משום כיון דליכא לאו ואפילו לאו הבא מכלל עשה ליכא הוה אמינא דאינו אלא למצוה בעלמא אי לאו דשנה הכתוב ולאותו ואת בנו תירץ דמדאסר רחמנא מחוסר זמן לגבוה מכלל דלהדיוט שרי) ולא כתב על פי כלל זה מוכח שסובר שגם כשלא יתוקן האיסור אמרינן דאי עביד לא מהני וכן נראה מדבריו שבס' מים

חיים בנימוקיו למס' פסחים על דברי התוס' בד' ס"ג הנ"ל שכתבו בשם ריב"א דהפסח כשר משום דלא שנה עליו הכתוב לעכב שכתב על זה וז"ל וליתא דהא קימא לן כרבא דאי עביד לא מהני אלא היינו טעמא דהפסח כשר משום דזבח קרייה רחמנא כדאיתא בירושלמי וכן כתבו התוס' בפרק קמא דתמורה עכ"ל ואי הוה סבר לחלק בין היכא דיתוקן האיסור להיכא דלא יתוקן לא הוה מקשי מידי דשפיר קאמר ריב"א דהזבח כשר משום שלא שנה הכתוב ולא שייכא בהא סברת רבא דאי עביד לא מהני אלא ודאי אין דעתו לחלק בזה (חידוש הוא בעיני על הרב מקנה אברהם שראה דברי הרב במים חיים בהלכות בכורות ולא ראה דבריו שבנימוקיו לפסחים מי ששנה זו לא שנה זו אתמהא) ולפי מה שנראה מדברי הרב פר"ח הללו דלא שמיעא ליה כלליה דרב מוהרימ"ט על כרחין לומר דמה שכתב בא"ח סי' תקפ"ט סעיף ז' דאף שעבר בבל יחל יצא היינו משום דבנדרים שהוא בדה האיסור אי עביד מהני כמו שכתבתי באות ז"ן (בד"ה ומתבאר) ולא ניחא לי לומר שאף שסובר כלל זה מכל מקום מקשי על ריב"א משום שסובר דגם זה חשיב יתוקן האיסור דלא אסרה תורה אלא שחיטה ואי לא מהני אין זו שחיטה והמעיין יבחר: ומצאתי שמה שכתב הרב מקנה אברהם בזה כיונה דעתו לרבנים שקדמוהו שמה שהקשה על דברי ריב"א שבתוספות בפסחים הנ"ל כבר קדמו הרב פר"ח כנז"ל ומה שתירץ על פי כלליה דמרן מוהריט"א (לחלק בין יתוקן האיסור ללא יתוקן וכמו שחלק הרב מוהרימ"ט) וכן מה שסתר כלל זה מדברי התוס' דתמורה כבר קדמו הרב שער המלך בפרק ג' מהלכות גרושין הלכה י"ט דשקיל וטרי במה שכתב הרמב"ם הכותב גט בשבת בשגגה הרי זו מגורשת ואם נכתב ונחתם בזדון ביום טוב אינו גט מפני שהעדים פסולים ואם נכתב בזדון ומסרו בפני עדים פסול דלמה לי טעמא דהעדים פסולים וכן בנמסר בפני עדים למה לא יהא הגט בטל משום כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכתב ליישב על פי כללים שנאמרו בזה והאחד מהם הוא עפ"י דברי הרבנים מוהרימ"ט ומוהריט"ץ הנז"ל וכתב שעל פי זה נחה שקטה תמיהת הרב פר"ח במים חיים על דברי ריב"א הנז"ל: גם מה שהקשה עוד הרב מקנה אברהם שם (בד"ה אבל) לדברי ריב"א בפסחים דהפסח כשר משום שלא שנה הכתוב לעכב למה איצטריך קרא בירושלמי להכשיר תיפוק ליה דכשר מדלא שנה הכתוב לעכב תימה בעיני דנקיט דברי ריב"א כפשוטן הרי בשוחטעל חמץ שנה הכתוב לא תשחט על חמץ ולא תזבח על חמץ ואיך יאמר ריב"א דהפסח כשר דלא שנה עליו הכתוב אבל לפי הנראה בעת שכתב דברים אלו לא ראה הרב דברי הרב שער המלך בפרק א' מהלכות קרבן פסח שהביא שם קושית הרב משנה למלך שם דמהירושלמי משמע דאי לאו דגלי קרא דהפסח כשר

הוה אמינא מסברא דהפסח פסול משום דעבר אמימרא דרחמנא ואילו בתלמודין ריש פרק ה' דמנחות פריך רבינא ואימא לא תאפה חמץ למיקם עליה בלאו ואיפסולי לא מיפסיל והצ"ע.

ותירץ הרב שער המלך דכיון דקים לן בעלמא דבקדשים בעינן שנה הכתוב לעכב ובמנחה אף דכתיב לא תעשה חמץ ולא תאפה חמץ הא אמרינן התם דאיצטריכו תרוויהו וכיון דלא שנה עלה שפיר מצינן למימר דלא ליפסל אבל בקרבן פסח דכתיב לא תשחט על חמץ ולא תזבח על חמץ הרי שנה הכתוב ואי לאו דגלי קרא להכשיר הוה אמינא דפסול משום דשנה והשתא דכתיב קרא להכשיר אמרינן דלא שנה לעכב אלא לעבור עליו בשני לאוין עי"ש והביא תורף דבריו במקנה אברהם שם בסוף האות (בד"ה ובספר) ואם כן יש לומר דמה שכתב ריב"א דכשר מדלא שנה הכתוב לעכב כונתו דכיון דאיכא קרא להכשיר בהכרח לומר דלא שנה הכתוב לעכב אלא הוא כדי לעבור ועיין במוהרש"א על דברי ריב"א ובשער המלך שם ובס' חיי אדם בקונטריס נשמת אדם בכלל ג' סי' ו' (בד"ה וראיתי שם) ועיין לקמן באות ס"ה: נחזור לדברי הרב שער המלך שבהלכות גירושין הנ"ל הנה אחר שכתב ליישב על פי כלל הרב מוהרימ"ט הדר ביה וכתב דמדברי התוס' בתמורה שהקשו לרבא דאי עביד לא מהני שוחט פסח על חמץ ליפסיל ותירצו דבירושלמי מצריך קרא להכשיר מוכח דלא סברי האי כללא דאם כן מאי קשיא להו הרי אינו מתתקן האיסור וכו' אף גם זאת עמד מתמיה דלפי חילוק זה מאי פריך בתמורה והרי אלמנה לכהן גדול דכתיב וכו' ותנן כל שיש קידושין ויש עבירה וכו' והאריך לבאר קושיתו ומסיק דברי מוהרימ"ט ומוהריט"ץ בצ"ע עי"ש הרי שדעת הרב שער המלך שסברת הרבנים מוהרימ"ט ומוהריט"ץ נסתרת מדברי התוס' ומסוגיית הש"ס:

הן אמת דמדברי הרב שער המלך בהלכות אישות בקונטריס חופת חתנים סעיף ט' נראה דמיסתמיך ואזיל בתר כלליה דרב מוהרימ"ט ששם הביא מה שכתב הר"ן בפרק קמא דקידושין (בד"ה גרסינן בגמרא איבעיא להו תחלת ביאה קונה) גבי בא על ארוסתו בבית חמיו דביאה זו אינה בדין שתקנה כדאמרינן בפרק ד' אחין למאן דאמר מאמר קונה קנין גמור מאמר דהיתרא קני מאמר דאיסורא לא קני וכתב על זה הרב שער המלך דלא דמי כלל דהתם שאני דאכתי לא עבד איסורא כלל ואם אנו אומרים דמאמר קונה בה קנין גמור אם כן נמצא דעל ידי קנין זה הוא בא לעבור האיסור ולבא על אחות זקוקתו לכתחלה ומשום הכי דין הוא שנאמר דקנין כזה אינו מועיל ובזה מוצל אותו האיש מאיסור אחות זקוקתו ברם בבא על ארוסתו בבית חמיו דאיסורא דעבד עבד ואם נאמר דקנין כזה אינו מועיל אצולי לא מצלא ואיסור שבו כדקאי קאי הילכך בדין הוא שיקנה

וכן כתב מוהרימ"ט בח"א סי' ס"ט עכ"ל הרי שבחר בחילוק זה לחלק יצא בין כשיתוקן האיסור על ידי שנאמר דלא מהני להיכא שאין תיקון האיסור בזה דאיסורא דעבד עבד ונסתייע מדברי הרב מוהרימ"ט וצריך לומר דהתם לא נחית לעיין בדין זה והיתה דעתו נוטה לסברת הרב מוהרימ"ט אך בהלכות גירושין שירד לעומקה של הלכה זו לדחות הוכחת הרב מוהר"ש יפה דהרמב"ם פוסק כאביי דאי עביד מהני וכו' אף הוא ראה שיש סתירה לסברת הרב מוהרימ"ט מדברי התוס' ומסוגיית הש"ס ולכן דעתו שלא כסברת הרב מוהרימ"ט אלא גם כשלא יתוקן האיסור אמרינן אי עביד לא מהני:

גם הגאון מוהרש"ל בשו"ת נודע ביהודה תניינא בחלק א"ח סי' קו"ל אף שכתב שסברא נכונה וישרה לכל מוצאי דעת היא לחלק כדברי הרב מוהרימ"ט סיים אמנם ראיתי בשער המלך פ"ג מה"ג דחה דברים אלה מדברי התוס' וכו' גם מהסוגיא דתמורה נדחית סברא זו וכו' עי"ש שלא מצא מענה לראיות הרב שער המלך אך הרב אהלי יהודה הכהן בדף ע"ה ע"ד כתב (בד"ה ולענ"ד) דאין כאן מקום קושיא דאף דנימא דאם לא בעל אינו לוקה משום לא יקח מכל מקום הלאו הוא משום לא יקח ואי אמרינן דאין כאן קיחה גם על לאו לא עבר ואפילו אם בעל לילקי משום דבעל וחלל ומשום לקיחה לא לקי ומדלקי משום לקיחה נמצא דאי עביד מהני ומשום הכי שפיר פריך הש"ס דתנן כל שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום ומדתני יש קידושין אלמא מהני דאי לא מהני אין כאן קידושין והולד ממזר ומשום הכי משני שאני הכא דאמר קרא לא יחלל חילולין עושה ואין עושה ממזרים (ועיין לקמן בד"ה ובספר המקנה): ודע דבמה שתפסו כל הרבנים הנז"ל בדעת הירושלמי דאם שחט הפסח על החמץ הזבח כשר משום דזבח קרייה רחמנא מצאתי להרב תפארת ישראל בפירוש המשנה דפרק ה' דפסחים משנה ד' שכתב דהפסח כשר ולא שייך בזה אי עביד לא מהני דכל שחטאו מצד דבר אחר ולא בהמעשה גופיה לא אמרינן דלא מהני וכו' וכתב שם מר בריה שכונתו לחלק כסברת הרב מוהרימ"ט (לא היה נראה לי שזו כוונתו לולא שהרב אביו שתיק ליה בהא כיעי"ש) והביא מה שכתב ריב"א דהפסח כשר משום דלא שנה הכתוב והקשה שנעלם מהם דבירושלמי הביאו קרא להכשיר ומהירושלמי הוה מוכח דליתא לסברת מוהרי"ט דאם כן למה לי קרא וגם על תוס' קשה דעל כרחין לא בעינן בכי האי גוונא דלישני הכתוב דאם כן למה לי קרא והצ"ע והרב אביו כתב לא לדידי קשיא ולא להתוס' ולמוהרי"ט קשיא (מזה נראה שמה שכתב הוא עצמו אינו על פי סברת המוהרי"ט) דאין כוונת הירושלמי דהזבח כשר אלא לעולם הפסח פסול אלא שבכל זאת לוקה משום דאיקרי

זבח וכו' והביא גם דברי התוס' דתמורה ועל פי חילוקו כתב ליישב הא דאמר רבינא במנחות ד' ג"ן ע"א ואימא לא תאפה חמץ למיקם בלאו ואיפסולי לא מיפסיל וכו' עי"ש: ורבינו עקיבא איגר בתשו' סי' קכ"ט (בד' קכ"ד ע"ג ד"ה גם אם נקבל) כתב מדנפשיה לחלק דכללא דאי עביד לא מהני לא נאמר אלא בדבר שאם נאמר דלא מהני תבוטל העבירה וכו' וכתב וכמדומה שכבר העיר בסברא זו בתשו' מוהרי"ט ושוב נרגש דמדברי התוס' בתמורה (שהבאתי לעיל באות ז"ן) משמע דלית להו כלל זה שאם כן מאי מקשו דלימא דבנשבע שלא לגרש וגרש פליגי דלרבא לא מהני הא לא יתוקן בזה האיסור שעבר על שבועתו וגרש ולמה להו לחלק בין איסור קדום לאיסור שבדה מלבו ותירץ שדעת התוס' שהנשבע שלא יגרש כונתו היא לגירושין מועילים ואם נאמר דלא מהני נמצא שלא עבר על שבועתו ולפי הנראה לא היתה לפניו תשובת הרב מוהרימ"ט בעת שכתב פלפול זה שאם כן היה מכריח תירוצו מאחר שראינו שהרב מוהרימ"ט באותו סימן באותו דבור הביא קושית התוס' דנימא דאיכא בינייהו דמי שנשבע שלא לגרש וכו' וכיון שלא נעלמו ממנו דברי התוס' הללו בהכרח לומר שסובר שכונת הנשבע היא לגירושין המועילים על דרך שכתב הרב מוהרימ"ט גבי חרמי כהנים דאמרה תורה לא ימכר ואם עבר ומכר דאמרינן לא עשה כלום משום כל מלתא וכו' אי עביד לא מהני ומעשיו בטלים ודברי תורה קיימין:

וכתב שם על מה שנשאל באחד שנתן כל נכסיו לבניו בקנין להבריח בנותיו מחלק שטר חצי זכר שכפי הנהוג עתה הנוסח שנשבע על דעת חתנו שלא ליתן שטר מתנה וכו' באנו למחלוקת הפוסקים בנשבע שלא למכור ועבר ומכר אם המכר בטל וכו' ועל זה הוא שכתב סברתו הנ"ל ושיש לומר שגם התוספות סוברים כן ושסוברים שהנשבע שלא לגרש כונתו היא לגירושין מועילים וכו' אלא שכתב שלפי הדברים הללו הרי יש לנו דעת הרמב"ם כפי מה שהבין הרב המגיד בשמיני מהלכות גירושין דין י"ב דבעל מנת שלא תנשא ונשאת בטל הגט דשלא תנשא היינו מעשה נישואין אף דאינן קיימין והכי נמי בנשבע שלא לגרש ושלא ליתן היינו שלא יעשה מעשה גירושין ומעשה נתינה וכל שעשה המעשה אף אי לא מהני מכל מקום תהיה העבירה עשויה שביטל שבועתו ולא שייך ביה אי עביד לא מהני ואם כן בנדון דידן יכולים לומר קים לי כהרמב"ם דהמתנה קיימת ומהני אלו תורף דב"ק בזה:והנה במקום אחר כתבתי שסברת התוס' גבי על מנת שלא תנשאי וכו' הביאוה הרשב"א והר"ן בחידושיהם ומסתמא כן היא דעתם ולכאורה סברת הרמב"ם יחידאה אך המעיין בדברי הרב המגיד יראה שהביא כן בשם הרמב"ן שהאומר לחברו שדי נתונה לך על מנת שלא תתננה לפלוני ונתנה בדרך קנין בטלה

המתנה ושדה חוזרת לבעלים הראשונים והרב המגיד הביא דברי הרמב"ן הללו ליישב דברי הרמב"ם עי"ש ורבינו המשנה למלך בשלישי מהלכות זכיה דין ו' כתב שמתוך תשובת הרא"ש שהביא הטור בסי' רמ"א מוכח שסובר דבמתנה על מנת שלא תמכרנו לפלוני אם עבר ומכר לאותו פלוני נתבטלה המתנה או המקח כיון שעבר על תנאו ואף דאי אמרינן שנתבטל המקח נמצא שמה שמכר לאותו פלוני אינו כלום דאין אדם מוכר דבר שאינו שלו ונמצא דאין כאן מקח מכל מקום כיון שנתנו בדרך מכר נתבטל המקח מעיקרו והביא שכן כתב הרב המגיד הנ"ל וגם הביא סברת התוספות בגיטין ד' פ"ג הנ"ל ושהרשב"א והר"ן הביאו סברת התוספות ושיש ללמוד מדבריהם דהנותן מתנה לחבירו והתנה על מנת שלא ימכרנו ועבר ומכרו המכר בטל והמתנה קיימת והצריך תלמוד וציין לעיין בתשובת מוהר"א ששון סי' קי"ח ומוהר"ם אלשיך סי' ה' וכו' עי"ש:

ואין אצלי ספרא דבי רב מוהר"א ששון אך בדברי רבינו מוהר"ם אלשיך עיינתי ובסוף הסימן כתב בזה הלשון וליכא לפרושי לתנאה לומר על מנת שלא ימכור ולא ימשכן דהיינו שאם ימכור או ימשכן יתבטל המכר או המשכנתא דלא היא וכמו שכתב הרא"ש בתשובה כלל פ"א וז"ל ואינך יכול לפרש על מנת שלא יוכל למכור שאם ימכור יהיה המכר בטל והמתנה קיימת דדבר זה אין כח בידו להתנות דאם המתנה קיימת יעשה בה מה שירצה עכ"ל ואם כן בנדון זה גם כן המתנה מתבטלת ע"כ דברי הרב מוהרמ"א נמצינו למדין דסברת הרמב"ם אינה יחידאה והמעיין באה"ע סי' קמ"ג סעיף ט"ז ובחשן משפט סי' רמ"א סעיף י"א ישר יחזה דנקטי הפוסקים כשיטת הרמב"ם הנ"ל ולכן שפיר קאמר רבינו עקיב"א שיכולים לומר קים לי כהרמב"ם אף שלא הזכיר אלא דעת הרמב"ם אבל האמת הוא דרבים אשר אתו כאמור: שוב כתב (בשו"ת רעק"א שם בד"ה והן אמת) דמהקשו בתמורה מן שוחט הפסח על חמץ ומצורם אזן בכור ונהי דבשוחט פסח על חמץ יש לומר דאי לא מהני והוי כנוחר לא עבר על הלאו דלא תזבח מכל מקום בצורם אזן לא יתוקן הלאו על ידי שנאמר דאי עביד לא מהני אלא על כרחין לא סברי כלל זה ושוב כתב דמדברי הרי"ף בסוף פרק משילין שכתב להוכיח מדברי הירושלמי דמקח שנעשה בשבת המקח קיים ולא הוכיח כן מדתנן השוחט בשבת שחיטתו כשרה מוכח שסובר כלל זה ולכן לא הוכיח דינו משוחט בשבת דהתם לא יתוקן האיסור דנטילת נשמה משום הכי הוא דמהני וכן בההיא דפרק מרובה גבי עקוץ תאנה וזרוק גנובתיך לחצרי שהקשה בשלטי הגבורים אמאי לא נימא דאי עביד לא מהני לא קשיא דהתם נמי לא יתוקן איסור הקציצה והזריקה ואי משום דהמכירה גופא אסורה הא אינו אלא איסור דרבנן ורבא לא אמר אלא כל מלתא דאמר רחמנא וכו' (עיין בכלל זה לעיל באות

ה"ן) והאריך ליישב כמה דברים על פי זה ושאפשר שגם התוס' סוברים כלל זה וכו' עי"ש דב"ק באורך:

גם אשור לרעק"א הנ"ל בסי' קע"ד שהביא קושית הרב שלטי הגבורים בסוף פרק משילין על הרי"ף שהוכיח מדברי הירושלמי דמקח שנעשה באיסור המקח קיים דלמה לא הוכיח כן מסוגיא דבפרק מרובה ד' ע' ע"ב דמוכח הכי וכתב דמה שתירץ הרב שפתי כהן בח"מ סי' ר"ח דאי מהתם הוה אמינא דנהי דמדאוריתא מוכח מהתם דהמקח קיים אבל דילמא מדרבנן לא מהני לכן הוכיח מהירושלמי זה דוחק וכו' אבל במחכ"ת איני רואה סרך קושיא דהתם אין העבירה במכר עצמו והעבירה דעקיצת תאנה והזריקה מרשות הרבים לרשות היחיד אינו תלוי במכירה דאף אם לא יהנה מכירתו מכל מקום הוי מלאכת שבת ואם כן לא שייך לומר לא מהני לבטל המכירה והאריך עוד בזה אמאי לא נימא דגוף המכירה עבירה היא בידו שמקח וממכר אסור בשבת וכו' וגם הביא מאי דאמרינן בבבא מציעא ד' ט' ע"א אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת הכי נמי דלא קני וכתב ליישב על פי כלל זה ועיין בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות שם שעמד בזה ויישב בדרך אחרת גם הרב זכרון צבי מנחם בסי' כ"ב (בד"ה והנה) כתב דמדהקשו התוס' מצורם אזן בכור מוכח דלא סברי כלליה דרב מוהרימ"ט (שם ציין לעיין בנתיבות המשפט ח"ב סי' ר"ח ואינו מצוי אצלי לראות דב"ק) ושם בסי' כ"ג הובאה תשובת רב אחד ושם (בד"ה מה) הביא מה שכתב בחות דעת לחלק בין היכא דיתוקן האיסור וכו' וכתב שדבריו מוכרחים מדין שוחט בשבת וכו':

והרב אהל יעקב במערכה זו אות ג' אחר שהעתיק תורף דברי רבינו המוהרימ"ט בחילוק זה והסביר דבריו וכתב דמצא סימנים לסברא זו מדברי הרא"ש בכלל ז סי' ד' במה שכתב דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא במצות שאי אפשר לבטלן וכו' והוקשה לו דאם איתא לסברא זו למה הוצרכו בירושלמי קרא להכשיר פסח ששחטו על החמץ כמו שכתבו התוס' בתמורה תיפוק לי דכיון דלא יתוקן האיסור אית לן למימר דאי עביד מהני וכן הקשה על ריב"א שבתוס' פסחים ד' ס"ג שכתב דהפסח כשר משום דלא שנה הכתוב תיפוק ליה משום דבכי האי גוונא אי עביד מהני ותירץ דמדלא הביאו בש"ס דילן דרשה שבירושלמי מוכח דלא סברי הכי וכו' הנה אחר כל אלה הדברים כתב דמדברי הרב המגיד מוכח דלא סבירא ליה לחלק כן והוא שהרמב"ם בהלכות גזלה פרק א' הלכה ט' כתב החומד עבדו או אמתו של חברו וכו' והכביד עליו רעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה וכו' וכתב הרב המגיד שדעת הרמב"ם שאף שעבר מקחו קיים ואף דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא

מהני הרי זה כגוזל צמר וקנאו בשינוי וכו' עי"ש ואם איתא דיש לחלק כסברת הרב מוהרימ"ט מאי קשיא ליה הרי הכא לא יתוקן האיסור במה שיתבטל המקח דאיסורא (דחימוד) דעבד עבד משעת לקיחה ולא מיתקן האיסור בחזרה אלא מוכח דלא שאני ליה להה"מ בין לא יתוקן להיכא דיתוקן האיסור וציין לעיין בהרמב"ם הלכות בכורות פרק ששי דין ו' ובלחם משנה שם:

ואנכי הרואה דממקום שבא הרב להכריח דהרב המגיד לית ליה כלליה דרב מוהרימ"ט משם מוכיח הרב אמרות טהורות בחלק אהע"ז סי' מ"ג ד' צ"ו ע"ג (בד"ה עוד הקשה) שדעת הרב המגיד כדעת הרב מוהרימ"ט שהוא מפרש מה שתירץ הה"מ שהוא כגוזל צמר וקנאו בשינוי וכו' שהדברים נמשכין למה שכתב הרב מוהרימ"ט דכל שאין מתתקן האיסור גם לרבא אי עביד מהני דמטעם זה הוא שהגוזל צמר ועשהו בגד קונה אותו משום שכבר עשה הגזלה וכו' וכן בחומד וכו' עי"ש דב"ק וגם על דברי הרמב"ם בהלכות בכורות הנ"ל האריך שם ליישב קושית הרב לח"מ והיה בהניח דמאי דאמרינן במסקנא דתמורה דפליגי בשינוי קונה אינו מפרש הרמב"ם כפירש"י אלא הכונה אם המשנה מכונת התורה קונה או לא דרבא סבר כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד רצון התורה לומר דאי עביד לא מהני כגון אם מכר המעשר (שאמרה תורה שלא למכור) לא מהני ואין המקח כלום וממילא כיון דאין מקחו מקח כלל נמצא דלא עבר אמימרא דרחמנא ולא לקי והאי דלקי רוצה לומר והיכי משכחת לרבא דלקי משום דעבר אמימרא דרחמנא כלומר בדבר שאין בידינו לבטל המעשה כגון שנטמא באהל המת וכיוצא שעבר אמימרא דרחמנא ואי אפשר לנו לומר שיהיה מעשהו בטל כדי שיהיו דברי תורה קיימין בכי האי גוונא דוקא הוא דלוקה אלו תורף דבריו והאריך לבארם עי"ש ובעיקר ישובו לדברי הרמב"ם כיונה דעתו לדעת הרב פר"ח בס' מיים חיים בנימוקיו על הרמב"ם בהלכות בכורות שסובר הרמב"ם דבמכירת מעשר וכיוצא שאם נאמר לא מהני ונתבטל המקח כאילו לא היה סובר רבא דלא לקי עי"ש: ואנכי חזון הרביתי להרב אמרות טהורות שם בסי' קל"ד ד רי"ד ע"ד (בד"ה אשר ע"כ) שהביא תורף דברי הרב מוהרימ"ט בחילוק זה וכתב שגם הוא במקום אחר הביא ראיות לזה ושזכור הוא שכן כתב מוהריט"ץ (אמר המחבר זכרונו אינו כוזב והאמת שכך כתב הרב מוהריט"ץ בסי' ט"ז כמו שכתבתי למעלה בד"ה הנה הרב) וכתב שלזהנתכוון הרב טורי זהב בח"מ סי' ר"ח עי"ש ואני ההדיוט הבאתי תורף דברי הרב ט"ז לעיל באות ז"ן (בד"ה ובעיקר) ולא משמע לי שכונתו לזה כמו שיראה הרואה ומדברי הרב בית אברהם שהביא הרב חינא וחסדא בח"ב בקונטריס אחרון ד' כ"ה ע"ג נראה דמיסתמיך ואזיל בתר כלליה

דרב מוהרימ"ט הנ"ל ואינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק וכן ס' ערוך השלחן חלק ח"מ אין אצלי כי ראיתי שהרב ישרי לב בד' ח"ן ע"ג אות ז כתב שבסי' כ"ח האריך בכלליה דהרב מוהרימ"ט: והרב פתחי תשובה באהע"ז סי' מ"ד סק"ח כתב בשם הנו"ב מהדורא תניינא סי' נו"ן דמקדש אחת מחייבי לאוין דקים לן דמקודשת היינו אף מקדשה בביאה ואין בזה משום מלתא דאמר רחמנא לא תעביד כמ"ש הש"ך וכו' והרב פ"ת כתב טעם אחר משום דלא יתוקן איסור הביאה במה שנאמר דלא מהני ובכי הא מהני כמו שכתב רבינו עקיב"א וכו' וסיים ויש לעיין בתשובת מוהרי"ט דכמדומה ששם העיר בזה דהמקדש חייבי לאוין בביאה לא יהיו תופסין הקידושין ודחי לה מחמת סברא הנ"ל וכעת אינו עמדי עכ"ד.

בא וראה כמה נפיש חיליה דהאי גברא רבא אם ספקות שלו כך ודבר ה' בפיהו אמת שכן כתב הרב מוהרימ"ט כמו שכתבתי תמצית דבריו בריש אות זו והגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' פ"ח (בד"ה ויש) נסתפק לדעת הרב בית חדש בסי' תס"ו דמה שכתב הר"א מגארמיזא שהובא בטור דשק שיש בו קמח וישבו עליו תרנגולים אינו מחמיץ ומיהו ירקד הבצק הנדבק לחוץ והשאר מותר דטעם הריקוד לחוץ הוא משום דמאיס ואיכא משום בל תשקצו מה יהיה הדין לדעתו באם עבר ואכל ממנו למצוה אם יצא בדיעבד וכתב דמשום לתא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ליכא לפי דכייל לן מוהרי"ט הובא בש"ך ח"מ סי' שס"ח (שפ"ח) דלא אמרינן אי עביד לא מהני רק אם לא מהני לא עשה איסור והכא גם אם לא מהני עבר על בל תשקצו ולא מרויחינן מידי אבל יש לומר דאיכא משום מצוה הבאה בעבירה וכו' עי"ש ויש לפלפל בזה על פי שאר החילוקים שנאמרו בזה ועל כל פנים מדבריו אלו נראה שתופס עיקר כלליה דרב מוהרימ"ט.

אחר זמן רב ראיתי בכתב סופר חלק יו"ד סי' א' שהאריך בענייניים אלו ועל סברת הרב מוהרימ"ט כתב בדף א' ע"ד (בד"ה וע"כ צריכים) שסברתו נכונה היא ומלתא בטעמא לשבח וכתב דיש להעמיס סברא זו בדברי התוס' בתמורה שכתבו לחלק בין איסור שאסרה תורה לאיסור שבדה מלבו (עיין לעיל אות ז"ן בזה) והסביר הדברים עי"ש: גם אשו"ר להרב מטה אהרן במערכת הבי"ת סי' י"ז (בערך בונין בחול ואחר כך מקדשין) ד' מ"ב ע"ב שהביא קושית הרב מוהר"ש יפה על דברי הרמב"ם בהלכות גרושין פרק ג' בדין גט שנכתב בשבת (שהבאתי למעלה בד"ה ומצאתי שמה) וכתב ליישב על פי כלליה דרבינו מוהרימ"ט הנז"ל וכתב ואף שיש לעמוד על דבריו טובא כאשר עמד וימודד הרב מוהר"א קארו בקונטריס שבס' חזון נחום במס' תמורה מכל מקום הרבנים מוהריט"ץ

בסי' ט"ז ותורת חסד סי' רס"ט הסכימו לחילוק מוהרימ"ט ועל פי דבריהם מתיישבים דברי הרמב"ם אלו וכו' עי"ש (חידוש הוא שלא ראה דברי הרב שער המלך באותו פרק באותו מקום והרגיל בספרו יודע שמזכירו במקומות הרבה) גם הרב אבני שהם בדף פ"ג ע"ג כתב סברא זו בשם איזה פוסקים והבאתי דבריו לעיל באות ה"ן (בד"ה וראיתי להרב) ועיין דברי מלכיאל להגאון אבד"ק לאמזא יצ"ו סי' כ"ב אות כ"ב והרב אשל אברהם (בש"ע הקטנים) בסי' ת"ר הביא מה שנסתפק בשו"ת פ"ה ח"ב (אולי הוא ס' פרי הארץ ואינו מצוי אצלי) במה שכתב מרן שם בס"ג דכשחל יום ראשון בשבת מברך זמן כשתוקע ביום שני איך יהיה הדין במי.

שתקע בשבת מי אמרינן אי עביד לא מהני ואם כן יברך זמן על תקיעתו ביום שני וכו' וכתב על דבריו דפשוט דאי עביד מהני בין בשופר בין בלולב על פי דברי הרב מוהרימ"ט דהכא נמי לא יתוקן האיסור במה שנאמר אי עביד לא מהני עי"ש שלא הזכיר חולקים על כלל זה: וראיתי להרב מוהר"ם גאלאנטי בס' דברי מרדכי בקונטריס דבר יוסף בד' ס"ח ע"ב שנסתפק במאי דקים לן דקידושין תופסין בנדה אף דאין קידושין תופסין בחייבי כריתות אם הוא דוקא במקדשה בכסף ושטר או אף במקדשה בביאה ורצה לפשוט ספקו מדברי הר"ן בפרק קמא דקידושין (בד"ה גרסינן בגמרא איבעיא להו תחלת ביאה קונה) שכתב גבי בא על ארוסתו בבית חמיו דאינו בדין שביאה זו תקנה כדאמרינן בפרק ארבעה אחין למאן דאמר מאמר קונה קנין גמור מאמר דהיתרא קני מאמר דאיסורא לא קני ושקיל וטרי בזה לדחות דאין ראיה מדברי הר"ן לספקו ושוב בעמוד ד' הביא מה שכתבו התוס' ברישׁ יבמות בד"ה ואחות אשתו ואפילו בנדתה משמע בפסחים דבת יבום היא דקאמר ר"י אשתו נדה בעל חייב יבמתו נדה בעל פטור ופריך מ"ש יבם דקעביד מצוה וכו' משמע דקני לה ע"כ וכ"כ הרא"ש וכ"כ שה"ג ברישׁ פ"ק דיבמות ושמא דאף גם זאת אינה משלנו דשאני התם כיון דקא נחית ברשות לעשות מצוה ולא מצי לשיולי דבזיז מינה דא"כ הו"ל שוגג גמור ולא עביד שום איסור ולהכי פטור מחטאת אמטו להכי קני ברם כי הוה מזיד או קרוב למזיד וקעביד איסורא אפשר דלא קני ובהכי יהא מונח דהיכי קני ביאת נדה ביבמה לרבא דס"ל ברישׁ תמורה כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והאי דלקי משום דעבר אמילתא דרחמנא דהתם דוקא כשהוא מזיד אלא שנמשך מזה דמקדש נדה בביאה וידע שהיא נדה לרבא לא מהני ולאביי מהני וכעת הדבר צריך אצלי תלמוד עכ"ל.

ובמחילת כבוד תורתו הרמה דבריו תמוהים בעיני דמלבד דהמעיין בדברי הרבנים שער המלך בהלכות אישות בקונטריס חופת חתנים סעיף ט' ונודע ביהודה תניינא אהע"ז

סי' נו"ן ישר יחזה דלאו דוקא ביבמה (דנחית ברשות לעשות מצוה) הדין כן אלא בכל הקידושין של חייבי לאוין וכיוצא שתופס בהן קידושין אין חילוק בין קדושי כסף ושטר לקידושי ביאה שאף שעושה באיסור הקידושין הוו קידושין.

ואני ההדיוט כתבתי בזה בקונטריסי במערכת קידושין דמדברי הריב"ש סי' ו' שהביא הרב קהלת יעקב בחלק מדות חכמים אות ה' דאם בא על אשה פנויה שהיתה בחזקת נדה לא אמרינן דבעל לשם קידושין אלא לשם זנות דאם לאיסור כרת התיר עצמו בביאתו איך יחוש לאיסור קל דפניה מתבאר דגם בביאת איסור היא מקודשת אם כיוון לכך רק דמסתמא לא אמרינן דלשם קידושין בעל גם מדברי הרב חות יאיר סוף סי' קל"ה שהביא שם מתבאר כן שכתב דהא דקימא לן בסי' ל"ג דפנוי הבא על פנויה חוששין לקידושין משום דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות היינו דוקא כשהיא טהורה והוכיח מדבריו דחזקה זו אינו מועלת למי שראינו שעובר על איסור כרת מוכח דאי אמר בפירוש לשם קידושין מהני גם בנדה והביא שגם הרדב"ז כתב כדברי הריב"ש והרב משנה למלך בפרק יו"ד מהלכות גירושין הלכה ח"י הסכים על דבריו והרב יד שלמה בדף ס"ו ע"ג הביא תשובת הרדב"ז החדשות סי' שנ"א שכתב להדיא דאם פירשה נדה ופירש דלשם קידושין בעל מקודשת וכן נראה דעתו עי"ש ועוד כתבתי דמדברי הרב אבני מילואים סי' ל"ג ס"ק א' מתבאר דפשיטא ליה דגם בביאה קימא לן דקידושין תופסים בנדה ושכן פשיטא ליה להרב פני יהושע סי' ג' הביא דבריו הרב פתחי תשובה באהע"ז סי' מ"ד סק"ז עי"ש ובס"ק ח' לעניין חייבי לאוין דקידושין תופסין בהם אפילו אם מקדש בביאה משום דאיתקוש הויות אהדדי אם כן מהאי טעמא אית לן למימר דאין לחלק במקדש נדה בכסף ושטר למקדש בביאה הנה מבואר מכל זה דהדין ברור דמה שקידושין תופסין בנדה הוא אף אם מקדשה בביאה:

ועוד דמה שהוקשה לו בקנין יבמה נדה מדאמר רחמנא לא תעביד דאי עביד לא מהני ורוצה לחלק בין מזיד לשוגג הנה לקמן באות ס"ח הבאתי בשם כמה פוסקים דכי אמרינן אי עביד לא מהני אין חילוק בין מזיד לשוגג זאת ועוד דעיקר קושיתו נראה דלא קשיא לפי כלל הרב מוהרימ"ט דהכא נמי אם נאמר דלא מהני לא יתוקן האיסור בזה ולכן אמרינן שפיר דאי עביד מהני והוא תימה, לגדול שכמותו שנעלם ממנו כלל זה ועוד יש ליישב על פי שאר כללים שנאמרו בדין זה וכבר הגאון נודע ביהודה שם ביאר בנדון זה דלא שייך לומר אי עביד לא מהני מטעם אחר עי"ש ודברי הרב דברי מרדכי צ"ע:

וחידש הגאון שואל ומשיב בח"ג סי' ח' (במהדורא קמא) בכלל זה דבנדרים ושבועות הולכין אחר לשון בני אדם ולכן‌במה שנשאל בשו"ב שנשבע על דעת שלשה נקובים

בשמותם שכל זמן שלא יתירו לו לא ישיג גבולם ולא ישחוט בהמה או עוף ועבר ושחט בערב כיפור כשלש מאות עופות מה משפט הכלים ורצה הרב השואל לומר דאם נאמר דלא מהני והוי כנוחר ומעקר יתוקן האיסור שהוא נשבע על שחיטה ולא על נחירה ולכן ראוי לומר שלא תועיל השחיטה ויתוקן האיסור והשיב דהא ליתא דבנדרים ושבועות הולכין אחר לשון בני אדם ועיקר שבועתו של זה היה שלא להשיג גבולם ולהפסידם וכל ששחט ואכלו שחיטתו הרי השיג גבולם ואף אם לא תהיה שחיטה מכל מקום נפסדו השו"ב והשיג גבולם ואף דיחזיר להם המעות מכל מקום מלבד דאי אפשר לידע כמה שחט ועוד שהמנהג בערב יוה"כ שנותנים להשו"ב ביותר מן הקצוב והוא זלזל במקח אף גם מקרא מלא הוא חבול ישיב רשע גזלה ישלם ודרשו דאף שישלם מכל מקום רשע הוא ואם כן לא נתקן עונו ואם כן שוב מועיל שחיטתו ולא הוי נוחר ומעקר:

ומקרוב נדפס ש"ס בוילנא דפוס רא"ם ובמס' קמא יש חידושי הלכות להגאון מוהרי"ח ליפא מייזליש (מר ניהו המחבר שו"ת תפארת יוסף המובא בקונטריסים אלו בכמה מקומות) וראיתי שם על דף ס"ז בדין יאוש קונה או לא שהאריך מאד במה שחקר למה לא נאמר בזה כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני מאחר שהיאוש בא מחמת העבירה שגזל ולא דמי ליאוש באבידה שאין בו עבירה ומתוך פלפולו העלה דבר חדש דכמו שכתב הרב מוהרימ"ט דהיכא דלא נתקן האיסור על ידי ביטול מעשיו אמרינן דאי עביד מהני כמו כן בהיפך היכא דנוכל לתקן האיסור באופן אחר אף אם יתקיימו מעשיו אז גם כן אמרינן אי עביד מהני וכתב ליישב בזה כמה דברים שא נא עיניך וראה ולפי הנראה זו היא דעת הרב הסמ"ע בסי' ר"ח סק"ג שכתב לתרץ מה שהקשו הקדמונים על מה שכתב במרדכי בשם הרר"י ב"ר פרץ דמי שנשבע שלא למכור ומכר אי עביד לא מהני שהוא היפך מאי דמשמע בפרק איזהו נשך ד' ס"ה ע"א גבי יהיב גלימא ברביתא דמפקינן מניה הגלימא כדי שלא יאמרו קא מיכסי בגלימא דרביתא דמשמע דאי לאו האי טעמא קנה המלוה הגלימא ולא אמרינן דליבטיל מקח משום שנעשה באיסור ותירץ דכיון שאפשר שיתקן האיסור אף אם תהיה הגלימא קנויה לו דהיינו שיחזיר דמי הגלימא ללוה אמרינן שפיר אי עביד מהני ע"ש והבאתי דב"ק לקמן אות ס"א: ובעיקר כללין השגתי עתה ס' ערוך השלחן חלק יו"ד לידידי הגאון יחיאל מיכל הלוי עפשטיין אבד"ק נאוורדאק יצ"ו וראיתי בסי' י"א אות ה' וז"ל יש מהגדולים שחקרו נימא בשוחט בשבת וביוה"כ אי עביד לא מהני ותיהוי כנחירה בעלמא ואין זו שחיטה כלל ותירצו כמה תירוצים ולי נראה דאין זה ענין כלל לאי עביד לא מהני דהא אף אם נחשבנה כנחירה יש בזה חילול שבת כבשחיטה ואין בזה תועלת לענין העבירה אם כן מה לי

אם נקראנה שחיטה או נחירה עכ"ל ותמיה לי שנעלם ממנו שכבר קדמיהו רבנן קדישי ליישב קושיא זו על פי חילוק זה:

גם אשו"ר בספר לב שומע לידידי הרה"ג חיים הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו במערכה זו אות ט"ז שכתב שיש ליישב בזה כמה קושיות וז"ל כל מלתא וכו' לא אמר רבא דלא מהני אלא במעשה שהוא גוף האיסור והוא היפך מ"ש בתורה בגוף אותו מעשה עצמו כגון לא ימכר דחרמי כהנים לא כן היכא דאין האיסור בגוף המעשה עצמו מוהרי"ט סי' ס"ט ובזה נתיישבו כמה קושיות כגון מה שהקשה ה' מחנה לויה מקריעה בשבת עי"ש דאין האיסור בגוף הקריעה עצמה רק שנעשית באיסור וכן ההיא דמציעא ד' ט' אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת הכי נמי דלא קני עכ"ל יצ"ו נראה שתופס הרב דברי רבינו מוהרימ"ט כפשוטן כמלתא בלא טעמא ולפי מה שכתבתי בריש אות זו תורף דברי קדשו מבואר דלא אמר לחלק כן אלא על פי הטעם שביאר דמאי דאמרינן אי עביד לא מהני הוא שיהיו מעשיו בטלין ודברי תורה קיימים והוליד מזה שבדבר שאף אם נאמר דאי עביד לא מהני לא יהיו דברי תורה קיימין דאיסורא דעבד עבד בזה אמרינן אי עביד מהני וכן כתבו רבנן קדישי הבאים אחריו שעיקר חילוקו הוא בין היכא דיתוקן האיסור (דאז אמרינן אי עביד לא מהני) להיכא דלא יתוקן האיסור (דאז אמרינן אי עביד מהני) כמו שמתבאר ממה שהבאתי בשמם למעלה ולפי זה נראה דלגבי קריעה היה לנו לומר דאי עביד לא מהני שהרי מתקן את האיסור שלא יהא מחלל את השבת שמה שנקרא הקורע על מתו מחלל את השבת וחייב היינו משום דכיון דחייב לקרוע חשיב מתקן ולא הוי מקלקל כמו שכתב רש"י בשבת ד' ק"ה ע"ב ואם כן אם נאמר דלא יצא ידי קריעה ממילא לא הוי מקלקל ואין כאן מלאכת שבת וכיון דנתקן האיסור איבעי לן למימר דאי עביד לא מהני:

ואף דאכתי איסורא דרבנן מיהא איכא דכל המקלקלין דפטורין אסורין מדרבנן ואם כן אף אם נאמר דלא מהני לא נתקן האיסור לגמרי מכל מקום כיון שעל ידי שנאמר דלא מהני יהא נתקן איסור תורה שלא יהא חייב יש לנו לומר דלא מהני וכן מתבאר מדברי רבינו עקיב"א בתשובה בסי' קע"ד דאף שכתב לחלק בין היכא דיתוקן האיסור להיכא דלא יתוקן ויישב בזה מאי דהשוחט בשבת אף שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה ועוד כמה עניינים בכל זאת כתב בסוף התשובה דיש להקשות בקורע בשבת נימא דאי עביד לא מהני וכיון דלא יצא ידי קריעה ממילא מתקן האיסור דאינו אלא מקלקל וכו' וכתב לתרץ על פי כלליה דרב ש"ך בח"מ סי' ר"ח עי"ש ולקמן באות ס"א אלמא דחשיב לקריעה יתוקן האיסור במאי דנימא דלא מהני ולא יצא ידי קריעה ואם כן נראה לפי זה

דאין קושיא זו מתיישבת על פי דברי הרב מוהרימ"ט (כמו שכתב הרב לב שומע נר"ו) דהוא לא אמר לחלק בין שהמעשה גוף האיסור וכו' אלא מטעם דבזה יהיו דברי תורה קיימין ובזה לא יהיו דברי תורה קיימין: אמנם מה שכתב ליישב ההיא דהגביה ארנקי על פי דברי הרב מוהרימ"ט הנה נכון דבההיא אי נמי נימא דלא קנה לא יתוקן האיסור דהאיסור הוא טילטול מוקצה בשבת ואיסורא דעבד עבד וכן ביאר רעק"א בסי' הנ"ל (בד"ה וגם מההיא) דהיינו טעמא דהגביה ארנקי בשבת קנה משום שלא יתוקן האיסור עי"ש: ובספר המקנה (להגאון זוסמאן אבד"ק חאלאש) ח"ב כלל כ"ד פרט א' ד' כ"ה (ד"ה והרי אלמנה) הביא כלליה דרב מוהרימ"ט ומה שהשיגו הרב שער המלך (שהבאתי תורף דב"ק למעלה בד"ה ומצאתי שמה שכתב) וכתב על זה וז"ל והרי אלמנה לכ"ג וכו' מכאן הקשה השעה"מ על מוהרי"ץ שמיישב קושית השוחט בשבת דלא אמרינן דלא מהני וכו' (כבר כתבתי למעלה בד"ה ומה שכתב בחידושי רעק"א וכו' שלא הוזכר בדברי הרב מוהרימ"ט שבסי' ס"ט משחיטה בשבת כלל) והנה לסברת האחרונים שמהרי"ט סובר אם אי אפשר לתקן אז גם רבא מודה דמהני א"כ פלא גדול מה הקשה על שכנגדו לשיטתו דמר אם יקדש בביאה אחת מחייבי לאוין וכו' הלא בזה גם הוא מודה דמהני גם מה הקשה על שכנגדו מי שמאנה פחות משתות וכו' (כמו שהעתקתי תורף דב"ק בריש אות זו) גם לשיטתו קשה כיון דיוכל לתקן אם בטל המקח אין כאן אונאה על כן נראה לי שיש שני סוגי עבירה.

א) מה שתורה הקפידה שמעשה זו לא יהא נעשה בעולם כמו ההליכה לעש"ג שלא יתיקר וכו' ואם היה אפשר לבטל המעשה אז אמרינן אי עביד לא מהני אבל זאת אי אפשר כאשר מדייק בלשונו שכבר עמדו, לפניהם וכן בתמורה וחרמי כהנים קפידה התורה שקרבן לא יתחלף באחר והוא עושה נגד והיפך דעת התורה.

ב) פעולה שהתורה, הקפידה רק שגברא לא יעשה עבירה אבל אין הקפידה שפעולה לא יהיה בעולם למשל השוחט ומוכר בשבת וכי קפידה שבשבת לא יתבשל המאכל רק הוא לא יעשה מלאכה ואם הוא עבר למה לא יהנה מעשיו הלעיטהו לרשע וקולר בראשו (כאשר כתב הט"ז בסי' תקכ"ד בכיוצא לזה) וכן לא תונו הוא עבר ולמה לא יהנה המקח וכן מי שמקדש חייבי לאוין הוא עבר ומהני מעשיו כי אין קפידת התורה על המעשה רק על העושה אבל בכהן שקפידת התורה על המעשה שלא יהיה לכהן אשה פסולה שמחלל זרעו גם אם אי אפשר לתקן העבירה שעשה אבל המעשה נגד והפך רצון השי"ת על כן לא מהני ומיושב ב"ה כמה קושיות ה' יאיר עיני בתוה"ק עכ"ל.

ואני הדל לא זכיתי להבין מה שהתפלא על האחרונים ממה שהקשה מחייבי לאוין וכו' דלפי הנראה כוונת הרב מוהרימ"ט כפי מה שהבינו האחרונים היא להכריח מה שרוצה לחלק דבדבר שלא יתוקן האיסור גם רבא מודה שאם לאכן המקדש מחייבי לאוין בביאה היה לנו לומר דלא מהני ואינה מקודשת ומדהא ליתא (כמו שבאר שא"כ היה להש"ס לומר דבהא פליגי) על כרחין לחלק דבדבר שלא יתוקן האיסור כולי עלמא מודו דאי עביד מהני זו היא לדעתי העניה כונת האחרונים והפלאה זו אינו יודע מה היא: עוד כתב (בספר המקנה הנ"ל) בדף ז"ך אות כ"א ליישב קושית הרב שער המלך מההיא דאלמנה לכהן גדול וז"ל בלי ספק הסברא אם יכול לתקן לאו אחד גם אם לאו אחר לא יוכל לתקן בכל זאת אמרינן לא מהני לתקן לכל הפחות לאו אחד על כן צ"ע מה שהקשה השעה"מ על מוהרימ"ט מכה"ג שם שני לאוין לא יקח ולא יחלל ואי אמרינן לא מהני הקידושין עובר רק על לא יחלל עכ"ל: ובאות כ"ג כתב וז"ל המנחת חינוך במלאכת שבת ל"ט כתב ונראה אם יתוקן קצת איסור ולא כולו אמרינן ג"כ לא מהני דאם לא מהני יתוקן על כל פנים קצת איסור מה לי כולו מה לי פלגא ודעת התב"ש אם נתנבלה בשחיטה דאסורים הבני מעיים לב"נ עכומ"ז כי לא שייך מי איכא מידי ור"ן סובר דריבוי שיעור הוא איסור תורה אפילו במקום דהעיקר נדחה כגון לחולה אם כן ודאי פשוט דאם אחד שוחט בהמה קטנה ואחד שוחט בהמה גדולה נהי דלענין סקילה שניהם שוין מכל מקום לענין איסור עשה יותר מי ששחט הגדולה מחמת ריבוי השיעור וריבוי השיעור הוא אסור בשבת ואם כן הדרא לדוכתא קושית מהרי"ט נימא בשוחט בשבת דלא מהני ואי דלא יתוקן האיסור זה אינו דמכל מקום יתוקן קצת דאם הבהמה כשרה אם כן הבני מעיים כשרים ושחט הרבה אבל אם נימא דלא מהני והוי נבלה א"כ הבני מעיים אסורים לב"נ עכומ"ז והוי מקלקל ופטור על הבני מעיים אם כן מתוקן קצת והיא קושיא נפלאה: וחדשות אני מגיד אשר ראיתי בס' היקר חתן סופר בדף קמ"ג אות ד' שאחר שהזכיר כלל הרב מוהרימ"ט הנ"ל כתב בשם שו"ת ב"א (איני יודע אם הוא בית אפרים או ברית אברהם ואין גם אחד מהם אצלי) שאין זו סברת מוהרי"ט כמו שחשבו כל המחברים ולפי שספר זה אינו מצוי הנני מעתיק דבריו וז"ל במוהרי"ט בראשונות סי' מ"ט העלה כלל חדש דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא כדי ליתר ולהציל את העובר מעבירה אבל במקום שלא ינצל מעבירה גם אי נימא לא מהני בכי האי גוונא לא אמרינן דלא מהני והעלה בזה לתרץ קושית מוהרשד"ם מהא דשוחט בשבת דשחיטתו כשרה ואמאי לא אמרינן אי עביד ל"מ ועל פי הנ"ל ניחא דגם אי שחיטתו נבילה חלל שבת בחבורה (ככר כתבתי בד"ה ובספר המקנה שלא מצאתי מענין שחיטה בשבת בתשו' הרב מוהרימ"ט)

והנה כל המחברים ייחסו סברא זו למוהרי"ט בסי' ס"ט אבל בשו"ת ב"א כתב שסברא זו שכתבנו היא סברת מוהרי"ט צהלון וסברת מוהרי"ט היא סברא אחרת מובא לקמן אות ט'.

ושוב נשא ונתן בכלל זה לבנות ולסתור עד אות ט' ובאות ט' כתב וז"ל דעת מוהרי"ט בראשונות סי' ס"ט לחלק בכעין חלוק הנ"ל אלא שמיקל יותר בחד צד והוא דלא אמרינן אי עביד ל"מ אלא בעבירה שיש לה משך זמן ולתקן מכאן ולהבא אבל עבירה שרק לשעתא ועבר עליה מאי דהוה הוה ולא אמרינן בה אי עביד לא מהני והנה החילוק בין סברת מוהריט"ץ לסברת מוהרי"ט הוא בעבירה שאין לה משך ואפשר לאהדורי שלא יעבור עבירה לדעת מוהריט"ץ אמרינן אי עביד לא מהני כדי להצילו מעבירה שעבר אבל לדעת מוהרי"ט לא אמרינן אעל"מ להצילו על מה שעבר אלא לתקן שלא לעבור מכאן ולהבא ביש לה משך והנה הקושיא משוחט בשבת מתורצת בשניהם אבל מה שהקשה קדוש זקיני רעק"א על סברת מוהריט"ץ מכתב עי"ג כתב דנימא אעל"מ ולא יהנה כתב עליון לשמה ולא יהיה תיקון ולא יחלל שבת כשנימא אעל"מ וכתב שמחמת קושיא זו לא סגי להו לתוספות בסברת מוהריט"ץ והוצרכו חילוק אחר בין שהזמן גורם או לא אבל לסברת מוהרי"ט אתי שפיר דכיון דאין לה משך זמן לא אמרינן אעל"מ אבל ביש לה משך אכתי אפשר לומר אפילו בתלוי בזמן אעל"מ ולפי סברא זו ג"כ לא קשה מה שהקשיתי משוחט בשבת דבכל שחיטה אע"ג דאפשר לתקן העבר לא אמרינן אעל"מ כיון שאין לה משך אלא לעומת זה קשה לסברא זו מלבד הקושיא שהבאנו לעיל על מוהריט"ץ מקושית התוס' מצורם אזן בכור ומקושית השער המלך מאלמנה לכהן גדול לסברת מוהרי"ט תקשה ג"כ מקושית התוס' משוחט חמץ על הפסח לפסול והא שחיטה שאין לה משך לא אמרינן אי עביד לא מהני ודע דכל הסברות שאמרנו דהוא להצילו מעבירה אין הכונה לטובתו וכי אנו אחראין לטובת עובר עבירה להצילו מעונש אבל הכונה שסברא הוא שאינו בדין שיהנו מעשיו להחזיק העבירה למרות עיני כבודו ית"ש מוטב שתתבטל מעשיו ולא יהיה המרה נגדו ית"ש וזה עיקרי סברות מוהריט"ץ ומוהרי"ט הנ"ל עכ"ל:

כלל ס') במחלוקת אבייי ורבא בכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד מפורש בדברי הרא"ש בתשובה כלל זיין סי' ד' שהלכה כרבא דאי עביד לא מהני והרב משנה למלך בפרק ח' מהלכות מלוה דין א' (בד"ה מי שהיה לו ליתן) כתב דמוכח מדברי הרא"ש בכלל ח' סי' י"ד דהלכה כרבא ועיינתי שם וגם בסי' ד' ולא ראיתי הוכחה לזה ואם הוא טעות הדפוס וצריך להיות כלל חמישי סי' ד' (כי אין בו י"ד סימנים) ששם כתב שאם מכרו

מקומות הבית הכנסת קודם שהתירו החרם שהטילו שלא למכרם בשביל שום חוב וכו' אין המכירה מכירה דמזה נראה שסובר במלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני יש לפקפק בזה שהרי הרא"ש סובר דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא באיסורין של תורה שאי אפשר לבטלן אבל בנדרים ושבועות שבידו לבטלן על ידי שאלה אי עביד מהני ואם כן אף אם סובר הרא"ש דקיימא לן כרבא דאי עביד לא מהני הא בנדרים מהני ולמה כתב דהמכירה בטלה וכמדומה לי שכבר עמדו איזה רבנים על דברי הרא"ש הללו ואם כן אין מזה כל כך הכרח אבל תמיה לי שהיה לו להביא דברי הרא"ש שבכלל זיי"ן הנ"ל ששם כתב מפורש דקים לן כרבא דאי עביד לא מהני ואין לומר שט"ס הוא במשל"מ וצריך להגיה כלל ז סי' ד' שאין זה מוכח אלא מפורש ואיך שיהיה על כל פנים דעת הרא"ש כן היא דהלכה כרבא וכן כתב הרב שלטי הגבורים בסוף פרק משילין וכן נראה קצת מדוקדק לשון התוס' בגטין ד' י"ב ע"א ד"ה אלא שכתבו ואם תאמר למאן דאמר אי עביד מהני וכו' ולא כתבו למאי דקיימא לן וכו' וכן כתוב בהגהות מרדכי פרק ג' דשבועות שהביא הרב הסמ"ע בסי' ר"ח סק"ג וכן כתבו כמה פוסקים שאציין דבריהם להלן בס"ד:

ותמיה לי על מה שכתב הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' ע"א אות ה' וז"ל והנה דרך כלל אומר דפלוגתא דאביי ורבא לא נתברר הלכה כמאן כמו שיראה הרואה בר"מ כמה מקומות וספיקא הוי הילכך בק"ש חוזר וקורא ושאר ברכות חומר לא תשא י"ל להיפך וכו' עי"ש ולא ידעתי למה כתב כן והוא עצמו באותה האות הביא דברי הסמ"ע הנ"ל לענין דבדבר תורה אף בבדה האיסור אי עביד לא מהני ודברי הרא"ש הנ"ל גם כן הזכירם הרב שפתי כהן בסי' ר"ח הנ"ל עי"ש אשר מכללות דבריהם מתבאר דנקיטינן כרבא דאי עביד לא מהני לולא בעניינים שיש לומר שגם רבא מודה דאי עביד מהני על פי החילוקים שחלקו הפוסקים כל מר כדאית ליה: ואורי הרב פרי מגדים לא קאמר דלא נתבררה ההלכה אלא אליבא דהרמב"ם (כמו שכתב כמו שיראה הרואה בר"מ בכמה מקומות) והוא לפי שהרב המגיד בפרק א' מהלכות גזלה דין ט' (גבי לאו דלא תחמוד) נראה דנקיט בדעתו שהלכה כרבא דאי עביד לא מהני וכן נקיט בדעתו הריב"ש בסי' תפ"ח שבאר מה שכתב הרמב"ם בריש פרק ג' מהלכות מלוה גבי חובל בגד אלמנה שאם חבל מחזירין ממנו בעל כרחו שהוא משום מאי דאמר רבא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והביא דבריו מרן בכסף משנה שם וכן כתב הרמב"ן בספר המצות מצות לא תעשה סי' רכ"ז דמה שכתב הרמב"ם בריש פרק י"א מהלכות שמיטה ארץ ישראל המתחלקת לשבטים אינה נמכרת לצמיתת ואם מכרו עוברים בלא תעשה

ואין ממעשיהם מועילים אלא תחזור השדה לבעליה ביובל דמה שאין מעשיהם מועילים היינו משום הא דרבאדאי עביד לא מהני והוא חולק עליו בביאור לאו זה עי"ש והביא דבריהם הרב החינוך בפרשת בהר במצוה של"ט וכן כתב הרב פרי חדש בספר מים חיים בנימוקיו להלכות בכורות (בד' ל"ד ע"ג) דמה שאין מעשיהם מועילים הוא משום הא דאמ"ר לא תעביד אי עביד לא מהני ועוד הביא שם מה שכתב הרמב"ם בהלכות עבדים פרק ד' הלכה יו"ד שאין האדון יכול למכור אמה העברית ואם מכר לא עשה כלום ועיין עוד בדבריו להלכות מלכים פרק ג' דין ז' שאביא לקמן (בד"ה ועל כל פנים) ונראה שכתב דבריו גם אליבא דהרמב"ם:

גם הרב בית חדש בח"מ סי' ט' סעיף ב' הקשה על מה שכתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק כ"ג דהלוקח שחד צריך להחזיר דמנא ליה להרמב"ם דשחד יוצא בדיינים דמרבית לא מצי למילף דהתם גלי קרא וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דליחיי ותירץ שסובר הרמב"ם דברבית נמי לא איצטריך קרא להכי דפשיטא כיון דאמר רחמנא לא תתן לו בנשך אי עבר ויהיב גזל הוא ובעי למיהדר דכיון דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני אלא כיון דכתיב ברבית חיה לא יחיה דאיכא למידרש למיתה ניתן ולא להשבון וכו' כדאמרינן אליבא דר' יוחנן דסובר רבית קצוצה אינה יוצאה בדיינים להכי איצטריך וחי אחיך עמך ומינה דבשחד לא איצטריך קרא דפשיטא הוא כיון דאמר רחמנא לא תקח שחד אם עבר ולקח צריך להחזיר דגזל הוא עכ"ל (מה שיש לתמוה על דבריו אלו מסוגיא דפרק קמא דתמורה דבעי למימר דאביי ורבא פליגי בפלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן ברבית קצוצה יוצאה בדיינים ודחינן התם בקראי פליגי וכו' כבר עמד על זה מר בריה דרב הפרד"ס בס' אות היא לעולם בחלק שני סוף סי' ק"ך ד' קס"ח ע"א) הרי שכתב שטעם הרמב"ם הוא על פי הכלל דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכן כתב הרב נתיבות המשפט בריש סי' ט' וחידוש הוא שלא הזכיר שכן הרב ב"ח (גם בס' חתם סופר על סוגייאות הש"ס הנדפס עתה בעיק"ו ירושלים תוב"ב ראיתי בד' ל"ב ע"א) שכתב דמאי דפשיטא לן שצריך להחזיר השוחד הוא מטעם כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והדיין לא קנה השוחד ותיתי לי דזה עשרים שנה קיימתי מסברא דנפשאי וכעת מצאתי שכיונתי לדעת הגאון מליסא רסי' ט' עכ"ל:

גם הגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' ע"ג (בד"ה ועוד נ"ל להוכיח) כתב בפשיטות בדעת הרמב"ם שסובר דאי עביד לא מהני והוקשה אליו מה שפסק הרמב"ם בהלכות עבדים פרק ט' דין ו' המשחרר עבדו עובר בעשה ואם שחררו משוחרר דאמאי לא נימא אי עביד לא מהני וניחא ליה דיש לחלק בין לא תעשה לאיסור עשה עי"ש (ועיין במה שכתבתי

על דבריו באות ס"ט בד"ה וביותר יש לתמוה) ומרן מוהריט"א בס' שמחת יום טוב ד' קס"ד ע"ד הביא דבריו הרב מקנה אברהם באות קמ"ח (בד"ה והנה הרב) צדד לומר דמה שכתב הרמב"ם בהלכות שגגות פ"ב דין י"ד שחט קרבן יחיד בשבת בשגגה וזרק דמו עולה לבעלים לשם חובה דמשמע דאם שחט בזדון אינו עולה לבעלים לשם חובה הוא משום דמילתא דאמ"ר לא תעביד אי עביד לא מהני (אלא שלא הונח לו בזה משום דכשלא יתוקן האיסור לא אמרינן אי עביד לא מהני) אלמא נקיט בדעת הרמב"ם דפוסק כרבא דאי עביד לא מהני: והרב פתח הדביר בסי' י"א אות ה' (בד"ה אלא) כתב בשם הרב מעין החכמה חבור נחמד על המצות ד' צ"ב ע"ב במצות נחלות שעמד על מה שתמה הרמב"ן על הרמב"ם ששכח למנות לאו דלא יוכל לבכר ויישב דהרמב"ם נקיט כרבא דאי עביד לא מהני וקרא דלא יוכל לבכר לא אתא ללאו ואביי ורבא דפליגי בבבא בתרא ד' ק"ל בדרשה דקרא דלא יוכל לבכר אזלי לטעמייהו בפלוגתא דאי עביד אי מהני או לא עי"ש:

אמנם הרב לחם משנה בהלכות בכורות פרק ששי דין ה' כתב בדעת הרמב"ם שפוסק כאביי דאף דבכוליה תלמודא הלכה כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם בהא הלכתא כאביי משום דמוקמינן למסקנא דתמורה דפליגי בשינוי קונה מלתיה דרבא דלא כהלכתא דסבר שינוי אינו קונה ואנן קים לן דשינוי קונה עי"ש וכן כתב בדעת הרמב"ם הרב טל אורות בנימוקיו על המרדכי בפרק האומנין עי"ש בדף ק"ז סוף ע"ד ובדף ח"ק ע"א הצ"ע דברי הרמב"ם אהדדי דנראה כמזכי שטרא לבי תרי עי"ש (ונעלם מעיני הרב שהרב פרי חדש בספר מים חיים עמד בזה ויישב קושית הרב לחם משנה ושדעת הרמב"ם לפסוק כרבא דאי עביד לא מהני עי"ש בד' ל"ד ע"ג) גם הרב צרור החיים בד' ק"ן סוף ע"א עמד בסתירת פסקי הרמב"ם דממה שכתב בריש פרק ג' מהלכות מלוה הנ"ל מתבאר שפוסק כרבא וכמו שכתב הריב"ש ואילו בריש פרק עשירי מהלכות טומאת צרעת כתב התולש סימני טומאה וכו' עובר בלא תעשה ואינו לוקה עד שיועילו מעשיו ואם פוסק כרבא אף דלא אהנו מעשיו ללקי דעבר אמימרא דרחמנא וגם בסוף פרק ג' מהלכות תרומות גבי מקדים תרומה לביכורים כתב דמה שעשה עשוי וצריך להבין כמאן פסק ועיין בפרק א' מהלכות איסורי מזבח דין יו"ד ודוק עכ"ל ולפום ריהטא לא ידענא בעניותין מאי בעי רב בההיא דמקדים תרומה לביכורים דהא בסוגיא דתמורה ד' ה' ע"ב מקשינן מינה לרבא דאמר אי עביד לא מהני ומשנינן שאני התם דאמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו תרומה ואם כן דין זה הוא מוסכם לדבר הכל ואין מזה סתירה ובנין למה שפוסק הרמב"ם כרבא או כאביי וכן מה שציין לפרק א' מהלכות איסורי מזבח הוא שכתב שם המקדיש

בעלת מום למזבח אעפ"י שלוקה הרי זו נתקדשה ותפדה בערך הכהן ותצא לחולין והיה לו לציין עוד דומה לזה מה שכתב בהלכות ערכין פרק חמישי דין ה' המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית אעפ"י שעבר על עשה מה שעשה עשוי וחלה קדושה עליה ונפדית כשהיא תמימה אבל באמת אין משתיהן הוכחה לפסק הלכה מאחר שבתמורה שם מקשינן מנייהו לרבא דאמר אי עביד לא מהני ומשנינן (על מקדיש למזבח) שאני התם דאמר קרא ולנדר לא ירצה וכו' וממקום שנתרבו למזבח איתרבו לבדק הבית עי"ש ודברי הרב צרור החיים בזה נפלאו ממנו ומצאתי שהרב מקנה אברהם בסי' קמ"ח ד' כ"ד ע"ב כתב כן על דברי הצרור החיים ועל דברי הרב מלך שלם ד' ל"ד (שגם הוא הקשה מההיא דתרומות) רק שלא הזכיר ההיא דהלכות ערכין הנ"ל עי"ש והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' צ' סק"ל משמע ליה מדברי הרמב"ם בפרק ט' מהלכות עבדים דין ו' שכתב דאם שחרר את עבדו משוחרר שסובר שהלכה כאביי דאי עביד מהני שהרי גם בעשה אמרינן לרבא דלא מהני (עיין לקמן באות ס"א בד"ה גם בסי' י"א ובד"ה וגוף הקושיא וכו' שאין מזה הכרח משום דאף לרבא במשחרר עבדו דינא הוא דאי עביד מהני): הנך רואה מבוכה גדולה שרים רבים נבוכים הם בארש בדעת הרמב"ם מר אמר דפוסק כאביי ומר אמר דפוסק כרבא ולכן כתב הרב פרי מגדים דאליבא דהרמב"ם לא נתבררה ההלכה אבל ודאי גם הוא מודה דדעת שאר פוסקים דהלכה כרבא כמו שכתב בריש האות דמשמעות הפוסקים דהלכה כרבא כיעי"ש אך מדבריו שבמשבצות בסי' ע"ד אות א' (בד"ה אמר מעתה) נראה דבאמת הלכה זו רופפת בידו ששם לא הזכיר כלל את הרמב"ם ובכל זאת כתב כמסתפק אם הלכה כרבא עי"ש ובמשבצות סוף סי' תקפ"ט שהבאתי דבריו לעיל באות ז"ן (בד"ה וראיתי להרב פרי מגדים) ובמשבצות סי' קכ"ח ס"ק ט"ל (בד"ה ולפ"ז) גבי הפסולים לנשיאות כפים כתב וז"ל ואפילו הרג הנפש דהוי דברי קבלה ואפילו דברי סופרים אם עלה ירד דקימא לן כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני אף במידי דרבנן עיין סמ"ע ח"מ סי' ר"ח עכ"ל.

הנך רואה דמיחלפא שיטתיה ואין דבריו מכוונים לדעה אחת וצ"ע (ועיין לקמן בד"ה ובפתחי תשובה) גם באשל אברהם סי' קל"ה סק"ט כתב וכפי הנראה אין ברור הלכה כמאן אי מהני או לא עיין ח"מ סי' ר"ח בסמ"ע וביו"ד מזה עכ"ל: והגאון מוהרי"ץ הלוי הורוויץ בתשובתו שבנודע ביהודה מהדורא קמא בחלק אהע"ז סוף סי' ע"ו כתב דלא קימא לן כרבא דאמר אי עביד לא מהני כדמוכח מדברי רש"י בתמורה דף ו' ע"ב דרבא סובר כמאן דאמר שינוי בגזל אינו קונה לשיטתיה דסובר אי עביד לא מהני ואנן פסקינן דשינוי קונה עכ"ל וכיונה דעתו בזה לדברי הרב לחם משנה בהלכות בכורות

הנ"ל וכן כתב הרב משנה למלך בהלכות מלוה פרק ח' דין א' (בסוף ד"ה מי שהיה לו ליתן) שהרב מוהר"ש יפה הכריח מדברי רש"י הללו ומדברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות גירושין דהלכה כאביי וכתב על דבריו דמה שהוכיח מדברי הרמב"ם יש לדחות ולפי שאינו מעניינו לארצה להאריך ועל הוכחתו מדברי רש"י לא כתב כלום משמע דמודה לו דכן מוכח מדברי רש"י ולפי שיטתם שכן היא מסקנת הש"ס דתמורה לא נפלאת לומר שזו היא דעת ריב"א שבתוס' בפסחים ד' ס"ג גבי שוחט פסח על חמץ שכתב שהזבח כשר שלא שנה עליו הכתוב והקשו המפרשים מהא דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ולהנ"ל ניחא דהא בהאי פלוגתא לא קי"ל כרבא אלא כאביי דאי עביד מהני: אמנם הגאון המחבר בסי' ע"ז (בסוף ד"ה ומה שהביא מחותני) כתב על דבריו וז"ל גם מה שכתב שהלכה כאביי רוצה לעקור תחומי הש"ס דחוץ מיע"ל קג"ם הלכה כרבא וגם העלים עיניו מכל דברי הפוסקים (ביו"ד סי' ר"ל ובחשן משפט סי' ר"ח) הנ"ל דעל כל פנים מכולהו מוכח דהלכה כרבא ותלה עצמו בדקדוק קל בחד לישנא שהביא רש"י עכ"ל ואשכחן תנא דמסייע להגאון נו"ב מר ניהו רבינו מוהרימ"ט בח"א סי' ס"ט (בתוך ד"ה עוד בא האדון) שאחר שהביא סוגיא דתמורה ופירוש רש"י כתב וז"ל ושם כתוב בתוך פירש"י ונראה בעיני בשינוי קונה פליגי כההיא דגוזל עצים ועשאן כלים דתנן משלם כשעת הגזלה דפריך מינה לרבא לעיל ומשני שאני התם דכתב רחמנא אשר גזל דבעינן כעין שגזל והשתא משני דרבא ס"ל כמאן דאמר שינוי לא קני דפלוגתא היא התם ומתוך הדברים שם מוכיח שאינו פירש"י אלא גליון מבחוץ ואינו עיקר ולדבריו קשיא הלכתא אהלכתא דבהא קי"ל כרבא לגבי אביי ובההיא קי"ל כסתם מתני' דמש"ל כשעת הגזל' ושינוי קונה ועוד רבא גופיה אית ליה התם בהגוזל דכולי עלמא שינוי קונה ופליג אדאביי ואמרינן ר"ש בן יהודה וב"ש וראב"י וכו' כולהו ס"ל שינוי במקומו עומד ופריך רב פפא אי כפול כל הני תנאי לאשמועינן כבית שמאי ומשני רבא ממאי דילמא דכ"ע שינוי קונה וכו' אלא העיקר הוא כדברי רש"י דמשמעות דורשין לבד איכא בנייהו עכ"ל הנך רואה שכתב בפשיטות דהלכה כרבא דאי עביד לא מהני ושמה שכתוב בתוך פירש"י לאו מר חתים עלה ודברי גליון הם ואינו עיקר כמו שהכריח דרבא גופיה סובר שינוי קונה.

והגאון מלא הרועים במערכת כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד שכתב באות ג' דלפירוש אחד ברש"י שם רבא סובר שינוי אינו קונה ולאידך פירושא לא תלי בהכי וכן כתב במערכת שינוי קונה עי"ש נראה שכתב כן לפי שלא ראה דברי הרב מוהרימ"ט הנז"ל שהכריח שאינם דברי רש"י ואינו עיקר אלא האמת הוא דרבא נמי סובר שינוי

קונה גם בצל"ח לפסחים על דף ע"ג ע"א, שהביא שם מחלוקת אביי ורבא כתב וזה פשוט דהלכה כרבא בכל הש"ס חוץ מיע"ל קג"ם: והנה בנודע ביהודה תניינא בחלק יו"ד סי' ט' (בד"ה וזה רבות כשנים) נקיט בפשיטות דקימא לן כרבא דאי עביד לא מהני ומחלק חילוקים בעיקר סברת רבא כיעי"ש ומה שכתוב בדגול מרבבה ביו"ד סי' י"א בזה הלשון (על מה שכתב מרן השוחט בשבת וביום הכיפורים שחיטתו כשרה) ואף דיש פוסקים כרבא דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני שאני הכא וכו' עיין ש"ך ח"מ סי' ר"ך עכ"ל דמשמע דיש פוסקים כן ואנן לא קיימא לן הכי הוא טעות הדפוס שהרואה בתשובתו הנ"ל יראה שהעתיק שם מה שכתב בדגול מרבבה וכתוב שם ואף דקימא לן כרבא וכו' וממקומו מוכרע שהרי מדברי הש"ך שציין בעצמו מתבאר דהכי נקיטינן והרב יד דוד בסי' י"א בהגהות הטור אות ח' העתיק דברי הדגול מרבבה בלא תיקון וציין לעיין בנו"ב הנ"ל ובס' שערי דעה ושמן רקח ושו"ת מוהר"ץ הנד"מ בסו' כ"ב (ספרים הללו אין בידי וס' מוהר"ץ לפי הנראה אין כונתו על שו"ת חכם צבי כי עיינתי שם ואין מזה דבר) אמנם שם בחלק אהע"ז סי' קכ"ט אות א' כתב שאף שבמושכל ראשון נראה ודאי דהלכה כרבא דלא קיימא לן כאביי אלא ביע"ל קג"ם וכן כתבו הרא"ש בתשובה כלל ז' סו' ד' והרשב"א בחידושיו לקידושין ד' ס"ז דהלכה כרבא דאי עביד לא מהני והרשב"א כתב כן בשם התוס' וכן מוכח דעת ההגמר' שהרי כתבו בשם הרר"י בן פרץ דאם נשבע שלא למכור ומכר המכר בטל וכו' (אמר המחבר כן מפורש בדברי המרדכי שאחר שהביא מה שאמר רב יוסף בכתובות ד' פ"א ע"ב כיון דאמור רבנן לא ליזבין לא הוי זביניה זבינא הביא פלוגתא דאביי ורבא בתמורה באי עביד אי מהני וכתב ומכל מקום כרבא עי"ש סי' תשפ"ד) אבל באמת נראה שדעת הרמב"ם דבהא הלכה כאביי דאי עביד מהני והוכיח כן מדאמרינן בסוגיא דתמורה דאביי ורבא פליגי אי מערבין לקרנות והרמב"ם בפרק ג' מהלכות עבודת יום הכיפורים פסק דמערבין לקרנות והיינו כאביי והאריך ליתן טעם למה פסק כאביי ואמאי לא נכלל בההלכות שהלכה כאביי ביע"ל קג"ם עי"ש דב"ק באורך.

ולי הדל פלא בעיני על גאון אבי התעודה שכמותו איך לא שת לבו לב אריה דאין מזה הוכחה גמורה שדעת הרמב"ם לפסוק כאביי דאי עביד מהני שהרי הוא עצמו מודה שדעת הרא"ש לפסוק כרבא דאי עביד לא מהני וכן כתב לקמיה (בד"ה ולכן עי"ש) והרי עינינו הרואות להרא"ש בפסקיו במס' יומא בסדר עבודת יום הכיפורים (בתוך ד"ה ובא לו למזרח העזרה) שפסק דמערבין לקרטת ולפי זה דברי הרא"ש סותרים ועם שבאמת הדבר קשה איך פסק כן לפי מה שסובר דהלכה כרבא מכל מקום לא נוכל לומר מפני זה

שדעתו לפסוק כאביי אחרי שמצינו שכתב מפורש שהלכה כרבא ולא מפני קושיא שיש לנו בדבריו נוכל להכריח היפך המפורש בדבריו אם כן גם להרמב"ם אין לנו הכרח מזה ומה שניישב לדעת הרא"ש ניישב לדעת הרמב"ם ומצאתי להרב שער אשר בליקוטים סי' י"ח (בד"ה והואיל ואתא לידן) שהקשה קושיא זו הן על הרמב"ם והן על הרא"ש וכתב שמצא בשו"ת שער אפרים סי' ס"ז שתירץ לזה ואין מצוי אצלי לראות דב"ק.

אך ראיתי להגאון מלא הרועים במערכה זו אות ו' שעמד בזה ויישב דאין הכרח שדעת הרמב"ם לפסוק כאביי דאי עביד מהני מדפסק מערבין לקרנות והביא דברי הריב"ש שבכסף משנה פרק ג' מהלכות מלוה הנ"ל שכתב שדעת הרמב"ם לפסוק כרבא ע"ש והוא חידוש שלא העיר להכריח סברתו מדברי הרא"ש דאף שכתב מפורש דקימא לן כרבא פסק דמערבין לקרנות כאמור שמעינן דלא תלי הא בהא וכבר הבאתי למעלה באות זו (בד"ה ואולי דברי הרב) דהרמב"ן בס' המצות מצות לא תעשה סי' רכ"ז והריב"ש בתשו' סי' תפ"ח כתבו שדעת הרמב"ם לפסוק כרבא דאי עביד לא מהני ונעלם מעיני הגאון נו"ב דב"ק צ"ע: אחר כל אלה הדברים מצאתי ראיתי שדעת השאלתות לפסוק כרבא דאי עביד לא מהני דהנה בתמורה ד' ה' ע"א פרכינן לרבא מדתנן התורם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה ומשנינן שאני התם כדרבי אילעא ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו אם אינו קדוש נשיאות חטא למה מכאן לתורם מהרעה על היפה שתרומתו תרומה ולאביי לא איצטריך קרא לומר שתרומתו תרומה דהא בלאו קרא נמי ידעינן דאי עביד לא מהני אלא איצטריך לומר דאי עביד חוטא מיקרי וכו' זו היא שיטת הש"ס שם ובשאלתות פרשת קרח שאלתא קל"ב כתב בלשון זה ואי אפריש מן הרע על היפה תרומתו תרומה מנה"מ אמר ר' אלעאי דאמר קרא לא תשאו עליו חטא וכו' אם אינו קדוש נשיאת חטא למה מכאן לתורם מרעה על היפה תרומתו תרומה עכ"ל ומבואר דנקיט כרבא וכן כתב הגאון שאילת שלום (ועי"ש תמיהה נשגבה כזה דהש"ס מייתי תרי מילי דר' אלעאי דסתרי אהדדי דבחדא מוכח דסבר כרבא והיינו הך ובאידך גבי תורם ממין על שאינו מינך דדריש מראשיתם מוכח דסבר כאביי וניחא ליה להגיה דבחדא גרסינן ר' אלעאי ובחדא ר' אלעא בלא יו"ד בסוף ונסתייע מדברי השאלתות) והגאון נצי"ב בהעמק שאלה סק"ב אחר שכתב שרבינו בעל השאלתות סתם כרבא דאי עביד לא מהני וכו' סיים ואמר מר והוצרכתי לזה אף דבלא שום ראיה אביי ורבא הלכה כרבא לפי שיש מפרשי הרמב"ם כתבו דהרמב"ם סובר כאביי דאי עביד מהני משום הכי גליתי דעתו של רבינו דהלכה כרבא עכ"ל וכונתו דאחר שמפורש שדעת רבינו השאלתות לפסוק כרבא יש לנו לומר דגם הרמב"ם בתריה דרבינו גריר ודעתו לפסוק כרבא:

ואף לדברי הגאון נודע ביהודה שדעת הרמב"ם לפסוק כאביי דאי עביד מהני מכל מקום המעיין בגוף דברי קדשו ישר יחזה שאין דעתו לומר שכן שורת הדין נותנת לפסוק כאביי שגם הוא מודה דאף לכשתמצא לומר שכן דעת הרמב"ם מכל מקום כיון שדעת התוס' והרשב"א והרא"ש והגהות מרדכי דקימא לן כרבא הכי אית לן למינקט לענין דינא ומה גם לפי מה שכתבתי למעלה (בד"ה ואולי) שכן דעת הרמב"ן והריב"ש והרב החינוך פשיטאדהכי אית לן למינקט וכדעת רבני האחרונים שהבאתי למעלה דנקטי הכי בפשיטות: הן אמת שדעת רבינו עקיבא איגר בתשובה סי' קכ"ט דהוי ספיקא דדינא אי הלכה כאביי או כרבא ומיישב בזה סתירת דברי הרמב"ם (על פי הנחה זו דגם הרמב"ם סובר שהוא ספיקא דדינא) ולכן ברישׁ פרק ג' מהלכות מלוה בחובל בגד אלמנה פסק שצריך להחזירו והיינו מספק דילמא הלכה כרבא ולא קני משכון ובהלכות בכורות (היינו הך דסבר מינה הרב לחם משנה שפוסק הרמב"ם כאביי כמו שכתבתי למעלה בד"ה אמנם הרב לחם משנה) פסק דלא לקי דדילמא הלכה כאביי ובהלכות עבודת יום הכיפורים פרק ג' שפסק דמערבין לקרנות היינו משום שסובר דמאן דאמר מזה בפני עצמו ומזה בפני עצמו לאו למימרא דלא מצי מערב אלא דאינו מוכרח לערב ואם רוצה לערב שפיר דמי ולכן פסק כן וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש בדף קכ"ה ע"ד (עתה ראיתי בס' אבן הראשה לידידי הגאון מוהר"א קלעצקי אבד"ק ברעזי יצ"ו שהביא דברי רעק"א במערכה י"א [לא ידעתי ספר זה] שהולך גם כן בשיטה זו והרב המחבר הרבה לפלפל בזה ולא יכולתי כעת להתבשם בדב"ק רק זה חזיתי ואספרה שאחר שהאריך בשקלא וטריא בדעת הרמב"ם כ' להחליט שהרמב"ם פוסק כרבא דאי עביד לא מהני עי"ש):

וממה שכתב הרב כנסת הגדולה בסדר הגט בחלק מעשה רב אות כ"ד בקושטא נהגו על פי הרב הגדול מוהר"ר אליאו ן' חיים להתיר ג"כ שבועה אם נשבע שלא לתת גט לאפוקי נפשין מסברת רבא דאמר בתמורה כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכן נהגתי פה טיריא עכ"ל לא זו בלבד שנראה דלא ברירא ליה דהלכה כרבא אלא דמשמע מדבריו דמעיקר הדין הלכה כאביי ורק על צד היותר טוב עבדינן לאפוקי נפשין מסברת רבא וכן הוא לשונו בכנסת הגדולה בסי' ק"ך הגב"י אות ד' ועכשיו אנו נוהגין להתיר ג"כ אם נשבע שלא ליתן גט והטעם שלא ליכנס במחלוקת אביי ורבא בפ"ק דתמורה כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני או לא מהני וכן היה נוהג הראנ"ח כמו שכתוב בתשובות סימן מ"ב עכ"ל נראה שיותר עיקר כסברת אביי דאי עביד מהני ולא היה לנו לחוש אם נשבע שלא לגרש ועתה מגרש משום דאי עביד מהני אלא דמשום שלא ליכנס במחלוקת זו נהגו להתיר גם אם נשבע שלא לגרש: וכן

נראה ממה שכתב בסי' קי"ט בהגהת ב"י אות ט' (על גזרת רגמ"ה שלא לגרש בעל כרחה) וז"ל אמר המאסף ופשוט דאם גירשה בעל כרחה אף שעבר על גזירת רגמ"ה גיטו גט ובתקנות שהובאו בהר"ם מינץ סי' ק"ב כתוב שלא ליתן גט לאשה בע"כ ואין הגט כלום והאי ואין הגט כלום לא ידעתי פירושו נהי דעבר על הגזירה מ"מ הגט גט ושמא סובר כרבא בתמורה כל מילתא דאמ"ר לא תעביד אי עביד לא מהני וכיון דעבר על הגזרה אותו הגט אינו מועיל כדעת הגהות מרדכי בסוף שבועות עכ"ל ועיין בנודע ביהודה תניינא בסי' קכ"ט (בד"ה ומעתה אחר אשר העמדנו) מה שהרבה להשיב על דבריו אלו ושם (בד"ה ראשונה נדבר) כתב דמשום שדעת הרמב"ם לפסוק כאביי והכנה"ג הוא ספרדי שנמשכים אחר פסק הרמב"ם לכן סובר בזה דהלכה כאביי דאי עביד מהני עי"ש: והרב מטה אהרן במערכת הבית סי' י"ז בערך בונין בחול ואחר כך מקדשין בדף מ"ד ע"ד כתב בשם הרב פרי הארץ בח"ב סי' יו"ד שנשאל במי שתקע שופר בשבת אם יצא ידי חובתו ונפקא מינה אם צריך לברך שהחיינו ביום שני או לא וכתב דשקיל וטרי בדין כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד וזו הלכה העלה דאי עביד מהני וכל שכן באיסורין דרבנן עכ"ל ואין מצוי אצלי ס' פרי הארץ לראות על מה אדני מסקנתו הטבעו והרב מטה אהרן כתב על דבריו ונוראות נפלאתי שלא זכר שר דנהי דקימא לן כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני מכל מקום מצוה שאני משום דהוי מצוה הבאה בעבירה וכו' עי"ש משמע דמודה לו דקימא לן דאי עביד לא מהני והוא היפך ממה שנראה מדבריו בד' מ"ב ע"ב (בד"ה ולפי) שהביא מה שכתב הרב מוהר"ש יפה להוכיח שדעת הרמב"ם בפרק ג' מהלכות גירושין (גבי גט שנכתב בשבת) לפסוק כאביי דאי עביד מהני ושהרב משנה למלך כתב דיש לדחות ראיתו וכו' וגם הוא כתב לדחות ראיתו על פי חילוק הרב מוהרימ"ט בין היכא דיתוקן האיסור במה שנאמר דלא מהני להיכא שלא יתוקן וכו' דמשמע דנקיט ואזיל כרבא דאמר אי עביד.

לא מהני אך בחלקות ישית בין דין לדין ואילו בדף מ"ד הנ"ל דנקיט בהיפך ואולי גם הרב פרי הארץ לא כתב על עיקר מחלוקת אביי ורבא דנקיטינן כאביי דאי עביד מהני דבזה גם הרב מודה דהלכה כרבא אלא בכעין נדון שאלתו הוא דקאמר דאי עביד מהני דדמי לשוחט בשבת דשחיטתו כשרה ונאמרו בזה טעמים רבים להסכים הדין גם לרבא דאי עביד לא מהני מר אמר משום דלא יתוקן איסור דנטילת נשמה ומר אמר משום דיומא הוא דקגרים וכיוצא עוד כמה טעמים (עיין לקמן באות ע' בענין זה) ועל פיהם הוא מה שהעלה דאי עביד מהני וגם מה שכתב הרב מטה אהרן דנהי דקימא לן דאי עביד מהני וכו' כוונתו דבענין זה קי"ל דאי עביד מהני מהטעמים הנ"ל אבל בגוף פלוגתא דאביי

ורבא שניהם מודים דקימא לן כרבא דאי עביד לא מהני כן נראה לי הדל לצדד בכונתו ומי שנמצא אצלו ספר התורה הזה ישכיל על דבר לאמיתו: ועל כל פנים דעת הרבנים שהבאתי למעלה היא דבעיקר הדין הלכה כרבא לגבי אביי כדקימא לן בעלמא הלכה כרבא לגבי אביי חוץ מיע"ל קג"ם והרב טל אורות אף שבנימוקיו על המרדכי בדף ח"ק ע"א מצדד בדעת הרמב"ם אם פוסק כאביי או כרבא כמו שכתבתי בשמו למעלה (בד"ה אמנם הרב לחם משנה) מכל מקום בתשובתו לחלק אה"ע סי' א' כתב דקימא לן כרבא דאי עביד לא מהני ושקיל וטרי במי שנשבע שלא לקדש אשה פלונית וקדשה על ידי שליח אי אמרינן אי עביד לא מהני או אם יש לחלק כמו שכתבו התוס' דבאיסור שבדה מלבו אי עביד מהני וגם מצד השליחות שקיל וטרי אם יש לומר אין שליח לדבר עבירה וכו' עי"ש והרב עפרא דארעא במהדורא בתרא על דברי הרב ארעא דרבנן שם במערכת הה' אות ז"ן כתב דקימא לן כרבא דאי עביד לא מהני ומרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת הה' אות כ"ט הביא דבריו ולא רפרף על דבריו בזה וכן נקטי הרבנים מוהרימ"ט בח"א סי' ס"ט ושער המלך בהלכות גירושין פרק ג' הלכה י"ט וחתם סופר ביו"ד סי' ו' ובאר המים בסי' קל"ה ובספרו אהל יעקב במערכה זו אות ג' וחכמת אדם בבינת אדם שער בית הנשים סי' ל"א ואהלי יהודה הכהן ד' ע"ה ע"ג ובשו"ת בן יהודה ריש סי' כ"ט והרב פרי חדש בקונטריס אחרון שבחלק יו"ד סי' א' אות ל"ח כתב גם כן דקימא לן כרבא וכן כתב בספרו מים חיים בהלכות בכורות כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ואולי) ועוד מצאתי שכתב כן שם בהלכות מלכים פרק ג' דין ז (על מה שכתב הרמב"ם דמלך לא מעיד ולא מעידין עליו) כתב דחלוקה דלא מעיד כדי נסבא דהא לא חזי להעיד מדאוריתא דכתיב שום תשים שתהא אימתו עליך וסיים ומסתברא שאם עבר והעיד אין דנין על פי עדותו וכמאן דליתיה דמי דקימא לן כרבא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני עכ"ל.

ובחידושי הרש"ש (בש"ס חדש דפוס ראם בוילנא) למס' קמא ד' ס"ח ע"א כתב דנראה דרב נחמן ורב ששת שם גבי גנב ומכר קודם יאוש שנחלקו אם חייב או לא סברי כרבא דאי עביד לא מהני והאחרונים נסתפקו בדעת הרמב"ם ולפי זה ראוי לפסוק כרבא ושוב כתב דיש לדחות עי"ש וכונתו דאין הכרח דסברי כרבא אבל בלאו הכי גם כן הלכה כרבא כדקימא לן בעלמא והמעיין במה שהביא הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' א' ס"ק ט"ז ובסי' יו"ד בנחלת צבי יראה דשיטת רבני האחרונים היא דנקיטינן כרבא דאי עביד לא מהני (צר לי כי אין אצלי ספרי דבי רב די רשים הרב פתחי תשובה באהע"ז סי' קמ"א ס"ק ט"ן והס' שמן רקח ח"א סי' ס' גליא מסכת בקו"א סי' ד' ברית אברהם סי'

קכ"א) ועיין עוד תפארת ישראל בחידושים שבסוף פרק ג' דמסכת סוכה גט פשוט בסדר הגט אות רי"ח הביא דבריו הרב קב נקי נר"ו ד' י"ז אות קט"ן ד"ן וברכת הזבח בתמורה ד' וי"ו ע"א הביא דבריו בנודע ביהודה תניינא אה"ע סי' קכ"ט (בד"ה ראשונה נדבר כי כל): ובפתחי תשובה אהע"ז סי' קי"ט סק"ז כתב בשם הגאון בית מאיר בתשובה שבסוף הספר סי' ד' שעמד בהאי מלתא דאמר רבא דאי עביד לא מהני ושסיים וז"ל ומעתה אחרישבררנו פסקן של ראשונים לדינא כרבא בודאי ראוי לנו לילך בעקבותיהם ולפסוק כרבא דלא אהנו מעשיו וכו' עי"ש והמעיין בכל הספרים שרשמתי בענייניים אלו מאות ה"ן והלאה עיניו תחזינה עוד כמה וכמה רבנים שסוברים דהלכה כרבא אלא שיש דברים שגם לרבא מהני לפי הכללים שנאמרו בדין זה והנה כשכתבתי כל האמור בענין זה ובאותיות הקודמת והבאות אחריהן מזה זמן רב לא היה בידי ספר שושנת העמקים להגאון פרי מגדים רק ראיתי איזה דברים שכתב בשמו הגאון מלא הרועים ועתה שישנו בידי עיינתי בו וראיתי לרשום תורף דב"ק בכלל י"ט והוא שהביא דעת הרא"ש בתשו' דקימא לן כרבא דאי עביד לא מהני והביא מה שכתב הרב לחם משנה בפרק ששי מהלכות בכורות דין ה' שדעת הרמב"ם לפסוק כאביי דמהני שהרי כתב שאם עבר ומכר מעשר בהמה לא עשה כלום ואינו לוקה ואילו לרבא אף דלא מהני לקי משום דעבר אמימרא דרחמנא ותמה עליו שהרי הריב"ש סי' תפ"ח (שהביא מרן כ"מ בפרק ג' מהלכות מלוה) והרב המגיד בפרק א' מהלכות גזלה דין ט' כתבו לדעת הרמב"ם דפוסק כרבא דאי עביד לא מהני וההיא דמעשר דלא לקי היינו משום שאפשר בכמה עניינים מבלי מעשה.

וכתב הרב החינוך בפרשת כי תשא סי' שמ"ה ושמ"ו דלאו שאפשר לעבור בלי מעשה אף כשעשה מעשה אין לוקין עליו וכיון דדיבוריה לא עביד מעשה שאין המקח קיים אהכי לא לקי עכ"ל מדבריו אלו נראה בעליל שתופס בדעת הרמב"ם שסובר כרבא ושוב כתב (בד"ה ועתה אשובה) דממה שפסק בהלכות עבודת יום הכיפורים דמערבין לקרנות משמע שפוסק כאביי שוב כתב דממה שכתב בהלכות גזלה פרק ב' הלכה ב' דשינוי קונה מאשר גזל מוכח דסובר כרבא דאילו לאביי לא צריך קרא להכי עוד כתב (בד"ה והנה) דבח"מ סי' ר"ח פסק הרמ"א מקח שנשבע עליו ועיין סמ"ע וש"ך שם וביו"ד סי' ר"ל בט"ז וש"ך ומשמע לכולי עלמא הלכה כרבא ומחלקים חילוקים שונים.

שוב כתב (בד"ה או יאמר) דממה שכתב הרמב"ם בהלכות נערה בתולה פרק א' דין ז' אעפ"י שנאמר באונס לא יוכל שלחה לא לקי משום דניתק אתה למד דכרבא סבירא ליה דמטעם ניתק דלאביי כל ימיו צריך לגופיה דלא ליהני ולא לקי דלא מהני והביא

דברי מרן כסף משנה שם ושקיל וטרי דלדבריו אדרבה יש לומר דסובר כאביי דאי עביד מהני וסיים דבריו באופן שכעת צ"ע הלכה כמאן אי כאביי אי כרבא עכ"ל ונראה דמה שהצ"ע בזה הוא אליבא דהרמב"ם אבל לדעת שאר פוסקים מודה דנקטי כרבא כמו שכתב שכן מתבאר מדברי הפוסקים ביו"ד סי' ר"ל ובח"מ סי' ר"ח: הן אמת שראיתי להרב בפרי מגדים סי' קל"ה סק"ט באשל אברהם שכתב וז"ל וכפי הנראה אין ברור ההלכה כמאן אי מהני אי לאו ועח"מ סי' ר"ז ור"ח בסמ"ע וביו"ד מזה עכ"ל משמע שרצונו לומר שמהמקומות שציין מתבאר שאין הלכה ברורה בזה וזה תימה דודאי ממה שכתבו הפוסקים בח"מ סי' ר"ח וביו"ד סי' ר"ל מתבאר מכללות דבריהם דקיימא לן כרבא דאי עביד לא מהני וכמו שכתב הוא עצמו בשושנת העמקים הנ"ל: כלל ס"א) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד כתב הרב מלא הרועים במערכה זו אות י"ב וז"ל הסמ"ע והש"ך בסי' ר"ח מחלקים דכי אמרינן אי עביד לא מהני (היינו) היכא דא"א הדבר הלז להעשות כ"א באיסור כגון בנשבע שלא למכור שא"א למכור כ"א באיסור אבל מקח הנעשה בשבת וכן גנב וטבח (צ"ל ומכר) בשבת דאפשר לעשות הדבר בהיתר ל"א א"ע לא מהני עכ"ד ומבואר מדבריהם היכא שאיסור אינו תלוי בגוף המעשה רק בזמן המעשה שנעשה בשבת אבל אם נעשה ביום אחר אין בו איסור לא חשוב נעשה באיסור וע' בס' קצות החשן שמקשה ממלאתך ודמעך לא תאחר ייע"ש עכ"ל הרב מה"ר והנה מדברי הסמ"ע היה נראה לי שכונתו לחלק באופן זה דהיינו שאם הוא דבר שאם נאמר דמהני יהיה בודאי באותו המעשה איסור בזה הוא דאמרינן דלא מהני כדי שלא יעשה האיסור כגון מי שנשבע שלא למכור ומכר (שכתב המרדכי בשם הר"י בר פרץ דלא מהני) שאם נאמר דמהני בהכרח יעשה איסור שעובר על שבועתו בזה אמרינן דלא מהני ולא יעשה איסור אבל במכר גלימא לחברו בדמי רבית שחייב לו (דמוכח מסוגיא דבבא מציעא ד' ס"ה ע"א דהמכירה קיימת שמזה דחו הקדמונים סברת הרר"י ב"ר פרץ הנ"ל) אף אם נאמר דהמכירה קיימת אינו מוכרח שתהיה באיסור שהרי ביד הקונה להחזיר דמי הרבית לבעל הגלימא ומשום הכי הוא דאמרינן דהמקח קיים:

ונראה שזו היא כונת מרן המשנה למלך בפרק ח' מהלכות מלוה דין א' (סמוך לד"ה ודע שאף שכתבנו לעיל) שהקשה דרבא אדרבא דהרא"ש הכריח מדברי רבא דמקח שנעשה באיסור קנה המקח והרי רבא הוא דאמר אי עביד לא מהני ותירץ דלא דמי כלל להההיא דתמורה דהתם שאני שקיום הדבר הוא האיסור ואי אפשר הדבר להתקיים אלא בעבור האיסור כגון תמורה ודכותא דמייתי התם אבל הכא גבי רבית כיון שזה מחזיר לו הרבית אין איסור בקיום המקח שהמקח אינו אסור מצד עצמו עכ"ל ותמה על מה

שדחה מרן הב"י בח"מ סי' ר"ח דברי המרדכי (בנשבע שלא למכור ומכר דלא מהני) מכח דברי הראשונים שכתבו דמקח שנעשה באיסור המקח קיים דלפי חילוק זה לא דמי כלל הא דמרדכי למקח שנעשה באיסור דנדון המרדכי הוא דומה להההיא דתמורה דאי אפשר בקיום הדבר אם לא בעבור האיסור ולא דמי למקח שנעשה באיסור שוב ראה למוהרש"ך בח"א סי' קנ"ז שתפס על מרן על פי חילוק זה וציין שהרב מוהר"ם אלשיך בסי' ע"ה קאי בשיטת מרן הב"י דלא סבירא ליה לחלק כנז"ל עי"ש ונראין הדברים שכונתם כמו שכתבתי בדעת הסמ"ע דהטעם דמהני המקח שנעשה באיסור הוא משום שאפשר לתקן בו שלא יהיה שום איסור דהיינו שיחזיר לו דמי הרבית וכיוצא וחידוש הוא שלא הזכיר שכבר קדמו בזה הרב הסמ"ע: ובחילוק זה נראה דאינו מתיישב מה שהקשה הרב מוהר"ש יפה שהזכיר במשנה למלך שם על מה שנראה מדברי הרמב"ם בהלכות גרושין פרק ג' הלכה י"ט דכותב גט בשבת אי לאו טעמא דהעדים שחתמו בו בשבת הם פסולים לא היה הגט בטל ולמה לא יהא בטל משום שנכתב בשבת וכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ומזה הכריח הרב מוהר"ש דהרמב"ם פוסק כאביי דאי עביד מהני' והרב משנה למלך כתב דיש לדחות הכרח זה ולפי שאינו מעניינו לא רצה להאריך ושוב הקשה דרבא אדרבא כנז"ל וחילק כנז"ל ואחר שחילק חילוק זה לא כתב שיש לדחות בזה ההכרח של הרב מוהר"ש כיעי"ש דהיינו משום שלפי האמת אינו מתיישב בזה דבכותב גט בשבת אי אפשר לתקן הדבר שלא יהיה בו איסור (כמו ברבית שאפשר להחזיר הרבית ולא יהיה איסור בדבר) ולכן הדין נותן שלא יהיה גט כיון שנכתב באיסור ואי אפשר לתקן האיסור הדרינן לדרבא דאי עביד לא מהני:

אף גם זאת מאי דמוכח מסוגיא דפרק מרובה ד' ע' ע"ב דגנב ומכר בשבת המכירה קיימת דאמרינן התם דמאי דתניא גנב ומכר בשבת פטור מתשלומי ארבעה וחמשה מוקי לה רמי בר חמא באומר הקונה את הגנבה להגנב שיקצוץ תאנים מתאנתו בשבת וזה יהיה במקום דמי הגנבה דמשום דמתחייב בנפשו על ידי מכירה זו פטור מארבעה וחמשה ורבא מקיים שינויא דרמי בר חמא והמכירה קיימת עי"ש דאלמא אף דהמכירה באיסור המכירה קיימת הנה זה לא יתיישב על פי חילוק הסמ"ע שלא אמר הסמ"ע אלא כשיתכן שתתקיים המכירה הזו בעצמה בלתי מעשה איסור כגון בגלימא דרביתא שתהא קנויה לו ויחזיר דמי הרבית אבל במכירה זו שאי אפשר לתקן האיסור שעשה בקציצת התנאה נראה דלפי חילוקו של הסמ"ע היה לנו לומר שתהיה המכירה בטלה שנעשית באיסור ואי אפשר לתקן שלא יהיה איסור בדבר כן היה נראה לדעתי העניה: וכן מה שהקשו הקדמונים בעיקר הכלל (דאי עביד לא מהני) ממה שהוכיחו הפוסקים מהירושלמי

דמקח וממכר שנעשה בשבת המקח קיים דאמאי לא אמרינן דאי עביד לא מהני שהרי אסור למכור ולקנות בשבת נראה דאינו מתיישב על פי דברי הסמ"ע שהרי זה דומה לשבועה דכשם דבנשבע שלא למכור אנו אומריםשלא יועיל אם עבר ומכר כדי שלא יהיה עושה איסור הכי נמי היה לנו לומר שלא תהיה מכירתו מכירה ונמצא שלא עשה שום איסור בשבת וכן בכל כיוצא לזה ונצטרך לשאר חילוקים שנאמרו בפוסקים (דמקח וממכר בשבת הוא מדרבנן ובדרבנן אי עביד מהני ועוד כמה חילוקים הלא בספרתם) וכן מתבאר מדברי הרב ט"ז בח"מ סי' ר"ח שכתב וז"ל או אם נשבע לפי מסקנת הסמ"ע סק"ג קושיא לי מההיא דסוף סי קצ"ה וסוף סי רל"ה דהקונה קנין בשבת המקח קיים ולא אמרינן אי עביד לא.

מהני לכן נלע"ד לתרץ וכו' עי"ש ואי הוה סבר דכונת הסמ"ע לחלק דבדבר שאפשר היה לעשותו בהיתר אף שהוא עשהו באיסור אמרינן אי עביד מהני מאי קשיא ליה מקנין בשבת דמהני דודאי כיון שיש באפשרות לעשות הקנין בחול שפיר אמרינן דאי עביד מהני וכמו שבאמת כן תירץ הש"ך אלא ודאי מוכח שהבין בכונת הסמ"ע כמו שכתבתי אנכי ההדיוט ומשום הכי קשיא ליה מקנין בשבת שהיה לנו לומר דלא מהני (עיין לקמן בד"ה אמנם תמיה לי במה שהשוה ובד"ה עוד ראיתי בס' המקנה): ולפי מה שנראה לי ההדיוט בכונת הסמ"ע ומיסתייעא מילתין מדברי הרב ט"ז כנז"ל נראה דלא קשיא מההיא דמלאתך ודמעך לא תאחר שהקשה הרב קצות החשן כמו שכתב בשמו הרב מלא הרועים הנ"ל וכונת קושיתו לפי הנראה היא דבסוגיא דתמורה מקשינן לרבא דאמר אי עביד לא מהני והרי מקדים תרומה לביכורים ותנן אעפ"י שעבר בלא תעשה תרומתו תרומה ומאי קושיא הרי אפשר להפריש התרומה בהיתר (כן אני מבין בהשערה כי ס' קצה"ח אין לי) ולפי מה שהבאתי בכונתו הא לא קשיא דבהקדים תרומה לביכורים אם נאמר דמהני לא יתכן לתקן את האיסור שעשה במעשה הזה והיה לנו לומר דלא מהני ומשום הכי מקשינן לרבא מדתנן דמהני וכל זה לפי מה שנראה לדעתי העניה בכונת הסמ"ע: אבל הרב ש"ך שם בסק"ב לא הבין כן מדברי הסמ"ע שהרי אחר שציין דברי הסמ"ע כתב ובהכי ניחא נמי דלא תיקשי מהא דאיתא בפרק מרובה גבי גנב ומכר בשבת וכו' וכן מהא דכתבו הפוסקים דאי עבר ואקני בשבת קרקע או מטלטלין הקנאתו הקנאה וכו' אלא ודאי שאני בכל הני כיון דאפשר לעשות בהיתר מה שאין כן בכל הני דתמורה או בנשבע שאי אפשר לעשות אם לא שיעבור דלא כהשלטי גבורים וכו' עכ"ל וסיים ועיין בתשו' מוהרי"ט סי' ס"ט מתבאר שהבין בדעת הסמ"ע דלאו דוקא במעשה שיש באפשרות לתקן מה שעשה שלא יהיה באיסור (כגלימא דרביתא שיש

בידו להחזיר ללוה דמי הרבית) הוא דאמרינן דאי עביד מהני אלא אף אם הוא בענין שאי אפשר לו לתקן האיסור שעשה במעשה הזה כלל מכל מקום אם הוא דבר שיהיה באפשרות לעשותו בלא איסור כיון שאינו מוכרח גוף המעשה להיות באיסור (כנשבע שלא למכור ומכר) אלא יתכן להיות נעשה בהיתר אף שהוא לא עשה המעשה ההוא בהיתר אלא באיסור אמרינן אי עביד מהני כן הבין בדעתו הרב ש"ך ולזה כתב הרב מלא הרועים ששני הנביאים הסמ"ע והש"ך מתנבאים בסגנון אחד ואף שבטלה דעתי העניה מפני דעתם הרחבה לא נמנעתי מלהעלות על הספר אשר עלה בדעתי והמעיין יבחר (עיין לקמן בד"ה ועל דברי הים של שלמה): גם אשו"ר להרב מטה אהרן במערכת הבי"ת ד' מ"ב ע"ב שהביא מה שכתב הרב משנה למלך שיש לדחות הוכחת הרב מוהרש"י דהרמב"ם פוסק כאביי דאי עביד מהני כנז"ל (בד"ה ובחילוק זה) וכתב שלא הוצרך הרב משנה למלך לבאר מה שיש לדחות דממילא מובן שיש לדחות כמו שחלק שם ליישב דברי ההגהות מרדכי דלא דמי למקח שנעשה באיסור דההיא דתמורה איירי בדבר שאי אפשר לקיים הדבר אלא בעבור האיסור וכן כתב הרב בשם מוהרש"ך וכו' וכן כתב הרב ש"ך בח"מ סי' ר"ח ואם כן הכא בגט כיון שהיה אפשר לקיים הדבר בלי שיעבור איסור דהיינו לכתבו בחול לא דמי להההיא דתמורה ובזה גם רבא מודה דמהני אלו תורף דב"ק. ולי ההדיוט אין נראה לי בכונת הרב משל"מ ואם לכך נתכוון לא הוה מישתמיט מלכתוב שעל פי חילוק זה יש לדחות הכרעת הרב מוהרש"י הנז"ל ולא היה צריך לזה שום אריכות דברים אלא ודאי שכונתו כמו שכתבתי בעניותי: ועל כל פנים דעת הרב ש"ך היא לחלק כן דדבר שאפשר לעשותו בהיתר לא אמרינן אי עביד לא מהני גם הרב פרי מגדים בא"ח סי' ע"ט במשבצות בריש הסימן גבי צואה מלאחריו תוך ד' אמות דאסור לקרות משום והיה מחניך קדוש נראה שהבין בדעת הסמ"ע כמו שהבין הרב ש"ך שהרי כתב ואם קרא אפילו במקום שראוי להסתפק חוזר וקורא וכבר דברנו פעמים רבות אם הטעם דכ"מ דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכו' ומיהו המעיין בסמ"ע סי' ר"ח וביו"ד סי' י"א השוחט ביוה"כ ש"מ דכל מלתא וכו' דוקא אם לא יצוייר בענין אחר מה שאין כן כאן שהמקום גורם עכ"ל הרי שכתב לחלק בין היכא דאי אפשר בהיתר להיכא דאפשר בהיתר על פי הסמ"ע בלבד ולא הזכיר את הש"ך כלל ואולי נוכל לומר בדוחק שלחילוק זה נתכוון הגאון רש"ל בים של שלמה בפרק משילין סוף סי' ח' ששם הביא מה שכתב הרי"ף על פי דברי הירושלמי דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי או מטלטלי הקנאתו הקנאה.

ושוב הביא דברי הרר"י ב"ר פרץ דאם נשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום ואחר שהעתיק לשונו כתב וצריך לחלק בין איסור שבת לשבועתו שאבד כוחו וזכותו ועוד שבת מצינו שהותרה ונדחה אצל חול מה שאין כן בשבועה עכ"ל ולכאורה אינו מובן מה שכתב דשבת הותרה ונדחה אצל חול ואולי הוא לשון מושאל וכונתו דקנין שנעשה בשבת שאני כיון שאפשר לעשותו בחול והרב מג"א בסי' של"ט סק"י על מה שכתב מרן אין דנין ולא מקדשין וכו' וכולן שעשו בין שוגגין וכו' מה שעשה עשוי כתב וז"ל הקשה הים של שלמה מאי שנא מנשבע שלא למכור ועבר ומכר דאין מכירתו כלום עי"ש ובהגמ"ר ספ"ב דשבועות דעל ידי עצמו אבד כחו וזכותו בנדר עי"ש וזה לא שייך כאן ועיין בח"מ סי' ר"ח ובסמ"ע עכ"ל.

מרוצת לשונו מורה שהרב מג"א מדנפשיה אמר רב ליישב קושית רש"ל על פי מה שכתב בהגהות מרדכי דעל ידי עצמו אבד כחו וזכותו ואתמהה מי ששנה זו לא שנה זו אחרי שראה דברי רש"ל בקושיתו איך לא שפיל לסיפיה דמלתיה שהוא עצמו תירץ כן ואם כונתו לומר שרש"ל עצמו תירץ על פי מ"ש בהגמ"ר (אף שאין זה במשמעות דברי המג"א) לא ידעתי למה לא הביא גם תירוצו השני ועוד שבת הותרה וכו' והרבנים מחצית השקל ופרי מגדים סגר עליהם המדבר ולא בארו לנו דברי המגן אברהם בזה כדרכם בקודש וגם לא ראיתי מי שהתעורר לפרש דברי רבינו הים של שלמה הנז"ל וצ"ע (עיין לקמן בד"ה ועל דברי הים של שלמה) (ונחזור לעיקר כללין): והרב מים רבים בחלק א"ח סי' ל' (בד"ה ואנא זעירא) הביא תורף דברי הסמ"ע בזה ושהש"ך הסכים לדבריו והוא תמה על זה וכתב שמצא שהרב בני חיי הביא שמוהרש"ך חלק חלוק זה ותמה עליו כמו שתמה הוא על דברי הסמ"ע ושו"ת מוהרש"ך וס' בני חיי אין מצוים אצלי ומתוך מה שכתב בשמם אין נראה לדעתי העניה שהרב מוהרש"ך כיונה דעתו למה שחלקו הסמ"ע והש"ך ולפי שספר התורה הזה (מים רבים) אינו מצוי ביד כל אדם אעתיק דב"ק והרואה יראה שאין דבריהם בסגנון אחד.

וזה לשון הרב מים רבים (אחר שהעתיק תורף דברי הסמ"ע) ואני בער ולא אבין שהרי המוכר בשבת פסקו שדבריו (שמעשיו) קיימין ואיך אמרינן התם דאפשר לעשות בהיתר ומה הוא הצד ההיתר שיש לקיים מכר בשבת ואין סברא לומר דר"ל שהיה אפשר לו לעשותו בהיתר דהיינו למכור ביום א' מימות השבוע חוץ משבת שאין זה סוגית הגמרא מאחר דסוף סוף כל המקח עתה עשו באיסור וראיתי בספר שער אפרים ובספר בני חיי שמוהר"י לוי על ההיא דאותבינן ממחזיר את הכר ביום וכו' הקשה וז"ל דמאי קושיא הרי כיון דההוא מיירי שלא בב"ד א"כ לא קשה מידי לרבא דשאני התם שהיה אפשר לעשות

המשכון בהיתר וכו' והיינו על ידי שליח בית דין שאז היה ודאי קונה אם כן השתא נמי שמשכנו על ידו מהני וכו' עכ"ל והם ז"ל נפלאו מאד על תמיהתו דמאי מקשה שהיה יכול לעשות בהיתר למשכנו ע"י שליח ב"ד וכו' הלא אין זה סוגית הגמרא דהעיקר הוא אי אמרינן שיכול אח"כ לבטל האיסור ולעשות היתר מזה מה שאין כן גבי משכון אם היה ממשכנו ע"ישליח ב"ד אז אין שום איסור מתחלתו ועד סופו ולא שייך כאן ביטול כי אין כאן איסור ובזה לא איירי הסוגיא דגמרא ע"כ דומיא לזה הוא מה שאני מקשה לדברי הש"ך ודו"ק ואחר כתבי כל הנ"ל ראיתי בספר בני חיי אשר כתב בטור ח"מ סי' ר"ח שהרב מוהרש"ך ז"ל בתשובותיו חילק החילוק זה שכתבו הסמ"ע והש"ך והוא ז"ל הקשה עליו מעין מה שהקשיתי אני עליהם ושמחתי שכיוונתי לדעת גדולים.

והא לך לשון הרב בעל בני חיי וז"ל מקח שנעשה באיסור וכו' נ"ב עיין במהרש"ך ז"ל בח"א סי' קנ"ז שכתב בתוך התשובה וז"ל ואני בעניי שמעתי ולא אבין ואיני רואה מק"ו לדחות דברי המרדכי מהך דינא דמקח שנעשה באיסור דמאי דאמרינן דאין לבטל המקח אעפ"י שנעשה באיסור היינו שלא לבטל כפי הערך של ההיתר אמנם החלק שיש בו של איסור יש לבטל ואין מוציאי' מיד המוכר אבל התם שהשבועה שנשבע היה שלא למכור ושלא ליתן כלל אם כן נמצא שכל מה שימכור או יתן הוי דבר של איסור ואין שם צד של היתר לקיים קצת מהמקח באופן שדברי הרב הנז' יש לתמוה עליהם וצריכים לי עיין עכ"ד ואני ההדיוט שמעתי ולא אבין חילוק זה שהרי כתב הטור בסוף סי' רל"ה המוכר או הקונה קנין בשבת וביוה"כ אעפ"י שמכין אותו על שעבר דברי חכמים דבריו קיימים וכן כתב מרן בסי' קצ"ה מחודש ט"ו בשם רבינו ירוחם הרי התם שכל המכר נעשה באיסור ואין צד היתר לקיים קצת מהמכר ואפ"ה דבריו קיימים עכ"ל אלו דברי הרב מים רבים הנ"ל ולפי דעתי דברי הרבנים סמ"ע ומוהרש"ך לא ראי זה כראי זה ולא קרב זה אל זה והמעיין יכריע: ומה שתמה הרב מים רבים דאיך שייך מקח וממכר בשבת לעשותו בהיתר דאין סברא לומר דמה שאפשר לעשותו בימות החול חשיב אפשר לעשותו בהיתר וכו' מצאתי שביד שאול סי' ר"ל כתב לבאר בזה על פי מה שהקדים שם לבאר פלוגתא דאביי ורבא במאי דקימא לן בעלמא דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ומטעם זה ראוי לומר דאי עביד לא מהני אלא דאביי מוכיח מדלקי דמהני דאף דבעלמא דברי הרב שומעין הכא גלי רחמנא דמהני מדלקי ורבא סובר דכי היכי דבעלמא דברי הרב שומעין הכי נמי בהא לא מהני ומאי דלקי הוא משום דעבר אמימרא דרחמנא. ובהקדמה זו כתב לבאר סברת הש"ך וז"ל ובזה נראה ליישב מה שהקשו הקדמונים בשוחט בשבת שחיטתו כשרה ולא אמרינן כיון דעבר אמימרא דרחמנא ולא אהני מעשיו

דבדגול מרבבה בי"ד סי' י"א כתב דשאני הכא שהשחיטה הי' יכול להיות בהיתר אם שחטו בחול ודוקא במעשה שא"א לעשות כ"א באיסור הוא דאמר דל"מ והביא דברי הש"ך ח"מ סי' ר"ח סק"ב ובאמת שהש"ך והט"ז שם מחלקים כן דכל דאפשר לעשות בהיתר ל"ש כל מילתא דאמר רחמנא וכו' אבל לא נודע ביאור הסברא דסוף סוף כעת היא עושה איסור ועבר אמימרא דרחמנא אמנם נראה דהדבר נכון דבאמת כל עיקר דברי רבא היא משום דדברי הרב ודברי התלמיד וכו' ולפ"ז בשלמא כל הני דמייתי בתמורה שם דהמעשה בעצמותה איסור היא והתורה הקפידה שלא יעשה הדבר הזה וא"כ שפיר אמרי' דאין בכח התלמיד להפקיע דברי הרב אבל בשוחט בשבת או טביח' ומכיר' וכדומ' אטו השחיט' בעצמות' היא נגד דברי הרב הרי התורה אמרה וזבחת ואכלת רק שהאיסור היא לעשות מלאכה בשבת אבל האיך שייך כאן לומר דברי הרב וכו' הרי במעשה השחיטה עצמה אינו עוקר דברי הרב דהרי הקב"ה בעצמו צוה כן שישחוט רק שהאיסור הוא מצד המלאכה בשבת אבל המעשה בעצמותה הוי מעשה וזה ברור עכ"ל ושוב הוקשה לו לפי דרכו אם כן מאי מקשו התוס' בתמורה משוחט פסח על חמץ וכתב ליישב אלו תורף דברי קדשו עי"ש הנך רואה שהסביר טעם החילוק הזה בנותן טעם לשבח:

אמנם תמיה לי במה שהשוה דעת הרב ט"ז לדעת הרב ש"ך ועל שניהם הוא אומר שסוברים לחלק בין דבר שאי אפשר לעשותו בהיתר לדבר שאפשר לעשותו בהיתר ולדעתי העניה לבבי לא כן ידמה שא"כ מאי קשיא ליה להרב ט"ז על הסמ"ע מקנין בשבת דמהני דהתם שאני שאפשר לעשותו בהיתר בחול וכמו שכתבתי למעלה (בד"ה וכן מה שהקשו הקדמונים) אלא ודאי מוכרח דכללים חלוקים הם וכן מתבאר מדברי הרב שער המלך בהלכות גרושין פרק ג' הלכה י"ט שעל קושית הרב מוהר"ש יפה בדין כותב גט בשבת אמאי לא נימא כיון דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני תירץ דשאני הכא דאין הכתיבה עצמה אסורה אלא יומא הוא דקגרים ולא אמרינן אי עביד לא מהני אלא במה שגוף הדבר הוא איסור כגזלה ותמורה וכו' וכתב שכן תירץ הרב בני חיי ואחר זה כתב עוד ראיתי להרב ש"ך (הביא שם דברי הש"ך) וכו' וסיים דבהא נמי נידחים דברי הרב מוהר"ש יפה עי"ש בגוף דב"ק ועיניך תחזנה שסובר הרב דמה שכתב הוא והרב בני חיי ומה שכתב הרב ש"ך הם כללים נפרדים ודברי הרב יד שאול בזה במחכתה"ר נראה שהם שלא בדקדוק (וכן יש לתמוה על הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם בכלל ג' סי' ו' בד"ה אך צ"ע וכו' שכתב עיין בסמ"ע וש"ך וט"ז שחלקו דדוקא אם יש איסור בענין מצד עצמו שאי אפשר לעשות כי אם על ידי איסור עכ"ל הנך רואה דכייל

כולהו תלתא בחדא מחתא ומשמע שכונתו לומר דשלשת הרועים הללו כולם אמרו דבר אחד ולי הדל אינו כן וכן יש לתמוה על מה שסיים שם ובתשובת מוהרי"ט סי' ס"ט הביא ראיה לזה מפסחים בשוחט פסח על חמץ וכו' דמשמע שרוצה לומר שגם רבינו מוהרי"ט מחלק כמו שחלקו הרבנים סמ"ע וש"ך וט"ז והאדם יראה לעינים שחילוק הרב מוהרי"ט הוא ענין אחר בין היכא שיתוקן האיסור כשנאמר אי עביד לא מהני לכשלא יתוקן עיין במה שרשמתי בכלל זה באות ט"ן בס"ד נחזור לדברי הרב יד שאול) וצ"ע הא מיהא מה שכתב להסביר טעם החילוק בזה (בין דבר שאי אפשר לעשותו בהיתר וכו') נראה נכון:

אך עדיין צריכים אנו למודעי דהנה הרבנים סמ"ע וש"ך הם המדברים ליישב מה שיש להקשות לסברת ההגהות מרדכי וכתבו ליישב על פי החילוק הנ"ל (בין היכא דאי אפשר לעשות הדבר בהיתר דאז אמרינן אי עביד לא מהני להיכא דאפשר לעשות הדבר בהיתר דאז אי עביד מהני) והדבר תמוה מאי שנא מקח וממכר בשבת דמהני משום שאפשר לעשותו בהיתר דהיינו בחול ומאי שנא נשבע שלא למכור ומכר והלא אפשר לעשות בהיתר על ידי שישאל על שבועתו ודוחק לומר דדוקא בדבר התלוי בזמן שאין גוף המעשה אסור רק שהזמן הוא האוסר עליו הוא דאמרינן הכי מה שאין כן בנשבע דאסור מצד עצמו אף שאפשר בהיתר אי עביד באיסור לא מהני דמשמעות לשונם אינו מורה כן אלא אף בדבר שאינו תלוי ההיתר בזמן אלא משום שיש מציאות לעשות הדבר ההוא בהיתר סבירא להו דלא אמרינן אי עביד לא מהני ומטעם זה כתב הרב פתחי תשובה בנחלת צבי ביו"ד סי' יו"ד דשוחט בהמה מסוכנת בסכין של משמשי עכום"ז אין שייך לאסור הבהמה משום דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני לפי כלל הסמ"ע והש"ך והנו"ב גבי שוחט בשבת וכו' והכא נמי השחיטה היתה יכולה להיות בהיתר אם היה שוחט בסכין אחרת אלא שהוא עבר ושחט בסכין זו לא שייך לומר בזה אי עביד לא מהני עי"ש הרי דממה שכתבו הסמ"ע והש"ך לענין שחיטה בשבת למד הרב לסכין של עכום"ז והדין עמו שכן הוא משמעות דבריהם דבכל דבר שיש באפשרות לעשותו בהיתר סברי דאי עביד מהני וכן מתבאר מדברי הרב נודע ביהודה בתניינא סי ט' (בד"ה וזה רבות) שהרי על פי כלל זה כתב ליישב דבשחוטי חוץ וחולין שנשחטו בעזרה לא שייך לומר אי עביד לא מהני ויהיו מטמאים בנבלה לפי שהשחיטה היתה יכולה להיות בהיתר דהיינו שחוטי חוץ אם היה שוחט בפנים וחולין שנשחטו בעזרה אם היה שוחט בחוץ (אלא שכתב לדחות זה מטעם אחר דיש לחלק בין אזהרה כוללת לאזהרה מפורשת עי"ש) מוכח דכלל זה נאמר על כל דבר שאפשר לעשותו בהיתר וכן

מתבאר עוד מדברי כמה מחברים שהביאו כלל זה והבינו שהכונה שבכל דבר שאפשר לעשותו בהיתר אם עשהו באיסור לא אמרינן דאי עביד לא מהני ויש מהם אשר יובאו דב"ק באות זו איה"ש ואם כן בנשבע שלא למכור ומכר נמי נימא כיון שהיה אפשר למכרו בהיתר על ידי שהיה נשאל על שבועתו אף שהוא עשה באיסור שמכר קודם שנשאל אי עביד מהני ומצאתי שכבר תמה בזה הרב חכמת אדם בקונטריס בינת אדם בשער בית הנשים סי' ל"א (בד"ה אך הדבר) עי"ש ועיין לקמן (בד"ה ועל פי):והנה בנחלת צבי שם שכתב דהגאון נו"ב סובר ככלליה דהסמ"ע לא הראה מקומו ומסתמא כונתו לתשו' נו"ב יו"ד בח"ב סי' ט' שציין בפתחי תשובה שם סק"א ותמיה לי לפי זה במה שכתב אחרי כן דלפי מה שחלקו הרבנים מוהרימ"ט ודעמיה דדוקא בדבר שאם נאמר דלא מהני יתוקן האיסור הוא דאמרינן לא מהני אבל אם לא יתוקן האיסור אי עביד מהני קשה מדין שוחט אותו ואת בנו ביום אחד דאמאי מהני הרי יתוקן האיסור וכו' עי"ש וגם בפתחי תשובה יו"ד ריש סי' רס"ו ציין קושיא זו על כלל הרב מוהרימ"ט שסובר לחלק בין יתוקן האיסור ללא יתוקן עי"ש ותירץ דבאותו ואת בנו לא שייך לומר אי עביד לא מהני כמו שכתב הפרמ"ג בשפתי דעת בסי' ט"ז דמדאסר רחמנא מחוסר זמן לגבוה מכלל דלהדיוט שרי (וכן כתבתי למעלה באות ט"ן בשם הרב פרי חדש בספרו מים חיים בנימוקיו להלכות בכורות ד' ל"ד ע"ד) ואחרי שכבר ראה דברי הרב נודע ביהודה לא ידעתי למה תלה קושיתו לדעת הסוברים ככלליה דרב מוהרימ"ט ולמה לא הקשה גם לכלל הסמ"ע והש"ך והנו"ב שהרי בנודע ביהודה כתב שם לדחות מה שהיה נראה לו לומר דבשחוטי חוץ וחולין שנשחטו בעזרה אין שייך לומר דלא מהני שהרי היה יכול לעשות השחיטה בהיתר ואמר מר דבאמת אינו כן משום דדוקא בשוחט בשבת וביוה"כ דלא אזהר רחמנא בפירוש לא תשחט בשבת דרחמנא אמר לא תעשה מלאכה וממילא שחיטה בכלל שאר מלאכות בזה אמרינן כיון שהשחיטה יכולה להיות בהיתר אלא שהוא עשאה באיסור ששחט בשבת גם לרבא מהני אבל מה שאסרה תורה בפירוש דבר זה שלא לעשותו באיסור אף שאפשר לעשותו בהיתר הרי רחמנא אזהר שלא יעשנו באיסור כמו בשחוטי חוץ וחולין שנשחטו בעזרה דהתורה אסרן בפירוש בזה ודאי לרבא לא מהני וכו' עי"ש דב"ק ולפי זה גם לכלליה דרב הסמ"ע היה לו להקשות מאותו ואת בנו שכיון שבאה על זה אזהרה מפורשת אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד אף שהיה באפשרות לשחטן בהיתר בשני ימים דינא הוא לרבא דלא מהני:

והרב שער המלך בהלכות גרושין פרק ג' הלכה י"ט הקשה על מה שחלק הסמ"ע והש"ך דהיכא דאפשר לעשות הדבר בהיתר גם לרבא אי עביד מהני שאם כדבריהם מאי מקשו

התוס' בתמורה דף ד' ע"ב ד"ה רבא אמר דשוחט פסח על חמץ ליפסול ותירצו דבירוש' יש קרא להכשיר ומאי קושיא הרי הפסח היה אפשר לשחטו שלא על החמץ ובכי הא לא אמר רבא אי עביד לא מהני עי"ש ואמנם לפי מה שבאר הרב נודע ביהודה דהיכא דאיכא אזהרה מפורשת לא אמרינן דמשום שאפשר להדבר ההוא להעשות בהיתר אם עשה באיסור גם כן מהני אין מזה סתירה לסברת הסמ"ע והמעיין בגוף דברי הרב נו"ב יראה שמדברי התוס' הללו הכריח דיש לחלק בין דבר שאין אזהרה מפורשת להיכא דיש בו אזהרה מפורשת עי"ש דב"ק: איברא דתמיה לי טובא דבקידושין ד' ז"ן ע"ב ילפינן איסור חולין שנשחטו בעזרה מדאמרה תורה שחוט שלי בשלי ושלך בשלך מה שלי בשלך אסור אף שלך בשלי אסור ודחינן מה לשלי בשלך שכן ענוש כרת אלא אמר אביי מהכא ושחטו ושחט אותו ושחט אותו תלתא קרעי מה ת"ל לפי שנאמר כי ירחק ממך המקום בריחוק מקום אתה זובח וכו' פרט לחולין שלא ישחטו בעזרה וכו' יכול לא ישחוט ואם שחט יהא מותר תלמוד לומר כי ירחק ממך וכו' ואם איתא דבחולין שנשחטו בעזרה כיון דבא עליהם אזהרה מפורשת אף שאפשר בהיתר אמרינן דאי עביד לא מהני היכי סלקא דעתין לומר דאם שחט יהא מותר הא כיון דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והרי בהמה זו כאילו לא נשחטה ואסורה באכילה ולמה לי קרא לומר דאם שחט אסורה באכילה ואף דילפותא זו אבייו הוא דאמרה ואיהו סבר אי עביד מהני במכל מקום קשה דאם איתא דלרבא פשוט דלא מהני משום דכללא הוא דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני הוה ליה לש"ס לאקשויי מינה לרבא דהא ילפותא זו דיליף אביי לא מסברא דנפשיה אמרה אלא בריתא מפורשת היא בתורת כהנים (בפרשת ויקרא סי' ג' על פסוק וסמך ידו על ראש קרבנו ושחטו פתח אהל מועד) כמו שכתב רש"י בסוגיין ואם כן תיקשי לן מינה לרבא אלא ודאי מוכרחים אנו לומר דגם בדבר שיש בו אזהרה מפורשת כל שהוא דבר שיש באפשרות לעשותו בהיתר לא אמר רבא אי עביד לא מהני ומשום הכי אי לאו קרא הוה אמינא לא ישחוט ואם שחט מותר וצ"ע:

ועל כל פנים דעת הגאון נו"ב כן היא לחלק בכלל זה בין דבר שלא בא עליו אזהרה מפורשת וכו' והיכא דאיכא אזהרה מפורשת אף שהיה יכול לעשות הדבר בהיתר אם עשה באיסור אמרינן דלא מהני ועל פי זה עלה בדעתי ליישב מה שהקשיתי למעלה וכן תמה הרב חכמת אדם דבנשבע שלא למכור ומכר שכתב המרדכי דלא מהני היה לנו לומר דמהני שהרי היה יכול לעשות הדבר בהיתר על ידי שישאל על שבועתו וכו' דלדברי הרב נו"ב הנ"ל לא קשיא מידי דכיון שנשבע שלא למכור הרי זו אזהרה מפורשת ובאזהרה מפורשת אין חילוק בין אם לא היה אפשר לעשותו בהיתר לאם היה אפשר

לעשותו בהיתר ובכל גוונא אי עביד לא מהני כן עלה בדעתי ליישב: ויתכן שכן דעת הרב ישועות יעקב באהע"ז סי' א' סק"ז גבי גזרת רגמ"ה שלא לישא שתי נשים שכתב דמוכח מדברי הפוסקים דאם עבר וקדש קדושיו קידושין והקשה מהא דמלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכמו שפסקו הפוסקים ביו"ד סי' ר"ל דאם נשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום ותירץ דבקידושין לא אמרינן אי עביד לא מהני עי"ש ולכאורה נראה דאישתמיט מניה דמר כלליה דרב ש"ך דבדבר שאפשר לעשותו בהיתר לא אמרינן אי עביד לא מהני והכא נמי הרי יכול לקדש אשה זו בהיתר דהיינו אם תמות אשתו הראשונה או יגרשנה ודומה למקח שנעשה בשבת דמשום שיש באפשרות לעשותו בחול אמרינן אי עביד מהני ומאי קשיא ליה מכללא דכל דאמר רחמנא לא תעביד אך לפי דברי הרב נודע ביהודה דבדבר שיש בו אזהרה מפורשת אף אם אפשר להעשות בהיתר אי עביד לא מהני ניחא דהכא נמי כיון שגזר רגמ"ה בפרטות שלא ישא אשה אחרת אף שאפשר לו לישא בהיתר אי עביד לא מהני:

אלא שחזרתי בי לפי שראיתי בנודע ביהודה תניינא בחלק אהע"ז סי' קכ"ט אות ד' (בהיתר האשה לדעת המרדכי וכו') שבאר שם דאף דמדברי התוס' בתמורה מוכרח דיש לחלק בין דבר שאין בו אזהרה מפורשת לכשיש בו אזהרה מפורשת מכל מקום לדעת המרדכי בשם הרר"י ב"ר פרץ אין לחלק בזה וגם בדבר שיש בו אזהרה מפורשת כל שהדבר הזה היה באפשרות לעשותו בהיתר אף שעשהו באיסור אי עביד מהני והכריח כן מדאמרינן בגטין ד' ל"ג ע"א בטלו מבוטל ושויוה רבנן לבעילתו בעילת זנות (עי"ש כל הסוגיא) וקשה דלמה להו לעשות בעילתו בע"ז היה להם לתקן שישבע שלא לבטלו שלא בפני האשה והעדים ואז אם היה מבטלו לא הוה מהני ובשלמא לסברת התוס' לא קשיא משום שהם סוברים דבאיסור שבדה מלבו גם לרבא אי עביד מהני אבל להמרדכי דלא שאני ליה בין איסור קדום לאיסור שבדה מלבו קשה אלא ודאי צריך לומר דהמרדכי סבירא ליה שגם בדבר שיש בו אזהרה מפורשת כל שהיה באפשרות לעשות הדבר בהיתר אף שעשהו באיסור אי עביד מהני ולכן אם היה נשבע שלא לבטלו שלא בפני האשה אם היה מבטלו שלא בפניה היה מועיל הביטול כיון שהיה יכול לבטלו בפניה ולכן לא יכלו לתקן באופן זה (ושם באר למה לא תקנו שישבע שלא יבטל כלל) והמרדכי מיירי בנשבע לחלוטין שלא היה לו באפשרות למכור בהיתר ולכן כתב דאם מכר לא מהני אלו תורף דב"ק עי"ש באורך ולפי זה חזרה תמיהתנו למקומה הרי בנשבע שלא למכור היה יכול לעשות המכר בהיתר על ידי שאלה ונימא דאי עביד בלא התרת חכם דמהני וצ"ע:

ולפי מה שכתבתי בשם הגאון נודע ביהודה דלהמרדכי בשם הרר"י ב"ר פרץ אין חילוק בין אזהרה כוללת לאזהרה מפורשת בדבר פרטי ובכל גוונא אמרינן דאם היה באפשרות לעשות בהיתר אם עשה באיסור מהני יש ליישב מה שהקשיתי למעלה (בד"ה והנה בנחלת) על הרב פתחי תשובה שתלה קושיתו מאותו ואת בנו בסברת הרב מוהרימ"ט שכתב לחלק בין יתוקן האיסור ולמה לא הקשה גם לכלליה דרב הסמ"ע וכו' ולפי האמור ניחאשהרי הסמ"ע כתב חילוק זה ליישב דברי ההגהות מרדכי ולדעת ההגמ"ר הרי הכריח הרב נודע ביהודה (והביא תמצית דבריו בקיצור בפתחי תשובה יו"ד סי' ר"ל) לדעתו דאף בדבר שהאיסור מפורש בו אם היה באפשרות לעשותו בהיתר אמרינן אי עביד מהני ולכן שפיר אמרינן בשוחט אותו ואת בנו דאי עביד מהני ולא קשיא ליה אלא לסברת הרב מוהרימ"ט ודעמיה: וכל שכן למה שנראה מדבריו שבנו"ב תניינא אהע"ז סי' נו"ן שלדברי הכל כלל הרב הסמ"ע איתיה גם בדבר שיש בו אזהרה בפירוש כל שאפשר לעשותו בהיתר לא אמרינן ביה דלא מהני והוא שהביא בשם הרב השואל דמאי דקימא לן קידושין תופסין בחייבי לאוין אינו אלא במקדש בכסף ושטר שאין שום איסור בקידושין בלבד אבל אם קדש אחת מחייבי לאוין בביאה כיון דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ולא חלו הקידושין וכתב על דבריו שזה טעות דא"כ למה נדחק שם בסוף הסוגיא בתמורה למצוא איכא בינייהו דאביי ורבא והרי איכא בינייהו שקידש חייבי לאוין בביאה אלא ודאי הא ליתא ועוד לדבריך המקדש אשה בביאה ביוה"כ לא תהיה מקודשת וגם למאן דאמר דאסור לבעול בתולה בשבת משום חובל המקדש בתולה בביאה בשבת לא תהיה מקודשת אין כל זה אלא דברי תימה ואין חילוק בין קידושי כסף ושטר לקידושי ביאה בשום דבר ואי עביד לא מהני לא שייך כאן דהרי השוחט בשבת וביוה"כ שחיטתו כשרה ולא אמרי' אעל"מ והטעם כמ"ש הש"ך בח"מ סי' ר"ח דלא אמרינן אעל"מ אלא במעשה שאי אפשר לעשותו בהיתר כלל כו' ומעתה גם אם קידש חייבי לאוין בביאה גוף הקדושין היה יכול להיות בהיתר שיקדש בכסף ושטר אלא שהוא עשה באיסור ולכן הקידושין קיימים עכ"ל והרי בחייבי לאוין יש אזהרה מפורשת על הביאה וכן ביאה ביום הכיפורים ואמר מר דמה שתופסים הקידושין הוא משום שאפשר להיות בהיתר על ידי כסף ושטר ודין זה ודאי הוא לדברי הכל שגם התוס' מודים דאם מקדש אחת מחייבי לאוין בביאה קידושין תופסים ואם כן מוכרח דסובר הרב נו"ב דכולי עלמא מודו בכלליה דרב הסמ"ע לא שנא בדבר שאין בו אזהרה (כמלאכה בשבת וכיוצא) ולא שנא בדבר שיש בו אזהרה פרטית כל שאפשר לעשותו

בהיתר אף שהוא עשה באיסור אי עביד מהני ולכן לא היה יכול הרב פתחי תשובה להקשות לסברת הסמ"ע ודעמיה מאותו ואת בנו:

גם מדברי מר בריה דרב נודע ביהודה בתשו' שבאהע"ז סי' קכ"ט הנז"ל מתבאר דלא שאני ליה בכלל זה בין דבר שאין בו אזהרה מפורשת לדבר שיש בו אזהרה מפורשת שכתב (בד"ה ומעתה לפ"ז גם לב"ש) דלב"ש דסברי דלא יגרש אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה אם עבר וגרשה שלא מחמת דבר ערוה לא שייך לומר אי עביד לא מהני דכיון שיש מציאות לגרש גם שלא במקום ערוה דהיינו כשהיא מתרצית בזה וכיוצא עוד כמה אופנים שהם בהיתר אם עבר וגרשה שלא כדין לא אמרינן דלא מהני והרי זה דומה לשוחט בשבת שכתב בדגול מרבבה יו"ד סי' י"א דכיון שיש מציאות לשחיטה שתהיה בהיתר דהיינו אם ישחוט בחול לא אמרינן דלא מהני וכו' עי"ש הרי דלא שאני ליה בין זה לזה אלא שתמיה לי עליו שהוא ציין לעיין שם בתשובת מר אביו באות ד' והרי שם הכריח דלדעת התוס' לא אמרינן דכל שאפשר לעשותו בהיתר אי עביד מהני אלא בדבר שלא באה עליו אזהרה מפורשת כמו שחיטה בשבת דלא אמרה תורה לא תשחט בשבת אלא לא תעשה מלאכה וכו' אבל כל שהזהירה תורה על הדבר ההוא בפירוש אף שיש מציאות לעשות הדבר בהיתר אם עבר ועשה באיסור לא מהני ואם כן לסברת התוס' יש לנו לומר דלב"ש אם עבר וגרש אי עביד לא מהני וצ"ע (עיין לקמן בד"ה עוד ראיתי בס' המקנה): ועל פי כללין לפי מה שהבינו רבנן קדישי דבכל ענין יש לחלק בין היכא דאי אפשר לעשות בהיתר להיכא דאפשר לעשות בהיתר יש ליישב קושית הרב מוהר"ם גאלאנטי בס' דברי מרדכי בקונטריס דבר יוסף ד' ס"ח ע"ב על מה שכתבו התוס' והרא"ש בריש יבמות דיבם שבא על יבמתו נדה קנה ואמאי לא נימא דכיון דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והצריך עיון עי"ש ולפי כלל הנ"ל ניחא דהא אפשר להיות הדבר בהיתר ומשום הכי אי עביד באיסור נמי מהני: והנה מריש הוה אמינא דכלל זה (דהיכא דאפשר לעשות הדבר בהיתר ועשהו באיסור לא אמרינן אי עביד לא מהני) היה בהעלם מעיני רבינו עקיב"א בחידושיו על יו"ד סי' יו"ד שהקשה בדין שוחט בהמה מסוכנת בסכין של משמשי עכום"ז דאמאי לא נימא דתהא הבהמה אסורה משום דאי עביד לא מהני והצ"ע (כמו שהבאתי דב"ק לעיל באות ט"ן בד"ה עוד כתב הרב) והיה לו ליישב על פי כלל זה וכמו שכן כתב באמת הרב פתחי תשובה בנחלת צבי שהבאתי שם אמנם עתה ראיתי שבתשובותיו בסי' קע"ד גבי המל תינוק בשבת שלא בזמנו דשקיל וטרי דיש לומר דהוי מלתא דאמר רחמנא לא תעביד ואי עביד לא מהני וביאר שם (בדף קס"ה ע"ד בד"ה ומההיא דשוחט בשבת) דלא דמי לשוחט

בשבת דשחיטתו כשרה דהתם משום דלא יתוקן האיסור באם נאמר דלא מהני משום הכי הוא דמהני אבל במל שלא בזמנו אם נאמר דלא מהני יתוקן האיסור דאינו אלא מקלקל דפטור וכו' עי"ש ועוד כתב (בד"ה והנה) דיש לדון דצריך להטיף ממנו דם ברית משום שעשה מצוה הבאה בעבירה וליכא מצוה וכו'.

שוב כתב לדחות דכל זה אינו דהא תניא בשבת ד' ק"ה הקורע על מתו אף שחלל את השבת יצא ידי קריעה ומרן הב"י ביו"ד סי' ש"מ הביא הירושלמי דפריך ממצה גזולה דלא יצא ומשני תמן גופא עבירה הכא הוא עשה עבירה וכו' וסיים דבמל בשבת שלא בזמנו שאין גופא עבירה רק שהוא עשה עבירה ליכא משום מצוה הבאה בעבירה ומהאי טעמא יש ראיה על מה שגמגמנו תחלה לומר דאי עביד לא מהני דאם כן בקורע בשבת נימא גם כן דלא מהני וצריך לחזור ולקרוע אחר שבת ולא נתקן הבגד והוי מקלקל וליכא מלאכת שבת אלא על כרחין כיון דיומא הוא קגרים לא אמרינן ביה אי עביד לא מהני וחידוש בעיני שבשה"ג פרק משילין והש"ך סי' ר"ח לא הביאו ראיה זו מקורע בשבת עכ"ל ונראה מסיגנון לשונו הנ"ל שסובר בדעת הרב ש"ך דדוקא בדבר שהאיסור הוא מחמת הזמן כמכירה ושחיטה בשבת הוא דאמרינן כיון דאפשר לעשות מעשה זה בחול בלא שום איסור אף שזה עשהו בשבת באיסור אי עביד מהני וכמו שצדדתי למעלה (בד"ה אך עדין): וכן נראה שהבין הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' מציעא על מה שאמרו בש"ס ד' ט' ע"א אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת הכי נמי דלא קני שכתב וז"ל אף דקימא לן כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וקנין שנעשה באיסור לא הוי קנין ואפילו באיסור דרבנן קי"ל בכתובות פ"א ע"ב כל דאמור רבנן לא תזבין אי זבין לא מהני מכל מקום עיין ש"ך ח"מ סי' ר"ח דאיסור שבת כיון דהוא איסור התלוי בזמן בכי האי גוונא לא שייך אי עביד לא מהני מפני דאפשר לעשות הקנין בהיתר ותמיהני ששום מחבר לא נתעורר מסוגיית הש"ס כאן עכ"ל (ויש לפקפק במה שכתב וקנין שנעשה באיסור לא הוי קנין דמשמע דהכי קיימא לן ולפי הנראה לא כן הדבר והלכה רווחת דמקח שנעשה באיסור הוי קנין ומה שכתב דאפילו באיסור דרבנן וכו' עיין לעיל באות ה"ן מה שרשמתי בזה בס"ד) ועל מה שהעיר מהא דהגביה ארנקי עיין לעיל באות ט"ן (בד"ה גם אשו"ר בשם שו"ת רבינו עקיב"א בזה) משמע דמבין מדברי הש"ך דדוקא באיסורי שבת הוא דאמר דמשום שאפשר לעשות בהיתר בחול אמרינן אי עביד מהני ולא בשאר איסורין וכמו שנראה מדברי רע"ק בתשו' הנ"ל: ולפי זה יש לומר דרבינו עקיב"א גם בחידושיו ליו"ד סי' יו"ד הנ"ל לא נעלם ממנו סברת הרב ש"ך הנ"ל אלא דמשום שהוא איסור שאינו תלוי בזמן קשיא ליה דנימא אי עביד לא מהני אף

שהיה אפשר לו לעשות מעשה זה בהיתר לשחוט בסכין אחרת כן נראה לי להליץ בעדו והמעיין יבחר.

ועתה השגתי ס' יקר דלתי תשובה לידידי הגאון מוהר"ר יעקב אבד"ק פיקעלין יצ"ו וראיתי בסי' יו"ד שכתב וז"ל ואסור לשחוט מסוכנת עיין חידושי רע"ק מה שהעלה בצ"ע דנימא אי עביד לא מהני ועיין בנוב"י תניינא חאה"ע סי' קכ"ט ובהגהת בנו הגאון סוד"ה ז"ל הרשב"א ותמצא ישוב נכון לקושיתו עכ"ד יצ"ו.

וכונתו ליישב על פי כללהש"ך דבדבר שיש באפשרות לעשותו בהיתר אף אם עשה באיסור אי עביד מהני גם לרבא דבזה מיירו הגאונים נו"ב ומר בריה בסי' הנ"ל (ויש ט"ס בדברי הרב יצ"ו ובמקום מ"ש ובהגהת בנו סוד"ה ז"ל הרשב"א צ"ל בד"ה ומעתה לפי זה גם לכ"ש והן הן הדברים אשר כתבתי בשמו לעיל בד"ה גם מדברי מר בריה) ואני ההדיוט כבר כתבתי מה שיש להליץ בזה לפי שיטתו: גם בסי' י"א אות ב' האריך הרב הנ"ל יצ"ו (דלתי תשובה) לבנות ולסתור על פי כלל זה ותורף דב"ק הלא המה על מה שכתב בדגול מרבבה דשוחט בשבת דכשרה ולא אמרינן אי עביד לא מהני הוא משום דאפשר להיות בהיתר והביא תורף דברי תשו' הנו"ב תניינא באהע"ז סי' קכ"ט בהגהת בנו הנז"ל (בד"ה גם מדברי מר בריה) וכתב הרב יצ"ו ובזה ניחא מה שיש להקשות גבי חולין שנשחטו בעזרה דאמרינן בקידושין יכול לא ישחוט ואם שחט יהא מותר היאך יהא מותר הא אי עביד לא מהני ולהנ"ל ניחא דהא השחיטה יכול להיות בהיתר וניחא גם כן הא דמשחרר עבדו עובר בעשה והרי גם בעשה אי עביד לא מהני ולהנ"ל ניחא שהרי כתב הרמב"ן דטעם איסור שיחרור הוא משום לא תחנם וכשהעבד נותן דמיו או שמשחררו לצורך מצוה אין כאן חנינה ושרי ואם כן כיון שיש באפשרות לעשות בהיתר אי עביד מהני וכתב שבס' ברית אברהם אהע"ז סי' קכ"א אות י"ב הקשה בהא דקידושין ד' נ"ב במקדש בפירות שביעית דקידושין תופסין אף דעבד איסורא ועיין בתוס' שם ד"ה המקדש דמוכר פירות שביעית בדיעבד המקח קיים אע"ג דעבר באיסור דלאכלה ולא ולסחורה.

והרב יצ"ו כתב לתרץ קושיא זאת ואף להפוסקים דהוא איסור דאורייתא עם כל זה יש במציאות לקנותם בהיתר כמבואר בתוס' ר"ה ד' כ"ב ע"א ד"ה אלו וכתב דבזה יש לתרץ מ"ש התוס' בתמורה משוחט פסח על חמץ נימא דלא מהני דהא השחיטה יכול להיות בהיתר וכן לא קשה מאותו ואת בנו שהקשה הפמ"ג בסי' ט"ז דנימא דהשחיטה לא מהני כיון דהשחיטה היה יכול להיות למחר או בלילה שאח"ז בהיתר שוב הביא מ"ש בקצות החשן בסי' ר"ח שהקשה ממקדים תרומה לביכורים (כמ"ש במלא הרועים שהבאתי

בריש אות זו) אלו תוד"ק נר"ו ועוד האריך בעיקר כללא דכל דאמר רחמנא לא תעביד וכו' בחריפות ובקיאות לך נא ראה: ואני ההדיוט לא אוכל עוד לצאת ולבא עתה בפילפולא דאוריתא בענין זה כי למיגמר בעתיקא קשה אך את זה אגיד אשר יש להעיר בדברי הרב יצ"ו במה שמתרץ על פי כלל זה קושית התוס' משוחט פסח על חמץ ולא הרגיש דאדרבא איפכא מסתברא דמאחר שכלל זה לחלק בין דבר שאי אפשר לעשותו בהיתר להיכא שאפשר להיות בהיתר לא נאמר מפורש בש"ס ורק חידוש הוא שחדשו סופרים רבני האחרונים ליישב איזו קושיות יש לנו לסתור דבריהם מדברי התוס' הללו דאם כדבריהם מאי קשיא להו לרבותינו התוס' משוחט פסח על חמץ שאני התם דהשחיטה יכולה להיות בהיתר ומשום הכי מהני אלא ודאי דאין לחלק בזה ואף באפשר לעשות בהיתר הדין נותן לרבא דאי עביד לא מהני וביותר תגדל התימה דאם איתא דיש לחלק בזה למאי איצטריך קרא בירושלמי להכשיר פסח ששחטו על החמץ הלא בכל כי האי גם לרבא אי עביד מהני וכי היכי דקשיא ליה להרב יצ"ו לרבא דאית ליה אי עביד לא מהני למה לי קרא לומר דחולין שנשחטו בעזרה אסורין הכי נמי תיקשי ליה אם איתא דמודה רבא בדבר שאפשר לעשות בהיתר דאי עביד מהני למה לי קרא להכשיר פסח ששחטו על החמץ: ונראין הדברים שידידי גאון יעקב יצ"ו לא שלטו מאורות עיניו בדברי הגאון נודע ביהודה בתניינא חלק יו"ד סי' ט' ששם כתב מפורש דיש לחלק בזה דדוקא בשוחט בשבת וקונה ומוכר וכיוצא הוא דיש לומר דכיון שאפשר לעשות הדבר בחול בהיתר אי עביד מהני משום שלא בא על זה אזהרה מפורשת לא תשחט בשבת דרחמנא לא תעשה מלאכת הוא דקאמר ושחיטה היתה בכלל כל אלה וכיון שאין על זה אזהרה גלויה משום הכי הוא דמפני שאפשר לעשות בהיתר אי עביד באיסור נמי מהני מה שאין כן בשחוטי חוץ וכן בחולין שנשחטו בעזרה וכו' כמו שכתבתי למעלה (בד"ה והנה בנחלת צבי) והכריח כן מדברי התוספת בתמורה גבי שוחט פסח על חמץ דאם כדברי הש"ך דיש לחלק בין דבר שאין באפשרות לעשותו בהיתר וכו' מאי קשיא להו וכו' עי"ש דמדבריו הללו שתים זו למדנו.

א) דאין ליישב קושית התוס' על פי כלל זה ונהפוך הוא דיש לסתרו מכח דבריהם. ב) דאין ליישב הקושיא מהש"ס דקידושין גבי חולין שנשחט בעזרה דמצריך קרא לאסרן ולא סגי לן בכללא דמלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני לפי שבשתים אלו שבאה עליהם אזהרה מפורשת אין לחלק בהם בין אי אפשר לעשות בהיתר וכו' וממילא גם קושית הרב פרמ"ג מאותו ואת בנו אינה מתיישבת על פי כלל זה כיון שבא לזה אזהרה מפורשת וכן הקושיא ממשחרר עבדו דעובר בעשה וגם הקושיא מסחורה

מפירות שביעית דמהנו לא יתיישבו בחילוק זה דכיון דבא עליהן אזהרה מפורשת הדין נותן אליבא דרבא דאי עביד לא מהני וכבר תמהתי לעיל (בד"ה גם מדברי) על הגאון מר בריה דהנו"ב במה שהמציא אליבא דבית שמאי שסוברים לא יגרש אלא אם כן מצא בה ערות דבר שאם גרש בלא ערות דבר גם לרבא אי עביד מהני ואמר מר הכי על פי כלל הנ"ל ובנה אצלו ציון לעיין בדברי מר אביו שם באות ד' והלא המעיין שם יראה שכתב מפורש של דעת התוס' מוכרחים אנו לחלק ולומר דבדבר שיש בו אזהרה מפורשת לאסור הדבר ההוא בפרטות לא שאני לן בין אי אפשר לעשותו בהיתר לאפשר לעשותו בהיתר ורק לדעת הרר"י ב"ר פרץ שבהגהות מרדכי שהביא הרב הסמ"ע הוא שיש לחלק כן גם בדבר שיש בו אזהרה בפירוש ותמיהה זו הא גופא קשיא לי על הרב אביר יעקב הנ"ל יצ"ו שהיה לו לעיין בדברי הרב ש"ב באות ד' ושם היה מוצא סתירת לדבריו: עוד יש להעיר על הרב הנ"ל יצ"ו דהמעיין בדב"ק וראה דלקושיתו מפירות שביעית כתב דלדעת הסוברים דאיסור סחורה בפירות שביעית אינו אלא מדרבנן ודאי לא קשיא מידי כלומר דלא אמר רבא אי עביד לא מהני אלא באיסורין דאוריתא (עיין מה שכתבתי בכלל זה לעיל באות ה"ן) אלא גם להפוסקים דאיסור סחורה בפירות שביעית הוא מדאוריתא אמר מר ליישב על פי כלל זה ואילו על קושיתו ממשחרר עבדו לא הזכיר כלל לומר דלמאן דאמר שאינו עשה גמור אלא איסורו מדרבנן לא קשיא ורק הוא מותיב והוא מפרק לה על פי כלל זה מוכח ודאי שסובר שלא נחלקו בדבר זה ולכולי עלמא הוא איסור תורה ובמטו מניה דמר אין הדבר כן.

ואנכי הרואה דשלש סברות נאמרו בזה איכא מאן דאמר דהוא עשה גמור מדאוריתא ואיכא מ"ד דהוא רק מדרבנן והריטב"א כתב בחידושיו למגילה ד' כ"ח אההיא דתיתי לי דלא עבדית שותפות וכו' דאינו לא איסור תורה ולא איסור דרבנן אלא ממדת חסידות בעלמא כענין שאמרו המשחרר עבדו עובר בעשה וכו' עי"ש ומתבאר כל זה מדברי הרבנים ארעא דרבנן במערכת העי"ן אות תק"ב ובקהלת יעקב בתוספת דרבנן אות רג"ן ויעיר אזן במערכת האל"ף אות ק"ג ובמערכת העי"ן אות כ"ב ומה שיש לתמוה על הריטב"א בזה מדמקשינן בפרק שלשה שאכלו ד' מ"ז ע"ב במאי דר' אליעזר שחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה מצוה הבאה בעבירה היא וכו' ואם אינו אלא משנת חסידים איך שייך לומר מצוה הבאה בעבירה היא עיין לקמן במערכת השי"ן אות כ"א מה שרשמתי בזה בס"ד הא למדת דאינו פשוט ומוסכם לדברי הכל שאיסור שיחרור את עבדו הוא מן התורה ואם כן לדעת הסוברים דאסור רק מדרבנן וכל שכן להריטב"א דהוא רק מדת חסידות ודאי דלא קשיא מינה לפי דעת הרב נר"ו (שנמשך כזה אחר דעת כמה מרבני

האחרונים שסוברים כן כמו שכתבתי לעיל באות ה"ן) דבדרבנן גם רבא סובר דאי עביד מהני: וגוף הקושיא במשחרר עבדו אמאי לא נימא אי עביד לא מהני כבר התעורר על זה רעק"א בשו"ת סי' קצ"ד (בד"ה ואני פקפקתי) שהרי גם בעשה אמרינן אי עביד לא מהני כדפרכינן בתמורה מתורם מרעה על היפה ולומר דגזרת הכתוב הוא דמהני מנא לן זה דילמא קרא דשחרור מיירי בענין דליכא עבירה אבל במקום איסור נימא דלא מהני עכ"ל ולא כתב ישוב לקושיא זוגם בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' כ"ג ד' כ"א ע"ד הקשה כן והצריך עיון והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' צ' סק"ל רוצה להכריח מפני זה שדעת הרמב"ם לפסוק כאביי דאי עביד מהני ועיין בשו"ת תפארת יוסף בא"ח סי' כ"ג סוף אות א'.

אמנם בשו"ת כתב סופר בחלק א"ח סי' ע"ג (בד"ה ועוד נ"ל להוכיח) כתב בשם מר אביו בחידושיו שהתעורר בזה ותירץ כיון דילפינן לה לה מאשה והתורה גילתה באונס אי עביד מהני הכי נמי בשחרור והגאון המחבר הקשה דהא אמרינן נמי דמפקיר עבדו יצא לחירות אלא שנחלקו בש"ס אם צריך גט שחרור לכולי עלמא מיהא מהני ההפקר ואמאי לא נימא דלא הוי הפקר דלגבי הפקר אין שייך לומר דילפינן מאשה דהפקר באשה לא מהני ונתעצם בקושיא זו ולא מצא מרגוע ליישב קושיא זו כי אם בזאת דלא אמר רבא דאי עביד לא מהני אלא באיסורי לאוין ולא בעשה עי"ש דב"ק ולפי הנראה לא ראה הרב כתב סופר דברי מר אביו בתשובת חתם סופר באהע"ז ח"ב סי' ס"ג וז"ל (בד"ה וכ"ז לפי) ומ"מ סברת פנ"י שלהי גטין דמחלק בין עשה לל"ת מוכרח לכאורה דאי לא תימא הכי תיקשי ממשחרר עבדו איך מהני ודוחק לומר דרחמנא גלי או חפשה דילמא לדבר מצוה דרבים וכדומה וא"כ איך מהני אלא על כרחין עשה שאני אבל הסברא קשה מאד וכי רבא מקרא מפיק לה דלא מהני דנימא כי גלי קרא בל"ת אבל בעשה מהני הלא רבא מסברא קאמר דלא מהני מעשיו הרעים ואביי נמי דפליג היינו מהטעם שלו דלמה לקי אבל זולת זה היה מודה מסברא לרבא ואם כן מה לי עשה או ל"ת וצ"ע עכ"ל הרי שהרחיק מאד סברא זו דלחלק בין לא תעשה לעשה ודבר ה' בפיהו אמת שכן מתבאר מסוגיית הש"ס בתמורה כמו שכתבו כן כמה רבנים שהבאתי דבריהם לקמן באות ס"ט בס"ד עי"ש: ולכל הדברות נראה שלא זכרו שרים הללו כללין דכל שאפשר לעשות בהיתר לא אמרינן אי עביד לא מהני ואם כן לא קשיא ממשחרר ואין לנו הכרח מזה דבעשה אי עביד מהני דיש לומר דהכא טעמא משום דאפשר לעשות בהיתר וכמו שכתב ידידי הגאון דלתי תשובה יצ"ו ואפריון נמטייה את זה ראיתי להעיר בדברי ידידי הרב עליון יצ"ו וידעתי שהרב יצ"ו שנה משנתו זאת שינת עראי ולא כיוון מלאכתו לכך הוא טרוד

בגופי הלכות שבחבורו הטהור ואגב ארחיה בהדי שותא אמר רב מילתא אגב ריהטא וכבר הליץ כן מרן חיד"א על כמה גדולים שלא העמיקו באיזה כללים מרוב טרדתם בחבוריהם הקדושים:

ועל דברי הים של שלמה שהבאתי למעלה (בד"ה ועל כל פנים) ראיתי בספר המקנה החדש (להגאון זוסמאן אליעזר אבד"ק חאלאש) בכלל כ"ד סוף פרט א' שהביא דברי הים ש"ש וכתב על דבריו ופלא להבין גם שם בפרט ב' (בד"ה יש"ש) הביא דבריו וכתב ופלא להבין עיין ט"ז תקכ"ד עכ"ל ועל מה שכתבתי למעלה בתחלת אות זו דנראה לדעתי העניה דכונת הסמ"ע לא זו היא מה שהבין מדבריו הרב ש"ך ראיתי עתה בס' המקנה הנ"ל בד' כ"ה ע"ד (בד"ה וש"ך) שכתב וז"ל ובית מאיר בתשובה ד' כתב הש"ך תלה דבריו אדברי סמ"ע ולענ"ד אין שום שייכות להדדי דסמ"ע לא אמר אלא כיון דמסלקינן האיסור ממילא נשאר הקנין בלא שום איסור ואיך נאמר דלא מהני מה דעביד באיסור הא באמת הרבית דעביד באיסור לא מהני מעשיו וממילא נשאר הקנין בהיתר משא"כ קנין שבת אי הקנין מהני הוי מהני מה דעביד באיסור וכ"כ המל"מ פ"ח ממלוה הלכה א' ובהלכה ט"ו כתב מי שהלוה לחבירו ונתן לו לוה חפץ ברבית שצריך להחזיר לו החפץ דדוקא כשקצץ עמו בדמים ואח"כ נתן לו חפץ בשביל הדמים אז הוא דאמרי' המקח קיום אבל כשלא קצץ צריך להחזיר לו החפץ שהרי הלוקח לא קנאו והמוכר לא מכרו (ע"י כלל כ"ה פרט ה' הבאתי הב"מ שמשיג בזה) ועיין תשובת מוצל מאש סי' ד' וה' עכ"ל ואין בידי ס' בית מאיר אהע"ז (שמה שכתב בשמו לפי הנראה הוא בחלק אה"ע או ח"מ) ולפי הנראה כיונתי בעניותי לדעתו הרמה ובספר חתן סופר בדף קמ"ד אות יו"ד השוה להסמ"ע וש"ך ששניהם נתכוונו לדבר אחד ולי הדל נראין הדברים כמו שכתב הרב בית מאיר:

עוד ראיתי בס' המקנה הנ"ל בדף ז"ך ע"ב אות יו"ד וז"ל אם דבר יוכל להיות בהיתר או היום ושבועה ורבית גורם האיסור מהני ש"ך וסמ"ע וט"ז אבל רק אם לא נכתב הלאו בפירוש נוב"י ועיין פמג"ד א"ח בסי' פ"א וסי' ע"ט אם המקום גורם האיסור מהני עכ"ל ולפי הנראה יש ט"ס במה שכתב או היום וצריך להיות אך היום ומה שהשוה דעת הסמ"ע לדעת הש"ך אף שבדף כ"ה הנ"ל הביא מה שכתב הרב בית מאיר דלא ראי זה כראי זה מכל מקום כתב כן לדעת הש"ך ולכן הקדים הש"ך להסמ"ע וכלומר שלהש"ך כן גם דעת הסמ"ע אך מה שצירף עמהם את הט"ז הוא תימה דודאי אין דעת הרב ט"ז לחלק כן כמו שכתבתי למעלה (בד"ה וכן מה שהקשו הקדמונים) גם מה שכלל שבועה בהדי היום ורבית דלדעתם מהני איני מבין דב"ק שהרי שלשת הרועים הם המדברים

ליישב על פי חלוקים מה שקשה על הגהות מרדכי שסובר דאם נשבע שלא למכור ומכר לא מהני ומה שכתב בשם הרב נוב"י דדוקא אם לא נכתב הלאו בפירוש לפי הנראה לא זכר שר דהרב נו"ב מיחלפא שיטתיה בזה ומר בריה דנו"ב לא משמע ליה לחלק בין אין בו לאו ליש בו לאו כמו שמתבאר ממה שכתבתי לעיל (מן ד"ה והנה בנחלת צבי וכו' והלאה עי"ש גם הרב חתן סופר בדף קמ"ד אות י"ב לא ראה אלא התשובה שביו"ד סי' ט' הנ"ל עי"ש):

ומה שהכריח רעק"א בתשובה הנ"ל כחלוקו של הרב ש"ך בסי' ר"ח הנ"ל מדין קורע על מתו בשבת דאף שמחלל את השבת יצא ידי קריעה כן ראיתי להרב נחמד למראה בח"ב ד' ל"ה ע"ב שכתב בהם הרב מחנה לויה שהכריח כן והרב נחמד למראה השיג על פי כלל זה על מרן מוהריט"א בס' שמחת יו"ט בסי' מ"ב ד' קס"ו במה שפירש בדברי הירושלמי בפרק האורג הלכה ג' ולפי שאין בידי ס' שמחת יו"ט ובנחמד למראה הביא דבריו בקיצור לא יכלתי לעיין בזה ועיין להרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם בכלל ג' סי' ו' (בד"ה וראיתי) וידידי הרה"ג מוהר"ח הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו במערכה זו אות כ' הביא כלליה דרב ש"ך בלשון זה היכא דאפשר לעשות הדבר בהיתר בחול ועשהו בשבת כגון טבח ומכר בשבת אפילו נעשה המעשה באיסור תורה שהוציא מרה"י לרה"ר סובר רבא דמהני והוי מכירה כ"כ הש"ך בסי' ר"ח לדעת הסמ"ע והרב ידי אליהו ד' ק"ד ג' שדי נרגא בכלל זה ונעלם דבר מהרבנים מחנה לויה סי' ל"ה ונחמד למראה ח"ב ד' ל"ה ע"ב עכ"ל יצ"ו ואין בידי שו"ת ידי אליהו לראות במאי שדי נרגא בהאי כללא ומה שדקדק הרב יצ"ו לכתוב כן כתב הש"ך לדעת הסמ"ע אולי כונתו דמגוף דברי הסמ"ע אין הכרח שכונתו לחלק בין דבר שאי אפשר להיות בהיתר לדבר שאפשר להיות בהיתר כמו שכתבתי בתחלת אות זו לכן כתב שהרב ש"ך סובר כן בדעת הסמ"ע:

והמצאה חדשה מצאתי בס' דעת תורה לידידי הגאון אישי כ"ג שלום מרדכי הכהן אבד"ק ברעזאן יצ"ו בדין שחיט' בשבת דכשרה ודבריו הם בסי' י"א אות ו' כתב כבר נודע קושית המוהרי"ט בח"א סי' ס"ט לרבא דאמר אי עביד לא מהני אמאי שחיטתו כשרה ותירץ דלא יתוקן האיסור וכו' (אמר המחבר לעיל באות ט"ן בד"ה ומה שכתב בחידושי רעק"א כתבתי שרעק"א כתב בשם מוהרי"ט שהקשה משוחט בשבת וכתבתי שלא ידעתי באיזו תשובה כתב כן כי כסי' ס"ט שבח"א לא נזכר כלל משחיטה בשבת עי"ש ופלא על הגאון דעת יצ"ו שכותב כן בשם מוהרי"ט ומראה מקום לסי' ס"ט וליתנהו להני מילי שם כמו שיראה הרואה) ונשא ונתן בדין איסור אבר מן החי אם נתקן בשחיטה זו ושוב באות יו"ד כתב וז"ל מיהו בעיקר קושית מוהרי"ט יש לדון עפמ"ש בחבורי לחו"מ מתשובת

הרא"ש ביו"ד סי' רכ"ח דהיכא דאפשר לעשות הדבר בהיתר גם בעשה באיסור אי עביד מהני ועיין נו"ב מ"ת אה"ע סי' נ' וסי' קכ"ט והנה הב"י בא"ח סי' ל"ב הביא בשם סה"ת דבשחיטה דהפיל סכין כשר ומ"מ במלאכת שבת הוי כלאחר יד דפטור ונראה שם דגם בשוחט ביד שמאל דינא הכי ככותב בשמאל דהוי כלאחר יד וכו' וא"כ כיון דאפשר לו מדאוריתא לשחוט בשמאל או להפיל הסכין ולשחוט וכו' אם כן שוב גם בשוחט בימין כדרכו אי עביד מהני ואף דכלאחר יד אסור על כל פנים מדרבנן הרי לשיטתכמ"פ באיסור דרבנן אי עביד מהני וכו' ואם כן הכי נמי בזה אף דגוף האיסור הוא מה"ת מ"מ הרי מן התורה בידו לעשות בהיתר ורק מדרבנן אסור אם כן לא גרע מהיכא דעשה איסור דרבנן דאי עביד מהני עכ"ל ראה זה חדש כי כל הרבנים שהזכרתי באות זו שכתבו ליישב הקושיא דשוחט בשבת שחיטתו כשרה על פי כללין שיש לחלק בין דבר שאי אפשר לעשותו בהיתר (דבזה אי עביד לא מהני) לדבר שאפשר לעשותו בהיתר (דבזה אי עביד מהני) כתבו דמה שהשחיטה נקראת דבר שאפשר לעשותו בהיתר הוא מה שאפשר לשחטו בחול והגאון הנ"ל יצ"ו כתב עדיפא מיניה דגם בשבת עצמו אפשר לעשותו בהיתר מן התורה כשישחוט בשמאל אמנם במחכתה"ר יש לפקפק בדבריו ולא ידעתי מה הזקיקו לזה והלא עיקר תירוצו על פי חילוק בין אי אפשר לעשות בהיתר וכו' של כת הקודמין הוא והוא עצמו ציין לשו"ת נודע ביהודה מ"ת סי' קכ"ט ושם כתב תירוץ זה וביאר דההיתר הוא שהשחיטה בח היא מותרת ומה לו לחפש היתר אחר שיש לו היתר בשמאל ומת זה אינו אלא לדעת הסוברים דבדרבנן אי עביד מהני וא מה נענה לדעת הרבה פוסקים שהבאתי לעיל באות ה"ן דגם בדרבנן אי עביד לא מהני ובהכרח לומר דההיתר הוא מה שאפשר לשחוט בחול ואם כן זה יספיק גם לדעת הסוברים דבדרבנן אי עביד מהני:

גם מה שמייחס להרא"ש שמחלק בין דבר שאי אפשר לעשותו בהיתר לאפשר לעשותו בהיתר הנה ספרו לחו"מ אין מצוי אצלי לראות על איזה מתשובות הרא"ש כותב כן שאם כונתו על התשובה שבכלל ז סי' ד' שכתב ולא דמי למאי דקימא לן כרבא דאי עביד לא מהני דהתם פליגי במצות שאי אפשר לבטלן וכו' אבל התקנה שאפשר לבטלה וגם אפשר לבטל החרם בהא מודה רבא דמהני עי"ש לדעתי העניה דברי הרא"ש אין מורין כונה זו (דכיון שאפשר בהיתר אי עביד מהני) והם עניינים וכללים מוחלקים וכן מתבאר מדברי הפוסקים המדברים בכלל זה שלא כתבו שגם הרא"ש כתב כלל זה: כלל ס"ב) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני לא אמר רבא הכי אלא בדבר שאסור מצד עצמו אבל דבר שאינו אסור מצד עצמו אלא יומא הוא דגרים אי עביד מהני כן כתב

הרב ט"ז בח"מ סי' ר"ח (אמר המחבר כל זה הוא נפרד מהכלל שכתבתי באות ס"א כמו שכתבתי שם על דברי הרב יד שאול עי"ש בד"ה אמנם תמיה וכן מתבאר ממה שכתב ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו בס' דעת תורה בסי' י"א אות יו"ד שהביא שם מה שיש לחלק בין אי אפשר לעשות בהיתר להיכא דאפשר לעשות בהיתר ושוב בסוף האות הביא סברת הרב ט"ז לחלק בין דבר האסור מצד עצמו להיכא דיומא הוא דגרים ושיש להעיר קצת על כלל הט"ז וכו' עי"ש בגוף דב"ק שמתבאר כן וכן ראיתי עתה בס' חתן סופר ד' קמ"ד שבאות יו"ד הביא כלל הש"ך ובאות י"א כלל זה והקשה משוחט פסח על חמץ עי"ש ועיין לקמן בד"ה והנה כלל זה מה שכתבתי בשם הגהת כליל תפארת) ומטעם זה כתב דהעיקר לדינא כפסק הרמ"א שם דאם נשבע שלא למכור ומכר מעשיו קיימים משום דלא דמי למאי דאמרינן בכתובות ד' פ"א כיון דאמור רבנן לא ליזבין אי זבין לאו זביניה זבינא דהתם האיסור הוא מצד המכירה עצמה אבל בנשבע שלא למכור אין האיסור מצד המכירה עצמה אלא השבועה היא הגורמת ולכן מהני ומתבאר לפי זה דאין הכל מודים בכלל זה שהרי דעת הרר"י ב"ר פרץ שבהגהות מרדכי בפרק ב' דשבועות סי' תשפ"ד וכמותו פסק הסמ"ע שם דאם נשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום משום דמלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ויש פוסקים דנקטי לדינא הכי ויש סוברים דהוי ספיקא דדינא כמו שכתבתי בזה לעיל באות ז"ן אלמא במחלוקת הוא שנוי ם אם יש לחלק בין כשהוא איסור בעצמו לכשהאיסור הוא מחמת דבר אחר הגורם דלהרר"י ב"ר פרץ הנ"ל אין חילוק בזה שהרי בנשבע שלא למכור אין האיסור במכירה עצמה אלא מחמת השבועה ואמר מר דלא מהני:

ולפי זה קצת קשה על הרב תפארת ישראל בחידושים שאחר סוף פרק ג' דמס' סוכה שהקשה אמאי דתנן שם במשנה ב' היו ענביו מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין אותן ביום טוב דאמאי כשר אם מיעטן ביו"ט הא לכתחלה אין ממעטין משום דהוי מתקן וכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני אפילו בדרבנן (עיין בזה לעיל אות ה"ן) ותירץ על פי חילוק הרב ט"ז הנ"ל דהכי נמי אין האיסור מצד עצמו אלא יומא דקגרים ומר בריה יישב בזה מאי דתנן בפרק ב' דסוכה משנה ג' ואין עולין לה ביו"ט וכתב הר"ן דאם עלה יצא עי"ש ולפי מה שכתבתי מבואר דאין תירוצו עולה יפה לדברי הכל דלדעת הרר"י ב"ר פרץ ודעמיה דגם בשבועה על המכירה שאין המכירה עצמה אסורה אלא מצד השבועה אי עביד לא מהני הכי נמי בזה לא מהני והיה לו לבאר מה שיש ליישב לפי שאר כללים שנאמרו בדין זה משום שיש באפשרות לעשות מעשה זה בחול כמו שתירץ הרב ש"ך לענין מקח וממכר בשבת וכן כתבו רבני האחרונים לענין

שוחט כמו שכתבתי לעיל באית ס"א וכן על פי שאר כללים ועיין בתפארת ישראל בפרק ג' דתרומות משנה ו' שהוקשה לו לפי כלל הרב ט"ז הא דאמרינן בתמורה ד' ה' ע"ב דלרבא הא דמקדים תרומה לביכורים מה שעשה עשוי הוא משום דגלי קרא דלמה לי קרא תיפוק ליה דאין המעשה אסור מצד עצמו ודומה לשוחט בשבת דשחיטתו כשרה ותירץ דהכא אינו אסור מצד הזמן עצמו רק מדהקדימו והוי שפיר כאסור המעשה מצד עצמו:

והרב מלא הרועים במערכה זו ד' פ"ט אות י"ב הביא סברת הרב ט"ז הנ"ל וכתב באות י"ג וז"ל ולפי זה גם אם האיסור תלוי במקום כגון אם התפלל ומצא צואה מצד הדין דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני בהכי כיון דאין האיסור מצד הגוף התפלה רק מצד מקום התפלה והא דאמרינן תפלתו תועבה אינו מצד טעם זה רק מצד קנס וזבח רשעים תועבה עיין בחידושינו ברכות כ"ב ב' בפר"מ עכ"ל לפי הנראה אין כונתו ללמוד הלכה פסוקה לדברי הכל אלא כונתו לומר דלדעת הט"ז הדין כן ואין הכי נמי דלהחולקים על סברת הט"ז אין הדין כן מטעם זה אלא מטעם אחר יוכל להיות הדין כן (כמ"ש להלן) והרב פרי מגדים במשבצות ריש סי' ע"ט גבי צואה מלאחריו תוך ד' אמות דאסור לקרות בד"ת משום והיה מחניך קדוש כתב ואם קרא אפילו במקום שראוי להסתפק חוזר וקורא וכבר דברנו פעמים רבות אם הטעם דכ"מ דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכו' ומיהו המעיין בסמ"ע סי' ר"ח וביו"ד סי' י"א השוחט ביוה"כ ש"מ דכל מלתא וכו' דוקא אם לא יצויר בענין אחר מה שאין כן כאן שמקום גורם, ונראה דהוי דרבנן ועיין קפ"ה ויבואר לקמן גבי מי רגלים בזה עכ"ל וגם לפום כלליה דרב מוהרימ"ט דדוקא אם יתוקן האיסור הוא דאמרינן אי עביד לא מהני (עיין לעיל באות ט"ן בכלל זה) נראה דלא שייך בענין זה לומר אי עביד לא מהני כיון דלא יתוקן איסור הקריאה שקרא שלא במחנה קדוש: ועל פי כללין (בשם הרב ט"ז הנ"ל) יש ליישב קושית הרב מוהר"ם גאלאנטי בס' דברי מרדכי בקונטריס דבר יוסף ד' ס"ח על מה שכתבו הראשונים בריש יבמות דיבם שבא על יבמתו נדה קנאה אמאי לא נימא אי עביד לא מהני עי"ש וכבר כתבתי באות ט"ן (בד"ה וראיתי) ליישב ע"פ כלל הרב מוהרימ"ט וגם ע"פ כלל הרב ט"ז מתיישבת קושיתו דהכא נמי אין הביאה עצמה אסורה אלא מפני שהיא נדה ואיסור נדה הוא הגורם ורבינו עקיב"א בתשו' סי' קע"ד נשאל במי שמל תינוק בשבת שלא בזמנו אי אמרינן דמהני ואין צריך להטיף ממנו דם ברית ואחר שהאריך בשקלא וטריא בזה מסיק דמה שעשה עשוי ואין צריך להטיף ממנו דם ברית דכמו ששוחט בשבת שחיטתו כשרה וכן הקורע בשבת אף שעשה עבירה יצא ידי קריעה הכי נמי במל שלא בזמנה בשבת יצא ידי מילה

וטעמא דכולהו דלא אמרינן בהו אי עביד לא מהני היינו שאין האיסור מצד עצמו אלא יומא הוא דקגרים.

והרב פתחי תשובה ביו"ד ריש סי' רס"ו תמה עליו דבמל שלא בזמנה לא קיים מצוה וכו' וכתב שתשובה זו לא כתבו לדינא אלא לפילפולא ומפני זה נקבעה בחלק הפסקים וכתבים ולא בחלק התשובות עי"ש והגאון כתב סופר בחלק א"ח תוך סי' ל"ה (בד"ה ועוד בה שלישיה) כתב לקיים דברי הרעק"א להצילו מהשגת הרב פת"ש וכן הגאון בשו"ת בן יהודה בסי' כ"ט כתב להשיב על דבריו במה שהשוה את רעק"א כטועה בדבר משנהוהאריך גם כן על מה שכתב הרמ"א בריש סי' רס"ב דאם מל תוך שמנה וביום יצא דמשמע דקיים המצוה ואמאי לא נימא אי עביד לא מהני: והנה כלל זה לחלק בין דבר שאסור בעצמו לדבר שהזמן או דבר אחר גורם כתבו הרב שער המלך בהלכות גירושין פרק ג' הלכה י"ט (ולא ראה שכבר קדמו הרב ט"ז) לדחות בזה מה שהוכיח הרב מוהר"ש יפה מדברי הרמב"ם שם שפוסק כאביי דמלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני דשאני כותב גט בשבת דאין גוף הכתיבה אסורה כגזלה ותמורה אלא יומא הוא דקגרים וכו' וכתב שכן כתב הרב בני חיי אך כתב שהתוס' בתמורה נראה שאין סוברים כן שהרי הקשו בד"ה ורבא דשוחט פסח על חמץ ליתסר וכו' ואי הוו סברי כמו שחילק הרב בני חיי מאי קשיא משוחט על חמץ שאני התם דאין המעשה עצמו אסור אלא חמץ הוא דקגרים (מה שכתוב שם בסיום דברים אלו אלא ודאי סבירא להו לחלוקי כמ"ש עכ"ל נראה שהוא טעות סופר וצריך להיות אלא ודאי לא סבירא להו לחלוקי וכו' וכמו שכתב בתחלה דאם איתא לחילוק הרב בני חיי או לחילוק הרב ש"ך או לחילוק הרב מוהרימ"ט מאי קשיא להו וכו' וכן מתבאר ממה שכתב אחר זה הדרן למעיקרא דהתוס' לית להו ככל הני חילוקין דכתיבנא עי"ש שמתברר שמפני שהתוס' אינם סוברים כשום אחד מהחילוקים הנ"ל הוא דקשיא ליה למה לא הקשו משוחט בשבת שחיטתו כשרה ולא אמרינן אי עביד לא מהני) עי"ש ומצאתי בס' תפארת יוסף להגאון מוהר"י מייזליש בחלק א"ח סי' כ"א שהביא קושיא זו (מדברי התוס' דתמורה הנ"ל) בשם ס' ברית אברהם והוא כתב להסביר סברת הט"ז וליישב קושיא הנ"ל עי"ש ובהגהות כליל תפארת כתב שגם הנודע ביהודה בתניינא אהע"ז סי' קכ"ט העלה כסברת הט"ז דדבר שהאיסור הוא מצד שהיום גורם אמרינן לכ"ע אי עביד מהני ומזה תמה על הרב המחבר שנעלם ממנו דברי הרב נודע ביהודה עי"ש:

ואני הדל הבאתי באות ס"א תורף דברי הרב נודע ביהודה שבמ"ת באהע"ז הנ"ל ונראה לדעתי העניה דלא נחית כלל לסברת הרב ט"ז וכל דבריו הם על פי מאי דכייל לן הרב

ש"ך דיש לחלק בין היכא שאי אפשר לעשות הדבר בהיתר לכשאפשר לעשותו בהיתר וכבר כתבתי בריש אות זו דסברת הרב ט"ז וסברת הרב ש"ך הם כללים נפרדים ואם אמרנו נבא אעיר על הרבנים ברית אברהם ותפארת יוסף על העלם דבר במה שהקשו על הט"ז מדברי התוס' בתמורה שכבר קדמום רבנן בהערה זו מדברי הרב שער המלך הוא שיש להעיר עליהם (שכבר קדמם להקשות כן על סברת הט"ז) אבל לא מדברי הרב נו"ב: ודע שמקרוב השגתי ספרי היכלי שן מידידי הגאון מוהר"ר שלום דובער אבד"ק קלעצק יצ"ו וראיתי במהדורא תניינא סי' נ"ב אשר דבר בקדשו בענין זה ולפום ריהטא לידידי חזה שיש להשיב על דבריו אך לא אוכל כעת לעיין היטב בדב"ק ורק אעתיק לעת עתה דברי הרב יצ"ו ככתבו וכלשונו ואיה"ש אשובה אראה בל"ן וז"ל בדף ס"ו סוף ע"א (מר קעסיק במשכיר בית לחברו בערב פסח אחר חצות אי מהני השכירות דהא אסור מדאוריתא לעשות מלאכת ומקח וממכר בערב פסח אחר חצות כמו שכתבו התוספות בשם הירושלמי וכו' וכו') והרי ס"ל לרבא כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ובטל המעשה ואפילו גבי עשה נמי ל"מ מדפריך לה התם מתרומה והתם הוי לאו הבא מכלל עשה דהוי עשה אלמא דאפילו גבי עשה נמי לא מהני וקיימא לן כוותיה ומסתמא רנב"י דהוי תלמידו דרבא כמ"ש התוס' ז"ל בכמה דוכתי בפרק חזקת ובפ' מי שהוציאוהו ובפרק הזרוע לא פליג ארב"י ואע"ג שכתבו הפוסקים בחו"מ דהיינו דוקא באיסור בעצמותו אבל היכא שאיסור אחר גרם לו לאסור אי עביד מהני ומש"ה פסקו התם במקח הנעשה בשבת דקיים משום דבעצמותו מו"מ מותר רק שאיסור היום של שבת גורם למו"מ שתאסר מ"מ נ"ל דהיינו דוקא בדרבנן אבל באיסור דאוריתא בטל המקח ואפילו בכה"ג ותדע דהא פריך התם בתמורה לרבא מאונס שגירש וכו' ומשני וכו' ומאי פריך הא גבי אונס הגט בעצמותו לגרש אשה לא אסר רחמנא רק שאיסור ד"א שאנסה מקודם גרם לו האיסור של הגט והשתא מאי פריך ליה דל"ל קרא דכל ימיו לגלות דבטיל הגט בלא"ה נמי ידעינן דלא מהני א"ו ש"מ דגבי איסור דאוריתא לא שנא לן בין איסור בעצמותו בין איסור ד"א גרם לו לאסור הדבר וטעמא משום דדברי רבא מורין על זה כ"מ שא"ר לא תעביד ומ"ל כך ומ"ל כך כיון דהדבר אסור למי שעבד אי עביד לא מהני ומהתימא עליהם ז"ל דתיקשי להו מהכא אם לא דנימא דס"ל ז"ל דדוקא באיסור דרבנן בזה צריכין דוקא לאיסור עצמות אבל באיסור דבר אחר בזה לא גזרו רבנן שיהיה בטל הדבר אבל בדאורייתא אולי יודו דל"ש לן מידי דלעולם אסור ועיין בתמורה ותראה כי היא ראיה ברורה ש"מ מיהת דאם השכיר אחר חצות בטל השכירות דהא

הכא דאורייתא הוא מו"מ כמו שאר מלאכה וכדמוכח מואספת דגניך דאפילו לדבר דלאו מלאכה נמי אסור כדי שיהא לבו פנוי וכמ"ש:

כלל ס"ג) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אף דאי עביד לא מהני ולכן אונס שגרש אם ישראל הוא מחזיר מכל מקום הגרושין הן גרושין והבא עליה אינו כבא על אשת איש ואם כהן הוא אסור להחזירה דאתקש גרושין למיתה מה מיתה מוציאה מרשות הבעל אף גרושין כן אלא דאי עביד לא מהני וצריך להחזירה כן כתב הרב מלא הרועים במערכה זו אות ט' בשם התוס' בתמורה ד' ה' ד"ה מתיבי והנה על דברי התוס' הללו שקלו וטרי שרים רבים הן בגוף דבריהם והן במה שנראה שדבריהם סותרים למה שכתבו בד' ו' ד"ה והשתא ולרגל מלאכתי אציין דב"ק בס"ד הרב דברי אמת בקונטריס י"א סי' ג' כתב בשם הרב מוהראנ"ח בח"א סי' מ"ב שהנהיג הוא וחביריו להתיר (בסדור הגט) אם נשבע שלא לגרש משום דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני לדעת המרדכי ומוהר"י ווייל דסברי דמי שנשבע שלא למכור ומכר דלא מהני וכתב על דבריו וז"ל ואילו כונת הרב דלמרדכי ומוהר"י ווייל אין האשה מתגרשת מדברי הש"ס ריש תמורה גבי כהן אונס שגרש ומדברי התוס' שם לא משמע הכי אלא דאף למאן דאמר דלא מהני חל הגט דאיתקש גרושין למיתה ומה שכתבו התוס' שם דמי שנשבע שלא לגרש והוה קסלקא דעתייהו דלא מהני היינו שצריך להחזירה עד כאן לענייננו כונתו מבוארת שהוקשה לו דברי התוס' אהדדי שבדף ה' ד"ה מתיבי כתבו דבגירושין משום דאיתקשו למיתה מהני אף דעבר אמימרא דרחמנא ואילו בדף ו' בד"ה והשתא הקשו דמאי פריך הש"ס והשתא דשנינן כל הני שינויי אביי ורבא במאי פליגי נימא דפליגי באם נשבע שלא לגרש אשתו ועבר וגרשה דלאביי מהני ולרבא לא מהני גירושין כיון דעבר אמימרא דרחמנא והיינו תיובתא שהרי כבר כתבו בד"ה מתיבי דבגרושין מהני משום דאיתקש למיתה וניחא ליה דמה שכתבו בקושיתם דלרבא לא מהני גירושין היינו לענין שצריך להחזירה וכמו באונס שגרש שהגרושין הם גרושין והבא עליה אינו חייב כבא על אשת איש אלא דרמי עליה לאהדורה: ורב אחד המיוחד מידידי נפשי רב ועצום יצ"ו כתב על מה שמפרש הרב דברי אמת בכונת התוס' (דמה שכתבו בקושיתם דלרבא לא מהני היינו לענין שצריך להחזירה) וז"ל לדעתי קשה מאד לפרש כן דאיך יצדק לשונם שכתבו דלא מהני הגרושין לכן נראה לי דמה שכתבו התוס', דמהני גט היינו לאביי דהא קושיתם היא ללישנא קמא דאקשי אביי לרבא דמשמע דלדידיה ניחא על זה מקשו התוס' ותירצו דאיתקש למיתה וכו' אבל לרבא אעיקרא קשיתיה הך ברייתא ולפי התירוץ ניחא דאפשר דבלאו הניתק לעשה לא אמרינן אי עביד לא מהני ואף בכהן דליתיה בעשה כיון דעיקר הלאו ניתק

לא אמרינן אי עביד לא מהני וכו' אלו תוד"ק נר"ו ולענ"ד מאי דדחיקא ליה לישנא דלא מהני אינו מהדוחק כי גם בד"ה מיתיבי נשתמשו בלשון זה לענין שצריך להחזירה ומה שפי' בכונת התוס' אינו נכון בעיני דמלבד דכל כי הא הוה להו להתוס' לפרש דנימא דלרבא בלאו הניתק אי עביד מהני וסתמא דמילתא קושייתם גם תירוצם הלא המה בין לאביי בין לרבא כמו שהבין הרב דברי אמת וכן הבינו כמה רבנים אף גם זאת אני בער ולא אדע שום סברא לחלק בין לאו גמור ללאו הניתק לעשה לענין אי מהני או לא דאי משום כיון דקיל דאין בו מלקות אמרינן נמי דאי עביד מהני הרי עובר אמימרא דרחמנא בדבור ובמחשבה דאינו לוקהואמרינן בהו דאי עביד לא מהני (עיין לקמן באות ע"ב) וגם בעובר אעשה כמה דיות נשתפכו (עיין לקמן באות ס"ז) ואין גם אחד שיאמר דכיון שאין בו מלקות אי עביד מהני שמעת מיניה דלא תלי הא בהא.

ואמת דהגאון פני יהושע בסוף גטין חידש דבלאו הבא מכלל עשה לכולי עלמא אי עביד מהני אך כבר השיגוהו רבני האחרונים עיין לקמן אות ס"ט: ומצאתי חבר להרב דברי אמת במה שפירש שכונת התוס' בקושיתם דנימא דלרבא לא מהני היינו שצריך להחזירה (אבל הגירושין ודאי חלין משום דאיתקש גירושין למיתה) הוא הרב יצחק אייזיק כ"ץ בספר זכרון כהונה (מחבר הס' הזה הוא גאון קדמון לפני יותר ממאה שנה והיה הס' בכתובים עד שנת תרכ"ג שהדפיסוהו ויש שם תשובה מהרב פרי מגדים משנת תקל"ו ועוד מכמה גדולים) שבדף ט"ו ע"א עמד בסתירת דברי התוס' מד"ה מתיבי לד"ה והשתא דשנינן ועוד דקדק בדברי התוס' ובסוגיית הש"ס ואחר שנתעצם בזה העלה דודאי לרבא נמי מהני מטעם דאיתקש גירושין למיתה אך זה דוקא לענין שיחולו הגירושין אבל מכל מקום לרבא לא מהני לגמרי שצריך להחזירה וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש: גם הרב נודע ביהודה באהע"ז בחלק שני בסי' קכ"ט (בסוף ד"ה הן אמת) כתב בשם הרב המסדר שעמד בסתירת דברי התוס' ושיישב שכונתם על החזרה אלא שהרב המסדר דחה ישוב זה מכח סוגיא דשלהי גטין ועל פי דברי הרב פני יהושע שם דמוכרח לומר שדבריהם הם על עיקר הגרושין שלא יחלו כלל משום דאי עביד לא מהני והרב נודע ביהודה האריך לדחות זה דאין מסוגיא דגטין הכרח לזה וכתב (בד"ה ומעתה אחר אשר) וכיון שכן אין סתירת לדברי התוס' דאיתקש גט למיתה מסוגיא דגטין כלל וגם ההגהות מרדכי מודה בנשבע שלא לגרש וגירש דאי עביד מהני מטעם שכתבו התוס' דאיתקוש גירושין למיתה וכן כתב עוד שם (בד"ה ואפילו יהיבנו) שגם המרדכי יודה לסברת התוס' דבגירושין אי עביד מהני משום דאיתקש גט למיתה שבזה לא מצינו שום חולק.

שוב כתב לפקפק על מה שכתב הרב המסדר בישוב דברי התוס' דמה שכתבו דלרבא לא מהני כלומר שצריך להחזירה ולא נתקררה דעתו בישוב זה וכתב (בד"ה ולכן) דיש לומר דמה שחדשו התוס' היקש זה דגט למיתה הוא מפני קושיותיהם לסלקא דעתין דמקשן אבל לפי המסקנא דכל ימיו בעמוד והחזר קאי אין לנו הכרח לחדש היקש זה ולכן מקשים במסקנא דסוגיא דלימא דאיכא בנייהו בנשבע שלא לגרש דלרבא לא מהני והיינו דלא מהני כלל ולא חלו הגרושין דאין לנו לדרוש היקש גט למיתה ותירצו דבבדה האיסור מלבו לא אמרינן אי עביד לא מהני ולפי זה ההגהות מרדכי חולק עם התוס' אלא שיש לתמוה בעיקר ההיקש שהמציאו התוס' וכו' ולכן כתב דלא כתבו התוס' דמהני היקש זה אלא גבי אונס שגרש דאין איסורו לגרש אלא שלא מרצונה אבל ברצונה מותר לגרשה וכיון דברצונה מותר לגרשה אהני לן היקשא לשלא ברצונה דאף דאסור לגרשה אם גרשה מגורשת דאיתקש גט למיתה מה מיתה מוציאה מרשות הבעל בין ברצונה בין שלא ברצונה דמסתמא אין רצונה שימות בעלה אף גט מוציא מרשות הבעל אף שלא ברצונה.

וכן בנשבע שלא לגרש אם שבועתו היא שלא לגרשה שלא ברצונה אזי אם גרשה שלא ברצונה מגורשת דכיון שמותר לגרשה ברצונה אהני לן היקשא לשלא ברצונה לומר שאם גרשה מגורשת אבל אם נשבע שלא לגרש כלל כיון שאין לו שום היתר לגרשה אם עבר וגרשה אינה מגורשת דבכי הא לא מהני היקישא ומה שהקשו התוס' דנימא איכא בינייהו אם נשבע שלא לגרש דלרבא לא מהני אין כונתם דנשבע שלא לגרש בעל כרחה דבזה ודאי מהני גם לרבא דכיון שמותר לגרשה מרצונה שוב אהני היקש לאם גרשה שלא ברצונה דמגורשת אלא כונתם דנשבע שלא לגרשה כלל ותירצו דמשום שהוא איסור שבדה מלבו לא אמר רבא אי עביד לא מהני אלו תורף דב"ק: ולפי זה בנשבע שלא לגרשה בעל כרחה נוכל לומר דגם ההגהות מרדכי מודו דאם גרשה מהני משום דאיתקש גט למיתה (כיון שיש לה היתר לגרשה ברצונה) אבל אם נשבע שלא לגרשה כלל פליגי בה התוספות וההגהות מרדכי דלהתוס' דמחלקי בין איסור קדום לאיסור שבדה מלבו מהני גם בזה ולהגהות מרדכי דלית להו לחלק בין איסור קדום להיכא דבדה מלבו אם כן בנדון כי האי כיון דלא שייך היקישא דגט למיתה אי עביד לא מהני ואם נשבע שלא לגרשה כלל כי אם ברשות פלוני הוי דינו כנשבע שלא לגרשה בעל כרחה (דמהני אם גרשה משום דאיתקש גט למיתה) דהכא נמי כיון שמותר לגרשה ברשות אותו פלוני אהני היקשא דגט למיתה שאם עבר וגרשה שלא ברשות אותו פלוני מגורשת גם לדעת ההגהות מרדכי כן כתב שם בהיתר השני לדעת ההגהות וכו' עי"ש העולה מזה

הוא דלדעת הרב באם נשבע שלא לגרשה כלל באנו למחלוקת התוס' וההגמ"ר אבל אם נשבע שלא לגרשה בעל כרחה או שלא לגרשה אלא ברשות פלוני בזה גם להההגהות מרדכי אי עביד מהני משום דאיתקש גט למיתה אמנם שאר רבני האחרונים (שהבאתי ושאביא בזה איה"ש) לא נחתו לחלק בין נשבע שלא לגרשה בעל כרחה או שלא ברשות פלוני וכיוצא לנשבע שלא לגרשה כלל ומשמע להו דדעת התוס' דבכל גוונא אמרינן דאיתקש גט למיתה ומטעם זה אם עבר וגרשה מהני דחלו הגירושין אלא דלענין חיוב להחזירה הוצרכו התוס' לחלק בין איסור הקדום לאיסור שבדה מלבו וההגהות מרדכי מודו גם הם דחלו הגירושין משום היקישא דגט למיתה וחייב להחזירה משום דאי עביד לא מהני ועיין עוד בנודע ביהודה שם בסוף התשובה (בד"ה ואמרתי):

והרב חכמת אדם בקונטריס בינת אדם בשער בית הנשים ריש סי' ל"א כתב גם כן דכונת התוס' (בד"ה והשתא) היא דלרבא לא מהני וצריך להחזירה אבל גירושין מיהא הוו משום דאיתקש גירושין למיתה והרב אהלי יהודה הכהן במערכת השי"ן ד' קל"ג ע"ב הביא מה שכתב הרב חקרי לב באהע"ז סי' כ"ד ד' ה"ן ע"ד דטעם הרב מוהראנ"ח שהנהיג להתיר (בסדור הגט) באם נשבע שלא לגרש הוא משום כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכדעת ההגהות מרדכי שהביא מרן הב"י בח"מ סי' ר"ח דגם בשבועה שהוא איסור שבדה מלבו אי עביד לא מהני אף שאין כן דעת כל הפוסקים ותמה עליו דמוכח מסוגייא דתמורה דלא אמרינן בזה אי עביד לא מהני שיהא הגט בטל אלא הגירושין חלין אלא שחייב להחזירה (באונס שגרש והוא הדין בנשבע שלא לגרש כן נראה לדעתי העניה כונת הרב ולשונו שם מגומגם כמו שיראה הרואה בגוף דב"ק) ולא הזכיר כלל דברי התוס' בענין זה וס' חק"ל אין אצלי לראות אם הזכיר דברי התוס' ודברי הרב דברי אמת הנז"ל על כל פנים למדנו שדעתו כן דבגירושין אי עביד מהני וחלו הגירושין ולא אמר רבא דלא מהני אלא לענין החזרה:

גם בשו"ת בשמים ראש בכסא דהרסנא סי' ז' כתב (בד"ה ויש) דהפירוש הפשוט בתוס' הוא שאין צריך להחזיר דאילו לבטל המעשה כבר כתבו התוס' דלא אמרינן ליה דאקשי גירושין למיתה וכתב לפרש בכונתם בענין אחר ולא הונח לו וחזר לפירושו הראשון עי"ש גם הרב מעין גנים (הוא ח"ב מס' עצי לבונה) בחלק ח"מ סי' ר"ח (בד"ה ולפי) עמד בסתירת דברי התוס' ותירץ שכונת קושיתם היא דנימא לא מהני וצריך להחזירה וכתב דגם ההגהות מרדכי שסוברים שלא כדעת התוס' (לחלק בין איסור הקדום לאיסור שבודה מלבו עיין לעיל באות ז"ן בכלל זה) מכל מקום מודים דאם נשבע שלא לגרש ועבר וגרש מאי דעביד מהני מטעם שכתבו התוס' דגירושין איתקש למיתה דבסברא זו

מודו כולי עלמא והביא שם שגם בקצות החשן סי' ר"ח פירש כונת התוס' במה שכתבו דאם נשבע שלא לגרש לא מהני היינו לענין שצריך להחזירה (ומקרוב נדפס ש"ס בדפוס רא"ם בוילנא ובמס' תמורה הובאו חידושי ס' חק נתן וראיתי שעל דברי התוס' בדף ו' ד"ה והשתא דשנינן כתב וז"ל אין לפרש דלרבא לא מהני גירושין ר"ל שאין בגט ממש והבא עליה חייב משום אשת איש שהרי כבר כתבו לעיל דאיתקש גירושין למיתה מה המיתה מוציאה מרשות הבעל אף גירושין וכו' אלא ר"ל דצריך להחזיר דומיא דאונס שגירש אע"ג דהוי גט משום דאיתקש גט למיתה מ"ט צריך להחזיר כיון שנשבע שלא לגרש הוי כמו דא"ל רחמנא לא תעביד ואי עביד לא מהני לרבא עכ"ל): ורבינו עקיב"א בתשובותיו בסי' קכ"ט אין דעתו מסכמת לפרש כונת התוס' דעל החזרה הוא דקאמרי בקושיתם (דלרבא לא מהני וצריך להחזיר) ומכל מקום מודה שכן היא דעת התוס' באמת דבגירושין משום דאיתקש למיתה אי עביד מהני שכתב (בדף קכ"ה ע"ב בד"ה ומה) וז"ל ומה דקדק הפמ"א מדנקטו התוס'בקושיתם נשבע שלא לגרש ולא נקטו שלא למכור לענ"ד בהכרח דשלא לגרש לאו בדוקא נקטו דהרי כתבו התוס' שם בתמורה ד"ה מיתיבי דגירושין איתקש למיתה ובכל ענין מהני ואי דכונתם דלרבא צריך להחזירה ז"א דמה מהני החזרה דאיסורא דעביד עביד ושאני באונס דהעבירה הוא שילוח כל ימיו ובחזרה אינה משלחה כל ימיו א"ו דלאו בדוקא נקטו גירושין וכוונתם לדוגמא בעלמא שלא למכור וכדומה עכ"ל הרי גילה דעתו דבאמת כן היא דעת התוס' דבגט אי עביד מהני והוו גירושין איברא דמה שפירש בכונת התוס' הוא דחוק דלמה להו למינקט לדוגמא דבר שאין הדין בו כן ומי סני להו למינקט נשבע שלא למכור על כל פנים דעתו מסכמת לדעת הרבנים הנ"ל דנקטי בדעת התוס' דבגירושין אי עביד מהני: גם בס' זכרון צבי מנחם סי' כ"ג ד' כ"א ע"ד הביא דברי התוס' שבד"ה והשתא דשנינן וכתב שדבריהם תמוהים דלפי מה שכתבו בד"ה מיתיבי דאיתקש גרושין למיתה לא מקשו כלום דאיך נאמר דלא מהני הא על כרחין מהני לפי שעה ואין לומר דיחזירה דהא על זה לא נשבע רק שלא יגרשנה וכו' עי"ש ובס' טל אורות בתשובה לאהע"ז סי' א' (ד' י"ג ע"א בד"ה גם הרב) כתב בשם הרב דרכי נועם אהע"ז סי' ב"ן שהעלה שגם המרדכי לא פליג עם התוספות לענין הכשר הגט דאם איתא דפליג לפחות היה לו להביא דבריהם ולדחותם וכו' ואין ס' דרכי נועם מצוי אצלי לראות דב"ק ומשמעות הלשון הוא שכונתו לומר דגם ההגהות מרדכי שסובר (בשם הרר"י ב"ר פרץ) דגם באיסור שבדה מלבו אי עביד לא מהני מודה לסברת התוס' דהגט כשר משום דאיתקש גט למיתה והוא כסברת הרב מעין גנים שהבאתי למעלה.

אלא שאינו מובן לפי זה מה שהכריח כן מדהוה ליה לכל הפחות להביא דברי התוס' ולדחותם וכו' ולדידיה מי ניחא הא על כל פנים בשאר דברים חוץ מגט סובר ההגהות מרדכי שאם עבר כגון נשבע שלא למכור ומכר אין במעשיו כלום והוא היפך סברת התוס' דבאיסור שבדה מלבו לא אמרינן אי עביד לא מהני הרי שחולק לסברת התוספות אף שלא הזכירם ולא דחה דבריהם ואם כן אזדא לה הוכחתו כמובן: ויתכן שסובר הרב דרכי נועם בדעת התוס' (אליבא דהגהות מרדכי) שדוקא לענין גירושין הוא שכתבו התוס' דבנשבע שלא לגרש כיון שהוא בדה האיסור אי עביד מהני שסובר כדעת הרבנים הנז"ל דמה שכתבו התוס' בקושיתם דלרבא לא מהני לא לענין חלות הגירושין כתבו כן דודאי הגירושין הם גמורים דאיתקש גט למיתה ורק לענין חזרה כתבו כן ולכן כיון שבגוף הגירושין אי אפשר לומר דלא מהני ולא חלו ורק לענין החזרה הוא דאיכא למימר דלא מהני להכי תירצו דמשום שבדה מלבו אמרינן גם לענין חזרה דאי עביד מהני אבל בנשבע שלא למכור וכיוצא גם התוספות מודו דלא מהני וכמו שכן כתב הרב מעין גנים שיש להשוות דעת התוס' לסברת ההגהות מרדכי עי"ש: המורם מכל האמור שדעת כל רבנן קדישי הנז"ל להבין בדעת התוס' בדף ה' בד"ה מיתיבי דברים כפשטן דאם נשבע שלא לגרש וגרש לא אמרינן בזה אי עביד לא מהני משום דאיתקש גט למיתה אלא שנחלקו בכונתם בד' ו' בד"ה והשתא דשנינן אם חזרו מסברתם הנ"ל או דלא הקשו אלא לענין החזרה או שיש לחלק בין נשבע שלא לגרשה שלא ברצונה (דבזה הוא דדמי לאונס ומקישינן גט למיתה) ובין נשבע שלא לגרש כלל דבזה אמרינן אי עביד לא מהני הצד השוה שבהם כולהו מודו דאיכא למישמע מדברי התוס' שבד"ה מיתיבי הנ"ל דנשבע שלא לגרש וגרש אי עביד מהני משום דאיתקש גט למיתה:

אמנם ראה זה חדש אשר מצאתי להרב חתם סופר באהע"ז ח"ב סי' ס"ג שכתב דלפי שדחיות דברי התוס' בד"ה מיתיבי דבגט מהני משום דאיתקשו גרושין למיתה היינו דוקא אם ידע ועבר אבל אם שכח שבועתו ומגרש ואילו היה נזכר לא הוה עביד לא מהני לכולי עלמא כמו שכתבו התוס' בדף ו' בד"ה שאני התם וכו' וכל זה לפי המובן הפשוט בדברי התוס' דילפינן גט ממיתה דאפילו אמר רחמנא לא תעביד מהני ולפי זה יסתרו התוס' דבריהם במה שכתבו בדף ו' ד"ה והשתא דשנינן ובלאו הכי נמי הענין בעצמו אינו נכון איך יתכן לומר גבי מיתה אמר רחמנא לא תעביד דנילף גט מינה ולכן פירש בכונת התוס' דהכי ילפינן מה מיתה אין חילוק בין מצא בה ערות דבר או לא או בין אונס שמת לאחר שמת לעולם מיתה מתרת הכי נמי בין גירש מחמת ערות דבר ובין בלא ערות דבר בין איש דעלמא בין אונס לעולם מגורשת אבל בנשבע שלא לגרש

לא שייך למילף ממיתה דאין אדם יכול לישבע שלא תותר אשתו במיתתו אם כן הדרן כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ואין כאן סתירה בדברי התוס' אלו תורף דב"ק הנה מבואר בדברי קדשו שדעתו העליונה שלא כתבו התוס' כלל לענין נשבע שלא לגרש וגרש דאי עביד מהני (כמו שהבינו מדבריהם הרבנים הנ"ל) דבזה לא שייך לומר היקישא דגט למיתה כיון דלא שייך לומר מה מיתה מתרת בין לא נשבע שלא תותר אשתו בין נשבע שלא תותר אשתו הכי נמי גט מתיר בין לא נשבע ובין נשבע משום שאין אדם יכול לישבע שלא תותר אשתו במיתתו ובעיקר סברת התוס' ראיתי בס' המקנה (החדש להגאבד"ק חאלאש) בכלל כ"ד פרט ה' אות ו' דבחידושי רעק"א מערכה י"א כתב על הגהה משל"מ פרק ה' מהלכות אישות למה גט על איסורי הנאה כשר לא קשיא מידי דבגט לא שייך אי עביד לא מהני דאיתקש למיתה ועיין בסי' ל"ב שטר קידושין על איסורי הנאה עכ"ל ועיין עוד שם בדף כ"ד ע"ד (תוך ד"ה מתיבי) ובס' חתן סופר ד' קמ"ה ע"א אות ט"ו כתב דבישועות יעקב אהע"ז סי' ח' הקשה על סברת התוס' דבגט אי עביד מהני אם כן מאי מקשי הש"ס בתמורה מקידושי אלמנה לכהן גדול הא איתקש הויה ליציאה וגם בקידושין מהני וכתב ליישב קושיא זו עי"ש ואיני יודע איזה טעות סופר יש כי עיינתי שם ולא ראיתי קושיא זו ומה שכתוב שם הוא מה שכתבתי בשמו לקמן אות ס"ד (בד"ה גם הרב ישועות) עי"ש ותו לא מידי:

כלל ס"ד) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' בקידושין דגלי רחמנא דמועיל אפילו עביד נגד מאי דאמר רחמנא דהיינו כהן גדול באלמנה הוא הדין בכל אזהרה דאזהיר רחמנא אין מבטלים הקידושין ואפילו נשבע שלא לקדש פלונית ועבר וקדשה אין נפקעין הקידושין בעבור מה ש אמימרא דרחמנא דאמר לא תעביד אף לדעת ההגהות מרדכי שסובר דגם באיסור שבדה מלבו כנדרים ושבועות אמרינן אי עביד לא מהני דבמעשה דאשכחן דגלי קרא דאף דעבר אמימרא דרחמנא אי עביד מהני אם כן בכל אופן שעשה מעשה זה אפילו בדבר שאזהר רחמנא ואמר לא תעביד מהני אלו תורף דברי הרב נודע ביהודה בתנינא חלק אהע"ז סוף סי' קכ"ט (בד"ה ואמרתי) ושם בתחלת אות ז הביא דברי הרשב"א בחידושיו על מה שאמרו בקידושין ד' ס"ד ע"ב ונימא אידי ואידי לבן הא לכתחלה הא דיעבד שכתב דאף דקימא לן כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני שאני הכא דגלי קרא גבי אלמנה לכהן דקידושין תופסין וכו' עי"ש (ולפי הנראה כשכתב תשובתו בנודע כיהודה תניינא באהע"ז סי' נו"ן לא ירד אז לחילוק זה דבקידושין לא אמרינן אי עביד לא מהני ששם כתב בשם הרב השואל דנסתפק כמאי דקימא לן קידושין תופסין בחייבי לאוין אם הוא דוקא במקדש בכסף ושטר או אף במקדש בביאה

והשיב דגם במקדש בביאה הדין כן וכתב הכרחיות לזה שוב כתב דמשום דאמר רחמנא לא תעביד ליכא משום דאפשר לעשות בהיתר וכו' עי"ש ולפי מה שבאר בסי' קכ"ט גם בלא טעם זה הכולל יש טעם פרטי שלא לומר בענייני קידושין אי עביד לא מהני וכבר התעורר על זה הרב פתחי חשובה באהע"ז סי' מ"ך סק"ח עי"ש):

גם הרב ישועות יעקב באהע"ז סי' א' סק"ז נסתפק בגזרת רגמ"ה שלא לישא אשה על אשתו אם עבר וקדש אי הוו קידושין וכתב דמשמע מדברי הפוסקים דמהני והקשה על זה דהא כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכמו שפסק הרמ"א ביו"ד סי' ר"ל בנשבע שלא למכור ומכר ותירץ דשאני קידושין דגלי קרא באלמנה לכהן גדול חילולין הוא עושה וכו' ומינה ילפינן כל חייבי לאוין וכו' אם כן גילתה תורה דבענייני קידושין אי עביד באיסור מהני וגם הביא דברי הרשב"א הנ"ל ע"ש ובל ח"י הקשה במאי דקימא לן קידושין תופסין בחייבי לאוין תינח אלמנה לכהן גדול דכתיב לא יחלל וכו' שאר חייבי לאוין מנא לן והביא מה שכתב הרשב"א הנ"ל וסיים ואפשר לומר עוד לפי מה שכתבו התוס' בתמורה דבגירושין לא אמרינן אי עבידלא מהני אם כן אפשר דאיתקש קידושין לגירושין עכ"ל והרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט' נסתפק במי שנשבע שלא לקדש את לאה ושוב קדשה על ידי שליח אם היא מקודשת דיש לומר דכיון שהוא אינו יכול לקדשה שליח נמי לא מצי משוי או דילמא דוקא במידי דאיהו לא מצי עביד ואי עביד לא עשה כלום הוא דאמרינן דלא מצי משוי שליח אבל הכא כיון דאיהו נמי אם עבר ועשה מה שעשה עשוי שליח נמי מה שעשה עשוי עי"ש אלמא פשיטא ליה דבקידושין אי עביד מהני ואף שיש לומר שכתב כן על פי סברת התוס' דבאיסור שבדה מלבו כנדרים ושבועות לכולי עלמא אי עביד מהני מכל מקום לא היה לו לכתוב כן בפשיטות דהא דעת ההגהות מרדכי שגם בשבועות אמרינן אי עביד לא מהני וכבר כתבתי באות ז"ן שיש פוסקים רבים שסוברים כמותו אבל אם נאמר שסובר כדברי הרבנים הנ"ל דבענייני קידושין אי עביד מהני ניחא שבזה גם הגהות מרדכי מודה: והרב טל אורות בתשו' בחלק אהע"ז סי' א' נשאל גם כן במי שנשבע לקדש אשה אחת וקדשה על ידי שליח אם חלו הקידושין ובתשובתו הביא סברת התוס' דבאיסור שבדה מלבו לא אמרינן אי עביד לא מהני ושכן כתב הרא"ש בתשובה וכו' והוקשה לו מדברי הגהות מרדכי שסוברים דגם בשבועה אי עביד לא מהני וכתב שהפוסקים פסקו כדעת התוס' ושוב הביא דיש פוסקים שחששו לדעת הגהות מרדכי וכו' עי"ש ולפי דברי הרבנים הנ"ל הדין פשוט גם לסברת ההגהות מרדכי מטעם דבקידושין לא אמרינן אי עביד לא מהני משום דגלי קרא וכו' ושם (בדף י"ג ע"א בד"ה גם הרב) כתב בשם הרב מוהרימ"ט בחלק אהע"ז

סי' מ' דקהל שגזרו שלא לקדש וכו' כגון מי שנשבע שלא לקדש שקידושיו קידושין אם קדש וכתב בשם הרב דרכי נועם דמדלא נרגש הרב מוהרימ"ט מסברת ההגהות מרדכי הנ"ל מוכח שסובר שבזה מודו כולי עלמא וכו' ואין אצלי ס' דרכי נועם לראות מאיזה טעם כתב כן ולפי כלל זה יתכן שמפני זה הוא שכתב הרב מוהרימ"ט בפשיטות אליבא דכ"ע ועוד יש ליישב מאי דפשיטא להו להרבנים הנ"ל דמי שנשבע שלא לקדש אשה פלונית ועבר וקדשה דחלו הקידושין (ולא אמרינן אי עביד לא מהני) על פי כלליה דרב שפתי כהן בח"מ סי' ר"ח שהבאתי באות ס"א וכן על פי כלליה דרב טורי זהב שהבאתי באות ס"ב ועוד על פי איזה כללים שנאמרו בענין זה אלא דגם על פי כללין יש ליישב דב"ק כמובן: כלל ס"ה) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני היינו דוקא בעלמא אבל בקדשים דבעינן שנה הכתוב לעכב אם לא שנה אמרינן אי עביד מהני כן כתב הרב שער המלך בפרק א' מהלכות קרבן פסח בפשיטות ודחה על פי זה קושית הרב פרי חדש בס' מיים חיים בפרק ו' מהלכות בכורות.

(על מה שכתבו התוס' בפסחים ד' ס"ג בשם ריב"א דפסח ששחטו על חמץ כשר משום שלא שנה הכתוב לעכב דהא כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני) דבקדשים לא אמרינן אי עביד לא מהני אלו תורף דב"ק וכן כתב בשמו הרב מלא הרועים במערכה זו אות י"א ושם באות י"ט כתב הן אמת לפמ"ש באות י"ב בשם שער המלך וכו' לק"מ אך התוס' לא סברי הכין וכמ"ש בחידושי עכ"ל ולא גלי לן איה מקום דברי התוס' בזה ואם כונתו לדברי התוס' בתמורה דף ד' ד"ה ורבא אמר שהקשו שוחט פסח על חמץ יהא פסול ותירצו דבירושלמי יש קרא להכשיר ואם איתא דבקדשים כי לא שנה אי עביד מהני למה לי קרא להכשיר הפסח נראה ודאי דאין מזה הכרח שהרי לפי האמת בפסח שנה הכתוב לא תשחט על חמץ לא תזבח על חמץ ואי לאו דגלי קרא להכשיר הוה אמינא שנה הכתוב ופסול והשתא דגלי קרא להכשיר אמרינן דמאי דשנה הכתוב הוא לעבור בשני לאוין כמו שבאר כל זה בשער המלך שם ועיין במה שכתבתי לעיל באות ט"ן (בד"ה גם מה שהקשה עוד): ועתה ראיתי בספר מקנה אברהם במהדורא בתרא במערכת השי"ן אות תל"ה (בד"ה וחזה הוית) שכתב בענין זה בשם הרב חק נתן ונראין הדברים שבמה שכתבתי באית ט"ן הנ"ל כונתי לדעתו העליונה ולפי שספר יקר הזה אינו מצוי אעתיק מה שכתב בשמו במקנה אברהם וז"ל וחזה הוית בס' חק נתן בליקוטיו לפסחים ד' רי"ג שכתב על דברי ריב"א וז"ל זה אינו דכללא הוא דלא מוקמינן ללאוי יתירי אלא היכא דליכא למדרש אבל הכא דאיכא למדרש לא מוקמינן ללאוי יתירי א"כ הכא הא איכא למדרש דשנה עליו הכתוב לעכב והנה התוס' בתמורה ד"ד

ב' ד"ה רבא אמר לא מהני הקשו א"כ שוחט פסח על החמץ לפסול וי"ל דבירושלמי יש קרא להכשיר הנה יש לדקדק מאי מקשו שוחט פסח על החמץ לפסול הא בקדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב ואי לא שנה עליו לא הוי אלא למצוה וא"כ מהיכא תיתי לפסול אלא ע"כ דקושייתם הוא הכא נמי שנה עליו הכתוב לעכב ולכך קא מקשו שפיר ותירצו דבירושלמי יש קרא להכשיר ובהכי עליו דבריהם כהוגן אומר ריב"א דהפסח כשר דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב ר"ל הא דשנה עליו הכתוב לא לעכב הוי דהא יש קרא להכשיר אלא על כרחין הא דשנה עליו הכתוב לטפויי בלאו עכ"ל ושוב הביא שגם הרב שער המלך כתב כדברי הרב חק נתן דבקדשים דבעינן שנה הכתוב לא אמרינן אי עביד לא מהני: והרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו ליומא ד' ל' ע"ב במאי דאמרינן התם דכהן שעבד עבודה עד שלא טבל שחרית פליגי בה בן זומא ור' יהודה לבן זומא עובר בעשה ולר"י אינו אלא מדרבנן ואמרינן דלכולי עלמא אינו מחלל עבודה הוקשה לו דהא אמרינן דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני (וסובר שגם בעשה הדין כן ועיין לקמן באות ס"ט בענין זה).

ותירץ דבקדשים דבעינן שנה הכתוב לעכב אי עביד מהני וציין למה שכתבו התוס' שם בדף כ"ט ע"א דעשה דהשלמה אינה מעכבת בדיעבד ותוס' פסחים ד' ס"ג הנ"ל ונודע ביהודה בתניינא חלק א"ח סי' קו"ל הנה מה שציין לדברי התוס' דפסחים וכונתו שמפני זה כתב ריב"א דהזבח כשר משום שלא שנה הכתוב משום דבקדשים לא אמרינן אי עביד לא מהני כל שלא שנה עליו הכתוב חידוש הוא שלא זכר דברי הרב שער המלך הנז"ל אך מה שציין לשו"ת נו"ב הנ"ל כעת לא ידעתי כונתו כי עיינתי שם ואגב ריהטאי לא ראיתי שדבר מזה אם יש לחלק במלתא דאמר רחמנא לא תעביד בין חולין לקדשים: ונראה דלא מפני קושית הרב מוהרצה"ח הנ"ל נהיה מוכרחים לחלק בזה בין חולין לקדשים שהרי לקושיא זו לא ננעלו שערי תירוצים על פי שאר חילוקים שנאמרו בכלל זה דלהסוברים דכל דבר שאפשר לעשותו בהיתר אף אם עשהו באיסור אי עביד מהני עיין לעיל באות ס"א מה שרשמתי בזה בס"ד הרי הכא נמי אפשר לעשות העבודה בהיתר אחר טבילת שחרית וכן להסוברים דדוקא בדבר שאסור מצד עצמו הוא דאמרינן אי עביד לא מהני אבל לא במה שדבר אחר גורם לו וכמו שרשמתי בס"ד באות ס"ב הכא נמי אין האיסור מצד העבודה עצמה אלא מצד חסרון הטבילה בשחרית וכן להסוברים דדוקא בדבר שאם נאמר לא מהני יתוקן האיסור הוא דאמרינן אי עביד לא מהני וכמו שרשמתי בס"ד באות ט"ן הכא נמי איסורא דעבד עבודה בלא טבילה לא יתוקן במה שנאמר אי עבוד

לא מהני ומשום הכי לכולי עלמא לא מחלל עבודה ויתכן שזו היתה כונת מוהרצה"ח בציונו לעיין בשו"ת נודע ביהודה הנ"ל ששם הובא כלל זה ושיש חולקים עי"ש:
גם הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם כלל ג' סי' ו' (בד"ה וראיתי שם) כתב בפשיטות דבקדשים דבעינן שנה הכתוב לעכב אי עביד מהני ולא תמצא בסוגיא דתמורה אי עביד מהני שום קושיא דאין ראיה כלל לשאר מצות דבשאר מצות י"ל אי עביד לא מהני ואף דבתשובת מוהרי"ט סי' ס"ט מביא ראיה אמלתא דאי עביד משוחט פסח על חמץ צ"ע וכו' עי"ש והרב אהל יעקב בדף נ"ו ע"ב (בד"ה ולפי) הביא דברי הרב פר"ח שדחה דברי ריב"א שבתוס' פסחים הנ"ל מכח הכלל דכל דאמר רחמנא לא תעביד וכו' ותמה על דבריו דשאני קדשים דבעינן שנה הכתוב והרבה להביא חבילות ראיות מהש"ס והתוס' דבקדשים בעינן שנה הכתוב וכו' ועיין בנודע ביהודה תניינא בחלק יו"ד סי' ט' (בד"ה ואמנם): אך הרב תפארת ישראל בפרק תמיד נשחט משנה ד' (אמתניתין דפסח ששחטו על החמץ) הביא דברי ריב"א שבתוס' הנ"ל ותמה על זה על פי מאי דמשמע ליה מסברא דלא אמרו דבקדשים בעינן שנה הכתוב לעכב אלא בדבר שהוא מצות עשה אבל בלא תעשה כי היכי דבכל איסורין אי עביד לא מהני הכי נמי בקדשים עי"ש ויש לו רב תנא דמסייע ליה בסברא זו מר ניהו הריטב"א שהביא דבריו הרב שער המלך בפ"א מהלכות קרבן פסח הנ"ל שכתב כן דבלאו לא בעינן שנה הכתוב בקדשים אמנם הרב שער המלך תמה עליו והניח דבריו בצ"ע עי"ש ובגוף דברי הרב שעה"מ שכתב דבקדשים לא אמרינן אי עביד לא מהני משום דבעינן שנה הכתוב לעכב ראיתי להרב מנחה טהורה בסוגיא דמנחות ד' ב"ן ע"ב שכתב על דבריו וז"ל ונוראות נפלאתי על רוב בקיאותו ורוחב בינתו איך לא עיין בעיקר פלוגתא דאביי ורבא דמקשי הש"ס מתמורה וממקדיש בעלי מומין למזבח וממקדש תמימים לבדק הבית לרבא ודחיק הש"ס לתרוצי ומאי קושיא הרי בקדשים מודה רבא דמהני כל שלא שנה הכתוב עי"ש (בדף ע"ז ע"ג מדפי הספר) ובהורמנותיה דמר הפלאה זו איני יודע מה היא ועד שיתפלא על הרב שעה"מ היה לו להגדיל תמיהתו איך נעלמה סוגיא זו מרבותינו בעלי התוס' שהביאו דברי ריב"א דמשום שלא שנה הכתוב הפסח כשר דמבואר שדעת ריב"א והתוס' שתקו ליה היא דמשום דלא שנה הכתוב לא אמרינן אי עביד לא מהני דאם כן מאי מקשינן מתמורה וממקדיש תמימים וממקדיש בעלי מומים וכו' ואם על רב גדול האחרון נסבול הלחץ לומר שנעלם ממנו סוגיא בדוכתא אבל על רבותינו הראשונים דכולי תלמודא כמאן דמנח בכיסתייהו דמי חלילה לומר שנעלם מעיני העדה סוגיא ערוכה אמנם לדעתי העניה לפי חסרון בקיאותי בש"ס ובדברי הראשונים לדידי חזי לי דלא אמרו דבקדשים

בעינן שנה הכתוב לעכב אלא בגוף מעשה הקרבנות שחיטה והקטרה וכיוצא וזה לא נמצא בסוגיא דתמורה כלל.

וכן כתב הרב נשמת אדם הנ"ל לא תמצא בתמורה שום קושיא מקרבנות וכו' וכונתו שלא נמצא מענייני עבודה ומעשה הקרבנות ועל דברי הריטב"א עיין חתם סופר א"ח סי' קכ"ד שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ב סי' מ"ב ספר המקנה החדש (להגאבד"ק חאלאש) בדף כ"ו ד"ה פסחים: עתה השגתי ספר נחמד לב שומע לידידי הרה"ג חיים הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו וראיתי במערכה זו אות כ"א שהביא דברי הרב שעה"מ הנ"ל וכתב שהרבנים מתן בסתר בחידושיו לתמורה ולימודי ה' לימוד פ"ג המה ראו כן תמהו דאם כדבריו מאי פריך בתמורה ממקדיש תמימים ומקדיש בעלי מומין ומתמורה וחרמים ובכור וכתב לדחות ראיה משעה"מ מההיא דמנחות ד' ב"ן ואימא לא תאפה חמץ למיקם בלאו ואיפסולי לא מיפסיל (אשר מזה תמה על סברת הריטב"א דבלאו לא בעינן שנה) והיה בהניח דעד כאן לא פליגי אביי ורבא אלא היכא שהמעשה שעשה אינו פועל מוחש הניכר אחר שנעשה האיסור כגון אונס שגירש שאחר מעשה האיסור לא נשאר שום מעשה הניכר ובאילו לא עשה שום מעשה אבל באיסור הנעשה והרי הוא לפנינו בחוש הראות אחר מעשה האיסור כגון שקרע כנף המעיל וכיוצא פשיטא דלא שייך בזה לומר דלא מהני ועיין יד אליהו ד' ק"א א' וההיא דמנחות נמי פועל מורגש אחר המעשה וכן שוחט פסח על החמץ הוא פועל מוחש ולכן כתבו התוס' דכשר משום שלא שנה דאם שנה אף שהוא פועל מוחש פסול והאריך ליישב בזה כמה קושיות ואיני יכול כעת להתיישב בדב"ק.

גם מה שכתבתי שהיה נראה לדעתי העניה דלא אמרו דבקדשים בעינן שנה הכתוב אלא בגוף מעשה הקרבנות כשחיטה וכיוצא ראיתי שם במערכת השי"ן אות ז שכתב בשם ס' רנה וישועה בקונטריס אלפי שלמה דשנה הכתוב לעכב היינו דוקא במידי דצורך הקרבה משחיטה ואילך אבל במידי דקודם שחיטה לא בעינן שנה לעכב וכתב דליתא לדבריו כדמוכח מדברי התוס' בפסחים ד' י"א ד"ה קוצרין וכן מפורש בשבועות ד' י"ג ע"ב יכול לא יביא ואם הביא כשר ת"ל אשר לו שנה הכתוב וכו' הרי דגם בעיקר ההקדש איתיה להאי כללא: כלל ס"ו) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד לא אמרינן דאי עביד לא מהני אלא במידי דבעי עשיה שאילו נעשה ממילא אינו מועיל אבל דבר שאם נעשה ממילא מועיל כמו צורם אזן בכור דאם נצרם ממילא הוי מום בזה אי עביד מהני לכולי עלמא כן כתבו התוס' בסוגיא דתמורה בד"ה רבא אמר וכמו שכתב בשמם הרב מלא הרועים במערכה זו אות יו"ד ועיין להרב מוהר"ן הירש חיות בהגהותיו לגטין דף י"ב ע"א

על דברי התוס' ד"ה אלא מה שכתב על דברי הרב נודע ביהודה באהע"ז סי' קי"א (בענין אין שליח לדבר עבירה אם בטל השליחות וכו') על פי דברי התוס' דתמורה הללו ולפי הנראה כלל זה נעלם מהרב תפארת ישראל שהקשה בחידושיו שבסוף פרק ג' דסוכה אמאי דתנן ואם מיעטן כשר דאמאי לא נימא אי עביד לא מהני ולפי דברי התוס' הללו ניחא דכיון דאם נשרו מאליהן כשר כי מיעטן ביום טוב לא אמרינן דלא מהני וכן כתב הרב מלא הרועים באות י"ז ועיין בס' זכרון צבי מנחם סי' כ"ב ד"ה והנה ובסי' כ"ג ד' כ"א קרוב לסופו שקו"ט בדברי התוס' ובס' המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) כלל כ"ד ד' כ"ז אות ד הביא דברי התוס' וכתב ולא זכיתי להבין בתפארת ישראל סוכה פ"ב ואם מיעטן כשר הקשה רעק"א דקי"ל כרבא אי עביד לא מהני עכ"ל: ודע שנחלקו רבני האחרונים אם על פי כלל זה יש לומר דבשחיטה לא אמרינן אי עביד לא מהני דהרב שואל ומשיב בס' יד שאול בסי' ר"ל סעיף קטן ג' כתב שנשאל במה שהקשו הקדמונים בשוחט בשבת אמאי שחיטתו כשרה ולא אמרינן אי עביד לא מהני ומאי קושיא הרי כיון דלא בעי כונה לשחיטה הוי כנשחטה מאליה וכתבו התוס' דצורם אזן בבכור כיון דאם נעשה ממילא כשר לא אמרינן ביה אי עביד לא מהני והשיב דלא דמי לצורם אזן בכור דהתם אם נצרם ממילא בלי מעשה אדם היה מותר לכך אמרינן דל מהכא מעשה אדם הוי כאילו נעשה מאליה אבל בשחיטה נהי דלא בעינן כונה לשחיטה על כל פנים כל דלא היה בה כח גברא פסילו לכך אם נפלו מעצמן פסולים כדאמרינן בחולין ד' ל"ד וביו"ד סי' ג' אם כן כל דאמרינן דלא מהני כיון דעבר אמימרא דרחמנא לא מהני מעשיו והוי כמתה מאליה ולא חלו בה ידים ולא נשחטה על ידי כח גברא ע"כ תוד"ק וכיונה דעתו בזה לדעת הרב מוהרש"ל בשו"ת נודע ביהודה בתניינא בחלק א"ח סי' קל"ו (בד"ה אמנם) שאחר שהביא כלל זה שחדשו התוס' דבדבר שאילו נעשה ממילא וכו' כתב ועל זה שפיר קשה משוחט בשבת למה שחיטתו כשרה להתיר באכילה הלא אם נחתכו הסימנים מעצמם הוי כמתה מאליה ולא חשיב שחיטה כלל ואי נימא אי עביד לא מהני בטל מעשה השחיטה והוי כנהרגה ולא ליהוי שחיטה עכ"ל.

גם הרב חתן סופר בד' קמ"ה אות י"ד אחר שהביא דברי התוס' הללו כתב ודע שאין ליישב בזה הקושיא משוחט בשבת ומכל שחיטת חולין דלא בעי כונה דאפילו נשחט ממילא כשר דלא בעי כונה לשחיטת חולין דזה אינו דנהי דכונת שחיטה לא בעי אבל כונת חתיכה בעי ונפל סכין ממילא פסול וכן כתב הבית מאיר בתשובותיו סי' ד' וכן מה שהקשה הש"ך בח"מ סי' ר"ח מבבא קמא ד' ע' ע"ב גבי זרוק גניבותיך לחצרי ותקנה לי חצרי נימא אי עביד לא מהני אין לתרץ על פי כלל זה לומר כיון דחצר קונה ממילא

לא שייך אי עביד לא מהני דזה טעות דקנין חצר לקונה הוא מצד ידו או שלוחו וזכין לו אפילו שלא מדעתו והוי כאילו עשה קנין אבל קנין ממילא לא משכחת לה עכ"ל: אמנם הרב בית שלמה ביו"ד סי' ו' כתב דמה שכתבו התוס' בצורם אזן בכור דמשום דאם נעשה ממילא שרי לא אמרינן אי עביד לא מהני לאו דוקא אלא אף אי בעינן על כל פנים שיהיה על ידי מעשה אדם מכל מקום כל דלא בעינן כונה לא אמרינן אי עביד לא מהני וכן כתב בשו"ת יד אפרים יו"ד סי' ט"ל ואם כן בשחיטה לא שייך אי עביד לא מהני כיון דקימא לן דלא בעינן כונה לשחיטה דדוקא במידי דבעינן צירוף כונת העושה הוא דאמרינן אי עביד לא מהני מה שאין כן בשחיטה ואין מקום לקושית האחרונים משוחט בשבת ושחוטי חוץ ואותו ואת בנו עכ"ל:

כלל ס"ז) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני הוא הדין דכל מלתא דאמר רחמנא עביד הכי ולא עביד הכי אלא בענין אחר לאביי מהני ולרבא לא מהניכיון דלא עביד כדאמר רחמנא חזון נחום לקדשים ד' קל"א א' לדעת הר"ש וכן כתב הבית חדש בא"ח סוף סי' קפ"ז שכל מה שחייב אדם לקיים מן התורה עיכובא אית בה ולא יצא ידי חובתו אם לא קיים כתקונו ולפי זה קשה מה שפסק בש"ע יו"ד סי' קכ"א גבי טבילת כלים דאם הטבילן ואחר כך הגעילן מותרין אמאי מותרין הרי שינה מסדר הכתוב בתורה וכן קשה דבקידושין ד' ס"ב א' מוכח דאי לאו קרא יתירה דואם לא יתחטא היה מקום לומר דאי עבד הזאה בחד מנייהו עבד ואמאי הא כיון דכתיב קרא הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי עיכובא אית בה ועיין תוס' גטין ד' ג' סוף ע"ב פרח מטה אהרן חלק ב' סי' פ"א עכ"ד הרב יד מלאכי בכללי הדינים סי' שמ"ד והרב מקנה אברהם בסי' קמ"ז הביא כללא דרב חזון נחום הנ"ל וכתב שיש ראיה לזה מדפרכינן בתמורה לרבא דאמר לא מהני והרי תורם מן הרעה על היפה דרחמנא אמר מכל חלבו ירים ממנו חלבו אין גירועין לא ותנן התורם מהרעה על היפה תרומתו תרומה ואי במלתא דאמר רחמנא עביד מודה רבא דאי לא עביד הכי מהני מאי פריך מתורם מרעה על היפה אלא ודאי דלרבא גם בכי האי גוונא אי עביד לא מהני והנה אין ס' חזון נחום מצוי אצלי לראות תנא היכא קאי ולולא דברי הרב מקנה אברהם היה נראה לי דבמידי דאיכא לאו הבא מכלל עשה לא הוצרך הרב חזו"ן להשמעינו דאי עביד לא מהני דכיון דאיכא איסור עשה פשיטא דלענין זה חשיב כלאו ועבר אמימרא דרחמנא מיקרי ולא הוצרך הרב חזו"ן לחדש כלל זה אלא במידי דלא כתיב בההוא עניינא לאו הבא מכלל עשה כלל רק אופן עשיית הדבר כתיב בתורה והוא עשהו בענין אחר ואין בדבר משום לאו הבא מכלל עשה בזה חידש הרב דכיון דאמר רחמנא עביד הכי ואיהו עביד באנפא אחרינא אי עביד לא

מהני ואין לזה ראיה מתורם מרעה על היפה דשאני התם דאיכא איסור עשה מלאו הבא מכלל עשה וחשיב שפיר עבר אמימרא דרחמנא והכי דייקא לישנא דש"ס חלבו אין גירועין לא וכו' כלומר דכיון דאיכא למישמע מניה דגירועין לא הוה ליה כמלתא דאמר רחמנא לא תעביד ולרבא הוה לן למימר דאי עביד לא מהני:

ועל מה שהקשה הרב יד מלאכי מטבילת כלים כתב הרב מקנה אברהם שם דמה שכתב מרן מגעילן ואחר כך מטבילן זו היא דעת הרשב"א שהביא הטור משום דהוי כטובל ושרץ בידו ונראה דלא הוי מן התורה אמנם ר"י והרא"ש והטור סוברים דיכול להטבילן תחלה ואם כן נאמר דעד כאן לא אמרינן אי עביד לא מהני אלא במידי דלכולי עלמא צריך להיות כך דבפלוגתא לא קאמר ועוד דטבילת כלים לדעת מרן היא מדרבנן ובדרבנן אפשר דאי עביד מהני אלו דברי הרב ונראה שכונתו לומר דודאי לדעת הרשב"א שסובר מגעילן ואחר כך מטבילן אם הטבילן ושוב הגעילן לא מהני אלא דמרן כתב כן (דאם הטביל ואחר כך הגעיל מותרין) דרך פשר והכרע דכיון דאיכא דעת פוסקים דאף לכתחלה יכול להטביל ואחר כך להגעיל מיסתיין להחמיר לכתחלה להגעיל תחלה ואחר כך להטביל אבל בדיעבד אם הטביל תחלה ואחר כך הגעיל מהני כן נראה כונתו:

אמנם לפי הנראה לא ראה הרב בגוף דברי הרשב"א בזה שבתורת הבית בבית רביעי ריש שער רביעי אחר שהביא הבריתא דמגעילן ומטבילן וכו' וכתב בשם הירושלמי דטבילה זו היא משום שיצא מיד המוכר ונכנס לקדושת ישראל סיים וז"ל ומינה שמדיח ומגעיל ומלבן ואח"כ מטביל דכל שלא הוכשרו מאיסור שבהן היאך נכנסין בקדושתו של ישראל והילכך אין טבילה עולה להן אלא טבילה שלאחר הכשר איסורין והכין נמי משמע מפשט' דבריתא דהא בכולהו נקט טבילה באחרונה וכן כתב הראב"ד דלכתחלה צריך לעשות הכשר דקרא נמי הכי משמע דכתיב תעבירו באש דהיינו ליבון ואח"כ וטהר דהוי טבילה דמניה ילפינן לה התם בגמ' אבל הוא ז"ל כתב דאי אפיך דאיעב' לית לן בה דעיכובא לא כתיב עכ"ל מתבאר מלשון זה שדעת הראב"ד מעיקר הדין כן הוא שצריך להגעיל ואחר כך להטביל דהכי משמע מקרא ומבריתא ובכל זאת סובר דהיינו דוקא לכתחלה משום דעיכובא לא כתיב ומשמע דגם הרשב"א מודה לדעת הראב"ד דבדיעבד אי אפיך לית לן בה מדשתיק ליה וכן כתב הרב כנסת הגדולה שם בהגהות הטור אות ז"ך ומפני זה כתב דגירסת הפרישה בדברי הטור (רשב"ם ולא הרשב"א) היא נכונה דמדכתב הטור בשמו דהוי כטובל ושרץ בידו משמע דאף בדיעבד לא מהני ואילו הרשב"א כתב בתוה"ב בשם הראב"ד דבדיעבד לית לן בה ונראה שסובר הרב כנסת הגדולה דאף שכתב הרשב"א בתחלה אין טבילה עולה להן אלא טבילה שאחר ההכשר

ומשמע שאף בדיעבד לא מהני מידי מכל מקום כשהביא דברי הראב"ד ושתיק ליה גילה דעתו דהדר ביה ואם שלדעתי העניה אין מזה הכרח כל כך ואפשר להבין ממטבע לשונו הנז"ל שלא חזר מסברתו דגם בדיעבד לא מהני מכל מקום אף אם נאמר שלא כדברי הרב כנה"ג הא מיהא דעת הראב"ד ודאי כן היא דמעיקר הדין צריך לכתחלה קרא כדכתיב הגעלה ואחר כך טבילה אלא דמשום דלא כתיב עיכובא שמעינן דמותרין בדיעבד ועליו תסוב קושית הרב יד מלאכי דנימא דאי לא עביד כדאמר רחמנא עביד לא מהני גם מה שכתב הרב מקנה אברהם בדעת מרן דטבילת כלים אינה אלא מדרבנן מתוך מה שכתבתי לעיל במערכת הטי"ת אות ב' מתבאר דאינו פשוט לומר כן בדעת מרן ומה שכתב דבדרבנן אי עביד מהני כן דעת שלמים וכן רבים אמנם יש חולקים כמו שרשמתי במערכה זו אות ה"ן בס"ד עי"ש: ומה שהקשה הרב יד מלאכי מסוגיא דקידושין ד' ס"ב ע"א סוגיא דהתם הכי איתא דפרכינן התם לר' חנינא בן גמליאל דסבר דלא בעינן תנאי כפול דמכלל לאו אתה שומע הן למאי איצטריך קרא למימר הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם לא יתחטא וכו' לא יטהר ממשמע שנאמר הוא יתחטא וכו' שמעינן דאם לא יתחטא לא יטהר ומשנינן סלקא דעתך אמינא מצות הזאה בשלישי ובשביעי והיכא דעבד בחד מנייהו עבד אלמא דאי לאו קרא יתירה לא הוה אמרינן דהוא לעיכובא ולזה השיב הרב מקנ"א וז"ל עיין מ"ש רש"י שם בקידושין דלכאורה נרגש מזה ותירץ במ"ש בד"ה סד"א מצות הזאה בשלישי ובשביעי ואי עביד בחד וכו' דרישא דקרא לאו בלישנא דתנאה כתוב דלא כתיב אם יתחטא בו למישמע מניה הא אם לא יתחטא לא יטהר אלא הוא יתחטא בו ואיכא למימר לשון ציווי בעלמא הוא עכ"ל ובעניותי לא זכיתי להבין איך תתיישב קושית הרב יד מלאכי בדברי רש"י הללו והלא מדברי רש"י משמע דכל דלא כתיב בלשון תנאי אלא בלשון ציווי אמרינן מסתמא דאינו לעכב וקשה קושית הרב יד מלאכי דאף אם אינו אלא לשון ציווי כיון דאמר רחמנא עביד ולא עביד מעכב.

אמנם לדידי קשה על הרב יד מלאכי שנראה שלא שלטו עיני קדשו בדברי התוס' שם שהקשו היכי אמרינן דבשלמא לר' מאיר דבעי תנאי כפול ניחא דאיצטריך ואם לא יתחטא וכו' והלא בכמה מקומות כתיב ורחץ במים וטהר ולא הוצרך לומר אם לא רחץ לא יטהר ותירצו דלא דמי דהתם מילתא דפשיטא כיון דמצוה היא שצוה הקב"ה אם לא עשה לא יצא אבל הכא משמע קצת שהוא לשון תנאי כאילו כתב אם יתחטא בו וכו' הנה מתבאר מדבריהם דכי כתיב בלשון ציווי פשיטא לן שהוא לעכב: ואני אמרתי בחפשי בספרן של צדיקים ומצאתי למרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת הדל"ת אות ט'

שתמה על הרב יד מלאכי מדברי התוס' בקידושין הנ"ל עי"ש ואההיא דטבילת כלים כתב ליישב במה שכתבו התוס' במנחות ד' ל"ח סוף ע"א דלית לן למימר דאסדר לבד יקפיד הכתוב לעכב דאף אי כתיב עיכובא לא קאי אלא אחסרון מעשה לא על הסדר וכפי זה ניחא דאף דליכא לפלוגי בין לכתחלה לדיעבד היינו דוקא בחסרון הדבר אבל על הסדר אין לנו לומר דיקפיד עכ"ל ולפום ריהטא קשה דאם כן מאי פרכינן בסוגיא דתמורה לרבא דאמר לא מהני והרי מקדים תרומה לביכורים דכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר ותנן אם הקדים תרומה לביכורים יצא נימא דכי אמר רבא דבמלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכן במלתא דאמר רחמנא עביד אי לא עביד לא מהני אינו אלא בגוף המעשה אבל בסדר העשיה גם רבא מודה דלא אמרינן אי עביד לא מהני ונראה ליישב דלא אמרינן דאסדר לא יקפיד הכתוב לעכב אלא מסתמא דאף דכתיב בההוא עניינא ככה עיכובא מסתמא אין לן למישדי עיכובא אגוף המעשהולא אסדר אבל אם גילה הכתוב דעיכובא קאי אסדרא פשיטא דמעכב דהיכא דגלי שאני ואם כן הכא נמי דכתיב בהדיא מלאתך ודמעך לא תאחר אי סבירא לן בעלמא מלתא דאמר רחמנא לא תעביד הוא לעיכובא אם כן הרי זה חשוב כאילו גלי קרא דסדרא מעכבא דאי הוה כתיב מלאתך ודמעך תתן אף דהוה משמע שיתן כסדרן ואף אי הוה כתיב בהאי עניינא לישנא דעיכובא לא הוה אמרינן דקאי עיכובא אסדרא רק אגוף המעשה אבל כיון דגלי קרא אסדרא ואמר לא תאחר ומלתא דאמר רחמנא לא תעביד הוי עיכובא אמאי אם הקדים תרומה לביכורים יצא:

ועל פי סברא זו דמסתמא לא אמרינן דכתיב קרא לעיכובא אסדרא זולת היכא דגלי בהדיא נראה דאפשר ליישב מה שכתב הרשב"א בריש פרק תפלת השחר הביא דבריו מרן הב"י בא"ח סי' רפ"ו שנראה מדברי התוס' שאם הקדים תפלת מוסף לשל שחרית יצא וכתב הרב מעדני יום טוב בריש פרק תפלת השחר (אות ד') שסובר דלא אתא קרא להקדים נסכין למוספין אלא לכתחלה וכו' וקשיא לי דמנא לן דאיצטריך קרא אלכתחלה ותיקשי לן דהא כבר כתיב בבוקר גבי נסכים דילמא כי מצריך קרא ולא סגי ליה בבבוקר דכתיב גבי נסכים משום דאתי למילף דאף בדיעבד לא יצא והשתא תרי קראי צריכי חד לכתחלה וחד לדיעבד עכ"ל ולא תירץ כלום ולפי דברי התוס' דמנחות הנ"ל דאף אי כתיב בקרא עיכובא לא מסתבר לומר דעיכובא קאי אסדרא דאסדר לא יקפיד הכתוב ניחא דמשום הכי לא אמרינן דתרי קראי איצטריכו למימר דמעכב הסדר אפילו בדיעבד: נחזור לעיקר כללין אם במידי דאמרה תורה עביד ולא עביד אי מהני שנראה קצת שאין דעת הרב יד מלאכי נוחה בכלל זה הנה מצאתי בשו"ת תפארת יוסף בחלק א"ח סי'

י"ד ד' י"ג ע"ג (בד"ה עוד) על מה שנשאל בראובן שנשבע ליתן פדיון בנו הבכור לכהן פלוני ועבר ונתנו לכהן אחר בנו פדוי והשיב דבנו פדוי וכו' ואחד מהטעמים הוא משום דדוקא במלתא דאמר רחמנא לא תעביד הוא דלא מהני אבל בדאמר עביד ולא עביד לא אמרינן דלא מהני והאריך קצת בזה עי"ש ומר בריה שם בסי' כ"ג בהגהת כליל תפארת אות א' מיסתמיך ואזיל בתריה דרב מר אביו ומיישב בזה מה שהקשה בס' ברית אברהם דלמה לי קרא לנשבע לבטל את המצוה לומר דאין שבועה חלה עליו תיפוק לי משום כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ועוד האריך קצת על פי סברא זו עי"ש: ודברי הרב בית חדש סוף סי' קפ"ז שציין ביד מלאכי הם על דברי רבינו הטור שם שהביא מר שנסתפק אחיו רבינו יחיאל במאי דאמרו דאם לא הזכיר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו אם הוא רק למצוה או אף לעכב וכתב על דבריו דכיון דברכת המזון מן התורה לעיכובא קאמר וצריך לחזור וכתב הרב ב"ח דכיון דלא יצא ידי חובתו ממה שמחויב בו מדאוריתא ליכא למימר דאינו אלא למצוה ולא לעיכובא דכל מה שחייב אדם לקיים מן התורה עיכובא אית בה ולא יצא ידי חובתו אם לא עשה כתיקונה עכ"ל והיה נראה לי דזה מוסכם לדברי הכל דאף אביי דסבר במלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני מודה דמה שציוה השם לעשות אם לא עשה ככל חקת המצוה לא יצא ידי חובתו כלל וצריך לחזור לעשות כחקי המצוה דהא מה שהוכרח אביי לומר אי עביד מהני היינו מדלקי ואם כן בדאמר רחמנא עביד ולא עביד דליכא מלקות מסתברא דכי היכי דלרבא לא מהני הכי נמי לאביי כן הייתי סבור מאז.

אמנם עתה ראיתי בס' חתן סופר בדף קמ"ו אות ל"ב שכתב בזה הלשון בענין אי אמרה תורה לקיים מצות עשה בזה האופן והוא שינה ועשה באופן אחר כתב הב"ח בא"ח סי' קפ"ז דתליא גם כן בפלוגתא דאביי ורבא בענין אי עביד לא מהני והיד מלאכי סי' שס"ד הקשה עליו מדקי"ל ביו"ד סי' קכ"א דיש דעות דמהני אפילו הטביל ואחר כך הגעיל ויש להעיר על זה מכמה מקומות ועיין בתוס' סוכה ל' ע"א ובר"ן סו"פ ערבי פסחים ובפרק ב' דסוכה עכ"ל ועיינתי שנית בדברי הרב ב"ח ולא הוזכר כלל בדבריו פלוגתא דאביי ורבא כמו שיראה הרואה: ובספר המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) כלל כ"ד ד' ז"ך אות ח"י כתב על קושית היד מלאכי מההיא דטבילת כלים דכיון דהטביל עכומ"ז גם כן מותר אם כן לא גרע מנפל ממילא ונטבל דמהני וגם לבית אפרים שאינו צריך כונה ג"כ מהני עכ"ל כונתו לכלל שהבאתי לעיל באות ס"ו עי"ש וידידי הרה"ג מוהר"ר חיים הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו בס' הבהיר לב שומע האריך בכלל זה בחריפות ובקיאות במערכה זו אות כ"ב עי"ש דב"ק: כלל ס"ח) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דאמר

רבא אי עביד לא מהני נראה דהיינו אפילו אי עביד בשוגג לא מהני וסמוכות שלי הוא דאם לא כן אלא דוקא במזיד לא מהני אבל בשוגג מודה רבא דמהני אם כן למה הוצרך שם בתמורה ד' ו' ע"א לתרץ לרבא דתעזוב איצטריך ליש לך עזיבה אחרת וכו' הא בלאו הכי ניחא דאיצטריך תעזוב ששכח להפריש פאה מן הקמה ושגג וקצר כל שדהו בלי שיור פאה וכן שם ד' ה' ע"ב דקאמר גבי בכור ולרבא הם למה לי וכו' קשה הרי גם לרבא איצטריך לשגג ופדה את בכור וכן שם לפני זה גבי חרמים אלא ודאי שאין חילוק בין שוגג למזיד כן כתב הרב נודע ביהודה בתניינא חלק יו"ד סי' ט' (בד"ה בדין) וכן כתב הרב מלא הרועים במערכה זו אות י"ד בשם הרב שושנת העמקים וכפי הנראה ממה שכתב בשמו במלא הרועים הוא שכתב כן מסברא בלא הוכחה מהש"ס והרב מלא הרועים צדד להביא ראיה מדין מצא צואה במקומה דתפלתו תועבה ודחאה עי"ש ולא אסיק אדעתיה להוכיח מסוגיא בדוכתה כמו שהוכיח הרב נודע ביהודה:

איברא דדברי הרב נודע ביהודה לכאורה אינם מובנים לדעתי העניה דמשמעות דברי הוכחתו הוא דאם איתא דרבא מודה בשוגג דמהני הוה לן למימר דתעזוב איצטריך להכי לומר דגם בשוגג קצר שדהו בלא שיור פאה דמהני והוא תימה דהיכי מצינן למימר דתעזוב אתא למימר דמהני והלא אדרבה מתעזוב משמע דלא מהני וכמו שבאמת דריש הכי אבייי דאף דבעלמא אי עביד מהני שאני הכא דכתיב תעזוב לומר דלא מהני וכן בההיא דבכור אמרינן לאבייי דמדכתיב הם בהוייתם יהא ילפינן ביה דלא מהני והיכי נימא דלרבא אתי הם למימר דמהני וצריך לומר שכונתו דאם איתא דיש סברא לחלק בין שוגג למזיד מנא ליה לש"ס לומר אליבא דרבא דתעזוב אתי לומר יש לך עזיבה אחרת וכו' דילמא לרבא אתי קרא דתעזוב יתירה למימר דאפילו אם בשוגג לא עזבו לא מהני דאי לאו קרא יתירה הוה אמינא דוקא אם קצר כל שדהו במזיד הוא דלא מהני קא משמע לן קרא יתירה דאפילו אם הוא בשוגג לא מהני אלא ודאי מוכח דפשיטא ליה להש"ס מסברא דלרבא דאמר לא מהני לא שאני ליה בין מזיד לשוגג ולא איצטריך קרא להכי וכי איצטריך קרא אינו אלא לומר יש לך עזיבה אחרת וכו' כן נראה לדחוק בכונתו אלא דלי ההדיוט אין זה מוכרח משום שיש לומר לאידך גיסא דאדרבא משום דפשיטא ליה להש"ס דאין שום סברא לומר דרבא דאמר לא מהני גם בשוגג סובר כן אלא בשוגג מודה דמהני משום הכי לא מצי למימר אליבא דרבא דתעזוב אתי למימר דגם בשוגג לא מהני והוצרך לומר דאיצטריך ליש לך עזיבה אחרת וכו' ואולי גם הרב ידע שאין זה הכרח גמור ומפני זה כתב וסמוכות שלי וכו' כלומר שאינו אלא סמך בעלמא ועיקר הדין אינו אלא מסברא דהכי מסתברא שאין לחלק בין מזיד לשוגג וצריך עיון: ועל כל פנים דעת

הרב נו"ב וכן דעת הרבנים שושנת העמקים ומלא הרועים כן דלרבא אף אי עביד שוגג לא מהני וכן נראה דעת הרב מוהר"י לאנדא בס' בית יאודה הביא דבריו הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' א' ס"ק ט"ז והוא עצמו (הפתחי תשובה) ביו"ד ריש סי' רס"ו בהתוכחו בדברי תשובת רעק"א מסוגיא דשבת ד' קל"ג כתב דאין לומר דהתם שאני דאיירי במזיד וכו' דזה אינו שהרי בנו"ב תניינא יו"ד סי' ט' הוכיח מסוגיא דתמורה ד' ו' דאף בשוגג אי עביד לא מהני וכו' הרי דנקיט בפשיטות הכי ומשמע ליה בדעת הרב נו"ב שמוכיח לראיה גמורה כן מסוגיא דתמורה (שלא כמו שכתבתי בעניותי דלא אמר הרב כן לראיה גמורה אלא סמך בעלמא) וכן מתבארמדברי הרב חת"ס בחלק אהע"ז ח"ב ריש סי' ס"ג מה שנוהגים להתיר שבועות המגרש שנשבע לגרש ולא חשו לשבועה שלא לגרש יפה נתעורר ומעולם הנהגתי כן להתיר גם שבועה שלא לגרש דחמירא טפי דאם אולי נשבע שלא לגרש ושכח ומגרש איכא למיחש לגט בטל דאף לשטחיות לשון התוס' תמורה ד' ה' ד"ה מתיבי דמשמע בגט אי עביד מהני היינו אי ידע ועבר אבל בשוגג ואילו היה נזכר לא הוה עביד לא מהני לכולי עלמא וכו' עכ"ל עוד כתב לקמיה (בד"ה ועכ"פ) ומה שלא חשו הראשונים לזה אפשר לא נחשד בעיניהם לעבור על שבועתו ואפילו אם שכח מר. מקום מחמת חומר השבועה בשעת מעשה רמי אנפשיה ומידכר ואי רמי אנפשיה ולא מידכר הוה ליה אונס ופטור כרב כהנא ורב אסי בשבועות ד' כ"ו ואין כאן אמר רחמנא לא תעביד אמנם כבר כתבתי וכו' עי"ש הרי שסובר הרב שאם נשבע שלא לגרש ושכח שבועתו וגרש הוי גט בטל משום דאי עביד לא מהני ולא זו בלבד אליבא דרבא אמרינן בשוגג נמי לא מהני אלא אף לאביי דסבר דמהני וכן לדידן בגווני דאי עביד מהני מכל מקום בשוגג דינא הוא דלא מהני וכן מפורש בחלק ח"מ סי' נ"ו וידוע דאין בין מזיד לשוגג או אונס כל שאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני אדרבא סברי התוס' בפ"ק דתמורה דבשוגג מודה אביי דלא מהני עכ"ל (וכן כתב בס' לב שומע במערכה זו אות י"ט בשם הרבנים מחנה לויה ד' ל"ה אות א' ולימודי ה' לימוד פ"ג ואין הספרים הללו מצויים אצלי לראות אם כתבו כן על פי איזו הוכחה או רק מסברא ובחתם סופר על סוגיאות הש"ס שנדפס עתה בעיק"ו ירושלים תוב"ב ראיתי בדף ל"ב בסוגיא דרבית קצוצה וכו' שפלפל על פי יסוד זה דבשוגג גם לאביי אי עביד לא מהני עי"ש): אמנם מדברי מרן מוהריט"א בס' שמחת יום טוב הביא דבריו הרב מקנה אברהם בסי' קמ"ח (עיי"ש בד"ה כתב ובד"ה עוד שם ובד"ה והנה הרב) מתבאר יפה שסובר דדוקא בעבר במזיד הוא דלא מהני ודבריו הם בד' קס"ד ע"ד על מה שכתב הרמב"ם בהלכות שגגות פרק ב' הלכה י"ד שחט קרבן יחיד שאינו דוחה את השבת בשבת בשגגה חייב חטאת והבשר מותר

בהנאה ואין זורקין את דמו ואם עבר וזרק בין בשוגג בין במזיד עלו לבעלים לשם חובה דמוכח מדברי הרמב"ם דדוקא בשחט בשוגג הוא דעלו לבעלים בין אם זרק בשוגג בין אם זרק במזיד אבל אם שחט במזיד לא עלה לבעלים והקשה על זה מאי טעמא במזיד לא עלה לבעלים ואי משום כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכיון דאמר רחמנא שלא להקריב קרבן יחיד בשבת אם עבר לא מהני הא ליתא דעד כאן לא אמרינן לא מהני אלא היכא דאם נאמר לא מהני נתקן הדבר למפרע נמצא דלא נעשית מחשבתו ולא נעשית העבירה וכו' לא כן כשאפילו נאמר דלא מהני דהעבירה נעשית וכו' ע"כ הביא שם בשמו ואין ספר זה מצוי אצלי מתוך הדברים שהעתיק בשמו מפורש יוצא שסובר מרן מוהריט"א דדוקא בעובר במזיד הוא דאמר רבא לא מהני אבל לא בעבר בשוגג:

וכן מתבאר מדברי הרב שער המלך בהלכות גירושין פרק ג' הלכה י"ט שעל מה שכתב הרמב"ם הכותב גט בשבת או ביום הכיפורים בשגגה ונתנו לה הרי זו מגורשת כתבו וחתמו בו ביום בזדון ונתנו לה אינה מגורשת שהרי העדים פסולים מן התורה כתבו ביו"ט בזדון ונמסר לה בפני עדים כשרים ביו"ט הרי זה גט פסול עכ"ל הרמב"ם כתב על זה הרב שעה"מ וז"ל מכאן הוכיח מוהר"ש יפה בתשו' כי הביאו הרב מש"ל הל' מלוה פ"ח דין א' דפסק רבינו בההיא פלוגתא דאפליגו אביי ורבא בריש תמורה אי כ"מ דאמ"ר ל"ת אי עביד אי מהני או לא מהני דלרבא לא מהני ולאביי מהני דפסק כאביי דאמר מהני יע"ש ונר' כונתו ממ"ש רבינו גבי כתבו וחתמו בי"ט בזדון דאינו מגורשת מטעמא דהעדים פסולים ול"ל האי טעמא תי"ל דכיון דא"ר ל"ת מלאכה אי עביד לא מהני והגט אין בו דין גט ופסול ותו ממ"ש דכתבו בי"ט כו' ונמסר לה בפני עדים כשרים דהוי פסול גרידא מדרבנן ואמאי הא לרבא לא מהני והגט אין בו דין גט מדין תורה אלא ודאי דרבינו פסק כאביי ז"ת כונתו עכ"ל והרבה להשיב על דבריו עי"ש (מה שכתוב ונראה כונתו ממ"ש רבינו גבי כתבו וחתמו בי"ט בזדון נראה שהוא טעות הדפוס וצריך להיות כתבו וחתמו בו ביום בזדון וכו') ואם דעת הרב דגם בעבר בשוגג אי עביד לא מהני היה לו לומר שהכרח הרב מוהרש"י הוא ממה שכתב הרמב"ם בתחלת דבריו הכותב גט בשבת וכו' בשגגה הרי זו מגורשת ואמאי הא לרבא לא מהני ואין בו דין גט וכו' אלא ודאי מוכח שסובר דבשוגג לא אמרינן אי עביד לא מהני ולכן לא נוכל לומר דמחלוקה דכותב בשבת בשגגה מכריח הרב מוהרש"י שפוסק הרמב"ם כאביי אלא מחלוקה דכותב בזדון:

עתה ראיתי בס' המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) בח"ב כלל כ"ד פרט ד' אות א' ד' כ"ו ע"ד שהביא תורף דברי השער המלך וסיים ולפי מ"ש בנוב"י שגם בשוגג לא מהני לרבא אם כן מוכח גם מרישא שפוסק כאביי עכ"ל והיה לו לסיים דממה שלא אמר

הרב שער המלך כן מוכח שדעתו דבשוגג גם לרבא מהני והרב מוהרש"ל בשו"ת נודע ביהודה תניינא באהע"ז סי' קכ"ט באות א' בהגהה פירש כן בכונת הרב מוהר"ש יפה דגם מחלוקה דכותב גט בשוגג דהגט כשר מוכיח שפוסק הרמב"ם כאביי עי"ש והיינו משום שנמשך אחר דעת מר אביו דגם בשוגג אי עביד לא מהני והרב שער המלך שלא פירש כן מוכח שסובר דאי עביד בשוגג מהני: וכן מוכח שסובר הרב חכמת אדם בקונטריס בינת אדם בשער בית הנשים ריש סי' ל"א שאחר שכתב דאף הפוסקים שסוברים בנשבע שלא למכור ומכר דלא מהני משום דכל דאמר רחמנא לא תעביד וכו' איתיה גם באיסור שבדה מלבו מכל מקום בנשבע שלא לגרש כולי עלמא מודו דאי עביד מהני מטעם שכתבו התוס' דאיתקש גט למיתה וכו' (עיין לעיל באות ס"ג מה שכתבתי בכלל זה בס"ד) סיים וז"ל ועוד דכן מוכח על כרחין דאם לא כן למה לא תקנו מסדרי גטין להתיר שבועה לכל מגרש שאף שנשבע שלא לגרש יתירו לו כמו שתקנו להתיר שמא נשבע לגרש ואף שיש לומר דלא חשדינן ליה שיעבור על שבועתו על כל פנים קשה מה הועילו בכל התקנות שתקנו בגט מומר וכמה פוסקים הסכימו שא"א ע"י שליח ומה הועילו בכל תקנתם דשמא ישבע קודם הנתינה שלא לגרש אע"כ דאף אם נשבע גיטא הוי גיטא והלעיטהו לרשע עכ"ל הנך רואה שעל מה שלא תקנו בכל סדרי גטין להתיר גם שבועה שלא לגרש נתקררה דעתו לומר דלא חשדינן שיעבור על שבועתו וזה אינו שייך אלא בעובר בזדון ואם היה סובר הרב דמדה זו אמורה גם על השוגג אכתי קשה דניחוש שמא נשבע שלא לגרש ושכח שבועתו ודוחק לומר שסובר כמו שכתב בחתם סופר הנ"ל דאם ישכח שבועתו הוי אנוס דזה הה לו לפרש אלא ודאי מוכח שדעתו דבשוגג לא אמרינן אי עביד לא מהני:

והרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' חולין ד' י"ד במשנה דהשוחט בשבת וכו' גילה דעתו בפירוש דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא בעביד במזיד שכתב וז"ל כבר התעוררו מאי טעמא לא פסלינן השחיטה מטעם אי עביד לא מהני כיון שנעשה באיסור שבת ולשיטת הרמב"ם בפירוש המשנה דמיירי בשוגג ניחא והרבה תירוצים נאמרו וכו' עכ"ל הרי שכתב מפורש דעל שוגג אין להקשות דתיפסל השחיטה מטעם כל דאמר רחמנא לא תעביד: גם מדברי הרב מוהר"ם גאלאנטי בס' דברי מרדכי בקונטריס דבר יוסף בד' ס"ח ע"ד מתבאר שאינו פשוט לומר בשוגג אי עביד לא מהני ששם נסתפק במאי דקימא לן דקידושין תופסין בנדה אם הוא דוקא כשמקדשה בכסף ושטר או אף כשמקדשה בביאה וכתב דאין ראיה לזה ממה שכתבו התוס' והרא"ש בריש מס' יבמות דמשמע בפסחים דיבם שבא על יבמתו נדה קני לה דשאני התם כיון דנחית ברשות

לקיים המצוה ולא מצי לשיולי דבזיז מינה הוה ליה שוגג גמור וכו' וסיים ובהכי ניחא דאיך יקנה ביאת נדה לרבא דאמר אי עביד לא מהני דהתם דוקא כשהוא מזיד אלא שימשך מזה דמקדש נדה בביאה וידע שהיא נדה לרבא לא מהני ולאביי מהני והדבר צריך תלמיד עכ"ל הרי דלא פשיטא ליה דגם בשוגג אמרינן אי עביד לא מהני ויותר נוטה דעתו דבשוגג אי עביד מהני (אלא שדברי הרב בזה תמוהים במחכתה"ר ועיין לעיל באות ט"ן בד"ה וראיתי להרב מוהר"ם): ובתשובת כתב סופר חלק א"ח סי' ל"ה (בד"ה והנה בפתחי) כתב לא מצינו מפורש באר היטב דאמרינן אי עביד לאמהני בשוגג אלא במזיד ובנוב"י תניינא חיו"ד סי' ט' התעורר בזה והעלה דגם בשוגג כן הוא ואני החזקתי על ידו בראיות מכל מקום לאו מלתא דפשיטא כ"כ היא עכ"ל ולא הגיד איה מקום כבוד אשר דבר בקדשו בענין זה: ובספר חתן סופר ד' קמ"ו אות כ"ו מצאתי שהביא סברת הרבנים נוב"י ושושנת העמקים דגם בשוגג אי עביד לא מהני אך דחה הוכחת הנוב"י וז"ל ואני נסתפקתי בעבר עבירה באונס מה דינו ונראה דתלי' בב' סברות האמורים באעל"מ אי הטעם משום גזה"כ דהתורה סילקה כחו במה שאמרה לא תעשה וכדמשמע מתוס' שחידשו דבדבר דממילא מהני ה"ה עשה בעבירה משמע סברתם דהתורה סילקה כח קיום המעשה ואז אפי' באונס ג"כ משא"כ לטעם מהריט"ץ כדי להצילו מעבירה א"כ באונס דליכא עבירה ועונש כלל א"כ אמרינן אע"מ ועפי"ז נ"ל גם בשוגג לחלק בין שגגת כרת או שגגת לאו לפמש"כ הרמב"ן בפירושו על התורה בפ' ויקרא על פסוק ונרצה לו לכפר דשגגת לאו אין צריך כפרה א"כ שגגת לאו דמי לאנוס אלא ממש"כ הנוב"י ראיה מהני מקראות דלא מוקי לה בשוגג והתם שגגת לאו אלא דראיית נוב"י יש לדחות דאפשר דכיון שגגת לאו אין צריך אפילו כפרה לא ניחא לי' לש"ס לאוקמא קרא בהכי דלא יהני בשוגג כיון דבשוגג בכל מילי מהני וע"כ לענין אנוס צריכין לומר כן דליכא שום סברא לאוקמא באונס כמו כן אין הכרח לאוקמא בשוגג באופן שיש קיום לסברתינו לחלק בין שגגת כרת לשגגת לאו ועיי' תוס' ב"מ קט"ז עכ"ל.

והנה מה שכתב על פי דברי הרמב"ן דשגגת לאו אין צריך שום כפרה איני יודע אם דבר זה מוסכם והרב פתחי תשובה בח"מ סי' רל"ד כתב בשם הרב נה"מ דבכל איסורי תורה שאכלן בשוגג צריך כפרה אבל באיסורי דרבנן כתב שם דאפשר דאין צריך כפרה ואין ס' נה"מ הנ"ל מצוי אצלי לראות אם הביא סברת הרמב"ן הנ"ל ושם בחתן סופר בדף קל"ד ע"ב הביא דברי הרמב"ן דשגגת לאו לא בעי כפרה כלל וכתב שבמקום אחר עמד לעיין בזה כי בכמה מקומות בש"ס מבואר להיפך ושהאריך בזה עי"ש ומה שכתב לענין עובר באונס אי מהני חידוש הוא שלא הזכיר דברי החתם סופר ח"מ סי' נ"ו הנז"ל (בד"ה ועל

כל פנים) דכולהו תלתא מזיד שוגג אנוס מחתינהו בחדא מחתא ועל כולם הוא אומר דאי עביד לא מהני: וראיתי בס' המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) כלל כ"ד פרט ה' אות ב' דשקיל וטרי בזה והביא מה שכתב הרב פתחי תשובה סי' רס"ו לענין אם מל שלא בזמנה בשבת דאפילו בשוגג אמרינן דלא מהני כמ"ש הנודע ביהודה וכו' וכתב על דבריו וז"ל מה שבנה הפת"ש יסודו על נוב"י שאין חילוק בין מזיד לשוגג זה דוקא על דברים שהקפידה התורה שלא יעשה כמו לקט דקאי הנו"ב וכדומה אם כן מה חילוק אם הוא עושה במזיד או בשוגג סוף סוף נעשה דבר נגד רצון השי"ת שרצה שלא יהיה כן אבל בדברים שאין קפידת התורה רק שהוא לא יעשה מלאכה בשלמא במזיד אמרינן לא מהני מה שעושה נגד רצון השי"ת אבל בשוגג לא שייך להמרות וגם הפעולה לבדה אין זה נגד רצון השם כמילה בשבת וכדומה שפיר אמרינן עשה מצוה עכ"ל ולפי חילוק זה יתכן ליישב איזה מקומות מהנז"ל ולהשוות דברי הפוסקים הנז"ל שאינם חולקים:

והרב תפארת יוסף בשו"ת לא"ח סי' כ"א כתב שהרב השואל נסתפק בהא דמלתא דאמר רחמנא לא תעביד דלא מהני אם גם כשעשה מפני פיקוח נפש אמרינן דלא מהני ושהעלה לדמות זה לאי עביד בשוגג דלא מהני וכתב על דבריו שדימה דמיונות נפרדים דבשלמא בעבר בשוגג דנהי דעצם עשיית האדם לא היה באיסור כיון שהיה שוגג עם כל זה הרי נשאר האיסור עומד על גוף הדבר דבעצם הדבר האיסור קיים כמו שכח להפריש פאה דמצות פאה נשאר עומד על גוף הקמה להפריש ממנה פאה לכן לא מהני עשייתו שיתבטל על ידי עשייתו מצות התורה להפריש פאה ואדרבא אמרינן דעשייתו נתבטל ע"י מצות התורה וכן בפדה הבכור וכו' דגזרת התורה דדבר זה לא יפדה גזרת התורה חל על החפץ שאותו דבר לא יפדה לכן לא יכול לבטל רצון הבורא על ידי עשייתו במה ששכח ופדה ואדרבא נתבטל עשייתו ונשאר הדבר עומד במקדם ובזה אזיל באמת גם ראיות הנוב"י מזה לדין שחט בשוגג בשבת והבן אבל בעבר מפני פיקוח נפש הלא אדרבא אנו מצווין במצות הבורא לעשות מצוה מפני פיקוח נפש כי הכל נדחה מפניו לכן ליכא איסור לא בעצם הדבר שעושה בו מעשה ולא בעשיית האדם ואדרבא איכא עוד מצוה ואם כן מפני מה מבטל מעשה זה אם לא שהוא מעשה כזה אשר נשאר עומד האיסור לעולם דכל זמן שנתקיים המעשה עובר בכל עת ובכל רגע אף אחר שעבר הפיקוח נפש אם כן בזה איכא (ליכא) שום ספק דפשיטא דמבטלין מעשיו למען לא יעבור מכאן ולהבא בשעה שאין פיקוח נפש דעומד עליו גם כן האיסור לקיים מעשה זה ובהכי נראה לי דגם בעבר בשוגג באופן דהאיסור אינו בעצמיות המעשה מצד עצמו רק האיסור מוטל על עשיית האדם שעשהו בזמן שאסור לעשותו אבל בעצם הדבר אין שום

איסור מצד עצמו אז ודאי מועיל מעשיו בעשה בשוגג כיון דבשוגג גם בעשיית הדבר לא היה עבירה ועצם הדבר בלאו הכי הרי היתר הוא לכן מפני מה יתבטל מעשיו ובזה הסביר דברי הט"ז בח"מ סי' ר"ח והביא מה שהעיר ע"ד הט"ז בס' ברית אברהם וכו' עי"ש דב"ק העתקתי כמעט כל דבריו בזה שיהיו נקראים לפני מי שאין בידו ס' התורה הזה וידע להקיש ענין שהוא עוסק בו אם שייך לומר בשוגג אי עביד מהני או לא וכן לגבי פיקוח נפש:

כלל ס"ט) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דאי עביד לא מהני לאו דוקא בלא תעשה אלא הוא הדין באיסור עשה מדמקשינן בתמורה מתורם ממין על שאינו מינו וכן מתורם מרעה על היפה דאם נאמר דדוקא במידי דאמר רחמנא לא תעביד הוא דאמרינן לא מהני מאי קשיא לן מנייהו והלא הני עשה נינהו אלא ודאי שאין לחלק בין לאו לעשה כן כתב הרב נודע ביהודה במהדורא קמא בחלק אהע"ז סי' ע"ז (בד"ה אבל באמת) ובתניינא אהע"ז סי' קכ"ט (בד"ה ועוד אני תמה) כתב בשם הרב פני יהושע בסוגיא דסוף מסכת גטין שלא אמר רבא דאי עביד לא מהני אלא במידי דאמר רחמנא בלשון לא תעשה ודחה דבריו מסוגיא דתמורה הנ"ל וכן מתבארת דעתו ממה שכתב בתניינא בחלק יו"ד סי' ט' (בד"ה וזה רבות בשנים) דבחולין שנשחטו בעזרה היינו טעמא דלא אמרינן בהו אי עביד לא מהני משום שהשחיטה היתה יכולה להיות בהיתר אם היה שוחט בחוץ עי"ש והרי חולין שנשחטו בעזרה ילפינן בקידושין ד' ז"ן ע"ב מכי ירחק ממך בריחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח במקום קרוב ואי לאו טעמא דאפשר לשחיטה שתהיה בהיתר הוה אמרינן אי עביד לא מהני אף דאינו אלא לאו הבא מכלל עשה:

וכן דעת מרן הפרי חדש בס' מים חיים בנימוקיו על הרמב"ם בהלכות בכורות ד' ל"ד ע"ד (בד"ה ותו קשה) על מה שאמרו בפסחים ד' ס"א א' במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו יכול שחטו שלא למנוייו יהא כעובר על המצוה וכשר תלמוד לומר תכוסו שנה הכתוב והקשה דלמה לי קרא הא כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ותירץ כיון דליכא לאו ולא לאו הבא מכלל עשה הוה אמינא דליכא אלא מצוה מן המובחר להכי איצטריך שנה הכתוב לעכב מתבאר שסובר דגם בלאו הבא מכלל עשה אי עביד לא מהני וכן פשיטא ליה להרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו ליומא שעל מה שאמרו בש"ס ד' ל' ע"ב גבי אין אדם נכנס למקדש לעבודה עד שיטבול דבן זומא יליף לה מקל וחומר ור' יהודה אמר סרך טבילה זו כדי שיזכור טומאה ישנה שבידו דפליגי במיקם בעשה אבל כולי עלמא מודו דלא מיחל עבודה כתב על זה וז"ל אף ע"ג דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וכיון שעבר בעשה מדוע תהיה עבודתו

כשרה צריך לומר משום דלא שנה הכתוב לעכב עכ"ל הרי שפשוט לו שאין חילוק בין לאו לאיסור עשה וכן רב אחד בתשובתו שבס' זכרון צבי מנחם סי' כ"ג בדף כ"א ע"ד קרוב לסופו הקשה במשחרר עבדו דעובר בעשה אמאי לא נימא דאי עביד לא מהני דאין לומר דבעשה לא אמרינן אי עביד לא מהני דהא הקשו בגמרא מתורם מרעהעל היפה דאינו אלא לאו הבא מכלל עשה וכן כתב בפשיטות הרב פרמ"ג בס' שושנת העמקים כלל י"ט (בד"ה ודע דלרבא) גם בפרי מגדים סי' צ' באשל אברהם סק"ל (בד"ה ומ"ש מעשה) אחר שציין דברי הרמב"ם בפרק ט' מהלכות עבדים דין ו' גבי משחרר עבדו כתב וז"ל ומ"ש דאם שחררו משוחרר לכאורה מוכח דאי עביד מהני עיין ריש תמורה דאפילו בעשה וכו' עי"ש כונתו לומר דלכאורה מוכח מזה דהרמב"ם פוסק כאביי דאי עביד מהני וכו' דהא גם בעשה הדין הוא לרבא דאי עביד לא מהני: ולפי הנראה כן מתבאר גם מדבריו שבאשל אברהם סי' קל"ה סק"ט שסובר שגם בעשה אי עביד לא מהני דהנה הרב פרי חדש שם בסעיף ו' כתב שאם היה כהן בבית הכנסת ובטעות קראו ישראל ראשון שסבור שלא היה שם כהן אינו עולה למנין שבעה ויעלה הכהן אחר הישראל וכן מוכח מדאמרינן בהנזקין אהא דאמרינן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון ופרכינן למאן הוי האי חשש פגם אי ליושבין הא קא חזו ליה ופירש רש"י הא קא חזו ליה ראשון דסליק למניינא ומאי פירכא הא דקא חזו ליה ראשון למנין שבעה אטו חלל אינו עולה למנין שבעה ואפילו ממזר וכו' אלא משמע דהכי פרכינן דאם איתא דהוי חלל כיון שעלה במקום כהן והיה כהן בבית הכנסת לא יהא עולה למנין שבעה ומדסליק למנין שבעה שמעינן דכהן הוא ומהא שמעינן דכי היכי דאם היה כהן בבהכ"נ ובטעות קראו את החלל אינו עולה למנין שבעה הכי נמי בהיה כהן בבהכ"נ ובטעות קראו ישראל במקום כהן אינו עולה למנין שבעה אלו תורף דברי הרב פר"ח.

וכתב על זה באשל אברהם הנ"ל וז"ל וסבור הייתי לומר דפריך למאן דאמר כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ודאי אי קרא ישראל במקום כהן והיה בבית הכנסת אין כלום וצריך הכהן לקרוא ראשון מה שאין כן למ"ד מהני וכפי הנראה אין ברור הלכה כמאן אי מהני או לא ועיין ח"מ סי' ר"ז ור"ח בסמ"ע וביו"ד מזה או אף כמ"ד לא מהני יש לומר בדבר תורה הא בדרבנן מהני ופלוגתא היא אי ד"ת הוי או אסמכתא עמג"א ר"א אות ד' עכ"ל הרי שתלה ענין זה באי עביד מהני או לא אף דאין בזה לאו כי אם עשה דוקדשתו שמעת מינה שסובר דגם בעשה אמרינן אי עביד לא מהני אלא שהרב הנ"ל רפיא בידיה פסק ההלכה בזה ועיין מה שרשמתי באות ס' בס"ד ועל כל פנים מתבאר שסובר דלרבא דאמר לא מהני לא שאני ליה בין לא תעשה לעשה: גם בתשובות רבינו

עקיב"א סי' קצ"ד (בד"ה ואני פקפקתי) הקשה אההיא דמשחרר עבדו שהרי גם בעשה אמרינן אי עביד לא מהני מדפרכינן בתמורה מתורם מרעה על היפה ולומר דהוא גזרת הכתוב דמהני מנא לן הא דילמא קרא דשחרור מיירי בעניו דליכא עבירה אבל במקום איסור נימא אי עביד לא מהני עד כאן לשונו הנה הבאתי מלתייהו דרבנן קדישי הנ"ל דפשיטא להו דגם באיסור עשה אי עביד לא מהני ושהוכיחו כן מסוגיית הש"ס:

ומלבד מה שהכריחו הרבנים הנז"ל מתורם ממין על שאינו מינו ומתורם מרעה על היפה עוד מצאתי הכרח חדש דגם בלאו הבא מכלל עשה אמר רבא דאי עביד לא מהני והוא זה דבסוגיא דתמורה ד' ב' סוף ע"ב פרכינן והרי מקדיש תמימים לבדק הבית דאמר רחמנא נדבה תעשה אותו זה קדשי בדק הבית ותנן (צ"ל ותניא כמו שהוגה סביב הש"ס לעיל בדף ה' סוף ע"ב ותנן המקדיש בעלי מומין וכו' דצ"ל ותניא ולפי הנראה הני תרתי בכי בחדא מחתא איתנו בחד בריתא) המקדיש תמימים לבדק הבית אעפ"י שהוא בלא תעשה מה שעשה עשוי ופירש"י דהא דתניא שהוא בלא תעשה הוא מאי דדרשינן בדף ז' ע"ב וידבר ה' אל משה לאמר לא אמור והנה הרמב"ם בהלכות ערכין פרק ה' הלכה ה' כתב המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית אף על פי שעובר בעשה מה שעשה עשוי וביאר שם בהלכה ו' שהוא לאו הבא מכלל עשה ותמה מרן כסף משנה למה לא כתב אעפ"י שהוא בלא תעשה מה שעשה עשוי כדתני בבריתא וכתב הרב לחם משנה שסובר רבינו דההיא לא תעשה דמפיק מלאמר לא אמור אסמכתא בעלמא ולהכי כשהקשו בפ"ק דתמורה והרי מקדיש דאמר רחמנא נדבה תעשה אותו אלו קדשי בדק הבית לא הזכיר בדבריו המקשה כלל לא תעשה משום דהוה אסמכתא כדכתיבנא עכ"ל וכונתו דהוה ליה למקשה למימר והרי מקדיש תמימים לבדק הבית דעובר בלא תעשה ותניא אעפ"י שעובר בלא תעשה מה שעשה עשוי דבהכי הוה מישתמע דהוא לא תעשה ממש ומדמהני אף שעובר בלא תעשה מקשי לרבא ומדלא אמר הכי אלא אמר והרי מקדיש תמימים דאמר רחמנא נדבה תעשה אותו דהיינו לאו הבא מכלל עשה כמו שכתב רש"י דמשמע אותו אתה מתפיס לבדק הבית ואי אתה מתפיס תמימים לבדק הבית דמוכח דקושיתו היא מדעובר בלאו הבא מכלל עשה ומהני ואמאי לא מקשי עדיפא מינה שהרי עובר בלא תעשה כדתני בבריתא דמייתי המקשה אלא ודאי משום שסובר המקשה דהא דתני בבריתא עובר בלא תעשה אינו אלא אסמכתא בעלמא ולפי האמת אינו עובר בלא תעשה רק בלאו הבא מכלל עשה זו היא דעת הרמב"ם לפי דברי הרב לחם משנה ומעתה הרי לנו הכרח שלישי דלרבא גם בלאו הבא מכלל עשה אי עביד לא מהני מדמקשינן עליה מהא דמקדיש תמימים לבדק הבית ותימה לכאורה על הרבנים

הנז"ל שלא הרגישו בהוכחה זו: הן אמת דהרב משנה למלך שם משמע ליה דברים כפשטן דהא דתני בבריתא אעפ"י שעובר בלא תעשה לא תעשה ממש הוא ומיישב דברי הרמב"ם על פי מה שאמרו בספרי וכן הוא בתורת כהנים בפרשת אמור (ויקרא כ"ב פסוק כ"ג) נדבה תעשה אותו.

אותו עושה נדבה ואינו עושה תמים נדבה לבדק הבית מכאן אמרו המקדיש תמים לבדק הבית עובר בעשה מנין אף בלא תעשה תלמוד לומר וידבר ה' אל משה לאמר דברי ר' יהודה וחכ"א אין בו במצות לא תעשה ע"כ דברי התו"כ וכיון דפליגי רבנן עליה דר' יהודה פסק כחכמים וציין לעיין בש"ס בסוף פרק כל שעה וכונתו למאי דאמרינן שם ד' מ"א סוף ע"ב דהא דתני אכלו צלי מבעוד יום חייב אתיא כר' יהודה דאמר לאמר לאו הוא וכו' דמוכח מזה גם כן דרבנן פליגי עליה דרב יהודה ושפיר פוסק הרמב"ם גבי מתפיס תמימים דעובר רק בעשה הרי דמשמע ליה דמאי דאמר ר' יהודה עובר בלא תעשה הוא לא תעשה ממש ובאמת כן מתבאר מסוגיא דפסחים הנ"ל ותימה על הרב משנה למלך שלא הזכיר דברי הרב לחם משנה והיה לו לתמוה עליו דאיך נוכל לומר דהוא אסמכתא בעלמא והלא בבריתא דפסחים תני חייב דמשמע חייב מלקות ופרכינן והא לאו הבא מכלל עשה עשה הוא ומוקמינן לה כר' יהודה מוכח ודאי דלאו ממ"ש הוא אליבא דר' יהודה: ומכל מקום אף לדברי הרב משנה למלך הנ"ל שפיר מוכח מהש"ס דלרבא גם בלאו הבא מכלל עשה אי עביד לא מהני דאי לא תימא הכי מאי פריך לרבא מסברת ר' יהודה דסובר דאיכא לאו ואפילו הכי אי עביד מהני הלא אף אם נאמר דבהא דתני מה שעשה עשוי גם רבנן מודו לר' יהודה מכל מקום לא קשיא על רבא דמצי אמר אנא דאמרי כרבנן דלית להו במתפיס תמימים לבדק הבית אלא לאו הבא מכלל עשה ומשום הכי הוא דסברי דאי עביד מהני אלא מוכח דגם בזה סובר רבא דלא מהני ומשום הכי מקשינן עליה אמנם זה יש לדחות דכונת הש"ס דמדר' יהודה נשמע לרבנן דכי היכי דלר' יהודה במידי דאית ביה לא תעשה אי עביד מהני הכי נמי לרבנן במידי דאית ביה לאו נמי אי עביד מהני דהא בהא לא פליגי ולכן לפי דברי הרב משנה למלך אין מזה הכרח ולפי דרכנו למדנו שדעת הרב לחם משנה אליבא דרבא דגם בלאו הבא מכלל עשה אי עביד לא מהני וכן הוא משמעות לשון רש"י דהמקשן מקשה ממאי דאיכא בקדשי בדק הבית לאו הבא מכלל עשה דאם לא כן לא היה צריך רש"י כלל לכתוב דאיכא למישמע מיניה אותו אתה מתפיס לבדק הבית ואי אתה מתפיס תמימים לבדק הבית עי"ש וממה שכתב כן מוכח שסובר דגם מלאו הבא מכלל עשה קשה עליה דרבא וק"ל:

איברא דהרשב"ץ בספר זהר הרקיע במצוה קל"א הביא דבריו הרב דברי אמת בקונטריס הלאוין (בד"ה וראיתי לו ז"ל וכו' בדף פ"ה ע"א מדפוס חדש) כתב שיש לפסוק הלכה כר' יהודה דמתפיסתמימים לבדק הבית עובר בלא תעשה שהרי שאלו בריש תמורה בפשיטות והרי מתפיס תמימים וכו' ותנן אעפ"י שהן בלא תעשה ויש לפסוק כסתם משנה ובסוגיא דתלמודא והצריך עיון על מוני המצות שלא הזכירו זה ולפי דבריו אין לנו הכרח דגם בלאו הבא מכלל עשה סובר רבא דלא מהני דיש לומר דקושית הש"ס היא משום דקים לן דבהא הלכה כר' יהודה משום דהלכה כסתם משנה ומשום הכי מקשינן מינה: אבל באמת במחכתה"ר דברי רבינו הרשב"ץ בזה תמוהים ואני הדל כתבתי למעלה (בד"ה ומלבד) דמה שכתוב בספרי הש"ס שלנו ותנן המקדיש תמימים וכו' צריך להיות ותניא כי לא נזכר זה במשנה כלל וראיתי שכן כתב הרב דברי אמת שם על דברי הרשב"ץ שאין זה משנה בשום מקום ומה שאמרו ותנן וכו' כבר כתב הרשב"א בחידושיו לחולין ד' י"ד דכל בריתא דאית לה עיקר במשנה אמרו בגמרא דתנן ואם כן אין זו סתם משנה כלל והכריח מסוגיית הש"ס בזבחים ד' ל"ד (במאי דאמרינן באברי בהמה טמאה כולי עלמא לא פליגי דאינו לוקה כי פליגי באבר חיה וכו') דבין ר' יוחנן ובין ריש לקיש לא סברי כר' יהודה אלא כרבנן דלא משיב לאמר לא תעשה עי"ש דב"ק ורבא כללא כייל דכל היכא דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש הלכה כר' יוחנן ואם כן כל שכן כשגם ריש לקיש קאי כר' יוחנן דהלכה כותיהו ומאי מקשינן לרבא מדר' יהודה הלא ר"י ור"ל סברי כחכמים והלכה כותייהו אלא ודאי דגם מדרבנן קשה לרבא דאיהו גם בלאו הבא מכלל עשה סבר דלא מהני ואף למה שהביא בשטה מקובצת (בש"ס דפוס ראם) וז"ל ותנן המתפיס תמימים אומר רבינו ברוך היינו מתניתין דמסכת שקלים המקדיש נכסיו והיה בהם דברים הראוים למזבח וכו' יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית אלמא המתפיס תמימים לבדק הבית קדושה חלה עליהן עכ"ל הנה מהאי מתניתין לא שמעינן אלא דמה שעשה עשוי אבל דעובר בלא תעשה ליכא למישמע מינה ובעל כרחין לומר דרבינו ברוך לא גריס אעפ"י שהוא בלא תעשה או שסובר דאמר כן בש"ס באשגרת לישנא דבבא קמייתא דהמקדיש תמימים לגבי מזבח שבדף ה' סוף ע"ב עי"ש:

ומכל האמור תמיה לי על מה שראיתי להרב חתם סופר בחלק אהע"ז בח"ב סי' ס"ג (בד"ה וכ"ז לפי) שכתב וז"ל ומ"מ סברת פנ"י שלהי גטין דמחלק בין לא תעשה לעשה מוכח לכאורה דאי לא תימא הכי תקשי ממשחרר עבדו איך מהני ודוחק לומר דרחמנא גלי או חפשה דילמא לדבר מצוה דרבים וכדומה ואם כן איך מהני אלא על כרחין עשה שאני אבל הסברא קשה מאד וכי רבא מקרא מפיק לה דלא מהני דנימא כי גלי קרא

בלא תעשה אבל בעשה מהני הלא רבא מסברא קאמר דלא יהנו מעשיו הרעים ואביי נמי דפליג היינו מהטעם שלו דלמה לקי אבל זולת זה היה מודה מסברא לרבא ואם כן מה לי עשה או לא תעשה וצ"ע עכ"ל מתבאר מדב"ק שלולא שהסברא קשה מאד וכו' היה מודה דיש לחלק בין לא תעשה לעשה והוא פלא איך לא הביט עין הבדולח בסוגיא דתמורה דמקשינן מתורם ממין על שאינו מינו ומתורם מרעה על היפה דאינו אלא איסור עשה דמשום בארה דגם באיסור עשה לרבא אי עביד לא מהני: וביותר יש לתמוה על מר בריה בשו"ת כתב סופר בחלק א"ח סי' ע"ג (בד"ה ועוד נ"ל להוכיח) שכתב בשם מר אביו החת"ס בחידושיו שהתעורר בקושיא הנ"ל דאמאי לא נימא במשחרר עבדו אי עביד לא מהני וכתב שתירץ כיון דילפינן לה לה מאשה והתורה גילתה באונס אי עביד מהני הכי נמי בשחרור ולא הונח לו בתירוץ מר אביו דהא מתבאר בסוגיא דפרק השולח דגם במפקיר עבדו הדין כן דאי עביד מהני לכולי עלמא אלא שנחלקו אם צריך גט שחרור או לא וגבי הפקר לא שייך לשנויי הכי וכו' ונתעצם בקושיא זו ולא נתקררה דעתו ליישב קושית מר אביו אלא על פי חילוק זה דדוקא בלא תעשה הוא דאי עביד לא מהני אבל באיסור עשה אי עביד מהני עי"ש ומלבד שיש לתמוה שנעלם ממנו דברי מר אביו שבחת"ס אהע"ז סי' ס"ג הנ"ל שאן רוח חכמתו נוחה לחלק כן וכתב שהסברא קשה מאד וכו' כנז"ל עוד יש לתמוה שנעלם ממנו דמסוגיא דתמורה מתבאר שלא כמסקנתו אלא גם בעשה הדין כן דאי עביד לא מהני וצ"ע:

ומה מאד תמיה לי על הרב קרבן העדה בשיירי קרבן בנזיר פרק חמישי הלכה א' (בד"ה ומנין בלא תעשה) שהביא מה שכתב הרב לחם משנה דמאי דדריש ר' יהודה מלאמר שהוא לא תעשה אינו אלא אסמכתא כנז"ל וכתב על זה וז"ל ותימא הרי מפורש בגמר' דתמורה דהמקשה פריך מלא תעשה דמסיים בה ותניא המקדיש תמימים לבדק הבית אע"פ שהיא בלא תעשה מה שעשה עשוי וא"ל דגירסא אחרת היתה לו איך יפרש קושית המקשה הא בכל הסוגיא לא פריך הש"ס אלא מדבר שיש בו לאו מהני אבל מאיסור עשה אפילו לאו הבא מכלל עשה לא פריך ועוד בסוגיין מפורש דלאו גמור הוא ובמזיד לקי ובשוגג לא לקי והנכון כמ"ש המ"ל דלית הלכתא כר"י אלא כחכמים דפליגי עליה וכן כתבתי מגילה פ"ד ה"ג עד שלא היו ספרי הרב מצויין אצלי ומסוגיין מבואר דחכמים פליגי עלי' דר"י עכ"ל ופליאה דעת ממני איך פה קדוש יאמר דבר זה דבכל הסוגיא לא פריך מאיסור עשה אפילו מלאו הבא מכלל והלא פרכינן מתורם ממין על שאינו מינו ומתורם מהרע על היפה ושניהם אינם אלא לאו הבא מכלל עשה ותו קשה דלפי מה שהסכים הרב לדברי הרב משנה למלך דרבנן פליגי עליה דר' יהודה וסברי דלא דרשינן

לא תעשה מלאמר וכן הוא האמת כדאיתא בתורת כהנים וכדמוכח מסוגיא דסוף פרק כל שעה היה לו לבאר דאם כן היכי מקשינן עליה דרבא מדר' יהודה והלא מצי רבא למימר אנא כרבנן סבירא לי דליכא לא תעשה ומשום הכי מה שעשה עשוי כיון שאינו אלא לאו הבא מכלל עשה אבל בלאו מפורש אי עביד לא מהני ומה גם לפי מה שהבאתי למעלה (בד"ה אבל באמת) שכתב הרב דברי אמת דמוכח מסוגיא דזבחים ד' ל"ד דר' יוחנן וגם ריש לקיש סברי כרבנן דלא דרשינן לא תעשה מלאמר אם כן לא קשיא מידי על רבא אי סבירא ליה נמי כרבנן ואף שכתבתי שם לדחות זה הוא דוחק ועל כל פנים היה לו להרב לבאר זאת וצ"ע:

והנה מה שכתבו הרבנים הנ"ל בשם הרב פני יהושע דבעשה לא אמרינן כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני עם כי ספר הנראה לעיל אין מצוי אצלי מובן מדבריהם שהוצרך לזה ממאי דאמרינן בשלהי גטין אמר ליה רב פפא לרבא לא מצא בה לא ערוה ולא דבר וגרשה מהו אמר ליה מדאמר רחמנא גבי אונס לא יוכל שלחה כל ימיו מכלל דבעלמא מאי דעבד עבד והוקשה לו דכיון דלא מצא בה לא ערוה ולא דבר הרי אסור לגרשה דמדכתיב ומצא בה ערות דבר ושלחה מביתו משמע דבלא ערוה ולא דבר לא ישלחנה ולאו הבא מכלל עשה הוא ורבא אמר בעלמא כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והכא נמי הא איכא לאו והיכי קאמר דמאי דעבד עבד וניחא ליה כיון דליכא לאו בהדיא אלא לאו הבא מכלל עשה דדינו כעשה הא בעשה לא אמר רבא דלא מהני וכן הדין לדעת הרב פני יהושע בכל לאו הבא מכלל עשה דלא אמרינן בהו אי עביד לא מהני ולזה מקשי הרב נודע ביהודה מתורם מרעה על על היפה דהוא גם כן לאו הבא מכלל עשה ומקשינן מיניה לרבא אלמא מוכח מהש"ס שסובר דלרבא גם באיסור הבא מכלל עשה אמרינן דאי עביד לא מהני וכן תורם ממין על שאינו מינו אינו אלא לאו הבא מכלל עשה ומקשי הש"ס לאביי דאמר מהני מדתנן דלא מהני ומתרץ דגלי קרא והדר מקשינן לרבא למה לי קרא דבלאו קרא נמי הא לדידיה אי עביד לא מהני ומשנינן עי"ש דמוכח להדיא דגם בלאו הבא מכלל עשה אמרינן אי עביד לא מהני כן הבנתי מלתייהו דרבנן קדישי הנז"ל בזה: ובכן לא יכלתי להבין דברי הרב המגיה בשו"ת תפארת יוסף בחלק א"ח סי' י"ד בכליל תפארת אות ב' שכתב דהפנ"י מחלק בין לא תעשה לעשה והנוב"י הקשה עליו וכו' ולק"מ דהרי עיקר טעם החילוק הזה הוא מובן על פי מה שכתבו האחרונים דהא דאמרינן אי עביד לא מהני הוא מטעם קנס ולכן רק בדאמר רחמנא לא תעביד ועבר בקום עשה קנסינן ליה דלא מהני אבל בעבר על עשה דרחמנא אמר עביד ואיהו לא עביד דבהא לא עבר אמימרא דרחמנא בקום עשה אלא

בשב ואל תעשה לא קנסינן דלאליהני כיון שלא עשה עבירה בפועל אבל בתורם מן הרע על היפה דרחמנא אמר שיתרום מן היפה ועבר אמימרא דרחמנא ותרם מהרע אם כן בשעת הפרשתו מן הרע עבר אמימרא דרחמנא בפועל ואף דלא הוי אלא לאו הבא מכלל עשה והוא רק איסור עשה עם כל זה כיון דעבר אמימרא דרחמנא בפועל הוי כעובר על לא תעשה ואי עביד לא מהני מטעם קנס ע"כ תורף דבריו.

ובעניותי לא ירדתי לכונתו שהרי במאי דעסיק הרב פני יהושע גם כן הוא עושה איסור בפועל שמגרש את אשתו בלא שום עילה וסבה והוי לאו הבא מכלל עשה דומיא דתורם מן הרע על היפה דאסור מן התורה מלאו הבא מכלל עשה הכי נמי במגרש אשתו בלא שום עילה דמדאמר רחמנא כי מצא ערות דבר ושלחה שמעינן דבלא מצא ערות דבר לא יגרשנה (ומה שכתב הרב מוהרי"ך בהגהת משנה למלך בפרק יו"ד מהלכות גירושין הלכה כ"א בשם פני יהושע דאין שום איסור לגרש אשתו בלתי שום סבה עי"ש פשוט ומבואר דלא על הפני יהושע הנ"ל אמר כן שהוא אחרון ולא ראה אותו כלל אבל הרב פנ"י הנ"ל ודאי סבירא ליה דאיכא איסורא דאוריתא מלאו הבא מכלל עשה וכדעת הגדולים שהביא בהגהת משנה למלך שם) ובכל זאת קאמר דמשום שאינו אלא עשה לא אמרינן ביה אי עביד לא מהני אף שעובר עבירה בפועל ולא בשב ואל תעשה בעלמא ושפיר קמותיב הרב נודע ביהודה ודברי הרב כליל תפארת הנ"ל צ"ע: שוב התבוננתי ונראה שאין כונתו לחלק בין היכא דעובר בפועל להיכא דעובר בשב ואל תעשה דלא סגי ליה בחילוק זה בלבד אלא עוד יש תנאי אחר כדי לומר דאי עביד לא מהני והוא זה דבשלמא בתורם ממין על שאינו מינו דהתורה אמרה לתרום ממין על מינו וזה שתורם ממין על שאינו מינו הרי מבטל ע"י הפרשתו זאת מצות התורה שאמרה בפירוש לתרום ממין על מינו וכן בתורם מן הרע על היפה דהתורה אמרה לתרום מן היפה וזה שתורם מן הרע הרי מבטל על ידי הפרשתו את מצות התורה בקום עשה לכן אמרינן דאי עביד לא מהני אף דלא אמרה לא תתרום ממין על שאינו מינו וכן לא תתרום מן הרע על היפה רק צותה לתרום ממין על מינו וכן מן היפה מכל מקום כל שעל ידי מעשיו מבטל מצות התורה שייך לומר בו אי עביד לא מהני אבל במגרש את אשתו בלתי שום סבה נהי דאיכא איסורא מלאו הבא מכלל עשה מכל מקום אינו מבטל בזה מה שכתבה התורה בפירוש לגרש אשתו כשמצא בה דבר ערוה רק הוא עובר על מה שנראה מכונת התורה שלא לגרש כשלא נמצא בה ערות דבר לכן לא אמרינן בזה אי עביד לא מהני זהו תכלית כונת חלוקו אבל אין נראה לדעתי העניה שלכונה זו נתכוון הרב פנ"י אלא כונתו דדוקא בדאמר רחמנא לא תעביד שהזהיר בלאו הוא דאמרינן דאי עביד לא מהני ולא במאי

דלא הזהירה בלאו מפורש דלזה שפיר אמרינן אי עביד מהני זו היא כונת הרב פנ"י לפי הנראה מדברי המחברים שהביאו דבריו ואם כן שפיר מקשי עליו הרב נודע ביהודה:
גם ראיתי בסי' כ"ג בהגהת כליל תפארת סוף אות א' שהביא קושית הפרי מגדים הנ"ל במשחרר עבדו למה לא אמרינן דאי עביד לא מהני דהא המשחרר עבדו עובר בעשה ורצה ליישב קושיא זו על פי מה שכתב מר אביו דדוקא במלתא דאמר רחמנא לא תעביד דהיינו לאו הוא דאמרינן אי עביד אבל היכא דאמר רחמנא עביד ולא עביד לא אמרינן דאי עביד לא מהני ואם כן הכא נמי דרחמנא אמר עביד היינו לעולם בהם תעבודו והוא לא עביד הכי אי עביד מהני ושוב כתב דלפי מה שכתב הר"ן בטעם איסור השחרור דהוא משום דכתיב לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם ולכן כשמשחררו לצורך עצמו מותר דלא הטילה תורה מצוה דלעולם בהם תעבודו אלא כדי שלא יהא לו חנייה ואם כן עיקר האיסור הוא משום הלאו דלא תחנם שלא יעשה לו חניה ושוב הוי בשחרור גם כן כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד שלא יעשה לו חניה והוא עובר בקום עשה שעשה לא חניה ושפיר יש לומר דלא מהני עכ"ד עי"ש וכונתו לחילוק הנ"ל דכל שעל ידי המעשה שעושה בפועל מתבטלת מצות התורה אמרינן דלא מהני ולאו דוקא בכשעובר על מצות שהיא בלאו אלא הוא הדין אם מה שעובר הוא על מה שאמרה תורה בלא לאו אם על ידי מה שעושה בפועל מבטל רצון התורה אמרינן נמי אי עביד לא מהני כן נראה כונתו:
וראיתי להרב חתן סופר בד' קמ"ו אות כ"ט וז"ל אי אמרינן אי עביד לא מהני בעשה דעת הפ"י סוף גיטין דבעשה אמרינן מהני דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אמר רבא אבל לא בעשה ובזה א"ש הא דמהני במשחרר עבדו אף דהמשחרר עבדו עובר בעשה עכ"ל.
מדקדוק לשונו נראה שהרב פני יהושע מוכיח סברתו דבעשה אי עביד מהני דהא רבא לא אמר אלא כ"מ דאמר רחמנא לא תעביד דהיינו לאו ולא בעשה (כבר כתבתי דאין בידי ס' פנ"י הנ"ל) ואיני מבין הוכחה זו שהרי רבא לא הזכיר בדבריו לשון זה (דאמר רחמנא לא תעביד) כי היכי דנידוק מיניה דבעשה מהני אלא בדברי אביי הוא שהוזכר כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני ולאביי ודאי גם בעשה הדין כן דמהני דאף דאין לזה הוכחה דמהני (דאי לא מהני אמאי לקי שהרי אין בזה מלקות) מכל מקום מדגלי רחמנא בלא תעשה דמהני שמעינן דכונת התורה דאם עבר ועשה ליהנו מעשיו והיינו דמקשינן לאביי מהא דתורם ממין על שאינו מינו (שהוא איסור עשה) מדתנן דלא מהני משום דפשיטא לן דלאביי גם באיסור עשה אף דאין לנו הוכחת המלקות דינא הכי דמהני וכיון דלאביי אין חילוק בין לאו מפורש לאיסור הבא מכלל עשה ולא נקט אביי לא תעביד אלא משום שממנו היא עיקר הוכחתו מדלקי אבל הדין כן הוא גם

בלאו הבא מכלל עשה וכיון דרבא לא הזכיר בדבריו לשון זה (דאמר רחמנא לא תעביד) ואמרינן בסתם רבא אמר אי עביד לא מהני איך נוכל לדקדק מלשונו שיסבור דדוקא בלאו הוא דלא מהני והא סתמא אתמר ורבא אמר לא מהני והאי דלקי משום דעבר אמימרא דרחמנא וכונתו לדחות הוכחתו מדלקי ואין הכי נמי דלדידיה גם באיסור עשה מצינן למימר שסובר דאי עביד לא מהני: ושם הביא שני טעמים שנאמרו בהא דאי עביד לא מהני.

א) כדי להצילו מעבירה ואם כן כשלא ינצל מהעבירה אף כשנאמר דלא מהני לא אמרינן דאי עביד לא מהני ולפי טעם זה גם באיסור עשה אמרינן אי עביד לא מהני. ב) שהתורה סלקה כחו ורשותו מהדבר הזה במה שאמרה לא תעשה דבר זה כאילו אמרה לא יהיה קיום לדבר זה ולטעם זה יש לחלק בין דאמר רחמנא לא תעביד דבזה שייך לומר סלקה תורה כחו באמירתה לא תעשה ובין איסור עשה דכיון דלא אמרה תורה בפירוש לא תעשה דבר זה לא שייך לומר סלקה כחו והדין נותן בזה דליהני ומדמוכח בסוגיא דתמורה הנ"ל דגם באיסור עשה אמרינן דאי עביד לא מהני שמעינן דהוא כטעם הראשון: עוד ביאר שם (בחתן סופר) דאף דגם בעשה אמרינן אי עביד לא מהני מכל מקום יש חילוק בין לאו לעשה לענין אי חשיב עבר אמימרא דרחמנא דבלאו אף דלא מהני שייך לומר בו עבר אמימרא דרחמנא דעל כל פנים סתר מה שאמרה תורה ועשה בפועל מה שאמרה תורה שלא לעשות אבל באיסור עשה כשנאמר אי עביד לא מהני לא מיקרי תו עבר אמימרא דרחמנא ומיישב בזה קושית התוס' בתמורה ד' ה' ד"ה אם אינו קדוש עי"ש: ובספר המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) בח"ב כלל כ"ד ד' כ"ד ע"ב (ד"ה לא תעביד) הביא דברי רש"י בתמורה אהא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד שכתב לא תעביד לא תעשה וכתב דאולי כונתו למה שכתב הפני יהושע דלא אמר רבא דלא מהני אלא בלאו ולא באיסור עשה והביא מה שכתבו הרבנים נודע ביהודה וכתב סופר ורעק"א סי' צד"ק הנז"ל וסיים וקצת ראיה דמהני בעשה ממכות ד' ט"ז שהדירה ברבים מת"כ מבטל העשה ולמה מהני וק"ל עכ"ל ומתוך מה שכתבתי למעלה (בד"ה וראיתי להרב) על דברי הרב חתן סופר אתה תחזה שאין דעתי העניה נוחה בזה אחרי שאין זה לשונו של רבא ועיין שם בעמוד ד' (ד"ה גטין) ובדף ז"ך פרט ה' אות ב' בענין זה גם ידידי הגאון שלום דובער בס' היכלי שן תניינא בסי' ב"ן ד' ס"ו סוף ע"א כתב מסברא דנפשיה (ולא זכר שכבר קדמוהו שרים) דגם בעשה אמר רבא דאי עביד לא מהני מדפריך התם מתרומה עי"ש והעתקתי לשונו לעיל באות ס"ב (בד"ה ודע שמקרוב):

וידידי הגאון מוהר"ר יעקב אבד"ק פיקעלין בס' הבהיר דלתי תשובה ח"א בסי' י"א ד' י"ג ע"ב כתב דגם בעשהאמרינן דאי עביד לא מהני ונטפל ליישב הקושיא ממשחרר עבדו ושם בעמוד ד' הקשה במאי דאמרינן בבבא קמא ד' מ"א דמלא יאכל את בשרו הכתוב בשור הנסקל ילפינן שאם שחטו אחר שנגמר דינו לסקילה אסור באכילה דלמה לי קרא להכי הא כיון דיש איסור לשחטו ומצותו בסקילה נימא דאי עביד לא מהני דהרי זה לאו הבא מכלל עשה דסקול יסקל והרי זה כתורם מהרעה על היפה וכו' גם כתב בשם רעק"א בדרוש וחדוש כתובות בריש פרק אלו נערות גבי איכא בנייהו בעולה לכהן גדול שהקשה לרבא לימא אי עביד לא מהני דבעשה נמי אמרינן כן כדמוכח מדפרכינן מתורם מרעה על היפה וכו' והרב המחבר יצ"ו כתב ליישב על פי מאי דאמרינן בתמורה ד' ז' ע"ב אליבא דרבא דהיכא דכתיב בפרשה לאמר הוא לאו כר' יהודה ולכן פריך אליביה מתורם מרעה על היפה דשם כתוב לאמר אבל בעשה לבד לית לן כללא דאי עביד לא מהני ועיין בפסחים ד' מ"ב בתוס' בד"ה לאמר ואם כן לא קשיא מידי משור הנסקל וכן לא קשיא מבעולה לכהן גדול דבתורם מהרעה על היפה כתוב בפרשה לאמר והוי לאו אבל בבעולה לכה"ג אין כאן לאמר בפרשה ובלאו הבא מכלל עשה לא אמר רבא דאי עביד לא מהני ע"כ תורף דב"ק יצ"ו: והנה לפי דברי הרב אביר יעקב יצ"ו מלבד מה שמתיישב דעת הרב פני יהושע שסובר דבלאו הבא מכלל עשה לא אמר רבא אי עביד לא מהני ושרים רבים אשר היו תמהים עליו מדבתורם מרעה על היפה שקלינן וטרינן אליבא דרבא כנז"ל וכמבואר אף גם מה שהקשיתי למעלה (בד"ה ומה מאד תמיה לי) על הרב קרבן העדה דכיון דרבנן פליגי על ר' יהודה וסברי דלא דרשינן לא תעשה מלאמר מאי מקשינן לרבא מדר' יהודה הא מצי אמר רבא אנא דאמרי כרבנן דליכא לא תעשה ומשום הכי הוא דמהני על פי דברי גאון יעקב יצ"ו לא קשיא מידי כיון דרבא גופיה נקיט כר' יהודה דלאמר הוא לא תעשה שפיר מקשי עליה לפום שיטתיה:

אמנם לי ההדיוט דברי הרב יצ"ו תמוהים בעיני דהמעיין בסוגיא דדף ז' ישר יחזה דאין שום הכרח דרבא נקיט בהא (דלאמר הוא לא תעשה) כר' יהודה דסוגיא הכי איתא דריש לקיש בעי למימר דלא אמרו המקדיש בעלי מומין למזבח לוקה אלא בתם ונעשה בעל מום דאיכא למימר כיון דתם הוה מעיקרא סבר לאקדושיה ולאקרוביה אבל בבעל מום מעיקרו לא לקי דאינו אלא כדיקלא בעלמא ולאו אדעתא דלאקרוביה אקדשיה ואמר ליה ר' יוחנן דלא שנא ואף דדיקלא בעלמא הוא זילא מלתא וכו' ואמר רבא השתא דאמרת טעמא משום בזיון אפילו אקדיש ליה לדמי נסכים לקי ותניא כוותיה דרבא נדבה תעשה אותו זה קדשי בדק הבית יכול אפילו קדשי מזבח ת"ל לא ירצה וכו' רבי אומר וכו'

ואמרינן דתנא קמא ורבי פליגי בהא דרבא ותנא קמא אתי כרבא והדר אמרינן אותו למה לי ומייתינן בריתא דדריש מאותו למעוטי שלא להתפיס תמימים לבדק הבית דעובר בעשה והיינו לאו הבא מכלל עשה ותני ר' יהודה דעובר בלא תעשה נמי ואין מזה שום הוכחה דרבא נקיט בהא כרבי יהודה דבין אי סבר כת"ק ובין אי סבר כר"י אתי שפיר דרשה דאותו למעט מלהתפיס תמימים לבדק הבית והש"ס לא נחית לדקדק בהא אי נקיטינן כר"י או כרבנן ומסתמא ודאי הלכה כרבנן וכדמוכחא סוגיא דסוף פרק כל שעה וגם רבא מצי סבר הכי ובפרט למה שכתבתי למעלה (בד"ה אבל באמת) דר' יוחנן וריש לקיש נקטי כרבנן ורבא סבירא ליה בעלמא הלכה כר' יוחנן לגבי ריש לקיש וכל שכן בדבר ששניהם שוים ולכל הדברות לדעתי העניה אין שום הכרח דנקיט רבא כר' יהודה דלאמר הוא לא תעשה:

ועוד תמיה לי דאף אם נודה לו דרבא נקיט כר' יהודה דלאמר הוא לאו ומשום הכי מקשינן לרבא מתורם מרעה על היפה דכתיב לאמר בפרשה והוי לאו מכל מקום איך יוכל להחליט דבלאו הבא מכלל עשה לא אמר רבא דלא מהני והלא בסוגיא דתמורה שם מקשינן (בדף ה' ע"א) והרי תורם ממין על שאינו מינו דאמר רחמנא כל חלב ליתן חלב לזה וחלב לזה ותנן ואם תרם אין תרומתו תרומה אלמא לא מהני תיובתא דאביי שאני התם דכתיב ראשיתם וכו' והרי שם (במדבר ריש סי' ח"י) ויאמר ה' אל אהרן אתה ובניך וכו' ושוב כתיב (פסוק ח') וידבר ה' אל אהרן ואני הנה נתתי לן משמרת תרומותי וכו' כל חלב וכל חלב תירוש וכו' דמניה ילפינן דאין תורמין ממין על שאינו מינו ואם איתא דגם רבא מודה בלאו הכא מכלל עשה דאי עביד מהני הרי באותה פרשה לא כתיב לאמר ואם כן אינו אלא לאו הבא מכלל עשה ותיקשי גם לרבא ובתר הכי פרכינן לרבא ראשיתם למה לי ולדברי הרב יצ"ו הלא גם לרבא איצטריך ראשיתם לומר דלא מהני דלולא קרא הוה אמינא דמהני כיון דאינו אלא לאו הבא מכלל עשה אלא ודאי מוכח דגם בלאו הבא מכלל עשה סובר רבא דאי עביד לא מהני וכמו שהוכיחו כן הרבנים הנ"ל ודברי ידידי הגאון דלתי תשובה יצ"ו צ"ע:

ובעיקר דבר זה דלרבי יהודה דרשינן לא תעשה מלאמר התפלא הגרל"מ בס' התורה והמצוה בפרשת אמור (סי' כ"ב פסוק כ"ג) בסי' קי"ט דלפי זה ילקה לר"י בכל לאוין הבאים מכלל עשין שנאמר בתחלת הפרשה לאמר וילקה המקריב חיה (בזבחים ד' ל"ד) וכהן גדול שנשא בעולה אם לא תחלק בין וידבר לאמר ובין ויאמר לאמר לאמר וכהן טהור שאכל תרומה כמ"ש בפ"ז מהלכות תרומות והנהנה משער נזיר לדעת הרמב"ן בס' המצות שהוא לאו הבא מכלל עשה קדוש יהיה גדל פרע והעושה סחורה במ"ש

שהוא לאו הבא מכלל עשה וחשבן הרמב"ן במנין העשין והמוציא משא על הבהמה שכתב הרמב"ם פרק כ"ף מה' שבת שהיא לאו הבא מכלל עשה וא"כ ילקה בכל אלה לר' יהודה שבכל אלה כתוב בתחלת הפרשה וידבר ה' אל משה לאמר ולא שמענו שיחלק ר' יהודה על הכלל דלאו הבא מכלל עשה עשה ובכתובות (דף כ"ד) מהו להעלות מנשיאת כפים ליוחסין תבעי למ"ד מועלין מתרומה ליוחסין וכו' הנ"מ תרומה דעון מיתה אבל נשיאת כפים דאיסור עשה לא והא מ"ד מעלין מתרומה ליוחסין הוא ר' יהודה והיל"ל לדידי' דנשיאת כפים הוא איסור לאו דלאו הבא מכלל עשה וכתיב שם לאמר ובספרא שמיני (פ"ג מ"ב) עמ"ש אותה תאכלו ולא בהמה טמאה אין לי אלא בעשה בל"ת מנין וסתם ספרא ר"י ור"י ס"ל דלאו הבא מכלל עשה עשה אע"ג דכתיב לאמר וסיים וז"ל לכן נראה לפרש הדבר שלא אמרה ר"י רק בעשה הסמיכה ללאוין כמו כאן שכל הפרשה נאמרה באזהרה וכן בפסח נאמרו גם אזהרות בענין וז"ש לאו נאמר בדברים וגם בזה צ"ע עדיין כעת (ועיין בירושלמי פ"ה דנזיר אמר ע"ז וכתוב כן גורעין לדרוש מתחלת הפרשה לסופה יל"פ ג"כ כיון שבתחלת הפרשה כתוב מלת לאמר מוסב על כל הפרשה) עכ"ל והנה לפי כלל זה יש מקום לומר דתורם מרעה על היפה חשיב לא תעשה לר' יהודה דמאי דכתיב בסוף הפרשה ואת קדשי בני ישראל לא תחללו הוי אזהרה וכיון דאיכא אזהרה באותה פרשה שפיר דרשינן לאמר בלא תעשה ואין לומר דדוקא אם האזהרה כתובה קודם הלאו הבא מכלל עשה כמו בההיא דנדבה תעשה אותו הוא דחשיב לא תעשה שהרי האזהרות שנאמרו גבי קרבן פסח (בפרשת בא) נאמרו אחר הכתוב ואכלו את הבשר בלילה הזה (דמניה דרשינן לאו הבא מכלל עשה בלילה ולא ביום) והכי נמי בתורם מרעה על היפה יש לומר דלר' יהודה חשיב לא תעשה אלא שאינו מוכרח לומר כן לפי שבתחלת הפרשה (במדבר סי' י"ח פסוק כ"ה) כתיב וידבר אל משה לאמר וכו' וכתיב בההיא פרשה מכל חלבו דמניה דרשינן הלאו הבא מכלל עשה חלבו אין גירועין לא ובתר הכי כתיב ואמרת אליהם בהרימכם את חלבו וכו' וכו' ואת קדשי בני ישראל לא תחללו וא"כ יש לומר דלא חשיב זה שנאמרו אזהרות בפרשה שנאמר בה לאמר דכיון דכתיב ואמרת אלהם הויא אמירא אחרת ואינה נכללת במה שנאמר בתחלת הפרשה ונמצא דלא נאמר בפרשה זו אזהרה כי היכי דנימא דמשום דכתיב לאמר הלאו הבא מכלל עשה חשיב לא תעשה כן יש לצדד לפי הכלל של הרב התורה והמצוה:

אמנם ראיתי בחידושי יפה עינים (שבש"ס החדש דפוס ראם) בסוגיא דתמורה הנ"ל שהשיב על דברי התורה והמצוה ויצא לידון בדבר חדש בעיקר דבר זה ולפי דבריו אין לומר בתורם מהרעה על היפה שיהיה בו לא תעשה לר' יהודה ולזכות את הרבים

שאין בידם חדושים היקרים הנ"ל אעתיק דב"ק וז"ל ונפלאתי על עינו הבדולח שבבעולה לכה"ג ליתא שם כלל תיבתלאמר בכל הפרשה וכן בהוצאת משא על הבהמה דהעשה הוא למען ינוח שורך כמ"ש ברמב"ם פ"ק משבת ליתא שם תיבת לאמר וכן בטהור שאכל תרומה טמאה דהעשה הוא בשעריך תאכלנו כביבמות ע"ג ובירו' בכורים פ"ב ה"א ליתא שם בפרשה תיבת לאמר ואף שהרמב"ם פ"ז מתרומות הביא קרא ואחר יאכל מן הקדשים וכדעת ר' אבא בר ממל בירו' שם אבל מאן לימא לן דר' יהודה ס"ל דרש זה דילמא ס"ל מבשעריך כר' יסא בירו' ובבלי יבמות שם ולא נשאר לנו מקושיותיו בלתי אם המקריב חיה והנהנה משער נזיר והעושה סחורה בפירות שביעית ונשיאת כפים לזר דקרי ליה בכתובות כ"ד עשה ושם קאי לר' יהודה.

וכן מהת"כ שמיני פ"ג אותה תאכלו ולא בהמה טמאה אין לי אלא בעשה ושם סתם ספרא ר' יהודה והיה יכול להביא עוד מבפרשה ג' שם גבי סנפיר וקשקשת ממשמע וכו' ע"ש וכו' וסיים דבריו וז"ל ובענ"ד נראה ליישב באופן אחר דהנה בכ"מ שכתוב לאמר פי' לאמר לבנ"י ועיין ספרי ואתחנן כו' דדריש שם לאמר שאמר משה דהיינו שבקש מהקב"ה להגיד לו תשובה ובדבור ה' אל משה מובן דהוא שהודיע להעם דבריו ועי' מכילתא בשלח פ"א ארשב"י כ"מ שנאמר בו פעם שני לאמר הוא לדורות ולזאת בפרש' שם גבי וישובו ויחנו שאינו כ"א לשעה לא נשנה בו פעם שני דבר אל בני ישראל לאמר כ"א דבר אל בני ישראל וישובו וגם ר' יהודה לא דריש בכה"ג לאמר משום שאינו מיותר כ"א היכא שהפרשה לא נאמרה לדורות ונשנה תיבת לאמר כגון פסח מצרים דחלוק בכמה דברים מפסח דורות במקחו מבעשור ובנתינת דמו על המשקוף ע"כ לא היה ראוי להשנות שם תיבת לאמר ע"כ דריש שם ללאו אמור בצלי אש וכן היכי דכ' ואמרת אליהם אחר דבר אל בני ישראל דאין פירושו לדורות כ"א לאמר לבנ"י דזה כבר נשמע מלאמר הראשון שם ג"כ דריש לאו אמור ע"כ גבי מומין כאן נדבה תעשה אותו וכן בירו' נזיר פ"ה ה"א גבי אין ממירין בבכור איתא ואמרת אליהם ע"כ דריש לי' ללאו אבל במקום דאין כתוב ואמרת אליהם כ"א שני פעמים לאמר והוא הנוהג לדורות אתי לדורות ולא נדרש ללאו ע"כ גבי נשיאת כפים דלא כ' ואמרת אליהם כ"א ב"פ לאמר וכן גבי בהמה טהורה וטמאה ודגים אתי לדורות ע"כ לא נדרש ללאו וגבי שער נזיר אף דאיכא ואמרת אליהם אך התם הלא נדרש בנזיר ס"א ע"א ואמרת אליהם לרבות את העבדים א"כ תו ליכא למידרש ללאו דליכא יתורא ולענין עשה דאברי חיה להקרבן אף דגם התם כתב ואמרת אליהם התם בת"כ ויקרא פ"א נדרש' ההיא לאמר שיאמר להם דברי כבושין בשבילכם הקב"ה מדבר עמי וכו' לאמר וכו' והשיבני וכו' ומשום שהיה דבור הראשון להקריאה

מאה"מ ג"כ לא נדרש כאן ללאו כ"א לכולל על כל הדבורים שידבר עמו הנהגותו בם וא"ש כל הקושיות הנ"ל עכ"ל: המובן מכללות דבריו הוא דבחד לאמר לא אמר ר' יהודה דדרשינן לאו אמור ואם נשנה לאמר ואותה הפרשה היא לדורות גם בזה לא דריש ר"י ללאו דהא נשנה לדורות אבל אם נשנה לאמר ואין הפרשה לדורות דרשינן ליה ללאו וכן כשנאמר לאמר וכתיב גם ואמרת אליהם שאין פירוש ואמרת אליהם לדורות דדוקא מלאמר הוא דדרשינן שהוא לדורות אבל מואמרת אליהם לא מישתמע לדורות כי אם לאמר לישראל והוא כמשמעות לאמר אז דרשינן מתיבת לאמר ללאו זולת היכא דואמרת אליהם אתי לאיזו דרשה דאז לא דרשינן מלאמר הכתוב בו שהוא ללאו והנה בתורם מרעה על היפה כתיב בתחלת הפרשה וידבר ה' אל משה לאמר ואל הלוים תדבר ואמרת עליהם כי תקחו מאת בני ישראל וכו' הנה ואמרת אליהם קאי אל הלוים וביבמות ד' פ"ו ע"ב אמרינן דטעמא דר' עקיבא דאמר מעשר ראשון ללוים דוקא הוא מדכתיב ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם בלוים קא מישתעי קרא ור' אלעזר בן עזריה דאמר מעשר ראשון אף לכהן השיב דכהנים נמי איקרו לוים אם כן לדברי הכל אין כללות בני ישראל בואמרת אלהם הכתוב פרשה זו.

ומעתה יש לומר דגם ר' יהודה מודה בתורם מרעה על היפה דלא דרשינן לאמר ללא תעשה אלא לאמר הוא לומר לבני ישראל דהא כתיב בה מכל חלבו דדרשינן מניה חלבו אין גירועין לא וזה לא ללוים בלבד נאמר כי אם לכל ישראל ולכן איצטריך לאמר לומר לבני ישראל וכיון דואמרת אלהם נאמר על הלוים וליכא בההיא פרשה אלא חד לאמר גם ר' יהודה מודה דלא דרשינן ללא תעשה וליכא אלא לאו הבא מכלל עשה דכי היכי דאם ואמרת אלהם איצטריך לשום דרשה לא דרשינן לאמר ללא תעשה כי אם לומר לבני ישראל הכי נמי בואמרת אלהם הנאמר ללוים דבהו מישתעי קרא לא דרשינן מלאמר אלא לומר לבני ישראל ולא ללא תעשה כן נראה לדעתי העניה לפי דברי הרב יפה עינים שלא כדברי ידידי הרב דלתי תשובה יצ"ו דבתורם מרעה על היפה אית ליה לר' יהודה לא תעשה מדכתיב לאמר: אלא שמצאתי סתירה לדברי הרב יפה עינים ממה שכתבו התוס' במנחות בפרק התכלת ד' נ"א ע"ב בד"ה אף כאן לא תעשה במאי דאמרינן בש"ס שם דר' יהודה יליף לא תעשה (היינו לא ת) במנחת כהן גדול בגזרה שוה דכליל כליל ממנחת כהן הדיוט דכתיב בה לא תאכל וכתבו התוס' וקצת קשיא אמאי לא דרשינן לאו נמי מדכתיב לאמר לא אמור כדדרשינן בפרק כל שעה והניחו בקושיא והרי שם (ויקרא סי' וי"ו פסוק י"ב) נאמר רק פעם אחת לאמר בכל אותה הפרשה ולא כתיב ואמרת ואם כדברי הרב מאי קשיא להו הלא בכי האי גוונא גם ר' יהודא מודה דלא דרשינן לאמר

לא תעשה אלא ודאי מוכח דגם בדכתיב חד לאמר דריש ר' יהודה לא תעשה (דדוחק לומר דמה שכתבו קצת קשה הוא מפני זה שיש לומר דכיון שאין כתוב בפרשה אלא חד לאמר לא דרשינן ליה ללא תעשה) ולפי זה גם בתורם מהרעה על היפה נוכל לדרוש ללא תעשה לר' יהודה וכמו שכתב הרב דלתי תשובה יצ"ו אלא דמכל מקום כבר כתבתי דלא קימא לן כר' יהודה בהא אלא כרבנן דלא דרשי לא תעשה מלאמר וגם רבא אין הכרח שסובר בזה כר' יהודה ושפיר מוכח מדין תורם מרעה על היפה דגם בלאו הבא מכלל עשה אמר רבא דאי עביד לא מהני וכמו שכתב הרב נודע ביהודה ועוד כמה רבנים שהזכרתי באות זו ותו לא מידי:

כלל ע) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד במה שעמדו רבנן בתראי גבי שוחט בשבת דשחיטתו כשרה דאמאי לא נימא אי עביד לא מהני והוי ליה כמתה מאליה כתב על זה הרב שער המלך בהלכות גירושין פרק שלישי הלכה י"ט (ד' מ"ד ע"ב מדפוס לבוב תרי"ט) דיש ליישב על פי מאי דאמר רב אשי בחולין ד' קט"ז מנין לבשר בחלב שאסור באכילה שנאמר לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל ופרכינן אלא מעתה מעשה שבת ליתסרו ומשנינן היא קודש ואין מעשיה קודש (ומותר באכילה) וכי היכי דלרב אשי מעשה שבת מותרין הכי נמי לרבא דסבר בעלמא דאי עביד לא מהני שאני שבת דגלי קרא דאין מעשיה קודש ואי עביד מהני וכן בכל איסורי שבת הדין כן כמו בשוחט ומבשל דאי עביד מהני ויישב בזה מה שהתוס' בתמורה שהקשו לרבא משוחט הפסח על חמץ וכיוצא ולמה לא הקשו משחיטת חולין בשבת וכו' אלו תורף דב"ק והזכיר בסוף דבריו מה ששנינו בבריתא ופסקוה הפוסקים ביו"ד סי' ש"מ הקורע בשבת יצא ידי קריעה וכו' יעי"ש: אמנם הרב נודע ביהודה בתניינא ביו"ד סי' ט' (בד"ה בדין כל דאמר) אסברה לן דלא שייך הכא לומר היא קודש וכו' כדמשנינן בחולין ד' קט"ו ע"א דשם קאי אקושיא דמעשה שבת ליתסרו מלא תאכל כל תועבה ומעשה שבת תיעבתי לך הוא ואם כן הקושיא היא ששבת יגרום איסור שפיר משני היא קודש וכו' ונ"מ במבשל בשבת או שאר מלאכות שבאכילה אבל שחיטה אין אנו רוצים שהמעשה יאסרנו אלא שהמעשה לא יתירנו ולא תהיה השחיטה נחשבת שחיטה וכמתה מאליה דמי בהא לא שייך לשנויי היא קודש דמה בכך שאין השבת אוסרת מכל מקום אינה מתרת וכאילו לא נשחטה דמי אלו תורף דב"ק.

ואני ההדיוט מצאתי שחילוק זה כתבו הר"ן בהלכות בסוף פרק שני דחולין (אמתניתין דהשוחט לשם הרים וכו' בד"ה ג"מ גרסינן בגמרא) גבי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו שהביא מחלוקת אם על ידי מעשה רבא אוסר וכתב דסוגיא ריהטא כותיה דרש"י דגם

במעשה רבא אינו אוסר הילכך השוחט בהמת חברו לעכומ"ז לא מיתסרא בהנאה וסיים ומיהו איכא מאן דאמר דבאכילה אסורה ואפילושוחט בהמת חברו לשם הרים ונתכון לרפואה וכיוצא בה אסורה באכילה שכל שיש בו סרך לעכומ"ז מיתסר באכילה וליכא למימר לענין איסור אכילה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו דהכא לאו ניהו אוסר לה אלא דלא שרי לה והוי כאילו לא נשחטה אלא שמתה מאליה עכ"ל הרי שיש חילוק בין כשבאנו לומר שדבר זה יאסר לכשבאנו לומר שדבר זה לא יותר ואם כן במעשה שבת כמבשל וכיוצא דאין אנו צריכים לומר שהבישול יתיר התבשיל רק שהמעשה לא יאסרנו בזה מועילה הדרשה דאין מעשיה קודש אבל בשחיטה שצריכים אנו לומר שהמעשה יתירנו אם הדין נותן לומר בו אי עביד לא מהני יש לומר דהשחיטה פסולה דאין המעשה הזה מועיל והוי כמתה מאליה וכדברי הרב נודע ביהודה ורב אחד הובאו דבריו בס' זכרון צבי מנחם סי' כ"ג (ד"ה מה) כתב כן מסברא דנפשיה דרק שלא לאסור הדבר הנעשה בשבת הוא דמהני הא דאין מעשיה קודש אבל לא מהני זה להביא היתר כמו שחיטה וכו' ולא ראה דברי הרב נו"ב הנ"ל (גם הרב חתן סופר בדף קמ"ה אות י"ג קלסינהו לדברי הנו"ב הנ"ל) ועיין בס' המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) כלל כ"ד ד' כ"ד ע"ג בד"ה תוס':

והרב נחמד למראה בח"ב ברישׁ פרק האורג ד' ל"ד ע"ד כתב בשם מרן מוהריט"א בס' שמחת יום טוב ד' קס"ו שישנו כנותן טעם גבי שוחט חטאת בשבת וכן גבי קורע על המת בשבת דמהני ואמאי לא נימא כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ופקפק על דבריו דאעיקרא דמלתא בכל מעשה שבת ליכא למימר דאי עביד לא מהני כמו שכתב הרב שער המלך על פי סוגיא דחולין היא קודש ואין מעשיה קודש אלו תורף דב"ק דרמי גברא אגברא משום שלא ראה מה שכתב הרב נודע ביהודה ומרן מוהריט"א מצי סבר כותיה דבשחיטה לא שייך לומר ואין מעשיה קודש וכן בקריעה על המת שבאה לפטרו מחיובו לא שייך לומר דטעמא דמהני הוא משום דאין מעשיה קודש כמו בשחיטה ולכן הוצרך מרן מוהריט"א לטעם אחר (כמו שכתב בשמו בנחמד למראה וס' שמחת יו"ט אין אצלי): והרב מוהרש"ל בשו"ת נודע ביהודה תניינא בחלק א"ח סי' קו"ל (בד"ה אמנם) כתב ליישב הקושיא משחיטה בשבת דלא אמרינן בה אי עביד לא מהני לפי מה שכתבו התוס' בתמורה ד' ד' בד"ה רבא דבירושלמי יש קרא להכשיר שוחט פסח על חמץ אם כן יש לומר דגלי קרא בשחיטה שנעשית באיסור דאי עביד מהני וממילא כן הוא גם בשחיטת קדשים בחוץ וחולין שנשחטו בעזרה דכולן נכללין בשחיטת איסור דגלי קרא דמהני (בשוחט פסח על חמץ) ואף דאיכא מילי טובא דמהני דמקשינן מנייהו לרבא

ומשנינן שאני התם דגלי קרא ולא יליף רבא מנייהו לבעלמא דאי עביד מהני היינו משום דהוו כתובים הרבה הבאים כאחד ואין מלמדים לשאר איסורים מה שאין כן בשחיטה שנעשית באיסור דכל מעשי שחיטה דאמר רחמנא לא תשחט באיסור בחדא מחתא מחתינן וכיון דגלי קרא בשוחט פסח על חמץ דמהני ממילא נכלל בה כל שחיטת איסור אבל שאר דברים שיש בהם עבירה שהם חלוקים במעשיהם ובאיסורין ליכא למילף מנייהו דגלי קרא בהו דמהני דהוו הרבה כתובין הבאים כאחד ואין מלמדין והרב חתן סופר בדף קמ"ה אות ט"ז תמה עליו שלא הזכיר שחילוק זה כתבו מר אביו בנו"ב תניינא בחלק אהע"ז סי' קכ"ט דכיון דמצינו דגלי קרא דקידושין מהני באלמנה לכהן גדול אף דהן בעבירה הוא הדין דאמרינן כן בכל הקידושין והביא כן בשם הרשב"א בקידושין וכו' עי"ש בדף קמ"ג אות ה' וסברא זו כתבה בס' המקנה החדש בדף כ"ו אות ח' וז"ל ועיין תוס' דרע"ק פ"ב דזבחים אות י"ג לרבא דלא מהני למה לי קרא למיפסל העבודה בזר וטמא ששמש וכיוצא הא כיון דמוזהרים שלא לעבוד ממילא אי עביד לא מהני והקרבתם פסולה י"ל כיון דמצינו בחלל אף דמוזהר אם עבד בשוגג, עבודתו כשרה כדאיתא בקידושין ד' ס"ו וילפינן מקרא הרי גלי קרא דבאזהרה דעבודה אי עביד מהני עכ"ל:

ובשם הרב בית אפרים בחלק יו"ד סי' ל"ט כתב שם (בספר המקנה החדש) בדף כ"ו ע"ב אות ו' וז"ל הבית אפרים כתב למה שחיטת חוץ מטהר מידי נבלה נימא דאי על"מ והוי כנחירה והא דחיוב כרת משום דעבר אמימרא דרחמנא וכבר הקשו אחרונים משוחט בשבת ומאותו ואת בנו לכן נלענ"ד דע"כ לא אמר רבא לא מהני אלא היכא דבדבורא קעביד מעשה או אפי' במעשה והמעשה ההוא אין מתקיים כ"א ע"י כוונת העושה כמגרש ותורם וכיון דא"ר ל"ת ומחשבת העושה בזה הוא היפך מימרא דרחמנא רואין אותו כאילו אינו ולא מהני ולא מידי משא"כ היכא שעשה מעשה והמעשה מתקיים אף בלא כוונת העושה לא שייך אי עביד לא מהני דהמעשה ליתא בחזרה ודל מחשבתו מהכא והמעשה קיים וכו' וא"ש ביבמות ד' כ' חייבי לאוין אם בעלו קנו עי"ש כיון דקנין יבמה לא בעינן כוונה לא שייך לא מהני וכו' וא"ש הא דשוחט בשבת ואו"ב דהתם לא שייך לא מהני כיון דלא צריך כוונה לשחיטה ואפילו הפיל סכין כשר או שחט חש"ו א"כ כיון דס"ס אתעבד כאן מעשה שחיטה בהכשר גמור וכו' לכן לא הקשה תוס' משוחט בשבת רק משוחט פסח דבקדשים בעי כונה להכשיר קרבן משא"כ בשחיטת חוץ דלא איירינן לענין הכשר קרבן רק לענין הטהר מידי נבלה שפיר מועיל דהא עכ"פ

הכשיר שחיטה נעשה כאן והוי כאילו נעשה בלא כוונת השוחט דטהור מידי נבילה ע"ש נפלאות ועי' בית מאיר בתשובת סי' ד' ג"כ מזה וצ"ע מביצה ד' כ' עבר ושחט מאי. רבא אמר זורק את הדם ע"מ להתיר בשר באכילה א"כ קשה לימא לא מהני ושם קדשים צריך כוונה: ועוד נאמרו על קושיא זו כמה תירוצים יש מתרצים על פי החילוק דדוקא בדבר שאי אפשר לעשותו אלא באיסור אמרינן אי עביד לא מהני אבל דבר שיש באפשרות לעשותו בהיתר אף אם הוא עשה באיסור אי עביד מהני עיין מה שרשמתי באות ס"א.

ויש מתרצים על פי מה שחלקו התוס' דבדבר שאם נעשה ממילא סגי אף אם נעשה באיסור מהני עיין מה שרשמתי באות ס"ו וגם תירוץ אחר על פי החילוק דדוקא בדבר שאם נאמר לא מהני יתוקן האיסור אבל אם אף כשנאמר לא מהני לא יתוקן האיסור אז אמרינן אי עביד מהני עיין מה שרשמתי באות ט"ן ועוד על פי החילוק שבין דבר שאסור מצד עצמו למה שאינו אסור מצד עצמו אלא יומא הוא דגרים עיין לעיל באות ס"ב ועיין לקמן אות ע"א שיש חילוק בין כשיש בדבר ההוא אזהרה מיוחדת (כשוחט פסח על חמץ וכיוצא) לכשהיא אזהרה כוללת כמלאכה בשבת שאין אזהרה מיוחדת שלא לשחוט או שלא לקרוע בשבת וכו': וראיתי בס' בית יצחק לידידי הגאון מוהרי"ץ שמעליקש אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בחלק יו"ד סי' י"ז אות ז שכתב שהמוהרי"ט הקשה בכל שוחט בשבת נימא אי עביד לא מהני (עיין לעיל באות ס"א בד"ה והמצאה חדשה שכתבתי שלא נמצא במוהרי"ט קושיא זו בשוחט בשבת) ושתירץ דלא יתוקן האיסור וכו' ופקפק על דבריו ולכן כתב והמובחר כמ"ש בשער המלך דכי היכי דמהני הא דהיא קודש ואין מעשיה קודש שלא יהיה בזה משום לא תאכל כל תועבה הכי נמי מהני להאי סברא דרבא בעלמא דאי עביד לא מהני אבל במעשה שבת מהני ויצא לידון בדבר חדש דאם סובר רבא כר' יוחנן הסנדלר דלא דריש היא קודש וכו' הדרינן לכללין דאי עביד לא מהני ומיישב בזה דברי הטור והרא"ש עי"ש דב"ק ותימה בעיני דמלבד דנעלם מעיני דמר דהרב נודע ביהודה חולק על סברת הרב שער המלך וכותיה מסתברא ושבחוהו רבנן הבאים אחריו כנז"ל וגם אני הדל הבאתי סמוכות לבד"ק שסברא זו היא מוצאת בדברי הר"ן בההיא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ועוד הלא גם בלא סברת הרב שער המלך שערי תירוצים על קושיא זו לא ננעלו וממילא אין לנו הכרח לסברת הרב שער המלך כמובן וצ"ע:

כלל ע"א) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד לא אמרינן דאי עביד לא מהני כי אם דוקא בדבר דאיכא אזהרה מיוחדת שלא יעשה אותה דבכי האי גוונא הוא דלא מהני אבל אי

ליכא אזהרה מיוחדת כגון על גוף הקריעה בשבת דלא הזהיר רחמנא בפרטות שלא יקרע קריעה של מצוה בשבת אלא האזהרה היא כוללת על כל מלאכת שהיא של תיקון שלא יעשה בשבת בכי האי גוונא לא אמרינן אי עביד לא מהני כן כתב הרב מקנה אברהם ד' כ"ג ע"ב (בד"ה כתב) בשם מרן מוהריט"א בס' שמחת יום טובד' קס"ה ע"ד ואין ספר התורה הזה מצוי אצלי לראות גוף דב"ק ונראה ודאי דלא על קריעה בלבד אמר מר דאין שייך לומר אי עביד לא מהני אלא על כל מלאכות בשבת בשחיטה וכיוצא הדין כן ומסתמא כבר הביא מה שעמדו רבנן בתראי בדין שוחט בשבת אמאי לא נימא אי עביד לא מהני וכן מה שאמרו במס' קמא ד' ע' ע"ב גבי טבח ומכר בשבת דמוכח דאף שנעשה באיסור מהני ועל כל אלה וכיוצא להן מיישב על פי חילוק זה דכשלא באה אזהרה פרטית על הדבר ההוא לא אמרינן אי עביד לא מהני: אלא שצריך לדעת מה טעם לחלק כן דסוף סוף הרי הוא עובר אמימרא דרחמנא וכל שידענו שעל דבר זה תורה צוה לנו משה שלא לעשותו מה לי אם באה עליו לאו מיוחד ומה לי אם היא אזהרה כללית בין בזה ובין בזה היה לנו לומר דאי עביד לא מהני איברא דרבינו עקיב"א בתשו' סי' קכ"ט ד' קנ"ה ע"ג (בד"ה זאת ועוד) כתב להסביר בזה דכשבאה אזהרה פרטית כגון תמורה ופדיון בכור מפרשינן לקרא שרוצה לומר שלא יהיה לו כח להחליף ולפדות והחליפין והפדיון כלא היו מה שאין כן במקום שנאמר דרך כללי כמו לא תעשה כל מלאכת דאי אפשר לפרש שלא יהא לו כח לעשות מלאכה דודאי אם יבנה בית או יטע כרם יהא בנוי ונטוע ועל כרחין פירושו דאינו רשאי לעשות משום הכי כל שישנו בכלל זה הרי לא שייך אי עביד לא מהני וניחא בפשיטות השוחט בשבת וכו' (הביא שם עוד דומים לשוחט בשבת) כיון שאי אפשר שיהיה פירוש הקרא שאין לך כח אלא פירושו שאי אתה רשאי משום הכי לא אמרינן אי עביד לא מהני אלו תורף דב"ק הנה אסברה לן טעם לחלק בין אזהרה פרטית לאזהרה כוללת דבכוללת לא שייך לומר אי עביד לא מהני:

אמנם המעיין בדב"ק יראה שלא הרהיב בנפשו להחליט כן רק כתב אילו הייתי כדאי להרים ראש נגד רבותינו הראשונים הייתי אומר וכו' דמדשקלו וטרו הראשונים לענין שבועה בהא דאי עביד לא מהני וכן גבי שוחט פסח על חמץ וכיוצא מוכח דלא סברי לחלק בהכי ומוכח דבטל דעתו נגד סברתם ואילו מרן מוהריט"א (לפי מה שהביא בשמו הרב מקנה אברהם) נראה דלקושטא קאמר הכי ואי מטעם הנ"ל אנחנו לא נדע מה יענה למה שנראה מדברי הראשונים דליתנהו להני מילי ועל כל פנים אף שנעלם מאתנו טעמו ונימוקו כן היא דעתו לחלק בין אזהרה פרטית לאזהרה כוללת כמו שהעיד בשמו הרב מקנה אברהם: וכן ראיתי להרב מנחת חינוך בסוף פרשת בחקתי (בסי' שס"א ד קמ"ו ע"ג

תוך ד"ה והנה) שכתב וז"ל נלע"ד לומר כלל מחודש בענייני אעל"מ עי"ש בתוס' תמורה ד' ו' הקשו מנשבע שלא לגרש ותירצו לחלק בין איסור שבדה מלבו עי' באחרונים נתקשו הרבה ובש"ג פ' משילין הקשה מפ' מרובה עקוץ לי תאנה וזרוק גניבותיך לחצרי למה לא נימא דלא יקנה הגבהה משום דאי עביד לא מהני ובמוהרי"ט סי' ס"ט הקשה משוחט בשבת וכותב גט בשבת (אמר המחבר לעיל באות ס"א בד"ה והמצאה חדשה וכו' כתבתי דלא נמצאת קושיא משוחט בשבת בדברי הרב מוהרימ"ט גם הקושיא מכותב גט בשבת ליתא שם כי אם במשנה למלך ושער המלך בפרק ג' מהלכות גירושין הלכה י"ט עי"ש) ומה שחילק בין היכא שיתוקן האיסור עי' באחרונים נתקשו דלא יועיל בזה בכותב גט על איסורי הנאה ובכתובות קעקע וכו' ועי' בשעה"מ פ"ב מה' גירושין הקשה ממקח הנקנה באיסור רבית ושאר קושיות ובט"ז ח"מ סי' ר"ח חילק בין היכא שהיום גורם והש"ך חילק בין היכא שא"א בענין אחר וגם בתיר' אלו לא יתישבו קושיות הנ"ל ע"כ נלע"ד דהאי כללא דאעל"מ לא שייך רק היכא דהלאו הוא על ענין פרטי כמו הנך דריש תמורה לא יחליפנו ולא ימיר מפרשינן לקרא שלא יהיה לו כח להחליף ולהמיר ואם עבר והחליף או המיר חילופו ותמורתו כלא היה וכן בלאו דלא תפדה ובאונס שגירש ותורם מן הרע על היפה וממין על שאינו מינו דכל אלו הלאוין (לא כולם לאוין דממין על שאינו מינו ומן הרע על היפה עשה הן) פרטיים על ענין א' בזה ס"ל לרבא דאם עבר הרי פדיונו וגרושיו ותרומתו כלא היה דלא אהני מעשיו משא"כ במקום שנאמר הלאו דרך כללי כמו לא תעשה כל מלאכה בשבת דבזה א"א לפרש שלא יהיה לו כח לעשות מלאכה דהרי ודאי אם עבר ובנה ביתו ונטע כרם יהי' בנוי ונטוע ועל כרחין הפירוש של לאו זה הוא דאינו רשאי לעשות לכתחלה משו"ה כל שישנו בכלל לאו זה ל"ש לומר ביה אעל"מ וכן בלאו דבל יחל ע"כ פירושו אי אתה רשאי לייחל לכתחלה ולא שאין לו כח דהרי בכמה עניינים לא יפול עליהם החקירה דלא מהני כמו בנשבע שלא אזרוק וכהנה משו"ה כל שישנו בכלל זה הלאו לא שייך בו הפלוגתא דאעל"מ וז"ב בסברא וממילא מיושבים כל הקושיות הנ"ל וכן שאר קושיות שהקשו הראשונים והאחרונים נקוט האי כללא בידך ויהיה למישור לפניך ומקום הניחו לי בעזהשי"ת עכ"ל:

גם הרב מים רבים בחלק א"ח סי' ל"ד ד' כ"ג ע"ג כתב דנראה לו (להלכה ולא למעשה) דכשאמרו כל דאמר רחמנא לא תעביד רוצה לומר כל שיש אזהרה פרטית על אותו דבר כגון אונס שגרש וכל הנך דמייתי בתמורה שיש על כל דבר מהם אזהרה פרטית בהא הוא דאמר רבא לא מהני וכן מאי דאמר רב יוסף בכתובות ד' פ"א כל דאמור רבנן לא ליזבין אי זבין לא הוי זבינא רוצה לומר שגזרו על דבר פרטי ואם כן מקח וממכר בשבת

שלא בא עליו אזהרה פרטית אלא בדרך כלל אסרו כל דבר שהוא משום שבות משום רשות משום מצוה וכו' לא שמעינן מזה דאי עביד לא מהני וכו' עי"ש גם הרב נודע ביהודה נשתמש במקצת סברא זו על מה שכתבו הפוסקים דדוקא בדבר שאי אפשר לעשותו אלא באיסור אמרינן דאי עביד לא מהני אבל דבר שאפשר לעשותו בהיתר אף שהוא עשהו באיסור אי עביד מהני כתב על זה לחלק דדוקא בדבר שלא בא עליו אזהרה פרטית הוא דאמרינן דכשיש באפשרות לעשות הדבר בהיתר אי עביד באיסור מהני אבל דבר שבאה עליו אזהרה פרטית שלא לעשותו אף אם יש באפשרות לעשות הדבר ההוא בהיתר אם עשהו באיסור אי עביד לא מהני והבאתי דב"ק לעיל באות ס"א עי"ש:

כלל ע"ב) כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דאי עביד לא מהני לא תימא דדוקא על ידי מעשה דהא ליתא דהמקדים תרומה לביכורים דפריך מניה דבור ומחשבה הוי כן כתב הרב פרי מגדים במשבצות ריש סי' ע"ט (גבי קורא שמע במקום שאין המחנה קדוש) ועוד יש בתמורה דפריך מתורם ממין על שאינו מינו ומתורם מרעה על היפה והרב נקיט חדא מהני תלת וכן מתבאר ממה שכתבו התוס' והפוסקים בדין נשבע שלא לגרש או שלא למכור וכיוצא עיין במה שרשמתי באות ז"ן דמתבאר יפה דאין לחלק בין עובר על ידי מעשה לעובר בדיבור ומה שכתב הרב בית אפרים שהבאתי לעיל באות ע' (בד"ה ובשם הרב) דעד כאן לא אמר רבא לא מהני אלא היכא דבדבורא קעביד מעשה וכו' נראה דלאו דוקא אלא הוא הדין בדבור בעלמא כקריאת שמע ומצאתי בס' המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) כלל כ"ד פרט ה' אות כ"ו ד' ז"ך ע"ד שכתב בשם ס' שו"ת (סתם) סי' צ"ב דעל ידי דיבור גם אביי מודה דאי עביד לא מהני וז"ל אם כתב אלקי"ם לשם קדושה במקום שהיה צריך להיות חול אם כן אמרה תורה שלא לקדשו כאן אף דקדשו לא מהני ולא נתקדש כלל ויש לומר אף לאביי דאמר מהני היינו רק, במעשה כיון דמעשה אלים לכך אף דהוי באיסור מכל, מקום לא בטיל המעשה אבל היכא דליכא רק דבור או כונה לכולי עלמא אי עביד לא מהני עי"ש וצ"ע איזה איסור עשה בזה עכ"ל ס' המקנה הרי דעל ידי דבור גרע מעל ידי מעשה ולכולי עלמא ואין לפקפק על דברי הספר סתם דאם איתא דגם אביי מודה דעל ידי דבור אי עביד לא מהני מאי פרכינן בדף ה' ע"א לאביי מתורם ממין על שאינו מינו דאין תרומתו תרומה דילמא מיירי בתורם באומד ובמחשבה דכיון דסתמא קתני משמע ודאי דאף בתורם במעשה נמי הדין כן ולכן מקשינן מינה ומשני שפיר עי"ש:

כלל ע"ג) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' כתוב בהגהות מרדכי דשבועות סי' תשפ"ד פסק הר"יבר פרץ מי שנשבע או קבל בחרם שלא יתן דבר או לא ימכור או

ימחול חובו או שאר דברים ועבר שבועה או מכר או נתן אין במעשיו כלום כדאמר בכתובות ד' פ"א ע"ב כיון דאמור רבנן לא ליזבין אי זבין לא הוי זביני ומסתמא אין אמירה דרבנן גדולה משבועתו ואם כן אין במעשיו כלום דעל ידי עצמו איבד כחו וזכותו בנדר ובתמורה אמר אביי כל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני ורבא אמר לא מהני והתם מייתי פירכי טובא לאביי ולרבא ומשני כולהו ומכל מקום הלכה כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ם עכ"ל ונראה דאם אין לנו הכרח לחלק בין שאר דברים לנשבע שלא לגרש מסתמא אית לן למימר דלדעת הגמ"ר הנ"ל כי היכי דאם נשבע שלא ליתן ולמכור ולמחול ועבר על שבועתו ונתן או מכר או מחל אין במעשיו כלום הכי נמי בנשבע שלא לגרש ועבר וגירש דלא מהני וכן הבינו כמה וכמה רבנן בתראי בדעת הר"י בר"פ הנ"ל אלא שהרב נודע ביהודה בתניינא בחלק אבן העזר סי' קכ"ט (ד"ה הן אמת) אסברא לן דבנשבע שלא לגרש מודה הגמ"ר דעביד ומהני מטעם שכתבו התוס' דאיתקש גט למיתה וכו' עי"ש והבאתי תורף דב"ק לעיל באות ס"ג (בד"ה גם הרב נודע ביהודה) ורשמתי שם דברי רבנן בתראי בזה בס"ד עי"ש שמתבאר דלולא מצינו שכתבו התוס' דבגירושין אי עביד מהני מטעם דאיתקש גרושין למיתה מסתמא היה לנו לומר לדעת ההגהות מרדכי הנ"ל דאם נשבע שלא לגרש ועבר וגרש אין במעשיו כלום כמו בנשבע שלא ליתן ושלא למכור: ובכן לא זכיתי להבין דברי הרב גט פשוט בסדר הגט אות רי"ח הביא דבריו בספר קב נקי הנדפס חדש ממש להרב המפורסם אבד"ק ניקאלייב יצ"ו בדף י"ז ע"א ס"ק ד"ן וז"ל ואנו נוהגים להתיר אם נשבע שלא לגרש משום הא דאמרי' בתמורה כ"מ דאמ"ר וכו' ואעפ"י שהמרדכי בשבועות חלק בענין זה מיהו לצאת מידי ספק נהגו כן עכ"ל מרוצת לשונו מורה דלהמרדכי לא היה לנו להזקיק להתיר אם נשבע שלא לגרש משום דאף אם נשבע שלא לגרש וגרש מהני ולא ידעתי איה מקום כבוד דברי המרדכי הללו ואילו מהגמ"ר הנ"ל אדרבא איכא למישמע לאידך גיסא כנז"ל ואם היה מקום לפקפק שלא להצריך להתיר שבועה שלא לגרש היינו על פי סברת התוס' בתמורה שכתבו דאיתקש גט למיתה וכו' וכמו שכתבתי באות ס"ג עי"ש: ואחד מגדולי דורנו יצ"ו כתב לי דאין כונת הרב גט פשוט לומר דלהמרדכי אם נשבע שלא לגרש וגרש מהני אלא כונתו על מה שכתב המרדכי בפרק ב' דשבועות בענין היתר השבועות ואיך אנו קובעים מנהג להתיר השבועות ומה שלא הוקשה לו אלא על המנהג להתיר שבועה שלא לגרש הוא דבשלמא המנהג להתיר אם נשבע לגרש הנה אדרבא הוא מקיים כפי מה שנשבע אבל לקבוע מנהג להתיר אם נשבע שלא לגרש יש לחוש אולי נשבע באופן שאי אפשר להתיר ולזה השיב הגט פשוט כיון שאנו שואלים אותו אם נשבע ואומר

שלא נשבע רק שאנו חוששים אולי שכח ורק לצאת מידי ספק אולי נשבע ושכח נהגו כן עכ"ד נר"ו הנה מה שמציין מרדכי פרק ב' דשבועות לפי הנראה הוא ט"ס וצריך להיות פרק ג' ששם הביא דהגאונים מחמירים בהתרת נדרים בזמן הזה וכבר הובאה סברת הגאונים בטור ובית יוסף יו"ד סי' ר"ל עי"ש.

ואני הדל אין דעתי נוחה בפירושו שהרואה יראה שדברי הרב גט פשוט אין מורין כונה זו כלל דמשמעות לשונו מורה דמרמז על המרדכי שדבר בענין כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד דפתח בה דהא קאמר ואעפ"י שהמרדכי בשבועות חלק בענין זה גם מה שכתב מיהו לצאת ידי ספק וכו' אינו מדוקדק והכי הוה ליה למימר מיהו כיון שאינו אלא לצאת ידי ספק וכו' אף גם לא ידעתי למה בנשבע לגרש אין לחוש הלא לדעת הגאונים שאין להתיר שבועות בזמן הזה אם כן נשבע לגרש הוא מוכרח לגרש מכח שבועתו והוי גט מעושה לדעת כמה מרבנן קדישי עיין להרב דברי אמת בקונטריס י"א סי' א' ב' ותו אי ידיע לן בבירור שנשבע בשם מי נימא שלא יוכל לגרש על סמך שיתירו לו שבועתו הלא ספרין פתיחו בכל מסדרי גיטין דמתירין לנשבע לגרש או שלא לגרש והלכתא הכי אזלא להתיר גם בזה"ז ולא חשו לסברת הגאונים עיין ביו"ד סי' ר"ל ומהיכא תיסק אדעתין שיהא ספקו חמור מודאי למיחש בספק נשבע טפי מודאי נשבע: ולפי שלא נתקררה דעתי במה שפירש הרב הנ"ל יצ"ו בכונת הרב גט פשוט שאלתי לחכמים חברים מקשיבים מחכמי ורבני דורנו יצ"ו ואחד מהם ידי"ן רב ועצום יצ"ו כתב אלי דהרב גט מקושר בולה בסי' ב"ך אות י"א קדמני להקשות כן על הג"פ הנ"ל והוא יצ"ו כתב דהגם דמה שכתב האחד מגדולי דורינו הנ"ל סתום בדברי הג"פ אך בהכרח לומר כן שמה שנרגש הוא מההיא דמוהר"ם ב"ב ומפרק כלאחר יד דלצאת ידי ספק נהגו כן ולא החמירו הגאונים אלא בודאי שבועה ולא בספק ומה שלא נרגש בשבועה דלגרש היינו משום דאיכא כמה פוסקים דסברי דלא הוי מעושה אף אם לא יתירו ואם תמצא לומר דבעי התרה אפשר דבדיעבד כשר ואת"ל דגם בדיעבד פסול אפשר דהולכה כמ"ר דגם בזה"ז מתירם לכן שפיר מתירים וכו' אלו תוד"ק יצ"ו ולא נתקררה דעתי העניה כעת בזה ואיה"ש אשובה אראה (אמר המחבר זה רבות בשנים אשר נכתב כל הנז"ל ומפני סבה הבאתי דברי ידי"ן מרבני דורינו בהעלם שמותם ועתה רצוני להודיע מי בעל דברים אך לא אזכור בבירור מי ומי המה אך כמדומה לי שכאשר נתכבדתי בס' היקר קב נקי מאת הרב המחבר כתבתי ושלחתי לו איזו הערות על ספרו וזו אחת מהן ואליו כיונתי בכתבי בשם אחד מגדולי דורנו יצ"ו ולפי שדבריו לא הרוו צמאוני שלחתי את כל

הדברים לרבנים ידי"ן שבעיר קושט"א ואשר כתבתי בשם האחד חכם מר ניהו ידי"ן אחד המיוחד חריף ובקי הרה"ג מוהר"ר חיים נשיא יצ"ו כן הוא רשום בזכרוני אם אינו כוזב): עוד כתוב בקונטריסי באיזה אותיות בעיקר כללין (כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד) ובתתי עתה להעתיק קונטריס זה ראיתי נכון לצרפם ביחד עם כל הכתוב למעלה אבל לא יתכן לכתוב כל ענין באות בפני עצמה (כאשר היה מתחלה) על סדר האותיות שבקונטריס כדי שלא לקלקל מספר האותיות כמובן לכן אספחם באות זו ואלה הדברים באות קכ"ג כתוב: כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' הרמב"ם בספר המצות במצות לא תעשה סי' זכ"ר חשב והארץ לא תמכר לצמיתות ללא תעשה וז"ל מצוה רכ"ז הזהיר שלא למכור בארץ ישראל מכירה קיימת והוא אמרו והארץ לא תמכר לצמיתות והרמב"ן שם כתב ולא נתברר לי ענין המניעה הזאת שאין אדם חייב להזכיר בשעת ממכרו ולומר עד היובל אני מוכר אבל כל הממכרים נעשים בסתם והיובל מחזירם כמו שאמרו אפקעתא דמלכא היא וכו' ואפשר עוד שנאמר שהיא מניעה שלא יאמרו בפירוש הריני מוכרה לך לעולם אפילו אחר היובל ואעפ"י שאין זה מועיל דקימא לן כל דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני וכו' וכן כתב בחבורו הגדול שאם מכר לצמיתות שניהם עוברים בלא תעשה ואין מעשיהם מועילים אבל אין זה מתנהג יפה בסוגיא דתמורה שלא הוזכר זה במחלוקותם של אביי ורבא שם עכ"ל נראה לדעתי העניה בכונת דברי הרמב"ן הללו דהנה המעיין בסוגיא דתמורה יראה שהקשו שם מכמה מקומות בין לאביי בין לרבא ותירצו לכל מר כדאית ליה שאני הכא דגלי קרא דמהני או דלא מהני ובסוף הסוגיא בדף ו' אמרינן והשתא דשנינן כל הני שינויי אביי ורבא במאי פליגי וכו' ודמסקינן שינוי קונה איכא בנייהו ורוצה לומר משמעות דורשין איכא בנייהו ומה שכתוב בדברי רש"י דפליגי אביי ורבא אי שינוי קונה או לא הנה הרב מוהרימ"ט הוכיח שאינם דברי רש"י אלא גליון הוא ואינו עיקר אלא משמעות דורשין הוא דאיכא בינייהו עי"ש והבאתי דב"ק באות ס' (בד"ה אמנם הגאון המחבר) ומעתה יש לומר דזו היא כונת הרמב"ן דאם כדברי הרמב"ם דהוא מניעה כשאר לאוין שבתורה אם כן כיון שלא מצינו בקרא בענין זה איזה ריבוי או מיעוט שיהא מוסכם לכולי עלמא בין לאביי בין לרבא לומר דמהני או דלא מהני אם כן על כרחין לומר דתליא בפלוגתא דלאביי מהני ולרבא לא מהניואם כן במסקנא דקאמר הש"ס והשתא דשנינן כל הני שינויי אביי ורבא במאי פליגי ולא מצינו שום דבר אשר יאמר עליו כי הוא זה אשר נחלקו עליו אלא אמרינן דמשמעות דורשין איכא בנייהו הוה לן למימר דפליגי במוכר בארץ ישראל מכירה קיימת דלאביי המכירה

קיימת ולרבא אי עביד לא מהני ומדלא קאמר הכי משמע דלא פליגי בהכי כלל משום דלא הוי מניעה ואזהרה כלל כן נראה לדעתי העניה בכונת הרמב"ן:
וראיתי להרב מגלת אסתר שם שכתב בזה וז"ל נראה לי שהנכון כדברי הרב שלאו זה הוא מניעה על המוכר שלא יתנה בשעת מכירה למכרה לו לעולם אף כי אין בדבריו כלום ומה שהקשה הרמב"ן על זה הפירוש ממה שלא הוזכר לאו זה בתמורה במחלוקת כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' נראה לי שאינו מן ההכרח להקשות על איזה דעת מכל המקומות שבעולם עכ"ל ולפי מה שביארתי בס"ד כונת הרמב"ן נראה דבמחכתה"ר אין זו תשובה שלמה דהנה אמת דבסברא זו משתמשים התוס' ושאר מפרשים ראשונים כשמקשים אמאי לא אמר בש"ס דאיכא בנייהו הכי והכי מתרצים הוא הדין דהוה מצי למימר דאיכא בנייהו הא נמי ולא קשיא לן אמאי לא אמר כן הש"ס דחדא מבנייא דאיכא בנייהו נקט ולאו כי רוכלא אזיל וחשיב כל מאי דנפיק מבנייהו והכא נמי אי הוה אשכח תלמודא מידי דאיכא בנייהו ולא אמר דאיכא נמי מוכר בית בארץ ישראל לעולם דלאביי מהני ולרבא לא מהני הוה ניחא לן למימר דחדא מבנייא דאיכא בנייהו נקט אבל השתא דתלמודא לא אשכח מידי דאיכא בנייהו וקאמר משמעות דורשין איכא בנייהו שפיר קשיא לן דאם איתא דבהא פליגי אביי ורבא הוה ליה לש"ס למימר דהא איכא בנייהו אלא ודאי מוכח דלא פליגי בהא מלתא משום דאין זה מניעה ואזהרה ואינו נכנס במחלוקת אביי ורבא כלל: ובעיקר דין מוכר בארץ ישראל לצמיתות שכתב הרמב"ם ששניהם עוברים בלא תעשה וכתב הרב החינוך בפרשת בהר מצוה של"ט דלוקין על זה ותמה הרב משנה למלך בריש פרק י"א מהלכות שמיטה מנא ליה דלוקין הלא במוכר מעשר אינו לוקה וכו' עיין בתשובת רבינו עקיב"א סי' קכ"ט ד' קכ"ה ע"ג (בד"ה ובדבריו טל אורות ד' ח"ק ע"א מנחת חינוך על דברי הרב החינוך הנ"ל (עי"ש בדף קל"ה ע"ד) ספר המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) ד' כ"ו פרט ד' אות ד' (בד"ה פי"א משמיטה) וידידי הגאון אליאו קלאצקי אבד"ק ברעזי יצ"ו בס' הבהיר אבן הראשה האריך מאד בדין זה לך נא ראה דבריו הנחמדים בסי' כ"א:
ובאות קמ"ג כתוב כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד דקים לן דאי עביד לא מהני אם המעשה נעשה על ידי שני בני אדם והאחד מהם נשבע קודם לכן שלא לעשותו לא אמרינן בכי האי גוונא דאי עביד לא מהני כיון שלא נוכל להפקיע מעשה השני שעשה בלא איסור כן מצאתי כתוב בקונטריסי בשם הרב מצות חליצה בביאורים סוף אות פ"ז (הספר היקר הזה היה בידי ימים אחדים בשאלה ועתה אינו מצוי אצלי לראות תנא היכא קאי) ולפי הנראה דבריו מכוונים למה שכתב הרב פרח מטה אהרן בח"א סי' ל"ד

דעד כאן, לא אמרינן אי עביד לא מהני אלא במה שעושה לעצמו ואין לאחר חלק בו אבל אם הוא עושה איסור וחבירו אינו עושה איסור כולי עלמא מודו דמהני (כן כתב בשמו הרב מקנה אברהם במערכה זו בדף כ"ד ע"ב בד"ה ובספר) וספר פמ"א אין מצוי אצלי לראות דב"ק כי לפי הנראה מה שכתב דכולי עלמא מודו דמהני אין כונתו לומר שכל הפוסקים מודו בזה שהרי כמה דיות נשתפכו במי שנשבע שלא למכור וכיוצא ועבר על שבועתו אי מהני או לא אף שרק הנשבע הוא העושה איסור ולא שכנגדו אלא נראה שסברא דנפשיה הוא דקאמר דבכי האי גוונא לא פליגי אביי ורבא וכולי עלמא רוצה לומר בין אביי ובין רבא מודו דאי עביד מהני ומצאתי ביד שאול סי' ר"ל סק"ב שהביא מה שחדש הרב פמ"א בזה הלשון דבמכר לא שייך כל מלתא דאמר רחמנא דפלוגתא דאביי ורבא היא דוקא במה שעושה לעצמו ואין לאחרים חלק בו אבל אם הוא עושה איסור ואין חברו עושה איסור כולי עלמא מודו דמהני דיכול לומר לו מאי איכפת לי מאי דעברת איסורא הלא כבר עברת על איסור ודוקא היכא דתרוייהו עבדו איסורא המוכר והלוקח בזה יש לומר דהמכר בטל אבל היכא דמוכר עשה איסור ולא לוקח או לוקח ולא מוכר מהני וכתב על דבריו וכבר כתבתי בסי' רכ"ט דמתשו' הרא"ש לא משמע הכי והאריך לפלפל בזה עי"ש ורבינו עקיב"א בתשובותיו בסי' קכ"ט (ד' קכ"ה ע"ב בד"ה וראיתי) הקשה על דברי הרב פמ"א והרב חתן סופר בדף קמ"ו אות כ"ד תמה על זה דהרי גם הקונה או המוכר עושה איסור דולפני עור לא תתן מכשול ומיישב קושיא זו ועיין להרב תפארת יוסף בשו"ת לא"ח סי' י"ד (באות ב' שבד"ה ועל דבר) ובס' מצות חינוך בפרשת יתרו מצוה ל"ח (לא תחמוד) ד' ס"א ע"א ובסוף פרשת בהר מצוה שס"א ד' קמ"ו ע"ד ובספר המקנה החדש (להגאבד"ק חאללאש) כלל כ"ד פרט ג' אות ז:

כלל ע"ד) כבוד אשה לבעלה הוכיחו הרבנים ארעא דרבנן באות של"ג ועפרא דארעא שם דחיוב מן התורה הוא עי"ש ומרן חיד"א בס' יעיר אזן במערכה זו אות יו"ד השיג עליהם ועל הרבנים אשד הנחלים וזובח תודה דנעלם מהם דברי הרמב"ם בהלכות אישות פרק ט"ו דהוא מדרבנן עי"ש וכן השיג עליהם בספרו מחזיק ברכה ריש סי' תע"ב והרב ערך השלחן שם הוכיח דהוא מדרבנן ממה שכתבו התוספות ביבמות ד' ה' בד"ה כולכם וא"ת למה לי קרא בכבוד אב ואם דלא דחי שבת בלאו קרא נמי לא דחי דהוא ואביו מוזהרין על השבת כדאמרי' בפ"ק דקידושין גבי אבא אומר השקני מים וכו' וי"ל דמהכא ילפינן התם עי"ש ואי כבוד אשה לבעלה מן התורה גם הא דמחוייב הבן להקדים כבוד אביו לכבוד אמו הוי מן התורה דהא ילפינן מכבוד או"א דלא דחי שבת והא בסוף כריתות תנן בהדיא דהוי מדרבנן אלא ודאי כבוד אשה לבעלה אינו אלא מדרבנן ולזה הקשו

שפיר למה לי קרא בכבוד או"א דלא דחי שבת הא ידעינן לה מסברא שאתה ואביך מוזהרים על השבת מן התורה כמו שהבן חייב להקדים כבוד אב לכבוד אם מדרבנן ומהאי טעמא דגם אמו חייבת בכבוד בעלה מדרבנן ותירצו דהך סברא מדרבנן ילפינן לה מהכא בדאוריתא ודלא כטירת כסף פ' קדושים עי"ש והנה מה שכתב דלא כהט"כ וכו' כונתו על מ"ש הרב טירת כסף בדרוש א' לסדר קדושים במה שאמרו בסוף פרק קמא דקידושין תניא ר' אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו לכך הקדים כבוד אב לכבוד אם וגלוי וידוע לפניו שבן מתירא מאביו יותר מאמו לכן הקדים מורא אם איש אמו ואביו תיראו והקשה עליו דמנא לן דמה שהקדים הכבוד הוא משום הכי נימא דהוא ללמד שכבוד האב קודם לכבוד האם שאם אמר לו אביו השקני מים וכן אמו ישקה את אביו שהוא ואמו חייבים בכבוד האב כדאמר ליה ר' אלעזר להההוא בן אלמנה דשאל לו אבא אומר השקני מים וכו' בקידושין ד' ל"א וכיוצא לזה דרשינן בפרק קמא דחגיגה דשמים נבראו תחלה מדכתיב את השמים ואת הארץ להקדים שמים לארץ דאי הוה כתיב ברא אלקי"ם שמים וארץ הוה משמע שניהם כאחד ומדכתיב ואת הארץ שמעינן דקדמו שמים לארץ וכתב שכן הקשה הרב עצמות יוסף ותירץ הרב ט"כ דמשום דגבי מורא דכתיב איש אמו ואביו תיראו בהכרח לומר משום דגלוי וידוע וכו' הוא הכי נמי בכבוד משום דגלוי וידוע הוא אלו תורף דב"ק דמוכח שסובר דמה שהבן חייב להקדים אם אביו הוא מן התורה מטעם שהוא ואמו חייבים בכבודו מן התורה שאם הוא מדרבנן מאי מקשי הא לא מצינן למימר בטעמא דקרא דמשום הכי הוא דהא אנו חייב מן התורה להקדים אביו לאמו ולכן דחה דבריו על פי הוכחתו דאינו אלא מדרבנן והוכחתו היא מדתנן בסוף כריתות האב קודם לאם בכל מקום יכול מפני שכבוד האב קודם על כבוד האם ת"ל איש אמו ואביו תיראו מלמד ששניהם שקולים אבל אמרו חכמים האב קודם לאם בכל מקום מפני שהוא ואמו חייבים בכבודוומריש הוה משמע לי שכונתו דמלשון אמרו חכמים וכו' מוכיח דמדרבנן הוא שהם אמרו האב קודם לאם וכו' מפני שהוא ואמו חייבים בכבודו והייתי דוחה לזה דאף שהוא מדאוריתא שייך לומר אמרו חכמים והכונה שפירשו חכמים כדתנן כיוצא לזה בסוף פרק ג' דסוכה אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו ותנן נמי בהמפקיד שהרי אמרו נשבע ונוטל וכו' והבאתי עוד מכמה מקומות ששייך לומר אמרו חכמים בדברים שהם מן התורה עיין בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות רג"ע והכי נמי במאי דקמן נוכל לומר דלשון אמרו חכמים הכונה שפירשו חכמים מה שכתוב בתורה כבד את אביך וכן נראה שהבין הרב שושנים לדוד שם שעל מה ששנו חכמים

בלשון המשנה הנ"ל וכן בתלמוד תורה וכו' הרב קודם לאב וכו' כתב וז"ל אף דלא דמי לאמו שהיא חייבת בכבוד אביו בפרטות להיות בעלה ורחמנא אמר והוא ימשול בך אבל הכא אין האב חייב בכבוד רבו של בנו בפרטות דלדידיה הוי כמו כל תלמיד חכם דעלמא שהרי לא למד ממנו אפילו הכי צריך להקדימו עכ"ל והיינו רבותא דוכן ומשמע דאשה חייבת בכבוד בעלה מדאורייתא קאמר מדאמר רחמנא והוא ימשול בך ואם כן ממילא הא דחייב להקדים כבוד אב לכבוד אם מן התורה הוא ואמרו חכמים דתנן היינו שפירשו חכמים:

אמנם שוב התבוננתי דאפשר דכוונת הרב ערך השלחן דאף דבעלמא יתכן לפרש לשון אמרו חכמים שפירשוהו חכמים מכל מקום סיגנון דברי התנא מורה דכונתו לומר דמן התורה מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ילפינן ששניהם שקולים אלא דחכמים אמרו שהאב קודם לאם והיינו משום שהם אמרו דאשה חייבת בכבוד בעלה והם אמרו שהאב קודם לאם מפני שהוא ואמו חייבים בכבודו וכן פירש הרב תפארת ישראל שם מלמד ששניהם שקולים מדאוריתא אבל וכו' מדרבנן (וגם בדברי הרב שושנים לדוד אפשר להעמיס שאין כונתו לומר דאשה חייבת בכבוד בעלה מן התורה מדאמר רחמנא והוא ימשול בך אלא כונתו דמשום דאמר קרא והוא ימשול בך ראו חכמים להטיל עליה חיוב כבוד לבעלה ונמשך מזה שהאב קודם לאם מדרבנן) ומ"מ אף שכן נראה כונת הרב ערך השלחן נראה שאין הכרח מזה דלפי מה שפירש הרב טירת כסף דקרא דאיש אמו ואביו תיראו מקרא מסורס הוא וגורעין ומוספין דוי"ו דואביו שדינן ליה אאמו כאילו כתיב איש ואמו אביו תיראו שהאשה גם כן חייבת בכבוד בעלה עי"ש הנה על פי דרכו יש לפרש לשון המשנה דמדכתיב איש אמו ואביו תיראו משמע דשניהם שקולים אבל אמרו חכמים האב קודם לאם וכו' ופירשו מה שכתוב איש אמו ואביו תיראו כאילו כתיב איש ואמו אביו תראו שהיא גם כן חייבת בכבוד בעלה ולפי זה אין סתירה מגוף המשנה לסברת הסוברים דכבוד אשה לבעלה מן התורה אלא דיש לומר דמאחר שמבואר בדברי רבינו הגדול דהוא מדרבנן קים לן דאילו הוו חזו למילתיה הוו הדרי בהו והכי אית לן למינקט דאינו אלא מדרבנן וכמו שכתב מר"ן חיד"א.

והנה בספרא פרשת ויקרא (ס"ד ל"ב ע"פ ואם כבש יביא קרבנו), שנו חכמים כלשון המשנה דסוף כריתות הנ"ל וכתב הרב התורה והמצוה שם בסי' רפ"ח דיש טעם בכל אחד למה תפס דוקא שינוי הסדר וכו' וזהו שסיים אבל אמרו חכמים האב קודם לאם מפני שהוא ואמו חייבים בכבודו ורוצה לומר ולכן גבי כיבוד הקדים האב עכ"ל ולפי פירושו מבואר במתני' דחייב מן התורה להקדים כבוד אב לכבוד האם ואם כן ממילא

גם כבוד אשה לבעלה הוא מן התורה כמו בשבת עם כבוד אב ואם אבל זה לא יתכן במחכתה"ר שהרי מבואר בדברי הרמב"ם דכבוד אשה לבעלה אינו אלא מדרבנן שכן כתב בסוף פרק ט"ו מהלכות אישות וכן צוו על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי ויהיה לו עליה מורא וכו' ופשוט דמה שכתב כונתו שחכמים צוו כמו שהזכיר בדין ח"י ודין י"ט דלא מסתבר לומר דהאי צוו רוצה לומר שצוו על פי התורה ולכן שינה ולא כתב צוו חכמים וגם דוחק לומר שציווי חכמים הוא על יותר מדאי דמן התורה חייבת בכבודו והוסיפו חכמים לכבדו יותר מדאי ובאמת שחיוב זה (יותר מדאי) לא ידעתי מנא ליה לרבינו ומרן בכסף משנה הראה מקום להההיא דקידושין שאתה ואמך חייבים בכבודו ואין מזה הוכחה על חיוב יותר מדאי ומההיא דאמרי אינשי קרחא בביתיה פרדשנא ליהוי קשה להוציא דין וצ"ע: והקשה עוד הרב טירת כסף דר' אליעזר דידיה אדידיה דבש"ס אמר להההוא בן אלמנה הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבודו ואילו במכילתא פרשת יתרו איתא הא דאמר רבי בש"ס דילן גלוי וידוע וכו' בשם ר' אליעזר ומסיים יכול כל הקודם במקרא יקדים למעשה ת"ל איש אמו ואביו תיראו שניהם שקולים אלמה שניהם שוים דלא כמה שאמר לבן האלמנה הנח כבוד אמך וכו' והצ"ע ונראה לי ר דלפי מה שחלקו בש"ס בין עודה תחתיו לנתגרשה מבעלה אפשר ליישב דמה שאמרו במכילתא דשניהם שוים היינו אחר שנתגרשה מבעלה על דרך שפירש מוהרש"א בחידושי אגדות מתני' דסוף כריתות הנ"ל דמה שאמרו ששניהם שקולים היינו אחר שגרשה ומאי דתנן אבל אמרו חכמים האב קודם היינו בעודה תחתיו וקצת נראה מדבריו דעיקר חיוב כבוד אשה לבעלה הוא מן התורה ולכן אמרו חכמים דמסתברא דבעודה תחתיו האב קודם מפני שהוא ואמו חייבים בכבודו.

אחר זמן רב ראיתי להרב ברית יעקב פאייתוסי בדרוש ששי למעלת כבוד אב ואם (בד"ה ולעיקר ראית ידי"ן) שהאריך קצת בענין זה בדברי הרבנים ט"כ וערך השלחן ואשד הנחלים ומרן חיד"א בס' חיים שאל ח"א סי' ז"ך ולא פניתי כעת לעיין בדב"ק רק זה חזיתי ואספרה שכתב בשם הרב ערך השלחן שאמר (לפי הנראה אמר כן בע"פ) דלפי מה שכתב מוהרש"א בח"א במתני' דכריתות אזדא לה ראיתו ממנה דכבוד אשה לבעלה הוא מדרבנן וכתב הרב ברית יעקב דנקיטינן כמסקנת מרן חיד"א דאינו אלא מדרבנן עי"ש: ואם גם הבעל חייב לכבד את אשתו הנה ביבמות ד' ס"ב סוף ע"ב תנו רבנן האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך והובאה גם בסנהדרין ד' ע"ו ע"ב והרי"ף והרא"ש בסוף מסכת גטין הביאו בריתא זו ולפום ריהטא אין הכרח מלשון זה שחייב לכבדה אלא שהעושה כן עליו נאמר וידעת וכו' אמנם

הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות אישות דין י"ט כתב צוו חכמים שיהא האדם מכבד את אשתו יותר מגופו ומרן כסף משנה מראה מקום הוא הך בריתא דיבמות ועם שיש לפקפק לכאורה דאין מזה משמעות חיוב צריך לומר דכיון דתני תנא דהעושה כן מקיים מקרא שכתוב וידעת כי שלום אהלך וכו' מזה אנו דנים שכונת התנא לומר שחייב לכבדה יותר מגופו ואף דאין דעתי העניה נוחה כל כך בזה באשר נודע שאין דרך הרמב"ם, אלא לפסוק מה שמפורש בש"ס והיה לו להעתיק דבר זה כלשון ששנו חכמים המכבדה יותר מגופו עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך ומה שנפרש בלשון הבריתא נפרש בדבריו וכמו שדרכו בקודש בכיוצא לזה כנודע ומזה נראה שדבריו נובעים ממקום אחר שמצא כן באיזהו מקומן בדברי רז"ל ואנחנו לא נדע איה מקום כבודם מכל מקום לדברי מרן כסף משנה נראה לומר כמו שכתבתי והרב כנסת הגדולה באהע"ז ריש סי' א' כתב וחייב לכבדה ולאהוב אותה כדאיתא בגמרא ולא הראה מקום לזה ואם כונתו לדברי הבר תא דיבמות הנ"ל יותר נכון היה להרב להביא מהרמב"ם כי מדברי הגמרא אין כל כך הכרח:

ועל כל פנים הרי מבואר בדברי הרמב"ם דחייב אדם לכבד את אשתו יותר מגופו הן אמת דלפי מה שפירש הגאון מוהרש"א בחידושי אגדות שם ביבמות דמכבדה יותר מגופו היינו להלבישה בגדים נאים יותר ממנו כדאמרינן קארי למאניה מכבדותי לפי זה נראה דאין כבוד זה כשאר כבוד דעלמא שאדם חייב בכבוד אב ואם ורב וכיוצא אלה הוא סוג אחר להלבישה בגדים נאים ובאמת מטבע הלשון (מכבדה יותר מגופו) מורה כונה זו ואם כן אין לנו הכרח שכמו שהאשה חייב לכבד בעלה כן הוא חייב לכבדה בדרך כבוד דעלמא כמובן וגם בדברי הרמב"ם נוכל לפרש כונה זו:אמנם מדברי תשובת רבינו שמחה שהביא מרן הב"י באהע"ז סי' קנ"ד (בתוך ד"ה מ"כ בשם ס' אגודה) מתבאר שחייב בכבודה כדרך שאר כבוד דעלמא שכתב וז"ל ומצאתי בתשובת רבינו שמחה המכה את אשתו מקובלני שיש יותר להחמיר מבמכה את חברו דחברו אינו חייב בכבודו ואשתו חייב לכבדה יותר מגופו וכו' עי"ש וכן כתב הגאון רש"ל בים של שלמה בפרק שלישי דקמא סי' כ"א בשם תשובת מוהר"ם וכתוב שם כדאיתא בפרק הנשרפין והיינו הך בריתא דיבמות הנ"ל שהובאה בסנהדרין ד' ע"ו ע"ב עי"ש ומשמע להו לרבוואתא הנ"ל דממנה מוכח דחייב אדם לכבד את אשתו יותר מגופו וכדמשמע ליה למרן כסף משנה ואם כן מתבאר מדברי קדשם דחייב בכבודה היינו דרך כבוד כמו בעלמא (ולא להלבישה וכו' כפירוש מוהרש"א) וילפי בזה בקל וחומר למכה אשתו שאם היו מפרשים כדברי מוהרש"א אין מקום לדון בקל וחומר כמובן גם ממה שסיים

הרב כנסת הגדולה בריש סי' הנ"ל וזה לשונו וכתוב בדרשות מוהר"י בליקוטין שדרך העולם שהזיווגין אין מזכירין שמותיהן כשקורים זה את זה וכשהיה הוא מדבר עמה היה מכבדה בדבריו כאלו מדבר אל רבים מפני שאלמנה נשאה עד כאן לשונו משמע גם כן דכבוד זה הוא כדרך שאר כבוד דעלמא:

כלל ע"ה) כף הדמיון אינו השואה גמורה כן כתב הרב יד מלאכי במערכה זו אות דש"ם בשם הרב משאת משה ח"ג סי' כ"ה ול"ב ואינו מצוי אצלי לראות דב"ק והרב חכם צבי סי' ע"ז (בד"ה כונתו) כתב שדבר זה מבואר בתלמוד וזה"ק ומדרש רבה כי טבע כ"ף הדמיון אינו השואה גמורה עי"ש ודברי הזה"ק הם במשפטים ד' קכ"ב ע"א כמו שכתב מרן חיד"א בס' יעיר אזן בקונטריס מדבר קדמות אות י"ט עי"ש ובהגהות שבסוף ספר חכם צבי דפוס לבוב ועיין להרבנים אהל יעקב במערכה זו אות יו"ד צפיחת בדבש סי' ג' ישרי לב ד' ח"ן ע"ג אבות הראש נר"ו ח"ב ד' י"ד וי"ט פתח הדביר ח"ב ק"ז ע"א והרב מוהרשד"ם בחלק יו"ד סי' מ"ו כתב דמה שאמרו מליח כרותח דצלי לאו השואה גמורה היא עי"ש: והנה הרב חקרי לב (הבאתי דבריו במכתב לחזקיאו ד' ס' ע"ד) הקשה על מה שכתב הרמב"ם בסוף פרק ט' מהלכות שמיטה מי שנמנע מלהלות את חבירו קודם שמיטה שמא יתאחר החוב עליו וישמט עובר בלא תעשה דכתיב השמר לך פן יהיה דבר וכל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו וקראתה בליעל וכו' דהרי מסקינן דכל מחשבה רעה אינה מצרפה למעשה בר מעכו"ז ותירץ כיון שאמרו רז"ל בכתובות ד' ע"ח כל המעלים עניו מן הצדקה הרי הוא כעובד עכו"ז ובעכו"ז הא קי"ל דמחשבה מצטרפת למעשה עכ"ל נראה קצת שסובר דכ"ף הדמיון היא השואה גמורה ואילו באבות הראש הנ"ל הביא בשמו בא"ח סי' ב' דאינו השואה גמורה עי"ש:

כלל ע"ו) כף הדמיון דאינו השואה גמורה הוכיח הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב סי' רפ"ג מתשובת הרשב"א דבלשון בני אדם הוי השואה גמורה ונפקא מינה לתנאי שבממון וכו' עי"ש והרב פתח הדביר ח"ב בסי' ר"ל אות ב' הביא קושית הרב בכור שור (בדף ק"י ע"ד) על מה שכתב הרמ"א בסי' קפ"ז ס"ד דאם שכח לומר על הנסים יאמר הרחמן יעשה לנו לנסים כמו שעשה בימים ההם דהא מוכח בברכות ד' ס' (אמתניתין יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא עד אין מזכירין מעשה נסים) דאין להתפלל שיעשה לו נס ותירץ דדוקא על נס שלא כדרך טבע (מזכר לנקבה ומנקבה לזכר) אין להתפלל אבל מה שהוא דרך טבע כגון מלחמות וכיוצא שפר דמי והקשה עליו דבניסי חנוכה ופורים היו כמה נסים שלא כדרך טבע ואיך נתפלל שיעשה עמנו כשם שעשה

עם אבותינו וניחא ליה דכונת ההרחמן וכו' היא שיעשה עמנו נסים כדרך הטבע ומה שאנו אומרים כשם אינו השואה גמורה דכ"ף הדמיון אינו שוה לגמרי וכמו שכתבו הרבנים משאת משה ח"ג בח"מ סי' כ"ה ופתח עינים בחידושיו לשבת ד' צ"ב ע"א וציין פני מבין ח"ב על דף ז"ן ע"ב מהש"ס וכתב שכן מוכח ממאי דאמרינן בבבא מציעא ד' ט"ל כשבויין ולא כשבויין וכו' הרי דאין הדמיון לגמרי דון מיניה ואוקי באתרין ע"כ תורף דב"ק והוא חידוש שנעלם ממנו דברי הרב קהלת יעקב בשם הרשב"א דבלשון בני אדם הוא השואה גמורה ולשון תפלה גם כן נראה שדומה ללשון בני אדם ומשמעותו השואה גמורה והיה להם לתקן לשון מבורר שלא יהא משמע שמתפלל שיעשה עמנו נסים כאותם שעשה עם אבותינו ממש והספרים שציין (מ"מ פת"ע פני מבין) אין גם אחד מצוי אצלי לראות במאי קמיירו ומסוגיא דבבא מציעא דאיירינן בלשון חכמים אין ראיה ללשון בני אדם:

שוב ראיתי בקהלת יעקב הנ"ל במענה לשון ח"ג אות קי"ז שבתחלה כתב שיש חילוק בין לשון חכמים ללשון בני אדם והמתנה עם חברו לעשות לו מלאכת פלונית כמו שעשאה לפלוני חייב לעשותה בדמותה כצלמה בקומתה ובצביונה דבלשון בני אדם השואה גמורה היא ושוב כתב שראה להרב מ"מ (לפי הנראה הוא משאת משה) בח"ג מסי' כ"ו עד סוף סי' ל"ב שהאריך והעלה דאף בלשון בני אדם לאו השואה גמורה היא ואם כן לא קשיא על הרב פתח הדביר שהרי הוא סמך על דברי הרב משאת משה והרב מ"מ מר הוא דאמר הכי גם בלשון בני אדם גם הרב נחמד למראה בח"א ד' קפ"ז ע"ב כתב בשם הרב מוהר"ח משה הכהן דמההיא עובדא שבס' הזהר פרשת משפטים ד' קכ"ב בההוא דאמר לחבריה כרשע עבדת לי אתא לקמיה דר"י אמר רשע לא קאמינא אלא כרשע ואמר ר"י ודאי לא מיחייב דכתיב היה ה' כאויב וכו' ולא אויב וכו' וכו' מוכח דגם בלשון בני אדם אינו השואה גמורה דאם לא כן איך מביא ראיה מן המקראות ללשון בני אדם עי"ש והוא חידוש שלא ראו ולא זכרו דברי הרבנים משאת משה ומענה לשון הנ"ל ובישרי לב ד' ח"ן ע"ג אות ח' ציין לעיין בחק"ל ובמערכי לב ח"ב ד' ר"ל ואין מצויים אצלי: כלל ע"ז) כדאמר פלוני וכו' הכא נמי וכו' דמצינו כן בש"ס ולא ידעינן באיזה דוכתא אמר אותו פלוני הכי היה כתוב כאן בענין זה ונעתק בקונטריס פאת השדי לחלק הכללים מערכת הדל"ת אות ח' עי"ש מה שהבאתי בזה בס"ד: כלל ע"ח) כל הדר בחוצה לארץ (בזמן הבית) כאילו עובד ע"א הכי אמרינן בפרק שני דייני גזרות ד' ק"י ע"ב והרמב"ם בפרק ה' מהלכות מלכים דין י"ב כתב כל היוצא לחוצה לארץ (בזמן הבית) כאילו עובר ע"א ונשאל הרב באר יצחק בריש פרשת ויצא דמלשון הרמב"ם משמע דדוקא מי שדר

בארץ ישראל ויוצא ממנה לחוצה לארץ הוא דהוי כעובד עכומ"ז אבל מי שדר ובא בחוץ לארץ לית לן בה ומלשון הגמרא משמע דאף אם לא היה בארץ ישראל ולא יצא משם לחוצה לארץ דירתו בחו"ל הויא כעובד עכומ"ז ונדחקו הרב השואל והרב המחבר ליישב דברי הרמב"ם עי"ש גם הרב מוהריט"ץ בסי' פ"ה עמד על דברי הרמב"ם הללו וניחא ליה דכונת הרמב"ם להפך בזכות יושבי חוצה לארץ דלא ניחא למריהו דנימא כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת אלילים לכן פירש שלא יצא מארץ ישראל לחוץ לארץ וכו' וגם הראיה שהביאו לזה בגמרא מדוד המלך כן היה שיצא מארץ לחוצה לארץ וכו' עי"ש והוא דוחק והיה לו לרבינו להביא הדברים בלשון שנאמרו בגמרא ולפרש מה שנראה לו בכונתם ובכמה מקומות מצינו שכותבים המפרשים שדרך הרמב"ם לתפוס לשון הגמרא ואינו מבאר מה שצריך לבארו שסומך שמה שנפרש בלשון הגמרא נפרש בלשונו (עיין מה שרשמתי בכלל זה בקונטריס כללי הפוסקים ריש סי' ה'): אמנם הטיב אשר דבר הרב אבות הרא"ש יצ"ו בחלק ב' ד י"ט דמכלם נעלם בריתא דאבות דר' נתן שם בפרקכ"ו דתני כל המניח ארץ ישראל ויוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עכומ"ז וכן הגירסא בספרא פרשת בהר בפסוק לתת לכם את ארץ כנען להיות להם לאלקים וכן בתוספתא דע"א פרק ה' בכולהו תנו רבנן היוצא לחוץ לארץ וכו' ואם כן לא נפלאת לומר שכן היא הגירסא גם בש"ס דכתובות וכתב הרב כנסת הגדולה בכללי הפוסקים סי' ר"ח בשם הרב תומת ישרים סי' ק"ע שדרך הרמב"ם לפסוק היפך שיטת הגמרא היכא שהספרא או ספרי מוכיחים בהיפך וכל שכן הכא דכולהו תלתא ספרא ותוספתא ובריתא דאבות דר' נתן קרו בחיל היוצא לחוצה לארץ דמשמע דאין קפידה אלא למי שישב בה ויוצא משם שפיר פסק הרמב"ם כן.

ובאמת שכן דנתי מסברא בראותי דברי מרן כסף משנה ובהראותו מקום מוצא דינו של הרמב"ם כתב בריתא בכתובות כלשון רבינו עי"ש וחס ליה למרן שלא לדקדק בחילוק שבין לשון הבריתא לדברי רבינו ובהכרח לומר שגירסתו בש"ס היתה כל היוצא לחוצה לארץ ולכן מראה מקום הוא שדברי הרמב"ם תלמוד ערוך הוא בידינו בכתובות הנ"ל שוב ראיתי שכן כתב שם בשם הרב פאת השלחן שגירסת הרמב"ן בספר המצות מצוה ד' כן היא שכתב עד שאמרו בכתובות ד' ק"י ע"ב כל היוצא ממנה ודר בחוץ לארץ כאילו עובד עכומ"ז וכן הגירסא בילקוט ריש סימן תרכ"ו (בפרשת בהר על פסוק לתת לכם את ארץ כנען) ובשמואל א' סי' כ"ו רמז לק"ט בפסוק כי גרשוני וכו' שמביא גירסת הש"ס כל היוצא לחוצה לארץ והביא עוד באבות הראש שם מלתייהו דרבנן בתראי על זה והאריך קצת דעיקר הגירסא היא כל היוצא וכו' עי"ש ובהגהות וחידושים להגאון

צבי ברלין (בש"ס חדש דפוס ראם) בכתובות שם כתב דכגירסתינו כל הדר איתא בזה"ק פ' יתרו ד' ע"ט ופ' בהר ד' ק"ט ופרשת פנחס ד' רכ"ה וכן הגירסא בתוספות על התורה בפרשת בהר ובתשב"ץ קובץ קטן סי' תקס"ב אבל מצא דהרמב"ן גריס (בסה"מ הנ"ל) כל היוצא וכן הגירסא באדר"ן ובת"כ וכו' עי"ש שלא זכר דברי הרמב"ם שבחבורו הנז"ל כלל: כלל ע"ט) כבוד לספר תורה מדברי הרב שבת שלמי בקונטריס יעקב לחק סי' מ"ט הבאתי דבריו במכתב לחזקיהו ד' פ"ט ע"ג נראה בעליל שסובר דעיקר חיוב כבוד לס"ת הוא מדרבנן ולאו דוקא בגלילה דאיירי ביה וכתבתי על דבריו דמסתברא ודאי דכבוד ס"ת מדאוריתא הוא עי"ש וכן ראיתי להרב חקרי לב הובאו דבריו בספר סמיכה לחיים ד' י"ד ע"ג שכתב בפשיטות דעיקר חיוב כבוד לס"ת הוא מדאוריתא ובזכרונותי כתבתי מאז לעיין בחק"ל א"ח סי' ד"ן ובקונטריס מראה אדם שבסוף ספר דרש אברהם וכען לא שכיחי גבאי:

כלל פ') כמאן אזלא וכו' כי האי תנא כתב הרב מקנה אברהם במהדורא ב' אות רי"ט בשם מרן מוהריט"א בס' שמחת יו"ט ד' ע"ב ע"ב דאף דמצי אתי נמי כאידך נקט כפלוני משום דהוא אמרה בהדיא תלי לה ביה ודכוותא טובא בש"ס עכ"ד ואין ס' שמחת יום טוב מצ"א אמנם אנכי הרואה שכן כתבו רבינו התוספות בסנהדרין ד' נו"ן ד"ה כשהוא אומר עי"ש:כלל פא) כחא דהיתרא עדיף הגאון צל"ח לביצה (והבאתי דבריו במכתב לחזקיהו דף ל"ג ע"א ובשאר דוכתי) הסביר הטעם משום דהאוסר לא הועיל בסברתו שאף אם היינו מסופקים ספק איסור לחומרא להכי ריבותא למיחשב כח המתיר וחידש לפי טעמו דדוקא באיסורי דאורייתא אבל באיסור דרבנן כחא דאיסורא עדיף דמסתמא היינו מקילים עי"ש ובפתח הדביר ח"ג ד' צ"ו ע"א ויש סעד לד"ק מתוספות שבועות דף מ' ע"א ד"ה להודיעך דכח דר"ג עדיף דמילתא דרבנן הוי כח דפיטור ע"כ ולכאורה אינו מובן כיון דכח דרבנן היא לפיטור היא הנותנת להודיעך כחן דהוה ליה ככחא דהיתרא עדיף טפי אך להנ"ל ניחא דבענייני חיוב ממון סברת המחייב הועיל טפי דמספיקא לא הוה מחייבינן ליה ממון וק"ל ועיין להרב כתב סופר חלק אורח חיים סי' ס"ג שהקשה ע"ד הצל"ח משס ברכות דף ס' כמו שכתבתי במכתב לחזקיהו:

ובמכתב אחד מחכמי דורנו יצ"ו הקשה ממה שאמרו בעירובין דף ע"ב ע"ב דליפלגו במסיפס וכו' ומדברי התוספות שם דף מ"ה ד"ה להודיעך ועיינתי עתה בדברי הצל"ח וראיתי שהוקשה לו ממוקצה דאמרינן שם כחא דהיתרא וכו' וכתב דחמיר כשל תורה ועוד כתב שיש לו מתירין שייך שפיר לומר כח דהיתרא עדיף וסיים וגם לא בכל ענין אמרו בשל סופרים הלך אחר המיקל ע"כ נראה דכונתו דיש כמה איסורין דרבנן דאזלינן

בהו להחמיר כמו אתחזק איסורא ויש לו עיקר מן התורה וכיוצא דבהנהו שייך שפיר לומר כח דהיתרא עדיף ולפי זה לא קשיא מתוספות עירובין הנ"ל דאף דאין לנו ליכנס במבוכה אי תחומין דאורייתא או דרבנן שכבר כתב מוהרלנ"ח הביא דבריו הרב ארעא דרבנן אות תרמ"ו דבכלים אינו אלא דרבנן מכל מקום עיקרו דאורייתא חשיב אך לש"ס דעירובין הנ"ל אין לומר דעירובי חצרות נמי חשיב עיקרו מה"ת שהרי שיתופי מבואות חשיב אין לו עיקר מן התורה עיין גטין דף ס"ה ע"א והוא הדין עירובי חצרות וידידי הגאון בספר עמודי אש יצ"ו בדף ט' סוף ע"א סתר כלל הצל"ח מדברי מרן הב"י בא"ח סי' קנ"ט דגבי נטילת ידים ספקו להקל כתב כללא דכחא דהיתרא עדיף אך הביא סעד לכלל זה מדברי הא"ז בח"א סי' תשמ"ח והאריך קצת עי"ש: כלל פב) כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד נראה פשוט שהוא מדאורייתא ואין לדקדק שהוא מדרבנן מדאמר אביי בבבא בתרא ד' קפ"ח ע"א אף על גב דאמור רבנן כיון שהגיד וכו' דודאי לאו למימרא דהוא מדרבנן אלא הכונה דפירשו רבנן וכיוצא לזה בסוף פרק ג' דסוכה אמרו חכמים אין אדם יוצא בלולבו של חברו דודאי מדאורייתא הוא ואמרו חכמים רוצה לומר שפירשו חכמים והכי נמי בהא דאמור רבנן כיון שהגיד וכו' הכוונה שפירשו רבנן וכן מוכח שהרי על פי דין זה פשיטא לן להרוג את הנפש עיין סנהדרין ד' מ"ד ע"ב גם מפשט דברי רש"י שם ובכתובות ד' ח"י ע"ב נראה דהוא מדאורייתא והגאון מוהר"י תומארקין הובאו דבריו באור לי ד' קכ"ב ע"ב העמיק הרחיב בעיקר דין זה דכיון שהגיד וכו' ושם באות י"ד וט"ו מתברר יפה דהוא מדאורייתא עי"ש ונתבארו שם כמה חידושי דינים בעיקרא דהאי מילתא לך נא ראה (ועיין לקמן במערכת הרי"ש אות מ):

כלל פג) כל הקורא לאברהם אברם עובר בלאו ועשה כתב הרב רוב דגן בד' ס"ב ע"א בשם הרבנים מוהרש"ל ודמש"א הביא דבריהם בס' שמות שמסתמא כותבים בגט אברהם בה"ה שעל שם אברהם אבינו ע"ה נקראים הבנים וכל הקורא וכו' אם לא שיש קבלה לאותה משפחה שנקראו בשם אברם וחותמים כן בשטרות וכן כתב הרב בית שמואל בריש שמות אנשים עכ"ל ועיין להרב טיב גטין בריש שמות אנשים בשם אברהם ובשם אליה שציין שם והטעם דכשיש קבלה כותבין אברם הוא משום דהוא שם אמורא כמו שכתבו הפוסקים אבל מסתמא נקראו על שם אברהם אבינו לכן כותבים בה ה מתברר מזה דמה שאמרו כל הקורא לאברהם אברם וכו' לאו דוקא לאברהם אבינו עצמו אלא כל הנקרא בשמו הרי הוא בכלל כל הקורא וכו' והרב דברי מנחם בד' פ"א אות ט"ו כתב בשם הרב אורות אלים דרבים אין נזהרים בזה וכו' ולמיחש בעי וכו' וכתב על דבריו ואתמהא דפשוט דמה שאמרו כל הקורא אינו לאיניש דעלמא דנקרא בשם אברהם

וכו' עי"ש ולפי הנז"ל נראה דצדקו דברי הרב אורות אלים וק"ל ועיין בענין זה בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות לגטין ד' נו"ן ע"א: כלל פד) כל שאינו עולה ליבום דקיימא לן דאינו עולה לחליצה אי אמרינן נמי בהיפך כל שאינו עולה לחליצה שרגלו עקומה אינו עולה ליבום עיין במה שהביא בזה הרב פתחי תשובה באהע"ז סי' קס"ו סק"ג ועיין להרבנים שדה הארץ ח"ג ד' ס"ג ע"ד דרך המלך בהלכות יבום שו"ת שואל ומשיב בח"ב סי' קל"ה ובחי' רעק"א על המשניות בפרק ב' דסנהדרין משנה ב' על דברי התוי"ט שם ובעיקר הכלל עיין בס' עמודי אש בסי' כ' אות ג"ן על דברי התפארת ישראל ברמזי אהע"ז סי' קס"ט:

כלל פה) כל מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח כתב הרב מקנה אברהם בסי' קנ"ט שהרב עושה שלום כתב בשם הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט' דלא אמרינן כן באיסור שבדה מלבו כגון שנשבע שלא לקדש אשה פלונית וקדשה על ידי שליח ובזה יישב סוגיא דהמדיר ופרנס לאו שליחותיה עביד עי"ש והנה הרב הנ"ל לא היה בידו ס' מחנה אפרים ולכך ייחס אליו מה שלא עלתה על לבו (לחלק בכלל זה דכל דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח בין איסור קדום לאיסור שבדה מלבו) והנני להעתיק תוד"ק הרב מחנה אפרים ואתה תחזה שלא כתב לחלק כמו שכתב בשמו והוא שנשאל בהלכות שלוחין סי' ט' במי שנשבע שלא לקדש אשה פלונית ועבר וקדשה על ידי שליח מי אמרינן דאינה מקודשת משום דכל דלא מצי עביד לא משוי שליח או דילמא לא אמרינן כל דלא מצי עביד וכו' אלא במידי דאי עביד לא מהני אבל הכא דאם עבר הוא וקדשה מקודשת (כונתו דלא חמיר מחייבי לאוין דקיימא לן דקידושין תופסים בהו) מצי משוי שליח: שוב כתב דיש לומר דהכא לא מהני מטעם אחר משום דאין שליח לדבר עבירה ותלי הא בהנהו תרי לישני בטעמא דבחצר יש שליח לדבר עבירה אי משום דלא אמרינן אין שליח לדבר עבירה אלא היכא דשליח בר חיובא אבל חצר לאו בר חיובא והכא נמי בנשבע שלא לקדש כיון דשליח לאו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה אבל ללישנא דאמר דטעמא דבחצר יש שליח הוא משום דלא אמרו אין שליח לדבר עבירה אלא היכא דאי בעי עביד אי בעי לא עביד אבל חצר בעל כרחיה מותיב ביה והכא נמי דאי בעי לא עביד אין שליח לדבר עבירה והביא מחלוקת הפוסקים אי קיימא לן כשינויא דטעמא דחצר משום דלאו בר חיובא או כשינויא דטעמא דחצר משום דבעל כרחיה מותיב ביה וכתב דמריש פרק המדיר את אשתו מליהנות לה יעמיד פרנס מוכח דהיכא דשליח לאו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה שאם לא כן מאי פרכינן ופרנס לאו שליחותיה קעביד הא ודאי לאו שליחותיה קעביד דאין שליח לדבר עבירה ורצה לדחות הכרח זה

על פי סברת הר"ן דאין על המדיר שום איסור אלא על הנידר הוא האיסור שלא ליהנות וכיון דעל המדיר אין איסור לא הוי שליח לדבר עבירה ושקיל וטרי בזה להוכיח שלא כסברת הר"ן:

וכתב שראה להרב מוהראנ"ח בח"ב שרצה לומר בנדון זה כיון דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח וכתב ולענ"ד לא דמיא כמש"ל ואפילו תימא דאיהו לא מצי עביד משום איסורא דרביע עליה שליח מצי משוי דומיא לאותה שאמרו בקידושין ד' כ"ג דאין עבד מקבל גטו מיד רבו שליח מצי משוי לר' שמעון בן אלעזר ופריך מי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד ומצי משוי שליח והאמר רב הונא הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי שלוחי דידן מי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד ומשוינן שליח ומשני הכאבר שליחות הוא וכו' והוא הדין נמי בנדון דידן ובפרק קמא דמציעא אמרינן למאן דאמר דתלי בבר חיובא כהן שאמר לישראל קדש לי גרושה מקודשת ולא אמרינן כיון דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח ועל כרחין היינו טעמא כמו שכתבתי דכיון דאי עביד הוא מה שעשה עשוי אלא שעבר עבירה מצי משוי שליח וחזר לומר שבנדונו תלי בפלוגתא גבי שליח לדבר עבירה דלמאן דתלי בבר חיובא בנדון זה דלאו השליח בר חיובא מקודשת ולמאן דתלי באי בעי עביד אינה מקודשת וכמו שכתבו התוס' דכי אין שליח לדבר עבירה אין האשה מקודשת וכתב דמסוגיא נראה דהא דאמרינן אין שליח לדבר עבירה אינו אלא לענין חיוב שלא יתחייב המשלח אבל האשה מקודשת ושוב כתב ועוד יראה דבנדון דידן לא שייך אין שליח לד"ע כיון דאין האשה עצמה אסורה למקדש אלא איסורא הוא דרביע עליה שלא לקדשה מחמת השבועה אבל הקידושין עצמן אינן עבירה וכיוצא לזה מחלק בירושלמי בדין קורע בשבת (הביאו מרן הב"י ביו"ד סי' שמ"א) דיצא ידי קריעה ומותיב ממצה גזולה דהוי מצוה הבאה בעבירה ומשני תמן גופא עבירה ברם הכא איהו הוא דקעבר ועוד כיון שהשליח לא ידע שנשבע שלא לקדשה יש שליח לדבר עבירה דלא שייך דברי מי שומעין עכ"ל:

הלא כתבתי לך תורף דברי הרב ומתבאר שלא כתב כלל לחלק בין איסור קדום לאיסור שבדה מלבו אלא עיקר החילוק הוא בין כשגוף הענין הוא איסור לבין דבר שאין גוף הדבר אסור אלא שאריא דאיסורא רביע עליה מחמת דבר אחר ולא חלק בין איסור קדום לאיסור שבדה מלבו והכיוצא לזה שהביא אין בו איסור שבדה מלבו כלל ואף גם חילוק זה לא כתבו על הכלל דכל מידי דלא מצי עביד וכו' אלא לענין שליחות לעבירה בזה הוא שכתב לחלק בין דבר שגופו עבירה לדבר שאין גופו עבירה אבל לגבי כללא דכל מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח נראה דסובר הרב דאין לחלק בין זה לזה זולת החילוק

הוא בין היכא דאי עביד איהו לא מהני להיכא דאי עביד מהני כמו שכתבתי בשמו: ונראה דמסוגית הש"ס בנזיר ד' י"ב ע"ב מוכח דאין לחלק בזה בין איסור קדום לאיסור שבדה מלבו דהא מקשינן עליה דרבא דסבר כל מידי דלא מצי עביד איהו השתא וכו' מהפרת נדרים דאף דאיהו לא מצי מפר נדרי אשתו מה שתדור אחר כך מכל מקום היה יכול למנות שליח להפר נדריה אחר שתדור (לולא דכתב רחמנא אישה יקימנו ואישה יפירנו) עי"ש והרי הפרת נדרים איסור שבדה מלבו ומדמקשינן מינה שמעינן דגם באיסור שבדה מלבו כל דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח והרב מקנה אברהם הוכיח דאין לחלק בזה ממה שכתב רש"י בקידושין ד' כ"ג (גבי הא דאמר רב הונא דכהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי שלוחי דידן מי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד וכו') דנפקא מינה למודר הנאה מכהן שיכול הכהן להקריב לו קרבנותיו אלמא דאף במידי דאיהו בדה מלבו כמודר הנאה אי כהני שלוחי דידן הוו לא מצו למיעבד שליחותין ויפה כתב אבל תימה בעיני שהיה לו להכריח כמו שכתבתי וגמרא גמור:

גם מדברי רבינו עקיבא איגר בגליון הש"ע הביא דבריו הרב פתחי תשובה באהע"ז סי' ל"ה ס"ק י"ג מתבאר שסובר דגם בשבועה איתיה להאי דינא דכל דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח שנסתפק אם נשבע שלא לקדש אשה פלונית ועשה שליח לקדשה וקדשה אחר שנשאל על שבועתו דיש לומר דהשליחות בטל כיון שבשעה שעשה שליח לא היה רשאי לקדשה או דיש לומר כיון דחכם עוקר הנדר מעיקרו מיקרי בידו ועיין תשו' מוהראנ"ח ח"ב סי' י"ח עכ"ל ונראה מדבריו דפשיטא ליה דאם קדשה השליח קודם שנשאל המשלח על שבועתו אינה מקודשת כלל משום הא דמידי דלא מצי עביד לא משוי שליח וחידוש הוא שלא ראו דברי הרב מחנה אפרים הנז"ל שביאר דבכי האי גוונא מהני השליחות כיון דאם עבר וקדשה בעצמו מקודשת לא אמרינן מידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח ומה שציין לתשובת הרב מוהראנ"ח בח"ב סי' ח"י עיינתי שם ולא מצאתי שום שייכות לדין זה והרב מחנה אפרים כתב בשמו בנדון זה שרצה לומר כיון דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח ואפשר שלדברים אלו הוא מה שציין בגליון הרעק"א ועם כי חפשתי ולא מצאתי דברי קדשו אהימנותיה דמרן המחנה אפרים סמיכנא דודאי כתב הרב מוהראנ"ח כן ולא ראינו אינו ראיה ובפרט שמצאתי שני עדים מעידים כן והם הרבנים חקרי לב באהע"ז סי' כ"ד דף ה"ן ע"ד הובאו דבריו בס' אהלי יהודה הכהן בד' קל"ג ע"ב והרב המחבר שנטפלו ליישב דעת הרב מוהראנ"ח דהרב חקרי לב כתב שדעת הרב מוהראנ"ח לחוש לדעת ההגהות מרדכי דגם בשבועה דהוא איסור שבדה מלבו אמרינן כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני (שלא

כדעת התוספות והסכמת הפוסקים דבאיסור שבדה מלבו אי עביד מהני עיין בענין זה במה שרשמתי במערכה זו באות ז"ן בס"ד) וכיון דאם עבר הוא עצמו לא מהני משום הכי אמר רב מוהראנ"ח דלא מצי משוי שליח והרב אהלי יהודה פקפק על דברי החק"ל עי"ש מדברי שניהם למדנו שכן כתב הרב מוהראנ"ח לנדון כזה דלא מצי משוי שליח וכונת רעק"א לומר דלפי דברי הרב מוהראנ"ח הדבר פשוט דאם קדשה השליח קודם שנשאל על שבועתו אינה מקודשת ורק מקום הספק הוא באם קדשה אחר שהמשלח נשאל על שבועתו אלא דמלשון הרב מחנה אפרים נראה שגם הרב מוהראנ"ח לא שפסק כן (דאם קדשה השליח אינה מקודשת) רק שרצה לומר כן ולא תקע עצמו בהלכה זו ועל כל פנים דעת הרב מחנה אפרים מבוארת דבכי האי גוונא כיון דאם עבר וקדשה מקודשת לא אמרינן כל דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח:

שוב ראיתי שמה שכתבו הרבנים הנ"ל בשם שו"ת מוהראנ"ח כונתם לפי הנראה היא למ"ש הרב בסוף סי' י"ז וז"ל צריך ליזהר להתיר השבועות קודם שיאמר לשליח לכתוב הגט משום דכל שלא הותרו השבועות אין בידו לגרשה ודמי למאי דאמרינן כתבו גט לאשה לכשאקדשנה אגרשנה דלא מהני משום דאין בידו לגרשה וכן בכל מידי שאין בידו לעשותו באותה שעה אינו יכול למנות שליח עליו והתוס' האריכו בזה בפ"ב דנזיר ד' י"ב מיהו אפשר דהכא לא דמי כיון דהחכם עוקר הנדר מעיקרו עכ"ל נראה שכונתו לצדד ולומר כיון דהחכם עוקר הנדר מעיקרו אף אם יכתוב הגט קודם שישאל על שבועתו לא אמרינן שנכתב שלא בשליחותו ואין בו ממש (משום כל דלא מצי עביד לא משוי שליח) אלא כיון שחכם עוקר הנדר מעיקרו אם כן בשעת כתיבת הגט היה הבעל יכול לגרשה ושפיר נעשה הסופר שלוחו ולפי זה אם נשבע שלא לקדש אשה פלונית ועשה שליח וקדשה ואחר שקדשה השליח נשאל המשלח על שבועתו למה שצדד הרב מוהראנ"ח יש לומר דחלו הקידושין וזה שלא כמו שנראה מדברי רעק"א הנ"ל דאם קדשה קודם שנשאל המשלח על שבועתו אינה מקודשת כלל וצריך לדעת מדוע לא בחר בסברת הרב מוהראנ"ח גם לענין אם קדשה קודם שנשאל דגם בענין זה אינו פשוט לומר דאינה מקודשת:

והרב טל אורות בתשו' באהע"ז סי' א' נשאל גם כן בדין זה ובתחלת התשובה האריך לבאר דאם קדשה הוא עצמו חלו הקידושין משום דקידושין תופסין בחייבי לאוין אף למאי דקימא לן כרבא דאמר כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני שוב כתב שיש להסתפק בנדון זה שקדשה השליח והוי שליח לדבר עבירה ולא חשיב שלוחו והאריך בהנהו תרי לישני דרבינא ורב סמא בטעמא דבחצר יש שליח לדבר עבירה אי

קיימא לן כמאן דמחלק בין שליח בר חיובא לאין שליח בר חיובא ואי להאי מאן דאמר חשיב בנדון זה לאו בר חיובא שהוא לא נשבע שלא לקדשה ודמי לכהן שאמר לישראל לקדש לו גרושה או לא דמי לשליח ישראל המקדש גרושה לכהן דהתם לא שייך בישראל דין גרושה כלל משום הכי מיקרי לאו בר חיובא אבל בשבועה הרי אם השליח עצמו היה נשבע שלא לקדשה היה אסור לו לקדשה ואם כן מיקרי בר חיובא ועוד האריך בעיקר הדין דאין שליח לדבר עבירה אם הכונה הוא שהמעשה בטל או שדוקא לענין חיוב המשלח הוא דאמרינן אין שליח לדבר עבירה אבל מכל מקום המעשה קיים והאריך בכל זה ואילו בהא דכל מידי דלא מצי עביד וכו' לא נחית כלל כיעויין שם ואין לומר שטעמו משום דסובר דבאיסור שבדה מלבו לא אמרינן מידי דלא מצי עביד לא משוישליח שכבר כתבתי דמגוף הסוגיא דנזיר מוכח בהיפך וגם הבאתי מה שכתב הרב מקנה אברהם על פי דברי רש"י בקידושין דף כ"ג אלא נראה קצת דלרב פשיטא ליה דכיון דאם עבר הוא וקדשה מקודשת ליכא למימר דאם קדשה שלוחו לא הוי שלוחו ואינה מקודשת משום דבכי האי גוונא לא אמרינן מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח וחידוש הוא שלא הזכירו הרב המחבר והרב המגיה דברי הרב מחנה אפרים בדין זה כיעו"ש ועיין לקמן אות פ"ו:

כלל פו) כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח כתב הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט' דלא אמרינן הכי אלא במידי דאי עבר ועביד איהו גופיה לא מהני אבל במידי דאי עבר ועביד מהני מצי משוי שליח והבאתי תורף דב"ק לעיל באות פ"ה וכתבתי שקצת נראה שכן דעת הרב טל אורות עי"ש ועלה בדעתי לומר שגדולי הדור במעשה שהיה בקושטא המובא במשנה למלך בהלכות גירושין פרק תשיעי הלכה ג' (בד"ה ודע דמעשה היה) סוברים שלא כדעת הרב מחנה אפרים הנ"ל אלא גם במידי דאי עביד מהני דינא הוא דלא מצי משוי שליח שהמעשה היה במי שאשתו נשתטית שאינה יודעת לשמור את עצמה ורצה לגרשה על תנאי לפי שצריך הוא לנסוע למדינת הים ושאל השואל אם יש היתר לצוות לסופר שיכתוב גט לאשתו כשתשתפה ולעדים שיחתמו ויתנו לה והסכימו לאסור מטעם כיון שהוא אינו יכול לגרשה עתה מפני שטותה לא מצי משוי שליח והרי קיימא לן בסי' קי"ט סעיף ו' דשוטה שאינה יודעת לשמור עצמה דלאו בת גירושין היא מדרבנן שמא ינהגו בה מנהג הפקר אם עבר וגרשה הרי היא מגורשת ולפי סברת הרב מחנה אפרים כיון דאי עביד מהני מצי משוי שליח אלא ודאי מוכח שגדולי הדור ההוא לא שמיעא להו כלומר לא סבירא להו הכי אלא כל שלכתחלה לא מצי איהו עביד לא משוי שליח דדוחק לומר שטעמייהו משום דחשו

רבנן למה שכתב הרמ"א שם דיש אומרים דאפילו אם גרשה אינה מגורשת דמסתמא כדעת וכפסק מרן נקיטינן:

אמנם מצאתי שהרב פתחי תשובה באהע"ז סי' א' ס"ק ט"ז (בד"ה ומ"ש הבה"ט עו"כ בסי') הכריח שמה שכתוב במשנה למלך שהיתה שוטה שאינה יודעת לשמור עצמה הוא טעות סופר וצריך להיות שאינה יודעת לשמור גטה שהרי כתוב שם ומשלחה ואינה חוזרת קרינן בה ואם כן מדאורייתא לאו בת גירושין היא ואם גרשה אינה מגורשת ולכן שפיר כתבו גדולי הדור דלא מצי משוי שליח וכתב הרב שם דאפשר דביודעת לשמור גטה ואינה יודעת לשמור את עצמה דבת גרושין היא מדאורייתא אפשר דמצי משוי שליח לפי מה שכתב במשנה למלך בפרק ב' מהלכות ביאת מקדש דין ו' דבאיסורין דרבנן לא אמרינן מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח ובפרט לפי מה שפסק מרן בסי' קי"ט דאם גרשה מגורשת והצ"ע עי"ש ולי הדל נראה דמאחר דמוכרחים אנו לומר שהמעשה היה באינה יודעת לשמור את גטה שפיר יש לנו לומר דמשום הכי הוצרכו לבאר שהיתה שוטה גמורה שמשלחה ואינה חוזרת דלאו בת גירושין היא מדאורייתא לומר דמשום הכי הוא דאמור רבנן דלא מצי משוי שליח אבל אם היתה שוטה שהיא בת גירושין מן התורה היו מורים שיכול לעשות שליח שאם לא כן לא היו צריכים להאריך בציור המעשה רק לכתוב שהיתה שוטה והיה במשמעות דבריהם שוטה כל דהו אפילו אם יודעת לשמור גטה ואינה יודעת לשמור עצמה אלא ודאי מוכח דדוקא בשוטה גמורה דלאו בת גירושין היא מן התורה הוא דלא משוי שליח אבל ביודעת לשמור גטה ואינה יודעת לשמור עצמה מצי משוי שליח אי משום דבדרבנן לא אמרינן מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח כמו שכתב הרב פתחי תשובה אי משום כיון דאי עבר מהני כדעת הרב מחנה אפרים:

ודאתאן עלה לעיקר כללא דכייל הרב מחנה אפרים דכל דאי עבד מהני לא אמרינן ביה דלא משוי שליח נראה קצת שגם הרב פתחי תשובה מודה בזה ולא הצריך עיון אלא מפני שבנדונו יש סוברים דאם עבר וגרשה אינה מגורשת אבל בדבר המוסכם דמהני בדיעבד מצי משוי שליח וכן כתב הרב שואל ומשיב בח"א סי' קט"ו בשם הרב השואל דכל דלא מצי עביד מחמת איסור תלוי דאם עבר ועשה מהני אז יכול לעשות שליח אבל אם בעבר ועשה לא מהני לא יוכל לעשות שליח וכתב על דבריו וז"ל הנה המחנה אפרים הלכות שלוחין סי' ט' דכל דמצי עביד רק אריא דאיסורא רביע עליה אינו ענין לכל מידי דמצי עביד עכ"ל והיה לו להזכיר שמה שחלק הרב השואל הן הן הדברים שכתב הרב מחנה אפרים שם ונראה דמשמע ליה דמה שכתב הרב מח"א דהיכא דמצי

עביד רק דאריא דאיסורא רביע עליה כונת מה שכתב דמצי עביד היינו דבדיעבד מהני רק דלכתחלה לא מצי עביד משום אריא דאיסורא דרביע עליה ועל כל פנים מתבאר מדברי הרבנים טובים השנים השואל והמשיב דנקטי האי כללא דכל דאם עבר מהני מצי משוי שליח וראיתי בשו"מ מהדורא ג' ח"א סי' ס"ח וז"ל ומה שהקשה בהא דפריך בב"ב שם היכי דמי אי איכא טהורים טמאים מי מצי עבדי והיינו משום דטומאה רק דחויה היא וכל דאינו יכול לעשות בעצמו היכי מצי משוי שליח ועל זה הקשה דמה קושיא דהא כיון דבדיעבד אם כבר קרב בטומאה הקרבן כשר כמ"ש התוס' ביומא דף ז' בד"ה דם שנטמא וכל היכא שבדיעבד מעשיו הועילו לא שייך כל מידי דאיהו לא מצי עביד וכמ"ש המח"א הלכות שלוחין סי' ט' והנה עם כי גוף הסברא לא נראה לי והמח"א אינו ת"י בכל זה אף אי נימא כן לא קשיא לפמ"ש במפרשי הים בב"ק ד' ק"ו שם יעו"ש עכ"ל והנה מה שכתב דפריך בב"ב הוא ט"ס וצריך להיות בבבא קמא עי"ש בדף ק"י ע"א ומה שכתב שגוף הסברא אינו נראה לו לא ביאר טעמו ובהתשובה שבמהדורא קמא הנ"ל מתבאר דניחא ליה בחילוק זה:

ומה שרמז ליישב קושיתו על פי מה שכתב במפרשי הים הנה דבריו שם הם אמאי דאמר רב ששת בדף ק"י ע"א אם היה כהן טמא בקרבן צבור נותנה לכל מי שירצה ועבודתה ועורה לאנשי משמר ואוקימנא לה בדליכא טהורים ועבודתה ועורה ינתנו לבעלי מומין טהורים שבאותו משמר והקשה הגאון בים התלמוד דכיון דלרב ששת קיימינן ואיהו סבר טומאה דחויה היא בצבור ולא הותרה אם כן בהכרח לומר דליכא שום טהור בעולם והקרבן קרב בטומאה ואי הכי היכי מצו אכלי בעלי מומין טהורין שבמשמר הלא קרבן צבור הבא בטומאה אינו נאכל (דאף דממ"ש קרבן צבור קרב בטומאה ואינו נאכל בטומאה משמע מלשון זה דדוקא בטומאה הוא דאינו נאכל אבל לבעלי מומין טהורין נאכל הנה הגאון הנ"ל משמע ליה דאינו נאכל כלל והראה לזה להלכות מעשה הקרבנות פרק יו"ד ובכסף משנה שם ולדעתי הקצרה בהורמנותיה דרב אינו מוכרח על כל פנים כן משמע ליה ומפני זה הניח הדבר בתימה) והגאונים במפרשי הים אחר שביארו דלא מצינן לאוקומיה מילתיה דרב ששת בקרבן פסח דנאכל בטומאה וגם שאי אפשר לומר דלרב ששת דטומאה דחויה ולא הותרה נהי דאי איכא טהורין בבית אב אחר לא שרינן בטמאים שבבית אב זה מכל מקום אי ליכא טהורין בשום בית אב שבמשמר זה מודה הוא דלא מהדרינן אטהורין במשמר אחר דזה לא יתכן בכונת ר"ש אלא כמו שהבין הגאון בים התלמוד דלרב ששת אי אפשר בטומאה אלא כשאין שום טהור בעולם ואם כן קושיתו חזקה היא הנה אחר כל זה כתבו ליישב וז"ל:

והנראה בזה דלכאורה צריך להבין בהא דמקשי הש"ס כאן אי דאיכא טהורין טמאים מי מצו עבדי ופירש רש"י וכיון דלא מצי עבדי שליח היכא מצי משוי ומאי קושיא הא כבר נודע מ"ש האחרונים ובראשם כבוד דודנו הגאון המובהק רשכב"ה מוהר"י נ"י דהיכא דאפשר בשום פעם לעשות הדבר אף דכעת אינו יכול לעשותו שפיר מצי משוי שליח אם כן גם הכא כיון דטומאה דחויה בצבור ואם כן אם לא ימצא טהור גם במשמר אחר ויהיו כלם טמאים שפיר יכולין הם להקריב בטומאה וכיון שכן שפיר מצי משוי שליח כמו בזקן וחולה לעיל דאמרינן כיון שיכול לעשות ע"י הדחק שפיר מצי משוי שליח והוא הדין הכא כיון דאפשר בשום פעם לעשות הדבר בעצמו אף דכמו שהוא עתה לא יוכל לעשות לעולם מכל מקום מצי משוי שליח אמנם הדבר נכון דהכי כוונת הש"ס דכיון דהם טמאים ואיכא טהורין באותו משמר אם כן אינן יכולין לעשות שליח כיון דהם אינן בעליסבזה כלל דאסור להו להקריב כלל ואלו (נראה דטעות סופר הוא ובמקום ואלו צריך להיות ולא) משום דאין בידם כעת להקריב לכך לא מצי משוי שליח דבשביל זה ודאי היו יכולין לעשות שליח רק דכיון דאיכא טהורין חשובין הטמאים כאילו לא היו כלל במשמר הזה כיון דאיכא טהורין במשמר זה וטומאה דחויה היא ואין הטמאין רשאין להקריב וזהו שדייק רש"י וכתב אי דאיכא טהורין בהאי משמר ונתקשה בזה המהרש"א הא מחזירין אפילו על משמר אחר למאן דאמר דטומאה דחויה בצבור ואמאי דייק רש"י דוקא בהאי משמר ולפי מה שכתבנו אתי שפיר דבאמת אם היה כל המשמר טמאין שפיר היו יכולין להשוות שליח לאחד טהור ממשמר אחר כיון דאפשר בשום פעם שיקריבו הם עצמן והוה שפיר כל מידי דאיהו מצי עביד ובזה לא שייך לומר דאינן כבעלים כלל דזה אינו דהא המשמר הזה שלהם הוא רק דכיון דאיכא טהורין בהאי משמר שפיר חשובין הטמאים כאילו אינם ולא מצי משוי שליח ולזה משני הש"ס אימא לבעלי מומין טהורין שבאותו משמר והיינו שכל המשמר הזה טמאים ומשוי שליח לכהן טהור שבמשמר אחר ושפיר מצי אכלי כיון דנעשה בטהרה וזה ברור לדעתנו מאד מאד ודו"ק היטב:

הנה העתקתי כל הכתוב בזה במפרשי הים הנ"ל לפי שלא זכיתי בעניותי להבין איך תתיישב בזה קושית הרב השואל (שבשו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סי' ס"ח הנ"ל בד"ה ודאתאן) שהרי קושייתו היא לפי דברי הגאון מחנה אפרים דכל שבדיעבד אי עביד איהו גופיה מהני מצי משוי שליח הרי הכא נמי דאם קרב הקרבן בטומאה כשר כמו שהביא בשם התוספות דיומא אם כן אין שייך לומר בזה מידי דלא מצי עביד וכו' ולפי הנראה לא תתיישב קושיא זו על פי פירושו בסוגיית הש"ס הנ"ל ונחזור לעיקר כלליה

דרב מחנה אפרים שכתב הגאון שואל ומשיב במהדורא תליתאה הנ"ל שגוף הסברא אינה נראית לו ואנא עניא לא ידענא מאי קשיא ליה בגוה וכבר כתיבנא דאיהו גופיה במהדורא קמא ניחא ליה בהאי חילוקא: וכן ראיתי להרב שם אריה בחלק אהע"ז סי' ב' דף ד' ע"א בדין נשתטית שמשלישים לה גט כדי ליתנו לה כשתשתפה שאם היא שוטה בגדר שיכולה לשמור את גטה רק שאינה יכולה לשמור את עצמה יכולים ליתן לה גט כשתשתפה ולא אמרינן כל דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח כיון דלרוב הפוסקים אם עבר וגרשה מגורשת ואף להפוסקים דאינה מגורשת מכל מקום כיון דאם נשאת לא תצא לא אמרינן כל דלא מצי עביד וכו' ושם בדף ה' (בד"ה ועכ"פ) כתב שכן מוכח מדברי הרא"ש ביבמות ד' נ"ב עי"ש גם הרב צמח צדק (החדש) בחלק אהע"ז בסוף סי' ג' כתב בנדון זה עצמו דאפשר דאם יודעת לשמור גטה דהיינו שמבחנת בין גטה לדבר אחר כיון דמדאורייתא מגורשת ויש אומרים דגם מדרבנן אם עבר וגרשה מגורשת יש לומר דלא שייך כל מידי דלא מצי עביד השתא וכו' עיין משנה למלך פרק ו' מהלכות אישות עכ"ל ובאם היא שוטה גמורה שאינה יודעת לשמור את גטה כתב שם בתחלת התשובה בענין השלשת הגט שכתב הב"ח חלקו עליו האחרונים כמ"ש במל"מ פ"ו ה"ג מה"ג בשם חכמי קושטא דכל דלא מצי עביד לא משוי שליח והסכים עמהם הגאון בס' בני אהובה בפרק ב' מהלכות אישות וכן כתב בס' תבואת שמש דעובדא הוה בק"ק ליסא באשה שנשתטית ורצה הבעל למסור הגט וכו' והורו בית דין לאסור והתירו לו לישא אחרת בלתי מסירת גט לשליח על פי הסכמת מאה רבנים וכו' ושישבע הבעל לגרשה בג"פ כשתשתפה וכו' עי"ש מתבאר שסובר הרב דעובדא שבמשנה למלך הנ"ל היתה בשוטה שאינה יודעת לשמור את גטה דמדאוריתא לאו בת גירושין היא וכדתרגים לה הרב פתחי תשובה הנ"ל (בד"ה אמנם מצאתי): גם הרבנים אמרות טהורות באהע"ז סי' ל"ה ד' ד"ן ע"ד וקול אליהו המוזכרים להלן באות ץ' סוברים לחלק בין מידי דאי עביד לא מהני למידי דאי עביד מהני עי"ש ובספר פרת יוסף להגאון מסלאנים בסי' ע' נסתפק במי שנשבע שלא למכור סחורתו ועבר ומכרה על ידי שליח והשליח לא ידע משבועתו אם המכירה קיימת וכתב דיש בזה שתי ריעותות.

א) דאין שליח לדבר עבירה. ב) דכל ראיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח ואחר שנשא ונתן על הריעותא הראשונה כתב לענין הריעותא השנית דלפי מה שכתב הגאון מחנה אפרים בהלכות שלוחין דבדבר שאם עביד מה שעשה עשוי לא אמרינן דלא מצי משוי שליח אם כן בנשבע שלא למכור דקימא לן בחושן משפט סי' ר"ח דמה שעשה עשוי לא אמרינן דלא מצי משוי שליח וכו' עי"ש בסוף הסימן: וראיתי בספר זכרון צבי מנחם

בחידושיו על התורת כהנים בדף ע' סוף ע"ג דשקיל וטרי למאי איצטריך קרא למעט נשים מסמיכה תיפוק לי דהוי מצוה שהזמן גרמא דנשים פטורות וכיון שהן פטורות ממילא אינן יכולות לסמוך דהוי עבודה בקדשים וכתב בשם הרב פני יהושע דאיצטריך קרא שלא תעשה האשה שליח לסמוך בשבילה ותמה הרב המחבר דגם לזה לא צריך קרא דכיון דהיא אינה רשאה לסמוך הא קימא לן כל דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח והרב שואל ומשיב תירץ לזה בהסכמתו לספר הנ"ל וז"ל ולפענ"ד לק"מ לא מיבעיא לשיטת מוהרי"ט דכל שעשה שליח בפירוש גם דלא מצי עביד משוי שליח בודאי דלא קשיא מידי אלא אף להמשנה למלך שדחה דבריו (דברי הרבנים מוהרימ"ט ומשנה למלך הובאו לקמן אות פ"ח עי"ש) הנה כאן לא שייך כל מידי דלא מצי עביד שמה שאינו יכול לעשותו בשביל איסור אבל בעצם יכולה לסמוך רק דאריא דאיסורא רביעא עלה לא שייך כל דאיהו לא מצי עביד כמו שכתב המחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט' עכ"ל אכן נודע הדבר שמה שכתב בשואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סימן קט"ו הנ"ל (בד"ה ודאתאן עלה) הדברים כפשטן שכונתו לומר שלא כדברי הרב השואל שסובר דבמידי דאיסורא איכא לפלוגי בין איסורא דאי עביד איהו לא מהני (דבזה לא מצי משוי שליח) לאיסורא דאי עביד מהני דבזה מצי משוי שליח וקאמר איהו דלא היא אלא בכל מידי דאיסורא כיון שמה שאינו יכול לעשותו הוא רק מחמת איסור אבל עצם הדבר יכול לעשותו לא אמרינן בהא אי עביד לא מהני כן נראה כונתו לפי מה שגילה דעתו בדברי הסכמתו הנ"ל:

והנה אמת שחילוק זה נמצא באיזה פוסקים בדין כל שאינו ראוי לבילה דבילה מעכבת בו יש פוסקים שכתבו דאם מה שאינו ראוי לבילה הוא מחמת איסור אבל בעצם הדבר ראוי הוא לבילה לא מיקרי אינו ראוי לבילה והכי נמי לענין דינא דלא מצי משוי שליח במידי דלא מצי עביד לא נפלאת לומר דאי מאי דלא מצי עביד הוא רק מחמת איסור לא מיקרי לא מצי עביד ומשוי שליח: אמנם תמיה לי איך יתכן לחלק כן שהרי רב הונא מכריח דכהני שלוחי דרחמנא נינהו דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד ועבדינן שליח ולפי דברי הרב אין מזה הכרח כלל דשפיר יש לומר דשלוחי דידן הוו וכיון דאנן נמי מצינן למיעבד עבודת הקרבנות ורק איסורא הוא דרביע עלן משום זרות לא שייך לומר דלא מצי עביד שליח ובשלמא בעושה שליח לקדש אשת איש לכשתתגרש לא מיקרי לא מצי עביד מחמת איסור דמה איסור יש לקדש אשת איש אלא שהקידושין אינן חלין ומיקרי שפיר לא מצי עביד ואמרינן בזה דלא מצי נמי משוי שליח כדאיתא בסוגיא דנזיר ד' י"ב אבל שיהא זר עובד עבודת הקרבנות הוא מידי

דלא מצי עביד מחמת איסור דאסור לזר לעבוד וכיון דאינו אלא משום דאריא דאיסורא רביע עליה הוה לן למימר דלא מיקרי לא מצי עביד ומצי משוי שליח וממה שהכריחו בגמרא דשלוחי דרחמנא נינהו מדכהני עבדי עבודת הקרבנות מוכח דגם במידי דלא מצי עביד רק מחמת אריא דאיסורא דרביע עליה דינא הוא דלא מצי משוי שליח וצ"ע (עיין לקמן באות פ"ט):

ובעיקר כלליה דרב מחנה אפרים הנ"ל צריך להתיישב בדברי הרב שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ב סי' קס"ט שהאריך מאד בכלל זה בדין אשה שנשתטית אם יש לחוש משום כל מידי דלא מצי עביד וכן יש להתיישב בהתשובות שרשמתי בקונטרס אסיפת דינים (בשדי חמד ח"א) במערכת אישות סימן ב' אות א' (בד"ה ולענין השלשת הגט ושם באות ז' ואות ח' ואות ט' עי"ש) ובספר מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בנימוקיו על אהע"ז סי' א' כתב בדף ז"ן ע"א (בד"ה שוב) שהרב פני יהושע בסוף פרק מי שאחזו הקשה על מה שהביא בב"ש בשם הפוסקים לזכות גט לאשה שנשתטיתהא קימא לן כל דלא מצי עביד לא משוי שליח והוא כתב ויש להביא ראיה מתוספות דנזיר ד' י"ב שכתבו להדיא לענין חלה מקמח דלא מצי עביד השתא לא מצי לעשות שליח גם כן לכשתהיה עיסה וספר פנ"י הנ"ל אין מצוי אצלי וחידוש הוא שלא זכרו מ"ש במשנה למלך הנ"ל וגם דברי התוס' דנזיר הובאו שם במשנה למלך עי"ש ולפי הנראה דבריהם על שוטה גמורה דאילו ביודעת לשמור גטה ואינה יודעת לשמור עצמה נראין הדברים דמצי משוי שליח כיון דאי עביד מהני כנז"ל: כלל פז) כל מידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח אי אמרינן כן במאי דלא מצי עביד מחמת חסרון ידיעה כגון שאינו יודע לכתוב אי מצי משוי שליח למאן דסבר דבעינן שליחות בכתיבת הגט וכן אם אינו יכול לכתוב מחמת חסרון כונה אם יכול לעשות שליח לכתוב או נימא כיון דלא מצי עביד לא משוי שליח הנה זה זמן רב שכתבתי בזה הנה הבאתי דברי מי שגדול הגאון חתם סופר חלק יו"ד סי' ער"א שהמציא שאין הממזר חייב במצות כתיבת ספר תורה ואמר מר מלתא בטעמא דהנה מה שצותה התורה כתבו לכם את השירה וכו' היינו ודאי ספר תורה כולה בלי חסרון אות אחת כמו שאמרו אפשר ס"ת חסר והוא אומר לקוח את ספר התורה וכיון דאנן סהדי שממזר אינו יכול לקדש השם דבלא יבא ממזר אם כן אי אפשר לו בעצמו לקיים מצוה זו וממילא שלא יוכל לעשות שליח לכתוב עבורו פסוק זה דכל דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח ונמצא שהוא אינו מצווה לכתוב ס"ת לעצמו לא על ידי עצמו ולא על ידי שליח וכיון שהוא פטור ממצוה זאת אינו נעשה גם כן שליח וכו' אלו תוד"ק הצריכים לענייננו:

ואני ההדיוט כתבתי על דבריו שאחרי נשיקת הרצפה דבריו תמוהים בעיני דלפי מיעוט ידיעתי לדידי חזי דלא שייך לומר בכי האי גוונא כל מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח דעד כאן לא אמרינן הכי אלא במידי דלא מצי עביד מחמת הדין כגון לעשות שליח לקדש אשת איש אחר שיגרשנה בעלה דכיון דאיהו לא מצי לקדשה קודם שיגרשנה בעלה דאשת איש שקבלה קידושין לאו כלום נינהו שליח נמי לא מצי משוי עתה שיקדשנה אחר שתקבל גט מבעלה כדאמרינן בסוגיא דנזיר ד' י"ב אבל אם מאי דלא מצי עביד הוא מחמת חוסר ידיעתו וכונתי בכי הא נראה דשפיר מצי משוי שליח דאם לא כן בואו ונאמר דמי שאינו בקי בכתיבה פטור ממצות כתיבת ס"ת בין ע"י עצמו בין ע"י שליח כיון דהוא עצמו אינו יודע לכתוב לא משוי שליח ואם עשה שליח וכתב לו את ספר התורה נאמר דלא קיים המצוה וכמו כן לדעת הפוסקים דבעינן שליחות בכתיבת הגט מי נימא דמי שאינו יודע לכתוב אינו יכול לגרש דלא מצי משוי לסופר שליח שיכתוב עבורו כיון דאיהו לא מצי עביד ע"י עצמו וכן מי שידיו קטועות מי נימא דלא מצי משוי שליח לסופר שיכתוב גט לאשתו כיון דאין בידו לכתוב הא ודאי לית לן למימר הכי (וכן מצאתי בשו"ת חכמת שלמה אשר בסו"ס הר המר בסי' א' וז"ל זה לא מצינו רק דל"מ למיעבד מחמת הדין אבל היכא דל"מ למיעבד מחמת חולשה ודאי משוי שליח דאל"כ מי שנחלשו ידיו דלא מצי למיכתב עולמית לא מצי מגרש למאן דבעי שליחות וז"א דאפילו שחט בו שנים בגטין ע' ע"ב דודאי ל"מ לכתוב אפ"ה כותבין ונותנין גט לאשתו וכו' ועי"ש שמביא בשם בית מאיר באה"ע סי' קי"ט בהיפך מזה) והכא נמי גבי ממזר מה שאינו יכול לכוין לקדש את השם אינו פוטרו מחמת זה מכתיבת ס"ת דחיובא רמי עליה לכתוב ולכוין לקדש גם אזכרה זו ככל שמות הקדש ונהי דאין אנו סומכין בזה ש כתוב ויקדש משום דחיישינן להחמיר דשמא מחמת חיפזון לא יקדש את השם מ"מ מי פוטרו ממצותו מחמת זה ומחוייב ועומד הוא ושפיר מצי משוי שליח דאם אמרו להחמיר שלא לסמוך עליו לא אמרו להקל:

הן אמת שמדברי הגאון מחנה אפרים בחידושיו על הרמב"ם פ"ג מהלכות גירושין מתבאר דלא שאני ליה בין היכא דלא מצי עביד מחמת הדין להיכא דלא מצי עביד מחמת חסרון כח והוא שהאריך במחלוקת הפוסקים אם צריך שליחות לכתיבת הגט ובדף י"א ע"ב רצה להכריח כדעת הסוברים דלא בעינן שליחות בכתיבת הגט מדמגוייד או צלוב כותבים ונותנים גט לאשתו ואם איתא דבעינן שליחות לכתיבה מי איכא מידי דלא מצי עביד ומשוי שליח שוב כתב להוכיח דבעינן שליחות וסיים (בד"ה ולפי) וצריך ליישב מה שהקשיתי לעיל ממגוייד או צלוב שמשוי שליח לכתוב גט לאשתו ומי איכא

מידי דלא מצי עביד ומשוי שליח והכי אמרו גבי כהנים אי שלוחי דידן הוו מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדי ומצינן לשויי שליח ולכאורה היה נראה לחלק דהתם ישראל לאו בני קרבנות נינהו כלל מה שאין כן הכא דחולה בר כריתות הוא והכי מחלק בגמרא פ"ק דקידושין דף כ"ג גבי עבד אמנם צריך להבין עדיין דבמסכת נזיר אמרינן מי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד השתא ומצי משוי שליח ומהאי טעמא לא מצי משוי שליח לאשה שהיא נשואה השתא וכן להפר נדרי אשתו ואמרו שם דרבי יאשיה דסבר דיכול לומר לאפוטרופוס כל נדרים שתדור אשתי מכאן עד שאבוא ממקום פלוני הפר לה דשלוחו של אדם כמותו סבירא ליה כרבי אליעזר דאדם יכול להפר נדרי אשתו קודם שתדור עכ"ל הרי שגם בהיכא דלא מצי עביד מחמת תשות וחסרון כחו כמגוייד וצלוב וזקן וחולה סובר הרב דחשיב לא מצי עביד ולא מצי משוי שליח ובד"ה איברא הקשה עוד מדאמרינן בפרק הגוזל עצים ד' ק"ט תניא ואם היה זקן או חולה נותנו לכל כהן שירצה ועבודתו ועורה לאנשי משמר ופריך האי זקן או חולה היכי דמי אי דמצי עביד עבודה עבודתה נמי תיהוי דידיה ואי דלא מצי עביד עבודה שליח היכי משוי ומשני עבודה דכי עביד על ידי הדחק עבודה היא משוי שליח ומאי קושיא הא כי אמרינן מי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד לא משוי שליח היינו היכא דלאו בר עשויי הוא כלל כגון ישראלים לקרבנות או היכא דהגריעות הוא במעשה עצמו כגון דהוי דבר שלא בא לעולם עכ"ל הרי לפי זה מוכח בהדיא מהש"ס דהיכא דלא מצי עביד מחמת תשות כחו כזקן וחולה לא מצי משוי שליח ועם שהסוגיאות קשיין אהדדי ההיא דמגוייד וצלוב עם ההיא דאם היה זקן או חולה והרב מחנה אפרים לא מצא ליישבם דודאי רחוק לומר דמגוייד וצלוב יכולים לכתוב בעצמם וכן קשה מההיא דשחט בו רוב שנים למאן דבעי שליחות על כל פנים לא נוכל לומר בהחלט שמה שאינו יכול לעשות מחמת תשות וחסרון כח לא חשיב לא מצי עביד ומכל מקום נראה דגבי ממזר שהוא בר כונה ויש בכחו לכוין לקדש גם את השם הזה מודה הרב מחנה אפרים דמצי עביד מיקרי ולא דמי למגוייד וצלוב שאין באפשרות להם לכתוב כלל אבל לכוון לכתוב את השם בקדושתו יש באפשרות לכל אדם ולכן אף שאין אנו סומכים על זה אבל על כל פנים לא מיקרי לא מצי עביד שיהיה פטור מפני זה ממצות כתיבת ספר תורה:

שוב נדפס ס' יקר ישרי לב וראיתי שם בקונטרס זכרונות הרב חקרי לב בדף ק"ב אות מ"א שהרב מוהר"ח מודעי נסתפק בגידם בשתי ידיו אם כשר לנתינת גט שהרי נתינה כתיב בה ונתן בידה וסתם נתינה היינו ביד וגם אינו ראוי לכתוב וכתיבה מטעם שליחות וכל דלא מצי עביד לא משוי שליח ובכתיבה כבר כתב הרמ"ע מפאנו דלא הוי כתיבה

(אולי כונתו לומר דאף אם יוכל הגידם לכתוב ברגלו או בפיו וכיוצא ואם כן חשיב מצי איהו עביד ושפיר משוי שליח מכל מקום כבר כתב הרמ"ע דלא הוי כתיבה ואם כן חשיב זה לא מצי איהו עביד והדר דינא דלא משוי שליח כן אני אומר בהשערה כי ס' הרמ"ע אין מצוי אצלי) שוב מצאתי בכתיבותיי שנכנסתי בספק זה עכ"ל וכתב מר נכדו בהגהתו שם שבס' חקרי לב אהע"ז סי' מ"ה העלה להתיר ואינו מצוי אצלי לראות דב"ק אמנם ראיתי שהרב הנ"ל בספרו מערכי לב ח"א ד' ל"ו ע"ב כתב דאין לומר דמי שאינו בקי לכתוב אינו יכול למנות שליח שאם כן להסוברים דבעינן שליחות בכתיבת הגט רוב הגטין שבזמננו אינם כשרים כיון דהבעל אינו בקי אלא על כרחין לומר כיון שבידו להתלמד ולכתוב שפיר דמי עכ"ל גם ראיתי בס' זכרנו לחיים ח"ב ד' ב"ן ע"ב שכתב בשם הרב חקרי לב באהע"ז סי' מ"ו שחקר במגרש שאינו יודע לכתוב איך מצי מגרש והא קימא לן כל דלא מצי עביד לא משוי שליח ושהעלה דכל שהוא מחמת חסרון ידיעה לא נאמר בו כל מידי דלא מצי עביד וכו' והוא הדין בכתיבת ספר תורה עכ"ל והנה אף שאין מכל זה טעמלגידם בשתי ידיו שנסתפק הרב מוהרח"מ שהרי זה אין בידו לכתוב בשום אופן ואינו דומה למי שאינו יודע לכתוב שיש באפשרות להתלמד וכו' הא מיהא למדנו מדברי קדשו דמה שהוא מחמת חסרון ידיעה לא חשיב לא מצי עביד והוא הדין לענין חסרון כונה שיש בידו ליתן דעתו ולכוין אף אם נחוש ונחמיר שלא יכתוב ס"ת בעצמו מכל מקום לא מיקרי לא מצי עביד ושפיר מצי משוי שליח וכתב בזכרנו לחיים שם שגם הרב משה יִדבר ד' ס"ט עמד בחקירה זו ובתחלה כתב כמו שכתב הרב חק"ל ולבסוף הצריך תלמוד בדבר ושמר בריה דרב משה יִדבר כתב דסוגיא דקמא היא משום איסורא דהוי חולה דמירתת הרבה והזל"ח הקשה עליו דמהיכן פסיקא ליה דבהכי מיירי הש"ס ועוד שדבריו הם היפך ש"ס ערוך בשבת ד' ק"ג דמבואר שם דאף בחולה הרבה כל שאם היה בריא היה עושה הדבר ההוא מצי משוי שליח וכתב שגם הרב מוהר"י מברונא בסי' קמ"ח כתב דבחולה הרבה לא מצי משוי שליח ושבקונטרס אלף כסף שבס' מצרף לכסף דף כ' ע"ג דחה דבריו מכח סוגיא דשבת הנ"ל והנה ס' הנ"ל (משה יִדבר ומצרף לכסף) אין מצויים אצלי ובשו"ת מוהרי"ב הנ"ל עיינתי בס' קמ"ח ולא ראיתי שדבר מזה וגם מה שכתב משמא הגמרא בשבת ד' ק"ג לא ידעתי איזה ט"ס הוא כי שם אין שום דבר מזה ולא אוכל כעת לחפש בזה וזאת לזכרון:

ומצאתי בס' ראשית בכורים הנדפס חדש ממש שבדף ע' ע"א (בח"ב סי' ח') כתב שרב אחד שאל לו אם הבעל אינו יכול לכתוב כלל בעצמו איך יכול לעשות שליח את הסופר (לדעת הסוברים שצריך שליחות לכתיבת הגט) והא קיימא לן כל דלא מצי עביד לא

משוי שליח ובפרט אם הוא גידם בשתי ידיו והשיב שנעלם ממנו שבתוספות ישנים בעירובין ד' י"ג בתוס' ד"ה אבל שמתוך קושיא זו הוכיחו באמת דלא בעינן שליחות בכתיבה משום דסתמא כתוב בתורה שכל אדם יכול לגרש ואפילו ידיו קטועות וכונתם להך כללא דכל דלא מצי עביד לא משוי שליח ושהאריך בזה הרב מחנה אפרים בהלכות גרושין והקשה שם ממגוייד דקיי"ל דכותבין גט לאשתו והביא שם ההיא דב"ק גבי כהן אם היה זקן או חולה וכו' וגם הוא לא זכר דברי התוס' ישנים וכבר רמזנו בכל המקומות בזה בקונטרס תוספת ביכורים שנדפס ונספח בסדר גטין להרה"ג בעל פתחי תשובה עי"ש והארכנו בתשובה על איש אחד מחוץ לארץ שהיה בארץ ביום טוב שני ודעתו לחזור אם יכול למנות סופר מארץ ישראל לכתוב לו גט ביום טוב שני דאיהו לא מצי עביד השתא מדרבנן אלו תורף דב"ק גם הרב שואל ומשיב בח"א סי' קט"ו הביא דברי התוס' ישנים דעירובין הנ"ל וגם דברי הרב מח"א עי"ש (במהדורא קמא) ובמהדורא תליתאה ח"ב סי' קס"ט (בסוף ד"ה ובזה מיושב) כתב שדבריהם צ"ע עי"ש:

כלל פח) כל מידי דלא מצי עביד וכו' בסוגיא דנזיר ד' י"ב ע"ב אמרינן במסקנא לא משוי איניש שליח אלא במילתא דמצי עביד השתא במילתא דלא מצי עביד השתא לא משוי וכתב הרב מוהרימ"ט בח"ב בחלק ח"מ סי' כ"ג דמשמעות לשון הגמרא הוא דסתמא דמילתא אין דעת המשלח לעשות שליח אלא למידי דמצי עביד השתא אבל למידי דלא מצי עביד השתא מסתמא לא אסיק אדעתיה לשוויי שליח אבל ק הכונה לומר דלא חל השליחות דודאי אם פירש שעושה אותו שליח על דבר שאינו יכול לעשותו עכשיו שיעשנו השליח בזמן שגם המשלח יכול לעשותו מהני דהא לא אמרו דבמידי דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח דלישמע מינה דאין השליחות חל כלל אלא אמרו דלא משוי שליח כלומר דמסתמא אין דעתו על זה אבל אי פריש מהני וביאר שאין כן דעת התוס' בנזיר ממה שהקשו דמעשים בכל יום שאשה אומרת לחברתה לושי לי עיסה והפרישי חלה דמוכח דמשמע להו דכונת הש"ס לומר דבמידי דלא מצי עביד השתא לא חל השליחות כלל ושגם מדברי הרא"ש בפרק האיש מקדש מתבאר כן שהרי הוסיף תיבת מצי (במידי דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח) ואפשר שכן היתה גירסתם בש"ס ודברי הרמב"ם הם שקולים שהוא כתב כלשון הגמרא בנוסחא שלפנינו במידי דלא מצי עביד לא משוי שליח וגם דברי הטור אפשר לפרש לכונה זו וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש (מד"ה וכבר היה מקום לומר וכו' עד סוף התשובה) והרב משנה למלך בפרק תשיעי מהלכות גירושין הלכה ו' (בתוך ד"ה ומ"ש רבינו ואין אדם עושה שליח) התפלא עליו מסוגיית הש"ס בנזיר שם דלפי דבריו מאי מקשינן בש"ם מההיא דאמר לאפטרופוס

כל נדרים שתדור אשתי עד שאבא ממקום פלוני הפר לה אינם מופרים דכתיב אישה יקימנו ואישה יפרנו הא לא כתיב אישה יפרנו היה מפר אף על גב דבעל גופיה לא מצי להפר השתא ומאי קושיא שאני התם דפריש מוכח דלא מהני אף כי פריש והיא קושיא אלימתא וגם הרב המגיה שם עם שכתב בתחלה דמשמעות לשון רבינו ירוחם הוא כסברת הרב מוהרימ"ט מכל מקום כתב שדבריו קשים מסוגיית הש"ס דמעיקרא סלקא דעתין דטעמא דרבא הוא משום דכי משוי שליח במילתא דקיימא קמיה במילתא דלא קיימא קמיה לא משוי שליח והקשו על זה ממתני' דנזיר דקדמאה מי איכא בתרא קמיה דאסיק אדעתיה וכיון דלא אסיק דעתיה עליה לא יצא ידי נדרו ותירצו אלא מילתא דמצי עביד וכו' ואם כדברי הרב דמלתא דלא מצי עביד השתא לאו דעתיה עליה אכתי תיקשי מתניתין דנזיר דהראשון בשעה שאמר ועלי לגלח לא היה יכול לגלח השני לפי שעדין לא נדר בנזיר ואם כן לא היה דעת הראשון על השני אלא ודאי דלפי המסקנא לעולם דעת האדם היא אפילו אמילתא דלא קאי קמיה ואפילו אמלתא דלא מצי עביד השתא אלא דשליחות שאני דלא מצי עביד אלא במלתא דאיהו מצי עביד השתא אבל במלתא דלא מצי עביד השתא לא מהני השליחות וכתב עוד שדעת התוס' והרא"ש והר"ן בנדרים שלא כדעת הרב מוהרימ"ט אלא כל דלא מצי עביד השתא אף אי משוי שליח לא מהני מאי דפריש עי"ש ולי הדל בהורמנותיה דמר קושיא זו יש ליישב דלדידי חזי דגם הרב מוהרימ"ט מודה דלהמסקנא דעתו של אדם היא גם על מאי דלא מצי עביד השתא כמו שכתב הוא עצמו שם (בד"ה איברא) וז"ל וכי מסיק דודאי דעת האדם נמי אמלתא דליתיה קמיה אלא דכי משוי אינש שליח במידי דמצי עביד וכו' הרי שגם הוא כתב דלהמסקנא כן היא דעת האדם גם במידי דלא מצי עביד אך בכל זאת אינו עולה בדעתו לעשות שליח לדבר כזה ומה שכתב דאילו אמאי דלא מצי עביד השתא לא אסיק אדעתיה ולא שוייה שליח אין כונתו לומר דמידי דלא מצי עביד השתא לא אסיק אדעתיה כלל אלא כונתו כאילו אמר לא אסיק אדעתיה למישוייה שליח אבל גוף הדבר אסיק אדעתיה כמו שכתב בתחלה וחלילה לומר שיסתור דבריו בתוך כדי דבור אבל קושיא קמייתא היא קושיא אלימתא דלפי דבריו מאי מקשינן מההיא דאומר לאפוטרופוס וכו' הא התם מפרש הוא אלא ודאי שאין לחלק (עתה מצאתי למרן מוהריט"א בקונטרס גט מקושר הנספח לספר נאות יעקב בסי' ה' סעיף ד' דף ל"ו ע"ב שכתב ליישב קושיא השנית הנ"ל כמו שכתבתי בעניותי תלי"ת עי"ש):

וכן הקשה עליו מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' יו"ד וכתב שדוחק לחלק בין מפרש אותו דבר לאומר לשלוחו בכולל כל נדרים שתדור אשתי וכו' הפר לה (עי"ש שלא הקשה

הקושיא השנית שבמשנה למלך הנ"ל משום דיש ליישב כמו שכתבתי) ובס' יד המלך להרב מוהר"א פאלומבו בדף ט"ז ע"ב יישב קושית הרב מחנה אפרים דכונת הש"ס להקשות דמדאיצטריך קרא לומר דלא מצי הבעל להפר שמעינן שדרך העולם לעשות שליח גם במידי דלא מצי עביד השתא דאם לא כן למה לי קרא למידי דלא נהיגי אינשי ותמה על הרב מוהרימ"ט שכתב שאין הכרע בדברי הרמב"ם והלא מדברי הרמב"ם מוכח שסובר כמותו שהרי בפרק י"ג מהלכות נדרים דין י"ג פסק שאין הבעל יכול להפר וכרבנן דברייתא ופסק דאין השליח יכול להפר מדכתיב אישה יקימנו ואישה יפירנו ואי סבירא ליה כדעת התוס' דכל דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח למה לו להביא קרא דשליח אינו מיפר והלא הוא עצמו אינו מיפר וכל דלא מצי עביד לא משוי שליח אלא ודאי שסובר כהרב מוהרימ"ט ומה שכתב הרב לחם משנה דרבינו איירי בנדרים שנדרה כבר אין דבריו מובנים שאם כן ליפר לה איהו כדאמרינן בגמרא אלו תורף דברי הרב יד המלך:

ולי הדל מה שתמה על רבינו מוהרימ"ט במה שלא הכריח שדעתהרמב"ם שלא כדעת התוס' יש ליישב שאין מזה כל כך הכרח דיש לומר שלפי שדרשה זו נאמרה בש"ס אף דלדידן אינה צריכה תופס אותה לומר דבזה מודו כולי עלמא ומצינו דומה לזה גבי פלוגתא דר' אבהו וחזקיה דר' אבהו סבר כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע וחזקיה סבר דאין איסור הנאה במשמע אבל בלא יאכל חמץ מודה דגם איסור הנאה במשמע וכתב הרמב"ם בהלכות חמץ פרק א' דין ב דחמץ אסור בהנאה מדכתיב לא יאכל חמץ וכתב מרן כסף משנה ורבינו כתב כלישנא דחזקיה אע"ג דכרביה סבירא ליה כמבואר בפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות וכו' עם כל זה לענין איסור הנאת חמץ בפסח כיון דאיכא מקרא מפורש ביותר דכולי עלמא מודו ביה נקטיה וכעין זה כתב הר"ן להרי"ף עכ"ל הרי דאף דממאי דנקיט הרמב"ם טעמא דהנאת חמץ משום דכתיב לא יאכל לא יהא לו היתר המביא לידי אכילה יש במשמע דלא תאכל לא תאכלו איסור אכילה הוא דמשמע ולפי האמת אין הדין כן דהא קים לן כר' אבהו דלא תאכל לא תאכלו איסור הנאה נמי במשמע מכל מקום נקיט הרמב"ם האי דרשה דאתיא ככולי עלמא וכמו כן בדין שלפנינו יש לומר דאף דלמאי דפסק הרמב"ם שאין הבעל עצמו יכול להפר ויסבור גם כן דלא מצי משוי שליח אף בלא משמעותא דאישה יפירנו מכל מקום נקיט דרשה זו דאתיא ככולי עלמא דאפילו למאן דאמר דיכול הבעל להפר גלי קרא דלא מצי משוי שליח להפרה וכבר רגיל הרמב"ם בכמה מקומות להביא דרשה דאידחייא בש"ס לפי שבעיניו היא פשוטה יותר ולפעמים מביא פסוק

שלא נזכר בגמרא מפני שהוא מבואר ביותר כמו שכתב הרב יד מלאכי במערכת הדל"ת תוך אות קמ"ד ומה שציין למה שכתב בכללי הפוסקים כונתו למה שכתב בכלליו על הרמב"ם בד' קע"ח אות ד':

ועל כל פנים ראינו שדעת הרב (יד המלך) כסברת הרב מוהרימ"ט גם הרב אמרות טהורות באהע"ז סי' ל"ה בדף ד"ן ע"א כתב שקושית הגמרא מהאומר לאפוטרופוס וכו' היא להוכיח שדרך העולם לעשות שליח למידי דלא מצי עביד השתא מדאיצטריך קרא וכו' והרב פתחי תשובה באהע"ז סי' ל"ה ס"ק י"ג כתב שהרב מרכבת המשנה האריך לצדד לקיים דברי הרב מוהרימ"ט ושגם הרב יד המלך כתב לתרץ דבריו ולקיים סברתו (איני יודע אם כונתו לספר יד המלך הספרדי הנ"ל או לס' יד המלך נכד הרב נודע ביהודה שאינו מצוי אצלי) ובס' צמח צדק החדש להגאון מליבוויץ בחלק אהע"ז סי' רג"ע בעובדא בגט שכיב מרע שמינה השליח הולכה קודם שציוה לסופר ועדים וכו' ורב אחד פקפק משום הא דמידי דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח ואיך יוכל לעשות שליח הולכה בטרם שימנה שליח לכתוב ולחתום והשיב דאין לחוש לזה לפי מה שכתב הרב מוהרימ"ט דהיינו דוקא מסתמא אבל אם פירש מהני וכתב שגם בסימני ספר התרומה סי' פ"ג כתב כן וגם הביא ראיה לסברת הרב מוהרימ"ט עי"ש (והבאתי תורף דב"ק בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת גט סי' י"ט אות יו"ד עי"ש) והגאון שואל ומשיב במהדורא תליתאה בח"א סי' ע"ג כתב דהמשנה למלך כתב דנעלם ממנו סוגייא במקומה וכו' והוא כתב ליישב וסיים ועל כל פנים יש לנו סניף מסברת מוהרי"ט ושם בח"ב סי' קס"ט (בד"ה והנה המוהרי"ט) אחר שפלפל כסברת הרב מוהרימ"ט סיים על כל פנים דברי מוהרי"ט ברורים לפענ"ד וגם בח"ג שם בסי' ק"ו כתב שהרב השואל כתב ליישב סברת הרב מוהרימ"ט וגם הוא כתב ליישב דבריו עי"ש גם הגאון ישועות יעקב באהע"ז סי' קי"ט בפירוש הארוך סק"ח (קרוב לסופו) הביא מה שהקשה הרב משנה למלך לסברת הרב מוהרי"ט מדפרכינן מהאומר לאפוטרופוס וכו' וכתב שהיא קושיא גדולה הקשה אדם קשה כברזל ובכל התירוצים הנאמרים לא מצא מרגוע וכתב וכדי שלא נשוייה למוהרי"ט כטועה בדבר פשוט באותה סוגיא והוא כאיש גבורתו ולאורו אנו צריכים אזרתי כגבר חלצי ליישבו בדרך נכון ואחר שהסביר הישוב כתב דבזה מתיישבים דברי הרמב"ם שנתקשה בהם הרב לחם משנה בפרק י"ג מהלכות נדרים ונסתייעה שיטת מוהרי"ט עי"ש שגם מדברי הרמב"ם בהלכות גירושין בפרק ט' הלכה ו' משמע ליה שכונתו דמסתמא כן הוא דאין אדם עושה שליח אמידי דלא מצי עביד השתא אבל אי פריש מהני והרב מקנה אברהם בד' כ"ז ע"ג (בד"ה ולע"ד) כתב ליישב מה

שהקשה הרב חקרי לב לסברת ראב"ן על פי כלליה דרב מוהרימ"ט וכתב שגם בס' בית יצחק הביא סברת הרב מוהרימ"ט (ספר זה אין אצלי לראות אם הזכיר סברת החולקים בזה ובמקנה אברהם לא הזכיר שיש חולקים ושכונתו לומר דראב"ן סובר כן אלא נראה מדבריו שזה כלל פשוט אבל מתוך מה שציינתי מתבאר שאין זה כלל מוסכם):

ולפי מה שצדד הרב מוהרימ"ט דהתוס' בנזיר שסוברים שאף אם פירש ועשה שליח לקדשה לו אחר שתתגרש לא מהני הוא משום שגירסתם בש"ס היא במידי דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח וכמו שנראה גם מדברי הרא"ש (שהוסיף מילת לא מצי) מתבאר שדעת רבינו השאלתות בסוף פרשת חיי שרה שאלתא י"ז היא כדעת התוס' והרא"ש דאף אי פריש בהדיא לא מהני שהרי הוא כתב בדין זה בזה הלשון מאי טעמא כי משוי שליח מידעם דהוא מצי מקדש ליה בעידנא דקמשוי ליה שליח הכא כיון דהוא לא מצי מקדש לה בההיא שעתא דהא עדיין לא הוה מגרשה שליח נמי לא מצי משוי ואי אזל שליח וקידש כי האי גוונא לא הוו קידושין שאין תופסין קידושין בערוה עכ"ל הרי שכתב דלא מצי משוי שליח ומרן הנצי"ב בפירושו העמק שאלה שם באות ב' האריך בענין זה וביאר שדעת בעל הלכות גדולות והרי"ף והרמב"ם ורבינו ירוחם כדעת הרב מוהרימ"ט דאי פריש מהני אבל השאלתות והרשב"א והר"ן סברי כהתוס' והרא"ש דאף אי פריש לא מהני והאריך לבאר סוגיא דנזיר ד' י"ב וסוגיא דקידושין ד' כ"ג גבי עבד אם נעשה שליח לקבל גט שחרור וכו' וסוגיא דבבא קמא ד' ק"י גבי אם היה זקן או חולה וכו' ובסוף דבריו כתב שהגאון חתם סופר בתשובתו הנדפסת בחידושי רבינו מוהר"י ן' מיגאש על מס' שבועות פלפל בענין זה ושנדחק ליישב מה שנראה מדברי רבינו ירוחם (שכתב משום שאינו בדעתו למישוי שליח) שאם היה בדעתו לעשותו שליח היה מהני מיירי במיוחד לקדש לו אשה פלונית והוא מטעם זכות ולא משום שליחות וכתב על דבריו והמעיין בגוף דברי רבינו ירוחם יראה דמיירי באשה דעלמא ודבריו הם לפרש סוגיא דנזיר וכו' אלו תורף דב"ק:

וספר חידושי שבועות הנ"ל אין אצלי לראות מה שכתב הרב חתם סופר בתשובה ההיא אמנם ראיתי שבחתם סופר אהע"ז בח"א סימן י"א כתב סברא זו בדין אשה שנשתטית שכתבו הקדמונים להשליש לה גט ולעשות שליח לגרשה כשתשתפה דאף דהשליחות של עתה לא מהני משום דאיהו לא מצי עביד ולא מצי משוי שליח מכל מקום מהני מטעם זכיה שהרי גילה דעתו שזכות הוא לו לגרשה וכן באמת זכות הוא לו לינצל מאיסור שתי נשים וכתב שסברא זו כבר הוזכרה בספר מרכבת המשנה בשם הגאון מקראטשין והמרכבת המשנה כתב על דבריו כי זכין לאדם שמענו זכין מאדם לא שמענו

כי הזכות בעבור הבעל לגרש אשתו הוי זכיה מאדם והרב חת"ס כתב שדבריו בכורים הרי זכיה ילפינן מנשיא אחד למטה והתם לחוב על מנת לזכות הוא וכן הלכה רווחת למכור חמצו של חברו בשעה חמישית מטעם זכין לאדם אף על פי דהוי זכיה ממנו לאחר והדבר פשוט ומוכן והאריך שלא לצורך עכ"ל (עי"ש בד"ה נחזור להנ"ל) ושם אתה מוצא שמתאמץ בכל כחו לומר דהעיקר כסברת התוס' בנזיר דמילתא דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח ואפילו אי פריש לא מהני שלא כדעת הרב מוהרימ"ט והכריח (בד"ה והנלע"ד) לראיה ברורה שדעת הרי"ף שלא כדעת הרב מוהרימ"ט ושמסתמא כן גם דעת הרמב"ם וכדעת השאלתות עי"ש והוא שלא כמו שכתב בהעמק שאלה לדעת הרי"ף והרמב"ם כנז"ל:

שוב ראיתי בחתם סופר שם בח"ב סימן מ"ג (בד"ה ואען ואומר) שכתב שם לענין עושה שליח לקדש לו אשה פרטית כמו שכתב בתשובתו שבספר חידושי שבועות שהביא בהעמק שאלה וכתב כן דרך כלל על כל דבר (שליח להפרשת חלה או להפר וכיוצא לזה) וזה לשונו וזה כעשר שנים ערכתי מזה תשובה ארוכה (היא בח"א סי' י"א) ומה שנוגע לענין הוא מה שהעליתי דוקא באומר קדש לי אשה ואינו פורט איזה אשה יקדש לו וכן בנותן רשות להפריש חלה מכל עיסותיו על כמה זמנים וכן הממנה אפטרופוס להפר כל נדריאשתו ולא על נדר פרטי לא שייך לומר משום זכי' דמי יודע איזה אשה יקדש לו אשר אולי לא יהיה בו זכות ויהיה ניחא לי' טפי באחותה שנאסרת עליו ע"י הקדושין וכן שמא יזדמן הפרשת חלה במקום שהיא יכולה להמתין עד שיבואו הבעלים ויפרישו בעצמן ויזכו במצותו ואין כאן זכי' לולי השליחות וכן בנדרים אולי תידור מה דניחא לי' בקיומו ואין כאן זכי' בהפרה ולא אתאינן עלה אלא מטעם שליחות וכיון דנעשה שליח בעידנא דלא הוי מיקם קמי לא נעשה שליח אבל אה"נ אם הי' ממנה שליח קדש לי אשה פלונית לכשתתגרש אם קדשה אחר הגירושין הרי היא מקודשת מטעם זכי': וכתב שם דדכוותא באשה שבעלה נשתטה ורוצה אשה לעשות שליח קבלה בשעה שהוא שוטה שיקבל ממנו גט כשישתפה לא מהני משום דכל דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח ובזה לא שייך לומר דכיון דגלתה דעתה שזכות הוא לה להתגרש אף אי ליכא שליחות מהני משום דזכין לאדם וכו' דאין זה זכות לה להתגרש וכו' והאריך בזה עי"ש והרב שיבת ציון בסימן פ"ו כתב ששמע שהרב בעל חתם סופר אמר בשליח קבלה שאינה יכולה למנותו בעת שהוא שוטה ושהרב השואל ממנו כתב דיש לחלק ולומר דבשליח קבלה לא אמרינן דמידי דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח ומר ניהו המחבר כתב באריכות להסביר החילוק ולהביא ראיות עי"ש (בד"ה אך)

ובספר ברכת ראש על מס' נזיר בדף כ' ע"ב (מדפי הספר) כתב דמה שהכריח בשיבת ציון סברתו הנ"ל מחמת קושיות המפרשים מסוגיא דקידושין דף כ"ג דעבד אף דלא מצי לקבל גט משוי שליח משום דשייך בתורת גטין וכן מסוגיא דגטין דף כ"א דקבלת האב גט לבתו הקטנה הוא משום שליחות והא קטנה ליתא בקבלת גט ואיך הוי האב שליח הנה יש ליישב הקושיות בלאו הכי וכו' וממילא אין הכרח לסברתו וסיים דיש מקום לדין כסברת השיבת ציון דבשליח קבלה דבעל כרחה מתגרשת ורשות אחרים עליה לא בעינן דמצי למיעבד השתא ואין ראוי להאריך במה שאינו נוגע לפירוש הש"ס ישמע חכם ויוסיף לקח:

עוד כתב הרב שיבת ציון בריש סימן פ"ו לחלק בעיקר הדין דכל דלא מצי עביד לא משוי שליח דלא אמרינן כן אלא בדבר שאין רגיל להשתנות ואין באפשרות שיוכל המשלח לעשות הדבר ההוא בשעה שממנה שליח כגון בהיה לה אחות אשת איש ונתגרשה אחר כך דאמר רבא דמודה ר' יוחנן מטעם דמידי דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח דאין באפשרות להמשלח לקדשה עתה מפני שהיא אשת איש ולאו בת קידושין היא ואינה עומדת להתקדש דסתם אשת איש לאו לגירושין עומדת אבל בדבר שעשוי להשתנות כגון בעל שהוא עתים חלים עתים שוטה והאשה משוית שליח לקבל ממנו גט וכיון שאין הבעל לפנינו יש לחוש שמא בשעה שממנה שליח קבלה הוא עתים שוטה ואינו ראוי לגרש מכל מקום מהני מינוי השליחות לקבל ממנו גט בעת חלימתו כיון שאינו ודאי שהוא אז שוטה ורגיל להשתנות להיות חלים ויוכל להיות שבאותו רגע הוא חלים שפיר מציית משוייא שליח והכריח חלוק זה לפי דעת הרא"ש שהביא מרן בב"י באהע"ז סוף סימן קל"ח דכל אדם בשעת שינה חשיב חסר דעת אם כן איך יכולה אשה לעשות שליח קבלה מבעל שפוי ניחוש שמא בשעת מינוי השליחות הבעל הוא ישן והוי מידי דלא מצי עביד וכו' ושוב הביא מה שנסתפק במשנה למלך בפרק ט' מהלכות גירושין דין ו' (בד"ה ולפ"ז) באשה שהיא ספק מקודשת שקבלה קידושין ספק קרוב לה וכו' ועשה שליח לקדשה לו אחר שתתגרש אי מהני השליחות והאריך לפלפל בזה עי"ש (בד"ה אך מצאתי):

כלל פט) כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח אם מאי דלא מצי עביד הוא מחמת אריא דאיסורא דרביע עליה אבל עצם הדבר יכול הוא לעשותו אי חשיב לא מצי עביד ולא מצי משוי שליח עיין לעיל באות פ"ו (בד"ה והנה אמת) שכתבתי דאף שנמצא באיזה פוסקים בכללא דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו שכתבו דאם מה שאינו ראוי לבילה הוא מחמת איסור לא חשיב אינו ראוי לבילה מכל מקום

לגבי כללא דמידי דלא מצי עביד לא משוי שליח אף אי מאי דלא מצי עביד הוא מחמת איסורא חשיב לא מצי עביד ולא משוי שליח וכדמוכח מסוגיא דקידושין דף כ"ג ע"ב ומזה תמהתי על מה שכתב הגאון שואל ומשיב עי"ש ובינותי בספרים וראיתי להרב מקנה אברהם במערכה זו אות קט"ן שכתב שיש מקשים אמאי דאמרי' בקידושין ד' מ"ב האומר לחברו צא והרוג את הנפש שולחו פטור דאין שליח לדבר עבירה דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ולמה לי מהאי טעמא תיפוק ליה דאיהו לא מצי עביד דלא מצי למיקטליה ולא חל השליחות כלל והוה ליה כהורגו מעצמו בלתי שליחות וכתב ליישב על פי מה שכתבו התוס' דכשהשליח שוגג לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה ולכן איצטריך טעמא דדברי הרב וכו' דאי מטעם כל מידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח היינו אומרים דאף אם השליח שוגג ולא ידע דאיכא איסורא לא מיחייב שולחו כיון דמעולם לא נכנס להיות שלוחו בזה להכי אמרינן טעמא דדברי הרב וכו' דאי השולח הוי שוגג דליכא למימר דברי הרב וכו' יש שליח לדבר עבירה עכ"ל הנה מתבאר דגם מאי דלא מצי עביד מחמת איסורא חשיב לא מצי עביד ולא משוי שליח:

ועל מה שיישב לקושית היש מקשים יש לפקפק לעניות דעתי דנראה שכונתו לומר דלולא טעמא דדברי הרב וכו' היינו אומרים דמשום דכל מידי דלא מצי עביד וכו' אף אם השליח שוגג לא חשיב שלוחו וקמשמע לן טעמא דדברי הרב וכו' דהיכא ששליח שוגג יש שליח וגם משום כל מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח ליכא בכי האי גוונא שהשליח שוגג (שאם אין כן כונתו אלא דלגבי כללא דמידי דלא מצי עביד לא שאני לן בין אם השליח מזיד או שוגג היכי נימא דכשהשליח שוגג מיחייב שולחו משום דלא שייך דברי הרב וכו' הרי סוף סוף אין זה מיקרי שלוחו משום דמידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח אלא ודאי שכונתו לומר דכיון שהשליח שוגג לא אמרינן ביה דהיכא דלא מצי עביד איהו לא משוי שליח) ולי ההדיוט אין נראה כן דודאי אם נאמר דדין זה נאמר במידי דלא מצי עביד מחמת איסור אין חילוק בין אם השליח מזיד או שוגג דהכונה בזה לומר דלא חל השליחות כלל ומה יושיענו מה שהשליח שוגג הרי אין כאן משלח כלל:

ועיקר קושית היש מקשים ראיתי שעמד בזה הרב משאת משה והביא דבריו הרב נחמד למראה בח"ב ד' קכ"א ע"א והביא שהרב קול אליהו בחלק אהע"ז סימן ט"ז דף ס"ח ע"א כתב ליישב קושיא זו ואלה הדברים אשר בנחמד למראה שם ראיתי להרב קול אליהו שכתב לחלק על מה שחקר מר אביו בשניות בחיו"ד במאי דאמרינן האומר לחברו צא והרוג את הנפש שולחו פטור דאין שליח לדבר עבירה למה לי הך טעמא תיפוק לי

דמידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח ואפי' אי פריש להדיא דמשוי שליח לא הוי שלוחו (עיין לעיל באות פ"ח מה שהבאתי בזה ואתה תחזה שאינו פשוט לומר דגם אי פריש לא מהני ומסתמא לא נעלם דבר זה מהרב משאת משה ומר בריה ואין הספרים מצוים אצלי) וניחא ליה למר בריה לומר דרב המרחק ביניהם דמאי דקי"ל דמידי דלא מצי עביד לא מיקרי שלוחו היינו במלתא דלא מצי וגם אם עשה כלא חשיב ואינו עשוי דוק ותשכח בכל העניינים שנשתמשו בלשון זה בהא הוא דאמרינן דכיון דאיהו גופיה אם היה עושהו אין במעשיו כלום ולא חשיב מעשה לא עדיף גברא דאתי מחמתיה מניה דידיה ואם עשהו שליח לא חשיב שלוחו אבל מלתא דאי עביד ליה משלח מה שעשה עשוי ואהנו מעשיו אלא דמצד הדין אינו רשאי לעשותו בהא ודאי משוי שליח ושלוחו מיקרי שפיר ואם מחלקינן בין אי שליח בר חיובא אי לאו או אי בעי עביד דנמצא אם כן באומר לחברו להרוג או שנמצאת הגנבה בחצרו דהיינו שלוחו ליכא למימר בהא מידי דלא מצי עביד דבקושטא מצי עביד ואהנו מעשיו אם כה יעשה המשלח עצמו שאם הרג הוא עצמו או גנב חייב אלא שאינו רשאי דהתורה אסרתו לפיכך שמאי הזקן אמר שולחיו חיוב דשלוחו מיקרי שפיר כיון דאי עביד ליה איהו ניהו דחייב ומיקרי מעשה עכ"ד ונראה כונתו בחילוק זה דכל דבר שאם עשהו המשלח עצמו היינו יכולים לבטל את אשר עשה ולומר שאין במעשיו כלום אם קידש אשת איש היינו אומרים דאין במעשיו כלום וכשעשה שליח גם כן לא חלהשליחות אבל בדבר שאם עשהו המשלח לא היה בידינו לבטל מעשיו לומר דאין במעשיו כלום כגון הרג את הנפש האם נוכל לבטל מעשיו ולהחזיר נשמתו בו הרי אם כן מה שעשה עשוי ואי אפשר לבטלו בזה אם עשה שליח אין לנו לומר דמידי דלא מצי איהו עביד לא חל עליו שליחותו ולכן לולא טעמא דאין שליח לדבר עבירה היה נחשב שפיר שלוחו ולכן צריכינן לטעמא דאין שליח לדבר עבירה:

ומצאתי שהרב אמרות טהורות בחלק אהע"ז סי' ל"ה דף ד"ן ע"ד (בד"ה וראיתי) כתב לתרץ קושית הרב מר אביו בס' משאת משה הנ"ל בלשון זה ובהורמנותיה דמר נלע"ד דכי אמרינן כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח היינו דוקא במידי דאי איהו גופיה עביד לא אהנו מעשיו כגון לקדש אשה בעודה אשת איש דאם קדש ההוא בעצמו אינה מקודשת ומשום הכי כי אמר ליה לשליח קדש לי את פ' כשתתגרש לא אהנו מעשי השליח אף שקדשה לו אחר שילוחיה כיון דבשעת מינוי השליחות לא היה יכול המשלח לקדשה וכן כשאינו ראוי המשלח ואין לו כח מצד עצמו מחמת חולשה לעשות זאת הפעולה אינו יכול לעשות שליח כההיא דריש פרק הגוזל ד' ק"ט בכהן

זקן או חולה אשר מחמת תשות כחו להקריב לא מצי משוי שליח דשלוחו כמותו בעי וליכא אבל באומר צא והרוג את הנפש אינו נכנס בסוג לא מצי עביד השתא דהא אי בעי מצי עביד ואם הורגו הוא בעצמו אהנו מעשיו אינו נכנס בסוג לא מצי עביד וברור עכ"ל ומפורש כמו שכתבתי בכונת דברי הרב קול אליהו הנ"ל ועיין להרב שערי חיים אריה בד' כ"א ע"ג שהביא קושית הרב משאת משה וכתב שתירץ לזה על פי מה שכתב דאם אומר לנכרי צא והרוג את הנפש לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה ומשום הכי הוצרכו לטעם דאין שליח לדבר עבירה דאי משום כל דלא מצי עביד לא משוי שליח היינו אומרים דאף באומר לנכרי פטור להכי אמור רבנן בטעמא דאין שליח לדבר עבירה לומר דבאומר לנכרי חייב והרבה להשיב על זה וכתב דלפי מה שכתב הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט' דבמידי דאי עביד מהני לא אמרינן כל דלא מצי עביד לא משוי שליח נחה תמיהת הרב משאת משה ועיין לעיל באות פ"ו מה שכתבתי בכלליה דרב מחנה אפרים ונכון בעיני מה שתירץ הרב אמרות טהורות הנז"ל:

ודאתאן עלה אי מידי דלא מצי עביד מחמת איסור אי מצי משוי שליח ראיתי להרב מקנה אברהם ד' כ"ג ע"ג (בד"ה ולענין) שכתב בשם הרב משאת משה בח"ב חלק יו"ד סי' י"א ד' ח"י ע"ג שבדבר שאינו אלא ממדת חסידות או חומרא לא נאמרה מדה זו שלא נאמרה אלא בדבר שמן הדין לא מצי עביד כן דעת הרבנים מוהריק"ו שרש כ"א ומוהרא"י בכתבים ומורם בח"מ סי' ז' אבל מוהר"ם מינץ סי' ח"י חולק בדבר ושוב כתב שהרב משנה למלך בפרק א' מהלכות ביאת מקדש דין ו' כתב דלא אמרינן כל מידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח אלא באיסורי תורה אבל באיסורי דרבנן מצי משוי שליח ושהרב חקרי לב בחלק א"ח סי' מ' החזיק בסברא זו דבדרבנן לא נאמרה מדה זו, ושגם בספק איסור תורה אפשר דמצי משוי שליח ושמטעם זה יכול לעשות שליח קודם ערב פסח לבדוק חמצו בליל ארבעה עשר ולא אמרינן מידי דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח כיון דבדיקה דרבנן אלו תורף הדברים שבמקנה אברהם ולמדנו מדברי כל הרבנים הללו דבמידי דלא מצי עביד מחמת איסור תורה פשיטא להו דלא מצי משוי שליח ובס' ישרי לב בחלק ח"מ במערכת השי"ן אות כ"ט כתב כל מידי דאיהו לא מצי עביד מחמת איסור לא מצי משוי שליח קול אליהו ח"א חאהע"ז סימן ט"ז שני אליהו בארעא דישראל מחנה אפרים הלכות שלוחין סי' ט' חקרי לב אהע"ז סי' כ"ד ובא"ח סי' מ' לענין איסור דדבריהם נשמת חיים עשין מ"ח וזולת הס' מח"א אין גם אחד מצוי אצלי לראות דב"ק והמובן מסיגנון דברי הרב ישרי לב הוא שכולם שוים דבמידי דלא מצי עביד מחמת איסור לא מצי משוי שליח:

וסברת הרב משנה למלך דבמידי דלא מצי עביד מחמת איסור דרבנן מצי משוי שליח כנז"ל קיימוה רבנן בתראי עיין להרב פתחי תשובה באהע"ז סי' א' ס"ק ט"ז ולהרב שם אריה בחלק אהע"ז סי' ב' דף ה' ע"ד מלואת אבן (על ש"ע אה"ע) סי' א' דף ב' ע"ג ראשית ביכורים בח"ב סי' ח' דף ע' ובשו"ת אור לי דף ב' ע"ג שוב מצאתי שהרב מראה הגדול בח"א בדרוש רביעי לס"ת ד' חנ"ק ע"ג כתב להכריח דנשים פטורות מכתיבת ס"ת משום דאי אפשר לאשה לכתוב ס"ת לא על ידה משום שנאמר וקשרתם וכתבתם וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה ולא על ידי שליח משום דכל דלא מצי עביד לא משוי שליח ואין לומר דהא דכל שאינו בקשירה וכו' הוא מדרבנן ובמידי דרבנן אף דלא מצי עביד מצי משוי שליח כמו שכתב במשנה למלך וכו' חדא שזה שנוי במחלוקת דהרב משאת משה סובר דגם אי מאי דלא מצי עביד הוא משום איסור דרבנן לא מצי משוי שליח והסכים כן הרב קול אליהו ועוד דדרשה דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה היא מדאורייתא וכו' עי"ש אכן נודע שדעת המ"מ וקו"א (שציין בישרי לב) היא דגם בדרבנן לא מצי משוי שליח ובס' אברהם אזכור לגדול בדורנו יצ"ו בדף כ"ו ע"ג אות ח"ן ציין חק"ל א"ח סי' מ' הנ"ל ושפתי רננות ד' כ"ה ובס' דרש אברהם ובית היין דרוש ג' לס"ת כנראה שגם הם המדברים בכלל זה אם נאמר במידי דלא מצי עביד משום איסור דרבנן ובספרו ויען אברהם בחלק יו"ד ד' כ"ט ע"ג על מה שנסתפק שם באות כ"א באיש ואשה בני חוצה לארץ שהלכו לארץ ישראל להשתטח על קברי הצדיקים וילדה בדרך והמליטה זכר ועד שנכנסו לארץ כבר עבר יום שמיני אם מותר האב לומר לבן ארץ ישראל למול את בנו ביום טוב שני דלדידיה הוא חול או דילמא כיון דהאב עצמו לא מצי עביד מילה שלא בזמנה ביום טוב שני לא מצי משוי שליח הביא על זה מה שכתב הרב משנה למלך דבדרבנן לא אמרינן מידי דלא מצי עביד לא משוי שליח וכתב דבשפתי רננות דרוש ג' לנישואין נשא ונתן על דברי הרב משנה למלך בחילוק זה וציין לעיין בס' בית אברהם אשכנזי לימוד ד' תאיר נרי ד' כ"ד ע"ב גנזי חיים מערכת הכ"ף אות ל"ב (ומה שציין קרית ארבע ד' קכ"ו ע"א ואהלי יהודה הכהן ד' קכ"ט ע"ג עיינתי שם ואינם מדברים בכלל זה כי אם בעיקר הדין דמידי דלא מצי עביד וכו'):

עתה השגתי ס' דבר אליהו (להגאבד"ק טארלא) וראיתי בסי' ח' שעמד גם הוא בחקירת הרב משאת משה הנ"ל למה לי טעמא דאין שליח לדבר עבירה משום דדברי הרב ודברי התלמיד וכו' תיפוק ליה דכל מידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח וכתב דאין לומר דלא אמרינן הכי אלא במידי דלא מצי עביד כלל אבל במידי דמצי עביד אלא דאריה דאיסורא רביע עליה אי עביד מהני דהא בקידושין ד' כ"ג גבי כהני שלוחי

דידן או שלוחי דרחמנא אמרינן מי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד ואינהו מצו עבדי אלמא דגם משום אריה דאיסורא מיקרי לא מצי עביד והביא מה שנסתפק הרב מחנה אפרים דהלכות שלוחין סי' ט' בנשבע שלא לקדש את לאה וקדשה על ידי שליח אם מקודשת או נימא כל דלא מצי עביד ושמסקנתו דתליא בהנהו דאי בעי עביד אי בעי לא עביד או בשליח בר חיובא וכו' ושקיל וטרי קצת וכתב ליישב חקירה הנ"ל דודאי מידי דמצי עביד ורק אריה דאיסורא הוא דרביע עליה לא אמרינן בה דלא משוי שליח וההיא דקידושין יש לומר דבקרבן שאני דשפיר לא מצינן כלל דאף אם ירצה לעבור ולהקריב אינו קרבן כלל והוא פסול משום זרות לכן הוי לא מצינן עבדינן דלא אהנו מעשיו אבל האומר לחבירו גנוב לי מצי עביד קרינן ביה רק אריה דאיסורא הוא דרביע עליה אלו תורף דב"ק ומשמעות הדברים הוא שכונתו לומר דבמידי דמאי דלא מצי עביד הוא משום אריה דאיסורא אבל גוף הדבר יכול הוא לעשותו לא אמרינן ביה דלא מצי משוי שליח וכדסליק אדעתיה מעיקרא לחלק בהכי ומתוך מה שרשמתי למעלה עיניך הרואות דשלמים וכן רבים פליגי עליה דמר ואפילו באיסור דרבנן יש סוברים דמיקרי לא מצי עביד ולא מצי משוי שליח אבל יתכן להעמיס בדבריו שכונתו ליישב כמו שכתב הרב אמרות טהורות הנז"ל (בד"ה ומצאתי) וק"ל:

כלל צ) כל מידי דלא מצי עביד וכו' אי מאי דלא מצי עביד הוא מחמת ספק אי אמרינן דלא משוי שליח כגוואשה שהיא ספק מקודשת (שזרק לה קידושין ספק קרוב לה ספק קרוב לו) שצריכה גט מספק ובא ראובן ועשה שליח את שמעון לקדש לו אשה זו אחר שתתגרש מהראשון נסתפק הרב משנה למלך בפרק תשיעי מהלכות אשות דין ו' (בד"ה ולפי"ז) מי אמרינן כיון דאם קדשה הוא עצמו היו תופסים בה קידושין מספק חשיב מצי עביד ומצי משוי שליח או דילמא כיון דלא מצי לקדשה קידושין גמורים חשיב לא מצי עביד ולא מצי משוי שליח וכתב (בד"ה ודע) דתלי בפלוגתא דרש"י ותוס' בפרק י"א דיבמות גבי מאי דתנן כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה וכו' עי"ש והרב אבני מילואים בסי' ל"ה ס"ק י"ד כתב על דבריו דאינו ענין למחלוקת רש"י ותוס' כלל ושאין סברא לומר דמשום דאם קדשה הוא תופסין בה קידושין מספק שיהא חשוב מצי עביד ויהיו קידושי השליח קידושי ודאי וכו' עי"ש דב"ק גם בשו"ת אבן הראשה לידידי הגאון אליהו קלאצקי אבד"ק ברעזי יצ"ו בסי' ז"ך בדף מ"א ע"ב (בד"ה והמל"מ) כתב שדברי הרב משנה למלך בזה מוקשים וכו' עי"ש: והנה בעיקרא דהאי דינא דמידי דלא מצי עביד לא מהני ביה שליחות אם הדבר תלוי בהמשלח שיהא הוא יכול לעשות המעשה ההוא עתה דבזה דוקא הוא מה שיכול לעשות שליח או אין הדבר תלוי בהמשלח אלא בהשליח הנה

הגאון נודע ביהודה בדרשותיו בספר דורש לציון דרוש י"ג (בדף נ"א ע"ד בד"ה לכן מחמת לחץ) האריך בזה דאף דרבותינו רש"י והתוספות מפרשים כל הסוגיא דנזיר דבמשלח בעינן שיהא מצי עביד השתא וכו' יש לשיטה זו קושיות רבות ולכן פירש דלגבי המשלח לא בעינן מצי למיעבד השתא ודי שיהא בתורת אותו דבר כדאמרינן בקידושין ד' כ"ג דעבד לא מצי לקבל גט ומשוי שליח משום דשייך בתורת גטין וסוגיית הש"ס דנזיר קאי על השליח היכא דמצי למיעבד השתא וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש באריכות:

והשגתי עתה ספר ברכת ראש על מסכת נזיר (שנדפס מקרוב שנית) וראיתי שם בדף כ' ע"ב מדפי הספר שהביא תורף דברי הגאון נודע ביהודה בדרוש הנ"ל וכתב על דבריו דמלבד דזה נגד הסברא לתלות בהשליח והא לא בעינן ביה רק שיהא בתורת אותו דבר כדאיתא בקידושין ד' מ"א ע"ב אבל עכו"ם דאיתיה בתרומה דנפשיה וכו' עו"ק מהא דאיתא בבבא קמא אם היה זקן או חולה דלא מצי למיעבד עבודה לא מצי משוי שליח הא על כל פנים איהו בתורת אותו דבר לעבוד לכשיבריא דרוב חולים לחיים וסמיה בידן יותר מהא דכתב הפנ"י בגט הואיל אם מת אביה וכן כהן טמא אינו יכול לעשות שליח הא איהו בתורת אותו דבר לכשיטהר יותר ממה שכתב בקטנה כיון דעתידה להתגדל וכו' ואין לומר משום דמחוסר מעשה הטבילה דהא איהו סבירא ליה מחוסר מעשה כבידו דמי כיעויין שם אלא ודאי דבמשלח תלי אי איהו מצי למיעבד השתא וכפירוש רש"י ותוספות עכ"ל: וכבר נשאל על זה בנודע ביהודה מהדורא תניינא בחלק אבן העזר סי' ס"ט ויישב הסוגיא לפי פירושו וז"ל (בסוף ד"ה ומעתה) ומה דקשה לך מה שביארתי לפרש מה שאמרו בנזיר ד' י"ב כי משוי אינש שליח במה דמצי עביד השתא היינו שהשליח מצי עביד השתא אבל המשלח לא בעינן מצי עביד רק שיהא בתורת אותו דבר והקשית מהא דבבא קמא האי זקן או חולה היכי דמי וכו' ואי דלא מצי עביד עבודה שליח היכי משוי אהובי תלמידי סבור אתה שהכונה בזה משום דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח ולדבריך אין כהן שהוא זקן או חולה יכול לשלוח קרבנו ודבר תימה ואטו גרע מישראל שמביא קרבנו לכהן וכהנים שלוחי דרחמנא נינהו כבקדושין ד' כ"ג ע"ב ואמנם הכוונה שם בבבא קמא דכל זכות הקרבנות הוא לאנשי משמר ואמנם לכהן זכתה התורה שיביא בכל עת ויקריב קרבנותיו אף במשמר שאינו שלו אבל שיהיה הברירה ביד כהן למסור קרבנותיו לכהן אחר שאינו מאותו משמר לא מצינו בתורה והיה מהראוי שאנשי משמר ההוא יעכבו עליו שלא יגרע זכותם ויתנו לכהן אחר אלא שאף על פי כן הכהן היכולת בידו למסור קרבנו לכהן אחר שאינו מאותו משמר שהוא אומר לאנשי משמר מה הפסד יש לכם הלא אי בעינא מקריבנא אנא ואין לכם חלק בו

ומה הפסד יש לכם במה שאני משוה שליח במקומי אבל כשהוא זקן או חולה ואינו יכול לעבוד עבודה בעצמו ממילא זוכין בו בני המשמר ולא מצי משוי שליח להפקיע זכותם והרי זה דומה למה שכתב הרא"ש בגטין ד' י"א ע"ב גבי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים דאפילו שויה שליח לא מהני דלא מצי משוי שליח לחוב לאחרים הרי לך שכבר יישב בעצמו הסוגיא דאם היה זקן או חולה והגאון ברכת ראש לא ראה דב"ק בזה אף שלפי הנראה נדפס הנודע ביהודה תניינא יותר משלשים שנה קודם שנדפס ס' ברכת ראש ראשונה ואינו מן התימה אם לא ראה דבריו בזה:

אמנם בשו"ת אבן הראשה הנ"ל בסי' ז"ך (ד' מ"א ע"ב) הביא דברי הנודע ביהודה הנ"ל וכתב שדבריו קשים במה שהביא מהרא"ש גבי תופס לבעל חוב וכו' דשאני התם שתופס השליח בעד המשלח אבל הכא תופס בעד עצמו דהא השליח הוא שעובד ולדעת השפתי כהן בסי' ק"ה יכול שליח בשכר לתפוס ויש שכתבו הטעם כיון שיש לו שכר על זה מיגו דזכי לנפשיה זכי לאחריני והכא הוא תופס לנפשיה ואין לומר דכיון שאין המשלח זוכה בו לא מצי זכי בעד השליח כיון שחב לאחרים דזה אינו דהא לא מצינו אלא דלא מצי זכי ליה כשחב לאחרים כשאין השליח זוכה בו גם דאם כן אם יתן לו שכר בעד זה שהוא מרשה אותו לעבוד תו יוכל לחוב לאחרים לפי שזוכה גם כן לנפשיה ועל מה שכתב הנודע ביהודה דמי גרע מישראל וכו' השיב דשאני התם דכהנים הם שלוחי דרחמנא מה שאין כן הכהן שאינו באותו משמר שלא זכתה לו התורה ובא רק בכח ותורת שליחות משום הכי כל דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח דבזה לא מהני מאי דהוי בתורת קרבנות כיון, שהכהן שבמשמר אחר אינו שד"ר ובא רק בכח השליחות וכל היכא שכל כחו אינו אלא מצד השליחות לחוד שצריך שיהיה המשלח מצי עביד וכן מוכח מדברי התוספות ביבמות ד' צ"ט ד"ה ואין מוציאין במה שכתבו דשאני הכא אם יבוא אליהו ויאמר שהוא כהן וכו' והיינו דכיון דהוי ספק ואפשר דקמיה שמיא גלי דמצי עביד, ומצי משוי שליח משום הכי אין מוציאין שלהם מידיהם מספק ולדעת הנודע ביהודה דלא מצי משוי שליח להפקיע זכותם אלא במקום שיכול להקריב בעצמו ומשום מה הפסד יש לכם וכו' יקשה הא הכא יש להם הפסד כיון שלא יוכלו להקריב בעצמן ומה בכך דקמי שמיא גלי שראוי לעבוד הא כיון דהשתא אינו ראוי לעבוד הוא מפסיד לכהני המשמר ומוכח דהוי מטעם שליחות וכפשטות הלשון:

ושם (באבן הראשה) ראיתי בסי' כ"ו בתשובת הגאון אבי הרב המחבר יצ"ו שכתב דסופר שכותב בשכר יש לו דין פועל ושכיר דמהני אף בדבר עבירה ואף בתופס לבעל חוב כשחב לאחרים וגם כששכרו ללקט מציאות בבית הקברות והשוכר כהן מסתברא

דמציאתו להשוכר ולכן אף גידם יכול לשכור סופר דבשכיר לא אמרינן כל דלא מצי עביד לא מצי לשכור פועל וכי האי גונא כתב בשו"ת טו"א סי' ל"ה בגט בעל כרחה על ידי שכיר דלא שייך מה שכתב הנודע ביהודה על פי הסוגיא דבבא מציעא ומר בריה הרב המחבר יצ"ו בסי' ז"ך כתב דלכאורה יש להביא ראיה לזה ושוב דחאה ומכל מקום נראה שנוטה דעתו לסברת מר אביו דבפועל ושכיר לא אמרינן כל דלא מצי עביד וכו' עי"ש: ומידי דלא מצי עביד השתא משום שהוא מחוסר זמן אי אמרינן דלא מצי עביד שליח עכשיו לכשיגיע הזמן הנה הגאון נודע ביהודה בדגול מרבבה ליו"ד סי' ש"ה על דברי הרמ"א בסעיף יו"ד כתב דאף שיכול לפדות בנו על ידי שליח מכל מקום אינו יכול לעשותו שליח בתוך שלשים יום דמידי דאיהו לא מצי עביד השתא הוא ולא מצי משוי שליח וגאון עזנו מר קשישא יצ"ו בס' עין יצחק בחלק א"ח סי' כ"ח אות א' כתב להוכיח מסוגיא דגטין ד' כ"ט ע"ב בההוא גברא דשדר גיטא ואמר לשליח לא תיתיב לה עד תלתין יומין ואמר רבא מסור מילך קמן דלבתר תלתין יומין משוינן שליח דכיון דלבתר תלתין יומין מצי מגרש שליח שניתן לגירושין הוא אלמא דאף דבגו תלתין יומין לא מצי עביד שליחותו אפילו הכי כיון דלבתר תלתין יומין מצי מגרש מיקרי שליח שניתן לגירושין והוא הדין הכא כיון דאחר שלשים מצי עביד מיקרי מציעביד אף בתוך שלשים יום משום דמחוסר זמן אינו דומה למחוסר מעשה כמו שכתב המשנה למלך ברביעי מהלכות אישות ויש לדון בזה על פי דברי המשנה למלך בששי מהלכות גירושין הובא בפתחי תשובה ריש סי' קמ"א ויש לפקפק דלא דמי להההיא דגטין דהתם המשלח אי בעי למיגרשה איהו גופיה מצי עביד השתא משום הכי מצי משוי שליח וכיון דה שליח מצי עביד שליחותיה בתר תלתין יומין חשיב השתא שליח שניתן לגירושין מה שאין כך בפדיון הבן דאי בעי האב למיפרקיה גו תלתין יומין לאו כל כמיניה איכא למימר כיון דלא מצי איהו עביד לא מצי משוי שליח ולכן אין לנו לדון מסוגיא דגטין הנ"ל אלא מצד אחר דמחוסר זמן לא חשיב לא מצי עביד דזמן ממילא קאתי והוא מקצוע גדול לא עט האסף פה:

ודבר שאינו יכול להיות עליו שליח משום מידי דלא מצי עביד השתא וכו' יכול השליח לעשותו בתורת זכיה כן כתב בדגול מרבבה ליו"ד סי' ש"ה הנז"ל (בד"ה ומידי דלא מצי עביד השתא) לענין מי שעשה שליח בתוך שלשים יום לפדות בנו דאף דאין בו דין שליחות משום דלא מצי עביד השתא מכל מקום בתורת זכיה יכול לפדותו ובשו"ת עין יצחק הנז"ל (בד"ה ומידי וכו') כתב שבספרו באר יצחק א"ח סי' א' ענף ג' כתב לדון על פי דברי התוספות בקידושין ד' כ"ג בד"ה מהו שיעשה שליח דאם עשהו שליח בפיו

הוי קפידא ולא מצי לזכות עבורו ואם כן כשעשאו שליח לפדות בנו אינו יכול לזכותו ואי לא הוה מהני שליחות (כשיטת הדגול מרבבה) אינו יכול לפדותו מתורת זכיה וכן במה שכתבו הרבנים המגיה במשנה למלך בששי מהלכות אישות ונודע ביהודה מהדורא קמא סי' צ' גבי נשתטית אם יכול ליתן גט ביד שליח שימסור לה לכשתשתפה דהוי מידי דלא מצי עביד וכו' דלא אמרינן דיכול למסור לה הגט בתורת זכיה לאחר שתשתפה שכיון שעשהו שליח לא מצי לזכות ועם כל זה יש לומר שנכון להתנות בפיו דאף דלא שייך ביה דין שליחות מכל מקום מגלה דעתו שרוצה שיזכה לו השליח על נתינת הגט אחר שתשתפה ואף המשנה למלך יש לומר דמודה דמהני וזו עצה נכונה דגם זכין מאדם אמרינן:

כלל צא) כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש וכו' הכי אמרינן בכמה דוכתי ולכאורה נראה מצד הסברא דדוקא להפקיע הקידושין מהני הא דכל המקדש וכו' דדעת המקדש תלי בדעת רבנן אם ירצו יבטלו ויפקיעו הקידושין והרי רצו בנדון זה והפקיעו מניה אבל לומר דמשום כל דמקדש וכו' אלמוהו רבנן לקידושי המקדש שאף אם מן הדין אינם קידושין עשו חז"ל שיהיו קידושין משום כה"מ וכו' ונפקא מינה דאף להסוברים דקנין דרבנן לא משוי ליה קנין דאורייתא אפילו הכי לענין קידושין מהני כשל תורה מטעם הנ"ל זו לא שמענו והגאון משנה למלך בהלכות אישות פרק ה' נסתפק במוכר חפץ וקבל המעות וקודם שמשך הלוקח קידש המוכר אם קידושיו קידושין עי"ש ובמאי דשקיל וטרי הרב עפרא דארעא במערכת המ"ם אות קט"ן ס"ה ואמאי לא נימא כל המקדש וכו' וכיון דתקון משיכה הרי אם כן החפץ ברשות מוכר ומקודשת מדאורייתא אלא ודאי דלהא לא מהני הא דכל המקדש וכו' והגאון דברי אמת בקונטרס שביעי סי' ג' דף צ"ו ע"ב (מדפוס חדש בד"ה ועפ"י) הקשה להסוברים דקנין דרבנן לא מהני כשל תורה מדקיימא לן דארבע אמות מהני לקבלת הגט אף דקנין ארבע אמות מדרבנן עי"ש מה שתירץ ולא תירץ משום דכל המקדש וכו' משום דבההיא דארבע אמות אמרינן וכן בקידושין וכו' ובקידושין לא שייך לומר כל המקדש וכו' וק"ל וכן נראה ממה שהכריח הרמב"ן דמכירת שטרות דאורייתא מדתנן המקדש בשטר חוב דאחרים מקודשת ומשמע מדאורייתא עי"ש והביאו דבריו הגאונים מחנה אפרים הלכות קנין משיכה סי' ב' ואבני מילואים סי' כ"ח ס"ק ל"ג וקהלת יעקב בתוספת דרבנן אות ט"ן (ד"ה באופן) ומטה אהרן ד' פ"ז ע"א ומה הכרח הוא זה אימור דמכירת שטרות דרבנן ואפילו הכי מקודשת מדאורייתא משום כל המקדש וכו' אלא ודאי דלא אמרינן הכי להחזיק הקידושין שיהיו חשובים מדאורייתא וכנז"ל: אך ראיתי להגאון שער המלך בפרק שמיני דין יו"ד מהלכות לולב

(בד"ה ומעתה וכו' ובד"ה וראיתי להג"פ) דמתברר מדבריו דגם לאלומי הקידושין אמרינן כל המקדש וכו' שכתב וכל שכן בקידושין דאיכא למימר כל המקדש וכו' עיין שם וכן נראה דעת הרב עפרא דארעא באות קטן ס"ה (סוף ד"ה וראיתי להעתיק) שכתב ואין לחלק דדוקא בקידושין משום כל המקדש וכו' דלא משמע מסוגיא דהזהב עי"ש ובעפרא דארעא מ"ב אות קטן ג"ן וכן נראה דעת הג' מחנה אפרים הלכות משיכה סי' ב' דף י"א ע"א שכתב דמאי דמהני קנין ארבע אמות בגט הוא משום דכל המקדש וכו' וכו' עי"ש ומה יענה למאי דתנן התם וכן בקידושין וכו' אלא ודאי שסובר דגם בקידושין אמרינן דאלמוהו רבנן לקנין דידהו משום כל דמקדש וכו' אך קשה לפי זה מאי מספקא ליה שם במי שקנה חפץ במשיכה לחוד וקידש אשה אי מקודשת מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן עי"ש ותפשוט ליה מדידיה דכי היכי דקנין ארבע אמות אף דאינו אלא מדרבנן אמרינן דמקודשת מדאורייתא משום כל המקדש וכו' הכי נמי נימא בקנין משיכה וצ"ע. אחר זמן רב ראיתי להג' אבני מלואים סי' ל' ס"ק ה' דפשיטא ליה כדכתיבנא בעניותין דלא שייך לומר בקידושין כל המקדש וכו' והביא דברי הרמב"ן בחידושיו לגטין גבי זורק גט לתוך ארבע אמות דמשמע שסובר שגם בקידושין אמרינן כל המקדש וכו' ויישב דבריו עיי"ש ב גם אשו"ר להרב מקנה אברהם אות ק"ס וז"ל כל המקדש וכו' היינו דוקא לענין הפקעה דאפקיעו לקידושין מיניה אבל לקיומיה לא הרשב"ש סי יו"ד ועיין תשב"ץ ח"ד דף ו' ע"ד וכו' עי"ש ואין מצוי אצלי ולפי הנראה הרשב"ש הוא תנא דמסייען: והא דאמרינן בכל דוכתא כל המקדש וכו' ואפקעינהו רבנן לקידושין מניה כתב הגאון מקאוונא יצ"ו בסה"ב עין יצחק בחלק א"ח סי' כ"ח אות כ"ג שבספרו באר יצחק בחלק אהע"ז סי' יו"ד ענף ג' כתב דמכל מקום נשארו קידושין דרבנן ושכן כתב הרשב"א בחידושיו לכתובות דף ג' ע"א (בד"ה שויוהו רבנן) דאף היכא דאמרו אפקעינהו לקידושין מכל מקום ממזרים אינם נטהרים ואסורים לכהנים ולקרובים מדבריהם עכ"ל וכן הוא בשיטה מקובצת לכתובות שם עיין שם: כלל צב) כהנים בזה"ז אי חשיבי כהנים ודאים או ספק כהנים כיון שאין להם כתב יחוס הנה מוהרי"ו הביא דבריו בדרכי משה סי' תנ"ז ס"ד כתב דעכשיו אין נותנים חלה לכהן קטן דלא מחזקינן בזמן הזה לשום כהן בכהן ודאי וביאר דבריו הרב מגן אברהם שם בס"ק ט' דשמא נתחללה אחת מאמותיו וכתב שכן פסק רש"ל ומוהרי"ל ובזה נתיישבה דעתו ממה שתמה בסי' ר"א סק"ד למה אין העולם נזהרים להקדים הכהן לכל דבר שבקדושה מאחר שקדימה זו היא מן התורה דהיינו לפי שאין אנו בקיאים בייחוסי הכהונה עיי"ש והרב שערי תשובה שם כתב (על מה שכתב בבאר היטב דברי המגן אברהם הנ"ל) וז"ל ועיין בשו"ת מוהרשד"ם בענין

שבויה לכהן ובתשובות שבות יעקב וחוט השני וחות יאיר וזכרון יוסף שהאריכו בזה ובשו"ת בית אפרים חלק א"ח סי' ה' ובחלק אהע"ז באורך בענין זה עכ"ל והנה מלבד שלא ביאר על איזה דין הם המדברים הרבנים מוהרשד"ם ושבות יעקב וכו' אף לא ציין מקום דברי קדשם ומסתמא הובאו דב"ק בספרו בית אפרים וסמך בזה על המעיין שם ואצלי אין מצוי ס' בית אפרים אך ראיתי שהרב באר היטב בסוף סי' קכ"ח ס"ק פ"ג הביא דברי הרב מגן אברהם שבסי' ר"א הנ"ל וכתב על זה ובכנסת יחזקאל סוף סי' ס"ו כתב חלילה להוציא לעז על יחוסי כהונה בזמן הזה ועיין מוהרשד"ם חלק אהע"ז סי' רל"ה ומוהרי"ט סי' קמ"ט וחוט השני סי' י"ז שבות יעקב ח"א סי' צ"ג ובמה שכתבתי באהע"ז סי' ו' סק"ב עכ"ד:

ובבאר היטב באהע"ז שם כתב כהן שהוחזק בכהן ימים רבים ונשא חלוצה כי לא ידע שהיא חלוצה אין כופין אותו להוציא כן פסק שבות יעקב ח"א סי' צ"ג ולדעת מוהרשד"ם אין כופין בכהנים בזמן הזה דכהני ספק נינהו אבל בתשובת מוהרי"ט ח"א סי' קמ"ט וחוט השני סי' י"ז האריכו לסתור דעת מוהרשד"מושבות יעקב הנ"ל דחה דבריהם ומקיים דברי מוהרשד"ם וכו' וכנסת יחזקאל שאלה נ"ו בסופו חולק על שבות יעקב וכתב חלילה להוציא לעז על יחוסי כהונה בזמן הזה ושיהיו כל הבכורים מבלי פדויים עכ"ל ובבאר היטב יו"ד סוף סי' שכ"ב לא הזכיר מזה כלום וידוע שהוא לרב אחר ואין לתמוה אם לא ראה מה שכתב בבאר היטב א"ח ואהע"ז הנ"ל בענין זה ולכן העתיק בסתם מה שכתב הרב שפתי כהן בשם רש"ל שאין נוהגים עתה ליתן החלה לכהן קטן שאין מחזיקים אותם לכהן ודאי ואין אנו יודעים איזה כהן אמיתי: והרב פתחי תשובה שם עם שלא הזכיר דברי הרב באר היטב בשתי מקומות הנ"ל הן כל יקר ראתה עינו ועל מה שכתב בבאר היטב ביו"ד הנ"ל שכן כתבו הריב"ש בסי' צ"ד ומוהרשד"ם בענין שבויה וחלוצה לכהן ובשבות יעקב האריך לדחות דברי מוהרי"ט וחוט השני ולקיים דברי מוהרשד"ם וכתב שכיוצא לזה כתב הרב המבי"ט בח"א סי' רי"ט ובשאלת יעב"ץ ח"א וציין לעיין בכנסת יחזקאל סי' נ"ו ובמה שכתב על דבריו בס' השיב ר' אליעזר סי' ח' ובחות יאיר בהשמטות לדף קנ"ד ובדף רמ"ז ובס' זכרון יוסף ובית אפרים בא"ח ואהע"ז שהאריכו בזה ורמז דבריו הללו בפתחי תשובה בחלק אהע"ז סי' ו' עי"ש בסק"ג ובסימן ז' סק"ב וספר זכרון יוסף אין אצלי ולא הייתי יודע מאי אמר רב יוסף בזה עד שראיתי דברי מרן חיד"א בברכי יוסף אהע"ז סי' ו' אות ג' וז"ל כהן בזמנינו שלא ידע שאשה חלוצה ונשאה חייב להוציא כן כתבו האחרונים דלא כהרב שבות יעקב סי' צ"ג וכן הסכים בשו"ת זכרון יוסף באהע"ז סי' ג' עכ"ל למדנו שדעת הרב זכרון יוסף שלא

כדעת הרב שבות יעקב ובספר רוח חיים שם אות ג' ציין לענין כהן בזמן הזה שנשא שבויה או חלוצה אי כופין להוציא לעיין בחקרי לב אהע"ז סי' ב' ואינו מצוי אצלי (עיין לקמן בד"ה ומצאתי שכדברי):

והנה מה שכתב הרב פתחי תשובה כיוצא לזה כתב הרב המבי"ט וכו' הנה אין ספרו מצוי אצלי לעיין בדב"ק כי מסיגנון לשון הרב פתחי תשובה נראה שהרב המבי"ט קאי בשיטת הרב שבות יעקב שהכהנים בזמן הזה אינם כהנים ודאי ויגיד עליו רעו אשר צרף לסברתו סברת הרב שאלת יעב"ץ שנוטה דעתו לסברת הרב שבות יעקב ואם כן הוא באמת יש לתמוה על רבינו מוהרי"ט שיחלוק על סברת הרב מר אביו מבלי שיזכיר דעתו ומי שנמצא אצלו ספר התורה שו"ת הרב המבי"ט ישכיל בכונתו ומה שכתב הרב פתחי תשובה שכן כתבו הריב"ש ומוהרשד"ם עיין בדברינו להלן ועיניך תחזנה מה שכתבו כמה רבנים שאין הכרח מדברי הריב"ש והרב מוהרשד"ם הוא שהכריח סברתו מדברי הריב"ש והבאים אחריו דחו הוכחתו ומה שכתב בשם הרב שאלת יעב"ץ עיין לקמן (בד"ה וספר שאלת יעב"ץ): ותורף דברי הרב מוהרשד"ם הם שהביא מה שכתב הריב"ש בסי' צ"ד שכהנים שבדורנו אין להם כתב היחס אלא מפני חזקתם נהגו היום לקרוא ראשון בתורה ולמד מדבריו שכיון שאינם כהנים בודאי אם כן בנדונו שאינו אלא איסור דרבנן די לנו להחמיר במה שהוא איסור ודאי אבל בענין ספק כזה ראוי לומר ספק דרבנן לקולא ועוד שיש ספק ספקא המתהפך וכו' ומדברי הרב מוהרשד"ם בא ללמד הרב גבעות עולם בתשובה סי' ו' (בד"ה אמנם מה שנראה) לנדונו להתיר על פי ספק ספקא וכדכתב הרב מוהרשד"ם: שוב הוקשה לו במה שהרב מוהרשד"ם הוליד והצמיח מתורתו של הריב"ש שהכהנים בזמן הזה הם ספק שאם כדבריו בואו ונתיר כל השבויות לכהן מטעם ספק ספקא שמא אין זה כהן ואם תמצא לומר כהן הוא שמא לא נטמאת ואין לומר שכיון שאסרו רבנן שבויה ידעי רבנן שבודאי נטמאת כיון שנשבית בין הפרוצים לעריות וחשיב כודאי שהרי הרא"ש דן בו דין ספק ועשה מזה ספק ספקא שמא נטמאת וכו' גם הרב מוהרד"ך התיר בספק ספקא בצירוף ספק דשמא נטמאת אלמא דספק הוא אם נטמאת ואם כדברי הרב מוהרשד"ם היה לו להרב מוהרד"ך להתיר בלא צירוף הספק שבנדונו על פי הס"ס שהמציא הרב מוהרשד"ם שמא אינו כהן ושמא לא נטמאת כי גם בזמן מוהרד"ך לא היה לכהנים כתב היחוס מפני הגליות (אמר המחבר עיין בדברי הרב שער המלך בהלכות איסורי ביאה פרק י"ט דין כ"ג קרוב לסופו מה שכתב בדין שבויה דלא חשיב ספק שמא לא נטמאת דכיון דאסרו רבנן שבויה מחמת

ספק חשיב כודאי דומיא למאי דכתב האיסור והיתר לענין גבי נות הנכרים עי"ש וצריך להתיישב בזה אי"ה ואין כאן מקומו.

נחזור לדברי הרב גבעות עולם): ומצא שמוהר"י הלוי קובץ קטן סי' ה' הקשה על מוהרשד"ם והאריך בזה וכתב דהריב"ש לא אמר אלא להקל קצת שאין אנו חייבים לכבדם יותר מישראל כיון שאין להם כתב היחס אבל לענין ערוה יודה הריב"ש שהוא כהן ממש ובחזקתו הוא עומד ולא קשה על הריב"ש מההיא דהרא"ש דודאי מודה הריב"ש דלא עבדינן מזה ספק ואזלינן בתר חזקה וחשבינן ליה ככהן ממש מזרע אהרן כאילו היה להם כתב היחש אבל למוהרשד"ם שעשאו ספק גם לענין זה קשה דאם כן נתיר כל השבויות לכהן בזמן הזה וסיים ואם כי לא יכלתי להלום דברי הרשד"ם אני מבטל דעתי ותולה הדבר מקוצר המשיג ולענין דינא לא נפקא מינה מידי וגם מוהרשד"ם לא אמרו אלא לרווחא דמילתא וכו' אלו תורף דב"ק בזה: גם הרב מוהרא"ן ארולייא בספרא דמר בריה מים החיים בקונטרס מי הברכה סי' ח' הביא דברי הרב מגן אברהם בסי' ר"א ס"ק ד' דמה שאין נזהרים עכשיו להקדים הכהן וכו' הוא משום דאין אנו בקיאים בייחוס הכהנים וכו' והתפלא על זה דאם כן איך אנו מחזיקים אותם בחזקת כהנים לתרומה בזמן הזה כגון תרומה טמאה בשמן שריפה דאיתא בזמן הזה וכן בבכור אדם ובהמה דחייב ליתן לכהן ולא אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה כדאמרינן בכל ספק בכורות ועל מה אנו סומכים להניחם לברך ברכת כהנים ושוב מצא למוהרימ"ט בסי' קמ"ט שקרא תגר על התוקעים עצמם בהלכה וינאמו נאום שהכהנים שבזמנינו אין להם חזקה וחלייהו מדברי הריב"ש סי' צ"ד אבל חלילה להרב שבא להפקיע חזקת כהונתם וכו' ועוד הרי אנו רואים דבכל קדשי הגבול אנו מחזיקים אותם לכהנים כגון לתרומה בזמן הזה וכו' אף שהן מותרים להדיוט ואין בהם משום גזל וכו' דודאי אי לאו דקים לן דכהנים הם לא היו נותנים אלא מעשרן והן שלו וכו' וכן בכור אדם ובכור בהמה וכו' ומדסמכינן נמי אחזקה לנשיאות כפים הכי נמי בחזקתיהו קיימי וכו ושוב ראה מה שכתב הרב מוהרשד"ם בחלק אבן העזר סי' רל"ז על פי דברי הריב"ש והביא מה שתמה עליו בשו"ת מוהר"י הלוי קובץ קטן הנ"ל וציין לעיין בספר בני משה סי' ל' דף ס"ה ע"ד שנסתייע לנדונו מדברי מוהרשד"ם ושכתב דרבני ויניציא שהובאו דבריהם בתשובת הרב מוהרימ"ט סי' קמ"ט נראה דסוברים כמוהרשד"ם וציין לעיין בכנסת יחזקאל סי' נ"ח ובדבר שמואל סי' ק"ט ובס' חות יאיר בהשמטות דף רע"ג ע"א ובס' יפה מראה למוהר"ש יפה בפרק שמיני דברכות סי ב' וגם כתב דהרב יד אהרן באהע"ז סי' ו' הביא מה שכתב הרב שבות יעקב דלא כתבו הפוסקים לכוף לכהן להוציא אלא בנושא גרושה

דאורייתא אבל כהן שנשא חלוצה אין כופין אותו להוציא עי"ש ותמיה לי על הרב המגיה מר בריה שאחרי שהרב אביו הזכיר דברי הרב יד אהרן שבאהע"ז סי' ו' איך לא ראה דברי מרן חיד"א בברכי יוסף שם שכתב שהאחרונים חלקו על הרב שבות יעקב ושכן הזכיר הרב זכרון יוסף כנז"ל (עי"ש בסי' ז' שמציין דברי רבנים שאחר זמן מרן חיד"א): וספרים רבים מאשר ציין הרב הנ"ל אין נמצאים אצלי ומכללם הספר יפה מראה אמנם דבריו ראיתי בכנסת הגדולה אהע"ז סי' ו' בהגהת בית יוסף אות י"ב שעל מה שכתב מרן כתב הריב"ש בסי' שמ"ח אשת כהן שיש בה ריח הגט וכו' כתב הרב כנסת הגדולה וז"ל אמר המאסף שם כתב דאפילו בגרושה דרבנן כופין אותו להוציא וכתב מוהר"ר יפה בספר יפה מראה בפרק ח' דמסכת ברכות סי' ב' וז"ל אין לשום כהן להקל בשום ספק איסור כהונה דמאחר שמחזיק עצמו לכהן יש לו לנהוג כל דיני חומר כהונה דאזלינן בתר חזקתו לחומרא והוצרכתי לכתוב זה לפי שראיתי מי שרצה ללמוד מדברי הריב"ש סי' ש"י להקללכהן בספק איסור וליתא שהרי הריב"ש החמיר בסי' שמ"ח אפילו בגרושה דרבנן לכהן להוציאה ואי חשיב ליה ספק כהן לא היה לו להצריכו להוציא דהוה ליה ספיקא דרבנן עכ"ל ועם כי לא פירש מי בעל דברים שרצה ללמוד כן מדברי הריב"ש וגם הרב כנסת הגדולה לא גילה רז זה קרוב לשמוע שעל הרב מוהרשד"ם ירמזון מליו ואת צנועים חכמה וכבוד אלקים הסתר דבר אחרי שלדעתו הוראה זו תמוהה ואין לסמוך עליה ולמדנו שדעת הרב מוהר"ש יפה כדעת הרבנים מוהרימ"ט ודעמיה והסכמת רבני האחרונים שכתב מרן חיד"א שהכהנים שבזמנינו כהנים ודאים הם חשובים ואין להקל בשום דבר על סמך שאין להם כתב יחוס וההוכחות שהוכיחו מקדשי הגבול ומברכת כהנים וכיוצא הן חזקות ואין עליהן תשובה:

ומצאתי שכדברי הרב מוהר"ש יפה הנ"ל בטעמו ונימוקו כתב הרב פרח מטה אהרן סי' צ"א הביא דבריו הרב יד ימין בחלק אהע"ז סי' ב' (בד"ה ואולם אכתי) שהביא תשובת הריב"ש שבסי' צ"ד וכתב דאין לפקפק בנדונו מתשובת הריב"ש הלזו דחלילה להרב שבא להפקיע זכות הכהונה ולומר דלא מהני חזקתם לאוקומינהו בחזקת כהנים שהרי אמרו גדולה חזקה כדאיתא במסכת כתובות ובמסכת קידושין וכו' ולא אמר הרב אלא למאן דלא עבדי כעובדא דאהרן כדאמרינן אמר ר' יהושע בן לוי אם ראית שתי משפחות מתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהן וכו' ולענין שאין לענוש ולקנוס למבזה אותו עונש חמור משום שהוא כהן אבל מעולם לא אמר הרב דיש להקל במעלות הכהונה אם בא הכהן לישא נשים האסורות שהרי הרב גופיה בסי' שמ"ח הרבה להשיב לכפות בארץ ישראל את הכהן העובר ונושא נשים בעבירה וכו' אלו תורף דב"ק וסיים הרב יד ימין

דמבואר יוצא מדבריו שהכריח מתשובת הריב"ש דלא כמוהרשד"ם וכתב עוד שהרב מוהר"י הלוי בסי' ל"ג (לפי הנראה אין כונתו על מוהר"י הלוי שהזכיר בשו"ת גבעות עולם הנ"ל בד"ה שוב הוקשה אלא הוא רב אחר שמכונה גם הוא כן ואולי רב אחד ודבר בשני מקומות בסי' ל"ג וסי' ה') שדי נרגא בהך תשובת הרשד"ם והכריח בראיות מש"ס ופוסקים שלא כדבריו:

ועוד הביא שהרב דבר שמואל בס' ק"ט כתב דלא עלה על דעת מוהרשד"ם לפסוק כן בכל השבויות כי אם באותה שבויה דנדונו דאיכא ספקא אחרינא וכן כתב בשם הרב חקרי לב באבן העזר סי' ב' שעמד בחקירה זו והאריך והביא דברי הרב שבות יעקב שרצה לקיים דברי הרשד"ם והרבה להשיב עליו ובסוף דבריו כתב לכן כבוד הרב במקומו מונח ואין ספק דכהני זמנינו הם כהני ודאי וגם באיסור דרבנן היו כופין להוציא כדברי הריב"ש בסי' שמ"ח וש"ע סי' ו' וגם הרשד"ם לא סמך להתיר כי אם בספק שבויה לבד כמו שכתב גם כן מוהרימ"ט בסי' קמ"ט ומוהרח"ש בח"ג סי י"ז וכן העלה עיקר הכנסת הגדולה בסי' ו' וכתב כן בשם מוהר"ש יפה דגם בשבויה וחלוצה כופין להוציא והכי נקיטינן עד כאן לשון הרב חקרי לב והמעיין בדברי הגאון שבות יעקב יראה שחתם דבריו בזה הלשון אף דאיסור כהונה חמיר מכל מקום קשה גירושין וכל שכן גט בכפיה אך מיראי הוראה אני לא אסמוך עלי למעשה עד שיסכימו איזה גדולי חקרי לב עכ"ל וכנבואה יצאתה מפה קדשו ורוח הקודש נוסחה בו לתלות בגדולים חקרי לב והרי לפנינו דהגאון חקרי לב לא הסכים לדבריו והרבה להשיב על כל קוץ וקוץ מדב"ק: וסיים (הרב יד ימין) דאף שהרבנים חות יאיר ובני משה שציין הרב יד אהרן באהע"ז סי ו' בהגהות בית יוסף ונאמן שמואל סי' מ"ה נשתמשו בסברת מוהרשד"ם אין בידינו כח להתיר אשה על פי סברא זו כיון שמוהר"י הלוי ומוהר"ש יפה והכנסת הגדולה והחקרי לב דחו סברתו וגם מוהרימ"ט ומוהרח"ש ודבר שמואל כתבו דלא דבר הרשד"ם כי אם בנדונו דהויא ספק שבויה מי יוכל להקל נגד כל הני רבוואתא:

גם מרן החבי"ף בס' חיים ושלום ח"ב סי ע"ז נשאל אם כופין בארץ ישראל לכהנים שבזמננו שנשאו נשים בעבירה מדרבנן כשבויה וחלוצה והשיב שכבר עמד בזה הגאון מר זקנו בחקרי לב אהע"ז סי' ב' ואחר שהאריך העלה שכהנים שבזמנינו הם כהנים ודאי והביא תורף דבריו ככל אשר כתב בשמו הרב יד ימין וסיים בחיים ושלום וזה לך האות כי בשלחן ערוך אינו מביא אלא דינים הנהוגים בזמן הזה ובהגהות הש"ע כתוב ואפילו לא נתגרשה רק מכח חומרא בעלמא וכו' עי"ש והרי גם הוא שר המסכים לדעת הרבנים הנז"ל דכהנים שבזמן הזה כהנים ודאים חשיבי וכן נראה שהיא דעת הרב חינא

וחסדא בח"ב דף קכ"ו ע"ג וז"ל ולענין כהנים בזמן הזה אם הם בחזקת כהנים ודאים עיין למוהרשד"ם וכו' (הביא מחלוקת רבני האחרונים הנז"ל מערכה מול מערכה וסיים) ולענין הלכה עיין להגאון מוהרי"ח בחקרי לב אהע"ז סי' ב' עכ"ל נראה שכונתו לומר דלענין הלכה הכרעת הגאון חקרי לב מכרעת ושם ציין לעיין בתשובת הרב דברי יוסף סי' קכ"ה ויש אצלי ספר דברי יוסף להרב מוהר"י ארגז אך אין בו סימנים כסך הנ"ל ובמעט שחפשתי לא מצאתי שם בדין זה ואולי יש דברי יוסף לרב אחר ואנכי לא ידעתי ועל כל פנים נראה מדבריו דלענין הלכה נקיטינן כמו שהכריע הרב חקרי לב:

שוב ראיתי מה שכתב הרב חינא וחסדא שם בציונים שבסוף הספר בדף רכ"ח ע"א ומתבאר שתופס עיקר כהחולקים על הרב מוהרשד"ם והוא שכתב שם דמה שאמרו בש"ס בת כהן לישראל אין זיווגם עולה יפה וכו' שדין זה פסקוהו כל הפוסקים וכתב דנראה לו דאף למוהרשד"ם שכתב להקל בשבויה בכהנים בזמן הזה מכל מקום בדין זה שהוא ספק סכנה או קוברה וכו' או עוני דחשיב כמיתה מודה משום דחמירא סכנתא מאיסורא וכל שכן שכבר תמה על דבריו הרב מוהר"י הלוי וגם מוהרש"י סובר כן כדכתב בכנסת הגדולה בסי' ו' וכל שכן למה שכתב הרב דבר שמואל סי ק"ט דלא עלה על דעת מוהרשד"ם לפסוק כן בכל מקום כי אם בנדון ההוא וכו' וכמ"ש היד אהרן וכו' אלו תורף דב"ק הנה סיגנון לשון זה מורה ודאי דנקיט דלא כדמשמע מדברי הרב מוהרשד"ם ומכלל הדברים יש לערער על דברי גדול בדורנו יצ"ו בספר ויען אברהם בחלק א"ח סי' ל"ב שכתב דאעיקרא עתה בזמן הזה כהני חזקה וכשיש ריעותא לחזקה היכי עבדינן בקום עשה שזה יפדה הבכור וכו' עי"ש דבריו מטין דנקיט כדעת הסוברים דכהנים בזמן הזה לא הוו ודאים ולא זכר שר שיטת אבותיו לקדושים אשר בארץ חקרי לב (מר זקנו) וחיים שלום (מר אביו) הנ"ל: וראיתי להרב ימי שלמה בפרק כ"א מהלכות איסורי ביאה בדף ס"ב ע"א (בד"ה ועוד) שנסתפק בדין בת כהן לעם הארץ אי איתיה בזמן הזה דשמא אינה בת כהן ודאי וכתב לזה וז"ל הנה לענין היחוס כבר כתב מוהרשד"ם באהע"ז סי' רל"ה דהני כהני דבזמן הזה אין חזקתם ודאי לכהונה כיון שאין להם ספר יוחסין והתיר מטעם זה ספק שבויה עכ"ל והרב המגיה יצ"ו שם עשה ספק ספקא על פי זה היינו ספק אחד שמא אינה בת כהן ודאי וכו וסתרו משום דהוי ספק ספקא בתרי גופי וכו' עי"ש ותמיה לי על שניהם שתפסו סברת הרב מוהרשד"ם כהלכה פסוקה ולא זכרו כי שרים רבים ונכבדים אשר היו תמהים בגוף דבר זה ויש שכתבו שגם הרב מוהרשד"ם לא אמר כן בכל מקום אלא בנדונו וכו' כאשר נתבאר יפה מכל אשר כתבתי בס"ד (ועיין עוד כזה לקמן בד"ה המורם מכל האמור) ומר בריה דרב חקרי לב בס' ישרי לב בדף

ח"י ע"ד אות ט' מיסתמיך ואזיל בתר מסקנת מר אביו עי"ש ובדף ל"ח ע"ב מצויינים קצת מהפוסקים הנז"ל והוסיף לציין לספר בנין ציון סי קכ"ה וכונתו על החלק א' שאינו מצוי אצלי כי אם השו"ת בנין ציון החדשות שנדפס בשנת תרל"ח והוא כמה שנים אחר שנדפס הישרי לב:

ובשו"ת שם אריה בחלק אהע"ז סי' ג"ן כתב הרב השואל לדון ספק ספיקא בנדונו ואחד מהספקות הוא דשמא אינו כהן ועל זה השיב הרב המחבר כבר דברו מזה האחרונים עיין כנסת יחזקאל בסי' נ"ו שדחה זאת בשתי ידים ובשבות יעקב ח"א סי' צ"ג החזיק בזה לענין חלוצה שלא תצא וגם בחלק שלישי סי' ק"ך צירף גם כן הך חזקה ועיין בבאר היטב בסי' ו' סק"ב ולדעתי קשה לסמוך על זה דכיון דאנו מחזיקים אותם לכהן לכל הדברים ופודים בכורים וכל עניני כהונה זה אלים טפי דהוי חזקהשכבר הוחזקה וכי האי גוונא כתבו האחרונים ובראשם בס' הפלאה סוף פרק קמא דכתובות לענין רוב בממון דאף דאין הולכין בממון אחר הרוב להוציא ממון מכל מקום ברוב כזה שכבר הוחזק הוי כודאי ומוציאין ממון והוא הדין לענין חזקה זו יש לומר כן כיון דמוחזק בכהן לכל העניינים אין לעשות מזה עוד ספק אלו תורף דב"ק וכיונה דעתו לדעת הגדולים הנז"ל מוהרימ"ט ומוהר"ש יפה שבכנסת הגדולה ומוהר"י הלוי ופרח מטה אהרן שהכריחו דכהנים ודאים הם מדמחזקינן להו לכהנים לכל קדשי הגבול וכו' ואין ספק שלא היה בידו ס' כנסת הגדולה שאחר שראה דברי הבאר היטב בסי' ו' נקל היה לו לעיין בכנסת הגדולה באותו פרק באותו מקום אם היה מצוי בידו: וכתב עוד (בשם אריה) על מה שכתבו דכיון דאין להם כתב יחוס איתרע חזקתייהו כדאמרינן בכתובות ד' כ"ד ובקידושין ד' ס"ט דנראה לו דאדרבא כיון דבזמן הזה ליכא שום כתב יחוס עדיף טפי דבימיהם שהיו כתבים המתייחסים לכן מי שלא היה לו כתב איתרע חזקתו אבל לא בזמן הזה דאין שום כתב יחוס אלו דברי הרב ובזה יש לפקפק לדעתי הקצרה דכיון שבזמנם נכנסו לבית הספק והוצרכו לכתב היחוס אם כן מאז והלאה כל שאין לו כתב יחוס נשאר בספק והרי כולם בכלל הספק הם (אחר זמן ראיתי שכיונה דעתו לדעת הגאון חקרי לב וקלסיה הרב פתח הדביר ע' לק' בד"ה גם הרבנים מוהרימ"ט ובד"ה הרי דכל הרבנים) אמנם שוב כתב דנראה לו דודאי הכהנים האמתיים הם הרוב רק שאפשר נתערב בהם כהנים שאינם מיוחסים ובודאי הם מיעוט אם כן בכל כהן יש לומר דמרובא פריש ואין שייך קבוע כיון שאין הקביעות ניכר במקומו כדאיתא בסי' ק"י והוי רוב וחזקה שהוא כהן ולכן צדקו דברי הכנסת יחזקאל שאין לצרף זה אף לסניף עכ"ל ולפום ריהטא דבריו נכונים:

וספר שאלת יעבץ שרמז הרב פתחי תשובה הנז"ל (בד"ה והרב פתחי) אין מצוי אצלי אמנם ראיתי תורף דב"ק הביאם הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' ש"ה ס"ק י"ב על מה שכתב מרן בסעיף ח' דאם רצה הכהן להחזיר הפדיון יחזיר ולא יהא הכהן רגיל להחזיר לכל שלא להפסיד לשאר כהנים כתב על זה בשאלת יעבץ ח"א סי' קל"ה דהאידנא אישתני דינא דמה שאמרו שלא יהא רגיל בכך הני מילי בכהנים מיוחסים דידהו אבל בכהני חזקה בעלמא כי האידנא אף דלחומרא אזלינן בהו לכל מילי ופרקינן בכורים על ידייהו משום דלא אפשר באחריני מיהו להקל לא דהיינו להוציא ממון מהאב מספק לא וכמעט שי"ל דמדינא הם צריכים להחזיר ולפחות כל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל שמא אינו כהן ומשום האי טעמא נראה דשפיר אית למיעבד עובדא האידנא לפדות בעל מנת להחזיר לכתחלה גם נראה כי לצאת ידי כל ספק האפשרי יש גם כן על האב לפדות בכורו מכל כהנים שיכול למצוא דילמא מיתרמי ליה כהן מיוחס ודאי ומהאי טעמא נמי בן הכהנת והלויה יש לפדות עכשיו מספק דמאי שנא מכל ספקא דאורייתא דמאי דאפשר לתקוני מתקינן אלו תורף דב"ק וכתב על זה הרב פתחי תשובה שבחתם סופר סוף סי' רצ"א כתב בקיצור שדברי שאלת יעבץ בזה אין נראין לו:

ואני הדל עם שאיני כדאי להשיב על דברי גאון יעקב דרב גובריה וחיליה לאורייתא לא אחשוך מלכתוב מה שיש להעיר בדב"ק במה שכתב דמה שאמרו שלא יהא רגיל להחזיר היינו בכהנים דידהו וכו' איך נחה דעתו לומר כן בדין שכתבו מרן ודי שרן סמיכין עלוהי והלא בזמן מרן לא היו כהנים ודאים ומיוחסים שהרי אף בזמן הריב"ש לא היו מיוחסים כדכתב בסי' צ"ד ובכל זה כתב שלא יהא הכהן רגיל בכך גם מה שכתב דאף דלחומרא אזלינן בתרייהו לכל מילי אבל לקולא לא קשה שאם כן היה להם להפוסקים לומר שבזמן הזה פודים את הבכורות בלא ברכה דאף דאזלינן לחומרא וצריך לפדותו מספק אבל לא יברך משום חשש לא תשא דמ"ש מכל מצות שבתורה שאם מסתפק אם עשה המצוה או לא עשה אותה עושה אותה בלא ברכה משום דברכות אינן מעכבות ועוד הו"ל לבאר וליישב מה שקשה לדבריו איך יברכו הכהנים על נשיאות כפים בכל יום דמלבד החשש איסור לזר הנושא את כפיו הרי איכא חשש ברכה לבטלה דשמא לא כהן הוא וברכתו לבטלה ואין זה מברך וכו' דמזה מוכח דמחזקינן להו בכהנים ודאים וחזר הדין דלא יהא הכהן רגיל להחזיר וממילא יש לפקפק ולא ליטול מה שחידש בכל הפרטים הנז"ל ודבריו צריכים עיון לדעתי הקצרה (ע' לק' בד"ה אחר כל אלה):

ומתוך המשא ומתן שבין הגאונים נודע ביהודה וחתם סופר בדין הכהנים בזמן הזה אם מותרים ללילך על קברי מתים כותים דבדגול מרבבה סי' שע"ב סעיף ב' רצה להקל בזה

על הכהנים על פי דעת הראב"ד דכהן טמא אינו מוזהר עוד מליטמא ואף דלא קיימא לן כהראב"ד מכל מקום יש ספק ספקא שמא הלכה כהראב"ד ואם תאמר דאין הלכה כהראב"ד שמא כותי אינו מטמא באהל ושוב חזר בו (בד"ה אמר יחזקאל) דשמא לא כתב הראב"ד אלא דאינו מוזהר בלאו אבל לענין איסור יש לומר דמודה דאסור אפשר מן התורה ורק לענין כהן ערום כתב דיש להקל וכו' עי"ש והחתם סופר בסי' של"ח (בד"ה ומ"ש רמכ"ת) כתב שמר רבו נתווכח בזה עם הנודע ביהודה פנים בפנים וגם במכתבים והוא מצא אחר זמן רב שהראב"ד כתב בתמים דעים סוף סי' רל"ו דאסורים מן התורה ולכן כתב להרב השואל דאין משען מזה עי"ש דב"ק ובסי' של"ט ובפתחי תשובה הנה מכללות הדברים מתבאר דנקטו רבנן קדישי הנ"ל דאף האידנא כהני דידן בחזקתייהו קיימי דאי לא תימא הכי הא איכא ספק ספיקא אף בלתי צירוף סברת הראב"ד וכפי המשוער בדעתי יתכן להכריח על דרך זו מדברי הרבה פוסקים המדברים בדינים אלו ויהיו דברי אלה כפותח פתח כחודה של מחט והמתיישב בדבר יופתחו לו שערי בינה כפתחו של אולם: המורם מכל האמור הוא שדעת הרבה מרבנן בתראי מסכמת להלכה ולמעשה דהעיקר הוא דהכהנים בזמן הזה הם כהנים ודאים ובקדושתם וחזקתם הם עומדים לכל דבר מדיני כהונה אלא דקשה לכאורה מה שראיתי בשו"ת צמח צדק החדש להגאון מליבוויץ בחלק אהע"ז סי' י"א שכתב לענין בת כהן לעם הארץ שיש לומר כיון דכהנים האידנא אין אוכלים בתרומה דאורייתא כדכתב הרמב"ם בריש פרק עשרים מהלכות איסורי ביאה לכן אין להחמיר כל כך בהתלמיד חכם שיהיה ממדרגה הגדולה רק כל שיודע מסכתא אחת עי"ש באות ז וכן כתב בסוף אות ח' ולכן עתה דהכהנים דעכשיו אינם בחזקת כהנים מיוחסים גמורים אין לחוש שמא אינו תלמיד חכם כדבעי עי"ש הרי דנקיט הרב דכהנים דהאידנא אינם כהנים גמורים ועל פי זה כתב להקל קצת בנישואי בת כהן ועם שיש לתמוה על גאון גדול שכמותו שלא זכר שר מכל המבוכה הגדולה שבדברי רבותינו קמאי ובתראי הנז"ל והוא פלא מכל מקום הדבר קשה על כל הרבנים הנז"ל מה יענו למה שהכריח הרב מדברי הרמב"ם ממה שכתב דכהנים בזמן הזה אין אוכלים בתרומה דאורייתא:

ולעומת זה יש לתמוה לפי זה איך מברכים הכהנים על נשיאות כפים בזמן הזה לדעת הרבה פוסקים שסוברים שדעת הרמב"ם דאיסור לא תשא בברכה הוא מדאורייתא ועיין מה שרשמתי בקונטרס הכללים (בשדי חמד ח"א) במערכת הבי"ת אות קט"ו בענין זה באורך בס"ד וכיון דלא מהני חזקתייהו לתרומה של תורה הכי נמי נימא לענין לא תשא וגם איך הותר להכהנים ליקח דמי הפדיון ולא יהא גזל בידם וכן בשאר החששות שחשש

הגאון שאלת יעבץ הנז"ל (בד"ה וספר שאלת) והיא תמיה גדולה לכאורה אבל באמת אין מדברי הרמב"ם שום סתירה לסברת הגדולים הנז"ל שכבר כתבו הרבנים מוהרימ"ט בסי' קמ"ט וחוט השני בסי' י"ז דפיסול אכילת תרומה של תורה אינו אלא מדרבנן משום דמעלה עשו ביוחסין אבל בעלמא מוקמינן להו בחזקתייהו וגדולה חזקה ששורפין וסוקלין על החזקות כמו שהאריך בחוט השני שם עי"ש והגאון צמח צדק במחילת כבוד קדושתו נעלם מעיניו כל האמור בענין ולכן בא ללמד מדין פיסולם בתרומה של תורה לשאר דינים דעלמא ולא כן היא דעת כל הפוסקים הנז"ל: ומצאתי שהגאון ישועות יעקב עלה בדעתו לצדד להקל בנדונו על פי סברת הרב מוהרשד"ם אך לא מלאו לבו שכתב בא"ח סי' שמ"ג סוף סק"ב וז"ל ועוד עלה על לבי לצדדלהקל בכהני זמננו כמו שצדד מוהרשד"ם לענין חליצה לכהן בזמן הזה דדומה לספק חליצה כיון דהכהן ספק אלא שכבר מחו לה ארישא עיין בשו"ת מוהרי"ט עכ"ל הרי דאף לצדד להקל (כלומר לעשות סניף בעלמא) סברת הרב מוהרשד"ם לא רצה הרב משום דנקיט עיקר כדעת החולקים ומה שכתב ידידי הגאון חיי אריה יצ"ו בסוף סי' ס"ז דבישועות יעקב צירף עוד דעת מוהרשד"ם דיש להקל בכהני זמנינו שהם רק כהני חזקה עכ"ל במחכתה"ר הוא שלא בדקדוק כי מדברי הישועות יעקב הנ"ל מתבאר שלא הסכימה דעתו לצרף סברת הרב מוהרשד"ם:

אחר כל אלה הדברים ראיתי למופת דורנו הרב פתח הדביר בח"א סי' קכ"ח אות ד' דף קכ"א ע"ד (ד"ה מעתה) שהביא בשם הרב מור וקציעה דכל הכהנים ספק נינהו ולא מיחייבי בנשיאות כפים אלא מדבריהם וכתב על דבריו לא ידעתי אמאי קרי להו כהני ספק אדרבא כהני חזקה מיקרו וגדולה חזקה לכל מעלות הכהונה שוב ראה שכיוצא לזה כתב בספרו שאלת יעבץ ח"א סי' קל"ה שנכון בעיניו מנהג הרבה כהנים להחזיר הפדיון וכו' (העתיק תורף דברי השאלת יעב"ץ כאשר העתיק דבריו בפתחי תשובה הנ"ל) וכתב על דבריו הנך רואה כמה פקפק בחזקת הכהנים דזמן הזה וחידש לפדות הבכור מכל כהן שימצא ולפדות מספק בכור כהנת ולויה ושאם הכהן לא יחזיר הפדיון יש ספק גזל בידו וכל הני חששי רחיקי חדתי לא שיערום רבותינו הקדושים וסברתו זאת גרמא ליה נמי להקל כל כך בדין נשיאות כפים בזמן הזה ואני אומר לישרי לן מר דלית ן לאורועי חזקת הכהנים שבזמנינו וכבר עמדו על מבוכה זו רבנן קמאי וכו' (הביא דברי הרב מוהרשד"ם להקל בספק שבויה וסיים) פוק חזי להרב מוהרח"ש בח"ג סי' ד"ן שכתב דמדברי הריב"ש לא מכרעא מידי דעד כאן לא תלי הריב"ש קריאת הכהן ראשון

במנהג אלא מה שמקדימין אותו אף שהוא נגד תלמיד חכם גדול אבל כשאינו עם הארץ קדימתו מעיקר הדין וראיה שאין עליה תשובה מדברי הריב"ש גופיה בסי' שמ"ח:
גם הרבנים מוהרימ"ט בח"א סי' קמ"ט וחוט השני סי' י"ז האריכו לחלוק על מוהרשד"ם בזה והעלו דמדין תורה כהנים גמורים הם דאוקי אחזקתייהו ופיסול אכילת תרומה של תורה אינו אלא מדרבנן דמעלה עשו ביוחסין עי"ש עוד תשוב ותראה למוהרימ"ט בסי' פ"ה בענין הפרשת תרומה ומעשר שכתב מרגלא בפי ההמון לומר לכהן וללוי הבא ראיה שאתה כהן ולוי וטול וזה טעות שהכהן והלוי בחזקתם הם עומדים כדאמרינן בפרק שני דכתובות גדולה חזקה שנאמר ומבני הכהנים וכו' אמר להם הרי אתם בחזקתכם וכו' ואם לחלה דאורייתא שהוא בעון מיתה סמכינן אחזקתיה שהוא כהן שנושא כפיו כל שכן לענין מעשרות שראוי ליתן שאנו מחוייבים משום גזל השבט ואף שהרמב"ם כתב בפרק כ' מהלכות איסורי ביאה דלא מסקינן אלא לתרומה דרבנן משמע דלתרומה דאורייתא לא היינו משום שהוא פוסק כמאן דאמר תרומה וחלה בזמן הזה דרבנן וכו' ולא משום חשש ספק אלא כדי שלא יעלו ממנה ליוחסין דמעלה גדולה עשו בהם ותו דבפרק עשרה יוחסין אמרינן כל המשפחות בחזקת כשרות עומדות ותנן בסוף עדיות אין אליהו בא לא לקרב ולא לרחק אלא להשוות המחלוקת כלומר שכל המשפחות בחזקתן עומדות והכהן והלוי בחזקתו עומד ותימה על עצמם איך הם נותנים המתנות הזרוע וכו' לכהן ואין מצריכין אותו להביא ראיה על יחוסו אלא הא מילתא בורכא היא עכ"ל:
הרי דכל הרבנים הנ"ל קיימי בחד שיטה דכהנים שבזמננו הם בחזקתם כבזמן הבית לתת להם כל מתנות כהונה ולדברי הרב מוהרימ"ט אם לא יתנו להם בטענת הבא ראיה יש בזה גזל השבט ולא חשו לאידך גיסא שיהיה גזלה ביד כהן כדחייש הרב שאלת יעבץ משום דסברי דחזקתם ברורה ולכן אין צריך להחזיר הפדיון דרחמנא זכי ליה וממון דידיה הוא ואין כאן לתא דגזל כלל דהא אפילו לחלה דאורייתא שהוא בעון מיתה סמכינן אחזקתייהו ושוב הביא שהרב חקרי לב הרבה להשיב על הרב שבות יעקב וכתב שם סברא אלימתא דלא לאורועי חזקת הכהנים דזמן הזה מצד שאין להם כתב ייחוס דלא חשיב ריעותא העדר הכתב כי אם בימי עזרא שהיה לכל הכהנים כתב הייחוס זולת קצת כהנים שלא נמצא להם כתב בכי הא חשיב ריעותא אולי פסולים או זרים הם אבל בזמננו שמרוב הגלות והטלטול לא נשאר לשום כהן כתב ייחוס זולת שהוחזקו לכהנים לנשיאות כפים ולדיני כהונה הנהוגים לא בטלה הכהונה משום שאין להם כתב דמי גזר שיהיה כתב ייחוס לכהונה כדי שנאמר אתרע חזקתייהו והיכי מפקינן קדושת הכהנים לעשותם ספק כהנים מלא דבר והאריך והעלה דכהני זמנינו כהני ודאי הם וגם

מוהרשד"ם לא סמך להתיר מטעם זה וכו' וגם באיסור דרבנן כופין להוציא כדכתבו כמה מרבוואתא והכי נקיטינן אלו תורף דברי הרב חקרי לב וסיים הרב פתח הדביר הרי הדת נתונה מפום רבנן קדישי דחזקת כהנים בזמן הזה חזקה גמורה לכל דיני כהונה דנהיגי האידנא ודאי דאין בידינו להקל בשום דין מדיני נשיאות כפים דלא כהרב מור וקציעה וכיון שאין יסודו מוסכם מהפוסקים ואף מוהרשד"ם לא סמך על זה כדכתבו מוהרימ"ט ומוהרח"ש ממילא לא הופקע חיוב נשיאות כפים מן התורה מעל הכהנים גם בזמן הזה אלו תורף דברי קדשו:

והייתי סבור שנעלם מהרב מה שכתבו הרבנים מגן אברהם בסי' ר"א ובאר היטב בסי' קכ"ח שהבאתי למעלה עד שראיתי שבח"ב בסי' ר"א אות ג' הביא דברי המגן אברהם ובאר היטב הנ"ל ושערי תשובה וציין לעיין בס' מלאכת הקודש פרשת אמר ד' לק"ט ע"ג ושבס' שמע אברהם סי' א' דף ב' ע"ג וע"ד הוא שר המסכים לדבריו הרי דכל רז לא אניס ליה ומה שלא הזכיר דברי הרב באר היטב באבן העזר סי' ו' אחשוב כי מסתמא הובאו הדברים בחקרי לב הנ"ל וגם בח"ג בהשמטות ד' רצ"ט זכר עשה את אשר כתב בח"א ובח"ב וכתב שעוד לו בכתובים בתשובה שהשיב לאנקונא בענין זה וספר מלאכת הקודש שציין אין אצלי וכן ספר שמע אברהם ותיסגי לן סהדותיה דרב שהוא מסכים דבריו: והשגתי עתה ספר יאודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) וראיתי בחלק יו"ד סי' א' (בד"ה ומעתה) שהביא תורף דברי הרב מוהר"י הלוי בסי' ל"ג שחולק על הרב מוהרשד"ם במה שרצה להקל בספק שבויה על פי דברי הריב"ש דכהנים שבזמנינו אינם ודאים וכו' וכתוב שם (מוסגר ואיני יודע אם הוא מהרב המחבר או מהרב המגיה ויותר נראה שהוא מהרב המחבר לפי שאין כתוב כה אמר המגיה כבשאר מקומות) וכן ראיתי למוהר"ש יפה בירושלמי דברכות פרק אלו דברים אות ב' שכתב כדברי מוהר"י הלוי וחלק על מי שרצה להתיר כדברי מוהרשד"ם ומדברי מוהרימ"ט בחידושיו לכתובות ל"ד ט' נראה דסובר כסברת מוהרשד"ם וכן כתב הרב באסיפת זקנים בשם הרשב"א יעו"ש ועיין שבות יעקב ח"א סי' צ"ג ויד אהרן אהע"ז סי ו' הגב"י אות ב' דבר שמואל סי' ק"ט עכ"ל ועם כי בחפזי לא פניתי לעיין בחידושי הרב מוהרימ"ט ובספר הא"ז להבין איך נראה מדבריהם שסוברים כהרב מוהרשד"ם אמנם תמיה לי הרי תלמוד ערוך בפי כל רבני האחרונים שדעת הרב מוהרימ"ט שלא כדעת הרב מוהרשד"ם וכמבואר בתשובתו שבח"א סי' קמ"ט שקרא תגר על התוקעים עצמם בהלכה וינאמו נאם שהכהנים שבזמננו אין להם חזקה וחלייהו מתשובת הריב"ש וכו' ועוד הרי אנו מחזיקים אותם לכהנים ודאים לכל קדשי הגבול וכו' וגם בתשובתו שבסי' פ"ה כתב

דטעות הוא מה שמורגל בפי העולם לענין הפרשת תרומה ומעשר לאמר לכהן הבא ראיה וטול וכו' כאשר כתבתי למעלה וגם כתב שהרב מוהרשד"ם לא אמר להתיר על פי סברא זו בכל מקום רק לנדונו וכו' ואם מדבריו שבחידושיו לכתובות נראה שסובר כסברת הרב מוהרשד"ם הני מילי דמר סתראי נינהו ופשוט דאית לן למיעבד עיקר בדעתו כפי המפורש בדברי תשובתו ולא נייחס אליו כפי מה שנראה מדבריו שבחידושיו הנ"ל ואם היה מפורש בדבריו שבחידושים היפך מה שכתב בתשובה היינו נכנסים במבוכה הי מיניהו עיקר על דרך שנחלקו רבני האחרונים בסתירת דברי הרשב"א מחידושים לתשובות וכן בסתירת דברי הרא"ש מפסקים לתשובות אבל כיון שגם הרב הנ"ל לא כתב שמפורש כן בדבריו שבחידושים אלא שנראה כן על כרחין למשכוני אנפשין ולהשוות דבריו למה שכתב בתשובה שיהיו הדברים אחדיסודעתו וסברתו בענין הזה היא שלא כדעת הרב מוהרשד"ם:

כלל צג) כהנים אם רשאים לילך להשתטח על קברי הצדיקים זיע"א עיין מה שציין הרב משק ביתי אות ת"ה ומה שציין בשם הרב בתי כהונה עיין להרב פתחי תשובה ביו"ד סי' שב"ע שהביא תמצית דב"ק ולענין סוף טומאה לצאת רשמתי לעיל במערכת הטי"ת (טומאת אהל) באות מ"ד וכן לענין אם כהן בזמן הזה (שכלנו טמאים) המיטמא עובר איסור תורה או מדרבנן רשמתי שם בס"ד: כלל צד) כהן שקידש גרושה ולא בעל דקי"ל כרבא בקידושין ד' ע"ח דלא בעל אינו לוקה אי איכא מיהא איסורא או לא עיין להרבנים בית מאיר ומנחת עני הביא דב"ק הרב פתחי תשובה באהע"ז סי' ו' סק"א שחלוקים בזה ועיין להגאון שער המלך בהלכות גירושין פרק שלישי דין י"ט דף מ"ד ע"ב (מדפוס חדש) שכתב בשם הריטב"א לקידושין ד' מ"ב דכשלא בעל איסורא נמי ליכא ועיין שם בפרק י"ז מהלכות איסורי ביאה סוף הלכה ב': והיכא דכתיב כהן משמע בין גדול בין קטן מדלא כתיב איש דומיא למאי דאמרינן בפרק ארבע מיתות אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן כן כתב הרב פרי חדש בס' מים חיים בתשובה סי' ד' וכתב הרב מעשה אברהם בחלק יו"ד סי' כ"א דהרב חקרי לב יו"ד (ח"ג) סי' קב"ל הכריח כדברי הפר"ח ועי"ש מאי דשקיל וטרי בזה: כלל צה) כתותי מכתת שיעוריה מדברי תוס' בסוכה דף ל"ה ד"ה לפי מתברר יפה דגם בדבר שמותר בהנאה אמרינן כתותי מכתת שיעוריה עי"ש לענין אתרוג של תרומה טמאה והקשה הגאון שיבת ציון סי' י"ז אות ג' דבסוטה דף כ"ה ד"ה לאו כגבוי משמע דדוקא בדבר האסור בהנאה ותירץ דבסוכה כתבו כן אליבא דהלכתא דכל העומד לזרוק וכו' עי"ש ומלבד דאין זה פשוט דנקיטנן כמאן דאמר כל העומד וכו' וכמה דיות נשתפכו על זה עיין להגאונים פרי חדש אה"ע סי' קכ"ד ושער המלך הלכות גרושין

פרק ד' הלכה ב' וכבר השיגו בזה הרב פתח הדביר בח"א דף נ"ז ע"ד עי"ש עוד קשה לעניות דעתי דאם כן מאי מקשי התוס' (דנימא טעמא דאתרוג דתרומה טמאה משום כתותי מכתת שיעוריה) הלא אצטריך האי טעמא דאתי לכולי עלמא דכיון דסתם לן תנא דאתרוג דתרומה טמאה פסול ולא פליגי רבנן דר"ש עלה שמעת מינה דגם לדידהו הדין כן ולכן אי אפשר לומר הטעם משום כתותי דהא לרבנן לא אמרינן כתותי מכתת שיעוריה בדבר שאינו אסור בהנאה לדברי הגאון שיבת ציון הנ"ל.

לכן נראה לי הדל דתוס' סוטה הנ"ל לא באו למעט דברים שאין אסורים בהנאה דלא נימא בהו כתותי מכתת שיעוריה אלא קושטא דמילתא נקטו דמאי דאיירו בה התוס' הוא בדברים האסורים בהנאה ועיין להרב תפארת ישראל פירוש המשניות בפרק א' דפסחים דף מ"ו שכתב מסברא דנפשיה דלא אמרינן כתותי מכתת אלא בדברים האסורים בהנאה ובספר אור לי דף ח' ע"ג הקשה עליו מדברי תוספות סוכה הנ"ל עי"ש ופשוט דאפילו למה שכתב הגאון שיבת ציון הנ"ל דהכי סברי תוס' סוטה הנ"ל אין לסייעו מדבריהם לפי שהוא בא ליישב קושית הגאון שער המלך והיא לר"ש ודעימיה דאמרינן כל העומד וכו' כיעי"ש: ולפי דברי הרב שיבת ציון הנ"ל לר"ש ודעימיה אמרינן כתותי מכתת שיעוריה גם בדבר שאינו אסור בהנאה כיעי"ש וק"ל.

ועיין עוד בש"ת אור לי שם כמה חילוקי דינים בענין זה ועיין להגאון צמח צדק החדש בחלק אבן העזר סי' קס"ג והרב תפארת ישראל בפרק ג' דסוכה מ"ה כתב דאתרוג דתרומה טמאה יש בו משום כתותי מכתת וכו' ולפי הנראה הוא היפך מה שכתב בפסחים הנ"ל ועיין מה שהאריך בענייניים אלו בשו"ת עטרת חכמים בא"ח סי' ח' (ועי"ש אי אמרינן כתותי מכתת וכו' בדבר שמה שטעון שרפה הוא מדרבנן) והרב שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' ק"מ ומהדורא ה' סי' פ"ו והרב לשון לימודים בחלק סי' ד' דף ו' ע"ד סובר דאף דבר שמותר בהנאה אמרינן ביה מכתת שיעוריה ולקמן במערכת המ"ם אות פ"ד סק"ד הבאתי דהרב מראה הפנים בסוף מסכת תרומות סובר דלא אמרינן כתותי מכתת שיעוריה בדבר שמותר בהנאה עי"ש: ובדבר שמצותו מדאורייתא ושיעורו מדרבנן אי אמרינן ביה כתותי מכתת שיעוריה ואינו יוצא בו אפילו בדיעבד הנה בשופר קי"ל בסי' תקפ"ו ס"ג דבשופר של ע"ז לא יצא משום דכתותי מכתת שיעוריה אף על גב דשעור שופר הוא רק מדרבנן לדעת הרא"ש והרב הלבוש כמו שרשמתי לקמן במערכת השי"ן אות ס' ואם כן שמעינן מינה דגם במה ששעורו מדרבנן אמרינן כתותי מכתת שיעוריה ואינו יוצא בדיעבד ומזה יש להעיר על מה שכתב הגאון פרי מגדים בסי' תקפ"ו באשל אברהם סעיף קטן י"ח דכשאין מצוי אצלו שופר שיש בו ארבעה טפחים לא העמידו

דבריהם וכו' עי"ש והוא תמוה דהא ודאי שעת הדחק לא עדיף מדיעבד וכיון דבדיעבד לא יצא בפחות משיעורו מהיכא תיתי להכשירו בשעת הדחק ואף אי נימא בעלמא במידי דפיסולו מדרבנן דלא העמידו דבריהם במקום ביטול מצוה עיין במה שרשמתי במערכת המ"ם אות נ"ט מכל מקום בשיעור שופר דמצינו מפורש דאפילו בדיעבד לא מהני בציר משיעוריה הא ודאי אין לנו לומר דבשעת הדחק יצא בו וצריך עיון.

ועיין בקונטרס אסיפת דינים במערכת ראש השנה אות ט"ז מה שכתבתי בענין זה: עתה השגתי ספר נחמד דרכי הוראה די שדר לן הגאון המחבר נר"ו וראיתי בקונטרס קנה המדה פרק י"ז שהביא דעת הרא"ש דשיעור שופר הוא מדרבנן וכתב דלפי מה שכתב הרב בנין ציון סימן ל"ו דלהרא"ש בדיעבד יצא אם אין בו כשעור אם כן קשה מהא דאמרינן בשופר של עבודה זרה אם תקע לא יצא משום דמכתת שיעוריה ואם איתא דמדאורייתא סגי במשהו ולא אמרינן מכתת שיעוריה ובדרבנן בדיעבד הא סגי במשהו ויוצא ואם כן אמאי אם תקע לא יצא אלא על כרחין דיש להם שיעור מן התורה וכן הקשה מלולב למה שכתב הרב בנין ציון דבדיעבד יוצא בקצר וכו' אלא על כרחין דשיעור זה מעכב אפילו בדיעבד אלו תורף דברי קדשו ומסופקני בדעתו אם כוונתו להקשות הוא רק לפי דברי הב"ץ דלולא דבריו לא קשיא ליה על סברת הרא"ש דשפיר מצינן למימר אף בשיעור דרבנן דלא מהני בדיעבד היכא דמכתת שיעוריה.

או דגם בעיקר סברת הרא"ש ק"ל משום דמשמע ליה דלא יתכן לומר דאם הוא מדרבנן לא יצא בדיעבד ומביא מדברי הבנין ציון להוכיח שכן הוא דכשהוא מדרבנן יוצא בדיעבד ואם כן מדאינו יוצא בדיעבד מוכח דהוי מדאורייתא וקשה על הרא"ש. ויותר נראה כהצד הראשון שהרי דבר שפסול בדיעבד משום כתותי מכתת שיעוריה פסול אפילו ביום טוב שני דכל גופו מדרבנן ואם כן לא נפלאת לומר דאף אם השיעור ביום טוב ראשון הוא מדרבנן כיון שפסלוהו משום מכתת שיעוריה פסול אפילו בדיעבד: ובעיקר כללין השגתי עתה ספר יקר שו"ת מוהר"ם שיק (הגאון הזה הוא תלמיד מרן החתם סופר) וראיתי בחלק א"ח סי' י"ד שכתב שני חילוקים בעיקר כלל זה ואעתיק דב"ק לזכות את הרבים כי הס' יקר המציאות הוא וזהו מה שהעיר בענין הדלקת נר חנוכה בשמן שריפה שהקשה בשער אפרים דהוה לן למימר מיכתת שיעוריה וכתב מעלתו דלשמן ולפתילה אין שיעור ורק לזמן דליקתו וכל ששורף ודולק זמן ההוא כשר ולא דמי לדבר שצריך שיעור מצד שיהיה דבר חשוב ומינכר (הרי זה כלל א'.

ועוד כלל ב') מה שכתב המחבר וז"ל ובלאו הכי לדעתי בהנאה ששייך בשעת שריפתה לא שייך כתותי מכתת שיעוריה שהרי התורה צוותה שלך תהא להסיקה תחת תבשילך

ורחמנא אחשביה שלא יהא כשרוף כבר וקרא אותו שלך תהא ואי הוי כשרוף למאי נפקא מינה קרא אותו שלך תהא הרי דבר שרוף אינו שלו ועל כן כל שיוכל ליהנות ממנו בשעת ביעורו לא חשיב כשרוף ולכאורה ממקומו הוא מוכרע שהרי גם שמן של נר חנוכה הוא עומד לשריפה דמותר שמן של נר חנוכה עושה לו מדורה ועל כרחין זה הוא מצותו שידליק חצישעה וגם שמן שריפה ניתן ליהנות משך זמן הנאתו וביעורו וכדלעיל דרחמנא אחשביה בשעת ביעורו וקרא שלך תהא.

וכבר כתבו דנעלם מהשער אפרים דברי הרמב"ם פרק י"א מהלכות תרומה דרשאי להדליק נר חנוכה משמן שריפה אפילו לישראל אם אין לו שמן חולין עי"ש ואפשר מהרמב"ם אין ראיה דכבר כתב הרב שער המלך בפרק ח' מהלכות לולב דין א' דלרמב"ם דפסק כר' מאיר בסוכה דף כ"ג דאם עשה סוכה על אילן כשרה סבירא ליה מידי דאתחזי מן התורה ורק מדרבנן אסורה לית ביה משום כתותי מכתת שיעוריה כיון דמן התורה שרי ועדיין למאי דפסק שם כר"י או כר"מ ולא מטעמיה כמו שכתב הרב שער המלך שם אפשר דאסור מיהו לפי זה גם כן הקושיא מעיקרא ליתא דאיכא למימר דגם רב סובר כר"מ וע"כ סובר כמו שכתב הרב שער המלך שם דיש לחלק בין דבר שעיקרו מן התורה או עיקרו מדרבנן ואם כן אתי שפיר הראיה מן הרמב"ם: כלל צו) כרת אי חמור ממיתה בידי שמים עיין חולין דף ל"א ע"א ומשנה למלך בהלכות ביאת מקדש פרק רביעי עד כאן דברי הרב משנת ר' אליעזר בחלק שני בזכרונות דף י"ז ע"ב וכונתו דבהש"ס דחולין מבואר דכרת חמור ממיתה בידי שמים דאמר ליה רבא לרב נחמן לרב דאמר נדה שנאנסה וטבלה טהורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה עון כרת הותר איסור מיתה מבעיא וכן פירש רש"י דכרת חמור עי"ש ובתוספות גם שם בסוף עמוד א' כתב רש"י בד"ה טמא דכרת חמור שזרעו נכרת וכן שיטתו בכמה מקומות (ע' לק' בד"ה ובמהות ומשם והלאה) ומה שציין להמשנה למלך הוא ששם כתב גם כן דמתבאר מדברי מרן בכסף משנה שם דכרת חמור ממיתה בידי שמים ועל פי זה החזיק בתמיהת הראב"ד היכי משכחת טבול יום שעבד עבודה שהוא במיתה בידי שמים הרי בכניסתו למקדש נתחייב בכרת שהוא חמור ממנה עי"ש ומבואר יותר במשנה למלך שם בפרק שלישי דין י"ט (בד"ה ודע) שציין הרב המגיה עי"ש שכתב שגם מדברי התוספות בריש יבמות בד"ה אשת וכו' מוכח גם כן דכרת חמור ממיתה בידי שמים וקצת משמע כן מדברי ר' זירא בשבועות דף י"ז ע"א טמא ששימש במיתה היכי משכחת לה אי דשהה בר כרת הוא וכו' עי"ש ובתוספות מה שהקשה רבינו תם ובחידושי הרמב"ן והר"ן שם תירצו קושיתו עי"ש:

ומזה תמיה לי על מה שראיתי להרב מוהר"י אברבנאל בפרשת שלח לך (סי' כ"ב בד"ה אמנם מהו הכרת) שהביא שם כמה דעות בענין הכרת והדעה הראשונה היא לרבינו סעדיה גאון ולרבינו אברהם אבן עזרא וכתב דלשיטתם כרת ומיתה בידי שמים הן ענין אחד ואין ביניהם שום חילוק וכתב על דבריהם דזה לא יתכן שהרי בריש כריתות שנו חכמים שלשים ושש כריתות ואין בהם אף אחת מחייבי מיתה בידי שמים וכן בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין דף פ"ג מנו חכמים אותם שהם במיתה בידי שמים ואין גם אחד מחייבי כריתות ביניהם דמזה מוכח שאינם ענין אחד והיא הוכחה נכונה עי"ש ומלבד הוכחתו קשה עליהם גם מסוגיא דחולין דמבואר שהם עניינים חלוקים וכרת חמור ממיתה בידי שמים ומשום הכי מתמה רבא עון כרת הותר וכו' וכדפירש רש"י וכן משמע מדברי התוספות: וכן יש לתמוה על הדעה הראשונה הנ"ל מסוגיא דפרק כל שעה דף ל"ב סוף ע"ב אמר ליה רב נחמן בר יצחק לר' חייא בר אבין האי תנא מעיקרא אלימא ליה כרת ולבסוף אלימא ליה מיתה אמר ליה הכי קאמר לא אם אמרת בשאר מצות שכן לא חייב בהן מיתה בפחות מכזית תאמר במעילה שחייב בה מיתה בפחות מכזית והכונה דלעולם כרת אלימא ליה וסיפא הכי קאמר וכו' כדפירש רש"י הרי שיש חילוק בין עונש כרת לעונש מיתה בידי שמים ועונש כרת חמור מעונש מיתה בידי שמים: והרב טירת כסף בדרוש שלישי לפרשת בראשית דף ח' ע"ב אחר שכתב דכרת חמור ממיתה בידי שמים כדמוכח בפרק שני דחולין דף ל"א הנ"ל כתב שכן מוכח גם מסוגיא דחולין (בפרק העור והרוטב ד' ק"ך ע"ב) דאמרינן מנא לן דבתרומה שתיה כאכילה גמר פרי מפרי מבכורים ואמאי לא ילפינן מחמץ או מחלב אלא ודאי משום דאיכא למיפרך מה להנך שכן כרת אבל תרומה דהיא במיתה בידי שמים לא גמרינן מינייהו ובזכרונות הגאון חקרי לב שבספר ישרי לב בדף ק"י אות ל"ו כתב בשם התוס' ביבמות דף ע"ג דכרת חמור ושכן כתב הרב צרור הכסף בא"ח סי' י"ב ואיני יודע איזה טעות יש כי עיינתי בתוס' שם ולא מצאתי שדיברו מזה כי אם בראש המסכתא בד"ה ואשת כנז"ל:

גם הרב מקנה אברהם במהדורא בתרא סי' רכ"א הביא לנו תלמוד ערוך בסוף פרק חמישי דכריתות דף כ"ג ע"ב דאמרינן התם אליבא דרבי דאיסור מעילה קל הוא במיתה ואיסור קדשים איסור חמור כרת ומשמע דלאיסור הקל חייבה תורה עונש הקל ולאיסור חמור עונש החמור ושכן משמע בפסחים דף ל"ב ע"ב ושכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות בריש פרק שני במסכת אבות וציין לעיין בתוספות ריש יבמות הנ"ל ושכן כתב הרב שושנים לדוד בריש מסכת כריתות (לא אטפל להעתיק דברי הרב שושנים לדוד כדי לזכות למי שאין בידו ספר התורה הזה לפי שכבר הבאתי דב"ק במערכה זו לעיל באות

ו' עי"ש): גם מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות סוף פרק תשיעי דמסכת סנהדרין נראה דכרת חמור ממיתה שכתב וז"ל וחכמים אומרים מיתה בידי שמים וזו המיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת לפי שהמחויב כרת ישאר העונש עליו אחר המיתה כמו שנבאר בפרק שאחר זה ומחויב מיתה כשמת נתכפר לו וזה לשון רבינו עובדיה שם ומיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת שהכרח יש עליו עונש לאחר מיתה אם לא עשה תשובה כראוי ומיתה בידי שמים אין לאחר מיתה עליו כלום עכ"ל ומובן שרבינו עובדיה שאב ממקור טהור מדברי רבינו הגדול בפירושו הנ"ל ומשמעות הדברים הוא שעונש הכרת נוסף על עונש המיתה בידי שמים שמלבד שנכרת ומת קודם זמנו יש לו גם עונש אחר מיתה אם לא שב כראוי מה שאין כן במיתה דמיתתו כפרתו וכמו שביאר בפירושו למסכת אבות ריש פרק שני דכרת חמור ממיתה: אמנם נראה דיתכן לפרש בכונת דברי הרמב"ם הנ"ל שהחילוק שבין כרת למיתה הוא שהכרת הוא שנענש אחר מיתה ואינו מת קודם זמנו והמיתה היא שמת קודם זמנו ואין לו עונש אחר מותו ולפי שעונש הכרת הוא שיהא עונשו שמור לרעתו לחיי העולם הבא הוי עונש הכרת חמור מן המיתה וכן נראה מלשון הרמב"ם בספר המצות בשרש ארבעה עשר שכתב ומהם מה שייעד עליהם בכרת והוא שלא יהיה לעובר עליהם מיתה אבל אם מת בחטאו לא יהיה לו חלק לעולם הבא כמו שבארנו בפרק חלק ומהם מה שייעד עליהם במיתה בלבד והוא שימיתהו ה' בחטאו ויתכפר לו במותו עכ"ל נראה מדבריו שלכרת אין בו מיתה אלא כשימות בזמנו ועודנו בחטאו כלומר שלא עשה תשובה יהיה לו עונש לעולם הבא אבל אינו נידון בקיצור שנים והמיתה היא קיצור ימיו ואין לו עונש לעולם הבא כן נראה מלשונו שבספר המצות וכן אפשר לפרש דבריו שבפירוש המשנה על כל פנים מה שעונשו של חייב כרת שמור לעולם הבא זהו חומרו לגבי מיתה בידי שמים וכדמוכח מדברי הש"ס הנ"ל דכרת חמור ממיתה בידי שמים וכמו שכתב בעצמו בפירוש משנה האבות הנ"ל אלא שקשה לפרש כן לפי שמשמעות דברי רז"ל בש"ס בסוף מועד קטן והירושלמי דביכורים שהביאו התוס' בכמה מקומות הוא שבכרת יש קיצור שנים בעולם הזה ולכן בהכרח לפרש דברי הרמב"ם שמלבד העונש דקיצור ימיו בעולם הזה קאמר שנענש גם אחר מותו ויתכן שלכונה זו דקדק וכתב בספר המצות ומהם מה שייעד עליהם במיתה בלבד וכו' כלומר לא כבכרת שיש לו שני עונשין אלא עונש מיתה בלבד אמנם הרב מוהר"י אברבנאל בפרשת שלח לך סי' כ"ב (בד"ה והדעת ה"ה) הבין בכונת דברי הרמב"ם שבפירוש המשנה דסנהדרין הנ"ל לפי מה שכתב בפירושו בפרק חלק דלכרת אין עונש מיתה בעולם הזה רק עונשו שמור לעולם הבא והרבה להקשות על סברא זו

ומכלל תשובותיו אחת היא ממה שאמרו רבותינו בענין הכרת שהוא קיצור שנים ושלא יתכן לומר שסובר הרמב"ם דמה שהזכירו בכרת קיצור שנים אינו אלא למגדף בלבד וכו' עי"ש:שוב ראיתי שהרב תפארת ישראל בפירוש המשנה לסנהדרין סוף פרק ט' הנ"ל כתב החילוקים שבין כרת למיתה והם שלשה.

א) דבכרת מת בפחות מששים שנה כמועד קטן דף כ"א ע"א ולהירושלמי ביכורים פרק ב' מת בפחות מחמשים שנה. ב) גם זרעו הקטנים בשעת החטא נכרתים מהעולם ולריב"א דוקא אותם שנכתב בהם ערירים.

ג) בכרת יש גם כן אופן שגם נפשו נכרתת דהיינו כל מקום שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא אז נפשו תתם כעשן אחר מותו וכדאמרינן בסנהדרין דף ס"ד ע"ב הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא ואפשר דגם היכא דכתיב תכרת הנפש ההיא מלפני גם היא תמה נכרתה ומהרמב"ם ריש פרק שמיני מהלכות תשובה משמע דבכל חייבי כרת הדין כן וכו' עי"ש עוד ועיינתי בדברי הרמב"ם שבהלכות תשובה וכתב שם וז"ל הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא והיא החיים שאין מות עמהם והטובה שאין עמה רעה וכו' וזהו העולם הבא שכר הצדיקים הוא שיזכו לנעם זה ויהיו בטובה זו ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו אלא יכרתו וימותו וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה וזהו כרת הכתובה בתורה שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא מפי השמועה למדו הכרת בעולם הזה תכרת בעולם הבא כלומר שאותו הנפש שפירשה מן הגוף לעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא אלא גם מן העולם הבא נכרתת עכ"ל הרמב"ם: משמעות דברים אלו ששני עונשין יש בכרת מת בקיצור שנים וגם נענש אחר מותו וכדמשמע ליה להרב תפארת ישראל ואם באנו להשוות דבריו שבפירוש המשנה ובספר המצות לדבריו שבהלכות תשובה צריך לומר שמה שכתב בעונש הכרת שיש לו עונש אחר מיתה היינו מלבד מה שימיו נקצרים וכדכתיבנא מעיקרא ולפי זה מובן בפשיטות דכרת חמור ממיתה בידי שמים:

גם הרב אהל יעקב במערכה זו אות ד הביא דברי רבינו עובדיה הנ"ל דכרת יש לו עונש אחר מיתה וכתב שכן מטין דברי הרמב"ם בראשון מהלכות מילה סוף דין ב' לפי פירוש הרמ"ך שהביא שם מרן בכסף משנה וכן נראין דבריו בספר המצות בתחלת שרש י"ד עכ"ל וכונתו שהרמב"ם כתב דמי שלא מל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד וכתב הרמ"ך צריך עיון אחר שימות מאי כרת שייך ביה והלא כרת הוא בחצי ימיו ובחייו נפרעים ממנו ואחר כך כתב במותו יהיה נדון אם לא יתודה ויקבל עליו שאם יתרפא ימול עצמו עכ"ל הרמ"ך ודברי הרמב"ם שבספר המצות כבר כתבתים למעלה (בד"ה

אמנם) וכתב עוד שכדברי רבינו עובדיה והרמ"ך נראה מדאמרו בתורת כהנים פרשת אמור על פסוק והאבדתי את הנפש ההיא (ויקרא כ"ג ל') וז"ל והאבדתי את מה תלמוד לומר לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מהו כשהוא אומר והאבדתי לימד על הכרת דאין אלא אבדן ע"כ והביאו רש"י שם ועוד ציין להרמב"ם בריש פרק ח' מהלכות תשובה ושם בהלכה ח' ובדברי מרן כסף משנה ובדברי המפרש ולא נטפל לבאר אם מה שיש למחויב כרת עונש אחר מיתה הוא מלבד מה שנקצרים שנותיו בעולם הזה או שזהו עונשו מה שנידון בעולם הבא וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרמב"ם שבפירוש המשנה דפרק כל הנשרפים והזכיר רק דברי רבינו עובדיה ודבריו לקוחים מפירוש הרמב"ם כנז"ל ובפירוש הגרל"ם (התורה והמצוה) על דברי התורת כהנים הנ"ל ביאר שהאבדון הוא טיבותא ומעליותא שלא יהיה נכרת לעולם אלא הוא כאבידה המתבקשת וכו' עי"ש ודברים אלו עמוקים מאד ואין לנו עסק כעת בענין זה וצריך לעיין ולהתיישב היטב לענייניים אלו כלומר מהות הכרת במה שהאריך הרב מוהר"י אברבנאל הנ"ל (בד"ה ומזה תמיה) ובפרטות בדעה החמשית ובדעה הששית שהביא שם:

נחזור למה שהתחלנו בו שנראה שעונש כרת חמור ממיתה בידי שמים וראיתי שהרב שמן המשחה בהלכות יסודי התורה סי' ב' אף הוא היה מתכוין לזה דכרת חמור ממיתה בידי שמים ובא לציין כמה מקומות בש"ס ובמפרשים הלא המה בפרק כל שעה סוף ד' ל"ב ובפרק במה מדליקין דף כ"ה ע"א ברש"י ותוספות ובסמ"ק (סוף מועד קטן) דף כ"ח ע"א גן המלך שבגנת ורדים סי' כ"ט ותוס' ריש יבמות ד"ה אשת אחיו ופרשת דרכים בדרך חיים דף ה"ן ריש ע"ד והרא"ם בסוף סדר טהרה על פסוק ולא ימותו וחולין דף ל"א סוף ע"א ורבינו עובדיה בסוף פרק ט' דיבמות ונראה שהיא טעות הדפוס וצריך להיות פרק ט' דסנהדרין כי ביבמות אין מזה דבר: ועל פי חילוק זה חדש הרב (שמן המשחה) במה שדרשו בספרי והביאה הרמב"ם בחמישי מהלכות יסודי התורה הלכה ד' על פסוק ונתתי את פני באיש ההוא מפי השמועה למדו ההוא ולא אנוס וכו' דאף מי שהדין נותן ליהרג ולא לעבור אם עבר ולא נהרג אם היה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת בית דין דאין זה אלא בכרת שהוא חמור ומעונש חמור כזה הוא דכשהוא באונס רחמנא פטריה אבל ממיתה בידי שמים לא פטריה והכריח הדבר שהרי מדכתיב ההוא ממעטינן נמי שוגג והרי שוגג צריך להביא קרבן וכל שלא יביא הקרבן נענש בידי שמים אם כן מוכח שלא פטר הכתוב באנוס אלא מעונש כרת דוקא משום דחמיר טובא אלו תורף דב"ק ודחה בזה דברי הרב מעלות לשלמה דף ח"ל ע"ג עי"ש ולי הדל בהורמנותיה דמר אין נראה לי כן דאף דהאמת דיש חילוק בין כרת למיתה בידי שמים

מכל מקום מסתברא לי דכי פטרתו תורה מפני אונסו לגמרי פטרתו ואינו דומה אנוס לשוגג דשוגג חשיב קצת כקרוב למזיד דהוה ליה לאסוקי אדעתיה מה שאין כן אנוס ומפני זה שוגג בעי כפרה בקרבן ואנוס פטור מן הקרבן כן נראה לי מצד הסברא וכעת איני זוכר ראיה או סתירה לזה על כל פנים למדנו מדברי הרב שפשוט בעיניו דכרת חמור ממיתה בידי שמים:

וכן מצאתי להגאון שאגת אריה בטורי אבן למגילה ד' ז' ע"ב שסובר דכרת חמור והוא שהקשה שם (בד"ה ר' נחוניא) אהא דתנן ר' נחומיא בן הקנה היה עושה יום הכיפורים כשבת לתשלומין דבכתובות דף ל' נחלקו אביי ורבא בטעמיה ואמרינן שם דאיכא בינייהו זר שאכל תרומה של חבירו דבמיתה בידי שמים הוא פטור מן התשלומין ולרבא דוקא כרת פוטרו מן התשלומין ואם כן לאביי דסובר דגם מיתה בידי שמים פוטרו מן התשלומין מאי אריא יום הכיפורים דנקט הוה ליה למיתני מיתה בידי שמים דקילא מכרת כדאמרינן בפרק שני דפסחים גבי מעילה וכל שכן כרת דחמור ממיתה עי"ש (שכתב שיבאר במקום אחר) הרי שגם הגאון הנ"ל פשיטא ליה דכרת חמור: ודעת הרב קרבן אהרן ברישׁ פרשת ויקרא הביאה הרב פרי מגדים בספרו תיבת גומא פרשת ויקרא סי' ב' היא דמיתה בידי שמים חמורה מכרת וכתב על דבריו דמתוספות ריש יבמות ושבת דף כ"ה בגמרא ובתוספות שם דהכרת מבואר דכרת חמור ממיתה בידי שמים והצריך עיון ומתוך מה שכתבתי למעלה מתבאר שיש עוד להקשות עליו מכמה מקומות ואין הספר מצוי אצלי לעיין בדב"ק למען דעת אליבא דמאן קאמר לה שאם כתב כן לדעת רש"י בפירושו על החומש יש לתמוה בפרטות שהרי דעתו מבוארת בכמה מקומות דכרת חמור שזרעו גם כן נכרת:

ומצאתי שכבר הושג הרב קרבן אהרן מהרב מגן אברהם בספרו זית רענן בפרשת ויקרא דף כ"ב ע"א כמו שכתב בשמו הרב יפה ללב נר"ו בח"ב סי' זר"ת אות ז (אעתיק לשונו לפי שיש להעיר בדב"ק) וז"ל ובנוסח על חטא וכו' מיתה בידי שמים וכו' ההפרש שבין מיתה בידי שמים לכרת הוא דנופל מן הגג או שחיה דורסתו וכיוצא ממיתות משונות וכרת הוא שמת על מיטתו בזמן מועט כארז"ל וזה נראה כמו שכתב זית רענן בשם קרבן אהרן דמיתה בידי שמים חמורה מכרת וכן נראה ממה שכתב בספר מעיל שמואל קו"מ ס' של"ה דף ס"ח ע"א וז"ל יום כיפור גדול ונורא הוא ולמה לא יהא חמור משבת ששבת זדונו בסקילה ויום הכיפורים כרת ויש לומר כי יום הכיפורים זהר לכן מתגלה על כן גם העונש ברחמים ע"כ אך הרב זית רענן השיב על הרב קרבן אהרן דאישתמיטתיה גמרא דשבת דף כ"ה ובפסחים פ"ב דאיתא בהדיא דכרת חמור והוא עצמו הביא לקמן

בפרשת מעילה עי"ש ולא זכר מדברי השל"ה דיורה כדברי הרב קרבן אהרן לפימה שכתב בפירוש מיתה בידי שמים עכ"ד הרב יפה ללב יצ"ו וציין לעיין בדברי הרב מוהר"י אברבנאל פרשת שלח לך כי אסף איש טהור ששה דעות בזה ובספר שלמי צבור בשלמי חגיגה דף שי"ט ע"ג: והנה מה שכתב בתחילת דבריו ההפרש שבין מיתה לכרת וכו' לא רשם מי בעל דברים הללו שמהם מסייע לסברת הרב קרבן אהרן (שאם הם דברי עצמו אין שייך לכתוב על זה וזה נראה וכו' כמובן) ומה שכתב שדברי הרב של"ה יורו כסברת הרב קרבן אהרן ולו יעיר על הרב זר זהב שלא הזכיר דבריו לא הבנתי כונתו שהרי בדברים שכתב בשם הרב של"ה לא נזכר בהם מיתה בידי שמים כי אם סקילה וכרת ורחוק לומר שכונתו על פי מאי דאמרינן בסנהדרין פרק רביעי דף ל"ז ע"ב דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה נופל מן הגג או חיה דורסתו שנמצא לפי זה שנופל מן הגג הוא במקום סקילה וחשוב כסקילה וכיון שכתב הרב של"ה שסקילה חמורה מכרת משמע שגם נופל מן הגג וכו' חמור מכרת וא"כ לפי מש"כ בתחילה דמיתה בידי שמים היא דנופל מן הגג א"כ מוכח דמיתה בידי שמים חמורה מכרת זה היה אפשר לפרש בכוונתו אבל אינו נכון בעיני כמובן ואין להאריך:

ומה שציין לספר שלמי צבור הנה שם הביא דברי מרן כסף משנה ברביעי מהלכות ביאת מקדש יש במיתה בידי שמים מה שאין בכרת דכרת היינו שאינו מגיע לששים שנה כדאמרינן בסוף מועד קטן ואיכא נמי כרת דיומי כדאיתא התם ומיתה בידי שמים אין לה זמן קבוע כדכתבו התוס' בפרק במה מדליקין ועוד יש ביניהם דכרת הוא וזרעו נכרתין מה שאין כן במיתה בידי שמים וכמו שכתבו התוס' בפרק קמא דיבמות ועוד יש ביניהם שהחייב מיתה בידי שמים עלה המות בחלונו ובעלי חיים מקנה קניינו מתים פרתו רועה באפר והיא מתה תרנגולת רועה באשפה והיא מתה עד כאן דברי מרן כסף משנה וכתב עוד הרב שלמי צבור ובסדר על חטאים כתוב בפסקים וכתבים סי' קי"ח כך אני נוהג עולה חטאת קרבן עולה ויורד אשם ודאי ותלוי אלו רובם באים לכפר על השוגג וכך הוא מסודר בפרשת ויקרא ושוב אומר העונשים על המזיד וזה סדרן מכת מרדות מלקות ארבעים מיתה בידי שמים כרת מרדות ארבע מיתות בית דין החמור חמור אחרון עכ"ל הנה מתבאר מדברי הרב תרומת הדשן הנ"ל שמסכים לכל האמור למעלה שכרת חמור ממיתה בידי שמים וגם מדברי מרן כסף משנה הנ"ל הבין הרב משנה למלך שם שלכל הדברות דעתו היא דכרת חמור כיעויין שם:

וביפה ללב חלק שלישי בסי' תר"ז אות ב' (ד' י"ט ע"א בד"ה וזאת) כתב בענין מיתה בידי שמים וכרת כתבתי בח"ב איזה מהם חמור ועיין במדרש תלפיות ענף כרת דף ר"י

ע"ג ההפרש שבין זה לזה המורם מהם דכרת עונשו חמור ממיתה בידי שמים וכדכתב הרב זית רענן משמא דגמרא ומדברי של"ה אין ראיה דסקילה בידי שמים היא בהדרגת הרג ביד בית דין דמיתת בית דין חמירא ממיתה בידי שמים כדכתב הרב חומת אנך בפרשת משפטים בשם הרב וידאל צרפתי ולפי זה כרת חמור ממיתה בידי שמים ומיתת בית דין ואולם מה שכתב הרע"ם בפרק ד' דמגילה משנה ב' נראה דמיתת בית דין כמו סקילה חמור מכרת עי"ש ודו"ק עכ"ד יצ"ו ובמה שיש להעיר בדב"ק אין להאריך אך בזאת למאי דאתן עלה למדנו שגם הכהן הגדול בספר מדרש תלפיות מסכים שכרת חמור ממיתה בידי שמים ומה שכתב שמדברי הרבינו עובדיה מברטנורא במגילה נראה דסקילה חמורה מכרת כונתו למה שכתב שם דכל דטפי ליה מלתא מחבריה טפי ליה גברא הילכך בראש חדש וכו' ויום הכיפורים דענוש כרת קורין ששה שבת דחיוב סקילה קורין שבעה עכ"ל והם דברי הש"ס בדף כ"ב ע"ב והובא בהרי"ף והרא"ש שם ופליאה דעת ממני האם היה שום סלקא דעתין דכרת חמור מסקילה ואף לא משאר מיתות הקלות כי נראה פשוט שאיזו שתהיה ממיתת בית דין חמורה בלי ספק מכרת ומפורש כן בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בריש פרק שני דאבות ומנה שם שמנה מדרגות זו למעלה מזו המדרגה הראשונה היא סקילה ואחריה שלש מיתות שרפה הרג וחנק ואחריהן כרת עי"ש והוא פשוט מאד:

ובמהות ואיכות הכרת שנחלקו הקדמונים כנודע כתב הרב מוהר"י אברבנאל בפרשת שלח לך סי' כ"ב (בד"ה והדעת הב') שדעת רש"י שזרעו נכרת וימיו נקצרים והראה לזה דברי רש"י בפירושו על התורה בראשית י"ז י"ד גבי מילה ובויקרא י"ז ט' גבי מעלה בחוץ ושהוא גם כן בריש מסכת כריתות ואף ששם כתב (בד"ה פסח ומילה מצות עשה) וכרת הוא שמת בלא בנים ולא הזכיר ממיתת עצמו משמע ליה להרב דגם שם כונתו על דרך שפירש בפירושו על התורה והיה לו להביא גם מדברי רש"י ביבמות דף ה"ן ע"א ד"ה ערירים וז"ל ערירים היינו נמי כרת שזרעו נכרת והרא"ם בסוף פרשת קדושים (ד"ה שהוא בעונש) הבין מדבריו אלו שכונתו שהוא וזרעו נכרתין עי"ש וכן הוא לשון רש"י בכריתות דף ז' ע"א ד"ה כרת הולך ערירי בלא בנים ואם יש לו מתים הרי גם כאן לא הזכיר ממיתת עצמו וכתב הרב מוהר"א הנ"ל שם שכבר הקשו התוספות בריש יבמות על רש"י בזה ונמנו וגמרו כל אותם החכמים שהוזכרו שם שאין בכרת כריתת הזרע אלא בשתים מהעריות שאמרה התורה בהם בפירוש ערירי ונזכר זה גם בתוספות שבת פרק במה מדליקין דף כ"ה וכן דעת הרמב"ם והרמב"ן חלוקים על רש"י והכי מסתברא שאם היה החוטא עקר בטבעו יתחייב שלא יפול בו הכרת כי קודם שחטא כבר היה ערירי

בטבעו או אם חטא אחרי היותו בן שמונים שנה איך נאמר שלא יגיע אליו מהעונש בזקנותו ויענשו בניו הגדולים שלא חטאו ועוד התחייב לרב ספק אחר והוא שיהיה עונש הכריתות שוה בכולם בהיות ביניהם הפרש גדול בחומרת החטא וקלותו:

גם הרב דינא דחיי לאוין דף קכ"ה ע"ג הביא דבריו הרב מקנה אברהם בדף ג"ן בסוף אות רנ"א נראה שתופס דלא כשיטת רש"י שכתב דכרת וערירי הוא וזרעו נכרתים וכרת הוא לבדו נכרת וזו היא שיטת הריב"א שהביאו התוספות וכתב עוד שם בשם הרב דינא דחיי לחלק בין ערירים ימותו לערירים יהיו דערירים יהיו היינו בלא בנים וערירים ימותו הוא שקוברים בניהם וגם דעת הסמ"ג בס' קיצור המצות סי' ק"ט שהביא הרב אהל יעקב נראית כסברת ריב"א שכתב וז"ל (אעתיק דב"ק כפי אשר הוגהו בתיקון מצוה לידידי הרה"ג מור"ר צבי הירש בלייוויס מווארשא יצ"ו שהיא הגהה נכונה כמו שיתברר להמעיין בגוף דברי הסמ"ג) ומה בין כרת לערירי כרת הוא שנענש מיתה בן חמשים שנה לששים אבל אין זרעו נכרת דאמרינן בסוף מועד קטן דף כ"ח מת קודם ששים זהו מיתת כרת והא דלא קחשיב משום כבודו של שמואל הרמתי שמת בנ"ב שנה שקיצר הקב"ה את ימיו שלא יראה במיתת שאול והרי זה נדמה לכרת ושמואל הרמתי בנים היו לו ועונש ערירי הוא שאדם הולך בלא בנים ואם יהיו לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות ואם אין לו בשעת עבירה יהיו כל ימיו ערירים:

והנה על דברי התוספות בריש יבמות שכתבו בשם רש"י דהוא וזרעו נכרתים כתב הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו שם וז"ל ר"י ברלין ציין מרש"י שבת דף כ"ה ע"א ונמצא עוד ברש"י חולין דף ל"א סוף ע"א ד"ה טמא עכ"ל ונראה דמה שלא הביא מה שכתב רש"י בריש כריתות הנ"ל הוא משום שלא נזכר בלשונו שימיו נכרתים ונוכל לפרש שפירושו שם היא שיטה אחרת דעונש הכרת הוא מה שמת בלא בנים וכן אפשר לפרש בדבריו שבכריתות דף ז' ויבמות ד ה"ן הנז"ל וכן כיוצא לזה בשאר מקומות ולכן הביא מחולין ששם כתב דימיו נכרתים וזרעו נכרת אך יש להוסיף עוד מה שכתב רש"י בכתובות דף ל' ע"ב ד"ה זר וכו' וז"ל כרת הוא וזרעו נכרתים דכתיב ערירים יהיו וכבר הבאתי למעלה (בד"ה ובמהות) שכן כתב בפירושו על התורה גבי מילה וגבי מעלה בחוץ והרא"ם בשני מקומות הנ"ל האריך ליישב שיטת רש"י עי"ש גם בפרשת קדושים בסופה (בד"ה שהוא בעונש ערירי) האריך גם כן להכריח כפירוש רש"י אלא שהוקשה לו מדאמרינן בסוף מועד קטן מת קודם ששים שנה זו מיתת כרת והא דלא חשיב ליה משום כבודו של שמואל הרמתי וכו' הרי שמדמה זה לכרת ושמואל הרמתי בנים היו לו וכו' הא למדת שהכרת הוא נכרת ואין זרעו נכרת והצריך עיון עי"ש ואומר אני הדל

דברי תורה עשירים במקום אחר שהוא עצמו בפרשת לך לך הנ"ל יישב קושיא זו על פי דברי התוספותלחלק בין בנים קטנים לגדולים עי"ש ותימה אם כן על תמיהתו שבפרשת קדושים הנ"ל:

והיו הדברים האלה (דברי הרא"ם במקומות הנ"ל) בהעלם עין הגאון ר' דוד לוריא בחידושיו לריש מסכת כריתות (חידושי הרד"ל בש"ס חדש דפוס ראם) שתמה על פירוש רש"י מההיא דמועד קטן דמאי דלא תני לה הוא משום כבודו של שמואל ואי כרת הוא וזרעו נכרתין איך יאמרו כן בשמואל הרי היו לו בנים ותירץ על פי דברי התוספות לחלק בין קטנים לגדולים ובדברי הרא"ם וגם מה שהקשה מסוגיא דיבמות דף ה"ן ע"א על פירוש רש"י לא ראה שממקום שמקשה הוא על רש"י מביא משם הרא"ם ראיה ומכריח כפירוש רש"י עי"ש ולא זו בלבד אלא נעלם מעיני קדשם דברי הסמ"ג בלאוין ק"ט וכן בספר קיצור המצות שלו שם שממה שאמרו בש"ס דמאי דלא חשיב ליה הוא משום כבודו של שמואל הרמתי מוכיח שכרת אין זרעו נכרת שהרי שמואל בנים היו לו ומדמינן ליה לכרת (דברי הקיצור הבאתי למעלה בד"ה גם הרב דינא) הרי שכבר התעורר על זה הסמ"ג מסוגיא דמועד קטן ולא סבירא ליה לחלק כחילוק התוספות בין קטנים לגדולים וקרב יד דוד בחידושיו למועד קטן שם הביא בשם הרב מגילת ספר שהקשה על הסמ"ג דאין זו הוכחה לפי חילוק התוס' וכתב על דבריו דאין זו מן התימה אי לא סבירא ליה לסמ"ג כסברת התוס' וחולק עליהם וגברא אגברא קא רמית והכריח (גם בלא זה) שהסמ"ג אינו סובר כהתוספות אלא לשתמצא לומר דגם זרעו נכרת היינו אפילו גדולים שהרי קודם לזה הוכיח הסמ"ג דאין זרעו נכרת מדאמרינן במועד קטן דף כ"ח ע"א רב יוסף כד הוה בר שתין עבד להו יומא טבא לרבנן אמר נפקי לי מכרת אמר ליה אבוי נהי דנפיק מר מכרת דשני מכרת דיומי מי נפיק אמר ליה נקוט מיהא פלגא ומדלא קאמר מכרת דבני מי נפיק מוכח דאין זרעו נכרת ואם היה סובר כחילוק התוספות אין מזה הוכחה דדילמא לא הוו ליה אז בנים קטנים אלא ודאי שאין הסמ"ג סובר לחלק כן וכל זה לדעת הסמ"ג אבל ליישב פירוש רש"י שפיר נוכל לחלק כמו שחילקו התוספות ולא תיקשי לן על פירושו:

ורבינו עובדיה בסוף פרק ט' דסנהדרין הביא פירוש רש"י ולא ערער עליו מכל מה שהשיב הריב"א שהביאו התוס' על פירוש רש"י ודברי רש"י שבסוף פרשת מצורע על פסוק ולא ימותו (ויקרא ט"ו ל"א) פירש הרא"ם שם על פי שיטתו הנ"ל דכרת הוא וזרעו נכרת וכינה הכתוב את הכרת בלשון מיתה לפי שהמיתה נאמרת בכלל וביחוד ולפי הנראה זאת היתה כונת הרב זית רענן הביא דבריו הרב זרע אברהם (מפרש על הסיפרי)

בפרשת קרח סוף סי' קכ"ה על מה שאמרו שם מפני מה ענש להלן מיתה ללמדך שמיתה היא כרת וכרת היא מיתה פירוש דבפרשת מצורע כתיב ולא ימותו בטמאם את משכני ובפרשת קרח כתיב את משכן ה' טמא ונכרתה ולזה היתה תשובתם ללמד שהכרת היא מיתה וכו' והקשה דהרי רש"י ותוספות נחלקו בפירוש מיתה וכרת לרש"י כרת הוא וזרעו נכרת ולהתוספות כרת בן חמשים ומיתה בן ששים ויש לומר דהכי קאמר דמיתה דהתם היינו כרת עכ"ל וכונתו לדברי הרא"ם דכינה הכתוב את הכרת בשם מיתה לפי שהמיתה נאמרת בכלל וביחוד ואם כן כשאמר הכתוב ולא ימותו הרי הוא כאילו אמר ולא יכרתו אלא דאכתי קשה לי סיום הלשון וכרת הוא מיתה דמשמע שגם כשנאמר לשון כרת יתכן לפרשו שהוא מיתה ולא משמע כן מדברי הרא"ם אלא משמע דרק כרת הוא דנכלל בלשון מיתה ובספר אברהם אזכור לגדול בדורנו מגן אברהם יצ"ו בדף ז"ך אות פ"ח כתב כרת היא מיתה ומיתה היא כרת ילקוט סוף רמז תשס"א ועיין ז"ר דף ג"ן ע"ד עכ"ל ואין כונתו שבכל מקום שנזכר מיתה היינו כרת וכן כרת היינו מיתה כי דברי הילקוט הם מהספרי דפרשת חקת ופירש הרב זית רענן דמיתה דהתם היינו כרת וכפי הנראה דברי הז"ר שציין הרב יצ"ו הן הן הדברים שכתב בשמו הרב זרע אברהם כמש"ל: ושם (באברהם אזכור) באות פ"ז כתב בשם רבינו בחיי בסוף פרשת חיי שרה דבמקום שנאמר והאבדתי חמור מכרת דהאבדה הוא פושעי ישראל הנידונים בגיהנם אבל כרת אחר שקבל עונשו זוכה לגן עדן וציין לעיין בספר ספרי דבי רב למרן מוהרד"ף דף ס"ז ע"ג ואינו מצוי והשמיט הרב יצ"ו חלוקה הראשונה שברבינו בחיי וז"ל ודע כי לשון מיתה בבני אדם נחלקת לשלשה חלקים שלשה בכתות הרשעים ושלשה בכתות הצדיקים שלשה בכתות הרשעים מחיה ואבדון וכרת.

מחיה חמורה מכולן והיא מיתת הרשעים שאין להם לא תורה ולא חכמה ואינם יודעים ומכירים מעשיו של הקדוש ברוך הוא ונפלאותיו והם מתים כמיתת הבהמות והחיות ונשמתן אובדת כאובדן גופם ומזה אמר שלמה עליו השלום ונר רשעים ידעך כי המשיל נפש הרשע לנר וביאר שהיא תלויה בגופו כשם שאור הנר תלוי בשמן ובכלות השמן ידעך והכת הזאת אין לה שכר ועונש לעולם כגון דור המבול שנימוחו מן העולם הזה ומן העולם הבא שכן דרשו רבותינו ז"ל וימח את כל היקום בעולם הזה וימחו לעולם הבא.

אבדן היא מיתת הרשעים כגון פושעי ישראל שמתו בלא תשובה והם נדונים בגהנם הוא שכתוב והאבדתי את הנפש ההיא והיא מיתה חמורה מכרת כרת הויא מיתת הרשעים שיש להם עברות שנתחייבו עליהם כרת ואחר שנידונו בכרת וקבלו דינם הרי הם זוכים לגן עדן עכ"ל ואתה תחזה מה שהאריך רבינו בחיי בביאור הכריתות בפרשת

אחרי מות קרוב לסופה על פסוק ונכרתו הנפשות העושות וכו' (בספר שלפני אין בו רשימת דפים למעלה כנהוג ובאיזה דפים רשום בגליון שלמטה ובדף זה רשום כ"ז ג') שהן על שלשה חלקים יש כרת לגוף לבדו ויש לשניהם לגוף ולנפש ויש לנפש לבדה והאריך בביאורן עי"ש דב"ק: ומה שכתב הרב מוהר"י אברבנאל שכל החכמים שהוזכרו בתוספות חולקים על פירוש רש"י וכן הרמב"ם והרמב"ן אומר אני דנמצא גם כן התופס כשיטתו דמלבד הרא"ם והרע"ב הנז"ל (בד"ה והנה) ראיתי בחידושי הר"ן לשבת על דף כ"ה שכתב ואי בעית אימא קודש חמור שענוש כרת דאית ביה תרתי חומרות ימיו נכרתים והולך ערירי מה שאין כן מיתה בידי שמים ימיו נקצרים אבל אינו הולך ערירי (עיין בקונטרס כללי הפוסקים בסי' ד' אות ז מה שכתבתי על חידושין אלו אם הם להר"ן) גם רבינו יונה בפירושו למסכת אבות (בש"ס חדש דפוס ראם) בריש פרק שני במאי דתנן הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות כתב אף על פי שנתפרש אלינו העונשין מן העבירות שיש מהן בכרת ויש במיתה בידי שמים כרת הוא וזרעו נכרתין מיתה בידי שמים הוא לבדו נכרת עכ"ל ומרן כסף משנה ברביעי מהלכות ביאת מקדש דין ד' הזכיר גם כן חילוק זה בין החילוקים שבין כרת למיתה בידי שמים (אלא שהרב משנה למלך שם כתב על כללות דבריו שם שאיזה תלמיד כתבם עי"ש):

וגאון עזנו בס' העמק שאלה בהקדמת העמק לחלק שני באות י"א הוכיח דש"ס דילן סובר כפירוש רש"י דסתם כרת הוא וזרעו נכרתים דלשיטת התוספות צריך לומר דהנפקותא בין כרת למיתה בידי שמים היינו דכרת לפני חמשים ומיתה לפני ששים ואם כן קשה הא דאיתא בכתובות דף ל' דמאן דיליף לרנבה"ק אסון אסון מבנימן מיתה בידי שמים גם כן פוטר מתשלומין ולשיטת התוספות קשה מנלן הא בנימן הרבה לפני חמשים היה אז וה"ז כרת אלא צ"ל כפרש"י דכרת הוא וזרעו נענשים וידוע דלבנימן היה כבר בנים מש"ה לא נחשב אסונו אלא למיתה והכי דייק רש"י שם דכרת הוא וזרעו נכרתים הא למדתי ששיטת רש"י בפירוש זה לא נפלאת היא ולא רחוקה: כלל צז) כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי עיין במכתב לחזקיהו דף ז"ן ע"ד דכ' במסתפק אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן ובאמת אין כאן ספק והדבר פשוט וברור דעיקר קבוע מן התורה אלא דאיכא קבוע מדרבנן וזאת אינה צריכה לפנים עיין ביו"ד סי' ק"י סי"ד ובהמפרשים והגאון פרי מגדים שם בשפתי דעת אות יו"ד בחלק הב' שקו"ט אי קבוע שאינו ניכר הוא מן התורה ושם בקונטרס נועם מגדים הכריח מהתוס' ע"ז כ"ב ד"ה ורמינהי דאף שאינו ניכר הוא מן התורה דאי מדרבנן לא הוה אסרינן בקרבן עי"ש ולהרב יד דוד שם בהגב"י אות י"ד ולהרב מטה אהרן במערכת הסמ"ך דף רכ"ט ע"ב ובמערכת המ"ם דף קנ"ג ע"ד

ואילך ודוק ועיין בס' נחלתיעקב (להג' בע"ס מקור חיים) בדף מ"ג ע"א (בד"ה ומ"ש) מה שפלפל בסברת הר"ש מקינון דכשאין האיסור ניכר במקומו לא אמרינן קבוע וכו' דאין זה מוסכם וכו' ומאן ספין להכריע וכו' ועיין להרב ערך השלחן סי' תנ"ג סוף אות ט' והרב חכמת שלמה (הנספח לס' הר המור) בסי' ט' (ד"ה ויותר) כתב דמוכח מדברי התוס' בזבחים דף ע"ד ד"ה משום ובמנחות דף כ"ג ע"א דהוי מדאורייתא ושכן משמע מדברי הרמב"ן והרשב"א עי"ש ועתה נדפס ס' תורת חסד לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי בסי' ל"ח אות ט' ובסי' ט"ל מאות ו' והלאה שהעמיק בענין זה עי"ש דב"ק:

וחקר הגאון חקרי לב בח"א יו"ד סי' ק"ה בהא דקבוע כמחצה על מחצה דמי אם הוא דוקא בודאי איסור או אפילו בספק איסור והרב פתח הדביר בסי' ל"ב אות י"ג שקיל וטרי בדבריו וכתב דיש להוכיח מש"ס דחולין דף ס"ג ע"ב לוקחין בצים מן הנכרים בכל מקום ואין חוששין וכו' דלא אמרינן קבוע וכו' אלא בודאי איסור ושכן דעת הרב מג"א שם ס"ק ט"ו וכן דעת הרב ט"ז בסי' תר"ה סק"ד והרב הלכה ברורה שם וכן כתב בשיטה מקובצת לביצה על דף ז' בשם הרא"ה והריטב"א ודעת הרב ב"ח שהביא הט"ז סי' תר"ה הוא דאפילו בספק איסור דלא אתחזק איסורא איתיה לדין קבוע וכו' ועוד הביא דברי הפוסקים בכמה ענייניים וכתב לחלק בין היכא דליכא רגלים לדבר להיכא דאיכא רגלים לדבר והאריך מאד עי"ש: והגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' צ"ב הביא מה שכתב הרב השואל דכשאין האיסור ברור אין בו משום קבוע שמבואר כן ברמ"א יו"ד סי קי"ד ובצמח צדק סי ל"ב ובזה כתב ליישב קושיית הרב פרי חדש על הדין שבסי' תס"ז סעיף ד' (בשנה שירבו גשמים וירדו על ערמות שבשדה דאין חוששין לסתם חטים של אותה שנה משום דאין הרוב מחמיצים) דאם כן אסור לילך לבתיהם לקנות משום קבוע על פי דברי הרב מגן אברהם בס"ק י"ב דאף בשהה שיעור מיל ולא נתבקעו אין האיסור אלא משום ספק חמץ והשיבו שאין דבריו נכונים וכו' וגם מה שכתב דבספק אין בו משום קבוע לא אדע אנא מצא זה וברמ"א הנ"ל אין זכר לזה ובצמח צדק הנ"ל מבואר להדיא דשפיר מיקרי קבוע אף דהמיעוט דמכבסין גם כן אינו אלא ספק חמץ וכו' ובפרי מגדים סי' ק"י בשפתי דעת ס"ק י"ד בחקירה הא' נראה דעתו מבוארת דאף בספק טרפה יש בה דין קבוע כיון דספק פ"א מן התורה הוא ומסתימת דבריו משמע דאף בתערובת חניות דאין האיסור ניכר במקומו שנראה דעתו שסובר דאינו אלא קבוע דרבנן מכל מקום מחמיר בזה:

ואי במידי דרבנן אמרינן כל הקבוע וכו' להחמיר עיין בא"ח סי' תרע"ג בט"ז ומפרשים שם גבי נר חנוכה והרב ערוך השלחן בסי' תנ"ג אות ט' כתב בשם הרב מטה יהודה

באיסור דרבנן כגון מוקצה מנא לן דאמרינן כל הקבוע וכו' וכתב על דבריו דלא דק וכו' עי"ש ועיין להרבנים פרי מגדים יו"ד סי' ק"י בשפתי דעת סקי"ד (בד"ה עי' שבו"י) יבא הלוי בנימוקיו ליו"ד בדף מ"ד ע"ב: ואי אמרינן בעיירות כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי עיין להרב שער המלך בפרק א' מהלכות מגילה הלכה י"א מה שכתב על דברי הרב לשון לימודים ועיין להרבנים פרי מגדים סי' ק"י בשפתי דעת ס"ק י"ד (בד"ה החלק הב') על הקושיא מנחל אותן ושם בד"ה הנה לקושית ובפרי מגדים א"ח סי' תס"א במשבצות סק"ד ויש לעיין בחקרי לב יו"ד סי' ק"ז שציין במערכי לב ח"א דף קי"ח ע"ב דבדבר המחובר לקרקע לא אמרינן ביטול וכל שכן בקרקע עצמו עי"ש ואין מצוי אצלי ועיין לגאוני דורנו יצ"ו בס' מנחת משה בחלק יו"ד סי' כ"ד (ד"ה עוד יש) תורת חסד (לחלק א"ח) בסי' ל"ח אות ט': כלל צח) כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו כתב הגאון חתם סופר בחלק א"ח סי' ח"ק (ד"ה אמנם) דאין הכונה דאינו פולט כלל אלא דפולט מעט מעט ושכן כתבו התוס' חולין ח' ד"ה של יבנה וכו' עי"ש וכן מוכרח מדאמרינן באבות דר' נתן והובא במרדכי פרק כל שעה סי' תקע"ד כלי חרס בולע ומפליט עיין שם והביא דבריו מרן הבית יוסף בסי' תנ"א בסופו ומפליט דתני באבות דרבי נתן הא ודאי דרוצה לומר פורתא ובאבות דרבי נתן סוף פרק מ"א הגירסא שלפנינו ואינו פולט וגם שם הכונה דאינו פולט הכל כמו שכתב הרב נחלת יעקב בפירושו שם בשם הפוסקים דאם אינו פולט כלל היה לנו להכשיר כלי חרס בממה נפשך עי"ש ועיין בדברי הרא"ש פרק כל שעה סוף סי' ז' ובפרק בתרא דע"ז סי' ל"ד וכתב עוד בחת"ס שם דלדעת הרמב"ן אינו מפליט כלל שכן נראה למעיין במשמרת הבית ריש בית ד':

והא דכלי חרס אינו יוצא מידי דופיו אם הוא מן התורה בכל האיסורין או מן התורה אינו אלא בקדשים ומדרבנן אחמור בכל האיסורין עיין להרב קרן אורה בחידושיו למס' זבחים דף צ"ד ע"ב (בדף ה"ן ע"א מהספר סוף ד"ה שם גמרא ובע"ג ד"ה והשתא): ואם מועיל היסק לכלי חרס בתנורים שלנו וכן אם מועיל הגעלה שלשה פעמים לאיסורין דרבנן בכלי חרס רשמתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת ה"ה אות י"ח ומשם והלאה עי"ש: כלל צט) כבוד אשת אביו מחיים הוא מן התורה ולאחר מיתה מדרבנן כדאמרינן בכתובות דף ק"ג כן כתב הרב ארעא דרבנן באות של"ז וציין על זה הרב מוהר"י אליקים בקונטרס כתיבת יד להרבנים מחנה יהודה ובנו בסי' טו"ב ס"ב ואין אצלי ומרן חיד"א ביעיר אזן מערכה זו אות י"ג כתב על דברי הרב אד"ר דאינו מבואר בש"ס דאחר מיתה איכא חיובא דרבנן וצדד לומר דלפי מה שכתב רבינו אפרים על התורה קרוב לשמוע דאיכא מצוה דרבנן כמו שכתב הרב ארעא דרבנן עי"ש וכמו שהדין באשת האב הכי נמי

בבעל אמו דשניהם במדרגה אחת כמו שנראה מדברי הפוסקים ביו"ד סי' ר"מ סכ"א: ואם אביו רשע ואשת אביו אינה רשעה אי מחויב לכבדה או דילמא תלי כבודה בכבודו ואם כן למאן דאמר דאינו חייב לכבד אביו רשע (ע' ביו"ד סי' ר"מ סי"ח) אינו חייב לכבדה וכן בבעל אמו בכי האי גוונא האריך בזה בספר שו"ת בן יאודה לרב גדול בדורנו נר"ו בסי' ד' ואחר שהאריך כתב דהעיקר כפסק מרן דגם אם אביו רשע חייב לכבדו וגם הרמ"א אפשר דמודה לזה ולא כתב סברת היש אומרים אלא לומר דיש ספק בזה ונפקא מינה לענין עוסק במצוה פטור מן המצוה וכו' עי"ש: וכבוד אשת חבר אם הוא מדאורייתא וכן כבוד אשה חכמה רשמתי במערכת האל"ף אות שט"ו (בשדי חמד ח"א): וכבוד אשה זקנה כתב הרב בית יהודה בחלק יו"ד סי' כ"ח דהרב הלק"ט בח"א סי קנ"ד נסתפק אי בעינן למיקם קמי סבתא ואיהו פשיטא ליה דכי היכי דהיא חייבת בכבוד זקן דהוי מצות עשה שלא הזמן גרמא הכי נמי חייבים לקום מפניה אם היא בת שבעים שנה ועיין בס' החסידים ס' תקע"ח דמפורש דאפי' זקנה ועי"ש למרן חיד"א בס' ברית עולם והרב מוהר"י עטייה בספר זרע יצחק בקונטרס פלפלת כל שהו דף פ"ח ע"ד כתב כן בפשיטות דגם זקנה צריך לקום מפניה על פי דברי סה"ח הנ"ל ולא זכר דברי הרבנים הלק"ט וב"י הנ"ל: וכבוד מלכים דהוא מדאורייתא אם אפשר להתיר איסור תורה משום כבוד מלכים הנה הרב ארעא דרבנן באות של"ו הביא מה שכתבו התוס' בע"ז דף י"א ע"א עוקרין על המלכים דמשום כבודם דחינן איסור תורה דבל תשחית וצער בעלי חיים והקשה מדאמרינן בברכות דף י"ט דהא דאמר ר"א ב"ר צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות לקראת מלכי ישראל וכו' הוא בטומאה דרבנן דמשום כבודם לא גזרו ולדברי התוס' אפילו בטומאה דאורייתא שרי ותירץ בשם מר בריה מרן מוהריט"א דדוקא בשעת מיתה דהוא יקרא דכל ישראל הוא שכתבו התוס' דדחינן איסור תורה והנכון בזה דאיסור ברכת כהנים (צ"ל טומאת כהנים) הוי עשה ולא תעשה ואין עשה דכבוד מלכים דוחה ל"ת ועשה עכ"ל ולי הדל התירוץ הנכון בעיני דמר אין נח לי שהרי טומאת כהנים הוי לא תעשה ועשה שאינו שוה בכל ואם כן אינו פשוט לומר דגם לל"ת ועשה שאינו שוה בכל אין עשה דוחה (עיין מה שרשמתי בזה לקמן במערכת העי"ן אות מ"ג ד"ה ואם הל"ת וכו') וכיון שעשה דכבוד מלכיהוא שוה בכל דכל ישראל חייבים בכבודו ועשה ול"ת דטומאת כהנים אינו שוה בכל אם כן למאן דסבר דעשה השוה בכל דוחה לא תעשה ועשה שאינו שוה בכל אכתי קשה דאפילו טומאה דאורייתא הוה לן למדחי משום כבוד מלכים ודוחק לומר דהתוס' בע"ז סברי ונקטי דאין עשה דוחה אפילו ל"ת ועשה שאינו

שוה בכל ולכן בהורמנותיה דמר נלע"ד דיפה כח הבן והראשון נח לי מה שתירץ יו"ט ראשון מרן מוהריט"א:

וראיתי להרב מעשה אברהם בחלק א"ח סי' מ"ח שנשאל אם מותר להפליג בספינה בשבת לצאת לקראת מלך רב להסוברים דהא דאין מפליגין בספינה הוא משום איסור תחומין אי סברי דתחומין דאורייתא אי שרינן איסור תורה משום כבוד המלך והביא דברי הרב ארעא דרבנן הנ"ל וכתב להכריח דדחינן איסור תורה מפני כבוד המלך מדכתיב ביוסף הצדיק ויגלח ויחלף שמלותיו מפני כבוד מלכות ויוסף יצא מבית האסורים ביום ראש השנה כדאמרינן במסכת ראש השנה דף י"א ותגלחת איסור תורה הוא שמעת מינה דכבוד מלכות דוחה איסור תורה ואין לומר דאין למדין מקודם מתן תורה דהא מילתא פלוגתא היא ואיכא מאן דאמר דלמדין מקודם מת"ת ולדידיה מוכרח לומר דכבוד מלכות דוחה איסור תורה ואם כן מותר להפליג בספינה אף אי נימא דאיסורו משום תחומין ותחומין דאורייתא וכדעת הרמב"ם שהביא בארעא דרבנן סי' תרמ"ז מכל מקום מותר משום כבוד המלך וכל שכן לדעת הרמב"ן דכל למעלה מעשרה הוי ספק דדבריהם ולקולא וגם לתירוץ שני שכתב בארעא דרבנן אההיא דמדלגין וכו' דאין עשה דותה לא תעשה ועשה ניחא דל"ת גרידא נדחה מפני כבוד המלך ומותר להפליג אלו תו"ד עי"ש ובמחכ"ת דבריו תמוהים מאד איך נוכל להוציא דין על פי הוכחות כאלו דשערי דחיות לא ננעלו חדא מאן לימא לן דהתגלחת היה ביום ראש השנה דיש לומר דביום רה"ש לפנות ערב יצא מבית הכלא ואדהכי והכי חשכה ליל מוצאי יו"ט ורחץ ונסתפר ויתיצב לפני פרעה ועוד מי יאמר דהתגלח בעצמו האם חסר ספרי נכרים במצרים ושמא נסתפר על ידי נכרי דאין בו אלא איסור אמירה לנכרי דמותר משום כבוד מלכים כטומאה דרבנן דלא גזרו משום כבודם וכל שכן איסור אמירה ובמגלח פאות הראש דחייב מלקות כתב הרמב"ם בריש פרק י"ב מהלכות ע"ז דאיש המתגלח אינו לוקה אלא אם כן סייע להמגלח וכתב הראב"ד שם דמכל מקום עובר בלאו ועי"ש להרב לחם משנה שכן גם דעת הרמב"ם מדכתב אינו לוקה משמע דלאו מיהא עובר ונראה דדוקא בגילוח פאת הראש הוא דשייך לומר דעובר גם הניקף על לאו משום דלא תקיפו משמע גם כן לא תניחו להקיף אלא דלמלקות כל שלא סייע פטור אבל בשבת ויו"ט המתגלח על ידי נכרי ואינו עושה מעשה לסייע להמגלח אין בו אלא איסור אמירה בעלמא כן נראה לפום ריהטא ואם כן הוא באמת שפיר מצינן למימר דהתגלח על ידי נכרי ואין לנו הכרח דכבוד מלכים דוחה איסור וראיתי באיזה מפרשים דמדכתיב ויריצוהו דמשמע על ידי אחרים ואלו בתגלחת כתיב ויגלח משמע על ידי עצמו וזהו

כבוד מלכות ולי הדל אינו מוכרח לפרש כן אלא מה שלא הלך מנוול זהו כבוד מלכות והתגלחת תהיה על יד מי שיהיה אין נפקא מינה בזה כיון שאין הדבר ניכר ואדרבה התגלחת תהיה יפה על ידי אחרים מעל ידי עצמו:

ועוד יש לומר דהגם דנקיטינן דקיימו אבות העולם כל התורה עד שלא נתנה מכל מקום כבר כתב הרמב"ן דדוקא כשהיו בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ לא היו מקיימין ומהאי טעמא נשא יעקב אבינו ע"ה שתי נשים וכו' עיין מה שרשמתי בזה במערכת האל"ף אות קפ"ו (בשדי חמד ח"א) ואם כן אף אם נאמר דהתגלח בעצמו וביו"ט של רה"ש מכל מקום כיון שהיה בחוצה לארץ לא היה לו לחוש בדבר ולא שהתיר לעצמו מפני כבוד המלך ואף שכתבתי שם באות ע"ר דהרב מוהר"י זאבי חידש דיוסף הצדיק כיון שהיה יודע שלא ישוב לארץ היה מקיים התורה גם בחוץ לארץ והכריח כן מדנחה דעתו של יעקב בשבועת יוסף ולא חש שיעבור על שבועתו וכן ממה ששמר פרעה שבועת יוסף וכו' עי"ש מכל מקום אין זה מוכרח וכמו שכתב מרן חיד"א ביעיר אזן שרשמתי שם דאף דנכרים לא נצטוו בבל יחל מכל מקום כשרי אומות העולם היו מקיימים שבועתם שהוא כסניף מצות ברכת השם ומטעם זה קיים יוסף שבועתו עי"ש ואם כן שפיר נוכל לומר דלא קיים יוסף את התורה אלא בארץ וקצת סעד לזה מדאמרינן בבראשית רבה פרק צ"ב סי' ד' על פסוק וטבוח טבח והכן הדא אמרה ששמר יוסף את השבת ואם איתא דקיים יוסף כל התורה גם בחוץ לארץ מאי ריבותא דשבת ויש לדחות דשבת אצטריך לאשמעינן משום דבן נח ששבת חיוב מיתה ועיין למרן משנה למלך בס' פרשת דרכים ריש דרוש א' וק"ל: ומה שהרב מעשה אברהם רצה לדחות הוכחתו על פי מה דאמרינן אין למדין מקודם מתן תורה אלא דלא נתקררה דעתו משום דהאיכא מאן דאמר דלמדין מקודם מתן תורה אי משום הא יש לומר דאימור מאן דסבר למדין לא סבר דיצא ביום ר"ה אלא באחד מימות השנה ולא היה שום נדנוד איסור בתגלחתו:

כלל ק) כל שמברכים עליו המוציא מברכים עליו ברכת המזון כן הוא לשון הרמב"ם בהלכות ברכות פרק ג' דין י"א ובירושלמי במס' כלאים פרק שביעי הלכה ז' בעי ר' יוסי על פת הבאה מתבואה שנזרעה בעציץ שאינו נקוב מהו לומר עליה המוציא לחם מן הארץ וכתב על זה הרב שואל ומשיב בהשמטות מציון ירושלים (שבריש סדר זרעים בדפוס זיטאמיר) לשם וז"ל נשאלתי למה נקט דוקא המוציא ולא שאל על ברכת המזון והשבתי דעיקר הבעיא אי עציץ שאינו נקוב נקרא ארץ דשייך לומר המוציא לחם מן הארץ עיין מנחות דף פ"ד ע"ב מארצך ולא כל ארצך ולכך לא בעי על ברכת המזון דאף בח"ל מברכים רק על ברכת המוציא לחמ"ה וזה אינו בא מן הארץ גופיה שהרי

היה לו עציץ שאינו נקוב ועיין תוס' שם ובמ"ל פ"ב מהלכות ביכורים ודוק היטב עכ"ל ולפי דברי הרמב"ם הנז"ל נראה לי הדל דאין מקום לשאלה זו דכיון דהא בהא תליא נקיט הבעיא בברכה ראשונה הבאה תחלה וממילא יופשט גם על ברכה אחרונה ומה שהשיב הרב דעיקר הבעיא הוא אי נקרא ארץ וכו' נראה שכונתו לומר דלענין ברכת המזון פשיטא ליה לר"י דמברכים על פת מעציץ שאינו נקוב ורק על ברכת המוציא הוא דמבעיא ליה והוא תימה בעיני שהרי בירושלמי פרק ששי דמס' ברכות הלכה א' תני כל שאומר אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אחריו שלש ברכות אין אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ ומקשינן והרי פחות מכזית וכו' ומשני עי"ש ואילו על חלוקה קמייתא דכל שאומר אחריו שלש ברכות לא מקשי מידי והיה לו להקשות והרי עציץ שאינו נקוב דלאחריו פשיטא לן דמברך ברכת המזון ולפניו לא פשיטא לן דמברך המוציא לחמ"ה ואף אי נימא דהש"ס שם נקיט כר' יונה דלפי פירוש הרב פני משה שם ר' יונה סובר דאין להסתפק על פת מעציץ שאינו נקוב דודאי מברך המוציא לחמ"ה ורק לענין סכך הוא שיש להסתפק עי"ש מכל מקום אי סלקא דעתך דר' יוסי פשיטא ליה לענין ברכה אחרונה דמברך עליה ברכת המזון ולא נסתפק אלא על ברכת המוציא היה לו להש"ס להביא הך ברייתא דתני כל שמברך שלש ברכות מברך לפניו המוציא לחמ"ה לפשוט ספקו של ר' יוסי ולהכריח כסברת ר' יונה דפשיטא ליה לברך עליה המוציא לחמ"ה אלא ודאי מוכח דר' יוסי מספקא ליה בין בברכה ראשונה ובין בברכת המזון דשתי הברכות משולבות זו בזו דאם מברך המוציא מברך גם כן ברכת המזון ועם שיש לפלפל בזה אי קימא לן כהירושלמי בזה ועיין בדברי מרן בכסף משנה שם בדין י"ב מכל מקום היה לו להרב לבאר כ"ז:

גם מה שכתב שהספק הוא אי עציץ שאינו נקוב נקרא ארץ וציין לזה ש"ס דמנחות דף פ"ד דדרשינן מארצך ולא כל ארצך בעניותי לא ירדתי לסוף דעתו הגדולה והנני להציע תורף סוגיית הש"ס הנ"ל והוא דמייתינן מאי דתנן אין מביאים ביכורים חוץ משבעת המינים ולא מתמרים שבהרים ולא מפירות שבעמקים ואמר עולא אם הביא לא קדשי לפי שהן כחושין ושקיל וטרי הש"ס במילתיה דעולא והדר מייתי דפליגי בה ריש לקיש ור' יוחנן ר' יוחנן אמר אם הביא לא קדשי וריש לקיש אמר קדשי נעשהככחוש שבקדשים ואמרינן בשלמא ר"ל כדקאמר טעמא אלא ר' יוחנן מאי טעמיה אמר ר' אלעזר אמר קרא מראשית ולא כל ראשית מארצך ולא כל ארצך אלמא דטעמא דממעטינן הני שאינן מן המובחר (כגון תמרות שבהרים ופירות שבעמקים שהן פירות הגדלין בארץ עצמה וליכא למימר בהו דלא מיקרו ארץ) טעם המיעוט הוא משום שאף שהן פירות

הגדלין בארץ מכל מקום לא הוו מן המובחר וקרא קפיד מארצך ולא כל ארצך ומייתינן תני חדא מפירות שבעציץ מביא וקורא ותני אידך מביא ואינו קורא בשלמא לריש לקיש דאמר קדשי לא קשיא כאן בעציץ נקוב כאן בעציץ שאינו נקוב אלא לר' יוחנן דאמר דכשאינן מן המובחר לא קדשי כלל הרי הגדלים בעציץ אינם מן המובחר ולתרי מתניתי הנ"ל קדשי (אלא דפליגי בקריאה) ומשנינן תנאי היא ואיכא תנא דאמר אינו מביא כל עיקר זהו תורף סוגיית הש"ס ומוכח דעציץ בין נקוב בין שאינו נקוב ארץ מיקרי ומשום הכי לריש לקיש פירות שבעציץ בין נקוב בין שאינו נקוב קדשי אלא דבשל נקוב מביא וקורא ומשאינו נקוב מביא ואינו קורא ולר' יוחנן לא שאני בין נקוב לאינו נקוב דבשניהם סבר דלא קדשי ולאו משום דלא מיקרו ארץ דבעציץ נקוב מי איכא למימר דלא מיקרו ארץ אלא טעמא דתרווייהו משום דלא הוו מובחר ומארצך ממעטינן שלא מן המובחר אלמא דבין למר ובין למר עציץ שאינו נקוב מיקרי ארץ ואיך קאמר הרב דהירושלמי מספקא ליה אי עציץ שאינו נקוב מיקרי ארץ ומביא לזה סוגיא דמנחות הנ"ל והרי מסוגיא הנ"ל מתבאר בהיפך ולא נתקררה דעתי לומר דגם כונת הרב היא כן דבירושלמי מספקא ליה אם נקרא ארץ ולזה מציין סוגיית ש"ס דילן וכלומר דתלמודין פשיטא ליה דמיקרי ארץ דמארצך היא דממעטינן עציץ דדרשינן ולא כל ארצך אבל הא מיהא ארץ מיקרי דאין זה במשמעות סיגנון לשונו הטהור גם מה שכתב דלכך לא בעי על בהמ"ז דגם בח"ל מברכים שנראה שכונתו לומר דממה שמברכים ברכת המזון בחוצה לארץ פשיטא ליה לר' יוסי מזה דהוא הדין דמברכים ברכת המזון על פת מעציץ שאינו נקוב יש לפקפק לדעתי העניה דאם כן גם לברכת המוציא תפשוט ליה הכי דודאי בחוצה לארץ מברכים המוציא לחם מן הארץ ומדמברכים על פת מחוצה לארץ הוא הדין דמברכים על פת מעציץ שאינו נקוב סוף דבר דברי הרב בזה לדעתי העניה צ"ע:

והנה לשון הירושלמי בזה כן הוא תני עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה ותרומתו אינה מדמעת ואין חייבין עליה חומש ר' יוסי בעי מהו לומר על פתו המוציא לחם מן הארץ ר' יונה בעי כן דלעת כתלוש הוא לסכך בה ופירש הרב פני משה וז"ל ר' יונה בעי כן כלומר דהא דר' יוסי לא מספקא ליה דאם כמחובר מחשבי ליה לענין כלאים ושבת הוא הדין לענין ברכה ושפיר מברכים על פתו המוציא לחם מן הארץ וכי קמבעיא ליה הוא לענין סכך וכו' עכ"ל ונראה לפי זה דלענין דינא אית לן למינקט דיש לברך על פת הבאה מתבואת שבעציץ שאינו נקוב המוציא לחם מן הארץ וכר' יונה דפשיטא ליה הכי דכלל גדול הוא בידינו כל היכא דלמר פשיטא ליה ולמר מספקא ליה נקיטינן כמאן דפשיטא ליה דלא שבקינן פשיטותיה דמר מפני ספקו של מר דאין ספק מוציא

מידי ודאי וכלל זה שריר ובריר וקיים מפי רבותינו קמאי ובתראי שנשתמשו בו בין במחלוקת תנאים ואמוראים לפסוק כמאן דפשיטא ליה ובין במחלוקת בין הפוסקים אף כשסותר זה לכללים אחרים כגון כשמאן דפשיטא ליה הוא תלמיד מאן דמספקא ליה וכן כשהוא בענין דרבנן (דקיי"ל בעלמא ספקא דרבנן לקולא וכן במידי דברכות דקיי"ל ספק ברכות להקל) וכבר כתבתי בס"ד בענין זה לעיל (בשדי חמד ת"א) במערכת ה"ה אות קי"ג ובקונטרס אסיפת דינים (בשדי חמד ח"א) במערכת גירושין סי' ג' מאות ו' והלאה ובקונטרס כללי הפוסקים סי' י"ו אות י"ט עי"ש ואם כן בנדון זה נמי כיון דלר' יונה פשיטא ליה דיש לברך על פת מתבואה של עציץ שאינו נקוב המוציא לחם מן הארץ אף דר' יוסי מספקא ליה לא שבקינן פשיטותיה דר' יונה מפני ספקו של ר' יוסי: וראיתי להרב חיי אדם בכלל נ"א אות י"ז שכתב אחד מחמשה מיני דגן שגדל בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ דאינו נקרא ארץ כדאיתא בירושלמי כלאים סוף פרק ז' אלא מברך עליו בורא מיני מזונות ומכל מקום מברך עליו ברכת המזון כדאיתא בברכות ריש פרק שלשה שאכלו באכל טבל דמברך בנזרע בעציץ שאינו נקוב ועיין במ"א סי' קס"ח ס"ק ט"ז ונראה לי דהוא הדין דאינו מברך בורא פרי האדמה דלא נקרא אדמה אלא המחובר כדאיתא בחולין דף קל"ט במצא קן בראשו של אדם עי"ש ברש"י אמנם על פירות האילן צ"ע אם מברך בורא פרי העץ אם נקרא פרי וגם אם נקרא עץ ועיין מה שכתבתי בנשמת אדם סוף הלכות לולב עכ"ל ובמחכתה"ר דבריו תמוהים לדעתי הקצרה ולא ידעתי איך כותב בשם הירושלמי בפשיטות כן שהרי ר יונה סבירא ליה בהיפך ופשיטא ליה דמברך על פתו המוציא לחם מן הארץ ואף ר' יוסי לא אמר בפשיטות דאינו מברך המוציא רק דמספקא ליה ולפי הכלל שכתבתי אית לן למינקט כר' יונה דמברך ברכת המוציא לחם מן הארץ: ועוד קשה דכיון דפשיטא ליה להרב דמברך ברכת המזון כדמוכיח מסוגיא דריש פרק שלשה שאכלו אם כן בהכרח לומר שמברכים עליה המוציא לפי הכלל שבירושלמי דברכות הנז"ל דכל שמברך אחריו שלש ברכות מברך לפניו המוציא לחם מן הארץ וגם דבריו הם היפך דברי הרמב"ם בהלכות ברכות פרק ג' דין י"ב דכייל לן כללא כל שמברכים עליו בתחלה בורא מיני מזונות מברכים בסוף לאחריו ברכה אחת מעין שלש חוץ מן האורז עכ"ל ואם כן בפת מעציץ שאינו נקוב דמברכין עליו (לפי דעתו) בורא מיני מזונות היה לנו לברך בסוף ברכה אחת מעין שלש ומדלא כתב הרמב"ם חוץ מן האורז ופת מעציץ שאינו נקוב מוכח ודאי דפת מעציץ שאינו נקוב אינו יוצא מן הכלל ואם כן בהכרח לומר או דמברכים עליה בורא מיני מזונות וברכה מעין שלש או דמברכים עליה המוציא

וברכת המזון ואף שכתב מרן כסף משנה שם לדעת הרמב"ם על כלל זה שבירושלמי דאין למדין מן הכללות עי"ש קשה לומר כן על דברי הרמב"ם ובפרט במקום שנאמר בו חוץ וכבר ידוע דגם באמוראים אינו פשוט לומר כלל זה דאין למדין מן הכללות וכו' כמו שרשמתי (בשדי חמד ח"א) במערכת האל"ף אות ל"ז ואף כי בלשונות הפוסקים ועי"ש באות ל"ה דלא אמרינן אין למדין מן הכללות אלא כשיש הכרח או קבלה לזה:

ולפי האמור למעלה דעל פת מעציץ שאינו נקוב יש לברך המוציא לחם מן הארץ נמשך מזה בפירות האדמה שגדלו בעציץ שאינו נקוב שיש לברך עליהם בורא פרי האדמה שלא כדברי הרב חיי אדם הנז"ל ועיינתי במה שציין להלכות לולב וראיתי שבכלל קנ"א בנשמת אדם אות א' הביא דברי הירושלמי דכלאים הנ"ל וכתב והנה מה דבעי אי מברכים עליו המוציא אף דבש"ס בבלי פרק ג' שאכלו אמר כן בהדיא אכל טבל ומוקי לה כגון שזרע בעציץ שאינו נקוב הרי דמברכין ברכת המזון מכל מקום מספקא לירושלמי אם מברכין לפניו המוציא לחם מן הארץ דוקא דאינו נקרא ארץ כיון דאינו מחובר ומצינו במן שברכו ברכת המזון כדאיתא (ברכות ד' מ"ח ע"ב) משה תקן ברכת הזן בשעה שירד להם מן ובודאי לא ברכו לפניו המוציא לחם מן הארץ ונראה לי דהוא הדין דמבעיא ליה אם מברכין על הפירות בורא פרי האדמה הוא נמי דוקא מחובר כדאיתא בפרק שילוח הקן מצא קן בראש אדם ע"נ לענייננו והנך רואה שלא כתב בשם הירושלמי בפשיטות שאינו מברך המוציא לחם מן הארץ לפי שאינו נקרא ארץ (כמו שכתב בהלכות ברכות הנ"ל) אלא כתב דבירושלמי מבעיא להו ולפי הנראה לא היה לו פירוש הרב פני משה וחשב שר' יונה בא להוסיף על ספקו של ר' יוסי ואמר שגם לענין סכך איכא למיבעי ולא איפשיטו הני תרתי בעיי וזה יתכן להבין בסוגיית הירושלמי אבל לומר דהירושלמי פשיטא ליה דאינו מברך על פת של עציץ שאינו נקוב המוציא לחם מן הארץ זה אינו במשמע סוגיית הירושלמי כלל:

ומה שהביא דבמן היו מברכים ברכת המזון אף שבודאי לא היו מברכים המוציא לחם מן הארץ נראה דאין מזה סתירה לדברי הירושלמי בברכות דכל כמברך ברכת המזון מברך המוציא לחם מן הארץ דיש לומר שבדקדוק אמרו כל שמברך אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא לחם מן הארץ לומר דדוקא אחר שתקנוכל השלש ברכות הוא שתקנו גם כן לברך לפניו המוציא לחם מן הארץ אבל בימי משה רבינו שלא היתה אלא ברכה אחת לאחריה לא היתה התקנה שתהיה הברכה אחת לפניה המוציא לחם מן הארץ ולכן שפיר לא ברכו על המן לפניה המוציא לחם מן הארץ אף שברכו לאחריה ברכת הזן ומחשבתו ניכרת שכונתו לומר דכמו כן יש לומר בעציץ שאינו נקוב דאף שמברך

לאחריה על פתו ברכת המזון אינו מברך לפניו המוציא וזה לפי מה שנראה להרב שעל אכילת המן היו מברכים לפניה ולאחריה אמנם לי הדל אף אם נודה להרב דעל אכילת המן עצמו היו מברכים ברכת הזן כמשמעות הלשון משה תקן ברכת הזן בשעה שירד להם המן מכל מקום איני יודע מנא ליה שהיו מברכים ברכה שלפניה כלל והלא כל ברכת הנהנין (חוץ מברכת המזון לדברי הכל וברכת מעין שלש דפליגי בה קמאי ובתראי אם היא מדאורייתא) אינן אלא מדרבנן ואף שמרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכת הבי"ת אות י"ט הביא בשם הרב שארית יוסף בשם סמ"ג ומוהר"ם (או הר"מ שהוא הרמב"ם) והרב המרדכי דברכת המוציא מדאורייתא אמנם כבר נשא ונתן בזה והעלה דהרמב"ם והתוס' וסמ"ג והמרדכי והטור רעים אהובים וכולם סוברים דברכת המוציא מדרבנן גם אני ההדיוט כתבתי (בשדי חמד ח"א) במערכת הבי"ת אות ז דכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שוים בזה דברכת הנהנין אינן אלא מדרבנן ואם כן פשוט דאף אם היו מברכים ברכת הזן על המן לא היו מברכים לפניו כלל ואין ללמוד לעציץ שאינו נקוב דאף שמברך ברכת המזון לא יברך לפניה המוציא וכללא דכיילו רבנן דמערבא בירושלמי פרק ששי דברכות הלכה א' כל שמברך אחריו שלש ברכות מברך לפניו המוציא לחם מן הארץ קאי אאיסדן ויש לברך על פת מעציץ שאינו נקוב המוציא לחם מן הארץ וברכת המזון כן נראה לדעתי הקצרה:

ואני אמרתי בחפשי בספרן של צדיקים ומצאתי את שאהבה נפשי בס' פתח הדביר בח"ב סי' ר"נ אות א' חקר בפרי האדמה הגדל בעציץ שאינו נקוב ומונח על גבי קרקע אם יברך עליו בורא פרי האדמה דאפשר כיון דמנחי אארעא חשיב גידולו מן הארץ דינקי מארעא או דילמא דוקא עציץ נקוב הוא דיונק מן האדמה על ידי הנקב והאריך מאד בעניינים אלו ומסקנתו לדינא בדף ל"ח ע"א וז"ל כלל העולה דלענ"ד נראה דעל פת מחמשה מיני דגן הגדל בעציץ שאינו נקוב ומונח בארץ (שאם אין העציץ מונח על גבי קרקע אינו נקרא גידולי קרקע כלל) מברך המוציא לחם מן הארץ דגם לחם זה מיקרי גדל בארץ ועל פרי הגדל בו מברך בורא פרי האדמה מכח כל הטעמים הנזכרים כן נראה לי כעת עכ"ל והמעיין בגוף דב"ק יראה שהביא דברי הרב חיי אדם הנז"ל והרבה להשיב על דבריו וגם מה שכתבתי למעלה על דברי ההשמטות מציון ירושלים דמסוגיא דמנחות מוכח דעציץ שאינו נקוב מיקרי ארץ ורק דממעטינן ליה לענין ביכורים מדדרשינן מארצך ולא כל ארצך כן כתב הרב שם בדף ל"ו ע"ד ושוב הביא בדף ל"ז דברי הרב חיי אדם והשיב על דבריו ביתר שאת מאשר כתבתי אני ההדיוט ובאיזה דברים כוונתי לדעתו הרמה ועל מה שהביא כתב דלא דמי המן לגדל בעציץ שאינו נקוב דהמן שאין גידולו

מן הארץ כלל ואפילו עפר קצת כעציץ שאינו נקוב אין בו וגם אין בו שיכולים המריחים ריח הארץ ודאי אין שייך לברך עליו המוציא לחם מן הארץ ומה דמות יערוך ממנו לעציץ שאינו נקוב דאית ביה כל הני לחיובא וגם מה שהחליט שהיו מברכים במן בהמ"ז מנ"ל הלא אין בידינו מהש"ס אלא שתיקן להם ברכת הזן וכיון שלא היו מברכין כל הג' ברכות לק"מ מן הכלל שאמרו בתוס' וירושלמי דאין הכלל אלא כל שמברכין אחריו ג' ברכות מברכין לפניו המוציא אבל במן שלא בירכו ג' ברכות אלא הזן לבד מצי לברך במ"מ ומ"ג דחתים על הארץ ועל המזון דפירושו ארץ דמפקא מזון דלחד פירושא דהרב הלבוש האי ארץ היינו ארץ ממנה יצא לחם זה שהוא אכל עכשיו כנ"ז לא היו מברכין במן דברכה זו תיקנה יהושע כשנכנסו לארץ וישבות המן ויאכלו מעבור הארץ כדמוכח מקראי וניחא שפיר דעל הארץ ועהמ"ז לא שייך במן ומה יוכיח הוכח משם ללחם דעש"ן דחייבוהו בש"ס לברך כל ג' ברכות דבהמ"ז וכ"ר לעט"ר מוה"ר נר"ו בס' נפש חיים מערכת המ"ם אות ק"ז דפשיטא ליה דבמן כיון שעדיין לא נכנסו לארץ לא היו מברכין ברכת הארץ דאמרינן בברכות משה תיקן וכו' יהושע תיקן ברכת הארץ כשנכנסו לארץ וכו' וכיון שהיו מברכין ברכת הזן היו מברכין ג"כ המוציא אלא שהיו או' המוציא לחם מן השמים אלא דשאר ברכות על הארץ וכדומה נתקנו אחר זמן ע"ש ואין ספר נפש חיים מצוי אצלי לראות מנא ליה לומר כל כך בפשיטות שהיו מברכים במן ברכה ראשונה אחרי שכל ברכות הנהנין הן מדרבנן כמו שכתבתי למעלה וציין לעיין למה שכתב בסי' צד"ק ד' ח' ע"ב וע"ג והוא ששם שקיל וטרי אם בימי משה רבינו גם כן היו מברכים כל השלש ברכות ומה שאמרו דוד תקן שלמה תיקן היינו מטבע הברכה או שהברכה עצמה תקנו ולא היו מברכים בימי משה רבינו אלא ברכה אחת לבד עי"ש ועיין במה שהבאתי בקונטרס פאת השדי בחלק אסיפת דינים במערכת ברכות אות ה' על פת מתבואה מעציץ שאינו נקוב אם לברך עליו המוציא לחם מן הארץ:

כלל קא) כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אם הוא דוקא בעדות שני עדים אבל בעדות עד אחד (בדבר שנאמן עד אחד) חוזר ומגיד או לא שנא וכן בדבר שקרוב או פסול נאמן אי אמרינן דאינו חוזר ומגיד וכן בבעל דבר עצמו אי אמרינן הכי או דוקא גבי עדים הוא דאמרינן הכי ואם בנותן אמתלא חוזר ומגיד או לא עיין בכל זה באורך בשו"ת אור לי דף קכ"ב ע"ב ואילך ועיין להרב נודע ביהודה בתניינא בחלק אהע"ז סי' קנ"ו (סוף ד"ה ומנא אמינא) שנראה מדבריו שבבעל דבר לא אמרינן אינו חוזר ומגיד ועיין בדברי רשב"ם בבבא בתרא דף קכ"ז ע"ב ד"ה אינו נאמן ועיין להרב פרי מגדים באשל אברהם סי' קכ"ח סוף ס"ק ח"ן ולענין עד אחד עיין בצמח צדק החדש (להגאון מליבוויץ) בחלק

אהע"ז סי' י"ט אות א' מה שכתב בשם חידושי הריטב"א לשבועות דף ל"ב (ד"ה בעד מיתה) בשם רש"י דנראה דאמרינן בעד אחד אינו חוזר ומגיד אפילו היתה הגדתו חוץ לבית דין כן משמע מדבריו ואין חידושי הריטב"א הנ"ל מצוים אצלי לעיין בדב"ק: כלל קב) כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אם נשבעו שדבריהם האחרונים אמת אי מהני עיין חינא וחסדא ח"ב דף ל"ג ע"ד ובאור לי דף קכ"ד סוף ע"ד כ' דנראה דלכל הטעמים האמורים בענין זה יש לנו לומר דכללא דכיון שהגיד וכו' הוא שריר וקיים ולא מהני מה שנשבעו וכן היא מסקנת הרב ראש יוסף והרב חינא וחסדא עי"ש ראיותיהם ובשו"ת פורת יוסף הנד"מ להגאון מסלאנים בדף קכ"ז ע"ג סי' כ"ט: כלל קג) כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אם העיד עד אחד וחזר בו קודם שהעיד השני אי חשיב חוזר ומגיד או לא עיין בשו"ת אור לי דף קכ"ה אות כ"ח וזכרנו לחיים ח"א דף צ"ו סוף ע"ב:

כלל קד) כבוד אביו ורבו שלא להזכירם בשמם כדקימא לן ביו"ד סי' ר"מ וסי' רמ"ב סעיף ט"ו והוא מברייתא בקידושין ד' ל"א ע"ב ובסנהדרין דף ק' ע"א אמר רב נחמן דנקרא אפיקורוס ונטרד גחזי וכו' הנה לדעת הרמב"ם דאינו אסור אלא בשם פלאי שכל השומע יודע שהוא פלוני כתב הרב צרור החיים בדף ב' ע"ד דהיינו דוקא אם מזכיר שם רבו לשום צורך אבל אם מזכיר שמו שלא לצורך אף אם אינו שם פלאי אסור אפילו שלא בפניו והכריח כן דהא איסור זה למדנו מדאמרו בסנהדרין ד' ק' ע"א שנענש גחזי (שנטרד מעולם הבא כן פירש מוהרש"א בחידושי אגדות וכיונה דעתו לדברי הרמ"ה בחידושיו בס' יד רמה שהכריח כן דאילו מה שנצטרע מפורש במקרא שהוא על שנהנה מנעמן וכו' ועיין בחידושי הגאון מוהר"י עמדין בזה) על שקרא לרבו אלישע בשמו והרי אלישע אינו שם פלאי אלא ודאי כיון שהזכיר שמו שלא לצורך שהיה די לו לומר זאת האשה וזה בנה אשר החיה דהא באלישע מישתעי שאמר לו המלך ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע ומשום שאמר וזה בנה אשר החיה אלישע שהזכיר שמו שלא לצורך נענש עי"ש ולפי שיטתו יפה השיג הרב מראה הנוגה בפרק ח' מהלכות תלמוד תורה דכיון דטעם ההיתר בשם שאינו פלאי שלא בפניו הוא משום שאף שהקורא הוא היה מתכוין על רבו מ"מ אין השומע יוכל להבין בבירור שעל רבו קאמר דשמא הוא אומר על אדם אחר משום הכי שרי אם כן גחזי שהזכיר שם אלישע והשומע ידע שכונתו עליו שהרי הוא משיב על שאלתו ספרה נא לי את הגדולות אשר עשה אלישע אף שאינו שם פלאי אסור אמנם כל זה לשיטת הרב צרור החיים בדעת הרמב"ם דכשאינו שם פלאי מתיר לקרות לרבו בשמו אך לענין דינא נראה דאין לנו הכרח לדין זה לדעת מרן בכסף משנה ובב"י סי' רמ"ב שהבין מדברי הרמב"ם שבהלכות ממרים דלא אמר חילוק זה אלא

לענין לקרוא אחרים בשם זה אבל להם אסור לקרותם בשמותם אף שאין השם פלאי ואפילו שלא בפניהם וכתב שהעיקר כמו שנראה מדבריו שבהלכות ממרים וכן פסק בש"ע אסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו לא בחייו ולא במותו ואפילו לקרות לאחרים ששמם כשמו אסור אם הוא שם פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו עכ"ל דמתבאר דלגבי קריאתו לרבו אין חילוק בין שם לשם רק לקריאת אחרים הוא שיש חילוק ואם כן גחזי שקרא לרבו בשמו אף שאינו שם פלאי ראוי היה לעונש ואין לנו הכרח ללמוד דין לענין הזכרת שם רבו שלא לצורך שאסור שהרי גם לצורך אסור להזכיר שמו שלא בפניו ושם שאינו פלאי כאמור:

והנה עיקר דין זה (אסור לקרות לרבו בשמו) נראה שהוא מוסכם ואין חולק בדבר ומפני זה הוקשה לרבותינו בעלי התוס' במסכת יבמות ד' ז"ן ע"ב ד"ה אמר שמואל על רב כהנא שקרב לרב בשמו אבא (בברכות ד' ס"ב דמי פומא דאבא כדלא טעים תבשילא וכו') והוצרכו לתרץ דרב כהנא תלמיד חבר לרב הוה וכן התוס' ישנים בסוף יומא דף פ"ז ע"א דאמר רב הונא אזיל אבא למיקטל נפשא הקשו דרב הונא תלמיד רב היה ואיך קורא אותו בשמו אבא לפירוש הערוך דשמו אבא (וכונתם לשלול פירש"י ביבמות והובא בתוס' שם דשמואל דאמר מודה לי אבא לשון חשיבות הוא דאמר עי"ש) ותירצו שמא היה אבא דרך כבוד כמו אבי אבי רכב ישראל (פשט דבריהם מורה שכונתם דאף שזה שמו מכל מקום כיון שהשם עצמו הוראתו לשון חשיבות מותר לקרות לרבו בו ולקמן אכתוב בזה בס"ד) גם התוס' בחולין ד' ל"ח ד"ה איצטריך הוקשה להם כן ומפני קושיא זו נראים כמודים לפירש"י דשמואל קרא לרב אבא בלשון כבוד (ובדוחק נוכל לומר שזו גם כן כונת התוס' ישנים הנ"ל אף שאין הלשון מורה כונה זו) (וקצת יש לתמוה למה לא הוקשה להם מבריתא דקידושין דף ל"א ע"ב חכם משנה שם אביו ושם רבו וכו' אלא אמר רבא כי הא דמר בר רב אשי כי הוה דריש בפירקא איהו אמר אבא מארי ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי ופירוש משנה שם אביו ורבו היינו שאומר כך אמר אבא מארי כך אמר רבי מורי כמו שכתב רש"י ודוחק לומר דעדיפא להו הא דרב נחמן דאמר שהוא אפיקורוס ור"י אמר שנטרד גחזי מפני זה מחיי עולם הבא):

גם מרבני האחרונים רבים אשר היו תמהים בכמה מקומות שבן מזכיר שם אביו ותלמיד שם רבו בפסחים דף קי"ב חמשה דברים צוה ר' עקיבא את רשב"י וכו' אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחאי אבא ומיסרך וכו' ובמעילה דף י"ז ע"ב אילו היה אבא חלפתא קיים וכו' אילו היה יוחאי אבא קיים יכולים אתם לומר וכו' ובפרק קמא דבתרא דף יו"ד ע"ב שאלו את שלמה עד היכן כחה של צדקה אמר להם צאו וראו מה פירש דוד אבא

וכו' וכן נמצא בכמה כתובים ששלמה קורא שם אביו פעמים אומר דוד לבד על כסא דוד ופעמים בתואר אבי לפני דוד אבי ובפרק מרובה דף ע' ע"א ובפרק חזקת הבתים דף נ"ו ע"א אמר רבי יוסי כשהלך אבא חלפתא אצל ר"י בן נורי ללמוד תורה וכן בפרק שלישי דבכורות דף כ"ו ע"א אמר ר' יוסי מודה אבא חלפתא וכו' וכתב רש"י שאביו שמו חלפתא (הרב קהלת יעקב במענה לשון ת"ב אות ק"ט תירץ לזה דתנא דברייתא הוא דמפרש שמו דחלפתא הוא ור' יוסי אבא סתם אמר וכן כתב הרב כסא אליהו ביו"ד סימן רמ"ב הובאו דבריו בצפיחת בדבש דף קמ"ח ע"ב על קושיא כיוצא בה עי"ש וכן כתב שם בשם הרב כנה"ג בסימן רמ"ב הגהט"ו אות כ"ה ומדברי התו' שהבאתי למעלה מוכח קצת דלא ניחא להו בהכי שאם כן היה להם לתרץ קושייתם באופן זה דסתמא דש"ס הוא דמפרש שמו והאומר אומר סתם ועיין למר"ן חיד"א בס' יעיר אזן במערכת החי"ת אות ז"ך מה שהשיב על דבריו) וכן בסנהדרין דף פ' ע"א אמר רבי יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהם וכן בשבת דף קט"ו ע"א אמר ר"י מעשה באבא חלפתא וכו' ור' ישמעאל בן אלישע לדברי ר' נתן קרא והטה וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטתי וכו' שבת דף י"ב ע"ב (ישוב המפרשים לחלק בין אמירה בפה לכתיבה לא יגהה מזור להא דקמן לפי נסחת הירושלמי בהלכה ג' כתב על פנקסו ואמר אני ישמעאל בן אלישע) ואלישע קרא לרבו אליהו ויעקב קרא את יצחק בשמו שמה קברו את אברהם ואת יצחק וכו' (הרב כסא אליהו מיישב גם מה שקשה מהמקראות שבתורה כדרך שמיישב במאמרים שבש"ס שהאומר אמר אבא מארי רבי מורי וכותב הדברים כתב בקיצור וכמו שכתב בשמו בצפיחת בדבש דף קמ"ח ע"ב ואין הדברים מתיישבים על הלב לומר כן על מקרא כתוב בתנ"ך ועל הראשונים שכתבו ליישב באופן זה מאמרים שבש"ס אנו מצטערים דנראה שרבותינו בעלי התוס' לא ניחא להו בהכי כמו שכתבתי למעלה והוא בא להוסיף לומר כן גם במקראי קדש ואין דעתי העניה נוחה בזה וכמו שהשיב ע"ד הרב צפיחת בדבש) ועובדיהו קרא לרבו אליהו (מלכים א' י"ח) האתה זה אדוני אליהו ובפ"ק דגטין דף י"ד אילו הרגו את דוסתאי מי נתן לינאי אבא בר כמותי ובברכות דף ח"י ע"ב אזל שמואל לחצר מות ואמר בעינן אבא א"ל איכא אבא טובא א ל אבא בר אבא וכו' ובזהר הקדוש פרשת חיי שרה דף קל"ב ע"א בההוא עובדא דהוה אתיין לטבריא וכו' חמא רשב"י חד בר נש וכו' א"ל אנא בר יוחאי וכו' וכתב מרן חיד"א דכיוצא בזה איכא בדוכתי טובא עיין להרבנים ברכי יוסף יו"ד סימן רמ"ב אות ח"י ושיורי ברכה שם אות יו"ד ובסי' ר"מ אות ב' וביעיר אזן וקהלת יעקב הנ"ל ובשמן המשחה דף ד' ע"א וזכור לאברהם ח"א דף רי"ג ע"ב וד' רי"ד ועיקרי הד"ט בחיו"ד סימן

כ"ו אות כ"ח ובהגהת אור החיים שבס' שו"ת הרב מוהר"י קצבי בדרושים דרוש ששי דף י"ג ע"ד (אההיא דפ"ק דברכות דף ד' דאמר דוד המע"ה מפיבושת רבי וכו') מר מקשי מהכא ומר מהכא ומהם הניחו בקושיא ומהם כתבו לחלק בין אמירה לכתיבה ומהם חלקו באיזה מקומות מהנ"ל מפני שאמרו תואר אבי או רבי שרי ובאיזה מקומות מפני שאין גבהות לפני המקום ב"ה שרי לקרות לפניו יתברך את אביו ואת רבו בשמו שכולם חייבים בכבודו יתברך כמו שהאריכו כל אחד ואחד במקומו ולא עלה על דעת שום אחד מהם לומר שאין הכל מודים באיסור זה ולא הוה קשיא מעיקרא משום אחד מהמקומות שבהש"ס הנז"ל מוכח ודאי שסוברים שהכל מודים בדין זה שאסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו וכן אסור לבן לקרות לאביו בשמו אמנם תמיה לי שהרי"ף והרא"ש לא הביאו דין זה לא מה ששנו חכמים בברייתא דקידושין הנ"ל ולא מה שאמרו רב נחמן ור' יוחנן (דנקרא אפיקורוס ושגחזי נטרד וכו') והוא תימה לענ"ד וצ"ע:

ואההיא דפ"ק דברכות שאמר דוד מפיבושת רבי יפה דנתי וכו' ומייתי בש"ס סמוך לזה תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בושת שמו ולמה נקרא מפיבושת שהיה מבייש פני דוד בהלכה הביא רבינו המשל"מ בפרשת דרכים בדרך ענוים (בד"ה ומפי) מה ששמע מרבותיו שפירשו שהוצרכו בש"ס להביא הא דתנא לא מפיבושת שמו לפי שהוקשה להם היכי אמר דוד מפיבושת רבי וכו' והרי אסור לקרות לרבו בשמו לזה הביאו הא דלא מפיבושת שמו וכו' וכיון דאינו שם העצם אלא שם התואר שרי והקשה עליהם שהרי כתב רש"י בסנהדרין דאיסור הזכרת שם רבו הוא כשאינו אומר מורי רבי פלוני רק אומר פלוני ומרן כ"מ כתב דמקרא מסייעו אדוני משה כלאם ודוד הא אמר מפיבושת רבי וכתב ליישב דדוקא אם אומר רבי תחלה כמו באדוני משה הוא דשרי אבל להזכיר שמו תחלה אף שמסיים ואומר תואר רבי מורי לא מהני ושרים רבים (בספרים שרשמתי למעלה) המה ראו כן תמהו דמצינו בכמה מקומות יוחאי אבא ינאי אבא וכיוצא ולא אמרו אבא יוחאי אבא ינאי אלמא דכל שאומר שמו בתואר לא קפדינן מה לפנים ומה לאחור ובס' חיים ומלך בפ"ט מהלכות כלאים (והם דברי הרב מר אביו) תמה שבכל מקום שמזכירים שם משה בתואר אומרים משה רבינו ולמה לא יקדימו התואר רבינו משה וכן היה קשה לי הדלמהירושלמי שהביא רבינו הטור בא"ח סוף סי' קצ"ט דאמר רבי יוסי כמה זימנין אכילנא עם תחליפא אבא ולא אמר אבא תחליפא ומזה שנים רבות היה כתוב אצלי ליישב על פי דברי הרבנים שמן המשחה בדף ד' וזכור לאברהם בח"א דף רי"ג ע"ב דדוקא בפניו הוא דאמר הרב משנה למלך דלא מהני כשמזכיר שמו קודם התואר אבל שלא בפניו כל שמזכיר לו תואר הראוי תלמיד רבי ובן אבא שפיר מהני

אמנם עתה עיינתי בגוף דברי הרא"ש וראיתי שהביא לשון הירושלמי אמר ר' יוסי כמה זימנין אכילנא עם ר' תחליפא אבא וכו' וכן הוא הלשון בגוף דברי הש"ס ירושלמי בפרק ג' שאכלו הלכה ב' עי"ש ולא נפלאת בעיני לומר דבכל המקומות שהובא בש"ס דילן שאמר ר' יוסי דבר על אביו צ"ל ר' תחליפא אבא כמו שנמצא הלשון בהירושלמי וכיון שאומר תואר רבי ומלפניו שפיר דמי אליבא דכולי עלמא הן אמת דהרב יד שאול בסי' רמ"ב אות יו"ד רפיא בידיה אי מהני אמירת תואר רבי שכתב וז"ל ולא במותו עיין כ"מ שהקשה מאדוני משה כלאם ובפרשת דרכים מחלק בזה ואכתי צ"ע דבס' יהושע נזכר כמה פעמים משה עבד ה' מיהו אם נימא דשלא בפניו מותר להזכיר גם שמו הוה ניחא אבל לא קי"ל כן ועיין בר"ה דף ח"י רשב"י אמר רע"ק רבי ומיהו אפשר דכל שמזכיר בלשון רבי לאחר מותו מותר עכ"ל ודבריו נפלאים בעיני דמשמע דעל הדין דולא במותו הקשה מרן כ"מ מדכתיב ואדוני משה והוא תימה דגם על בחייו תיקשי ודברי מרן כ"מ לא דעתי מקומם ובהלכות ת"ת הביא מ"ש רש"י בפרק חלק דאיסור זה הוא כשמזכיר שם רבו ואינו אומר מורי רבי פ' וכתב ומקרא מסייעו אדוני משה כלאם ומה שהביא מר"ה דף ח"י כמדומה לי כן נמצא בכמה מקומות שמזכיר רשב"י את רע"ק רבו בשם רע"ק ועיין גטין דף ס"ז ע"א אבל איני מבין למה כתב בלשון אפשר דכשמזכיר בלשון רבי וכו' והלא כן מפורש בדברי רש"י ומרן כ"מ ואפילו בפניו ומר הוא דאמר דלאחר מותו הוא דמותר ועיין עוד לקמן בד"ה ועתה גם מ"ש מיהו אם נימא דשלא בפניו מותר להזכיר גם שמו הוה ניחא אבל לא קי"ל כן הם דברים טפלים לרב גדול כמותו דהא ודאי גם שלא בפניו אסור דעיקר דין זה ילפינן ממה שנענש גחזי ושלא בפני אלישע הוה סוף דבר לא יכולתי להלום דב"ק בזה וצ"ע:

ובעיקר דברי רבותיו של רבינו המשל"מ שפירשו דמשום דק"ל להש"ס איך קרי דוד לרבו מפיבושת בשמו ותלמיד אסור לקרות רבו בשמו הוצרכו להביא הא דתנא לא מפיבושת שמו וכו' כנז"ל תמיה לי דלפי הנראה מפיבושת לא היה לו לרבו מובהק כי אם עירא היארי ואם לא היה רבו מובהק הרי כתבו התוס' ביבמות דף ז"ן הנ"ל דרב כהנא משום שלא היה רב רבו מובהק הותר לו לקרותו בשמו וא"כ מאי ק"ל לש"ס היכי קרי ליה מפיבושת וכן ראיתי אחר זמן להרב צל"ח בחי' לברכות שכתב שנראה מזה שדוד היה קובע עצמו להורות הוראות בין דם לדם ומזה מוכח דמפיבושת לא היה רבו מובהק שא"כ איך היה מורה הוראה בפני רבו ורבו מובהק היה עירא היארי ובאמת כל זמן שהיה עירא היארי קיים לא הורה דוד כלל כמפורש בעירובין דף ס"ג והאי קרא דכי חסיד אני אמרו אחר מיתת עירא היארי ויישב בזה הקושיא שבפרשת דרכים דמפיבושת

לא היה רבו מובהק וברב כזה אפילו בפניו מהני באומר פלוני רבי עכ"ל ונראה דגם מעיני דמר נעלמו דברי התוס' דיבמות דמתבאר מדבריהם דלא נאמר הדין הזה אלא ברבו מובהק אבל רבו שאינו מובהק שפיר דמי והיינו אפילו אינו אומר רבי כלל ואילו מדברי הרב צל"ח משמע דעל כל פנים בעינן שיאמר לו רבי שאמר פלוני רבי ולדבריו מה שאמר דוד מפיבושת רבי היה מוכרח לומר כן אבל לפי המתבאר מדברי התוס' דכל שאינו רבו מובהק אינו בדין זה צ"ל דדוד המע"ה משום מדת חסידות וגודל ענותנותו אמר כן ועל מה שהקשה הרב פרשת דרכים ע"ד רבותיו עפ"י דברי רש"י דכשאומר רבי מורי שרי כתב הרב צל"ח לתרץ עפי"ד הש"ך בסי' רמ"ב ס"ק כ"ד דלא מהני אמירת רבו לכשמדבר עליו עי"ש ולא ראה שרבני האחרונים השיגו על הרב ש"ך מדכתיב אדוני משה כלאם עיין בברכ"י ובאחרונים:

גם בס' עין יוסף להרב מוהר"י חזן (הוא קדמון נדפס ספרו בשנת ת"מ כרשום בפתח השער שנת תהלה) בדרוש לפרשת משפטים דף קי"ב פירש דחסידותיה דדוד היינו אף שלא היה רבו מובהק אלא עירא היארי עם כ"ז חשבו עליו כרבו מובהק וראיה לזה שאם היה רבו מובהק איך היה מורה הלכה בפניו והא אמרינן בפרק הדר שחייב מיתה ותו דהתם (בד' ס"ג) פריך כתיב בשרתי צדק בקהל רב וכתיב בלבי צפנתי אמרתיך ואם היה רבו מובהק איך היה מורה בפניו ואילו בפני עירא אמר בלבי צפנתי אמרתך ותו דאם היה רבו כלל מאי ריבותיה שנמלך בו והלא אם לא היה נמלך היה חוטא אלא ודאי משנת חסידים שנו כאן וקראו רבו על דרך שאמרו לגבי אחיתופל שלא למד ממנו אלא שני דברים וקראו רבו עכ"ל הרי לנו עדים נאמנים מעידים שמפיבושת לא היה לדוד רבו מובהק וא"כ מן הדין היה מותר לו לקרותו בשמו וממדת חסידות קראו רבו וכתב הרב עין יוסף ליישב בזה קושיית התוס' בפרק הניזקין דף ט"ן ע"א אמ"ש בש"ס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ופרכינן והא איכא דוד איכא עירא היארי והקשו בתוס' שם (בתוספות שלפנינו לא נמצא דברים אלו שם כי אם בסנהדרין ד' ל"ו ע"א עי"ש) דלמה לא אמר והא איכא מפיבושת והניחו בקושיא ולפי מה שפי' יתורץ היטב וכו' עי"ש ובעניותי לא זכיתי להבין לפי שיטתו למה לא הקשה ע"ד התוס' שהקשו דכי פריך הא הוה דוד אמאי לא משני היה אחיתופל ותירצו התוס' כיון דרשע הוה אינו מן המנין ולפי שיטתו לק"מ שהרי אחיתופל לא רבו מובהק היה שלא למד ממנו אלא שני דברים ועם שנראה שכונת הרב לומר דאין זה כ"כ מן התימה אחרי שכבר מצאו התוס' בעצמם ליישב דעתם במה שתירצו אמנם ממפיבושת שהניחו בקושיא הוצרך ליישב שלא היה רבו מובהק מ"מ היה לו לכתוב דאין צורך לתירוצם לגבי אחיתופל וגם

אין לנו הכרח דמפני שהוא רשע אינו מן המנין דשאני אחיתופל שלא היה רבו מובהק אבל באמת לקוענ"ד במחכתה"ר אין זה מן הישוב דודאי אין הדבר תלוי באם הוא רבו מובהק או לא דאטו כל הני דאמרינן דהוה פ' והוה פ' רבותיהם היו אלא הכונה שהיה גדול אחד בדורו ולכן לא חשיב אצלו תורה וגדולה ועל כל פנים למדנו מדברי הרב דלא היה מפיבושת רב מובהק לדוד וקשה על הרבנים הנז"ל וגם על דברי הרב משל"מ קשה שמיישב פירושם והיה בהניח דאע"ג דבתואר רבי שרי כדכתיב אדוני משה הני מילי כי תקדמנו תואר לעצם השם והדבר תמוה דמאחר דלאו רבו מובהק הוה אפילו בלא שום תואר נמי שרי וכ"ש היכא דאמר נמי תואר אלא שהשיבו אחור נראה דשרי וגם לפי דרכו של הרב אור החיים שבדרשות הרב מוהר"י קצבי הנז"ל (בד"ה ומרן חיד"א) קשה דלגבי מפיבושת ליתיה להאי דינא ומותר לדוד לקרותו בשמו:

וראיתי לידידי הרב המפורסם מוהרי"ף נר"ו בס' יפה ללב ח"ב בקונטרס יפה תלמוד דף ד' ע"א (מהספר) שהביא בשם הרבנים סמיכת חכמים בסוגיא דברכות הלזו ודת ודין בסוף שמיני שפירשו גם הם בכונת הש"ס כדתרגימו לה רבותיו של הרב משל"מ דמפני שהוקשה להש"ס היכי קרי דוד לרבו מפיבושת בשמו הוצרכו להביא הא דלא מפיבושת שמו עי"ש ועל כולם יש לתמוה שהרי מפיבושת לא היה רבו מובהק וביותר תמיה לי על הרב יפה ללב נר"ו ששם בדף ג' ע"ד כתב בשם הרב יפה קול בדף ט"ז ע"א דמפיבושת לאו רבו מובהק היה ולכן הותר לו להורות הלכה וכו' והביא גם דברי הרב צל"ח שכ"כ שלא היה רבו מובהק וא"כ היה לו להעיר ע"ד רבנן קדישי הנ"ל כמ"ש בעניותין ואני בעניי לא ראיתי מי שחולק על סברת התוס' לומר דגם לרבו שאינו מובהק אסור לקרות בשמו גם בס' ברוך מרדכי ובס' מגיד תעלומות בחידושיהם לברכות בסוגיא הנ"ל נטפלו ליישב הקושיא דהיכי קרי לרביה בשמיה ובב"מ כתב דשם מפיבושת הוא לשבח וזה מותר כמ"ש התוס' וכו' וכתב דלזה הביאו בש"ס הא דתנא לא מפיבושת שמו וכו' שהיה מבייש וכו' א"כ שמו מורה לשבח ומותר וכתב שאמר פירושו לפני הגאון בע"ס כתב סופר וקלסיה והוא תימה שנעלם מעיני כל העדה דברי התוס' דיבמות הנז"ל:

וסבור הייתי ליישב דסברי רבנן קדישי הנז"ל דהא דשרי לקרות בשמו כשאינו רבו מובהק היינו דוקא אם הוא שלאבפניו אבל לדבר לו בהזכרת שמו אף שאינו רבו מובהק אסור ולכן דוד שהיה מדבר למפיבושת שפיר קשיא להו והוצרכו ליישב מר כדאית ליה ומר כדאית ליה שוב ראיתי דלא יתכן לומר כן שהרי התוס' כתבו כן ליישב מה שרב כהנא קרא לרב באיזה מקומות אבא ואחד מהם בפרק הרואה דף ס"ב ע"א והכי אתמר התם רב כהנא על גנא תותיה פוריה דרב שמעיה דשח ושחק אמר ליה דמי פומיה דאבא

כדלא שריף תבשילא א"ל כהנא הכא את פוק דלאו אורח ארעא א"ל תורה היא וללמוד אני צריך ע"כ ומלבד דלשון אמר ליה משמע ודאי שהיה מדבר לרב עצמו וכן מתבאר מפירש"י (כדלא שריף תבשילא כאדם רעב וכו' שאתה נוהג קלות ראש זה לתאותך) שהיה מדבר אתו לנוכח ועוד אף אם לא גרסינן בגמרא אמר ליה רק שהוא היה מדבר בעצמו כמתמיה בדבר מ"מ מוכח ודאי שהיה מדבר דבריו בקול רם עד ששמע ונפל ממנו רב והרי זה כמדבר עמו פנים בפנים והותר לו מפני שלא היה רבו מובהק ש"מ דגם בפניו מותר אם אינו רבו מובהק והדרא תמיה לדוכתא ועיין עוד במ"ש לקמן דכן משמעות לשון הפוסקים לחלק בין רבו מובהק לאינו רבו מובהק וצ"ע:

וראיתי להרב פתח הדביר בתשובתו שבס' צפיחת בדבש סי' ה"ן (בד"ה ותבט עיני) שהביא דברי הגאון בן יוחאי בשער א' דף ו' ע"ד דמתבאר מדבריו דכל שלמד ממנו דבר אחד יש לו דין רבו ואסור לקרותו בשמו ומלבד מה שתמה עליו דמשמעות לשון הפוסקים בסי' רמ"ב סעיף ל' הוא דאין אסור אלא לרבו מובהק שלמד ממנו רוב חכמתו שאחר שכתבו כל הדינים שחייב להתנהג בהם תלמיד לרבו בכבוד ובמורא ומכללם הוא בסעיף ט"ו דאסור לקרותו בשמו כתבו בס"ל כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו לא אמרו אלא ברבו מובהק וכו' עי"ש עוד יש לתמוה שנעלם מהם דברי התוס' ביבמות דף נ"ז הנ"ל שלא מצאו מנוח ליישב מאי דרב כהנא קרי לרב אבא כי אם בזאת דרב כהנא תלמיד חבר הוה הרי מפורש יוצא מדברי רבותינו התוס' דרק לרבו מובהק הוא דאסור אבל תלמיד חבר מותר לקרותו בשמו וכבר הבאתי למעלה דברי הרבנים צל"ח ועין יוסף שכתבו מפורש לחלק בין רבו מובהק לרבו שאינו מובהק בדין זה ותימה הוא בעיני שאחרי שהכריח מסיגנון לשון הפוסקים הנ"ל וגם מדברי מרן כ"מ בפ"ה מהלכות ת"ת שכתב שסתם רבו האמור לענין כבוד ומורא היינו רבו מובהק איך לא העיר ע"ד הרב פרשת דרכים ורבותיו שכבר היו דבריהם למראה עיניו עי"ש בדף קמ"ח ע"ב ואם משמע ליה דמפיבושת היה רבו מובהק תגדל התימה דזה לא יתכן כמו שמתבאר ממש בפרק הדר וכנז"ל:

עוד כתב בצפיחת בדבש (בד"ה גם) בשם הרב בן יוחאי דאין להקשות ממקרא מלא אדוני משה כלאם דשם משה בעצם הוא תואר יותר חשוב מכל תוארי הרב שהרי אמרו משה שפיר קאמרת וזהו שבש"ס הזכירו בכמה מקומות שם משה בלי שום תואר משה תלה בזכות אחרים וכו' משה יושב ודן וכו' עי"ש ואין ס' הנ"ל מצוי אצלי לדעת אהיכא קאי דמאי הוה לן להקשות מקרא דאדוני משה והרי קראו בתואר ורש"י בפרק חלק הנ"ל כתב מפורש דאיסור לקרות רבו בשמו הוא אם אינו אומר רבי מורי ומרן כ"מ

כתב דמקרא מסייעו ואדוני משה כלאם ולפי דבריו הוא סיוע שאין בו ממש דשאני שם משה דאף אם לא היה אומר אדוני ג"כ היה מותר ואולי משמע ליה מדברי רש"י דצריך להזכירו בשני תוארים רבי מורי פ' ויהושע שאמר אדוני משה כיון דשם משה הוא חשוב הוו שני תוארים וכל זה דוחק וכבר השיב הרב פתח הדביר שם ע"ד והביא מ"ש מרן חיד"א בס' מראית העין בחי' לסנהדרין לדף ק' ובליקוטיו סי י"א אות כ' שבתחלה רצה לומר קרוב למ"ש הרב בן יוחאי דשם משה שהוא תפארת גדולה דאית ביה רזין עילאין אותיות שם קדוש דע"ב שמות והוא בגימט' אל שד"י לכן הותר ליהושע לקרותו בשמו ושוב דחהו דאין להוציא דין עפ"י גמטריאות וסודות ויש לנו ללמוד מפשט הכתוב דגם בפניו כשאומר מורי פ' שרי דלא סמך הכתוב שנעשה גמט' וסודות ועוד דאם כן לא לימא אלא משה לחוד אלא ודאי העיקר דאפילו בפניו שרי לומר מורי פלוני עיין שם שוב ראיתי שדברים אלו הובאו גם בשיורי ברכה דפוס שאלונקי בסי' ר"מ אות ו' ומתוך השקלא וטריא דהתם לדידי חזי דאולי הרב בן יוחאי מר קעסיק על מה שמקשים על הרב ש"ך שכתב דמ"ש הרמ"א בהגהה בסי' רמ"ב סט"ו דמותר לומר רבי מורי פלוני היינו דוקא שלא בפניו אבל בפניו אסור מהא דכתיב אדוני משה דשמעית מינה דגם בפניו שרי ולזה כתב דל"ק משום דשם משה שאני ועל כולם תמה אקרא שנראה שלא ראו דברי הנשר הגדול הרמב"ם בפרק ו' מהלכות ממרים דין ג' שכתב בזה"ל יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו אבל שמות שקורים בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן קורא בהם לאחרים שלא בפניו ואין בכך כלום עכ"ל הרי מפורש ששם משה הוא כשאר שמות אברהם ויצחק ולא הותר אלא לקרות לאחרים שלא בפניו אבל לרבו או אפילו לאחרים בפניו אסור ויתכן שמפני כך הוצרך הרמב"ם להזכיר גם שם משה ולא הספיק לו במה שהזכיר רק שם אברהם יצחק ויעקב או אם בא להזכיר גם משה היה לו להזכיר גם אהרן אלא הזכיר רק שם משה כדי שלא יעלה על דעתינו דשם משה יצא מכלל האיסור הזה שהרי אמרו משה שפיר קאמרת אלא גם הוא כשאר השמות ומה שאסור בשמות אחרים אסור גם בשם משה ואולי גם הרב בן יוחאי לא אמר דשם משה מותר להזכיר בלא שום תואר אלא למשה רבינו שהוא בעל השם (אף שמהוכחתו ממ"ש בש"ס משה שפיר קאמרת לא משמע הכי יש לדחוק בכונתו) אבל ודאי גם הוא מודה דרב או אב דעלמא שנקראים משה אסור לבן ותלמיד לקרותו בשמו ועיין לקמן בד"ה ועתה בשובי:

ועל החקירה שמזכירין בש"ס שם משה בלא תואר רבינו כתב שם (בצפיחת בדבש) ליישב עפ"י מ"ש מרן החבי"ב בכנה"ג דדוקא לומר בפה אסור אבל לכתוב שם אביו

ורבו שרי וכל מה שנמצא בש"ס שתלמיד או בן קראו בשמותם לא שכן אמר האומר אלא הוא אמר כדינו וגם אם היה תוך י"ב חדש לפטירת בעל השמועה אמר עליו הריני כפמ"ש ואחרי כן אמר ז"ל אלא שמסדר הש"ס שהיה מסדר בכתב לא היה כותב אלא שמם לבד ע"כ תו"ד הכנה"ג וא"כ גם זאת החקירה יש ליישב בזה דמסדרי הש"ס לא הקפידו בזה לפי שהיה בכתב אך לא נתקררה דעתו בזה דסוף סוף כשאנו מזכירים שמותם במאמרים שבש"ס היה לנו להזכירם בתואר משה רבינו ולא חזינא לרבנן קדישי דעבדי הכי ועל שמות הכתובים בתנ"ך לא קשיא דאין להוסיף על מה שכתוב בתורה וכו' וצ"ל דמה שקורין משה בלא שום תואר הוא מפני רוב מעלתו על דרך גדול מרבן שמו כמ"ש הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים בפרק הז' שרבינו הק' עשה ג מעלות בקריאת שם התנאים וגדול מרבן שמו עי"ש והנה חילוק זה בין אמירה בפה לכתיבה הוזכר בים ש"ש בפ"ק דקידושין סי' ס"ה בשם יש מפרשים וכתב שהכריחו כן ממה שהריב"ה כותב וא"א הרא"ש והגאון רש"ל כתב דאין ראיה לדבריהם משום דהטור כתב כן בלשון כבוד הוא הרא"ש שהוא ראש לכל ישראל ולא שכתב וא"א ר' אשר עכ"ל והיה נראה שלא סתר אלא ראייתם (שכן כתב ואני אומר שאין ראיה לדבריהם וכו') אבל יתכן שמודה לסברתם שיש לחלק בין אמירה לכתיבה אמנם ראיתי למרן חיד"א בס' שיורי ברכה בריש סי' ר"מ שהביא דברי היש"ש הנ"ל וכתב וז"ל ולפום ריהטא נראה דמה שחלקו בין הזכרה בפיו לכתיבה הוא חילוק נאה ולדברי מוהרש"ל שאין לחלק הרי מצינו שרש"י חותם שלמה בר יצחק בכמה תשובות שהביא בשיבולי הלקט וכן הרמב"ם וכו' וכן רשב"ם ור"ת וכו' וכן הרא"ש וכו' וכן מוהר"ם וכו' וכהנה רבים מגדולי ישראל שחותמים שם אביו ומוכרח לחלק בין הזכרה בפיו לכתיבה ואולי יאמר מוהרש"ל דשאני חתימה דמוכרחים לחתום שם אביהם דאי לאו אינו ניכר מי הוא המדבר או פוסק או גוזר עכ"ל דמתבאר שהבין מדבריו שחולק על סברתם וסובר שאין חילוק בין אמירה בפה לכתיבה ודעת מרן חיד"א מסכמת לחילוק זה וחידוש הוא שלא הזכיר שכן דעת הרב כנה"ג לחלק בין אמירה לכתיבה כמ"ש בשמו בצפיחת בדבש ומה שצדד בצפיחת בדבש בד' קמ"ח ע"ג (בד"ה כי ע"כ) בכונת השגתו ע"ד האחד קדוש שהביא בהשמטות שבשיורי ברכה לסי' רמ"ב (בד' ע' אות א') וכתב שכונתו ע"ד הרב כס"א ומצדד אם כונתו לדחות מהשחילק בכס"א בין אמירה בפה לכתיבה דאינו נכון לחלק כן עי"ש לפי הנראה כתב כן לפי שלא ראה דבריו שבשיורי ברכה סי ר"מ הנ"ל שמסכים לחלק כן וגם פשט לשונו שבהשמטות מורה שלא על חילוק זה כתב שאינו נכון שהרי לא הוזכר מזה בדבריו כמו שיראה הרואה ואין להאריך בזה:

ומה שהכריח מרן חיד"א דיש לחלק בין אמירה לכתיבה ממה שכל הגדולים הנז"ל היו כותבים שמות אבותיהם בחתימתם הנה ביעיר אזן במערכת החי"ת אות ז"ך הביא מה שהקשה הרב קהלת יעקב במענה לשון אות ק"ט איך ר' יוסי קרא לאביו בשמו אבא חלפתא וכתב ע"ד וז"ל ונעלם ממנו מ"ש רש"י בפרק חלק והביאו מור"ם בהגהה בסי' רמ"ב דהא דאסור לקרות רבו בשמו היינו שמו לבד אבל מותר לומר מורי פ' והוא מקרא מלא אדוני משה כלאם וכן הדין באביו דאם אומר אבי פ' שרי וכ"כ המפרשים עכ"ל ולפי זה היה נראה דאפשר ליישב דאין סתירה לסברת רש"ל מחתימת רבנן קדישי הנ"ל דכיון שחותם ואומר בן פ' הרי הוא כאומר שאותו פ' הוא אביו והרי כשאומר אבי פ' לית לן בה והוא הדין כשאומר בן פ' ויתיישב בזה ההיא דאמר רשב"י אנא בר יוחאי הנז"ל כמובן אמנם נראה דיש לומר דמ"ש ביעיר אזן דכשאומר אבי פ' שרי לא משום שבמה שיודיע שהוא אביו הותר לו להזכיר שמו אלא משום דשם אב עצמו הוא לשון חשיבות כמ"ש רש"י בכמה מקומות דשמואל קרי לרב אבא לשון חשיבות וכמ"ש התוס' ישנים מקרא דאבי אבי רכב ישראל אבל מה שאומר אני פ' בן פ' לא מהני ואכתי קשיא ליה ע"ד רש"ל מחתימת הקדמונים הנז"ל ועיין לקמן בד"ה ונסתפק ובד"ה והנה באבות הרא"ש: ובמה שהליץ בעד רש"ל דחתימה שאני וכו' יש לפקפק שהרי רש"ל שם הכריח דמותר להזכיר שם רבו כשמתאר אותו בתואר שיהא ניכר שהוא רבו שהרא"ש הזכיר רבו בתואר בשמו רבינו מאיר ולא הספיק לו לכתוב רבי שאפשר היו לו שאר חכמים שהם רבותיו ובמה שאומר רבינו מאיר הוי כאילו משנה שמו לכבוד ודוגמא לזה כתבו התוס' דרחבא קרי לרב יהודה רבי יהודה לפי שהיה רבו מובהק קרי ליה רבי וממילא שההרגל (שאם ההרגל) לקרות לכל חכם רבי ישנה ויקרא אותו רבינו פ' או ר' פ' רבי ומורי עכ"ל וא"כ עדיין קשה לסברת מוהרש"ל דאין לחלק בין אמירה לכתיבה דנהי דעל צד ההכרח הוצרכו לבאר בחתימתם בן פ' אבל מה הכריחם לכתוב בר פ' או בן פ' כאדם האומר לחבירו היה להם לכתוב בלשון שבח וכבוד בן רבינו פ' וכיוצא: ועוד קשה דאם נאמר דהגאון רש"ל אינו מודה לחלק בין אמירה לכתיבה מה יענה למה שתקנו חז"ל לכתוב שם האבות בגטין ונוסח הגט הם דברי הבעל ואם הוא עצמו כותב הגט וכותב אנא פ' בן פ' בלי שום תואר הרי הוא נלכד באיסור ואם מן התקנה ואילך ההכרח לא יגונה לכתוב שם האבות אבל מה הכרח יש שלא לכתבו בדרך כבוד בן לאדוני אבי פ' ואם אביו רב או קדוש למה לא יכתוב בן הרב או הקדוש (והזהירו ע"ז הפוסקים בסי' קכ"ט שלא לכתוב בן הקדוש וכו') ולמה לא נחוש לאיסור הזכרת אביו בשמו ומה גם שנראה שאיסור זה הוא מן התורה והוא בכלל העדר כבוד או זילזול בכבוד האב והעדים

חותמים על הגט פ' בן פ' בלי שום תואר כלל ולמה יעשו כן וכבר ראיתי דברי הרש"ל ביש"ש פרק השולח סי' י"ז שנתן טעם לשבח למה שנהגו כן עי"ש ומ"מ אין הטעם כדאי לעמוד נגד איסור דהזכרת האב בשמו ובלא שום תואר כשכותב הגט הבעל עצמו לכן יותר נלע"ד דהגאון רש"ל לא דחה דברי היש מפרשים לגמרי וגם הוא מודה דיש לחלק בענין זה בין אמירה לכתיבה רק הראיה מרבינו הטור דחה כמו שכתבתי למעלה.

אחר זמ"ר נדפס ס' מנחת משה לידידי הגאון מנ"י יצ"ו וראיתי שם בחיו"ד סי' כ"ב שנשא ונתן בדין הזכרת האב והרב בשמו שהרב השואל יצ"ו הקשה מכמה מקומות אשר כבר קדמוהו רבנן קדישי המובאים בדברינו ובטח הספרים הנ"ל אין מצוים בידם וראה זה חדש מה שהביא הרב המחבר יצ"ו מ"ש בירושלמי בב"ב פרק ג' הלכה ג' אמר לן חייא בר רב כן אמר אבא ושקו"ט קצת בזה ובסוף הסי' כתב שבהשמטות ס' דברי חיים ח"ב נסתפק בדין הזכרת שם האב בכתב והלא ראינו שתקנו לפרש שם האבות בגיטין ושם העדים ואם איתא דאסור איך יתקנו רבנן מילתא דאיסורא וכן מצינו גדולי עולם הרמב"ם והראב"ד שכתבו אני פ' בר פ' וסיים הרב המחבר יצ"ו ולענ"ד צ"ע להתיר להזכיר שם אביו לבדו בכתב ואין בידי ס' דברי חיים ומסתמא הזכיר דברי רש"ל שבים ש"ש בקידושין ובגטין הנז"ל ומסתמא אין בידם ס' שיורי ברכה ולא ראו מ"ש ליישב מחתימת הקדמונים כנז"ל ועיין עוד בס' ברכת משה לידידי עליון למעלה יצ"ו בקונטרס משחת שמן הטוב בחי' למס' שבת דף קט"ו:

ונסתפק הרב בצפיחת בדבש שם שהיה מר אביו חולה אם מותר לו ללחוש עליו לחש העין הרע הנהוג וכן להתפלל עליו ולהזכיר שמו ובתחלה רצה לומר שלפי משמעות דברי רש"י דכשמזכיר שמו בתואר רבי מורי שרי לקרות שם רבו הה"ד בשם אביו שרי ושוב כתב דרש"ל ביש"ש פ"ק דקידושין סי' ס"ה אוסר באביו גם בכי האי גוונא וכתב שגם הרב פרי האדמה סובר כרש"ל ושדעת מרן חיד"א ביוסף אומץ דיכול להזכיר שם אביו בתואר אבי לבד שהוא שקול כתואר מורי רבי לרבו וכתב שכן דעת הרב מוהר"ח ן' עטר בס' ראשון לציון בחיד' לחיו"ד סי' רמ"ב והאריך קצת ומסיק דמותר להזכיר שם אביו בתואר כפי מה שהוא הענין דאם הוא מתפלל לפני המקום ב"ה יאמר רק אבי פ' (שלח רפואה לאבי פ' בן פלונית) ולא יאמר מורי רבי שאין גבהות לפני המקום ב"ה ואם הוא לחש שאינו בלשון תפלה למקום ב"ה יזכיר שמו בתואר כמו שירצה אדוני אבי מורי רבי וכיוצא ואם אפשר ע"י אחר מה טוב אך הלימוד שהלומדים לנפש המת טוב יותר שיהיה ע"י הבן אף דאפשר ע"י אחרים ושוב הביא מ"ש הרב זרע אמת בח"ב בלוח הטעיות דף קצ"ט ע"ב (ציין דבריו הרב עיקרי הד"ט ביו"ד סי' ל"ה אות ט"ז) דתלמיד

האומר השכבה על רבו לא יזכירנו בכמו לבד משום דאסיר להזכיר לרבו בשמו אף דצוה כן וקי"ל ת"ח שמחל על כבודו כב דו מחול מ"מ זה חשוב בזיון ואף שמחל על כבודו אינו רשאי לבזותו אף שיש לומר דבזיון שהוא לכפרת נפשו כבוד יחשב לו שאני רבו דחמיר טפי דמוראו כמורא שמים ואף לכפרת נפשו א"א לבזותו בקום עשה ומוהר"ש הלוי שצוה שלא יתנו לו שום תואר היינו בהשכבה שחשב זה לתפלה לפני המקום ואין גבהות לפניו יתברך וכו' ואם התלמוד יאמר השכבה לרבו לא יזכיר שמו בלי תואר רק יאמר מורי רבי סתם או מורי רבי פ' והאריך עוד בענייניים אלו עי"ש:

ומי ששמו אבא אם בנו ותלמידו יכולים לקרותו אבא דרך חשיבות היה כתוב אצלי שנראה דאסור דכיון שבאמת זהו שמו בפי העולם אף שהשם עצמו מורה לשון חשיבות לא סגי לבן ותלמיד בהכי וצריך לתארו כמו שהדין נותן בשם אחר וכיוצא לזה מי ששמו מלידה חכם וכן קורין אותו כל העולם חכמאג"י (עיין במזכרת שמות הגטין להרב מוהר"י דאנון שבס' רב דגן בסי' ד' אות יו"ד שם כתוב שם זה) אף שהשם עצמו מורה לשון חשיבות אין הבן והתלמיד רשאים לקרותו בשמו והיה רשום בזכרוני שכן ראיתי בספרים וכתבו דלא דמי למ"ש התוס' ישנים בסוף יומא דף פ"ז אההיא דאמר רב הונא אזיל אבא למיקטל גברא דמשום שהוא דרך כבוד הותר לו לקרותו בשמו דשאני התם שנשתקע שם אבא מפי העולם וכ"ע הוו קרו ליה רב וכיון שאין שמו עתה אבא מותר לתלמידו לקרותו אבא דרך חשיבות אבל בשאר שמות שנקרא בהם בפי העולם אף שהשם מורה לשון חשיבות אסור לקרותו בשם זה כראובן ושמעון ומדברי הרב לח"מ בפרק ה' מהלכות תלמוד תורה דין ה' מתבאר כן שהרי כתב בפירוש דברי הרמב"ם דאינו אסור אלא בשם העצם כגון אברהם ויצחק וכיוצא אבל בשם התואר שמתארים לו העם כגון חכם או רב רבן וכיוצא אין זה השם שם שכל השומע יודע שהוא פלוני שהרבה חכמים יש והרבה רבנים יש ואין זה שם עצמי לו אלא הוא שם התואר ומותר לקרותו בשם התואר שקורין אותו העם עי"ש מוכח דאם השם הוא לו שם עצמי כגון שמיום המילה נקרא שמו בישראל חכם וכיוצא אף שהוראת השם הוא לשון חשיבות אסור לקרותו בשמו הזה כיון שהוא לו שם העצם:

ומרן חיד"א בשיורי ברכה סי' רמ"ב אות י"א כתב וז"ל כתבוהתוספות ישנים ביומא דף פ"ז אהא דאמר רב הונא לרב (נראה דכונתו כאילו כתב על רב דהא בש"ס לא אמרו אמר ליה כמו שיראה הרואה) אזיל אבא למיקטל גברא דאע"ג דרב שמו אבא ורב הונא תלמידו שמא דרך כבוד כמו אבי קורהו כן עי"ש ולפי זה מי ששמו אבא תלמידו ובנו יכולים לקרותו אבא כשמו כיון דיש במשמע אבי דרך כבוד כדמוכח מהש"ס ודברי

התו"י וכן משמע קצת מדברי התוס' חולין ל"ח וגם מדברי רש"י שם משמע קצת הכי ויש לדחות עכ"ל ובהשמטות הספר לסי' רמ"ב כתב באות ב' וז"ל לפנים אות י"א מה שלמדתי מדברי התו"י עתה ראיתי שכ"כ מופת הדור מוהרח"א בס' הרב מוהר"י קצבי בסוף הדרושים שנזדמן לשעה בידי והוא חילק בשם אבא וכיוצא דמשמעותו דרך כבוד אבל דמשתמע לתרי אנפי צ"ל רבי עי"ש וכבר לפנים כתבתי דיש לדחות וביארתי שיחתי בפתח עינים בברכות דף י"ח ע"א מהספר עי"ש ודוק היטב עכ"ל ומתוך דבריו בשתים זו לא נתברר לי אמתות דעתו בדין זה וס' פתח עינים אין אצלי ולפי הנראה אינו מסכים לסברת הרב מוהרח"א שהביא בהשמטות ואולי דחה רק הוכחתו אבל לדינא מסכים עמו וראיתי להעתיק דברי הרב מוהרח"א הנז"ל לפי שספר הנ"ל הוא יקר המציאות ואינו מצוי ביד כל אדם וז"ל (בדרוש ששי ד' י"ג ע"ד) בפ"ק דברכות אמרינן תנא לא מפיבושת שמו אלא איש בושת שמו ולמה נקרא שמו מפיבושת שהיה מבייש פני דוד בהלכה ויש לדקדק דאין מקום ושייכות לברייתא זו הכא והביא מה שפירש הרב מר דודו (כונתו לפי הנראה היא על הרב משל"מ במה שפירש במאמר זה בפרשת דרכים בדרך ענוים שרשמתי למעלה ושוב כתב) ונלע"ד לפרש בהפך דיש לחקור אם שם רבו עצמו רבי או רבינו כמ"ש בפסחים דרב הונא קרח עצמו רב הונא ואמר בעם השם אני אם מותר לקרותו רבי או רבינו וראיתי בתוס' ישנים בסוף יומא (העתיק כל דברי התוס' ישנים וסיים) ונראה דהיינו דוקא בכם אבא או רבי דמשמעותו דרך כבוד אמנם אם עיקר השם משמע לתרי אנפי חזר הדין שאין לקרותו באותו השם ע"ז קס"ד דתלמודא דשם מפיבושת יורה השבח שמכלים פני חברו בהלכה ואין זה עיקר שמו א"כ למה הוצרך דוד לומר מפיבושת רבי והיה די שיאמר מפיבושת לבד כמו שהוא הדין במי ששמו אבא על זה מייתי ברייתא לא מפיבושת שמו אלא איש בושת שמו ונקרא מפיבושת על שהיה מכלים וכו' ואפשר נמי דמפיבושת הוא שם העצם שלו ואין טעם בשמות שהרי נקרא ג"כ איש בושת וכל כי הא לא דמי לים אבא ולכם רבי צריך לקרותו נמי רבי דאתו למיטעי ואי לא קרי ליה רבי הוי כקורא אותו בשמו כיון דמשמע נמי שם העצם ולזה הוצרך לקרותו נמי רבי וזהו ששמואל קרא לאביו אבא (שם בד' ח"י ע"ב בעובדא דאזל חצר מות ואמר בעינא אבא) ואמרו לו טובא אבא איכא הכא חזר ואמר אבא בר אבא והדרו ליה טובא אבא בר אבא איכא הכא ואמר להו אבא בר אבא אבוה דשמואל והיינו דבשם אבא ליכא קפידא דהיינו כבודו עכ"ל וצריך לומר לפי דרכו דשמואל לא היה יודע שנמצא לרוב בני אדם שנקראים בשם אבא לשם העצם (כמו שאמרו לו בחצר מות) שאם היה יודע כן לא היה לו לקרותו כן שהרי כיון שדשו בו רבים שקורין בשם זה אין

לך משתמע לתרי אנפי גדול מזה ומר הוא דאמר דבמשתמע לתרי אנפי אין לו לקרותו כן כדי שלא יהיה נראה כקורא אותו בשמו:

ועתה בשובי לעיין בזה מצאתי את שאהבה נפשי הרב המפורסם יפה ללב יצ"ו בחלק ג' בסי' רמ"ב אות ח' שכתב וז"ל איש ששמו רבינו וכ"ע זה שמו אשר יקראוהו רבינו והוא ניכר לכל בשם זה שהוא בעל השם מקטנותו נראה דאסור לתלמידו לקרותו רבינו אע"ג דאילו היה לו שם אחר מורגל בפי כל מותר לתלמיד לקרותו רבינו ואדרבא מכבדו וקורא אותו רבינו לשון חשיבות רבו זה שבפי כל ומקטנותו הכי קרו ליה אסור לו לקרות לרבו רבינו לומר לו לימדתנו רבינו כך וכך כן למדתי ממ"ש הרב חיד"א בס' ועד לחכמים ח"א מערכת א' אות ל"ג בשם אבא לגבי בריה דלענ"ד אין חילוק בזה בין אב לרב לכל אשר יקראוהו רבינו אכן ממ"ש בשיורי ברכה אות י"א בשם אבא גופיה נראה להיפך עכ"ל ועיינתי בשם הגדולים במערכת גדולים (בשם אבא) וראיתי שמה שהיה רשום בזכרוני שכתוב בספרים דשאני רב שנשתקע שם אבא וכ"ע קרו ליה רב וכו' הן דברי מרן חיד"א שם והאמת שממ"ש בזה שם מתבאר שדעתו לאסור כמו שהעיד בשמו הרב יפה ללב נר"ו וכן ראיתי עתה להגאון מנחת משה נר"ו בסי' כ"ב בחיו"ד שייחס כן אליו עי"ש אך בכל זאת לבי מהסס לפי מה שמובא שם מ"ש בועד לחכמים ח"ב עתה ראיתי מ"ש הרב מוהרח"א בהגהתו לדרושי מוהר"י קצבי חילק בין שם אבא לשאר שמות עי"ש עכ"ל ואפשר שחזר מסברתו ובטל דעתו מפני מראית עין דברי הרב מוהרח"א ועכ"פ הדעת מכרעת דאסור מאחר שזהו השם דקרו ליה כ"ע:

וקצת ממ"ש בפתח עינים העתיק הרב יפה ללב שם באות ט' עי"ש בדף מ' ע"ג ונראה מדבריו ג"כ שדעתו לאסור והרב ברוך מרדכי בחי' למס' ברכות דף ד' אההיא דמפיבושת רבי הביא הקושיא היכי קרי ליה בשמיה וכתב שכן קשה אמ"ש בפסחים דף נ"ו שהיו בניו של יעקב אומרים טרם מת אביהם שמע ישראל ה' א' ה' אחד ופירש"י לאביהם היו אומרים כן (שיעקב שמו ישראל) והא אסור לקרות אביו בשמו ותירץ עפ"י דברי התוס' דרב כהנא דקרי לרב אבא לפירש"י דהוא לשון כבוד ניחא וא"כ הה"ד שם ישראל שהוא כבוד ליעקב כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל וכיון דהשם הוא דרך כבוד מותר לקרותו בשמו והיינו טעמא דקרי דוד למפיבושת בשמיה לפי שהשם מורה דרך כבוד דידע לבייש אפילו את דוד בהלכה להורות הלכה לאמתה וכו' אתו"ד ונראה דגם הוא מודה באיניש דעלמא אשר בשם ישראל יכונה אסור לבן ותלמיד לקרותו בשמו ורק על יעקב אע"ה שהוא בעל השם ולו מורה הגדולה והתפארת הוא דשרי וכן בשם מפיבושת לרבו של דוד דוקא אבל לשאר כל אדם הנקראים בשמות הללו אסור וכן שם אבא לרב

אחר שנשתקע ממנו קריאת שמו אבא וכולי עלמא קרו ליה רב אם קורהו אבא דרך חשיבות חין זה בזיון ח"ו ומותר אבל איש ששמו מקטנותו אבא רבינו וכיוצא נראה ודאי דאסור לבנו ותלמידו לקרותו אבא והכי מסתבר:

והנה באבות הראש ח"א ד' לק"ח ע"ב הוקשה לו עמ"ש באבות דר' נתן פ"ט אמר אהרן למשה משה אחי כסבור אתה שצרעת זו על מרים נתונה אינה נתונה אלא על בשרו של אבא עמרם וכו' דהיכי קרי ליה בשמיה עמרם וכתב ליישב בכמה פנים והפן הרביעי הוא דכיון דשם עמרם הוא לשון רבנות כמ"ש בזוהר פ' שמות דף י"ט ע"א שנקרא עמרם על שיצא ממנו עם רם על כל רמים ליכא קפידא וכ"כ ביפה תלמוד דף י"ט ע"ד עמ"ש במד"ר פ' וזאת הברכה בפטירת משה רבינו שאמר לס"מ אני בן עמרם שיצאתי וכו דאין קפידא במה שהזכיר שם אביו דכיון דשם עמרם מורה גדולה ולשם ותפארת כגון דא שרי וכמ"ש הרב היכל מלך דף א' ע"ד עכ"ל ואם כונתם לומר כן דרך כלל על כל שם שהוראתו לשון גדולה וכבוד דאין קפידא בהזכרתו (דלא כמ"ש ביפה ללב ח"ג סי' רמ"ב הנ"ל) אין דעתי העניה נוחה בזה וס' היכל מלך אין אתי לראות דב"ק וראיתי עוד שם שכתב ליישב ההיא דבן עמרם עפ"י מ"ש הרב פאת ים דף קל"ה ע"ג דמ"ש בזה"ק דאמר רשב"י אנא בריה דיוחאי וכן קרא כתיב ויאמר בן מי את ויאמר בן עבדך ישי בית הלחמי דכשאומר אבא פ' או פ' אבא או בן פ' או בר פ' הו"ל כאומר א"מ דאבא או בן הוא השבח והמעלה ולכן שפיר קאמרי אהרן ומשה בן עמרם והיינו נמי דאמר ריב"ז במס' ברכות דף ל"ד ע"ב אלמלא הטיח בן זכאי וכו' אתו"ד הרב נר"ו ועפ"י הדברים האלה יש ליישב דברי הרב מלא הרועים בס' בית ועד לחכמים (שנדפס מקרוב) בערך נחמן שהביא מחלוקת רש"י והתוס' בס"פ כל הגט דף ל"א ע"ב בסתם רב נחמן המוזכר בש"ס מי הוא דדעת רש"י שהוא ר"ן בר יצחק והתוס' הקשו עליו מכמה מקומות וסברי דסתם ר"ן הוא בר יעקב (עי"ש בד"ה אלא) ומני"ר כתב דממ"ש בקידושין דף ל"ג סוף ע"א רב נחמן משדר גוזאי אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא משמע דסתם רב נחמן הוא רב נחמן בר אבא ולפי זה יקשה איך אמר כמה נחמן בר אבא וכו' והלא אסור להזכיר אביו בשמו (וכבר העיר על דבריו סופר אחד במאמר אספת אמרים שבכנסת הגדולה החדש בחלק ג' צד 100) ולהנ"ל ניחא כמובן אמנם מתוך מה שכתבתילמעלה (בד"ה ועל החקירה) מתבאר שאין דעת מרן חיד"א כן ואמירת בן פ' אינו שוה לאומר אבא פ' וכן לדעתי העניה:

ובמה שכתבתי למעלה דאם אומר רבי פ' שרי כדמשמע מדברי רש"י בפרק חלק דאינו אסור אלא כשקוראו בשמו בלבד ראיתי עתה להרב יפה ללב שם באות ט' שכתב בשם

הרב פרי האדמה ח"א דף ט' ע"ד דגם אם אומר רבי פ' אסור אלא צריך שיאמר מורי רבי פלוני ודקדק כן מלשון רש"י וכתב שכ"כ הרב בצלאל בכת"י והרב המחבר יצ"ו בתחלה רצה לעשות סניפים לדבריהם שוב חזר בו והוכיח מדברי הרב כ"מ (ממ"ש שמקרא מסייע למ"ש רש"י דכתיב אדוני משה) ומדברי כמה רבני האחרונים שהביא בזה עי"ש שסוברים דכל שאומר רבי פ' שפיר דמי ורש"י דנקט תרווייהו לאו דוקא וכן מוכח ממה שרשב"י קרא לרבו ר' עקיבא כמו שהבאתי למעלה ממ"ש בר"ה דף ח"י ובגטין דף ס"ז הן אמת דמדברי הרב בן יוחאי שהובא בצפיחת בדבש דף קמ"ז ע"ד מתבאר דלא סגי באמירת רבי שכתב שמה שאליהו קרא את רשב"י (בצאתו מן המערה בשבת ד' ל"ג) בן יוחאי ולא אמר ר"ש או רשב"י הוא לפי שלמד ממנו ואסור להזכירו בשמו עי"ש אבל כבר השיב ע"ד שם בטוב טעם ודעת עי"ש והדבר פשוט דכשאומר רבי פ' סגי ומלבד הרבנים שהביא הרב יפה ללב נר"ו אף אני אביא מה שראיתי בהגהות מצפה איתן בברכות דף ס"ב ע"א אמ"ש בש"ס אמר ר' עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע וכו' וא"ל בן עזאי כל כך העזת פניך ברבך שכתב וז"ל וקשה לפי זה דר"י היה רבו דרע"ק איך קראו רע"ק בשמו עיין חלק דף ק' וי"ל דדוקא בשמו לבד אסור אבל כשאומר רבי שרי אע"פ שמזכירו גם בשמו ומה דמשמע מפירוש רש"י שם דמותר לומר ר' מורי פ' לאו דוקא דה"ה רבי פ' בלא מורי שרי ובזה א"ש הא דמנחות דף ע"ג דרבי תלמידו דרשב"י הוי וקרי ליה ר"ש ונראה דה"ה גבי אביו שרי לומר אבא פ' וראיה מדמצינו דקרי ר' יוסי לאביו אבא חלפתא עכ"ל והוא מסכים למה שהוכיח הרב יפה ללב דאין כונת רש"י להצריך שני תוארים ודי בתואר רבי פ' והא דרע"ק קרא לרבו ר' יהושע כן קרא בשמותם את ר"א ור"י בירושלמי דמס' נזיר בפרק כהן גדול הלכה א' אמר רע"ק כך היתה תחלת תשמישי לבני חכמים פעם אחת וכו' וכשבאתי אצל ר"א ור"י וכו' (הוא ג"כ בשמחות ובד"א זוטא כמצויין על הגליון שם) גם בלשון המשנה בפרק שני דמעשר שני מ"ז אמר ר' עקיבא אני עשיתי לר"ג ולר' יהושע את כספן דינרי זהב ובתוספתא פרק יו"ד דסנהדרין אמר ר' עקיבא ג' מאות הלכות דרש ר' אליעזר במכשפה ולא למדתי אלא ב' והנה מה שהקשה הגאון מצפה איתן על מה שר' עקיבא קרא לרבו ר' יהושע ולא הקשה ג"כ אמה שבן עזאי קרא לרבו ר' עקיבא נראה פשוט שקבע דבריו על מעשה המוקדם בש"ס וממילא מובן שגם על מעשה שאחר זה יש להקשות ולתרץ ג"כ כעל מעשה הקודם ויתכן עוד דהרב הנ"ל ידע מ"ש בירושלמי בפרק א' דמס' ר"ה הלכה א' קרוב לסופה שאמרו שם להוכיח מכמה מקומות דבן עזאי תלמיד חבר היה לרע"ק עי"ש ובסדר הדורות בסדר תנאים ואמוראים בשם שמעון בן עזאי וידע ג"כ מ"ש התוס' ביבמות הנז"ל דלא נאמר

איסור הזכרת רבו בשמו אלא ברבו מובהק וא"כ בן עזאי שהיה תלמיד חבר אינו בכלל זה אבל גבי רע"ק ור' יהושע שלא מצינו שרע"ק היה תלמיד חבר לר"י ומסתמא היה תלמיד גמור לו משום הכי קא קשיא ליה:

אמנם לענ"ד גם על קושיתו על רע"ק יתכן לומר שכיון שלמד משניהם לא היה שום אחד רבו מובהק אצלו ולכן מותר לו לקרותם בשמותם ואתי שפיר מאי דאיתא במס' כלה בעובדא דההוא תינוק שעבר לפני הזקנים וראשו מגולה אמר ר"א שהוא ממזר ור"י אמר בר הנדה ורע"ק אמר ממזר ובר הנדה ואמרו שם דאמרו לרע"ק איך מלאך לבך לחלוק על חביריך וכו' דמשום שלא היו רב מובהק קראום חביריך ולפי שבאמת רבותיו היו סיימו במאמר גדול היה רע"ק כשהכחיש את רבותיו אך הגר"א הגיה לחלוק על רבותיך וכן הביא הגירסא הר"ן בהלכות בפ"ב דקידושין בסוגיא דדברים שבלב אינם דברים (עי"ש בד"ה אמר רבא הוי דברים שבלב) ואף לגירסא שלפנינו (לחלוק על חבריך) נראה מדברי הרב סדר הדורות בשם רע"ק דר' אליעזר ורבי יהושע הוא דאמרו לו כן ומדרך ענוה אמרו לו חבריך עי"ש ועל כל פנים נראה דאפשר לדחות דלא ר"א ולא ר' יהושע היו רב מובהק לרע"ק ולכן הותר לו לקרותם ר' אליעזר ר' יהושע אבל לרב מובהק אפשר דלא סגי בהכי כמ"ש הרב פרי האדמה ואין מכאן סתירה לסברתו וקצת יש להוכיח דר"י לא היה רבו מובהק שהרי כשהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו בקשו למנות את רע"ק לולא שלא היה לו זכות אבות ואם ר' יהושע היה רבו מובהק נראה דלא היה ראוי למנות את רע"ק בחייו וגם רע"ק מסתמא לא היה מקבל נשיאות בפני רבו מובהק ועוד מדאמרינן בדף כ"ח ע"א (בההוא עובדא) אמר לו ר' עקיבא ר' יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו ע"כ ושם בדף ז"ך ע"ב אמרינן שאני ר' ירמיה בר אבא דתלמיד חבר הוה והיינו דא"ל לרב מי בדלת וא"ל הן ולא אמר ליה מי בדיל מר ש"מ דלאו אורח ארעא למימר לרביה כאדם האומר לחברו ובעי למימר ליה מי עביד מר הכי והכא נמי אם תלמיד גמור היה לר"י היה לו לומר אי פייס מר כלום עשינו אלא משום יקרא דמר וכו' אלא מוכח דלא היה רבו מובהק אמנם ממ"ש בירושלמי דסופ"ק דמס' ר"ה הנ"ל יש להוכיח קצת דגם ברבו מובהק סגי בתואר רבי שהרי שם הוכיחו מאיזה מקומות דבן עזאי תלמיד חבר לרע"ק היה ולמה לא הוכיחו כן מהא דאמר בן עזאי נכנסתי אחר רע"ק לבית הכסא וכו' שהובא ג"כ בירושלמי פרק הרואה הלכה ד' דף ס' סוף ע"א אלא ודאי דאין מזה הכרח משום דכיון שאומר תואר רבי אף ברבו מובהק שפיר דמי ועיין בש"ס דילן במס בתרא דף חק"ן ע"ב הדא אמרה בן עזאי ת"ח דרע"ק הוה וכו':

אחר זמן רב ראיתי להרב יד מלאכי במערכת השי"ן אות תרכ"א (בד"ה ובר מן דין) שעמד בענין זה אם ר' עקיבא היה תלמיד גמור לר' אליעזר ור' יהושע ואין לי פנאי להתיישב בדב"ק ועל כל פנים לא אמנע טוב להעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו ואיה"ש אשובה אראה וז"ל (מר קעסיק בדין שני אם עושה שלישי דבש"ס אמרינן בסוטה ד' ל' ע"א ר' מאיר ור' יוסי ור' יהושע ור' אלעזר ור' אליעזר כולהו סבירא להו אין שני עושה שלישי בחולין ואם כן הוי שיטה ומדוע קיימא לן הכי) עוד נלע"ד טעם אחר לפסוק כהך שיטה והוא משום שיש כלל אחר המנגדו דהא ר"ע לחודיה הוא דסבר דב' עושה ג' בחולין וכיון דכולהו תנאי פליגי עליה הא קי"ל הלכה כר"ע מחבירו ולא מחביריו וכ"ש מרבותיו ר"א ור' יהושע הנזכרים בהאי שיטה ואע"ג דהכנה"ג בכללי הגמ' כלל ח"י כתב דרבי יהושע לאו רביה דר"ע הוה מ"מ מדברי הכריתות והרב אברבנאל בהקדמתו לס' נחלת אבות מוכח דתלמידיה דר' יהושע הוה וכמ"ש הכנה"ג גופיה בשמם וכן מצאתי להכ"מ ברפ"ו מה' שגגות שכתב פעם ושתים שר"ע תלמיד ר' יהושע הוה ואפי' לדידיה תלמיד חבר דר"י היה מיהא יע"ש ולפק"ד נראה להביא ראיה נכונה דר"ע תלמידיה דר' יהושע הוה מהא דאיתא בנדרים נ' א' גבי עובדא דכלבא שבוע דאזל ר"ע תרתי סרי שנין קמיה דר"א ור' יהושע משמע דתרווייהו רבותיו הוו וכ"כ ר' בצלאל בשיטת ב"מ דף ק' ד' ע"ש וכן מוכח תו בפ' הרואה ס"ב א' דא"ל ן' עזאי לר"ע עד כאן העזת פניך ברבך על שנכנס אחר ר' יהושע לבית הכסא ע"ש וכן יש ללמוד עוד מהא דאיתא בפ' כירה ט"ל ב' דקאמר חדא דר"ע תלמיד הוא פי' לגבי ר"א ור' יהושע וכמ"ש הרי"ף והרא"ש פ"ק דקידושין גבי ברייתא דכ"ד אברים ע"ש וכיון דלרבותיו לא ס"ל הכי וגם לר"מ ור' יוסי הנזכרים בהאי שיטה תלמידיו דר"ע לא אזלי בשיטת רבם ש"מ דלית הלכתא כר"ע בהא ושפיר פסקינן כהך שיטה כן נלע"ד עכ"ל:

וראיתי בכנסת הגדולה החדש בחלק ד' שנדפס עתה שכתב רב אחד יצ"ו במאמר עומר השכחה אות י"ג שבס' על נהרות בבל העיר חכם אחד עמ"ש במס' ע"ז דף נ"א דאמר רב נחמן הא מילתא קשיא לי ושאלתיה לרבה בר אבוה הלא ר"ן היה תלמיד רבה בר אבוה ואיך קרא לרבו בשמו ובעל המאמר יצ"ו תירץ עפ"י דברי התוס' ישנים הנ"ל משום דשם רבה יש בו משמעות גם רבנות או גדלות כמו ר' הושעיא רבה רבה וכיוצא עי"שולפי מה שכתבתי אין זה מן הישוב דכיון דבשם זה נקרא בפי העולם אסור לקרותו בשמו ושאני אבא לרב כיון שנשתקע שם אבא בקריאת העולם ולכן צ"ל כמ"ש שם בישוב השני דאולי רב נחמן לא היה תלמיד גמור אלא תלמיד חבר היה לרבה בר אבוה ותלמיד חבר מותר כמ"ש התוס' ביבמות ד' ז"ן וכן הוא משמעות לשון כל הפוסקים כמו שכתבתי

למעלה ותו לא מידי ועיין עוד בכנסת הגדולה הנ"ל בחלק א' צד קנ"ט במאמר שלשה ספרים נפתחים לומר ב' מה שכתב הסופר ההוא בענין הנ"ל ובס' זכות אבות הנדפס חדש ממש לידידי הרב הגדול מ"ן אויערבך איש ירושת"ו יצ"ו האריך בעניינים אלו פתח דבריו יאיר בראש ספרו אמאי דתנן בריש מס' אבות משה קבל תורה דאיך הותר לקרותו כן בלא תואר רבינו ונאחז בסבך מענין לענין בכמה חקירות וקושיות בדין זה ואם היו בידו ספרי דבי רב הרשומים למעלה היה רואה שכיוון בדעתו הזך בכמה דברים לדעת גדולים חקרי לב הנז"ל עי"ש דבריו הנחמדים:

ובעיקר הדין שלא להזכיר האב בשמו כתב הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' רמ"ג שהרב השואל חושש וקורא תגר על המנהג שנהגו שקוראים שם הבנים בשם אביהם כי לא נכון הוא על פי הדין המבואר ביו"ד סי' ר"מ דלא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו והשיב מנהג ישראל תורה היא וכדין יעשו שהרי דעת הדרישה בסי' ר"מ דאם אינו שם פלאי מותר לקרות לאחרים בשמם אף בפני האב ושלא בפניו אף בשם פלאי ונראה מדברי הש"ך בס"ק ג' שמסכים עמו וקצת ראיה לכאורה מדמצינו בסוטה דף יו"ד ע"ב שמואל סבא חמוהי דרב שמואל ובמנחות דף כ"ט ע"ב ראמי בר תמרי חמוה דרמי בר דקולא וכי היה אפשר לבנותיהם להזהר לקרות בעליהן בשמם בפני אביהם ומוכח כדברי הדרישה דאם אינו שם פלאי מותר אף בפני האב ויש לדחות דבההיא דסוטה להאב היו קורין רק שמואל ולחתנו רב שמואל ובהא דמנחות חמיו היה שמו ראמי באל"ף וחתנו רמי בלא אל"ף ובודאי היה שינוי בקריאת שמם וכיון שלא היו שמותיהם שוים לא איכפת לן ושפיר דמי אבל בשמות שוין יש לומר דאסור בפני האב אף בשם שאינו פלאי וכדעת הרמב"ם והש"ע שם ואף לדעת הרמב"ם אם אינו שם פלאי שלא בפניו מותר על כל פנים ואחר מותו נראה דאף בשם פלאי מותר גם לשיטתו דדוקא בחייו יש לטעות בשם פלאי דקורא לאביו ויש בזה משום כבוד האב אבל אחר מותו אין שייך לטעות בזה ובפרט לקרות בן בנו על שם זקנו אדרבה זהו כבודו וטובת המת וזכרו כאשר נהגו כן מעולם ומקפידים על זה ומצינו דרבן גמליאל הזקן קרא בנו רבן שמעון על שם אביו ורבן שמעון קרא לבנו רבן גמליאל על שם אביו ורבן גמליאל קרא לבנו רבן שמעון על שם אביו ועיין בהקדמת הרמב"ם ח"א ובגטין דף ל"ד ע"ב כתב רש"י בד"ה והלכתא כנחמני דאביי נקרא כן על שם שהיה יתום וגדלו רבה בר נחמני ולימדו תורה והשיאו את שם אביו נחמני והיינו דכיון דגידלו הוא כאילו ילדו לכן קראו על שם אביו הרי דזהו כבוד האב לקרות את בן בנו על שמו וזה טובתו וזכרו לדור דור ואין בזה שום חשש ואדרבה מצוה קא עביד לכבדו במותו כמצוה עלינו:

והנה לפי מה שכתב הרב כנסת הגדולה בחלק אה"ע ריש סי' א' בשם דרשות מוהר"י בליקוטים שהזווגים אין מזכירין שמותיהם כשקורין זה את זה ובדרך זו מתנהגים גם בימינו בינינו הספרדים בערי תוגרמה שאין קורין לא האיש את אשתו בשמה ולא האשה את בעלה בשמו הנה אם נאמר שכן היה המנהג גם בימי חכמי התלמוד אזדא לה מעיקרא הראיות שתים זו דסוטה ודמנחות כמובן ובמה שכתב הגאון לדחות דיש לחלק לפי ששם יש שינוי בקריאה וכו' עיין במה שכתבתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה וחופה אות ה' בענין זה בס"ד על צוואת רבינו יהודה החסיד שלא יהיו חתן וחמיו בשם אחד ועיניך תחזינה שיש לתמוה על הגאון שאלת שלום שמלבד שלא ראה דכההיא דמנחות דף כ"ט איתא גם בחולין דף ק"י ע"ב ושם הגירסא היא רמי בר חמרי דהוא רמי בר דיקולי (ולא גרסינן דהוא חמוהי וכו' כבמנחות) ועוד נעלם ממנו דהרי"ף והרא"ש בהלכות ס"ת סי' ט"ו גרסי בההיא דמנחות רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי ומפני זה כתב הרב מעדני מלך (על דברי הרא"ש הנ"ל) שיש להגיה כן בסוגיא דמנחות כיעי"ש ובאמת בשיטה מקובצת בש"ס החדש (דפוס ראם) הגיה כן במנחות וכן בחידושי הרש"ש אשר בש"ס הנ"ל וממילא אזדא לה הראיה מעיקרא:

כלל קה) כפיה דקיימא לן דכופין אקיום מצות עשה עד שתצא וכו' (במקומות שיש רשות מהשררה יר"ה) כתב הגאון חכם צבי בסי' א' דהיינו דוקא בדבר שאי אפשר ליפטר ממנו אבל בחליצה דאם שניהם רוצים שלא לחלוץ ולא לייבם לית לן בה גם כשהיבם אינו רוצה דמעשין הוא כדי שלא תתעגן ולא משום הא דקיימא לן דכופין אקיום מצות עשה ועיין להגאון חתם סופר אהע"ז ח"ב סי' פ"ה ותמיהני דמבואר בדברי מרן הב"י סי' קס"ה (ד"ה מצאתי כתוב) דגם מה שכופין לחליצה הוא משום הא דקי"ל דכופין אקיום מצות עשה כיעי"ש וכן כתב מוהר"ם בר ברוך בתשובות הקצרות סי' רמ"ד ובתשו' הארוכות סי' תנ"ב כמו שהעיד בשמו מרן החבי"ף בס' חיים ושלום סי' ל"ח והרב מ"ץ ח"ב סי' ע"ב ד"ה ולתרץ ועיין פ"ת סי קס"ה סק"ג בשם הג' בית מאיר שוב השגתי ס' העמק שאלה להגאון המפורסם נצי"ב נר"ו וראיתי בפרשת כי תצא שאלתא דק"ן אות א העמיק בזה להוכיח דמצות חליצה היא מצות עשה ככל המצות ולאו משום לתא דעיגון דידה הוא ושכן העלו הגאונים פנ"י בגטין דף ס"ה ועמק יהושע סי' כ"ב ועתה יוצא לאור ס' המסדרונה לרב אחד בדורנו יצ"ו ונזדמן לידי חוברת א' וראיתי בקונטרס שערי עזרה עמוד יו"ד וי"א דשקו"ט בזה עי"ש: כלל קו) כפיה דקיימא לן דבארץ ישראל כופין ומכין למי שאינו רוצה לקיים המצות אף על גב דנקיטינן דאין מלקין ולא מכת מרדות בשבת ויום טוב ובלילה עס כל זה אם בליל פסח ובליל סוכות אינו רוצה לקיים

מצות עשה דאכילת מצה וישיבת סוכה אפילו חל בשבת מכין אותו אף שהוא שבת ויום טוב ולילה כיון שהמצוה עוברת כמו שכתבתי בעניותי בהשמטות לספר חקקי לב ח"א חא"ח סי' י"ט דף כ"ב ע"ג עכ"ד מרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב דף קנ"ד ע"ב ועיינתי בהשמטות הנ"ל שנדפסו בלב חיים דף קנ"ה ע"ב וגם שם לא כתב שום ראיה לדבריו רק כתב שראה להרב פרי מגדים בהקדמה בפתיחה להלכות שבת שנסתפק בדף י"ב ע"ד בהא דמכין אותו וכו' אפשר כי האי גוונא בשבת ויום טוב עונשין אותו ואי"ה יבואר עכ"ד הפרי מגדים וכתב על דבריו דנראה לו דאין כאן ספק כלל דמשום מצוה עוברת מכין אותו ולפום ריהטא לדידי חזי דיש להכריח כן דהנה התוספות בכתובות דף פ"ו ע"א הביאו מה שכתב רש"י דדוקא משום מצות עשה דאורייתא כופין אבל לא משום מצות עשה דרבנן ודחו דבריו דהרי מצינו דכופין משום מצוה לקיים דברי המת ומעתה אם נאמר דאין כופין בשבת ויום טוב משום המצות עשה צריכים אנו לומר דמה ששנינו בברייתא לולב ואינו נוטל כופין אותו וכו' לא על יום טוב צוו חז"ל לכופו כי אם על ימי חול המועד שמצות לולב בהם מדרבנן ותיקשי לרש"י וגם התוספות מה להם להביא ממרחק מדין מצוה לקיים דברי המת היה להם להכריח מגוף הברייתא דתני בה לולב ואינו עושה אלא ודאי מוכח דגם בשבת ויום טוב כופין אותו לקיים מצוה עוברת ובשה"ג ע"ד המרדכי בפרק יש נוחלין כתב וז"ל ואומר ר"ת שזה י"ג מכות שהן שלש מכות שבתורה שכן תקנו חכמים לעובר על דבריהם בדבר שאי אפשר לתקן אבל בדברים שאפשר לתקן כגון ליטול לולב יום ב' מכין אותו כו' עכ"ל: ולפום ריהטא נראה דיום ב' דקאמר היינו יום טוב שני וקא משמע לן דאף משום מצוה דרבנן דיום טוב שני אינו אלא מדרבנן לדידן דבקיאינן בקביעא דירחא מכין אותו כו' אם אומרים לו ליטול ואינו נוטל ואם כן שמעינן מיהא דביום טוב עצמו מותר להכותו לצורך קיום המצוה אך יש לדחות דיום טוב שני בכלל יום טוב הוא ויום ב' דקאמר היינו חול המועד ומילתא אגב אורחיה קא משמע לן דרק בחול המועד הוא דמכין אותווכו' כדי לקיים המצוה אף שהוא מדרבנן אבל לא ביום טוב עצמו משום דאין מענשין בשבת ויום טוב.

עתה ראיתי בספר כנסת הגדולה החדש בספר שלישי צד כ"ט שכתב ידידי הגאון אד"ר יצ"ו שבספר תפארת ירושלים בעירובין פרק א' כתב דפלוגתייהו דבית שמאי ובית הלל בענין כיסוי הדם ביום טוב נפקא מינה לזקן ממרא כשכפוהו לכסות ביום טוב וכתב על דבריו דמלבד שאינו פשוט לומר דכופין על מצות כיסוי הדם (עי"ש פלפלא חריפתא בדין זה) ועוד דביום טוב אין לכסות (לכפות) דהוה ליה כמו עונש על עבירה דאין עונשין בשבת ויום טוב כמו שכתבו האחרונים עכ"ד יצ"ו.

ולא פניתי עתה לעיין ולחפש לדעת מי הם האחרונים שכתבו כן ודברי מרן אחרון חבי"ף נלע"ד כעת: וכן נראה מדברי הרב כנסת הגדולה שהביא הרב יד מלאכי במערכת העין אות תקי"ד וז"ל ופשיטא שאם עבר ראש השנה ולא עשה שופר וכיוצא שאין מכין אותו עד שתצא נפשו כיון שכבר עבר על העשה עי"ש דמתבאר מדבריו דבראש השנה עצמו שעדיין לא עבר על העשה היו כופין אותו והגאון אד"ר יצ"ו לפי הנראה אין מצוי אצלו ספר יד מלאכי ולא ראה דבריו בזה ולכן כתב מסברא בהיפך וכבר כתבתי שנראה לי ההדיוט להכריח כן ממה שהתוס' לא דחו סברת רש"י (בכתובות ד' פ"ו דאין כופין משום מצוה דרבנן) מהא דתני בברייתא לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו שאם נאמר שהדין נותן שאין כופין בשבת ויום טוב צריכים אנו לומר דעל לולב בשאר ימים הוא דתני דמכין ואם כן מזה נשמע דגם אדרבנן כלולב בשאר ימים כופין ומדלא הכריחו התוס' מזה מוכח דגם ביום טוב מכין ומתוקמא ההיא דלולב ואינו נוטל ביום טוב שהוא מן התורה ואולי יש לדחוק דבמצוה דרבנן שיש לה עיקר מן התורה גם רש"י מודה דכופין ועל כל פנים מסתברא כדברי מרן החבי"ף דגם בשבת ויום טוב מכין על קיום המצוה ואין בזה משום עונש בשבת וכן ראיתי בספר אפריון שלמה בקונטרס מזבח אבנים דף כ"ז ע"א אות ג' דנקיט בפשיטות דהא דמכין אקיום מצות עד שתצ"נ הוא גם בשבת עי"ש: ובמכתב שקבלתי מידידי הגאון מוהר"ר מאיר דן אבד"ק ווארטא יצ"ו כתב לי בזה דברים נחמדים וז"ל אעתיק לפניו דבר אחד השייך לספרו בענין אי כופין בשבת ויום טוב לקיים מצות עשה והוא מחידושי למסכת ראש השנה וזהו בראש השנה דף כ"ח ע"א (וז"ל הנצרך לענייננו) ובעיקר קושית הכפת תמרים אמאי לא אמר בפשיטות שהבית דין כפו אותו לאכול מצה נראה לי להעיר בדבר חדש דהנה באמת יש לדקדק בגמרא דנקטו רק סוכה ואינו עושה לולב ואינו נוטל ולמה לא נקוט מצה לכן נראה דהנה ביראים מצוה רע"ח כתיב דהא דהיו כופין אותו עד שתצ"נ הוא דיני קנסות ואין דנין אותו אלא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ אין דנין אותו עי"ש ומעתה נראה דהוא הדין ביום טוב כיון דקיימא לן דאין דנין דינין ביום טוב הוא הדין דלא שייך בזה דמכין אותו עד שתצ"נ והרי גדולה מזה מסתפק המשנה למלך אי רודף בשבת ניתן להצילו בנפשו כיון דאין דנין בשבת אם כן נראה ברור דהוא הדין הא דכופין עד שתצ"נ לא שייך בשבת ויום טוב ולכן לא נקיט בגמרא אלא מסוכה ומלולב דמשכחת לה בחולו של מועד (ואפילו לשיטת הפוסקים דבמצוה דרבנן אין כופין עד שתצ"נ משכחת לה בלולב כל שבעה במקדש) אבל מצה דלא משכחת לה אלא בליל ראשון של פסח לא שייכה כלל הך דינא דכופין אותו עד שתצ"נ ולכך שלחו ליה דכפאהו פרסיים וזה נראה

נכון בעזהי"ת (ובאמת לפי דברי היראים יש ליישב בפשיטות כיון שהיה בחוצה לארץ ושם אין כופין ול"ד) עכ"ל בחידושי שם.
והנה ממוצא דברינו נלמד שני דברים חדשים אחד דברי היראים הנ"ל שלא זכר כתר"ה ושנית שעל פי דבריו נדחה ראיות כתר"ה מדברי התוספת ואתפלא על מעכתר"ה שלא הרגיש בזה אבקש מאד מכתר"ה להודיענו דעתו הקדושה בכל זה ובזה הנני ידידו הדו"ש כת"ר בלונ"ח מצפה למכתבו במוקדם מאיר דן ברח"י נ"י.
עכ"ד יצ"ו: ואנכי עפר כתבתי לו כי באמת יפה ד"ן והערה נכונה ויקרה היא שלפי דברי הרא"ם בספר היראים נלמוד דאין מכין בשבת ויום טוב ודברי קדשו נעלמו ממני ההדיוט ומעיני העדה הרבנים שהבאתי בזה ואפריון נמטייה דדלי לן מרגניתא אמנם מה שכתב שנדחית ראייתי מדברי התוס' דכתובות כנז"ל אין דעתי העניה נוחה בזה כי הוא דוחק עצום לאוקמה במקדש כדאמר מר יצ"ו מכמה טעמי והמעיין יבחר ועל כל פנים מדברי הרא"ם מוכח כן כדאמר רב חביבא יצ"ו ועיין בדברי ידידי הרב מאומאן יצ"ו שהבאתי במערכת החי"ת אות צ"ב מה שכתב בזה עתה נדפס ס' פעלים לתורה לידידי הרה"ג אברהם מתתי' חלפן יצ"ו וראיתי שם בקונטרס אור צדיקים סי' ב' דף ז' ע"ב אות ט' שכתב ידידי הגאון שלמה פרעיידש יצ"ו להשיב על דברי הרב אפריון שלמה (שהבאתי למעלה) דהא בשבת ויו"ט אסור לכוף על זה כמ"ש הגאון מפאניוועז יצ"ו בקובץ יגדיל תורה סי' קנ"ג וחידוש הוא דכל רז לא אניס ליה ולא זכר שר מה שכתבתי בשדי חמד בחלק דברי חכמים סי' ל"ב שאינו פשוט לומר כן ועל כל פנים יפה אמר רב לפי דברי הרא"ם הנז"ל:
ומצאתי שהגאון מנחת חינוך הוא תנא דמסייע לרבנן קדישי הנ"ל שמתבאר מדבריו דפשיטא ליה האי מילתא דאין מכין וכופין בשבת ויום טוב ולפי שספר הקדוש הזה אינו מצוי וכל דבריו הן הן גופי תורה וכמה הלכתא איכא למישמע ראיתי להעתיק גוף דב"ק בענין זה בס"ד (כאשר הבטחתי למעלה באות מ"א) וז"ל ידוע דאם אינו רוצה לעשות מצות עשה היו כופין אותו בזמן הבית עד שתצ"נ באומר לולב ואינו נוטל וכו' ודוקא מצוה הנמשכת שעדיין יש בידו לקיים אבל אם עבר אין כופין רק היו לוקין מכת מרדות ואין צריך לרשום מראה מקום לזה כי מלאים מזה כל הראשונים ובלא תעשה אינו מפורש אם בא לעבור לא תעשה אם כופין אותו כדי שלא לעבור ונראה פשוט דאם רוצה לעבור עלן לאו בקום עשה ודאי אין מניחין אותו ועיין חולין דף ק"י דכופתי פירש רש"י מחמת דמכין אותו אך שבקוהו דמתן שכרה בצדה וכתבו התוספות משום דהוי לאו דלא תקפוץ אם כן מבואר דהיכא דאיכא לאו אף אם עובר בשב ואל תעשה כופין

וזה נראה גם מצד הסברא כמו שאם אינו רוצה לעשות מצות עשה שהוא עובר בשב ואל תעשה מכל מקום היו מכין אותו כיון שאפשר לקיים אם כן הוא הדין בלא תעשה שאין בו מעשה ורוצה לעבור בשב ואל תעשה מכל מקום היו כופין אותו שלא לעבור ולמה יגרע ממצות עשה וכל שכן לאו בקום עשה אם רוצה לעבור היו מכין אותו עד שתצ"נ כדי שלא לעבור בקום עשה דהא בודאי חמיר דהוא קום עשה ואם כן היו מכין אותו עד שתצ"נ להצילו מן העבירה ועיין בראש השנה בסוגיא דבל תאחר אזהרה לבית דין שיעשוך ועי"ש בתוספות וזה פשוט ואין להקשות אם כן היאך מבואר בסנהדרין דף ע"ג דרודף ניתן להצילו בנפשו דוקא ברודף אחר חבירו להרגו ואחר נערה המאורסה והזכר אבל שאר עבירות אפילו חילול שבת ועובד עכו"ם לא ניתן להציל בנפשו וגם בדברים שניתן להציל בנפשו דוקא קודם שעשה העבירה כדי להציל נפש או האשה אבל לאחר שנעשה העבירה אסור להרוג אלא מביאו לפני בית דין אם כן קודם שעשה עבירה אפילו אחת מכל עבירות היה מותר להרגו כדי שלא יעבור ובפרט בקום עשה כחילול שבת וכדומה ואם כן כמו שהיו מכין אותו עד שתצ"נ אם הפקירה התורה את נפשו ודאי היה מותר להרגו אם אי אפשר להצילו מלעבור בלא תעשה אם כן מה חילוק יש בין רודף אחר שלשה דברים הנ"ל לשאר עבירות הא לא קשיא:

וכמה תשובות בדבר דגבי רודף מבואר דאין צריך התראה ואף דמבואר ברמב"ם בראשון מהלכות רוצח דעל כל פנים צריך להודיע לו דילמא שוגג הוא זה דוקא ביש פנאי אבל אם אין פנאי הורגין אותו אפילו ידעינן שהוא שוגג עיין מגיד משנה פרק ח' מהלכות חובל ומזיק ועי"ש דאפילו קטן שרודף ניתן להציל בנפשו ואפילו קטן בן יומו והא דאין הורגין אותו מחמת שהוא רודף לאמו מן השמים קא רדפו עי"ש אבל בלא זה הורגין אפילו בשוגג אבל בשאר עבירות אין לו דין רודף רק מצוה לאפרושי מאסורא אם כן בודאי אין עושין דבר עד שידוע שהוא מורד ומסרב וכנבמצות עשה אבל אם יש צד לדונו אפשר דלא ידע חלילה לעשות שום דבר וגם ברודף חיוב על כל ישראל להרוג אותו ואם אינו הורגו עובר על כמה לאוין לא תעמוד וכו' עיין רמב"ם שם אבל לאפרושי מאיסורא הוא קצת מצוה אבל אם אינו מפריש חבירו אם אינו מכשילו בידים אינו עושה שום איסור אם יודע שאינו מקבל תוכחה או שהוכיח אותו ולא קבל לא עבר כלל עיין גטין פ"ח ע"ב אביי אשכחיה לר"י דהוה מעשי אגיטא אמר והא אנן הדיוטות ותניא וכו' ועי"ש בתוס' ד"ה לפניהם דלענין עישוי בעינן מומחין ולא ב"ד הדיוטות ועיין תוס' סנהדרין ע"ב ד"ה ליבעי מומחין ובקצות החשן סי' ג' כתב גם כן הא דכופין במצות עשה לעשות עד שתצ"נ מן התורה הוא דוקא לבית דין מומחין אך אנן שלוחי דקמאי עבדינן

אבל אינו מוטל כלל על יחידים ולא על הדיוטים לכוף הן במצות עשה והן בלא תעשה וכן בר"ה שם אזהרה לב"ד שיעשוך ואף דמבואר בבבא קמא דנרצע וכו' יכול להכותו לאפרושי מאיסורא היינו דהרשות בידו אבל אין חיוב כלל על איש מישראל להפריש את חבירו מאיסורא עד שתצ"ג אבל הבית דין נראה לי ברור אם מוזהרין להכות על מצות עשה עד שתצ"נ מכל שכן שלא להניחו לעבור בקום עשה וגם בשב ואל תעשה כמבואר גבי בל תאחר דאזהרה לב"ד ודאי מחוייבים לכופו עד שתצ"נ אף שהוא בשב ואל תעשה כמו מצות עשה שעובר בשב ואל תעשה דכופין אותו שלא לעבור הוא הדין לא תעשה בשב ואל תעשה כמבואר להדיא בר"ה גבי בל תאחר ובתוס' חולין שהבאתי למעלה ועיין משנה למלך פרק כ"ד מהלכות שבת נסתפק ברודף אחר העריות אם ניתן להצילו בנפשו בשבת ומביא בשם הרי"ף דאפילו בשבת ניתן להצילו בנפשו עי"ש אם כן בודאי חילוק גדול יש דרודף היו הורגין אותו אפילו בשבת ולאפרושי מאיסור ודאי אין רשאי לעשות שום איסור עבור להציל חברו מאיסור עיין תוספות סנהדרין דף ע"ג ד"ה חד ועיין ראש השנה מקשה למה לי קרא לכוף על בל תאחר מיקריב אותו נפקא אלמא דאין חילוק בין עשה ובין לא תעשה אפילו בשב ואל תעשה כמו בל תאחר כופין עד שתצ"נ עכ"ל:

הרי שכתב מפורש דיש חילוק דברודף אחר חברו היו הורגין אותו אפילו בשבת ואילו לאפרושי מאיסורא לא היו רשאין לעשות כן בשבת דאין רשאי לעשות שום איסור כדי להציל חברו מאיסור ומתבאר מדבריו דמה שהיו מכין אותו כדי לקיים המצות הוא מן התורה וזה נראה שלא כדברי הרב פרי מגדים שהביא ידידי הרב בקהלת שלמה יצ"ו וגם ממה שכתב בשם הגאון קצות החושן בסי' ג' נראה שסובר שהוא מן התורה (אין מצוי אצלי ס' קצות החשן) ואם האמת כן נראה שיש לפקפק על מה שכתב ידידי הגאון בקהלת שלמה הנ"ל על מה שכתב הקצות החושן בקונטרס משובב נתיבות והבאתי דבריו לעיל באות מ"א (בד"ה עתה יוצא לאור) עי"ש מה שהבאתי פלוגתא דרבנן בתראי אם גם משום מצות לא תעשה היו כופין כמו במצות עשה ודעת הגאון מנחת חינוך דגם על לא תעשה ואף משום איסור עשה שהוא בשב ואל תעשה היו כופין עד שתצ"נ כמו בשביל מצות עשה:

גם אשו"ר בס' שו"ת מוהר"ם שי"ק בחלק א"ח סי' שכ"ב דפשיטא ליה נמי דאין כופין בשבת ויום טוב משום קיום המצוה לפי שאין דנים בשבת ויום טוב והוא שנשאל במי שרוצה לאכול בסוכת חבירו ואין חבירו רוצה להניחו אם כופין אותו כמו בשאר מצות עשה דכופין עד שתצ"נ והשיב דאף שהדין אמת שבית דין היו כופין לקיים המצות וגם

כל אדם מחויב לסייע את חברו לקיים המצות מצד ערבות ובית דין חייבים לעשות קיום לתורה כדאמרינן ביבמות דף פ"ח דפנו וכו' ואולי הוא מדכתיב ושמרתם את משמרתי או מדכתיב ארור אשר לא יקים את דברי התורה או דילפינן מדאמרינן בראש השנה גבי נדר אזהרה לבית דין שיעשוך מכל מקום מצוה דלאו אקרקפתא דגברא רמיא ואינה אלא למשמרת וסייג לתורה לא מצינו שכופין ובלאו הכי הרי לסייע חברו לדבר מצוה הוא בכלל גמילות חסד שאם בדבר הנוגע לגוף מצוה לסייעו כל שכן לסייעו לעשות מצוה לזכותו לעולם הבא וגמילות חסדים הוא מדברים שאוכל פירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא מדכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד והוי מצוה שמתן שכרה בצדה שאין כופין עליה ועיין תוספות בכתובות דף נ"א ע"ב בטעם שכופין על הצדקה ועוד שאם נכוף ליקח את שונאו בסוכתו דבר זה ירבה קטטות ומריבות ובכיוצא לזה אין כופין וכדכתב הריב"ש ונפסק כן בש"ע אהע"ז סי' א' שמטעם זה אין כופין בזמן הזה משום מצות פריה ורביה וגם יהא נמנע משמחת יום טוב אם יכופוהו להביא שונאו אצלו ואחר כל זה סיים אבל בנדון שלנו לא ידעתי מה מקום לזה דהרי לענין סוכה הא קיימא לן בסי' תר"מ סעיף ד' שאין צריך לילך לאכול בסוכת חברו ונהי דבלילה ראשונה נראה שחייב לילך לסוכת חברו דלא עדיף ממצטער מכל מקום הא קיימא לן בסי' של"ט דאין דנין ואין מכין בשבת וביום טוב לכן לענין לילה ראשונה נראה דאין נפקא מינה מפלפול הזה רק כתבתי לדון למקום אחר עכ"ל הנך רואה שגם הגאון הנ"ל קאי בשיטת רבנן קדישי הנ"ל דלא נאמר דין זה דכופין אותו לקיים המצוה אלא בחול ולא בשבת ויום טוב:

כלל קז) כבוש כמבושל דבר שנכבש במים ונקרשו המים ושהה מעת לעת אי חשיב כבוש עיין להרב קרית חנה סי' כ"ט ועיין להרב ט"ז א"ח סי' תרמ"ח ס"ק י"ז באתרוג שטומנים בדבש וכתב שם הרב מחצית השקל בס"ק כ"ב דמניחים בדבש קרוש דליכא משום כבוש והרב כתב סופר סי' קכ"ב אות ג' הסכים עמו דיפה כתב וכן כתב הרב כרם שלמה (חאאס) בסי' ק"ה דף כ"א ע"ד אות ג' דבמים קרושים וקרח לא שייך כבוש ומרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סי' צ"א כתב דבחבית שיש בה חלות דבש עם השעוה שלהן ונמצא בצק בתחתית החבית אין לאסור החלות העליונות מטעם כבוש כמבושל כיון שהדבש הוא חלות עם השעוה שלהן והיא עבה מאד אינו מפעפע למעלה וכו' עי"ש ועיין להרבנים גליון רש"א ליו"ד סי' ס"ט סי"ו ובריש סי' ק"ה ובפרי מגדים שם בשפתי דעת ובס' דרכי הוראה שנדפס מקרוב לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי אליו בח"ב פרק מ"ד דשקיל וטרי בזה ולא פניתי לעיין בדב"ק ואתה תחזה: כלל קח) כדי שתצא נפשו (לענין

היתר עגונה דקימא לו דאם נפל למים מכונסים וראהו עד אחד ושהה כדי שתצא נפשו מעיד עליו שמת) שיעורו שלש שעות הריב"ש סי' תי"ו וכן כתב הרב כנסת הגדולה אה"ע סי' י"ז הגהט"ו אות תכ"ג בשם גדולי הפוס' כן כתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות שכ"ט ועיין בענין זה להרבנים קהלת יעקב בקונטרס מענה לשון ח"ג במערכת השי"ן אות תשז"ך חתם סופר א"ח סי' ק"ט רע"ק איגר בתשובה סי' ק"ט צמח צדק החדש בשו"ת אה"ע סי' ס"ט מרן החבי"ף בס' חיים ושלום ח"ב דף ג' ע"א ובמה שציין הרב פתחי תשובה סי' י"ז ס"ק דק"ל:

כלל קט) כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק כתב הרב חו"י בשו"ת חוט השני סוף סי' כ"ח בשם הר"ב מוהרד"ך דדוקא באיסורין דרבנן הוא דאמרינן הכי והביא דבריו הרב פתחי תשובה באה"ע סי' קס"ט סוף ס"ק כ"ד ולא היה צריך להביא זה בשם הרב מוהרד"ך דגמרא גמרינן לה הכי במס' עירובין דף מ"ו ע"א כמו שתראה להרב דברי אמת בקונטרס ששי דף ע"ז ע"ב (מדפוס חדש) שהביא כן משמא דגמרא הנ"ל וז"ל (מר קעסיק על דברי הרב טורי זהב ביו"ד סוף סי' רצ"ג) גם מ"ש שם דכדאי הוא בשעת הדחק לסמוך על דברי היחיד אינו דלא נאמר אלא באיסורין דרבנן וכמ"ש בעירובין דף מ"ו וכן תמיהני על הרא"ם בח"ב סי' ה' ועל התמת ישרים סי' ר"ט וסי' ריי"ב וכן אני תמה על מוהר"ם אלשקאר בסוף סי' כ"ו איך לא הזכיר זאת הסוגיא להשיב על בר פלוגתיה עכ"ל ואתה תחזה דמה שהשיג על הרב ט"ז נעלם מהרב שכבר קדמו הכהן הגדול בנקודת הכסף שם וז"ל גם מ"ש וראיה ברורה (דאמרינן כדאי לסמוך עליו וכו') מפ"ק דנדה וכו' לאו ראיה היא כלל כמו שהוכחתי בש"ך סי' רמ"ב דדוקא בהך דנדה דגזרת מעת לעת היא מדרבנן אמרינן הכי וכן בגטין דבר תורה הוי גט לכ"ע כדמוכח התמעכ"ל ושם בסי' רמ"ב בפילפול הנהגת איסור והיתר (בד"ה עוד נראה מבואר) כתב וז"ל ועוד קשה דאיך אפשר דהרשב"א בא לומר דאפילו באיסור דאורייתא דינא הכי והלא ממקום שלמד כן מהך דפ"ק דנדה דף ט' דאמר ר' כדאי ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק אינו אלא דרבנן דגזרת מעת לעת אינה אלא מדרבנן והכי אמרינן בעירובין דף מ"ו ע"א אמר ליה רב פפא לרבא ובדרבנן לא שני לך בין יחיד לרבים וכו' עד אלא רבים פליגי עליה אמר כדאי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק עכ"ל בש"ך הנך רואה שהשגת הרב דברי אמת על הרב ט"ז מסוגיא דעירובין כבר קדמו הרב ש"ך ועל כל פנים למדנו דתלמוד ערוך הוא בידינו דדוקא בדרבנן הוא דאמרינן כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק ואם כן לא היה צריך הרב חוט השני להביא מדברי הרב מוהרד"ך וגמרא גמור וס' הרב מוהרד"ך אין אצלי לראות אם הביא ש"ס הנ"ל שאם כן אין לתמוה על

הרב שהביא זה בשם מוהרד"ך שכן דרך האחרונים להביא דבר בשם הרמב"ם והטור והש"ע והוא תלמוד ערוך שמשם מקור דבריהם ואין מזכירין הש"ס כלל כמו שכתב מרן חיד"א והבאתיו בקונטרס כללי הפוסקים בסי' ט"ז אות ח"ן ומצאתי שגם רבינו הרמ"א בדרכי משה אהע"ז סי' קכ"ז סק"ג הביא כלל זה בשם הרב מוהרד"ך ולא הזכיר מסוגיא דעירובין הנ"ל כאשר יראה הרואה והא ודאי רחוק לומר שכל הגדולים הללו נעלם מהם סוגיא דעירובין הנ"ל:

שוב ראיתי למרן חיד"א ביעיר אזן אות י"ז בשם הרב גט מקושר בולה שהשיג על הרב מוהרד"ך שלא הביא ש"ס דעירובין הנ"ל ושם הביא שהרב מוהר"ש בן הרשב"ש בתשובותיו סי' קי"ג הקשה על הרשב"א שנראה מדבריו שאינו מחלק בזה בין איסור דרבנן לאיסור דאורייתא דמפורש בעירובין דף מ"ו דההיא דמייתי הרשב"א דאמרו כדאי הוא ר' אליעזר וכו' הוא דוקא בדרבנן וכתב דכיוצא לזה שפיר קמותיב הרב ש"ך בסי' רמ"ב בקונטרס ההוראה על הרב בית חדש וכן תמצא לגדול דורנו הרב דברי אמת בקונטריסים דף מ"ז שהשיג על הרב ט"ז סי' רצ"ג וקצת אחרונים ושוב הביא מה שהשיג הרב גט מקושר על הרב מוהרד"ך שלא הזכיר סוגיא דעירובין עי"ש וגם מעיני דמר נעלמו דברי הרב בנקודת הכסף הנ"ל שוב ראיתי דכל רז לא אניס ליה כי בקונטרס קלורית לעין כתב שכבר השיגו להרב טורי זהב הש"ך בנקודת הכסף כהשגת הדברי אמת ותשו' הרשב"ש היא בסי' תקי"ג ובפנים כתוב קי"ג והוא ט"ס וציין לעיין בברכי יוסף ח"מ דף פ"ג ע"ד אות ל"ד מה שכתב בזה ועם שס' ברכי יוסף שבידי הוא דפוס ווין ואין בחלק ח"מ ממנו פ"ג דפים וציונו הוא לס' ברכ"י שנדפס בחייו הנה לפי הנראה כונתו היתה לדבריו שבסי' כ"ה אות ל"ד ששם הביא תשובת הרשב"ש הנ"ל וכן דברי הרבנים ש"ך ודברי אמת וגט מקושר ושם אתה מוצא שהשיג על הדברי אמת שבהשגתו על הט"ז כבר קדמו בנקודת הכסף עי"ש:

ומכל האמור למעלה תמיה לי על הרב מים רבים בחלק א"ח סי' מ"ד מר קעסיק בדין חדש בזמן הזה בחוצה לארץ למי שאין לו מצה כי אם מחדש אם יאכל אותה לקיים עשה דאכילת מצה והובאה שם בסי' מ"ג תשובת הרב בנימן שאסר משום שדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דחדש בחוצה לארץ בזמן הזה הוא מדאורייתא ואף דאכילת מצה בזמן הזה מן התורה באר שם דלא שייך לומר אתי עשה ודחי לא תעשה והרב המחבר כתב דכיון דאיכא אמוראי דסברי דחדש בחו"ל בזמן הזה מדרבנן ולא איפסיקא הלכתא בהדיא בש"ס דלא כוותייהו יש לסמוך עליהם בשעת הדחק כדאשכחן בנדה דף ט' ע"ב וכו' עי"ש בדב"ק שאף שכתב עוד סניפים לפסק דינו מכל מקום מתבאר מדב"ק שדעתו

להתיר גם מטעם זה בלבד דאמרינן כדאי ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק והוא פלא שנעלם ממנו סוגיא דעירובין דף מ"ו הנז"ל דלא אמרינן הכי אלא במעת לעת שהוא ודאי דרבנן מה שאין כן בחדש דעליה אנו דנים ודעת הראשונים הנ"ל שהוא איסור תורה וכתב הרא"ש בתשובה כלל שני שכן פסקו כל החבורים מאן לימא לן דאמרינן בכי האי גוונא כדאי הוא וכו' לסמוך עליו בשעת הדחק ועל כל פנים היה לו לכל הפחות להזכיר דברי הרבנים טורי זהב ושפתי כהן ונקודות הכסף הנ"ל שכבר ישבו על מדוכה זו אם נאמר בדין זה כדאי הוא וכו' ככל הכתוב למעלה ועיין לדוד אמת בקונטרס אחרון אות כ"א וס' הון יוסף (סי' י"ג) שציין מרן החבי"ף בס' כל החיים במערכת השי"ן אות ט' אין אצלי לעיין בדב"ק:

והנה תורף דברי הרב מוהרד"ך בזה ראיתי שהביאם מרן החבי"ב בכנסת הגדולה אהע"ז בסי' קכ"ז בהגהות הטור וראיתי להעתיק דב"ק לזכות למי שאין בידו ספרים הקדושים הללו וז"ל באות ה' לא אמרינן שכשר בשעת הדחק אלא במילי דרבנן אבל לא במילי דאורייתא ואפילו אי אמרינן ערוה החמורה שאני הרד"ך בית ג' (בכנסת הגדולה שלפני דפוס לבוב תרכ"א נקוד שתי נקודות על תיבת אי שבאפילו אי אמרי' וכו' והשמטתים כי נראה שהוא ט"ס וכונתו לפי הנראה היא לומר דאף אם נאמר דגם בדאורייתא אמרינן כדאי הוא ר' פלוני וכו' מכל מקום ערוה החמורה שאני ואף דלפי זה נמצא שמטיל ספק דאולי גם בדאורייתא אמרי' כדאי וכו' והוא היפך סוגיא דעירובין הנ"ל הנה ככר מתבאר מדברי הרבנים הנ"ל שהרב מוהרד"ך לא זכר שר סוגיא דעירובין ואין נכון לומר דטעות סופר הוא בכנסת הגדולה ובמקום א' צריך להיות אי"ד והוא ראשי תיבות איסור דרבנן וכלומר דגם באיסור דרבנן לא אמרי' הכי בערוה החמורה שהרי גבי זמן בגט שהוא דרבנן אמרי' כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק ומי שנמצא אצלו ספר מוהרד"ך ישכיל בכונתו נחזור לדברי הרב כנה"ג) אמר המאסף מה שכתב דלא אמרינן הכי אלא בדרבנן כן כתב הר"ם אלשקר בסי' כ"ו ובשם הרשב"ץ בתשו' והביא תשובה זו בב"י סי' קמ"א דף ר"ב ע"א וכן כתב המרדכי בתשובה למורי הרב הובא בתשובת מהרח"ש וכ"כ בספר מקור ברוך סי' ל"ה אבל מה שכתב דערוה החמורה שאני חלק עליו שם ובספר תומת ישרים סי' כ"ט בשם מהר"א ירושלמי כתו' שבשעת הדחק נכון לסמוך על המקילים אף בספיקא דאורייתא וע"ש בסי' כ"ח וק"א ועי' בתשו' למו"ה הובאו בתשו' מוהרח"ש סי' ח' ובתשו' לרב אחי סי' מ"א (ו) אפילו במילי דרבנן לא אמרינן כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק אלא באמוראים או מאן דגמיר וסביר וידע להכריע כדברי היחיד בראיות ברורות ונוכחות אבל אנן יתמי דיתמי שאין כח בידינו לפסוק

כיחיד פשיטא שאין לנו לומר כדאי הוא ר פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק אלא א"כ דגמיר וסביר ויודע להכריע כדבריו בראיות ברורות ונכוחות או שכבר נהגו כדברי היחיד הרד"ך בית ג' ועי' במהר"י קולון שרש כ"ו ובתשו' למורי הרב הובאו בתשובת הרא"ש סי' ב' ובהרד"ך בית כ"ג חדר א' והרשב"א בתשובה סי' רנ"ג כתב אין אומרים כדאי הוא רבי פ' לסמוך עליו בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין ואפי' בשעת הדחק אלא א"כ שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה אין אומר כדאי הוא ר"פ לסמוך עליו בשעת הדחק אלא כשכבר הורה כדברי פלוני ואח"כ נזכר שרבים חולקים עליו מקור ברוך סי' ל"ה עכ"ל הרב כנסה"ג וראיתי בס' בית שלמה חלק א"ח סי' ע"ג (שהבאתי לקמן בד"ה וכתב בכנה"ג הנ"ל) שציין בענין זה לס' גט פשוט ואינו בידי לעיין בדב"ק והרב באר היטב בסי' קכ"ז סק"א כתב עיין הרד"ך בית ג' אי אמרינן בפלוגתא הפוסקים גם כן כדאי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק ועיין כנסת הגדולה דף קמ"ז ע"א הנה ציין הדפים כפי הדפוס הראשון והכנסת הגדולה שבידי הוא דפוס חדש ואולי הן הן הדברים שכתבתי בשמו והרב פתחי תשובה בסי' קכ"ו סק"ל (על דברי מרן בסעי' כ"א) כתב עיין בשו"ת שבס' ג"א בסוף התשובה ממוהר"ם כ"ץ שכתב דבשעת הדחק יכולים אנו לסמוך אדעה קמייתא דכדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו בשעת הדחק גם בס' חשק שלמה החדש (להגאון משה שלמה אבד"ק נאשעלסק) כתב בסי' ל"ג דף ן' ע"ג ועל כיוצא בו נוכל לומר כדאמרינן בפרק ב' דגטין כדאי רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק ובספר גט פשוט מביא בשם אור זרוע דגם הפוסקים יש להם כח לפסוק במחלוקת התנאים כיחיד נגד רבים בשעת הדחק אפילו במידי דאורייתא וכל שכן כאן שהוא רק מידי דרבנן וכו' עכ"ל גם הרב פתחי תשובה באהע"ז סי' קנ"ט סק"ז (בהלכות יבום) הביא תשובת רבינו עקיבא איגר סי' ר"ה וכתב בסוף התשובה ויש לומר כי האי גוונא כדאי הם הג' וסיעתיה לסמוך במילי דרבנן בשעת הדחק ובסי' י"ז ס"ק ע"ב כתב בשם ס' מה"ץ ס"ק נ"ו (לענין עגונה) דהיכאדכבר יצאתה מחזקת אשת איש מן התורה והוי פלוגתא בדרבנן בשעת הדחק סמכינן אי יחיד במקום רבים היכא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר וכו' עי"ש:

עתה יש בידי ס' היקר גט פשוט וראיתי מה שהאריך הרב בפרטים אלו בכללים שבסוף הספר סי' ו' ולפי שהס' הקדוש הזה אינו מצוי (וזמנים טובא נצטערתי על כי לא היה בידי) ראיתי נכון להעתיק דב"ק במסקנתו וז"ל הכלל העולה דבדורות האחרונים אין לנו כח להקל באסורי התורה במחלוקת פוסקים לסמוך על מיעוט פוסקים להקל אפי' בשעת הדחק שיש בו גם הפסד מרובה נגד רוב הפוסקים האוסרים ואפילו במחלוקת

שקול (ואם במקצת עיירות נהגו להקל על פי המתירים אין מוחים בידם כמו שכתב הרמ"א ביורה דעה סימן ס"ט גבי חלב הכרס דבני ריינוס נוהגים היתר גם בסימן ר"א גבי טבילה בימות הגשמים אמנם הרא"ש כלל מ"ג סי' ו' והרשב"א סי' אלף ק"ץ סברי דטוב להזהירם שלא יהיו נוהגין כדברי המקילין ועיין סי' קכ"ה ס"ק ל"א ומה שכתבתי בריש קונטרס זה) וזה שתמצא שמקילים האחרונים באיסור תורה בשעת הדחק היינו בשרוב הפוסקים הם מתירים ולא היו מחמירים כסברת המיעוט אלא לכתחלה בכי האי גוונא בשעת הדחק סומכין על רוב הפוסקים להקל ובאיסורא דרבנן גם אנחנו יתמי דיתמי סומכין בשעת הדחק כיחיד נגד הרבים וכל שכן במיעוט נגד רבים והוא הדין בקטן אצל גדול ואמרינן כדאי הוא פוסק פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק כיון שפלוגתייהו הוי במידי דרבנן עכ"ל במסקנתו וארשום בקיצור תורף דברי פלפולו בכלל הנ"ל והיא זה בתחלה הביא מה שאמר ריב"ל בפרק שני דגטין (גבי נכתב ביום ונחתם בלילה דמכשיר ר' שמעון) כדאי הוא רש"מ לסמוך עליו בשעת הדחק והמרדכי בפרק מי שאחזו כתב בשם רבינו אביגדור על גט אחד שחתם בו הס פר דכשר בדיעבד דכל פיסולי דרבנן מכשרינן להו בדיעבד כדאמרינן כדאי רש"מ וכו' ושוב הביא סוגיא דנדה דף ט' דאמר רבי כדאי ר' אליעזר וכו' והכריח דהתם הוא בדרבנן דטומאת מעת לעת היא מדרבנן והזכיר סוגיא דעירובין דף מ"ו ע"א שאמרו כן שוב כתב דמצינו גם בדאורייתא בפרק קמא דברכות דאמר רשב"י פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים וכו' ואמרו בש"ס כדאי ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק וכן כתבו הפוסקים בסי' ח"ן ומצא במוהרד"ך סוף בית ג' שדוקא בדרבנן אמרינן כדאי ר' פלוני לסמוך עליו והוקשה לו מההיא דברכות ותירץ אפשר דאיסור ערוה שאני (כונתו לפי הנראה דבאיסור ערוה בשל תורה לא אמרי' כדאי וכו' ובשאר איסורי תורה אמרי') וסיים ואפשר דהתם הואיל עד הנץ החמה זמן שכיבה למקצת בני אדם שפיר מתקיים בשכבך דקרא בשעת הדחק אלו דברי הרב מוהרד"ך (וסיים בג"פ) והא דאמרינן פ"ק דע"ז היו ב' זה אוסר וזה מתיר בשל תורה הלך אחר המחמיר וכ"פ הרמב"ם ספ"א דהל' ממרים ומשמע דאינו יכול לסמוך על המיקל וכ"כ רשב"א בתשו' סי' רנ"ג ומי שסומך על המיקל עובר וזה מאותם שנאמר עליהם ומקלו יגיד לו אפשר לומר דהיינו דוקא שלא בשעת הדחק דבשעת הדחק אפשר דיכול לסמוך אמאן דמיקל אך בפ' מקום שנהגו דף ב"ן משמע דאפי' בשעת הדחק מי שסומך על המיקל קרי עליה רב יוסף ומקלו יגיד לו ובריש לולב הגזול תניא ד' מינים שבלולב וכו' יבשים פסולים ר"י אומר וכו' אמרו לו אין שעת הדחק ראיה ומשמע דרבנן מודו לר"י דבשעת הדחק יוצאין אף ביבש שהוא פסול אמנה הרא"ש כתב בשם הראב"ד

דמ"ש אין שעת הדחק ראיה כלומר שלא עשו כן אלא שלא תשתכח תורת לולב ולא היו מברכין והרא"ש חלק עליו והעלה דפיסול הני מינים נמסר לחכמים והם אמרו שלא בשעת הדחק אפילו דיעבד לא יצא אבל במקום דחק הכשירו ומברכין עליהם ולפי הני סברות לא שייכא הך שעת הדחק דלולב בהדי הך דאמרינן בעלמא כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק:

שוב הביא מה שכתב הגהות אשירי שם בשם הא"ז שיכול לברך על אתרוג הפסול דכיון דלא איתמר בהדיא הלכה כרבנן כדאי הוא ר' יהודה לסמוך עליו בשעת הדחק והאריך קצת לבאר דהא"ז מפרש דברי הש"ס כפירוש הראב"ד ולא כפירוש הרא"ש ושמוכח שסובר הא"ז דגם הפוסקים יש להם כח לפסוק במחלוקת תנאים כיחיד נגד רבים בשעת הדחק אפילו במידי דאורייתא והראב"ד סובר דאין כח בפוסקים לפסוק כיחיד נגד רבים אפילו בשעת הדחק רק האמוראים יש להם כח זה לומר כדאי הוא ר' פלוני אפי בדאורייתא אמנם במחלוקת בפוסקים אפשר דמודה הראב"ד שיש כח לפוסק אחרון לפסוק כיחיד נגד רבים בשעת הדחק אפי באיסור דאורייתא וציין הריב"ש סי' קמ"ז בפלוגתא דרבוותא דפיסול ס"ת אפי' שדברי הפוסלים יותר נכונים אפשר לומר כדאי המכשירים לסמוך עליהם בשעת הדחק וציין לעיין בתשובת הריב"ש סוף סי' ז' והרא"ם ח"א סי' ל"ו ומוהרי"ט יו"ד סי' ל"ג אמנם הפוסקים אחרונים הם מיראי הוראה ובכל מקום שנחלקו הפוסקים באיסור דאורייתא אין סומכין להקל כדברי היחיד נגד רבים ואפי' במיעוט נגד רבים ואפי' במחלוקת שקול במידי דאורייתא דנין בו לחומרא ורק במחלוקת שבפוסקים שנראה לאחרונים דשורת הדין הלכה כדברי המתירין שהם רבים וגדולים בחכמה ובמנין או משום דמסתבר טעמייהו דראיות של המתירים יותר נכוחות אז לכתחלה חוששין לדברי מיעוט הפוסקים לחוש לאיסור תורה ובדיעבד או בשעת הדחק בה בהפסד מרובה מעמידין הדבר על דינו כסברת המתירין אך במידי דרבנן אם הוא מחלוקת שקול הלך אחר המיקל ואם הרוב מתירין אין להקל כסברת המיעוט ומכל מקום בשעת הדחק ובהפסד מרובה סומכין על המכשיר אף ביחיד נגד רבים כההיא דפ"ב דגיטין כדאי ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק וכפ"ק דנדה כדאי הוא ר"א וכו' ושוב הביא תשובת הרשב"א סי' רנ"ג ומה שפלפלו הרבנים בית חדש ושפתי כהן בח"מ סי' כ"ה על דברי הרמ"א שם סעיף ב' בדין אם יש לומר כדאי וכו' בקטן אצל גדול וכתב שלפי שהבין הש"ך מתוך דברי הב"ח שסובר שגם במידי דאורייתא סומכין על יחיד במקום רבים בשעת הדחק הרבה להשיב על דבריו אבל אין כן כונת הב"ח וכו' וגם הוא מודה דלא אמרינן כדאי וכו' אלא במידי דרבנן אלו תמצית דב"ק עי"ש באורך ובשו"ת

חשק שלמה להגאבד"ק נאשעלסק בסי' ל"ג (בד"ה ולכן) כתב לנדונו ועל כיוצא בזה נוכל לומר כדאמרינן גבי נכתב ביום וכו' כדאי ר' שמעון ובגט פשוט מביא בשם אור זרוע שגם הפוסקים יש להם כח לפסוק במחלוקת התנאים כיחיד נגד הרבים בשעת הדחק אף במידי דאורייתא וכל שכן כאן דהוא רק מדרבנן עכ"ל ולא הראה מקום דברי הגט פשוט ומסתמא הן הן הדברים שהבאתי למעלה ומבואר שאין סברת הא"ז מוסכמת וכונת הרב חשק שלמה היא דבמידי דרבנן מיהא כבנדונו סמכינן אסברת ריא"ז:

ודע דעל מה שהקשו בנקודת הכסף ודברי אמת הנז"ל במה שהביא הט"ז מיו"ד סוף סי' רצ"ג דאמרינן כדאי ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק מסוגיא דעירובין דף מ"ו ע"א דמוכח דלא אמרינן הכי אלא באיסורין דרבנן מצאתי בשו"ת צמח צדק להגאון מליבוויי"ץ בחלק יו"ד סי' רטו"ב (בד"ה הב' הח"ק) שכתב ליישב דדוקא ביחיד ממש נגד רבים הוא דאין סומכין עליו בשעת הדחק אלא בדרבנן אבל בההיא דעסיק הרב ט"ז דסברת התנא קמא לאו סברא יחידאה היא דהא איכא ר' ישמעאל ור' אלעזר בר' שמעון דקיימי כוותיה בכי הא גם בדאורייתא מצינן למיסמך עלייהו בשעת הדחק עי"ש שביאר איך רי"ש וראב"ש סברי כהת"ק ואף שבמחכתה"ר דבריו דחוקים שאם לכך נתכוון הרב ט"ז לא היה לו לכתוב וראיה ברורה מפ"ק דנדה וכו' דמשם באמת אין ראיה רק שהיה לו לכתוב שנראה לו דאפשר לסמוך על סברת התנא קמא משום דאף דלא סמכינן איחיד במקום רבים באיסורי תורה כדמוכח בסוגיא דעירובין יש לומר דהיינו דוקא ביחיד ממש וכו' ואין שייך להביא זה בסיגנון ראיה רק בסגנון ישוב למה שיוקשה לסברתו מכל מקום שליש ישוב מיהא הוי ועוד תירץ וז"ל ועוד י"ל משום דאיכא עוד דעה ג' דהוי דרבנן עכ"ל וגם הוא כמשפט הראשון והמעיין יבחר ועל כל פנים למדנו מדב"ק כלל חדש דהא דבמידי דאורייתא לא אמרינן כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק היינו דוקא ביחיד ממש והוא באחד נגד רבים אבל בתרי נגד הרבה יותר סמכינן אתרי גם בדאורייתא בשעת הדחק וכו':וכתב בכנה"ג הנ"ל בשם תשובת הרשב"א דאין אומרים כדאי וכו' בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין ואפילו בשעת הדחק אלא אם כן הוא שעת דחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה וקצת תימה שלא זכר דברי הרמ"א בח"מ סי' כ"ה וש"ך בסוף סי' רמ"ב בכללי ההוראה עי"ש גם בש"ע הרב מוהרש"ז בסי' בר"ן בקונטרס אחרון אות ב' כתב דלא סמכינן איחיד במקום רבים בדרבנן בשעת הדחק אלא אם כן יש הפסד מרובה ומדברי הרב גט פשוט שהעתקתי למעלה משמע דכל שהוא שעת הדחק סמכינן בדרבנן איחיד במקום רבים אפילו שלא במקום הפסד מרובה והרב בית שלמה בחלק א"ח סי' ע"ג דף מ"ז ע"ב אחר שציין דברי הרמ"א בח"מ סי' כ"ה ודברי

הרב ש"ך בהוראת איסור והיתר ודברי הרב גט פשוט בכלל ו' כתב ועל כל פנים בשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה סמכינן לכולי עלמא בדרבנן אף על יחיד נגד רבים כמבואר בפ"ק דנדה וכל שכן באיסור חמץ שעבר עליו הפסח וכו':

כלל קי) כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק כתב הגאון נודע ביהודה במהדורא תניינא בא"ח סי' ל"ג גבי אמירה לגוי שסברת הא"ז שהביא שם יחידאה היא ואפילו נימא כדאי וכו' אכתי אטו אמירה לגוי מילתא זוטרתי היא ובפרט אם האמירה בשבת וכו' עי"ש ולא זכיתי להבין מה בין שאר איסורין דרבנן לאמירה ואדרבא שבות דאמירה קיל שאילו עושה בעצמו מעשה איסור כמו שכתבו הפוסקים אלא שיש גם כן סוברים דשבות דאמירה חמיר מפני שהוא בכל האיסורין ואולי כן היא דעתו בתשובה זו ועל כל פנים דבריו סותרים למה שכתב בנודע ביה דה שם סי' כ"ט (בד"ה ועוד) ועל זה כבר נתעורר הרב מוהר"ץ הירש חיות לגטין דף ח' ע"ב ועיין באות קי"ג (בהא דשבות דאמירה לנכרי חמיר משאר איסורין דרבנן כתבתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים מערכת האל"ף אות עק"ב ובקונטרס פאת השדי בחלק הכללים מערכת האל"ף אות ט"ז): כלל קיא) כתב שלהם בשבת אם הוא איסור תורה או מדרבנן הוא מחלוקת הפוסקים והרמ"א סי' ש"ו סי"א כתב כדעת הא"ז דכתב שלהם הוא מדרבנן עי"ש ובד"מ ורבנן בתראי מג"א סי' ש"מ סק"י וב"ש סי' קכ"ו השיגו על זה כיעי"ש והרב מוהר"ר הלוי הובאו דבריו בס' שמן המשחה דף י"ג ע"ג וע"ד אחר שהביא סברת הא"ז הנ"ל כתב שכן כתבו ההגמי"י פ"ה מהלכות תפילין דהוא משום גזירה אטו כתב שלנו ושכן כתבו בפ"ז מהל' ס"ת בשם רבינו שמחה ורבינו ברוך ושכן כתבו הרב האגודה בפרק הדר בשם ר"י והגאונים לענין כתב שלהם וכן תפסו הרמ"א והרב הלבוש וכו' עי"ש ובדף י"ז ע"ג (בד"ה ואחזה) כתב כבר כתבנו דבכתב שלהם איכא כמה מרבוואתא דסברי דלא אסור אלא מדרבנן עי"ש והרב ערוך השלחן סי' ש"ו אות ה' ייחס להרי"ף שסובר כהא"ז כיעי"ש ולכל הדברות הא איכא כמה מרבוואתא קמאי דסברי כהא"ז דאינו אסור אלא מדרבנן ובכן אני תמיה על מה שכתב הגאון נודע ביהודה במהדורא תניינא בחלק א"ח סי' ג"ל דהא"ז הוא יחיד בזה ולא מצינו לו חבר עי"ש ואין לא ראינו ראיה דהרי עינינו הרואות אמבוהא דרבנן קדישי דסברי הכי כנז"ל ומצאתי למרן החבי"ף בלב חיים ח"ב הנד"מ בסי' ק"ד שהשיג על הנו"ב מדברי האגודה במס' מ"ק ולא זכר דברי הרב האגודה בפרק הדר הנ"ל ומכל מקום דעת רוב הפוסקים נראה דגם כתב שלהם הוא מן התורה עיין למרן חיד"א בשיורי ברכה שבברכ"י סי' ש"ו ובמפרשים על הש"ע ומשם באר"ה ועיין להג' חתם סופר בשו"ת לח"מ סי' קצ"ה:

ולענין כותב ביד שמאל בשבת פטור ולענין כתיבת גט וספרים תפילין ומזוזות בשמאל עיין בס' משנת אברהם בתשובה שבסוף הס' בדף ע"ג ואילך ובאור לי סי' ע"ב ובשו"ת בן יהודה לגדול בדורנו יצ"ו בסי' י"ד נסתפק אם כתב בשמאל בשבת כתיבה יפה ומהודרת אי הוה כתב וחייב והאריך בעניינים אלו עי"ש: כלל קיב) כליו של לוקח דקונה הוא מדין חצר כמ"ש הרמב"ם רפ"ד מהל' מכירה דכניסת הכלים בתוך הכלי הוא כמי שהגביהן או הכניסן לתוך ביתו כ"כ הרב משנת ר' אליעזר בח"א סי' ס"ג ולענ"ד י"ל קצת בראיתו דאדרבא מדברי הרמב"ם מוכח דלא ברירא ליה שהוא משום חצר דאפשר שהוא מדין הגבהה אבל הדין אמת דכליו מדין חצר שכ"כ הרמב"ם והרשב"א ה"ד הר"ב בא"ז בפ"ק דב"מ דף ט' ני"ב וכמ"ש מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב אות ק"ע דף ס"ה ע"ג (מדפוס אשכנז) ובס' הלכות יו"ט רפ"ב דבכורות דף ט"ז ע"א (מדפוס ווארשא) ד"ה וכבר ראיתי וכ"כ הג' בית שלמה הנדפס חדש ממש בשו"ת א"ח סי' ס"ד וסי' ע"ו ובשו"ת בגדי ישע א"ח סי' ב' אות ז ועיין מטה אהרן בסו' סי' ל"ב דף ע"א ע"ב בשם הרב לח"ש ד' פ"ט שנסתפק אי כליו מדין חצר או מדין הגבהה וכ' ע"ד שנעלם ממנו דברי הראשונים הנ"ל ובזכרנו לחיים ח"א דף ס"ד אות ו' הובא מ"ש בזכרונות הג' דברי אמת שכתב בפשיטות דכלים מדין חצר וכ"כ בשו"ת יד יוסף להג' מוהרי"י דייטש סי' ק"ט בשם קצה"ח סי' צד"ק וכ"כ בשו"ת שם אריה יו"ד סי' מ"ח ובשו"ת רמ"ץ יו"ד סי' פ' וסי' פ"א ובעצי לבונה יו"ד סי' קל"ב ס"ב שהביא מ"ש הא"ז הנ"ל והוא רוצה להכריח מש"ס דע"ז דף ע"א וע"ב דהוא מדין משיכה עיש"ב ובס' קהל יהודה סי' קל"ב דף ס"ד ע"ב ד"ה יוהנך כ' ומסתברא ודאי דכליו היינו מתורת שליחות דומיא דחצר ע"כ ולא ראה שכ"כ בס' א"ז כנז"ל ומצאתי בשו"ת פנ"י ח"ב א"ח סי' ה' ד"ה אבל וכו' ומ"ש כ"ת מכליו דנכרי דקונים גם אני הייתי על ראיה זו כמה שנים אבל לא עלתה בידי דכליו הם מטעם חצר וראית כ"ת ברורה וכו' ממאי דפריך מקלתה דחצר מהלכת הוא וקצת ראיה מרשב"ם פ' הספינה דכלים משום רשותו אבל ממ"ש הרמב"ם פ"ד דמכירה והוא כמו שהגביהו או הונחו ברשותו משמע דלא ברירא ליה סו"ד זו הראיה צ"ע עכ"ל ולא ראה דברי הראשונים הנ"ל כי לא נדפסו בזמנו אהכי רפיא בידי' ובהגלות לנו דבריהם אין לנו עוד מקום ספק ועיין בס' יפה עינף דף ס"ד ע"ג אות ט"ו וגם במח"א הל' קנין משיכה סי' ה' ד"ה וראיתי בירושלמי כ' בפשיטות דכליו מדין חצר:

כלל קיג) כדאי הוא ר"פ לסמוך עליו בשעה"ד כתב הרב כפות תמרים דף י"ט ע"ב הביא דבריו הרב מקנה אברהם במערכת היו"ד אות קצ"ב (ד"ה כ' הרשב"א) דלא אמרינן הכי אלא כשהב"ד שבא לידו המעשה רואה המחלוקת ואין בידו להכריע כאחד מהצדדים

דאז יכול לסמוך על היחיד בשעת הדחק אבל אם דעתו מכרעת כהרבים אין יכול לסמוך על היחיד כיון דלא סבר כוותיה ע"כ ומתשובת הגאון נו"ב שהזכרתי באות קי"א לא משמע הכי: כלל קיד) כבוד רבו מרן החבי"ף בס' חיים ביד הנד"מ בסי' ח"ן כ' בשם הגאון חו"י דמותר לומר או לכתוב על רבו שטעה או שגג ואפי' להראשונים כי ב"ו מעותד לכך וציין מקומות הרבה בש"ס ופוס' ראשונים ואחרונים שכ"כ על גדולי ישר' ש"מ דאינו לשון זילותא ח"ו ובלבד שיכתוב ע"ד אמת וענוה צדק בלי שום פניה לש"ש ואין ברוחו רמיה אלו תוד"ק וע"ע בחקקי לב ח"א דף ט"ז ע"ג ונשמת כל חי ח"ב דף ס"ג ע"ג אף אני אביא אשר ראיתי לרבנן קדישי שנשתמשו בלשון זה עיין ראבי"ה ה"ד הרא"ש בפ"ב דפסחים סי' ז' ע"ד הראב"ן והרא"ש עצמו שם סי' כ"ג והרמב"ן כ"כ ע"ד הרי"ץ גיאת עיין טור יו"ד סי' שמ"א גבי אונן אי שרי בתה"מ וכ"כ ע"ד ב"ה והר"י גיאת שהם דברי טעות כמ"ש בשמו מרן ב"י ביו"ד סי' שמ"ב (ד"ה והיכא) וכ"כ בסה"מ במצות ל"ת סי' צד"ק ע"ד הרמב"ם שם וזה ודאי טעות עי"ש וכמדומה לי שכותב כן בהרבה מקומות והרב יד מלאכי במערכת האל"ף אות י"ז כתב על הרב ב"ח ששגג וכו' ודבריו דחויים מעיקרם גם שם בכללי הרמב"ם סוף אות י"ג באופן שדברי הרב"ח הללו לא שרירין ולא קיימין ושלא בהשגחה נכתבו ושבקיה לישרותיה ועיין תפארת שמואל ששגג גם הוא בדעת הרא"ש ע"כ והרב נו"ב במ"ק חיו"ד רסי' ס"ז כתב ע"ד הרב ט"זולדעתי שגגה הוא וכו' ושם בחאה"ע סי' ע"ב (בתחילת סתירת היתר השני) כתב ע"ד הרשב"א וז"ל ויותר אני תמה על השליט הגדול ששגג שגגה גדולה כזו ונעלם ממנו וכו' ובמ"ת חא"ח סי' ק"א כתב על תוי"ט ולדעתי שגה בדברי הירושלמי וכו' ומר בריה שם בחיו"ד סי' קמ"ז (בד"ה אלא) כתב גוף דברי מוהרימ"ט במחילת כבודו דברי שגגה הן ומאד אני תמה על גדול כמותו איך פלטה קולמוסו שיאה כזאת וכו' ורבינו עקיבא איגר בתשו' סוף סי' קמ"ג כתב ע"ד בה"ה ושגגה היא מלפני השליט דנהפוך הוא והרב עץ החיים כתב ע"ד הרב לח"מ ששגג שגיאה גדולה וכו' (הביא דבריו הרב ארעא דרבנן במערכת האל"ף אות ד' בד"ה ואיכא למידק) והרב אמתחת בנימן כתב שהרבנים לח"מ וב"ש שגגו בזה (הובא בפ"ת אה"ע רסי' ס"ז) והרב חכ"א ריש כלל ח"ן כתב ובכו"פ שגג בזה והרב משל"מ בפ"ב מהלכות קרבן פסח הלכה י"ג (קרוב לסוף ד"ה מי) כתב ומעתה טעה בעל הליכות עולם וכו' וזה שיבוש וכו' והרב תויו"ט ריש מס' חלה כתב על מרן בכ"מ שטעה בדברי התוס' והרב באה"ט בסי' שע"ד סק"ז כתב בשם הט"ז דלא כמוהר"ם מלובלין ששגג בזה (בגוף דברי הט"ז לא ראיתי שכ"כ עי"ש):

וגדולה מזו ראינו להרד"ק ביהושע סי' ה' שעל הדורש בש"ס ברפ"ק דמגילה עתה באתי על ביטול תורה כתב שטעה בזה ואחרי שראינו שנשתמשו בלשונות אלו גדולי ישראל ראשונים ואחרונים גדולים צדיקים הנ"ל עדות נאמנה כי אין בזה שום חשש זילזול והעדר כבוד ומזה תראה כי אשר רבין חסידא הרב פרי תואר בסי' ט"ו וסקנ"ב התמרמר מאד על רבינו הפר"ח שכתב דלשון הגמרא הטעה את הראשונים עי"ש דאיך נהג מיעוט כבוד ומיעוט דרך ארץ נגד גדולי עולם וכו' הנה לרוב חסידותו חם לבו בקרבו שפך חמתו והיטב חרה לו בזה אמנם במחכתה"ר אין לו עליו אפילו תרעומת כי הרב פר"ח יאחוז צדיק דרכו וארחות צדיקים ישמור כך היא דרכה של תורה לכתוב בלשונות הללו ואין בזה שום זילזול והעדר כבוד ח"ו כמו שמתבאר מדברי כל הרבנים הנז"ל וידוע ומפורסם קדושתם וצדקתם וחלילה לדבר קשות לבני גילם אף כי על רבנים שקדמום גדולי עולם וממני"ר הוא שדבר זה נעלם ותיתי לי שמא גרים וזכיתי להצדיק את הצדיק דמעיקרא זכותו יגן בעדי לעולם:

כלל קטו) כונה אי בעינן בקניינים שאם עשה איזה דרך מדרכי הקניינים ולא היתה כונתו לקנות אם מועיל הקנין עיין לרבינו המשנה למלך בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ג ובפרק רביעי מהלכות מכירה ובפרק שני מהלכות זכיה ובפרק טו"ב מהלכות גזילה דין ח' וראיתי בספרים רבים הם המדברים בענין זה ואיני מופנה כעת לעיין בדב"ק ואשא את שמותם לזכרון דברים ואיה"ש אשובה אשנה פרק זה בס"ד בל"נ עיין עבודת הגרשוני סי' ק"ב חתם סופר יו"ד סי' י"ש (ד"ה וראיתי) ובסי' שי"ג וסי' שי"ח ובחלק אהע"ז ח"א סי' ק"ו רבינו עקיבא איגר סי' ל"ז מחנה אפרים בהלכות מכירה קנין משיכה סי' ד' צפיחת בדבש דף קו"ל ע"ד יקהיל שלמה בח"מ סי' רס"ח אות ב' מגן אברהם סי' רמ"ו סק"י וביד אפרים שם משנת ר' אליעזר ח"ב בזכרונות מערכת החי"ת אות ל"ו מכתב שלמה סי ס"ט אהלי יהודה הכהן דף פ"ב סוף ע"ב תפארת יוסף א"ח סי' י"ט ובחלק יו"ד סי' ל"ב וסי' ל"ד מול שעה דף ע"ה ע"ג צמח צדק סי' קכ"ט חידושי יד אברהם על יו"ד בהתשובה שבסי' ש"ך עמודי אש דף מ"ח ע"ג פרת יוסף מסלאנים סי' ז"ן שו"ת רמ"ץ בחלק א"ח סי' ל"ג ושם בסי' א' אות ד כתב דכשלוקחים טלית חבריהם שלא מדעתם מטעם דניחא ליה לאיניש דליתעביד מצוה בממוניה צריך לכוין לקנות הטלית בהגבהתו למתנה על מנת להחזיר שאם לא כן לא מהני הגבהתו דכל מעשה קנין בעי כונה ואף להסוברים דקנין ידו הוא כחצרו וקונה שלא מדעתו היינו דוקא מה שבתוך ידו אבל מה שחוץ לידו הוא מדין הגבהה ובעי כונה ונכון להודיע זה לרבים ואם אי אפשר הנח להם לישראל (עיין לעיל במערכת היו"ד מה שרשמתי לענין קנין ידו וכן לענין מסירה והגבהה) והרב

תפארת אדם בזכרונותיו במערכת הזיי"ן אות ד' ציין לעיין בס' בית דוד ח"מ סי' מ"ג דבר משה ברור הכסף סימן ה' חקרי לב סימן ק"ד דף קמ"ב ע"ג וסי' ק"ה דף קמ"ו ע"ג וסי' צ"ד דף קנ"ב ע"ב וסי' פ"ח ואין הספרים הללו מצוים אצלו לראות מסקנתם לדינא אך עתה השנתי ס' אזן אהרן (להרב כפי אהרן) וראיתי במערכה זו אות ה' דף ט"ל שכתב בשם הרבנים ב"ד וצרור הכסף וחק"ל הנז"ל דסברי דלא מהני קנין בלא כונה ומר נכדו וצ"ו ציין לעיון בס' גנזי חיים במערכה זו אות ל':

כלל קטז) כותים דעשאום כנכרים אם הוא דוקא להחמיר או גם להקל עיין מה שרשמתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות ט': כלל קיז) כבוד רבו דקי"ל דאם ראה רבו עובר על ד"ת אומר לו לימדתנו רבינו כמ"ש הרמב"ם בפ"ה מהלכות ת"ת וכתב מר"ן כ"מ שלמד כן ממה שאמרו גבי ראה אביו עבר על ד"ת וכו' ואני ההדיוט כתבתי בילדותי שיש ללמוד כן מהנהו עובדי דרבן גמליאל בברכות דף ט"ז שאמרו לו לא למדתנו רבינו וכו' וכן מצאתי להרב מוהרצה"ח בהגהותיו שם שכ"כ והוסיף דמאי דנקט הרמב"ם ראה רבו עובר על דברי תורה ע"כ לאו דוקא אלא הה"ד בראהו עובר על דרבנן והדין עמו שכן מתבאר מעובדי הנ"ל אף דבאמת הלשון דחוק דמשמעות דבר תורה הוא כפשטו מן התורה ממש ואפילו בש"ס כי קאמר דבר תורה כמה דיו נשתפכו אם יתכן לפרש דלאו דאורייתא ממש קאמר (עי' במה שרשמתי בשדי חמד ח"א במערכת הדל"ת אות ע"ח) ואף כי בלשונות הפוסקים שדרכם לפרש בכל זאת בהכרח לדחוקי נפשין אליבא דרבינו כי היכי דלא תיקשי עליה ממשנה ערוכה זו וכדברי הרב מוהרצה"ח והיה לו להעיר על הרב תה"ד בסי' מ"ג שנשאל ברואה רבו עובר איסור דרבנן אם צריך למחות בידו ולא הביא מהני עובדי דר"ג כיעי"ש ועיין ביו"ד סי' רמ"ב סכ"ב והן עתה השגתי באורי הגר"א ליו"ד וראיתי שכבר קדם בהערה זו דמשנה שלמה שנינו וכו' עי"ש: כלל קיח) כל שבחבירו פטור אבל אסור בבהמתו מותר לכתחלה עיין במה שרשמתי לקמן במערכת השי"ן אות ס"ב:

כלל קיט) כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע כדאמר ר' אבהו אי קי"ל כוותיה או כחזקיה דפליג עליה הנה הרב פר"ח (חלק או"ח הלכות פסח) בחי' על הרמב"ם בפ"ז מהלכות ע"ז פשיטא ליה דקי"ל כר' אבהו ומשו"ה תמה על מה שהתוס' במס' ב"ק דף ע"ב ד"ה דאי ס"ד נסתפקו בתקרובת ע"ז אי אסורה בהנאה מן התורה דמאחר דפשיטא להו דבאכילה אסור מן התורה מדכתיב ויאכלו זבחי מתים הרי אחד אכילה ואחד איסור הנאה במשמע כדר' אבהו ולכן כתב דדברי רבינו עיקר דתקרובת ע"ז אסורה בהנאה מן התורה והרב שער המלך בפרק ה'

מהלכות אישות דין א' (ד' ט' ע"א מדפוס אשכנז) כתב דכבר תפסו על הרב פר"ח דלא תאכל לחוד ווiאכלו לחוד כמ"ש התוס' בפרק כל שעה דף כ"א ד"ה כל מקום דלא ילפינן כי כל אוכל מלא תאכלו וכן הקשה הרב מכתב שלמה בסוף סי' פ"ה (בד"ה ואגב אורחין) על הרב פר"ח על פי דברי התוס' דפרק כ"ש הללו אמנם באמת מיחלפא שיטת התוספת בזה דבפרק קמא דחולין דף י"ג ד"ה תקרובת עבודה זרה משמע להו דכל דכתוב אכילה אף שלא נאמר בדרך ציווי אמרינן דאיסור הנאה נמי במשמע וכמ"ש הרב צרור החיים בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות שציין במכתב שלמה עי"ש והרב מעיל שמואל בנימוקיו על הרמב"ם לריש הלכות חמץ נסתפק אי איכא כרת בהנאה בחמץ בפסח כיון דכתיב כי כל אוכל חמץ ונכרתה וקי"ל כר' אבהו דהנאה נמי בכלל אכילה ולוה נטתה דעתו והצ"ע ויפה השיגו מר נכדו שם דנעלם ממנו דלהרמב"ם ליכא אפילו מלקות ולהתוס' כרת ליכא אבל מלקותאיכא כמ"ש הרב פר"ח בסי' תמ"ג ס"א ודברי התוס' הם בדף כ"א ע"ב שכתבו דלא ילפינן כי כל אוכל חמץ מלא יאכל לא תאכל וכו' אבל גם מניה דמר נעלם דשיטת התוס' מוחלפת בזה ולפי שיטתם שבפ"ק דחול צ"ל דאיכא כרת אהנאת חמץ כיעי"ש (בעיקר דין מלקות על ההנאה רשמתי בשדי חמד ח"א במערכת הה' אות ע"ח) ואתה תחזה לידידי רא"ג הרב המגיה לס' ימי שלמה נר"ו בדף ט' ע"א השיב משה ע"ד הרב פר"ח עפ"י דברי התוס' בפרק כ"ש עי"ש ולא לבד שלא זכר שר שכבר קדמוהו בהשגה זו אף לא זכר דשיטת התוס' מוחלפת בזה והוא תימה לרוב בקיאותו גם הרב דברי אמת בקונטרס דברי סופרים (ד' קי"ד ע"ב מדפוס חדש בד"ה וראיתי להפ"ח) הקשה עמ"ש הרב פר"ח עפי"ד התוס' דפ' כל שעה ולא זכר שר שיטת התוס' בחולין הנ"ל:

נחזור לדברי הרב שער המלך שהקשה עוד דלמה לא תהיה הנאת תקרובת ע"ז מדאורייתא מלא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל וצדד כמה צדדים בזה וכתב ליישב בדוחק דהתוס' בב"ק סברי כמ"ש הרא"ש בפרק גיד הנשה דף קס"ז דהלכה כחזקיה דאין איסור הנאה בכלל אכילה וכו' אתוד"ק ועיין להרב כרתי ופלתי בריש סי' פ"ז שכתב להוכיח דלא קי"ל כרב אשי דיליף איסור אכילה מלא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך וכו' וקצ"ע ונמצינו למדין מדברי הרב שעה"מ דדבר זה במחלוקת הוא שנוי בין הפוסקים הנ"ל ומ"מ דעת הרמב"ם ודאי דקי"ל כר' אבהו וכמ"ש מרן כ"מ בפ"א מהלכות חמץ דין ב': ובפרק האיש מקדש דף נ"ו ע"ב אמ"ש בש"ס וכדר' אבהו כל מקום שנאמר לא תאכל וכו' כתב שם הרב עצמות יוסף בשם הריטב"א דה"ה דהוה מצי למימר כדחזקיה דהא חזקיה מודה בלא יאכל (וסיים הריטב"א אלא

דמשום דר' אבהו קאמר בדרך כלל על כל האיסורין וחזקיה לא איירי אלא בחמץ נקיט דר' אבהו) וכתב ונ"ל דמייתי מר' אבהו משום דהלכה כמותו וכ"כ הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות עכ"ל ויתכן דהריטב"א ג"כ מודה דקי"ל כר' אבהו וניחא ליה ליישב מלתא דשויא גם להפוסקים כחזקיה ורבינו הרש"ל ביש"ש פרק גיד הנשה סי' ח"י כ' ג"כ שהרמב"ם פוסק בפ"ח מהלכות מאכלות אסורות כר' אבהו וגם לפי מה שהכריח הרא"ש עפ"י מדותיו דקי"ל כחזקיה הכריח לשיטת הרמב"ם דקי"ל כר' אבהו שהרי פסק דחולין שנשחטו בעזרה דרבנן וכו' וסיים גם בלא"ה נראה דהלכה כר"א ולא כחזקיה מדמסקינן בפ"ד וחמשה (ד' מ"א) גבי השור יסקל שאסור בהנאה כר' אבהו דאמר כ"מ שנאמר לא יאכל אחד איסור אכילה וכו' וכן מסיק ג"כ אחמץ ואינו מזכיר דברי חזקיה שהרי הוא נזכר בתחלה בפלוגתא אלא תפס כלל אדר"א דאמר כ"מ שנאמר לא יאכל וכו' לפי שהלכתא הוא ע"כ לענייננו עי"ש ועם שיש לפקפק בראיתו עפ"י דברי הריטב"א הנז"ל דאימור משום הכי נקיט מילתיה דר' אבהו לפי שנאמר בדרך כלל על כל האיסורין משא"כ דחזקיה שאינו אלא לחמץ מ"מ למדנו מדבריו ג"כ שהרמב"ם פוסק כר' אבהו וכן היא דעתו גם הרב לח"מ בהלכות מעשה הקרבנות רפי"א כתב דקי"ל כר' אבהו כמ"ש הרמב"ם בפ"ח דמאכלות אסורות והרב משנה למלך בפ"א מהל' מעילה דין ג' השיג ע"ד הרב לח"מ הנ"ל אבל במ"ש דקי"ל כר' אבהו דהנאה בכלל אכילה היא הודה לו כיעי"ש:

ומרן מוהרד"ף בשו"ת מכתם לדוד חיו"ד סי' י"ד (בד"ה ואולם חל עלינו ומשם והלאה) שקו"ט בדין איסור סחורה בדברים האסורים באכילה אם הוא מן התורה או אינו אלא מדרבנן שנחלקו בזה הראשונים ומכח פלפולו הזך העלה דהסוברים דאיסור סחורה מדאורייתא סוברים כר' אבהו והסוברים דהוא מדרבנן סברי כחזקיה וז"ל בדף ס"ו ע"א תמצית הדברים דלפום מאי דחזי לן הך מלתא תליא באשלי רברבי דלהרי"ף דמייתי בהלכות ההיא דר' אבהו וה"ן להרמב"ם והרא"ש והתוס' איסור הסחורה בדברים האסורים הוא מן התורה וגם הסמ"ג מדמייתי להההיא דר' אבהו ש"מ דהכי ס"ל ברם הרמב"ן והרשב"א וגליון התוס' והרע"ב בפי' המשנה בשביעית והמרדכי בפ' כ"ש והתה"ד סוברים דאיסור סחורה אינו אלא מדרבנן והביא מ"ש הרב פר"ח בסי' קי"ז דאין להשגיח במ"ש בגי' התוס' הנ"ל ואסור מן התורה וגם הרשב"א בתשו' שכתב ולא אסרו וכו' לאו למימרא דהוא רק מדרבנן אלא אע"ג דאסור מן התורה שייך לומר לשון זה לפי שאינו מפורש בתורה ושגם הרב ט"ז רצה לפרש כן בכונת הרשב"א והרב תוי"ט בשביעית נטה לפרש כן דברי הרע"ב ומני"ר לא נתקררה דעתו בזה דמשמעות לשון לא

אסרו אינו אלא שהוא מדרבנן ובפרט דבתשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י כתב שהוא משום גזרה והך לישנא ידוע דלא שייך בדבר שאסור מן התורה ויהיב טעמא לשתי הסברות דהפוסקים כחזקיה היינו משום דר' אבהו תלמידיה דר' יוחנן ור' יוחנן תלמידיה דחזקיה ואין הלכה כר' יוחנן נגד רביה וכ"ש שאין הלכה כר"א תלמיד תלמידו וכ"כ הרשב"א בתה"ב בית א' שער ג' בשם הרמב"ן דליתא לדר"א במקום חזקיה רביה גם מרן כ"מ בסופ"ח ממא"ס הביא משם הרא"ש דחכמי לוניל השיבו דהלכה כחזקיה והרמב"ם דפוסק כר' אבהו היינו משום דגריס כגירסת הרי"ף רביה ר' אבהו בשם ר' אלעזר והוו רבים לגבי חזקיה ותו דרב אשי דבתרא הוא ומאריה דתלמודא סבר כר' אבהו בחולין דף קי"ד דיליף אכילת בב"ח מלא תאכל כל נבלה והנאה מדר' אבהו אלו תוד"ק:

ואנא עניא מסאנא דרב יש לי לפקפק בדב"ק וליתן כנגד היסוד שיסד מרן דהא בהא תלי שהרי דעת הרא"ש היא דלעשות סחורה הוא איסור תורה כמפורש בדבריו בפרק מרובה סי' י"ג אע"ג דאיהו ס"ל דאין הלכה כר' אבהו אלא כחזקיה כמו שהרבה להוכיח כן בפרק גיד הנשה סי' י"ז ומטעם זה מתיר גיד הנשה בהנאה וכן ייחס אליו הריב"ה בקיצור פסקי שם (ואולי הן הן הדברים שציין הרב שעה"מ דהרא"ש פסק כחזקיה אף שציין לד' קס"ז ובש"ס שלפני הוא ד' קפ"ה היינו משום שהוסיפו סביב הרא"ש את המעדני יו"ט ול"ח כמובן) הרי דאף דפוסק כחזקיה ס"ל דאיסור סחורה דאורייתא ופליאה דעת ממני אחרי שראה מ"ש מרן כ"מ בפ"ח דמא"ס הלכה י"ד מ"ש בשם חכמי לוניל איך לא עיין בגוף דברי הרא"ש והיה רואה סתירה מפורשת להמצאתו מדברי הרא"ש הללו ומ"ש דממה שהביא הרי"ף הא דר' אבהו ש"מ כוותיה ס"ל בהורמנותיה דמני"ר אמינא כד ניים ושכיב אמר רב להא מילתא (עיין במה שכתבתי לעיל במערכה זו אות כ"א דלשון שבח הוא זה) כי עיינתי בכל המקומות שהובא בש"ס הא דר' אבהו (כרשום במסורת הש"ס) ולא אחד בהם שיביא הרי"ף בהלכותיו הא דר' אבהו ואדרבא בפרק כל שעה הביא דחמץ אסור בהנאה מדאמר חזקיה מנין לחמץ שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה ומשמע דנקיט כחזקיה מדלא מייתי מילתיה דר' אבהו כלל אלא שהר"ן שם כתב ובגמ' פליג עליה ר"א ורב אלפסי מייתי הא דחזקיה לפי שהוא יותר פשוט עי"ש וכ"כ מרן כ"מ בפ"א מהלכות חמץ דין ב' מעין זה לדעת הרמב"ם וז"ל ורבינו כתב כלישניה דחזקיה דאע"ג דכרביה ס"ל כמבואר בפ"ח דמאכלות אסורות וכו' עכ"ז לענין איסור הנאה בפסח כיון דאיכא קרא מפורש ביותר דכ"ע מודו ביה נקטיה וכעין זה כתב הר"ן להרי"ף עכ"ל הוצרכתי להעתיק לפי שראיתי להרב דברי מרדכי פרידבורג בסי' מ"ח (הראשון) שאחר שכתב דר' אבהו ס"ל דכי היכי דלא יאכל מורה

דלא יהא בו היתר המביא לידי אכילה והיינו הנאה (דבזה מודה חזקיה) הכי נמי כל לשון אכילה שבאיסורין שמעינן מאותו דנבלה שלא יהא בו היתר אכילה כתב עוד וז"ל ובזה נ"ל לתרץ דברי הרמב"ם שכ' מלא יאכל חמץ ותמה מכ"מ ממ"ש בפ"ח מהל' מא"ס כר' אבהו א"כ סותר א"ע (הגדיל תמיהת מרן כ"מ מה שלפי האמת אין בדבריו אלא הרגש בעלמא כמבואר מלשונו הטהור הנ"ל) ולפמ"ש ניחא דהרמב"ם פוסק כר' אבהו רק דבלשון לא יאכל בציר"י לא פליגי כלל ושניהם ס"ל דכולל גם שלא יהא בו היתר אכילה ור' אבהו מוסיף על חזקיה וס"ל דגם בשאר לשון אכילה נמי הנאה במשמע והיינו שלא יהא בו היתר אכילה א"כ אין סתירה בהרמב"ם כלל עכ"ל ולפי מה שהעתקתי דברי מרן כ"מ הנ"ל עיני הרואה תחזינה כי לא חדש דבר ודברי מרדכי הן הן דברי מרן דלפי שדרשה זו מוסכמת אליבא דכ"ע נקטיה:

והנה אף דלדעת הרמב"ם בהכרח לומר כמ"ש מרן בכ"מ לדעתו דמשום שדרשת חזקיה פשוטה ומוסכמת נקיט לה משומדליכא למימר דמשום דנקיט לדינא כחזקיה נקיט דרשתיה שהרי פסק בפ"ח דמא"ס דין ט"ו כר' אבהו כמ"ש מרן כ"מ אבל לגבי הרי"ף אהני לן שיטת הר"ן לומר שאין לנו הכרח דהרי"ף פוסק כחזקיה (משום די"ל דנקט הדרשה הפשוטה יותר) אבל לאידך גיסא להכריח דס"ל כר' אבהו הא ודאי לא מצית אמרת שהרי מדלא הביא מילתיה דר' אבהו אלא הא דחזקיה יש במשמע דנקיט כחזקיה וכ"כ באמת הרא"ש בפ' גיד הנשה שם כדעת הרי"ף דמדמייתי בפ' כ"ש דרשה דחזקיה ש"מ כוותיה ס"ל עי"ש (הן אמת דהרב כתב בטעם הרמב"ם שפסק כר' אבהו משום דגריס כגירסת הרי"ף ר' אבהו בשם ר' אלעזר והוו רבים וכו' דמתבאר דהרי"ף הביא מילתיה דר' אבהו בהלכותיו אמנם עיני דלאו שפיר חזו לא חזינא כי האי סימנא ותיסגי לן אסהדתיה דהרא"ש מעיד בגדלו שהרי"ף לא הביא אלא לדחזקיה וכ"כ הר"ן ומרן כ"מ כנז"ל) וכיון שלדעת הרא"ש הרי"ף פוסק כחזקיה א"כ לדברי הרב דהא בהא תלי צ"ל דהרי"ף ס"ל דאיסור סחורה הוא מדרבנן שלא כמו שייחס אליו הרב אלא דלענ"ד קושטא קאי דלאו הא בהא תליא כמו שהוכחתי מדעת הרא"ש כנז"ל (בגוף דברי מרן כ"מ בהלכות חמץ הנ"ל ע' להרב מים שאל בקונטרס מים ראשונים סי' י"ז שהאריך לפלפל בדברי קדשו):

ומה שדחק דברי הרבנים פר"ח ותוי"ט ומשמע ליה בדעתם דאינו אלא איסור דרבנן ממשמעות לשון הרשב"א והרע"ב ולא אסרו וכו' המעיין בכל מה שציינתי בקונטרס זה במערכת האל"ף אות רג"ע (בשדי חמד ח"א ועיין בקונטרס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האלף אות כ"ב בזה) יראה דאינו מוכרח לומר כן גם מ"ש דמדברי תשו'

הרשב"א שהוא משום גזירה מוכח דאינו אלא מדרבנן גם בזה אתה תחזה מה שכתבתי בקונטרס הנ"ל במערכת האל"ף אות קכ"א הנה הבאתי דמצינו כמה איסורי תורה משום גזרה ובמה שכתב בטעם הרי"ף והרמב"ם שפסקו כר' אבהו משום דר' אבהו בשם ר' אלעזר אמרה והוו רבים אחרי המחי"ר אין דבריו נלע"ד דמסתברא דכיון דאמור רבנן אין הלכה כתלמיד במקום הרב א"כ סברת כל חד מנייהו נדחה קרו לה לגבי רבם ומה לי חד או תרי ועיינתי בספרי הכללים וראיתי שהרב יד מלאכי באות ט"ל הביא בידו המלאה מחלוקת הפוסקים בזה ועכ"פ בדעת הרי"ף כתב בשם הרמב"ן במלחמות בסוף פרק גיד הנשה דהלכה כהרב אף שהתלמידים הם רבים וכ"כ בדעת הרמב"ם בשם הרב המגיד בפי"ח מהלכות שבת דין כ"ג עי"ש ולפי זה אזדא ליה האי טעמא שכתב הרב משום דר' אבהו ור' אלעזר הוו רבים אבל הטעם השני שכתב הרב משום דרב אשי שהוא בתרא ס"ל כוותיה נראה נכון וכבר כתבתי למעלה בשם הרבנים עצמות יוסף ויש"ש שכתבו כן עפ"י סוגיית הש"ס בקידושין ובב"ק גם הרב דברי אמת בקונטרס דברי סופרים סי' ה' (ד' קי"ד ע"ב מדפוס חדש) כתב כדברי מרן מוהרד"ף להכריע הלכה כר' אבהו מההיא דרב אשי דקאי כוותיה ותמה על הרא"ש פרק גיד הנשה הנ"ל למה לא כתב דהלכה כר' אבהו מטעם שרב אשי דבתרא הוה ס"ל כוותיה ע"ש (שדבריו מגומגמים קצת לענ"ד) גם הרב נו"ב בצל"ח לפסחים על דף כ"ג ע"א (בד"ה שם ותניא ריה"ג אומר) הביא מ"ש הרא"ש בפרק גיד הנשה בשם רבינו יונה שיש לו ראיה מפסחים שהלכה כר' אבהו ולא באר ראיתו והרב גלה לנו רז זה דסתם סוגיא ההיא סבר כר' אבהו עי"ש ובשאלתות פרשת צו שאלתא ע"ה הביא מלתיה דחזקיה וכתב מרן נצי"ב מל"ך יצ"ו בהעמק שאלה שכ"כ בה"ג והביא מ"ש מרן כ"מ והר"ן לדעת הרי"ף והרמב"ם דאע"ג דקי"ל כר' אבהו הביאו דרשה דחזקיה ומני"ר כתב שהביאו מלתיה דחזקיה משום דנפ"מ למלקות על ההנאה עי"ש דב"ק ולעיל במערכת האל"ף אות דר"ך כתבתי קצת בעיקר כללין עי"ש והשגתי עתה ספר יקר צמח צדק החדש על המשניות וראיתי בפרק ב' דפסחים (בדפי הספר ד' ס"ו ע"ב) שכתב טעם נכון להפוסקים כחזקיה לפי שבש"ס פסחים דף כ"ג ע"ב אמרינן דר' יהושע בן לוי סובר דאפילו לא יאכל איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע וכמה אמוראי מיירו אליביה אם כן סברת חזקיה היא סברא אמצעית בין ריב"ל ור' אבהו עי"ש וכלל זה סברו וקבילו כמה פוסקים ורשמתי קצת בזה לעיל במערכת הה' (בשדי חמד ח"א ד' ק"ב) אות ל' עי"ש:

כלל קך) כבוד חמיו חייב אדם בכבוד חמיו כמ"ש הריב"ה בטויו"ד ססי' ר"מ (וכן בכבוד חמותו כמ"ש מרן חיד"א בברכ"י בשם הפוסקים) כתב רבין חסידא בס' שמע יעקב

ריש פרשת יתרו דמשנה זו במחלוקת שנויה בילקוט שמואל ע"פ ואבי ראה גם ראה דת"ק אמר שדוד אמר כן לשאול חמיו ומסיים מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ואמר ר' יהודה דאבי ראה אמר לשאול גם ראה לאבנר ורבנן אמרי אבי ראה אמר לאבנר שהוא אביו באורייתא גם אמר לשאול וכתב שנראה פשוט דלא פליגי רבנן את"ק ור"י אלא במאי דס"ל דחייב בכבוד חמיו כבכבוד אביו מדקרי ליה אבי אבל מודו מיהא דמחייב בכבוד חמיו אלא שאינו בגדר כבוד אביו דאי אפ"ל דאינו חייב בכבודו כלל דהא תניא במכילתא ע"פ וישתחו וישק לו איני יודע מי השתחוה למי ומי נשק למי כשהוא אומר וישאלו איש לרעהו מי נקרא איש זה משה וכו' אלו תוד"ק ובהורמנותיה דמר יש לפקפק דא"כ כל עיקר סמיכת הריב"ה אינו אלא עפ"י המכילתא וא"כ היה לו להריב"ה להביא מזה ועין רואה שכתב חיוב זה מדכתיב ואבי ראה גם ראה כיעי"ש אבל נעלם מעיני דמר דהרב ב"ח שם עמד מרעיד על הפוסקים שהשמיטו דין זה וכתב שטעמם משוה דרבנן פליגי את"ק ואדר"י וקי"ל כרבנן אלא דהריב"ה משמע ליה דגם לרבנן חייב קצת בכבוד חמיו מדסמכו לאביו באמרו גם ראה עי"ש וזה נכון שגם בלא דרשה דהמכילתא מוכח הכי ממילתייהו דרבנן ולכן לא הביא הריב"ה אלא מגם ראה.

שור למרן חיד"א בס' ברכ"י שם באות כ' הביא מ"ש הרב ב"ח הנ"ל וכתב דעדיין אנו צריכים למודעי דמאחר שהפוסקים השמיטוהו מה ראה הטור לפסוק דחייב לכבד חמיו וי"ל דכיון דאיכא מ"ד שחייב לכבד כאביו דלא לאפושי בפלוגתא ס"ל להטור דצ"ל דגם רבנן מודו דצריך לכבדו בכבוד בעלמא אלא דאינו חייב לכבדו כאביו מש"ה לא ניחא להו למדרש אבי ראה על שאול א"נ דהטור ראה מ"ש במכילתא וכו' וסבר הטור דהך מכילתא אתיא ככ"ע וכו' אתוד"ק ובעניותי איני מבין איך נתקררה דעתו בישוב הראשון למה שהקשה מה ראה רבינו הטור לקרב את הרחוקים מאחר שכל הפוסקים השמיטוהו והרי הרב"ח גופיה כבר כתב טעם הריב"ה דמדסמכו לאביו במאמר גם ראה משמע ליה דדומה בצד מה לאביו ואם בכל זאת קשיא לן דסוף סוף כיון שהפוסקים השמיטוהו אלמא לא משמע להו הכי למה פסקו הוא מאי אהני לן טעמיה דמר כי היכי דלא לאפושי פלוגתא וכו' דאטו מהפוסקים נעלם דלא מפישינן בפלוגתא אלא דסברי דהיינו בעלמא מסתמא אבל בהא משמע להו דפליגי בהכי וא"כ למה פסק כן הריב"ה שלא כדעת כל הפוסקים ומה שיישב דראה הטור דברי המכילתא ישוב זה השני קשה הימנו כמו שכתבתי למעלה שאם כן היה לו להריב"ה לאתויי מהאי מכילתא מדכתיב וישתחו וכו' ורואה אני שם בשיורי ברכה אות ט"ו שהביא בשם ליקוטי הרב גבריאל איש פיראנסה שבס' עץ החיים דף לק"ט ע"ג שכתב ג"כ שהטור סמך על המכילתא

עי"ש ואני עני לא זכיתי להבין דעת קדושים שלשת הגבורים הנז"ל בזה ועל כולם אני תמיה למה לא העירו על מ"ש מרן הב"י ע"ד הריב"ה וז"ל ומ"ש וחייב אדם לכבד חמיו דכתיב ואבי ראה גם ראה דוד אמר הכי לשאול וקרי ליה אבי מפני שהיה חמיו עכ"ל ולא הזכיר לא המדרש ולא המכילתא ומוכח דמשמע ליה דהטור מפקנא אית ליה להאי דינא מגופיה דקרא ממה שקראו אבי וא"כ יש במשמע שיהא חיוב בכבודו ככבוד אביו ממש היפך שיטתם כדעת רבינו הטור וכן יש להעיר על הרב ט"ז שכתב בס"ק י"ט (עמ"ש מרן חייב לכבד חמיו) דכתיב אבי ראה גם ראה ודוד אמר לשאול כן שהיה חמיו וקראו אביו עכ"ל דאחר שראה מה שכתב הרב ב"ח על פי המדרש היה לו לפרש אליבא דרבנן כמו שכתב הרב ב"ח ולא לתפוס השיטה כמ"ד דדוד קראו לשאול אבי רק לומר דמדסמכו לאביו במאמר גם ראה מוכח דיש לו קצת כבוד אלא שאינו ככבוד אביו ממש אלא דלזה י"ל דהרב ט"ז הוצרך לפרש דברי מרן בש"ע לפי מה שנראה מדבריו שבב"י כמובן ומצאתי שהרב מוהריו"ט קריספין בס' בית אהרן בחיו"ד מערכה זו אות ב' הביא שהרב יקרא דשכבי דף י"ד הק' על הטור שפסק כר' יהודה ושביק סברת רבנן וכתב ע"ד שנעלם ממנו דבריהרבנ"ח וכו' אבל ע"ד מרן הב"י יש לתמוה דמפרש דברי הטור דדוד אמר לשאול אבי וכסברת ר' יהודה עי"ש שהאריך לפלפל בדברי הרב שלחן גבוה בענין זה ואין מצוי אצלי ספר של"ג ליו"ד וחידוש הוא שלא ראה דברי מרן חיד"א בברכ"י ובשיו"ב שהמעיין בדבריו יראה שקצת מקושיותיו שייכי גם על דברי מרן חיד"א וע"ד רבין חסידא בס' שמע יעקב הנ"ל ואין להאריך:

עתה השגתי חוברת קטנה בקורת נאמנה לידידי הגאון ישראל חיים דייכעש מח"ס נתיבות ירושלים ונקראה בשם ביאורים בירושלמי למבחן וראיתי שם בצד 584 שמסייע לן במה שכתבתי שלא היתה סמיכת רבינו הטור על דברי המכילתא שכתב וז"ל הטור בסוף סי' ר"מ כתב דחייב לכבד חמיו ויליף לה מדכתיב ואבי ראה גם ראה ועיין במכילתא יתרו פרשה א' וישתחו וישק לו איני יודע מי השתחוה למי וכו' אלא משה לחמיו מכאן אמרו שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו והחכם הרא"ה ווייס בביאורו למכילתא שם העיר על דברי הטור הנ"ל דיליף כבוד חמיו מדוד ותמה על מה שהטור עשה מדרש מעצמו אבל נעלם ממנו דברי הילקוט בשמואל א' אות קל"ג אמר ליה דוד אבי ראה גם ראה מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו ככבוד אביו ואנו רואים בעליל שהמדרש הזה שחשב על הטור שדרשו מעצמו מדרש חכמים הוא ובכונה שבק הטור דרשת המכילתא ובחר בדרשת הילקוט כי הילקוט השוה כבוד חמיו לכבוד אב שנצטוינו בתורה הקדושה ומלשון המכילתא לא משמע חיוב רק דרך ארץ עכ"ל ולא נטפל הרב יצ"ו לעיין

בדברי הפוסקים ובפרטות בדברי הרב בית חדש הנ"ל כמובן ועל כל פנים ראינו שסובר שלא הוציא רבינו הטור את דינו מהמכילתא אלא מדרשת אבי ראה שבילקוט:
כלל קכא) כבוד אבי אביו הרב מדרש תלפיות בריש ספרו כתב בשם הרבנים רבינו יונה ומנורת המאור וס' החרדים דהוא מדאורייתא עי"ש וקצת תימה שלא זכר שר מחלוקת הפוסקים בענין זה עיין ביו"ד סי' ר"מ סכ"ד בדברי הרמ"א וב"ח וכל המפרשים שם והרב פתחי תשובה שם הביא ראיה מסוטה דף מ"ט ע"א אמר ליה לאו ברך אנא וכו' ולזה היה אפ"ל דמחלוקת מוהריק"ו והרמ"א הוא דוקא באבי אביו דאילו באבי אמו גם הרמ"א מודה דפטור וטעם החילוק שביניהם דעיקר חיוב אמו באביה בקופייא הוא שכ"ז שהיא תחת בעלה אין בידה לעשות לפי שהיא משועבדת לבעל ואמטו"ל יש סברא לפטור את בנה מכבוד אביה ובהא פליגי מוהריק"ו ס"ל שלא לחלק והרמ"א ס"ל דיש לומר כאמור אך הראיה שהביא עוד ממ"ש במכות גבי בן בנו נעשה לו גואל הדם והוא בדף י"ב ע"א (שם נרשם כ"ב והוא טעות) נראית ראיה אלימתא לכאורה אך נעלם מהרב פ"ת שהוכחה זו כבר הוזכרה בתשובת הרב כנסת יחזקאל הו"ד בשו"ת קרית חנה סי' ל"ד (ד"ה משנכנס) ודחאה כיעי"ש ועיין להרב יפה מראה ה"ד הרב פני יצחק בדף פ"א ע"ג דנראה דר"ל דר' אבין בירושלמי ס"ל דחייב אדם בכבוד אבי אביו בחיי אביו דוקא והרב פנ"י תמה עליו דממ"נ אי ס"ל כמוהריק"ו אפי' בחיי אביו פטור ואי ס"ל כמוהר"ם אפי' אחר מיתת אביו ליחייב עי"ש ולע"ד לא נפלאת לחלק בהכי דכיון דמה שחייב בכבוד אבי אביו הוא משום כבוד אביו א"כ דוקא בחייו הוא דחייב כי היכי דקי"ל באשת אביו ובעל אמו לכ"ע וכן באחיו הגדול למ"ד כמ"ש ביו"ד סי' ר"מ סכ"א ובפתחי תשובה שם סקי"ח עי"ש הכי נמי באבי אביו ס"ל להירושלמי דבחיי אביו חייב אבל לא לאחר מיתה וק"ל וע"ע להרבנים שמן המור בדרו' דף ק"י ע"ב אהל יעקב דף ס"ה ע"ב משק ביתי במערכת הבי"ת אות צ"ה זרע אמת ח"ב סי' קמ"ח מנחת זכרון במערכת המ"ם דף צ"ב ע"א וע"ב שיבת ציון סוף סי' ח"ן ודו"ק עמודי אש דף פ"ג אות מ"ה שם אריה דף ב' ד"ה ויש עיקרי הד"ט בחיו"ד סי' כ"ו אות ז ישרי לב דף ח"י ע"ב:
כלל קכב) כדאי הוא פ' לסמוך עליו אמרינן אפי' היכא דהפוסק חזר בו וסמכינן בדיעבד על מה שהיה מתיר להלכה אף לכתחלה כ"מ מהרב ב"ח א"ח סי' רמ"ד ס"א וחידוש הוא בעיני שו"ר מ"ש הרב"ח עצמו בסי' רמ"ה ס"ב מה שביאר בכוונת דבריו שבסי' רמ"ד דדוקא בההיא הוא דשייך לומר כן כיעי"ש וי"ל על הרב"ח דלפי זה אזדא ליה מה שהכריח בסי' רמ"ד ממה שהביא הריב"ה מה שהיה מתיר ר"ת עי"ש דהא חזינן בסי' רמ"ה הביא ההיא דר"י אע"ג דאין לסמוך עליו ועיין בהגהות הג' מוהרל"ח בסי'

רמ"ד שהביא דברי הרב"ח שם והיה לו לציין דברי הרב"ח שבסי' רמ"ה כדי שלא יטעה השומע במשמעות דבריו: כלל קכג) כל מלתא דאמר רחמנא וכו' על דברי הרמב"ם בספר המצות במצות לא תעשה ס"י וב"ר על והארץ לא תמכר לצמיתות אי חשיב לא תעשה ואי עביד לא מהני היה כתוב כאן ונעתק לעיל באות ע"ג (אחר ד"ה עוד כתוב בקונטרסי): כלל קכד) כיון דאישתרי אישתרי עיין במה שרשמתי בזה במערכת הה' (בשדי חמד ח"א אות קי"א): כלל קכה) בכבוש כמבושל לא אמרינן בדבר חי ששהה מעת לעת כגון שנפל עכבר ושהה חי כ"ד שעות לא מיקרי כבוש עיין להרב זכור לאברהם במערכה זו בשם הרב חקרי לב ביו"ד סי' פ' ובשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' ג"ן (ד"ה מ"ש ראיה לענין חזותא) כתב ומ"ש לענין אם עומד דבר חי מעל"ע כגון דג חי בשכר אי אמרינן כמבושל והביא ממ"ש בפי"א דאהלות מ"ז כמה תשהה במעיה ג' ימים וק' הא מ"מ הוי כבוש דשהה במעיה מעל"ע ולמה לא תטמא וילפינן איסור מטומאה לק"מ דהא הוי טומאה בלועה ולא מטמא ע"כ נראה דכונת הרב השואל לפשוט דבדבר חי לא אמרינן כבוש כמבושל והרב המחבר דוחה ראיתו ומ"מ לדינא אפשר דמודה לו וכן כתב מרן החבי"ף בס' חיים ביד סי' צ"ו דאם שהה חי לא שייך כבישה ועיין להרב חתם סופר ביו"ד סי' צ"ד דאין חילוק לענין פליטה בין מית לחי והביא דבריו הרב פתחי תשובה בסי' ק"ד סק"ג וזה דלא כדעת הרב חק"ל וגאון בדורנו יצ"ו בס' דרכי הוראה ח"ב פרק מ"ח דחה הראיה שבשו"ת חת"ס (דאי מפליט) וכתב דיש ראיה להיפך עי"ש ועיין לעיל (בשדי חמד ח"א) במערכת הבי"ת אות קי"א שכתבתי בשם הרב שואל ומשיב במהדורא ג' ח"א סי' מ"ג שכתב ראיה דפליטת בעלי חיים אינה אוסרת ומכל מקום מסיק בצ"ע ועיין במה שכתבתי בקונטרס פאת השדי במערכת הבי"ת (בחלק הכללים) אות ט"ו לענין בליעת בעלי חיים אם אוסרת:

ואי אמרינן כבוש כמבושל בדבר שאינו מאכל עיין בפתחי תשובה יו"ד סי' פ"ז ס"ק י"ט מה שכתב להשיג על דברי חת"ס יו"ד סוף סי' פ"א ועיין למר בריה בשו"ת כתב סופר א"ח סי' קכ"ב מה שהליץ לקיים מילי דאבות והבאתי תורף דב"ק בקונטרס אסיפת דינים במערכת ארבעה מינים סי' ב' אות ב' (בשדי חמד ח"א) ועוד הבאתי בזה בס"ד בקונטרס פאת השדי לחלק אסיפת דינים במערכת ארבעה מינים אות י"ט עי"ש: כלל קכו) כבוש כמבושל חמץ שנפל לצונן ושהה מעת לעת קודם הפסח ונתבטל ונמשך כבישתו עד תוך הפסח ושהה מעל"ע בפסח אי אסור רשמתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ג' אות יו"ד עי"ש: כלל קכז) ככותבת ביום הכיפורים דשיעורו בככותבת חדש הגאון חתם סופר בשו"ת א"ח סי' קכ"ז דכיון דביתובי דעתא תלי בעינן הנאת מעיו ואין מצטרף

מה שבין החנכיים ומר בריה בשו"ת כתב סופר א"ח סי' קי"ז כתב דרבים מגדולי המורים ירו עליו חצים המה ראו כן תמהו תמיה רבא ונפלאה מהירושלמי פרק ח' דתרומות שהזכיר בחתם סופר ומני"ר האריך לקיים מילי דאבות וכתב לחלק בזה בין אכילה לשתיה ומסיק כן לדינא דעל אכילת יום הכיפורים ליכא אפילו איסור דאורייתא אלא בהנאת מעיו אבל מדרבנן אסור ועלשתיה מלא לוגמיו חייב בהנאת גרונו בלבד עי"ש ועיין בקובץ יגדיל תורה קונטרס ט' סי' קכ"ג דף רי"ד ע"ג אות ד' ובספר דרכי הוראה לאחד מגאוני דורנו יצ"ו בח"א דף ל"ג ע"ד כתב לראיה ברורה מהירושלמי דתרומות דבהנאת גרונו מייתבא דעתיה ולא זכר דברי הרב חתם סופר וגם לא ראה מה שכתב מר בריה בכתב סופר כיעי"ש: כלל קכח) כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה עיין לקמן במערכת העי"ן אות ס"ו:

כלל קכט) כל שתשמישו ועיבורו שוה יולדות זו מזה הכי אמרינן בבכורות דף ח' ע"א מסוגיא זו הקשה רב רחומאי הרב הגדול מוהר"ש מארקאוו יצ"ו על מה שכתב הרע"ב בפרק ה' דאבות משנה כ"ג דנמר נולד מחזיר ולביאה והרי אין עיבורן שוה דחזיר לששים יום וארי לשלש שנים כמו שאמרו בבכורות שם וכי האי גוונא פריך הש"ס בחולין דף קכ"ז ע"א ולא שייך התי' דשם עכ"ד יצ"ו ואני הרצתי קושיא זו לפני הגאון המפורסם מר קשישא מוהר"ר מרדכי גימפל יפה יצ"ו וז"ל תשובתו והנה הוה בעינן למימר דחזיר היער הוא חיה אף על גב דחזיר הישוב הוא מין בהמה כמו ששנינו בסוף פרק ח' דכלאים מכל מקום חזיר היער מינא אחרינא והוא חיה כדמשמע בויקרא רבה פרשת שמיני סי' י"ג שאמרו שם חזיר מיער הדין חיותא כי סלקא מחורשא וכו' וכן בפסחים דף קי"ח ע"ב גער חית קנה שדרה בין הקנים שנאמר יכרסמנה חזיר מיער הרי דקרי ליה חיה וחיה עם בהמה שני מינים הם (ומה שנראה מדברי הרב משנה למלך פרק ט' הלכה י"א דגם בבהמה וחיה אינם כלאים לענין מנהיג רק באחד טמא ואחד טהור דוקא לא נראה כן מבבא קמא דף נ"ה ע"א הנהיג בעיזא ושבוטא מהו הובא ברמב"ם שם הלכה ח' ושבוטא דג טהור עיין חולין דף ק"ט ע"ב מוחא דשבוטא ומה נפקא מינה בין בהמה וחיה לבהמה ודג ואין כאן מקום להאריך) וכן הוא בתוספתא דכלאים פ"ק שור ושור הבר וכו' חזיר וחזיר הבר כלאים זה בזה ואם כן אפשר דחזיר הבר עיבורו שלשה שנים שוב ראיתי דאי אפשר לומר כן דזה משנת ר' יוסי דסובר שם ובפרק ח' דכלאים דשור בר מין חיה אבל לרבנן דפליגי עליה וסברי דשור הבר מין בהמה והוא הדין דפליגי אחזיר הבר וכן מוכח מרמב"ם שם הלכה ה' מין שיש בו מדברי וישובי וכו' מותר להרכיבן זה בזה כגון שור וכו' וכן הוא בשלחן ערוך סי' רס"ז (ופלא על מה שכתב הרב תפארת

ישראל בפירוש המשנה שור הבר מין בהמה וחזיר הבר מין חיה דאף שלא מצינו בהדיא פלוגתא רק בשור הבר מכל מקום הרי הרמב"ם גם בטור ושלחן ערוך השוו כולם והוא בא לחלק את השוין) ועל כן לפי זה אין מקום ליישוב זה:

ורק עד שאנו דנים להקשות ולתרץ במילי דאגדה (שמקור דברי הרע"ב לא מצאתי בדחז"ל רק במגן אבות להתשב"ץ) יותר קשה בדברי רבינו הרמב"ם שם דין ד' שכתב שני מיני בהמה או חיה שדומין זה לזה אף על פי שמתעברין זה מזה וכו' הזאב עם הכלב וכו' והרי הכלב לחמשים יום וזאב לשלש שנים וכמו שאמרו בבכורות שם עוד יש לדקדק דבחולין דף קכ"ז הנ"ל מסיים וכל שאין תשמישם ועיבורם שוה אין יולדים זה מזה ובבכורות לא סיימו האי וכל שאין וכו' על כן נראה פשוט הפירוש דאין מעכב העיבור אלא כשאינם שוים לא בדרך תשמישם ולא בעיבורם על כן בחולין בנחש וצב דאין עבורן שוה דרק נחש מוליד לשבע כמו שאמרו שם בבכורות ולאותו רשע לא מצינו חבר גם בתשמישן אמרו שם הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ משלשה אדם נחש ודג על כן פריך שפיר כיון דחלוקין בשתיהן היכי עיעברי ובבכורות אמרו כל שתשמישו ועבורו שוה היינו או זה או זה ומיתרצי הנך תלתא קושייתא ברווחא ואתי שפיר הרמב"ם דזאב וכלב מתעברים זה מזה וכן דברי הרע"ב מיושבין ברווחא שפיר אלא דדברי הרע"ב אין מוסכמים בעיני ועיין רמב"ן בפרשת קדושים בפסוק את חקתי תשמורו שהנולדים מין משאינו מינו גם הקרובים בטבע יכרת זרעם ולא יולידו והנמרים הם מולידים ונחשבים למין בפני עצמו ואין כאן מקום להאריך עד כאן דברי הגאון הנ"ל שיחל"א:

והנה הגם שהפירוש הזה דחוק ומשמעות לשון הש"ס הוא דבעינן תרווייהו וכן נראה מלשון רש"י דנקט בביאור המאמר כגון כשב ועז דאיתנהו לתרווייהו הא מיהא אנהיר לן עייניו בפתיחא דחכימי דלא ליהוו דברי הרע"ב הפך ש"ס ערוך וכך היא חובתינו דחוקי אנפשין משום יתובי דעתא במלתייהו דקמאי וארשום פה מה שיש להעיר בדברי הגאון יצ"ו הנה מה שכתב בתחלה ליישב על פי מאי דמשמע ליה דחזיר היער הוא חיה והם שני מינים ודחה זה ותמה על דברי הרב תפארת ישראל שכתב כן דחזיר הבר הוא חיה ככתוב בדב"ק לי הדל יתכן לקיים סברת הרב תפארת ישראל כדמוכח מהמד"ר כמו שכתב מני"ר (דאין לומר דקרינן חיותא החי"ת בחיר"ק והוי"ו בפתח והוא לשון בהמות רבות כההיא דאמרינן בפרק קמא דבבא מציעא ההוא רעיא דהוו מסרי ליה חיותא וכו' וכן בריש פרק מי שאחזו ס"ז סוף ע"ב וברש"י ד"ה אהדמו לי וכן בבכורות דף ג' ע"ב ההוא גיורתא דהוו מסרין לה חיותא דאם כן הוה ליה למימר אילין חיותא וכו' בלשון רבים ומה שאמרו בבכורות שם רב מרי בר רחל הוה ליה ההוא חיותא וכו' הנה הרמב"ן

הביא דבריו הרא"ש שם בפרק ה' סי' י"ג גריס הוה ליה חיותא) וכן מש"ס פסחים שהביא מני"ר וכן מהתוספתא ומה שדחה דזו סברת ר"י וכו' בהורמנותיה דמר אמינא דלא פליגי רבנן עליה דר"י אלא בשור הבר דהוא שוה ממש לשור הישוב (עד שנחלקו אי מיכא הוה וערק לתמן או איפכא כדאיתא בירושלמי) אבל בחזיר הבר אולי יש איזה שינוי בגופו כאווז וכדומה ולכולי עלמא הוו מין חיה וכן אפשר לומר גם בחמור הבר והיינו דלא תני פלוגתייהו במתניתין אלא בשור הבר דאין לומר דלפי מה שכתב הרב תוספת יום טוב דלא נפקא מינה אלא לחלבו ולכיסוי ולא לכלאים וכו' אם כן משום הכי לא תני חמור וחזיר שכבר עמדו רבנן קדישי על דברי הרב תוספת יום טוב אלו דשפיר נפקא מינה גם לכלאים והרמב"ם והרע"ב תרי מגו תלתא נקטי וכו' עיין להרבנים שושנים לדוד ומראה הפנים:

ולפי הנראה סברת הרב תפארת ישראל מוכרחת מתוך מה שכתב הרע"ב דנמר בא מחזיר היער ולביאה אם כן על כרחין לומר דחזיר היער הוא חיה דאי סלקא דעתין דהוא בהמה הא אמר ריב"ל בפרק קמא דבכורות דף ז' ע"א לעולם אין מתעברת לא טהורה וכו' ולא בהמה מחיה ולא חיה מבהמה חוץ מר"א ומחלוקתו (ועיין רש"י חולין דף פ' ע"א ד"ה בריה בפני עצמו אין חיה מתעברת וכו' והכי נמי אמרינן בבבא קמא דף ע"ח וכו' נראה דטעות סופר הוא וצריך להיות בכורות דף ו' ע"א ואין לומר דרש"י גריס גם בבבא קמא וחיה מבהמה דמלבד דהתם לא צריכנא להכי אלא לטהורה ואינה טהורה ועוד דהתם לר"א קיימינן ולר"א ומחלוקתו חיה מתעברת מבהמה וחפשתי ומצאתי להגאון נודע ביהודה בהגהותיו שהגיה בדברי רש"י שצ"ל והכי נמי אמרינן בב"ק דף ע"ח ובבכורות דף ז' ע"א עד כאן ולא זכיתי להבין כונתו דהא רש"י בחולין לא מיירי אלא בבהמה וחיה ולא איירי בהכי בש"ס ב"ק שם גם מה שסיים רש"י וה"נ אמרינן בב"ק חוץ מר"א ומחלוקתו ליתנהו להני מילי בב"ק שם) וכיון דמהמד"ר וש"ס דפסחים מתבאר דהוא חיה וכן הוא משמעות התוספתא דלא פליגי רבנן אלא בשור הבר ואף אי נימא כמו שכתב מני"ר על דברי התוספתא דסברת רבי יוסי היא מה נענה להש"ס דפסחים והמדרש רבה וריב"ל נקיט דחיה אינה מתעברת מבהמה אם כן לפי מה שכתב הרע"ב דנמר בא מחזיר היער ולביאה נראה דיפה אמר חנן הגאון תפארת ישראל דחזיר היער הוא חיה:

ומאי דמשמע למני"ר מדברי הרמב"ם והשלחן ערוך בהפך אם כונתו לומר דמדבריהם משמע דרך כלל על כל מדברי וישובי שהם מין אחד וחזיר נמי כל שהוא מן כללא הוא נראה דאינו מוכרח דיש לומר דמה שכתב הרמב"ם כגון שור הבר וכו' היינו הני

דוקא וכאילו אמר והן שור הבר וכו' ומצינו כן בש"ס דאמור רבנן כגון ואינו אלא מה שאמור בענין כמו שכתב רש"י בסנהדרין דף צ"ח ע"ב ד"ה ואם וכן בלשון המפרשים עיין להרע"ב ס"ו פ"ג דנגעים ותוספת יום טוב שם בד"ה פחות וכן כתב הרב פתח הדביר בח"ג דף קל"ו ע"ד בפי' דברי הרב כנסתהגדולה אורח חיים סי' רפ"ה והביא דברי רש"י והרע"ב הנ"ל (עיין במה שרשמתי במערכה זו אות ז) ואם כן לא נפלאת היא לומר דמה שכתב הרמב"ם כגון וכו' הוא כאילו אמר והן וכו' וקצת נראה כן מדלא סיים לומר וכיוצא בהם כמה שכתב בדין ח' ואין לדקדק אם כן אמאי איצטריך לסיים אבל אווז וכו' דכיון דהוזכר בש"ס והוא מין עופות דלא מיירי בהו מעיקרא איצטריכא ליה אי נמי לאשמועינן דטעמיה דאביי עיקר דשינוי בצורתו בעינן ולא כרב פפא דהאי טעין וכו' דההוא שינוי בטבע ולא בצורתו לא מהני: אלא דבעיקר מילתיה דמני"ר (דאי נימא דחזיר היער הוא חיה י"ל דעבורו לשלש שנים) לי הדל איכא למישדי נרגא דכיון דתני סתמא חזיר לששים יום אם איתא דדוקא חזיר שבישוב אם כן הוה ליה למיכלל חזיר היער בהדי זאב וארי וכו' אלא ודאי דגם חזיר היער לששים יום דאף דחזיר היער לחיה יחשב מכל מקום לענין עבורו אין סברא שיהיו חלוקים דהא לרבי יוסי דשור בר מין חיה מי נימא דאין שוים בעיבורם וכי תימא הכי נמי דהא בהא תלי אם כן הוי פלוגתייהו במציאות וזה דבר רחוק לומר כן מסתמא וכי היכי דשור הבר וישובי עיבורן שוה לר"י הכי נמי לדידיה חזיר וחזיר הבר והכי נמי ניחא אף לדברי הכל וק"ל:

ומה שכתב דמדברי הרב משנה למלך נראה דגם בבהמה וחיה אינם כלאים לענין מנהיג אלא בטהור וכו' וכתב על דבריו דאין נראה כן וכו' ככתוב בדב"ק האמת דלא שנראה כן מדברי הרב משנה למלך אלא מפורש בדב"ק דאפילו בהמה וחיה אם שניהם טהורים אינו אסור אלא מדרבנן אך מאי דקשיא ליה למני"ר מההיא דעזא ושבוטא לפום ריהטא לא זכיתי להבין כונתו דלפי הנראה רצונו בזה דקשיתיה לנפשיה אמאי דאמר מר דחזיר וחזיר היער הם כלאים דמדברי הרב משנה למלך אין נראה כן אלא כל שהם שוים בטהרה או בהפכו אף שזה חיה וזה בהמה אינם כלאים ומהדר לנפשיה ואמר רב דדברי הרב משנה למלך אינם ברורים מההיא דעזא ושבוטא והדר דינא כדאמר מר מעיקרא דכיון שזה חיה וזה בהמה הוי כלאים ואם לכך נתכוון תמיה לי מאי קשיא ליה מדברי הרב משנה למלך דאף אי נימא כהרב משנה למלך מי לא מודה הרב משנה למלך לענין הרבעה דחיה ובהמה אף דשניהם טהורים או בהפך הוו כלאים דשני מינין נינהו וכיון דתרי מיני נינהו לענין הרבעה שפיר מצינן למימר דעבורו של זה לא כעבורו של זה ולא קשיא מדברי הרב משנה למלך למאי דסליק אדעתיה דמני"ר הן אמת דהגאון שפתי כהן

ריש סי רצ"ז משמע ליה דהרבעה והנהגה כי הדדי נינהו וכמחלוקת (הרמב"ם והרא"ש) בזו כך מחלוקת בזה יעי"ש אך דב"ק בזה תמוהים וכבר השיגו הגאון פרי חדש סי' פ"ו סעיף קטן ו' ודברי הרב פרי חדש הנ"ל נעלמו מעיני העדה הרבנים מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' רצ"ז ושושנים לדוד פרק ח' דכלאים שהביא שם ועפרא דארעא על דברי הארעא דרבנן מ"ב אות קי"ד כמו שיראה הרואה בדב"ק בגופן שלהם:

ומה שנראה דעת הגאון יצ"ו דלהרמב"ם נמי בבהמה וחיה אף ששניהם טהורים הוי כלאים דלא קפדינן שיהא אחד טהור ואחד שאינו טהור אלא כששניהם חיה או שניהם בהמה עמו הסליחה רבה דאין כן משמעות דברי הרמב"ם כלל וכן הבין הרא"ש בהלכות כלאים בדעת הרמב"ם והקשה עליו (כקושית הגאון יצ"ו על הרב משנה למלך) מהיא דמנהיג בעזא ושבוטא ואי הוה סובר דבחיה ובהמה טהורים או בהפך מודה הרמב"ם לא הוה קשיא ליה מידי דמה לי חיה ובהמה ומה לי דג ובהמה כמו שכתב מני"ר גופיה ומה גם דמבואר בדברי הרמב"ם דשבוט הוא חיה שבים וכתב הרב בשם הרב תו"ח שכן פשט הש"ס בבבא קמא הנ"ל ומה שכתב הגאון יחיה דשבוטא הוא דג טהור כדאמרינן שרא לן מוחא דשבוטא הנה הרא"ש בתשובה כלל ב' סי' ט"ז כתב גם כן דשבוטא דג טהור אך הכריח כן מדבצרפת אוכלים אותו (עי"ש דמר קעסיק להקשות על סברת הרמב"ם מהיא דמנהיג בעזא ושבוטא כשיטתו שבהלכות כלאים) ולא הכריח מההיא דמוחא דשבוטא וכן מדאמרינן בריש פרק ב' דקידושין ובפרק כל כתבי רבא מלח שבוטא שמעת מינה דסובר דמגוף הש"ס אין הכרח לזה דיש לומר דאיכא שבוטא טהור ושאינו טהור ואינהו הוו בקיאי איזהו הטהור והיינו ההיא דשרא לן מוחא ומלח שבוטא ואיזהו שאינו טהור והיינו ההיא דמנהיג בעזא ושבוטא ורק מדבצרפת אוכלים אותו ואין להם שום סימן וקבלה עליו מוכיח שפיר דכל שבוטא טהור וק"ל שפיר לסברת הרמב"ם (כן נראה לדחוק בדעת האשל אשר ברמה הוא הרא"ש דחלילה לומר עליו דנעלם ממנו ש"ס ערוך בשתי עניינים הנ"ל) ואם כן מגוף הש"ס אין הכרח דשבוטא הוא טהור כמו שכתב הגאון יצ"ו:

הן אמת דראיתי למרן החבי"ב בכנסת הגדולה יו"ד סי' פ"ג הגב"י אות כ"ב תמה תמה יקרא על הרא"ש בתשובה הנ"ל דמה לו להוכיח מדאוכלים אותו בצרפת הא גמרא גמרינן לה ממוחא דשבוטא וממלח שבוטא והגאון פרי מגדים בשפתי דעת שם סק"ג אף הוא יהיה מתכוין להוכיח מהש"ס שתים זו דהוא טהור (ושם השיג על הכנסת הגדולה בראיתו מההיא דמנהיג בעזא ושבוטא דאדרבא להרמב"ם צ"ל בהפך דהא לדידיה אינו לוקה אלא בטהור ואינו טהור וכו' וציין לספר גנת ורדים שלו ואין מצוי אצלי וכתב

שם דלהרמב"ם שבוטא שבש"ס הוא חית הים ושמעת מינה דגם בחיה ובהמה לדעת הרמב"ם צריך שלא יהיו שוים) גם מרן חיד"א בספר מחזיק ברכה שם אות ו' (ובברכי יוסף רמזו שם) כתב דהרבנים מוהר"י קורקוס והרדב"ז כתבו לדחות ראיית הרא"ש מההיא דעזא ושבוטא דהרמב"ם סובר שאינו טהור ותמה עליהם מדמלח שבוטא וממוחא דשבוטא (במור"י קורקוס פרק ט' מהלכות כלאים כשהעתיק ראיית הרא"ש הלזו כתב בזה הלשון עוד הביא ראיה מדמרביע וכו' גם בהנהיג מין היבשה עם מין שבים לוקה ע"כ ונראה דאין לשונו מדוקדק דמי זה אמר על מנהיג עזא ושבוטא דלוקה ומרן הבית יוסף כתב דאפילו מכת מרדות אין בו דאין מכין מספק ואף שזה אינו פשוט וכמה דיות נשתפכו אי מכין מרדות על הספק כמו שרשמתי לקמן במערכת המ"ם אות קכ"ט מכל מקום לדברי הכל מלקות מיהא ליכא וראיית הרא"ש מההיא הפך סברת הרמב"ם היינו ודאי דאף על גב דגבי עזא ושבוטא ליכא במנהיג איסור תורה ברור כי בעיא דלא איפשיטא היא מכל מקום מדאבעיא לן במין שבים ושביבשה עזא ושבוטא מי אמרינן כיון דעזא לא נחית בים וכו' שמעת מינה דאי הוו תרווייהו כי האי גוונא ביבשה דשניהם טהורים דומיא דעזא ושבוטא פשיטא ליה דהמנהיג בהם לוקה ולא בעינן שיהא אחד טהור ואחד שאינו טהור וזה פשוט) ולפי האמור אישתכח דאשלי רברבי הנז"ל נקטי כדעת הגאון יצ"ו דמההיא דשרא לן שיבוטא מוכח שהוא טהור דלא כמו שכתבתי אנכי הדל: אך ראיתי שם (בספר מחזיק ברכה) בקונטרס אחרון שכתב ליישב דעת הרבנים הרדב"ז ומוהר"י קורקוס דאינהו סברי דתרי שבוטא הוו והטהור הוא קוליס האיספנין כמו שכתב בערוך ערך איספנין ומה שאמרו בשבת דף קמ"ה ע"ב כולן חזרו חוץ מקוליס האספנין אתמר באיכה רבתי סוף הפתיחות כולן חזרו חוץ משבוטא וכו' עי"ש ותמיה לי עליה דהגאון נר"ו די כל רז לא אניס ליה ואיך נעלם ממנו דברי הרא"ש בתשובה ובפסקים ודברי רבנן קדישי הנ"ל והוא פלא (ואחר זמן בא לידי ספר עמודי אש הנדפס מחדש וראיתי מה שכתב שם בדף א' ע"ג בזה ואתה תחזה דכל מה שכתב לפלפל על דברי הרדב"ז והרב כנסת הגדולה בענין זה הא גרמא ליה למר כי לא ראה דברי מרן חיד"א הנז"ל ואולי אין ספר ברכי יוסף ומחזיק ברכה מצוי אצלו ועל כל פנים חידוש הוא שלא הזכיר דברי הרב פרי מגדים שמסתמא מצוי בידו.

שוב ראיתי שם בהשמטות שהזכיר דברי הברכי יוסף ופרי מגדים עי"ש): והנה עיקר קושיא על הרע"ב הנ"ל איתגלגל ומטא קמיה דמני"ר הגאון המפורסם מוהרי"ז שטערין יצ"ו בעל ספר זכר יהוסף ואלו דברי תשובתו (ובמכתבו אלי) וז"ל ואנכי השבתי תיכף דלהר"ן בפרק קמא דקידושין ומבואר בשו"ת נודע ביהודה סי' כ"ב דהא דאין אשה

מתעברת מביאה ראשונה הכונה על רוב נשים אבל איכא מיעוטא דמתעברת מב"ר ומבואר בשו"ת שיבת ציון סי' ע"ג והכא נמי יש לומר דמיעוטא איכא שמתעברות גם כן באופן זה רק דלא שייך (ועל דרך שאמרו אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה וכי האי גוונא) ואולם לדעת ספרי הטבע הובא גם כן בתה"א מע"ר היונקים אות מ"ב חזיר הפיל הוא מין אחד במשפחתו וכו' אפוארוך הרבה כחצוצרה ויכול להאריכו ולקצרו כהפיל וביתר בנין גופו דומה להחזיר וכו' וכשיתגרו בו ימלא קצף ינשך בשיניו וירמוס ברגליו ופעמים יעשה כן גם להאדם עי"ש ואם כן אתי שפיר בפשוטו דהרע"ב כיון על חזיר היער גם במדרש שמואל פירש כן על חזיר היער ועיין בית חדש אורח חיים סי' א' על משנת הוי עז כנמר ואולם במגן אבות להתשב"ץ נראה שהבין על חזיר ממש והארכתי בהגהתי ואין כאן מקום להאריך עכ"ל הגאון הנ"ל יצ"ו: והנה בהא דאין אשה מתעברת מב"ר עיין מה שכתבתי במערכת האל"ף (בשדי חמד ח"א) אות ע"ז דאינו פשוט לומר כסברת הרב נודע ביהודה דברוב נשים הוא וכו' עי"ש ואף אי נימא כסברת הגאון נודע ביהודה בההיא מכל מקום במאי דקמן נראה דלא יתכן לומר כן דאי הכי מאי קשיא ליה לש"ס בחולין דף קכ"ז ע"א בערוד ולמה ליה לדחוקי נס בתוך נם לימא ליה דכיון דאיכא מיעוטא אף זה היה מהמיעוט ובאמת כי מדקדוק הש"ס בבכורות כל שתשמישו ועיבורו שוה יולדים ומגדלים זה מזה מדלא אמרו יולדים זה מזה ומגדלים זה מזה אלא מחתינהו בחדא מחתא סבור הייתי לומר דהכוונה כל שתשמישו ועיבורו שוה אזי איתנהו לתרווייהו דיולדים ומגדלים הא אי ליתנהו שוים בתשמיש ועיבור אזי ליתנהו לתרווייהו אלא איכא דיולדים ולא מגדלים ואיכא דמילדים ולא יולדים והדרנא בי מכח סוגיית חולין הנ"ל ותימה רבתי על הגאון יוסף עינינו יצ"ו שנעלם ממנו סוגיא הנ"ל: ועל דברי חותנו הגאון מוהרמ"ג הנ"ל השיב דמה שכתב דאין מעכב העיבור רק באין שוים לא בדרך תשמישן ולא בעיבורן זה נסתר מכמה מקומות עיין רש"י בבבא קמא ע"ז ב' (ד"ה גבי גניבה) ועוד כתב להעיר על דברי רש"י בבבא קמא דף קי"ז ע"א (ד"ה הוא) דהא בכלאים פרק ח דלרבי יוסי שור בר מין חיה ולרבנן בהמה הוא ועיין חולין דף פ' ע"א ואין כאן מקום להאריך עד כאן דברי הגאון מוהרי"ז יצ"ו: ועל מה שהשגתי עליו מהש"ס דחולין דף קכ"ז הנ"ל השיב לי במכתבו השני שקצר במכתבו מה שנרשם אצלו דמסוגיא דחולין היה נראה מפורש כדבריו ורק שהאריך להביא בזה מספרי הטבע שהאריכו בביאור דברי הגמרא ממציאות המין הזה וכו' (וכל זה לרווחא דמילתא לפי מה שהבין המגן אבות על חזיר ממש אבל האמת הברור שאין שייכות לכל ענין הסיפור רק על חזיר הפיל כמבואר בספרי התולדה) עכ"ד יצ"ו: כלל קל) כל מקום

ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו בכלל זה יש להאריך בס"ד ע"כ אחלק אות זו לסעיפים קטנים להקל על הקורא.

א) כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו עיין בברכות ט"ז ע"ב רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ונחלקו הפוסקים אי קיימא כתנא קמא או כרשב"ג ואי תליא פלוגתייהו בהאי כללא או לא עיין למרן בבית יוסף סי' ע' דסובר דכל הפוסקים אית להו האי כללא והפוסקים כתנא קמא הוא משום מה שאמר ר' יוחנן בדף י"ז ע"ב מוחלפת השיטה ועיין להרב תוספת יום טוב פרק ד' דפסחים משנה ה' שהקשה על זה דאם כן הוה ליה להרמב"ם לפסוק גם בתשעה באב כרשב"ג וכן הקשה הרב לחם משנה פרק ד' מהל' קריאת שמע הלכה ז' ותירץ דסמך על מה שאמרו כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה ומצאתי כתוב בשם הרב בן ידיד דדילמא במקום שנהגו שלא לעשות הוא דאינו רואה סימן ברכה עכ"ד אך עיין במגן אברהם סי' תקנ"ד שהביא מדברי הפוסקים דאפילו במקום שנהגו לעשות אינו רואה סימן ברכה והרב מוהר"י עייאש בלחם יהודה תירץ דכיון דאמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה ולא סיים למילתיה הי מנייהו מחליף אזלינן לחומרא הכא והכא לחייבו בקריאת שמע ושלא יעשה מלאכה בתשעה באב דהוא חומרא טפי מחשש יוהרא ואינו מובן לדעתי העניה דאם כן כל שכן דהוה ליה להרמב"ם לפסוק סברת רשב"ג כל אדם יעשה עצמו תלמיד חכם והרב מעשה רוקח האריך בענין זה והביא מה שכתב התוי"ט דהרמב"ם לית ליה האי כללא ושכן כתב הרב מוהראנ"ח בפרשת מצורע וסיים ובאמת כן הוא ג"כ בתוספות ע"ז דף ל"ב דאיכא אמוראי דלית להו האי כללא עי"ש ולא היה צריך להביא מדברי התוס' שהרי תלמוד ערוך הוא דאיכא אמוראי דלית להו האי כללא בהמדיר דף ע"ח ובהמפקיד ל"ח ע"ב אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן ורבא משמיה דר"ן לית ליה האי כללא עי"ש וגמרא גמור ובישוב דברי הרמב"ם כתב במעשה רוקח שם דכיון דלא מסיימי הי מנייהו מחליף ס"ל להרמב"ם דההיא פסחים מחליף ופסק כת"ק דהוא סברת הרשב"ג ובקריאת שמע פסק להחמיר שלא לבטלו מעול מלכות שמים כמו שאמר רבן גמליאל איני שומע לכם לבטל עול מלכות שמים אפילו שעה אחת ולא פסק כתנא קמא לגמרי ולכן כתב והוא שתהא דעתו מיושבת וכו' ולת"ק אפילו אין דעתו מיושבת וכו' עי"ש ואיני מבין דב"ק דמנא ליה להר"מ דההיא דפסחים מחליף וכיון דלא מסיימי הוה ליה למיזל לחומרא כמו גבי קריאת שמע גם מ"ש דלא רצה לבטל מק"ש כמ"ש ר"ג וכו' עיין להרב שונה הלכות דף ו' ע"ד שהוכיח מדברי הירושלמי דר"ג לית ליה כרשב"ג אלא כת"ק ולפי זה אין ראיה מעובדא דר"ג ועיין בדף ט"ז ע"א תוס' ד"ה

מעשה ואין זה מעשה לסתור וכו' ולדבריהם נראה דשפיר מצינן למימר דר"ג אית ליה דרשב"ג ואדם חשוב כר"ג שאני ומכל מקום אין ראיה מר"ג לשאר בני אדם ואית לן למימר לא כל הרוצה ועיין להרמב"ם בפירוש המשנה דר"ג החמיר על עצמו:

ומרן כסף משנה בהלכות קריאת שמע הנ"ל כתב דהרי"ף והרמב"ם פסקו כתנא קמא ומשמע דסובר כדכתב הרב תוספת יום טוב דלית להו כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' אך מצאתי כתוב בשם הרב בן ידיד שכתב בישוב דברי הרמב"ם דכיון דר' יוחנן אמר מוחלפת השיטה וכלל גדול הוא דמפיך בתרייתא (עיין מה שכתבתי לעיל במערכת אל"ף אות ע"ח בשדי חמד ח"א) ובברכות בתרייתא ההיא דפסחים ובפסחים בתרייתא ההיא דברכות אם כן שתיהן מוחלפות ופסק בתרווייהו כת"ק דהוא סברת רשב"ג למאי דמיפך ר"י ומה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה אין הלכה כרשב"ג רוצה לומר לפי השנוי במשנה סברת הרשב"ג וכן מה שכתב בכסף משנה דפסקינן כת"ק רוצה לומר כסברת הת"ק שבמתניתין דהיא סברת רשב"ג לקושטא ע"כ ותמיה לי דהרי כל עצמינו לא הוזקקנו להחליף אלא כי היכי דלא תקשי לן סברתם אהדדי ולא תנוח דעתינו כי אם בזאת והיה בהניח דבחדא מנייהו מוחלפת שיטתם דאי אמרת דבתרווייהו מוחלפת שיטתם אם כן קשיא דידהו אדידהו ואפוכי מטרתא למה לי ומאי אהני לן ואי ר"י סובר כרב שישא דהכא טעמא לחוד והתם טעמא לחוד אם כן במאי פליגי והא מילתא היכא רמיזא ולמה ליה לר' יוחנן לומר מוחלפת השיטה וגם על הרמב"ם הן עוד היום קשה דבהלכות קריאת שמע לא חייש ליוהרא ובתשעה באב חייש ותו דלפי דבריו היה לו למרן בבית יוסף להביא סוגיא דפסחים דמינה הוא דשמעינן דמתניתין דקריאת שמע מוחלפת לפום כללא דבתרא מחליף ועיין להרב לשון לימודים סי' ל"ה שהקשה על מה שכתב בב"י דהרא"ש פסק כרב שישא וכו' דאמאי הוצרך להכי דהא כיון דדעת הרא"ש לפסוק כרשב"ג כמו שכתב בבית יוסף אם כן אף אי סובר כר' יוחנן דמחליף מכל מקום בתרייתא הוא דמחליף ודברכות כדקאי קאי ותירץ על פי כלליה דהרב יבין שמועה סי' רצ"ב דהא דנקיטינן דמפיך בתרייתא היינו דוקא כי משני סתמא דש"ס או המקשה בעצמו ולא כשמתרץ אמורא אחר ובמערכת האל"ף אות ע"ט כתבתי בס"ד בכלל זה עי"ש:

והנה הרי"ף בפרק מקום שנהגו הביא המשנה כצורתה פלוגתא דת"ק ורשב"ג והבין בדעתו הרב מוהראנ"ח בפרשת מצורע דפוסק כתנא קמא ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' ע' כתב על דבריו דאפשר לומר דפוסק כרשב"ג ולא הוצרך לפרש דידוע דהלכה כרשב"ג ע"כ ולכאורה מסתייעא מילתיה דרבינו מוהראנ"ח ממה שכתב הרשב"א בחידושיו

לגיטין על מה שאמרו בדף ד"ן ע"ב ההוא דאתא לקמיה דר' אבהו ואמר ספר תורה שכתבתי לפלוני וכו' וז"ל דמדהביא הרי"ף בהלכות פלוגתא דת"ק ורשב"ג (בהשולחד' מ"ה ע"ב) גבי עיבוד לשמן בתפילין ולא כתב בה מידי מוכח דדעתו כת"ק דמסתמא לית לן למינקט כיחיד ע"כ וכן כתב הר"ן בהלכות בפרק השולח שם אלמא בעינן גילוי דעת דפוסק כרשב"ג הא סתמא כוותיה דת"ק ס"ל אך יש לומר דשניא ההיא דברייתא היא וסובר דדוקא במשנה איתיה להאי כללא ולא בברייתא ולכן הוה ליה כיחיד ורבים דעלמא דמסתמא הלכה כרבים אבל בההיא דפסחים דמשנה שלימה היא מצינן למימר שפיר כדכתב מרן חיד"א (ועיין לקמן ס"ק ט"ז) וקצת נראה כן מדהוצרך הרי"ף במתניתין דברכות חתן אם רוצה לקרות וכו' לפסוק כת"ק עי"ש ומיהו לפי מה שכ' בברכי יוסף שם בד"ה והנכון וכו' דמ"ש הרי"ף והלכה כתנא קמא הוא לאשמועינן דלא קיימא לן כר"י דמוחלפת השיטה דלר"י סברת ת"ק היא לחוש ליוהרא והלכה כוותיה ולא כרשב"ג לזה העתיק המשנה כצורתה וכתב והלכה כת"ק לומר דהלכה כר"ש והלכה כת"ק כגירסתינו ע"כ הנה לפי זה משמע דאף במשנה כי מייתי פלוגתא דרשב"ג בסתם אמרינן דמסתמא דעתו לפסוק כת"ק דסברת רבים היא ועיין כתובות דף ס"ו ע"ב רשב"ג אומר הכל כמנהג המדינה ופסקו הרי"ף והרא"ש כרשב"ג משום דלא פליג את"ק עי"ש בהר"ן ותוספת יום טוב ומדהוצרכו לפסוק בהדיא משמע הא סתמא סברי כתנא קמא ועיין עוד שם דף ע"ט ע"ב נפלו לה עבדים וכו' וכן בסיפא בזיתים וגפנים וכו' דבתרווייהו גריס הרא"ש רשבג"א לא תמכור ולא כתב בשום חד אי הלכה כרבנן או כר"ש בן גמליאל ומר בריה הריב"ה בקיצור פסקי שם (אף דפליגי בחיבור קיצור פסקי הרא"ש דיש אומרים דהרא"ש חברן ויש אומרים דרבינו ירוחם חברן ויש סוברים דחברם הריב"ה הנה כתב הרב משק ביתי דבמס' שכתוב בה בהקיצור פסקי סברת הרא"ש בלשון ואדוני אבי מוכח דהיא להריב"ה וע"ש בקיצור פסקי בפרק אע"פ אות כ"ב) פסק כתנא קמא אלמא משמע ליה דכל דלא פסקינן בהדיא כרשב"ג הלכה כתנא קמא וי"ל דאימור ממאי דמייתי הירושלמי בחילוק כדי טיפולן דאתי כתנא קמא מוכיח דדעתו לפסוק כתנא קמא דדחיקא ליה לומר דרק לאסבורי לן קושטא דמילתא דבכדי טיפולן גם לתנא קמא לא תמכור הוא דמייתי הירושלמי ועיין לקמן בס"ק כ"ו ועיין עוד שם פרק י"א אות י"א דפסק כתנא קמא והרא"ש לא כתב אלא משנה כצורתה וי"ל דהכריח כן מדפירש האבעיא להו שליח כמאן וכו' כדמפרש רש"י אליבא דת"ק עי"ש בדף צ"ט סוף ע"ב ועיין בקיצור פסקי למסכת תענית פרק ד' סי' ל"ד דהרא"ש הביא משנה כצורתה ובקיצור פסקי פסק כתנא קמא (ושם פ"ק סי' כ' כתב ואדוני אבי הרא"ש) ומיהו ראיתי בקיצור

פסקי שבפ"ח דנדרים סי' ב' דפוסק כרשב"ג דהתם אף דהרא"ש הביא מ"ש רבי זירא מחלוקת דאמר עד הגשמים וכו' דאתי כתנא קמא כההיא דכתובות ע"ט ע"ב ולא קשיא דידיה אדידיה משום דהקיצור פסקי דנדרים נראה דלא חברן מר בריה עי"ש בפ"ב סי' ב' והרא"ש נהג וכו' ולא כתב ואדוני אבי הרא"ש כדרכו ועיין לקמן ס"ק י"ג ומדברי הרב בית חדש סי' תקנ"ב מתבאר דסובר דכשמביאים המשנה כצורתה אין הכרע לומר דפוסק כתנא קמא ועל כן הוצרך להוכיח שם מדהביאו הברייתא דאוכל בשר מליח עי"ש (ועיין במה שרשמתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' ג' אות ג') ובקונטרסי כתבתי מאז דבתוספי הרא"ש לכתובות דף יו"ד מוכח דאית ליה האי כללא וציינתי לעיין שם על דף ק"י ועתה אין בידי ס' הנ"ל ועוד ציינתי שם לעיין בס' חינא וחסדא ולא רשמתי מקומו (אולי הוא מ"ש בח"א ד' קס"ה ע"א) ועיין במלא הרועים בח"ב דף מ"ג ע"ב:

איך שיהיה לדאתן עלה הנראה מוסכם מרבנן בתראי הוא דהרי"ף והרמב"ם פוסקים כתנא קמא משום דלית להו כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' והתוס' והרא"ש פוסקים בדין זה כרשב"ג משום האי כללא וכן פסק בעל הלכות גדולות עי"ש בלשון לימודים גם הרא"ם בספר היראים סוף סי' שנ"ב נקיט כללא דרשב"ג וכן השאלתות בפרשת צו שאלתא ע"ט לדעת הג' שאילת שלום שם ס"ק פ"ו אית ליה האי כללא והג' העמק שאלה שם סובר דלית ליה האי כללא אלא היכא דמסתבר טעמיה ועיין בתוספי ר"י החסיד שבספר ברכה המשולשת שהביא מ"ש ר"ח דהלכה כרשב"ג במשנתינו וכן כתב הרא"ש בס' ברכה המשולשת עי"ש וידידי הגאון מוהרי"מ נר"ו בס' מלאכת חרש (ח"א) בח"ה אות מ כתב שזו דעת רב שר שלום עי"ש: ב) ובמסכת פאה פרק ה' משנה א' רשב"ג אומר נותן לעניים בכדי נפילה ופסק בחיבורו פ"ד דמתנות עניים הלכה ה' כרשב"ג (דלא כמ"ש כפירוש המשנה דאין הלכה) וכתב מרן כסף משנה דמשמע ליה להרמב"ם דלא אתא רשב"ג אלא לפרושי מילתיה דתנא קמא והיה נראה דמה שהוצרך לומר כן הוא משום דקים ליה דלא ס"ל להרמב"ם כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' ומדפסיק הכא כרשב"ג הוצרך לומר דסובר הרמב"ם דלא פליגי וכו' והיינו כשיטתו שבסוף משנה פ"ד מהלכות קריאת שמע שבאות הקודמת אך י"ל דאין זו כונת מרן אלא מדנקיט הרמב"ם לישנא דאומדין וכו' ולישנא דרשב"ג משמע ליה הכי דאי הרמב"ם סובר דחולקין לא הוה ליה למינקט לישנא דתנא קמא וק"ל וראיתי לרבינו הרדב"ז בס' יקר תפארת שתמה על דברי הרמב"ם בפירוש המשנה (דאין הלכה כרשב"ג) דהא אמר ר"י כל מקום ששנה רשב"ג וכו' וכתב דטעות ספר נפל בפירוש המשנה עי"ש ותמיהני על תמיהתו דאימור הרמב"ם סובר כאמוראי דפליגי על ר"י בהאי כללא וגם בדעת ר' יוחנן פליגי אמוראי אי

אמר האי כללא כדאיתא בב"מ דף ל"ח ובסוף פרק המדיר אמוראי נינהו אליבא דר"י ואי קים ליה מאיזה פסקי דינים שבהרמב"ם דנקיט האי כללא מנייהו הוה ליה להקשות לא מגוף דברי ר"י וקצת צריך עיון ועיין להרב מוהר"י קורקוס שכתב ג"כ כדברי מרן כסף משנה דסובר הרמב"ם דרשב"ג לא בא לחלוק ואין מזה הכרח דסובר דלא נקיט הרמב"ם האי כללא כמו שכתב על דבריו מרן כסף משנה:

ג) ובמסכת דמאי פרק ז' משנה ג' פסק הרמב"ם כרבי יוסי ומרן כסף משנה בפ"ט מהלכות מעשר הקשה דהוה ליה לפסוק כתנא קמא או כרשב"ג דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' ותירץ דר"י לא בא לחלוק על תנא קמא והוה ליה רשב"ג יחיד ואין הלכה כמותו עי"ש ולפי הנראה מספקא ליה בדעת הרמב"ם אי נקיט האי כללא וקשיא ליה בלא ימנע אי לית ליה האי כללא ליפסוק כתנא קמא ואי אית ליה ליפסוק כרשב"ג ותירץ דר' יוחנן לפרש מילתיה דתנא קמא כלומר דהרמב"ם לית ליה האי כללא וכי תימא ליפסוק כתנא קמא ר"י לא בא לחלוק וכו' ואם כן מה שפסק היינו כתנא קמא אלא דסיום לשונו (והוה ליה רשב"ג יחיד ואין הלכה כמותו) מורה דכונתו לומר דאף אי קיימא לן בעלמא כרשב"ג הכא שאני דהוה ליה יחיד וזה תימה דודאי כלל זה הוא אף נגד רבים וממקומו הוא מוכרע מדאמר ר"י חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה ובהנהו פליגי תנא קמא ורשב"ג וסברת תנא קמא חשיב רבים כדכתבו התוספות בריש ביצה ובכמה דוכתי ושמעת מינה דבאחריני דכוותייהו בפלוגתא דתנא קמא ורשב"ג נקיטינן כרשב"ג שמעת מינה דגם נגד רבים אתמר האי כללא וכתב הגאון יד מלאכי בסי' ש"ו שכן מבואר בירושלמי סוף בבא בתרא ויהבי טעמא לפי שהלכות קצובות היה אומר מפי בית דינו והוו רבים ולכן אף נגד רבים הלכה כמותו והרדב"ז ביקר תפארת כתב גם כן כדברי מרן כסף משנה דר"י בא לפרש דברי תנא קמא והלכה כר"י עי"ש והנה לעיל בס"ק ב' כתבתי בשמו דפשיטא ליה דהרמב"ם אית ליה האי כללא ואהכי הוצרך לומר דטעות סופר יש בפירוש המשנה ומדלא קשיא ליה אהאי דינא אמאי לא פסק כרשב"ג ומינח ניחא ליה בהניח דר"י בא לפרש וכו' נראה דמשמע ליה דלגבי רבים ליתיה להאי כללא ותמוה בעיני דאם כן גם לגבי תנא קמא לא הוה ליה למינקט כרשב"ג והאמת הוא דגם לגבי רבים אתמר האי כללא וכן מתבאר מדברי הר"ן בהלכות אמתניתין בכתובות דף ק"י נשא אשה בקפוטקיא וכו' וז"ל ולענין הלכה קיימא לן כרבנן וכו' ועוד דיחיד ורבים הלכה כרבים ואף על גב דאמר ר' יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו וכו' לא סמכינן אהאי כללא וכו' עי"ש מוכח דאי הוה סמכינן אהאי כללא לגבי רבים נמי איתיה (ועיין רשב"ם בבבא בתרא חלק ע"א ד"ה יורשין) וראיתי להרב שושנים לדוד

שהביא גירסת הראב"ד חושך גרוגרת אחת דברי רבי וכתב וז"ל ולפי זה מעיקרא לא קשיא מה שהקשה שם הכסף משנה למהפסק הרמב"ם כר"י ע"כ ונראה דאין לשונו מדוקדק והכי הוה ליה למימר לא קשיא מה שהקשה מרן אמאי לא פסק כתנא קמא דהא מה שהקשה מרן דאמאי פסק כר"י כולל שני דברים כלומר או היה לו לפסוק כתנא קמא או היה לו לפסוק כרשב"ג דכל מקום ששנה וכו' ובגירסת הראב"ד אתנח לן חדא אמאי לא פסק כת"ק אבל מאי דקשיא לן אמאי לא פסק כרשב"ג לא מיפריק בהכי דאי מאן דפליג עליה לאו ת"ק אלא רבי כש"כ דקשה אמאי לא פסק כרשב"ג ומה גם למה שכתב הוא עצמו בשושנים לדוד פרק יו"ד דסנהדרין משנה ג' דהוכיח במק"א דכל היכא דפליגי רבי ורשב"ג נקיטינן להלכה דכי מקדים התנא מילתיה דרשב"ג נקיטינן כרבי ואי מקדים מילתיה דרבי נקיטינן כרשב"ג עי"ש וא"כ הכא דקדים ותני מילתיה דרבי אית לן למינקט כרשב"ג (ועיין לקמן ס"ק כ"ג):

ד) ובשביעית פרק א' משנה ז' רבן שמעון בן גמליאל אומר כל עשרה דלועין מצטרפין פסקו שם הרמב"ם ורבינו עובדיה כרבן שמעון בן גמליאל ומדברי הרמב"ם אין הכרח דנקיט האי כללא דיש לומר כמו שכתב בתוספת יום טוב דלא פליג אתנא קמא דתנא קמא מיירי בשאר דלועין ורבן שמעון בן גמליאל ביונית וגם לרבינו עובדיה דתנא קמא מיירי ביונית הנה הרב שושנים לדוד שם הסביר דיש לפסוק כרבן שמעון בן גמליאל משום דבש"ס ירושלמי שקיל וטרי אליביה עי"ש והנה בפ"ג מהל' שמיטה הלכה ז כתב הרמב"ם והדלועין עם הנטיעות מצטרפין לעשרה וכתב מרן כסף משנה ומה שכתב והדלועין וכו' שם וכתנא קמא ע"כ נראה דרוצה לומר דפסק כתנא קמא והרב תוספת יום טוב כתב וז"ל כתב הרב דהלכה כר' שמעון בן גמליאל וכן כתב הרמב"ם בפירוש אבל כתב דרבן שמעון בן גמליאל דוקא ביונית קאמר וכו' ועיין במשנה ז פרק ח' דעירובין ע"כ והנראה אצלי בכונתו דבתחלה אמר דלהרמב"ם יש לומר דלא פליגי וכו' וחיזק דבריו מכח מסקנת הירושלמי דדוקא ר' שמעון בן גמליאל אייריי ביונית וסיים ומכל מקום בחיבורו וכו' רוצה לומר דבחיבורו פסק כתנא קמא וכי היכי דלא תקשי לן פסק שבחיבורו מכללא דכל מקום ששנה וכו' ציין למה שכתב בעירובין פרק ח' דשם מסיק דלית להו האי כללא כיעי"ש ואולם הרב שושנים לדוד רוח אחרת אתו וסובר דהרמב"ם גם בחיבורו פסק כר' שמעון בן גמליאל והכריח שאם לא כן מלבד שקשה דהא כלל גדול הוא כל מקום ששנה ר' שמעון בן גמליאל וכו' ועוד דהא שקיל וטרי בירושלמי אליביה וממה שכתב בתוספת יום טוב ומכל מקום בחיבורו העתיק לדברי תנא קמא ולא כתב פסק כתנא קמא הכריח דכונתו דאף דלא פליגי ר' שמעון בן גמליאל ותנא קמא מכל

מקום לא העתיק אלא דברי תנא קמא אלו תורף דברי קדשו ובהורמנותיה דמר אומר אני דברי קדשו בזה לא יתכנו דלפי הבנתו בדברי הרב תוספת יום טוב קשה מה הציון הלז להיא דעירובין דבשלמא אי נימא דכונתו לומר דהרמב"ם פסק כתנא קמא ניחא דכי היכי דלא תקשי לן מכללא דכל מקום ששנה ר' שמעון בן גמליאל אהכי מציין למה שכתב שם דלית להו האי כללא אבל אי נימא דכונתו לומר דלא פסק כתנא קמא אם כן מה מקום לציון הלז הלא משם ראיה להפך ועיין לעיל בפרק ה' דפאה משנה א' (ד"ה בכדי נפילה) שכתב דהרמב"ם פסק כר' שמעון בן גמליאל ולא ציין להיא דעירובין וכן בפרק א' דמגילה משנה ח' דפסק הרב כר' שמעון בן גמליאל לא ציין וכן בפרק ב דכתובות משנה ח' ושם בפרק י"ג משנה יו"ד וכן בפרק ו' דגיטין משנה א' ומשנה ו' עי"ש בכל הני דוכתי שפסק הרב כר שמעון בן גמליאל והרב תוספת יום טוב לא ציין למה שכתב בעירובין מוכח כדכתיבנא דבמקום שפוסק כר' שמעון בן גמליאל ואינו סותר הכלל דכל מקום ששנה וכו' אינו שייך לציין להיא דעירובין דאי מהתם איפכא מסתברא דלית לן למיפסק כר' שמעון בן גמליאל אלא דבהנהו דוכתי פסקינן כותיה מפני איזה טעם שיהיה לא מחמת הכלל דכל מקום ששנה וכו' כמובן רק כשפוסק דלא כר' שמעון בן גמליאל שייך לציין דלא תקשי לן מהאי כללא או שמציין כן כדי להחזיק סברתו שבעירובין הנ"ל דלא נקיטינן כהאי כללא וק"ל:

ואין סתירה לזה מדחזינן דבפרק ה' דמסכת עבודה זרה משנה ג' דפסק הרב כר' שמעון בן גמליאל ומציין הרב תוספת יום טוב להיא דעירובין דהתם נמי הוי כלא פסקינן כותיה דהא בגמרא שהביא שם אמור רבנן בטעמא הואיל וסתם תנא כותיה משמע דאי לאו הכי לא הוה פסקינן כר' שמעון בן גמליאל ושייך שפיר לציון הזה ועיין עוד בפרק ו' דכתובות משנה ד' שציין למה שכתב בפרק ד' דפסחים (ששם רמוז להיא דעירובין) והיינו להוכיח מדברי הגאונים דליתיה להאי כללא מדהוצרכו לומר דלא פליג אתנא קמא וכו' גם בפרק ד' דגטין משנה ד' שהביא דברי הרמב"ם שכתב ואחר שהעיקר אצלינו דדייניו דינא דגרמי יהיה במאמר האחרון הלכה כר שמעון בן גמליאל ציין להיא דעירובין משום דמוכח מדברי הרמב"ם דלולא מאי דנקיטינן בעלמא למידן דינא דגרמי לא פסקינן כר' שמעון בן גמליאל אהכי שייך שפיר לציין ההיא דעירובין להודיענו דליתיה להאי כללא ולא תקשי לן או להחזיק סברתו כאמור אבל במקום שפוסק כרבי שמעון בן גמליאל אין שייך ציון זה:

הן אמת דגם במקום שפוסקים כר' שמעון בן גמליאל יתכן לציין ההיא דעירובין והוא לרמוז דקשה היכי פסקי הכא כר' שמעון בן גמליאל הרי בעירובין הנ"ל הוכיח במישור

דלית להו האי כללא וכן מצאתי להרב תוספת יום טוב בפרק ד' דגטין משנה ו' שעל מה שכתב הר"ב שם דהלכה כר' שמעון בן גמליאל ציין להה"א דעירובין להקשות מינה אפסק רבינו עובדיה דשם וכן בפרק ה' דמעשרות משנה ה' (ובאמת צריכין אנו למודעי מדוע לא עשה כן בפרק ה' דפאה ושאר דוכתי הנ"ל וצריך עיון) מכל מקום דברי הרב שושנים לדוד בזה מדעתי כי קשים דסוף סוף הרי הרב תוספת יום טוב אחוי במחוג דליתיה להאי כללא והיכי קאמר מר דפשיטא דאית לן למינקט כר' שמעון בן גמליאל דהא קיימא לן כל מקום ששנה וכו' דהא נהפוך הוא דלדעת הרב תוספת יום טוב לא קיימא לן כהאי כללא כלל גם מאי דפשיטא ליה דמהירושלמי דשקיל וטרי אליבא דר' שמעון בן גמליאל מוכח דנקיטינן כותיה אנכי הרואה לרבינו הרדב"ז שכתב בהיפך שהוא הבין מדברי הרמב"ם שפוסק כתנא קמא ותמה עליו דקיימא לן כל מקום ששנה וכו' ומסיק שחזר בו ממה שכתב בפירוש המשנה משום שפירשו בירושלמי והוא שהנטיעות רבות על הדלועין ואם איתא לסברת ר' שמעון בן גמליאל לא הוו צריכי להכי ע"כ הרי שהבין בדעת הרמב"ם שפוסק כתנא קמא וטעמו משום דהכי מוכח בירושלמי גם הרב מראה הפנים בפירושו על הירושלמי כתב דהרמב"ם פסק בחיבורו כתנא קמא כסתמא דהתוספתא שהביא הירושלמי (עי"ש שדבריו מגומגמים לדעתי הקצרה ולא זכיתי להבינם דלפי מה שאמרו בירושלמי במסקנא דר' שמעון בן גמליאל מיירי בדלעת יונית נראה דהתוספתא מצי אתיא כותיה דמה שהצריך צירוף נטיעות היינו בשאר דלועין וצריך עיון) וכתב שם דכי איתותב מאן דהוה בעי לאוקומי לתנא קמא ביונית הכי נמי איתותב מה שאמר והוא שהנטיעות מרובות וכו' עי"ש:

ומה שהרב שושנים לדוד חשב להא דפירשו בירושלמי דמילתיה דרשב"ג ביונית שקיל וטרי אליביה נראה דאינו מוכרח דזימנין טובא תני במתניתין פלוגתא דבית שמאי ובית הלל דמודי' ב"ש לב"ה בצד מה וכן בכמה מקומות מפרשינן מילתיה דמאן דלא קיימא לן כותיה והכא נמי ניחא ליה לש"ס לאשמועי' קושטא דמילתא דרשב"ג לא אמר אלא ביונית אבל בשאר דלועין מודה והכי אורחיה דש"ס כאמור ולכל הדברות תמיה לי שלא הזכיר בזה דברי מרן כסף משנה כלל ואיך שיהיה לדאתן עלה נראה דממשנה זו אין לנו הוכחה בדעת הרמב"ם לכל מר כדאית ליה דלמרן כסף משנה והרדב"ז והרב תוספת יום טוב דהרמב"ם פסק כתנא קמא אפשר לומר דבעלמא אית ליה האי כללא והכא שאני משום דבירושלמי מוכח כמותו כמו שכתב הרדב"ז ולהרב שושנים לדוד בדעת הרמב"ם בחיבורו וכן למה שכתב בפירוש המשנה דהלכה כרשב"ג אפשר לומר דבעלמא לית ליה האי כללא והכא שאני דשקיל וטרי בירושלמי וכו' (אלא דלדידן דלא חשיב הא

שקיל וטרי אליביה צריך לומר לפירושו כמו שכתב התוי"ט דסובר דלא פליג את"ק עי"ש) ועיין לקמן בסעיף קטן י"ג:

ה) ובפרק ג' דשביעית משנה ד' פסקו הרמב"ם בפירושוובחיבורו פרק ב' מהלכות שמיטה הלכה ד' ורבינו עובדיה כתנא קמא דרשב"ג ומזה מוכח לכאורה דלית להו כי כללא דכל מקום ששנה וכו' אך מזה נראה דאין הכרח משום דיש לומר דהוה ליה מחלוקת ואחר כך סתם דסתם לן כתנא קמא היתה כל שדהו בת ארבע סאין והלכה כסתם וסימנים מצאתי לזה ממה שראיתי לרבינו הרדב"ז בספר יקר תפארת שכתב רק מוצא הדין ולא תמה על הרמב"ם אמאי לא פסק כרשב"ג כמו שתמה בשאר דוכתי עיין לעיל ס"ק ב' וס"ק ד' דיש לומר דסובר דכללא דמחלוקת ואחר כך סתם עדיף מכללא דכל מקום ששנה וכו' ולפי שהמחלוקת ואח"כ סתם מפורש במשנה עצמה לא הוצרך לפרש ותמיה לי על המפרשים אשר סגר עליהם המדבר בזה ולא פירשו שום דבר לענין פסק הלכה בדין זה גם יש להבין אמאי לא פסקו כסברת רשב"א שבירושלמי דלא שרי אלא שמונה סאין ושלוש מחלוקות בדבר כדכתב הרב תוי"ט לפירוש הרמב"ם וסברת רשב"א היא סברא ממוצעת דלתנא קמא ארבע סאין ולרשב"ג עשרה סאין ולרשב"א שמונה סאין ודרך הרמב"ם לפסוק כסברא הממוצעת כדכתב מרן כסף משנה בפרק ג' מהלכות עבדים הלכה י"ד והנה אמת דיש לחלק בנושאים אי משום דלא נישנית במתניתין סברת רשב"א ואי משום דהכא היא סברת תנא קמא דחשיב כרבים מה שאין כן בההיא (וצריך עיון היטב בכל מה שרשמתי לעיל במערכת הה"א אות ל' בשדי חמד ח"א לעת הפנאי בלא נדר) וניחא לי לומר דזו אחת מההלכות אשר חזר בו הרמב"ם מפירושו לחיבורו ובחיבורו אף הוא היה מפרש דברי רשב"ג כדפירש הרב רבינו שמשון דרשב"ג ורשב"א שבירושלמי אמרו דבר אחד ופסק כתנא קמא דמתניתין כי ברבים היו נגד סברת היחיד המוזכרת במתניתין והגם דבעלמא על החלוקים אנו מצטערים מכל מקום הכא בלאו הכי פירוש הרמב"ם נראה דחוק ודייקא מתניתין כפירוש הרב רבינו שמשון דאנמצא מדייר בית ארבע סאין דקאמר תנא קמא פליג רשב"ג ואמר בית שמונה סאין דרוצה לומר נמצא מדייר בית ח' סאין וכי היכי דמדייר דתנא קמא היינו עם הסהר קמא הכי נמי מדייר דרשב"ג על כן בכל דהו ניחא לי למימר דהדר ביה בחיבורו ואם שגיתי אתי תלין משוגתי:

ו) ובסוף פרק ד' דשביעית תנן כמה יהא בזית וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל לפי הזית פסק הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק ו' מהלכות מלכים הלכה ט' כתנא קמא והרי"ף והרא"ש בסוף פרק החובל מדלא הביאו דברי רשב"ג כלל נראה דדעתם

לפסוק כתנא קמא ולית להו כללא דכל מקום ששנה וכו' ויש לצדד בדברי הרא"ש במה שסיים וכן כל אילן לפי חשיבותו דרצונו לפסוק כרשב"ג ומה שאמר בזית רובע היינו בסתם זית ואם הוא משובח אסור אפילו בפחות: ז) ובפרק ד' דמעשרות משנה ו' רשב"ג אומר תמרות של תלתן וכו' משמע דליכא מאן דפליג עליה דפלוגתא דר' אליעזר ור' עקיבא נראה דלא שייכא לדרשב"ג אך ממה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה והלכה כרע"ק לבדו משמע דאתא לאפוקי דרשב"ג נמי וכן בחיבורו בפרק ב' דתרומות הלכה ד' פסק דלא כרשב"ג וכתב מרן כסף משנה דבירושלמי משמע דפליגי רבנן עליה ופסק כרבנן והרדב"ז בס' יקר תפארת כתב וז"ל בירושלמי פלוגת' דתנאי ופסק כחכמים ע"כ מוכח מזה דלית ליה להרמב"ם כללא דכל מקום וכו' ומדברי הראב"ד שם בדין ח' נראה דגריס במשנתינו רבן גמליאל אומר ואולי כן היתה גירסת הרמב"ם גם כן ואם כן אין ממתניתין הלזו ראיה דלית ליה האי כללא אלא דממרן כסף משנה נראה דגם בדברי הראב"ד הגירסא היא רשב"ג וס' יקר תפארת אינו מצוי עתה בידי לראות אם הוקשה לו על דברי הרמב"ם אמאי לא פסק כרשב"ג כמו שהקשה בהלכות מתנות עניים הבאתיו לעיל סעיף קטן ב' ואולי גם הוא גריס ר"ג ולא רשב"ג וכן הגירסא בירושלמי רג"א ועי"ש בכסף משנה שתמה על הראב"ד שהבין דר' עקיבא חולק אדרשב"ג דהא רע"ק לא קאי אלא אדרבי אליעזר עי"ש ולי הדל מדקדוק דברי הרמב"ם בפירושו והלכה כרע"ק לבדו מוכח כדברי הראב"ד דר' עקיבא גם אדתנא קמא קאי:

ח) ובפרק ה' דמעשרות מתנה ה' פסקו רבינו עובדיה והרמב"ם בחבורו פרק א' מהלכות תרומות כרשב"ג וכתב מרן כסף משנה והביא דבריו הרב תוספות יום טוב דטעמו משום דרשב"ג אמר מילתיה בשיטת ר"ג וכו' אי נמי משום כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' וכיון דאיכא למימר דמאי דפסק כן הוא משום דקאי בשיטת ר"ג אם כן אין לנו הכרח דאית ליה האי כללא ואתי שפיר בצד מה עם מה שכתב בפירוש המשנה דאין הלכה כרשב"ג אבל מדברי מרן כסף משנה נראה קצת דהרמב"ם נקיט בפשיטות האי כללא והיה נראה לומר דמטעם אחר אין הכרח מפסק זה משום שיש לומר דמשום דאמר רשב"ג בלשון במה דברים אמורים וכו' אם כן לא בא לחלוק כדקיימא לן דאימתי ובמה לפרש כדכתב הגאון יד מלאכי בסי' ש"א שכן דעת הרמב"ם בכמה מקומות אלא דשם בסי' ש"א כתב דהיינו דוקא כשאמר ר"י אימתי ולא בתנא אחר ועיין לעיל במערכת הבי"ת אות י"א (בשדי חמד חלק ראשון) שכתבתי שם דכן מתבאר מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה דקמן ומדברי מרן כסף משנה הנ"ל: ט) ובמסכת מעשר שני פרק ג' משנה ה' פסקו רבינו עובדיה והרמב"ם בפירושו ובחיבורו בפרק ב' דמעשר שני הלכה

ט' דלא כרשב"ג ואין לנו שום טעם בלתי שנאמר דלית להו כללא דכל מקום ששנה רשב"ג והרב תוספת יום טוב ציין לדבריו שבפרק ז' דעירובין וכלומר דאף זאת מן התוכחות דלית להו האי כללא וצריך לעיין בס' יקר תפארת ואין מצוי אצלי עתה:

יו"ד) ובפרק ה' שם משנה א' רבן שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בשביעית וכו' נראה מדברי הרמב"ם בפירושו דהלכה כרשב"ג וכן פסק בפרק ט' דמעשר שני הלכה ז' כרשב"ג וכתב מרן דפסק כרשב"ג דהלכה כמותו כדאמרי בבבא קמא ד' ס"ט גם הרב מוהר"י קורקוס שם כתב דבב"ק שם נתבאר דהלכה כרשב"ג והנה המעיין שם יראה דלא פסקו שם הלכה כרשב"ג בהא מתניתין גופא רק שהכריחו שם דעל כרחין לומר דר"י סובר כרשב"ג בהא מתניתין כדסובר בעלמא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו ואם כן לפי זה פסק הלכה שבדין זה תלי בהאי כללא ואם כן על כרחין לומר דמרן סובר דהרמב"ם אית ליה האי כללא ומה שציין לפרק מרובה (מה שאינו צריך לציין בשאר מקומות רק כותב בסתם דכל מקום ששנה רשב"ג וכו') היינו משום דבדין זה עצמו הובא שם האי כללא ניחא ליה להראות מקום ש"ס הנ"ל אלא דלי הדל אי לאו דמסתפינא הוה אמינא דטעמא דפסקי הכא כרשב"ג לאו משום דאית להו האי כללא אלא כמו שכתב הרב תוספת יום טוב בפרק ג' משנה ה' דמסכת דמאי דתנא קמא ור"י דהתם סברי כרשב"ג עי"ש (ויש לדקדק במה שכתב שם דהלכה כרשב"ג כדאמרינן במרובה וכו' דהא שם לא אמרו על זה דהלכה כרשב"ג רק שהביאו כלליה דר"י ולפום שיטתיה שבפרק ז' דעירובין לית לן למינקט האי כללא) ואחר זמן רב ראיתי להרב מראה הפנים על הש"ס הירושלמי במשנה זו שכתב שהכסף משנה נתן טעם שהלכה כמותו כדאמרינן במרובה ואינו מספיק דהש"ס לא פסק התם כרשב"ג אלא דעל מה שאמר ר"י צנועין ור' דוסא אמרו דבר אחד שקיל וטרי הש"ס ואמרינן והאמר ר"י כל מקום ששנה רשב"ג וכו' וידוע דלא פסק הרמב"ם לא במשנה ולא בברייתא בשאר מקומות כרשב"ג וזה תמצא בכל המקומות דלא פסקי הרי"ף והרמב"ם כרשב"ג אלא טעמו משום דרשב"ג אתי כתנ' קמא דר"י בפרק ג' דדמאי וכו' עי"ש למדנו מדברי קדשו דהרי"ף והרמב"ם לית להו האי כללא בשום דוכתא ואף אם לא נחליט כן על כל פנים מדין שבמשנתינו אין הכרע לכלל זה אי נקיטינן ליה או לא:

יא) ובפרק קמא דערלה משנה ד' רשב"ג אומר משום ר' אליעזר בן יהודה איש ברתותא כמחט של מיתוח וכתב הרמב"ם בפירושו ומאמר רשב"ג אין חולק עליו וכן פסק כמותו בפרק יו"ד מהלכות מעשר שני ולפי מה שכתב הרב תוספת יום טוב בפרק ב' דפסחים משנה ג' מוכח מזה דלית ליה כללא דכל מקום ששנה וכו' ועיין לקמן ס"ק י"ז מה

שכתבתי על דבריו ובמשנה דקמן הוה ליה למישקל ולמטרי בכל מאי דשקיל וטרי התם אלא דסמך על הגירסא שבמשניות עם פירוש רבינו עובדיה רבן גמליאלאומר וכו' ולא רשב"ג ולא פנה אל הגירסא שבהש"ס וכן גריס הרמב"ם בפירושו רשב"ג אומר וכו' וכן גרסי הרדב"ז בספר יקר תפארת והרב מוהר"י קורקוס רשב"ג ועוד יש לומר דסובר הרב תוספת יום טוב דליתיה להאי כללא אלא במילתיה דאמר רשב"ג משמא דנפשיה ולא במה שאמר בשם אחרים ולכן לא עסיק במתני' בהאי כללא ועיין בסעיף קטן שאחר זה:

יב) ובפרק קמא דשבת משנה ט' אמר רבן שמעון בן גמליאל נוהגין היו בית אבא פסקו דלא כרשב"ג והרב תוספת יום טוב לא ציין למה שכתב הוא עצמו בפרק ח' דעירובין משנה ז' כדרכו בכל מקום שפוסק דלא כרשב"ג והיה נראה דטעמו משום דלא נאמר הכלל בכשאומר בשם אחרים ולכן במשנה זו שאינו אומר דעתו וסברתו אלא שכך היו נוהגים בית אבא אין לו עסק בכלל זה וכמו שכתבתי לעיל ס"ק י"א אלא שראיתי להתוס' בע"ז ד' כ"א ד"ה מאי טעמא שהוקשה להם אמאי לא קיימא לן בהא כרשב"ג דהא כל מקום ששנה רשב"ג וכו' וניחא להו דרשב"ג לא להורות לאחרים כן אמר רק שהחמירו על עצמן עי"ש שמעת מינה דגם בכי האי גוונא שייך הכלל ומכל מקום גם לפי דבריהם אין לנו הכרח דלית להו להרמב"ם ורבינו עובדיה האי כללא מדפסקו דלא כרשב"ג דיש לומר דטעמם כדכתבו התוספות דרק להחמיר על עצמם וכו' והכי דייקי דברי רש"י ורבינו עובדיה שכתבו דמחמירין על עצמם וכו' וכן כתב גם כן הרא"ש תוך סי' ל"ח דלא להורות כן אלא שהיו מחמירין וכו' ולפי דרכנו למדנו מדברי התוס' דעבודה זרה הנ"ל דגם היכא דמילתיה דרשב"ג הם כבית שמאי נגד בית הלל מאן דאית ליה כללא דכל מקום ששנה וכו' בהאי גוונא נמי אית ליה ולא משגחינן בכלל דהלכה כבית הלל נגד בית שמאי ועיין לקמן ס"ק ט"ז וס"ק מ"א:

יג) ובריש פרק י"ב דשבת רשב"ג אומר אף המכה בקורנס כתבו רבינו עובדיה והרמב"ם בפירושם דאין הלכה כרשב"ג וכן בחיבורו לא הביא מילתיה דרשב"ג וכתב הרב תוספת יום טוב בפרק ח' דעירובין משנה ז משום דלית להו האי כללא והרי"ף והרא"ש הביאו המשנה כצורתה ואי דעתם לפסוק כתנא קמא או כרשב"ג בכשמביאים המשנה כצורתה עיין לעיל סעיף קטן א' וממאי דלא מייתו הרי"ף והרא"ש מאי דשקלו וטרו בש"ס דף ק"ג ע"א בפירוש סברת רשב"ג ידים מוכיחות דלית להו לדרשב"ג אלא דבקיצור פסקי הרא"ש פסק כרשב"ג דהמכה על הסדן חייב וטעמו לפי הנראה הוא משום דהרא"ש פירש מילתיה דרשב"ג שכן היו עושין מרדדי טסין וכו' והיינו מה שאמרו אביי ורבא בש"ס אף שלא הביא השקלא וטריא שבש"ס מכל מקום מדמפרשי טעמיה משמע ליה

דסברי כוותיה (וע' לעיל ס"ק ד' ובאמת צריך ישוב להבין באיזה ענין שייך לומר דמדפרש מילתיה הכי סבירא ליה ובאיזה ענין אין שייך לומר כן וצריך לעיין ביד מלאכי ושאר ספרי הכללים וזכורני שכתבתי בענין זה במקום אחר ואיני מופנה לחפש בזה כעת עתה נזכרתי שכתבתי בזה בשדי חמד ח"א במערכת הה' אות קי"ח עי"ש) וראיתי להרב צרור החיים בפרק כ"ו מהלכות שבת (בד"ה והנה) שכתב דפסקו הרי"ף והרא"ש כרשב"ג וטעמייהו מדמפרשי אביי ורבא מילתיה ועוד דהש"ס שקיל וטרי אליביה וכו' ותימה על הרמב"ם ורבינו עובדיה דפסקו דלא כרשב"ג ומה שכתב הרב תוס' יום טוב משום דלית להו האי כללא אינו מספיק דהרי הרי"ף והרא"ש נמי לית להו האי כללא דרשב"ג ופסקו כרשב"ג כדכתיבנא עכ"ל וכבר כתבתי דבדברי הרי"ף אין הכרע דמלבד דלא פסק בפירוש כרשב"ג (כמו שכתב הרב צרור החיים רק הביא המשנה כצורתה ואיכא למימר דמסתמא דעתו כתנא קמא) ועוד דמדלא הביא השקלא וטריא שבש"ס מוכח דלא סבירא ליה כוותיה כמ"ש לקמן ס"ק ל"ב דהרא"ש סובר דכי משמיט הרי"ף מה שאמרו בש"ס לפרש מילתיה דרשב"ג מוכח דלא סבירא ליה כוותיה ואין לומר דבהרי"ף שלפניו היה השקלא וטריא שבהש"ס ומזה משמע ליה דהרי"ף פוסק כרשב"ג דמלבד דסוף סוף אין שייך לומר דהרי"ף פסק כרשב"ג דמשמע שפסק בפירוש כרשב"ג ועוד דמדברי הר"ן במתניתין הלזו מוכח דלא גריס בדברי הרי"ף השקלא וטריא שבהש"ס ועוד יש לדקדק על הרב צרור החיים שכתב שם וז"ל ובריש פרק ו' מהלכות שכנים דלא כרשב"ג והרי"ף והרא"ש הביאו המשנה כצורתה משמע דסברי דלא כרשב"ג ע"כ אלמא סובר דכשמביאים המשנה כצורתה דעתם לפסוק כתנא קמא ואיך אם כן פשיטא ליה בדין שלפנינו דדעתם לפסוק כרשב"ג מאחר דהרי"ף הביא המשנה כצורתה וצ"ע איך שיהיה לדאתן עלה מוכיח ודאי דהרמב"ם והרע"ב לית להו האי כללא ובדעת הרי"ף והרא"ש אין הכרע דאף אי נימא דפסקי כרשב"ג יש לומר דלאו משום הכלל אלא כמו שכתב הרב צרור החיים הנ"ל ומאי דפשיטא ליה להרב צרור החיים דהרא"ש לית ליה האי כללא נראה דאינו פשוט לומר כן עיין מה שרשמתי בסעיף קטן א' וס"ק ו' וכ"ג וכ"ד וכו' ועיין בס"ק כ' ול"ג וט"ל ומ"ה ובקרבן נתנאל פרק מי שאחזו סי' ז' ובפרק אף על פי סי' ז"ך:

יד) ובפרק י"ג דמס' שבת דף ק"ו רשב"ג אומר לא כל הביברין שוין וכו' כתב רבינו עובדיה והלכה כרשב"ג דמפרש וכו' משמע דאי לאו הכי לא הוה פסקינן כרשב"ג וכן דקדק הרב תוספת יום טוב בפרק ד' דפסחים משנה ה' מדברי הר"ן בפרק ו' דכתובות בשם הגאונים ובדין זה פסקו בש"ס כרשב"ג ואם כן אף אי נימא דרשב"ג בא לחלוק

אית לן למיפסק כרשב"ג כדפסקו בש"ס וכן נראה דעת הרב המגיד בפרק יו"ד מהלכות שבת הל' כ' ואין מגוף הדין שום הכרח לעיקר הכלל: טו) ושם בריש פרק מפנין רשב"ג מתיר בלוף ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו עובדיה דלא כרשב"ג ומתבאר מדברי מרן כסף משנה בפרק כ"ו מהלכות שבת הלכה ט"ז ובבית יוסף סי' ש"ח דהוא משום דאוקימו בש"ס סברת רשב"ג כשיטה עי"ש שמתבאר דעתו דסובר דדעת הפוסקים הנ"ל בעלמא למינקט כהאי כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' הן אמת דדברי מרן תמוהים בעיני במה שכתב על דברי הרב המגיד דלולא דהא דרשב"ג היא שיטה הוה ניחא ליה לומר דהרמב"ם פוסק כרשב"ג בחרדל משום כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' ותימה דהרי הרמב"ם באותו פרק בדין י"ז פסק בלוף דלא כרשב"ג ומצאתי שתמה בזה הרב צרור החיים וכן כתב הרב פרי עץ חיים בהלכות שבת שם עי"ש.

ועל כל פנים מגוף הדין שפסקו דלא כרשב"ג בזה אין הכרח דלית להו האי כללא דיש לומר דשאני הכא דהוי שיטה וכללא דאין הלכה כשיטה אלימא מכללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' ומזה יש לתמוה על הרב תוספת יום טוב שציין בזה למה שכתב בעירובין דנראה דכוונתו לפרק כלאחר יד דלא תיקשי לן אמה שפסקו בזה דלא כרשב"ג דכבר הכריח שם דלית להו האי כללא או שכונתו להכריח ממה שפסקו בזה דלא כרשב"ג דלית להו האי כללא וכן נראה מדבריו בעירובין שם אשר אסף איש טהור מקומות שפסקו דלא כרשב"ג וציין נמי מתניתין הלזו (דמה שכתוב שם וכן בפרק י"ז נראה דהוא טעות סופר וצריך לומר בפרק י"ח) להכריח דלית להו האי כללא עי"ש ותימה דממתניתין הלזו ודאי אין שום הכרח משום דסברת רשב"ג היא שיטה כאמור:

וראיתי להרב פרי עץ חיים הנ"ל שהקשה על דברי מרן דמי הגיד לו דפסק הרמב"ם כרשב"ג כי היכי דתקשי לי' מדאין הלכה כשיטה הלא פסק בלוף ושברי זכוכית דלא כרשב"ג אלא ודאי סובר הרמב"ם דאין הלכה כרשב"ג כמו שכתב בפירוש המשנה והוא פסק כתנא קמא דברייתא עי"ש והביא דבריו בספר מלאכת שלמה בחידושיו לשבת דף קכ"ח ונראה דאכתי קשה קושית מרן שהיא על סמך מה שכתבו התוס' דרשב"ג דמתיר בלוף כ"ש דמתיר בחרדל ומעתה כיון דלוף וחרדל כי הדדי נינהו ואוקימנא לדרשב"ג בשיטה הוא הדין דמילתיה דתנא קמא דברייתא נמי דמתיר בחרדל אתי כשיטה ולית לן למפסק כוותיה והיה אפשר ליישב דעת הרמב"ם שאינו סובר כסברת התוספות אלא סובר דלאו הא בהא תליא ור' שמעון בן גמליאל מתיר בלוף ולא בחרדל (דהתוס' גורסים בברייתא ר' שמעון בן גמליאל אומר אף מטלטלין וכו' ומשמע להו דבא להוסיף על דברי תנא קמא והרמב"ם גריס כגירסת הרי"ף רשב"ג אומר מטלטלין וכו' בלא תיבת אף

עי"ש) ותנא דברייתא מילי מילי שמעינהו ותנינהו שמעיה לתנא קמא דאמר היתר חרדל ושנאו ושמעיה לדרשב"ג ושנאו ומה שאמר בלשון אומר ולא בלשון אמר כבר ידוע מה שכתב הרב תוספת יום טוב פרק ג' דביכורים דיש הרבה שנויים בלשון זה אף דלא בא לחלוק ואם כן אפשר דהיתר טילטול חרדל אינו בכלל השיטה וכן נראה מדברי הרי"ף לפי הנוסחא שמביא מרן שכתב אין מטלטלין החרדל דקיימא לן בהא כסתם משנה ע"כ ואמאי לא אמר דאין מטלטלין החרדל משום דהוי שיטה כדאמר בסמוך דאין הלכה כרשב"ג משום דהוי שיטה אלא משמע דהיתר החרדל אינו בכלל שיטה והרא"ש ג"כ כתב כדברי הרי"ף אף שגורס בברייתא אף כגירסת התוספות אם כן מוכח דאף אי גרסינן תיבת אף יתכן לומר דאין החרדל בכלל שיטה ואפשר שגם התוספות סוברים כן דאף שכתבו דרשב"ג דמתיר בלוף כל שכן דמתיר בחרדל מכל מקום כי מוקמינן לדרשב"ג בשיטה אין היתר חרדל בכלל (ואין כן דעת הרב בית חדש בסי' ש"ח אלא משמע ליה דלדעת התוס' דרשב"ג דמתיר בלוף מתיר גם בחרדל הוי חרדל גם כן בכלל שיטה עי"ש) וכיון דהיתר חרדל אינו נכנס בכלל השיטה שפיר יתכן לומר כדכתב הרב פרי עץ חיים הנ"ל דהרמב"ם פוסק כתנא קמא דרשב"ג דברייתא ולא כרשב"ג אלא דעיקר תירוצו דחוק לעניות דעתי דמנא ליה להרמב"ם לפסוק כתנא קמא דברייתא דמתיר בחרדל ולא כתנא קמא דמתניתין דהא מתניתין עיקר:

ודע דלפי מה שכתב במלאכת שלמה דרבינו תם סובר דכלל דכל מקום ששנה וכו' דוחה לכלל דאין הלכה כשיטה מצאתי כתוב להליץ בזה בעד הרב תוספת יום טוב דמשום דמשמע ליה דגם רבינו עובדיה אולי סובר כן לכן הוצרך לציין להההיא דעירובין דאעיקרא לית ליה האי כללא ואינו נכון דאם כן גם בפרק בתרא דבבא מציעא משנה ה' היה לו לציין ההיא דעירובין ולא היה לו לציין למה שכתב בפרק ב' דבתרא משנה ב' כיעי"ש (ועיין לעיל במערכת האל"ף אות כ"ג בשדי חמד ח"א מה שכתבתי שם אי כללא דאין הלכה כשיטה דחי לכללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו'):

טז) ובמסכת עירובין פרק ח' משנה ו' דנחלקו תנא קמא ורשב"ג אליבא דבית הלל ופסקו כרשב"ג כתב הרב תוספת יום טוב במשנה ז' דאף דלית להו בעלמא האי כללא סבירא להו דמה שאמר רשב"ג לבית הלל הוא כתנא קמא עי"ש והרב בית דוד בשם הרמ"ז כתב דהכא שאני משום דפליגי אמוראי בפירוש מילתיה ואי נמי משום דלא איתמר האי כללא אלא היכא דרשב"ג אמר סברא דנפשיה אבל הכא לא אמר אלא דפלוגת' דבית שמאי ובית הלל היא ע"כ וכן כתב הרב מראה הנוגה בדף ס"ג ע"ג שנראה לו כלל חדש בזה דדוקא בדאמר סברא דנפשיה הוא דנאמר הכלל ולא כשאומר בשם אחרים

וכעין מה שכתב מרן כסף משנה בפרק ז' דכלאים הלכה ג' בכללא דמשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי דדוקא כשאומר סברתו ולא כשאומר בשם אחרים עי"ש דבא ליישב במאי דעסיק דפסקו הפוסקים דלא כרשב"ג בברייתא ואמר דאף אי נימא דאית להו האי כללא בברייתא נמי הכא דלא אמר סברתו ליתיה להאי כללא ולפי הנראה נעלם ממנו דברי התוספות בע"ז שהבאתי בס"ק י"ב עי"ש ועל הרמ"ז נראה דלא קשיא מדברי התוספות דהרמ"ז קאמר דלמאן דאמר דליתיה להאי כללא ואם כן נצטרך לפסוק בכל דוכתא כתנא קמא דידיה כי ברבים היו מכל מקום כשאומר דבר בשם אחרים אינו מוכרח לפסוק כתנא קמא (כן אני מבין מתוך מה שכתב בשם הרב בית דוד שכתב בשמו ועתה אין מצוי אצלי ספר בית דוד) וק"ל ועיין בתוספת יום טוב דהרי"ף לית ליה האי כללא דכל מקום וכו' כדכתב הרא"ש בפרק הפרה סימן ה' וכתב על זה בתוספות חדשים ובסוף פרק גט פשוט כתב הרי"ף בעצמו דלא אמרינן הלכה כרשב"ג והרא"ש העתיק שם דבריו ע"כ וכבר ציין התוספת יום טוב למה שכתב בפסחים בפרק ד' דשם הביא דברי הרא"ש בסוף פרק גט פשוט בשם הרי"ף ואין כל חדש וע' לקמן סעיף קטן כ"ב ומצאתי כתוב בשם הרב יד אהרן בסי' תג"ל שהקשה על מה שכתב הב"ח שם סעיף י"א בשם רש"ל דהרי"ף והרמב"ם לית להו האי כללא דר"י וכו' דמנא ליה הא הלא בפרק גט פשוט הביא הרי"ף כללא דר"י כל מקום ששנה והרמב"ם פוסק כרשב"ג וכו' ע"כ ועתה אין אצלי ספר יד אהרן לראות דב"ק כי הוא תמוה לעניות דעתי ולפי הנראה לא סיימו קמי דמר סיום מילתיה דהרי"ף שם שכתב והדין כללא לאו דוקא וכו' והוא פלא ועוד כתוב אצלי דביד אהרן סי' ל"ב הובאו דברי הרב משאת משה דהכריח מכמה מקומות דהרמב"ם לית ליה האי כללא ושכתב הרשב"א דהרי"ף לית ליה האי כללא ולא חלק על דבריו וכן הביא דברי הרב משאת משה הנ"ל במרכבת המשנה אשר לו בפרק ג' מהלכות תפלין ועיין להרב מקנה אברהם במהדורא בתרא במערכת היו"ד דף מ"ט ע"ג שהכריח מדברי הרי"ף בפרק קמא דבבא בתרא (ד' י"ג ע"ב דהלכה כרשב"ג דמסתבר טעמיה) דליתיה להאי כללא בברייתא עי"ש והוא תמוה דאעיקרא הרי"ף לית ליה האי כללא במשנה כלל ואין הכי נמי דמאן דאית ליה אפילו בברייתא אית ליה אך מדברי הרא"ש שם בשם רבינו חננאל דהלכה כתנא קמא דיחיד ורבים וכו' נראה קצת דסובר דאין הלכה כמותו בברייתא דהא ר"ח אית ליה האי כללא עיין לקמן סעיף קטן כ"ה ומכל מקום אינו מוכרח עי"ש וק"ל:

והרבנים ש"ך ח"מ סי' קע"א סק"ט וסי' שפ"ז ס"ק י"ב וקרבן נתנאל בפרק מי שאחזו סי' ז' וסי' יו"ד ובפרק אף על פי סי' ז"ך כתבו דהרי"ף לית ליה האי כללא אלא היכא דמסתבר

ועיין לעיל ס"ק א' שהבאתי מה שכתב בברכי יוסף סי' ע' על דברי הרב מוהראנ"ח והייתי סבור דאין כונתו לומר שכן באמת דעת הרי"ף כרשב"ג על פ' הכלל אלא בא לדחות הכרח הרב מוהראנ"ח וכבר ציין להש"ך הנ"ל דמשם באר"ה דהרי"ף לית ליה האי כללא וספר יד אהרן שציין בברכ"י (למ"ש בסי' תג"ל) אין מצוי אצלי עתה להבין מה הציון הלז אך לפי מה שמצאתי כתוב כנז"ל נראה דכונתו לומר באמת כן בדעת הרי"ף דאף דהש"ך כתב דהרי"ף לית ליה האי כללא הרי הרב יד אהרן חולק בזה ואם לכך נתכוון הוא תמוה לדעתי הקצרה וכן תמיה לי על הרב לשון לימודים בחלק יו"ד סי' ק"ו דנקיט בפשיטות בדעת הרי"ף והרמב"ם דחית להו כללא דכל מקום ששנה רשב"ג ע"ש: אגב ארחין ארשום פה ספרי דבי רב המדברים בכלל זה אם נאמר גם בברייתא להקל על המעיין טורח החיפוש יד מלאכי ויעיר אזן במערכה זו וכן שאר ספרי בעלי הכללים אינם צריכים חפוש ועיין בזרע יצחק בקונטרס פלפלת כל שהוא סי' ב' דף פ"ג ע"ד מבוא התלמוד בקיצור כללי הגמרא ד"ה כשאמרו יד שאול ליו"ד סימן שס"ד נחמד למראה ח"א בפרק ו' דמסכת דמאי דף ס"ו ע"א מכתב לחזקיהו בחלק השיטה (עי"ש במפתחות) מנחה טהורה דף ז"ן ע"א ימי שלמה בפרק ט' מהלכות טומאת מת ומה שהקשה שם לדעת הסוברים דאיתיה בברייתא מדאמרינן בשבת דף נו"ן ע"א תני רבה בר בר חנה קמיה דרב וכו' הוא תני לה והוא אמר לה הלכה כרשב"ג והלא רבה בר בר חנה אית ליה האי כללא כמבואר בכמה מקומות ואי איתיה להאי כללא גם בברייתא למה לי למיפסק כרשב"ג ועי"ש מה שתירץ ואינו מחוור כמו שיראה הרואה אך נעלם ממנו שכבר עמד בזה במלא הרועים ח"ב במערכת רשב"ג אות ז ועי"ש אות ט' ועיין בשבת דף קכ"ו ע"א אמר רב יהודה בר שילת אמר רב אסי אמר רבי יוחנן הלכה כרשב"ג ומדהוצרך לפסוק כרשב"ג מוכח קצת דבברייתא ליתיה להאי כללא ומה שכתבתי במכתב לחזקיהו דיש לומר אמוראי נינהו אינו נכון דמכל מקום הוה ליה לש"ס למיפרך והא אמר ר"י כל מקום ששנה רשב"ג וכו' ולשנויי אמוראי נינהו וכו' כדאיתא בשאר דוכתי ועיין מגילה דף ו' סוף ע"ב אמר ר' חייא בר אבין אמר רבי יוחנן הלכה כרשב"ג וכו' (על סוגייא זו הם דברי הרב מראה הנוגה שרמזתי לעיל) ועי"ש במכתב לחזקיהו וכיוצא לזה בבבא בתרא דף קל"ז ע"א אמר ר"י הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ויש לדחות דמשום דבעי למימר ומודה שאם נתנם במתנת שכיב מרע וכו' קאמר נמי הלכה כר"ש בן גמליאל ומודה וכו' וכן עוד שם אמר ר' זירא אמר ר"י הלכה כרשב"ג ואפילו היו בהם עבדים (ובלאו הכי נמי לא קשיא לפי דברי הרב מלא הרועים שם אות י"ב שכתב בחידושיו לחולין ד' מ"ד דר' זירא סובר דאין הלכה כרשב"ג בברייתא).

וכן עוד שם אמר רב יוסף אמר ר"י הלכה כרשב"ג ואפילו עשאן תכריכין למת עי"ש וק"ל ועיין חולין דף נו"ן ע"א הכי אמר ר"י הלכה כרשב"ג בטרפה ומדלא שקיל וטרי בש"ס והאמר ר"י כל מקום ששנה וכו' מוכח דלא אמרר"י הכי בברייתא עי"ש ובמועד קטן דף כ"ב ע"א (שם איתא דתנן רשב"ג וכו' וצריך להיות דתניא וכו') ועיין בשו"ת שיבת ציון סי' ח"ן הביא דבריו הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' שס"ד סק"ז: וראיתי בחידושי הגאון מוהר"ץ הירש חיות בסוגיא דגטין דף י"ט ע"א אמר רבא הלכה כרשב"ג ורב גמדא אמר רבא אין הלכה כרשב"ג שכתב וז"ל מכאן קשיא לי על שיטת הש"ך ח"מ סי' קע"א דכללא דכל מקום ששנה רשב"ג לאו דוקא במשנה עי"ש ולפי זה קשה למה צריכין בש"ס לומר הלכה כרשב"ג וכן איך אמר רב גמדא אין הלכה כרשב"ג הרי לא מצינו שום חולק על כלל זה דכל מקום ששנה רשב"ג הלכה כמותו אלא ודאי דכלל זה אינו אלא במשנה ולא בברייתא ועיין יד מלאכי סי' ש"ז האריך הרבה מאד לדחות דברי הש"ך ומכאן לא הביא ראיה לדבריו עכ"ל ובאמת במחילת כבוד תורתו דבריו תמוהים בעיני מה שכתב שלא מצינו שום חולק על כלל זה ונעלם ממנו תלמוד ערוך בהמדיר ובשאר דוכתי דעל מאריה דהאי כללא דהיינו ר' יוחנן אתמר בהדיא אמוראי נינהו ואליבא דר"י ואיכא אמורא דסובר דלא אמר ר"י האי כללא כלל ואיכא אמוראי דאף דמודו דר"י אמרה להאי כללא מכל מקום אינהו גופייהו לא שמיע להו ולא סבירא להו האי כללא כלל ורבא גופיה הוא מכלל האמוראי דלית להו כללא דרשב"ג כדכתב רשב"ם בבבא בתרא דף קל"ג ועיין בזה לקמן ס"ק ל"ז ואם כן אין שום ריח קושיא לא על רב גמדא דאמר משמיה דרבא אין הלכה כרשב"ג ולא על רבא דאמר הלכה כרשב"ג כמובן והמעיין בדברי הרב יד מלאכי (שציין בחידושי מוהרצה"ח הנ"ל) ישר יחזו פנימו אשר מלא את ידו חבל נביאים ראשונים ואחרונים אשר כמה דיות נשתפכו בדברי הפוסקים אי נקיטינן האי כללא דרשב"ג אפילו במשנה ושרים רבים סברי מרנן דהרי"ף והרמב"ם לית להו האי כללא ואחר שכבר ראה דברי זה הי"מ (יד מלאכי) גדול פליאה דעת ממני איך מלאו לבו לכתוב דאין שום חולק בכללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' דאם כן כל הני רבוואתא דלית להו האי כללא דאמרי כמאן והיתכן בעולם שבדבר ברור בש"ס בלי שום מחלוקת יחלוקו הפוסקים הס כי לא להזכיר והדבר פשוט דמסוגיא הזו דגטין אין שום ראיה דמאן דאית ליה כללא דרשב"ג לא סבירא ליה אלא במשנה דיש לומר דרבא משום דלית ליה האי כללא כלל הוא דפסק דלא כרשב"ג או דהוצרך לפסוק כרשב"ג ודברי הרב מוהרצה"ח צריכים עיון:

ועל מה שהוכיח הש"ך מדברי התוספות בבבא מציעא דף ס"ט ע"א דגם בברייתא אתמר האי כללא האריך ביד מלאכי שם לדחות ראיתו וכתב שגם הרב חות יאיר דף צ"ה ע"א הוכיח דרק במשנה ולא בברייתא אלא שהרב חות יאיר הצריך עיון דברי התוספות בבבא מציעא ובאמת לא קשיא מידי וכו עי"ש מתבאר מזה דהרב חות יאיר כבר ראה דברי התוספות בב"מ והקשה על דבריהם ואין ספר חות יאיר מצוי אצלי לראות דב"ק כי ממה שכתב בספר סדר הדורות במערכת השי"ן (באות רשב"ג שאחר רשב"י) אחר שהביא דברי רשב"ם דכלל זה הוא דוקא במשנה סיים וז"ל וכתב בשו"ת חות יאיר נראה לי ראיה מכתובות דף ק"ט ע"א וצ"ע על תוספות בבא מציעא ס"ט ע"א שמהם נעזר הש"ך ח"מ סי' קע"א עכ"ל נראה מסגנון דבריו דהרב חות יאיר לא הזכיר את דברי התוס' ואולי טעות סופר הוא וצ"ל והצ"ע על תוספות וכו' ועיין בשאלתות פרשת צו שאלתא ע"ט וכתב בשאילת שלום שם ס"ק פ"ו דמבואר דעת הגאון בשאלתות דאיתיה להאי כללא אף בברייתא והביא דברי הש"ך ודברי החות יאיר (שהקשה על דברי התוס' בב"מ לפי מה שהבין בדבריהם כמו שהבין הש"ך) ותמה על דבריו דאין כונת התוספות על רשב"ג שבברייתא אלא על רשב"ג שבמתניתין וכו' (כמו שכתב ביד מלאכי שם) והאריך קצת להוכיח דכלל זה אינו אלא במשנה ולא בברייתא וכתב שבחיבורו יש סדר למשנה דמאי פ"ו משנה א' ובמיני תרגימא פרשת בא האריך בזה ומכל מקום דעת השאלתות היא דגם בברייתא וכתב שכן דעת הרי"ף שבש"ך ח"מ סי' קע"א וכו' אלו תורף דב"ק ואינו נכון לייחס כן בדעת הרי"ף (דסובר דהלכה כרשב"ג גם בברייתא) דאף במשנה אינו מבורר דנקיט האי כללא ושרים רבים נקטי בדעת הרי"ף דלית ליה האי כללא (אלא היכא דמסתבר כוותיה) עיין במה שציינתי לקמן ס"ק מ"ז אות א' וכן ראיתי להגאון העמק שאלה שם בסק"ח דלא נחה דעתו במה שכתב הג' שאילת שלום וביאר דדעת הגאון בשאלתות וכן דעת הרי"ף דלא קיימא לן כהאי כללא כלל רק כי מסתבר טעמיה ובכי האי גוונא אין חילוק בין משנה ובריייתא עיש"ב שכל השקלא וטריא היא אההיא ברייתא דפרק קמא דפסחים יו"ד ע"ב קורדום שאבד בבית ועיין להרב נהר שלום סי' תט"ל סק"ה דנקיט בפשיטות דלא נאמר כלל זה בברייתא ועיין להרב מקנה אברהם בח"ב סוף אות רכ"ג והגאון מסלאנים בס' פרת יוסף בדף קב"ל ע"ג התפלא מאד על דברי הש"ך הנ"ל ונעלם ממנו שכבר קדמוהו רבנן קדישי היד מלאכי ושאילת שלום הנ"ל וקרבן נתנאל על דברי הרא"ש בגטין פרק ד' סי' כ"א ועיין בשו"ת נשמת כל חי ח"מ סי' ט"ו (ד"ה כי מן) שייחס לאביאסף ובעל הלכות גדולות והראב"ד דנקטי כללא דרשב"ג גם בברייתא ועיין לקמן ס"ק ל"ז מה שכתבתי בדעת הראב"ד ועיין קרבן נתנאל

על דברי הרא"ש גטין פרק ה' סי' ה' דנקיט בפשיטות דליתיה האי כללא בברייתא (וכדנקטי הדרישה והבית חדש ח"מ סי' ר"ץ סעי' י"ז) ותמה על הרמב"ם שפסק כרבן שמעון בן גמליאל ובמס' מועד קטן דף ח' ע"ב תנינא להא דתנו רבנן וכו' רשב"ג אומר אף מביאין עצים ומנסרן כתבו הרי"ף והרא"ש דהלכה כרשב"ג דסתם לן תנא כותיה מוכח ודאי דסברי דבברייתא ליתיה להאי כללא (מדהוצרכו לטעמא דסתם מתניתין כותיה) דלא כמו שכתב הגאון שאילת שלום בדעת הרי"ף: ומדברי הר"ן בנדרים דף ד"ן ע"ב ד"ה ולענין הלכה מתבאר לע"ד דסובר דליתיה להאי כללא בברייתא שכתב דהלכה כר' עקיבא כיון דמפרש בגמרא דמאן דפליג עליה הוא רשב"ג הלכה כר' עקיבא מחברו עי"ש ואי סבירא ליה דהאי כללא איתיה בברייתא היה לו להרגיש מכללא דרשב"ג ולתת טעם למה לא נחוש בדין זה לכללא דרשב"ג וכמו שכן עשה בסוגיא דכתובות דף ק"י אמתניתין דנשא אשה בקפוטקיא עי"ש.

ובפלוגתא דרבי ורשב"ג בשבת דף "ט ע"א אין מפליגין בספינה וכו' כתב הרב המאירי הביא דבריו בספר דברי מנחם סי' רמ"ח אות ב' דכללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' אינו בברייתא עי"ש שפסק כרשב"ג מטעם אחר ומקרוב נדפס ספר יקר עמודי אש לרב גדול בדורנו יצ"ו וראיתי שם בקונטרס עמודי ירושלים בדף ב' ע"ג (בד"ה שם רשב"ג אומר) הביא מוהר"ף בתוספותיו שכתב דכללא דהלכה כרשב"ג אינו אלא במשנה ולא בברייתא ושכן כתב בס' אור זרוע הגדול בהלכות תפלה סי' ק"ח ובשו"ת מוהר"ם מרוטנבורג סי' קל"ו: ובספר מגדים חדשים הנדפס חדש ממש לידידי הרב הגאון מטעלעפין יצ"ו ראיתי בכלליו שבסוף ספרו בכללי הש"ס אות י"ג דף ב' ע"א שנסתפק אם כלל זה דהלכה כרשב"ג במשנתינו הוא דוקא במשנה ופשיט ליה מדאמרינן במנחות דף ל"א ריש ע"ב מי קאמר במשנתינו כל מקום ששנה קאמר דמוכח דלישנא דממשנתינו ממעט ברייתא ושוב מצא בקיצור כללי הגמרא שכתב כן וציין קרבן נתנאל על דברי הרא"ש בפרק השולח אות ע"א ובהרא"ש שם אות כ"א ומובן שאין ביד הרב הנ"ל יצ"ו ספר יד מלאכי וזכה לכוין לדעתו בראיה זו מהש"ס דמנחות עי"ש באות ש"ז גם מה שהרב הנ"ל יצ"ו בכלל ד' אות י"ט דף ה' ע"ג הביא ראיה דלשון במשנתינו משמע למעט ברייתא מדברי התוספות בעירובין דף פ"א ד"ה הכי גרסינן גם בזה כיונה דעתו לדברי הרב יד מלאכי שם (בסוף ד"ה ותו) שכתב וז"ל ותדע עוד דגם לדעת התוספות כל היכא שאמרו במשנתנו לא הויא ברייתא בכלל שהרי כתבו בפרק ז' דעירובין דף פ"א ד"ה הכי גרסינן וז"ל וכן נראה בספרים דגרסי במשנתינו דבברייתא מצינו דאימתי דר' יהודה לחלוק וכו' הרי דברייתא לאו בכלל משנתינו היא לדעתם וכן נראה מדבריהם בפרק

כירה דף מ' ד"ה דילמא ובפרק קמא דראש השנה דף ט' סוף ד"ה ולאפוקי עכ"ל אך הרב הנ"ל יצ"ו הוסיף להביא מדברי התוספות בחולין דף פ"ח ד"ה רבנן ובשבועות דף מ"ח ד"ה נשבע עי"ש ואפריון נמטייה:

יז) ובפסחים פרק שני משנה ג' רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו הרי"ף והרא"ש העתיקוהמשנה ועיין לעיל בס"ק א' אי בכי האי גוונא דעתם לפסוק כתנא קמא או כרשב"ג ומיהו מדמייתו ברייתא דכמה חפישת הכלב משמע דנקטי כרשב"ג (ועיין לקמן ס"ק ל"ב) וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה דרשב"ג לא בא לחלוק אתנא קמא ואם כן אתי שפיר דנקטי כרשב"ג והרב תוספת יו"ט הכריח מדברי הרמב"ם אלו דלית ליה כללא דכל מקום ששנה וכו' דאי אית ליה למה ליה למימר דרשב"ג לא בא לחלוק הא אפילו חולק הלכה כמותו ולענ"ד אין דבריו מוכרחים דאילו הרמב"ם הוא היה אומר דהלכה כרשב"ג לפי שאינו חילק הוה מישתמע שפיר כדכתב הרב אבל השתא דלא אמר מידי לענין הלכה רק קאמר שרשב"ג אינו חולק וכיון דמלאכתו מלאכת הקדש לפרש המשנה הוכרח לפרש מה שנראה לו בכונת המשנה ואפשר שיש לו איזה הכרח עיין להרב שושנים לדוד שנדחק לפרש מי הזקיקו לזה או אפשר שפירש כן מסברא וגם רש"י בדף ח' ע"א בד"ה בשאין הכלב וכו' נראה דסובר כרמב"ם דרשב"ג אינו חולק וזו דרך הרמב"ם בכמה מקומות לבאר אם אינו חולק על דברי הקודם עיין במעשר שני פרק ג' משנה י"ג ובערלה פרק א' משנה ד' ולרבינו עובדיה ריש פרק ג' דביצה ובתוספת יום טוב שם וקושטא דמילתא מיבעי להו להעומדים בפר"ש לאשמועינן ולאו משום דתלי הלכתא בזה דאין הכי נמי דבלא זה גם כן הוה פסקינן כוותיה באופן דלדעתי הקצרה אין מזה שום הכרח לעיקר הכלל כמובן: יח) ובפרק מקום שנהגו ד' ד"ן רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם עיין להרב תוספת יום טוב ובמה שכתבתי לעיל ס"ק א':

יט) ובמסכת ביצה ריש פרק ג' רשב"ג אומר לא כל הביברים שוין ופסקו הפוסקים כרשב"ג יש אומרים משום דלא פליג אתנא קמא ויש אומרים דמשום דפסקינן בש"ס דף כ"ד ע"א אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הל' כרשב"ג משום הכי פסקינן כרשב"ג וראיתי לרבינו בצלאל באסיפת זקנים שם וז"ל מהכא שמעינן דמה שאמרו כל מקום ששנה וכו' לא בכל דוכתי אתמר אלא דוקא היכא דמסתבר טעמיה ומשום דהכא הוה סלקא דעתין דלא מסתבר כוותיה הוצרך לפסוק כמותו ע"כ ואני בער ולא אדע מאי קאמר ר"ב בזה דלעולם אימא דמאן דאית ליה האי כללא בכל דוכתא אית ליה וכן בדין דאי נימא דדוקא היכא דמסתבר כוותיה מאי אהני לן כללא דכל מקום ששנה רשב"ג

וכו' הלא בעלמא נמי פסקינן כמאן דמסתבר אף כיחיד נגד רבים כדמוכח מדאמרינן בביצה דף י"א ע"א פשיטא יחיד ורבים וכו' מהו דתימא מסתבר טעמיה דר' יהושע וכו' והכי מוכח בכמה דוכתי דכי מסתבר טעמיה דיחיד פסקינן כותיה ותו קשה דלפי דב"ק מאי פריך הש"ס בכתובות דף ע"ז ע"א ובבבא מציעא דף ל"ח ע"א על מה שאמר ר"י הלכה כרשב"ג והאמר ר"י כל מקום ששנה וכו' ומאי קושיא אימור דמשום דהוה סלקא דעתין לומר דלא מסתבר כוותיה (וכמו שכן צריך לומר באמת לרב נחמן דפסק כחכמים שם דסובר דליכא סברא כרשב"ג דאם היה סובר דמסתבר טעמיה דרשב"ג גם רב נחמן הוה פסיק כותיה) משום הכי הוצרך לומר הלכה כרשב"ג ומנא ליה לש"ס דאמוראי נינהו וכו' אלא ודאי כי אתמר האי כללא לכל מקום ששנה רשב"ג הוא ומאי דקשיתיה לר"ב אמאי הוצרך הכא לפסוק כרשב"ג לפי הנראה נעלם ממנו דברי התוס' בע"ז דף ל"ב ע"ב שכתבו דר"י אמר ר"י אמר שמואל (שהם האמוראים שבסוגיין) לית להו כללא דכל מקום ששנה רשב"ג מדהוצרכו לומר הלכה כרשב"ג עי"ש ודברי הרב בזה צריכים עיון שוב מצאתי למרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכה זו אות א' (ד"ה ובחידושי הרמ"ה) שעמד על דברי הר"ב הללו אלא שלא זכר דברי התוס' דע"ז הנ"ל ועיין מלא הרועים ח"ב דף מ"ג ע"א דרשב"ם בבבא בתרא קל"ג ע"ב כתב דשמואל לית ליה האי כללא דכל מקום ששנה וכו' ועיין להרב מראה הנוגה דף ס"ה (ד"ה אשר) שכתב דמרן הב"י בח"מ סי' רל"א כתב כדברי ר"ב ועיינתי שם (בד"ה הסיטון) שפסקו כרשב"ג וי"ל דהא קיימא לן כל מקום ששנה רשב"ג וכו' ואפשר דשאני הכא דמסתבר טעמיה דתנא קמא עכ"ל ולענ"ד אין דבריהם מכוונים דדברי מרן הם קרובים לדברי הרי"ף בפרק גט פשוט דאנן לא קיימא לן כרשב"ג אלא היכא דמסתבר כוותיה ולעולם דמאן דאמר האי כללא אית ליה הכי בכל דוכתא ואילו הר"ב קאמר דלא נאמר הכלל אלא היכא דמסתבר וכו' ועי"ש ביעיר אזן הנ"ל וק"ל והרב תוס' יום טוב הביא מה שכתב הר"ן בפרק ו' דכתובות אמאי דתנן בד' ס"ו ע"ב רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל כמנהג המדינה דרשב"ג דהכא לא פליג אתנא קמא עי"ש וכן כתב בשיטה מקובצת שם בשם הרשב"א והרא"ה וכן כתב הר"ן בסוף פרק התקבל אמתניתין דרשב"ג אומר אם מעצמו נפל וכו' ואמרינן חסורי מחסרא וכו' עי"ש ועיין לעיל במערכת ההי' אות ק"ו (בשדי חמד ח"א) ועיין להרב מקנה אברהם במהדורא בתרא דף מ"ט ע"ג דמתברר מדבריו דסובר דכי איתמר האי כללא לאו דוקא היכא דמסתבר כוותיה:

כ) ובמסכת תענית פרק ד' משנה ז' רשב"ג אומר ישנה פסקו דלא כהרשב"ג והרי"ף והרא"ש מדהביאו מה שאמרו בש"ס ד' ל' ע"א כיצד ישנה וכו' היה נראה לי דדעתם

לפסוק כרשב"ג אך בקצור פסקי שם פסק כתנא קמא וגם בטור סי' תקנ"ב כתב דהלכה כתנא קמא וכתב מרן הב"י דכן נראה דעת כל הפוסקים ושכן הכריע הרמב"ן ודברי הרמב"ן הם בס' תורת האדם בדיני אבלות ישנה שאחר הביא סוגית הש"ס בזה כתב ואף דתני ברייתא בלשון חכמים ימעט ורב יהודה אמר רב מפרש מילתא דידהו אפילו הכי הלכה כסתם מתניתין ואסור לאכול בשר ויין כלל דקיימא לן סתם במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם משנה והני רבנן דברייתא כרשב"ג אמרי וכו' ור"י אמר רב פרושי בעלמא הוא דמפרשי לדרשב"ג ולאו דסברי כוותיה וסוגיא דכריתות כולהו כסתם מתניתין איתניין לאיסורא וכן פסקו כל הגאונים והרי"ף וגירסתו אמר רבי יהודה כיצד ישנה והוא תנא ולפי גירסתו כל שכן דהלכה כסתם משנה דר"י ורשב"ג יחידאי נינהו ולא מסתמיך מילתייהו באמוראי אלא דבנוסחי דילן ובירושלמי באמוראי תני לה ומכל מקום סתם במתניתין וסוגיין דרבנן עדיף וכן הלכה אלו תורף דב"ק ופשט דב"ק מורין דלית ליה כללא דרשב"ג כלל דאי ס"ל האי כללא אף דר"י ורשב"ג יחידאי נינהו הוה ליה למפסק הכי כדכתיבנא בס"ק ג' וכבר כתב הגאון יד מלאכי בסוף סי' ש"ז בשם הרמב"ן בפרק הכותב דהך כללא דרשב"ג לאו דוקא היא וליתיה אף במשנתנו וכן כתב הרב בית חדש ריש סי' תקנ"ב דמדהביאו ברייתא דאוכל בשר מליח מוכח דפסקי כתנא קמא וכללא דכל מקום ששנה וכו' ליתיה כדכתב הרי"ף בסוף המדיר ועיין בנמוקי יוסף פ"ק דבבא בתרא בשם הר"ן ע"כ באופן דמפסק זה נראה בעליל דלית להו להפוסקים כללא דכל מקום ששנה רשב"ג כמבואר וכן הבאתי לקמן בס"ק כ"ט דהרב משאת משה הכריח מזה דלית ליה להרמב"ן האי כללא ועיין הר"ן בפרק מי שאחזו גבי מתניתין דציידן (בדף ע"ד ע"א) שכתב גם כן דהרי"ף לית ליה האי כללא:

וראיתי להרב אות היא לעולם דף קמ"ד שעל מה שכתב הרב בית חדש על הרי"ף והרא"ש ואגודה וכו' שפסקו כת"ק דלית להו האי כללא כתב דמשמע דלית להו האי כללא כלל וקשה דתינח לשאר פוסקים כהרי"ף והרמב"ם אבל הרא"ש אית ליה כלל זה היכא דמסתברא מילתיה דרשב"ג כדכתב הרא"ש בפרק גט פשוט סי' מ' והדין כללא לאו דוקא דלא אמרינן הלכה כרשב"ג עד דאיכא טעמא ולא הבנתי מאי קשיא ליה דאף אי נימא דמ"ש הרא"ש בפרק גט פשוט הם דברי עצמו מכל מקום יפה כתב הרב בית חדש דהרא"ש לית ליה האי כללא דמאי דנקיטינן כוותיה היכא דמסתבר לאו מכחא דהאי כללא הוא שהרי אף בפלוגתא דיחיד ורבים דכלל פשוט שריר ובריר הוא דהלכה כרבים בכל זאת כי מסתבר טעמיה דיחיד פסקינן כיחיד כנודע ומה שכתב דתינח להרי"ף וכו' הוא תמוה דהרואה יראה דדברי הרא"ש הן הן דברי הרי"ף דהרא"ש יצא עתק דברי

הרי"ף באותו מקום ועוד יש לפקפק בדב"ק ואין להאריך שוב ראיתי מה שכתב שם דף קמ"ה ע"ב ד"ה אלא עי"ש:

כא) ובפרק קמא דמגילה ד' ח' ע"ב רשב"ג אומר אף בספרי' לא התירו אלא יונית פסקו רבנו עובדיה והרמב"ם בפרושו ובחבורו כרשב"ג ולאו משום דאית להו האי כללא אלאמשום דרבי אבהו אמר ר"י פסק כרשב"ג בדף ט' ע"ב ויש לתמוה אמאי הוצרך לפסוק כרשב"ג והאמר ר"י כל מקום ששנה רשב"ג וכו' ועם שיש לומר דרבי אבהו לית ליה אליבא דר"י האי כללא וכדאמרינן בסוף פרק המדיר ובב"מ דף ל"ח ע"א אמוראי נינהו אליבא דרבי יוחנן וכן כתב הגאון מלא הרועים בח"ב דף מ"ג אות ו' דמוכח מסוגיין דרבי אבהו לית ליה האי כללא אליבא דר"י מכל מקום הדבר תמוה דאין דרך הש"ס למישתק בזה והוה ליה להקשות ולשנויי אמוראי וכו' כדכתב הרשב"א בחידושיו לשבת במה שאמרו בדף ט"ל ע"ב אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן הלכה כר"י וז"ל ואם תאמר היכי פסק כר"י והא סובר הל' כסתם משנה ואף דאמוראי נינהו מכל מקום לא שתיק הש"ס בשום דוכתא אלא מקשי ופריך וכו' וכן כתב מרן חיד"א בס' פתח עינים והבאתי דבריו במכתב לחזקיהו בדף צ"ה ע"ג ומצאתי כתוב אצלי ששוב ראיתי שכן הקשה הרב בית דוד בפירוש משנה זו ועתה אין מצוי אצלי וראיתי להרב מראה הנגה בפרק ט' מהלכות טומאת צרעת הלכה ה' דשקיל וטרי אם נאמר כללא דרשב"ג גם בברייתא ורצה להכריח דלא נאמר בברייתא מדאמרינן במגילה ד' ו' ע"ב אמר ר' חייא בר אבין הלכה כרשב"ג (שבברייתא) והוה ליה לש"ס להקשות והאמר ר"י כל מקום ששנה וכו' ולשנויי אמוראי וכו' כמו בשאר דוכתי אלא ודאי דליתיה בברייתא כלל וכתב לדחות דשאני ההיא דאיכא למימר דהסתם משנה דלא כרשב"ג אהכי הוצרך לפסוק אי נמי דשאני התם דמשום ר' יוסי הוא דאמר רשב"ג אי נמי על פי מה שכתב הרב"א באסיפת זקנים לביצה דף כ"ד דלא נאמר הכלל אלא היכא דמסתבר וכו' ושוב (בד"ה ולכל הדברות) הוקשה לו כי קושיין בהא דקמן דאמר ר' אבהו אמר ר"י הלכה כרשב"ג וכו' וכתב דאין ליישב בשום אחד מהישובים הנ"ל ודבריו סתומים דלפי הנראה על פי דברי האסיפת זקנים הנ"ל מתיישב שפיר דמשום דהוה סלקא דעתין לומר בהא דלא מסתבר כרשב"ג הוצרך לפסוק כמותו והוא ממש כההיא דביצה דאיירי בה ר"ב באסיפת זקנים אלא דכבר כתבתי לעיל בס"ק י"ט דדברי הר"ב בזה תמוהים ותמיהני על הריטב"א בחידושיו שהביא קושיית רבו דקשה דר"י אדר"י דאמר הכא הלכה כרשב"ג ואילו בפרק שני תנן והלועז ששמע אשורית וכו' ולא יונית וסבירא ליה לר"י הלכה כסתם משנה ויש מי שתירץ דאמוראי נינהו וכו' וליתא דאם כן הוה מקשינן ומפרקינן הכי בש"ס

כדאמרינן בעלמא אמוראי נינהו וכו' עי"ש איך לא נתעורר להקשות גם כן על מה שאמר ר"א אמר ר"י הלכה כרשב"ג דהא קים לה לר"י כל מקום ששנה וכו' דהא מר הוא דלא ניחא ליה לומר אמוראי נינהו וכו' מדנפשין:

כב) ובפרק ב' דכתובות דף כ"ג ע"ב גבי מעלין לכהונה על פי עד אחד דפסקו כרשב"ג אין להוכיח מגוף הפסק דאית להו האי כללא דיש לומר דמשום דסברת רשב"ג אתי כר' נתן דאמר שומעים דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעים דבריו וכמו שאמרו בש"ס דף כ"ו ע"ב ובההיא קיימא לן כר' נתן אהכי פסקו כרשב"ג וכן נראה כונת הרב המגיד בפרק כ' מהלכות איסורי ביאה הלכה ט"ז (אלא דאין נראה כן ממה שכתב בפרק ד' מהלכות עדות הלכה ד' ומדברי מרן בבית יוסף ח"מ סימן ל' סעי' ט' עי"ש) אמנם מלשון הרמב"ם בפירוש המשנה מוכח דלא סבירא ליה האי כללא שכתב והלכה כרשב"ג לפי שהעיקר אצלינו שהעדות מצטרף וכו' ע"כ ואי הוה סבירא ליה האי כללא למה ליה למימר לפי שהעיקר וכו' בלאו הכי נמי קיימא לן כרשב"ג ומעין זה דקדק הרב תוספת יום טוב בפרק ד' דפסחים ממה שכתבו הגאונים שהביא הר"ן בפרק ו' דכתובות ומיהו לפי מה שכתב הרמ"ז דלא נאמר כללא דכל מקום ששנה וכו' אלא כשאומר ר"ש בן גמליאל סברא דנפשיה ולא כשאומר בשם אחרים אם כן מתניתין הלזו נפקת ברא דהכא בשם ר' שמעון בן הסגן הוא דקאמר ועיין מה שכתבתי בזה לעיל ס"ק ט"ז דאין פשוט לומר כן וכן לפי מה שכתבו התוס' כתובות דף ס"א ד"ה הלכה דלא נאמר הכלל על רשב"ג החולק עם ר' אליעזר אין להוכיח מדברי הרמב"ם אלו דלית ליה האי כללא ועיין לקמן ס"ק כ"ג דגם כלל זה אינו מוסכם:

כג) ובפרק ה' דכתובות משנה ה' רשב"ג אומר אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה וכו' שהבטלה מביאה לידי שיעמום כתב הרי"ף וכבר איפסיק בגמרא כר' אליעזר משמע דאי לאו הכי הוה פסקינן כרשב"ג והנה מוסכם לרוב המפרשים בדעת הרי"ף דלית ליה כללא דכל מקום ששנה רשב"ג ומדבריו אלו נראה לכאורה בהיפך ואולי כונתו לומר דאי לאו דאיפסיק בש"ס כר' אליעזר הוה פסקינן כרשב"ג לא משום הכלל אלא משום דלא קיימא לן בעלמא כוותיה דשמותי הוא והרא"ש פסק כרשב"ג דסובר דלא פסקו כר' אליעזר אלא לגבי תנא קמא אבל לגבי רשב"ג הדרינן לכללין כל מקום ששנה רשב"ג וכו' וכן פסק בקיצור פסקי כרשב"ג מבואר דאית ליה האי כללא אם לא היכא דפסק הש"ס דלא כוותיה והתוספות בדף ס"א ד"ה הלכה כר' אליעזר כתבו והא דקיימא לן כל מקום ששנה וכו' אין זה אותו שהיה בימי ר' אליעזר מבואר דאית להו האי כללא אלא דקצת קשה דנראה שנרגשו היכי פסיק הש"ס כר' אליעזר היפך הכלל וניחא להו

דלא נאמר הכלל לגבי האי רשב"ג ואם זהו כונתם קשה דמנא להו דרב אדא בר אהבה אית ליה האי כללא כלל אימור דסובר כאמוראי דלית להו האי כללא אפילו לגבי ר' יוחנן מאריה דהאי כללא כדאמרינן בסוף פרק המדיר דף ע"ז ע"א ובבבא מציעא דף ל"ח ע"א וכן כתבו התוס' ורשב"ם על שמואל כמו שכתבתי בס"ק י"ט ומצאתי להרב מקנה אברהם בח"ב סי' רכ"ג (ד"ה כתב) שהקשה כן (עי"ש שתלה קושייתו על פי מה שהביא בשם הגאון חות יאיר דרבא ורב נחמן ושמואל לית להו האי כללא מסתמא בחות יאיר הביא סוגיא דבבא מציעא והמדיר וכיוצא) ונראה ליישב בדוחק דכונת התוס' היא דלא נימא להכריח מכאן דרב אדא בר אהבה לית ליה האי כללא דקושטא דמילתא הוא דלא נאמר הכלל על רשב"ג זה ומדברי הרא"ש למדנו דסובר דגם על רשב"ג החולק עם ר' אליעזר נאמר הכלל וכן כתב הגאון קרבן נתנאל על דברי הרא"ש הנ"ל וכן דעת רבני צרפת שהביאו תלמידי רבינו יונה הביא דבריהם באסיפת זקנים שם (ד"ה איכא בינייהו) וכן כתב הרב מקנה אברהם שם דכן דעת מרן כסף משנה בפרק ז' דערכין הלכה י"ז דגם לגבי רשב"ג החולק עם ר' אליעזר איתיה להאי כללא וכתב שם בשם ספר פורת יוסף דף ט"ל ע"א שכתב דכלל דכל מקום ששנה רשב"ג ליתיה אלא כשאין אחר חולק עמו זולת תנא קמא בסתם והקשה על דבריו דאם כן מנא להו להתוספות לומר דלא נאמר הכלל על רשב"ג החולק עם ר' אליעזר דשאני הכא דגם אחר חולק זולת התנא קמא ולי הדל בלא זה נמי אינו נכון לחלק כן דכיון דמאן דאית ליה האי כללא הוא אפילו נגד רבים ושמהאי טעמא נקיט כוותיה אף נגד סברת התנא קמא אף דחשיב רבים וכמו שכתבתי לעיל בסק"ג מה יתן ומה יוסיף סברת התנא אחר המצטרף עם התנא קמא לחלוק על רשב"ג:

ומה שהקשה הרב מקנה אברהם שם על דברי התוספות דמה הוקשה להם מהא דכל מקום ששנה וכו' אימא דהיינו דוקא כשאינו פוסק אמורא בש"ס הלכה כבעל הפלוגתא דרשב"ג לא כן הכא שפוסק רב אדא נגד הכלל כמו שכתבו בעלי הכללים בכמה ענייניים דפוסק הש"ס או אמורא נגד הכלל ע"כ איני מבין דב"ק דאם קושית התוספות על רב אדא היא במונח דרב אדא בר אהבה אית ליה האי כללא מה נאמר דהיינו דווקא כשאינו פוסק וכו' הלא היא גופא קשיא לן היכי פסיק דלא כרשב"ג והלא אית ליה האי כללא ואינו יוצא מהכלל אלא ערב וכו': והנה ממה שכתב הרא"ש על דברי הרי"ף דלא פסקו בש"ס כר' אליעזר אלא לגבי תנא קמא משמע דאי הוה פסק רב אדא בר אהבה בהדיא דלא כרשב"ג לא הוה נקיטינן כרשב"ג מוכח דסבירא ליה דכל דפסק איזה אמורא דלא כרשב"ג אף אם הוא אמורא דלית לן כללא אליביה למיפסק כוותיה לא נקיטינן כרשב"ג

בההוא ענייגא ועיין במלא הרועים ח"ב דף מ"ג אות י"ד שדקדק מדברי הרא"ש בפרק קמא דכתובות סימן י"ט מדכתב דקשה הלכתא אהלכתא דקיימא לן כרב נחמן בדיני וקיימא לן כל מקוה ששנה וכו דאי אמורא אחר חולק על רשב"ג אף על פי כן הלכה כרשב"ג ולפי זה נראה דדברי הרא"ש סותרים ועי"ש שהביא דעת התוספות בד' יו"ד ע"א דכללא דכל מקום ששנה רשב"ג דחי לכללא דהלכה כרב נחמן בדיני ועיין לקמן ס"ק ל"גמה שכתבתי בשם רבינו בצלאל באסיפת זקנים בכונת התוס' ומאי דכתיבנא בעניותין על דב"ק: והרמב"ם פסק כר' אליעזר דלא כרשב"ג ועיין בטור אה"ע סי' פ' וסי' פ"א ולהרב בית חדש ואין להוכיח דלית ליה להרמב"ם האי כללא דאפשר משום דפסקו בש"ס כר' אליעזר וכדעת הרי"ף:

כד) ושם בפרק ו' דף ס"ו ע"ב רשב"ג אומר הכל כמנהג המדינה פסקו הרי"ף והרמב"ם בפירושו ובחיבורו והרא"ש כרשב"ג וכתב הר"ן דכן פסקו הגאונים משום דסוברים דלא פליג תנא קמא וכו' ומזה הוכיח הרב תוספת יום טוב ברביעי דפסחים משנה ה' דלית להו האי כללא ודברי הרב הללו שויתי עזר לסברת הרב בית דוד דסובר דבדברי הפוסקים לא דייקינן הלכה מכלל דפליגי עיין לעיל במערכת הה"א אות י"ב (בשדי חמד ח"א) ועתה ראיתי להגאון קרבן נתנאל בסוגיין שעל מה שכתב הרא"ש בסי' ד' והלכה כרשב"ג כתב דהרי"ף דלית ליה האי כללא הוצרך שפיר לומר הלכה כרשב"ג אך הרא"ש דאית ליה האי כללא קשה וכו' ועוד יש לומר דקא משמע לן הלכה מכלל דפליגי לאפוקי מהמפרשים דלא פליגי ע"כ אלמא דפשיטא ליה דגם בדברי המפרשים אמרינן הלכה מכלל דפליגי אלא דבעניותי לא זכיתי להבין מאי קשיא ליה והוצרך לידחק בזה דהא ודאי לגבי פוסק לא שייך להקשות למה לי למימר בזה הלכה כרשב"ג והא אית ליה האי כללא וכו' דפוסק דרכו לפרש בכל מקום פסק הדין ההוא ואין דרכם לתת כללים שלא יצטרכו לפרש בכל דין ודין אלא בכל דין ודין עומדים בפר"ש כדת מה לעשות בדין ההוא כן נראה לי מסברא ודאתן עלה אין ממתניתין שום הוכחה בענין הכלל דמה שפסקו כרשב"ג אפשר דסברי דלא פליגי וכדכתב הר"ן וכן כתב בשיטה מקובצת בשם הרשב"א והרא"ה וכדכתב גם כן הרב המגיד בפרק כ"ג מהל' אישות הלכה י"א ובעלמא אפשר דלית להו האי כללא אלא דהרב המגיד סיים שם ואפילו אי פליג הלכה כרשב"ג משמע דרוצה לומר מכח הכלל דכל מקום ששנה רשב"ג ועיין עוד בשיטה מקובצת שם שכתב דמסתבר טעמיה דרשב"ג ואולי לזה נתכון הרב המגיד ולא משום הכלל ודוחק:

כה) ובסוף פרק המדיר באיש שנולדו בו מומין דנחלקו תנא קמא ורשב"ג ופליגי אמוראי רבא אמר רב נחמן הלכה כתנא קמא ור' אבא בר יעקב אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג

כתבו הרי"ף והרא"ש דקיימא לן כרב נחמן בדיני גם הרמב"ם בפירושו ובחיבורו ורבינו עובדיה פסקו כתנא קמא וזו אחת מההלכות דמוכיח מהם הרב תוספת יום טוב דלית להו האי כללא עיין בשמיני דעירובין משנה ז וראיתי בהגהות מיימוניות פרק כ"ה מהלכות אישות הלכה י"א שכתבו על דברי הרמב"ם וז"ל וכן פסקו התוס' בשם רבינו חננאל דלא כר"י דאמר הלכה כרשב"ג וכן פסקו רב אלפס וראבי"ה דאמוראי נינהו אליבא דר"י ע"כ ובתוספות שלפנינו ליתנהו להני מילי דלא איירו בפסק הלכה כלל ואדרבא דעת התוספות בעלמא למינקט כי האי כללא עיין בברכות דף י"ז ע"ב ד"ה רב שישא ובעבודה זרה דף כ"א ד"ה מאי טעמא וכו' ולעיל דף יו"ד ע"א ודף ס"א ע"ב ובס' ברכה המשולשת בתוספי ר"י החסיד ובתוספי הרא"ש בדף י"ז הנ"ל כתבו גם כן בשם רבינו חננאל דהלכה כרשב"ג במשנתינו ועיין בים של שלמה פרק ה' דבבא קמא סי' י"ד שהביא דברי הרא"ש שכתב בסוף פרק גט פשוט ובשאר דוכתי דר"ת ור"י אית להו האי כללא ועיין הרא"ש לעיל בפרק קמא סי' י"ט שכתב בשם רבינו חננאל דקיימא לן כרב נחמן דאמר כתובה דרבנן ואף דאמרינן כל מקום ששנה רשב"ג וכו' הכא לית הלכתא כוותיה דאמרינן לאפוקי מדרשב"ג וכו' עי"ש משמע דרבינו חננאל אית ליה האי כללא אף נגד פסק רב נחמן ואם כן בדין שלפנינו נמי נקיט כרשב"ג דלא כפסק רב נחמן ואולי הכא דרבא אמר משמיה דרב נחמן ומסתמא סובר נמי הכי הוי כאילו הש"ס פסיק דלא כרשב"ג כי ההיא דלאפוקי מדרשב"ג ומכלל הדברים נראה דיש לדחות ראית הרב תוספת יום טוב מהכא דיש לומר דשאני הכא דרבא פסיק בשם רב נחמן ומסתמא מא הכי סבירא ליה דלא כרשב"ג וכן הוא משמעות לשון הרי"ף והרא"ש דכתבו והלכה כרב נחמן דנקיטינן כרב נחמן בדיני משמע דאי לאו הכי הוה פסקינן כרשב"ג:

כו) ושם בפרק ח' משנה ה' נפלו לה עבדים זקנים וכו' רשב"ג אומר לא תמכור מפני שהן שבח בית אביה פסקו הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק כ"ב מהלכות אישות הלכה כ"ג כרשב"ג וכתבו הר"ן והרב המגיד דבבבא דעבדים פסק כרשב"ג משום כללא דכל מקום ששנה וכו' אבל בסיפא בנפלו לה זיתים זקנים גריס הרמב"ם ר' יהודה אומר ולכן פסק כתנא קמא דר' יהודה עי"ש ובמרן כסף משנה ובבית יוסף סי' פ"ה (וממה שכתב הרמב"ם בפירושו מוכח דגריס ר' יהודה אומר וכו') והרב תוספת יום טוב הביא בתחלה פסק הרמב"ם בפירוש המשנה כרשב"ג וכר' יהודה וכתב דהטעם דפסק כר"י משום דרשב"ג נמי סובר כוותיה וכל מקום ששנה רשב"ג וכו' ואף למאן דאמר דדוקא היכא דמסתבר (ממרוצת לשונו נראה דיותר פשוט לנו לומר דנקטינן ככללא דכל מקום ששנה וכו' ואם כן מיחלפא שיטתיה דבפרק ח' דעירובין משנה ז' וברביעי דפסחים

ובכמה דוכתי סובר דהרמב"ם ורבינו עובדיה לא סבירא להו האי כללא) הכא נמי מסתבר טעמיה דרשב"ג וכו' ושוב כתב דלפי מה שכתב הרמב"ם בחיבורו ופסק גבי עבדים כרשב"ג ובזיתים כתנא קמא דר"י מוכרח דסובר דרשב"ג נמי סובר כתנא קמא דר"י וכו' עי"ש והיה לו לבאר מדוע אם כן פסק ברישא כרשב"ג דהא איהו סובר דלית ליה להרמב"ם האי כללא וליכא למימר כדכתיבנא מעיקרא דמשום דמסתבר טעמיה דרשב"ג וכו' דהרואה יראה דלפי דרכו שלש סברות יש בענין לחוש לשבח בית האב א) תנא קמא דרשב"ג סובר דלא חיישינן לשבח בית אביה אלא כי לא כליא קרנא ב) רשב"ג סובר דאפילו כליא קרנא חיישינן לשבח בית אביה אך דוקא בדבר שאין לאחרים שייכות כעבדים ושפחות אבל בזיתים בשדה שאינו שלה דיש שייכות לאחרים לא חיישינן לשבח בית אביה ולר"י אף בזה חיישינן לשבח בית אביה והרב תוספת יום טוב הלא מראש הגיד לנו דאם תנא קמא מודה דיש לחוש באיזה ענין לשבח בית אביה אך בחלקות ישית ורשב"ג לא יחלק אלא בכל ענין חושש לשבח בית אביה מסתבר טעמיה דרשב"ג דלא מפליג אם כן בדר"י נמי דפליגי רשב"ג ור"י דלרשב"ג לא חיישינן לשבח בית אביה אלא בדבר שאין שייכות לאחרים ולר"י גם בדבר שיש שייכות לאחרים חיישינן לשבח בית אביה הוה ליה למפסק כר"י דמסתבר טעמיה דלא מפליג אלא ודאי מוכרח דלפום האי מסקנא דרב תוספת יום טוב הדר ביה רב ממאי דאמר מעיקרא וסובר דלא חשיב מפני זה מסתבר טעמיה דרשב"ג וכן לא דר"י ואם כן קשה אמאי פסק הרמב"ם כרשב"ג בקמייתא הא אין לנו לומר אלא דהרמב"ם נקיט כי האי כללא וכמו שכתבו הרב המגיד והר"ן (וכמו שנראה גם כן ממרוצת דברי התוספת יום טוב הנז"ל) והוא היפך ממה שכתב התוספת יום טוב בכמה מקומות וצ"ע:

גם מה שכתב ליישב מאי דקשיתיה תרתי למה לי וכתב דמשנה יתירה דזיתים וגפנים אשמועינן דבשדה שאינה שלה אייריכו' לע"ד הוא דחוק מאוד דכיון דכל עצמו של רבי לא בא לאפוקי ממאי דאיכא למיסק אדעתין דתנא קמא בדלא כליא קרנא נמי לא חייש לשבח בית אביה ותנא עבדים להודיעך כחו דרשב"ג וכו' אם כן שמעת מינה דאין לנו סברא אלימתא ומוכרחת לומר דבדלא כליא קרנא מודה תנא קמא דחיישינן לשבח בית אביה (דאף דקושטא דמילתא הוא דבהא מודה תנא קמא כדאתמר בש"ס היינו משום דהכי גמיר רב מרביה או דהכי מסתברא ליה מיהו תנא דמתניתין חייש לדיא נימא דגם בהא פליג תנא קמא) ואי הכי קשה על רבי דעל מי סמך ויבינהו דזיתים וגפנים דקתני היינו בשדה שאינו שלה ומינה נשמע דבכליא קרנא הוא דפליגי אבל בדלא כליא קרנא גם תנא קמא מודה דחיישינן לשבח בית אביה הרי אפשר לומר בהיפך דכונתו לומר

דגם בדלא כליא קרנא פליגי ותנא עבדים להודיעך כחו דרשב"ג ותנא זיתים דמסתמא הם בשדה שלה דלא כליא קרנא להודיעך כח דתנא קמא דגם בכי האי גוונא לא חייש לשבח בית אביה ודוחק לומר דסמך התנא על מאי דתני זיתים סמוך לעבדים דמובן דזיתים דומיא דעבדים דכליא קרנא הוא:

והנה על מה שכתבו הרב המגיד והר"ן דהרמב"ם דפסקבקמייתא כר"ש בן גמליאל ובאידך כחכמים היינו משום דבסיפא גריס רי"א הקשה הרב בית דוד הביא דבריו הרב שושנים לדוד דסוף סוף הא בגמרא מדמו אהדדי מדפריך מדרשב"ג אמה שאמר רב כהנא אמר רב אליבא דר"י וכתב הרב שושנים לדוד ליישב דקשה אעיקרא מאי מקשי הש"ס אימא דרב כהנא דוקא אליבא דר"י הוא דמחלק בזה דהכי קיימא לן אליביה ולא אמר אליבא דרשב"ג דאין הכי נמי דלרשב"ג לא שנא לא כליא קרנא ולא שנא כליא קרנא לא תמכור אלא דכונת הקל וחומר היא דאם איתא דר"י מודה בכליא קרנא דימכרו אם כן רשב"ג דסובר לא תמכור גם בכליא קרנא מוסיף הוא על דברי ר"י ואנן קיימא לן כל תנא בתרא לטפויי אתא ואילו הכא ר"י אגרועי מגרע והוה ליה לרבי להפוך הסדר ולשנות בתחלה פלוגתא דר"י ואחר כך דרשב"ג אלו תורף דברי קדשו ולא זכיתי להבינם דמלבד דדרך זו רחוקה מפשט הש"ס ומי הזקיקו לרבינו הרמב"ם להוציא הסוגיא מפשטא לפרש פירוש שאינו כמשמעות פשט הש"ס זאת ועוד איני מבין מה הועלנו בזה דהא לסברת הרמב"ם דברישא פוסק כרשב"ג ובאידך כתנא קמא דר"י ע"כ דאית לן למסבר דאיכא בסיפא איזה סברא למימר דמודה בה רשב"ג דימכרו וא"כ מאי מקשו אדרב כהנא אליבא דר"י במאי דאמר אבל בדכליא קרנא מודה ר"י דימכרו מדרשב"ג דאמר לא תמכור הא אנן סבירא לן דבגוונא דסיפא גם רשב"ג מודה לדתנא קמא דימכרו משום איזה סברא שיש לחלק ביניהם ואם כן ר"י דאיירי בסיפא לא נפלאת היא לומר דמודה בדכליא קרנא דימכרו אף אי רשב"ג סובר בקמייתא לא תמכור ואם כן לא חשיב דרשב"ג טפויי כי האי לחודיה והאי לחודיה ואדרבה דר"י הוה לטפויי משום הסברא שיש לחלק ביניהם דאין לומר דמעיקרא לא ידע הש"ס האי סברא דכשיש שייכות לאחרים מסתבר לומר לא תמכור וכי קאמר אלא איפכא איתמר וכו' נולד לו סברא זו דמלבד הדוחק לומר כן ותו דאחר דנחית להאי סברא לא הוה ליה למימר אלא אי אתמר וכו' ותסגי ליה במה שיודיענו סברא זו ומילתיה דרב כהנא כדמעיקרא תיקום וברר מן דין נראה דהאי לאו אתקפתא היא דמלבד דאיכא למימר דהא דידן דמי למה שכתבו התוס' שבת דף כ"ג ד"ה איכא בינייהו דלא אמרינן הכי אלא היכא דליכא תנא דאפסיק אבל אי איכא תנא דאפסקיה לא אמרינן תנא בתרא לטפויי וכן כתבו עוד בערובין דף י"ג ד"ה ולא וסנהדרין

דף י"ג ד"ה איכא בינייהו ציינם הרב מקנה אברהם בח"ב אות תמ"ט וציין עוד להבית דוד פרק א' משנה ב' דערובין ואין מצוי אצלי והכא נמי אפסיק במילתיה דתנא קמא דר"י בין דברי רשב"ג לדברי ר"י ועוד דאף אי נימא דבנדון דידן שייך האי כללא דתנא בתרא לטפויי מכל מקום יש לומר דכיון דבעי למתני תרי מילי דתנא קמא חדא דעבדים ואידך דזיתים מיבעי ליה למתני מילי דתנא קמא בדרך לא זו אף זו ותני מעיקרא עבדים דכליא קרנא דלא חייש לשבח בית אביה ותני גפנים בשדה שלה דאפילו דלא כליא קרנא ימכרו ולא חייש לשבח בית אביה ואי הוה אפיך ותני תחלה פלוגתא דר"י ורבנן הוה מילתיה דתנא קמא בדרך זו ואין צריך לומר זו דלא זו הדרך ברוב המקומות כנודע ומצאתי כתוב בקונטרסי שכתבתי בימי חרפי ליישב קושיית הרב בית דוד הנ"ל דכוונת קושיית הש"ס דמדרשב"ג נשמע לר"י דלא פליגי אלא אי בזיתים וגפנים שייך שבח בית אביה או לא דלרשב"ג לא שייך ולר"י שייך הא מיהא חזינן במאי דשייך לרשב"ג שבח בית אביה לא שאני ליה בין לא כליא קרנא לכליא קרנא והוא הדין לר"י בזיתים וגפנים אית ליה למימר הכי וכתבתי שכן כתב הגאון פני יהושע ועתה אינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

והנה נתבאר דדעת הרמב"ם ודאי דאית ליה האי כללא דאין דרך לנטות כלל לומר דהרמב"ם לית ליה האי כללא דאם כן מה טעם פסק כרשב"ג ולא כתנא קמא (ע' בקרבן נתנאל פרק הנזקין סי' ה' דפשיטא ליה בדעת הרמב"ם דבמשנה מיהא אית ליה האי כללא) ובדעת הרי"ף והרא"ש עיין מה שכתבתי לעיל ס"ק א' דמדהביאו הירושלמי דמחלק בין עושין כדי טיפולן וכו' משמע להקצור פסקי דפוסק כתנא קמא ועתה ראיתי להגאון קרבן נתנאל על דברי הרא"ש אלו שהביא מה שכתב הטור בסי' פ"ה דהרא"ש פוסק כתנא קמא וכתב על דבריו דאינו כן אלא הרא"ש פוסק כרשב"ג ודחה כל הראיות שהביא הרב בית חדש דהרא"ש פוסק כחכמים והנה אחת מהראיות היא מדמייתי הרא"ש מה שאמר רב דדוקא בשדה שאינו שלה פליגי אבל בשדה שלה רבנן מודו דלא תמכור ואי סובר כרשב"ג דבכל ענין לא תמכור מאי מייתי דברי רב דלא אתי אלא לפרש דברי תנא קמא וכתב על זה דאין מזה הכרח דיש לומר דאצטריך לרשב"ג כי היכי דלא נימא דלא פליג רשב"ג אלא בשדה שלה אבל בשדה שאינו שלה מודה קא משמע לן דבשדה שאינו שלה פליגי ע"כ ולענ"ד לא זכיתי להבין דב"ק דהא אמרו בש"ס דליכא למימר דדוקא בשדה שלה קאמר רשב"ג לא תמכור דהא עבדים כשדה שאינה שלה דמו ואמר רשב"ג לא תמכור והוא פלא וצ"ע (ועיין במה שכתבתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' ג' אות ד): ומכל מקום אף דנראה כהרב בית חדש שמסכים לסברת הריב"ה (וגם

מרן הב"י לא השיג עליו בזה כמו שכתבתי לעיל) שבדין זה דעת הרא"ש לפסוק כתנא קמא מכל מקום אפשר דבעלמא נקיט הרא"ש האי כללא וכדכתב הגאון קרבן נתנאל והכא שאני דמדטרחו בש"ס לומר דאיכא גוונא דמודו רבנן משמע ליה דסברת הש"ס בזה למינקט כתנא קמא (וע' לעיל ס"ק י"ג שיש להתיישב בזה):

כז) ושם בפרק ט' דף פ"ג ע"ב רשב"ג אומר אם מתה יורשה שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל כתבו רבנו עובדיה והרמב"ם בפירושו דהלכה כרשב"ג ולא מטעמיה וכו' מוכח דלית להו כללא דכל מקום ששנה וכו' והרמב"ם בחבורו פסק כתנא קמא ולדעת הרי"ף והרא"ש משמע דלית להו האי כללא ומפורש בדין זה בדברי הרמב"ן במלחמות דלא נקיטינן כי האי כללא דאמוראי נינהו וכו' עי"ש וגם רבינו חננאל שפסק כרשב"ג מוכח דבעלמא לית ליה האי כללא אלא דהכא נקט כרשב"ג משום דבירושלמי פסקו כן וכתב הרא"ש שכן פסק ר"י ובעל ההלכות ועיין תוספות ברכות י"ז ע"ב דרבנו חננאל אית ליה האי כללא ואם כן בלא ראיה מהירושלמי הוה ליה לפסוק כרשב"ג וצריך לומר דהיכא דסוגיין בעלמא דלא כרשב"ג לא נקיטינן כי האי כללא ואם כן כיון דאית לן בעלמא דבדבר שבממון תנאו קיים לא הוה לן לפסוק כרשב"ג לולא הירושלמי: כח) ושם בפרק ט' ד' פ"ט רשב"ג אומר מהסכנה ואילך אשה גובה שלא בגט פסק הרמב"ם בפירושו כרשב"ג אבל בחיבורו פרק ט"ז מהלכות אישות הלכה כ"ו השמיט הא דרשב"ג ותמה הרב לחם משנה על דבר השמיטה משמע דנקיט בדעת הרמב"ם דאית ליה האי כללא וכדסובר בפרק ד' מהלכות קריאת שמע הלכה ז' ובהלכות עבודה זרה פרק ז' (ד"ה צורת מקל ובד"ה אם היו כלי כסף) ובסוף פרק י"ב מהלכות נזקי ממון (וע' בסו' פרק ז' מהלכות חובל ויד מלאכי אות ש"ז) ובפרק י"ז מהלכות אישות הלכה ט"ו ועיין מלא הרועים בחלק ב' דף מ"ג אות א' והרב קרבן אליצור דף ו' ע"ד כתב על דברי הלחם משנה דמה שחושב דהרמב"ם תופס כלל זה אין הדבר כן דאינו פוסק כרשב"ג אלא כי מסתבר טעמיה כמו שהאריך הרב משאת משה בא"ח סי' ז' והטור באה"ע סי' ק' כתב כדברי רשב"ג וכן בקיצור פסקי הרא"ש פסק כרשב"ג אף דהרי"ף והרא"ש לא כתבו כלום לענין הלכה רק הביאו המשנה כצורתה משמע דפשיטא להו בדעת הרא"ש דאית ליה האי כללא אך נראה דאינו מוכרח לומר כן אלא ס"ל להפוסקים דלא פליגי בהא תנא קמא ורשב"ג אלא כולה רשב"ג וחסורי מחסרא וכו' כדאמרו בש"ס ואף דמה שאמרו בש"ס הכי הוא אליבא דרב אבל לשמואל דקיימא לן כוותיה לא צריכינן להכי ואפשר לומר דפליגי מכל מקום משמע להו דמה שאמרו בש"ס הכי קושטא דמלתא הוא לדברי הכל דודאי אין סברא לומר דאיכא מאן דפליג בהא וז"ל הריטב"א בחידושיו והביא דבריו

הרב"א באסיפת זקנים כולה רשב"ג וכו' הא דאמר כולה רשב"ג לאו הכרח הוא דמסתיין דנימא חסורי מחסרא וכו' אבל מאי דקתני רשב"ג פליגי רבנן עליה אלא כיון דתרוצי מתרצינן לה לא בעי לאוקמי פלוגתא במאי דאמר רשב"ג דהא טעמא דבעי לאודויי בה כוליעלמא הוא ע"כ ואולי זוהי תמיהת הרב לחם משנה דמשמע ליה דליכא מאן דפליג בהא ולא מכח הכלל: כט) ובפרק י"א דף צ"ח ע"א רשב"ג אומר לעולם מכרה קיים וכו' פסקו כל הפוסקים כתנא קמא דרשב"ג ואף דהרי"ף והרא"ש הביאו המשנה כצורתה ולא פסקו בפירוש כתנא קמא ועיין לעיל בס"ק א' הנה הריב"ה בקיצור פסקי פסק כתנא קמא והרב תוספת יום טוב הוכיח מדין זה דלית להו האי כללא והרב לחם משנה בפרק ח' הלכה ט"ו מהלכות אישות תמה על הפוסקים אמאי פסקו כתנא קמא דהא קיימא לן כל מקום ששנה וכו' עי"ש ולפי הנראה אין לנו שום טעם לפסק זה אם לא שנאמר דלית להו האי כללא ומצאתי כתוב בקונטרסי דהרב משאת משה הביא דבריו הרב יד אהרן בא"ח סי' ל"ב הכריח מדין זה דהרמב"ם לית ליה האי כללא אלא היכא דמסתבר כוותיה וכן הכריח מדכתב בהלכות תענית ערב תשעה באב לא יאכל שני תבשילין (עיין לעיל ס"ק כ') וממה שכתב בפרק ח' מהלכות גניבה הסיטון מקנח וכו' (ע' לקמן ס"ק.

) וממה שכתב בפרק ח' מהלכות מתנות עניים דאין מבריחין השבויין וכו' (עיין לקמן ס"ק ט"ל) ועתה ס' יד אהרן אינו מצוי אצלי: ל) ועוד שם דף צ"ט ע"ב רשב"ג אומר מכרן קיים אם כן מה כח בית דין יפה פסק רב נחמן כחכמים וכן פסקו הפוסקים כתנא קמא ואין מזה הכרח דלית להו כללא דכל מקום ששנה וכו' דיש לומר כדכתיבנא לעיל ס"ק כ"ג דהיכא דפסקו בש"ס דלא כרשב"ג נקטי הפוסקים דלא כרשב"ג בההוא ענייא והיינו דלא ציין הרב תוספת יום טוב למה שכתב בפרק ח' דעירובין דאף דבפרק המדיר משנה ט' ציין היינו משום דבההיא אתמר בש"ס הלכה כרשב"ג ואתמר נמי הלכה כתנא קמא מה שאין כן הכא דלא נאמר אלא הלכה כחכמים ואולי זוהי כונת הרב המגיד שכתב בהלכות מכירה פרק י"ג הלכה יו"ד פסק כתנא קמא וכו' ואף שרשב"ג חולק כבר פסק רב נחמן כחכמים ע"כ ולכאורה יש לדקדק דנראה דהוקשה לו דהוה ליה למיפסק כרשב"ג מכח הכלל וכמו שנראה מדבריו שהבאתי בס"ק כ"ד דהרמב"ם נקיט הכלל ועיין במה שכתבתי בס"ק כ"ו ואי הכי מה יושיענו מה שפסק רב נחמן כחכמים דרב נחמן דלית ליה האי כללא ניחא אבל אנן אי סבירא לן כי האי כללא הוה לן למיפסק כרשב"ג ולפי האמור ניחא: והנה מדברי התוספות בד' ק' ד"ה אמר רב נחמן הלכ' כחכמים היה נראה לי דמה שממאנים בגירסת רש"י היינו משום דמשמע להו דמה שאמר רבא בקידושין לא אמרו אלא דלא אמר וכו' היינו דמחלק כן לדעת רב

נחמן ואהכי קשיא להו דהא רב נחמן פסק הכא כחכמים ואין כוונתם לומר דהכי אית לן למינקט דהא אינהו סבירא להו דכללא דכל מקום ששנה רשב"ג אלים ודחי לכללא דהלכה כרב נחמן בדיני כדכתיבנא לעיל ס"ק כ"ג בשם הגאון מלא הרועים שהוכיח כן מדברי התוספת בדף יו"ד ע"א והכא נמי לענין פסק הלכה אפשר דסבירא להו דנקיטינן כרשב"ג אלא שראיתי בפסקי תוספות אות שמ"ט שפסקו כחכמים ואם גם דברי התוס' שבפנים כונתם לזה דבריהם סותרים וצ"ע.

ועיין עוד בדברי התוס' בקידושין דף מ"ב ע"ב ד"ה ה"ג וכו' דשם גם כן לא ניחא להו במה שכתב רש"י דרבא לית ליה הא דרב נחמן דהא רבו היה וגם משם אין הכרח היכי סברי לענין פסק הלכה כיעי"ש. אמנם הרשב"א שם כתב בפירוש דגירסת רבינו חננאל מיושרת דנקיטינן כרבנן דאמרי מכרן בטל וכללא דכל מקום ששנה וכו' אין סומכין על הכלל הזה אלא במקום שיש סיוע לדבריו וכדכתב הרי"ף סוף פרק גט פשוט וכו' (וכתב במקנה אברהם ח"ב אות ו' דהרשב"א בתשו' סי' מ' בחידושיו ליבמות קי"ד ע"ד ובחידושיו לגטין על ד' ל"ו ע"ב לית ליה האי כללא עי"ש) גם בתוס' רי"ד שם כתב דנקיטינן כחכמים (והוזכר שם כמה פעמים רבן גמליאל במקום רשב"ג ואיני יודע אם כך היתה גירסתו בש"ס או שהוא טעות הדפוס) והיה גורס בדברי רש"י דקי"ל כר"ג בכתובות וכו' וכתב על דבריו ואינו נראה לי דהתם אמרינן דרבי עשה מעשה וכו' עד והחזיר רבי המעשה ואין אנו סומכין על התנאים אלא על האמוראים וכו' עי"ש ולפי סיגנון דברי רש"י שלפנינו נראה דלא קשיא מידי דכונת רש"י אינו לומר דבכתובות פסקינן כרשב"ג אלא קאמר דקים ליה לרבא כרשב"ג שבכתובות דף ס"ט ע"ב עי"ש וק"ל: גם הריטב"א בחידושיו שם הביא גירסת רש"י וכתב בשמו דרבא לית ליה דרב נחמן והוסיף עוד וז"ל או דלא אמרה רב נחמן אליבא דרבא ע"כ והלשון מגומגם וראיתי בהגהות זר זהב שפירש דרוצה לומר דרבא סובר דרב נחמן לא אמרה ומיושב בזה קושית התוספות דהא רב נחמן רבו של רבא ע"כ נראה דרוצה לומר דרבא סברא דנפשיה קאמר דודאי לרב נחמן דפוסק כחכמים אין הדין כן אלא דאיהו פליג על רב נחמן וסובר דהלכה כרשב"ג (לא משום הכלל דהא רבא לית ליה האי כללא כדכתב הגאון מלא הרועים בח"ב ד' מ"ג אות ד בשם רשב"ם בבא בתרא ד' קל"ג ע"ב והוא הוכיח כן מדאמר רבא בע"ז ד' ס"ט ע"ב הלכה כרשב"ג הואיל וסתם לן תנא כוותיה משמע דאי לאו הכי לא נקטינן כרשב"ג) בהא או דלא פליג על רב נחמן אלא פליג על רב הונא בר חיננא דאמר בשם רב נחמן דהלכה כחכמים ואיהו סבירא ליה דלא אמר רב נחמן כן אלא גם רב נחמן סובר בזה דהלכה כרשב"ג ובין הכי ובין הכי לא זכיתי להבין מה שדחה הריטב"א שיטת

רש"י וכתב וז"ל ולא נהירא דהיכי מייתי ראיה לרב נחמן מדרשב"ג דהא רב נחמן פסק כחכמים עכ"ל הלא לפי המובן מדברי רש"י כנז"ל נראה שאין מקום לדחייתו וצ"ע:

לא) ובפרק י"ב דכתובות ד' ק"ד כל זמן שהיא בבית אביה וכו' דברי ר' מאיר שאמר משום רשב"ג פסקו בש"ס כחכמים וכן פסקו הפוסקים ואין מזה הכרח לענין הכלל דכיון דפסקינן בש"ס דלא כרשב"ג גם הפוסקים עושים כן אף דבעלמא נקטי האי כללא כדכתבתי בס"ק ל' ועוד ראיתי לרב"א באסיפת זקנים על מה שאמרו בש"ס שם ע"ב שלח ליה וכו' ילמדינו רבינו וכו' הלכה כדברי מי שכתב דלא נאמר הכלל אלא כשהוא עצמו אומר דבר אבל במתניתין ר מאיר הוא שאמר משם רשב"ג וכו' עי"ש וגירסת הרי"ף והרא"ש היא דברי ר"מ שאמר משום רבן גמליאל ולא רשב"ג ואם כן היתה גירסת הרמב"ם ורבינו עובדיה ושאר פוסקים אין שייך בכאן שום שקלא וטריא כמובן:

לב) ובפרק י"ג דף ק"י ע"ב רשב"ג אומר אף לא מנוה הרעה ליפה פסקו רבינו עובדיה והרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק י"ג הלכה י"ח כרשב"ג וכתב הרב המגיד דידוע דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' וכן כתב מרן הב"י בסימן ע"ה ומיהו אינו מוכרח לומר כן דיתכן לומר כמו שכתב הרא"ש בשם יש אומרים דבכאן הלכה כרשב"ג משום דהש"ס מייתי עלה הא דשמואל שינוי וסת וכו' וכבר תמה הרב כנסת הגדולה על מרן הב"י שנראה מדבריו שפסק זה הוא מוסכם וזה אינו שהרי הרי"ף פסק כתנא קמא גם כלל זה אינו מוסכם כדכתב הרי"ף בסוף פרק גט פשוט וכן נראה דעת הרמב"ם דבהרבה מקומות פוסק דלא כרשב"ג והכא שאני כדכתב הרא"ש וכו' וכן כתב רש"ל בים של שלמה פרק ה' דבבא קמא סי' י"ד והנה הרא"ש כתב הרי"ף לא הביא מילתא דרשב"ג לפי שסובר דאין הלכה כרשב"ג אבל רבינו תם ור"י סברי דהלכה כר"י דאמר כל מקום ששנה רשב"ג וכו' ע"כ והוא פלא דעינינו רואות דהרי"ף הביא המשנה כצורתה דברי תנא קמא ורשב"ג וכבר ראיתי בדפוסים החדשים שכתוב על הגליון שהוא פלא ומלבד זה הדבר תמוה בעיני דלפי המובן מדברי הרא"ש דמשום דאינו סובר כרשב"ג משמיט דבריו אם כן יקשה עלינו על כל המקומות שנחלקו תנא קמא ורשב"ג למה מביא דברי רשב"ג ומאי שנא הכא משאר דוכתי הלא הרי"ף לית ליה האי כללא כידוע ובכל זאת מביא בכל מקום משנה כצורתה לכן נראה לעניות דעתי להגיה בדברי הרא"ש וכן צריך לומר הרי"ף לא הביא מה שאמרו בש"ס (מאי בודק כדשמואל וכו') לפרושי מילתא דשמואל משום דסובר דאין הלכה כרשב"ג וכו ורוצה לומר דאם היה סובר כרשב"ג היה מוכרח להביא מאי דפירשו בש"ס במילתיה דרשב"ג אך כיון שאינו סובר כמותו לא הוזקק לפרש דברי רשב"ג ודבריו הם בסגנון מה שכ' בפרק ה' דבבא קמא סי' ה' ורי"ף

הביא המשנה כצורתה ולא פירש במאי פליגי משום דסבר דהלכה כרבנן ולית ליה כללא דכל מקום ששנה וכו' ע"כ ועיין בים של שלמה הנ"ל שאחר שכתב דבריהרא"ש דבבא קמא הנ"ל כתב ובסוף כתובות גבי לא מנוה הרעה לנוה היפה כתב הרא"ש בשם הרי"ף כי האי גוונא ע"כ נראה דרוצה לומר דכשם שכתב הרא"ש בבבא קמא דמשום דהרי"ף לית ליה דרשב"ג לא פירש מילתיה דבמבכרת קאמר הכא נמי כתב הרא"ש לדעת הרי"ף בההיא דנוה היפה וכו':

והרב אות היא לעולם ח"א ריש סי' ק"ז הבין מפשט דברי הרא"ש במאי דקמן דאית ליה האי כללא ושכן כתב מרן הב"י ועל פי זה הקשה דברי הרא"ש אהדדי דבסוף תענית לית ליה האי כללא והאריך בזה ותימה בעיני שלא הביט עין בדברי הכנסת הגדולה שתמה על דברי מרן הב"י דאינו מוכרח דמשום דאית ליה הכלל פסק כרשב"ג דיש לומר כדכתב הרא"ש בשם יש אומרים ושם בד' קמ"ה ד"ה ועוד ק"ל וכו' תמה על מה שכתב הרא"ש דהרי"ף לא הביא מילתא דרשב"ג והרי הביא המשנה כצורתה וכבר כתבתי הנראה לעניות דעתי בזה ועיין לעיל סעיף קטן ך' מה שכתבתי עוד על דברי הרב אות היא לעולם שם: לג) ושם בסמוך תנן רשב"ג אומר נותן לה ממעות קפוטקיא דסבירא ליה כתובה דאורייתא וכתב הרי"ף דאנן קיימא לן כתובה דרבנן וכן פסק הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק ט"ז מהלכות אישות ורבינו עובדיה והרב תוספת יום טוב ציין למה שכתב בפרק ח' דעירובין וכלומר דמזה מוכח דלית להו האי כללא ולפי הנראה אינו מוכרח דיש לומר כדכתב הרא"ש לעיל בפרק קמא סי' י"ט בשם רבינו חננאל דנקיטינן דכתובה דרבנן ואף על גב דכל מקום ששנה וכו' הכא לית הלכתא כוותיה משום דאמרינן בפרק בתרא ד' ק"י לאפוקי מרשב"ג ע"כ ואם כן יתכן דהיינו נמי טעמייהו דהפוסקים הכא דלא כרשב"ג ולאו דלית להו האי כללא והר"ן בסוגיין וכן הריטב"א בסוגייא דפרק קמא כתבו דסוגיין דכולא תלמודא כתובה דרבנן וכללא דכל מקום ששנה וכו' לא סמכו עליה דאמוראי נינהו וכו' (וכתב במקנה אברהם ח"ב אות ו' שכן כתב גם בחידושיו לגטין על ד' ל"ו ע"ב) והרא"ש בפרק קמא הביא הסברות ולא הכריע אך בקיצור פסקי שם כתב דכתובה דרבנן גם בטור סימן ס"ו העיד בשם הרא"ש דכתובה דרבנן ולפי זה מוכרח דלית ליה כללא דרשב"ג דליכא למימר דסבירא ליה דסוגיין דש"ס דכתובה דרבנן דהא לפי הנראה האי סוגיא דש"ס היינו מאי דאמרינן בסוגיין לאפוקי מדרשב"ג ומה שאמרו ביבמות דף פ"ט מאי טעמא תקינו רבנן כתובה וכו' ועין רואה דהרא"ש בפרק קמא דחה כל זה גם מה שכתב דנקיטינן כרב נחמן בדיני דחה זה הרא"ש כיעי"ש ואם כן מאיזה טעם פוסק דלא כרשב"ג אם לא שנאמר דלית ליה האי כללא כן נראה לכאורה וצ"ע:

והתוספות כתבו בשם רבינו תם (בד' יו"ד ע"א) דנקיטינן כרשב"ג במשנתינו ומשמע דגם ר"י וריב"ם שהביאו שם דסוברים דכתובה דאורייתא אית להו נמי טעמא קמא למינקט כרשב"ג וכו' ועיין עוד תוספות יבמות דף פ"ט ע"א ועבודה זרה דף ט' סוף ד"ה האי וראש השנה דף ט' ד"ה לאפוקי וכבר העיד הרא"ש הבאתי דבריו לעיל ס"ק ל"ב דר"ת ור"י אית להו האי כללא והרב"א באסיפת זקנים בפרק קמא שם בד"ה חכמים רצה לומר דמה שכתבו התוספות בשם ר"ת דסמכו על רשב"ג לאו משום דסובר דנקיטינן כרשב"ג אלא דהעולם נהגו להחמיר כן וסמכו אדרשב"ג ואי לאו דרשב"ג לא היו עושים כן כיון דליכא מאן דאמר הכי וזהו שכתבו התוספות דסמכו וכו' ולא כתבו דר"ת פסק כרשב"ג ע"כ ופלא בעיני דלא ראה דברי התוס' יבמות דף פ"ט שכתבו דנקיטינן כתובה דאורייתא ובעבודה זרה דף ט' כתבו דהלכה כתובה דאורייתא ובראש השנה דף ט' כתבו דנקיטינן כרשב"ג במשנתינו וכו' ואם כן ממילא מובן דגם מה שכתבו בכתובות כונתם לזה וילמד סתום מן המפורש ועיין לעיל ס"ק ט"ו הנה הבאתי דדעת רבינו תם לפסוק ככללא דרשב"ג נגד כלל דאין הלכה כשיטה ובנימוקי מצאתי כתוב שבתוספי הרא"ש לכתובות דף ק"י ע"א מוכח דסובר האי כללא ועתה אין מצוי אצלי ספר הנ"ל:

לד) ובמסכת נדרים פרק ח' משנה ה' דף ס"ב ע"ב רבן שמעון בן גמליאל אומר עד שיגיע זמן רביעה פסקו רבינו עובדיה והרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק יו"ד הלכה י"א מהלכות נדרים כתנא קמא והקשה מרן כסף משנה דהא קיימא לן כל מקום ששנה וכו' ותירץ משום דאמר ר' זירא מחלוקת וכו' כיון דמפרש מילתיה דתנא קמא משמע דסבירא ליה כוותיה והרא"ש הביא המשנה כצורתה ועיין מה שכתבתי לעיל אות א' בהיכא דמייתי משנה כצורתה אי דעתיה למיפסק כתנא קמא או כרשב"ג והכא מדמייתי מילתיה ורבי זירא כתב הגאון קרבן נתנאל דדעתו לפסוק כתנא קמא ואף דבעלמא אית ליה להרא"ש כללא דכל מקום ששנה וכו' שאני הכא דרבי זירא אית ליה כתנא קמא וכמו שכתב מרן הכסף משנה אלא שסיים בזה הלשון והלכה כרבי זירא דחזינן דשקיל וטרי בשמעתין אליבא דרבי זירא ע"כ משמע דאי לאו הכי לא הוה פסקינן כרשב"ג משום מאי דפסק רבי זירא כוותיה ועיין לעיל ס"ק כ"ג דאפשר לומר דכל שפוסק איזה אמורא אף אם אין הוכחה בש"ס למינקט כההוא אמורא אנן פסקינן ההוא אמורא דלא כרשב"ג ואפשר שזו היא דעת מרן כסף משנה שלא הוזקק לומר דנקיטינן כרבי זירא משום דשקיל וטרי בש"ס אליביה ובקיצור פסקי הרא"ש פוסק כרשב"ג עיין מה שכתבתי לעיל בס"ק א' והרב תוספת יום טוב כתב דמה שפסקו כתנא קמא הוא משום דלית להו האי כללא דלא כמרן כסף משנה וכו' ומרן בב"י יו"ד סי' ר"ך כשהקשה קושייתו

שבכסף משנה הנ"ל דאמאי פסקו כתנא קמא הוסיף לבאר דאין לומר דלית להו האי כללא דהא בהרבה מקומות כגון בכתובות דף נ"ט ע"ב פסקו כרשב"ג ותירץ כמו שכתב בכסף משנה הנ"ל וגם הרב בית חדש שם כתב דהטעם דפסק כתנא קמא משום דרבי זירא סבירא ליה הכי וכו כדכתב בב"י הנ"ל ולפי הנראה לא ראה הרב תוספת יום טוב דברי מרן שבב"י הנ"ל אלא דאני הדל לא זכיתי להבין דברי קדשו דנראה דרוצה לומר דכל הפוסקים פסקו בההיא כרשב"ג ואינו כן דרק הרא"ש הוא שפסק כרשב"ג שם אבל הרי"ף והרמב"ם פסקו דלא כרשב"ג עיין לעיל ס"ק כ"ג ובדוחק אפשר לומר דמה שכתב ואין לומר וכו' כוונתו ליישב בזה דעת הרמב"ם והרא"ש וכשדחה דהא בהרבה מקומות פסקו כרשב"ג כונתו על הרא"ש והיה כתוב בבית יוסף פס' ורוצה לומר פסק וחשב המדפיס שכיון שקושייתו היתה לדברי כולם גם תירוצו הוא לדברי כולם וכן דחייתו וכתב בפירוש פסקו והאמת דצריך לומר פסק (ושיבושים כאלה נמצא מאד כידוע) וקצת נראה כן מדלא כתב כן גם בכסף משנה הנ"ל והיינו משום דלא עסיק שם אלא על דברי הרמב"ם ואין שייך להכריח קושייתו באופן שהכריח בבית יוסף ומשום דלא פשיטא ליה בדעת הרמב"ם דהתם דלית ליה האי כללא דהא יש לומר דמאי דפסק שם דלא כרשב"ג היינו משום דאיפסיק הכי בש"ס אהכי רמי ומקשי ותריץ יתיב במונח דאית ליה האי כללא וצ"ע:

והרב תוספות חדשים בשם מוהרש"ך כתב דהכא הלכה כתנא קמא משום דסתם לן תנא כוותיה בפרק ט' דשביעית משנה ז וכי האי גוונא מיקרי הלכתא פסיקתא ע"כ נראה דהוצרך לומר דמיקרי הלכתא פסיקתא כי היכי דלא תיקשי דהא איכא מאן דאמר דבתרי סדרי יש סדר למשנה ואם כן הוה ליה סתם ואחר כך מחלוקת דאין הלכה כסתם ואפילו למאן דאמר דגם בתרי סדרי אין סדר מכל מקום ספק הוא ודילמא הך דשביעית מוקדם והוה ליה סתם ואחר כך מחלוקת אהכי קאמר דהכא הוי כמילתא פסיקתא ויותר נראה דקאי למאן דאמר דבתרי סדרי יש סדר דהא למאן דאמר דאין סדר והוי ספק אין אנו צריכים לטעמא דהלכתא פסיקתא דבלאו הכי אית לן למינקט כתנא קמא דכיון דספיקא הוי אי סתם ואחר כך מחלוקת או בהיפך אית לן למיזל לחומרא עיין הר"ן בנדרים דף ד"ן ע"ב ד"ה ולענין הלכה וכו' והרא"ש ריש פרק כל הבשר וק"ל: איך שיהיה מגוף דין זה אין לנו הכרח דלית להו האי כללא דיש לומר כדכתב מרן בכסף משנה ובבית יוסף משום דר' זירא סובר כתנא קמא או כדכתב בתוספות חדשים משום דסתם לן תנא ואדרבא מרן נקיט בפשיטות דאית ליה האי כללא וכן נראה דעת הרב בית חדש מדהוצרך לטעם דר' זירא סובר כתנא קמא וכן נראה ממה שכתב בבית חדש א"ח סי' תל"ג סעיף י"א

דנראהדמודה למה שכתב שם בשם רש"ל דהרי"ף והרמב"ם לית להו האי כללא אלא דעל מה שכתב רש"ל בדעת הרא"ש הוא דפליג עי"ש ועיין עוד בבית חדש סי' תקנ"ב ובחלק ח"מ סימן רל"א סעיף ח': ודע דהרב נמוקי יוסף בפירושו על ההלכות לנדרים כתב דנראה לו דהלכה כרשב"ג דמסתבר טעמיה דכיון דאין זמן קבוע לירידתם וזימנין מתאחרי לא מחית אינש לזה ומסתמא עד זמן קאמר עי"ש ואיכא למידק מדבריו דאי לאו דמסתבר כרשב"ג לא הוה פסקינן כרשב"ג משום דלית ליה האי כללא ויש לדחות דהוה פסקינן כתנא קמא משום הא דר' זירא וק"ל ועיין ביד מלאכי סי' ש"ז (ד"ה שוב) מה שכתב בדעת הרב הנמוקי יוסף:

לה) ובמסכת נזיר פרק ו' דף מ"ה ע"א רשב"ג אומר הביא שלש בהמות ולא פירש וכו' כתב הרמב"ם בפירושו ובחיבורו כרשב"ג ולפי הנראה אין הכרח מזה דאית ליה האי כללא משום דיש לומר דסובר דאין חולק בזה והיינו דמרן כסף משנה מראה מקום הוא ולא כתב שום טעם אמאי פסק כרשב"ג אי משום הכלל או מטעם אחר ואף דתני רשב"ג אומר וכו' אין קפידא כידוע ועל פי זה כתבתי לעיל במערכת הה' אות י"ב (בשדי חמד ח"א) דיש ראיה מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה זו דאף דאין חולק רגיל לכתוב הלכה כפלוני דלא כדכתב הגאון מוהרד"ף בס' שושנים לדוד וכו' עי"ש שהבאתי ראיות לזה ואף זו מן התוכחות ושוב בא לידי ספר בית דוד וראיתי מה שכתב הרב וז"ל רשב"ג אומר וכו' נראה דליכא מאן דפליג עליה ורמב"ם נמי כתב ומה שאמר רשב"ג הלכה כמותו ולא כתב שיהיה שום חולק עליו עכ"ל ותימה על הרב שושנים לדוד דהיה לו לעמוד במתניתין הלזו לסתור דברי הרב בית דוד על פי איזה טעם ואמתלא או לפחות לציין למה שכתב בפרק קמא דשביעית דשם האריך בזה ורבינו עובדיה והרב תוספת יום טוב לא איירו בפסק הלכה במשנה זו אולי משום דפשיטא להו דלא פליגי:

לו) ובפרק קמא דגטין משנה א' רשב"ג אומר אפילו מהגמוניא להגמוניא הרי"ף והרא"ש העתיקו המשנה כצורתה והרמב"ם ורבינו עובדיה לא כתבו לענין הלכה ובחיבורו פרק ז' השמיט הא דרשב"ג והיה נראה לכאורה דלאו משום דלית להו האי כללא דהכא תנא קמא מודה לרשב"ג דכיון דמקפידות מהגמוניא לחברתה ואין עדים מצוים לקיימו צריך שיאמר בפני נכתב דאפי' לרבה דאמר לפי שאין בקיאין לשמה הא מסקינן בדף ד' ע"ב דאית ליה טעמא דאין עדים מצוים לקיימו ולפום האי טעמא אית לן למימר דגם תנא קמא מודה לרשב"ג והרמב"ם בחבורו סמך על מה שכתב שם הטעם משום קיום דשמעת מינה דכל דליכא עדים לקיימו בעי למימר בפני נכתב וכו' ומשום דלא שכיח מהגמוניא להגמוניא שיקפידו זה על זה כל כך לא כתבו בפירוש וסמך על המובן מטעמו של דבר

ואם כן אין לנו עסק בהאי מתניתין בכללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' דהא בהאי מתניתין לא פליגי אדרשב"ג אבל ראיתי כתוב בקונטריסי בשם הרב בית דוד שכתב (בסוף ד"ה אפילו מהגמוניא) וז"ל ודע דהרמב"ם בחיבורו ריש פרק ז' כתב וכו' ולא כתב בשום מקום ובמקום דמקפידין צריך לומר בפני נכתב וכו' נראה מזה דסובר דלית הלכתא כרשב"ג וכו' ע"כ ועתה אין מצוי אצלי ספר בית דוד הנ"ל ולפי דבריו על כרחין לומר דהרמב"ם לית ליה האי כללא דאין לנו שום טעם לפסוק דלא כרשב"ג בהא אי הוה סבירא ליה בעלמא האי כללא וצריך עיון:

לז) ובפרק ד' דף ל"ז ע"ב רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד כתב הרי"ף בשם גאון דהלכה כתנא קמא דיחיד ורבים הלכה כרבים ונחלקו בדעת הרי"ף אי סבירא ליה כהגאון דהראב"ד ס"ל דמדלא כתב ומסתבר כוותיה מוכח דלא ס"ל כוותיה והרשב"א והר"ן משמע להו בדעת הרי"ף שפוסק כהגאון כמו שמתבאר כל זה מדברי הרא"ש בסי' כ"א ומרן כסף משנה בפרק ח' מהלכות עבדים הלכה ט"ו ובטור יו"ד סי' רס"ז קרוב לסופו ובבית יוסף שם (בד"ה ולענין הלכה) ודעת רוב המפרשים דדעת הרי"ף לפסוק כסברת הגאון וכבר האריך הכהן הגדול ביד מלאכי בכללי הרי"ף אות י"ג להכריח שדעת הרי"ף בכל כי האי גוונא שמביא דברי הגאון בסתם היא לפסוק כמותו ושכן סוברים בדעת הרי"ף הרמב"ם והרמב"ן והר"ן ונמוקי יוסף והרשב"א והגהות אשירי וכו' עי"ש ואם כן דעת הרי"ף היא לפסוק בהאי מתניתין דלא כרשב"ג ולית ליה האי כללא ואף הראב"ד דפוסק כרשב"ג מוכח מדבריו דלית ליה האי כללא אלא דבזה סובר כר' שמעון בן גמליאל מכח הראיות שהביא אי משום דמדאמר חזקיה מפני מה אמרו בין כך ובין כך ישתעבד וכו' ולא אמר מפני מה אמר רשב"ג וכו' משמע דקים ליה לחזקיה דרבים נינהו דקיימי כרשב"ג (ע' בזה לעיל במערכת הא' אות ר"ז בשדי חמד ח"א שאינו פשוט דלשון אמרו מורה שהוא סברת רבים) ואי משום דרמינן דר"י אדר"י ולא משני אמוראי נינהו כבשאר דוכתי נראה דהכא לכולי עלמא הלכה כרשב"ג ולא זכיתי להבין דב"ק דאף דנימא דלשון מפני מה אמרו מורה דרבים סברי כרשב"ג מכל מקום טעמא בעי אמאי ניפסוק כרשב"ג ולא כתנא קמא דגם סברת תנא קמא היא סברת רבים כידוע ואי איכא סברא לפסוק כרשב"ג ולא כתנא קמא אם כן למה לי משום דאמרו משמע רבים הרי כיחיד פסקינן היכא דמסתבר טעמיה עיין ביצה דף י"א ע"א ובכמה דוכתי וכן אין לומר דסבירא ליה דיחזקיה דמפרש טעמיה סובר כרשב"ג ופסקינן נמי אנן כוותיה כדקיימא לן בעלמא כפסק האמוראים דאם כן למה ליה למימר דאמרו רוצה לומר רבים ואולי כונתו לומר דכיון דפסק חזקיה כוותיה אנן נמי אית לן למינקט הכי אלא דבא להכריח

דחזקיה הכי סבירא ליה דאולי יש לומר דאף דלא סבירא ליה כוותיה מפרש טעמיה אהכי קאמר דמדאיכפל חזקיה (באומרו אמרו ולא אמר רשב"ג) להשמיענו דרבים קיימי בסברת רשב"ג מוכח דסובר דהלכה כרשב"ג וכי היכי דלא תיסק אדעתין לומר דאין הלכה כיחיד נגד רבים אשמעינן כי ברבים היו דקיימי בסברת רשב"ג וזה דוחק דאין זה במשמע דב"ק והיה נראה לומר דהראב"ד סובר דמסתבר טעמיה דרשב"ג והוה לן למיפסק כוותיה כדפסקינן בש"ס כיחיד היכא דמסתבר טעמיה אלא דסובר דאין אנו רשאין להכריע מסברתינו ולומר דמסתבר טעמיה דיחיד ולפסוק כמותו עיין להרא"ש סוף פרק קמא דבבא בתרא וביד מלאכי אות רצ"ו ומיהו היינו דוקא כשבאנו לפסוק כיחיד נגד רבים אבל לפסוק כרבים נגד רבים שפיר דמי ואהכי קאמר דכיון דחזקיה אשמועינן דרבים קיימי בסברת רשב"ג פסקינן כוותיה דמסתבר טעמיה ובאמת ראיתי למרן חיד"א במחזיק ברכה סי' ע' אות ג' שכן כתב דדוקא ביחיד במקום רבים הוא דאין בידינו להכריע כיחיד משום דמסתברא טעמיה אבל ברבים נגד רבים שפיר מצינן לאכרועי מסברא דנפשין עי"ש אלא דגם זה הוא דוחק בעיני ואין זה במשמעות דברי הראב"ד ויותר נראה לי לומר דסובר דבעלמא כי פליגי רשב"ג ורבנן נקיטינן כרבנן משום כללא דיחיד ורבים הלכה כרבים אך היכא דסברת רשב"ג לאו יחידאה היא אז נקיטינן כרשב"ג דכיון דאיכא מאן דאמר דאף כי פליג רשב"ג ארבנן נקיטינן כל מקום ששנה רשב"ג וכו' נהי דאנן לא סבירא לן הכי מיהו היכא דקאי תנא אחרינא בהדיה דהוו רובא ורובא נקיטינן כוותיה זהו דעת הראב"ד לפי סיגנון דבריו שבהרא"ש אמנם הר"ן הביא דברי הראב"ד בסגנון אחר עיין שם:

גם הראיה השנית מדלא משני אמוראי נינהו וכו' לכאורה לא זכיתי להבין דב"ק דהא אעיקרא יש להבין מאי מקשי הש"ס לרבא קשיא דר"י אדר"י דאמר ר"י כל מקום ששנה וכו' הלא רבא לית ליה האי כללא כדמוכח מכתובות ד' ע"ז ע"א ובבא מציעא דף ל"ח דפסק שם דלא כרשב"ג וכן כתב רשב"ם בבבא בתרא דף קל"ג ע"ב ד"ה ת"ש וכו' דרבא בעבודה זרה דף ס"ט לית ליה האי כללא וכונתו מדאמר רבא הלכה כרשב"ג דאי סבירא ליה האי כללא לא הוה צריך לפסוק התם בפרטות וכי האי גוונא כתבו התוספות בעבודה זרה דף ל"ב ד"ה הילכך וכו' ועי' מלא הרועים בח"ב דף מ"ג אות ד' וז"ל עיין רשב"ם בבא בתרא דף קל"ג דרבא לית ליה האי כללא ויש הוכחה לזה מדאמר בעבודה זרה דף ס"ט הלכה כרשב"ג הואיל וסתם לן תנא כוותיה משמע דבלא זה אין הלכה כרשב"ג אפילו במשנה ע"כ ולכאורהיש להקשות על דבריו חדא דמשמע דראיה זו שלו היא ועין רואה דרשב"ם גופיה עלה סמיך ותו דנראה מדבריו דאילו הוה אמר רבא הלכה

כרשב"ג ולא הוה מסיים מילתיה בהואיל וסתם לן וכו' לא הוה מוכיחינן דרבא לית ליה האי כללא ואין הדבר כן אלא ממה שאמר הלכה כרשב"ג מוכח שפיר דלית ליה האי כללא בעלמא וכדמוכח מהש"ס ותוספות הנ"ל וכן כתב איהו גופיה שם באות ג' ואולי כונתו לומר דרשב"ם משמע דמוכיח דרבא לית ליה האי כללא מדאמר הלכה כרשב"ג והוא בא להוסיף מסיום מילתיה דרבא הואיל וסתם לן וכו' ודוחק איך שיהיה למדנו דודאי רבא לית ליה האי כללא ואם כן קשה מאי מקשי הש"ס אלא לרבא קשה דר"י אדר"י וכו' הלא לרבא ליתיה להאי כללא כלל ובעל כרחין לומר דאין כוונת הש"ס להקשות לרבא גופיה אלא הכי קאמר בשלמא לאביי וכו' אלא לרבא קשה דר"י אדר"י למאן דאית ליה האי כללא דמילתיה דאביי אתי שפיר לדברי הכל אבל דרבא לא אתי למאן דאית ליה האי כללא ואם כן היכי הוה מצי הש"ס לשנויי אמוראי נינהו (ומדלא משני הכי מוכח דבהא הלכה כרשב"ג) הלא גם המקשה לא נעלם ממנו דאיכא מאן דלית ליה האי כללא והיינו רבא גופיה ורק קושייתו דלא אתי מילתיה כדברי הכל כאמור וכן יש לדקדק על הרמב"ן שתירץ לקושית הראב"ד דשינויא דאמוראי נינהו דחיקא היא ועדיפא מינה משני וכו' כדכתב בשמו הר"ן עי"ש ולפי האמור נראה דלא הוה מצי משני הכי כנז"ל ונראה דהראב"ד סובר דמאי דמוכח מהש"ס דרבא לית ליה האי כללא היינו לומר דאיהו גופיה לא נקיט האי כללא אבל אפשר דמודה הוא דר"י גופיה אמר להאי כללא ואם כן הוה מצי שפיר למימר אמוראי נינהו וכלומר דרבא סובר כמאן דאמר דלא אמר ר"י האי כללא ואהא דחי הרמב"ן דמאי דלא משני הכי הוא משום דשינוייא דחיקא הוא וכו' (ונחזור לדברי הראב"ד דמשום הני הוכחות הוא דסובר כרבי שמעון בן גמליאל בהא) ועוד דשלחו לשמואל אנן כרשב"ג סבירא לן וגם בירושלמי פסקו כרשב"ג כדכתב כל זה הרא"ש משמע דאי לאו הני טעמי תריצי לא הוה נקיט כרשב"ג שמעת מינה דלית ליה האי כללא:

עלה בידינו דמדינא דקמן מוכח דהרי"ף (לדעת רוב המפרשים) והרמב"ם ודאי לית להו להאי כללא וכן מוכח דעת הראב"ד כנז"ל והרא"ש הביא הסברות בזה וסיים וכן דעת ר"י דהלכה כרשב"ג במשנתינו כפסקא דר"י ע"כ ועיין בקיצור פסקי שם ובטור יו"ד פי' רס"ז שדעת הרא"ש לפסוק בזה כרשב"ג אבל אינו מוכרח אם משום דנקיט האי כללא כדמשמע ממה שכתב בשם ר"י או משום דסובר כהראב"ד ובקרבן נתנאל שם נראה שהבין בדעת הרא"ש שפוסק כרשב"ג מכח הכלל: לח) ושם דף מ' ע"ב רשב"ג אומר אינו כותב אלא משחרר פסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורבינו עובדיה כרשב"ג ומוכח מדבריהם דלא נקטי האי כללא מדיהבו טעמא למינקט בהא כרשב"ג משום דקיימא לן

כמאן דדאין דינא דגרמי וכו' עי"ש וכן כתב מרן כסף משנה בפרק ח' מהלכות עבדים דין ט"ו עי"ש (אבל הרב המגיד בפרק ז' מהלכות חובל ומזיק הלכה י"א כתב דהדרינן לכללין כל מקום ששנה רשב"ג וכו') והראב"ד שם כתב דהרב פוסק כרבנן ולא דמי לשורף שטר חוב וכו' והרב המגיד שם כתב דלא נמצא בהלכות וכו' והדרינן לכללא כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו ונראה לי הדל דהראב"ד והרב המגיד פליגי במאי דפליגי הרבנים מוהראנ"ח וברכי יוסף שהבאתי לעיל סק"א והוא כי בנוסחת הראב"ד לא היה בהרי"ף סיום מלתיה דאיתיה קמן והלכה כרשב"ג וכו' רק המשנה כצורתה ומאי דאתמר עלה דפליגי במזיק שעבודו וסובר הראב"ד כסברת מוהראנ"ח דכל שלא פירש דעתו מסתמא פוסק כתנא קמא והרב המגיד סובר כמו שכתב בברכי יוסף דאיכא למימר דסמך על הכלל דכל מקום ששנה וכו' והרב לחם משנה בהלכות חמץ ומצה שם תמה על מה שכתב הרב המגיד דהדרינן לכללין וכו' דהא הרמב"ם לית ליה האי כללא וכו' עי"ש ועיין ביד מלאכי סי' ש"ז שהתפלא על הלחם משנה דסותר דברי עצמו שכתב בפרק ז' מהלכות עבודה זרה ובפרק ד' מהלכות קריאת שמע ובסוף פרק ט"ז מהלכות אישות וסוף פרק י"ב מהלכות נזקי ממון דקים ליה להרמב"ם האי כללא:

לט) ושם דף מ"ה ע"א רשב"ג אומר מפני תקנות השבויין הרי"ף והרא"ש הביאו המשנה כצורתה ונראה דדעתם לפסוק בזה כתנא קמא דאם הוו סברי כרשב"ג הוה להו לאתויי מה שאמרו בש"ס דאיכא בינייהו דליכא אלא חד שבוי דלרשב"ג מברחין אותו אלא ודאי מדלא חלקו מוכח דנקטי בזה כתנא קמא וכן בקיצור פסקי שם סתם ולא חילק וכן הבין מרן הבית יוסף ביו"ד סי' רב"ן בדעת הריב"ה וכן הרב בית חדש שם סעיף ד' עי"ש וכן דעת הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק ח' מהלכות מתנות עניים הלכה י"ב כמו שכתב מרן בבית יוסף ובבדק הבית (דמה שכתב בבדק הבית בד"ה אין פודין וכו' הוא שגגת המדפיס ומקומו הוא בסו' ד"ה אין מכריחין כמו שכתב בחידושי הגהות מוהרל"ח) ורבינו עובדיה בפירוש המשנה פסק כרשב"ג וכתב הרב תוספת יום טוב דסמך על הכלל וכו' וכבר כתבתי בפרק ח' דעירובין דלאו כללא הוא ע"כ והנה שם הכריח מכמה דוכתי דהר"ב לית ליה האי כללא ואם כן לפי דבריו סתר הרב דידיה אדידיה אך לי הדל נראה דיתכן דטעם הרב משום דאמרינן בש"ס איכא בינייהו דליכא אלא חד דלרשב"ג מבריחין לכן מדהוצרכו בש"ס לאשמועינן דאיכא גוונא דלרשב"ג מבריחין משמע ליה דהלכה כרשב"ג (ומעין זה כותבים המפרשים בכמה מקומות כידוע) אלא דשאר פוסקים לא חשבי הא לשקיל וטרי אליביה ודברי הרב תוספת יום טוב שבפרק ח' דעירובין דבהדי הנהו דוכתי דלית להו להרמב"ם ורבינו עובדיה האי כללא כריך ותני הא דקמן צריך

לומר דהא דקמן קאי רק אהרמב"ם ולא אהר"ב דהא פסק כרשב"ג איך שיהיה הנה לדעת כל הפוסקים הנז"ל דפסקו דלא כרשב"ג לא מצאתי בעניותי שום טעם אם לא דלית להו האי כללא וכבר כתבתי בס"ק כ"ט שהרב משאת משה הכריח מכמה מקומות דהרמב"ם לית ליה האי כללא וזה אחד מהם ואם כן כל הפוסקים הנ"ל דפסקו דלא כרשב"ג נמי לית להו האי כללא והרב תוספת יום טוב הבין בדעת הריב"ה דהלכה כרשב"ג מדלא כתב מפני תיקון העולם כמו שכתב בדין דאין פודין את השבויין וכו' עי"ש (שכך כתב בדרך אפשר) ולי הדל נראין דברי מרן הב"י דדעת הריב"ה לפסוק כתנא קמא דאם לא כן היה לו לפרש דבדליכא אלא חד שבוי מבריחין או לפחות לומר מפני תקנת השבוין והרי כתב כדי שלא יהיו הנכרים מכבידים עליהם ויוסיפו שמירה על שמירתם ע"כ וקרוב לזה הם דברי הרמב"ם רק שהשמיט תיבת מפני תיקון העולם ואין בזה קפידא ומה שדקדק על מרן הבית יוסף דהיה לו להביא דברי הרמב"ם בחיבורו לא ראה דבריו שבבדק הבית הנ"ל ולדברי הרב תוספת יום טוב יקשה עלינו דברי הריב"ה אהדדי ממה שכתב ברמזים למה שכתב בטור אך לדעת מרן הבית יוסף הכל שפה אחת ודברים אחדים:

מ) ובריש פרק האומר התקבל (ד' ס"ב ע"ב) רשב"ג אומר אף האומרת טול לי גטי וכו' פסקו הרמב"ם ורבינו עובדיה והרא"ש כרשב"ג והרי"ף הביא המשנה כצורתה והביא גם כן מאי דתנו רבנן בדף ס"ג ע"ב דאתי כרשב"ג דטול לי הוא לשון קבלה מוכח דדעתו לפסוק כרשב"ג וכן פסק הרמב"ם בפרק ו' מהלכות גרושין הלכה ט' ובטור סי' קמ"א ואין להכריח מזה דאית להו האי כללא משום דמשמע מסתמיות דברי הפוסקים דסבירא להו דלא בא רשב"ג לחלוק על תנא קמא וגם תנא קמא מודה ועיין לעיל במערכת הה' אות י"ב (בשדי חמד ח"א) שכתבתי דמכאן מוכח דדרך הפוסקים והמפרשים לכתוב הלכה אף בדבר שאין מחלוקת דאין לומר דלעולם דפליגי ומאי דפסקינן כרשב"ג אף אי לית להו האי כללא היינו משום מאי דתנו רבנן דסתם לן תנא דברייתא כוותיה דאם איתא דפליגי טפי הוה להו לפסוק כהסתם דמתניתין מהסתם דברייתא וצריך להתיישב בזה ואיך שיהיה על כל פנים מהכא אין לנו הכרח דאית להו האי כללא כאמור: מא) ושם דף ס"ו ע"א רשב"ג אומר אם מעצמו נפל וכו' א אמרינן בגמרא דחסורי מחסרא וכו' ומשמע דאין שום חולק והרי"ף הביא המשנה ומה שאמרו בש"ס והרא"ש כתב דהכי הלכתא וכן כתבו הרמב"ם ורבינו עובדיה בפירוש המשנה וכתב הר"ן דרשב"ג לאו לאיפלוגי אתא וכתב על דבריו מרן הביתיוסף בסי' קמ"א דפשוט הוא וכן פסק הרמב"ם בחיבורו פרק, ב' מהלכות גרושין הלכה י"ב וכיון דאין שום מחלוקת בזה ודאי אינו שייך כלל דרשב"ג (עיין לעיל במערכת הה' אות י"ב) ועיין בחולין דף ט"ל ע"ב

לא אמרו היתר משום כבודו דרשב"ג וכו' ומוכח קצת דליכא מאן דפליג מדלא אמר לא אמרו איסור מפני כבוד רבנן ולא היתר מפני כבוד רשב"ג כמו שאמר רב חסדא עי"ש והרב תוספת יום טוב לפי שהיה פשוט מאוד בעיניו דאין שום חולק כמובן ממה שכתב רבינו עובדיה משמא דגמרא חסורי מחסרא וכו' לא הוצרך ליטפל בטעם מאי דפסקינן כרשב"ג כההיא דפרק ו' דכתובות משנה ד' דהכא שאני דמובן מעצמו דאין חולק וכמשמעות לשון המשנה אמר רשב"ג דעל הרוב אינו לחלוק כמו רבי פלוני אומר ואם כן פשוט דלא שייך בזה האי כללא ואין לומר דבלאו הכי נמי לא שייך הכא האי כללא כיון דרשב"ג לאו סברא דנפשיה אמר אלא אמרו חכמים וכו' דכבר כתבתי בס"ק י"ב דגם בענין זה שייך הכלל שכן מתבאר מדברי התוס' עי"ש ונראה דהדבר מוכרח מעצמו מדאמר ר"י כל מקום ששנה וכו' חוץ מערב וצידן וכו' והרי ההיא דצידן בגטין דף ע"ד ע"א אמר רשב"ג מעשה וכו' ואמרו חכמים תתן לו את דמיה ומדאיצטריך לאפוקי דצידן מכללא שמעת מינה דגם בכי האי גוונא דאמר משמא דרבנן איתיה להאי כללא בעלמא וק"ל ועיין במה שכתבתי במערכת המ"ם אות קכ"ג (בד"ה וכתב עוד):

מב) ובפרק ז' דגטין דף ע"ד אמר רשב"ג מעשה בצידן וכו' זו אחת מההלכות היוצאות מכללא דכל מקום וכו' כנודע ופסקו הפוסקים דלא כרשב"ג והרב תוספת יום טוב לא הוצרך לציין למה שאמרו בעירובין דאין מזה שום הוכחה כמובן: מג) ושם דף ע"ה ע"ב כלל אמר רשב"ג כל עכבה וכו' כתב הרי"ף דלית הלכתא כרשב"ג (מכאן מוכח קצת דאין הכרע בדברי הרי"ף כשמביא המשנה כצורתה דסובר דהל' כתנא קמא מדהוצרך לומר כאן דאין הלכה כרשב"ג עיין מה שכתבתי בסק"א אלא דלכל הדברות צריך להבין אם צריך הוא לגלות דעתו לענין פסק למה לא יעשה כן בכל מקום ואם אין צריך לגלות דעתו לא לימא בשום דוכתא ואולי במקומות שנראה לו שיש סברא לומר כרשב"ג מוכרח לגלות דעתו דאינו כן וצ"ע) והרא"ש אחר שהעתיק דברי הרי"ף כדרכו כתב דרבינו תם ור"י פוסקים בכמה מקומות כר"י דפסיק כרשב"ג במשנתינו והוא לא הכריע וכן בקיצור פסקי הביא הסברות דלהרי"ף לא הוי גט ולר"י הוי גט וכתב הגאון קרבן נתנאל דדעת הרא"ש לפסוק כר"י דאית ליה האי כללא כמו שכתב בפרק שני דייני גזירות סוף סי' י"ז ובהשולח סי' כ"א ובפרק אף על פי סי' ז"ך ואבוהון דכולהו בפרק היה קורא סי' ט"ו דהרי"ף פוסק כתנא קמא והרא"ש כרשב"ג והרמב"ן והרשב"א מטו לדברי הרי"ף ע"כ והרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק ח' הלכה כ' ורבינו עובדיה פסקו דלא כרשב"ג עי"ש ובבית יוסף סי' קמ"ג ומזה מוכח דלית להו להרי"ף והרמב"ם האי כללא כמו שרמז הרב

תוספת יום טוב למה שכתב בפרק ח' דמסכת עירובין דאין לנו שום הכרח לפסוק דלא כרשב"ג לולא דלית להו האי כללא:

והנה התוספות בד"ה כלל וכו' הקשה ר' אלחנן אמאי אמר רבא דנתינה בעל כרחה לא הוי גט והא אין העכבה והלכה כרשב"ג במשנתינו וכו' עי"ש למדנו דדעת ר' אלחנן למינקט האי כללא כדעת ר"י ורבינו תם אלא דלדעתי הקצרה תמוה מאד מאי קשיא ליה על רבא דהא ודאי לית ליה האי כללא כמו שכתבתי למעלה בס"ק ל"ז עי"ש וצ"ע ועיין עוד בגטין דף י"ט אמר רבא הלכה כרשב"ג מוכח דרבא לית ליה האי כללא מדהוצרך לפסוק כרשב"ג אלא דלמאן דאמר דלא נאמר הכלל בברייתא אין מזה ראיה כמובן: מד) ובפרק ג' דבבא קמא דף ל' ר' שמעון בן גמליאל אומר כל המקלקלין ברשות הרבים והזיקו חייבין לשלם והרי"ף והרמב"ם בפירושו והרא"ש לא איירו כלל לענין הלכה אי נקיטינן כר' שמעון בן גמליאל או כתנא קמא וגם לא הזכירו מילתיה דר' שמעון בן גמליאל כלל ולולא דמסתפינא אמינא דאינהו לא גרסי במתניתין מילתיה דר' שמעון בן גמליאל כלל אבל רש"י והתוספות ורבינו עובדיה גרסי במתניתין ר' שמעון בן גמליאל אומר וכו' כיעי"ש ואמרינן בש"ס דלרב הא דכל הקודם זכה הוא הלכה ואין מורין כן וכתב הרא"ש דהכי נקיטינן משום דמילתיה אתי כתנא קמא דר' שמעון בן גמליאל (אין להכריח מזה דהרא"ש לית ליה כללא דכל מקום ששנה ר' שמעון בן גמליאל דדילמא הכא דברייתא הוא לית ליה אבל במשנה אולי אית ליה) והרמב"ם בפרק י"ג מהלכות נזקי ממון הלכה י"ד השמיט הא דאין מורין כן ותמה מרן כסף משנה דהוה ליה לפסוק דאין מורין כן וכסברת התנא קמא דר' שמעון בן גמליאל וכתב דצריך לומר דההיא דחוייא בעלמא ועיי"ש להרב לחם משנה דהרמב"ם פסק כר' שמעון בן גמליאל במשנתינו ונראה שרצונו לומר שזו היא כונת מרן כסף משנה גם כן וכן כתב הרב תוספת יום טוב (ומתבאר למעיין בדברי קדשו דסבירא ליה דהאי כללא ליתא בברייתא עי"ש בדברי הרב לחם משנה וק"ל) ולפי דבריהם שמעת מינה דהרמב"ם אית ליה האי כללא אך הרב שושנים לדוד כתב דהרמב"ם ודאי לית ליה האי כללא וכמו שכתב הרב תוספת יום טוב בפרק ח' דערובין אלא דלענין קנסו גופן משום שבחן נקיטינן כרב לגבי זעירי דמילתיה דרב קאי כר' שמעון בן גמליאל כלומר דלאו משום כללא דר' שמעון בן גמליאל הוא דפסקינן אלא משום סברת רב הוא ומשמעות דברי הרב לחם משנה אינו כן אלא דהרמב"ם אית ליה האי כללא כיעי"ש וכן הוא פשט דברי הרב תוספת יום טוב ועיין לעיל ס"ק ט"ז דנראה דהרב שושנים לדוד נקיט דהרמב"ם אית ליה האי כללא היפך ממה שכתב כאן:

והנה ראיתי דבירושלמי ליתא להא דר' שמעון בן גמליאל במתניתין וכתב שם הרב מראה הפנים דגם הרי"ף לא גריס לה במתניתין וכתב עוד דמה שכתב הלחם משנה בדעת הרמב"ם אי אפשר לאומרו דאם כן וכו' ועוד דבשעת הוצאת זבלים אמאי לא פסק כר' שמעון בן גמליאל דאם הזיק פטור כדשנינו בבבא מציעא (משמע דסובר דכללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' דחי לכללא דאין הלכה כשיטה ואין זה פשוט ע' מה שרשמתי לעיל ס"ק ט"ו) וכבר כתב הרי"ף בכמה מקומות וכן הרמב"ם דליתיה לכללא דר' שמעון בן גמליאל וגם בלאו הכי הרי"ף לא גריס לדר' שמעון בן גמליאל וכן הרמב"ם מסתמא תופס דרך הרי"ף וכו' עיין שם באורך: מה) ושם בפרק ה' דף מ"ט אמר ר' שמעון בן גמליאל אם כן משהאשה יולדת משבחת כתב הרא"ש דהרי"ף הביא המשנה ולא הביא מאי דאיתמר בש"ס לפרושי סברת ר' שמעון בן גמליאל משום דסובר דהלכה כתנא קמא דלית ליה כללא דכל מקום ששנה ר' שמעון בן גמליאל וכו' ע"כ ומדלא יהיב שום טעמא אחרינא מוכח דלית לן שום טעם והכרח לפסוק כתנא קמא זולת מאי דלית לן כללא דכל מקום וכו' דממילא אית לן למינקט כתנא קמא דהלכה כרבים ואם כן לפי זה מוכח דהרא"ש גם כן לא סבירא ליה האי כללא דהא איהו נמי פסיק כתנא קמא (עיין שם בפלפלא חריפתא) וכן מר בריה בטור חשן משפט סי' תכ"ג וכן הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פרק ד' מהלכות חובל ומזיק הלכה ב' פסק כתנא קמא וזו אחת מההלכות שהוכיח הרב תוספת יום טוב בפרק ח' דעירובין דלית להו האי כללא עיין שם וכן הגאון בים של שלמה סי' י"ד שהביא מה שכתב הרא"ש בדעת הרי"ף ועוד הביא דברי הרי"ף בסוף פרק גט פשוט דהדין כללא לאו דוקא וכו' ושכן כתב הרא"ש בשמו בסוף כתובות ורבינו תם ור"י סוברים כהאי כללא וכן נוטה דעת הרא"ש וכו' וכן כתב הרא"ש בסוף פרק ב' דברכות והרמב"ם סובר כהרי"ף ולכן פסק הכא כרבנן וכן פסק הטור וכן נוטה דעת הר"ן והאריך להוכיח שכן עיקר דלא נקיטינן כהאי כללא וכן כתב באסיפת זקנים וכן נמצא בשו"ת ריב"א שהשיב לר' יונתן כהן אלו תורף דברי קדשו וקצת תימה שלא העיר דמדברי הרא"ש במאי דקמן מוכח דלא סבירא ליה האי כללא (כמו שכתב בפלפלא חריפתא מדלא הזכיר החילוק דבמבכרת כיעויין שם) הפך ממאי דמחליט בדעתו דאית ליה האי כללא: מו) וארשום פה כללים היוצאים מתוך מה שרשמתי עד פה ולהקל על הקורא אחלקם לאותיות קטנות ואלו הן.

א) אף מאן דאית ליה האי כללא אפשר דאם הוא מחלוקת ואחר כך סתם לא קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל עיין סעיף קטן ה' וס"ק ל"ד:ב) אם נאמר כללא דר' שמעון בן גמליאל כשרבן שמעון בן גמליאל אומר הדבר בשם אחרים או דוקא בסברא דנפשיה

עיין ס"ק י"א וי"ב וט"ז וכ"ב ומ"א: ג) אם נאמר הכלל כשתנא אחר אומר דבר בשם רבן שמעון בן גמליאל עיין ס"ק ל"א: ד) אם נאמר הכלל נגד רבים עיין ס"ק ג' וס"ק ז' וכ' וכ"ג: ה) מאן דאית ליה האי כללא אף היכא דרבן שמעון בן גמליאל קאי כבית שמאי אית ליה עיין ס"ק י"ב: ו) אם נאמר הכלל נגד הכלל דאין הלכה כשיטה עיין ס"ק ט"ו ומ"ד: ז) מאן דאית ליה האי כללא לאו דוקא היכא דמסתבר כוותיה עיין ס"ק י"ט: ח) אם נאמר הכלל נגד רבן שמעון בן גמליאל החולק עם ר' אליעזר עיין ס"ק כ"ב וכ"ג: ט) אם האמורא פוסק דלא כרבן שמעון בן גמליאל לא נקיטינן כרבן שמעון בן גמליאל ואם דוקא באמורא דאית לן בעלמא כלל דהלכה כמותו כמו רב נחמן בדיני וכיוצא עיין ס"ק כ"ג וכ"ה ול' ול"ד: יוד) היכא דסוגיין בעלמא דלא כרבן שמעון בן גמליאל לא נקיטינן כוותיה ס"ק ל"ג: יא) אף מאן דלית ליה האי כללא אפשר דמודה דאי איכא רבים דקיימי כוותיה אף דגם החולקים רבים נקיטינן כרבן שמעון בן גמליאל ס"ק ל"ז: יב) היכא דהש"ס מפרש מילתיה דרבן שמעון בן גמליאל אי נקיטינן כרבן שמעון בן גמליאל ס"ק ד' וי"ג וי"ד וכ' (ועיין במה שרשמתי לעיל במערכת הא' אות קי"ז בשדי חמד ח"א) בכיוצא בזה: יג) מאן דלית ליה האי כללא אם הוא גם כשבברייתא סתמו כרבן שמעון בן גמליאל דהסתם משנה עדיף ס"ק מ': יד) דרך הרי"ף כשאינו פוסק כרבן שמעון בן גמליאל משמיט מה שאמרו בש"ס לפרש מילתיה דרבן שמעון בן גמליאל ס"ק י"ג וי"ז ול"ב ומ"ה: טו) אם נאמר כלל זה גם בברייתא או דוקא במשנה עיין בס"ק ט"ז ד"ה אגב ארחין:

טז) פה ארשום את הפוסקים המובאים בדברינו אשר מדבריהם מתברר דעתם בעיקר הכלל ואחלקם לאותיות קטנות להקל על הקורא: א) הרי"ף אי אית ליה האי כללא עיין בס"ק א' ויו"ד וי"ג וט"ז וכ' וכ"ג וכ"ד ול' ול"ב ול"ד ול"ז וט"ל וג"מ ומ"ד ומ"ה: ב) רבינו חננאל עיין סוף ס"ק א' וכ"ה וכ"ז: ג) הגאונים עיין ס"ק כ"ד: ד) בעל הלכות גדולות עיין סוף ס"ק א' וס"ק ט"ז (ד"ה ועל): ה) השאלתות עיין סוף ס"ק א' וס"ק ט"ז (ד"ה ועל): ו) רא"ם בספר היראים עיין סוף ס"ק א': ז) התוספות אי אית להו האי כללא ס"ק א' וט"ו וכ"ג כ"ה וז"ך ול"ב ול"ג ול"ז מ"ג מ"ה: ח) הרמב"ם אי אית ליה האי כללא עיין סעיף קטן א' וב' וג' וד' וז' וט' ויו"ד וט"ז וי"ג וכ"ט ול"ו ול"ז ול"ט ומ"ג ומ"ה ומ"ד כ"ח ל"ח ל' ל"ב: ט) הראב"ד עיין ס"ק ט"ז (ד"ה ועל) וסעיף קטן ל"ז: יו"ד) רב שר שלום גאון עיין סעיף קטן א' בסופו: יא) האור זרוע עיין סעיף קטן מ"ה: יב) ר"י החסיד עיין סעיף קטן א' בסופו: יג) הרמב"ן עיין סעיף קטן מ"ג וסעיף קטן כ': יד) הריב"א עיין סעיף קטן מ"ה: טו) הרשב"א עיין בסעיף קטן ל' ומ"ב: טז) הרא"ש אי אית ליה האי כללא סעיף קטן א' וסעיף קטן ו' וכ' וכ"ג וכ"ד וכ"ה וכ"ו וכ"ח וכ"ט ל"ג וט"ל ומ"ה ועיין בסעי' קטן י"ג: יז)

הריטב"א עיין סעיף קטן ל"ג: יח) הר"ן עיין סעיף קטן ג' וכ"ד וכ"ו ול"ג ומ"א: יט) נמוקי יוסף עיין סעיף קטן ל"ד וסעיף קטן כ': כ) הרב המגיד עיין סעיף קטן ל' ול"ב ול"ח וכ"ד וכ"ו: כא) מרן בבית יוסף עיין סעיף קטן א' וט"ו ול"ב ול"ד ל"ז ל"ח ועיין סעיף קטן י"ט: כב) מרן בכסף משנה עיין סעיף קטן א' ד"ה ומרן ועיין סעיף קטן ג' וד' וז' וח' ויו"ד וט"ו ול"ד: כג) הרב מוהר"י קורקוס (בעד הרמב"ם) סעיף קטן ב' וד' ויו"ד: כד) הרדב"ז עיין סעיף קטן ב' וסעיף קטן ד' וה' (ד"ה הן) וז':

כה) ים של שלמה עיין סעיף קטן ל"ב ומ"ה וט"ז: כו) לחם משנה עיין סעיף קטן כ"ח וכ"ט ול"ח ומ"ד (בעד הרמב"ם): כז) בית חדש עיין סעיף קטן ל"ד וסעיף קטן כ: כח) כנסת הגדולה עיין סעיף קטן ל"ב: כט) מראה הפנים עיין סעיף קטן יו"ד ומ"ד: ל) שושנים לדוד עיין סעיף קטן ד' ומ"ד: לא) צרור החיים עיין סעיף קטן י"ג: לב) קרבן נתנאל בעד הרא"ש עיין סעיף קטן כ"ו ול"ג ול"ד ול"ז ומ"ג ובעד הרמב"ם עי"ש בסעיף קטן כ"ו: לג) משאת משה (בעד הרמב"ם) סעיף קטן כ"ט וט"ל: לד) יד אהרן (בעד הרי"ף ורמב"ם) סעיף קטן ט"ז: לה) מקנה אברהם בעד הרי"ף סעיף קטן ט"ז: כלל קלא) כסף דבר שנקנה בכסף אם לא נתן כסף אלא שקנה בהקפה וכ' לו שטר חוב ע"ז ונתנו להמוכר או שקנו מידו שמתחייב כו"ך לחברו אי מהני זה במקום כסף ע' מח"א הלכות קנין מעות סי' ה' דרה"ג בשער המקח כ' בשם הגאון דמהני ושכ"ד רש"י והר"ן והריטב"א ושהרשב"א רפיא בידיה ושמוהראנ"ח דקדק דשעבוד לא חשיב ככסף ממ"ש בבכורות וכו' ודחה ראייתו דשאני התם דקי"ל אין פודין בשטרות וה"ה בשעבוד וכו' ועיין בש"ך יו"ד סי' ש"ך סק"ח בשם ב"ח דאם מוכר לגוי ולא קבל ממנו מעות אלא שהאמינו במה שהבטיחו ליתן לו כו"ך ל"מ עי"ש ושו"ת ב"ח אמ"א ולכאורה הוא היפך מ"ש רה"ג ודעמיה הנ"ל ודוחק לומר דדוקא בישראל מישראל קני בכה"ג ולא בנכרי מישראל ויותר נר' דהב"ח מיירי בשלא כתב הגוי לישראל שום שטר ולא היה שום קנין רק דברים בעלמא ועיין שעה"מ בהל' לולב פרק ח' היו"ד שמייחס להרמב"ם דס"ל דזוקף במלוה הוי ככסף ועיין אור לי סי' ל"א אות כ"ו מ"ש על דברי שער המלך ומח"א הנ"ל (אחר זמן כתבתי קצת בענין זה בס"ד בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות י"ד עי"ש מד"ה וכתב עוד בשאילת שלום וכו' והלאה):

ובספר אהלי יהודה להרב מוהר"י הכהן בדף קי"ח ע"ד עמד בענין זה וכ' דנ"ל קצת ראיה מדאמרי' בב"מ דף מ"ח ע"ב ערבון כנגד כולו הוא קונה וכ"פ כל הפוסקים וערבון היינו שנותן מקנת וכו' הרי דבעינן שיתן מקצת מעות כדי שיקנה ואם לאו אינו קונה משמע דחוב שמתחייב אינו קונה וה"ה הכא דאינו קונה ע"כ ואיני מבין בעניותי ראיה זו ולפי

שיטתו עדיפא הו"ל להק' דהכא לא אמרינן דקונה אפי' בנותן מקצת והשאר חוב אלא למי שפרע ולא קנין גמור למטלטלין ואילו לרה"ג שהביא במח"א אפילו בלא נתן כלום ס"ל דקנה קנין גמור כיעי"ש אך לע"ד אין משם ראיה דהתם מיירי בדברים בעלמא ורה"ג בשם הגאון קאמר דגם כתב שטר ומסרו למוכר או שקנו ממנו שמתחייב כו"ך דמהני גם מה שהביא ממ"ש בגטין דף מ"א כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו דמשמע דצריך לכתוב גט שחרור ושטר חוב ע"ח דמיו ואי שטר חשיב ככסף למה לי גט שחרור הא בנותן כסף לרבו אין גט שחרור כדתנן בקידושין כ"ב ע"ב בכסף ע"י עצמו וכו' וכן הביא ממ"ש ש' דף מ' ע"ב עבד שעשאו רבו אפותיקי לאחרים וכו' וכותב שטר על דמיו וביאר ראייתו בסיגנון הנ"ל עי"ש ול"ז להבין דמי גילה לו רז זה דמאי דתנן ועושה אותו ב"ח היינו בגט שחרור דילמא היא גופא קאמר דעושה אותו ב"ח ע"י מה שיכתוב השט"ח וכל אחד מהראשונים שנחלקו בזה אי שטר חשיב ככסף יפרש כפי שיטתו כמובן גם הראיה שהביא משם ס"ז דף ס"ג ופס הרמב"ם בפי"ג מהלכותמ"א הלכה כ"ה דאם אמר לפועל נכרי אכול ושתה מחנוני נכרי ואני פורע אעפ"י שנשתעבד הואיל ולא נתייחד שעבודו ה"ז מותר הרי מבואר דכי משתעבד בחוב אינו קונה לו והוא ממש נדון שלנו ע"כ כבר כתבתי למעלה דמתחייב בדברים בעלמא לא אמר רה"ג דקונה אלא בכותב שטר והכא דאין שום שטר ודאי אינו קונה כ"ז אני כותב בנחיצה להעיר אזן מה שנר' לפום ריהטא כי פנאי לא היה לי להתיישב היטב בדב"ק כי ראיתי דבריו בהיותי עסוק בענין אחר ועיין מה שכתבתי בקונטרס אסיפת דינים מערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' ס"ק כ"ב והלאה ועיין חת"ס א"ח סי' ק"ו ואי נמי היה הקונה נותן ח"כ בחתימת ידו אני חייב ליתן כו"ך אפשר ח"כ כזה מהני ככסף כמבואר באה"ע סי' כ"ט אבל הכא כתב שנתן ולא שיתן וכו' ע"כ ואין לשונו מדוקדק שלא היה לו לכתוב כמבואר בסי' כ"ט דמשמע דמפורש כן בדברי מרן בש"ע או בדברי הרמ"א ועין רואה שאינו כן ונהפוך הוא דהרמ"א שם בסעיף ו' כתב מפורש דלא מהני וכ"כ באור לי שם בדעת הרמ"א אלא שכוונתו לפי הנראה למ"ש בחמ"ח וב"ש עי"ש שמפקפקים ע"ד הרמ"א ומ"מ לא קי"ל לכתוב כמבואר שהרי לדעתם הוא ספק כיעי"ש ועיין בשערי חיים אריה דף קי"ז ע"א מ"ש ע"ד המח"א בזה ובס' שונה הלכות ח"ב דף י"ז ע"ד כ' דהראב"ד ור"י והריטב"א סבירא להו דשעבוד בקנין או בשטר על דבר הכסף נחשב כנתן את הדמים ולא ידענא למה לא הביא המח"א מזה וכו' שוב כ' דנ"ל דהרמב"ן ס"ל דלא מהני הקנין והשטר לקנין קרקע וכו' עי"ש:

ואם חוב הוי ככסף עיין מה שרשמתי לעיל במערכת החי"ת אות קכ"ג ובקונטרס אסיפת דינים (בשדי חמד ח"א) מערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' סק"ה ד"ה ודרך אגב וכו' ושם באות א' הנ"ל ס"ק כ"ב מד"ה וכל זה והלאה ועפ"י דעת הרי"ף והרמב"ם שס"ל לחלק בין מלוה לחוב הבא מחמת מכר חדשתי שם בד"ה ואם הנכרי וכו' להחמיר בישראל שקנה פרה מנכרי בחוב שמגיע לו ממנו עי"ש ועתה ראיתי בספר מנחת משה הנד"מ לאחד מרבני גאוני דורנו יצ"ו שבשו"ת חיו"ד סי' כ"ה דף כ"א ע"א ד"ה אחרי וכו' כתב שבשו"ת מ"ב סי' ל"ה בתוך דבריו חידש דכותי אף לדעת הרי"ף והרמב"ם לא יוכל להקנות במלוה דרק כי מטי זוזי לידיה אסתלק ולא במלוה ע"כ (הס' מ"ב שבידי חסר כמה דפים וכל סי' ל"ה בכלל) ולפי זה אזדא ליה מ"ש בעניותין באסיפת דינים הנ"ל אלא דבמנחת משה מסיים דצ"ע קצת אם להחליט ד"ז כדברי הרי"ף והרמב"ם ומ"מ כתב בנדונו אבל עכ"פ יש לנו עמוד גדול לסמוך עליו ע"כ: כלל קלב) כבוש כמבושל לא אמרינן אלא בדברים חיים שנכבשו ונשארו בכיבושם או בדבר מבושל אם נכבש במשקה אחר שלא נתבשל בו אבל מבושל שנשתהה בצונן עם המרק שנתבשל בו עצמו אין בו דין כבוש וצריך להתיישב בזה פרי צדיק סי' י"ט וכדברים האלה כתב בעיקרי הד"ט א"ח סימן ח"י אות כ' בשם יכין ובועז סי' קמ"ב ואינו יודע למה לא הזכיר בזה את שו"ת פרי צדיק אשר בסמוך באות י"ט הזכיר שו"ת פ"ץ הנ"ל כיעי"ש ויוכל להיות דמ"ש בעה"ד בסוף אות כ' עוד חידש לנו הרב וכו' נכתב שם בטעות ומקומם בסוף אות י"ט וס' יכין ובועז אין בידי לעיין בו: וכתבתי בקונטרס אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ג' אות ז דנלע"ד דאין שייך דין כבוש כמבושל בתערובת לח בלח כי אם בדבר גוש שנפל בדבר לח והשבתי בזה ע"ד הרב פרי צדיק הנ"ל עי"ש:

כלל קלג) כבוש כמבושל לענין חומץ אי בעינן מעל"ע כשאר משקין עיין ביו"ד סימן ק"ה ובבאה"ט דהוא מ"ח הפוס' ועיין זכור לאברהם ח"א ד' ריי"ג ע"ב שהזכיר מחלוקת זו וכ' בשם ה"ה מוהרי"ך דהעיקר כמ"ד דגם בחומץ בעינן מעל"ע וקצת תימה שלא הזכיר דברי המג"א סימן תמ"ז ס"ק כ"ח וח"י שם ועי"ש במחצ"ה ופמ"ג ושאר המפרשים ובפמ"ג בא"א ס"ק י"ז ובמג"א סי' תקכ"ז ונשמת אדם הלכ' פסח סי' י"ד ובשו"ת פרי צדיק סימן י"ט כתב הרב מוהר"ם יאפי"ל בנדונו ועוד דהוי נ"ט בנ"ט וכו' וכ' ע"ד הרב המחבר דלא סיימו קמיה גופא דעובדא וכו' ולפי זה בחומץ ראשון ליכא אלא חד נ"ט וכו' ע"כ משמע דס"ל דחומץ לא הוי חריף דבד"ח לא מהני נ"ט בנ"ט כמ"ש ביו"ד סי' צ"ה ס"ב ובמג"א הנ"ל ושמא שאני החומץ ההוא שהוא אחר שהוציאו ממנו יי"ש כיעי"ש אהכי קליש תוקפיה והיה למים ובמסגרת השלחן יו"ד סי' ק"ה ד' ק"ה ע"ב אחר שהביא מ"ש

רבנן בתראי בזה סיים ועל ענין הדין המתקתי סוד עם הרב השד"ר מירושת"ו מוהרח"ך והסכים עמי דבחומץ לעולם בעינן שישהה מעל"ע דוקא ושאין לדחוק בשינויי דחיקי בדעת מרן כיון דמרן יישב דבריו וגילה דעתו בתשו' אבקת רוכל סי' רט"ז ועי"ש ובספר יד יהודה הנ"מ להגי' מוהרי"ל לאנדא בסי' ס"ט דף ס"ה האריך מאד בזה והביא גוף תשו' מרן באבק"ר סי' רט"ו ורט"ז ושקו"ט בהו ומסיק דשיעור כבישה לחומץ הוא או מעל"ע או כשראינו פעולתו בהבשר ודלא כהפוסק' דנאסר בשהה כדי שירתיח וכן הבית מאיר בא"ח סי' תמ"ז ע"ד המג"א שם ס"ק כ"ח והא"ר סי' תרמ"ח הו"ד במחצ"ה ע"ד המג"א שם סעיף קטן כ"ב דעתם שלא להחמיר בחומץ משאר משקים ועיין בשו"ת כתב סופר א"ח סי' קכ"ב ובספר דרכי הוראה בח"ב פרק מ"ג עד פרק מ"ח האריך מאד בענייניים אלו לך נא ראה נפלאות מתורתו בכמה חידושי דינים והביא שם מ"ש הג' נו"ב במ"ק סימן כ"ו דרבי יוחנן לא ס"ל הא דכבוש כמבושל (וכ"כ הג' מלא הרועים במערכת זו) וחשיב ליה ספקא דדינא ושקו"ט בזה ומסיק דאף ר"י סבירא ליה כבוש כמבושל עי"ש: וכתב בשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ט אות ד' דיש לומר דיי"ש דהוי חריף טובא כמ"ש מג"א סי' תמ"ז ס"ק כ"ה כולי עלמא מודו דלא בעינן מעל"ע (עי"ש שנדונו היה שנשרה בהיי"ש שתי שעות) וכתב דהנסיון יוכיח על זה שהרי הווויינשיל שורין אותו איזה שעות ביי"ש אקווי"ט כדי שיקבל טעם ואין שורין אותו מעל"ע ש"מ דגם בפחות ממעל"ע מקבל טעם אלא שבזה יש להקל לומר דבשריה פחות ממעל"ע אינו מקבל טעם כל היי"ש ואין צריך לשער כנגד כולו עי"ש לענין י"ש חמץ ועיין מה שכתבתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ז' אות זיי"ן לענין כלי אי בעינן שהיית מעל"ע גם בדבר חריף או דינו כאוכל דסגי בכשיעור שיתן ע"ג האור וירתיח ועיין בספר דרכי הוראה ח"ב פרק מ"ט מ"ש הגאון נר"ו לענין בכדי שיעמוד ע"ג האש וירתיח כמה שיעורו: כלל קלד) ספר קטן האמור בש"ס ופוסק' באה"ע סי' קי"ט ס"ז גבי כהן המגרש נסתפקו שם החמ"ח והג"פ עד אימת נקרא כפר קטן ואיזהו בינוני ובספר כרם שלמה (חאאס) ליו"ד סי' שמ"ג ס"ב כ' דנעלם מהם דברי הרמב"ם פ"ד מהל' ע"ז ה"ב שכל פחות ממאה נקרא כפר קטן ולענ"ד אחרי שהשמיטו הפוסקים מלבאר כן מסתברא מילתיה דרב ג"פ שכתב דתלוי באומדנא כל שנראה דבנקל יכול לבא אצלה כאילו היה במבוי אחד נידון כמבוי דבשלמא על הרמב"ם (שלא ביאר בפכ"א מהל' איסורי ביאה הכ"ז איזהו כפר קטן) נוכל לדחוק דסמך על מה שביאר בהלכות ע"ז לענין עיר הנדחת אבל ריב"ה ומרן שלא ביארו זה בשום מקום הא ודאי רחוק לומר דסמכו על מה שמבואר כן בדברי הרמב"ם לענין עיר הנדחת ולכן יותר נכון לומר דהרמב"ם לא כ' זה דרך כלל לכל מקום שהוזכר כפר

קטן אלא דוקא לדין עיר הנדחת: כלל קלה) כל מידי דלטעמא עבוד לא בטיל עיין במה שרשמתי במערכת הטי"ת אות ל"ז:

כלל קלו) כל הברכות אעפ"י שיצא מוציא רשמתי במערכת האל"ף אות קי"ט (בשדי חמד ח"א):כלל קלז) כאב ומיחוש עיין מה שכתבתי במכתב לחזקיהו בחלק השיטה דף ל"ו ע"א אההיא דאמרי' חש בראשו יעסוק בתורה דר"ל מיחוש בעלמא ומשו"ה לא אמרו הכואב בראשו וכו' והן ל"ו הובא שם ש"ס דע"ז דף כ"ח אמתני' דהחושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ואחר מופלג נדפס בשנת תרל"ט ספר העמק דבר להגאון מוואלאזין זצ"ל וראיתי שם בקונטרס הרחב דבר בר"פ ויגש שכ' כמ"ש במכת"ל וקצת יש לפקפק בדבריו כמו שיראה הרואה: כלל קלח) כל שאינו בזה אחר זה בבת אחת אינו הכי אמרי' בקידושין דף נ"א וכתב בספר המקנה דלא קי"ל כן אלא כשמואל בדף ן' דפליג בזה ובשו"ת נחלת יהושע סימן א' הרבה להשיב ע"ד ועי"ש כמה חילוקי דינים בזה ובמקנה אברהם מ"ב אות ר"ד: כלל קלט) כדת משה וישראל שנוהגין לכתוב בגט אי שייך לכתוב כן בגט חרש דרבנן וכן בכתובה שהיא דרבנן עיין להרב שבט בנימן סי' ער"ו ובמה שרשמתי במערכת הדל"ת אות פ"ג (בשדי חמד ח"א):

כלל קמ) כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון לא אמרינן כן אלא בדבר שעיקרו מן התורה כמ"ש בגטין דף ס"ה ע"א ועיין להרב ארעא דרבנן אות ש"א ובהקדמתו (בד"ה ודבר) והקשה הרב עושה שלום דף מ"ח ה"ד הרב מקנה אברהם במ"ב אות רי"ד מסוגיא זו עמ"ש התוס' בפסחים דף ק"ח ד"ה שאף הן היו באותו הנס (גבי ד' כוסות) דאי לאו ה"ט היו חייבות משום דהוי מ"ע שהזמן גרמא דאע"ג דד' כוסות דרבנן כעין דאורייתא תקון עכ"ל דש"מ דאף בדבר דלית ליה עיקר בדאורייתא כד' כוסות איתיה להא דכל דתקון רבנן וכו' והצ"ע והרב מקנ"א תירץ דכיון דד' כוסות הם כנגד ד' לשונות של גאולה (כמ"ש רשב"ם) כדאיתא בירושלמי וכל מצות הפסח מצה ומרור והגדה כלם על שם שגאלנו ממצרים יש להם עיקר מן התורה מיקרו ושייך לומר כל דתקון רבנן וכו' עי"ש ולא ידעתי למה לא הזכירו שגם הר"ן בהלכות שם כתב כמ"ש התוס' עי"ש ואין דעתי העניה נוחה בישובו דמפני הרמז הזה יהיה חשוב יש לו עיקר בתורה וגם יש לפקפק במ"ש דד' כוסות הם כנגד ד' לשונות של גאולה כדאיתא בירושלמי וכו' דאיברא דהכי איתא בירושלמי ר"פ ערבי פסחים אמנם זו דברי ר' יוחנן אבל ריב"ל אמר שם כנגד ד' כוסות של פרעה וכוס פרעה בידי וכו' עי"ש ועוד דלפי דבריהם משמע דדוקא במצות עשה דד' כוסות הוא דאי לאו טעמא דאף הן היו באותו הנס היו פטורות משום מ"ע שהזמן גרמא משום דארבע כוסות שייך לומר בהן כל דתקון וכו' וכי היכי דבמצות עשה דאורייתא

שהז"ג נשים פטורות הכי נמי בד' כוסות לולא טעמא דאף הן אבל בשאר מצות דרבנן דאין לומר בהן שיש להן עיקר בתורה כלל אף אם הן מצות עשה שהז"ג נשים חייבות ובאמת לדעתי העניה אין כן דעת התוס' והר"ן אלא כי היכי דבמצות דאורייתא דרך כלל הוא דכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות הכי נמי במצות דרבנן כולן (זולת היכא דאיכא טעמא דאף הן היו באותו הנס) נשים פטורות כמו שנראה מדברי התוס' במס' ברכות דף כ' בד"ה בתפלה שהבינו מדברי רש"י שמחלק בזה בין מצות עשה דאורייתא למ"ע דרבנן והקשו עליו מהלל ולא תירצו כלל ומרן חיד"א בברכ"י א"ח סי' רצ"א אות ח' כתב בשם הא"ח דנשים חייבות בהבדלה דבמ"ע דרבנן אנשים ונשים חייבים במ"ע שהזמ"ג וכתב שדבריו קשים דהא חנוכה וד' כוסות אי לאו טעמא שאף הן וכו' היו פטורות משום דמ"ע שהז"ג הן וכל דתקון דרבנן וכו' כמ"ש התוס' והר"ן בפ' ער"פ וכו עי"ש ובמה שרשמתי בזה במערכת המ"ם אות ק"ט הרי מבואר שהבין בדעת התוס' דבכל מ"ע דרבנן שהז"ג נשים פטורות כמו במ"ע של תורה והפירוש הפשוט בדברי התוס' הוא דכשתקנו חכמים לחייב במצות עשה של דבריהם לא רצו לחלק מעיקר חיוב שחייבה תורה במצותיה וכי היכי דבמצות התורה נשים פטורות הכי נמי במצות דידהו ולא משגחינן בגוף המצוה אם יש לה עיקר בתורה או לא דאף אם אין לה עיקר בתורה לא הטילו חובה בשלהם אלא כעין של תורה זהו הפירוש הפשוט ואין לנו צורך לדחוק שד' כוסות יש להן עיקר משום שהן נגד לשונות של גאולה כמ"ש הרב מקנ"א והרב חינא וחסדא בח"ב דף קמ"ב ע"ד תירץ קושית הרב עו"ש הנ"ל ותו"ד דכונת התוס' לומר דריב"ל דאמר טעמא דאף הן היו באותו הנס הוצרך לזה דלא נימא כדס"ל לרב חסדא בגטין שם דאפילו אין עיקרו מן התורה אמרינן כל דתקון רבנן וכו' דאמר שם אישתיק ורדאן הוה ליה למימר כל דתקון רבנן וכו' קא משמע לן דאפילו נימא הכי מ"מ נשים חייבות משום שאף הן היו באותו הנס וא"כ לפי דבריו למאי דנקיטינן דלא אמרינן כל דתקון רבנן אלא בדבר שיש לו עיקר בתורה חזר הדין דנשים חייבות במ"ע דרבנן שהז"ג אף כשאין שייך לומר שאף הן היו באותו הנס כן נראה לפי דבריו וכבר כתבתי למעלה שאין כן דעת התוס' והר"ן אלא מ"ע דרבנן שהז"ג נשים פטורות לולא טעמא שאף הן היו באותו הנס ועוד כתב שם הרב חוח"ס ומה גם דתקנה זו יש להם סמך בתורה כנגד ד' לשונות וכו' (על דרך שכתב הרב מקנ"א ובסגנון אחר) עי"ש ולפי מ"ש הרב מקנ"א דנראה מדברי הרשב"ש בתשו' סי' תנ"ב דף פ"ז ע"ג דנקיט דאף במידי דאין עיקרו מדאורייתא אמרינן כל דתקון רבנן וכו' היה אפשר ליישב קושית הרב עו"ש והיה בהניח דגם התוס' סוברים כן וכן היה אפשר ליישב קושיית הרב זקן שמואל (שהביא הרב חינא וחסדא שם) עמ"ש הריב"ש

בסי' ש"ס כל דתקון רבנן וכו' גבי מינקת חבירו דאינו אלא מדרבנן מסוגיא דגטין דלא אמרינן כל דתקון אלא כדאית ליה עיקר בדאורייתא עי"ש ולהנ"ל ניחא וגם יש ליישב מה שקשה לכאורה עמ"ש מרן מוהרד"ף בשו"ת מכתם לדוד חיו"ד סי' ט"ו דלא אמרינן כל דתקון רבנן וכו' אלא במלתא דאילו הואי דאורייתא הוה אסור ודאי מבלי פלוגתא אבל במלתא דבדאורייתא גופיה לא הוי אסור רק משום חומרא מספקא או שהוא דבר השנוי במחלוקת דחשיב כספק או משום גזרה דרבנן דכוותא במידי דעיקרו מדרבנן לא גזרינן דהו"ל כגזלג"ז לא גזרינן ותדע דהא קי"ל ספקא דאורייתא לחומרא סד"ר לקולא ואמאי והא כל דתקון רבנן וכו' עכ"ל דמשמע דדבר שאם היה מדאורייתא אסור מתורת ודאי אמרינן בדרבנן אף בדבר שעיקרו מדרבנן כל דתקון וכו'.

וזה היפך הש"ס דגטין דבעיקרו מדרבנן לא אמרינן כל דתקון וכו' ולהנ"ל ניחא אלא שתשו' הרשב"ש אין אצלי לעיין בדברי קדשו ומדברי כמה רבנים שראיתי שדברו בכללא דכל דתקון רבנן וכו' נראה דנקטי דלא אמרינן הכי אלא בדאית ליה עיקר בתורה ועיין להרב ארעא דרבנן באות ש"א ועיין בקונטרס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות קכ"ד שרשמתי באיזה איסורין דרבנן אי חשיבי יש להם עיקר מן התורה וראיתי בס' מגדים חדשים שנדפס חדש ממש לידידי הרה"ג אבד"ק טעלעפין יצ"ו בכללים שבסוף הספר בדף ו' ע"ב אות ל"ח שכתב וז"ל יש מי שאומר דהא דאמרינן בכל מקום בש"ס כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקנו (גטין ס"ה יבמות י"א) זה דוקא במילתא דאית ליה עיקר מן התורה אבל במלתא דלית ליה עיקר מן התורה לא שייך גביה כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקנו עיין בס' תפארת ירושלים על המשניות פרק יו"ד דעירובין משנה ז אות ס"ו עכ"ל וספר הנ"ל אין אצלי ואיני מבין מה הלשון אומרת יש מי שאומר וכו' כאילו בש"ס דגטין לא נזכר דבר זה רק היש מי שאומר שכותב כן מדעתו ואין במשמעות לשון הנ"ל שכונתו לומר דנקיטינן לחלק בהכי ומי שנמצא בידו ספר התורה הזה ישכיל בכונתו:

כלל קמא) כל היכא דאיכא למילף לקולא ולחומרא לחומרא ילפינן לא אמרינן הכי אלא גבי היקשא אבל בקל וחומר ודאי איכא למימר יוכיח מדינא דלקולא ולא מצינן למילף לחומרא כן כתב הרב קרן אורה ליבמות על דברי התוס' ומוהרש"א בדף ע"ז ע"ב ד"ה מצרי שני עי"ש ונראה דאין כונתו לומר דרק בהיקש הוא דאמרינן הכי כדמשמע מראש דבריו אלא כונתו למעט ק"ו ודוקיא דסיפא דוקא שהרי גם בגזרה שוה קיימאלן דלחומרא מקשינן כמו שכתב מרן מוהריט"א בפרק קמא דבכורות דף ג' ע"ג (מדפוס ווארשא בד"ה הן אמת דראיתי להרשב"א) עי"ש בשם הרב יבין שמועה דף מ"ד ע"ב שכתב כן

בשם הכריתות ורבינו פרץ ותימה בעיני שלא זכר שר דברי התוס' בשבועות דף כ"ג ע"א ד"ה גמר שכר שכר דמתבאר מדבריהם כן גבי גזרת שוה כיעי"ש (על דברי התוס' הללו האריך הרב לשון לימודים א"ח ד' ל"ה עי"ש) ועיין חולין דף קל"ו ע"א מתנות אף על גב דכתב רחמנא ונתן וכו' אדרבא נילף מתרומה וכתב רש"י אדרבא נילף נתינה מתרומה ולא תבעי קרא דהא קולא וחומרא לחומרא מקשינן מבואר גם כן דגם בגז"ש אמרינן הכי ועי"ש בדף קל"ב בתוס' ד"ה כאילו אוכל טבלים ועיין לעיל במערכת הגימ"ל אות ס"ו (בשדי חמד ח"א) ובס' כלילת המנורה לידידי הגאון אבד"ק דובנא יצ"ו במערכה זו אות ב' כתב גם כן דבגזרה שוה איתיה האי כללא כמו שכתבו התוס' בפסחים דף כ"ד ד"ה אמרת וסיים ועשו"ת מקום שמואל סי' ע"ה ודבריו צ"ע ועיין בס' נחל איתן פי"ג מהלכות איסו"ב שהעיר עליו בזה ולא הביא מתוס' הנ"ל וכן הוא בראשונים בכמה דוכתי ובס' כריתות חלק בתי מדות בית ב' סי' כ' ובס' יבין שמועה כלל ק"י וקי"א ועשו"ת שמש צדקה חלק א"ח סי' צ' עכ"ל:

וכתבו התוס' בשבועות דף כ' ד"ה כל שישנו דהיכא דאיכא סברא (דאורחיה דקרא הוא למדרש מסיפיה לרישיה) לא אמרינן האי כללא וכן כתב הרב אהל יעקב במערכת הלמ"ד אות א' בשם התוספות בקידושין דף ל"ד ד"ה ונילף מת"ת (ע"ד התוס' דשבועות עיין בשו"ת שואל ומשיב תניינא ח"ב סי' ה"ן) ועיין להרב שושנת העמקים כלל ז (בד"ה וראיתי להתוס' מנחות) ובספר גינת ורדים סוף כלל י"ג כתב (בד"ה עוד אבאר) עוד ראוי שתדע דפעמים דרשינן לקולא כמו ההיא דריש יבמות דפריך טעמא דכתב רחמנא עליה ופי' התוס' (בד' ג' ע"ב ד"ה טעמא) דפריך נימא עליה להיתרא אף דלחומרא מקשינן מ"מ יש לדרוש להיתרא וליהוי קרא לגופיה ממה שנדרוש לאיסורא ולא איצטריך לגופיה עכ"ל שמעת מינה דהיכא דמסתבר טפי למידרש לקולא דרשינן וכן כתב הרב קרבן העדה בשיירי קרבן על דברי הירושלמי בריש פרק ב' דשקלים (בד"ה שמא תזיל מרגלית) דהיכא דאיכא סברא מקשינן לקולא ועיין בזה להגאון זכר יהוסף נר"ו בסוגיא דברכות דף כ' ע"ב (בד' י"א ע"ב מהספר):

עוד כלל אחר ראיתי להגאון כרתי ופליתי בסי' ס"א סק"ט דלא אמרינן האי כללא אלא באיסורא אבל בממונא אדרבא ילפינן לקולא כדקי"ל בעלמא המוציא מחברו וכו' ואזלינן לקולא לנתבע ובזה השיג על דברי רש"י בחולין דף קל"ו ע"א הנ"ל ובאמת הדבר תמוה לחלוק על רש"י מסברא בעלמא ואדרבה כיון שלא מצינו בש"ס דחילקו בין איסור לממון יש לנו לכוף ראש לקבל סברת רש"י דכלל זה שריר וקיים גם בממונא אף כי יקשה עלינו מה נשתנה מדה זו דניזיל בה לחומרא בממונא מי יעצור כח לחלוק על רש"י

בסברא וקושיא ובאמת נעלם ממנו דברי התוס' בבבא קמא דף ג' ע"א ד"ה דומיא דרגל שכתבו מכח קושיא בשם ר"ת דמדה היא בתורה לא שנא באיסורא לא שנא בממונא וכבר ראיתי בהגהות מצפה איתן על דברי התוס' הנ"ל שציין לעיין בכו"פ סי' ס"א ובס' נחלת עזריאל (אין מצוי אצלי) לחולין דף פ"ה ובלי ספק כונתו להשיג על הכו"פ שנעלם ממנו דברי התוס' שוב ראיתי בהגהות הנ"ל על דף כ"ו על דברי התוס' ד"ה ולא תהא שהקשה מוהריב"ל כיון דאיכא ק"ו לקולא וק"ו לחומרא במידי דממונא הוה לן למיזל לקולא לפטור מתשלומין והצ"ע ולזה כתב בהגהות הנ"ל דנעלם ממנו דברי התוס' בדף ג' וסיים וכן אשתמיט להכו"פ ותלמידו נחלת עזריאל שכתבו בפשיטות דבממון לא שייך כלל זה עכ"ל וכן כתב בגינת ורדים סוף כלל י"ג דכי אמרינן לחומרא מקשינן לא שנא באיסורא ולא שנא בממונא אמרינן כן על פי דברי התוס' דב"ק הנ"ל עי"ש ותמיה לי על מה שראיתי להרב מקנה אברהם במהדורא ב' במערכת הה' סוף סי' קמ"א וז"ל ולענין מ"ש כל היכא דאיכא לאקושי וכו' ולגבי ממון הוי חומרא להוציא ממון כן נראה פשוט וכ"כ בתשו' הגהות דשייכי לס' משפטים סי' ל"ה ועיין בחידושי הרשב"א לבבא קמא דף ב' ד"ה אבל עכ"ל ולפי הנראה כונתו לומר דאף להוציא ממון אמרינן לחומרא מקשינן ומוציאין ולא זכר שר דברי התוס' שלפנינו דקרו בחיל דהאי כללא שריר וקיים לא שנא באיסורא ולא שנא בממונא ולא היה צריך להביא בשם תשו' הנ"ל ומה גם כי באמת עיינתי שם ולא מצאתי מזה דבר כמו שיראה הרואה שוב ראיתי דט"ס הוא במקנ"א וצ"ל סי' ל"ז עי"ש ועיין במה שכתבתי במערכת הבי"ת אות צ"ד ס"ק י"ז (בשדי חמד ח"א):

וכתב בשושנת העמקים כלל ז ד"ה וראיתי להתוס' מנחות דף מ"ד ע"א וכו' (ט"ס הוא וצ"ל מ"ג ע"א עי"ש בד"ה ור"ש פוטר) דאולי סוברים התוס' שם דהא דלחומרא מקשינן מדה זו בה קש נמסר ולא בסמוכין (וכתב במוסגר ועיין בק"א דמשמע דמספק הוא ובמ"א כתבנו מזה ע"כ) וכל שאין דבר ברור לא דרשינן כלל סמוכים וכל חדא תיקום אדוכתיה:

ובספר גנת ורדים סוף כלל י"ג נסתפק בהיכא דאם נאמר להיתר נפקא לן מזה חומרא בדבר אחד ואם נאמר לאיסור נפקא לן קולא בעלמא אי שייך בכי האי גוונא לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן והצ"ע ועיין במלא הרועים בח"ב במערכת היקש אות ד' דכל דעיקר ההיקש הוא לחומרא אף שיוצמח מזה קולא וכו' ועיין בתבואת שור בחידושיו לקידושין על דברי התוס' דף ל"ד ד"ה ונילף ובבאר יעקב בכללי הסוגיאות כלל קמ"ה:

וכתב הרב באר יעקב בכלל מ"ה בשם הריטב"א דבענין קרבן לא מקשינן לחומרא משום דהוי חולין בעזרה והאריך לפלפל בכלל זה עי"ש ועיין במה שהבאתי במערכת הבי"ת אות צ"ד ס"ק ט"ו (בשדי חמד ח"א) ועיין הרדב"ז בחלק חמישי סי' שני אלפים צ"ד דעת

רבינו (בפרק ג' מהלכות איסורי ביאה) שאין הקרבן אלא לכפרה וכו' וכל היכא דאיכא היקשא לחומרא מקשינן וכו' הילכך כי היכי דהיא חייבת מלקות אף הבא עליה חייב קרבן אע"ג דקטן הוא עכ"ל וק"ל ועיין בענין זה בקונטרס קובץ על יד על הרמב"ם ריש פרק כ"ט מהלכות שבת ולהרב באר יעקב בא"ח סי' קכ"ח דף ח' ע"ג ובמה שהבאתי בקונ' פאת השדי במערכה בי"ת אות ט"ז (בד"ה ובעיקר) ובס' כלילת המנורה במערכה זו אות ב': וכתבו התוס' בשבת דף קל"ו ע"ב דתניא דאם באנו להחמיר ולפסול את הקרבן אם הוא קרבן נדבה אמרי' שפיר לחומרא מקשינן ופסלינן ליה ואם הוא קרבן חובה לא אמרינן לחומרא שאם לא מצא אחר יהא בטל מלהביא חובתו ועיין במצפה איתן לבבא קמא דף ע"ח ע"א שיישב בזה דברי התוס' שם וכתב דבבאר יעקב בכלליו כלל מ"ז דנראה מדבריו דגם בקרבנות של חובה כמו פסח אמרינן סברא זו דלחומרא מקשינן לפסול הקרבן נעלם ממנו דברי התוס' הנ"ל:

וכתב הרב מקנה אברהם במהדורא ב' סוף סי' קמ"א דבמידי דרבנן לקולא מקשינן כדמוכח מתוס' תענית דף ז"ך וכן כתב הרב באר יעקב בא"ח סי' קכ"ח דף ח' ע"ג דבדרבנן לקולא ילפינן ועיין במה שהבאתי בזה במערכת הבי"ת אות צ"ד ס"ק ט"ו וכן כתב גאון בדורנו יצ"ו בס' דרכי הוראה בח"ב פרק ע"ד דבדרבנן אזלינן לקולא ובדאורייתא דאזלינן לחומרא הוא רק משום ספק ולמאן דאמר דחומר הספקות דרבנן אסור רק מדרבנן והזכיר ש"ס דתענית הנ"ל ושבת דף פ"ג טומאת אלילים דרבנן ולקולא מקשינן עי"ש שכתב שהוא דבר חדש שחדשה תורה דיליה וכן מתבאר מכלליה דהריטב"א שהבאתי לעיל (בד"ה וכתב הרב באר) דבמידי דקרבן לא אזלינן לחומרא והרב פרי מגדים בפתיחה הכוללת דחלק ראשון אות יו"ד וז"ל צריך לדעת כי כפי דעתי אם יש גזרה שוה לחומרא וגזרה שוה לקולא וכן בהיקש אין עונשין מהם דנהי דלחומרא ילפינן היינו מספק צריך להחמיר ומכל מקום מספק אי אפשר לענוש אף מלקות וכל שכן מיתת בית דין וכו' עי"ש עוד והרב קובץ על יד בריש פרק כ"ט מהלכות שבת כתב בשם ס' ז"י שתמה לשיטת הרמב"ם דכל ספק מן התורה לקולא ואי סובר כסברת הריטב"א שהביא הבאר יעקב בכלל מ"ה דלחומרא מקשינן לא מיחשב אלא ספק קשה איך כתב שנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה ועוד הקשה על התוספות דאמאי מחויבות נשים בקרבן אם חיללו השבת ולי נראה בכונת התוספות דמצד הסברא כתבו דלחומרא מקשינן דאי דרשינן לחומרא יש סבראלומר דעד כאן לא פטרה תורה נשים ממצוה שהזמן גרמא כי אם בדליכא אלא עשה גרידא אבל באם יש לא תעשה גם כן גם העשה אלים וחייבות בה

מה שאין כן אי דרשינן לקולא אין כאן סברא כלל דמהיכא תיתי לומר בהצטרף עשה ללא תעשה מגרע גרע אבל בעלמא יש לומר דלחומרא מקשינן אינו אלא מצד ספק:
ואם בדיני נפשות דקיימא לן בעלמא ספק נפשות להקל אמרינן גם כן דהיכא דאיכא לאקושי לחומרא ולקולא מקשינן לחומרא עיין מה שהבאתי (בשדי חמד ח"א) במערכת הבי"ת אות צ"ד ס"ק ט"ו ובקונטרס פאת השדי במערכת הבי"ת אות ט"ז (בד"ה ואבא לדבר): כלל קמב) כל העומד לישרף כשרוף דמי וכן כיוצא בזה דפליג ר"ש ורבנן כנודע נחלקו הפוסקים אי קיימא לן כרבנן או קי"ל כר"ש עיין באבן העזר ריש סימן קכ"ד בחמ"ח וב"ש ופר"ח ומה שכתב בשו"ת שיבת ציון סימן י"ז אות ג' בפשיטות דקיימא לן כר"ש דכל העומד ליזרק כזרוק דמי אינו פשוט לומר כן וכבר השיגו מופ"ד בס' פתח הדביר ח"א סי' ל"ד דף ז"ן ע"ד והביא מה שכתב בשער המלך פ"ד מהלכות גרושין הלכה ב' דאף דהכריח בדעת הרמב"ם דפוסק כרבנן כתב דלענין מעשה יש לחוש לסברת מור"ם דכשרוף דמי וכתב שכן העלה הרב מ"מ ושכן נראה דעת הרב פרי מגדים בחא"ח במ"ז סימן ל"ב סעיף קטן ז"ך (ד"ה ורי"ו) וכתב עוד דדוקא היכא דנפיק מזה חומרא אבל היכא דנפיק קולא מאן לימא לן דנקיטי' כר"ש ולא כרבנן עיין שם והרב שואל ומשיב מהדורא ה' סימן פ"ו האריך מאד בכלל זה וכתב בד"ה והנה השע"א דאנן לא קיימא לן כר"ש ולאו כשרוף דמי ושם בד"ה ודרך אגב וכו' כתב דהרב השואל האריך אי קיימא לן כר"ש דכשרוף דמי ושהביא ראיה ממסכת כלים פי"ט משנה ב' וחולין נ"ד דקיימא לן כל העומד ליקצץ כקצוץ דמי וגם במקואות פ"י מ"ה לענין ידות הכלים דמטבלינן עד מקום המדה וחידש על פי זה לענין לח"מ עיין שם והבאתיו לקמן במערכת הלמ"ד אות ז"ך והרב עטרת חכמים א"ח סי' ח' האריך גם כן בעיקר כלל זה וכתב (בד"ה כיוצא) דהר"ן סבירא ליה דאין הלכה כר"ש עיין שם והרב מים חיים ראפפורט א"ח סימן ו' (ד"ה שוב) כתב בשם הרב קצות החושן סימן שס"ג ס"א דהאחרונים השיגו על הרמ"א בסימן קכ"ד וקיימא לן דלא אמרינן כשרוף דמי עיין שם והרב חתם סופר יורה דעה סימן קצ"ה נראה דנקט להלכה כר"ש דכל העומד ליחתך וכו' וכתב שם בשם תוספת בבא קמא ע"ו ע"ב ד"ה כל העומד וכו' דהא דאמרינן בכל מקום כל העומד לכך כאילו נעשה המעשה היינו כשעומד להעשות מיד בלי הפסק דבר אחר ביניהם ורשום אצלי לעיין בכלל זה בספר שיירי טהרה להרב מוהרש"ק בדף ח"ן ע"ד ועתה אינו מצוי אצלי ועיין ערוך השלחן ארח חיים סימן רע"ד ובמה שציין בקונטרס מחזה אברהם (קובץ קטן) שבסוף ספר שער הציון במערכת העי"ן ובספר דלתי תשובה לידידי הגאון פיקעלין יצ"ו בקונטרס מסגרת

השלחן ריש סי' ו' האריך בפלפול עמוק בדין זה ובפרטות על דברי הגאון חתם סופר הנ"ל עי"ש:

וחדשות אנו מגיד אשר מקרוב (בשנת תר"ן) יצא לאור אור הגנוז אור זרוע הגדול על איזה מסכתות וראיתי אשר דבר בקדשו בכלל זה (כל העומד וכו') אי קיימא לן כרבי שמעון או הלכה כרבנן ולזכות את הרבים שאין בידה ספר התורה הזה הנני מעתיק דברי קדשו ככתבו וכלשונו במסכת עבודה זרה סי' עט"ר (דף ל"ז ע"ב מדפי הספר) וזה לשונו הטהור הילכך הלכה למעשה חתיכה של איסור שנפלה לתוך ששים של היתר ואחר כך נפלה אחרת בין ידע בראשונה שנפלה בין לא ידע בה אם הגביה אותה לחוץ קודם שנפלה שניה מותר ואם לאו אסור וליכא למימר דדוקא גבי תרומה אזלי רבנן בתר הגבהה מפני שצריך להרים התרומה אבל בשאר איסורין שאין צריך להרים ה"נ דמודו לר' שמעון ובידע בה סגי לא היא דאין חילוק בין תרומה לשאר איסורין שכשהם בטילים מה שמתבטלין דמותרין מיד באכילה ואף על פי שלא הרים אבל מה שצריך לתרום בתרומה היינו מפני גזל הכהנים כדאמרינן בירושלמי דערלה בפרק התרומות ותרומת מעשר הכא את אמרת צריך להרים ר' יעקב בר זבדא ר' אבהו בשם ר' יוחנן מפני גזל השבט הילכך אי הוה שרי כל כי האי גוונא בשאר איסורין בלא הגבהה הכי נמי הוה שרי באכילה ואפילו בלא הגבהה ואפילו לגזל השבט לא חיישינן אי יהיב ליה דמי ואין צריך להרים אפילו בתרומה דהא ליכא גזל שפרע לו הפאה של תרומה הילכך כך היא הלכה למעשה כאשר כתבתי לפי מה שקבלתי ממורי רבינו אבי העזרי ואני המחבר פליאה היא בעיני הואיל ורבותינו הורו בה להיתירא ועבדי בה עובדא היאך היה הקב"ה מביא תקלה על ידם ונראה בעיני אני יצחק בר משה נב"ה דודאי כך הוא הפירוש דר אלעזר בר שמעון אדאבוה ר' שמעון קאי ולרבנן ודאי אף על גב דידע בראשונה קודם שנפלה השניה ולר' שמעון מותר הואיל וידע בה ואף על גב דלא הגביה דכל העומד להרים כמורם דמי כדפרישית דהיינו טעמא דר שמעון לטעמיה דסבר כל העומד ליזרק כזרוק דמי כדאמרינן במרובה (בבא קמא ד' ע"ו) דר שמעון סבר כל העומד ליזרק כזרוק דמי וכל העומד ליפדות כפדוי דמי ובפרק המנחות והנסכים (ק"ב) אמר ליה רב אשי לרב כהנא לר' שמעון דאמר כל העומד ליזרק כזרוק דמי כל העומד לישרף כשר ף דמי ובפרק הכונס (ד' נ"ט) נמי סבר ר' שמעון כל העומד לתלוש כתלוש דמי ובכולהו קיימא לן כר' שמעון דסתם לן תנא דהיכא דנתקבל הדם בכוס כאילו נזרק דמי דתנן בפרק כל הזבחים שקבל דמן (זבחים כ"ה) נשפך על הרצפה ואספו פסול ובפרק כל הפסולין (שם ל"ב) תנן נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר דהיינו שכבר נתקבל בכלי והיה ראוי

לזריקה כזרוק דמי אבל כשנשפך מן הצואר על הרצפה לא היה עומד לזריקה לא כזרוק דמי ופסול מכל מקום שמעינן ממתניתין דהיכא דעומד ליזרק כזרוק דמי ובהכונס (ד' נ"ט) קיימא לן כר' שמעון דאמר דכל העומד ליתלש כתלוש דמי דאמר התם דן רב כר' מאיר ופסק הלכה כר' שמעון דן רב כר' מאיר כתב לראשון ולא חתמה לו לשני וחתמה לו אבדה כתובתה ופסק כר' שמעון דתנן ר' שמעון אומר אכלה פירות גמורים משלם פירות גמורים אם סאה סאה אם סאתים סאתים ופירשו רבותינו דהיינו דפרכיה אביי לרב יוסף בפרק נערה (כתובות ד' נ) דההיא דאתאי לקמיה דרב יוסף אמר להו זילו הבו לה מתמרי דאבודיא אמר ליה אביי אילו הוה בעל חוב כי האי גוונא מי קא עביד מר אמר ליה אנא דחזיא לבודיא קאמינא סוף סוף כל העומד ליגדר כגדור דמי אמר ליה אנא דצריכי לבודיא קאמינא והשתא מאי פרכיה אביי והא תנאי פליגי בה בפרק השולח (גיטין ל"ט) ופרק קמא דסנהדרין (דף ט"ו) ופירשו רבותינו דפרכיה מכח פסקיה דרב דפסיק כר' שמעון בהכונס (ד' כ"ט) ותנן (כריתות כ"ג) המביא אשם תלוי ונודע לו שלא חטא אם משנשחט נודע לו ישפך והבשר יצא לבית השרפה נזרק הדם הבשר יאכל רבי יוסי אומר אפילו דם בכוס יזרק והבשר יאכל ופרכינן לרבי יוסי אמאי יזרק הא הויא ליה ידיעה בשעת סליחה אמר רבא ר' יוסי סבר כר' שמעון דאמר כל העומד ליזרק כזרוק דמי וקיימא לן ר' יוסי נימוקו עמו ורבא דהוא בתרא מוקים להו כר' שמעון הילכך נתברר לנו דהלכה כר' שמעון דכל העומד ליזרק כזרוק דמי וכל העומד ליתלש כתלוש דמי והוא הדין יש לנו לומר דהלכה כמותו דכל העומד לפדות כפדוי דמי וכל העומד לישרף כשרוף דמי וכל העומד להרים כמורם דמי דהכא נמי עומד להרים מפני גזל השבט הילכך לשיטת רבותינו דילפינן מינה שאר איסורין ועבדי בה עובדא כל שכן הוא שאם נפל כזית איסור לתוך ששים זתים של היתר וידם בו ולא סילקו עד שנפל עוד זית אחר שהכל מותר כר' שמעון דהא אפילו הגבהה אינו צריך דהגבהה דתרומה לא מפני האיסור אלא מפני גזל השבט כדפרישית לעיל ועיין במה שכתבתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת חנוכה אות י"ד (בד"ה ובאות דל"ת כתב להסביר):

כלל קמג) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד דאי עביד לא מהני מה שיהיה כתוב כאן נעתק לעיל באות ע"ג (בד"ה ובאות קמ"ג):כלל קמד) כבוד אביו ורבו אם יש לו דין עמהם אם רשאי לתבעם לבית דין הגאון כתב סופר בחלק יו"ד סי' ק"ז נשאל בתלמיד שיש לו תבעה מרבו מובהק אם רשאי לתובעו בבית דין וכתב לברר הדין בבן עם האב כי האי גוונא וממנו נקח לתלמיד עם רבו והביא שיטת הרי"ף והרמב"ם בהא דאמרו בקידושין דף ל"ב עד היכן כבוד אב ואנו עד שיטול ארנקי ויזרקנו לים והרי"ף והרמב"ם הוסיפו

תיבת שלו (שיטול ארנקי שלו ויזרקנו) והקשה מרן בב"י סי' ר"מ שהרי הם פוסקים דכבוד משל אב ואיך כתבו דאפילו נוטל ארנקי שלו וזורקו וכו' ותירץ מרן דיש לחלק בין העדר כבוד לצער ובזיון ופסק בש"ע כשיטת הרי"ף והרמב"ם ועל זה שקיל וטרי בפלפול נחמד בדברי הפוסקי' ראשונים ואחרונים בדין זה כדרכו בקודש והביא מה שכתב רבינו הטור בסי' ר"מ בשם הרמ"ה דשרי לתבוע את אביו בדין ונשא ונתן בדברי הרב ב"ח שם והביא שמוהרמ"ל בסי' קל"ו כתב דהרמ"ה שסובר דשרי לתבעו בדין הוא משום דסובר דמקמי דשדייה לארנקי שרי להכלימו ולבתר דשדייה אסור להכלימו משום דמאי דהוה הוה מכל מקום לתובעו בדין שרי אך למאן דאית לי' דאף מקמי דשדייה אסור להכלימו גם לבתר דשדייה אינו יכול לתובעו בדין ואם כן להרמב"ם אסור לתבעו בדין והרב משנה למלך בפרק ששי מהלכות ממרים הביא דברי מוהרמ"ל וכתב שאין דבריו נראים ומתבאר שלדעתו גם להרמב"ם שרי לתבעו בדין ועם שלא גילה המשנה למלך למה לא נראה בעיניו דברי מוהרמ"ל נפק דק ואשכח שכן מוכח מדברי הרמב"ם בסוף פרק חמישי מהלכות ממרים מי שנתחייב לבנו שבועה אינו משביעו בשבועת האלה שהרי זה בא לקללת אביו וכו' דאלמא תובעו בדין ומתחייב שבועה וכתב לצדד במה שיש לדחות לזה ועוד צדד לומר דאפשר דהרמב"ם מיירי כשיש לו תביעה על אביו ויודע שמעכב את שלו שלא כדין וגזל הוא בידו הוי כאינו עושה מעשה עמך דאף דהרמב"ם סובר דגם כשאינו עושה מעשה עמך חייב לכבדו אפשר דוקא כשהוא רשע בעבירות אחרות אבל באותו דבר אין צריך לחוס על כבודו ולכן מותר לתבעו בדין אבל בשאר דין ודברים שסובר האב בדעתו שהדין עמו אפשר שאינו יכול לתבעו בדין וכו':

ומסיק לדינא דמהרמב"ם מוכח דמותר להעמידו בדין ולהשביעו וכן דעת הרב בית חדש וכן פשיטא ליה להרב משנה למלך ואף דמדברי הרמ"ה שהביא הטור נראה שסובר שגם להעמיד בדין איכא קלון מכל מקום הרי להרמ"ה מותר להכלימו בשביל הפסד ממון ולהרמב"ם דאסור להכלימו בשביל הפסד ממון היינו דוקא לבזותו ולצערו אבל להעמידו בבית דין ואפי' להשביעו מותר וכן עיקר לדינא ונסתפק שם אם גם להאם מותר להעמידה לפני בית דין דבאשה מצינו בדוכתי טובא בש"ס דאיכא בזיון שתבוא לפני בית דין ואין ללמוד אשה מאיש וכו' והצריך תלמוד וציין מוהרי"ק שרש נ"ח ועוד כתב דאם האב נתבע וזילא ליה למיזל לבי דינא עם בנו דיש לומר שישלחו בית דין לו סופרי דיינים ויטען בפניהם כמו בנשים יקרות ותלמיד חכם שתורתו אומנתו שבח"מ סי' קכ"ד וכו' וחזר להשיב למה שנשאל אם רשאי לתבוע רבו לדין בפני בית דין וכתב שהדין כמו בן לאביו דאף דכבוד רבו עדיף מכבוד אביו דאבידת רבו קודמת לאבידת

אביו היינו בדלית ליה פסידא לתלמיד אבל להפסיד שלו משום כבוד רבו לא לישתמיט שום אחד מהפוסקים דלימא הכי ודבר שיש בו משום בזיון תלי בשיטת הפוסקים אם חייב לוותר נגד האב או לא והוא הדין נמי נגד רבו וכו' אבל במקום פסידא לא מצינו והא דקיימא לן דהחולק או עושה מריבה או מתרעם על רבו כאילו עושה כל אלה עם השכינה היינו כל זמן שאינו נוגע להפסד ממונו או גם בדבר שבממון לא יערער אחריו שעשה לו שלא כדין אבל כשיודע וברור לו לפי דמיונו כי יש עול בחיק רבו בודאי מותר להתרעם עליו בבית דין דמשום כבוד רבו אין צריך להפסיד ממונו:

אך לדבר מזה ולספר לאחרים שאין לו בזה תועלת ממון עונו ישא האיש ההוא וגם בבית דין כשידבר דברי בזיונות נגד רבו או נגד כבוד הרב גדול עונו מנשוא כל זה לפי עיקר הדין אבל טוב לבית דין שלא להכניס עצמם בזה אם אפשר לדבר על לב התלמיד לכופו בדברים בתוכחת מוסר לשמור נפשו ולהתרחק מזה פן יכשל בדברים ויאשם ח"ו ואם בדברים לא יוסר טוב לשמוע ממנו תחלה אם יש ממש בטענותיו שלא יהיה הורדת כבוד התורה וכבוד הרב על מגן וישמע מטענותיו אחד שאינו מן הבית דין אשר ישפטו בדינו והתלמיד ישמור נפשו ויתרחק מכזה וכיוצא בו לפגוע בכבוד רבו שלמדו תורה ורוב חכמתו ממנו ויש חילול השם גדול אם ישמעו קרובים ורחוקים מה יאמרו ראו זה שלמד תורה מבזה כבוד רבו וכתיב ואהבת אה"א שיהיה שם שמים מתאהב על ידיך וכו' ויאמר לרבו טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף אלו תורף דב"ק וביאר שם דבדאית ליה לתלמיד פסידא דשרי לתבעו בדין לאו דוקא כשהוא רב בלבד או אב בלבד אלא אף אם הוא אביו ורבו ביחד מותר אלא שבענין זה יש לו לחוש יותר מלפגוע בכבודו דחמיר טפי דאיכא תרתי וענשו ביותר: כלל קמה) כלי שני ואינו מבשל אם הוא דבר גוש אי מבשל רשמתי בדין זה בקונטרס אסיפת דינים במערכת הה' אות ל"ד עי"ש: כלל קמו) כל באמת אמרו הלכה הכי אמרינן בש"ס דילן ובירושלמי ואם הכונה לומר שהיא הלכה למ"מ או ר"ל דנקיטינן הכי כתבתי קצת בקונטרס זה במערכת הבי"ת אות ס"ד עי"ש (בשדי חמד ח"א):

כלל קמז) כבוד אב ואם מה שכתב רבינו מוהריק"ו ופסקו הרמ"א ביו"ד סוס"י ר"מ דאם האב מוחה בבנו מלישא אשה שיחפוץ דאינו שומע אל אביו נראה פשוט דכל זה אינו אלא כשהבן רוצה ליקח אשה הגונה הישרה בעיניו והאב רוצה לעכב בידו אמנם אם הבן רוצה לקחת אשה שאינה הגונה לו כלל ודאי שחייב לשמוע לו וכ"כ בספר החסידים סימן תקס"ד כ"כ הרב תהלה לדוד ח"ב דף ה' ע"ב ולא ראה תנא דמסייע ליה שכ"כ בהגהות בנו של הרב בית הלל בסו"סי ר"מ ודייק כן מתשו' מוהרשד"ם וכמ"ש

בשמו הרב דברי מרדכי גאלנטי הנד"מ בדרשותיו דף א' ע"ג וכן פשיטא למרן מוהרד"ף במכתם לדוד חיו"ד סי' נ"ג דף צ"ה ע"ד ד"ה ובר מן דין עי"ש והרב דברי מרדכי שם נסתפק באם הבן רוצה לישא אשה הגונה ואביו ואמו מונעים אותו באומרם שתצער אותם ומעציבה את רוחם עפ"י מדותיה היתחייב לשמוע בקולם או לא ודקדק מדברי מוהריק"ו ומדברי הר"ן שחייב לשמוע בקולם ושכ"כ בס' החסידים סי' תקס"א דאפילו לגרש אשתו דאיכא נידנוד איסור הטיל תנאי לשלא ישמע בקול אביו כשאינה מצערת את האב הא אם מצערת חייב לגרשה וכ"ש שלא ישאנה יעי"ש ד"ק באורך: כלל קמח) כרת דיומי אי איכא בזקן בן שמנים שנה שאכל חלב וכיוצא הוא מחלוקת דהג' ח"ץ בסי' מ"ט פשיטא ליה דבן שמנים שנה ליתיה לא בכרת דשני ולא בדיומי ומרן חיד"א ביעיר אזן מערכת הבי"ת אות כ"ג אף שכתב סמך לדבריו ממ"ש בשלהי מ"ק דבן שמנים שמת פתאום הוי מיתת נשיקה מ"מ כתב דמוכח מהירושלמי פ"ב דביכורים ובברייתא דשמחות פ"ג דהוי כרת דיומי דאל"כ שאלת מי מודיע שייך בבן פ' וההיא דשלהי מ"ק היינו כשלא חלה אבל חלה ומת איכא כרת דיומי אף בהגיע לגבורות:

כלל קמט) כתיבה לשמה דבעינן בספר תורה תפילין ומזוזות אם הוא מדאורייתא הנה הרב פרי מגדים בסי' ל"ב באשל אברהם אות ל"ב רצה לומר שהוא מדרבנן דהא מאי דבעינן כתיבה לשמה ילפינן מעיבוד כדאמרינן בגטין דף מ"ה ע"ב עיבוד לשמה בעי כתובה לשמה מי לא בעי ועיבוד כתבנו לעיל דהוא מדרבנן עיין רמב"ם פרק א' מהלכות תפילין בכסף משנה ומה שציין למה שכתב לעיל לפי הנראה כונתולדבריו שבאות י"ג שכתב דעיבוד לשמה בס"ת תפילין ומזוזות הוא דרבנן וכן נראה מתשובת הר"מ לחכמי לוניל בפרק א' מהלכות תפלין דין י"א בכסף משנה דמהאי טעמא מזוזה לא בעי עיבוד לשמה ולמד מזה לאם נתחלף לו עור בעד עור שלא לשמה דהוי ספק דרבנן ולקולא ושוב שקיל וטרי שם אי חשיב דבר שיש לו מתירין (דאזלינן בספקו לחומרא) שיחזור ויעבדנו לשמה וכו' עי"ש אמנם שוב כתב שמדברי הרב הלבוש משמע שהוא מן התורה והרב יד אהרן במהדורא בתרא שם (על דברי רבינו הטור צריך לכתוב כל האזכרות לשם קדושת השם) כתב וז"ל אם הוא מדאורייתא או מדרבנן עיין בספר קרית ספר בהלכות ספר תורה שכתב שהוא מדרבנן משום זה אלי ואנוהו והרב דבר שמואל בסי' ע"ד דחה דבריו וכתב שהוא מדאורייתא או הלכה למשה מסיני ואין מצוי אצלי ספר דבר שמואל ומאי דפשיטא ליה להרב קרית ספר שהוא מדרבנן משום התנאה לפניו במצות ומשמע שכן היא דעתו דכל שהוא משום זה אלי ואנוהו אינו אלא מדרבנן אף שאין זה פשוט ודעת הרא"ם שהיא דרשה גמורה מדאורייתא כמו שכתב הרב פתח הדביר בח"א סי' ט"ל דף

ס"ב ע"א ובח"ב סי' קצ"ב אות ד בשם הרבנים גט מקושר נכון בתוספותיו על הרא"ם מדף קי"ח והלאה ושם חדש בח"א דף ק"ז ע"ב ודרך החיים וכן צדד הרב שאגת אריה בסימן נו"ן שהוא מדאורייתא (ע' במה שכתב הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' סוכה ד' י"א) מכל מקום יש שרים רבים ונכבדים שתופסים כוותיה דמר שאינו אלא מדרבנן וכמו שכתבתי לעיל במערכת הזיי"ן אות י"ב בס"ד (ונדפס בשדי חמד בחלק דברי חכמים סי' ה' גם בקונטרס פאת השדי בחלק דברי חכמים בסי' י"ט הבאתי עוד בזה בס"ד עי"ש):

ודעת הרב מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' ל"ב אות ל"א דמדאורייתא בעינן כתיבה לשמה ולכן במה שנסתפק רבינו ברוך שהביא הרא"ש בהלק"ט במה דקימא לן שצריך שיכוין לשמה אם צריך שיאמר בפיו שכותב לשמה או סגי במחשבה כתב הרב (בשם הא"ז ומשמעות רמ"א) דיש לפסול בדיעבד אם לא הוציא בשפתיו דהוי ספק דאורייתא ולחומרא וכן מתבאר מדברי הראשונים דשקלו וטרו במאי דאמרינן במסכת גטין דף מ"ה ע"ב דגוי פסול לכתיבת ס"ת תפילין ומזוזות משום כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה עיין בתוס' מנחות דף מ"ה ע"א ובמסכת עבודה זרה דף ז"ך ע"א ובהרב המרדכי בהלק"ט מה שכתבו ליישב קושיא זו ומוכח מדבריהם דכתיבה לשמה היא מן התורה אלא שנחלקו לענין סתמן אי כלשמן דמי או לא ואם יש לחלק בין האזכרות לשאר כתיבת הס"ת לענין סתמא כלשמה עי"ש בדב"ק: ומה שכתב הרב יד אהרן בשם הרב המבי"ט בקרית ספר שהוא מדרבנן ספר זה אין מצוי אצלי אמנם אנכי הרואה להרב מוהר"י אסאד בתשובה כי באה בספר חכמת שלמה (הנספח לספר הר המור הנד"מ) בסי' י"ב דמוכח מדבריו דמה שכתב הרב המבי"ט שהוא מדרבנן לאו על עיקר כתיבה לשמה קאמר שהיא מדרבנן אלא בכתב סתם הוא דאמר דמדאורייתא מהני דסתמא כלשמה ורק מדרבנן הוא דלא אמרינן סתמא כלשמה ואם כן אפשר דמודה הרב המבי"ט שאם כתב בפירוש לשם דבר אחר פסול מן התורה וכתב שם שהרב שערי דעת השיג על הרב המבי"ט מדברי התוס' בעבודה זרה ומהמרדכי בהלק"ט וכו' ומר ניהו טרח וכתב באורך להוכיח דמן התורה הוא מאי דבעינן לשמה וסתמא פסול מן התורה עיש"ב (בד"ה וכדי שלא):

גם מה שכתב הרב פרי מגדים דעיבוד לשמה הוא מדרבנן ורצה ללמוד מזה לכתיבה הנה אמת שכן נוטה דעת הרב מנחה בלולה בהלכות ספר תורה בדף נו"ן וכן דעת הרב טעם המלך אשר בשער המלך בסוף פרק ג' מהלכות גירושין אך אין זה פשוט ולדידי חזי דדעת רבינו עקיבא איגר בתשובה סוף סימן ב' היא דעיבוד לשמה הוא מן התורה שכתב שחקר מהסופרים איך מתנהגים בעיבוד העורות שיוכלו ליקח מהם איזה עורות

לכתוב בהם גטין כשיצטרכו ולא יהיה חשש הורדה מקדושתם ואמר שהגידו לו שבשעה שמניחין העורות בסיד אומרים שיהא מעובד לשם ס"ת או תפילין ומזוזות וגיטין כפי מה שיבחרו אחרי כן ואמרתי להם שמה שהם חושבים לתקן בתנאם למען שאותו קלף שיקחו לגיטין לא יהא נתעבד מעולם לשם סת"מ אינו נכון בעיני כלל דהא חם נימא דהוי כמתנה בשעת עיבוד דאותו שאקח לכתוב עליו ס"ת יהיה עבודו לשם ס"ת ומה שאקח לכתוב עליו גט יהיה חול אם כן מה שכותבים על קלפים אלו ס"ת ותפילין ומזוזות לא הוי מעובד לשמו דנצטרך לומר דזה שכותב עליו ס"ת הוברר הדבר שנעבד לשם ס"ת והרי אנן קי"ל בדאורייתא אין ברירה והוריתי להם שיעבדו הכל לשם ס"ת ויתנו בתחלה שיהא בידם לשנות לכתוב עליו דברי חול דתנאי מהני בזה עכ"ל הרי דחשיב לעבוד לשמה דבר תורה ולא אמרינן ביה ברירה ומאי דמשמע ליה לרב פרמ"ג דהוא מדרבנן מדקדוק לשון רבינו הגדול בתשו' לחכמי לוניל (שכתב הטעם דס"ת ותפילין צריכים עיבוד לשמן ולא מזוזה לפי שס"ת ותפילין הם עצמם מצוה לפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות יתרה והוצרכו לעבדן לשמן לפי שיזהר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ומזוזה עצמה אינה מצוה שאם אין בית אין מזוזה וכו') הנה מצאתי שהרב בית שלמה בחלק א"ח תוך סימן ע"ג דף מ"ו ריש ע"ב שכתב דמההוא דאתא לקמיה דר' אבהו (בגטין ד' נ"ד סוף ע"ב) ואמר ס"ת שכתבתי לפלוני גויליו שבו לא עבדתים לשמן וכו' ואמר לו מתוך שנאמן להפסיד שכרך נאמן להפסיד ס"ת וכו' דכיון דקמפסיד כוליה אגרא אימור קושטא קאמר שנראה דמשום ספק אסר ר' אבהו אם כן מוכח דעיבוד לשמן הוא מן התורה שלא כדברי הפרמ"ג וכו' וסיים ומה שהביא ראיה מתשובת הרמב"ם וכו' הנה בתשובת הרמב"ם עצמו (בס' פאר הדור) סימן י"ח הלשון מתוקן כראוי ואין משם ראיה עי"ש שכתב בלשון זה ואם תאמר ומה טעם תפילין וס"ת צריכים עיבוד לשמן ומזוזה אינה צריכה לפי שעצם הס"ת והתפילין הן המצוה לפיכך צריכין לעשות להן עבוד לשמן דהוא חשיבות יתירה שיזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים אבל מזוזה וכו' ע"כ לענייננו דלפי סגנון לשון זה יתכן לפרש דמדאורייתא הוא כמובן וראיתי שרבני גאוני דורנו יצ"ו האריכו בדין זה בספריהם הקדושים ואשא את שמותם ואולי אוכל להתבשם בתורתם לעת הפנאי בל"ן עיין שם אריה בתשובות הנוספות (שאחר קונטרס הזמה בדף קכ"ט) סימן א' העמק שאלה (על השאלתות) בסוף פרשת ויקהל עתה נדפס ס' בנין שלמה לידידי הגאון מוהרש"ך מווילנא יצ"ו וראיתי שהאריך בענין זה בסימן ז' עי"ש דב"ק ועוד נדפס חדש ממש ס' בית יצחק יו"ד ח"ב לידידי הגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו ועי"ש בסימן ק"ב אות ט' וסי' ק"ד אות ד':

ובמאי דבעינן כתיבה לשמה אם צריך להוציא מפיו או סגי במחשבה רשמתי במערכת הלמ"ד אות פ"ג: כלל קן) כבוד אביו כשהוא רשע דנחלקו הפוסקים אם חייב בכבודו ודעת הרמב"ם דאפילו אם אביו רשע ובעל עבירות חייב בכבודו כמ"ש ביו"ד סי' ר"מ סי"ח כתבתי לעיל במערכת הגימ"ל אות י"ז (בשדי חמד ח"א) בשם מרן חיד"א דנראה מדברי הרמב"ם דחייב מדאורייתא ולא משום ספק שמא הרהר תשובה בלבו עי"ש ועתה השגתי ס' תורה מציון היוצא לאור בעיק"ו ירושת"ו וראיתי לרב אחד נר"ו שם בחוברת א' לשנת תרמ"ז בסי' י"ב שכתב בשם יערות דבש ח"ב דלדעת הרמב"ם אינו חייב אלא מפני מראית העין ושקו"ט שם במאי דהוינן בעניותין שם ויישב עפ"י דברי היערות דבש הנ"ל וכתב דמרן חיד"א בס' פתח עינים בסוגיא דשאל בן אלמנה אבי אומר השקני מים וכו' עמד בכל זה אין מצוי אצלי לראות דב"ק ותימה על הרב שער החצר שהבאתי שם שלא הזכיר דבריו וכתב הגאון כתב סופר בחלק יו"ד ח"ב סי' ק"ז דיש לומר דאף להרמב"ם שסובר שאף אם הוא רשע חייב לכבדו אפשר דהיינו דוקא כשהוא רשע בשאר עבירות אבל כשהוא רשע בדבר שבא לכבדו אפשר דאינו חייב בכבודו עי"ש והבאתי דב"ק לעיל באות קמ"ד: כלל קנא) כעס ידוע כמה הפליגו רבותינו בש"ס ובמדרשים בגנותו וספרי מוסר מלאים זיו ומפיקים וכתב הרמב"ם בפרק שני מהלכות דעות אמרו רבותינו כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה ותמה הגאון מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיולמסכת שבת דף ק"ה ע"ב דבש"ס שם לא אמרו אלא דמשבר כלים בחמתו וכו' הוא כעובד עבו"ז ומנא ליה לרבינו דהכועס בלבד גם הוא כעובד עבודה זרה עיין בקונטרס כללי הפוסקים בסי' ה' אות כ"ב מה שהבאתי בזה:

כלל קנב) כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון כתב הרב מאמר מרדכי (שיטה למס' גטין) בדף ק"י ע"ד שהרב גופי הלכות בסי' רל"ד כתב בשם התוס' דבמילתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן חיזוק כשל תורה והלא במאמ"ר יישב בזה מה שהקשה הרב אנגי"ל עמ"ש בש"ס בדף ס"ה ע"א דההיא דאומר אדם לבנו ולבתו וכו' הא לך מעות ופדה את מעשר שני מיירי בעציץ שאינו נקוב דרבנן דהא קיימא לן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וניחא ליה על פי כלל זה דגם עציץ שאינו נקוב מילתא דלא שכיחא היא ולא אמרינן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא וכו' עי"ש והנה לא הראה לנו דברי התוס' איה מקום כבודם וס' גו"ה אין אצלי ולפי הנראה כונתו לדברי התוס' ביבמות דף ל"ו בד"ה חיזוק לדבריהם ואם האמת הוא כן לדעתי העניה לא תתיישב בזה קושית הרב"א דשם הקשו התוס' דר' יהודה אדר"י לענין אם עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה או לא ותירצו דבמילתא דלא שכיח לא עשו חיזוק כלומר יותר משל תורה דבהכי הוא דמיירו שם וא"כ

י"ל דלהשוותו לשל תורה גם במידי דלא שכיח עשו חיזוק דאמרינן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא וא"כ בההיא דגטין שייך שפיר להקשות כל דתקון רבנן וכו' ואין לנו בישוב קושיא זו אלא מ"ש הרב המגיה שם עפי"ד הריטב"א שם דעציץ שאינו נקוב אין לו עיקר מן התורה ולא אמרינן ביה כל דתקון רבנן וכו' כמו שכתבתי לעיל באות ק"מ (בסק"ט) עי"ש ועפ"י מה שכתבתי מתיישב אצלי מאי דקשה לכאורה עמ"ש בתשו' הריב"ש סי' ש"ס גבי מינקת חבירו דאע"ג דהוא איסור דרבנן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (ע' לעיל באות ק"מ סק"ח מה שכתבתי בזה) דלכאורה הוא היפך דברי התוס' דיבמות הנ"ל שהרי לישא מעוברת ומינקת חברו מילתא דלא שכיחא היא וכמ"ש התוספת ביבמות שם ולפי מה שהבין הרב בדעת התוס' דבמידי דלא שכיח לא אמרינן כל דתקון רבנן וכו' תהיה סתירה לדברי הריב"ש ממ"ש התוס' אך למה שכתבתי דלא כ"כ התוס' אלא על לעשות חיזוק לדבריהם יותר משל תורה ניחא וצריך להבין למה הוצרך הרב גו"ה להביא כלל זה בשם התוס' דלפי הנראה תלמוד ערוך הוא בידינו בכתובות דף נ"ו ע"ב דאמרינן שם אליבא דר"י עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה ופרכינן והרי פירות וכו' ומשנינן מילתא דשכיחא וכו' והתוס' ביבמות לא באו לחדש כלל זה (דיש לחלק בין מילתא דשכיחא ללא שכיחא) אלא כל מגמתם היא לומר דלישא מעוברת חבירו חשיב מילתא דלא שכיחא (וז"ל וי"ל דבמלתא דשכיחא עבדו חיזוק אבל הכא מלתא דלא שכיחא היא שישא מעוברת חברו עכ"ד) וא"כ מה לו להביא מדברי התוס' גמרא גמור ולפי מה שהבאתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות ח"ן יתיישב קצת ועיין לקמן באות קנ"ב:

כלל קנג) כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ראיתי במכתב אלי אחד מידידי נפשי מרבני גאוני דורנו יצ"ו (כן מצאתי כתוב באחד מקונטריסי ואת שמו הטוב לא הזכרתי וכמדומה לי מר ניהו הרב בע"ס עמודי אש יצ"ו) שבספר זכרון יהודה לרבינו יהודה בן הרא"ש כ' חכם אחד בדף ל"א ע"א דלא אמרו כל דתקון רבנן וכו' אלא להחמיר ולא להקל והוא נר"ו הקשה על זה דבפסחים קט"ז ע"ב אמרינן כן לפטור סומא מאמירת הגדה ותירץ דהחכם הוא יפרש הסוגיא לענין להוציא אחרים י"ח כמו שפירש בספר המכריע ועוד תי' דשאני הגדה כיון דאיכא ברכה וא"כ אדרבא הקולא שלא לברך כדאמרינן סב"ל (הלשון מגומגם קצת וכונתו מבוארת) ויש לפקפק בתי' שני דהא בהגדה אין מברכים אקב"ו לומר הגדה וא"כ אינו פשוט דשייך בזה כללא דסב"ל עיין מה שרשמתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת ברכות סי' א' אות י"ח סק"ה (בשדי חמד ח"א) ולענ"ד קשה ע"ד החנם ההוא מדברי התוס' פסחים ת"ק ע"ב הנ"ל שכ' כל דתקון וכו' לפטור נשים

במ"ע דרבנן שהז"ג ובמכתב הנ"ל ראיתי שהביא מה שכתב הרב ארעא דרבנן באות רכ"ו דהתוספת ביבמות דף ל"ו כ' דר"י ס"ל דלא עשו חיזוק יותר משל תורה במלתא דלא שכיחא ותמה עליו דהי"ל להביא מהש"ס דכתובות דף נ"ו ע"ב הנ"ל כמו שהקשיתי לעיל על דברי הרב גופי הלכות:

כלל קנד) כללי ופרטי אי דרשינן כל התורה בכללי ופרטי או דרשינן בריבויי ומיעוטי הוא מחלוקת בש"ס בכמה מקומות כנודע והגאון מלא הרועים בחלק שני בדף ל"ב ע"ב בירר מי ומי הסוברים כללי ופרטי והסוברים ריבויי ומיעוטי כדרכו בקודש ולא נטפל לבאר לענין פסק הלכה כמאן נקיטינן ומרן הפרי חדש ביו"ד סי' פ"ד סק"ז האריך להוכיח דסוגיית הש"ס רהיטא ואזלא כמאן דדריש כללי ופרטי והוקשה לו דבשבועות דף כ"ו ע"א איפליגו ר' ישמעאל ור' עקיבא ואמרינן דר' עקיבא דריש ריבויי ומיעוטי וקיימא לן בעלמא הלכה כר' עקיבא מחבירו ואי הכי בהא נמי אית לן למיפסק כר' עקיבא ועוד דאיתא התם ד' כ"ה ע"א גבי שבועה שזרק פלוני צרור לים דרב סובר כרבי עקיבא והלכה כרב באיסור ונדחק ליישב עי"ש דב"ק ואני הדל מצאתי לרבינו האור זרוע (הגדול) בחלק שני סי' י"ד קרוב לסופו (בדף ה' ע"א) בדין תוספת מחול על הקודש כתב וז"ל וקשיא לי הואיל ור' עקיבא פליג היכי הוי הלכתא כר' ישמעאל הא קיימא לן כר' עקיבא מחבירו מיהו אשכחן שיש הלכה כר' ישמעאל לגבי ר' עקיבא דאשכחן דאיפליגו בשבועות דר' עקיבא דריש ריבה ומיעט וריבה ור' ישמעאל דריש כלל ופרט וכלל וסתם לן תנא בפרק הזהב כמה סתמות כוותיה דר' ישמעאל ותו דקיימא לן בהגוזל ובלולב הגזול דקרקע אינה נגזלת ומשמע בהגוזל דמאן דדריש ריבה ומיעט סבר קרקע נגזלת עכ"ל הרי כתב מפורש דנקיטינן כמאן דדריש כללי ופרטי אלא שיש לתמוה שלא העיר מסוגיא הקודמת (שם ד' כ"ה ע"א) דרב סובר כר' עקיבא וכתבו התוספות בד"ה דרב דאף דמצינו לרב דסבר עבדא כמקרקעי דמי צריך לומר דאית ליה שום מיעוטא ולא משום שסובר דדרשינן בכללי ופרטי וצריך לומר שסובר ריא"ז דאף דרב סובר כרבי עקיבא היינו משום דלית ליה כללא דהלכה כסתם משנה אבל אנן דקיימא לן הלכה כסתם משנה וסתם לן תנא כמאן דדריש כללי ופרטי הכי נקיטינן והוא דוחק שעל כל פנים היה לו להזכיר סוגיא זו:

והרב יד מלאכי בכלל ש"ך העתיק תורף דברי הרב פרי חדש וכתב שגם הרב גנת ורדים בגן המלך סי' י"ז לא מצא מנוח לקושיית הרב פרי חדש עי"ש ואינו מצוי אצלי וכפי המובן גם הרב גנת ורדים סובר דנקטינן כמאן דדריש כללי ופרטי ועיין עוד במה שציין ביד מלאכי בזה ובמה שמקשים על הרמב"ם דידיה אדידיה בכמה מקומות עיין במשנה

למלך פרק שלישי מהל' עבדים דין ט' ובכרתי ופלתי סי' פ"ד ובמטה אשר בליקוטים סי' ח"י דף מ"ז ע"ד והלאה ומלבד מה שהקשה פסקי הרמב"ם אהדדי דבריש הלכות שבועות פסק כר' עקיבא דדריש ריבויי ומיעוטי ואילו בהלכות עבדים פרק שלישי דין ט' ובראשון מהלכות בית הבחירה דין ח' וכן בריש הלכות גזלה פסק כמאן דדריש כללי ופרטי עוד הקשה דברי הרי"ף והרא"ש דבההיא דשבועות דף כ"ו בפלוגתא דר' עקיבא ור' ישמעאל פסקו כר' עקיבא דדריש ריבויי ומיעוטא ואילו בפרק כל הצלמים הביאו ברייתא דלא יעשה בית תבנית היכל וכו' דאתיא כמאן דדריש כללי ופרטי וכן הקשה על הסמ"ג דבלאוין רל"ט פסק כר' עקיבא דדריש ריבויי ומיעוטי ואילו בעשין פ"ג כתב דהלכה כרבי דדריש כללי ופרטי וכן הקשה על רבינו הטור דביו"ד סי' רל"ו פסק כר' עקיבא ואילו בסי' קמ"א ובח"מ סי' שמ"א פסק כמאן דדריש כללי ופרטי והביא מה שכתב הרב עצמות יוסף בסוגיא דקידושין דף כ' ליישב פסקי הרמב"ם ושקיל וטרי ולא נחה רעתו והצריך עיון ובשו"ת מנחת משה לידידי הגאבד"ק קאמינקא יצ"ו בחלק יו"ד סי' ז"ך האריך בפלפלא חריפא עי"ש דב"ק: וכתב בספר אברהם אזכור לגדול בדורנו מר קשישא יצ"ו בדף כ"ו אות ס"ב וז"ל כללי ופרטי הכי קיימא לן ולאריבויי ומיעוטי עיין מזה חקרי לב ח"א ליו"ד סי' מ"א פרי חדש יו"ד סי' פ"ד סק"ז וחזון נחום פרק י"ד דנגעים מ"ב פני מבין ח"א דל"א ע"ד וערוך לנר דמ"א ע"ג ואין אצלי ספרים הנ"ל וכבר כתבתי תורף דברי הרב מטה אשר דבהרבה מקומות נמצא שהרמב"ם פוסק כמאן דדריש כללי ופרטי כנז"ל:

כלל קנה) כל דבר שנאסר במנין שצריך מנין אחר להתירו אם יש לחלק בין כשלא בטל הטעם לכשנתבטל ועוד איזה כללים רשמתי במערכת הדל"ת (עי"ש במפתחות) וכתב בספר אברהם אזכור במערכה זו אות ט"ן שבספר פני מבין ח"ב מדף קמ"א והלאה האריך בכלל זה: כלל קנו) כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין הכי אמרינן בפרק לולב הגזול דף ל"ו ובפרק כל שעה דף כ"ז וראיתי בהגהות מצפה איתן בזבחים דף י"ב ע"ב שכתב כלל אחד בזה כדי לבאר דברי התוספות שם שהם סתומים והוא במאי דאמרינן שם דבן עזאי יליף דעולה פסול שלא לשמו מקל וחומר מחטאת וכתבו התוספות בד"ה בן עזאי לא דמי להא דאמר בפסחים כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וכו' ולא ביארו אמאי לא דמי וכתב הגאון הנ"ל שכונתם דהתם הוי סופו להקל באותה חומרא ממש שאנו דנין עליה דהיינו להצריך שרפה לחמץ ואם לא מצא עצים יהא יושב ובטל מביעורו לגמרי ונמצא שהקולא שלבסוף מנגדת להחומרא שאנו דנים עליה ולכך אינו דין משא"כ כאן שהקולא שנמשכת בסוף לענין פיגול מחומרא דפסול שלא לשמה

אינה מנגדת להדין שאנו דנים עליה ולכך אינה מבטלת הדין עכ"ל ודבריו נכונים וראוים לגאון שכמותו אך תמיה לי שנראה שנעלם ממנו דברי הירושלמי בפרק כל שעה הלכה א' (ד' י"ב ע"א בדפוס זיטאמיר) דאמרינן התם כיוצא בו אמר ר' יודא אשה כי תזריע וילדה זכר מה תלמוד לומר לפי שנאמר וטמאה שבעת ימים וביום השמיני ימול בשר ערלתו שומע אני ביוצא חי שאמו טמאה לידה מנין ליוצא מת שמטמא את אמו טומאת לידה אמר ר' יהודה קל וחומר וכו' אמרו לו כל דין שתחלתו להחמיר וכו' אם טיהר החי את אמו יטהר המת את אמו אם לא זכיתי מן הדין לפיכך אמרה תורה זכר לרבות את המת הרי דאף דאין הקולא מנגדת להחומרא דטומאת לידה אמרו לו דהוי דין שתחלתו להחמיר וסופו להקל והרב יד מלאכי בסי' שכ"ג ציין בכלל זה לספרי ידי אליהו ומגילת ספר ואין מצויים אצלי ומצאתי בחפישה בס' לב שומע במערכה זו אות ט' שכתב בשם ספר לשם זבח שביאר דברי התוספות דגבי חמץ הקולא הנמשכת בסוף היא בגוף הדבר שדננו בקל וחומר להחמיר מה שאין כן בהא דזבחים שהקולא היא בדבר אחר דהיינו לענין פיגול ושכן כתב בכונתם הרב ידי אליהו ושהרב לימודי ה' השיגו ממאי דאמרו בתורת כהנים ריש פרשת תזריע גבי טומאת לידה בילד שיצא מת (היינו הך ברייתא דירושלמי ודאייתינא לעיל) והרב המחבר יצ"ו רצה לומר דלא מבטלינן הקל חומר בהאי טעמא דכל דין וכו' אלא כשיוצא קולא גמורה כההיא דלא מצא עצים לשרפו יהא יושב ובטל וכן לגבי סוכה בארבעה מינים וכן בדם טוהר אבל בהא דפיסול שלא לשמו דאף שמוציאו מידי פיגול מכל מקום הבשר אסור באכילה ואף שזה בלאו וזה בכרת ומה לי אסור לאו מה לי איסור כרת סוף סוף אסור הוא וכו' אלא דלא הונח לו בביאור זה דהרי משכחת התם נמי קולא גמורה באם אכל הבשר בשוגג דמשום שלא לשמו אינו חייב חטאת ומשום פיגול חייב חטאת (ולי הדל אין זה פיקפוק כיון שאין החילוק בגוף הדבר אלא בהעונש) לכן כתב שכונתם דדוקא כשהקולא שתמשך מחמת החומרא הוא מידי דשכיח כהעדר עצים לשריפה והעדר ארבעה מינים לסכך אבל הקולא שאם חשב לפיגול הוא מילתא דלא שכיח דאטו ברשיעי עסקינן דהא המחשב בקדשים לוקה לדעת ר' יהודה בזבחים דף כ"ט ואף לרבנן בלאו מיהא עובר ואף דהשתא קעבר במחשבה דשלא לשמה סברא הוא משום דשני בה לישני וליזיל וכדאמרינן בריש זבחים וכו' וכתב שהרב ידי אליהו כתב כהאי גוונא גבי רובע ושהרב חק נתן ביאר כונה אחרת בדברי התוספות:

ולי הדל יש לפקפק קצת בחילוקו הנ"ל וגם מדברי הרב יד מלאכי שם משמע לי דלא שמיעא ליה לחלק בהכי והוא שהקשה בעיקר הכלל מהא דאמרינן במנחות דף פ"ו

ע"א כל המנחות היה בדין שטענו שמן זית זך קל וחומר ממנורה תלמוד לומר זך כתית למאור ולא כתית למנחות דמוכח דאי לאו קרא הוה דרשינן קל וחומר אף שסופו להקל באם לא מצא זך כתית ורצה ליישב קושייתו ולומר דכי אמרינן קל וחומר למנחות היינו דוקא לכתחלה ולא לעיכובא ואם לא מצא לא יהא בטל מלהקריב המנחה ולא נתקררה דעתו בזה משום דהא ודאי כשהיינו למדין למנחות ממנורה היינו ודאי שיהיו שוים למנורה בכל צדדיה ובמנורה מתבאר מדברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות איסורי מזבח שהוא לעיכובא ואם כן הוא הדין כשהיינו דנין בקל וחומר למנחות היה לעכב ונמצא סופו להקל באם לא מצא ונראה לי הדל להוכיח כן מברייתא דירושלמי בפרק כל שעה הנ"ל והיא ברייתא השנויה בתורת כהנים ריש פרשת תזריע דאמרו לו לר' יהודה אם טיהר החי את אמו יטהר המת את אמו והוי סופו להקל ולמה לא השיב ר' יהודה אני לא באתי לדון הקל וחומר אלא לענין חומר שבו דהיינו טומאת לידה ולא לענין קולו לדון בו בדין דם טוהר אלא מוכח דכשבאנו לדון מחי למת בקל וחומר צריך ליתן לו כל הצדדים שבהמלמד וכל שכן שיש לומר כן בההיא דמנחות שהוא בעיקר הקל וחומר עצמו:

וליישב הקושיא מההיא דמנחות כתב (הרב יד מלאכי) דשאני ההיא דעצים ודסכך שאם לא ימצא עצים לשרוף החמץ וארבעה מינים לסוכה תתבטל המצוה לגמרי כיון שאין שום צד אחר לקיים המצוה אבל גבי מנחות דאי נמי בעינן שמן זך לא שייך בה למימר אם לא מצא יהא בטל שהרי מאותם הזיתים עצמם שיש לו להוציא מהם השמן כשר למנחות ליטרח בהו טפי ויגרגרהו בראש הזית כדין המנורה ויהיה לו שמן זית זך גם למנחות ונמצא אם כן שאין מציאות כלל שתתבטל לגמרי מצות המנחות אף אי בעינן זך דכיון דצריך שיהיו לו זיתים לשמן השני בטירחא כל שהו הרי מצי שפיר לעשותו שמן זך והקשו לו חבריו דאכתי אפשר שלפעמים יתרמי שכלה לגמרי כל השמן זית זך שבידו ולא יהיה לו אלא שמן שני ובההוא זימנא יהא יושב ובטל מלהקריב המנחה ונמצא דהוי דין שסופו להקל לאותו הזמן ותירץ דבשלמא בבעור חמץ וסוכה המסורים לכל יחיד ויחיד שייך למימר לא מצא יתבטל מן המצוה אבל גבי כהנים דזריזים הם והיו עושים שמן בשפע מלתא דלא אפשר הוא שיחסר להם שמן זית זך כיון דשלשה פעמים בשנה היו מלקטים את הזיתים כדי לעשות את השמן כדתנן במנחות פ"ת ומאותם הזיתים עצמם היו יכולים לעשותו ראשון הרי שלא נתיישבה דעת הרב אלא על פי מה שהכריח שלא היה באפשרות כלל שתתבטל המצוה ומשמע שאם היה מודה לדברי חבריו שאפשר לבא לידי ביטול אף שודאי לא הוי מילתא דשכיח כולי האי הוה חשיב

ליה ביטול הוא הדין לענין פיגול אף דלא שכיח כולי האי מכל מקום אינו בסוג דאי אפשר כלל כמו במנחות כמובן:

ולקושית הרב יד מלאכי ממנחות הנ"ל ראיתי ישוב נכון בדברי הרב בנין ציון בתשובות החדשות סי' קט"ז וז"ל ולי לא קשיא מידי דכלל זה לא שייך אלא אם במה שיושב ובטל על ידי הקל וחומר מבעל המצוה כגון גבי חמץ שמיד כשאינו מבער עובר בלא תעשה דלא יראה ובעשה דתשביתו וכן בסוכות כשלא אכל בסוכה ביטל המצוה אבל במנחות לא שייך זה דמנחות נדבה אין לה זמן קבוע ואפילו במנחת חובה שהיא מנחת נסכים אמרינן במנחות (דף מ"ד) מנחתם ונסכיהם אפילו מחר והך מחר פירוש לעולם כמו שכתב רש"י בתמורה (ד' י"ד) דבלא נזדמנו לו מביא לעולם וכן פסק הרמב"ם ואם כן כשיושב ובטל לא מבטל מצוה שיכול להמתין ולקיימה כשימצא אפילו אחר זמן הרבה ועוד דהרי הקל וחומר לא הוי רק במנחות הנאכלות ומנחת נסחים כולה כליל וכן במנחת חביתין ליכא ק"ו דאינהנאכלת והמנחות הנאכלות שקבוע להם זמן דהיינו לחם הפנים ושתי לחם אינן טעונין שמן כדאמרינן שם (ד' נ"ט) ואף דאיכא מנחת העומר שקבוע לה זמן וטעונה שמן אולי לענין מנחת העומר באמת לא הוי אמרינן ק"ו אבל אכתי צריך קרא למעט משום כל שאר מנחות הטעונות שמן דשייך בהו ק"ו ושם בסו' ק"ל הביא ראיה לסברתו דבדבר שאין לו זמן קבוע לא שייך לומר שיהא יושב ובטל ממה שכתבו התוספות בשבת דף, קל"ו (בד"ה דתניא) בשם ר"י דמיעוט אנדרוגינוס מהכשר קרבן היא קולא שאם לא מצא אלא אנדרוגינוס יהא יושב ובטל וכמו דאמרינן גבי סוכה לענין קל וחומר דארבעה מינים וכתבו על זה וז"ל ומיהו לא דמיא שפיר להההיא דהתם ודאי סופו להקל שאם לא ימצא ארבעה מינים כל ימי סוכה נמצא המצוה עוברת ואי אפשר לעשות עוד אפילו ימצא אחרי כן אבל גבי קרבן אם אינו מוצא עכשיו אלא אנדרוגינוס אחר זמן ימצא ואם כן תחלתו וסופו להחמיר עכ"ל והוא ממש כסברתי על קושית יד מלאכי עכ"ל והוא ישוב נכון וכלל גדול בדין זה:

גם מה שהביא שם בסי' ק"ל בשם הרב יוסף חיים קרא אב"ד פארדאן ליישב קושיית הרב יד מלאכי נראה נכון ותורף דבריו הוא שחקר שם דצריך להבין מה נשתנה מדה זו דקל וחומר משאר מדות שהתורה נדרשת בהם ואם הדין נותן שצריך (חמץ) שריפה וכן ארבעה מינים לסוכה מה בכך שיהא יושב ובטל והלא אם לא ימצא לסכך אלא בדבר המקבל טומאה מי לא יהיה יושב ובטל על פי חק התורה הקדושה והכי נמי אם לא מצא עצים לשרוף החמץ יהא יושב ובטל ולא מקיים עשה דתשביתו כי אם במה שציותה התורה דלענין תיקון שלא יעבור על בל יראה יכול לפררו ולזרותו לרוח (וכדדייק לישנא

דגמרא ורחמנא אמר תשביתו ולא קאמר ורחמנא אמר ולא יראה) וכן לענין סוכה וכו' אלא ודאי עיקר הפשט כדכתב רש"י בד"ה כל דין משום דכל עיקר הלימוד הוא רק מכח חומרו של חמץ יותר על הנותר ולכך מרבינן עוד חומרא דאיתא בנותר לכן אין אתה יכול ללמוד אלא חומרא ולא קולא ואי ילפת דצריך שריפה דוקא ילפת מינה קולא אם לא מצא אם כן תו לא קשיא מידי מהאי קל וחומר דמתניתין במנחות דשם לא ילפינן קל וחומר מצד שהמנחות חמורות ממנורה אלא מצד הסברא דדבר שהוא לאכילת בני אדם ראוי יותר שיהא שמן זית זך מדבר הנשרף אם כן מאי שייך לומר דהוי סופו להקל אם לא מצא וכו' אדרבה בדין הוא שנלמוד מקל וחומר זו גם שניהם הן לענין החומרא באם מצא יביא שמן זית זך והן לענין אם לא מצא דישב בטל כמו גבי מנורה עצמו ודבר זה לפי עניות דעתי נראה ברור כשמש עכ"ל והרב המחבר כתב לו תירוץ מר נ"י לא ידעתי לכוין אמה דקשיא לי עוד אכלל דכל דין שסופו להחמיר ממה דאמרינן בבכורות (ד' נ"ג) שהיה בדין ומה אם החדש והישן שאינו כלאים זה בזה אינם מתעשרים זה על זה כבשים ועזים שהם כלאים זה בזה אינו דין שלא יהיה מתעשרים מזה על זה עיין שם דקשה גם כן שהרי סופו להקל אם לא מצא עשרה מכל מין ולא שייך בזה סברת מר נ"י אבל לתרוצי אתי שפיר דיכול להמתין עד שימצא:

וכתב הגאון פרי מגדים בספר גנת ורדים כלל מ"ח דדוקא בקל וחומר הוא דאמור רבנן כל דין שתחלתו וכו' אבל במה מצינו מודו דלא שייך לומר כל דין וכו' שהרי ר' יהודה הדר יליף בפסחים במה מצינו ואף שרש"י כתב שם שהוא גזרה שוה ובגזרה שוה לא אמרינן כל דין וכו' לאו דוקא הוא אלא מה מצינו וכן כתב בחידושי הרש"ש שם דמה שכתב רש"י גזרה שוה לאו דוקא אלא כלומר מה מצינו וציין לזה רש"י ביצה דף י"ב ע"ב במשנה ובפירוש רש"י והוא דתנן התה גזרה שוה חלה ומתנות כו' וכתב רש"י לאו דוקא גזרה שוה הוא דמדרבנן בעלמא הוא וכו' וכוונתו דכי היכי דגזרה שוה דתנן במתניתין לאו דוקא הוא הכי נמי גזרה שוה דנקט רש"י לאו דוקא הוא כן נראה בכונתו אלא שרחוק בעיני לפרש בלשון רש"י דגזרה שוה דקאמר לאו דוקא הוא והרב לב שומע יצ"ו באות יו"ד כתב בשם הרב ידי אליהו דף צ' ע"א דגזרה שוה דנקט רש"י לאו דוקא אלא במה מצינו הוא ושקיל וטרי אי אמרינן כל דין וכו' היכא דילפינן במה הצד השוה שבהן והאריך קצת עי"ש ויותר נכון בעיני מה שכתב בספר יד יהודה להרב אבד"ק ראדחוב בסוגיא דפסחים על דברי רש"י הנ"ל שמה שכתב גזרה שוה רוצה לומר שדינו כמו גזרה שוה לענין מלקות עי"ש דב"ק: כלל קנז) כבוד חכמים אם נכון לגדור גדר שלא להפריז בתוארים הנהוגים בזמנינו משום חשש חנופה כתבתי במערכת החי"ת באות

ק"מ בס"ד ונשמט משם (אצל מה שכתב שם שרב אחד כתב לי שממה שלא תארתיו בתואר הגאון הבין שלא ישרו דבריו בעיני) אשר נודע לי ממגיד אמת מעשה שהיה בין שני רבנים מגדולי דורנו יצ"ו שהאחד והוא צדיק מפורסם הוכיח את השני על אשר צמצם בהתוארים אליו וכתב לו שאף שמעודו לא קרא עוד את התוארים אליו אבל תלמידיו ראו את מכתבו והגידו לו כי התוארים אינם לפי כבודו ומאז והלאה נזהר בזה שלא לפגום חס ושלום בכבוד שום חכם.

כן שמעתי: ובעיקר מה שנסתפקתי אם לגדור שלא להרבות בתוארים הנני להודיע אשר בו בפרק שאלתי את דידי הרה"ג המפורסם מוהר"ר שלמה אברהם רעזכטא מאזראקאוו המחבר ספר היקר ביכורי שלמה יצ"ו והשיב לי בזמן הנ"ל וכששלחתי מערכת החי"ת להדפיסה שכחתי ממכתבו אלי ולכן נכון בעיני להביא דברי קדשו בזה ואלה הדברים: א) מה דבדק לן מר הי"ו וז"ל בימים אלו נודע לי כי נכשלתי לכתוב תואר הגאון למי שאינו ראוי וכתב לי רב גדול אחד מידי"נ יצ"ו כי היה לו מכתבי כקרדום להתגדר להרבות מחלוקת ולהסיג גבול רב וכו' ומזה נולד לי רעיון שלא לכתוב בקונטריסי (בהביאי דברי הרבנים בהערותיהם) תואר גאון לשום אחד אף להגדולים המפורסמים רק לכתוב הרב פלוני אבד"ק פלוני יודיעני דעתו אם נכון הדבר או יש לחוש משום העדר כבוד חלילה עכ"ל הזהב: ב) הנה וכו' ומה אדע וכו' ובודאי לא התכוין מר רק להשתעשע אתי בד"ת ופשוט גם למר כי אין ראוי לעשות כן שיהיו כל אפין שווין שלא לכתוב תו זר גאון אף להגאונים המפורסים כצד השני שכתב מר דיש לחוש משום העדר כבוד חלילה ואטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו שלא יהיה ניכר שוע לפני דל איבעית אימא קרא ואיבעית אימא סברא כאשר אבאר בעזהי"ת: ג) כתיב בתורה בפרשת קדושים מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וכתב בספר המצות להרמב"ם (מצוה ר"ט) היא שציונו לכבד החכמים ולקום מפניהם ולגדל אותם וכו' ובחינוך (מצוה רנ"ז) כתב וז"ל לכבד חכמים ולקום מפניהם וכו' משרשי המצוה לפי שעיקר היות אדם נברא בעולם הוא מפני החכמה כדי שיכיר בוראו על כן ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה ומתוך כך יתעוררו האחרים עליו עכ"ל הזהב.

היוצא לנו מדבריהם שראוי לכבד חכמים בכל ענייני הכבוד והחיוב לקום מפניהם הוא רק פרט מפרטי הכבוד ולפי זה בעת שנביא דבריהם בספר ראוי לתאר אותם בכל מיני התוארים הראוי להם שזה להם לכבוד ולתפארת תדע דהא כתב בספר המצות להרמב"ם ז"ל (מצוה ל'ב) הוא שצונו לכבד זרע אהרן לפארם ולנשאם וכו' עכ"ל והא אמרינן שלהי הוריות כהן גדול וכו' ואמר בברייתא חכם קודם למלך מלך קודם לכהן גדול כו' יעו"ש

ובבבא בתרא (דף ק"ך) ובבאר שבע וביו"ד סי' רמ"ד ובשו"ת כנסת יחזקאל חלק א"ח סי' ז' אם כן מוכח דכל שכן דראוי לפאר את החכמים ולשבחם בעת שמזכירין אותם דהיינו בין כשמזכירין אותם בפה או בספר דמאי שנא: ד) עוד נראה לי להביא ראיה דכשמזכירין חכם צריכים לתארו בתואר הראוי לפי כבודו דאמרינן בעירובין דף ח"י ע"ב אומרים מקצת שבתו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן אמרו בספרי בהעלותך סי' ק"ב וברש"י פרשת נח אלה תולדות נח וכו' הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר זכר צדיק לברכה יע"ש נראה שרש"י ז"ל פירש הקרא דברכה מלשון שבח ויש להביאראיה לפירושו מירושלמי יומא (פרק ג' הלכה ט') וז"ל זכר צדיק לברכה על מי נאמר על בן קטן וחביריו וכו' ובשמך יקראוך ובשבחך מושיבין אותך ויעויין בירושלמי תענית פרק ד' הלכה ד' על ידי שנתנו את נפשם למצוה זכו לקנות שם טוב בעולם ועליהם הוא אומר זכר צדיק לברכה ויעויין בתענית דף כ"ח מוכח דפירוש זכר צדיק לברכה מלשון שבח דהיינו לתוארו ולפארו בכל כבוד השייך לו ועיין בס' הלכות קטנות (ח"א סי' י"ז):

ה) ונראה לפי עניות דעתי דמטעם הנזכר לעיל נמצא בש"ס כל חכם בתוארו הראוי לו כדאמרינן בכתובות (ד' מ"ג ע"ב) אמר רב זירא וכו' ואמרי לה רבי זירא וכתב רש הוא רבי זירא הוא רב זירא אלא בבבל מקמי דסליק לארעא דישראל לקמיה דר' יוחנן ואין סמיכה בבבל הוו קרו ליה רב זירא וכו' יעו"ש ובברכות (דף כ"ח ע"ב) נר ישראל עמוד הימני פטיש החזק ובחולין (ד' ק"ג ע"ב) מופת הדור וכו' יע"ש ובסוף הוריות דף י"ג היו קורין לרב יוסף סיני ולרבה עוקר הרים ובשבת דף נ"ג היו קורין לשמואל אריוך על שם הלכה כמותו בדיני ובגטין (ד' ס"ז) רבי עקיבא אוצר בלום רבי מאיר חכם וסופר ובשבת (ד' קמ"ז) ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה ובסוכה (ד' נ"ב ע"ב) אמר ר' שמעון חסידא ובכתובות (ד' מ' ע"א) קרי רב עליה דרבי אלעזר טובייניא דחכימי יע"ש ובעבודה זרה (ד' נו"ן ע"א) מאן ניהו בנן של קדושים וביבמות (ד' קכ"ב ע"א) זיל לקמיה דרב יוסף דחריף סכינא ובבבא מציעא (ד' פ"ד ע"ב) ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל ובשבת (ד' קי"א ע"ב) ארי שבחבורה ובתמיד (ד' ל"ב ע"א) אידין מתקרי חכים ובאבות (פרק שני משנה יו"ד) חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי הוא היה מונה שבחן כו' בור סיד שאינו מאבד טיפה וכהנה וכהנה נמצא בש"ס תוארים למאות שאי אפשר לפורטם וכל הטורח הזה למה והיה יכול לתאר את כולם בשוה בשם הרב אלא על כרחין דכן חובת התורה לתאר כל חכם וצדיק לפי כבודו כמאמר הקרא זכר צדיק לברכה דפירושו גם לשבח כנ"ל ויעויין בספרי בהעלותך לא במקום אחד ולא בשנים המקום חולק כבוד לזקנים יע"ש: ו') וזכר לדבר דאין ראוי לתאר לכולם בשוה דאמרינן

בשבת (ד' קי"ט ע"ב) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהשוו קטן כגדול שנאמר (ישעיה כ"ד) והיה כעם ככהן וכו' יע"ש ונראה דצריך לכבד לכל אחד כפי גדלו (חח"מ מה הוא אומר אם כן מצאה הקפידא מקום לנוח למה יתארו את כל התנאים בשם רבי פלוני וכן באמוראים רב פלוני וכו' הא ודאי לא היו כולם שוים במדרגתם ויש בזה מה שאין בזה): ואין לדחות דמסתמא חכמים ימחלו על כבודם וכבודם מחול ושוב אין צריך לתאר כל אחד כפי גדלו זה אינו אדרבה מצינו דהקפידו על מי שלא חלק להם כבוד הראוי להם כמנחות (ד' ק"ט ע"ב) בתחלה כל האומר עלה לה אני כופתו ונותנו לפני הארי ועתה כל האומר לירד ממנה אני מטיל עליו קומקום של חמין וכן אמרו בירושלמי פסחים (פרק ו) ובאבות דר' נתן (פרק י"א) ושנא את הרבנות מלמד שלא יניח אדם עטרה לעצמו בראשו אבל אחרים יניחו לו שנאמר יהללך זר ולא פיך ובקידושין (ד' ל"ג) ולא קם מקמיה ואיקפד וכו' ועיין בשאלתות פרשת קדושים ובשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' קמ"ז) ויעיין בשו"ת הרשד"ם חלק אהע"ז סי' ס"ה שערער על מי שתאר למרן החכם המופלא ואמר שמתאר בתאר שאינו נהוג בזמנינו וכתב בשו"ת חיים שאל ח"א סי' ע"ו אות ו' דמשמע מדברי מהרשד"ם דבכל זמן צריך לתאר החכם כפי התוארים הנהוגים בזמן וכיון שזהו המנהג אין לחוש יעוין שם (לכאורה יש להעיר מדברי החיים שאל לנדון דידן אולם להמעיין יראה דבנדון דידן מודה) היוצא לנו מכל זה דהחיוב לתאר כל חכם בתוארו הראוי לו ובכל דור כפי הרגיל ובזמן הזה מחוייבים לתאר את הגאונים בתואר גאון כל אחד כפי מדרגתו: ז) לכאורה יש להקשות דמצינו רק לחלוק כבוד לחכמים בפניהם כגון לקום מפניהם ולהדרם אבל לא מצינו שיהיה חייב לכבדם שלא בפניהם ואם כן מנין לנו שיהיה מחוייב לתאר אותם בספר כפי גדלם דבשעה שכותב הוי שלא בפניו אולם כבר הבאתי מכמה מקומות בש"ס שאמרו התוארים לחכמים אף שהיה שלא בפני החכמים וגם הבאתי ראיה מהרשד"ם ושו"ת חיים שאל דצריך לתת לכל חכם התוארים כפי זמנו אולם טעמא בעי למה מחויבין כן על זה אביא ראיה מן הש"ס ופוסקים דכשכותבין בספר ויבא אחר כך ליד החכמים מקרי לחכם בפניו:

ח) דהנה ביבמות (ד' ל"א ע"ב) כתבו תוספות ד"ה דחזי כו' ואומר ר"י דשמע מרבינו תם שנוהגין עכשיו ששולחין העדים עדותן בכתב ידם לבית דין ולא קרינן ביה מפיהם ולא מפי כתבם יע"ש ומזה הוכיח בשו"ת חות יאיר סי' ט"ז להחמיר בשבועה בכתב דהוי שבועה ממש דכתיבה כדיבור דמי יע"ש ויעויין בא"ח סי' מ"ז דהכותב בדברי תורה צריך לברך ברכת התורה אם כן מוכח דכתיבה כדיבור דמי ואף דבשו"ת שב יעקב (חא"ח סי' מ"ח) השיג על הרב חות יאיר שהעלה דשבועה בכתב מהני והעלה דלא מהני

אולם אישתמיטתיה מה שכתב בשו"ת מים רבים חיו"ד סי' ס"ח בשם הרשב"א בתשובה דשבועה בכתב מהני וכן כתב בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' פ') בשם הר"י הלוי (הוא הרי"ן מגאש כמ"ש בתשובת הרי"ם חיו"ד סי' י"ד) הובא בבאר הגולה ביו"ד (סי' רל"ב ס"ב) וכן הוא בשו"ת הגר"ע איגר סי' ל' ובשו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' נ"ט ובשו"ת הרדב"ז הביא ג"כ כמה פוסקים דמהני שבועה בכתב משום דדרך להוציא בשפתיו מה שכותב אולם דעת רוב פוסקים נראה דהכתיבה עצמה כדיבור דמי (אמר המחבר עיין במה שרשמתי לעיל במערכה זו אות מ"ז ובגוף הס' אור לי הרשום שם): ט) ואף דבשו"ת הרי"ם (חיו"ד סי' י"ג) מאדמו"ר הגאון הקדוש רשכב"ה זצ"ל הביא איזה ראיות מש"ס דשבועה בכתב לא מהני יע"ש יש מקום עיון על פי דברי הנודע ביהודה (מהדורא קמא חלק ח"מ סי' ל') דתלי לה הא דשבועה בכתב בפלוגתת הרמב"ם ורבינו תם דלר"ת בפקח מהני משום דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בה ועיין בשו"ת ברית אברהם (חלק יו"ד סי' נ"ט) שהעלה לפי דברי הנודע ביהודה דשבועה בכתב מהני דוקא בפקח דראוי לבילה יע"ש ולפי זה נדחו הראיות של השו"ת הרי"ם דבאלם באמת לא מהני שבועה בכתב ומה שהקשה עוד מריש תמורה דאמר לאו שאין בו מעשה אין לוקין יעויין בשו"ת ברית אברהם שם שהרגיש גם כן בזה ותירצו בטוב טעם אולם להלכה מסכים גם כן בשו"ת הרי"מ שם (בסי' י"ד) דמהני שבועה בכתב יע"ש: יו"ד) ומה שהקשה בשו"ת יהודה יעלה (חלק יו"ד סי' ש"ך) דאם נימא שבועה בכתב מהני יהיה קשה מהא דכתב בשפתי כהן בחשן משפט (סי' רנ"ה) בטעם היתר חכם דאתי דבור ומבטל דבור ואם כן שבועה בכתב דמקרי מעשה לא מהני היתר ואם כן בשבועות (דף כ"ב) משני הא דלא תני נמי שבועה על ידי כולל משום דאיתא בשאלה לא קתני ואם איתא ליתני שבועה בכתב דליתא בשאלה דהוה מעשה כנ"ל יע"ש ונראה לפי עניות דעתי לתרץ קושיתו על פי מה שהעלה בשו"ת ברית אברהם שם על פי הנחת הנודע ביהודה דהא דמהני שבועה בכתב הוא מכח דראוי לבטא בשפתים לא חמיר מדאתי מחמתיה דמהני ביה הפרה אם כן הוא הדין בשבועה בכתב גם כן לא חמיר ומהני ביה הפרה יע"ש.

אם כן מתורץ שפיר קושית הרב יהודה יעלה דלא חמיר מבטא בשפתיו דמהני הפרה היוצא לנו דהלכה דשבועה בכתב מהני והטעם דכתיבה כדיבור דמי והוי כבטא בשפתיו: ואף דקיימא לן בח"מ סי' כ"ח סי"א דהעדים ששלחו עדותן בכתב לבית דין אינו עדות מכל מקום הא כתב שם הסמ"ע דבתלמיד חכם נוהגין ששולח כתבו לבית דין ומעיד כדעת היש מכשירין שהביא הרמ"א שם (שהוא דעת ר"ת הנ"ל) יע"ש לפי זה מוכח דבשעת הכתיבה הוי כדיבור וחשיב כהגדת עדות אבל אם לאחר הכתיבה שוב

לא הוי כדיבור אם כן הוי כמו שהגיד חוץ לבית דין וגם שלא בפני בעל דין ומאי מהני שמביאים הכתב לבית דין אלא על כרחין דגם אחר הכתיבה הוי כדיבור ממש כל זמן שהכתב קיים משום הכי כשקוראין אותו בפני בית דין ובפני בעל דין מחשב כהגדה בפני בית דין ויע"ש בנתיבות המשפט (בבאורים סק"ו) שכתב וז"ל ודע דאף לר"ת דכשר מפי כתבם מכל מקום לא הוי כהגדה בבית דין עד שבא הכתב לבית דין ויכול לחזור ולהגיד קודם שבא הכתב לבית דין כמו שכתב הרמ"א בתשובה (סי' י"ב)עכ"ל אם כן מוכרח דעל כל פנים כשמביאין הכתב לבית דין וקורין בו מקרי הגדה בבית דין ועל כן כיון דכתיבה כדיבור דמי מקרי דיבור כל זמן שניכר הכתב ואם כן הוא הדין בנדון דידן דנהי דבשעה שכותב מעכ"ת את שם החכמים הוא שלא בפניו אבל אחר כך כשיבוא ספרו הקדוש ליד החכמים יהיה בפניו ואז מחויב לתאר את כל אחד בתוארו הראוי לו כפי שהעלתי לעיל מש"ס אם כן כשכותב בספר מקרי בפניו ויעוין ביורה דעה סי' רמ"ד ס"ג אסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לתוך ארבע אמותיו כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לתוך ארבע אמותיו יע"ש והוא הדין בזה שידע מעכתה"ר שיגיע חיבורו הטהור ליד החכמים שמביא בספרו מקרי בפניו ומשום הכי חייב לתאר כל אחד כפי כבודו הראוי לו ואף חכמים שנסתלקו לעולם הבא צריך להביאם בכבוד דגדולים צדיקים כו': יא) עוד יש להביא ראיה לזה דהא אמרינן בשבת (ד' כ"א ע"ב) אמרוה רבנן קמיה דאביי משום ר' ירמיה ולא קבלה כו' משמיה דרבי יוחנן וקבלה יע"ש.

וכן מצינו בכתובות (ד' כ"ה ע"ב) ברש"י ד"ה חזיא ובפסחים (ד' קי"ב ע"א) אם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול ובכתובות דף ס"ג ע"ב ומשמיה דגברא רבה אמריתא ניהליה ויעויין בשו"ת פנים מאירות ח"א בהקדמתו ולפי זה יש חיוב לתאר כל חכם כפי חכמתו שעל ידי זה שנדע שהם דברי גאון מפורסם יותר יתקבלו דבריו ויש כמה גאונים שנתפרסמו במדינה זו ולא נתפרסמו במדינה אחרת ואם לא נתאר אותם בתואר גאון שראוי להם במקום שאין מכירים אותם לא יתקבלו דבריהם לכן מחוייבים לתאר כל אחד כפי מדרגתו ועל ידי זה יזכה כל אחד שיתקבלו דבריו כפי חכמתו: יב) עוד יש לומר טעם דמחוייבים לתאר כל חכם בתוארו הראוי לו דנפקא מינה לדינא דהנה בברכות דף ס"ג ע"ב אמרינן חכם שטמא אין חבירו רשאי לטהר אוסר אין חבירו רשאי להתיר וכן קיימא לן ביו"ד (סי' רמ"ב סעיף ל"א) ברמ"א וע"ש בש"ך פלוגתא דרבוואתא ולשיטת מהרי"ק (שורש קע"א) דוקא חבירו אמרו אבל כל שהוא אינו חבירו שהוא גדול ממנו רשאי להתיר מה שאסר ראשון וכן דעת הר"ן שם וכן כתב רבינו ירוחם ויע"ש בש"ך (בקיצור הנהגת איסור והיתר אות ב') אם כן נפקא מינה רבה לשיטת מהרי"ק וסייעתיה

לדעת מדרגת כל חכם לענין חכם שאסר כו' ויעויין בפוסקים דזה נוגע אפילו במעשה אחר: יג) עוד נפקא מינה למה דאמרינן בעדיות אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין ויעויין ביו"ד סי' רמ"ב בש"ך (בקיצור הנהגת איסור והיתר) אם כן נפקא מינה לדעת מדרגת כל חכם כיון שעל ידי זה ידע מתי בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו: יד) גם לא נעלם ממר ממה שכתב הגרע"א בתשובתו בהקדמה שהתרעם גם כן על התוארים וצוה לבניו לכתוב רק ההתחלה מהתוארים מהגדולים השואלים ובכל זאת נראה בתשובותיו שלהגאונים המפורסמים נדפס שם הגאון הגאב"ד וכדומה ובודאי הוא גם כן מטעמים שהעלתי בעזהי"ת:

טו) ואשר נולד למר רעיון הזה שלא לכתוב תואר גאון כלל רק כולם בשוה תואר הרב בשביל שנעשה מכשול באחד שהשיג גבול רב על זה אמינא מה שאמרו בפסחים (ד' ק"ג ע"ב) טוביא חטא וזיגוד מינגוד ומה שאמרו בכתובות (ד' ס"ח ע"א) בואו ונחזיק טובה לרמאין גם אמרו ז"ל אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם מכל הלין טעמים נראה לי שלא לחסר מהתוארים הראוים לכל חכם וגם שלא להפריז על המדה ותו לא מידי עכ"ד הרב יצ"ו וחפץ הייתי להשתעשע בדב"ק אך מאפס פנאי בצירוף אשר נזכרתי מזה עתה בעמדי הכן לשלוח את קונטריסי הזה להדפיס בעה"י לא יכלתי לעשות כרצוני ומשום חבת הקודש נתתי להעתיק דב"ק בקונטריסי ככל הכתוב לחיים:

עוד ראיתי במכתב ידידי הרה"ג מגן אברהם המעלות לשלמה (תענעא) יהי אלהיו עמו אשר נתוכח עם רב אחד יצ"ו אחר בקש ממנו שלא יכתוב עליו תואר הרב הגאון וכיוצא בהביאו בספרו איזה דבר בשמו והרה"ג יצ"ו לא עשה כבקשתו וכתב טעמו ונימוקו עמו ונכון בעיני לצרף דב"ק אל הכתוב למעלה ואלה דבריו: טז) מה שכתב מר לא בעל השם אני כונתו למאי דאמרינן בפסחים (ד' פ"ו ע"ב) דאמר רב הונא בעל השם אני וכפירש"י שם אולם יעיין מר במהרש"א דבאתרא דלא ידעי הוא בא לאודועי לנפשיה יע"ש ואם כן גם כבודו היה יכול לכתוב תיבת הרב ויעי' בשו"ת הגרע"א בהקדמתו שהתרעם גם כן על התוארים וצוה לבניו וז"ל וע"כ בראש הספר ובכל מקום אשר תזכיר שמי אל תרבה בתואר ודי בתואר הרב שהוא רגיל לכל יושבי כסאות עכ"ל הזהב עם כל זה וכו' אבל מה שכתבתי בתשובתי תיבת הרב על זה הנני עומד בדעתי שלא לתקנו רק להניחו כמו שהוא מהטעמים שאבאר בעזה"י ויעיין לקמן סוף אות (ה) י"ט: יז) דהנה בשביעית (פרק יו"ד משנה ח') תנן רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו בני העיר לכבדו אומר להם רוצח אני אמרו לו אף על פי כן יקבל מהם שנאמר וזה דבר הרוצח וכתב רבינו שמשון פירושו מדכתיב וזה דריש דאין צריך אלא דבור אחד כדמוכח בתוספתא דמכות גבי רוצח דתניא

לא יאמר את הדבר וישנה שנאמר וזה דבר הרוצח אין לך אלא דבור ראשון בירושלמי אמר רבי יהודא הדא אמרה בר נש דתני חדא מכלת ואיהו אזיל לאתר ואנון מוקרין ליה בגין תרתי צריך לומר להו חדא מכלת אנא חכם פירש רבינו שמשון מכלת כמו מכילתא יאמר להם בחדא מסכתא אני יודע ולא יותר עכ"ל וכתב שם בעץ חיים וז"ל נראה דרוצה לומר (הרש"מ) שאם אמרו לו אף על פי כן יקבל מהם יע"ש לפי זה כיון שהדפסתי דברי מר שרצונו שלא לכתוב שום תואר אף תיבת הרב ואני אמרתי אף על פי כן לעשות רצונו רק במקצת וכתבתי למר תיבת הרב ותו לא שוב צריך מר לקבל תואר הזה ולא לשנות עוד שאין רצונו גם בזה כפי שהעלתי בשם התוספתא דלא יאמר את הדבר וישנה: יח) ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת מוהרימ"ט (חלק א"ח סי' ח') על דברי הירושלמי הנ"ל שיש להקשות הלא בפרק גיד הנשה מוכח דכל היכא דאינהו מטעי נפשיהו לא שייך גנבת דעת שהרי הוא לא אמר שהיה יודע שתים.

ותירץ שמקלסים אותו בפניו ושותק דמשתיקתו טועים בכך וכו' יע"ש ואם כן בנדון דידן שכתב מר מפורש שרצונו שלא לכתוב לו שום תואר והדפסתי דברים האלה בחיבורי שוב ליכא שום חשש ואני עשיתי כרצונו רק שניתי במקצת במה שהדפסתי תיבת הרב ששייך לכל יושב על כסאות אף אם הוא רק למדן בינוני מפני הכבוד: י"ט) ולולי דמסתפינא היה נראה לי לחדש דתואר הרב שבזמן הזה שנכתב כן לכל בעל שמועות אף שאינו בעל הוראה ומחדש חידושים רק קרא ותנא משום הכי לא ניתן למחול כלל ומנא אמינא לה דהנה בקידושין (דף ל"ג) אמרינן קל וחומר מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן יע"ש בחידושי מוהרימ"ט שכתב וז"ל מקשינן מהא דאמרו באלו הן הלוקין כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימו מקמי דגברא רבה והכא עבדינן קל וחומר איפכא וכו' ויש לומר דהכי עבדינן קל וחומר דמפני לומדיה אף דלאו גברא רבה הוא אלא שהוא בעל שמועות ותלמודו בידו זה שקנה חכמה שאמרה תורה והדרת תורה עצמה לא כל שכן והרי אנו חולקים לו כבוד אלא מפני תורתו והתם עביד קל וחומר מתורה לגברא רבה מורה הוראות דעדיף פירוש שהוא יודע לפרש התורה כדקאמר ואתי רבנן ובצרי אדאורייתא דנפקא לן מאת ה' אלהיך תירא כדפרישית לעיל עכ"ל יע"ש וכעין זה מצאתי במגן אברהם בזית רענן שהעלה גם ק דחכם בעל שמועות שאינו מחדש חידושים אינו יכול למחול על כבודו ורק חכם שמחדש חידושי תורה שאז תורה דיליה הוא יכול למחול על כבודו ואם כן שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד כנ"ל ולפי זה נראה לי לחדש דמה דקיימא לן הרב שמחל על כבודו כבודו מחול היינו רק הכבוד השייך לו יותר מצד תואר הרב שהיה בימי הש"ס והש"ע רק על מורה ודאין

ומחדש חידושים כמו תואר הגאון כזמן הזה תואר הרב בימי הש"ס ותואר הגאון בזמן הזהיכול למחול כיון דתורה דיליה היא אבל הכבוד מה ששייך לכל צורבא מרבנן בעל שמועות שלא הגיע להוראה גם הגאון אינו יכול למחול ולפי זה מדוייק היטב בש"ס ובש"ע לשון הרב שמחל על כבודו ולא נקט חכם או תלמיד חכם כיון שלשון הרב בימי הש"ס וש"ע דוקא על אב בית דין ומחדש חידושים ולפי זה בזמן הזה שגם תואר הרב הוא על בעל שמועות אף שאינו מחדש חידושים אם כן גם תואר הרב לא ניתן למחול רק אם הוא גאון כיון שנכלל בו גם תורת ה' במה שהוא בעל שמועות וזה היה דעתי במה שכתבתי על כבודו תואר הרב אף שמחל על כבודו ואף דאמרינן בבבא מציעא דף כ"ג ע"ב הני תלת מילי עביד רבנן דמשני במילייהו במסכת וכו' יעוי"ש בתוספות דזה בבא לנסותו דוקא וזה תלמיד חכם לעצמו אבל אחרים מחויבים לכבודו לכבדו (ובמכתב אחר כתב דיש להסתפק אם יוכל למחול בזה שלא להיות נוגע הדבר לחשש בזיון שאינו יכול למחול כדכתב הריב"ש סי' ר"ך המובאה בכסף משנה סו' פרק ז' מתלמוד תורה כן מבואר בשאלתות סו' סי' ס"א ובברכי יוסף יו"ד סי' ר"מ אות י"ט דעל בזיון אינו יכול למחול רק שיש לדון בזה דרצונו של אדם זהו כבודו ע"כ דבריו שראיתי במכתב אחר ועיין במה שכתבת בקונטרס זה באות ל"א בעיקר הדין אי מהני מחילה על בזיון ובמה שכתבתי שם אי מהני מחילה לבזיון ע"י פיוס וכשרצונו בזה הרי בדלא איפייסו ליה איפייס הג"ה מ"ט זמ"ן):

כ) ואף אי נימא דלא כמו שחדשתי רק דנימא דמי שהוא גאון יכול למחול על כבודו אף מה ששייך רק לצורבא מרבנן מכל מקום מוכח ממש שהצעתי בשם הגאון מהרימ"ט והמגן אברהם דיותר ענוה היא שלא למחול על כבודו שאז אינו מחזיק עצמו במדרגת גאון שיוכל למחול על כבודו ואם כן עתה לפי ענותו דמר לא יקפיד עוד על תואר הרב:

כא) ועוד דהא מפורש ביו"ד (סי' רמ"ב סעיף ל"ב) הרב המובהק שמחל על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהם לכל תלמידיו או לאחד מהם כבודו מחול ואף על פי שמחל מצוה על התלמיד להדרו יעו"ש וכן כתב שם (בסי' רמ"ד סי"ד) וז"ל דכולם שמחלו על כבודם כבודם מחול ואף על פי כן מצוה לכבדם ולקום מפניהם קצת עכ"ל יע"ש (וכ"כ הר"ש משם כ"מ הובא באסיפת זקנים בבבא מציעא דף ל"ב) ובשו"ת הרדב"ז ח"א סי' תקכ"ד בשם הרמ"ה לענין אב שמחל על כבודו כבודו מחול דעל כל פנים מצוה איכא לכבדו יע"ש ועל פי דבריהם נתיישב לי דברי התוספות ישנים בכתובות (דף מ' ע"א) ד"ה אי אמרה לא בעינא יכו' הקשה הר"ר עזרא אמאי איצטריך קרא בפרק קמא דיבמות (דף ה' ע"ב) דאין עשה דכיבוד דוחה שבת הא ליכא עשה דאי אמר לא בעינא מי איתא

לעשה כלל ויש לומר דהתם מכל מקום מיד כשצוה אב הוי עשה לעשות מצותו יעו"ש והוא תמוה דכיון שאב מחל על כבודו דכבודו מחול שוב ליכא מצוה אולם לפי מה שהעליתי בדברי הראשונים והרדב"ז אתי שפיר דאף שאב מחל על כבודו אפילו הכי מקיים מצוה אם מכבדו ולפי זה עשיתי כהלכה וגם מצוה במה שכתבתי על כבודו תואר הרב אף שמחל על כבודו מכל הלין טעמים אני עומד על דעתי שלא למחוק מספרי תואר הרב שכתבתי על מר אלו דבריו יצ"ו האל יתברך יזכני לעבדו בלבב שלם ויאיר עינינו במאור תורתו הקדושה תורת חיים: לוח המפתחות למערכת הכ"ף כאב ומיחוש.

קל"ז כבוד אביו ואמו ואבי אביו ואשת אביו וכן כבוד בעל אמו. .

ל"א צ"ט ק"ד קכ"א קמ"ז ק"ן כבוד אשה זקנה. .

באות צ"ט כבוד אשה לבעלה. .

ע"ד ואם גם הבעל חייב בכבוד אשתו שם כבוד אשת חבר. .

באות צ"ט כבוד חכמים. .

זק"ן כבוד חמיו. .

ק"ך כבוד מלך. .

תוך אות צ"ט כבוד ספר תורה. .

ע"ט כבוד רבו. .

א' ל"א ק"ד קי"ד קי"ז קמ"ד כבודו מחול . .

ל"א כבוש כמבושל. .

מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מ"ו ק"ז קכ"ה קכ"ו קל"ב קל"ג כגון. .

ז כד ניים ושכיב. .

כ"א כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו. .

ק"ט ק"י קי"ג קכ"ב כדאמר ר' פלוני. .

ע"ז כדי שתצא נפשו. .

ק"ח כדת משה וישראל. .

לק"ט כהן בעל מום. .

י"ד ט"ז כהן שקדש גרושה ולא בעל. .

צ"ד כהן משמע אפילו קטן. .

צ"ד כהנים. .

צ"ב צ"ג כולי עלמא לא פליגי. .

ח"י כונה לקנות. .

קט"ו כותים. .

קט"ז כחא דהיתירא. .
י"ט פ"א כיון דאישתרי אישתרי. .
קכ"ד כיון דנפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בארבע אמות לא ניחא ליה. .
ט' כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. .
פ"ב ק"א ק"ב ק"ג כופין אותו עד שתצא נפשו. .
רשום לקמן (כפיה) ככותבת . .
קכ"ז כל אי שייך על פחות משלשה. .
ל"ב כל אם רוצה לומר הכל או רוצה לומר כלל לא. .
שם וכן אם פירושו כולו או מקצתו. .
שם ואי דרשינן כל לרבות ואם יש חילוק בין כל לוכל בוי"ו. .
שם כל איסורין שבתורה אין לוקין אלא דרך הנאתן. .
כ"ב כל באמת אמרו הלכה. .
קמ"ו